به عون صانع مکین مکان فضل خلاق زمین زمان

سراج

جلد دوم مع فرهنگ مسمی به

سراج

در مطبع نامی منشی نول کشور به طبع مزین مقبول جهان شد

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معائنہ وملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین انمین بعض کتب لغات عربی وفارسی واُردو وغیرہ کی درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدر دانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب لغت عربی

مجمع بحار الانوار - مع تکملہ کے چھپی چھاپہ بہت صاف خوشخط اعلےٰ درجہ کی صحت اور یہ اس رتبہ کی کتاب ہی کہ جیسا قاموس حاوی لغات عرب ہی ویسا ہی یہ کتاب جامع لغات احادیث سرور دوعالم ہی مصنفۂ عالم جلیل القدر شیخ طاہر پہلے قیمت اسکی زیادہ تھی بتدریج عام نفع کے لیے قیمت مین تخفیف کی گئی اور اس بے بہا کتاب کی مع تکملہ چار جلد ہین۔

۱- جلد اول - مین لغات ہمزہ سے تا حرف راے مہملہ باجاے حطی ہین۔

۲- جلد دوم - مین لغات حرف راے مہملہ یا خاے معجمہ سے تا عین مہملہ یا یاے تحتانی ہین۔

۳- جلد سوم - مین لغات حرف عین معجمہ سے تا یاے تحتانی مع الیا ہین اور اس جلد کے آخر مین علوم لغت اور اُنکی اصطلاح اور رواۃ ومحدثین کے طبقات کا بیان اور واقعات غزواۃ کا بیان بتخصیص وصراحت نام مقامات بقید ماہ وسال اور خاتمۃ الکتاب اور خاتمۃ الطبع ہی۔

۴- جلد چہارم - مین تکملہ ہی جسمین لغات ہمزہ سے تا یاے تحتانی مرسوم ہین اور آخر کتاب مین بحوالہ نام کتاب کے جو ماخذ لغات کا ہی بحروف مرموز تصریح کردی ہی درحقیقت یہ کتاب کیا ہی ایک معدن لغات حدیث سرور کائنات ہی۔

قاموس - لغت عربی کی کتاب متعارف ومتداول مستغنی الصفات ہی از مجد الدین محمد فیروزابادی شیرازی دو جلد مین۔

۱- جلد اول - مین ہمزہ سے حرف سین مہملہ تک کے لغات کا بیان۔

۲- جلد دوم - مین لغات شین منقوطہ سے تا یاے تحتانی وحروف معنوی کے استعمال کا بیان ہی

ایضاً - بشرح صدر بجملہ مراتب۔

مصباح المنیر - لغت عربی نادر کتاب مستند ہی مصنفۂ احمد ابن محمد بن علی المقری مشہور بلقب فاضل شہاب قیومی۔

منتخب اللغات - معروف کتاب ہی لغات عربی کی جسکا بیان معنی عبارت فارسی مین ہی مصنفۂ مولوی عبد الرشید الحسینی المدنی۔

کتب لغت فارسی

لغات المبتدی - ردیف وار لغات کا بیان حرف اول وآخر کی رعایت بترتیب حروف تہجی مصنفۂ مولوی سیف اللہ عظیم آبادی۔

نصاب الصبیان - ہر قسم کے لغت منظوم ہین مصنفۂ ابو نصر فراہی یہ کتاب نہایت مفید خاص وعام ہی اور بہت مشہور اور متداول ہی۔

به عون صانع مکوّن مکان و فضل خلاق مکین زمان

سراج

جلد دوم مع فرهنگ مسمّی به

سراج

در مطبع نامی منشی نول کشور به طبع مزین مقبول جهان شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

باب العین

فصل الالف

امع - امع - امعۃ بالکسر مرد ہرجائی و منہ قول ابن مسعود رض لایکونن احدکم امعۃ ولا یقال للنساء امعۃ وقد حکی عن ابی عبیدۃ -

ذو اشیع - کزبیر شاعر من ہمدان وزید بن اشیع و شیع بالعین روی عن علی رض -

ازمیع - کزبیر نام شخصے اصلہ وزیع -

اع لع - مضمومتین فی حدیث السواک وہی حکایۃ صوت المتقی اصلہا بشع فابدلت ہمزۃ -

مالوع - دیوانہ مأوع مثلہ یقال بہ الاوع ای الجنون -

فصل الباء

بتع - بتع - دراز گردن شدن آسیب (ع ک اف ۲) فرس بتع لغت سنۃ بتعۃ مؤنث - تبع بالکسر الاول وفتح ۲ مثال قمع و قمع نبید عسل اتبع کلمۃ تاکید است یقول جاؤنی اجمعون واکتعون وابتعون ہمہ -

بشع - شفۃ کالثعۃ بالثعۃ - لب سطبر رنگین -

بخع - بخع - کشتن خود را از خشم واندوہ ومنہ قولہ لعلک باخع نفسک - بخوع اقرار کردن و گردن دادن حق واصلہ بالبا ریقال بخع بالحق (ع ع بفتحہا) بخاعۃ کذلک (ع ع ک اف ۲) قال فی الایضاح شرح المقامات بخع الشاۃ ای بالغ فی ذبحہا فسرہ بان یقطع عظم رقبتہا ویبلغ بالذبح النخاع وہو العرق الذی فی الصلب والنخع بالنون دون ذلک وہو ان یبلغ بالذبح النخاع وہو الخیط الابیض الذی یجری فی الرقبۃ -

بدع - ابدع - نو بیرون آوردن نہ بر مثالے بدیع

نعت منه ای مبدع وهو من صفات الله تعالی ابتداع مثله وطرز نهادن شاعر شعر وماندہ شدن ستور برنشست یقال ابدعت راحلته ای کلت - وابدع بالرجل اذا کلت راحلته یستعمل مجهولا - بدیع بمعنی متبدع آید - وخبیک وفی الحدیث ان تهامة کبدیع الاصل محلوة اوله حلو آخره - شئی بدع بالکسر ای مبتدع ومنه قوله تعالی قل ما کنت بدعا من الرسل ای بدیعا - بدعة نوبیرون آوردن رسمے در دین بعد از اکمال دین آستبداع بدیع شمردن بتدیع به عبث منسوب کردن -

برع - براعة - تمام شدن در فضل وگذشتن از اصحاب در دانش (ع بفتحها وضمها) بارع لغت منه - وفعلت کذا متبرعا ای متطوعا - برقوع نام ناقه - م - ونام زنے واصحاب الحدیث یکسرون الباء والصواب الفتح لانه لیس فی کلام العرب فعول الا حرف وعتود اسم شجرة وداد -

برقع - برذعة - گلیم کہ زیر پالان بشپیچ شتر نهند از بنداع آمادگی کردن کار را -

برشع - برشاع - بالکسر مرد گول وفرک بدنمای -

برقع - برقع - بضم القاف وفتحها روی بند زنان عرب دستور برقوع گذاشتن - برقعة روی بند نهادن غیر قع برقع پوشیدن - مبرقعة گوسپند سفید سر - مبرقعة بالکسر تا ف سپیدی روے سپ که همه روے گرفته باشد یقال غرة مبرقعة - برقع بکسرتین نام آسمان هشتم لاینصرف -

برکع - برکعة - برچهار دست وپای ایستادن - واندافتن تبرکع نگون افتادن -

بزع - بزیع - مرد ظریف بزاع بالضم مثله - بزعة ظریف شدن (ع بضمها) تبزع ظریف خاستن کودک - وبزرگ شدن فتنه وبدی غلام بزیع ای متکلم لایستحیی وامراة بزیعة - والبزاعة مما یحمد به الانسان بوزع نام ریگ نزدیک م - ونام زنے -

بشع - شئی مبشع - بدمزه حلق سوز بشاعة بے مزه شدن تبشع ناخوش شدن مردم از بے مزگی طعام (ع ک اف ر) اشتشاع بیمزه شمردن -

بصع - بصع - جمع کردن ابصع کلمة تاکید است وقیل ایضا بالضاد المعجمة یقال اخذت حقی اجمع اکبصع والاشی اجمعا بصعا وجاء القوم اجمعون وابصعون ورأیت النسوة جمع بصع وهو توکید مرتب لاقدم علی اجمع ویقال مضی الضع من اللیل بالکسر ای صدر منه -

بضع - بضاعة - بالکسر پارۂ مال کہ بدست کسے بہ تجارت فرستند ابتضاع استبضاع بضاعت کردن مالے را وفی المثل مستبضع تمرا الی هجر وهو معدن الخمر باضعة شکستگی سر کہ پوست وگوشت کفته باشد خون نرود ازوے وآنرا کہ خون روان باشد دامیة خوانند - ومایہ بزرگ از گوسپند سیف باضع شمشیر کہ بر هر چه بر آید پاره ازوے بر دبضع بالکسر پارۂ از عدد دو بالفتح ایضا وهو ما بین الثلث الی التسع تقول بضع سنین وبضعة عشر رجلا وبضع عشرة اداة

فاذا جاوزت العشرة ذهب البضع ولا تقول بضع و عشرون بفتحة بالفتح پارۂ گوشت و اخواتها بالکسر مثل القطعة والغادة والفدرة والکسفة و اشباهها والجمع بضع مثل تمرة و تمر و بضع مثل بدرة و بدر بضع پارہ کردن گوشت و کفانیدن جراحت۔ و سیراب شدن و فی المثل حتی امتی تکرع و لا تبضع و بستوہ آمدن کسے (ع بفتحها) منبضع نشتر الضاع سیراب کردن۔ و جواب شافی دادن مسئلہ را بضع بالضم نکاح یقال ملک فلان بضع فلانة۔ مباضعة بضاع اے مجامعة و جماع و فی المثل کمعالة انها البضاع۔ بضیع خوے روان شدہ از آدمی و ستور۔ و جزیرۂ بحر۔ و گوشت یقال دابة کثیر البضیع و رجل خاظی البضیع مرد آگندہ گوشت تبضع خوے روان کردن از پیشانی بضیع مصغر نام جائے بئر بضاعة بالضم والکسر فی الحدیث

بعع۔ بعاع۔ بالفتح رخت و جہاز بعاع السحاب گرانی ابر از باران۔

بقع۔ بقعة۔ بالضم جای بقاع ج۔ باقعة سختی بقع سخت گفتن۔ و بہتان نہادن کسے را یقال قبح الرجل اذا رمی بکلام قبیح او بہتان یستعمل مجهولا و بجائے رفتن یقال لا ادری این بقع ای این ذهب۔ بقیع موضعے کہ در وے ہر نوع درخت باشد بقیع الغرقد گورستان مدینہ بقع بفتحتین پیسگی مرغ و سگ منزلہ بلق در ستور (ع ک اف ۲) غراب البقع زاغ پیسہ بقعان الشام الذی فی الحدیث خدمهم و عبیدهم لبیاضهم و سوادهم۔ سنة بقعاء سال قحط و یقال فیها خصب و جدب۔ بقعاء نام شہرے۔

بکع۔ بکع۔ زدن سخت بر ہر چاے از اندام۔ و بریدن و پیش آمدن کسے بہ بای و با خوشی و تیم یقول ما ادری این بکع بمعنی این ذهب۔

بلع۔ بلع۔ فرو خوردن (ع ک اف ۲) ابتلاع کذلک ابلاع فرو خوراندن چیزے را بکسے۔ محلب بکع بالضم بیکے از منازل قمر۔ و ایضاً سوراخ کمرہ تبلیع نخست پیدا شدن سپیدی در سر بالوعة آلائش و جاے و ستے و روے سفتن بلوعة بالتشدید کذلک بالیع ج بلعاء نام مردے۔

بلتع۔ تبلتع۔ بلتعاتی۔ آنکہ طراقت و زیرکی دارد از خود ابو بلتعة کنیت مردے۔

بلقع۔ بلقع۔ بلقعة مرمین خشک یقال منزل بلقع و دار بلقع بلاها و اذا کان نعتا فان کان اسما قلت بلقعة۔ و یقال لیمین الفاجرة تذر الدیار بلاقع۔

بوع۔ باع۔ قولاج۔ و عبارت از بزرگی و کرم یقال فلان طویل الباع ای ذو بسطة و کرم۔ بوع قولاج کردن (ع ف اض ۲) و گام فراخ نہادن ناقہ و اسپ در دویدن۔

بیع۔ بیع۔ خریدن و فروختن من الاضداد بیع کذلک و قیاسہ مبیاع و ایضاً فروختہ و بیوع بیع مثل مغیوط محیط علی التمام و النقص قال الخلیل الذی حذف من بیع واو مفعول لانها زائدة و هی اولی بالحذف۔ و قال الاخفش المحذوف عین الفعل لانهم

لما سکنوا الیاء والقوا حرکتها علی ما قبلها فانضم ثم ابدلوا من الضمة کسرة للیاء التی بعده ثم حذفت الیاء لاجتماع الساکنین وهما الیاء والواو مفعول وانقلبت الواو یاء کما انقلبت واو میزان بالکسرة قال الماازنی کلا القولین حسن وقول الاخفش اقیس - بیاعة - خریدن بیعان خرنده وفروشنده اباعة عرضه کردن به فروختن ابتیاع خریدن یقال بیع الشیء مجهولا فان شئت کسرت الباء وان شئت ضممتها ومنهم من یقلب الیاء واوا فیقول بوع الشیء وکذلک القول فی کیل وقیل واشباههما مبایعة بایکدیگر خرید وفروخت کردن - بیعت کردن تبایع مشله - استباعة فروختن خواستن چیزرا بجمعت خود بیعة بالکسر کلیسای ترسایان - وخرید فروخت انه لحسن البیعة -

بجعه - به شمشیر بریدآنرا (ع بفتحها) -

بدع - ترس مبدوع ترسانیده بدعه ترسانیدن اورا (ع بفتحها) ابدعه مثله وبدع الحب قطر الماء وذلک القطر بدع وصبیح بن بدیع کامیر محدث خراسانی روی عنه احمد بن ابی الحواری -

برتع - کقنفذ نام شخصے -

البردعة - گلیم کہ زیر کژابہ اندازند شود وبردعة بلا لام وقد تنقط دالہ شہرے بہ بون آذربیجان معرب بردہ دان لان ملکا منهم سبی سبیا وانزلهم هنالک منه محمد بن یحیی الشاعر ومکی بن احمد المحدث ورجل مبرندع عن الشیء منقبض وجهه -

بلغ - کجعفر بفصیحت درمین او هو بلیغ کمنع - بلکعه وبرکعه - قطعه -

فصل التاء

تبع تبع - بفتحتین بتاعة پس روے کردن - (ع ک اف) اتباع درپی رفتن - ودرپی فرستادن - ورسیدن بکسے - ودرسخن ولفظ پی یکدیگر آوردن کہ بریک روے باشد چون حسن بسن وقبیح شقیح - اتبع درپی رفتن تبع بفتحتین پس رو وپیس روان واحد وجمع یکسان قوله تعالی اتاکنا لکم تبعا اتباع ج - متابعة تباع پس روے عمل کسے کردن - ودرپی یکدیگر رفتن ودرعمل تبع بطلب چیزے رفتن درپی روے تتبیع کذلک - تتابع پیاپی شدن تباعة تبعة عاقبت بدنبع آنکہ ترا بروے مال باشد - وپس رو ومنه قوله تعالی ثم لا تجدوا لکم علینا به تبیعا ای ثائرا وطالبا وهو بمعنی تابع وگوسالہ تبیعة مادہ تباع بالکسر ثمانیع ج - تبابعة ملوک یمن تبع یکے ازایشان - وسایه - ولونے ازمرغان -

ترع - ترع - بفتحتین پرشدن خمور (ع ک ا ف ۲) حوض ترع وکوز ترع ای ممتلی اتراع پرکردن ترع ببدی شتافتن به کسے صلته بالی یقال ترع الیه - رجل ترع شتابنده ببدی وغضب سیل تراع مشدد آنکہ وادی را پرکند تراع ایضا دربان ترعة بالضم ودر فی الحدیث ان منبری هذا علی ترعة من ترع الجنة وپایه نردبان - ومرغزار - ودهانه جویهاے میر اترع رقا نخت تریاع بالکسر موضع

تسع - تسعة - نه مرد تسع نه زن ومدت تشنگی
شتران تسع بالضم نه یک تسیع کذلک تسع مثال
عمر دسه شب ازماه شب هفتم وهشتم ونهم وهی
بعد النقل تاسوعاء روز نهم محرم تسع بالفتح نه یک
گرفتن - ونهم شدن (ع بفتحها) امتناع نه تن
شدن قوم وخداوند شتران نه روز یکبار نوبت
آب شدن -
تعتع - تعتعة - درماندن درسخن ودرشکوخیدن
ستور - وبی آرام وتفته کردن کسے را ویقال
وقع القوم فی تعاتع ای فی اراجیف -
تلع - تلع - درازی گردن اتلع لغت منه جید تلیع
طویل - تلع گردن تلیع کردن تابرخیزد ویقال
قعد فما یتتلع ای فما یرفع رأسه للنهوض ولا یرتدی الراح
رجل تلع بکسر اللام بسیار نگرنده چپ وراست
اتارتلع بفتحها لغة فی ترع والتلعة - تلعة بالفتح پشته
ونشیب وهومن الاضداد - تلاع آب راههارا
بالا سوے نشیب تلعة یکے تلوع باندبرآمدن روز
اتلاع گردن برافراشتن آهوازجاے خود
متالع بالضم کوهے -
تلوع - تلوع - مسکه یافله نان پاره برگرفتن
(ع ف اض ۲)
تلیع - تلیع - بیرون آمدن قی - وروان شدن
مائع برزمین (ع ف اک ۲) اتاعة قی کردن تمیع لغت
منه متاع قی کردن متالیع ستیهیدن - وبروے
دراقتادن وربدی وخویشتن رسوا ساختن -

وناوانیدن بادگیاه را - وجنبانیدن شتر کفتهاے
خود را در رفتن تیعة بالکسر چهل عدد از گوسپند
وفی الحدیث فی التیعة شاة -
تبرع - کجعفر موضعیست -
تقع - بفتحتین گرسنگی وجوع تقع کلتف شدید -
تنعة - بالکسر دهیست نزدیک حضرموت سمیت
تنعة بن هانی منسب الیها عیاض بن عیاض
والعیزار بن جرول وحجر بن عنبس المحدثون السمیعون -

فصل الثاء

ثطع - ثطع - الرجل مجهولا مزکوم شد -
ثعع - ثع - قی کردن (ع ف اک ۲) انثعاع برآمدن
قی از گلو وخون از بینی وجراحت -
ثلع - ثلع - سرشکستن (ع بفتحها) مثله غوره خرما
خسته وجز آن -
ثخطع - کجعفر نام شخصے -
ثرع - برقوم ناخوانده رفت (ع ک اف ۲)
ثاع (الماء) آب روان شد (ع ف اض ۲) وثغ ثغ
بالضم امر بالانبساط فی البلاد فی طاعة الله تعالی
والثاغة القذفة تلقی والثوع کصرد شجر جبلی
دائم الخضرة ذو ساق غلیظ یسمو ویغاقیده کالبطم
لاینتفع به -

فصل الجیم

جدع - جدع - بینی بریدن وگوش ودست ولب
بریدن اجدع جدعاء لغت منه - جدعة باقی مانده
بریدگی وبزندان کردن - وحبس کردن وبالذال

ایضاً - المبادعة - المخاصمة تجادع کذلک یقال ترکت البلاد تجادع افاعیها ای یاکل بعضها بعضا
جدع بالتحریک بدخوار شدن کودک (عع ک اف ۲) اجداع بدخوار کردن کودک را - وباز داشت کردن
جداع مثال قطام سال تنگی وسختی مجدّع علف که
سراسر او دستور خورده باشد کلا وجداع بالضم علف
پژمرده تجدیع جدعا لاک گفتن کسے را یعنی بریده باد
یعنی دگوش تو - دو دگوش خر بریدن جنادع
عشرات زمین چون ملخ و مار وسوسمار وجزآن
ویقال رأیت جنادع الشراء راوائله - جُندُعة
بضمتین یکے از هر جانورے که از وے گزند وزحمت
رسد ذات الجنادع سختی وبلا وفی المثل جاءت
جنادعة - عبد الله بن جُدعان نام مردے -
جذع - جَذَع - بالتحریک انچه پیش از ثنی باشد
جذعان جذاع ج - جذعة مؤنث جذعات ج -
وانچه بسال دوم درآمده باشد از گوسپند وبسال
سوم از گاو واسپ وبسال پنجم از شتر اجذع کذلک
جَذَع سالے که دروے ستوردندان شیر ونگیندو
برنیارد ونهوز الآرکم الجذع روزگار - وشیر ویقال
فلان فی هذا الامر جذع یعنی نودرآمده جذع بالسکون
ستور را بے غلف باز داشتن (عع بفتحها) اجذاع
بزندان کردن جذع بالکسر تنهٔ درخت جذوع ج -
ونام مردے وفی المثل خُذ من جذع ما اعطاک -
الجذعة خرد - وکودک وفی الحدیث اسلم ابو بکر وانا
وانا جذعة میم زائده -

جرع - جَرَع - آشامیدن آب (عع بفتحها وک ۱)
جرعة بالتحریک ریگ هموار که هیچ نروید بروے
جَرعا وکذلک جَرَع ج - وایضاً تافته تر شدن
یکتاه از تاههاے رسن جرعة بالضم یک آشامیدن از آب
وشراب وجزآن وفی المثل اُفلت فلان بجُرَیعة الذقن
اذا اشرف علی التلف تم بجا نُوق مجاریع شتران
اندک شیر تجریع فرو خوراندن خشم وجزآن تجرّع
جرعه جرعه خوردن آب - وفرو خوردن خشم -
جرشع - جرشع بفتحتین شتر بزرگ وبزرگ سینه
وپهلو برآمده -
جزع - جَزَع - برپهنا بریدن وادی را (عع
بفتحها) وشبه پیه یمانی که چشم را بسیاهی وسپیدی بوے
تشبیه کنند جزع گشت وخم وادی جزع اندک از زال
یقال جزع له جزعة من المال ای قطع له قطعة منه
واندکے از آب - وپاره از شب اجتزاع چوب از
درخت بریدن وشکستن جزع بالتحریک ناشکیبائی
کردن نقیض صبر (عع ک اف ۲) اجزاع متعدیه -
جازع چوب وادیج جزیعة ریمه گوسپند تجزیع نیمه
پخته شدن ورسیده شدن غوره خرما -
جشع - جشع - بالتحریک حرص حیره وسخت حریص
شدن (عع ک اف ۲) تجشع کذلک - رجل جشع و
قوم جشعون لغت منه - مجاشع نام مردے -
جعجع - جَعْجَعة - آواز آسیا وفی المثل اسمع جعجعة
ولا اری طحنا وآواز شتران نر - وحبس کردن - و
تنگ کردن کار بر کسے وکتب عُبید الله بن زیاد

الی عمرو بن سعد علیهما ما یستحقانه من اللعن والطعن
ان جعع بجیمین یعنی احبسه وضیق علیه تنگ گرفتن
بر غریم بمطالبه - وشتر را در جای تنگ خوابانیدن
یقال جعع بهم ای اناخ بهم وجنبانیدن شتر را تا برخیزد
یا بجنبد ویقال جعع القوم ای اناخوا - جعجع جعجاع
زمین درشت تنگ فعل جعجاع کشن سخت بانگ -
تجعجع خود را بزمین زدن از درد که رسیده باشد -
جلع جلع - بی شرم وفحاش شدن (ع ک ا
ف ۲) جلع جالع جلعة جالعة لغت منه ودندانها
پیش کشاده بودن از لب زیرین فجالعة القوم
گفت وگوی کردن قوم با هم در شرب وقمار - جلع
جامه بیرون کردن بمعنی خلع - جلوع روی کشاده
بودن زن بهر جای (ع بقهما) جالع زن بزنه وی
انجلاع انکشاف -
جلنفع - جلنفعة - ناقه تن آور فراخ شکم اجلنفاع
مصدر منه -
جمع - جمع - همه - وگروه مردم مجموع ج - ونخل
بسیار بار - ومزدلفه - وگرد آوردن - واسم واحد
جمع کردن (ع بفتحهما) اجتماع گرد آمدن رجل مجتمع
مرد بکمال قوت رسیده ولا یقال ذلک للنساء -
ویقال للجاریة اذا شبّت قد جمعت الشباب اے
بلغت الدرع والخمار والملحفة - تجمّع از هر جای
گرد آمدن جُماع الناس مردم در آمیخته از هر جایها
مختلف مجمّع بفتح الوسط وکسره جای گرد آمدن -
مجمّع الکف بالضم والتخفیف شست فراهم آورده
یقال ضربه بمجمع کفی وجارفلان بقبضه ملأ مجمّعه -
ویقال اخذت فلانا بمجمع ثیابه - وامر بنی فلان بمجمع
اذا کان یکتم امر العلم به احد وفلانة من ربهما بمجمع
ای لم تقبضهما - وماتت فلانة بمجمع ای مانت وولدها
فی بطنها وکلّها بضم الجیم وکسرها - جمعة من تمر یک
مشت از خرما یوم الجمعة بضم المیم وتسکینها روز آدینه
ویجمع علی جُمعات وجمع - المسجد الجامع مزکت آدینه
وان شئت قلت علی الاضافة مسجد الجامع علی تقدیر
مسجد الیوم الجامع کقولک الحق الیقین اے
حق الشئ الیقین لان اضافة الشئ الی نفسه
لا یجوز الا علی هذا التقدیر وعند الفراء یضاف
الی نفسه لاختلاف اللفظین وانشد قول الشاعر
(شعر) فقلت انجُ عنها نجا الجلدانه - سیرضیکما منها
سنام وغاریه - فاضاف النجا وهو الجلد الی الجلد
لما اختلف اللفظان - اتان جامع اذا حملت اول
ما تحمل قدر جامعة ای خیطیة - جامعة ایضا نمل
والجوامع الاغلال - جمعا دستور که هیچ نقصانی
در تن او نباشد اجماع گرد آوردن - وهمه بستانهای
ناقه دوشیدن - وعزم کردن بر کاری - وفراهم
آوردن کار را مجمع نعت منه - قوله تعالی فاجمعوا
امرکم وشرکاءکم ای دا دعوا شرکاءکم لانه لا یقال
اجمعت شرکائی ویقال جمعت - قال الکسائی
یقال اجمعت الامر وعلی الامر اذا عزمت علیه والامر
مجمع - ویقال اجمع امرک ولا تدعه منتشرا وجمله کردن
چیزی را مجموع گرد آورده از هر جائی فلانة مجمّعة

بیابان کردروے گردایند قوم و پریشان نشوند
تا راہ گم کنند اجتماع از ہر جائے گرد آمدن سیل
و گرد آوردن اسپ خویشتن را و رفتن جمع ہی
جمع جمعۃ و جمعا و تقول رایت النسوۃ جمع بالتاء لمین
والف ولام لانہ توکید للمعرفۃ و تقول اخذت حقی
اجمع فی توکید المذکر و ہو توکید محض و کذلک
اجمعون وجمعاء و جمع واکتعون وابتعون وابصعون
لایکون الا تاکید اتابعا لما قبلہ لا یبتدا بہ ولا یخبر بہ
ولا عنہ ولا یکون فاعلا ولا مفعولا کما یکون غیرہ
من التواکید اسما مرۃ و توکیدا اخری مثل نفسہ و
عینہ و کلہ - واجمعون جمع اجمع و ہو واحد بمعنی
جمع ولیس لہ مفرد من لفظہ والمؤنث جمعاء -
ویقال جاء القوم باجمعہم بضم المیم وفتحہا - جمیع
ضد متفرق و قد یوکد بہ ویقال جاؤا جمیعا یعنی ہمہ
و فراہم آمدگان - ولشکر - وقبیلہ گرد آمدہ جماع الشئی
بالکسر جمع چیزے یقال فلان جماع فلان ای
جمعہ - والجماع المجامعۃ ایضا وہی المباضعۃ -
ویقال الخمر جماع الاثم - وقدر جماع دیگ بزرگ
تجمیع بہ نماز جمعہ حاضر شدن - و مال گرد کردن
مجمع لقب قصی بن کلاب لانہ جمع قبائل قریش -
مجامعۃ تم - و برکارے گرد آمدن با کسے صلتہ بعلی
جوع - جوع - بالضم نقیض شبع و بالفتح گرسنہ شدن
(ع ف اض ۲) مجاعۃ کذلک جوعۃ یکے جائع لغت
منہ جیاع جوعی ج - جوعان گرسنہ جوعی مؤنث
مثل سکران و سکری و عطشان و عطشی - عام مجاعۃ
و مجموعۃ بتسکین الجیم سال قحط اجاعۃ تجویع گرسنہ
داشتن و گرسنہ کردن و فی المثل اجع کلبک یتبعک
تجوع گرسنہ بودن - و خود را گرسنہ داشتن بقصد
استجاعۃ گرسنگی نمودن ربیعۃ الجوع پدر حی از بنی تمیم -
جباع - کرمان کوتاہ یستوی فیہ المذکر والمؤنث
و تیر خرد کہ بدان کودکان تیر اندازی کنند جباعۃ
کرمانۃ زن کوتاہ قامت و کرمانۃ دودمان زن نیم عمر
بدر فتار و بد پوشاک و جمع تجبیعا تغیرت استہ نہ الا
جحانجع - فی قول ابی الہیثم ان تدمعی صوبک
صوب المدمع یجری علی الخد کصب الثغنغ من طلحۃ
صبیرہا جانجع ذکرہ ولم یفسرہ وقالوا کان
ابو الہیثم من اعراب مدین وما کنا نکاد نفہم کلامہ -
جسوع - بالضم از بخشش ایستادن و سفر جاسع
ای بعید و جسعت الناقۃ شتر ماده تخمه کرد (ع بفتحہما)
اجتسعت مثلہ و جسع فلان قاع -
جفعہ - انداخت اورا (ع بفتحہما)
جندعۃ - کقنفرۃ غوزۂ آب باران جنادع ج -
و از ہدی چیزیکہ آہستہ رفتار کند جنادع حشرات ارض
او جنادب تکون فی مجرۃ الیراییع والجنادع من الشر
آغاز ہاے بدی و بلاہا و سخن ہا کہ بسنجش اندازد -
الجنع - محرکۃ و کامیر النبات الصغار والجنیح جب الصفر
یکون علی شجرۃ مثل الجبۃ السوداء -

فصل الخاء

خبع خبیع - لغۃ فی خبء یعنی پنہان کردن آمراۃ
خبعۃ قبعۃ زن پنہان شوندہ خنبعۃ نوعے از ہاد زنان

خُنُوع دم گرفتن وکبود شدن بچه از گریستن -
ختع - خَتَعَة - انگشتانه تیر انداز ویقال ختع الدلیل
بالقوم ای سار بهم فی الظلمة دلیل ختع مثال صرد
ربیر اوستاد خوتع مثله وبچه خرگوش وقولهم اشام
من خوتعة وهو اسم رجل -
خدع - خدع - بالفتح والکسر فریفتن اختداع کذلک
وبسوراخ درشدن سوسمار - وخشک شدن آب
دهان - وکاسد شدن بازار ورد بازایستادن اعطا
یقال کان فلان یعطی ثم خدع ای امسک (ع بفتحها)
خدیعة مکر وفریب مخادعة مکر نمودن مخادعة فریفتن -
انخداع فریفته شدن وقوله تعالی یخادعون الله
ای یخادعون اولیاء الله ویقال خُلُق خادع
ای متلون - وسوق خادعة ای کاسدة - ودینار
خادع ای ناقص - مخدع بالضم والکسر گنجینه ضب
خدع ای مراوغ وفی المثل اخدع من ضب - اخدع
رگ پشت وهما اخدعان - یقال فلان شدید الاخدع
ای شدید موضع الاخدع وکذلک شدید الابصر
عن الاصمعی قال واما قولهم للفرس انه لشدید النسا
فیراد بذلک نفس انسالان النسا اذا کان قصیرا کان
اشد للرجل واذا کان طویلا استرخت الرجل -
مخدوع آنکه اخدع او بریده باشد - رجل مخدع مثل
مجرب آنکه بارها درحرب فریب خورده باشد ومجرب
شده ویقال سنون خداعة ای قلیل الزکاء والریع
ویقال الحرب خدعة بالفتح والضم والفتح افصح وخُدعة
بالتحریک ایضا - رجل خدعة مثال همزة آنکه مردم را
فریبد ورجل خُدعة بالتسکین آنکه مردم او را فریبند
طریق خیدع ای مخالف للقصد للافیطن له - وغول
خیدع فریبنده ویقال للسراب خیدع -
خذع - خذع - بریدن وریزه کردن گوشت
(ع بفتحها) خذیعة نوعی از طعام باگوشت ریزه مخذع
پاره پاره کرده -
خرع - خَرَع - بالتحریک سستی در چیزی وشکستن
وجدا شدن شاخهای خربان (ع ک افتد) خریع
لفیج شتر که آونکان باشد ویقال الخریع الفاجرة
وانکره الاصمعی وقال هی التی تتثنی من اللین -
خرع شنگا فتن (ع بفتحها) انخراع لازم منه انخراع
شنگا فتن - ونو بیرون آوردن وآفریدن خروع
بالکسر بید انجیر - وهرچه دوتاه شود از گیاه بسبب
سستی ساق خراع بالضم دیوانگی شتر ناقه مخروعة
نعت منه - انخراع بیرون آمدن کتف خراعة نعت
فی الخلاعة بیباکی ومهارستگی -
خزع - خزع - بالفتح تخلف کردن از یاران (ع بفتحها)
صلته لعن تخزع مثله وایضا بخش بخش کردن چیز را
اختراع بریدن از قوم - انخزاع بریده شدن رسن
از نیمه ویقال خزعنی ظلع فی رجلی ای قطعنی عن المشی
تخزیعا - رجل خزعة مثال همزة مرد باز ایستاده از کارها
خزاعة حی است از ازد خوزعة ریگ تودة جدا از
معظم تودها -
خشع - خشوع - فروتنی کردن (ع بفتحها) وچشم
فروخوابانیدن صلته بالباء اختشاع کذلک بلدة

خاشعة وسکان خاشع دگرگونه شده ومنزلے نمانده دروے خشعة پشتهٔ هموار وفی الحدیث کانت الارض خشعة علی الماء ثم دحیت تخشع فروتنی نمودن - خضع خضوع - فروتنی کردن ومیل کردن ستاره بفرو شدن (ع بفتحها) اخضاع کذلک - اخضاع فروتن گردانیدن حاجت کسے را بکسے صلة بالی - رجل خضعة مثال همزة آنکه همه کس را فروتنی کند خضیعة آواز شکم ستور یقال سمعت للسیاط خضعة وللسیوف بضعة فالخضعة صوت وقع السیاط والبضع القطع خضیعة خود عن الفراء وحکی عنه ایضاً انها الصوت فی الحرب - خضع پست گردن یقال فرس اخضع وظلیم اخضع - وهم خضع الرقاب جمع خضوع ای خاضع -

خفع - خفع - سر برگشتن وافتادن از گرسنگی (ع بفتحها) انخفاع سست وتنکدل شدن -

خلع - خلع - بیرون کردن جامه وموزه ونعل - وخلعت دادن صلة بعلی وزن رها کردن برمالے که ستاند - ومعزول کردن از عمل یستعمل مجهولا یقال خلع الوالی فهو مخلوع وگوشت که آنرا با تواریزند ودرخنوے نهند تا بوقت حاجت خورند - وشوخ برآوردن خوشه وبزرگ شدن ذکر کودک از رسیدگی (ع بفتحها) یقال خلع الغلام ای کبر رجبة خلعة جامه وجزآن که پوشاند کسے را بزرگے خلع بالضم فروختن زن بکابین وجزآن خلعة اسم منه وگرفتن مال مخالعة تخالع جدائی کردن زن وشوے ازهم برمالے اختلاع سرخریدن زن تخالع سوگند شکستن قومے میان یکدیگر تخلع فراخ رفتن تخلیع نوعے از تصرفات عروض است مخلع آن بیت که دروے این تصرف کرده باشند وایضاً منفک الالیتین - خالع رطب نیک پخته وزن بیرون آینده از شوے بفدا که دهد - وشتر که بر توان جستن وتوسنی کردن چون کسے بروے نشیند خلیع صیاد وقمار که داو او نیاید - وغول - وگرگ - ومردم پریشان روبے فرمان خلاعة ناسامانی - وازفرمان مادر وپدر بیرون شدن فرزند ویقال به خولع وخلیع ای فزع یعتری فؤاده کانه مسّ -

خمع - خماع - بالضم خمیدگی در رفتار خامعة گفتار خمع بالک گرگ ودزد -

خنع - خنوع - نرم گردنی وفروتنی اخناع متعدیه خانع بدگمان وبلابه کار خنعة بدگمانی خُنَع ج - خناعة بدر قبیله -

خوع - خوع - کوهے سپید - وگردش وادی تخوع کم شدن تخویع کم کردن یقال خوع منه ای نقص - وجاء السیل فخوع الوادی اذا کسر جنبتیه -

خبنع - بالضم متواضع -

خندع - کقنفذ غوک -

خیدرع - کجعفر ابو قبیلة من همدان وهو ابن مالک بن ذی بارق -

خبروع - کعصفور جغل والخبرعة بالفتح فعله -

خیتروع - کحیزبون زنکه بریک حال قرار نگیرد -

خلع - پدید آمد و بسوے دشت برآمد -
خولع - کجو هر مرد فرومایه -
خدرع - شتابی کرد -
خرشعة - سرخر دار کوه خرشع و خراشع ج -
خرفع - کقنفذ پنبهٔ تباه شده در غنچه و پنبهٔ پخیده
خرفع کربنج مثله و ما یکون فی جراء العشر و هی
حراق الاعراب -
خسع - عنه کذا کعنی دور کرده شد و خسیعة القوم
وخاسعهم اخسهم -
خضارع - کعلابط مرد زفت ترش رو متخضرع مثله -
خنخع - کمد بدگیاهے یا درختی ذخع الفهد یخع صات
من حلقه اذا انهرنی عدده -
خنبعة - کقنفذة بر سر افگندنی زنان که خرد باشد
وشگافے مابین هر دو بروت و برآمدگی فرو هشته
ولب زبرین و کقنفذ ثمر و جز آن که پنهان باشد -
خنتعة - کقنفذة روباه ماده -
خندع - بروزن و معنی جندب او صغار الجنادب و
کقنفذ الخسیس فی نفسه -
الخندع - بالذال کالخندع بالدال -
خنفع - کقنفذ مرد گول -
خصفعی - بفتح الخاء والعین مقصورة و یمد سگ بچه
که از گرگ ماده بوجود آید و به کنی ابو الخیهفعی اعرابی
من بنی تمیم -

فصل الدال

درع - درع - بالکسر زره دری مؤنثة ادرع و ادراع
دروع ج - و تصغیرها دریع علی غیر قیاس لان قیاسه
بالها و پیراهن زن و هو مذکر و الجمع ادرع و ادراع - و ادراع
پیراهن پوشیدن زن - و زره و درعة پوشیدن
مرد و تدریع متعد منه تدرع لازم منه - و یقال شعر ذیلا
و ادرع لیلا ای استعمل الحزم - مدرع بالکسر مدرعة
و درقة بالضم - ادرع گوسپند سپید سیاه سر و دم
مؤنث - دارع زره دار و درع شب شانزدهم و هفدهم
و بیست و هم از ماه که اول شب سیاه و باقی سپید باشد
ادبار راع پیش شدن و در رفتن -
درقع - و درقعة - بشتاب گرگ تن فهو مدرقع و مدرنقع
وسع - وسع - وسیعة دفع کردن (ع لغتها) و
برآوردن شتر اشتوار از شکم بدهان و وسیعة عطیه
یقال فلان ضخم الوسیعة بزرگ عطیه - و طبیعت و خو -
و فی الحدیث الم اجعلک تدرع و تدسع ای تاخذ المرباع
و تعطی الجزیل - و وسیع بن گردن -
دع - دسع - سپوختن و دفع کردن قوله تعالی
فذلک الذی یدع الیتیم - و عدعة جنبانیدن پیمانه
تا بیشتر برد - و پر کردن خمور - و بزرا بانگ کردن
ودع و ودع گفتن کسے را که افتاده باشد یعنی برخیز
و بمان - و آهستگی و دیدن مردم و خدع مثله - جفنة
مدعدعة کاسه پر -
وقع - وقع - بکسے چیزے داون صلته بالی و دور
کردن و سپوختن آندفاع دور شدن - و شتاب
رفتن اسپ و خوض کردن در سخن مدافعة و ارادة
کردن حق کسے را - و دور کردن از کسے صلته بعن دفاع

گذلک - استدفاع دور کردن خواستن بدی را تدافع یکدیگر را دفع کردن دفعة بالضم باران که یکبار آید دفعة بالفتح یکبار مدفع درویش و مردم رانده دافع پیش یا ناقه که فله باز اگیرد و در پستان پیش از زادن مدفع بالفتح جاے گرد آمدن آب مدافع ج - مدفع بالکسر و فوع دفاع بالضم والتشدید سیل بزرگ -

دقع - دقعاء - خاک دقعم بکسر العین والدال مثله بیم زائده - دقع بالتحریک بر خاک خسپیدن از خواری و محنت درویشی (ع ک اف ر) وفی الحدیث اذا جعتن دقعتن ای خفضتن و لزقتن بالتراب - فقر مدقع بالکسر اے ملصق بالدقاء - مداقیع شتر اینکه علف را از روے خاک ببرند وقت خوردن داقع آنکه مداق کسب جوید ویقال فی الدعاء رماه الله بالدقة دقعة وهی الفقر والذل - جوع ویقوع گرسنگی سخت -

دکع - دکاع - بالضم بیماری سینهٔ اسپ و شتر (ع بفتحها) -

دلع - دَلَع - بیرون آمدن زبان و بیرون کردن لازم متعد - امدلاع لازم منه و بیرون آمدن شکم اولاع متعد منه -

دمع - دَمْع - سرشک - و سرشک باریدن چشم (ع بفتحها) دمع بالتحریک کذلک (ع ک اف ر) دمعة قطرهٔ سرشک امرأة دمعة سریعة الدمعة - دَمِعة شکستگی سر چنانکه از وے خون روان باشد مدامع گنجهاے چشم دُماع بالضم آب چشم که از علتے یا از بیرے باشد - وآب که از ناک چکد بهاران دمع بضمتین نشان و اثر آب چشم بر رخسار -

دنع - دلع - بالتحریک انچه طرح کند شتر کش از شتر و خواری رجل وفع بکسرتین ناکس بے خبر -

دثع - زمین نرم و سخت سپرون (ع بفتحها)

درفع - کجعفر شتر کلان سال -

درجع - کبرقع نوعیست از غله که گاوان میخورندش -

دعبع - حکایة لفظ الطفل الرضیع -

دلثع - کجعفر مرد یکه بن دندانش بسیار گوشتناک باشد و آزمند و یکسر فیهما دراه سهل و زمین نرم یا وزمین سخت الاحطوط فیه ولا هبوط و بالکسر مرد بد بو نجاست آلوده و مرد بر گشته لب -

طریق دلنع - بفتحات و تشدید نون راه نرم و لافع ج

دوع - بالضم ماهیست خرد بقدر انگشت سرخ رنگ دوعة یکی دوع کفروج - و یوم الدواع بالضم همین ایام مهم داع یدوع اصله عادیا دساجا یعنی باجست و دوان یا شناکنان رفت -

دهاع - کقطام دو هداع کقرقار زجر للعنوق و دهع بها الراعی کمنع و دهدع زجر ها بها -

دهقوع - کعصفور گرسنگی سخت بر زمین افگن

فصل الذال

ذرع - ذرع - بالکسر رش دست و ارنج یذکر و یونث اذرع ج - ذراع الاسد یکے از منازل قمر - و داع رش شتر و صد رنیزه دگز و یقال هو منی علی جمل الذراع ای معد حاضر - ذراعان نام دیو

ذراع بالفتح زان سبک رئیس ذرع کزکردن جامه وغلبه کردن ق (ذرع بفتحها) ویقال انظرت فلانا ذرعه ای کافئته اکثر من طوقه - وضعفت بالامر ذرعا اذا لم تطقه واصل الذرع انما هو بسط الید فکانک تریدمددت یدی الیه فلم تنله ربما قالوا صفت به ذراعا - وقولهم اقصر بذرعک ای اربع علی نفسک یعنی رفق کن باتن خود ذرع خیاک خرد شراب ذوارع ج - دگنه کننده تذریع خبه کردن ودست اندازان رفتن وبدست اشارت کردن مژده ویقال قد ذرع البشیر بوقتیکه بدست اشارت کند تو تذرع گا وکه بازد ورشهای اوپر خالهای سیاه باشد ذرع بالتحریک گوسالهٔ دشتی وطبع قال الشاعر (ع) وقد یقود الذرع الوحشیا - اذراع گوسالهٔ زادن ماده گاو وپر گفتن سخن تذرع پر گفتن واندازه کردن چیزے رابرش وذریعت ساختن چیزیرا تذرع بکسر الراء باران که باندازهٔ رش نم او در زمین رفته باشد وبفتح الراء منه آنکه مادرش شریف تر از پدر باشد تذارع دیه ها گرداگرد شهر که در وے کشت وباغ باشد - وخرمانشان نزدیک شهر - وقوائم ستور بذراع یکے ذریعه اینچه بوے بدیگرے پیوندند ویا بمراد ے رسند - وشتر یا اسپ وجز آن که صیاد در پس آن نهان شود بجهت زدن صید را فرس ذریع فراخ گام قوائم ذرعات ای سریعات - قتل ذریع ای سریع یقال قتلوهم اذرع قتل - اذرعات نام موضعے بشام وهی معرفة منصرفة مثل عرفات وقال سیبویه من العرب من لا ینون اذرعات خمر اذرعیه منسوب بوے -

ذرع - ذعذعة - جدا کردن - وپراگنده کردن وآشکارا کردن راز - ازتذعذع لازم منه - ذعاع گروهها ذعاعة یکے ویقال ایضا تفرقوا اذعاذع -

ذریع - ذلیع - ذیوع - ذیعان - پراگنده شدن خبر (ع ف اک ۲) اذرعة فاش کردن خبررا - وهمه آب حوض راخوردن ندیاع آنکه راز نتواند نگاه داشت وفی الحدیث لیس ابالمذاییع البذور -

ذوع - هلاک کردن واز بیخ برکندن (ع ف ا ض ۲) وقد ذعنا ماله اجتحناه ای اهلکناه واذاع الناس بما فی الحوض ای شربوه واذاع بمتاعه ای ذهب به -

فصل الراء

ربع - رُبُع - سرائے ومحله یقال ما اوسع ربع بنی فلان ای محلتهم رباع - ربوع ارباع اربع ج - اربعة چهار مرد اربع چهار زن اربعون چهل ربع بالضم وتحریک الباء وتسکینها چهار یک ربع چهار تو تافتن زه وجزآن وبمربعه باربر شتر نهادن وآن چوبیست که بار رابروے اندازند ودو کس برگیرند وبر پشت شتر نهند وباز ایستادن وخود را باز کشیدن از کارے ومنه قولهم اربع علی نفسک واربع علی ظلعک ای ارفق بنفسک وکف وچهارم قوم شدن وچهار یک غنیمت شدن وفی الحدیث الم اجعلک تربع ای تاخذ المرباع وهو الربع کالمعشار وهو العشر ولم یسمع فی غیرهما وسنگ برداشتن بجهت آزمایش قوت (ع بفتحها) ارتباع کذلک وفی الحدیث مر بقوم یرتبعون

حجرا امیرتجون وذلک الحجر یسمی ربیعة یعنی سنگ
زورآزمائی ربیعة ایضا خود آهنین ربیعة الفرس
پدر قبیله وهو ربیعة بن نزار اخو مضر بن نزار ربعی
بالتحریک منسوب الیه - مربعة دو کس دست یکدیگر
گرفته تنگ بار برشتر نهادن چون مربعه نباشد یقال
منه ربعت الحمل اذا اخذت المربعة تحته ورفقه
مع صاحبک وبهار مزدکردن کسے را مثل المشاهرة
والمصایقة یعنی تابستان مزدکردن مربع بالکسر نام
مردے ربع ایضاً بهرچار روز یکبار نوبت آب یافتن شتر
(ع بفتحتان فی الکل) یقال جاءت الابل رواربع - ربیع بهار
اسم فیه وایضاً تب که یک روز گیرد دو دو روز گذارد - ونام مردے
از هذیل ربیع بهار والربیع عند العرب بمعان ربیع الشهور وهما
شهران لایقال فیه الا شهر ربیع الاول وشهر ربیع الآخر
ربیع الازمنة فربیعان الربیع الاول وهو الفصل الذی
تأتی فیه الکمأة والنور وهو ربیع الکلأ والربیع الثانی
وهو الفصل الذی تدرک فیه الثمار وفی الناس
من یسمیه الربیع الاول - ویقال ایضاً ان العرب
تجعل السنة الستة ازمنة شهران منها الربیع الاول
وشهران صیف وشهران قیظ وشهران الربیع الثانی
وشهران خریف وشهران شتاء - وجمع الربیع اربعا
واربعة مثل نصیب وانصباء والضبة اوجمع ربیع الکلأ
اربعة وربیع الجد اول اربعاء - ربیع ایضا باران بهاری
ومنه ربعت الارض فهی مربوعة وجوے خرد مربع
منزل بهاری مرابع ج - ربعی بالکسر منسوب الی الربیع
یعنی بهاری ربعی بن حراش نام مردے ویقال اله

ہُبَیْع ولا ربع ای لااله آخر نتاج ولا اذلة ربیع اول
نتاج بهاری رباع ارباع ج - مثل رطب ورطاب
وارطاب رُبَعة مؤنث رُبَعات ج - ہبع آخر نتاج ہُبَعة
مؤنث - ویقال الناس علی ربعاتهم بفتح الباء وقد
تکسر ایضاً ای علی استقامتهم وامرہم الاول - ربعة
بفتحتین سخت ترین دویدن شتر - ونام حی از بنی اسد
ربعة بالتسکین کردمردوزن کردیعنی میانه نه دراز
ونه کوتاه وجمعها ربعات بالتحریک وهو شاذ وطبله
عطار ارتباع سخت دویدن شتر یقال مرّ البعیر
یرتبع اذا ضرب بقوائمه کلها وگرداندام شدن و
بهار بجائے مقیم بودن وارتبع البعیر ای عاف بهاری
جرید ترتبع کذلک وگرد پائے نشستن تربیع چهار سو
کردن چیزے را - واز چهار بن خانه نظر کردن کوکب
بیکدیگر رباع بالضم چهارگان وهو معدول من اربعة
اربعة - ویقال مالی من یضبط رباعتی بالکسر غیر فلان
ای امری وشانی الذی انا علیه - رباعة ایضاً نحو
من الخمالة = رباعیة بالفتح مثل الثمانیة چهار دندان
که میان ثنایا وانیاب بهت رباعیات ج رباع
مثل ثمان انچه دندان رباعیة افگنده باشد یقال
رکبت برذونا رباعیا بالیاء وفی النصب ربع ربعان
ج - مثل غزال وغزلان وغزال غزل وغزلان ارباع
بچهارم سال درآمدن گوسپند وپنجم گاو واسپ
وهفتم شتر وهو فرس رباع وهی نافة رباعیة وبعلف
بهاری رباکردن ستور را - وخداوندان شتران
ربع یعنی نوبت آب شدن - وپیری فرزند شدن

کسے را۔ وچہار عدد شدن قوم۔ ومقیم بودن بمنزل بہاری ویقال من الجمیع اربع الرجل ای رددت ابلہ ربعا او ولدلہ فی الشیبۃ ولد والوالد ربعی بالکسر وربعیۃ القوم ایضاً میرتہم فی اول الشتاء واربع ابلہ بمکان کذا ای رعاہا فی الربیع وارتبع القوم ای دخلوا فی الربیع اوصاروا اربعۃ او اقاموا فی المربع عن الارتیاد والنجعۃ وتب ربع گرفتن کسے راصلتہ بعلی یقال اربعت علیہ الحمی لغۃ فی رَبَعَت وقد اربع لغۃ فی ربع فہو مربع ومنہ فی الحدیث قولہ علیہ السلام اغبّوا فی عیادۃ المریض واَربعوا الان یکون مغلوبا ای دعوہ یوما وائتوہ یوما او دعوہ یومین وائتوہ الیوم الثالث وبہار درنتاج آمدن شتر مُربع لغت منہ فان کان ذلک عادتہا فہی مرباع قال الاصمعی المرباع من النوق التی تلد فی اول النتاج والولد ربع بالضم وفتح الباء وغیث مُربع مرتع باران بہاری علف رویانند مرابیع ج۔ اَرْبعاء چہارشنبہ اربعاوات ج۔ یربوع کلاکموش الیاء زائدۃ یرابیع ج۔ وارض مُربعۃ ذات یرابیع۔ یرَابیع المتن موش گوشتہا یربوع ایضاً پدر حی از تمیم وہو یربوع بن حنظلۃ وپدر بطنی از مرہ وہو یربوع بن غیظ بن مُرّۃ۔ ربیعۃ ایضاً نام مردے وفی عُقَیل ربیعتان ربیعۃ بن عُقَیل وہو ابو الخلعاء وربیعۃ بن عامر بن عقیل وفی تمیم ربیعتان الکبری وہو ربیعۃ بن مالک ویلقب بیعۃ الجوع وربیعۃ الوسطی وہو ربیعۃ بن حنظلۃ بن مالک۔ وربیعۃ ابو حی من ہوازن وہو ربیعۃ بن عامر بن صعصعۃ

رتع۔ رتوع۔ چریدن ستور (ع نفتحہا) وقولہ تعالی یرتع ویلعب ای نعیم دیلہو۔ ابل رتاع جمع رائع مثال نائم ونیام وقوم رائعون۔ مرتع چراگاہ ارتاع چریدن ورویانیدن باران علف چریدنی را رتع۔ رتع۔ حرص وطمع سخت (ع ک ا ف ۲) رائع حریص وطامع۔

رجع۔ رجوع۔ بازگشتن وبازگردانیدن لازم ومتعد (ع ف ا ک ۲) وقولہ تعالی یرجع بعضہم الی بعض القول ای یتلاومون۔ رجی بضم الرجوع یقال ارسلت الیک فما جاء فی رجعی رسالتی ای مرجوعہا وکذلک المرجع ومنہ قولہ تعالی الی ربکم مرجعکم ای رجوعکم وہو شاذ لان المصادر من باب (ع ف ا ک ۲) تکون بالفتح۔ وفلان یومن بالرجعۃ ای بالرجوع الی الدنیا بعد الموت۔ یقول ہل جاء ک رجعۃ کتابک ای جوابہ۔ ولہ علی امرأتہ رجعۃ بالفتح والکسر والفتح افصح ویقال ما کان من مرجوع فلان علیک ای من مردودہ وجوابہ۔ رجع ارتجاع نرجع فروختن ناقہ وبہای آن دیگرے خریدن مثل آن راجعۃ رجیعۃ ناقۂ دوم آنان راجع وناقہ راجع آنکہ دُم بردارد وبولی چنان اندازد کہ آبستن نماید وچنان نباشد رجاع بالکسر مصدر منہ (ع ف ا ک ۲) ولبونۃ راجع راجع ایضا زنے کہ بعد از مرگ شوے باہل خویش بازگردد واما المطلقۃ فہی المردودۃ ومرغان کہ از گلۂ خود بازگردند رجع باران۔ ومنفعت قولہ تعالی

والسماء ذات الرجع وحوض رجعان بالضم ج۔
ورجعان الکتاب جوابہ۔ ورجع الدابۃ یدیہا فی السیر
خطوہا۔ رجع الوشمۃ خطہا۔ رجیع ستور کہ از سفرے
باز گردد و بسفرے دیگر رود۔ والکل رجیعۃ مؤنث رجائع
ج۔ وغائط و سرگین سگ و جز آن۔ وہر چیزے
باز گردانیدہ شود و ربما سموا الجرۃ رجیعا۔ ارجاع
غالط کردن۔ و دست سپاسگی دراز کردن بگرفتن
چیزے۔ و خریدہ را باز گردانیدن۔ و باز فرہ شدن
ستور بعد از لاغری مراجعۃ باز گردانیدن سخن را
وزن را بخانہ تراجع باز گشتن سپاسگی استرجاع
دادہ را باز گرفتن و در مصیبت انا للہ وانا الیہ
راجعون گفتن ترجیع مثلہ و بانگ نماز را دو بار گفتن
چنانکہ مذہب شافعی است و آواز گردانیدن در
حلق۔ و باز گردانیدن ستور دستہا را در رفتن۔
ونگار را دوبارہ تازہ کردن رجع الکتف مرجعہ کتف۔
ردع۔ رَدْع۔ باز ایستانیدن از چیزے (ع بفتحتہا)
یقال ردعتہ عن الشئ فارتدع ای کففتہ فکف
وچیزے در مالیدن بجائے صلۃ بالباء و اثر
گرفتن از رنگ و بوے چیزے یقال بہ ردع من
زعفران او دم ای لطخ و اثر۔ ویقال للقتیل رکب
ردعہ اذا خر لوجہہ علی دمہ۔ ارتداع باز ایستادن
وآلودہ شدن بچیزے یقال ردعتہ بالشئ فارتدع
ای لطختہ فتلطخ۔ ردع بالضم باز گردان کردن بیماری
و در ہفت اندام مردوع بیمار باز گردان شدہ
رداع بالکسر نام آبے مرتدع تیر کہ برنشانہ نزند و بکفد

ردیع تیر بیکان فتادہ۔
رسع۔ رَسَع۔ بالتحریک درد مندی میان چشم
(ع ک ان ۲) از رسع لغت منہ۔ ترسیع کزنگ مرسع
مرسعۃ لغت منہ۔
رصع۔ رَصَع۔ چفسیدن بچیزے (ع ک ان ۲)
صلتہ بالباء از رصع رصعا منہ لغت وبما لغتان
فی الارسح والرسحا و ربما سموا فراخ النخل رصعا الواحد
رصعۃ بالتحریک۔ ترصیع در نشاندن جواہر بچیزے
وسخن را بخش بخش کردن ہر کلمۂ مقابل خود در وزن
و روی یکسان رصیعۃ جوہرے کہ او را نشاندہ باشند
رصائع ج۔ رصع ارصاع نیزہ در نشاندن ج اصل ارصع
آنکہ سنان او فرورود در مطعون ترصع نشاط و
خوشدلی کردن۔
رضع۔ رَضاع۔ شیر مکیدن بچہ مادر را یقال
رضع الصبی امہ یرضعہا رضاعا مثل سمع یسمع سماعا
رضع بالتسکین مثلہ لغۃ اہل النجد یقولون رضع یرضع
ضعا مثل ضرب یضرب ضربا۔ ارضاع شیر دادن
مرضع زنے کہ بچۂ شیر خوارہ دارد فان وصفتہا
بالارضاع قلت مرضعۃ۔ رضوعۃ میش با شیر۔ رضعتان
دو دندان شیر کودک یقال سقطت رواضعۃ
لئیم راضع ہو رجل کان یرضع ابلہ وغنمہ ولا یحلبہا
لئلا یسمع صوت حالبہ۔ رضیع شیر خوارہ۔ و ہمشیرہ
یقال ہذا رضیعی ای اخی من الرضاعۃ بالفتح مرضعۃ
بدایہ دادن بچہ را از رضاع شیر خود را کیدن مادہ نر
رعرع۔ ترعرع۔ کوالیدن کودک رعرعۃ متعدیہ

شاب رغرغ رغراغ حسن الاعتدال رعاع ج- رعاع مردم نو دیده ناکس-

رفع - رفع - برداشتن وهو خلاف الوضع (ع لفتحها) وبرفع کردن کلمه را او در اعراب چون ضم است در بنا - وقصه برداشتن بروالی صلته بعلی - رفیعة قصه که بردارند وفی الحدیث کل رافعة رفعت علینا من البلاغ وبرداشتن غله درودہ وبنجر من گاه آوردن وبذه ایام رفاع بالفتح والکسر ومبالغه کردن ستور در رفتن ودراندن لازم متعد صلته بفی - ویقال دابة لیس لها مرفوع وهو مصدر مثل المجلود والمعقول وهو عدو دون النهض و نزدیک گردانیدن کسے را به کسے صلته بالی ومن ذلک قولهم رفعته الی السلطان ومصدره الرفعان بالضم وقوله تعالی وفرش مرفوعة ای مقربة منهم ویقال فساء مرتفقا - ناقة رافع آنکه قله برکشد در پستان رفاعة بالضم بکذره که زنان بر سر بن بندند تا کالان دور نه نماید - وریسمانکه بندی بان زنجیر وقید خود را بسوے خود کشد ویقال فی صوته رفاعة بالضم والفتح بلندی - وبلند آواز شدن (ع لضمهما) رفیع ای شریف - وارتفاع مرافعه بنزدیک حاکم رسیدن بالضم رفاعة بالکسر نام مردے -

رقع - رقعه - بالضم نیشته موجز - ودر پی رقاع ج - ترقیع بجا کردن کسے را یقال ارمی فیه مترقعا ای موضعا للشتم والهجاء ودر پی نهادن جامه را (ع لفتحها) ترقیع در پی بسیار کردن بر جامه استرقاع

در پی خواه شدن جامه رقیع آسمان دنیا ودیگرها ایضا وفی الحدیث من فوق سبعة ارقعة فجاء به علی لفظ التذکیر کانه ذهب به الی السقف ومرقعان مثله رقاعة مصدره (ع لضمهما) ویقال ارقع ای جاع برقاعة وحمق - مراقعة پیوسته خوردن خمر وهو قلب معاقرة - ارتقاع باک داشتن وهو الاکتراث والمبالاة ویستعمل فی النفی یقال ما ارتقعت له وبه ای ما اکترثت له وما بالیت به - جوع یرتوع گرسنگی سخت

رکع - رکوع - پشت خم دادن یقال رکع الشیخ ای انحنی من الکبر ومنه رکوع الصلوة -

رمع - رمعان - لرزیدن سر بینی از غضب (ع لفتحها) ترمع جنبیدن زناعة آنجا که از سر کودک میجنبد - ودبر مردم یقال کذبت زناعتک اذا جبق یرمع سنگهاے سپید تابان -

روع - روع - ترسیدن وترسانیدن لازم متعد وبشگفت آوردن ارتاع بشگفت آمدن کسے را از غایت حسن وکمال خود ورد عا ومؤنث منه ویقال افرح ردوعه ای مکان فزعه وذهب - روع بالضم عقل ودل یقال وقع ذلک فی روعی ای فی خلدی وبالی - وفی الحدیث ان الروح الامین نفث فی روعی - ارتیاع ترسیدن ترد ع مثله - تردیع متعد منه - وقولهم لا ترع ای لا تخف ولا یلیقک خوف - روعاء ناقه تیز رهش وکذا الفرس ولا یوصف به الذکر -

ربع - ربع - کوالیدن وفزون شدن یقال

راعت الخطة ای زکت - وارض مرتعیة ای مخصبة وبازگشتن وفزونی آستین زره ونیکو برآمدن نان از تنور وطعام از دیگ یقال راع الطعام واراع اذا صار ت له زیادة فی العجن والطبخ - ویقال ناقة مسیاع مرتاع مذهب فی المرعی وترجع نفسها - وقول الکمیت اذا حیص منه جانب راع جانب ای انخرق - اراعة گوالیدن وبسیار بچه شدن شتر ریعان کل شئی اوله ومنه ریعان الشباب و ریعان السراب - ترتیع نمودن وناپدیدشدن سراب - ودرخشیدن وجنبیدن روغن بر سر طعام وفرس رائع اسپ نیک ریع بالکسر زمین بلند ریاع ج - ومنه قوله تعالی اتبنون بکل ریع آیة وراه قال الشاعر (ع) ریع یلوح کانه سحل شبه الطریق ثوب ابیض -

هوارزمع منه - ای اجبن یعنی بدل ترست ازو - رطعها - جماع کرداورا (ع بفتحها) والرطع ایضاً الرکام اونحوه -

رنوع - متغیرشدن وپژمردن وکاهیدن (ع بفتحها) یقال رنع لونه ورنعت الدابة وابه بسرخود تگ راادورکردوریع فلان یعنی بهمان بازی کردوهم رالنون مرتعة کمرحلة باغ وفراخی وآوازهای بازی والمرتعة من الصید والطعام والشراب القطعة منه والمرتعة من الخصومة ونحوها المعجمة ویقال للحمقاء اذا اثرت وقعت فی مرتعة فعیشی ای خصب وفی المثل ان فی المرتعة لکل قوم مقنعة ای غنی ترتیع - سرجنبانیدن -

فصل الزاء

زبع - زوبعة - رئیسی از پریان - وگردباد ترتیع بخشم شدن متزبع عربده کننده زنباع بالکسر نام مردی زوبع مرد حقیر کوتاه -

زرع - زرع - کشت زروع ج - وکاشتن وروییدن (ع بفتحها) ومنه قوله تعالی أانتم تزرعونه ام نحن الزارعون - مزرعة مزدرع کشت زار وقیل للصبی زرعه الله ای جبره از دراع کشت کردن مزارعه بایکدیگر کشاورزی کردن مزروعان لقب کعب بن سعد ومالک بن سعد از تمیم -

زعزع - زعزعة - جنبانیدن سریع زعزعان وزعزع وزعزاع وزعازع التی تزعزع الاشیاء و سیر زعزع ای سریع -

زلع - زلع - بالتحریک گفتگی پای وکفتن آن (ع ک اف ۲) وکذلک اذا کان فی ظاهر الکف فاما اذا کان فی باطنها فهو الکلع وتباه شدن جراحت تزلع کفتن دست مزلع آنکه پوست پای اورفته باشد -

زمع - زمع - مردم فرومایه یقال هو من زمع الناس ای من ماخیرهم ودنیهم پس سم ستور زمعه یکی زماع ج - مثل ثمرة وثمار ودهشت خوردن وبیخود شدن (ع ک اف ۲) رجل زمیع زموع شتاب زده زمعان آهسته رفتن (ع بفتحها) زموع خرگوش - زماع درستی عزم - وشتاب آزماع ودیدن خرگوش دجاجا برآمدن بنات - وثبات عزم بودن

صلابة بعلی وعزم کردن کارے را قال الخلیل یقال ازمعت علی امرفانا ازمع علیه اذا ثبت علیه عزمه وقال الکسائی یقال ازمعت الامر ولا یقال ازمعت علیه وقال الفراء ازمعته وازمعت علیه بمعنی مثل اجمعته واجمعت علیه - زمیع مرد مسازر دلیر ونیکو رائے -

زوع - زَوْع - مهار شتر جنبانیدن وعنان اسپ تاتیز رود (ع ف اض ۴) -

زهنع - زهنعة - آرایش کردن دختر را -

زدع - جماع کرد (ع بفتحهما) مزدوع بالکسر شتاب ده یا بندهٔ کارها -

زربع - کجعفر ابن زید بن کثوة

زقع - الحمار زقعا وزقاعا - سخت تیز دادن زقع الدیک خروس مانگ زد وزقاع جوزهای کبک قلب الزغاقیق

الزلنباع - بکسر تین الرجل المنذری بالکلام

زجع - کقنفذ قبیلة من ذی الکلاع -

فصل الین

سبع - سبع - هفت وهفتم شدن وهفت یکشاندن دوشنام دادن - ونقیصه گفتن وافگندن گرگ گوسفندرا (ع بفتحها) ویقال فی العدد سبعة رجال وسبع نسوة - سبع بالضم هفت یک - وبالکسر نوبته آب شتر هفت روز یکبار - سبع بضم الباردده سباع سبعة مادهٔ شیر وقولهم اخذه اخذ سبعة اصلها سبعة خففت ونام مردے سبیع بالتصغیر نام مردے وارض سبعة بالفتح ذات سباع - اسباع صاحب درد سبع شدن وهفت عدد شدن قوم - وصاحب رمه گرگ درآمده شدن - وبگرگ دادن گوسپندرا - وبدایه دادن بچه را - وبے کار گذاشتن بنده را یقال اسبع عبده ای اجمه واسبع دلده ای رفعه الی الظؤرة مسبوعة مادهٔ گاو که گوساله اورا دده خورده باشد سباعی البدن باهفت اندام درست سبیع هفت یک ویطلق ازهمدان اسبوع هفته اسابیع حج - وطوفت بالبیت اسبوعا ای سبع مرات وثلثة اسابیع سبعان بضم الباء موضع ولم یأت علی فعلان شئ غیر وتسبیع هفت عدد کردن وقولهم وزن سبعة تعیرون به سبعة مثاقیل -

سبج - سبج - سخن بافافیه گفتن (ع بفتحها) وسخن متقفی واسجوعة مثله والجمع اسجاع واساجیع وبانگ کردن کبوتر ونالیدن ناقه ساجع راست رو وتسجیع سخن باسجع گفتن کلام مسجع لغت منه -

سرع - سرعة - شتاب نقیض ابطاء - سرع بکسرتین وفتح الراء وشتافتن (ع بضمهما) یقال سرع سرعا مثال صغر صغرا سریع لغت منه - ویقال عجبت من سرعة ذاک وسرع ذاک مثال صغر ذاک - ویقال اسرع السرع مثال اوحی الوحی - اسراع شتافتن صلته بقی - مسارعة ومتسارع مثله صلته بالی تسرع کذلک - وابوزید اسرع القوم اذا کانت دوابهم سراعا - وسرعان ثلث لغات ذاخرج جاء سُرُع ذاخرج جاء سُرْع ذاقلت فتحة العین الی النون لانه معدول من سُرُع فبُنی علیها ولسرعان ما صنعت

کذا ای ما اسرع - وسرعان الناس بالتحریک اوائلهم وهو معرب - سرغ بالتسکین شاخ تر زسرعرع مثله وحوان نرم نازک اساریع شاخهای ریزه که ازبن درخت انگور روید اسروع یسروع بالضم کرک سرخ که در تره باشد در پوست وچون از پوست بیرون آمد پروانه شود والاصل یسروع بالفتح لانه لیس فی الکلام یفعول قال سیبویه وانما ضموا اوله اتباعا لضمة الراء وقال القتانی الاسروع دود حمر الرؤس بیض الجسد تلون فی الرمل تشبه بها اصابع النساء وایضا اساریع القوس ہی خطوط فیها وطرائق واحدها اسروع بالضم -

سطع - سطوع - برآمدن گرد وبوے وصبح (ع) (بفتحهما) سطیع صبح سطع بالتحریک درازی گردن نعامة سطعا ولغت منه - سطاع داغ کردن ستور بدرازا - وستون خانه بعیر مسطع شتر باداغ -

سعسع - تسعسع - پیر وخرف شدن مرد وبیشتر ازماه گذشتن وفی حدیث عمر رض انه سافر فی عقب رمضان وقال ان الشهر قد تسعسع فلو صمنا بقیته وفرد افتادن حال کسے سعسعة راندن بنا بدین لفظ که سع سع -

سفع - سفع - موے پیشانی گرفتن (ع) (بفتحهما) ومنه قوله تعالی لنسفعا بالناصیة یقال به سفعة من الشیطان ای مس وسوختن آتش وسموم روے را وزنگ گردانیدن سوافع رسوختگیها سفعة بالضم سیاہی که بسرخی زند اسفع لغت منه وسیاہی سرخ زن سفعا کبوتر سبز گردن سفع ایضا ببال زدن کبوتر ومرغ یکدیگر را مسافعة کذلک -

سقع - سقع - بالضم ناحیه وہی لغة فی صقع - ویقال ما ادری این سقع ای ذهب - سقع بالفتح رفتن وبانگ کردن خروس (ع) (بفتحهما) وبالصاد کذلک - خطیب مسقع ای بلیغ مثل مصقع - سقاع بالکسر روے بند - وخرقه که زیر معجر پوشند تا ریمناک نشود وچیزے که بینی ناقه را بدان استوار کنند وکذلک صقاع -

سقرقع - سقرقع - تعریب سکرکه بضمتین وسکون الراء وفتح القاف وہی نبیذ الذرة یعنی بکنی ارزن وہی خمر الحبش -

سکع - سکع - رفتن مثل سقع وما ادری این سقع وسکع بمعنی - متسکع ای متسقع یعنی بگوشه رفتن - وبسیار بودن در کار باطل -

سلع - سلعة - بالکسر آخریان وآنرخ سلعة سر شکستگی سلع مصدر منه (ع) (بفتحهما) ونام کوهے بمدینه وکفتگی پاے سلوع ج - سلع بالکسر شگاف کوه وبالفتح اضیا اسلاع ج - سلع بالتحریک درخت تلخ مزه - وکفیدن پاے (ع ک اف ۲) انسلاع کذلک -

سلفع - سلفع - مرد دلیر وزن دراز زبان بیباک وناقه استوار - ونام ماده سگ -

سلقع - سلقع - جاے سخت وابتاع بلقع یقال بلقع سلقع زمین خشک بے نبات وبلاقع سلاقع -

سلنقع - سلنقع - درخش یقال للحصی اذا حمیت

علیہ الشمس اسلنقع بالبریق۔
سمع۔ سمع۔ شنوائی یکون واحدا وجمعا کقولہ تعالیٰ
ختم اللہ علیٰ قلوبہم وعلیٰ سمعہم وہو فی الاصل مصدر
وقد یجمع علیٰ اسماع وجمع الجمع اسامع وشنودن
(ع ک ا ف ۲) سماع مثلہ صلتہ بالی واللام قولہ تعالیٰ
لایسمعون الی الملأ الاعلیٰ وقولہ تعالیٰ لاتسمعوا
لہذا القرآن۔ ویقال اسمعک الی ای اسمع منی۔
وسماع ای اسمع مثل دراک ومناع بمعنی ادرک و
امنع۔ یقال فعلہ ریاء وسُمعۃ ای لیراہ الناس
ویسمعونہ۔ استماع گوش داشتن صلتہ باللام قولہ تعالیٰ
فاستمعوا لہ تسمع گوش نہادن سوی کسی صلتہ بالی فاذا اد
غمت تسمعت وقرئ قولہ تعالیٰ لایسّمّعون الی الملأ
بالادغام۔ تسامع ازیکدیگر شنیدن اسماع شنوانیدن
سخن۔ ودشنام دادن۔ وگوشہ ساختن دلورا۔
وسرود گفتن مُسمِعۃ زن سرود گوی وقولہ تعالیٰ واسمع
غیر مسمع ای لاسمعت وقولہ تعالیٰ ابصر بہ واسمع ای
ما ابصرہ وما اسمعہ علی التعجب۔ سمع بالکسر نام یکی ویقال
ذہب سمعہ فی الناس رفت نام نیک او میان مردم
وبچہ گرگ ازکفتار۔ وفی المثل اسمع من سمع۔ تسمیع
تشہیر کردن وفی الحدیث من فعل کذا سمّع اللہ بہ
اسامع خلقہ یوم القیمۃ وتشنیع کردن۔ وبرداشتن
گم نامی ازکسے ومنتشر کردن ذکر وہی متعد بالباء
وشنوانیدن آواز کسے راسامعۃ سمع گوش مستمع
ایضاً گوشہ دلو سمیع شنوندہ وشنواننده امراۃ
سمعۃ نظرۃ بضم اولہما وثانیہما وبالکسر وفتح ثانیہما
ایضاً وہی التی اذا سمعت وتبصرت فلم ترشیا تطمئنّۃ
تطمئنیا وکان الاحمر کسر اولہما وفتح ثانیہما وشیدان
لنا لکمئنّۃ۔ مغنّۃ مغنّۃ۔ سمغنّۃ نظرنۃ۔ کالریح حول القنۃ
ان لاترہ تطمئنّۃ۔ الہا فیہما للسکت وقد اجری الوصل
مجری الوقف فی ترہ۔ سمعمع خرد سر وہو فعلعل۔
سمدع۔ سُمَیدَع۔ بفتح السین مہتر۔
سنع۔ سناعۃ۔ خوب شدن (ع بضمہما) رجل سنیع
وامراۃ سنیعۃ خوب وزیکو۔
سوع۔ الساعۃ۔ وقت کہ دروی باشی۔ وقیامت
سماع ساعات ج۔ ساعۃ سوعاء زنان سخت مثل
لیلۃ لیلاء۔ مساوعۃ من الساعۃ کالمیاومۃ من الیوم
ویقال جاء نا بعد سوع من اللیل وبعد سواع ای
بعد ہدء ومنہ یعنی بعد از آرام شب سواع ایضا نام بت
قوم نوح علیہ السلام ثم صار لہذیل۔ اساعۃ مہمل
گذاشتن ستور راسوع بے کار ماندن آن (ع ف ا
ض ۲) ومنہ ضالع سائع۔ وناقۃ مساع۔ ورجل
مضیاع مساع ای مُضیّع ومُسیّع۔
سیع۔ صیع۔ سُیُوع۔ رفتن آب وشراب بہر روے
انسیاع مثلہ۔ سیاع۔ کاہگل وبالکسر ایضاً سیعۃ
بالکسر اندوہ۔

مستع۔ کمنبر مرد تیز گذرندہ درکار خود وچست وچابک
ہمستع مثلہ۔
سلع۔ باہم درخوردن دو چیز وفنج کردن وگستردن
(ع بفتحہما) وسدع بمعنی سدغ شدیدۃ نکب نکبۃ
شدیدۃ المسدع کمنبر الماضی لوجہہ والدلیل الہادی

و قولهم نقذاً لک من کل سدعة ای سلامة لک من کل کربة۔
سرطع - از ترس سخت دوید۔
سرقع - کفتفذ بکنی ترش۔
سفرقع - بفا و ثم قاف لغة ضعیفة فی السقرقع۔
سلطوع - کعصفور کوه همواره سلنطع بفتحتین مرد دراز
سلنطاع بکسرتین مثله و مجنون دیوانه بیهوده گو سلنطع شاخ خفت۔
سیدفع بفتحتین و قد تضم سینه و ح یجب کسر الفاء
ابن ناکور بن عمرو بن لعیفر ابو شرحبیل و شرحبیل الرئیس
المطاع المتبوع اسلم فکتب الیه النبی صلی الله علیه
وسلم علی ید جریر البجلی کتابا قتل بصفین۔
سمطع - کمطع کرک و یقال للخبیث انه لسمطع سمطع۔

فصل الشین

شبع - شبع - بالکسر و فتح ۲ سیری از طعام و سیر شدن
نقیض جوع شبعت الخبز و اللحم و من خبز و لحم (ع ک ا
ف ۲) شبع بسکون ۲ مقدار سیری از طعام شبعان
و شبعی لغتان منه - و امرأة شبعی الخلخال اذا ملأته
من سمنها و بستوه آمدن از چیزی یقال شبعت من هذا الامر
و رویت ای سئمته و کرهته - اشباع سیر گردانیدن
و رنگ سبز خوراندن جامه را نوب شبیع الغزل
بسیار ریسمان تشبع خود را آراینده بزیادت از وسع
خود و نازنده بدان و فی الحدیث المتشبع بما لا یملک
کلابس ثوبی زور - شبعة بالضم مقدار یکبار سیری
از طعام و قد شبعت غنمه اذا قارب الشبع و لم تشبع
شبدع - شبدعة - بالکسر گرد م شبادع ج -
شبعع - شجاعة - بردلی و دلیری نمودن در مخاوف
(ع بضمهما) شجاع بالضم لغت منه و بالکسر ایضاً قوم
شجعة بفتحتین و شجعة بالفتح و الکسر و شجعان مثل
غلام و غلمة و غلمان و رجل شجیع و قوم شجعان مثل
جریب و جربان و شجعاء مثل فقیه و فقهاء و امرأة
شجاعة - سجع بالتحریک سبک بر داشتن ستور دست
و پای را در رفتن یقال جمل شجع القوائم و ناقة شجعة
شجعاء - اسجع مرد دلیر - و نام قبیلة و نوعی ارمد
شجاع مثله و پیوند بن انگشتان اشجع بالکسر کاصبع
مثله اشاجع ج - و مرد سبک سرگول - و نام شیر
تشجیع دلیر کردن و دل دادن کسی را و بشجاعت
صفت کردن تشجع دلیری نمودن بتکلف۔
شرع - شریعة - جای آب در آمدن - و راه روشن
شرع آب در آمدن - و راه پیدا کردن خدای تعالی
بر بندگان در بندگی - و راست شدن نیزه سوی
کسی و راست کردن متعد لازم و در خانه سوی
راه کشاده شدن - و کفانیدن پوست را و بکاری
در شدن شروع مثله (ع بفتحهما) شارع راه بزرگ -
و پیدا کننده آن ابل شروع شرع شتران بآب
آینده تشریع آب آوردن و فی المثل هو یشرع الشرع
التشریع - و یقال شرعک هذا بسنده ست ترا این
و فی المثل شرعک ما بلغک المحل یضرب فی التبلغ بالیسر
و مررت برجل شرعک من رجل ای حسبک و المعنی
انه من النحو الذی تشرع فیه و تطلبه یستوی فیه الواحد
و التثنیة و الجمع - و قولهم الناس فی هذا الامر شرع
سواء یحرک و یسکن یستوی فیه الواحد و المؤنث

والجمع - شرعة بالکسر شریعة بمعنی ومنه قوله تعالی لکل جعلنا منکم شرعة ومنهاجا - ویقال هذا شرع هذا وبذه شرعة بذه وهما شرعان ای مثلان شرعة ایضاً زه کمان شرع بشرع ج - شراع جمع جمعه - وایضاً بادبان کشتی و ربما قالوا اذا رفع البغیر عنقه قد رفع شراعه - رمح شراعی نیزهٔ دراز از شراع در کشادن خانه راسوے راه - ونیزه بر کسی راست کردن جنان شرع ای شارعات من عمرة الماء الی الجد -

شرجع شرجع - دراز - وجنازه مطرقة مشرجعة خایسک دراز -

شسع شسع - بالکسر دوال لعل شسوع ج - شسع بند دوال کردن نعل را (ع بفتحها) تشسیع اشساع کذلک - شاسع شسوع مسافت دور فلان شسوع مال اذا کان حسن القیام علیه -

شعع شعاع - روشنائی آفتاب شعاعة یکے شعع پراگنده کردن شتر بول را (ع ف ا ض ۲) اشعاع نور گسترانیدن آفتاب - وخوشه بیرون آوردن گشت - وشوک برآوردن خوشه - وپراگنده انداختن شتر بول را - شعاع بالفتح پراگندن - ودراے پریشان - وهمت پراگنده نفس شعاع متفرقة الهمم - شعاع السنبل شوکهاے خوشه نخل شعشع سایهٔ پراگنده تنک مشعشع کذلک شعشعة آب آمیختن شراب را شعشاع پریشان ومرد دراز نیکو خلقت شعشان کذلک یقال ناقة شعشانة شعلع را زلام زائده -

شفع - شفع - جفت خلاف وتر - وجفت کردن - وخواهش کردن - وبچه شدن در شکم ناقه وبیش از بچه که دارد (ع بفتحها) شفیع خواهش گر - وصاحب شفعه شفاعة خواهش کردن شفعة بالضم حق همسایگی خانه زمین ناقه شافع ناقه با بچه که در شکم او بچه دیگر باشد وفی الحدیث انه بعث مصدقا فاتاه بشاة شافع فلم یاخذها فقال ائتنی بمقباط - وناقة شفوع وهی التی تجمع بین محلبین فی حلبة واحدة - استشفاع شفاعت کردن خواستن تشفیع شفاعت دادن کسی را - وپذیرفتن شفاعت تشفع شفاعت کردن -

شکع - شکاعی - گیاهے از دارو ها وآنرا باب سجاب وآفتاب پرست نیز گویند قال سیبویه هو واحد وجمع وقال غیره الواحد منها شکاعاة شکع بالتحریک درومند شدن وبخشم شدن (ع ک اف ۴) یقال بات شکعا ای وجعا لانیما - انکاع بخشم آوردن وبستوه آوردن -

شمع - شمع - م وموم شمع بالتحریک کذلک وهو ما یستصبح به شمعة یکے اشماع نور گسترانیدن چراغ مشمعة بازی ومزاح کردن شمع مشموع کذلک (ع بفتحها) وفی الحدیث من تتبع المشمعة اصاره الله الی حالة یعبث به فیها ای من عبث بالناس - شموع بالفتح زن بازیگر وخنده

شنع - شناعة - زشتی وزشت شدن (ع بضمهما) شنع لغت منه اشنع مثله - شنعة بالضم زشتی تشنیع زشت گفتن بر کسے صلة بعلی - وخویشتن در چیزی وبستوه آمدن - وزشت شمردن چیزے را تشنع

گوشیدن ستور در رفتن - وغارت پراگندہ کردن - وبر اسپ سوار شدن - وسلاح در پوشیدن - شوع - شوع - درخت مان شوعۃ یکے ویقال ہذا شوع ہذا بالفتح وشیع ہذا بالیاء ایضاً بچۂ دوم کہ درمیان ایشان دیگرے نزادہ باشد - شیع - شیعوعۃ - آشکارا شدن خبر (ع ف اک ۲) وسہم مشاع شائع شاع بخش ناکردہ اشاعۃ فاش کردن خبر را - وانداختن پارہ پارہ بول را رجل مشاع فاش کنندہ ویقال حیاکم اللہ واشاعکم السلام ای جعلہ صاحبا وتابعا لکم وشاعکم السلام کما تقول علیکم السلام ای صحبتکم السلامۃ ہذا ان یقولہ الرجل حین یفارق اصحابہ - شیع بالفتح اندازہ یقال اقام فلان شہرا ای شیعۃ وآتیک عد لو شیعہ ای بعدہ بمقدار مدۃ وبچۂ شیر تشنیع گسیل کردن - وسوختن آتش - صلتہ بالبار وفروزانیدن آتش را بہیزم یقال شیعتہ بالنار اے حرقتہ وشیعت النار ای اذکیتہا بالحطب مشیع مرد شجاع شیعۃ الرجل بالکسر اتباع وانصار مرد - وہواداران اولاد فاطمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم مشایعۃ دریی کسے رفتن - وگسیل کردن - ودریی رسیدن کسی را تشیع - دعوی شیعیت کردن وخود را شیعی نمودن تشایع کذلک وکل قوم تبع بعضہم رائی بعض فہم شیع - وقولہ تعالیٰ کما فعل باشیاعہم من قبل ای بامثالہم من الشیع الماضیۃ - شیاع بالکسر ہیزم ریزہ آتش فروزینہ - وبانگ مزمار شبان - ودریی رفتن - وخواندن شبان رمہ پس ماندہ را وآواز کردن او مشایعۃ مثلہ -

شتع - از بیماری یا گرسنگی ناشکیبائی کردن (ع ک اف ۲)
شطع - از بیماری ومانند آن ناشکیبائی کرد (ع ک اف ۲)
شعلع - کہملع وشعنلع بزیادۃ النون در از از مردم وجز آن وشجرۃ شعلعۃ درخت پراگندہ شاخہا -
شفلع - بروزن ومعنی شعلع اونہ بتصحیف والصواب الشعلع -
شقع - فی الانار - درآوندہ دہن انداختہ آب خورد وشقع فلانا بعینہ عانہ یعنی بنگاہ داشت اورا -

فصل الصاد

صبع - اصبع - بالکسر انگشت وبالضم کذلک وبضمتین وکسرتین ایضاً وبالفتح وکسر الباء ایضا وہو یذکر ویونث - صبع اشارت کردن بانگشت یقال صبعت بفلان وعلیٰ فلان دلالت کردن کسی را بانگشت سوے کسی - وناثرہ ساختن انگشت را بر خمور بوقت ریختن انچہ در وے باشد بخمور دیگر (ع بفتحہا) ویقال للراعی علیٰ ماشیتہ اصبع ای اثر حسن -
صتع - صتع - بفتحتین گردش وسختی تاسر شتر مرغ صُتُنع بالضم شتر مرغ سخت سر -
صدع - صدع - شگافتن چیزے را وبریدن بیابان - وپیدا کردن وبیان کردن چیزے را - وسخن حق گفتن آشکارا وقولہ تعالیٰ فاصدع بما تؤمر ای فاصدع بامرک واظہر دینک (ع بفتحہا) صدع میل کردن سوے چیزے صلتہ بالی وبرگردانیدن از چیزے صلتہ بعن ودو کردہ کردن گوسفندان را صدعۃ بالکسر صرمۃ من الابل وفرق من الغنم -

رجل صدع بالتسکین والتحریک مرد سبک گوشت
الصداع شگافتن صدیع صبح - وگاہ شتر در رمہ گویند
تصدیع جدا جدا کردن - و درد سر سانیدن صداع
بالضم درد سر تصدیع پراگندہ شدن -

صرع - صرع - بیماری تم - وکوہ از کوہہا دہو
واحد الصروع ای الفنون والضروب و افگندن
(ع بفتحہما) مصرع کذلک وجاے افگندن مصارعۃ
کشتی گرفتن یقال صارعتہ فصرعتہ اصرعہ صرعا
بالفتح لتمیم وبالکسر لقیس عن یعقوب صرعۃ بالکسر
نوعے فتادن و فی المثل سوء الاستماک خیر من
حسن الصرعۃ - رجل صرعۃ مثال ہمزۃ نیک اندازندہ
صریع آنکہ ہمہ اقران خود را اندازد تصریع افگندن
وقافیہ آوردن در مصراع اول از بیت صرعان
بامداد و شبانگاہ - و دو گلہ شتر کہ یکی ازان می آید
و دیگرے میرود صرعان بالکسر دو حریف یقال
ہما صرعان وشرعان وحتنان وقتلان کلہا بمعنی
ویقال طلبت منہ حاجۃ وما ادری علی ای صرعی
امرہ ہواے علی الاعطاء او علی الرد صریع افگندہ
افتادہ - وتازیانہ - وکمان ناتراشیدہ - وچوب
بر درخت خشک شدہ -

صعصع - صعصعۃ - صعضاع جنبانیدن مثل
زعزعۃ وجدا کردن یتصعصع لازم منہما - وذہبت الابل
صعاصع ای متفرقۃ - وصعصعۃ پدر قبیلۂ از ہوازن -

صفع صفع - سیلی زدن رجل صفعان سیلی زندہ -

صقع صقع - بانگ کرانہ وگوشۂ زمین یقال
ہو من ہذا الصقع ای الناحیۃ - وما ادری ای صقع
ای ذہب صقع بالتحریک فرود دریدن چاہ - وازراہ
میل کردن (ع بفتحہما) واندوہ کہ تا سہ آرد صقعا
آفتاب قالت ابنۃ ابی الاسود الدئلی یا ابت اشتد الحر
قال اذا کانت الصقعا من فوقک والرمضاء من
تحتک فقالت اردت ان الحر شدید قال فقولی
اذا ما اشتد الحر فحینئذ وضع باب التعجب صقاع بالکسر
خرقہ کہ زیر معجر افگنند تا ریم نگیرد - وروے بند - و
انچہ بینی ناقہ را بدان بندند وقدمر فی (درج)
من باب الجیم - صقع مرغ وسپے جزآن کہ میان
سر او سپید باشد عقاب صقعاء لغت منہ صقعۃ
بالضم سپیدی میان سر از جانور صوقعۃ جاے
سپیدی از سر صقع زدن بر صوقعۃ (ع بفتحہما)
وبانگ کردن خروس و باسین ایضا وپشک افتادن
بر زمین صقیع پشک کہ شب ہاے تیر ماہ افتد بر زمین
آرض مصقوعۃ زمین پشک زدہ خطیب صقع بالکسر
بیغ فصیح - وصقعتہ الصاعقۃ لغۃ فی صعقتہ الصاعقۃ

صلع صلع - بالتحریک موے رفتگی پیش سر رجل
اصلع لغت منہ (ع ک ا ف ۲) صلعۃ بالتحریک والضم
وسکون ۲ جاے صلع از سر غرفطۃ صلعاء طاق کہ سر
شاخ وی ریختہ باشد صلعا ایضا سختی - وریگ
بے درخت وعلف الصیلع ما رق من الریگ صلاعۃ
بالضم مشدد صخرہ پہن صلع صلاع ج - صلع ایضا
جائیکہ بروے نبات نروید -

صلفع صلفعۃ - بالفاء والقاف ایضا بیت کردن

وگردان زدن - ومفلس شدن وکذلک بالسین والقاف -

صلمع صَلْمَعَةً - ازبن برکندن وستردن سررا - ومفلس شدن -

صمع اَلْصَمْعُ - خرد گوش صَمْعاء موئث منه وفی الحدیث عن ابن عباس کان لایری باسا ان یُضحّی بالصمعاء یقال رجل اَصْمَعُ القلب شیار دل تیز خاطر اصمعان خاطر تیز ورائے پرکار صمعاء ایضا گیاہ گوالیدہ پیش از شگفت غنچہ او ویقال خرج السهم مُتَصَمِّعاً تیرے کہ خون آلودہ پرہای وے وبرچفسیدہ بیرون آید از خستہ گلاب صَمْعُ الکعوب ای صغار الکعوب - اتانا بشریدة مُصَمَّعة اذا اُدِّقَّتْ وحُدِّدَ راسها - وصَوْمَعَة النصاری ثم وهی فوعلة من هذا لانها دقیقة الراس -

صنع صُنْع - بالضم نیکوئی کردن بکسے صلة بالی وبدی کردن صلة بالباء (ع ف ض ف) یقال صنع الیه معروفا وصنع به صنیعا قبیحا ای فعل صناعة بالکسر پیشہ صَنْعَة کار وپیشہ کردن صَنَعَة الفرس حسن القیام علیه فرس صنیع داشت نیکو یافتہ سیف صنیع زدودہ امرأة صَنَاع الیدین ونسوة صُنُع ورجل صَنَع الیدین وصُنْعُ الیدین وصُنْعُ الیدین بالکسر چرب دست در پیشہ خود صانع پیشہ در صُنَّاع ج صنیعة نیکوئی وہنر اصطناع نیکوئی کردن صلة بعند وبنفسه یقال اصطنعت عند فلان صنیعة اصطنعتُ فلانا لنفسی وہو صنیعتی اذا اصطنعته وخرجته وقولهم

ما صَنَعَتْ واباک تقدیره مع ابیک لان الواو بمعنی مع للاشتراک والمصاحبة فقیمت مُقامه انما نصب لقبح العطف علی المضمر المرفوع من غیر توکید فان وکّدته رفعت وقلت ما صنعت انت والبوک - تصنع روش نیکو نہادن از خود - وخویشتن آراستن زن مصانعة رشوت دادن وفی المثل من صانع بالمال لم یحتنه من طلب الحاجة مصنعة بضم النون وفتحها جاے گرد آمدن آب باران مصانع حصنهاے استوار صنعاء قصبة بیمن والنسبة الیها صنعانی بالنون علی غیر قیاس -

صوع - صوع - پراگندہ کردن (ع ف ض ف) انصیاع لازم منه وسپسائیگی برگشتن - وبشتاب گذشتن یقال انصاع القوم سراعا ای مروا تصوّع پراگندہ شدن - وخشک شدن گیاہ تصیع مثله - صاع زمین پست وپیمانہ اصوع ج - بالهمز بالواو ایضا - صواع بالضم پیمانہ - وجام بزرگ کہ در وے شراب خورند -

صرفعة - درہم خمانیدن انگشتان با کف برآوردن ازان صَرْقَعَة المقلاعة بالکسر کنارۂ فلاخن کہ آماج کند المصطع - کمنبر البلیغ الفصیح -

صنبعة - چین بجبین شدن بخیل وقت سوال وقد رأیته یصنبع لؤما ورجل مصنبع الرأس مصنعیته الی الطول ما هو صنیبعات مصغر صنبعة موضعی -

صنتع - کفنفذ میان تہی مصنتع مثله وشتر مرغ سخت سر وکذا الحمار او الناقة الوجیهین والجامع

تعظیم الجبهة او الرقیق الخد۔
ضعدعة۔ بالک کنارہ تیز جدا از کوہ

فصل الصاد

ضبع۔ ضبیع۔ بازو اضباع ج و دست دراز کردن برائے زدن۔ وراہ دو قسم کردن کسے را۔ و یازیدن ستور بازو ہا را در رفتن (ع بفتحتہا) والناقة ضابع تضبیع مثلہ۔ یقال کنا فی الضبیع فلان بالضم ای فی کنفہ و ناحیتہ۔ ضبع بضم ۲ کفتار و سال قحط ضبعان بالکسر کفتار نر ضباعین ج۔ مثل سرحان و سراحین ضبعانة مادہ ضبعانات ج۔ وضباع جمع المذکر والانثی۔ اضطباع ردا از زیر بغل راست بر کتف چپ انداختن ضبع ضبعة بالتحریک سخت آرزومند شدن ناقہ بفحل (ع ک ا ف ۲) اضباع کذلک ضبیعہ پدر حی از بکر بن وائل ضباعة نام زنے ضجع ضجخ۔ بر پہلو خفتن ضجوع کذلک (ع بفتحتہا) اضطجاع مثلہ ضاجع لغت منہ وفی فعل منہ لغتان قلب الیاء طاء کاصطجع والادغام کاضجع فیظہرون الاصلی ولا یقولون اضجع لانہم لا یدغمون الضاد فی الطاء وقال المازنی وبعضہم یکرہ الجمع بین حرفین مطبقین ویبدل مکان ایضا اقرب الحروف الیہا وہی اللام فیقول اطجع۔ اضجاع بر پہلو خوابانیدن۔ وفتحہ راسوے کسرہ میل دادن و فلان حسن الضجعة مثل الجلسة والرکبة۔ ضجیع ہم خوابہ تضجیع تقصیر کردن در کار۔ ونزدیک شدن آفتاب بغروب۔ ومقیم بودن بر جائے رجل ضجعة مثال ہمزہ مرد بسیار خسپندہ قال الفراء اذا کثرت الغنم فہی الضاجعة والضجعار۔ ضجوع نام موضعے قال الاصمعی ہو بہیة لبنی ابی بکر بن کلاب وبطے از بنی کلاب ضجوع ج ضجعا۔
ضرع۔ ضرع۔ پستان شتر گاؤ و گوسپند و مانند آن ضرع شیر فرود آوردن گوسپند پیش از نتاج و خوار زار کردن وفی المثل اضرع تنی الحمی۔ ضریع ضریعة بزرگ پستان ضریع ایضا شرق خشک و آن گیاہیست در عرب ضراعة بالفتح خواری وزاری ضرع بالتحریک ست ضارع الجسم نزار ورضیف تضرع زاری کردن تضریع نزدیک شدن آفتاب بغروب۔ درسیدن و پختن دیگ مضارعة مانند شدن تضرع بالفتح وضم الراء نام موضع وتضارع بضم التاء والراء نام کوہے بنجد۔
ضعضع ضعضعة۔ پست و خراب کردن تضعضع فرو نشستن بناء افتادن و فروتنی کردن وفی الحدیث ما تضعضع امرؤ لآخرة یدیہ بعرض الدنیا الا ذہب ثلثا دینہ ضعضاع ضعضع مرد ضعیف رائے سست در ہر چیزے ضع ریاضت دادن شتر را قال ثعلب ہو ان تقول لہ ضع لیتا۔
ضفدع۔ ضفدع۔ بکسر الضاد والدال وبفتحہا ضفادع ج۔ ضفدعة مؤنث وبفتح الدال ایضا قال الخلیل لیس فی الکلام فعلل الا اربعة احرف درہم بجرع ہبلع قلعم
ضلع۔ ضوکعة۔ مرد بسیار گوشت گران سنگ و گول

ضلع ضلع - بکسر الضاد و فتح اللام استخوان پهلو و قد یسکن لامه ضلوع اضلاع ج - ضلع ایضاً کوبه خرد تنها کانه ضلع میل کردن و جور کردن (ع بفتحهما) ضالع ای مائل جائر و یقال ضاحک مع فلان ای میلک و هواک معه - و فی المثل لا تنقش الشوکة بالشوکة فان ضلعها معها ای میلها - ضلع بالتحریک کژشدن در خلقت (ع ک ا ف) ضلع لغت منه و توانائی - و بارگران برداشتن ضلاعة بازور و سخت اضلاع شدن (ع بضمهما) ضلیع لغت منه - فرس ضلیع تمام خلقت - سطبر سرین بسیار غضب بزرگ میان تضلع شکم پر و سیراب شدن اضلاع میل دادن و گران بار شدن تحمل مضلع بارگران و یقال فلان مضطلع بهذا الامر ای قوی علیه ولا تقل مطلع بالادغام فانه من الاطلاع و قالوا ایضاً هو مضطلع بهذا الامر و مطلع له ای قوی برو مالک له - و تضلیع الثوب جعل وشیه علی هیئة الاضلاع

ضوع ضوع - جنبانیدن - و دمیدن بوے مشک - و بے آرام کردن - و ترسانیدن (ع ف ا ض ۲) انضیاع بانگ و فریاد کردن چوزهٔ مرغ ضوع بالضم و فتح الواو نوعے از چند و آنرا چوگک خوانند که همه شب بانگ کند اضواع ضیعان ج ضوع بالضم بانگ چوگک تضوع تضیع جنبیدن نافه و دمیدن بوے آن -

ضیع ضیعة - ضیاع بالفتح هلاک شدن (ع ف ا ک ۲) و منه قولهم فلان بدار ضیعة مثال معیشة و ضیعة ایضاً آب و زمین ضیاع ضیع بالکسر ضیعیعة تصغیر ضیعة و الاقل ضویعة تضییع اضاعة فی تباه گذاشتن و فی المثل الصیف ضیعت اللبن یضرب فی امرأة کانت تحت رجل مؤمر و کریمة لکبره فطلقها فتزوجها رجل فلق فبعثت الی زوجها الاول تستهجنه فقال لها الصیف ضیعت اللبن و الصیف منصوب علی الظرف رجل مضیاع ای مضیع - اضاعة بسیار ضعیف شدن مضیع لغت منه و یقال فلان یاکل فی رمعی ضائع ای جائع - و قیل لا نبة الخمس ما احد شئ قالت ناب جائع یلقی فی رمعی ضائع - تضیع المسک لغة فی تضوع -

ضوطع - کوهر دابه است خرد یا پرنده است - ضفع مثله و مرد گول او الصواب فیه الضوکعة -

ضرجع - کجعفر بوز -

ضفع - رید و تیز و اد (ع بفتحهما) ضفع بالفتح سرگین پیل ضفعانة تمر سعدانه خار دار کردکانها فلکمة لا تراها اذا هاج السعدان و انتشر ثمره الا مسلنقیة قد نشرت عن شوکها و انتصبت لعدم من یطوی ها -

الضلفع - کجعفر زن فراخ فرج ضلفعة مثله و بلا لام موضع ضلفع راسه حلقه یعنی سر راسترد -

فصل الطاء

طبع - طبع - سرشت که مردم بران آفریده شده است و هو فی الاصل مصدر طبیعة طباع کذلک و مهر کردن سیم را - و مهر نهادن بر نامه صلة بعلی و ساختن شمشیر و سبو از گل (ع بفتحهما) یقال طبعت من الطین

جرة - طابع بفتح الباء انگشترین وبکسر الباء بلغة فیه
طبّاع مهرزن وسازنده طبع بالکسر نام جوئے طبع
بالتحریک زنگ - وزنگ گرفتن شمشیر وجز آن وریمناک
شدن مرد وکاهل شدن (ع ع ک اف ۲) تطبیع پرچرون
مشک تطبیع پرشدن ناقه مطبّعة گران بار -
طلع - طلوع - برآمدن آفتاب وجز آن (ع ع
ف اض ۲) مطلع بفتح اللام وکسرها جای برآمدن -
وبرآمدن نیز طلع بالتحریک برآمدن برکوه (ع ع ک
ف ۲) اطلاع واقف شدن صلته بعلی - ویقال
اطلع علیهم ای جاء هم - وطلع عنه ای غاب وبرآمدن
مطالعة چیزے بکسے نوشتن تا واقف گردد یقال
طالعه بکتبه - وطالعت الشئ ای اطلعت علیه -
تطلع پیوسته درچیزے نگریستن یقال تطلعت الی
ورود کتابک ای انتظرت - اطلاع وقوف دادن
کسے را برسر صلته بعلی وبرآوردن چیزرا - وشگوفه
برآوردن درخت - واز بالاے نشانه گذراندن
تیررا - وفی کردن طلاعا (ض اف ۲) فی طلعة بکسر الطاء
دیدار طلع شگوفه نخستین بردرخت خرما طلعة یکے
نخاية مطلعة آنکه درازتر وبلندتر باشد از دیگرها
استطلاع برسیدن طلع بالکسر اسم فی الاطلاع
یقال اطلع طلع العقد ای سره ویقال کن اطلع الوادی
بالفتح والکسر مطلع جاے اطلاع یافتن برچیزے
وهو من اشراف الی الانحدار - فی الحدیث من
هول المطلع شبّه ما اشرف علیه من امر الآخرة
بذلک - طلیعة الجیش طلایه لشکر وهو من یبعث

یطلع طلع بعد و - طلاع الشئ بالکسر بری چیزی طلاع الارض
زمینها پری زمین از زر امرأة طلعة خباة مثال همزة
زن بسیار خویشتن نماینده وپنهان شونده طویلع
نام آبے در بنی تمیم -
طمع - طمع - طماعة - طماعیة - امید وامیدداشتن
(ع ک اف ۲) طمع طامع لغت من اطمع مهیدار
کردن یقال فی التعجب طمع الرجل فلان بالضم المیم
بسیار طمع شد وخرجت امرأة فلانة بسیار بیرون
آینده شد وقضو القاضی فلان وکذلک التعجب
فی کل شئ الا ما قالوا فی نعم وبئس - وایاه ترو می
عنهم غیر لازمة القیاس التعجب لان فی التعجب ثلاث
یقال ما احسن زیدا واسمع به کبرت کلمة وقد شذ عنها
نعم وبئس - طمع ایضا رزق لشکر یقال امر لهم الامیر
باطماعهم اے بارزاقهم - وامرأة مطماع زنیکه بطمع
آرد مرد را ودست نهد -
طوع - طوع - طاعة فرمانبرداری کردن (ع ع ف
ض ۲) صلته باللام وفراخ عاطف شدن چیرا گاه
وهو طوع یدیک ای منقاد لک - فرس طوع العنان
ای سلس - استطاعة توانستن قوله تعالی فما اسطاعوا
ان یظهروه بحذف التاء استثقالا لها مع الطاء
یکرهون ادغام التاء فیها فیحرک السین وهی لا تحرک
ابدا وقرأ حمزة فما اسطاعوا بالادغام فجمع بین الساکنین
وبعض العرب یحذف الطاء استثقالا لها فیقول استاع
یستیع - وبعض العرب یقول اطاع یطیع بقطع الالف
وهو یرید ان یقول اطاع یطیع بجعل السین عوضا

سن ذاب حرکة عین الفعل - تطاوع ترهم کردنی
نمودن تطوع تواناتی نمودن از خود و استیفع فریضه
باشد آوردن تطوعه آنها کالطوع جهاد کنند بر آنکه
بر ایشان واجب باشد ومنه قوله تعالی الذین
یلمزون المطوعین واصله المتطوعین فادغم التاء
فی الطاء - تطویع آسان کردن کار بر کسے -
توانا کردن کسے را بر کارے وقوله تعالی فطوعت له
نفسه قتل اخیه مثل طوعت له ای رخصت وسهلت
مطاوعة فرمانبرداری کردن وسازداری نمودن
یا کسے مطاوع فرمانبردار وفلان حسن الطواعیة
لک ای حسن الطاعة - وجاء فلان طائعا غیر مکره
خواهان وهم طوع - اطاعة فرمان برداری کردن
ومیوه رسانیدن درخت یقال قد اطاع النخل اشجره
اذا ادرک ثمره وامکن ان یجتنی وعلف تاک شدن
چراگاه انطباع فرمانبردار شدن کطبع طابع بمعنی -
طرسعة - ازترس سخت دویدن
طرزع - کلکتف وامیر آنکه بشر - خوش آوازی دارد
وقد طرزع کفرح لغة فی طسع وطرزع جماع کرد (ع بفتحها)
وطرزع الجندی قعد ولم یغز -
طسع - جماع کرد (ع بفتحها) طسع فی البلاد ذهب
طسیع جاے فراخ ومرد آزمند والطسع کلکتف و
امیر الطزع - قد طسع کفرح وهاذ طسع کمنبر حاذق -
طلع - بزبان لیسیدن طلع کجعفر زمین هموار والطلعة
حکایة صوت اللاطع والناطع وهو ان یلصق لسانه
بالغار الاعلی ثم ینطع من طیب بشیء اکله فیحکی ان الغیا

والانسان صوتا -
طاع - یطیع - لغة طاع یطوع -

فصل الظاء

طلع - ظلع - خمیدن ستور وجز آن در رفتار
(ع بفتحها) ظالع لغت منه وتهمت زده ظلع بالتحریک
تنگ آمدن جاے وزمین به بسیاری مردم صلبته
بالبناء (ع ک اف ۲) ویقال ارفق علی ظلعک ترمی
ورفق کن باتن خود وارفق علی ظلعک وقی علی ظلعک
من وقیت ای الزمه واربع علیه کذا فی اهل اللغة -

فصل العین

عفرجع - کسفرجل بدخلق -
عکوکع - کسفرجل کوتاه عکنکع کسمندل غول نر
کعنکع مثله -
علع - کاین وعلعل بزیادة لام زجر للغنم والابل
عهنخع - کقنفذ شجرة یتداوی بها وبورقها وسئل
اعرابی عن ناقته فقال ترکتها ترعی العهنخع وقیل
انما هو الخنخع واما ما وقع فی بعض کتب المعانی ترعی
العهنخع بتقدیم العین فغلط -
العوعاء - الغوغاء
عیع - الرجل تعییا - عیعوا عن امر قصدوه وفی
کتب التصریف عاعیت عیعا ولم یفسروه قال الافغش
لا نظیر لها سوی حاحیت وهاهیت -

فصل الفاء

فجع - فجیعة - مصیبت دردناک فجائع - فجع
دردمند کردن ومصیبت زده کردن (ع بفتحها)
التفجع کذلک - ویقال نزلت بفلان فاجعة - الفجع

درومند شدن صلته باللام

فدع - فَدَع - کژی پیوند دست و پای (ع ف اک ۲) اَفْدَع کف دست و پای درون دیه رفته فَدَعَة آن موضع کژی از دست و پای -

فرع - فَرْع - از هر چیزے برسوے وے - مهتر قوم - و موے تمام - و شاخ درخت - و کمان که از شاخ درخت سازند یقال قوس فرع از شاخ تا کفانیده قوس قلق از شاخ کفانید بعضها برسر زدن و بالتفاف ایضا و برتر شدن از قوم خود بزرگی یا بجمال - و به نگام زدن اسپ را تا باز ایستد - و باز داشتن میان دو کس - و برکوه شدن (ع بفتحها) فَرْعَة جای بلند فراخ ج جبل فارع کوه بلند و فارع ایضا نام حصنے فارعة زبرکوه - و نام زنی و یقال از نزل بفارعة الوادی و کذا سفلة - افراع از بالاے کوه فرود آمدن یقال اَفرعت فی الجبل اذا صعدت ولقیت فلانا فارعا مفرعا ای اعدنا مصعدا والآخر منحدرا و به کسے و بجائے فرود آمدن صلته بالباء یقال افرعنا بفلان ای نزلنا به و یقال بکسما اَفرعت به اے ابتدأت به و باب و علف شتافتن پیش از قوم - و جولان کردن بهر جاے و غیر آن داشتن - و فزع کردن فرع تفریع فرود آمدن از کوه و برآمدن بر کوه و هو من الاضداد یقال فرعت فی الجبل اے اخدرت و فرعت الجبل ای صعدت - فروع الجوزاء گرماے سخت و یقال له نجم الفروع - رجل مفرع الکتف مرد پهن کتف

تلاع فوارع پشتهاے بلند آب راهاے وے فرع بالتحریک اول نتیجه ناقه - و نام و مفعت آماده - و نام جاے - و باموے تمام شدن (ع ک ا ف ۲) اَفرع فرعا بلغتان منه - فرعة بالتحریک والسکون سپش فرع فرع ج - فُرَیعة - نام زنے تفرع بسیار شدن شاخهاے درخت و سیدهٔ قبیله را خواستن افتراع دخترے ستدن فراعة - کوزے که قسار دروے پاک کنند -

فرقع - فُرْقُعة - درهم خمانیدن انگشتان و بانگ آوردن ازوے تفرقع بانگ آمدن از انگشتان افرنقاع پراگندن و دور شدن از کسے صلته بعن یقال افرنقعوا اشمعلین ای تفرقوا اشرعین -

فروع - فَرَق - بالتحریک ترس افراع ج - و ترسیدن (ع ک ا ف ۲) و پناه جستن بکسے یقال فرع منه و فزع الیه و فریاد رسیدن قال رسول الله صلعم للانصار انکم لتکثرون عند الفزع و تقلون عند الطمع - مَفْزَع پناه جاے یقال فلان مفزع للناس و هما مفزع و هم مفزع و هی و هن مفزع لهم سواء فیه جمیعا - مفزعة آنچه ازوے ترسیده شود افزاع - ترسانیدن - و فریاد رسیدن تفزیع ترسانیدن و بے بیم گردانیدن و هو من الاضداد صلته بعن و منه قوله تعالی حتی اذا فُزِّع قلوبهم اے کُشف عنها الفزع -

فصع - قَصْع - فشاردن رطب تا از پوست بیرون افتد و فی الحدیث نُهی عن قصع الرطبة

وغلاف سرنزه برگردانیدن کودک (ع بفتحهما) یقال غلام افصع اجلع آنکه نزه او از غلاف بیرون آمده باشد تفصیع متعد منه انفصاع لازم منه- افتصاع گرفتن همه حق خود را از کسے برجای خود وغلاف سرنزه برگردانیدن کودک-

فطع - وطاعة - برسوائی انجامیدن کار (ع بضمهما) امر فظیع اے شدید شنیع جاوز المقدار- انفطاع کذلک امر منفطع ای فظیع وبزشتی رسانیدن ویستعمل مجهولا ایضا وفظیع یافتن کار را استفظاع مثله-

فعفع - فعفعة - راندن شبان گوسپند را بفعفع گفتن راع فعفاع فعفعی فعفعاتی اذا کان خفیفا فی ذلک-

فقع - فقوع - سخت زرد شدن (ع بفتحهما وض ۲) اصفر فاقع لغت منه- وقوله تعالی صفراء فاقع لونها علی التقدیم والتاخیر ای لونها فاقع- فاقعة سختی فواقع ج- فقاع م- فقاقیع غورهاے شراب فقع تیز دادن- ونوعے از سمار وغ وبالکسر مثله فقعة ج- تفقیع از انگشتان بانگ برآوردن بخمانیدن آن-

فلع - فلع - شگافتن چیزیرا (ع بفتحهما) تفلیع کذلک انفلاع لازم منه تفلع ترقیدن پاے فلع بالفتح والکسر کفتگی پاے فلوع ج- ویقال فی الفحش لعن الله فلعتها-

فنع - فنع - بالتحریک فزون وبسیار شدن مال (ع ک اف ۲) مسک ذو فنع خوش بوے تیز بوے

فوع - فوعة - دمیدن بوے خوش وکذا بالغین

فروعة - کعصفورة گوشه کوه عن العزیزی وقیل صوابه بالقاف-

الفرزع - کقنفذ نبیه دانه فرزعة پاره از گیاه فرزع بلا لام یکے از هشت گرسنگے لقمان والفرزع الکلاء صار فرازع-

فرنع - کزبرج وقنفذ پیش میانه-

فشعت الذرة - اطراف ارزن خشک شد (ع بفتحهما)-

فضع - ریدیا تیز داد (ع بفتحهما)-

فلع - وفلوع - بانده یا خشم سرنگون شدن (ع ک اف ۲) وذهب فمایدری این فلع کمنع ای این غدا-

فنقع - کقنفذ موش وقد تقدم القاف فقعة است وبفتح فنقع بالفتح مرگ-

الفوعة - من الطیب بوے خوش الفوعة من السم تیزی وتندی زهر الفوعة من النهار والنهار اول روز وشب-

فیع الامر - ابتداے کار فیعة الامر مثله-

فصل القاف

قبع - قبوع - سر در پوست کشیدن خایه پشت- وسر در گریبان کشیدن مردم (ع بفتحهما) ودر زمین رفتن وتاسه بر افتادن قابع باسه وبینی شاندن خوک قباع مثله یقال له قباع کقباع الخنزیر وامراة قبعة طلعة اے تقبع مرة وتطلع اخری- قبعة ایضا مرغکے کہ نزدیک سوراخهاے موش باشد پیوسته چون از چیزے

ترسد در وے رود قبیعۃ بند شمشیر دکارد۔ وسوراخ بینی خوک قبیعۃ مثلہ۔ قُنبعۃ غلاف شگوفہ قنبعۃ درغلاف غنچہ شدن شگوفہ درخت قباع بالضم پیمانۂ بزرگ۔ ولقب مردے اقتباع ازمشک آب خوردن بدہان انقباع پنہان شدن۔

قدع - قدع - عنان زدن سپ را۔ وبازداشتن کسے از کسے (ع بفتحہما) انقداع بازایستادن فرس قُدُوع اسپ کہ حاجت آید او را بعنان زدن تا باز ایستد وفعل لایُقدَع ای لایُضرب انفہ وہو کریم قدع بالتحریک ضعیف شدن چشم (ع ک اف ۲) وکم سخن وشرمگین شدن زن۔ وبد چشم شدن سپ ونزدیک شدن سال یقال قَدِعت لی المنسون ای ذنت۔ امرأۃ قَدِعۃ وفرس قَدِع۔ تقادع شتافتن درچیزے بریکدیگر وپیشی جستن۔ ونیزہ زدن بریکدیگر وفی الحدیث یحمل الناس علی الصراط یوم القیمۃ فیتقادع بہم جنبتا الصراط تقادُع الفراش فی النار ومردن قومے درپی یکدیگر۔

قدع - قَدَع - فحش وپلیدی زبانی۔ وبخش وبدی وشنام دادن (ع بفتحہما) اقذاع کذلک۔ وفی الحدیث من قال فی الاسلام شعراً مقذعاً فلسانہ ہدر۔ قذاع سخنان زشت تقذع دیوث وبیغیرت۔

قرع - قَرع - کدو قرعۃ یکے وفال زدن بالقرعۃ ودرکوفتن۔ وبعصا برسر زدن۔ وتمام خوردن انچہ در کاسہ بود چنانکہ لب کاسہ بریشانی رند (ع بفتحہما) یقال قرع بالاناء جبہتہ۔ وفی المثل ان العصا قُرعت لذی الحلم ای ان الحلیم اذا بُہت اُبُہتہ وصلہ ان حکماً من حکام العرب عاش حتی اہتر فقال لعبتہ اذا انکرت من فہمی شیأ عند الحکم فاقرعی لی الحجن بالعصا لا ارتدع۔ قَرَع قراع کشنی کردن فحل (ع بفتحہما) استقراع کشن بعاریت خواستن۔ وکشن خواہ شدن مادہ گاؤ اقراع بکشنی دادن کشن را۔ وبہترین مال بکسے دادن قرعۃ بالضم گزین مال۔ وانچہ بفال زنند قرع بالتحریک آبلہاے سفید کہ برشتر بجہ برآید۔ وبے موے شدن سر بعلتے (ع ک اف ۲) اقرع کل کہ بعلتے شدہ باشد قُرع بالضم قرعان ج۔ وذلک الموضع من الراس القرعۃ بالتحریک وقبول کردن مشورت را وبازایستادن از انچہ فرمایند قرع لغت منہ وخالی شدن درگاہ از مردم خدم (ع ک اف ۲) یقال نعوذ باللہ من قرع الفناء وصفر الاناء وفی الحدیث عن عمر رض قرع حجکم ای خلت ایام الحج من الناس۔ ومُراح قرع اذا لم یکن فیہ ابل۔ وقال ثعلب نعوذ باللہ من قرع الفناء بالتسکین علی غیر قیاس۔ اقرعان دو برادر اقرع بن حابس ومُرثد بن حابس۔ حیۃ اقرع نوعے از ماران شجاع اقرع مثلہ۔ ویقال سقتُ الیک الفا اقرع من الخیل وغیرہا ای الفا تاما وہو لغت لکل الف کما ان ہُنیدۃ اسم لکل مائۃ۔ مقرعۃ کوبہ مقراع یتین مقروع ستور گزیدہ بمحبت کشنی را۔ ومہتر۔ ولقب مردے قراع صلب وسخت اقارع ج۔ القارعۃ قیامت۔ وسختی روزگار قوارع الدہر سختیہاے روزگار یقال

قرعتهم قوارع الدهر ای اصابتهم - ونعوذ بالله من قوارع فلان ولواذعه وقوارص لسانه - قارعة الدار ساخت سرای قارعة الطریق بر سوے راه - قوارع القرآن آیتها که بوقت مهمات وبجهت حرز خوانده شود قریع شتر کره آیله برآمده قرعی ج - مثل مریض ومرضی یقال استنّت الفصال حتی القرعی لوگشن - ومهتر یقال فلان قریع دهره وحریف یقال فلان قریعک ای مقارعک - قریعة البیت بهترین جاے درخانه - وبهترین مال ناقة قریعة آنکه گشن بروے بسیار جهد وحمل کم گیرد واقراع براستی بازگشتن ونرم شدن یقال اقرع لی فلان ای ذل وقرعه انداختن میان قوم یقال اقرعت بینهم وعنان زدن ستور را تا ایستد یقال اقرعت الدابة بلجامها اے کبحتها به - واقرعته ای کففته - واقرعه ای اعطاه خیر ماله - وفلان لا یقرع ای لا یقبل المشورة والنصیحة - تقریع علاج کردن شتر بچه قریع را - ودرشتی کردن وسرزنش کردن مقارعة یکدیگر را کوفتن دیران - وقرعه انداختن باهم یقال قارعته فقرعته اذا اصابتک القرعة دونه - اقراع گزیدن - وقرعه زدن تقارع کذلک - تقرع برگشتن از پهلو بپهلو یقال بت اتقرع ای اتقلب - قریع بالتصغیر پدر بطنے از تمیم -

قریع - اقرنباع - دنبه گوسپند خرما -

قریقع - قرنقع - زن گول - وآنکه بر اهن یا چادر باشکونه پوشد وفلان قرنقعة مال بالکسر آنکه مال نیکو

آگاه دارد ودر دست او نیکو شود -

قرصع - قرصعة - درهم شدن ونهفته شدن ومنه قد اقرنصع الرجل ومقرنط بنشستن کتاب را ودر فتار بدرفتن زن در راه -

قزع - قزوع - سبک شدن وبشتاب رفتن آهو ودرگرختین (ع بفتحها) ومنه قولهم قوزع الدیک اذا اغاب فرب - قزع بالتحریک پارهاے ابر تنک قزعة یکے وشتران خرد - رجاے جاے ستردن سر کودک وقد نهی عنه - تقزیع ستردن سر وجاے جاے نا سترده ماندن - وآماده کردن اسپ را بدوانیدن فرس مقزع لغت منه - وتقزع الفرس ای تهیأ للرکض - مقزع مرد تنک موے وسبک رفتار ویقال ما علیه قزاع لیست بروے لته پاره قزعة بالضم موے گرداگرد سر قزاع ج - وفی الحدیث غطی عنا قزاعک یا أم ایمن -

قشع - قشع - پوستهاے خشک قشع یکے علی غیر قیاس لان قیاسه قشعة مثال بدرة وبدر الا انه هکذا یقال - وفی حدیث ابی هریرة لو أحدثکم بما اعلم لرمیتمونی بالقشع یعنی پوست خاک آلود زنید برمن اقشع ایضا بیت من جلد فان کان من آدم فهو الطراف ودور کردن باد ابر را دیر اگنده کردن (ع بفتحها) اقشاع انقشاع تقشع کشاده شدن ابر از هوا ودل از غم وقشعت القوم فاقشعوا واقشعوا ای فرقتهم فتفرقوا - واقشع القوم عن الماء قلعوا قشعة بالکسر پارهٔ ابر که ابدا از کشادن نماند -

قصع - قصعة - کاسهٔ بزرگ قصع قصاع ج -
قصع فرو خوردن جرعه آب را مردم و نشخوار را شتر
و نیکو و نرم خائیدن شتر نشخوار را (ع بفتحهما)
وفی الحدیث انه خطبهم علی راحلته وانهاالتقصع بجرتها
و بمیان دو ناخن سپیش کشتن - و تشنگی نشاندن
آب کسے را - و حقیر و خوار داشتن کسے را و بر تارسر
زون بکف دست - و ریزه خرد ماندن کودک
که نگوالد و منه یقال قصع الله شبابه فهو مقصوع
لایشیب ولایزداد - قصاعة خرد و ریزه برآمدن
کودک که کلان نشود (ع بفتحهما) قصیع لغت منه -
قاصعاء سوراخ کلاکموش والجمع قواصع شبهوا
فاعلاء بفاعلة وجعلوا الفی التانیث بمنزلة الهاء -
قصعة مثال همزة مثل القاصعاء -

قطع - قضاعة - پدرحی از یمن و سکالبی -
قطع - قطع - بریدن (ع بفتحهما) قطوع گذشتن
از جوے - و بریده و سپری شدن آب چاه -
و برفتن مرغان از سر دسیر بگرم سیر یا برعکس آن
قطاع بالفتح کذلک طیور قواطع لغت منه قطعة -
بریدن خویشی فهو رجل بُکَع و قطعة مثال همزة
ای قاطع الرحم - و رجم قطعاء خویشی بریده و قوله تع
ثم لیقطع ای لیختنق لان المختنق یمد بسبب الی السقف
ثم یقطع نفسه من الارض حتی ینخنق - انقطاع
بریده شدن و فلان منقطع القرین فی سخاء او غیره و
فرو ماندن در راه از قافله یقال قطع بفلان
فهو مقطوع به والقطع به فهو منقطع به اذا عجز عن سفره
من نفقة ذهبت او اقامت علیه راحلته او اتاه
امر لایقدر علی ان یتحرک و گسستن رسن و منقطع الوادی
والرمل والطریق منتهاها - سقطجاے برش و
سپری شدن هر چیز مقاطع ج - اقطوعة نشان
بریدگی و هجران که دو دوست بیکدیگر فرستند
لبن قاطع شیر بریده و ترش آقطع مرد دست بریده
قطعان بالضم ج - مثل اسود و سودان قطعة
بالتحریک جاے برش از هر چیزے قطعه بالضم
والسکون مثله و ایضا پاره از زمین جدا کرده
و بخش و یقال اصاب الناس قُطَعٌ و قطعة اذا القطع
ما بینهم فی القیظ - قطع بالضم دمه و ناسه از فربهی
و جزآن قطیعاء نوعے از خرما قطع بالکسر تاریکی
آخر شب و منه قوله تعالی فاسر بأهلک بقطع من اللیل
و گلیم خرد که بر پشت شتر اندازند چون بر نشینند
بروے - و یکان خرد و پهناور که در تیر نشانند
اقطع اقطاع ج - قطعه یکپاره از هر چیز قطیعة هجران
ویقال للصوم مقطعة للنکاح - مقطع بالکسر آله
بریدن مقطعات بالتشدید پارهاے جامه نیکو
و پارهاے قصائد و شعر و جزآن ویقال للارنب
مقطعة الاسحار تقطیع پاره پاره کردن - و در گذشتن
اسپ دونده از اسپان دیگر ویقال جاءت الخیول
مقطوعات اے سراعا بعضها فی اثر بعض - و
تقطیع الشعر وزنه باجزاء العروض - و التقطیع
ایضا مقص فی البطن عن ابی نصر - قطاع بالفتح
والکسر انگور و خرما بریدن و جزآن قطیع رمه گوسپند

ردشد

و متعلقات سلسله و عبارت اصل قطوعات - ق -

دوبارہ کاوآقاطیع ج - علی غیر قیاس و اقطاع قطعان ایضا مثل اشراف و جربان و تازیانہ و فلان قطیع القیام آنکہ برنتواند خاست از ضعف یا از فربہی قطاعۃ بالضم آنچہ از بریدن افتد تقطع پارہ پارہ و بخش بخش شدن قولہ تعالی لقد تقطع بینکم فیمن قرأ بالرفع و پارہ پارہ و بخش بخش کردن قولہ تعالی وتقطعوا امرہم بینہم ای تقتسموہ لازم متعد اقطاع بہ بریدن دادن شاخہای درخت را یقال اقطعتہ قضبانا من الکرم اے اذنت لہ فی قطعہا - ویقال ہذا الثوب یقطعک قمیصا و بریدہ کردن خراج زمین - و بریدہ شدن حجت و جواب کسے و ساکت و ملزم شدن او و ہو رجل مقطع بالکسر لغت منہ - مقطع بالفتح گشتن بازمانده از گشتنی و غریب از خان و مان بریدہ شدہ - و آنکہ یاران او را دبندد او رانی ویقال قطعت الشیء اذا لقطع عنک اقطع الغیث - وقطعت الدجاجۃ ای اقفت یعنی از بیضہ باز ماند تقاطعہ بریدہ کردن بر چیزے تقاطع بریدن دو گروہ از ہم قطاع پارہ از چیزے جدا کردن و اقطع فلان طائفۃ من مال فلان انتہب -

قعقع - قعقعۃ - آواز سلاح و نحو آن - و فتن در زمین و جنبانیدن و فی المثل لا یقعقع لہ بالشنان قعقاع بالکسر کذلک - تعقاع بالفتح الاسم و راہ از یمامہ بکوفہ و راہ و شوارو منہ قیل قرب قعقاع لانہم یجدون فی السیر و خرمائے خشک - و تب کرزہ و قعقاع بن شور نام معروف بفضل حما قعقانی بالضم سخت آواز متقعقع آنکہ قداح را میگرداند در میسر قعاقع آواز رعد یا پے و مواضع از بلاد قیس تقعقع جنبیدن و یقال تقعقعت عمدہم ای ارتحلوا و فی المثل من یجمع یتقعقع عمدہ کما یقال اذا تم امرء دنا نقصہ قعیقعان نام کوہے بمکہ و اہواز - قعقع بالضم مرغیست پیسہ و دراز منقار قعاع بالضم نام غلیظ مرد - اقتعاع فرود آمدن قوم بر آن آب -

قفع - قفعہ - زنبیل خرد بے گوشہ قفعاء درختے قفع درکشیدہ شدن دست و پاے و جز آن (ع ک اف ۲) اذن قفعاء کانہا اصابتہا نار فاقتعت و رجل قفعاء پاے انگشتان برگشتہ رجل اقفع لغت منہ و قوم قفع الاصابع و رجل مقفع الیدین - قلفع بالکسر گل خشک شدہ بر زمین کہ بطرف دو پراگندہ شود -

قلع - قلع - توشہ دان شبان - و برکندن (ع بفتحہما) و نام معدنے کہ از وے از زیر خاص خیزد قلعی منسوب الیہ - و فی المثل شحمتی فی قلعی ای فی مرادی - اقتلاع برکندن انقلاع و تقلع لازم منہ مقلوع امیر معزول دائرۃ القالع دائرۃ تکون تحت البیدر و یکرہ - اقلاع باز ایستادن قولہ تعالے و یاسماء اقلعی و باز ایستادن تب و یقال ترکت فلانا فی قلع بالسکون و الحرکۃ من حماہ اے فی اقلاع منہا - قلعان دو برادر از بنی نمیر و اسمہما صلاۃ و شریح - قلعۃ حصار مرتفع القلعۃ

بالتحریک موضعے در بادیہ سیف قلعی منسوب الیہ
و پارۂ بزرگ از ابر قلع ج - و ایضاً سست پای
شدن در کشتی (ع ک اف ۲) رجل قلع القدم
لغت منہ - و ہذا منزل قُلعۃ بالضم ای لیس بمستوطن
و مجلس قُلعۃ اذا کان صاحبہ یحتاج الی ان یقوم
مرۃ بعد مرۃ - و ہم علی قُلعۃ ای علی رحلۃ و فلان
قلعۃ آنکہ برزین نتواند بودن و در کشتی زود افتد
قلعۃ ایضاً مال عاریت و فی الحدیث بئس المال
القلعۃ - مقلاع فلاخن قلاع سرہنگ و فی الحدیث
لا یدخل الجنۃ قلاع و بناش قلاع بالضم و التخفیف
کحل تراشہ - و خاک درداشدہ کہ زیر او سمار دوغ
برآمدہ باشد و نوعے از بیماری ستور قلاعۃ پارہ
از وے و صخرۂ بزرگ در صحرا افتادہ - و ہر کلوخ
و سنگ کہ آنرا بدست یا بفلاخن اندازند قلاع
بالکسر بادبان قِلاع ج - سفن مُقلعات کشتی ہائے
بادبان -

قمع - قَمع - بعمود زدن - و قہر کردن و خوار گردانیدن
اقماع مثلہ - مقمعۃ بالکسر عمود آہنین مقامع ج -
انقماع خوارشدن قمعۃ بالتحریک نام مردے -
و سرکوہان شتر قَمَع ج - و مگس ریزہ کہ بر ستور
نشیند قمع بالتحریک ایضاً کش کہ درین خرہ دمد
و دمیدن آن (ع ک اف ۲) قمع بالکسر مع سکون
و حرکۃ و بالفتح ایضاً سرے خنورہای سرہنگ
و غلاف خرما و بامزکان و مانند آن قمع مصدر منہ
و قمعت الوطب ای وضعت فی راسہ القمع اقتماع
از سوراخ مشک آب خوردن مثل الاقتباع -
و یقال الحمار یقمع اے یحرک راسہ -
قنع - قنوع - بالضم خواستن و خوار مندی و نیاز
نمودن در سوال (ع بفتحہما) قانع قنیع لغت منہ -
و یقال قنوع بسند و رضا نمودن و قانع بمعنی الراضی
و ہذا المعنی اشہر فیہ و ہو من الاضداد - و فی المثل
خیر الغنی القنوع و شر الفقر الخضوع و میل کردن
ستور سوے چراگاہ (ع ک اف ۲) و سوی
خوابگاہ (ع بفتحہما) قناعۃ بالفتح خرسندی و
بسندہ کاری بہ انچہ قسمت باشد (ع ک اف ۲)
قَنَع قَنوع لغت منہ - مِقنع مِقنعۃ بالکسر بر سر افگندنی
زنان قناع پردہ و پوشش کہ بر بالاے مقنعہ
باشد - و طبق از بر برگ خرما - قنع بالکسر کذلک -
قَنْع بالفتح گواہ عدل یقال فلان شاہد مقنع و
رجل قَنعان و امرأۃ قَنعَان بالضم یستوی فیہ المؤنث
و المذکر و التثنیۃ و الجمع اے مقنع رضی - قنعان
بالکسر ہموار میان دو پشتہ قمم مقنع آنکہ دندانہاش
درون رویہ رستہ باشد رجل مُقنع خود بر سر
نہادہ تقنیع مقنعہ بر افگندن زن را تقنع لازم منہ
و تازیانہ بر سر زدن - و در واکردن خروس
پرہاے گردن را بوقت فشاندن و جنگ اقناع
سر در واکردن و منہ قولہ تعالی مُہطعین مُقنعی
رؤسہم و دست برداشتن در دعا - و گردن دراز
کردن شتر بحوض تا آب خورد و کژ کردن آب
جامہ را تا انچہ در روی است بریزد - و بسوے آب

رو داشتن تا پر شود - و گردانیدن ستور را سوے چراگاہ - و خوشنود گردانیدن -

قوع - قُوع - قیاع - برجستن کشن برادہ (ع ف اض ۲) اقتاع الفحل اذا ہاج - قاع زمین ہموار اَقْوُع اَقواع قِیعان ج - قِیعۃ ایضا واحد مثل القاع وجمع عند البعض - قاعۃ الدار ساحت سرائے -

قفع - بالضم بوق لیس بتصحیف قبع ولا قنع -

قرفع - کزبرج ودرہم سپیش شتر و مکیان قَرْفَعَۃ خواری قرفعۃ کزبرجۃ کردن یقال قد اخذ بقرفعتہ قرْدَع کعصفور مورچۂ خرد و کعصفورۃ گوشۂ کہ در خشگاف کوہ بہم رسد -

قرزع - کجعفر زن گول قرنع مثلہ -

قرشع - بالکسر کرمیکہ در سینہ و گلوے مردم بہم رسد وچیزیست سفید ہمچو نمک کہ بر تن پدید آید والمقرشع المنتصب المستبشر والمتہیئ للشر واقرنشع ابرنشق ورفع رائسہ وتحرک وتنشط -

قرطع - کزبرج ودرہم سپیش شتر قروع مثلہ -

تقرفع - ترنجید تقرعف مثلہ واقرنفع علیہ مبنیا للمفعول اغمی علیہ ثم افاق -

قَفَقْرَعۃ - زن پستک -

قلوبع - کسفرجل بُعتہ لہم -

قلفع - کزبرج ودرہم گل ترکیدہ و خشگافتہ و چیزے کہ از آہن وقت کوفتن جدا گشتہ باشد وصوف مقلفع قلح یعنی پشم زرد والقلفعۃ کزبرجۃ قشر الارض یرتفع عن الکماۃ ومایصیر علی جلد البعیر کہیئۃ القشر الواسع قطعا قطعا -

قلمعۃ - مردم فرومایہ وقلمع راسہ ضربہ فاندرہ وقیل حلقہ -

قنبع - کقنفذ آوند گندم وکوہیست بدیار غنی - ومرد کوتاہ - قنبعۃ زن کوتاہ در کوے دوختہ شبیہۃ بالبرنس ویلبسہا الصبیان وبر سر افگندنی زنان کہ خرد باشد یا مانند آن وقنبع فی بیتہ درخانہ پنہان شد وخشمگین گردید ورجل مقنبع الرأس بکسر الباء مبرطلہ -

رجل متقنبع اللیتہ - بکسر الثاء مرد دراز ریش با پراگندگی آن -

قندع - کقنفذ قلتبان -

وقندع - قلتبان قندعۃ موے گرد اگرد سر قنادع بلاہا وسخن بد وفحش -

قنزعۃ - کقنفذۃ بضم القاف والزاء وبفتحہا وبکسرہما بلا ہا وموے گرد اگرد سر قنازع وقنزعات ج - و پارہ از موے کہ بر سر اطفال گذارند یا موہاے دراز وکلان و پارۂ زمین بے نبات وباقی ماندۂ بردہن دم وبرگردن خروس والقنزعۃ من الحجارۃ سنگریزۂ کہ از گردگان کلان باشد وبیش یعنی موہاے کہ زنان بر سر بقدر انا پیچیدہ دارند قنازع بلاہا والقنزعۃ من النصی والاسنام بقایا ہما وانہی النبی صلعم عن القنازع نہی ان یؤخذ الشعر ویترک منہ مواضع قنزع

بالضم کوہیست مابین مکہ و بصرین کہ بسیار سر دارد
ویقال اذا اقتتل الدیکان فهرب احدهما قد نزع الدیک
قنقع - کقنفذ مرد کوتاہ خسیس و موش قنقع کزبرج
مثله قنقعة بالضم اسپ و مادۂ خار پشت
بنو قینقاع - بفتح القاف و ثلیث النون شعب
من الیهود کانوا بالمدینة -
قهقاع - بالکسر خندیدن خرس یقال قهقع الدب -
قاع - الخنزیر - خوک آواز کرد (ع ف اک ۲) والاسم القیاع
بضم الهمزة و فتح القاف و الیاء المشددة موضع بالضبح -

فصل الکاف

کتع - یقال ما بالدار کتیع - ای احد - کتع بالضم و فتح
م بچۂ روباہ و مرد لئیم کتعان بالکسر ج مثل صرد
و صردان - و کتع جمع کتعاء فی توکید التانیث
یقال اشتریت هذه الدار جمعاء کتعاء و هذه الدار
جمعاء کتعاء و رأیت اخوانک جمع و کتع و رایتهم
اجمعین اکتعین - ولا یقدم کتع علی جمع ولا یفرد
لانه اتباع له - حول کتیع سالے تمام و کتع ای مجرب
(ع بفتحها) -
کتع - کتوع - شکم روان شدن ستور را - و سر گرفتن
شیر و جغرات (ع بفتحها) تکتیع کذلک و کفک زیر
انداختن و یک کتعة بالضم کفک و یک شفة
کاتعة بالتعة سطبر -
کرع - کرع - بالتحریک آب باران ایستادہ کرع
بدهان آب برداشتن و خوردن از جوے (ع بفتحها
و کسرا) اکراع بہ آب ایستادہ رسیدن قوم و آب دادن
ستور - اکارعات مکرعات خرما ستان کہ بر آب باشد
اکرع باریک پیش ساق کرع بالتحریک اسم منه و
کرع مصدر منه و بدهان آب برداشتن (ع ک ا
ف ۲) کراع بالضم پاچۂ گوسپند و گاو و جز آن و
ہو بمنزلة الوظیف فی الفرس و البعیر و ہو مستدق
الساق یذکر و یؤنث اکرع و اکارع ج - وفی المثل
اعطی العبد کراعا فطلب ذراعا لان الذراع
فی الید و ہو افضل من الکراع فی الرجل - و
یقال الکراع الف یتقدم من الحرة یمتد قال الاصمعی
و ہو اعنق من الحرة یمتد و الکراع ایضا اسم
لجمع الخیل -
کرسع - کرسوع - استخوان پیوند سر دست
از سوے خنصر -
کسع - کسنع - سپیدی گرد اگرد ثنۂ اسپ و آن
مویہاے آونگان بود کہ بر پیوند سر دست و پاے
اسپ و خر باشد بالاے سم - و راندن مردم را -
و سپوختن در سپش بدست یا بہ پیش پاے - و
آب سر زدن پستان ناقہ را تا شیر باز گراند
یقال کسعت الناقة بقضیبها ای ضربت خلفها بالماء البارد
لیستراد اللبن فی ظهرها و ذلک اذا خفت علیها الجذب
و رجل مکسع ای غریب و ہو من رمیت بقیته فی ظهره -
اکتساع دم میان پاے و رآوردن سگ کسعة
بالضم خران کرہ کسوم خر میم زائدہ کسع بضم او فتح
ۂ حی از یمن و منه قولهم مدامة الکسعی و ہو رجل
رمی بقیة حتی اتخذ منها قوسا فرمی الوحش عنها

بیلا فاصاب وظن انہ اخطا فکسر القوس فلما اصبح رأی ما اصطاد من الصید فندم۔

کشع - کَشَعَ - القوم عن القتیل - تفرقوا۔

کعع کعکعۃ - بازداشتن تکعکع - باز ایستادن و بدل شدن واکعّۃ الفرق اذا حبس عن وجہہ رجل کعکع بضمتین جبان ضعیف کعوع مصدر منہ (عع ف اض ۲ ک ۲) والکسر اجود فہو کَعٌ وکاع۔

کلع - کَلَع - کفتگیہا و ریمناکی یا می (عع ک اف ۲) نا و کلع وسقا رکلاع خنور و مشک کلّج بستہ کاحتہ رمۃ زگوسپند ذو الکلاع نام یکے از ملوک یمن۔

کمع - کمیع - ہمخوابہ کمع بالکسر کذلک - مکامعہ ہمخوابگی کردن دو مرد با ہم وہی التی نہی عنہا۔

کنع - کنوع - فراہم و منقبض شدن - ونزدیک آمدن کار - ومیل غروب کردن ستارہ - ونرمی و فروتنی کردن (عع بفتحہا) اکناع مثلہ وایضاً پر فراہم آوردن مرغ بوقت فرود آمدن از ہوا کنع بالتحریک درکشیدہ شدن انگشتان (عع ک اف ۲) تکنیع بقبض آوردن کسے را تکنع لازم منہ - اکتناع گرد آمدن قوم۔

کوع - کُوع - کاع - استخوان ساق دست از سوے انگشت ابہام ویقال احمق من الذی یتمخط بکوعہ - اکوع کژ ساق کوعاء مؤنث منہ - کوع بر ساق دست رفتن سگ در ریگ از گرما (عع ف اض ۲)

کیع - کیع - ترسیدن از چیزے (عع ف اک ۲) کبع - بریدو باز داشت (عع بفتحہا) ودراہم دنانیر را سرہ کردکبوع خواری و فروتنی کبع کصرد شتر آبی ومنہ یقال للمرأۃ الدمیمۃ یا وجہ الکبع تکبیع بریدن کدعہ - دور کردو آنرا (عع بفتحہا) کدعۃ بالضم خوار۔

کداع بالک جد المعشر بن مالک بن عوف الذی قتل مع الحسینؓ بالطف۔

کربعہ - انداخت آنرا و کربع الشیٔ بالسیف بشمشیر بُرید آنرا و کربج قوائمہ ابانہا یعنی پی کرد آنرا۔

کرقع - کجعفر مرد کوتاہ و کرقع وقع فیہا لا یعینہ۔

کنتع - بالضم مرد کوتاہ۔

فصل اللام

لذع - لذع - سوختن آتش کسے را - وسوزش دادن کسے را بزبان (عع بفتحہا) یقال نعوذ باللہ من لواذعہ - التذاع سوختن جراحت و ریش کودعی مرد تیز خاطر وظریف۔

لسع یلسع - گزیدن مار و کژدم (عع بفتحہا)۔

لطع - لطع - لیسیدن - وپیش پاے زدن در سپس کسے (عع ک اف ۲) التطاع تمام آب حوض وخنور را خوردن لطع بالتحریک سپیدی درون لبہا وآن بیشتر در سیاہان از مردم بود - ورنجیتن دندان مردم چنانکہ بیخہا مانند رجل لطع وامرأۃ لطعاء ولغت منہ - ولطعاء ایضاً زنے کہ فرج او کم گوشت باشد۔

لعع - لعاع - بالضم گیاہے نازک در اول رستن ومنہ قبل الدنیا لعاعۃ - العاع رویانیدن زمین

آن گیاه را تلمّعی برچیدن لمّاع و اصلها تلمّع فکره ثلمث عینات فابدلوا من الآخرة یاء لمّاعة علف سبک لمّاع نام کوهے و سراب لمعة درخشیدن سراب - و شکستن استخوان تلمّع چشم سیاه شدن از گرسنگی - و شکسته شدن استخوان لمعة نان کاورس -

لفع - تلفیع - سر پوشیدن صلته بالبارو و باشکونه کردن توشه دان را تلفع جامه در بر کشیدن زن و جامه در خود پیچیدن - و برگ فرو گرفتن درخت را و پیری فرو گرفتن مرد را لفاع بالکسر چادر التفاع چادر در خود پیچیدن و سبز شدن زمین به نبات -

لقع - لَقع - به چشم کردن کسے را (ع بفتحها) ویقال لقعه ببعرة و لقعه بعینه اے عانه قال ابو عبیدة و لم یُسمع النقع الا فی اصابة العین و فی البعرة - لُقاحة بالضم و التشدید مرد حاضر جواب التقاع برگشتن گونه روی و جز آن و یستعمل مجهولا -

لکع - لکع - ریم برچفسیدن بر اندام (ع ک اف ۲) رجل لُکَع مرد لئیم و خوار بندهٔ نفس و لعراة لکاع مثل قطام - تقول فی النداء یا لکع بالضم و الفتح یا ذوی لکع - لکاعة مصدر منه (ع ک اف ۲) الکع لکعا لغت منه - و لا یصرف لکع فی المعرفة لانه معدول من الکع - و یقال للفرس الذکر لکع و للانثی لکعة و هذا ینصرف فی المعرفة لانه لیس ذلک المعدول الذی یقال للمؤنث منه لکاع و انما هو مثل صَرَد و نُغَر - لکع ایضاً - خرکره و کودک خرد و فی حدیث ابی هریرة اتتم لکع یعنی الحسن و الحسین رضی الله تعالی عنهما - لکیعة کنیزک فرومایه هبوا للکیعة گروهے لکع گردن مار و گژدم - و بسر زدن بره پستان مادر را بوقت مکیدن (ع بفتحها) -

لمع - لَمع - لَمَعان - روشن شدن و درخشیدن (ع بفتحها) یقال لمع آلیته اذا اضاء و یقال للسراب یلمع و به شُبّه الرجل الکذاب بالتماع کذلک - لماعة دشت - و عقاب لُمعة پاره گیاه خشک درمیان گیاه تر - و پاره از عضو که خشک ماند در وضو یا غسل اللمعی مرد زیرک تیز خاطر یلمعی کذلک - الماع لمعه برآوردن زمین و پستان کردن مادیان و مادهٔ خر و مادهٔ شیر و سر پستان سیاه شدن آبستن را و ربودن صلته بالبارو - التماع مثله یقال المعت بالشئ و التمعته ای اختلسته و گونه برگشتن یستعمل مجهولا - تلمع اسب ابرش یعنی چپار و آن نقطها باشد مخالف رنگ او -

لوع - لوعة - سوزش عشق (ع ف اض ۲) التیاع سوختن دل از عشق و یقال اتانی لاعة الفواد الی احمشها ای لائعة الفواد - رجل فالع لائع مرد بد دل ترسنده و لیع مصدر منه (ع ف اک ۲)

لهع - لهیعة - نام مردے -

ذهب ضبعا لبعا - ای باطلا -

الالتماع - من یرجع مسانه الی الشاة و العین و اللمعة ما لا زق الاسناخ من الشفة

لخع - بفتحتین سستی تن و ذو الشناتر لخیعة بن بلوف

من حمیر بلغ کمنع موضعیست دیمن او هو بالباء الموحدة
لبیع - بالکسر موضع ولبیعة الجوع بالفتح سورش
گرسنگی لغت بالکسر لبیا ناضجت المکیاع بالکسر
السریعة العطش او التی تقدم الابل سابقة ثم ترجع
الیها او ریح لیاع بالکسر شدیدة -

فصل المیم

متع - متع - برآمدن روز و دراز شدن تا تع
دراز از هر چیزے - ومنفعت گرفتن بچیزے صلته بالباء
وچریدن بوزن (ع بفتحهما) میزان تا تع ای راجع
وجبل تا تع ای جید انقتل ونبید تا تع شدید المرة
وکل جید فهو تا تع - تمتیع دراز کردن - وبرخورداری
دادن متاع آخریان ومنفعت ومنه قوله تعالی
ابتغاء حلیة او متاع - تمتع برخورداری یافتن
استمتاع کذلک - متعة بالضم برخورداری ومنه
متعة النکاح ومتعة الطلاق ومتعة الحج لانه
انتفاع - امتاع برخورداری دادن و یافتن
صلته بالباء متعد لازم و بے نیاز شدن از
کسے صلته بعن -

مجع - مجع - بالکسر احمق مجغة بالضم مجعة مثال
همزة کذلک - مجاعة بیباکی کردن (ع ک ف ه)
وامرأة مجعة قلیلة الحیاء - تماجع بیباکی کردن باهم
مجیع نوعے از طعام که بشیر وخرما سازند -

مدع - مدع - گفتن بعضے خبر را وبعضے را نهان
داشتن (ع بفتحهما) وبول انداختن مدع آنکه سر
نتواند نگاهداشت - ودروغ گوے -

مرع - مَرِیع - چراگاه فراخ آب وعلف آمرع امراع
ج - مَراعة مصدر منه (ع بضمهما) امراع علف ناک
شدن جاے ممرع لغت منه وروغن بسیار بر سر
کردن وبفراخی آب وعلف رسیدن وفی المثل
أمرعت فانزل - یقال القوم ممرعون اذا کانت
مواشیهم فی خصب - ارض امروعة ای خصبة - مرعة
مثال همزة مرغ مانند تدرو -

مزع - مَزع - بشتاب رفتن آبهو واسپ (ع بفتحهما)
تمزیع جدا کردن - وپنبه عاز کردن تمزع پاره پاره
شدن از خشم وفی الحدیث انه غضب غضبا شدیدا
حتی یخیل الی ان الفضة تمزع قال ابو عبیدة لیس
یتمزع بشئ ولکنی احسبه تیزع ویهوان تراه کانه
یرعد من الغضب ولم ینکر ابو عبیدة ان یکون التمزع
بمعنی التقطع انما استبعد المعنی - مزعة بالضم پاره
گوشت یقال ما علیه مزعة لحم - ومافیه مزعة من لحاء
ای جرعة - مزغة بالکسر پاره از پر وپنبه مثل المزقة
من الخرق -

مسع - مِسع - وسنع بادشمال -

مشع - مَشع - ورزیدن وگرد کردن - وگوسپند
دوشیدن انتشاع تمام شیر پستان را دوشیدن
ویقال اِمْتَشَعْ من فلان ما مَشَعَ لک ای خذ منه
ما وجدت وربودن چیزے را ذئب مشوع
گرگ ربایده -

مصع - مَصع - جنبانیدن ستور دم را وبه شمشیر
زدن ورجل مصع ای ضارب بالسیف وباب سرد

زدن پستان ناقه را و بشتاب رفتن (ع بفتحهما) و انداختن مادر بچه را - و درخشیدن برق و جز آن شئی ماصع اے برّاق و بازگشتن شیر از پستان ناقه ماصعة لغت منه - وکل شئی وَلّی وذهب فقد مَصَعَ وهو ماصع اے ذاهب - ومصعت الاهل اذا ذهبت البانها - ومَصَعَ البُرد اے ذهب - ومَصَعَ فی الارض وامتصع اے ذهب - مماصعة مقاتلة کردن امصاع صاحب شتران شیر بازگشته شدن مصعة مثال همزة مرغے - ومیوه درخت عوسج مصع ج - تمصیع درخت وچوب بریده راماندن تا پوست تا آب او خشک شود -

منطع - تمطیع العود - ماندن چوب تر با پوست تا خشک شود -

معمع - مَعْمَعَة آواز نیستان که بسوزد - وآواز دلیران در معرکه تمعمعان سختی گرما یقال یوم معمعان ای شدید الحر معمعة ایضاً در گرما شدن مَعْمَع زن ساخته روزگار با مال مَعْمَعی مردم که هر که غالب باشد یار او شود مع با دهی کلمة تدل علی المصاحبة وهو اسم لانه قد یسکن ویتوّن تقول جاؤا معاً -

مقع - مَقْع - دشنام دادن بفتح یستعمل مجهولا یقال مُقع فلان بسواة ای رمی بها وسخت خوردن شراب وآب را امتقاع گردیدن روے گشتن از ترس واندوه یقال اُمتقع لونه مجهولا وکذلک انتقع وابتقع بالنون والباء وبالمیم ایضاً -

ملع - ملع - رفتار تیز سبک (ع بفتحهما) املاع کذلک

بلیغ ملاع بیابان بے نبات ومن امثالهم قولهم اَوْدَت به عقاب ملاع ویقال ذلک فی الواحد والجمع وهو شبیه بقولهم طارت به العنقاء وخلقت به عنقاء مغرب وکذلک المیلَع وهو السریع ایضاً -

منع - مَنْع - بازداشتن وهو خلاف الاعطاء (ع بفتحهما) مانع مَنُوع مَنّاع لغت منه وبازداشتن کسے را از کارے وچیزے امتناع باز ایستادن ممانعة باز داشتن از یکدیگر مناعة عزیز شدن واستوار شدن (ع بضمهما) رجل منیع ومکان منیع وسُدّة منیعة وهو فی عز منیع وفی عز ومنعة بالتحریک وهو جمع مانع ایضاً مثل کافر وکفرة اے هو فی عز ومن یمنعه من عشیرته وتُبَّعه یَمْنَع ای تحصن - میع - مَیْع - روان وتنک شدن چیزے - چون روغن ومسکه وجز آن - وگداختن (ع ف اک ۲) تمیع کذلک - میعة رفتن چیزی ریخته چون آب وروغن وجز آن وشادمانی - واول رفتار اسپ - واول جوانی - واول روز - وصمغ وآن شلم است از درختے در روم واوسائله ویابسه باشد -

مدعة - بالفتح نارگیل مغز بدر کرده که بدان آب بردارند مَیْدَع ماهیی ست خرد دریائی مَیْدَعان موضعے مَدَع کعنب بار دهست ودرمین مَدَعی آنکه در نسب خود متهم باشد قیل منسوب الی المدعة او من الدعوة فی النسب علی لغة من یقول دعیت فی دعوت -

مطع - فی الارض مطعا و مطوعا - رفت و گم شد و مطع الشئی به پیش دهان و دندان پیش چیز را خورد و ماطع ناطع لغت سنه و ناقه مُمْطِعة اقصر ع شتر ماده که سر پستانش از شیر پر شده روان گردد -

موعة الشباب - یعنی آغاز جوانی -

المهیع - محرکة تلون الوجه من عارض قادح قیل و منه المهیع للطریق الواسع الواضح والصواب انه من ه ی ع لانه لیس فی الکلام فعیل و انما هیل مصنوع -

فصل النون

نبع - نُبوع - بیرون آمدن آب از چشمه و جز آن (ع بفتحهما و ض اک ۲) ینبوع چشمه و منه قوله تعالی حتی تفجر لنا من الارض ینبوعا ینابیع ج - نوابع البعیر المواضع التی یسیل منها عرقه - نبع درختیست که از وے کمان سازند و از شاخهائے وے تیر سازند نبعة چوبے از وے بنائع موضع نبع شهرے بناعة و بر یقال کذبت بناعتک اذا رمت اے ضرطت بالنون المعجمة ایضا -

نجع - نُجُوع - گوارید ن طعام (ع بفتحهما) و طلب نیکوئی و آب و علف شدن - و خوردن رنگ - و اثر کردن سخن و پند و دارو و ما نجوع بالفتح ای ما نیر نجوع اصبی اللبن - و نجوع الدابة المدید و مدید آرد جو باشد که آنرا با آب در تنگ کنند به مثال دوغ و ستور را خورانند تا زود فربه شود نجع مدید دادن ستور را انجعة بالضم آب و علف نگاه کردن انتجاع بطلب آب و علف و منفعت و نیکوئی شدن منتجع موضع جستن آن و هؤلاء قوم ناجعة و منتجعون - نجیع خون که بسیاری زند قال الاصمعی هو دم الجوف خاصة نخع نخاعة - بالضم آب بینی نخع آب بینی انداختن نخع مثله و به نخاع رسانیدن کارد در ذبیحه یقال ذبحه فنخعه فهی ذابة منخوعة و خالص کردن دوستی و نصیحت را با کسے (ع بفتحهما) نخع و هو المفصل الفقرة بین العنق و الرأس من باطن - نخاع بالضم و الفتح مغز مهرهٔ پشت که آنرا حرام مغز گویند نخع قبیلهٔ از یمن انتخاع دور شدن از زمین خود -

نزع - نزع - کشیدن چیزے از جاے خود - و بر کندن و ماند شدن به پدر یقال نزع الی ابیه فی الشبه ای ذهب - و فی المثل الغرق نزاع و کشیدن کمان یقال نزع فی القوس ای مدها - و فلان فی النزع ای فی قلع الحیوة - نزاع آرزومند شدن یقال نزع الی اهله و بعیر نازع و ناقة نازع آنکه آرزومند چراگاه و جاے خود باشد و غنم نزع حرامی تطلب الفحل - نزیع غریب نزائع الخیل اسپان که از قومے دیگر کشیده باشند و کذا نزائع البعیر نزاع ایضا - زنان که به بیگانگان داده باشند نزوع پرداختن از کار (ع ف اک ۲) و فی المثل صار الامر الی النزعة اذا قام باصلاحه اهل الاناة و هو جمع نازع پسر نزوع بالفتح و نزیع چاه که قعر او نزدیک باشد نزع موے رفتگی هر دو جانب پیشانی از نزع لغت منه نزعاء لغت المؤنث منه و لا یقال نزعاء

نزعة یک موی پیشانی و آنرا بحر لیسه خوانند
وهما نزعتان - منازعة باهم کشمش کردن خصومت
و آزرده شدن و یقال بینهم نزاعة بالفتح ای خصومة
فی حق - تنازع خصومت کردن دو گروه باهم انزاع
صاحب شتران نزائع شدن و رأیة تنتزع ای تنزع
ای تستر عالیه نازعا - انتزاع برکندن و برکنده
شدن متعد لازم یقال انتزعت الشیئ فانتزع
ای المتعلقة فاقتلع - تمام منتزع نزبرکنده شده
للمبالغة - منزع بکسر المیم نیز منزعة بازگشت - و
پایاکان کار و تدبیر و یقال لک المنزع ایضا ضعف منزعة
و بکسر المیم ایضا - و فلان قریب المنزعة ای قریب الهمة
و یقال لم یبق فی القوس منزع کار به نهایت رسید
و شراب طیب المنزعة ای طیب مقطع الشرب -
نسع - نسعة - بالکسر نوار - و تنگ ستور نسع بفتح ۲
و سکونه انسع ج - نسوع گوشتهای بن دندان
دور شدن (ع بفتحها) نسع بسیع باد شمال -
نشع نشوع - بالفتح و بالغین المعجمة ایضا دارو
در بینی رختینی و در دهان افگندنی و بالضم مصدر رفیه
(ع بفتحها) و سخن تلقین کردن انشاع دارو در
بینی چکانیدن انتشاع دارو به بینی خویش دادن -
نصع - نصوع - خالص شدن لون و سخت
سپید شدن (ع بفتحها) و سپید اور و شن شدن
کار ناصع ای خالص یقال ابیض ناصع و اصفر ناصع -
قال الاصمعی کل ثوب خالص البیاض او الصفرة
او الحمرة فهو ناصع - نضع بالکسر نوعی از جامهای سپید

انتفاع پیدا کردن انچه در دل باشد - و آهنگ
جنگ کردن -
نطع - نطع - بالفتح و الکسر مع السکون و الحرکة
اربع لغات گستردنی از ادیم نطوع انطاع ج نطع
بالکسر مع السکون و الحرکة کام و تکههای کام نطوع ج
تنطع دور شدن در سخن - و در کام گفتن سخن را -
نعنع - نعنع - نعناع - پودینه نعنع بالضم دراز
تنعنع دور شدن نغاغة بالضم مثل لعاعة و هی بقلة ناعمة
نفع - نفع - سود و سود کردن (ع بفتحها) و هو ضد الضر
صلة بالباء - منفعة سودمندی - انتفاع سود یافتن
نقع - نقع - گرد نقاع ج - و جای که آب گرد آمده باشد از آب و فی الحدیث
انه نهی ان یمنع نقع البئر و ذرین که خاک خوش و پاک
دارد و در روی آب ایستد نقاع النقع ج - و
فی المثل انه لشارب نقع ای انه معاود للامور یاتیها
حتی یبلغ الی اقصی مراده القوعة بالضم چاه کم شده
نقوع بالفتح انچه در آب تراوند چون مویز و خرما
و جزآن منقع بالکسر خنور تر نهادنی منقعة مثله
و هی ایضا برمة صغیرة یطرح فیها اللبن و یطبخ و الصبی
منقع بالفتح موضعی که در وی آب گرد آید مناقع ج -
نقوع گرد آمدن آب در جائی - و بلند شدن آواز
در فریاد یقال نقع الصوت و استنقع ای ارتفع -
و مهمانی از سفر رسیدن و گوسپند و شتر کشتن بجهت
آن مهمان یقال نقعت النقیعة و انقعت
ای نحرت - و کل جزور جزرتها للضیافة فهی نقیعة

له الا القوة و نقیعة القوة کذا فی الاصل و لعله الوجه

وفی کلامهم اذا لقی الرجل منهم قوما یقول هیلوا ینقع لکم ای یخبر لکم کانهم یدعوهم الی دعوته وسیر ابشدن انقاع کذلک یقال لقعت بالماء ای رویت وبازداشتن خبر را یقال لقعت بخبر فلان لقوعا ای ما عجت بکلامه ولم اصدقه - قال الاصمعی لقعت بالخبر والشراب اذا اشتقیت منه - لقع تشنگی نشانیدن وفی المثل الرشف الفع للعطش والنجع - ویقال سم لاقع ای بالغ - وسم ملقع ای ای مرقی - ودوم ناقع ای طرقی - لقیع چاه بسیار آب وهو مذکر والجمع القعة وآب میوه ناکه تر نهاده باشد وآب ایستاده - وبانگ وفریاد - وشیر خالص که سرد کنند وبخورند وهو المنقع ایضا لقیعة مهمانی مسافر وستور که بجهت آن کشند ویقال الناس لقائع الموت ای یجزرهم کما یجزر الجزار النقیعة انقاع سیراب گردانیدن - وتر نهادن میوه و دارو وجز آن یقال دواء منقع - قال ابو عبیده النقعة له شراب وهو استعارة وایستادن آب بجای استنقاع مثله ودر پی آواز رفتن انتقاع کشتن شتر وگوسپند غنیمت پیش از قسمت - وگشتن گونه روی وهو نقعة فی انتقاع - استنقاع بغدیر فرود آمدن واغتسال کردن کانک ثبت فیه الکتبة والموضع مستنقع وتر نهادن یستعمل مجهولا یقال استنقع الشئ فی الماء وگرد آمدن آب وایستادن آن بجای -

نکع - نکع - شتابانیدن از کار ی (ع بفتحهما) صلتة بعین - بکعة نکعة مرد احمق نکعة النظر نوث سر رافه نکع بالتحریک پوست زفتگی بینی انکع لغت منه -

نوع - نوع گونه وهو اخص من الجنس تنوع گوناگون شدن نوع بالضم تشنگی نائع تشنه یقال هو جائع نائع وهم جیاع نیاع ویقال ناه الله بالجوع والنوع - استناعة پیش شدن در رفتن نهع نهوع - بستم قی کردن (ع بفتحهما) بمعنی التهوع نتوع - از زخم قدرے قدرے خون برآمدن (ع ف اض ۲ وک ۲) وکذا الماء من العین والعرق من البدن وانتع عرق کثیرا وانتع القئ لم ینقطع - انثع - قی کرد وخون از بینی برآمد پس غالب شد برود انثع القئ والدم خرجا -

اندراع - پیروی خوی فرو مایگان کردن والتدرع السعتر بالعین وابدعت به الناقة بالباء والموحدة ندع - آب وخوے برآمد (ع بفتحهما) نائع لغة فیه ناع - ناوید (ع ف اک ۲) والنوائع من الغصون الموائل -

فصل الواو

وبع - وباعة - بالتشدید کون یقال کذبت وباعتک وبناعتک بالنون ایضا وبالغین المعجمة ایضا ای ردم وضرط -

وجع - وجع - رنجوری ودردمندی اوجاع وجاع ج - ورنجور ودردمند شدن (ع ک ا ف ۲) وجع یوجع ویوجع ویاجع ایضا بالیاء والعم

فهو وجع وهم وجعون ووجعی ووجاعی ونسوة وجاعی ایضا ووجعات - وبنو اسد یقولون یوجع بکسر الیاء ولا یقولون یوجل استثقالا للکسرة علی الیاء فلما اجتمعت الیاء ان قویتا واحتملتا ما لم یحتملہ المفردة وفلان یوجع راسہ بنصب السین ویوجعہ راسہ برفعہا وانا ایجع راسی ویوجعنی راسی - ایجاع دردمند کردن ضرب برجیع ای موجع مثل الیم بمعنی مولم - توجع دردمندی نمودن ومرثیہ گفتن مردہ را وجعا بکون جیم بالکسر نبیذ جو -

ودع - توديع - بدرود کردن (ع بفتحہما) ودع بالفتح بدرود توديع الفعل ذخیرہ داشتن کشش ازجہت گفتنی وقولہ تعالی ما ودعک ربک وما قلی قالوا ما ترکک - توديع الثوب درجامہ دان نہادن جامہ را وَدعة بالتحریک وبالسکون شبہ سپیدکہ آنرا مورچہ خوانند وَدعات ج - وَدعة تن آسانی والہا عوض من الواو فیہ (ع بضمہما) ودیع وادع لغت منہ یقال نال فلان المکارم وادعا من غیر کلفة - رجل مُتدع ای صاحب وَدعة وراحة - موادعة مصالحت کردن توادع تصالح ویقال علیک بالموودع ای بالسکینة والوقار ولا یقال منہ وَدُعَ کما لا یقال من المعسور والمیسور عَسُرَ ویَسُرَ - وَدَع بمان وہو امر بمعنی الترک یقال وَدَع ذا ووَدْعہ کما یقال ذَرہ وذرہم قال الموکف سمعت عمن لہ نصاب تام ونصیب عام من العربیة ان کلمتی وَدَع وذَرا مران فی معنی الترک الا ان وَدَع للمخاطب بترک الشیء قبل العلم بہ وذرامر بترکہ بعد ما علم بہ وروی ان بعض الائمة سئل الامام فخر الدین الرازی رحمہ اللہ عن قول اللہ تعالی اتدعون بعلا وتذرون احسن الخالقین لم لم یقل وتدعون احسن الخالقین وہذا اقرب الی الفصاحة للجانسة بینہما فقال رحمہ اللہ لانہم اتخذوا الاصنام آلہة وترکوا اللہ بعد ما علموا ان اللہ ربہم وربّ آبائہم الاولین استنکارا واستکبارا فلذلک قیل لہم وتذرون ولم یقل وتدعون واللہ اعلم وقال الجوہری ولا یقال ودعہ ولا ہو وادع وانما یقال ترکہ وہو تارک وربما جاء فی ضرورة الشعر وَدَعہ فہو موودع علی اصلہ - ودیعة نزد نہادہ ج - ایداع ودیعت نہادن بکسے وپذیرفتن از کسے ودیعت را وہو من الاضداد - استیداع بگاہداشتن خواستن ودیعت را مُیدع مُیدعة جامہ کہنہ موادع ج - اودع نامے از نامہاے کلاکموش ودعان نام جائے -

ورع - ورع - بالتحریک ترسندہ قال ابن السکیت واصحابنا یذہبون بالوَرَع الی الجبان ولیس کذلک انما الورع الضعیف الذی لا غناء عندہ یقال انما مال فلان اوراعٌ ای صغار - وُرع بالضم ورُوع وراعة ضعیف وبیفائدہ شدن (ع بضمہما) وَرِع رعة بکسر الراء پرہیزگاری (ع بکسرہما) وَرِع لغت منہ - وفلان سئ الرعة اے قلیل الورع - توَرع پرہیز نمودن توریع بازداشتن

وفی حدیث عمر رض وَرِّع اللصَّ ولا تراعه ای اذا رایته فی منزلک فادفعه واکفُفه ولا تنظر ما یکون منه وبازگردانیدن شتر را از آب موارعة باهم گفتن سخن وریعة نام اسپے۔

وزع - وزع - بازداشتن (ع بفتحها) واول و آخر لشکر را فراهم آوردن انتزاع بازایستادن ایزاع بر آغالیدن به چیزے یقال هو موزع به ای مغری به وزوع بالفتح اسم ومصدر فیه والهام دادن قوله تعم رب اوزعنی ان اشکر دپاره پاره بول انداختن ناقه استیزاع الهام خواستن شکر نعمت را از خدائے تعالیٰ وازع سنگ وسالار لشکر - وبازدارنده - وسلطان وَزعة بالتحریک ج - قوله تعالیٰ فهم یوزعون - والکلب ایضاً یسمیٰ وازعا لانه یکف الذئب عن الغنم - توزیع قسمت کردن بر جمعے برائے دیگرے - وپراگنده کردن توزّع بر خود دیدن قسمت را متزع سخت اندام آوزاع من الناس جماعات - وبعض من همدان ومنهم الاوزاعی -

وسع - سَعَة - فراخی وفراخی کردن - گنجیدن (ع ک اف ۲) دتوانگری وسع بالضم کذلک و دسترس وطاقت قوله تعم لیُنفِق ذُو سَعَة من سَعَته ای علی قدر سَعَته والهاء فیه عوض من الواو - ایساع بادست رس دتوانگری شدن قوله تعم وانا لموسعون ای اغنیاء قادرون وفراخ گردانیدن نعمت بر کسے صلة بعلی - توسیع فراخ کردن خلاف التضییق - اتساع فراخ شدن استیساع کذلک - توسّع فراخی وفراخ نشستن در مجلس فرش وساع بالفتح اسپ فراخ گام وساعة مصدر نیز (ع بضمهما) وسیع ودُحرُض نام دو آب یسع نام پیغامبرے وقد اُدخل علیه الالف واللام دهما لا تدخلان علی نظائره نحو یعمر ویزید ویشکر الا فی ضرورة الشعر وقری والکنیسع بلامین ایضاً -

وشع - وشیعة - زغوتهٔ ریسمان - وماکوی بافنده ولوالهٔ بافنده - وخطهای برد - وبرآمدن سپیدی موے بر سر دبر کوه شدن (ع بفتحها) توشیع پیچیدن باغنده توشع برآمدن گوسپند بر کوه بجر الیشاع شگوفه بیرون آوردن درخت وشوع بالفتح دار وے دبان مثل النشوع - وشیع شاخ زینهار قدره که بر سقف اندازند -

وصع - وصع - مرغکے خُرد تر از گنجشک وفی الحدیث ان اسرافیل یتواضع الله حتی یصیر کانه الوصع -

وضع - موضع - جاے دنهادن بر جاے (ع بفتحها) وکذلک وضع وموضوع مصدران فیه وهو مثل المعقول وموضع بفتح الضاد لغة فی موضع - ویقال ضعة غیر هذا الوضعة بالفتح والکسر الضعة ایضاً - یعنی بنه جز این نهاد - ضعة ایضاً گیاه ستور وضیعة اثقال درخت ویقال این خلّفوا وضائعهم وشور گیاه والوصیغة ایضاً نحو وضائع کسرے کان ینقل قوماً من ارض فیسکنهم ارضا اخری وهم المشحن المسالح وگیاه شور خوردن شتر وخوراندن لازم متعد

(ع بفتحها) ناقة واضعة وموضوعة ایضا لغت منه وهؤلاء اصحاب الوضیعة ای اصحاب حمض مقیمین فیه - وضیع خرمای ترکه در خنور ها نهند خشک ناشده و امانت مردم فرومایه ویقال فی حسبه ضعة فرومایگی ست در تبار وی مواضعة کردی بستن باهم و ماندن خرید و فروخت باهم - و بر چیزی موافقت کردن و قرار دادن وضع نهادن زن معجر را از سر امرأة واضع لاخمارها علیها و بچه آوردن و فرود افگندن از درجه صلته بمن (ع بفتحها) وضع بالضم در آخر طهر حمل گرفتن زن تضع بالتاء کذلک بسکون الضاد وضمها یقال ما حملته امه وضعا و تضعا - امرأة واضع لغت منه - موضوع تیز رفتن شتر بعیر حسن الموضوع شتر نیکو تیز رفتار ایضاع تیز راندن - و زیان زده شدن مردم در تجارت یقال وضع فلان فی تجارته و اوضع یستعمل مجهولا اے خسر فهو موضوع فیهما ضعة بالفتح والکسر فرومایه شدن (ع بضمها) وضیع لغت منه - تواضع فروتنی و نرم گردنی نمودن انقضاع پست گردن سر شتر را تا پای برگردن وی نهند و بر نشینند توضیع بر درختن جبه بعد از پخته نهادن رجل موضع اے مطرح لیس بمستحکم الخلق -

وعوع - خطیب وعوع - و لهو لغت حسن دعوعة آواز گرگ مهذار و عواع و مولغت قبیح - وعواع ایضا خروس - و جماعت مردم -

وقع - وقیعة - بالفاء وسلة جامه و خرما -

وقع - وقع - بالتسکین جای بلند و سنگ راندا ختن کسے را صلته بالباء یقال وقعت بالقوم فی القتال و سخن در انداختن از هر جنس صلته بالعین و من یقال وقعت من کذا و عن کذا و تیز کردن مردم را سخن و کارد و شمشیر را به فسان وقوع افتادن (ع بفتحها) و یقال وقع بیع بالارض و لا یقال سقط و فرود آمدن مرغ از هوا و هذا احسن الوقعة بالکسر وقعت بالفتح آسیب کارزار و واقعه مثله - والواقعة القیامة - موقع جاے افتادن یقال وقع الشئ موقعه - موقعة الطائر بفتح القاف جای فرود آمدن مرغ میقعة الباز ی کرسی باز - و چوب گاز رکه جامه در وے کوبد - و فسان دراز - و سوهان - و خالیسک وقع بالتحریک سنگها - وقعة یکے - و سوده شدن پاے از سنگها و از زمین درشت - و تنگ شدن سم ستور (ع ک ا ف ۲) وقع لغت منه و ابتر تنگ وقیع سم تنگ شده از سنگ حافر موقوع مثله و کارد و شمشیر تیز کرده بسنگ و سوهان وقیعة مغاکچه بر سنگ که در وے آب ایستد - و کشش و فتنه و قایع ج - و غیبت کردن یقال وقع فیه رجل وقاع وقاعة لغت منه - وقاع کقطام داغ گردکه بر دو کرانهٔ ران ستور باشد واقع کوفیان فعل متعدی را گویند نصر واقع ستارهٔ ایقاع به جنگ در انداختن کسے را - و انداختن کسے در انچه او را بد آید یقال اوقعه بامر - موقعة وقاع کنایة عن الجماع و بایکدیگر به جنگ در افتادن توقع استیقاع چشم داشتن

بو قوع چیزے توقیع نشان۔ ونشان کردن بر مکتوب دروے آوردن صیقل برتیز کردن شمشیر بیقعہ۔ وپشت ریش کردن ستور را۔ وگمان بردن چیزے را یقال وقع اے الق ظنک علی شئ۔ طریق موقع راہ کوفتہ ونرم رجل مُوقع ولبیر مُوقع مرد وشتر سختی کشیدہ وسفرہا دیدہ سکین موقع کارد تیز کردہ ولبیر موقع وحمار موقع ایضا پشت ریش شدہ مرماۃ موقعۃ ای محددۃ یعنی پیکان تیز کردہ۔

وکع۔ وکاعۃ۔ صلب وسخت شدن مشک وجزآن (ع بضمہما) ایکاع متعدیہ۔ وکیع صلب استوار سقاء وکیع مشک کہ ازوے آب ترہد۔ ونام مردے فرس وکیع اسپ کہ خوے نکند۔ و استوار وکع بفتحتین انگشت ابہام پاے برسبابہ نشستن مرد را اوکع وکعاء لغتان مثنہ مردوزن فروماندہ۔ وگول والمیکعۃ سکۃ الحراثۃ والجمع میکع وہو بالفارسیۃ بزن استیکاع سخت شدن طبیعت وکع گزیدن مار وکژدم وبدست زدن پستان را بوقت دوشیدن۔ وبسر زدن برہ وگوسالہ پستان را بوقت مکیدن (ع بفتحہما) ومن کلام العرب قالت الغنز احلب وکع فان لک ما تدع وقال لبنجۃ احلب وکع فلیس لک ما تدع ای لہنز الضرع ولحلب فیہا۔

ولع۔ ولوع۔ ولع۔ حریص شدن بہ چیزے صلتہ بالباء (ع ک اف ۲) ولوع بالفتح حریص النعت والمصدر کلاہما بالفتح۔ ابلاغ حریص گردانیدن یقال ولع بہ بفتح اللام ای حریص مغری بہ۔ ولع بالفتح دروغ یقال ولع ولالع کما یقال عجب عاجب ودروغ گفتن ولعان کزاک (ع بفتحہما) والع دروغ گوے ولغۃ ج۔ ویقال ما ادری ما ولغہ ای ما حلبہ وما والغۃ بمعناہ۔ موقع پسیہ برڈون موقع اے ملون توقیع ہر رنگی در آمیختن درستور وقیع غنچہ شگوفہ نا شگفتہ ولبیعۃ مے از کندہ۔

وذع الماء۔ آب روان شدن (ع ف اک ۲) واذع آب روان وکل ماء جری علی الصفاۃ۔

ومعۃ۔ بالفتح باران یکبارہ۔

الوذع بفتحتین بشار بہا الی الشئ الیسیر نعۃ یمانیۃ۔

فصل الہاء

ہبع ہجع۔ بالضم وفتح ۲ شتر بچہ کہ در آخر تتاج زائد یقال مالہ ہبع ولا ربع وقد مر ہبعۃ مادہ ہبعات ج۔ ہبعان گردن دراز کردن شتر بچہ در رفتار (ع بفتحہما)۔

ہبلع۔ ہبلع۔ بالکسر بسیار خوار۔

ہبنقع۔ ہبنقعۃ۔ برپاشنہ پاے نشستن ہبنقع اے متکبر احمق واہبنقع الرجل اذا جلس البنقعۃ۔

ہجع۔ ہجوع۔ بخواب رفتن بشب۔ وشکستن گرسنگی نہ تا حد سیری (ع بفتحہما) تہجاع خواب سبک۔ ہجیع من اللیل پارۂ از شب تہجیع خواب کردن یقال اتیت بعد ہجعۃ

ای بعد لومۃ خفیفۃ من اول اللیل۔ ہجعۃ بالکسر کالجلسۃ من الجلوس رجل ہجعۃ مثال ہمزۃ و ہجع ومہجع مرد غافل وگول۔ اہجاع تسکین دادن گرسنگی را۔ ہجعع دراز و فرگ۔

ہجرع۔ ہجرع۔ بالکسر دراز۔

ہدع۔ ہدع۔ بالکسر وسکون العین کلمۃ یسکن بہا صغار الابل اذا نفرت۔ ہو نوع شتر مرغ۔

ہرع۔ ہرع۔ بالتحریک روان شدن خون (ع ک اف ۲) دم ہرع خون روان رجل ہرع سریع البکاء۔ ہرعۃ زن کہ بوقت ملاعبت انزال آید شہ مروع ای مصروع۔ اہراع شتافتن قولہ تعالی وجاءہ قومہ یہرعون الیہ ای یستحثون الیہ والزیدان از خشم وترس وتب یستعمل مجہولا ہیرع مرد ضعیف بد دل ریح ہیرع سریعۃ الہبوب۔ ہیرعۃ نای شبان۔ اہراع بالکسر سبک رفتن وسبک فرودویدن آب چشم در گریہ میم زائدہ

ہزع۔ ہزیع۔ پارۂ از شب تہزیع شکستن انہزاع شکستہ وکوفتہ شدن تہزع بالکسر کوبہ انہتزاع جنبیدن نیزہ وشمشیر انہزع آخرین تیر کہ در کمیش ماند یقال ما فی کنانتہ انہزع وما فی الدار انہزع ای احد۔ ہزوع شتافتن (ع بفتحہا) انہتزاع تہزع کذلک۔

ہطع۔ ہطوع۔ چشم بر نا گرفتن از چیزے (ع بفتحہا) اہطاع گردن راست دراز کردن وتیز دویدن بعیر مہطع راست گردن۔

ہطلع۔ ہطلع۔ مرد دراز تن آور۔

ہعع۔ ہعۃ۔ قی کردن (ع بفتحہا)۔

ہقع۔ ہقعۃ۔ دائرۂ پیش سینہ اسپ وگیرہ ذلک یقال ان المہقوع لا یسبق ابدا و یکے از منازل قمر وان سہ ستارہ است در جوزا نزدیک بیکدیگر ہقعۃ مثال ہمزۃ مرد بسیار تکیہ کنندہ وبر پہلو خپندہ درمیان قوم ہیقعۃ آواز رسیدن شمشیر بر جائے ہمقع تبشدید المیم وکسر القاف بر درخت تنصب۔

ہلع۔ ہکوع۔ آرامیدن (ع بفتحہا) ہکعۃ احمق۔

ہلع۔ ہلع۔ خروشیدن (ع ک اف ۲) ہلع ہلوع لغت منہ۔ وفی الحدیث من شر ما اعطی العبد شح ہالع وجبن خالع ای یجزع فیہ العبد ویجزن کما یقال یوم عاصف ولیل ناہم وقولہ تعالی ان الانسان خلق ہلوعا۔ رجل ہلعۃ مثال ہمزۃ اذا کان یہلع ویجزع ویستجیع سریعا۔ ویقال مالا ہلع ولا ہلعۃ بالکسر وتشدید اللام ای مالہ جدی ولا اعتناق۔ ناقۃ ہلواع وہلواعۃ ای سریعۃ جدیدۃ تذعان۔ ہلوعۃ شتافتن ذئب ہلع بلع گرگ حریص فرد خورندہ الاول من الحرص والثانی من الابتلاع۔ ہالع شتر مرغ تیز گذرندہ لغامتہ ہالعۃ۔

ہمع۔ ہموع۔ روان شدن اشک وسرشک ہوا کہ بر درخت افتادہ باشد ہمع ہمعان کذلک (ع بفتحہا وض ۲) ہموع بالفتح لغت۔ سحاب ہمع ابر بارندہ تہمع گریستن بدروغ ہلع تبشدید اللام شتر تیز رو۔ وگرگ لام زائدہ۔

ہمسع - ہَمْسَع - بالفتح مرد توانا و نام مردے -
ہنع - ہَنْعَۃ - نشان بن گردن شتر بعیر ممنوع لغت
منہ و یکے از منازل ماہ و آن پنج ستارہ است
برشکب جوزا از سوے چپ ہنع بفتحتین پستی گردن
و پست گردن شدن (ع ک اف ۲) ظلیم اہنع و
نعامۃ ہنعاء - اکمۃ ہنعاء پشتہ پست و ہو صد سطعاء
ہوع - ہوالع - بالضم ہیوعۃ قی کردن (ع ف ا
ض ۲) تہویع بقی آوردن تہوّع بستم قی کردن -
ہیع - ہیوع ہَیْع ہَیَعان - بددلی کردن در سیر
(ع ف اک ۲ و ک اف ۲) ہیعۃ رفتن اسپچہ بریزند
برزمین از آب و جز آن مثل المَیْعَۃ (ع ف اک ۲)
و انچہ ترساند کسے را از آواز و خروس و فاحشہ و
مانند آن رصاص ہائع از زیر گداختہ روان انہیاع
و خشیدن سراب رجل ہاع لاع و ہائع لائع ای
جبان جزوع و امرۃ ہاعۃ - لاعۃ - ہائعۃ آواز سخت
مَہْیَعَۃ نام حجفہ کہ میقات اہل شام است (رح) -
ہبرکع - کسفر جل مرد کوتاہ -
ہتع الیہم - بسوے ایشان شتابان پیش آمد
(ع بفتحتہا) -
ہجرع - کدرہم مرد بددل لانہ من الجزع عن اللحیانی -
ہندلع - بضم الہاء و فتح الدال و کسر اللام ترہ است -
الہربع - کعصفر الخفیف من الصوص و الذئاب -
ہبرجع - کجعفر لنگ -
ہرمع - تعلّس مرد زود گریہ و شتابی و سبکی
فعلہا اہرمع و اہرمع فی منطقہ انہماک و کشمہ
و آہرمع الیہ تباکی -
ہرنع - کصفر و عصفور سپیش خرد ہر لغۃ بالکسر
سپیش کلان ہر نوع مثلہ آلہرانع اصول نبات
کالطرثوث -
ہنزلاع - بالکسر گرگ بچہ از کفتار کہ لاغر سرین باشد
و ہنزلعۃ مضیعۃ و انسلالہ و سموا ہنزلاعا آلہرنع
کعلبس السریع -
الہرنوع - کعصفور اصل نبات یشبہ الطرثوث
او الصواب بالراء و بالنون -
ہمسع - شتابی کرد (ع بفتحتہا) و ہامسع و ہمسع کزفرو
زبیر و منبر ابناء الہمیسع بن حمیر بن سبا و سموا ہیسوعا -
ہلابع - کعلابط فربہ و تنومند خبیث ہلبع کعلبط
و علابط آزمند خوردن و گرگ لحوصہ و کعلابط اہم -
ہلبع - کعلبس مرد زود گریہ لغۃ فی الہرمع -
ہمتع - کصفر برہاے چیدۂ درخت تنصب او
وزنہ ہفعل لانہ من متع و لیس بتصحیف ہمقع بالقاف
ہمقع - کزبرج ملق و علبط مرد کول ہمقعۃ مؤنث
و برتنصب یا برعضاۃ -
الہنبع - کقنفذ شبہ مقنعۃ للجواری و قد خبط مقدمہا
و آلہنبعۃ مشیۃ دون الہبنلۃ کمشیۃ الضبع -

فصل الیاء

یدع - آیدع - زعفران تیدیع بزعفران رنگ
کردن ایداع واجب کردن حج ابرخود بہ تطیب
زعفران بجہت احرام اتیان آیدع الحج علی نفسہ
واجب - میدوع نام اسپے -

یرع - یَرَاع - ظرفیکه از نی سازند تیر و قلم سازند - و یکسر نیزه که شبانگاه پرده آنرا کیمچه نیز خوانند یراعة یکی از آنها - و رد بدل -

یفع - یفاع - زمین بلند ایفاع گوالیدن کودک یافع لغت منه ولا یقال مُوفِع ویقال غلام یفِع و یَفَعة وغلمان ایفاع ویفعة ایضاً -

ینع - ینع - بالفتح والضم وینُوع رسیدن میوه (ع ع بفتحهما وک ۲) ایناع مثله - ولم تسقط الیاء فی المستقبل منه لتقویها باختها وقری وینعه بالفتح والضم - ینیع یانع میوه رسیده ینع جمع کصاحب وصحب -

الیتوع - کصَبُور او مَنُوع کل نبات له لبن وارسمل محرق مقطع والمشهور منه سبعة العشر والاعیة والماهودانة والعرطنیشا والمازریون والفنجشت وکل الیتوعات اذا استعملت فی غیر وجهها اهلکت وتقدم فی ت وع -

یتیع - کزبیر ویقال اتیع والدرید التابعی وابن بکر فی عدوان وابن الارقم فی الاشعریین وابن ازدة فی لخم ویتیع کیضرب ابن الهون بن خزیمة واتیع کاحمد ابن نذیر فی بحیلة وابن ملیح بن الهون جماع القبائل

الیعیاع - من نعال الصبیان اذا رمی احدهم الشئ الی آخر ولا یکسر یاؤه ویُعَیِّع کعذر جر عن تناول الشئ کقول العجم کخ -

الیارغ - المذکور فی قول حُصَیب المذلی یذکر قرنة من العدد لما عرفت بنی عمرو ویارغهم ایقنت انی لهم فی هذه قود الزاجر لغة لمذیل فی الوارغ -

باب الغین

فصل الالف

الفغ - عین اباغ - بالضم مع الاضافة موضع بین الکوفة والعَرَقة ومنه یوم عین اباغ یوم قتل فیه المنذر بن المنذر بن ماء السماء -

ارغیان - کاصبهان ناحیه است به نیشاپور -

فصل الباء

بدغ - بدغ - بالتحریک آلوده شدن بنجاست وبدی (ع ک اف ۲) بَدِغ لغت منه -

بزغ - شاب بُزُغ - بُزُوغ - بالضم بزاغ بالکسر ای ممتلی تام -

بزغ - بُزُوغ - برآمدن آفتاب ودندان شتر ونشتر زدن حجام وبیطار منبزغ بالکسر نشتر انبزاغ رسیدن نوبهار -

بطغ - بَطَغ - لغة فی بَدَغ ومالیدن بزمین چیزیرا و پای بر زمین کشان رفتن (ع ک اف ۲) -

بغبغ - بغبغة - نوعی از هدیر شتر بُغَیبِغ چاه که آب او نزدیک باشد مُبَغبِغ شتاب زده سبک -

بلغ - بلوغ - رسیدگی ورسیدن بجائی - ونزدیک شدن برسیدگی ومنه قوله تعالی فاذا بلغن اجلهن ای قاربنه - ابلاغ تبلیغ رسانیدن والاسم البلاغ

بالفتح وهو ایضاً الکفایة - تبلیغ ایضاً دست بعنان دراز کردن - تبلغ حد رسیدن بالغ نیکو و رسیده ویقال امر الله بلغ بالفتح والسکون ای بالغ متم وقوله ان الله بالغ امره ویقال اللهم سمع لا بلغ بالفتح والکسر فیهما وسمعا لا بلاغا معناه یسمع به ولا یتم - ویقال احمق بلغ بالکسر ای هو مع حماقته بالغ ما یریده - ویقال بلغ بلغ ابتاع - بلاغة چیره زبانی (عع بضمها) بلیغ ای فصیح بلاغات کالوشایات یعنی النمائم - بلغین بالضم والکسر سختی وفی الحدیث ان عائشة رض قالت لعلی رض حین اخذت بلغت منا البلغین - مبالغة تمامی رسیدن در کار - بلغة انچه بسنده باشد - تبلغ بسنده کردن - وسخت شدن بیماری وعادت بالغاء بالمد پاپها وهی الاکارع -

بلوغ - بوغاء - خاک سست - تبوغ غلبه کردن خون - تبغ کذلک وفی الحدیث علیکم بالحجامة لا یتبیغ الدم باحدکم فیقتله ای یتهیج ویقال اصله من البغی فقلب مثل جذب وجبذ -

ببغاء بالفتح وقد تشدد الباء الثانیة طوطی ولقب ابی الفرج عبد الواحد بن نصر المخزومی الشاعر لقب للثغته

تبغ - بفتحتین ورتن پدید آمدن خون (عع ف اض ۲)

برغ - بالفتح لعاب برغ خوش عیش شد (عع ک اف ۲)

بستغ - بالفتح وبهیست به نیشاپور منها المحدثان شبیب وعلی ابنا احمد البستغیان -

بشغ - باران نرم وبشغت الارض بالضم زمین بباران نرم تر گردید وبشغة من المطر بغتة منه وابشغ الله الارض ابغثها -

بهوغ - بضمتین خواب بقال هابغ بابغ -

بیغ - بالفتح جوشش خون بانغ مرد وهلاک شد (عع ف اک ۲) بیاغ کشد اذنام دلاوری وبتغیت به انقطعت به وکذا بیتع به مجهولا وتبیغ علیه الامر اختلط وتبیغ الدم خون جوش زد وغالب شد وتبیغ اللبن شیر فراوان شد بیغوا بالکسر وبهیست به مغرب منها شیخ عیاض سلیمان وعلی بن محمد الشاعر الزاهد البیغیان -

فصل التاء

تغتغ - تغتغة - آواز پیرایه -

فصل الثاء

تغثغ - متغثغ - آنکه سخن از میان دندانها گوید -

ثلغ - ثلغ - سر شکستن (عع بفتحها) مثلغ رطب که از تل بیفتد - وبکفد -

ثمغ - ثمغ - سر شکستن (عع بفتحها) قال فی المغرب ثمغ هی ارض لعمر رضی الله تعالی عنه ویقال مال له ویقال موضع بخیبر - ثمغة الجبل بالای کوه ویقال هو بالنون لا بالثاء - ابو عمرو ثمغت الثوب صبغته صبغا مشبعا -

ثدغ رأسه سر او را شکست (عع بفتحها) انثداغ لازم منه -

ثروغ - الدلاء - ما بین العراقی او احد ثروغ ثروغ زید ای اتسع مصب دلوه (عع ک اف ۲) -

فصل الجیم - جوغان - بالضم موضع منه

ابو جعفر احمد بن الحسن الجوغانی المحدث۔

فصل الدال

دبغ - دَبْغ - دباغ - دباغة - پیراستن پوست ورنگ سبز دادن جامہ را (ع بفتحہما وض ۲) وفی الحدیث دباغہا طہورہا - دباغ ایضاً آنچہ بوی پیرایند دَبِغ دِبَغة کذلک - دبغة بالفتح یکبار آنرا دباغ پیراستہ شدن

دغدغ - دغدغة - خارش درون گلو وذکر بوقت انزال -

دمغ - دماغ - مغز سر اُدمغة ج - دمغ سر شکستن چنانکہ بدماغ رسد (ع بفتحہما وض ۲) دامغة نام آن شکستگی - وشجاج کہ احکام شرعی بوی متعلق است دہ نوع است قاشرة وآنرا حارصة نیز گویند الدامغة الباضعة پس دامیہ پس متلاحمہ پس سمحاق پس موضحہ پس ہاشمہ پس منقلہ پس آمہ پس دامغہ وباغیر معجمہ نیز گویند بعد از دامیہ - دامغة ایضاً چیزیست چون شلغوفہ سخت کہ از میان درخت خرما بیرون آید کہ آنرا اگر بگذارند نخل را خشک گرداند -

دمغ - کاہ ارزن وآنچہ از باد دادن بسبو جدا افتد -

دمرغ - کعلبط مرد بسیار سرخ وابیض ومرغی بالضم وتشدید المیم المفتوحة سخت سفید -

دماغ - القوم بیمار شدند وہم فی دوغة من المرض دوغة الحر گرمی او را تباہ کرد ودماغ الطعام ارزان شد دوغ القوم بعضہم الی البعض گروہ آرامیدند دوغة سردی وگولی والدوغ بالضم جغرات لفظ فارسی -

فصل الذال

ذغ - جاریتہ جماع کرد او را (ع ف اض ۲) -

ذلغت - شفتہ لب او برگردید (ع ک اف ۲) وذلغہا جماع کرد او را (ع بفتحہما) وذلغ الطعام خورد آنرا یا جنبانید آنرا او الذلغ الاکل لما لان والاذلغ والاذلغی والمذلغ کمنبر الذکر کانہ نسبتہ الی بنی اذلغ وہم قوم من بنی عامر یوصفون بالنکاح والاذلغ لقب الانسان فی سوء ضحکہ وامرأ ذالغ ومتذلغ لیس دونہ شئی انذلاغ رطب آوردن خرما بین وبرکشیدہ شدن پوست پشت شتر از بار -

فصل الراء

رتبغ - ارباغ - گذاشتن شتر را تا بوقت وبیوقت آب میخورد ویقال ترکت ابلہم ہملا مُرتبغا -

ردغ - ردغة - بالتسکین والحرکة گل سخت رَدغ رَداغ ج - ردیغ احمق مراد غ میان گردن وتورہ وے مَردَغة یکے -

رزغ - رزغة - گل ارزراغ گل ناک کردن باران زمین را - وضعیف شمردن وعیب کردن کسے را - وکندن زمین چندانکہ بگل رسد رزغ مرد بگل فرو شدہ ودرہ شواری افتادہ -

رسغ - رسغ بضمتین وسکون ۲ خردہ گاہ دست وپاے وآن باریکی پیوند سر دست بود رساغ بالکسر رسن کہ بر رسغ شتر بندند رسغ بفتحتین سستی دست وپاے شتر ترسیغ بر رسغ رسیدن آب باران -

رعرغ - رعرغة - فراخی عیش وبہمہ وقت

آب یافتن شتر۔

رغغ - رغیغة - طعام کہ بجہت زن زچہ سازند

رفغ - رفغ - فراخی عیش وازرانی رفاغة فراخ عیش شدن (ع بضمہما) رافغ رفیغ عیش فراخ وخوش ترفغ فراخی نمودن در عیش ویقال ہو فی رفاغیة من العیش ای رفاہیة - آرفاغ بغلہای ران ودست رفغ بالضم والفتح یکے۔

روغ - رَوْغ - رَوْغان - پویہ رفتن روباہ ومیل کردن بدل قولہ تعالیٰ فراغ الی اہلہ وروے آوردن بر کسے بہانۂ قولہ لغة فراغ علیہم ضربا بالیمین ای اقبل (ع ف اض ۲) وفی المثل رُوَیْدَ غِیَّ جَبَارِ وانظری این المفر - رواغ پویہ آراغة ارتیاغ جستن صید وخواستن یقال ارْ لُغْوَنی ارغتکم ای اطلبونی طلبتکم - مراوغة حب دادن در کار وکشتی گرفتن رَیاغة کشتی گاہ واصلہ رواغة صارت الواو منہ یاءً لکسرة ماقبلہا - تراوغ باکدیگر دستان آوردن۔

الرثغ - محرکة لغة فی اللثغ۔

رصغ - بالضم بند دست رصاغ بالکسر بروزن ومعنی رساغ کہ رسن باشد وبالضم موضعی لغة فی السین رماغ - بالضم وضعے ورمغہ ہمچو انبان از دست خود مالید آنرا (ع بفتحہما) ترمیغ الکلام تلفیقہ وترمیغ الراس تدہینہ وترویتہ وترمیغ الطعام ترویتہ بالادم۔

رنغ - بالکسر غبار وگرد وخاک ورمیدگی و

ابو محمد عبد اللہ بن ابراہیم الرینی قاضی الاسکندریة وذریتہ بعدہ ورنغ الثریدة تروچرب کردن ثکنہ را ترنیت لازم منہ والمرنغ کمعظم چیز خاک آلودہ۔

فصل الزاء

زغرغ - یقال کلمتہ بالزغرغیة وہی لغة لبعض العجم۔

زلغ - زَلَغ - میل کردن - وکندشدن بینائی - ومیل کردن آفتاب بہ پستی آزاغة کنانیدن کسے را از راہ ترالغ سوے یکدیگر کنانیدن زاغة ای زالغون - تزلغ خود را آراستن زن

اخذہ بزلغیہ - محرکة ای بجملتہ وحدثانہ یعنی ہمگی ولو پیدا شدۂ آن چیز را گرفت۔

مزدغ - کمنبر بیشۂ رخسار ولغة فی المصدغ وتزدغ بہا یعنی باستعمال آورد آنرا۔

زلوغ الشمس - برآمدن آفتاب (ع ف اض ۲) زلغت النار آتش بلند شد وتزلغت رجلہ پای او کفید او الصواب بالعین المہملة فی الکل ازدلغ الجلد اصابتہ النار فاحترق۔

زراغ - زدغا - بالفتح وزدغانا بالتحریک خمید واز راہ بخمید وخم داد ومائل گردانید وزراغ الناقة کشید آنرا بمہار وزاغ فی المنطق زُدَغانا ستم کرد ودر سخن از حد درگذشت (ع ف اض ۲)۔

فصل السین

سبغ - سبوغ - تمام وفراخ شدن نعمت (ع ف اض ۲) اسباغ تمام گردانیدن نعمت را بر کسے

لہ این لغت ناموس را اصل نمیدانند وگویند

وتمام آوردن وضو شبیغ بچه انگندن شتر که بزاد نزدیک آمده باشد - ولنوعے از تصرفات عروض سابغة زره فراخ ذئب سابغ ای وافر مسبغ آنکه بر روے زره فراخ باشد تسبغة البیضة دامن خود که بر زره نشیند ویقال بیضة لها سابغ - فحل سابغ دراز قضیب وضده الکمش -

سفسغ - سفغة - در خاک پنهان کردن و روغن بر روے طعام کردن و بر سر مالیدن سما فرو خورد تسفسغ در خاک آمدن واصل سفسغ سفغ بثلاث غینات فابدلوا من الوسطی سینا فرقا بین فعلل وفعّل وانما زادوا السین دون سائر الحروف لان فیه سینا وکذلک القول فی جمیع ما اشبهه من المضاعف مثل لقلق وعشعش -

سلغ - سُلوغ - دندان شش سالگی افگندن گاؤ وگوسپند (ع ف ق ہما) فهو سالغ وصالغ بالصاد ایضا وکذلک الانثی بغیر الهاء وهو فی ذوات الاظلاف کالنزول فی ذوات الاخفاف وهو اقصی الاسنان منهما لان ولد البقرة اول سنة عجل ثم تبیع ثم جذع ثم ثنی ثم رباع ثم سدیس ثم سالغ سنة او سنتین الی ان یزاد وولد الشاة اول سنة حمل او جدی ثم جذع ثم ثنی ثم رباع ثم سدیس ثم سالغ - لحم اسلغ گوشت که زود نیز دسلغ لغة فی ثلغ -

سوغ - سَوغ - آسان بگلو فرو شدن شراب وفرو بردن لازم متعد ورد ان شدن چیزے مرکسے را (ع ف اض اک ۲) یقال سایغ له ای جائز له - تسویغ رد او اشتهی ورد اکردن عطا را اسائغة گوارانیدن شراب را یقال اسغ لی غصتی ای اعطنی ولا تعجلنی قوله تعالی یتجرّعه ولا یکاد یسیغه - سواغ بالکسر انچه فرو برد چیزے در گلو ماند ه را یقال الماء سواغ المتغص ویقال هذا سوغ هذا وسُیغ هذا این لفظ در دو بچه گویند که میان هر دو دیگرے نزاده باشد یقال اخته سوغه وسوغته ایضا -

السدغ - بالضم لغة فی الصدغ -

السرغ - شاخ زر سرغ ج - اسرغ بلا لام ضعیت نزدیک بگام مابین مغیثه وبتوک سرغی مرطی کساری وهیست بجزیره دیار مضر سرغ بزیغ را با بیخها خورد (ع ج ک اف ۲) -

سامغان - دو سوی دهان زیر دو طرف بروت از چپ وراست لغة فی الصاد -

هذا سیغ هذا ای سوغه یعنی بچه که بعد بچه بلا فاصله دیگر پیدا شود وسغت الغراب آسیغه ای شفته اسوغ سیغ بروزن دمعنی صیغ که ناحیه است بخراسان منها الامام ابو بکر محمد بن عمر الصیغی المفسر مصنف کتاب التلخیص فی اللغة -

فصل الشین

شغشغ - شغشغة - جنبانیدن نیزه در مطعون - ونوعے از هدیر شتر -

شتغة - پامال وخوار کردن او را (ع ف اک ۲) مشاتغ جاهاے هلاک واشتغه آلمفه -

اشبغ - نقل القوائم بسرعة وجمل اشبغ مقدم عن العزیزی والصواب بالعین -

شرغ - غوک محرکة وبالکسر افصح ویحرک وبهیست

به بخارا مانها شداد بن سعید ابو حکیم و ابو الفضل احمد بن علی و علی بن الحسن بن سلام و ابو صالح شعیب و سعید بن سلیمان الاشرغیون۔

شرغوغ۔ کرنبوزغوک۔

شلغ۔ رأسه سر او را شکست (ع ف اض ۲)۔

شمغون۔ بن زید بالفتح صحابی او الصواب بالعین

فصل الصاد

صبغ۔ صِبغ۔ بالکسر صِبغة رنگ اصباغ ج۔ و نان خورش ومنه قوله تعالیٰ وصبغ للاکلین صباغ ج۔ صبغ۔ رنگ کردن جامه (ع بفتحتین ض ۲ ک ۲) تصبیغ مبالغة فیه و از دنبالهٔ رنگ در آوردن ملحب شتاب مُصبَّغة رنگین صَبِیغ نام مردے صِبغة الله دین خدای تعالیٰ اصبغ اسپ سپید فش یا دم و مرغ سپید دُم شاة صبغاء سپید دنبه۔

صدغ۔ صُدغ۔ میان چشم و گوش از مردم۔ و موے پیچهٔ صُدغ مُعقَّب پیچهٔ بافته و بالسین ایضا یقال ان قوما من بنی تمیم یقال لهم المسنر یقلبون السین صادا عند اربعة احرف الطاء و القاف و الغین و الخاء و اذا کن بعد السین و لا تبال ثانیة کُن ثالثة ام رابعة بعد ان یکن بعد ها یقولون سراط و صراط و سیقل و صیقل و سرقت و صبغة و صبغة و سخر لکم و صخر لکم۔ صدغة ناز بالش صَدَغ دوش بادوش برابر رفتن با کسے (ع بفتحتین) صداغ بالکسر نشانی بر صدغ و یقال فلان ما یصدغ مثلة من ضعفه ای ما یقتل۔ صداغة ضعیف شدن (ع بضمهما) صدیغ ضعیف۔ و بچهٔ هفت روزه و یقال ما صدفک عن هذا الامر ای ما صرفک۔ و اتبع فلان بعیره فما صدغه اے اثناه و ذلک اذا اتلف۔

صلغ۔ صلوغ۔ فی ذوات الاظلاف مثل السلوغ یعنی دندان شش سالگی افگندن گاؤ و گوسپند

صمغ صَمْغ۔ شلم درخت صموغ ج۔ و الواعه کثیرة و اما الذی یقال له الصمغ العربی فصمغ الطلح صَمْغة یارهٔ ازوے و فی المثل ترکته علی مثل مقرف الصمغ و ذلک اذا لم تترک له شیئا۔ جبر مُصمِّغ ساہی با صمغ صامغان دوکرانهٔ دہان استصماغ درخستن درخت صاب را ازوے شیر تلخ بیرون آید چون صبر

صوغ۔ صَوْغ۔ و رکابید ریختن چیزی گداخته را (ع ف اض ۲) صائغ صوّاغ صَیّاغ لغت فیه و آفریدن یقال صاغه الله صیغة حسنة ای خلقه۔ صیاغة زرگری کردن صائغ زرگر سهام صیغة ای من عمل رجل واحد۔ و هذا صوغ هذا بزه و هما صوغان و یقال فلان یصوغ الکذب و هو استعارة و فی الحدیث کذبة کذبها الصواغون۔

الصرغة۔ بالضم من الشاء کالبادرة من الانسان و لیست لها بادرة انما هی کانها صرغة و بها الاذنان تحت صلیفی العنق لاعظم فیها عن امالی الهجری۔

صمغ۔ بسیار خورد و صمغصغ شعره مورا شانه کرد و صمغصغ الشریدة ثرید را جنبانید۔

صفغ۔ بدست قمح کردن (ع بفتحتین) و صفغ غیره الشیء ای القحه ایاه۔

لہ اصبغ و کبش اغر اذا کان ابیض الصوف و الشعر و الظلف و الانف و ما حوله و سائره اسود

الصقع - بالضم لغة فی الصقع -
الصنغ - کرکم فی قول رؤبة (شعر) فلا تسمع للمی الصنغ - یمارس الاعضال بالتملغ - تصحیف وقع فی غالب النسخ اراجیزہ بخطوط الاثبات وقیل الصواب الصنیع فیعل من صاغ یصوغ وہو الکذاب اصلہ صیوغ کسید وصیب -
صیغ - طعامہ تصییغا - طعام را در نان خورش ترکرد وچرب نمود -

فصل الضاد

ضغغ - ضغیغة - گیاہ وترہ سبز وتازہ وخمیر تنک واقمنا عند فلان فی ضغیغ ای خصب ضغضغة - خائیدن مردم بے دندان چیزے -

فصل الطاء

طغ - بالفتح وطغیا بالضم گاؤ -
الطلغان - بفتحتین ان یعی فیعل علی الکلال ویقال ہو یطلغ المهنة کیمنع ای یعجز -
طمغت عینہ - خم چشم بسیار شد (ع ک اف ۲) -

فصل الظاء

ظغ - ظغا بالفتح وکسر الباء مار -

فصل العین

غاغ - غاغ - پودینہ غوغاء لخ بال پراکندہ او اذا انسلخ من الالوان وصار الی الحمرة شیء شبہ البعوض والابیض لضعفہ وبہ سمی الغوغاء من الناس -

فصل الفاء

فدغ - فدغ - کفائیدن چیزی گاؤ اک را (ع بفتحتین) -
فرغ - فروغ - فراغ - پرداختن از کارے (عع ف اض ۲) تفرغ فراغت کردن خود از بہت کارے استفراغ توانائی خود را بذل کردن در کاری - وتہی کردن معدہ را از فزونی ہا فراغ ریختہ شدن آب (ع ک اف ۲) افراغ ریختن حلقة مفرغة ای مصمتة الجوانب یعنی ریختہ کہ پیوندی پیدا نباشد وریختن خون تفریغ ریختن آب وجز آن - وخالی کردن خمور را از انچہ در وی باشد افراغ آب ریختن برخود یزید بن مفرغ نام مردے شاعر فرغ مخرج آب از دلو فرغان فرغ الدلو المقدم وفرغ الدلو الموخر وہما من منازل القمر وکل واحد منہما کوکبان نیران بین کل کوکبین قدر خمس اذرع فی رای العین فراغة بالضم آب پشت مرد فرس فرلخ اسپ فراخ گام ضربة فرغنیة وطعنة فرغاء فراخ ویقال ذہب دمہ فرغا بالفتح والکسر ای ہدرا لم یطلب بہ -
فشغ - فشغ - از زیر چیزی فرو گرفتن (ع بفتحتین) - ناصیتہ فشغاء موی پیشانی فرو گرفتہ ابرو را - وبزیر تازیانہ آوردن کسے را افشاغ کذلک - تفشغ پراگندہ شدن سپیدی موی در سر صلتہ بفی وغلبہ کردن خون ورفتن آن در بن - ودر میان خانہ در آمدن ودمیان پای دختر در آمدن وبکارت زائل کردن فشاغ بالضم مخففا ومشددا گیاہیست کہ بر درخت پیچد
فتغنہ - پایمال کرد آنرا تاریزہ ریزہ گردید (ع بفتحتین) وتفتغ تحت الضرس تشدغ -
فشغ - رأسہ - سر او را شکست (ع بفتحتین) -
فضغ العود - چوب را شکست (ع بفتحتین) مفضغ بکسر

کسے کہ فصاحت نماید بہ سخن و نادرست گوید کانہ یفضح الکلام۔

فغثہ۔ پراگندہ شدن بوی یقال قد فغثتنی الرائحۃ قلغ رائحہ۔ سرا و را شکست (ع بفتحہا)۔

فوغ۔ بفتحتین سطبری دہن افواغ لغت منہ و فاغت الرائحۃ بوی خوش دمید و فوغۃ الطیب پراگندگی بوے خوش فائغہ بوے مست کنندہ فاغ دہیست بہ سمرقند۔

فصل الکاف۔ کراغ۔ بالفتح نہریست بہرات

فصل اللام

لثغ۔ لثغۃ۔ بالضم شکستگی زبان یعنی حرف را را لام یا غین و سین را شا گفتن لثغ مصدر منہ (ع ک اف ۲) لغثہ الثغ لثغار۔

لدغ۔ لدغ۔ تلداغ۔ گزیدن مار و کژدم (ع بفتحہا) ملدوغ لدیغ مار گزیدہ یقال لدغہ بکلمۃ یعنی طعنہ زد او را۔

لثغہ بیدہ۔ زد آنرا گزید (ع بفتحہا)۔

لصغ الجلد۔ از لاغری چرم بر استخوان خشک شد (ع بفتحہا)۔

لغلغ۔ پرندہ است غیر لکلک و لغلغۃ شریدہ رداء یعنی اشکنہ را تر کردن کلامہ لغلغۃ یعنی در سخن او عجمیت و غیر فصاحت است۔

لوغ۔ چیزے را در دہن گردانیدہ و انداختن (ع ض ۲) لاغ فلانا لزمہ سایغ لائغ لغت منہ و سیغ لیغ کہین مثلہ۔

الیغ۔ مرد گول و من الا بین الکلام او یرجع کلامہ الی الیاء و تیاغۃ بالکسر مثلہ لیغ بفتحتین سخت گوئی و نادانی و بلغۃ الشئ آن چیز را ازو خواستم (ع ف اک ۲) تلیغ احمق شد۔

فصل المیم

مرغ۔ مرغ۔ غلطیدن ستور در علف (ع بفتحہا) تمرغ در خاک غلطانیدن تمرغ لازم منہ مراغ مراغۃ متمرغ جاے غلطیدن مراغۃ لقب باد جریر و نام موضع ممرغۃ ردہ کہ او را اعور خوانند مرغ بالتحریک آب دہان آمرغ روان شدن بسیار و ناصواب بسیار گفتن سست کردن خمیر را و تنگ کردن از بسیارے آب تمرغ انداختن لعاب از دہان۔

مشغ۔ مشغ۔ نوعے از خوردن چیزے چون خیار و مانند آن (ع بفتحہا)۔

مضغ۔ مضغ۔ خائیدن (ع بفتحہا وض ۲) مضاغ بالفتح انچہ خایند آنرا چون علک و مانند آن و خائیدن یقال ناقۃ کثیرۃ المضاغ نرم بخائیدن مضاغۃ بالضم خائیدہ مضغۃ بالضم گوشت پارہ یقال قلب الانسان مضغۃ من جسدہ ما ضغفان بن ہر دو نرخ۔

مغمغ۔ مغمغۃ۔ آمیزش کردن۔

ملغ۔ ملغ۔ بالکسر احمق فحش گوینده یقال بلغ بلغ بالاندواج و قد لغرد۔

المسیح۔ یکسو شدن لثغ شدن۔

منغ - بفتحتین ناحیه است بحلب و کانت قدیما بالعین المهملة فغیرت متوغان شهریست بکرمان -
مواغ - بالضم آواز کردن گربه یقال ماغت الهرة -

فصل النون

نبغ - تبغ - ینبغ - ظاهر شدن و بے آنکه در اصل شاعر بوده باشد شعر گفتن و نیکو گفتن (ع بفتحها وض ۲) نوابغ از شعرا چون نابغهٔ جعدی و نابغهٔ ذبیانی و غیر ایشان والهاء فیه للمبالغة -
ندغ - نَدْغ - درخستن بانگشت و نیزه زدن و خستن به سخن (ع بفتحها) مندغ بالکسر آنکه او را درخستن عادت باشد مناوغة عشق بازی کردن باهم ندغ بالفتح والکسر ستر دشتی -
نزغ - نَزْغ - تباهی افگندن و برانگیختن میان مردم (ع بفتحها) قوله تعالی من بعد ان نزغ الشیطان بینی وبین اخوتی وطعن کردن بزبان -
نسغ - نَسْغ - درخستن بتازیانه (ع بفتحها) وطعنه کردن - وسوزان زدن بر دست بجهت نشان ونقش را النسغ بتازیانه درخستن - وبازبر زدن درخت ازبن بعد از بریدن منسغة بالکسر پر کلیچه و نان که از پیه های مرغ و آهن باشد
نشغ - نَشْغ - لغزه زدن چنانکه بیهوش خواهد که شود وتلقین کردن وسخن آموزانیدن وهو علی التشبیه (ع بفتحها) نشوغ بالفتح واروی دهان وبینی بالغین والعین جمیعا وبالضم مصدر منه - منشغة دارد وان

نغنغ - نَغْنَغ - بالضم گوشت بن کام مغانغ ج -
نمغ - نمغة الرأس ونمغة الجبل زبر آن ونمغة الثوب نیار هم -
نمّغ - کمنبر بسیار عیب کننده وسخن ساز در حق کسے
نمغة تنمیغا بالفتح عیب کرد او را وگفت در حق او انچه در وی نبود (ع ف اض ۲ و ک ۲) انتماغ خندیدن بفسوس بر کسے یا پنهان خندیدن بر وشی که ضبط نتواند کرد وبعض آن آشکار گردد -
نفغ - بفتحتین سودن وشوخ بستن دست از بسیار کار نفوغ مثله یقال نفغت یده کتنفغت -
نهبوغ - کعصفور پرنده است وکشتی دراز زود رو یقال لها الدرونج معرب دونی -

فصل الواو

ولغ - ولغة - بالفتح والتشدید بالغین والعین جمیعا کون یقال کذبت وبغتک ای ضرط -
وتغ - وتْغ - بالتحریک هلاک شدن - وبزه مند شدن (ع ک اف ۲) اتماغ هلاک کردن - وبزیان آوردن دین خود را از بزه وگناه -
وتغ - وتیغة - کوئے که در فرج ناقه کنند وقتے که خواهند تا بچهٔ دیگرے مهر آرد وآنرا بچهٔ خود پندارد وقد مر فی درجة من باب الجیم - وتغ وتیغه ساختن ناقه را (ع ف اک ۲) -
وزغ - وَزْغة - جانورے چون کرلبشه وزغ اوزاغ وزغان بالکسر ج - توزیغ صورت کردن کودک را در شکم مستعمل مجهولا یقال وُزِّغ الجنین - ایزاغ دفعه دفعه

انداختن ناقہ بول را و آن بوقت آبستن باشد و
یقال الحوامل تزوغ بالبول و الطعنۃ تزوغ بالدم۔
وشغ - شی وشغ - بالتسکین چیزی اندک آشاغ
کم کردن عطا را۔
ولغ - ولوغ - آب خوردن سگ از خنو یقال
ولغ الکلب بشرابنا و فی شرابنا و من شرابنا (ع بفتحہا)
ایلاغ خوانیدن سگ را یقال اولغ الکلب یلیغ
خنورگہ دروے خورد و یقال لیس شئی من الطیور
یلغ غیر الذباب - استیلاغ باک نادا شتن مردم از
نکوہش وعار و لغۃ بالسکون دلوخرد۔
ومغۃ - موے دراز۔

فصل الہاء

ہبغ - ہبوغ - بہ خواب شدن (ع بفتحہا) -
ہمغ - ہمیغ - موت سبک وشتاب و بالعین کذلک
عند الخلیل۔
ہیغ - ویقال انہم لفی الأہیغین - ای فی الخصب
وحسن الحال - عام اہیغ سال فراخی از علوفہ وعلف
تہیغ روغن بسیار کردن بر ثرید۔
ہبینغ - بفتحتین مرد گول۔
ہدغہ - کفانید آنرا (ع بفتحہا) وانہدغ بعد خشکی نرم شد
وانہدغت الرطبۃ انفضخت و المہدغ الحسو اللین
من الطعام۔
ہدلوغۃ - کہ گونۃ ویضم مرد بدخلق گول۔
ہدلوغ - کعصفور مرد سطبر لب۔
الہربوغ - کعصفور شئی کالطرثوث یؤکل۔
ہقوغ - ناتوانی از گرسنگی یا بیماری (ع بفتحہا)
ہلیاغ - بالکسر درندہ است خرد۔
ہنبغ - کقنفذ سخت گرسنہ شدن و گرسنگی سخت
ہنباغ مثلہ وخاکے کہ بادنی حرکت بپردشیر بیشہ
وزن سست گیر و زن گول و ہنبغ گرسنہ شد
وہنبغ العجاج کثر وثار۔
ہینغ - بالفتح خشنی وزنی کہ بہر کس از خود آشکارا
کند وزن بسیار خندہ زن وہا لغتہا وغازلہا۔
ہوغ - بالفتح چیز بسیار۔

باب الفاء

فصل الالف

الف - تالیف - برسہ پایہ نہادن دیگ را وہو لغۃ
فی التثفیۃ - تالف بریک جا بودن - ونہان خانہ
ساختن جاے را الف پس روی کردن الف
بالمد لغت سنہ (ع ف ا ک ۲)
ارف - أرفۃ - حد چیزی ارفہ ج - مثل غرفۃ و
غرف - وفی الحدیث الأرف تقطع کل شفعۃ - ویقال
ای مال اقتسم وأرف علیہ فلا شفعۃ فیہ۔
ازف - ازف - بالتحریک نزدیک آمدن کوچ
وشتافتن (ع ک ا ف ۲) ومنہ قولہ لقد ازفت الازفۃ
یعنی دنت القیمۃ ازف لغت منہ - متازف کوتاہ
وہو المتدانی - قال ابوزید قلت لاعرابی ما الحینطی
قال المتاکی قلت ما المتاکی قال المتازف قلت
ما المتازف قال انت احمق وترکنی وقمر

اسف - اسف - بالتحریک اندوہ سخت و اندوہگین شدن (ع ک اف ۲) و خشمناک شدن صاحبہ بعلی تأسف دریغ و درد خوردن ایساف بخشم آوردن آسیف اسوف مرد زود اندوہگین شونده - تنگدل آسیف ایضا خشمناک و اندوہگین و بنده اُسفاء ج - ارض اسیفة زمین تنگ که چیزی نروید یا ندرد ثلث لغات نام پیغمبرے عجم و بالهمز ایضاً - اساف و نائلہ نام دو بت -

اشف - اشفی - بالکسر درفش اشافی ج -

اصف - اَصَف - کبر نَصَف خیار کبر -

افف - اُفّاً لہ و اُفّة لہ بالضم ای قذرا له والتنوین للتنکیر و تفة کذلک - تافیف اف گفتن و قوله تعالی و لا تقل لهما اُفٍّ ثلث بلا تنوین و ثلث بالتنوین ست لغات - اَفاً و تُفاً ابتاع و یقال فی ذلک علی اِفّهِ و اَفاً بالکسر ای حینه و اوانه - و جاء علی اُفّة ذاک مثال تُعسة ذاک و هی تَفعلة منه -

اکف - اِکاف - الحمار و کافه - بالکسر پالان از اُکف ج - ایکاف پالان نهادن یقال اکفت الحمار و اکفته ای شددت علیه الاکاف -

الف - اَلف - هزار و هزار دادن (ع ف اک ۲) و هوند کر یقال هذا الف و احد و لا یقال واحدة و هذا الف اَقرَع هزار تمام و لا یقال قرعاء و لو قلت هذه الف باضمار الدراهم جاز ای هذه الدراهم الف - الوف آلاف ج - ایلاف هزار تمام کردن و شدن و خوگر فتن بجائے و با کسے و چیزے و الف دادن قوله تعالی لایلاف قریش ایلافهم رحلة الشتاء و الصیف یقول هلکت اصحاب الفیل لاولف قریش مکة و لولف قریش رحلة الشتاء و الصیف ای تجمع بینهما اذ افرغوا من ذه اخذ و افی ذه کما تقول ضربته لکذا لکذا یحذف الواو الف خوگر فتن و دوستی گرفتن بکسے و بجائے (ع ک اف ۲) الف بالکسر دوستی - و یار و دوست الیف مثله و هم خوالالف جمع الیف مثال تبیع و تبائع - آلف خوگیرنده - و هزار دهنده الوف ج - مثل کافر و کفار - مؤالفه ایلاف الفداد کسی را به کسی یا بجائے یقال آلفته اولفه ایلافا و الفته توضح او الفه موالفة صار صورة افعل و فاعل و احد فیهما الفة بالضم خوگر فتگی تالیف سازواری دادن چیزرا باهم منه المؤلفة قلوبهم و هزار تمام کردن یقال الف مؤلفة ای کملة تالف ایتلاف سازوار آمدن باهم تالف ایضا سازوار یافتن کسے ابر چیزی صلته بعلی الف - الف - بینی - و اول هر چیزی - و بیرون آمدگی کوه اُلف اُلوف آناف ج - الف ابر درختی سرما الف الناب طرفه حین یطلع و یقال فلان یعد و اُلف الشد ای اشد العدو - اُنافی کلان بینی الوف زن خوش نفس از بینی اَلف بر بینی زدن - و تا بینی رسیدن آب در حوض و جوی - و مرغزار نا خوانده سپردن ستور رد خته اُلف مرغزار ستور نا رسیده کاس اُلف جام ناخورده و یقال آتیتک من ذی اُلف ای من ذی قبل ای فیما یستقبل - انیاف بمرغزار ستور نا رسیده رسانیدن ستور را - و در دمند کردن

یعنی ستور را ارض انیقہ النبت زمین نرم و درویدنی
ویقال تلک ارض آنف بلاد اللہ - الف بالتحریک
آنفۃ تنگ داشتن (ع ع ک ا ف ۲) یقال ما رأیت
احمی آنفا ولا آنف من فلان یعنی با تنگ تر از وی -
دور دمند شدن بینی شتر از چوبک مہار الف لغت
منہ وہو شاذ والقیاس مانوف کالمصدور للذی
یشتکی صدرہ والمبطون للذی یشتکی بطنہ وجمیع
ما فی الجسد علی ہذا - وفی الحدیث المؤمن کالجمل الانف
ان قید انقاد وان أنیخ علی صخرۃ استناخ - استیناف
از سر گرفتن کار و آغاز کردن ایتناف کذلک آنفا
اکنون یقال کذا آنفا وسالفا چنین بود اکنون
وپیشین تانیف تیز کردن کرانۂ چیزے -
اوف - آفۃ - آفت ویقال الف الزرع مجہولا
آفت رسیدہ شد گشت زرع مؤف لغت منہ -

اخیف - کز بیرا دکا حمد وح فموضعہ الخاء واسم مخبر
بن کعب بن العنبر -
اداف - بالضم نرہ وگوش وآدقیۃ جبل لبنی قشیر
وآدفو بضم الہمزۃ وفتحہا وقد تبدل الدال تاء
وہی ست نزدیک اسکندریہ وشہر یست کوچک
در صعید منہ الامام محمد بن علی الادفوی النحوی
المفسر وتفسیرہ فی اربعین مجلدا وجعفر بدعی عبد اللہ
بن ثعلب بن جعفر - الفقیہ -
اذاف - بالضم نرہ وتاذف کتضرب
موضع علی بریدین من حلب -
فصل الباء - بوسف - بالضم دہی ست بسواد

منہا احمد بن الحسن المقرئ ومحمد بن بقاء البرسفیان
الضریران المحدثان -
البرنوف - گنجشک معروف کثیر بمصر سمع
عصارتہ فی محلول النیلج علی مفاصل الصبیان
نافع من صرع یعرض لہم جلدا وکذا سقی درہم بلبن
امہ وشم ورقہ نافع للزکام وسد الدماغ واخراج
الاطفال من الریاح البادرۃ وقطع سیلان لعابہم
باف - دہی ست نخوارزم منہا عبد اللہ بن محمد البخاری
ابو محمد الباقی شیخ الشافعیۃ ببغداد وفقہا واوبا -

فصل التاء

تحف - تحفہ - بالضم وتسکین الحاء وتحریکہا
تُحف ج - استحاف تحفہ دادن -
ترف - ترفۃ - بالضم تندی میانہ لب برین و
تازگی از نعمت وآسایش اترافا بہ نعمت پروردن
وبے راہ گردانیدن نعمت کسے را -
تلف - تلف - بفتحتین ہلاک شدن (ع ع ک ا
ف ۲) اتلاف ہلاک کردن متلف بیابان ویقال
ذہبت نفس فلان تلفا وتلفا ای بدد را متلاف
بسیار تلف کنندہ -
تنف - تَنُوفۃ - بیابان تنوفیۃ کذلک مثال دوّ
ودویۃ وبرد بریۃ -

تف - بالضم چرک ناخن واتباع لاف تفۃ کعنبۃ
ج - تفۃ بالضم زن خوار وسیاہ گوش واستعنت التفۃ
عن الرفۃ وبخففان یضرب للئیم اذا شبع تفۃ کہمزۃ
گربیست کہ در جلد اثر کند والتفاتف شبہ المقطعات

من الشعر والتفتاف من یلقط احادیث الناس کالمتفتف تفتافون وتفائف ج - وایتناک تفانه وعلی تفانه بالکسر حینه واوانه وتفقه تتفیقا قال الفاتاف بصره - سرگشته شد (ع ف اض ۲) ومافیه توفة بالضم ولا تافة ای عیب او مزید او حاجة او ابطاء وطلب علی توفة بالفتح عشرة دونها توفاتج -

فصل الثاء

ثقف - ثقافة - زیرک شدن وسبک شدن (ع بضمهما) یقال ثقف فهو ثقف مثال ضخم فهو ضخم - ثقاف بالکسر انچه نیزه را بوی راست کنند تثقیف راست کردن نیزه ثقف بافتن (ع ک اف ۲) یقال ثقفته ثقفا بالسکون مثال بلعته بلعا ای صادفته فهو ثقف بضم القاف وکسرها مثال حذر - وثقف ثقفا بالتحریک مثال تعب تعبا لغة فی ثقف ای صار حاذقا فطنا - ثقیف پدر قبیلهٔ از موازن ثقفی منسوب بوے فل ثقیف سرکهٔ تنک تیز -

ثحف - بالکسر وکلکتف شکنبه تودهٔ تو کانها اطباق الغرث اثحاف ج -

ثطف - بفتحتین افزونی در طعام ودر شراب ودر خواب ودر ارزانی ودر فراخی -

فصل الجیم

جأف - جأف - افگندن وتر سانیدن (ع بفتحهما) جأفه لغة فی جعفه ای صرعه - مجوف ترسنده - وگرسنه - وقد جُئف مستعمل مجهولا -

جحف - اجحاف - بردن یقال اجحف به ای ذهب به - واجحف به ای قاربه دونا منه صلته بالباء مجاحفة اهو بهے کردن - ونزدیک شدن یقال جاحفه ای زاحمه - ویقال مر الشئ مضرا ومجحفا ای مقاربا - سیل مجاف بالضم سیل که زمین را بکاود وبهر دهر چه هست مجاف الیضار وان شدن شکم از هیضه رجل مجحوف لغت منه ویقال موت مجاف ای یذهب بکل شئ - مجاف بالکسر ریختن آب دلو که بسر چاه رسیده باشد - وودریدن دلو - مجوف بالفتح دلو با آب مجحفه جائے میان مکه ومدینه که میقات اهل شام است ونام آن جاے مهیعة بوده است فاجحف السیل باهلها فسمیت مجحفة -

جخف - جخف - تکبر کردن (ع ف اک ۲) جخاف مثل جفاخ لغت منه - جخیف فخر کردن بزیادت از حد خویش وفی الحدیث عن ابن عمر انه نام هو جالس حتی اسمع جخیفه ای عطیطه -

جدف - جدوف - پریدن مرغ بال بریده (ع ف اک ۲) مجداف بالکسر پهل کشتی - وبال مرغ وهو بالدال والذال معا - جدف بالتحریک کور وهو ابدال جدث وشراب که سرکشاده باشد نه سربسته وبناتے که در زمین باشد که خوردنی آن تشنگی شکند تجدیف ناسپاسی کردن نعمت را وکم شمردن آن اجداف کذلک وفی الحدیث لا تجدفوا نعمة الله - جنادف بالضم کوتاه سطبر جنادفة مؤنث -

جذف - جذوف - بریدن (ع ف اک ۲) مجذاف مثل مجداف وشتافتن ورفتن - وبریدن مرغ

بال بریده -

جرف - جرف - کاویدن زمین را - و بیل خاک وگل برکندن از زمین (ع ع بفتحهما) وقد جرفت الشئی ای فی بهت به کله - مجرفة بیل جرف بضمتین وسکون ۲ آبکند - ومنه قوله تعالی علی شفا جرف هار جرفة ج - تجریف کاویدن سیل زمین را تجرف کذلک جارف مرگ مرگ سترد که آنرا بیوت خوانند ترکان - وطاعون جرف بالفتح وان سرین شتر سیل جراف بالضم سیل که همه چیز را برد رجل جراف مردے که همه طعام را خورد وجراف بالضم والکسر پیمانه -

جزف - جزف - آسان گرفتن کاری را جزاف گزاف وهو معرب -

جعف جعف - افگندن وبرزمین زدن کسے را - وبرکندن انجعاف لازم منه جعفی بالضم پدر قبیله از یمن -

جفف - جفة - بالفتح جماعتی از مردم تقال وعیت فی جفة الناس وجاء القوم جفة واحدة قال ابن عباس لا تقل فی غنیمة حتی تقسم جفة ای کلها - جف بالضم کذلک وغلاف شکوفه - ومشک کنانه که پاره از وے ببرند ودلو سازند جفان دو قبیله بکر وتمیم جفافة بالضم ریزهاے ست جفاف الطیر نام جائے جفیف علف خشک یقال اکل فیما شارت من جفیف وقفیف یعنی نیم خشک وتمام خشک از علف جفجف زمین بلند نرم جفاف جفوف خشک شدن (ع ف اک ۲) تجفجف خشک شدن جامه که هنوز نمناک باشد یقال جف الثوب وهر چه نیکو خشک شود گویند قف الثوب واصلها بجفف فابدلوا من الفاء الوسطی جیما کما قالوا تشبش متن شبش - تجفیف خشک کردن وبر پشت اسپ انداختن تجفاف یعنی اسپ نمه وانچه خوی اسپ را بوے خشک کنند تازائده -

جلف - جلف - زدیدن گل وجز آن - وبریدن وبرکندن (ع ف اض ۲) جالفة سر شکستگی که پوست وگوشت سر رفته باشد طعنة جالفة آنکه باندرون نگذرد وهو خلاف الجائفة وسال تنگی وقحط دلوت ستور یقال اصابتهم جلیفة عظیمة ای اصابهم شدائد وهم قوم مجتلفون یوت رسیدگان اجتلاف ازین برکندن تجلیف هلاک کردن مال کسے مجلف آنکه از کنارهاے وے رفته باشد - وآنکه چیزے از وے مانده وآنکه تنگ سال بر وے گذشته باشد و مالها تلف شده جلف بالکسر خرم تهی ومسلوخ شکم کفانیده وتهی کرده - وهر چه میانه تهی باشد از خنور ویقال اعرابی جلف ای جاف واصله من اجلاف الشاة وهی المسلوخة بلا رأس ولا قوائم وللابطن

جنف - جنف - بالتحریک میل کردن (ع ک ا ف ۲) قوله تعالی فمن خاف من موص جنفا - اجناف میل آوردن بچیزے ویقال اجنف ای جاء بالجنف کما یقال الام ای اتی بما یلام علیه واجنس ای اتی بالخسیس ویقال تجانف فلان لاثم ای مال قوله تعالی غیر متجانف لاثم - اجنف کوز پشت جنفی بالضم

وفتح ۲ نام جائے۔

جوف - جَوْف - زمین پست - وشکم ودرون ہر چیزے - ودر گذرانیدن طعنہ باندرون صلتہ بالباء - اجافۃ کذلک ودر پیش کردن یقال اَجَفْتُ الباب - واَجَفْتُہ الطعنۃ وجُفْتُہ بہا عن الکسائی اجوفان شکم وفرج جائفۃ طعنۂ کہ باندرون گذرد مجوف بارگیر شکم کلان استجافۃ استجواف فراخ شدن جواف بالضم نوعے از ماہی جُوَفِیّ مثلہ - جوف بالتحریک فراخ ودرون کاواک شدن شئی اجوف چیزے کاواک ولاجُوْفَ ای واسعۃ - شجرۃ جوفاء کاواک تجویف میان تہی وکاواک کردن مجوف ستور کہ پیسکی بر شکم دارد اجتیاف تجوف باندرون چیزے شدن شئی جُوفی فراخ اندرون وقولہم اخلی من جوف حمار ہو اسم وادی ارض عادفیہ ماء وشجرۃ حماء رجل یقال لہ حمار مات بنوہ فکفر کفرا عظیما وقتل کل من مر بہ من المسلمین فاقبلت نار من اسفل الجوف فاحرقتہ ومن فیہ وغاض ماؤہ فضربت العرب بہ المثل فقالوا اکفر من حمار وواد کجوف الحمار وکجوف العیر واخرب من جوف حمار۔

جیف - جِیْفَۃ - بالکسر مردار بوگرفتہ جیفا جیافا ج - تجییف بوے گرفتن مردار ومردار شدن -

جحدف - کجعفر نجیب فربہ -

طعام جلنفاۃ - طعام بے نا نخورش -

جنادف - بالضم درشت تنومند از مردم وشتر وآنکہ ہنگام رفتار ہر دو دوش خود را جنباند وسطبر کوتاہ وناقۃ جنادف وجنادفۃ بضمہما سمینۃ ظہیرۃ وکذلک امۃ جنادفۃ ولا یوصف بہا الحرۃ -

جہافۃ - بالضم نام شخصے - واجتھف الشئ اخذہ اخذا کثیرا -

فصل الحاء

حتف - حَتْف - مرگ حتوف ج - یقال مات فلان حَتْفَ انفہ اذا مات من غیر قتل ولا ضرب ولا یبنی منہ فعل - حنتفان دو برادر حنتف بن اوس وسیف بن اوس -

حجف - حَجَفَۃ - بالتحریک سپر کہ در وی چوب وپی نباشد واز پوست وچرم بود حجف ج - محاجفت مبارز صاحب سپر محاجفۃ معارضت ومدافعت کردن احتجاف خود را بازداشتن از کارے -

حذف - حَذْف - انداختن چیزے - واز موے ودم ستور گرفتن - وبعصا انداختن چیزے را - وپارہ از سر بیرون انداختن بزخم شمشیر وانداختن حرفے از کلمہ (عوف اک ۲) خذافۃ بالضم چیزے کہ از پوست وجز آن انداختہ شود ویقال مافی رحلہ خذافۃ ای شئی من الطعام - واکل الطعام فما ترک منہ حُذافۃ - حَذَفَۃ نام اسپے تخذیف آمادہ کردن ونیکو کردن حَذْف بالتحریک گوسپندان سیاہ ریزہ از گوسپندان حجاز حَذَفَۃ یکے وفی الحدیث کانہا بنات حذف -

حرف - حَرْف - کرانہ وتیزی ہر چیزے ویکے از حروف ہجا - وناقۂ باریک میان استوار -

وناقة لاغر قوله تعالى ومن الناس من يعبد الله على حرف اى على وجه واحد اى فى السراء دون الضراء - احراف لاغر كردن ستور را - و نيكو وزيادت شدن مال كسے فلان محرف غنمت منه - ويقال جاء فلان بالخلق والاحراف اذا جاء بالمال الكثير - رجل محارف بفتح الراء مرد بے بخت ومحروم وهو خلاف مبارك ويقال حرف كسب فلان اذا اشتد فى معاشه كأنه مثل بزرقه عنه - وفى الحديث عن ابى مسعود موت المؤمن عرق الجبين يبقى عليه البقية من الذنوب فيحارف بها عند الموت اى يشدد عليه ليتمحص عنه ذنوبه - حرف بالضم نخم سپندان ومنه شئ حريف بالكسر والتشديد چيزے تند زبان گزيقال بصل حريف وبے بخت حرفة بالكسر مثله وايضا پيشه محترف - پيشه ورد فلان حرفتى هم كار من ديار من حرف بالفتح ايضا كسب كردن وخراشيدن (ع ف ا ك ۲) مثل القرف محراف بالكسر ميل كه بجراحت فرو برند تا غور آن معلوم شود وتحريف گردانيدن سخن از موضع خود - وبريدن قلم را محرف تحرف انحراف احريراف ميل كردن وبرگشتن ويقال مالى عن هذا الامر محرف ومالى عنه مصرف بمعنى واحد اى ممتنع

حرجف - حرجف - باد سرد -

حرشف - حرشف - پشيزها - وپشيزه كارد وشمشير گياهے كه آنرا كنكر خوانند به بعضے از زبانها حرشفة زمين درشت -

حرقف - حرقفة - استخوان سرسرين يقال المريض اذا طالت ضجعته ودبرت حراقفه - حرقوف بالضم ستور لاغر -

حسف - حسافة - بالضم انچه فرو ريزد از خرما تباه شده از درخت حسف پاكيزه كردن خرما ازان خرماهاے تباه (ع ف اك ۲) انحساف ريزه ريزه شدن حسف بفتحتين چيزيكه بدست پاك كنى آنرا وقولهم فى صدره على حسيفة وحسافة اى غيظ وعداوت -

حشف - حشف - بالتحريك بدترين خرما وفى المثل اخشفا وسوء كيلة - وايضا الضرع البالى الحشف حشف بار آوردن نخله حشفة بالتحريك سرنزه تا ختنه جاے حشيف جامه كهنه متحشف مرد كهنه جامه

حصف - حصف - بالتحريك كرخشك وباكرخشك شدن پوست (ع ك اف ۲) حصيف درست خرد واستوار حصافة مصدر منه (ع بضمهما) احصاف استوار كردن كار را - واستوار تافتن رسن را وبشتاب گذشتن فرس محصف وناقة محصاف لغت منه - استحصاف استوار شدن - وسخت شدن روزگار بر كسے صلته بعلى وتنگ شدن فرج يقال فرج مستحصف -

حفف - حفة - لوزدن بافكار حفت شانه وتيغ معجما فى حفانة چوزه شتر مرغ حفان ج يستوى فيه المذكر والمؤنث وخدمتگاران حفان ايضا

پیمانہ تا لبہا پر شدہ حف حفاف برہنہ و سادہ
کردن زن روے را از موے (ع ف اک ۲) یقال
منہ حفت المرأۃ وجہہا واحتفت ایضا و گرد آگرد
آمدن چیزے را قولہ تعالیٰ وترٰی الملائکۃ حافین
من حول العرش و خدمت کردن (ع ف اض ۲)
یقال من حفنا او رفنا فلیقتصد اے من خدمنا
او تعطف علینا و حاطنا وقیل ہذا حدیث یقال
مالفلان حاف وراف ونیک سادہ کردن لب را
از موے و برہنہ و بے موے کردن سر را (ع
ف اک ۲) حفف بالتحریک بدی عیش وکمی مال
ویقال حفتہم الحاجۃ تحفہم وہم قوم محفوفون اذا کانوا
محاویج - حفوف بے روغن ماندن سر (ع ف ا
ک ۲) احفاف بے روغن گذاشتن سر را و تے -
و آواز آوردن از سپ بدوانیدن خفیف آواز
آمدن از دے در دویدن - و آواز کردن بال
مرغ در پریدن حفاف بالکسر سوی گرد اگرد سر
احفۃ ج - حفافان دو کرانہ ہر چیزے تخفیف گرد
چیزی در آوردن احفاف خوردن انچہ در دیگ
باشد از طعام اشتقاف خوردن انچہ در جام باشد
از شراب محفۃ بارگیر بے قبہ ہودج بارگیر با قبہ -
حقف حقف - بالکسر ریگ تودۂ کژ حقاف
احقاف ج - احیقاف خم گرفتن ریگ تودہ و
مانند یقال احقوقف الہلال ای اعوج - فی الحدیث
انہ مر بظبی حاقف فی ظل شجرۃ ای منحن وہو الذی
انحنی وتثنی فی نومہ - احقاف دیار عاد قولہ تعالیٰ

واذکر اخا عاد اذ انذر قومہ بالاحقاف -
حلف - حلف - بسکون اللام وکسرہا سوگند
خوردن (ع ف ب ۲) محلوف کذلک وہو احد ما جاء
من المصادر علی مفعول مثل المجلود والمعقول والمعسور
احلاف سوگند دادن تحلیف استحلاف کذلک -
حلف بالسکون سوگند وعہد مخالفۃ عہد کردن باہم
تحالف ای تعاہد - وفی الحدیث انہ حالف بین
قریش والانصار یعنی اخی بینہم لانہ لا حلف فی الاسلام
الا احلاف ہم قوم من تغلب ویقال ہم اسد و
غطفان لانہم تحالفوا علی التناصر حلیف
ہم سوگند و ہم عہد حلیفان بنو اسد وطی وایضا
فزارہ واسد - حلیف اللسان تیز زبان وفصیح
حلفاء بالفتح والمد عیشہ حلفۃ بفتح اللام یک بن
از وے قال ابو زید مثل طرفاء وطرفۃ وقصباء
وقصبۃ وقال الاصمعی حلفۃ بکسر اللام ذو الحلیفۃ
میقات اہل مدینہ -
حنف حنف - بالتحریک کری پای چنانکہ سر ہای
پاے سوے یکدیگر پیچد والاحنف لغت منہ ونام مردے
کہ او را اضجع میخوانند ویقال ضربت فلانا علی رجلہ
فحنفتہا - حنیف مسلمان وراست دین تحنف
مسلمانی کردن یقال تحنف الرجل اذا عمل
عمل الحنیفیۃ ویقال اختتن ویقال اعتزل الاصنام
وتعبد - حنفاء نام اسپے ونام آبے - حنیفۃ پدر می
از عرب ابو حنیفۃ کنیت نعمان بن ثابت الکوفی و
ہو الامام الاعظم رحمہ اللہ تعالیٰ

حوف - حوف - ازار ازپوست کہ زنان جائض و کودکان پوشند حافۃ کرانہ حافتا الوادی درکرانۂ وادی تحوف ازکرانہ چیزے کم کردن۔

حیف یحیف - جور و ستم کردن (عع ف اک ۲) صلتہ بعلی - تحیف مثل تحوف۔

حرف

حروف - کعصفور مرد رنج کشیدہ بر عیال خود۔

حرفۃ - خشونت و سُرخی کہ در چشم پدید آید و حرفہ عن موضعہ آنرا از جایش جلبانید و تحرف من بدی متفرق و پریشان شد۔

حشف - بالکسر و کفتک لغتان فی الحفش و الفحش

حجروف - کعصفور دابۂ است خرد دراز پا ہا بزرگ تر از مور۔

المخذرف - بفتح المراء آوندپر و الشئ المسوی نحو الحافر و الظلف و ام حذرف کزبرج کفتار حذرفوت بالفتح تراشۂ ناخن و منہ یقال دمالہ حذرفوت ای فسیط۔

خرنقفۃ - بالضم زن کوتاہ تصحیف و الصواب بالراء المہملۃ۔

حصف - بالکسر مار۔

حظف - کجندل کلان شکم۔

حکوف - بضمتین سُستی در کار۔

حتف - کجعفر ملخ صاف و پاک کردہ برای پختن و ابن السجف بن سعد الیافعی و المتنفان حتف و اخوہ سیف او الحارث ابنا اوس بن حمیری و کزبرج ابو یزید بن حتف المازنی و فیہ اختلاف و کزبور من نبت لحیتہ من ہیجان المرار یۃ۔

حنجف - کجعفر و زبرج و قنفذ رس انورک مما یلی الجمجمۃ کالمنجفۃ بالضم خنجوف کزنبور سر قبر غہ کہ بامہرہ پشت پیوندد حناجف ج۔

فصل الخاء

خندف - خندفۃ - نوعے از رفتار خندف بکسرتین قبیلہ۔

خذف - خذف - سنگ ریزہ انداختن با انگشتان (عع ف اک ۲) مخذافۃ فلاخن خذوف مادہ خرتیز رو

خذرف - خذروف - بالضم بازیچۂ کودکان کہ چرم پارۂ گرد را ریسمان درمیکشند و او را میگردانند و از وے آوازے می آید خذاریف ج - یقال ترکت السیوف رأسہ خذاریف ای قطعا - خذرف بالکسر نوعے از شورگیاہ خذارفۃ یکے۔

خرف - خرف - میوہ چیدن (عع ف اس ۲) یقال خرفت الثمار و اخترفتہا ای اجتنیتہا خرفۃ بالضم انچہ چیدہ شود از میوہ و یقال التمر خرفۃ الصائم - مخرفۃ بستان - و راہ مخرف مثلہ - و فی الحدیث عمر رض ترکتکم علی مخرفۃ النعم - مخرف بالکسر میوہ دان خروف بالفتح برد و اسپ کرۂ شش ماہہ خرائف نخلہا کہ خرما از وے باز کردہ باشند خریف تیرماہ خرفی بسکون ۲ و حرکۃ تیرماہی خریف ایضا باران تیرماہ یقال قد خرفنا و خرفت الارض فہی مخروفۃ باران تیرماہ رسیدہ مخارفۃ معاملۂ تیرماہ کالمشاہرۃ من الشہر - اخراف بردۂ تیرماہی زادن گوسپند یقال منہ شاۃ مخرف و تیرماہ درآمدن قوم خرافۃ بالضم نام مردے پری زدہ کہ ہر چیزے کہ میگفت

از پریان آنرا باز روغ سید اشتند وہر سخن کہ آنرا باور نداشتندے گفتندے ہذا حدیث خرافۃ۔ وفی الحدیث عن النبی صلعم قال وخرافۃ حق ولا تدخلہ الالف واللام لانہ معرفۃ الا ان تزید بہ الخرافات الموضوعۃ من حدیث اللیس الخرافات حکایت ہائے شب خرف بالتحریک باز گشتن عقل از کلان سالی (عع ک اف ۲) خرف بالکسر لغت منہ۔ خارف و نام دو قبیلۂ از یمن۔

خزف۔ خزف۔ دست انداز ان رفتن (عع ف اک ۲) خزف بالتحریک سفال۔

خسف۔ خسوف۔ بزمین فرو شدن متعد بالباء (عع ف اک ۲) قولہ تعالی فخسفنا بہ وبدارہ الارض ویستعمل مجہولا ایضاً قولہ تعالی لخسف بنا وفی حرف عبد اللہ لانخسف بنا کما یقال للظلوم بناذ بچشم خانہ فرو شدن دیدہ وخسوف القمر کسوفہ قال ثعلب کسفت الشمس وخسف القمر ہذا جواد الکلام خسف کمی یقال فلان رضی بالخسف ای بالنقیصۃ۔ وبات فلان الخسف ای جائعا۔ وسامہ الخسف وسامہ خسفا بالضم والفتح ای کلفہ ولاہ الذل والمشقۃ خسف الرکیۃ جاے آب بر آمدن از چاہ خاسف لاغر خسیف چاہ کہ آب وے منقطع نشود وخسف بضمتین ج۔ یقال ان العباس بن عبد المطلب سأل عمر عن اشعر فقال امرؤ القیس سابقہم خسف لہم عین الشعر فافتقر عن معان عور صح بصر یقال خسف لہم من الخسیف وہی البئر الغزیرۃ الماء

ومنہ قول الحجاج للذی امرہ ان یحفر لہ بئرا فحفل اخسفت ام اوشلت یرید اغبطت ما غزیرا ام قلیلا وشلا قولہ افتقر ای فتح وہو من الفقیر وہو فم القناۃ یعنی دہانۂ کاریز وقولہ عن معان عور یرید ان مراۃ القیس من الیمن وان الیمن لیست لہم فصاحۃ فجعلہم معانی عور القول فتح امرأ القیس من معان عور اصح بصر اخا سیف الارض نرمہاے زمین۔

خشف۔ خشفۃ۔ جنبیدن۔ ودر یافتن۔ وآواز آمدن از برف کہ بروے روند۔ وبسنگ کوفتن۔ (عع ف اک ۲) خشیف برف خشوف مرد شتابندہ وشتر شب رو خاشف خاشفۃ کذلک مخشف آنکہ بہ شب روی دلیر باشد خشاف بالضم والتشدید شب پرہ وہو الخفاش ویقال الخطاف خشاف بالفتح نام مردے خشوف رفتن در زمین (عع ف اض ۲)۔

خصف خصف۔ نعل پارہ زدہ۔ ونعل وختن (عع ف اک ۲) نعل خصیف لغت منہ۔ وقولہ تعالی وطفقا یخصفان علیہما من ورق الجنۃ ای یلزقان بعضہ بعض لیستر ابہ عورتہما خصفۃ لخت نعل اختصاف فعل وقناہ دوختن ومنہ قرأ الحسن قولہ تعالی یخصفان علیہما من ورق الجنۃ الا انہ ادغم التاء فی الصاد وحرک الخاء بالکسر لاجتماع الساکنین وبعضہم حول علیہا حرکۃ التاء فنقلہما مخصف بالکسر نعل دوزی خصفۃ بالتحریک زنبیل خرما خصف خصاف ج۔ وبدرہی از عرب اخصف اسپ وگویند کہ تہی گاہ

سفید دارد ولون کلون الرماد فیه سواد وبیاض
حبل اخصف وظلیم اخصف فیه سواد وبیاض
کتیبة خصیفة لشکر آہن رنگ ویقال خصفت
من درابها الخیل ای اردفت فاهذالم تدخلها الهاء
لانها بمعنی مفعولة ولو کانت للون الحدید لقالوا خصیفة
لانها بمعنی فاعلة وکل لونین اجتمعا فهو خصیف
والخصیف ایضا شیر باباست آمیختہ خصاف بالکسر
بچۂ نہ ماہ افگندن شتر (ع ف اک ۲) خصوف
بالفتح نعت منه وایضا ناقه که بعد از مدت حمل بیکماه
زائد یعنی بسیزده ماه خصاف مثل قطام نام پسے
وفی المثل هو اجرء من خاصی خصاف وذلک
ان بعض الملوک طلبه من صاحبه لیستفحله فمنعه ایاه وخصاه
خضف خضف - تیز دادن (ع ف اک ۲)
ومنه قیل للامة یا خضاف
خطف خطف - ربودن (ع ک اف ۲) و
بالعکس والاولی لغة جیدة فصیحة قوله تعالی یخطف
ابصارهم وقرئ بالکسر ایضا - اختطاف تخطف
ربودن وقراءة الحسن الا من خطف الخطفة بالتشدید
یرید اختطف فادغم علی ما نفسره فی باب اللام فی
قتل ان شاء الله تعالی - خطاف بالضم والتشدید
فراشتوک - وآہن کژ که محور بکره چاه بروی گردد
وهر چه کژ وسر تیز باشد خطاطیف ج - مخالیب السباع
خطاطیفها - خطاف بالفتح دیو خاطف ظلمه نیست
که اورا رفراف خوانند خاطف گرگ برق خاطف
درخش که چشم زخیره کند اختطاف خطاکردن تیر
نشانه را اختطاف الحشی انطواء خطیفة طعام
از آرد وشیر که عرب را باشد جمل خطیف شتر
شتاب رو خطفی بفتحات آن نوع از رفتار شتر
ولقب مردے -
خطرف خطرفة - بالطاء المعجمة بشتاب رفتن
شتر در گام فراخ نهادن وهی لغة فی خذرفة -
خفف خف - بالضم مخفف خفاف ج - وسبیل شتر
اخفاف ج - خف بالکسر مخفف سبک ویقال خرج
فلان فی خف من اصحابه ای فی جماعة قلیلة -
خفة بالکسر سبکی (ع ف اک ۲) خفوف اندک شدن
وبزودی رفتن تخفیف سبک کردن استخفاف
سبک شمردن - وخوار داشتن خفاف بالضم
سبک - ونام مردے - اخفاف سبک حال شدن
مردوفی الحدیث ان بین ایدینا عقبة کؤدا لا یجوزها
الا المخف وباستوران سبک رو شدن خفاق
جائیست که در وے شیر بسیار باشد -
خلف خلف - سپس در قفی بعد از قفی یقال
هؤلاء خلف سوء بالاضافة وسخن تباه وخطا یقال
سکت الفا ونطق خلفا ای سکت عن الف کلمة
ثم تکلم بالخطاء - قیل کان اعرابی مع قوم فجبق جبقة
فتشوّر فاشار بخواسته دقال آنها خلف فخلفت
خلفا وآب برکشیدن - وکوتاه ترین استخوانهاے
پهلو والجمع خلوف وجاے ستوربستن - فرزند
وهو بالتحریک حسن وبالسکون سیئ یقال هو خلف
سوء من ابیه بالتسکین وخلف صدق من ابیه

بالتحریک و آنکه سپس کسے آید و کل ما استخلفت من شئی - بغیر الف خلف شتر بکرانه میل کنند فاس ذات خلفین تبر تیشه خلف بالضم دروغ و دروغ کردن وعده را یعنی خلاف کردن آن و هی فی المستقبل کالکذب فی الماضی - خلف بالکسر پستان ستور و مردم ویقال شین خلفة ای تذبب ذهبی هذه - خلفة ایضاً آمد و شد روز و شب و منه قوله تعالی وهو الذی جعل اللیل والنهار خلفة - ویقال ایضاً القوم خلفة اے مختلفون - ویقال بنو فلان خلفة اے شطرة نصف ذکور و نصف اناث - ویقال اخذته خلفة گاهے که بحاجت گاه رود ویقال من این خلفتکم ای من این تشتقون - خلفة علف که بعد از علف خورده شده روید - و علف که تابستان روید خلفة الشجر میوه دوبره خلف بکسر اللام شتران آبستن خلفة یکے مخلف شتر که از نه سالگی درگذشته باشد یستوی فیه الذکر والانثی یقال مخلف عام و مخلفة عامین مخلفة ناقه که آبستن نماید و نباشد رجل مخلاف مرد بسیار خلاف کننده وعده را و مخلاف ایضاً یکی از مخالیف یمن یعنی دیه ها و قصبه ها رجل خالفة مرد بسیار خلاف ویقال لا ادری ای ع خالفة هوائے انثی الناس هو غیر مصروف للتانیث والتعریف - وفلان خالفة اهل بیته وخالف اهل بیته اذا کان لاخیر فیه - خالفة ایضاً ستون خیمه خرگاه خوالف ج - وقوله تعالی رضوا بان یکونوا مع الخوالف

ای مع النساء - الخالف آب برکشنده خلیفا بالکسر وتشدید اللام خلافت قال عمر رض لو اطفت الاذان مع الخلیفی لاذنت - خلیف راه میان دو کوه خلیفان دو بغل ناقه خلیفه م وقد یؤنث خلائف خلفاء ج - جمعوا علی اسقاط الهاء فصار مثل ظریف وظرفاء لان فعیلة بالهاء لا تجمع علی فعلاء سوے انهم جمعوه من اجل انه لا یقع الا علی مذکر - خلافت بالکسر بجاے کسے بودن و کار ے - و بجاے کسے خلیفه کردن کسے را ومنه قوله تعالی هارون اخلفنی فی قومی متعد لازم و سپس کسی آمدن (ع ف اض ا) خلوف بوے گرفتن دهان و مزه و بوے گردانیدن شیر و طعام - وتباه شدن کسے و کهنگی جامه بیرون کردن و نو در آوردن بجاے آن یقال حی خلوف ای غیب و قبیله که از ایشان هیچ کسے نمانده باشد خلوف ایضاً سپس ماندگان حاضر و هو من الاضداد اخلاف متغیر شدن بوے دهان - ونیکو کردن جامه کهنه را واخلف الله علیک گفتن کسے را که پاے از وے رفته باشد اے رد علیک مثل ما ذهب منک فان هلک له والد او اخ او غیرهما قلت اخلف الله علیک بغیر الف اے کان الله خلیفة من فقدته علیک و وعده را خلاف کردن - وخلاف یافتن وعده را و دست بشمشیر بردن تا برکشد - و برآوردن خلفه واخلفت البعیر اے حولت حقبه عن شیله مما یلی الخصیة کیلا یحتبس بوله و آب برکشیدن

ویقال اخلفت النجوم اذا انمحت ولم یکن فیها مطر۔ واخلف فلان لنفسه اذا کان قد ذهب منه شئی فجعل مکانه آخر۔ استخلاف آب برکشیدن وخلیفه کردن کسے را بجاے خود ویقال جلست خلفه اے بعده خلاف مخالفة خلاف کردن خلاف بالکسر درخت بید مخلفه بیدستان اختلاف آمد وشد داشتن ویقال هو یخالف الی امرأة فلان اے یاتیها اذا اغاب عنها زوجها تخلیف یکی پستان ناقه را تمام دوشیدن صلته بالبار یقال خلف بناقته وسپس ماندن کسے را تخلف سپس ماندن از کسے یقال خلفته ورائی فتخلف عنی ای تأخر۔ ویقال فی خلق فلان خلفة بکسر الخاء وسکون الفاء مع نون زائدة اے الخلاف۔

مخنف ۔خناف۔ بالکسر سستی رسن شتر (عف ا ک ۲) ناقة خنوف لحت منه وسپیچیدن شتر از مهار خالف بینی برکشنده از تکبر یقال رایته خانفا عنی بالفه۔ خنیف کتان سطبر سپید ذنی الحدیث تخرقت عنا الخنف۔ ابو مخنف کنیت مردے۔

خوف ۔خیفة۔ مخافة۔ ترسیدن (عع ک اف) فهو خائف وقوم خوف علی الاصل وخیف علی اللفظ۔ والامر منه خف۔ ورجل خاف ای شدید الخوف کما یقال رجل صات ای شدید الصوت علی فعل فانقلبت الواو الفا لفتحة ماقبلها۔ مخافة ترسانیدن یقال خاوفه فخافه ای غلبه بالخوف ای کان اشد خوفا منه۔ اخافة تخویف ترسانیدن یقال وجع مخیف وطریق مخوف۔ تخوف ترسیدن وکم کردن خافة خریطۂ از ادیم کہ در وی عسل چینند۔

خیف ۔خیف۔ جاے بلند تر از آب راہ وفروتر از کوہ۔ وپوست پستان۔ ونام جائی بمکہ مسجد الخیف ورمنی اخافة بمسجد خیف شدن ناقة خیفاء ناقه که پوست پستان او فراخ باشد بعیر اخیف آنکه غلاف قضیب او فراخ باشد خیف بالتحریک یک چشم سپید ودیگرے سیاه شدن اسپ فرس اخیف۔ ویقال الناس اخیاف ای مختلفون۔ اخوة اخیاف برادران مادری وبنو الاخیاف مادریان خیفان ملخ رنگ برنگ خیفانة یکے۔

خرقه ۔زود بریدن آنرا۔

خلتف ۔کتفنفذ سداب۔

خجف وخجیف ۔خفت وسبکی عقل خجیف ایضاً لاغر خجیفة مؤنث منه خجاف بالکسر ج والصواب تقدیم الجیم۔

خدف ۔رودی رفتار ونزدیک انداختن گام ودنبال کشتی خذف خوش عیش شد (عع ف ا ک ۲) خدفت السماء بالثلج یعنی آسمان برف انداخت اختدفه ربو آنرا خدف الثوب پارچه را بریدن (عع ف اک ۲) اختداف الثوب مثله خدف کعنب پاره ہاے کرته خدفة یکے۔

خرشفة ۔جنبیدن وآمیختن سخن وزبان درشت سنگریزه ناک با پژه که رفتن بران دشوار باشد خرشاف بالکسر مشاة وخرشاف شهریست بگیلان

نرم بر ساحل بحرین -

خرنف - کز برج پنبه و الخرنف من النوق شتر ماده بسیار شیر خرنفة بار درخت عضاة خرانف ج - خرنوف بالضم فرج زن خرانف بالضم دراز و خرنفه بالسیف ضربه به -

خرزاف - بالکسر آنکه در مجالس نیکو نشستن نداند یا مرد بسیار گوی سبک و نرم و الخرزفة فی المشی الخطران -

خصلفة الخیل - کم آوردن درخت خرما باررا عن ابن عباد رح و الصواب بالضاد المعجمة -

خضرفة - پیری گنده پیر و فضول پوست او خضرف زن فربه پر گوشت کلان پستان -

خضلاف - بالکسر درخت مقل خضلفة کمی بار درخت خرما -

خطرف - گنده پیر فانیه و الصواب بالمهملة و جمیع ما فی المهملة فالمعجمة لغة فیه -

خنجف - بالفتح شتر ماده فراوان شیر -

خنضرف - زن فربه پر گوشت کلان پستان -

خنطرف - بروزن معنی خنظرف او هذا التلثیاة یعنی -

فصل الدال

دفف - دَفّ - پهلو دفا البعیر دو پهلوی شتر دف بالضم انچه در سورها زنند و بالفتح ایضا سنام دفّ کوهان فرود افتاده بر پهلوی شتر دفیف نرم رفتن (ع ف اک ۲) دافة لشکر و دفیف الطائر مره فوق الارض یقال عقاب دفوف للذی یدنو من الارض فی طیرانه اذا انقض و دافقت الرجل مُدافّة و دفافا اجهزت علیه - تداف بریکدیگر نشستن و یقال خذ ما استدف لک ای ما امکن و تسهل - و استدف امرهم ای استتب و استقام -

دلف - دلیف - آهسته رفتن - و رفتار تیز (ع ف اک ۲) و پیش آمدن لشکر در حرب و الف تیر که نزدیک نشانه نیافتد و از جائی که افتاده باشد دور شود - و گام نزدیک نهنده بسبب بارگران که برداشته باشد دُلّف ج - مثل راکع و رُکّع - تدلّف رفتن و نزدیک شدن صلته بالی - ابو دلف بضم الدال و فتح اللام و دلفین جانوریست دریائی که غریق را نجات دهد در دریا از غرق -

دلف - دلف - بالتحریک بیماری ملازم (ع ک ا ف ۲) و بیمار یستوی فیه الذکر و الانثی و التثنیة و الجمع یقال رجل دَلِفٌ و امرأة دَلِف و هما دلفان و هن دلف فان قلت رجل دَلِفٌ بالکسر قلت امرأة دَلِفة انثت و ثنیت و جمعت و نزدیک شدن آفتاب بغروب شدن آدمی مثله و بیمار گران شدن - و بیمار کردن لازم متعد فهو مدلف بالفتح و الکسر -

دوف - دَوف - ترکردن دارو را بآب - و سودن و ترکردن مشک را (ع ف اض ۲) فهو مدوف و مدووف ناقصا و تاما و کذلک مسک مدوف ای سبلول و مسحوق و لم یات مفعول من المعتل العین من نبات الواو و بالتمام الا حرفان مسک مدوف ای مسحوق او مبلول

وثوب مصوون وبذان نادران وقد حذفت احدی الواوین لثقل الضمۃ علی الواو والیاء اقوی علی احمالہا منہا فلہذا جاء ما کان من نباتا الیاء بالتمام والنقصان نحو ثوب مخیط ومخیوط۔

ولیف - دیاف - جائی بجزیرۂ جمل دیافی منسوب الیہ وہو الضخم الجلیل۔

اوزعفت الابل - شتر بطور خود رفت وشتابی کرد وبالذال مثلہ وازعف الرجل فی القتال یعنی درجنگ از صف برآمدہ پیشروی کرد وناس مزعفون مقاصون فی سیرہم۔

ہوتحت درف - فلان یعنی آن کس در پناہ ودر سایہ بہمانست ادمن ناحیۃ فی خیر او شر۔

درلوف - کزنبور شتر کلان وفربہ۔

الدغان - کعثمان شبہ الرسول بطیب الشیٔ او رسول سورہین الرجل والمرأۃ ج سکاری ویکسر ج سیاقین وسفۃ ودسفان بضمہما قلتبانی کردن آدساف پیشۂ قلتبانی کردن۔

وعف - بسیار گرفتن (ع بفتحہما) واذا سمعوا الانسان قالوا یا آباد غفار وآلد ہا فقارا ای شیالا راس لہ ولاذنب والمعنی کلفہما مالا تطیق ولا یکون۔

وقفانۃ - بالضم ہیز گونی وقف وقوف برحاشیۂ شہوت او۔

اولفف - برائے درزدی کردن پنہان برآمد۔

وہفہ - بسیار گرفت اورا (ع بفتحہما) وہفۃ مرد مسافر شترماندہ از بسیاری رفتار۔

فصل الذال

ذرف - ذرفان - رفتن اشک چشم (ع ف اک ۲) ذارف مجاری الدمع - ذرفان ایضاً رفتار سست تذریف فزون آمدن برصد یقال ذرف علی المائۃ ای زاد۔

ذرعف - اذرعفت الابل - بالدال وبالذال جمیعا ای مضت علی وجوہہا - واذرعف الرجل فی القتال اذا استقبل من الصف ای تقدم۔

ذعف - ذعاف - بالضم زہر یقال ذعفت الرجل فہو مذعوف ومذروف ایضاً ای سقیتہ السم - موت ذعاف وذؤاف ای سریع۔

ذفف - ذفیف - سبک وسبک شدن (ع ف اک ۲) خفیف ذفیف سبک وزود ذفت تذفیف خستہ را کشتن ذفاف بالکسر کذلک - وفیہا آب اندک ذفافۃ بالضم نام مردے۔

ذلف - ذلف بفتحتین خردی درآستی تیغ یمنی (ع ک اف ۱) اذلف ذلفار بعت ازوے۔

ذلیف - ذلیفان - زہر کشندہ۔

ذؤاف - بالفتح وذؤاف بالضم شتابی مرگ فی الفعال مثلثۃ الذال وذلیفان بالفتح والکسر وبفتحتین وذوفان وذواف بضمہما زہر اہل وزہر کشندہ ذؤافان مرگ وموت ذؤاف بالضم مجہز بسرعۃ ذؤافان مردن (ع بفتحہما) ذاذاف اقطع فوادہ۔

ذعلفہ - طوح بہ اہلکہ۔

ذوفان - بالضم زہر ذاف ذوفا مشی

سلف ذکر الجوہری ذیافی الذال الخ ذکر من ذکر فی الدال ف

فی تقارب و تفجع -
ابل ذا هفقة - شتر بستوه آمده از سیر لغة فی الدال -

فصل الراء

رأف - رأفة - رأفة - سخت بخشودن و مهربان شدن (ع ض ع بضمهما و بفتحهما) رأف کذلک (ع ف ض ۲) رؤف و رؤف تاما و ناقصا -
رجف - رجفة - لرزه رجف جنبیدن زمین (ع ف ض ۲) رجفان سخت جنبیدن رجاف دریا ارجاف درشدن بکارے ارجاف بالفتح واحد ارجیف الاخبار
رخف - رخف - رخفة - سکة تنک - ویقال صار الماء رخفة ای طیبا رقیقا وقد یحرک لاجل حرف الحلق - رخف خمیر تنک و سست رخف بالتحریک مصدر منه (ع ک ف ۲) ارخاف متعد منه رخف ایضا نوعے از رنگ -
ردف - ردف - بالکسر پس سوار نشیننده و هرچه در پس چیزے ملازم باشد - ویکی از حروف علت که پیش از حرف روی آرند در شعر ردف برنشاندن در پس ردفان روز و شب روافة بالکسر ردف بودن ملک را و در جاهلیت چنان بودے که یکے را ردف خویش کردندے ملوک در کل مصالحة بانشست و خاست و خوردن و آشامیدن و سر آینه دوم ملک در هر کارے آن ردف بودے و چون ملک بجنگ رفتے تا بازگشت بجایش نشستی و از غنیمت چهار یک نصیب او بودے - ردف بالکسر جای نشستن ردف از ستور ردوف ایضا سرین ارتداف پس سوار برنشستن مرتدف لغت منه ردیف مثله ردف ج - وایضا ستاره نزدیک سنبله واقع وایضا النجم الذی یطلع من المشرق اذا غاب رقیبه فی المغرب - ویقال ردفه امر و اردفه ای تبعه واتبعه ویقال کان نزل بهم امر فردوف لهم آخر اعظم منه ومنه قوله تعالی تتبعها الرادفة - ردادف شاخهای فروتنی که از تنهٔ نخل برآمده باشد ردافی بالضم علی فعلی حداء کنندگان - ویاران ارداف در پی یکدیگر برآمدن ستاره مردفة الجراد نشستن نر بر ماده وسوی بر هر دو ویقال هذه دابة لا ترادف ای لا تحمل ردیفا - استرادف درخواستن تا ردیف کنند ترادف پیاپی شدن -
رسف - رسفان - رفتار بابند بر پای (ع ف ض ۲ و ک ۲) رسف کذلک - ارساف راندن با قید ستور را -
رشف - رشف - مکیدن ارتشاف کذلک (ع ف ض ۲ و ک ۲) وفی المثل الرشف النقع ای اسکن للعطش - رشوف زن خوش مزه دهن
رصف - رصفة - بالتحریک سنگ برسنگ برهم نهاده رصف ج - یقال مزج هذا الشراب من ماء رصف نازع رصفا آخر لانه اصفی له و ارق ای سیله من رصف الی رصف منازعة منه ایاه - رصاف بالکسر پیکانها که بر تیر و کمان پیچند

رُصفة یکے رصف سنگ بر ہم نہادن در بنا۔
رصل بر تیز زدن (عع ف اض ۲) وپاے بر پای
پیچیدن ویقال ہذا امر لا یرصف بک ای لا یلیق
ترا وصف بایکدیگر نیز دو یک ایستادن قوم در صف
رصوف زن تنگ فرج عمل رصیف وجواب
رصیف ای محکم رصین۔ رصافة بالضم موضع۔
رضف۔ رضف۔ سنگہاے تفسیدہ کہ شیر را
بوی در جوش آرند رضفة یکے وفی المثل خذ
من الرضفة ما علیہا ودع کردن بسنگ تفسان
(عع ف اک ۲) رضیف شیر سنگ تاب کردہ شوارگ
مرضوف بر سنگ بریان کردہ قدر مرضوفة دیگ
بسنگریزہاے تفسان پختہ۔
رعف۔ رعاف۔ بالضم خون بینی۔ ورفتن آن
(عع بفتحہا وض ۲) رعف بالضم لغة فیہ ضعیفة۔
رماح رواعف نیزہاے خون چکان رَعَف درگذشتن
وپیش شدن اسپ (عع بفتحہا وض ۲) راعف
نعت منہ وتیزی بینی۔ وبینی کوہ استرعاف کذلک
وایضاً خون آلود کردن سنگ ریزہ سم ستور را
ویقال فعلت علی الرغم من مراعفہ مثل مراغمہ۔
ارعاف شتابانیدن وپر کردن مشک۔ ارعوفة البئر
صخرہ کہ در تگ چاہ اندازند بر سر چاہ نہند کہ مستقی
بروے باشد وفی الحدیث انہ علیہ السلام حین سحر
جُعل سحرہ فی جُفّ طلعة ودُفن تحت راعوفة البئر
ارعوفة مثال اعجوبة لغة فیہ ——
رغف۔ رغیف۔ نان گردہ آرغفة رُغُف
رُغفان ج۔
رُفّ۔ رفّ۔ بردارۂ خانہ رفوف ج۔
ورمیدن از میش۔ ومکیدن (عع ف اض ۲) وگرد
فراز گرفتن وفی المثل من حفّنا اورفّنا فلیقتصد
ومالہ حافٌّ ولا رافٌّ وقد مر۔ رفّ رفیف وخشیدن
(عع ف اک ۲) ثوب رفیف جامۂ تنک وشجر رفیف
درخت تر خبلان رفرف جامہاے سبز۔ ودامن ہاے
خرگاہ۔ وکرانہاے زرہ کہ آونگان باشد رفرفة
یکے وایضاً بال جنبانیدن مرغ بوقتے کہ خواہد تا
فرود آید رفراف مرغے کہ آنرا خاطف خلة نیز گویند
وشتر مرغ نر۔
رلف۔ الرُّلف۔ بہر امیج البر۔ رالفة فرود کفل
مردم وفرود دنبۂ آن ومست کردن ستور
گوش را از ماندگی وفی الحدیث کان اذا نزل
علیہ الوحی وہو علی القصواء تَذرِف عیناہا وترلف
باذنیہا من ثقل الوحی۔
رہف۔ ارہاف۔ تنک کردن شمشیر رہیف
مرہف نعت منہ۔
ریف۔ ریف۔ بالکسر زمین باکشت وعلف ارياف
ج۔ رَیّف چریدن ستوران زمین ارياف بزمین
علف ناک وفراخی رسیدن۔ وعلف ناک شدن
زمین دہی رَیّفة۔

ارحاف۔ تیز کردن کار دو مانند آن کانت الحاء
مبدلة من الہاء
رزیف الجمل۔ آواز کردن شتر (عع ف اک ۲)

لہ ارعوفة البئر صح

ازراف مثله رزفت الناقة اسرعت وجبت وازرفتها متعد منه ورزف الامر دنا ورزف اليه تقدم ازرف ورزف مثله وناقة رزوف كلان پاها وفراخ گام رزيف از ترس شتابی كردن وازرفه ارجفه و استوحش واسرع فزعا وازرفوا بالضم اعجلوا فی هزيمة ونحوها ورزفات بلد كذا مادنا منه وتقديم الزاء لغة فی الكل

رقوف - بالضم بروزن ومعنی رفوف ورأيته يرقف من البرد ای يرعد وقد ارقف بالضم ارقافا والقرقفة المرعدة ماخوذة منه كررت القاف فی اولها ودونها عفعل وترقفكتنصر نام زنی ماشهری ومنه العباس بن الوليد

ارتكف الثلج - وقع فثبت فی الارض

روف - ساكن شدن وليس من الرأفة رقة بخشودن ورأف يرأف لغة فی رئف يرأف

فصل الزاء

زحف - زحف - شكر دنده سوی دشمن - ورفتن وغيرين كودك وتيركه فرود نشانه افتاده شد ما نشانه رود وسيل كشان رفتن شتر مانده شده (ع بفتحهما) سهم زاحف وابل زاحفة وذو زحف -

ازحاف سيل كشان رفتن شتر از ماندگی - وخداوند چنان شتران شدن مزحف شتر مانده شده مزحاف بالكسر شتر كه رفتار او چنان باشد مزحف الحيات جايهای غيرين ماران تزحف بتكلف رفتن صلته بالی - زحوف بالفتح ناقه سيل كشان مار الزحفتين آتش كه از شيح وآلاء افروزند كه بدين دو چيز زود درگيرد وقيل لامرأة من العرب مالنا نراكن رسحا قالت ارسحتنا نار الزحفتين -

زحلف - زحلوفة - بالضم جای لغزان از بالا به نشيب كه كودكان بروی بلغزند وهی لغة اهل العالية وتميم يقولونه بالقاف زحالف زحالف ج - زحلفة سيوخشن وغلطانيدن ترحلف لازم فيه

زخرف - زخرف - بالضم زر - وهرچه آراسته وآبدار باشد مزخرف آراسته زخارف الدنيا آرايشهای وی زخارف الماء رادوها ی آب -

زرف - زرف - شتاب رفتن ازراف كذلك ناقة زروف فراف ای سريعة يقال زرفت الناقة وازرفتها انا ای حثثتها - زرف بالتحريك تازه شدن جراحت (ع ك اف م) زرافة بالفتح - جماعت مردم ويشد فادة زرافات ای جماعات - زرافة بالفتح والضم جانوريست كه آنرا اشتر گاو پلنگ خوانند -

زعف - زعف - برجای گشتن (ع بفتحهما) ازعاف كذلك - سهم زعاف وموت زعاف وذو زعاف بالمعجمة ايضا -

زعنف - زعنفة - بكسرتين كوتاه دست وساقها

زغف - زغفة - بسكون وبحريك زره فراخ زغف زغف ج - ويقال زغف فی حديثه اذا زاد مزغف مرغب بارغبت بهمت -

زغف - زغ - بالكسر پاهای ريزه مرغ وشتر مرغ يقال هو يتق ازغف ای بين الزغف يعنی شتر مرغ تربسيار زغف

زف زفاف عروس بخانۂ شوی فرستادن (ع ف اض ۲) ازفاف ازدفاف کذلک مزفة محفة که عروس را در وے برند - زفیف شتاب - وبشتاب رفتن (ع ف اک ۲) قوله تعالی فاقبلوا الیه یزفون - ازفاف بشتاب راندن ویقال للطائش الحلم قد زفّ رأسه - والریح تزفّ وهو هبوب لیس بالشدید ولکنه فی ذلک ماض - زفزفة آواز باد از درخت ریح زفزافة زفزف - زلف - زلفة - بالتحریک حوض پر آب زلف ج - مزالف ده ها نزدیک بشهر مزلفة یکے ازلاف نزدیک گردانیدن زلفه زلفی نزدیکی ومنه قوله تعالی وما تقربکم عندنا زلفی وهی اسم المصدر ایضا ای تقربکم عندنا ازدلافا وپاره از اول شب زلف زلفات ج - قوله تعالی وزلفا من اللیل - زلف پیش شدن تزلف ازدلاف تقدم کردن مزدلفة نام جائے بمکه -

زهف - زهف سبکی - وبستن ازدهاف شتافتن وشتابانیدن وعنف درشدن ازهاف سخن دروغ آوردن یقال ازهفت له حدیثا ای اتیته بالکذب واگندن ستور کسی را وازهف الشیء ای ذهب به فهو مزهف - وازهفه فلان وازدهفه ای ذهب به واهلکه -

زلیف - زلیف - خرامیدن شتر در رفتن (ع ف ا ک ۲) ودم در زمین کشیدن کبوتر نر ویک ماده بوقت بانگ کردن - ونارد ان شدن درم صلته بعلی یقال زافت علیه الدراهم - تزییف متعد منه -

زافه - شتابانیدن ورا (ع بفتحهما) زواف بالضم اسم منه وموت زواف مرگ زود وازاف علیه اجهز وازاف فلانا بطنه اثقله فلم یقدر ان یتحرک -

زخقف - کسے فرجل بر سر سن خود رونده وتقیاس من جهة الاشتقاق ان یکون بفائین وتقدم زخف وزخیف - فخر وتکبر کردن (ع بفتحهما) زاخف وفرخف نعتان منه وآلة زخیف فی الکلام یاوه گوئی وبانگستان گرفتن چیزے از کسے وتکلف فصاحت نمودن وترخف تحسن وتزین -

ازوف اللیل - شب تاریک شد اسدف مثله -

زرقفة - شتابی کردن از زقاف مثله -

بحر زعرف - بحر عمیق دریاے فراوان آب او هو بالعین بحر زعرف - دریاے فراوان آب یقال بالعین المهملة -

زقفة - بالضم نوالہ وما ازدقفتها بیدک ای اخذتها وترقف بسرعت ربودن ازدقاف مثله زقف ادبار یدن طعام ترقف مثله زاقفیة دیهیست بسواد منها ابو عبد الله بن ابی الفتح ومحمود بن علی الزاقفیان المحدثان -

ازلحف - وترلحف - یکسو شد از حلف وترجلف مثله وزلحفه وزحلفه یکسو کرد آنرا -

الزنجفة - بالنون والجاء المهملة من اسماء الدواهی

زلف - خشم گرفت (ع ک اف ۲) تزلف مثله

زلف بالفتح نام شخصے۔

زافت الحمامۃ۔ کبوتر بال و دم در واکرد و دم کشان بر زمین رفت و زاف فلان بافروهشتگی اندام رفتار کرد و زوف الجیشانی روی عن الاکدر و زوف بن عدی بن زوف عن ابیہ عن جدہ و ابن زاہر و ازہر بن عامر بن عوبثان ابو قبیلۃ زوفی کطوبی نباتیست بجبال قدس طبیخہ بالکنجبین یسہل کیموسا محیطا و بالخل مضمضۃ لوجع الاسنان و تبخیر الوجع الآذان و زوفی ایضا چربش صوف یغسل بماء مطر و نیون مرات حتی یصفو الدسم عن الوسخ یحلل الاورام الصلبۃ و ینفع برودۃ الکبد و الکلی و موت زواف بالضم مرگ آماده شده زود کشنده و الغلمان تیزاوفون و ہوان یجئ احدہم الی رکن الدکان فیضع یدہ علی حرفہ ثم یزوف زوفہ فینتقل من موضعہ و یدور حوالی ذلک الدکان فی الہواء حتی یعود الی امکانہ یتعلمون بذلک الخفۃ للفروسیۃ۔

زہزف الکلام سلفذہ۔ و زہزف الشیٔ زلفہ۔ زہلف الشیٔ سلفذہ و جوزہ۔

فصل السین

ساف۔ ساف۔ ترفیدن دست و ریشہ شدن بن ہائے ناخن (ع ک اف ۲)۔

سجف سجف۔ بالفتح و الکسر پردہ اسجاف پردہ فروہشتن۔ و تاریک شدن شب۔

سحف سحف۔ فربہی پشت مازہ برداشتن از پشت و سرستردن (ع بفتحہا) خفۃ فربہی پشت مازہ کہ بر پشت باشد سحیفۃ فربہی پشت مازہ کہ برداشتہ باشند و باران درشت کہ زمین را بر ندرشاۃ شحوف و ناقۃ سحوف آنکہ پشت مازہ فربہ دارد و یقال سمعت حفیف الرحیٰ و سحیفہا ای صوتہا سحاب بیماری سل سحوف مسلول۔

سخف سخفۃ۔ تنگی و لاغری از گرسنگی یقال بہ سخفۃ من جوع سخف بالضم سبکی عقل سخافۃ مصدر (ع بضمہما) فہو سخیف کم عقل محاسخفۃ مجامعۃ۔

سدف۔ سدفۃ۔ بالفتح و الضم بلغۃ نجد تاریکی و بلغۃ غیرہم روشنائی و ہو من الاضداد سدف بالتحریک کذلک و ایضا شب۔ و ایضا صبح و برآمدن وے باللغتین و ایضا سدفۃ روشنائی با تاریکی در آمیختہ چنانکہ میان صبح و اسفار باشد اسدف تاریک شدن شب۔ و تعنعہ فروہشتن نور و روشن شدن صبح و یقال اسدف الباب ای افتحہ حتی یضیٔ البیت۔ و یقال اسدفوا ای ادخلوا من السراج سدیف کوہان۔

سرف۔ سرف۔ بالتحریک ضد القصد یعنی فزونی کردن در خرج مال و جاہ۔ و خیرگی عقل و ماندن چیزی غفلت و خطا کردن (ع ک اف ۲) و خوکردگی و حریصی سرف بکسر نام جائی و یقال رجل سرف الفؤاد ای مخطئ الفؤاد و غافلہ۔ و فی الحدیث ان للحمر سرفا بکسر الخمر ای ضراوۃ و یقال ہو من الاسراف اسراف بی اندازہ و بر گزاف خرج کردن و سرف ملغت

وذام مردی سرفة بالضم سپید مورکه از ریزهای چوب خانه سازد چون زنبور و فی المثل ہوا صنع من سرفة۔ سرف بالفتح برگ درخت خوردن سرفه (عع ف اض ۲) ارض سرفة زمین بسیار سرفه اسرافیل معروف وہو اسم اعجمی وفی لغة اسرافین کما قالوا جبرین و اسماعین و اسرائین۔

سرعف۔ سرعوف۔ بالضم نازک و سست گوشت سرعوفة مؤنث وزن دراز بالا۔ وملح سرعفة سرعفة بالعین والہاء یرورش نیکو دادن کودک را۔

سعف۔ سعفة۔ شکوفهٔ سر کودک که آنرا شیرینه گویند سعفة بالتحریک شاخ نخل سعف ج۔ وایضاً ریشه شدن بن ناخن دست (عع ک اف ۲) و شیرینه که بر تپهٔ سر شتر و سر و روی وے بیرون آید و موی مژه او را بریزاند چنانکه خرب در گوسپند سعف وسعفاء لغت منه۔ سعف ایضاً اسپ موے پیشانی سپید فاذا ابیضت کلها فهو الاصبغ۔

اسعاف حاجت روا کردن صلته بالباء یقال اسعفته بحاجته۔ مساعفة دست دادن و سازواری کردن۔

سفف۔ سفیف۔ تنگ پالان شتر سفیفة بوریای از برگ خرما بافته سف مصدر منه (عع ف اض ۲) اسفاف کذلک سفوف بالفتح دارویی کوفته بیخته مجون ناکرده سف مصدر منه (عع ک اف ۲) استفاف کذلک سفة من السویق بالضم ای جئته منه وقبضته۔ ویقال اسف وجهه النور ای ذر علیه وفی الحدیث کانما اسف وجهه ای تغیر وکانه ذر علیه شئ غیره۔ اسفاف تیز نگریستن و فی الحدیث ان الاشعث کره ان یسیف الرجل النظر الی امه وابنته واخته ونزدیک شدن ابر از زمین و پشت پریدن مرغ و باریک گرفتن کار سفساف بالفتح کار حقیر وبلا به از ہر چیز و فی الحدیث ان الله تعالی یحب معالی الامور ویبغض سفسافها وخاک نرم تنک سفیف مردم کم عطا ولئیم سفیفة بادے که خاک نرم را برانگیزد وبفتح سین دوم گرد آرد بیخته وجز آن والسفسفة انتخال الدقیق ونحوه۔

سقف۔ سقف۔ آسمان خانه۔ وآسمان سقوف وسقف ج مثال رهن ورهن۔ وقری سقفا من فضة بضمتین وخانه پوشیدن (عع ف اض ۲) ویقال لحی سقف ای طویل مسترخ۔ سقائف تختهاے کشتی سقیفة یک تخته۔ وصفهٔ پوشیده و تهاسقیفة بنی ساعدة۔ سقف بالتحریک دراز و کوز شدن (عع ک اف ۲) سقف اخت منه۔ سقف بالضم وتشدید الفاء پیشوائے ترسایان۔

سکف۔ اسکاف۔ بکسر الہمز کفش گر اساکفة ج۔ اسکوف بالضم لغة فیه۔ سکفة الباب آستانهٔ در۔

سلف۔ سلف۔ ہموار کردن زمین را بمالهٔ (عع ف اض ۲) مسلفة بالکسر مالهٔ وفی حدیث عبید بن عمیر ارض الجنة مسلوفة ای مستویة او مستواة۔ سلف بالتحریک در گذشتن۔ و پدران در گذشته (عع ف اض ۲) اسلاف سلاف ج ونوعی از بیع

که بها پیشی دهند چون سَلَم اسلاف بیع سلف کردن
استسلاف بها پیشی گرفتن تسالف گذاشتن سلف
بالتسکین ابنان و فرک سلفة بالضم ناشتا شکن تسلیف
ناشتا شکن دادن - و پیش فرستادن سلف
بکسر اللام سَلَف بالکسر وسکون ۲ شویان دو خواهر
باهم مُسلِف زن چهل و پنج ساله و هو وصف خص
به الاناث - سالفة کرانه گردن سالف سلیف
پیش رفتن سلوف ستور پیش آب رونده سلاف
بالضم انچه چکد از انگور پیش از فشاردن خمر و
شراب و سُلافة هر چه فشارده شود سلفان بالکسر
کبک بچگان سُلَف بالضم یکی شال مرد و مردان
سُلَفة مؤنث -

سلحف سلحفاة - بالضم باجه یعنی کشف سلاحف ج -
سنف سنف - بالکسر برگ مرخ و آن درخت
اتش زنه است سناف بالکسر پیش سینهٔ شتر و
رسن که بر سینهٔ شتر بندند سَنَف سناف بستن
بر شتر (عف اض ۲ و ک ۲) مِسناف شتر که رحل
پیش اندازد و بر دی سناف بندند یعنی پیش بند
اسناف پیش شدن اسپ از اسپان - و محکم کردن
کار و فی المثل من تحیر فی امره یقال عیّ بالاسناف
و هسنف الفرس ای تقدم الخیل خاذ اسمعت
فی اشعر مُسنفة بکسر النون فهی من هذا و هی الفرس
تتقدم الخیل فی سیرها و اذا سمعت مُسنَفة بفتح النون
فهی الناقة التی شدّ علیها السناف -

سوف سَوْف - بوے کردن چیزے را
و هلاک شدن (عف اض ۲) استیاف بوئیدن
مسافة دوری و اصلها من الشم و کان الدلیل
فی فلاة اخذ التراب فشمته لیعلم اعلی قصد هو ام
علی جور ثم کثر استعمالهم لهذه الکلمة حتی ستموا البعد
مسافة - ساف هر عرقی از دیوار سافة زمین میان
ریگ و درشتی سائفة ریگ تنک اسواف جائیدن
بعدینه سَوَف بالفتح هلاک شدن - و بیماری ستور
یقال وقع فی ماله سواف ای موتان و یقال بالضم
ایضاً کما یقال الأزواء و الأزواء کلها بالضم مثل النحاز
والدکاع و القلاب - سَوَف سر انجام و زود باشد
و این کلمه است که بر فعل مستقبل در آید تسویف
در تاخیر افگندن و یقال فلان یقتات السوف
ای یعیش بالامانی - تسوف فراز دار کردن اسافة
هلاک شدن مال یقال اساف الرجل اذا هلک ماله -
و یقال اساف حتی ما یشتکی السواف هذا اذا تعود الحوادث
و یقال سوفت الرجل امری اذا ملکته امرک و
حکمته فیه یصنع ما یشاء -

سیف - سیف شمشیر اسیاف سیوف ج -
رجل سَیفان ای طویل ممشوق ضامر البطن و امرأة
سیفانة - سیف ایضاً زدن به شمشیر (عف اک ۲)
سائف مرد با شمشیر و زننده به شمشیر سیاف شمشیر گر
سیافة ج - مُسیِف مرد با شمشیر مسایفة با هم شمشیر
زدن و تسایفوا ای تضاربوا بالسیف و سیفة الحوض
ای خرمته سیف بالکسر ساحل البحر اسیاف ج -
و انچه در بن شاخهاے درخت چفسیده باشد

وهو کالليف وليس به۔

سرنوف ۔ کعصفور باشه سرناف بالکسر دراز۔

سرهفت الصبی احسنت غذاره ونعمته

السلغف ۔ کجرد حل المضطرب الخلق

سلعف ۔ کجرد حل وضجر مضطرب خلقت وسلعفه او باريد آنرا والصواب بالغين مسلعف ورشت والسلعاف عود محدد ينصب حول الشجرة للسباع يقتلونها به۔

سلغف ۔ کجرد حل مرد مضطرب خلقت وکجعفر تمام خلقت گرداندام وبقره سلغف وسلغفة بالفتح فيهما گاؤ فربه وسلغفه او باريد آنرا والسلغاف السلعاف۔

سندفا ۔ بالفتح دو دهه است بمصر احدیهما من الهنسا والاخری من المنوفية۔

سنغف ۔ کجرد حل مضطرب خلقت۔

سهف ۔ بالفتح درخون طپیدن کشته واضطراب نمودن آن درحالت نزع وجان دادن وپشیزه ماهی سهف بالتحریک تشنگی سخت وسخت تشنه شدن (ع ک اف ۲) ساهف لغت منه وهلاک شونده وتشنه یا آنکه او را وقت جان کندن تشنگی غالب باشد وساهف الوجه گونه برگردیدن روی سهاف کغراب علت تشنگی رجل مسهوف آنکه بسیار آب خورد وسیر نشود طعام مسهفة بفتح الها وطعام که تشنگی آرد وآب بسیار خواند استهفه استهافا سبک داشت آنرا۔

فصل الشين

شأف ۔ شأفة ۔ ریش سوختنی که زیر قدم برآید

وبخشم آوردن ويقال استاصل الله شأفته اے اذهبه الله كما اذهب تاك القرحة بالكي ۔ شأف بالتحريك سوختنی برآمدن براندام (ع ک اف ۲) شدف ۔ شدف ۔ بالتحريك شخص شدوف ج۔

شرف ۔ شرف ۔ بالتحريك بلندی وجای بلند۔ وبزرگی وبزرگ وبلند قدر شدن (ع بضمهما) جبل مشرف کوه بلند رجل شریف مرد بزرگ قدر شرفاء اشراف ج ۔ تشریف بزرگ داشتن کسی را وبزرگ گردانیدن شرف بالتسکین چیره شدن ببزرگی (ع ع ف اض ۲) مشروف مغلوب به ۔ اشرف بلند تر ۔ وبلند يقال منك لاشرف اى عال ۔ واذن شرفاء اى طويلة شرفة بالضم کنگره شرف ج۔ شرفة المال گزیده تر مال شارف ناقه کلان سال وفی المثل احسن من شارف لانها اشد حنينا على ولدها شرف ج مثل بازل وبزل ۔ سهم شارف تیر کهنه ودیرینه وتشرف بكذا اى عده شرفا ۔ وتشرف المرباء واشرفته اى علوته ۔ اشراف اطلاع یافتن برچیزی واز بالا بزیر نگریستن مشرف منظر بربلندی شارف الارض بلندی های زمین مشرفية شمشیرهای منسوب بمشارف وآن دیه ایست از دیار عرب يقال سيف مشرفی ولا يقال مشارفی لان الجمع لا ينسب اليه اذا كان على هذا الوزن ويقال مهالبی ولا جعافری ولا عباقری ۔ مشارفة مفاخرت کردن بایکدیگر بشرف وبرآمدن ومطلع شدن برچیزے استشراف برپاے خاستن فرس مستشرف اى مشرف الخلق ۔ استشراف

چشم برداشتن تا در چیزے نگرد و دست بر بالاے چشم داشتن چنانکہ عادت نگریستن ست از دور۔ و پیش چشم کردن ستور و مال کسے را شراف برگ کشت کہ در از روا نبود و شود چنانکہ پرند آنرا یقال شرفت الزرع اذا قطعت شریافہ شرف آبے در بنی تمیر شاروف نام کوہے۔ و معرب جاروب۔

شرسف۔ شراسیف۔ سرہاے استخوانہاے پہلو کہ سوے شکم باشد شرسوف کرکرانک۔

شسف۔ شاسف۔ خشک از لاغری شسوف مصدر منہ (عع بضمہما) لحم شسیف گوشت نزدیک بخشک شدن۔

شطف۔ شطف۔ بفتحتین تنگی و سختی شطاف بالفتح کذلک شطیف درخت خشک از بی آبی یقال شطف بالضم بعیر شطف الخلاط ای یخالط الابل مخالطۃ شدیدۃ و شطف السہم بالکسر اذا دخل بین الجلد واللحم۔

شعف۔ شعفۃ۔ بالتحریک سرکوہ شعف شعوف شعاف شعفات ج۔ و یقال رجل صہب الشعاف یرادبہ شعر رأسہ و ما علی رأسہ الا شعیفات ای شعیرات من الذوابۃ شعفۃ گیسوے غلام شعاف بالکسر کوہ و مرد بلند نون زائدہ و کذلک شعوف شعف بیمار و شیفتہ گردانیدن دوستی دل را (عع بفتحتہما) و یقال شعف فلان بکذا فہو مشعوف بہ۔ و قرء الحسن قد شعفہا حبا بالعین المہملۃ ای کلفہا حبا و شغول کردن ستور را بقطران (عع بفتحتہما) شعفین جائے و فی المثل لکن بشعفین بعد ود و قیل فی امرأۃ تقول لاترا جہا و ہی تمشی علی اربع اجلبوفی فانی خلفہ

شغف۔ شغاف۔ بالفتح بیماری زیر تہی گاہ از جانب است و ہو غلاف القلب ایضا یقال شغفہ الحب ای بلغ شغافہ و قرأ ابن عباس قد شغفہا حبا قال دخل حبہ تحت الشغاف۔

شغف۔ شغف۔ بالفتح پردۂ تنک۔ و نزار کردن غم تن را (عع ف اض ۲) شغفتہ الہم کذلک شغف بالکسر فزونی و سود کردن (عع ف اک ۲) و کم شدن و ہو من الاضداد۔ شغوف شفیف تنگ شدن جامہ ثوب شغف و شغف ای رقیق شغوف لاغر شدن تن اشغاف بعضے را بر بعضے گزیدن شفیف گزیدن سرما یقال لفلان یجد فی اسنانہ شفیفا ای برد اشغان سرد باد کہ با نم باشد۔ و ہذہ غداۃ ذات شغان۔ شغشاف باد خنک شغافۃ باقی آب در خمر شغاف خوردنی باقی آب بتمامہ کہ پس خوردہ نماند و فی المثل لیس الرمی عن القسی و استقصا کردن در کار ما اشتغاف مثلہ۔

شنف۔ شنف۔ گوشوار بر بن شنوف ج۔ تشنیف گوشوار نہادن زن را تشنف لازم منہ۔ شنف بالتحریک دشمنی و ناپسند داشتن (عع ک ا ف ۲) شنف بالکسر دشمن دار و شنفت الی الشئ بالفتح مثل شنفت و ہو نظر من اعتراض۔

شنخف۔ شنخف۔ مثل جرد حل دراز او فی الحدیث انک من قوم شنخفین۔

شوف - شوف - زدودن دنیا مشوف ای ای مجلی - تشوف خود را آراستن و خبر و برآمدن بر چیزی تا بنگرد النساء یتشوفن من السطوح ای ینظرن - وشیفت الجاریة تشاف شوفا ای زینت اشتیاف گردن دراز کردن و نگریستن در چیزے شیفة القوم دیدبان قوم شافة اطلاع یافتن بر چیز

شخدوف - کعصفور تیز و تند از هر چیز -

شحف - رندیدن پوست از هر چیزے (ع ف بفتحها) لغة یمانیة -

شنحاف - بالکسر شیر لغة حمیریة شنحف بالفتح آواز دوشیدن -

الشذحوف - لغة فی الشخدوف

ماشذفت مینک شئ - ای ما اصبت -

اشرحف له - برای جنگ او آماده شد و شتابی و بسیکی کرد شرحوف بالضم آنکه برای حمله کردن بر دشمن آماده باشد شرحاف بالکسر پیکان پهناور آنکه پشت پایش پهناور باشد -

شرعوف - بالضم نبات یا خرنباتی شرعاف بالکسر و بالضم پوست شکوفه خرما بنان نر -

شرغوف - بروزن و معنی شرعوف و غوک خرد -

شرناف - بالکسر برگ دراز از زرعت و شرنف الزرع قطع شد نافه -

شرهفة - نیک کردن غذای کودک و غلام شرهف کمقعشر ای حاف الرأس شعث قشف -

شطف - رفت و دور شد و شتافت (ع ف ض ر)

وهذه سوادیة دنیة شطوف بعیدة وریة شاطفة زلت عن المقتل -

شطنوف - بفتحتین دهیست به مصر

شقف - بفتحتین سفال یا سفال پاره و درب الشقاف او درب الشقافین دو موضع است به مصر و شقیف کامیر اربعة مواضع -

شقدف - کقنفذ مرکبیست معروف در حجاز واما الشقنداف فلیس من کلامهم -

الشلحف - کجردحل مضطرب خلقت و قدم سطبر

الشلغف - کجردحل لغة فی الشلغف -

شلافة - کشداده زن زانیه شلاف ککتف دهیست نزدیک تعز که تنخنکا ه یمن ست و دران دو مسجد ست قدیم بنا کرده یکے از اصحاب نبی صلی الله علیه وسلم

شنعف - کجعفر و جردحل دراز -

فرس شندف - کقنفذ اسپ بلند یا خمیده رخسار

شنطف - کجندب کلمة عامیة ذکرها ابن دریدلم الفیها

شنطوف - بالضم فرع هر چیز -

شنعوف - کعصفور و قرطاس سرهای کوه و کقرطاس کوه بلند و مرد دراز سست و درمانده شنعفة درازی و الشنعف کجردحل مضطرب خلقت -

شنغف - کجردحل مرد مضطرب خلقت -

شیف - بالکسر خارکه بپائین شاخ خرما باشد -

فصل الصاد

صحف صحفة - کاسه بزرگ صحاف ج - قال الکسائی اعظم القصاع الجفنة ثم القصعة تلیها

تشبع العشرة ثم الصحفة تشبع الخمسة ثم المكلة تشبع الرجلين والثلاثة ثم المصحفة تشبع الرجل صحیفه نامه صُحُف صحائف ج مصحف بالکسر والضم کراسه قال الفراء وقد استثقلت العرب الضمة فی حروف فکسروا میمها واصلها الضم من ذلک مصحف و مخدع ومطرف ومغزل ومجسد لانها فی المعنی ماخوذة من صُحف ای جمعت فیه الصحف واصبر ای الصق بالجسد واطرف ای جعل فی طرفیه علمان وکذلک مغزل انما هو من اُدبر وقیل تصحیف خطا در نبشته -

صدف صَدَف - روے گردانیدن (ع ف ا ک ۲) امراة صدوف زنے کہ روی آرد و باز گردد اصدف میل دادن کسی را بجائی صدف بالتحریک غلاف مروارید صدفة یکے - وانها نزدیک وسیمها دور دور نهادن اسپ - وبیرون رویه میل کردن سم ستور فرس اصدف لغت منه و بریدگی کوه صدف بضمتین کذلک قوله تعالی حتی اذا ساوی بین الصدفین بضمتین وفتحتین - صدف ایضاً هر چیزے کہ بلند نهاده باشد صادفه یافتن صوادف شتران کہ یاران خود را در آنجور یابند ومنتظر باشند در پس ایشان نوبت آب را واحدها صادفة -

صرف صَرف - توبه ومنه قوله تعالی لا یقبل منه صرف ولا عدل وحیله ومنه قولهم انه لیتصرف فی الامور وقوله تعالی فما یستطیعون صرفا ولا نصرا - وصرف الدهر حدثانه - صرفان روز وشب صرفة یکے از منازل قمر - وشب صرف بالکسر سرخی کہ شراک نعل را بدان رنگ کنند وخالص هر چیزی صریف البکرة آواز چرخ دلو (ع ف ا ک ۲) وبانگ در - وبانگ دندان شتر ناقة صروف ای بینة الصریف صریف ایضاً سیم یقال ما انتم ذهبا ولا صریفا ولکن انتم الخزف وشیر گرم دوشیده صریفون نام جائے بعراق - خمر صریفیة منسوب بوے صرفان ارزیز - وجنسے از خرما صَیرف مرد محتال تصرف کننده در کارها صَیرَفی مثله وصراف یعنی سیم سره کننده قوم صیارفة والهاء للنسبة صیاریف کذلک یقال صَرف الدراهم بالدنانیر وبین الدرهمین صَرف ای فضل وفی الحدیث من طلب صَرف الحدیث وهو تزیینه بالزیادة فیه - صرف ایضاً گردانیدن (ع ف ا ک ۲) وباشگونه کردن انصراف برگشتن مُنصرف کذلک وایضاً جاے برگشتن صروف گردشهاے روزگار وخوسله شدن مادهٔ سگ صراف بالکسر کذلک (ع ف ا ک ۲) تصریف برگردانیدن چیزے - وشراب ساده خوردن - وتصرف دادن کسے را تصرف دست درکارے کردن اضطراب برگشتن در کسب چیزے استصراف برگردانیدن خواستن یقال استصرف الله المکاره -

صعف صَعف - نوعے از شراب اهل یمن -

صفف صَفّ - رسته وبصف ایستادن وصففت القوم فاصطفوا اذا قمتهم فی الحرب صفا -

وصافوهم فی القتال - والمصف الموقف فی الحرب والجمع المصاف وگوشت در سیخ کشیدن - و بصف کشیدن شتران یا مار ایقال صفت الابل فواتها فهی صافة وصواف وصفه ساختن زین را - و در دو محلبه یا بیشتر در پی یکدیگر دوشیدن ناقه را (عع ف اض ۲) صفة معروف وزین کوهه ناقة عنوف ناقة که چند قدح شیر دهد بیک دوشیدن ضفیف گوشت بسیخ در کشیده بجهت بریانی صفصف زمین هموار صفصاف درخت بید -

صلف صَلَفاء - زمین سخت صَلیف یک کرانه گردن صلیفان دو کرانه - و دو چوب که بر دو جانب پالان باشد که محمل را بر وی نهند صلف بالتحریک لاف زدن - و بی بهره شدن زن از شوی (عع ک اف ۲) یقال امرأة صَلَفة وهن صلائف ویقال للمرأة اصلف الله رغمک ای بغضک الی زوجک - ومن امثالهم فی التمسک بالدین من یبع فی الدین یصلف ای لایحظ عند الناس ولا یرزق منهم المحبة صِلف بالکسر طعام بی مزه وخنور که آب کم برد سحاب صلف ابر بسیار رعد کم باران وفی المثل رُبَّ صَلِفٍ تحت الراعدة یضرب للرجل یتوعد ثم لایقوم به - تصلف لاف زدن رجل صَلِف متصلف مرد لافی -

صنف صِنف - بالکسر گونه و بالفتح لغة فیه وموضع عود صَنفی منسوب بوی صَنفة الازار بکسر ۲ طره میز تصنیف گونه گونه کردن چیز را - وجدا کردن بعضه از بعضه -

صوف صُوف - پشم گوسپند صُوفة اخص منه و پدر عیی از مصر ویقال اخذت بصوف رقبته ویصوف رقبته وبصاف رقبته وبطاف رقبته وبقوف رقبته وبقاف رقبته کلها بمعنی ای بجلد رقبته وقیل بشعره المتدلی فی نقرة القفا کبش صاف بسیار پشم صُوف صُوف بسیار پشم شدن (عع ف اض ۲) یقال اصاف الکبش بعد ما زمر فهو صاف اصوف صائف لغت منه وکذلک صَوف الکبش بالکسر کبش اصوف بین الصُوف و بیک سو رفتن تیر از نشانه (عع ف اض ۲ و ک ۲) و بیک سو شدن بدی از کسی اصافه بیک سو کردن -

صیف صَیف - تابستان - و گرما - و باران تابستانی و تابستان بجای اقامت کردن اصطیاف کذلک مُصیف مُصطاف موضع تابستانی صَیف صائف تابستان گرم مصیف آب راهه کریوم صائف ولیلة صائفة ای حارة ویوم صاف مثله مصائفة معاملة تابستانی مثل المشاهرة والمیاومة المعاملة صائفة خوار بار تابستانی وغزوه روم آن تابستان بود ی همیشه ویقال صِفنا ای اصابنا مطر الصیف وصیفة الارض فهی مصیفة ومصیوفة اذا اصابها مطر الصیف صَیف وصیفة بیک سو افتادن تیر از هدف (عع ف اک ۲) اصافة بکلان سالی بچه شدن مرد را صَیفی بچه که در پیری شده باشد و نام مردی - وتابستان در آمدن - ودور کردن بدی از کسی یقال اصاف الله عنی شر فلان ای صرفه

وعدل به - ویقال صیفنی هذا الشئی ای کفانی لصیفی ویقال هذا لمقیظی ومصیفی ومشتی ای ما یکفینی فی الصیف والشتاء - صیفة باران تابستان یقال اصابتنا صیفة غزیرة - تصییف تابستانی کردن -

صخف - به بیل زمین کندیدن (ع ف بفتحهما) مصخفه بالکسر بیل مصاخف ج -

صردف - بجعفر شهریست بجانب شرق جند منه اسحق بن یعقوب الفرضی الصردفی -

صقوف - بامها وسایه بانها والاصل صیقوف -

صلخف - کرد حل ثرة چهارپایه ونره مردوصلخفة اسم فطحاء عریضة -

فصل الضاد

ضعف ضعف - بالفتح والضم سستی وناتوانی خلاف القوة یقال ضَعُفَ فهو ضعیف (ع بضمهما) اضعاف ضعیف گردانیدن - دو چند کردن چیز را اضعفت الشئ فهو مضعوف علی غیر القیاس خداوند ستوران ضعیف شدن قوم ضعاف ضُعَفاء وضَعَفَة استضعاف ضعیف یافتن تضعیف یک چیز را دو چندان کردن یا زیادت مضاعفة تضاعف کذلک ضِعف الشئ بالکسر مثل چیزے ضِعفاه ثناه اضعافه جمعه وقوله تعالی اذا لاذقناک ضعف الحیوة وضعف الممات ای ضعف العذاب حیاً ومیتاً - ویقال وقع فی اضعاف الکتاب لتوقیع نهاد میان خطها ویقال هو ضعیف مضعف الاول فی بدنه والثانی فی دابته کما یقال قوی ممقو - تضعیف ایضاً ناتوان گردانیدن - وبناتوانی منسوب کردن مضاعفة زرهٔ دوکان حلقه بافته -

ضعفف ضعفف - بفتحتین بسیاری عیال یقال لا ضعفف یشغله ولا ثقل ای لا یشغله من لم یکن له وجبة عیال ولا متاع - وفی الحدیث ما شبع رسول الله صلعم من خبز ولحم الا علی ضعفف ای کثرة الایدی علی الطعام وتنگی وسختی حال - وحاجت وشتاب یقال لقیته علی ضعفف ای عجلة وانبوهی کردن مردم برآب رجل ضعفُ الحال وهوان یکون المال له قلیلا او من یاکله کثیرا - وتضافوا علی الماء اذا کثروا علیه - ماء مضعوف اذا کثر علیه الناس مثل مشغوه - ویقال فلان مضعوف مثل مشموء اذا انفرد ماعنده ضعف الناقة دوشیدن ناقه بهمه کف دست ضفة بالکسر کرانه جوی ضفتاه جانباه -

ضیف ضیف - مهمان یکون واحدا وجمعا وقد یجمع علی اضیاف وضیوف وضیفان - وامرأة ضیفة وضیف لغتان لها ونزدیک شدن آفتاب بفروشدن وبیک سو رفتن تیر از نشانه - وفرود آمدن عم بر کسی ضیافت مهمان شدن نزدیک کسی (ع ف اک ۲) تضییف کذلک وایضاً بفروشدن نزدیک شدن آفتاب تضییف کذلک - اضافه مهمان داشتن کسی را تضییف کذلک ومیل دادن چیزی را بچیزی وترسیدن وحذر کردن از کاری والتجاء کردن کسی را بکارے صاته بالی ومنه المضاف فی الحرب هو الذی احیط به واضافت کردن آسمی را باسمے کقولک غلام زید

فالغلام مضاف وزید مضاف الیہ والغرض بالاضافۃ التخصیص والتعریف فھذا لا یجوز اضافۃ الشئی الی نفسہ لانہ لا یتعرف لنفسہ۔ مضوفۃ کارے کہ ازوے ترسیدہ شود مضاف باز خواندہ بدیگرے تضائف الوادی ای تضائق ضیف بالکسر پہلو ضیفن طفیلی نون زائدہ وہو فعلن ولیس بفیعل۔

ضرافۃ۔ بالضم موضعے است نزدیک لعلع وہو فی ضرفۃ خیر ای کثرۃ او ضرف کلکتف ورجت انجیر ضرفۃ یکے او من شجر الجبال یشبہ الاثاب فی عظمہ وورقہ ولہ تین ابیض مدور مفاطح کتین الخیاط الصغار مرغیرس باکلہ الناس والطیر والقرود۔

ضغیفۃ۔ من بقل۔ وذلک اذا کانت الروضۃ ناضرۃ وتخیلۃ۔

مضوفۃ۔ تصدد حاجت۔

فصل الطاء

طخف۔ طخاف۔ بالفتح ابر تنک طخف غم کہ دل را فرو گیرد وطخفۃ بالکسر نام جائے نظر یطخف مثال نہر بزیادۃ اللام زدن سخت۔

طرف۔ طرف۔ چشم یکون واحدا وجمعا لانہ مصدر قولہ تعالیٰ لا یرتد الیھم طرفھم نگریستن۔ ودوستارہ کہ آنرا عین الاسد خوانند از منازل قمر وبازگردانیدن صلتہ بعین وچشم بر ہم زدن طرفۃ تکیا ریقال اسرع من طرفۃ عین وچیزے بر چشم زدن کہ آب روان شود از چشم مطرفۃ چشم آب روان از زخم رسیدگی طرفۃ ایضا نقطہ سرخی کہ در چشم حادث شود از زخم وقولہم لاتراہ ابطر ارفت ای العیون۔ طرف بالکسر اسپ گرامی یقال فرس طرف طروف ج۔ وہو لغت الذکور خاصۃ وجوانمرد وکریم طرف بالتحریک کرانہ وگروہے از چیزے۔ وبر کرانہ چیز اکردن ستور (ع ک اف ۲) ناقۃ طرفۃ التی لا تثبت علی مرعیً واحد ورجل طرف الذی لا تثبت علی امرأۃ واحدۃ ولا صاحب واحد۔ طرف ایضا نقیض القعدد وکریم الطرفین ای من جہتی ابویہ۔ اطراف الرجل ابواہ واخوتہ واعمامہ وکل قریب لہ محرم۔ ویقال لا یدری ای ثی طرفیہ اطول ای ذکرہ ام لسانہ ویقال لا یملک طرفیہ ای فمہ وسوأتہ۔ ناقۃ مطراف بالکسر ناقۃ کہ جابجا چرا کند طرفا وکز طرفۃ یکے۔ ونام مردے ویقال طرفا واحد وجمع مطرفۃ زنے کہ در مردان مے نگرد ودر شوی خود نمی یقال امرأۃ مطروفۃ بالرجال وہی التی طمحت عینہا الیہم وصرفت بصرہا عن بعلہا الی سواہ۔ ویقال مطروف العین آنکہ چشم بر یک کس ندارد مطرف بالضم والکسر ردائے خز با علم واصلہ الضم۔ اطراف نو خریدن وہو افتعال منہ۔ استطراف نو شمردن چیزے را یقال فعلت ذاک فی مستطرف الایام ومطرف الایام ای مستانف الایام۔ طارف طریف مال نو خلاف تالد وتلید طرفۃ بالضم نو وشگفت طرافۃ مصدر منہ (ع بضمہما) اطراف نو آوردن۔ واطلاع یافتن بر چیزے طریف در نسب آنرا گویند کہ پدران بسیار گذشتہ باشند میان او وجد بزرگ او (ع بضمہما) وہو خلاف قعدد وقد یمدح بہ۔ طریفۃ گیاہے است کہ آنرا نصی خوانند چون

رسیده و سپید شود ویقال اطراف البلد ای کثرت طرائفه
و ارض مطروفة زمین طریفه ناک طراف بالکسر خیمه از
ادیم ویقال جاء فلان ابطارقة عین ای بحال کثیر
طوارف لشکرگاه و خیمه و امثالها در و اکرده تطریف
برکرانه لشکر زدن و بازگردانیدن خصم را در حرب
مُطَرَّف لغت منه - مُطَرَّف بالفتح اسپ سپید سرودم
و هر اسپ که سرودم او یکرنگ باشد بر خلاف
سائر اعضاء او -

طرهف - مُطَرهف - مثال مطمئن تمام خلقت
نیکو اندام -

طفف طفیف - اندک طفاف المکوک بالفتح
والکسر پری پیمانه و کذلک طُفَّه و طُفَّفه - و فی الحدیث
کلکم بنو آدم طفّ الصاع لم تملئوه و هو ان یقرب
ان یمتلئ فلا یفعل طفاف طُفافة بالضم انچه زیاد
آید از پیمانه و هو ما فوق المکیال - الطفاف بالطفافة
پر کردن پیمانه را التطفیف کم پیمودن و هو ان تملأه
الی اضباره ای جوانبه - و فی الحدیث یطفف بی انفرش
مسجد نبی زریق حتی کاد یسادی المسجد یعنی و تبه نبی
و قیل قارب و لم یبلغ هناک - انا و طفان خنور که
برتر از بهاپر شده طفطفة تهی گاه طفطاف کرانهای
درخت و یقال خذ ما طفلک و اطفّ و استطف
ای خذ ما ارتفع لک و امکن -

طلف - طلف - ای هدر و باطل یقال ذهب دمه
طلفا ای هدرا و رهش و بخشش یقال اطلفنی و
اسلفنی و اسلف ما تقیضنی - اطلاف بمعنی اتلاف
و هدر کردن -

طنف طنف - بالتحریک و بالفتح و الضم کرانهای
دیوار که بخشت فرو گرفته باشند - و پوشش و سرای
و هو السیور ایضا و سرکوه - تطلف برآمده سرکوه

طوف - طوف - طواف - طوفان - گرد چیزی
گشتن (ع ف اض ۲) تطواف استطافة کذلک - رجل طواف
مرد بسیار طواف طوف ایضا شناختن و آن خیک باشد
که بوی از آب گذرند و غائط و غائط کردن اطیاف
بسیاجت گاه شدن طائف عسس و نام شهری
و خانه کمان - طائفه گروهی از هر چیز قوله تعالی
ولیشهد عذابهما طائفة من المؤمنین قال ابن عباس
الواحد فما فوقه - طوفان بالضم باران - و آب که
از زمین برآید و همه چیز را غرق کند قوله تعالی
فاخذهم الطوفان - ویقال اخذه بطوف رقبته و بطاف رقبته
و قد مر فی فصل الصاد - تطوف طواف کردن تطویف
مبالغة فیه - اطافة فرود آمدن بچیزی و نزدیک شدن

طهف طهف - نان غاره طهفة صلیان بلند
و آن گیاهیست که آنرا بپارسی زربوده گویند طهافة بالضم
سرشیر طهاف بالفتح ابر برآمده -

طیف طیف - خیال و آمدن خیال در خواب
(ع ف ا ک ۲) مطاف کذلک و وسوسه و قری
قوله تعالی واذا استهم طیف من الشیطان و طائف
من الشیطان و هما بمعنی -

طحرف و طحرفة - بکسر هما مسکه تنگ و ابر سبک
و حصار رقیق دون العصیدة -

طحاف - بالفتح ابر بلند لغة فی الخا وعن ابن عدیس
طرخف و طرخفة - بکسرہما مسکة تنک او ہو شر الزبد
الطعسفة - لغة مرغوب عنہا یعنی متروک است
ویقال مر یطعسف فی الارض اذا مر یخبطہا -
طغفة بن قیس الغفاری - صحابی والصواب طلفة
وطقفة وسیأتی
طقفة - بن قیس الغفاری صحابی او الصواب
طخفة بالخاء او طغفة بالغین او قیس بن طخفة او یعیش
بن طخفة او عبد اللہ بن طخفة او طلفة بن ابی ذر -
ضربة ضربا طلیحفا - کبر طویل وسمند وجرد حل وسحل
وجرکی وقرطاس ای ضربا شدیدا وجوع طلحف کسحل
وجرد حل سخت گرسنگی واللام اصلیة لذکرہم الطلحفی
فی باب فعلی مع جرکی وہم الجوہری -
ضرب طلخیف - بالخاء والکاف فی لغاتہ -
طلنفی - کجرکی وبالمد وبسیار گو وجمل مطلنفی السنام
شتر خمیدہ کوہان واطلنفات الرجل بالارض -

فصل الظاء

ظرف ظرف - خنورد منہ ظروف المکان والزمان
وزیرکی ظرائف زیرک ظرفا وظراف ظروف ج -
ظرافة زیرک شدن (عع بضمہما) اظراف پدر پسران
ظریف شدن تظرف بہ تکلف ظرافت نمودن -
ظلف ظلف - بالکسر سم شکافتہ چون سم گاو
وگوسپند وامثال آن ظلوف ظلف ای شد او دو ہو
توکید لہا ظلف بالفتح برسم زدن (عع ف اک ۲)
ظبی مظلوف لغت منہ - رجل ظلیف ذی الحال -
مکان ظلیف ای خشن - شر ظلیف ای شدید الظلوفة
مثال اعجوبة زمین کہ در وے سنگہای تیز باشد
اظالیف ج - ویقال ذہب فلان بغلامی ظلیفا ای
بغیر ثمن - ویقال اخذ الشیء بالظلفة وظلیفة ای کلہ -
وذہب دمہ ظلفا بالتسکین والتحریک ای ہدرا وباطلا
وبالطاء کذلک ایضا - ویقال ذہب بہ ظلیفا ای
مجانا اخذہ بغیر ثمن - ویقال ظلف نفسہ عن الشیء
ای منعہا من ان تفعلہ او تاتیہ - ویقال ظلفت
اثری واظلفتہ پی ناپدید کردم یعنی بزمین در شت
رفتم کہ اثر نکند ظلف بالتحریک باز ایستادن (عع ک ا
ف ۲) وسختی معیشت امرأة ظلفة النفس ای عزیزة
عند نفسہا - ارض ظلفة زمین سخت کہ اثر نگیرد ظلفة
ایضا یکے از چہار چوب کہ بر پالان شتر بندند
ظلفات الرجل ج -
ظوف - یقال اخذہ بظوف - رقبتہ ویظاف رقبتہ
لغة فی صوف رقبتہ وقدمہ -
جاء یظافہ ویظوفہ - آنزا دور کنان آمد (عع بفتحہما
وص ۲)
ظلف قوائم البعیر - ہمگی پایہای شتر را فراہم آوردہ
بست ظلف زندگانی ناخوش وگرانی ہموارہ ظلف
ومظلوف بروزن ومعنی ضفف ومضفوف واستظلف
آثارہم تتبعہا -

فصل العین

عرف - رجل عرتیف - بالکسر وعرتوف بالضم
مرد دلیر بدکار کارگزار عرفان بضمتین خروس -

عجف - عُجُف - بالتحریک الاغری (ع ک اف ۲) اعجف عَجَفاء لغت منه عجاف ج علی غیر قیاس لان افعل وفعلاء لم یجمع علی فِعال ولکنهم بنوه علی سِمان والعرب قد تبنی الشئی علی ضده کما قالوا عدوة بناءً علی صدیقة وفعول اذا کان بمعنی فاعل لا یدخلها الهاء اعجاف الاغر کردن ویقال اعجف المال بالضم والکسر وانصل اعجف ای رفیق - وعجف نفسه بالفتح علی فلان اذا آثره بالطعام علی نفسه تعجیف کمتر از سیری خوردن -

عجرف - عَجْرَفة - عَجْرَفیّة تعجرف - شتاب زدگی وبیباکی یقال جبل فیه عجرفة وعجرفیة وتعجرف اے لا مبالاة فیه - وفلان یتعجرف علی فلان اذا کان یرکبه بما یکره ولا یهاب شیأ - عجروف بالضم مورچه دراز پای تیز رو - وعجارف الدهر وعجارفه ای حوادثه

عدف - عَدْف - خوردن چیزے (ع ف اک ۲) ویقال ما ذقت عَدفا وعدوفا ولا عدوفة ولا عدافا اے شیأ - وباتت الدابة علی غیر عَدوف ای علی غیر علف وهذه لغة مضر - عدف بالتحریک خاشاک عدفة بالکسر اندوده تا پنجاه ویقال اعطاه عِدفة من المال ومَرّ عدفة من اللیل اے قطعة - عُدفة ایضا طرة جامه یعنی ملک کرباس وجز آن کالصنیفة -

عذف - عَذْف - خوردن (ع ف اک ۲) وهذه لغة ربیعة یقال ما ذقت عَذفا ولا عَذوفا ولا عذافا اے شیأ - وباتت الدابة علی غیر عذوف ای بلا علف

عرف - معرفة - عِرفان شناختن (ع ف اک ۲)

ویقال ما اعرف لاحد یصرّغنی ای ما اعترف - عَرْف بالفتح فش اسپ بریدن وایضا بوی خوش وناخوش یقال ما اطیب عرفه وفی المثل لا یعجز مسک السوء عن عرف السوء - عرفة ریش کف دست یقال عرف الرجل اذا خرج به تلک القرحة فهو معروف اے دوقرحة - معروف مردشناخته ونیکوئی عارفة مثله عُرف بالضم شناختگی وهو ضد النکر ونیکوئی یقال اولاه عرفا ومتعرآمدن یقال له علی الف عرفا اے اعترافا وهو تاکید وفش اسپ قوله تعالی والمرسلات عُرفا وتاج خروس وریگ توده وبضم الراء کذلک عُرفة مثله عُرف اعراف ج - معرفة جامی فش وتاج خروس ویقال الاعراف الذی فی القرآن سور بین الجنة والنار شئی اعرف بافش اعراف وراز شدن فش اعریراف بافش شدن اسپ - وآماده شدن مرد بدی را - وموج برآوردن دریا عرفا فعلا عُرف بالکسر سن قولهم ما عُرف عرفی الا باخرة اے ما عرفنی الا اخیرا - عَرَفة روز نهم از ذی الحجه یقال هذا یوم عَرَفة غیر منون ولا تدخله الالف واللام - عَرَفات جاے وقوف آوردن بمنی وهو اسم فی لفظ الجمع فلا یجمع قال الفراء ولا واحد له کالصحة وهی معرفة وان کان جمعا لان الاماکن لا تزول فصارت کالشئ الواحد خالف الزیدین یقول هؤلاء عَرَفات حسنة بنصب التاء لانه نکرة وهی مصروفة وقوله تعالی فاذا افضتم من عَرَفات قال الاخفش انما صُرفت لان التاء صارت بمنزلة الیاء والواو فی مسلمین ومسلمون لانه

لانه تذکیره وصار التنوین بمنزلة النون فلما سُمّی به ترک علی حاله کما یترک مسلمون اذا سُمّی به علی حاله و کذلک فی اذرعات وعانات وعُرَیْنات - عارف مرد شکیبا یقال لُحَیب فلان فُوجد عارفا ای صبورا عروف مثله - رجل عروفة مرد نیک کارشناس والهاء للمبالغة - عَرِیف عارف یعنی علیم وعالم - عریف شناسنده وکارگزار قوم وهو دون الرئیس عُرَفاء ج - عَرافة مصدر رمنه یعنی عریف شدن (ع ف ا ک) عرافة بالکسر یعنی کردن یقال عَرَفَ فلان علینا سنین یَعْرِف بالضم عِرافة - تعریف شناساکردن وآگاهانیدن وگم شده جستن - وخوشبوی گردانیدن ومنه قوله تعالی عرّفها لهم ای طیبها واسم نکره را معرفه کردن ووقوف آوردن بعرفات عَرّاف فال گوی وطبیب مُعَرَّف موقف در عرفات اعتراف اقرار کردن - وپرسیدن خبر - وشناختن تعرُّف معرفت جستن ویقال ائت فلانا فاستعرِفْ الیه حتی یعرفک - تعارف یکدیگر را شناختن قوم معارف مردمان شناخته امرأة حسنة المعارف ای الوجه ما ینظر منها واحد ها معرَف بفتح الراء -

عرصف - عرصاف - بالکسر شتر رحل شتر عراصیف ج - عرصاف الاکاف وعُرصوفه وعُصفوره کذلک -

عرف - عروف - روے برتافتن از چیزے صلته بعن (ع ف ا ک ۲ و ض ۲) عریف آواز پری و بانگ کردن آن (ع ف ا ک ۲) یقال عَرَفَتِ الجنّ بسحاب عُرّاف ابر که آواز آید ازوے عرّاف ایضاً نام ریگی در بنی اسد معارف آلت های لهو - وجمع معرف یعنی چغانه عازف چغانه زننده وآن نوعی از رود جامهات وسرود گوے عُرُف الریاح اصواتها -

عسف - عَسْف - بے راه رفتن (ع ف ا ک ۲) وقدح بزرگ تَعَسُّف عسافا بے راه رفتن عَسُوف بے راه وستمگار ناقة عاسف نزدیک آمده باشد بمردن ودم سخت میزند عساف بالضم لرزیدن گلو از نفس بشتاب وقت مردن عسیف مزدور عُسفار ج - عُسفان بالضم جائے -

عسقف عَسْقَفة - سخت شدن چشم بوقت گریه وبے آب شدن آن -

عصف عَصْف - برگ کشت قوله تعالی کعصف ماکول ای کزرع قد اکل حبّه وبقی تبنه وقد ارسید ودرودن کشت سخت وزیدن باد (ع ف ا ک ۲) ریح عاصف وعَصُوف - ویوم عاصف اے تعصف فیه الریح وهو فاعل بمعنی مفعول فیه مثل قولهم لیل نائم ونهم ناصب وکسب کردن اعتصاف کذلک وبشتاب رفتن متعد بالباء - ناقة عصوف وناقة عصوف ای سریعة ویقال الحرب تعصف بالقوم ای تذهب بهم وتهلکهم - اعصاف سخت وزیدن باد ریح مُعْصِف مُعْصِفة با برگ شدن کشت ومکان مُعْصِف ای کثیر الزرع وبشتاب رفتن اسپ ویقال اَعْصَفَ الرجل اے هلک - عَصیفة برگ کشت که درمیان او خوشه باشد عصافة بالضم انچه از خوشه بریزد از برگ وکاه -

عطف عَطْف - میل کردن وخم دادن چوب را -

دو دو تا کردن باشد را۔ وسخن را به سخن باز گردانیدن الاول معطوف علیہ والثانی معطوف و مہربانی کردن صلة بعلی و باز گشتن بر چیزے و حمایہ کردن صلة بعلی (ع ف ا ک ۲) ظبیة عاطف ای تعطف جیدها اذا رنفت عاطف ایضا اسپ شش مشم رہان عاطفة مہر خویشی و تعاطفوا ای عطف بعضهم علی بعض۔ والناقة العطوف التی تعطف علی البو فترئمه واستعطفه علیه فعطف عطفة فسون یا مہرہ کہ زنان فسون کنند۔ بدان مہر مردان را معطف بکسر المیم۔ واعطاف کذلک تعطف رداء بر افگندن بر خود۔ ومہربانی کردن صلة بعلی وقد تعطفت بالعطاف ای ارتدیت بالرداء ومنه سمی السیف عطافا۔ وقیسی معطفة ولقاح معطفة۔ وربما عطفوا عدة ذود علی فصیل واحد فاحتلبوا البانهن علی ذلک لیدرون۔ وقوس معطوفة عطفت العیدان شد وللکثرة۔ عطفا الرجل جانباه وکذا اعطفا کل شئی۔ ویقال ثنی فلان عنی عطفه اذا اعرض عنک منعطف الوادی بفتح الطاء خم وادی العطاف خم گرفتن۔

عفف۔ عفة۔ عفاف۔ عفافة۔ پارسائی و باز ایستادن از حرام (ع ف ا ک ۲) عف عفیف یا وساعفة بالفتح عفیفة لغت سنه لمؤنث اعفاف متعدسنه۔ استعفاف باز ایستادن۔ وباز ایستادن خواستن تعفف پارسائی نمودن بتکلف۔ وباقی شیر را کہ در پستان ماندہ باشد و شیر دان خوردن ویقال تعاف یا هذا ما قتک لک۔ اعلمها بعد الحلبة الاولی

عفقة عفافة بالضم باقی شیر در پستان ویقال جاء فلان علی عفقان ذلک بالکسر مثل رقبان ذلک ای علی عینه واوانه۔

عقف۔ عقف۔ خم دادن چیزے را (ع ف ا ک ۲) انعقاف خم گرفتن عقاف بالضم بیماری کہ قوائم ستور را کژ کند تعقیف کژ کردن چیزے را ویقال اعرابی اعقف اے جاف۔

عکف۔ عکف۔ باز داشتن (ع ع ف ض ا و ک ۲) قوله تعالی والهدی معکوفا۔ ویقال ما عکفک عن هذا ای ما منعک۔ الاعتکاف فی المسجد باز داشتن خود را در مسجد عکوف بر چیزے مقیم بودن و روے آوردن صلة بعلی قوله تعالی یعکفون علی اصنام لهم۔ ویقال فلان عکف علی فرج حرام وگرد چیزے برگشتن ویقال تکف الجوهری فی النظم۔

علف۔ علف۔ بفتحتین خورش ستور وجز آن علاف ج۔ علف خورش دادن (ع ف ا ک ۲) معلف جاے علف متعلف بالضم والتشدید میوہ درخت طلح کہ از اشتر خورد عاقفة یکے از علاف علفه برآوردن طلح علیفة علوفة شتر طلح خوار علافیات بالکسر رطلهاے منسوب بکسے کہ نام او علاف بوده است از قضاعة عاقوف بالضم دوجانی کلان سال

عنف۔ عنف۔ بالضم درشتی ضد الرفق ودرشتی نمودن (ع ع ف ض ا و ک ۲) صلة بعلی و بالباء عنیف لغت منه عنف ج۔ اعتناف درشت گرفتن کار وکراہت داشتن چیزے را واهل معتنفة اذا کانت فی البلد

لایوافقها تعنیف سرزنش کردن وملامت کردن
عنفوان الشباب والامر اول آن وکذلک
عنفوان کل شئ۔
عوف ۔عُوف۔ ۔حال یقال نعم عُوفک ای نعم
بالک وشانک قال ابو عبید وکان بعض الناس
یتاول العوف الفرج فذکرته لابی عمر وفانکره۔
عوفان نام دو مرد از بنی سعد۔ ام عوف ملخ خوافة
بالضم نام مردے۔
عیف ۔عیافة۔ بالکسر ننگ داشتن وکراہت
داشتن طعام را ومنه عاف یعاف عائف لغت منه
وفال گرفتن بمرغ عائف ای متکهن یعنی فال گوے
وگرد آب ومردار برگشتن مرغ وفرود آمدن خواستن
بران طیر عائف لغت عیفة اسم فیه۔عیوف بالفتح
ستور تشنه که آب را بوے کند ونخورد۔

عتف ۔موے برکندن (عع ف اض ۲) ومضی
عتف من اللیل یعنی پارۂ از شب بگذشت عَدف
بالکسر مثله۔
عجلوف ۔کجلیزبون اسم النملة المذکورة فی التنزیل
عرجوف ۔ بالضم شتر مادۂ درشت وفربک۔
عشوف ۔ بالضم درخت خشک والمعشف المحسن۔
من عرض علیه مالم یکن یأکل فلم یأکله او البعیر اول
یایجاء به من البر لا یاکل القت والنوی والشعیر والکلة
فاعشفت عنه اے مرضت ولم تهنأنی وانا اعشف
هذا اقذره واکرهه والعشف لی امر قبیح مایعرف و
قد رکبت امرا ما کان یعشف لک یعرف۔

عنجف ۔کقنفذ وزنبور خشکانیخ وکوتاه فراهم گوشت
وربما وصفت به العجوز وقیل النون زائدة۔

فصل الغین

غدف ۔غداف ۔ بالضم زاغ سیاه ۔وگیسوے پرناک
غدفان ج ۔ وبال وموے سیاه ودراز اغداف
فرو رها کردن زن پرده را بر روی خویش وفرو شدن
شب تاریکی را وصیاد دام را برصید وفی الحدیث
ان قلب المؤمن اشد ارتکاضا من الذئب یصیبه
من العصفور حین یغدف به۔
غرف ۔غرف ۔ بالفتح وقد یحرک درخت که پوست را
بوی پیرایند سقاء غرفی ای مدبوغ به۔غرف بالتحریک
رنجور شدن شتر از خوردن غرف (عع ک اف ۲)
غریف درخت انبوه ورهم از هر جنسے که باشد غریفة
دوال پارۂ که از قبضۂ شمشیر آویزان باشد۔ ونعل
غریف بالکسر نوعے از درخت غرف بریدن الغراف
لازم منه وپوست پیراستن بغرف۔ وبمشت آب
برگرفتن اغتراف کذلک۔غرفة بکبار آب برداشتن
بدست غرفة بالضم یک مشت آب غراف ج وبردارہ
غرفات ثلث بالضم وسکون الثانی وفتحها وبفتحتین
ج غرف کذلک۔غراف ایضاً پیمانۂ بزرگ مثل الجراف
مغرفة کفلیز۔
غرضف غُرضوف ۔بالضم گرگ مثل غضروف۔
غضف غضف شکستن چوب۔ وگوش پست
اندر افتادن سگ (عع ف اک ۲) غضف بالتحریک کذلک
وتاریک شدن شب (عع ک اف ۲) کلب اغضف

ولیل اغضف لغت منه - عیش غضف ای ناعم - سهم اغضف غلیظ الریش وهو خلاف الاصمع - اغضاف تاریک شدن شب غ ن ف نیکو حال غُضف بالضم سنگ خوار سیاه تغضف میل کردن صلته بعلی وکژ شدن شکستن - وفرو دریدن - چاه انغضاف درگر دشدن مردم -

غطف - غطف - بفتحتین فراخی عیش یقال عیش اغطف مثل اغضف - غطفان پدر قبیله -

غطرف - غطریف - بالکسر مهتر - وبچهٔ باز غطرفة تغطرف تغرّف بالثیاب ایضاً تکبر کردن -

غفف - غفة - بالضم آنقدر که بوے معیشت توان کرد از علوفه وجز آن اغتفاف خوردن ستور علف روزگار به بهاران - واندک فربه شدن ستور

غلف - غلاف - پوشش شیشه وشمشیر وجز آن یقال غلّفت الشارورة اغلاف غلاف ساختن - درغلاف کردن چیزے را غلف بالفتح خالیه کردن موے وریش را تغلّف کذلک غُلفاء لقب مردی - قلب اغلف الذی لا یعی شیئاً کانه غشی غلافا قوله تعالی وقالوا قلوبنا غلف رجل اغلف ای قلاف بی ختنه سیف اغلف وقوس غلفاء وکذلک کل شیء فی غلاف عیش اغلف فراخ سنة غلفاء سال فراخ غلف ایضاً درخت مثل غرف -

غیف - غیفان - نادیدن درخت از چپ بے راست تغیّف کذلک - ومیل کردن اسپ بجائے در رفتن ویقال حمل فلان فی الحرب فغیّف ای کذب وجبن -

غاف نوعے از درخت -

غرفة - وغطرفة - وتغترف وتغطرف - فریدن -

غرلف - کزبرج گل یاسمین ولیس بتصحیف غریف بالکسر وهو البردی وبالوجهین روی هریت حاتم -

غسف - بفتحتین تاریکی وغسفوا ای اظلموا -

غضروف - بروزن ومعنی غُضْروف -

غطیف - کزبیر فرس عبد العزیز بن حاتم من نسل الحرون

مغاندف - سخت تاریک مغلنطف مثله -

غنضف - کجعفر نام شخصے -

غنطف - کجعفر نام شخصے -

غنیف - کزبیر زه گاه چاه ها وچشمها ومنه بحر دو غنیف

فصل الفاء

فوف - فوف - بالضم سپیدی که بر ناخن پیدا آید وسپیدی مغز دانهٔ خرما بر دو معروف بر دو تنک وناخنها ویقال ما اغنی عنی فلان فوفا ای شیأ - فوفة تکے - وپوست سرخ دانهٔ خرما بر دو اوراف بالاضافة وهی جمع فوف -

فیف - فیف - بالفتح جای هموار اَفیاف وفیوف ج - فیفاء صحراے کشاده فیافی ج - وفیف الریح یوم من ایام العرب -

فولف - بالفتح پوشش ستوران که از برگ خرما سازند وپوشش هر چیز وغلاف آن یا پوشیست که بدان پارچها را پوشند -

فصل القاف

قحف - قحف - بالکسر کاسهٔ سر - وقدح چوبین

اقحاف قحوف ج - وفی المثل ماله باقحاف راسه اذا امسکته هدایته اوردها علیه ویقال ماله قدّ ولا قحف ای ماله قدح من جلد ولا خشب قحف بالفتح برکاسه سر زدن - وخوردن انچه در قحف باشد (ع بفتحهما) ویقال شربت بالقحف ومنه قولهم الیوم قحاف و غدا نقاف یعنی الیوم خمر وغدا امر سیل قحاف بالضم وقعاف سیل که همه را ببرد مثال حجاف اقتحاف بر خوردن از قحف قاحف باران سخت -

قذف - تیه قذوف - وفلاة قذف - بفتحتین و ضمتین دور دور انداز نده مردم را قاذفة بالضم کنگره وسرکوه قذاف قُذُف قُذُفات ج - رجل مقذّف مرد بسیار گوشت قذف بالفتح سنگ انداختن صلة بالباء (ع ف اک ۲) یقال هم بین حاذف وقاذف الحاذف بالعصا والقاذف بالحجارة وفی کردن - ودشنام دادن وبفاحشه نسبت کردن کسے را تقاذف یکدیگر را انداختن ودشنام دادن فرس متقاذف اسپ شتاب دو قذاف بالکسر تزی رفتار بلدة قذوف ای طرُوح لبعد ها منزل تذلیف وقذف ای بعید - قذیفه انداخته

قرف - قُرف - بالکسر پوست هر چیزے ومنه قرف الاناء قرف انجیزان سوخته بر تنور مانده قرفة یکی ونوعی از داروها ویقال فلان قرفتی ای هو الذی اتهمه وهو فلان قرفتی ای الذین عندهم اظن بطایتی - ویقال سل بنی فلان عن ناقتک فانهم قرفة ای تجد خبرها عندهم وفی المثل امنع من ام قرفة وهی اسم امراة - قرف بالفتح خنور ازپوست شتر گاو که آنرا پیرایند ودروے قلیه بتوابل پخته سخنی بنهند ویقال ما ابصرت عینی ولا اقرفت یدی ای ما وقعت منه - اقرف له ای ناه مقرف بدنژاد وآنکه پدرش اصیل نباشد همچنین آنکه مادرش اصیل نباشد قرف ایضا سرزنش تازه کردن تقرف لازم منه وکسب کردن - وعیب کردن (ع ف اک ۲) یقال هو یقرف بکذا ای یرمی به وتهم فهو مقروف - یقال ترکته علی مثل مقرف الصمغة وهو موضع القرف ای القشر وهو شبیه بقولهم ترکته علی مثل لیلة الصدر اقتراف ورزیدن - ومتهم شدن بعیر مقترف شتر نوخریده قرف بالتحریک نزدیک آمدن بهاری (ع ک اف ۲) وفی الحدیث ان نوما شکوا الیه علیه السلام ذبابا کثر ضهم فقال تحولوا فانها من القرف التلف - ویقال هو قرف من ثوبی للذی تتهمه مقارفة آمیزش کردن بگناه - ومجامعت کردن قارف امراته ای جامعها ومنه حدیث عائشة رض ان النبی ع کان یصبح جنبا من قراف غیر احتلام ثم یصوم -

قرطف - قرطف - بالفتح چیزے درپیچیده دهی قطیفه

قرقف - قرقف - می -

قشف - قشف - بفتحتین سوختن روی از آفتاب وتغیر شدن چهره از درویشی (ع ک اف ۲) رجل قشف بالکسر نعت منه یقال اصابهم من العیش تقشف اے ضیق متقشف مرد تنگ عیش قانع بروزگار درو خرقة قشف شلیه -

قصف - قصف - شکستن بادکشتی را (ع ف اک ۲)

یقال ریح قاصف وبازی کردن - وسخت غریدن رعد تضعیف کذلک وایضاً انچه بریزد از درخت قصف بالتحریک بوسیده وزود شکن شدن از درخت وبدیر شتر (مع ک اف ۲) رجل قصف مرد زود شکن تقصّف شکسته شدن قصفة بالتحریک بدیر شتر قصف دندان پیش نیمه شکسته قصفة بسکون ۲ ریگ تودهٔ فرو دریده قُصُف قُصْفان بالضم ج - ودیائیه نزد بان قصفة القوم ایضاً انبوهے - ویکدیگر را سپوختن قوم وفی الحدیث انا والنبیون قُرَاط اقاصفین وذلک علی باب الجنة - انقصاف مندفع شدن یقال انقصفوا عنه ای ترکوه ومرّوا -

قضف قضف بفتحتین تنگی وباریکی قضافة مصدر منه (مع بضمهما) تضیف بخیف قضاف ج -

قطف قطف - بریدن خوشهٔ انگور وماندآن - وگام تنک زدن ستور قطاف بالکسر گام تنک قِطِف بالکسر خوشهٔ انگور قطوف ج - قوله تعالی قطوفها دانیة قطاف بالکسر والفتح ایضاً وقت دروین انگور قطافة بالضم غرم افتاده از خوشه مثل جرامة التمر - اقطاف بوقت درو رسیدن انگور یقال اقطف الکرم - و اقطف القوم ای حان وقت قطافکروهم - وایضاً اذا کانت دابتهم قطوفاً قطوف ستور تنک گام وآهسته قطیفة چادر پشمینه پوشیده قطائف قُطُف ج - مثل صحیفة وصحائف وصُحُف کانها جمع قطیف وصحیف - قطائف ایضاً نان کوزینه ولوزینه قطوف خراشیدگیها قطف خراشیدن (مع ف اک ۲) وگیاه پهن برگهای وے

که آنرا شترنک خوانند قطفة یکے قطیف نام جائے -

قعف قعاف - بالضم سیل درشت مثل قحاف - قاعف باران درشت مثل قاحف قعف از بن برکندن درخت (مع بفتحهما) وخوردن انچه در قحف باشد مثل قحف - انقعاف از بیخ در افتادن دیوار -

قفف قفّ - تره وسبزی خشک قفوف خشک شدن جامه شسته وملف - ودرو اشدن مویهاے اندام از ترس وجز آن (مع ف اک ۲) وسیم درزدی کردن بمیان انگشتان (مع ف اک ۲) قفاف سیم دزد قفیف گیاه خشک یقال للابل فیما شارت من قفیف وجفیف قفّ بالضم وقفة زمین بلند قفاف بالکسر ج قُفّة درخت خشک بوسیده - وکدوے خشک میانه تهی کرده که در وی زنان پنبه نهند یقال کبر فلان حتی صار کانه قفة - اقفاف باز ایستادن - ماکیان از بیضه استقفاف در تر نجیدن وخشک شدن از پیری قفقفة لرزیدن از سرما -

قلف قلف - بالتحریک بے ختنه ماندن (مع ک ا ف ۲) اقلف بے ختنه قلفة بالضم ویحرک غلاف سر نره قلّف بالتشکین بریدن قلفه - وخشودن درخت وگل سرخم برداشتن - ودوختن تختهاے کشتی برهم ودر قیر گرفتن درزهاے وے (مع ف اک ۲) قلیف غلاف خرما -

قنف اقنف - سپید گردن ومردم خرد گوش قَنَفا ومؤنث منه قَنِیف گرده مردم وابر بسیار باران وپارهٔ از شب قنف بالتحریک خردی گوش ودرشتی آن

قحاف بالضم کلان بینی۔
قوف۔ قوف الاذن۔ بالائے گوش و یقال اخذہ بقوف رقبتہ و لقاف و قد مر فی فصل الصاد قاف یکے از حروف معجمہ۔ و کوہ گرد اگرد زمین قاف بی شناس قافہ ج۔ یقال قفت اثرہ ای اتبعتہ مثل قفوت اثرہ قوف مصدر منہ اقتیاف کذلک۔ و یقال ہو اقوف الناس۔

قذف۔ زہیدن و ریختن آب دبشتاب از حوض برگرفتن یا از چیزے کہ بریزی آنرا و بیخ شاخہائے خرما بن و ہو الذی قطع عنہ الجرید و لبقیت لہ اطراف طوال قذاف بالضم کاسۂ بزرگ و سبوے گلین
قذروف۔ بالضم عیب و القذارلف فی قول ابی حزام (شعر) زیزر ذرعن القذارلف کبور + لا یلاحین ان اصون الفسوسا + العیوب ای نوافر لا یصافین ان اجتبین الادنیاء۔
قرصوف۔ بالضم پرندہ قرصافۃ بالکسر خیریست مدور کہ طفلان در ان ریسمانے کردہ می گردانند تا آوازے دہد وزن باشتر مادہ کہ مانند گوے بگردد و ابو قرصافۃ جندرۃ بن خیشنۃ صحابی و قرصافۃ بلا لام امرأۃ مجہولۃ روت عن عائشۃ و قاصتہ قرصافۃ لبعتہ لہم مقرنصف شتاب کنندہ و شبیر۔
قرضوف۔ بالضم سرخ مرد دمرد بسیار خوار۔
تقرعف الرجل۔ مرد در ہم کشید و منقبض گشت اقرعف مثلہ۔
قلطف۔ کزبرج ابن صعتر الطائی احد حکام العرب

دکھانہم قلطفۃ سبکی یا خردی جثہ۔
اقلعف الجلد۔ پوست ترنجیدہ شد اقلعفت انامل سر انگشتان او از سردی یا پیری ترنجید قلعف البعیر فضم الی الناقۃ حین الضراب و صار علی عرقوبیہ معتمدا علیہما و ہو فی ضرابہ و المتقلعف سوار دابۂ غیر مروسیدہ۔
شعر متقلعف۔ موے انبوہ و بلند و بالا و التقلعف المرتفع الجسم۔
قنصف۔ بالکسر پنبہ لخ۔
ذو قیفان۔ علقمۃ بن علس او ذو قیفان بن مالک بن زہیر بن ولیعۃ۔

فصل الکاف

کتف۔ کتف۔ بالکسر کتف بالفتح و کسر شانہ گاہ مثل کذب و کذب و کبد و کبد اکتاف ج۔ اکتف فراخ کتف و الفرس الذی فی اعالی عراضیف کتفیہ الفراج۔ کتیفۃ کینہ۔ و بند در۔ کتفان بالضم ملخ کہ در پریدن آمدہ باشد کتفانۃ یکی و یقال ہی الجراد بعد الغوغاء و اولہا السرۃ ثم الدبا ثم الغوغاء ثم الکتفان کتف بالسکون آہستہ رفتن و دو کرانۂ رحل را بریکدیگر بستن و دو دست را سپسیا یکی بستن و کتف جہیدن رفتن (ع ف ا ک ۲) و قد کتفت الخیل و کتفت اذا ارتفعت فروع اکتافہا فی المشی کتاف رسن کہ دست را سپسیا یکی بوے بندند کتف بالتحریک لنگی ستور از کتف جمل اکتف ناقۃ کتفاء لغتان منہ
کثف۔ کثافۃ۔ سطبری (ع بضمہما) کثیف سطبر

تکاثف سطبر شدن -

کرف - کَرْف - بوئیدن خر کمیز ماده را و سر در وا کردن جهیدن بر گردانیدن وے دران حال (ع ف اک ۲ دض ۲) کرناف کرناقة بالکسر بیخ درخت بریده کرانیف ج -

کرسف - کُرْسُف - بالضم پنبه ولیقهٔ دوات -

کسف - کِسْفة - پارهٔ از هر چیز کِسْف کَسْف بالسکون والحرکة ج - ویقال کسف وکسفة واحد قال الاخفش من قرأ کِسفا من السماء جعله واحدا ومن قرأه کَسفا بالتحریک جعله جمعا کسف بالفتح بریدن عرقوب شتر - وپاره کردن جامه (ع ف اک ۲) تکسف پاره پاره کردن کُسوف گرفتن آفتاب کَسَف متعد منه یقال کسفت الشمس تکسف کُسوفا وکَسَفها الله کسفا وگرفتن ماه ایضا - وبدحال شدن - وترش روی شدن یقال رجل کاسف البال ای سیئ الحال وکاسف الوجه ای عابس - وفی المثل اَکْسَفا وامسکا ای عبوسا مع بخل -

کشف - کَشْف - کشاده وبرهنه کردن (ع ف ا ک ۲) انکشاف تکشف لازم منه تکشف البرق اے لمع السماء مکاشفة پیدا کردن دشمنی کشوف بالفتح ناقه آبستن در هر سال کشاف بالکسر مصدر منه - انکشاف صاحب شتران آبستن شدن کُشُف بالتحریک بیماری پیشانی بالا رسته وبیمدگی در مغزهٔ سپ اَکْشَف لغت منه وذلک الموضع کَشِفة مرد بے سپر در حرب -

کفف - کَفّ - پنجه اُکُفّ ج - وباز ایستادن وباز ایستانیدن لازم متعد (ع ف اض ۲) ودوباره دوختن جامه را بر یک دیگر وعَیْنة مکفوفة ای مشرجة مشدودة کُفوف تمام سودن وکوتاه شدن دندان شتر از پیری یقال بعیر کاف وناقة کافٍ ایضا - ویقال لقیته کَفَّة کَفَّة بفتح الکاف ای کفاحا وذلک اذا استقبلته مواجهة وهما اسمان جعلا اسما واحدا رُبّیا علی الفتح مثل خمسة عشر - کُفّة القمیص بالضم لوزدد امن وقیل کل ما استطال فهو کفة بالضم نحو کفة الثوب وکفة الرمل وجمعه کفاف وکل ما استدار فهو کُفّة بالکسر نحو کفة المیزان وکفة الصائد وهی جماله - وکفة اللثة وهی ما احدر منها کفة المیزان بالفتح والکسر پلهٔ ترازو کفف ج - وایضا دائره هاے نگار که بر دست عروس نهند کفاف الشئ فراگرفتن هر چیزے کافة همه مکفوف نابینا مکافیف ج - یقال کف بصره فهو مکفوف وکف بصره ایضا - کفاف بالفتح اندازه ومانند وروزگزار وفی الحدیث اللهم ارزق آل محمد کفافا - استکفاف دست پیش چشم داشتن بوقت نگریستن از دور ودست پیش کسی داشتن بخواهش قال الفراء استکف القوم حول المشئ اذا احاطوا به ینظرون الیه تکفف مثله یقال فلان یتکفف الناس ای یسألهم شیأ - کَفْکَفْتُ الرجل اے کففته -

کلف - کَلَف - بالتحریک کنجدهٔ روے ورنگ روے میان سیاهی وسرخی یقال منه رجل اکلف وکیت اکلف وبعیر اکلف وناقة کلفاء کُلْفة بالضم

اسم فیہ وربح وسختی ویقال کلفت بھذا الامر اوتعت تکلیف زیادہ از اندازۂ طاقت کار فرمودن کسی را تکلف بخود گرفتن کارے را بے فرمودن کسی۔ و رنج برخود نہادن مکلف پیش آیندہ بکاری کہ فروفی باشد از حاجت ویقال حملت الشئ تکلفۃ اذا لم تطقہ الا تکلفا وہی تفعلۃ۔

کنف۔ کنف۔ فراز گرفتن چیزے را و نگاہداشتن (عرف اض ۲) اکناف یاری دادن بر کالفتہ یکدیگر را یاری کردن کنف بالتحریک کرانہ کنف الطائر جناحاہ۔ وکنفۃ الابل ناحیتہا وناقۃ کنوف التی تبرک فی کنفۃ الابل۔ شاۃ کنفاء ای حدباء۔ وتکنفوہ و اکتنفوہ ای احاطوا بہ تکنیف مثلہ۔ کنف بالکسر وعاء یکون فیہ اداۃ الراعی وتصغیرہ جاء الحدیث کنیف ملئ علما۔ کنیف نہان خانہ و پوشندہ وسپر خلاجاے وخطیرہ شتر کہ از درخت وشاخ سازند ویقال کنفت الابل کنیفا اکنف بضم العین وکسرہا۔ اکتناف کنیف ساختن وکنفت عن الشئ ای عدلت عنہ۔

کوف۔ کوفۃ۔ ریگ تودۂ سرخ۔ ونام شہرے کوفان۔ مثلہ۔ تکویف بکوفہ رفتن ویقال انہ لفی کوفان ای فی عز ومنعۃ۔ وترکتہم فی کوفان ای فی امر مستدیر ویقال فی عناء ومشقۃ ودوران۔ تکوف گرد گشتن وبکوفیان مانند کردن خود را ونسبت کردن بایشان کاف یکے از حروف معجمہ مذکر و تؤنث وکذلک سائر حروف الہجاء وہی حرف تشبیہ وقد تقع موقع اسم فتدخل علیہا حرف الجر کما یقال فی وصف فرس

بہ (رع) ورُحنا بکابن الماء یجنب وسطنا۔ وقد تکون ضمیر المخاطب المجرد والمنصوب کقولک غلامک وضربک بفتح للمذکر وتکسر للمؤنث فرقا بینہما وتکون حرف الخطاب ولا موضع لہا من الاعراب کقولک ذاک وتلک واولئک ورویدک وہی للخطاب بہنا فقط ولیست باسم۔

کہف۔ کہف۔ غار وپناہ کہوف ج۔

کیف۔ کیف۔ چگونہ وہو اسم مبہم غیر متمکن مبنی علی الفتحۃ وانما حرک آخرہ لالتقاء الساکنین وہو للاستفہام عن الاحوال وقد یقع بمعنی التعجب کقولہ تعالی کیف تکفرون باللہ واذا ضممت الیہ ما صح ان یجازی بہ کقولک کیفما تفعل افعل۔

کوف۔ بالضم اندام ہا۔

کیف۔ بفتحتین آواز رفتار یا آواز کہ بے معائنہ شنیدہ شود اکدفت الدابۃ سمع الحوافر ہا صوت۔

کرشفۃ۔ بالفتح وبالکسر وکرشافۃ بالکسر زمین مسطر۔

مکرہف۔ کمقشعر۔ ابر سطبر تو بر تو وموی انبوہ وبلند وزبرجۃ کنہف۔ کجندل موضع وکنہف عنا مضی واسرع او النون زائدۃ۔

فصل اللام

لجف۔ لجف۔ بالتحریک میانۂ وادی۔ ومغاک برکرانۂ چاہ تلجیف مغاک کردن گرداگرد چاہ تلجفت البیر اذا انخسف۔

لحف۔ التحاف۔ جامہ در خود پیچیدن لحاف بالکسر فراگندہ لحفۃ فراگندہ پوشیدم اورا (رع بفتحتین)

ملاحفة یاری کردن باکسی مثل مکالفة۔ الحاف ستیهیدن قوله تعالیٰ لایَسْأَلُونَ النَّاسَ الْحَافًا و یقال لیس للملحف مثل الرد۔ ملحفة بالکسر چادر ملاحف ج لحف۔ لحاف۔ سنگهای سفید تنک لحفة یکی لحف مسکر تنک وزدن سخت (ع بفتحهما)۔

لصف۔ لَصَف۔ خیار کبر و نوعے از خرما الصاف مثل قطام موضعے از بنی تمیم۔

لطف۔ لطافة۔ ریزه وخرد شدن چیزے (ع بضمهما) لطف بالضم نرمی در کار و کردار و اللطف من الله تعالیٰ التوفیق والعصمة۔ ویقال لطفه بهذا ای برّه به والاسم اللطف بالتحریک۔ ویقال جاءتنا لطفة من فلان ای هدیة۔ ملاطفة نیکوئی نمودن تلطف نرمی کردن الطاف قضیب فحل را در فرج ناقه کردن چون فحل نتواند استلطاف ادخال فحل قضیب خود را۔

لفف۔ لَفّ۔ وپیچیدن (ع ف اض) تلفیف مبالغة فیه۔ لفه حقه ای منعه۔ تلفف التفاف جامه درخود پیچیدن یقال تلفّفَ والتفّ فی ثوبه بمعنیً و التف به ایضاً۔ التفاف النبت کثرته۔ لفافة جامهٔ بیرونی که بر پا و مرده وجز آن پیچد لفالف ج۔ و یقال جاؤا و من لفّ لفّهم ای ومن حذ فیهم۔ لفیف گروه مردم پراگنده از هر جاے قوله تعالیٰ وجئنا بکم لفیفا ای مجتمعین مختلفین۔ طعام لفیف اذا کان مخلوطا من جنسین فصاعدا۔ وفلان لفیف فلان ای صدیقه ولفیف ایضاً کلمه را گویند که از سه حرف اصلی وے دو حرف علت باشد التفاف درختان بهم درپیچیده

قوله تعالیٰ وجنات ألفافا واحدها لفّ بالکسر ولیقال کتائف ای مجتمعین فی موضع رجل ألفّ بیّن اللفف ای غی بطئی الکلام ومردگران سنگ آهسته۔ وجاء ابنوه بسیار مردم آمرأة لفاء زن کلان سرین گنده کو ومنه فخذان لفّاوان۔ الفاف سر در بال کشیدن مرغ تلافیف من عشب اے نبات ملتف۔

لقف۔ لَقْف۔ سبک گرفتن چیزی را (ع ک ف ۲) لقف بالتحریک افتادن دیوار۔ وفرو دریدن حوض وفراخ شدن کرانهاے وے حوض لقف ولقیف لغت منه۔ ویقال رجل لَقُف لَقْف بالسکون ای خفیف حاذق۔ التقاف کرانهاے حوض وچاه مثل الجاف لَقف لجف یکے۔

لهف۔ لهف۔ بالتحریک دریغ خوردن واندوهگین شدن (ع ک ف ۲) تلهف کذلک صلته بعلی و یقال یالهف فلان ای دریغ فلان وللنفی علیه دریغ بروی تلهوف مظلوم فریادخواه لهیف بیچاره لهفان دریغ خورنده۔

لیف۔ لیف۔ بالکسر پوست درخت خرما لیفة یکی۔

لأف الطعام۔ نیک خورد طعام را (ع بفتحهما)۔

العف الاسد او البعیر۔ شیر یا شتر خون را لیسید یا قصد کرد و برائے برجستن آماده شد تلعف مثله یا بعده دیدن چشم بند کرد سپس دید۔

لغفقة۔ بالضم لقمه لغیف کامیر آنکه هم طعام وزدان باشد وجامهٔ ایشان را نگهدارد و دزدی با ایشان نکند ونیز خاصه مردیت ونهانی او لغفاء جمع لغیفة کسفینة

له وقول الجوهری لفیفه صوابه لفّه غلط والصواب ما اثبتناه بالنون ۱۲ ق

بتابہ کہ حلوائی ست لغفہ بکعدۃ گروہ دزدان بے ننگ و بے شرم و بے حمیت لغف الادام لغفا محرکۃ فرو بردن خورش را و لقمہ ساخت (عع ک ا ف ۲) الناف بزبان خون لیسیدن شیر و آمادہ شدن آن بگرفتن سر کسے و شناختن و بدمعاملگی کردن و ستم نمودن و لقمہ فرو خوانیدن و لغیف دزدان گردیدن ملاغفۃ دریافتن و رسیدن کسی را و بوسہ دادن زن را تلغف آمادہ شدن شیر و شتر بگرفتن سر کسے۔

لکاف۔ بالکسر کاف یعنی پالان لکفوگروہی از زنگیان۔

لوف۔ بالضم دہی و فیل گوش و ہو نبات لہ بصلۃ کالعنصل و سمی الصراحۃ لان لہ فی یوم المہرجان صوتا یزعمون ان من سمعہ یموت فی سنتہ و شم زہرہ الزابل یسقط الجنین و اکل اصلہ یذہب الحفظ و الطلاء بہ مسحوقا یذہب الوقف الجذام و اجدتہ بہا و لفت الطعام لوفا خوردم یا خائیدم طعام را (عع ف ا ص ۲) واللوف من الکلاء و الطعام گیاہ و طعام نامرغوب و خوردن شتر گیاہ خشک او کلاء ملوف گیاہ باران شستہ لواف کشندہ دبساط ساز لوفی اکطوبی بنات یشبہ حمی العالم او نوع منہ مجرب فی الاسہال المزمن۔

فصل النون

نأف۔ نأف۔ خوردن طعام (عع ک ا ف ۲) و ایضاً سیراب شدن۔

نتف ینتف۔ برکندن موے (عع ف ا ک ۲) تنتیف مبالغۃ فیہ۔ انتتاف تنالف برکندہ شدن انتتاف آلت برکندن نتافۃ موے برکندہ و افتادہ نتفۃ بالضم گیاہ برچیدہ بدست و جز آن نتف ج۔ و یقال رجل نتفۃ مثل ہمزۃ للذی ینتف من العلم شیأ و لا یستقصیہ۔

نجف ینجف۔ نجفۃ بالتحریک جاے بلند نجاف ج۔ و ایضاً پاشنۂ در نجفۃ الکثیب بغل ریگ تودہ نجیف تیر پہن پیکان نجف ج۔ غار منجوف ای موسع۔ نجاف التیس بتن قضیب تکہ آماگشنی نکند (عع ف ا ک ۲) تیس منجوف لغت منہ۔ انتجاف بیرون آوردن چیزے را و یقال انتجفت ای استخرجت اقصی ما فی الضرع من اللبن۔ و انتجفت الریح السحاب ای استفرغتہ۔

نحف۔ نحافۃ۔ لاغری و نزاری (عع بضمہما) نحیف لغت منہ۔ انحاف نزار کردن۔

ندف۔ ندف۔ پنبہ زدن (عع ف ا ک ۲) ندّاف لغت منہ مندف کمان وے و یقال ندفت السماء بالثلج ای رمت بہ۔ والدابۃ تندف فی سیرہا ندفا و ہو سرعۃ رجع یدیہا۔ ندیف مندوف پنبہ زدہ۔

نزف۔ نزف۔ ہمہ آب چاہ را برکشیدن و ہمہ آب چاہ خشک شدن (عع ف ا ک ۲) لازم و متعد یقال نزفت ماء البئر کلہ و نزفت البئر و نزف البئر یستعمل مجہولا ایضاً و ایستادن اشک (عع ک ا ف ۲) و انزفت البئر اے ذہب ماؤہا و انزف العبرۃ صاحبہا منعہا ایضاً و قولہ تعالی لا یصدعون عنہا

ولا ینزفون بالکسر ای لا یسکرون (ع ک اف ۲) وبالفتح ایضاً - منزف بالفتح والکسر مثل منزوف ومنزیف یعنی مست وبیهوش شده نزفته بالضم آب وشراب اندک نزف ج - نزفه الدم اذا خرج منه الدم الکثیر حتی یضعف فهو منزیف ومنزوف - وفی المثل اجبن من المنزوف ضرعا - ویقال نزف الرجل فی الخصومة اذا انقطعت حجته - وانزف القوم اذا انقطع شرابهم او ماؤ بئرهم وقری قوله تعالی لا ینزفون بالکسر لهذا المعنی -

نسف - نسف - برکندن بنا وعلف (ع ف ا ک ۲) انتساف برکندن وتمام ناکردن سخن را و آهسته گفتن از خوف ویقال انتسف لونه للمفعول ای انتقع - ویقال هما تنا سفان تیسار ان نسیف نشان خرگزیدگی ولکد بر اندام ستور نسف ایضاً باد بر دادن خرمن وجز آن نسف بسکون نسافة بالضم انچه افتد از باد بر دادن گندم یقال اعزل النسافة وکل الخالص - منسفة آلت برکندن بنا بعیر نسوف ابل نشاسیف شتران که علف را از زبخ برکنند و یقال للفرس انه لنسوف السنبک اذا اداناه من الارض فی عدوه -

نشف - نشف - بخود کشیدن جامه خوے را و کاغذ سیاهی را و حوض آب را (ع ک اف ۲) تنشف کذلک ارض نشفة بالتحریک اسم فیه وسنگهاے سیاه سوخته نشفة بالتسکین سنگ پای خار نشف ج - نشافة بالضم سرشیر وقت دوشیدن انتشاف سرشیر خوردن انشاف سرشیر خوراندن ویقال انت ابلکم تنشف وترعی ای لها نشافة درغوة من التنشیف والترغیة -

نصف - نصف - بالکسر نیمه - وداد وهو من الانصاف وبضم النون لغة فیه وقرأ زید بن ثابت فلها النصف بالضم - اناء نصفان بالفتح خنور نیمه پر نصف بالتحریک زن میانه سال وجمع ناصف وهو الخادم نصیف تصغیره بلا ها لانها صفة یقال امراة نصف ورجل نصف ونساء انصاف وقوم انصاف ونصفون ایضاً - ناصفة آب ردنواصف ج - نصیف معجر - ونیمه چیزے - وپیمانه وفی الحدیث ما بکم تداحدهم والا نصیفه - نصف به نیمه رسیدن هر چیزے را (ع ف اض ۲) یقال نصف القرآن - ونصف عمره ونصف الشیب رأسه - ونصف الازار ساقه - ونصف النهار وانتصف بمعنی - ونسفهم نصافا وضافه ای خدمهم منصف بالفتح نیمه راه منصف چاکر منصف ج - نصفة بالتحریک داد انصاف دادن وآشتی کردن وبه نیمه رسیدن - انتصاف داد ستدن ونیمه رسیدن ومعجر برافگندن زن تنصف خدمت کردن - ومعجر پوشیدن تناصف یکدیگر را انصاف دادن تنصیف دو نیم کردن - ومعجر بر سر کسی افگندن تناصفه دو بخش کردن مال را نصف بالضم - همه پستان را مکیدن شتر بچه (ع ک اف ۲) انتصاف مثله -

نطف - نطفة - بالضم آب صافی نطاف ج - وآب مرد نطف ج - ناطف شکر نیه ناطفی فروشنده آن

نطفان رفتن آب (ع ف اض ۲ و ک ۲) نطوف شبے کہ تا بامداد وے باران بارد نطفۃ بالتحریک گوشوار نطف ج۔ تنطف گوشوار در گوش نہادن و آلودہ شدن بعیب تنطیف گوشوار کردن دیگرے را و منہ وصیفۃ منطفۃ ای مقرطۃ۔ نطف بالتحریک آلودگی بعیب یقال ہم اہل الریب والنطف۔ نطف الرجل بالکسر اے اتہم بریبۃ۔ ونطف الشئی ای فسد۔ ویقال النطف اشراف الشحمۃ علی الدماغ والدبرۃ علی الجوف وق نطف البعیر انطاف متہم کردن کسے را نطف بکسر الطا نام مردے۔

نظف۔ نظافۃ۔ بالفتح پاکیزگی (ع بضمہما) نظیف لغت منہ۔ تنظیف پاک کردن تنظف پاکی نمودن و پاکی جستن استنظاف تمام گرفتن چیزے را یقال استنظف الخراج ای اخذہ تماما۔

نعف۔ نعف۔ جاے بلند و ہموار کہ فرود از کوہ باشد سرو وخیف کلاہما بمعناہ ایضا نعاف ج۔ انتعاف ماندن چیزے بدیگرے ناعفت الطریق ای عارضتہ۔ نعفۃ بالتحریک پوستے کہ پس رحل آویزند۔

نغف نغف۔ بالتحریک کرم کہ در بینی شتر و گوسپند باشد نغفۃ یکے۔ وکرم دانۂ خرما و فی الحدیث ان یاجوج وماجوج یسلط علیہم النغف فیأخذ فی رقابہم۔

نفنف نفنف۔ ہواے میان دو کوہ۔

نقف نقف۔ شکستن تا رسر۔ وکفانیدن حنظل را۔ ونزدیک دماغ رسیدن شکستگی و باندرون رسیدن جراحت وریش ستور (ع ف اض ۲) مناقفۃ نقاف یکدیگر را شکستن یقال الیوم قحاف وغدا نقاف ای الیوم خمر وغدا امر والتقفک المخ ای عظیمک العظم لتستخرج مخہ۔ وولہم لاتکونوا الجراد رعی دادیا والنقف وادیا ای اکثر بقیۃ فیہ انتقاف بیرون آوردن چیزے منقاف منقار طائر۔ وشبہ سپید کہ آنرا مورچہ خوانند منقوف مرد سبک کم گوشت

نکف نکف۔ بالتحریک عدد ہا کہ در پس گوش باشد نکفۃ یکے۔ ونکف (ع ک ا ف ۲) استنکاف مثلہ۔ ویقال نکفت الابل فہی منکفۃ اذا ظہرت نکفاتہا۔ نکاف بالضم آماس پس گوش نکفتان دو اصل استخوان مرنخ ذات نکیف نام موضعے یوم نکیف روز واقعہ میان قریش و لنانہ ونکفت الغیث وانتکفتہ ای قطعتہ ذلک اذا انقطع عنک وہذا غیث لاینکف وفلان بحر لاینکف ای لاینقطع ولاینزح نکف آب چشم پاک کردن از روے بانگشت۔ وپی گم کردن (ع ف اض ۲) انتکاف کذلک ومیل کردن وعدول نمودن از چیزے یقال نکفت عنہ ای عدلت عنہ مثل کنفت۔ ویقال ضرب ہذا فانتکف فضرب ہذا۔ والانتکاف ایضا لغۃ فی الانتکاث۔

نوف نوف۔ کوہان انواف ج۔ وفرج زن۔ وبلند و دراز شدن (ع ف اض ۲) نوف نام پشتہ عبد مناف ہوا بو ہاشم وعبد الشمس والنسبۃ الیہ منافی وکان القیاس عبدی الا انہم عدلوا عن القیاس لازالۃ اللبس۔

نیف - نَیِّف - افزونی بخفت و یشدد و اصله من الواو و یقال عشرة و نَیِّف و کل ما زاد علی العقد فهو نیف حتی یبلغ العقد الثانی - و نَیَّف علی السبعین ای زاد - قصر نیاف و جمل نیاف و ناقة نیافاء ای طویل فی ارتفاع - اناف علی الشئ ای اشرف - و انافت الدراهم علی المائة ای زادت -

نخفت الغنز - برآوردن هوا برآورد یا همچو شنوسه آواز کردیا آواز بینی افشاندن برآورد یا دم بلند کشید (ع بفتحهما و ض ۲) نخیف کامیر یا ننگر یه خنده دریینی نخاف بالکسر موزة انخفة ج - نخفة کوی بزرگ کوه و انخف کثر صوت نخیفه -

نف الارض بذرها یعنی تخم افشانی کرد نفت السویق بروزن و معنی سفت نفیف نمناک یا لان شتر نفی سفرة که بران پست بیزند نفانی ج - نفیة سفرهٔ گرد که از برگ خرما سازند و یقال لها نفیة و نفیا و محله المحتل نهف - بحیرت افتادن و سرگشته شدن -

فصل الواو

وجف - وَجْف - وجیف - طپیدن و نوعی از رفتار شتر (ع ف اک ۲) ایجاف راندن شتر بران رفتار یقال اوجف فاعجف - قوله تعالی فما اوجفتم علیه من خیل و لا رکاب ای ما اعملتم -

وحف - وَحَف - گیاه انبوه - و بال بسیار پر - و موی نیک و یقال شعر وحف بالسکون و الحرکة و عشب وحف و وحاف - و حوفة و حافة تمصدر منه (ع بضمهما) و حفاء زمین که در وی سنگهای سیاه باشد و حفة صخرهٔ سیاه و حاف ج - و حاف القهر بالکسر موضع و حَفَف الرجل اذا ضرب بنفسه الارض کذراک البعیر (ع ف اک ۲) و وحّف مثله موحف الابل خوابگاه شتر موحّف شتر نزار تو حیف بعصا زدن و احف نام موضع -

وخف - وَخْف - زدن خطمی چندانکه لعاب بیرون دهد (ع ف اک ۲) ایخاف مثله و خیفة لعاب آن موخف احمق -

ودف - وَدَفَ الاناء - ای قطر (ع ف اک ۲) استیداف قطره قطره چکانیدن بیه اودفة و ودیفة مرغزار سبز نلف ناک -

وذف - توذّف - نزدیک نهادن گام و خرامان رفتن و شتافتن یقال قرّ فلان یتوذّف -

ورف - وَرْف - ورلیف - فراخ افتادن سایه و گوالیدن نبات (ع ف اک ۲) ظل وارف و نبت وارف ناضر شدید الخضرة -

وزف - وَزَف - ای اسرع و قری قوله تعالی فاقبلوا الیه یزفون بالتخفیف - وزلیف شتافتن در رفتن مثل الزفیف -

وسف - توسّف - پوست از سر ریش باز شدن توسّف جلده و تقشّر و تقشقش بمعنی -

وصف - وَصْف - صفة صفت کردن تواصف باهم صفت کردن اتصاف صفت گرفتن بیع الموصفة ان تبیع الشئ بصفة من غیر رؤیة - وصیف خدمتکار غلام با کنیزک و صفار ج - و صافة خدمتکاری

له و افزوده لیوبری در ترکیب (ان ی ف) و بهاء الصواب ما نفثان الفحل ذکرا و انثی ز ق

ع بضمها) وربما قالوا للجارية صيفة والجمع صائف
سمّيصاف علاج پرسیدن از طبیب و الصفة کالعلم
السواد وعند النحويين النعت هو اسم الفاعل
المفعول نحو ضارب ومضروب او ما يرجع اليهما
من طريق المعنى نحو مثل وشبه او يجري مجرى ذلك
يقولون رأيت اخاك الظريف فالاخ الموصوف
والظريف صفته ولا يجوز ان يضاف الشئ الى الصفة
كما لا يجوز ان يضاف الى نفسه لان الصفة هو الموصوف
عندهم

وطف - وطف - بالتحريك بسيار مژه ابر وشملن
اوطف لغت منه سحابة وطفاء ابر دامنها فروهشته
وباران ناك عيش اوطف عيش نرم وخوش -

وظف - وظيف - باريكي ساق وذراع از ستور
وظفة ج - ويقال وظف البعير اذا قصرت قيده -
ويقال مر يظفهم اى يتبعهم - وظيفة روزمره از طعام
وخدمت وكار وذكر و مانند آن توظيف وظيفه كردن -

وعف - وعف - ضعف بينائي وچيز كيه بر شكم
قچقار بندند تا گشني نتواند كرد الغاف بشتاب دويدن

وقف - وقف - دستيازه از علج - وايستادن
وقوف كذلك وايستانيدن لازم ومتعد (ع ف ا
ك ۲) ومطلع كردن بر چيزے ووقف كردن بر
مساكين چيزے را ايقاف كذلك ولكنها لغة رديئة
وليس في الكلام اوقف الا حرف واحد - اوقفت
عن الامر الذي كنت فيه اى قلعت وذكر الاصمعي
واليزيدي عن ابي عمرو العلاء انه قال لو مر بي

برجل واقف فقلت له ما اوقفك ههنا لرأيته حسنا -
موقف جاے ايستادن موقفا الفرس شكن هاے
دوتهى گاه اسپ موقفا المرأة الوجه والقدم ويقال
عين المرأة وبدها وبالابدمن اظهاره لها موقفها -
توقيف وقوف آوردن ودرج - ووقف گردانيدن
كسے برچيزے ويقال وقفت المرأة اى جعلت
في يديها الوقف يعني القلب - وفرس موقف
اذا كان في اذ ظفته البياض كالوقف - وتواقف
دو گروه باهم بجنگ ايستادن توقف درنگ كردن
وخشم داشتن مواقفة وقاف باكسے در كارے
فرو ايستادن استيقاف ايستادن خواستن وقيفة
بزكوهى كه در پناه صخره ايستاده باشد از بيم سگ
واقف بطنے از انصار -

وكف - وكف - وكيف - تو كاف - چكيدن
سقف خانه از باران يعني درود كردن (ع ف ا ك ۲)
الكاف لغة فيه - ناقة وكوف شير ناك وكف ايضا
نطع توكف توقع يقال مازلت اتوكفه حتى القيته -
وكف بالتحريك بزه - وبزه مند شدن (ع ك ا
ف ۲) وعيب يقال ليس عليك في هذا وكف
اى عيب وكرانه كوه وكاف اكاف پشماكند يقال
اكفت البغل واوكفته -

ولف - ولاف - باكسے الف گرفتن مثل الاف
وهو الموالفة ونوع از دويدن وليف مثله وباهم
آمدن قوم برابر برق وليف اى متتابع -

وهف - وهف - وهيف - برگ بردن آوردن

نبات وگوالیدن (ع ف اک ۲) ویقال ما یوثف له شئی الا اخذه اے مایر تفع۔

وثف القدر۔ براے دیگ دیگ پایہ ساخت (ع ف اک ۲) اوثفها و وثفها مثله

وضف البعیر۔ شتر شتابی کرد او ضف مثله او ضفته او جفته فی الرکض

وعف۔ ہر موضع درشت از زمین کہ دران آب فراہم شود و عاف ج وعوف بالضم ضعف بمعنائی

فصل الهاء

هتف ہتف۔ آواز و آواز کردن (ع ف اک ۲) یقال هتف الطائر یهتف هتفا۔ وهتف به یهتافا ای صاح به۔ قوس هتافة وهتفی۔

هجف ہجف۔ مثال ہزبر مردم و شتر مرغ جانی گران سنگ۔

هدف۔ ہدف۔ بالتحریک چیزے بلند و برافراشتہ از بنا در ریگ تودہ و پشتہ و مانند آن۔ ونشانہ تیر و مرد بزرگ و اهدف علی التل اے اشرف۔ و امراة مهدفة اے لحیمة۔ و اهدف الیه اے لجأ۔ و اهدف کل شئی و استهدف ای انتصب۔ رکن مستهدف ای عریض

هرفة بالکسر گروہے از مردم و خانہا مثل خبطة۔

هرف۔ ہرف۔ اطناب کردن در مدح و ثنا (ع ف اک ۲) یقال لا تهرف بما لا تعرف وزود رسانیدن نخل برخود را و اهرف الرجل مثل احرف ای نمائمه۔

هرشفة۔ ہرشفة۔ بالکسر و تشدید الفا خرقہ کہ آب باران بوے بردارند از زمین و بدلو فشارند خشک سال

یقال (شعر) طوبی لمن کانت له هرشفة۔ وشفة بلا منها کفة + وگندہ پیر کلان سال۔

هزف۔ ہزف۔ مثال ہجف شتر مرغ گران سنگ۔

هفف۔ ہف۔ بالکسر ابر تنک بے آب۔ و کشت از وقت درود رگذشتہ کہ دانہاے ریختہ باشد۔ و نوع از ماہی ریزہ و شهذة هف لا نہ بے عسل و الهفاف البراق و الخفیف ایضا و قد هف هفیفا ظل هفاف و ریح هفافة سایۂ تنک و باد آمیدہ خوش قمیص هفاف و هفهاف ای رقیق شفاف و ریش هفهاف هفیف بشتاب رفتن (ع ف اک ۲) امراة مهفهفة و مهفقفة باریک میان سبک رو هفوف بدل و تیر خاطر۔

هلف۔ ہلوف۔ مثال عذیوط گران جان جانی کلان ریش۔

هنف۔ اهناف۔ بفسوس خندیدن مهانفة تهانف کذلک۔

هوف۔ ہوف۔ بالضم باد گرم۔

هیف ہیف۔ کذلک و آن بادی باشد کہ از جانب یمن وزد و یقال ذهبت هیف لادیا نها ای لعادتها و تهیف الرجل من الهیف یعنی سموم زدہ شد کما یقال تشتی من الشتاء۔ ہافة ناقۂ زود تشنہ شوندہ مهناف کذلک۔ و اهتاف ای عطش۔ رجل هیفان ای عطشان۔ و اهاف القوم ای صاروا ذا اهل عطاش هیف بالتحریک باریکی میان رجل اهیف و امراة هیفاء و فرس هیفاء ایضا۔

هجنف - بالفتحات وتشدید النون درازپهنا -
هدوف - بضمتین شتابی کردن (عع ف اک ۲) هذاف
کشداد ومحسن وخجل شتابنده تیزرو -
هدروف - بالضم شتابنده هذاریف ج هذرفة شتابی
هرجف - کقرشب مرد ناتوان -
هرضیف - بالکسر نام شخصے -
هرلف - سست خندید مهرلفة زن سست آواز
وسست آواز درگریه -
هرزوف - کزنبور وعلابط وقرطاس دبر ذون
شتر مرغ سبک وشتاب وهرزف شتابی کرد هرزفة
بالکسر وهرزوفة کبرذونة شتر مادهٔ کلان سال
وزن گنده پیر -

هطف الراعی - دوشید (عع ف اک ۲) هطفت السماء
ای مطرت هطف کم شیر وهطف کمنع باران فراوان
وبنو الهطف من بنی کنانة اومن اسد وهم اول من سکن
هذه الجفان وکزبرجص بالیمن بجبل وأقرة -
هقف - بفتحتین کمی اشتهاے طعام -
هلکف - بفتحتین شتاب در دویدن یا رفتن وهنکف
کجندل وصیقل موضع والنون زائدة -
هلغف - کجرجل مضطرب خلقت -
هلقف - کجرجل کنکلاج وفرزک -
فصل الیاء یوسف - بفتحتین بگس وهلال بن یساف
بالکسر وقد یفتح تابعی کوفی مولی اشجع ادرک علیا
امیر المؤمنین کرم الله وجهه

باب القاف

فصل الالف

ابق - ابقا - گریختن بنده (ض ا وک ۲)
وک اف ۲ (ایضاً) تأبق پنهان شدن آبق بالتحریک کتف -
ارق - أرق - بیداری (عع ک اف ۲) آرق
لغت منه استراق کذلک تأریق بیدار کردن أرقان
لغة فی یرقان وآن بیماری زرده است که در مردم
ودر کشت زار افتد یقال زرع مأروق ومیروق -
یقال جاء نا بام الربیق علی أریق یعنی به الداهیة -
ارق بالضم نام موضعے -
ازق - أزق - تنگی مأزق تنگی جای - وحرب گاه
وتأزق صدری ای ضاق -
افق - افق بضمتین وسکون ۲ کرانهٔ آفاق ج -

رجل أفقی افاقی بمعنی وبعضهم یقول أفقی بضمتین ج
فرس افق اسپ نیک وکذلک الأشی منه - آفق
آنکه در رعایت کرم باشد آفق مصدر منه (عع ک ف ۲)
فرس آفق قوبل من آفق وآفقة اذا کان کریم الطرفین
افیق پوست نیم پیراسته آفق ج مثل ادیم وادم -
آفق بسکون ۲ پیراستن پوست (عع ف اک ۲) افیق
پیراسته آفقة ج مثل ادیم وآدمة درغیف وارغفة -
ویقال افق فلان اذا ذهب فی الارض - وافق
فی العطاء ای فضل وعطی بعضا اکثر من بعض -
الق - تألق - درخشیدن انتلاق کذلک - الق
بالکسر گرگ آلقة مونثه وجمعها الق وربما قالوا للقردة
آلقة ولا یقال للذکر آلق ولکن قرد وربّاح - أولق

مثال فوعل دیوانگی مأوق مجنون وان شئت جعلت اوق علی مثال افعل لانه یقال اوق الرجل فهو مأوق - وامرأة آلقی بالتحریک زن سبک خیز

الق ای متأوق وهو علی وزن امع - اوقة طعام از سکه

الق - اوق - شادی وشادمانه شدن (ع ک ا ف ۲) شئ انیق ای حسن معجب وانقنی الشئ ای اعجبنی - وتأنق فی الامر اذا عمله بنیقة ای تنوق فی الامر یعنی ریزه کاری نمود از خود یقال له انانقة وانانقة بالکسر والفتح ریزه کاریست اورا وتأنق فلان فی الروضة اذا وقع فیها معجبا بها - اوق علی فعول مردار خوار وفی المثل اعز من بیض الانوق لانها تحرزه واوکارها فی رؤس الجبال والاماکن الصعبة وهی تحمق مع ذلک -

اوق - آذق - گرانی یقال ألقی علیه اوقه - واذقه تأویقا ای حملته المشقة والمکروه -

اهق - ایهقان - جرجیر دشتی واورا انداو گویند بپارسی

افق - کسکر ویقال وشق واشج سلم رستنی همچو خیار به شکل ومخلط من جعله صمغ الطرثوث ملتین مدرسخن محلل تریاق للنسا والمفاصل ووجع الورکین شربا مثقالا

افق العین - گوشه چشم

الیق - استخوان وظیف او هو المربط او الایقان من الوظیفین موضعا القید -

فصل الباء

بتق - بتق - بالفتح والکسر دراندن سیل جوی را وجای را (ع ف ا ض ۲) انبشاق دریدن بند آب -

بخق - بخق - یک چشمه کردن (ع) بخق بالتحریک ای عور - مخنق بضمتین خرقه که زنان معجر افگنند تا معجر چرب نشود -

برق - بروق - درخشیدن برق (ع ف ا ض ۲) برق بریق درخش بروق ج - یقال برق خلب بالاضافة وبرق خلب بالصفة وهو الذی لیس فیه مطر - ویقال رعدت السماء وبرقت برقا ای لمعت ورعد الرجل وبرق ای تهدد - ورعدة المرأة وبرقت ای تزینت وقد مر فی باب الدال فی ارعد - ابرق القوم ای اصابهم البرق - وابرق الرجل اذا لمع بسیفه - وابرقت الناقة وبرقت اذا شالت بذنبها وتلقحت ولیست بلاقح فهی برق ومبرق ونوق مبارق - بریقة اللبن ما یصب علیه ماء او سمن قلیل برائق ج - ویقال ابرقوا الماء بزیت ای صبوا علیه زیتا قلیلا - وبرق لنا فلان طعاما بزیت او سمن برقا - براق بالضم نام ستور که رسول علیه السلام در شب معراج بر وی نشست برق بالتحریک خیره شدن چشم (ع ک ا ف ۲) ومنه قوله تعالی فاذا برق البصر ای تحیر فلم یطرف ودردکردن شکم گوسفند از خوردن بزوقة وآن گیاهیست وفی المثل اشکر من بروقة لانها تخضر اذا رأت السحاب بتبریق چشم نیکو شادن وتیز نگریستن ابریق بالکسر معروف اباریق ج وهو معرب وشمشیر نیک درخشنده ابرق خاک با سنگ وریگ وگل درآمیخته - وکذلک برقة بالضم - وبرقاء رسن

کدو و رنگ دارد و کل شئی اجتمع فیه سواد و بیاض فهو ابرق حتی انهم یسمون العین برقاء - بارق ابر باد رخش - و نام قبیلهٔ ازمین - و جائی نزدیک کوفه
بارقة شمشیر برق بالتحریک معرب بره برقان بالکسر والضم ج - استبرق دیباه سطبر و هو معرب و تصغیره ابریق -
برزق - برازیق - رابع حروفه بالزاء المعجمة جماعات مردم و اسپ
برشق - مبرشق - شادمان ابرنشق الشجر ای زهر
بزق - بزاق - بالضم و بصاق خدو بزق مصدر منه (ع ف اض ۲)
بسق - بُساق - کذلک بسق مصدره بُسوق بالیدن درخت و منه قوله تعالی والنخل باسقات و زبردست شدن کسے بر اقران خود (ع ف اض ۲)
ابساق شیر در آمدن در پستان پیش از نتاج ناقة مبسق لغت منه و نوق مباسیق -
بصق - بُصاق - بزاق و ایضاً نوعے از درخت خرما بصق خدو انداختن (ع ف اض ۲) بصاقة بالضم بالضم سنگ سپید رخشان -
بطق - بطاقة - بالکسر رقیعة توضع فی الثوب فیها رقم الثمن بلغة اهل مصر -
بطرق - بطریق - بالکسر سرهنگ و مرد مبارز معرب بطارقة ج -
بعق - بعاق - بالضم ابر فرو ریزنده بسختی انبعاق تبعق سخت فرو ریختن ابر باران را - و ناگاه فرو آمدن
چیزے بر کسے و فی الحدیث ان الله تعالی کره الابتعاق فی الکلام و رحم الله عبدا اوجز فی کلامه - تبعیق شگافتن خیاک و فی الحدیث یبعقون لقاحنا ای ینحرون ابلنا و یسلون ذماءها - و یقال عقاب بعنقاة مثل عنقاة -
بلق - بلقة - پشه بق ج - و نام جائے رجل بلقاق و بلقاقة مرد بسیار گوے و الهاء للمبالغة بلقباق مثله - و ابلق الرجل ای کثر کلامه - بلقبقة بانگ کوزه و منه بلقبق الکوز - و بلقت المرأة و البلقث ای کثر ولدها - و بلقت السماء ای جاءت بمطر شدید -
بلق - بلق - بالتحریک سیاهی و سپیدی بلقة بالضم پیسکی ستور ابلق بکفاء لغتان منه - ابلقاق ابلق شدن اسپ و فی المثل سجری بلیق و یدمم و هو اسم فرس کان یسبق الخیل و مع ذلک یجاب - ابلق نام حصاری و فی المثل تمرد مارد و عز الابلق و تحصنان قصد تهامة زبار ملکة الجزیرة فلما لم تقدر علیهما قالت ذلک
بلق نام شهر مصر - و خانهٔ از پشم و نمد - و جماعت انبوه بلقاء شهرے بشام بلق تمام کشادگی در را (ع ف اض ۲) ابلاق کذلک - انبلاق کشاده شدن بلوقة بالفتح و التشدید بیابان بلالیق ج -
بلتق - بلاتق - آبهاے گرد آمده در جائے -
بلعق - بلعق - نوعے از خرما -
بنق - بنقة - خشتک پیراهن بنیقتان دو دائرهٔ سینه اسپ -
بندق - بندق - بفتحتین گوی گلین که اندازند

بُندُقة یکے بنادق ج - وفی المثل حذاء حذاء ورأک بندقة - بُندُقة ایضاً پدر قبیلهٔ از یمن -

بوق سبوق - بالضم معروف یعنی ناے بزرگ وچیزے باطل یقال لصابتهم بُوقة مُنکرة وهی دفعة من المطر انجبست ضربة - بائقة سختی یقال باقتهم البائقة بوائق ج - وفی الحدیث لا یدخل الجنة من لا یامن جارهُ بوائقه ای ظلمه وغشمه وغوائله شره بوق مصدر منه (عف اض ۲) بُوق سختی انباقت علیهم بائقة شر مثل انباجت ای انفتقت - وانباق علیهم الدهر اے هجم علیهم بالداهیة کما یخرج الصوت من البوق - باقة بندتره -

بهق - بهق - بالتحریک پیسی ولیس من البرص -

بُوُوق - کصبور رسیدن بلا (عف اض ۲) یقال باقتهم الداهیة وانباق علیهم الدهر ای هجم علیهم بالداهیة -

بخذق - کعصفر اسپغول -

باخریق - دهے منها الفقیه الورع عبد الرحیم بن عمرو بن عثمان الباخریقی وکان له دلدیر می بقباء یُحکم باراقة دمه -

بخنق - کجندب وعصفور گوے کہ دختران زیر مجر کنند وهر دو طرف آنرا زیر زنخ بندند تا دامنے از رو وعن آلوده نشود ورو وعن هم گرد نرسد وبر قع خرد وکلاه کوچک وچادر مانند کہ بر گردن ملخ باشد -

بدرقة - بالدال والذال رهبری مبذرق رهنما

باذق - بکسر الذال وفتحها شیرهٔ انگور اندک طبخ یافته وتیز گشته معرب باده وحاذق باذق اتباع

بیاذقة پیادگان بیذق یکے بذرق ره نما در سفر وکوچک رتبهٔ بذرق ج المبذرقة کمحدثة من کلامه افضل من فعله -

برنیق - کزنبیل لاے نهر ونوعے از سمار وغ کہ در او سُرخ باشد یا خرد سیاه وبنو برنیق بطن من العرب او برنیق رجل من بنی سعد -

بستق - کجعفر خاکستگار بستقان صاحب باغ یا باغبان بستوقة بالضم مرطبانچه سفالینه معرب بستو -

بشقه بالعصا - بصاند او را (عع ک اف ۲ وف ۱ ک ۲) وبشق فلان تیز نگریست وفی الاستسقاء من النجاری بشق المساء ای تأخر دلم یتقدم أو جلس أو مثل او عجز عن السفر لکثرة المطر کعجز الباشق عن الطیران وفی المطر او کعجزه عن الصید فانه ینفر دلا یصید او الصواب بسق او لشق باللام او مشق وباشق کهاجر باشه وآن پرنده ایست شکاری وابشق دهیست بحر جان ابشاق دهیست بمصر در صعید -

بعثقة - برآمدن آب از کنارهٔ شکستهٔ حوض یا خم ویقال تبعثق الماء من الحوض اذا انکسرت منه ناحیة فخرج منها الماء -

بعزق الشئ - پراگنده کرد آنرا -

بتلصق به پنهانی ومکر طلبیدن چیزے ونزدیکی جستن بمردم -

بلهق - کجعفر موضع وبالکسر زن بسیار گو وسخت سرخ بهلق مثله -

بنارق - دهے ست از مضافات نهر مازی ومنیرقان

دہے بمرد۔

بہلق - کزبرج وجعفر وعصفر زن سخت وسرخ یا بسیار گوے بے خرد وقبیلۂ از عرب وبالکسر مرد فریاد کن دل تنگ بیقرار وجار بالکلمۃ بہلقا بالکسر وبالفتح یعنی روبرو بے پردہ حرف ردالہا بلق الا باظہیل وجعفر بالہبلقۃ تکبر کردن ولافیدن وحرف زدن ودروغ گفتن تہلق مثلہ جامع بہلیق مسجدیست جامع بجانب مغرب بغداد۔

بیقۃ - بالکسر نباتیست دراز از عدس درکشت زار ہا روید وقوتہ کقوتہ جید للمفاصل والقبل والفتق بیقۃ بالکسر دانۂ است سبز کلان از کرسنہ وآنرا نان ساختہ وجوش دادہ میخورند وعلف گاؤ ہم میشود۔

فصل التاء

تاق - تاق - پرشدن مشک از آب (ع ک اف ۲) اتاق متعد منہ وپرخشم شدن وفی المثل انت تئق وانا مئق فکیف نتفق - تئق شتابندہ بیدی تأقۃ بالتحریک سختی غضب - وشتافتن بیدی یقال بہ تأقۃ ترق - تریاق - بکسر التاء تریاک یعنی پادزہر وتسمی الخمر تریاقا - تزقوۃ بالفتح چنبر گردن یقال ترقیت الرجل ترقاۃ ای صبت ترقوتہ۔

توق - توق - توقان آرزومند شدن (ع ف ض ۲) یقال المرء توّاق الی مالم ینل۔

تیغاق - الکبعۃ - بالکسر روبروے کعبہ موضعہ فی د ف ق۔

تفروق - بالضم ونبالہ خرما۔

قرب تقتاق - سیر شب برائے آب کہ جلد باشد وتقاتق وتقتق مثلہ تقتقۃ جنبش سخت وسیر وتقتق من الجبل از کوہ افتادن وتقتقت عینہ یعنی چشم بہ مغاک فرو شد۔

تقاق - کزبرج پرندہ است آبی۔

فصل الثاء

ثدق - ثدق المطر - ای جد سحاب ثادق ودارٍ ثادق ای سائل - وثادق ایضاً اسم فرس۔

ثفرق - ثفروق - بالضم قمع خرما ثفاریق ج - وہی اقماع البسر وغیرہ۔

ثبق للعین - اشک چشم زود آمد (ع ف اک) ثبق النہر ثبقا وثبقانا شتاب شد وآب آن فراوان شد۔

ثروق - کجعفر وہیست بزرگ مر قبیلۂ دوس را۔

ثقثق - بسخن بیخردی گفتار کرد۔

فصل الجیم

جردق - الجیم والقاف لا تجتمعان فی کلمۃ واحدۃ من کلام العرب الا ان تکون معرّبا او حکایۃ صوت نحو الجردقۃ - معرب کردہ۔

جرموق - جرموق - بالضم سرموزہ جرامقہ گردہے از عجم کہ بموصل ساکن بودند۔

جسق - جوسق - کوشک۔

جلق - جلق - بکسرتین وتشدید اللام موضعے در شام جوالق جوال جوالق بالفتح وجوالیق ج۔

جلوق - جلاہق - کمان کردہ وجولاہ یعنی بافندہ دیک دوک ریسمان وپارسی آنرا کلہ گویند

جلبق جَلْبَق - بانگ در که بازو فراز شود -
جنق جُنْبِق - معروف و هو معرب من چه نیک یعنی فلاخن بزرگ و هی مؤنثة و زنه بفعلیل من قولهم کنا بجنق مرة و قرشق اخری و الجمع منجنیقات و قیل هی فعلیل المیم من نفس الکلمة لان جمعها مجانیق و تصغیرها مجنیق و لانها لو کانت زائدة و النون زائدة لاجتمعت زائدتان فی اول الاسم و هذا لا یکون فی الاسماء و لا فی الصفات التی لیست علی الافعال المزیدة و لو جعلت النون من نفس الحرف صار الاسم رباعیا و الزیادات لا تلحق بنات الاربعة اولا الا الاسماء الجاریة علی افعالها نحو مدحرج -
جوق - جَوْقَة - گروه مردم -

جوبق - گوهر و بضم اوله و هی بلیدة بنواحی نسف و ما وراء النهر منها احمد بن علی بن طاهر الجوبقی الادیب و موضعیست بمرو شاهجان منه ابو بکر تمیم بن علی الجوبقی و جوبقة موضعیست به نیشاپور منه محمد بن احمد بن ایوب الجوبقی -
جنبقة - بالضم و فتح الباء زن بد -
جابلق - شهریست بمشرق و تقدم فی جابلص -
جاثلیق بفتح الثاء رئیس النصاری فی بلاد الاسلام بمدینة السلام و یکون تحت یده بطریق انطاکیة ثم المطران تحت یده ثم الاسقف یکون فی کل بلد من تحت المطران ثم القسیس ثم الشماس -
جرذقة - بالفتح نان گرده معرب -
جورق - بالفتح شتر مرغ نر جل جراقة بالضم مرادف و ما علیه جراقة لحم شئی منه -
جوسق القطن - غوزه پنبه معرب و ناحیه است به نیشاپور منها محمد بن عبد الله صاحب المتفق و المختلف و هیست بهرات منها اسحق بن احمد المحدث و جوزقان - ز هیست بهمذان و گروهیست از گردان -
جعشق - کجعفر نام شخصی -
جعفلیق - بالفتح زن بزرگ -
عجوز جفلق - کجعفر زن گنده پیر بسیار گوشت و الجفلقة فی الکلام و المشی المرأة -
جقة - بالکسر شتر ماده پیر و جق الطائر پرنده بنجال کرد
جلوق - کسفرجل زنیست از بنی مهره چون فریاد کنند جلبقة بالفتح بانگ و فریاد -
جلفق کجعفر دار ابزین و آن تکیه گاه و دکانست که پیش در و جز آن سازند -
جلماق - بالکسر ی که بدان کمان پیچیده شود و جلمقها عصب علیها الجلماق و الجلامق من الاقبیة الیلامق یعنی قباها -
جنبقة - بالضم زن بد خلق -
جنفلیق - بالفتح جعفلیق یعنی زن بزرگ -
جیهبوق - بالفتح بنجال موش -

فصل الجاء

جبق - جبق - بالتحریک پوده پنبه جبق بکسر تیر دادن (ع ف اک ر) یقال جبق جبقا. عذق الجبیق نخل ی از خرمای تباه و فی الحدیث انه نهی عن اونین من التمر الجعرور و الجبیق یعنی فی الصدقة - جبلق

بتشدید اللام گوسپند ریزه۔

حدق۔ حَدَقَة۔ سیاہی چشم حَدَق حِداق ج۔ مجازاً تیر نگریستن حدیقہ مرغزار با درخت قولہ تعالیٰ وحدائق غلباً و بوستان با دیوار و حَدَقَ الرجل واحدقوا بہ ای احاطوا بہ حندق پیست دشتی۔ حادقة بزیادة اللام مثل التعدیق۔

حدلق۔ حدلقة۔ مثال بدیدہ حدقہ بزرگ و چشم خانہ یقال اکل الذئب من الشاة الحدلقة قال ابو عبید ہو شئی من جسدہا وما ادری ما ہو وقال ابو الحسن اللحیانی ہو العین۔

حذق۔ حذق۔ بالکسر حذاقة بالفتح زیرکی حذق حذاق زیرک شدن و نیکو دریافتن کودک (ع ف اک ۲) وحَذِق بالکسر لغة فیہ یقال حَذَق الصبی القرآن ای جہر فیہ۔ ویقال للیوم الذی یختم فیہ القرآن ہذا الیوم حذاقة۔ وفلان فی صنعتہ حاذق باذق اتباع۔ حذق بریدن۔ وگزیدن تیزی و مرشی بان را حُذُوق مُرش شدن (ع ف اک ۲) حذیق مقطوع حذاقی بالضم مرد تیز زبان کشادہ گام حدلقة تخارق دعوی زیرکی کردن۔

حرق۔ حرق۔ بالتحریک آتش یقال فی حرق اللہ ای فی نار اللہ و سوختگی جامہ از کوفتن گاذر حَرَق سوختن (ع ف اک ۲) و بسائیدن دندان برہم از خشم (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال یحرق نابہ ای یحکہ حتی سمع لہ صوت و یحرق علیک الارم غیظا احراق تحریق نیک سوزانیدن محرق لقب مردے و ہو ملک من العرب یقال لہ عمرو بن ہند محموہ المحریقة مائة نفر من بنی تمیم کانوا اعادیہ۔ محرق احتراق سوختہ شدن حرقة بالضم سوزش حریق سوختہ۔ و سوزش و حرق شعرہ بالکسر لغة تقطع ونسل فہو حرق الشعر والجناح۔ و سحاب حرق ای شدید البرق۔ و ماء حراق بالضم آب سخت شور و فرس حراق العدو والیہا اذا کان یحرق فی عدوہ۔ حراق حُرَاقة بالضم سوختہ چقماق و العامة تقولہ بالتشدید حُرَّاقة فیہ۔ حَرَّاقة بالفتح والتشدید نوعی از کشتی ہا کہ انقطہ اندازان آلت نفط اندازی در وی دارند حارقان دو سر سرین محروق سر سرین گسستہ محرقان نام دو معروف تیم بن قیس و سعد بن قیس حریقة آتشام گرم یقال وجدت بنی فلان مالہم عیش الا الحرائق۔ حارقة من النساء الضیقة الفرج وفی حدیث علی رضی اللہ عنہ خیر النساء الحارقة۔ حرقان بالضم بریکدیگر سودن دو ران محارقة مجامعت۔

حرق۔ حرق۔ حرقة بالکسر گردہ مردم و مرغان و زنبور و جز آن وفی الحدیث کانہما حرقتان من طیر صواف حرق ج مثل فرقة و فرق۔ حارقة حریق حریقة کذلک۔ حرق بفتحتین و تشدید القاف آنکہ گام تنگ نہد در رفتن وفی کلامہم حرقة حرقة ترق عین بقة ترق امر من الترقی۔ حرق برہم بستن (ع ف اک ۲) محرق مرد سخت بخیل حارق آنکہ موزہ بروے تنگ آمدہ باشد یقال لا ارأی لحارق ولا لحازق۔ حازوق نام مردی از خوارج حراق

بالکسر مثله۔
حزرق۔ حَزْرَقَة۔ تنگی و تنگ کردن بند بر کسے
حَزْرَق و تنگ و بسند ماندہ و یقال بتقدیم الراء
علی الزاء ایضاً۔
حقق۔ حق۔ خلاف باطل و سزاوار۔ و درست
و راست۔ و واجب حقوق ج۔ حقة خص منه یقال
ہذہ حقتی ای حقی و حقیقت چیزے یقال لما عرف الحقة
منی ہرب۔ و قولهم لحق لآتینک ہو یمین للعرب یرفعونها
بغیر تنوین اذا جاءت بعد اللام و اذا ازالوا عنه اللام
قالوا حقاً لآتینک۔ و یقال کان ذلک عند حق لقاحها
و حِق لقاحها بالکسر ایضاً ای حین ثبت ذلک فیها حقة
بالضم معروف حُق حُقّ حِقاق ج۔ حق بالکسر شتر
بسال چہارم در آمدہ حِقّة و حِق ایضاً مؤنث وے
و الجمع حقاق و حِقّ و جمع الحقاق محقق مثل کتاب
کُتُب و حقائق جمع الجمع ایضاً۔ و قیل جازت الناقة
الحق اذا جازت انسا و لم تلد۔ و اتت الناقة علی حقها
ای الوقت الذی ضربت فیه عام اول۔ و یقال سقط
فلان علی حاق رأسه ای وسط رأسه و جئته فی حاق الشتاء
ای فی وسطه۔ الحاقة قیامت و حاقه ای خاصمه و
آدمی اکل واحد منها الحق فاذا غلبه قیل حقه۔ و یقال
ما له فیه حق و لا حقاق بالکسر ای خصومة تحاق خصومت کردن احقاق
خصومت کردن و دکس با ہم یقال احتق فلان و
فلان و لا یقال للواحد کما لا یقال اختصم للواحد۔
و احتق الفرس ای ضمر و طعنة محققة ای لا زیغ فیها
و قد نقذت۔ و یقال رمی فلان الصید فاحتق بعضا
و شرم بعضا ای قتل بعضا و افلت بعضا جریحا حق
راست کردن سخن و وعده۔ و درست کردن حق بر کسے
(ع ف اض ۲) یقال حققت حذره و حققته اذا فعلت
ما کان تحذره۔ و حققت الرجل و احققته اذا اتیته
و حققت الامر و احققته اذا تحققته ای صرت منه علی الیقین
و یقال حق له ان یفعل کذا و حقیق ان یفعل کذا۔
و حُق لک و حققت ان تفعل ہذا ای انت حقیق به
و محقوق به ای خلیق له تو سزاواری بدان و الجمع احقاء
و محقوقون۔ حق ایضاً واجب شدن (ع ف اک ۲)
احقاق متعدفیه۔ استحقاق استیجاب و محقق عنده
ای صح۔ تحقیق درست و راست کردن کلام محقق اے
رصین و ثوب محقق ای محکم النسج حقیقة الشئ خلاف مجازه
و آنچه واجب شود بر کسے حمایت آن یقال منه
فلان حامی الحقیقة و علم احق اسپے کہ خوی نکند۔ و اسپ
کہ سمهاے پاے برجاے سم ہا درست نہد در رفتن
حَقَق مصدر منه حقحقة بلند برداشتن اسپ دست
و پاے را و جنبان رفتن وی و یقال شر السیر الحقحقة
و یقال ہو السیر فی اول اللیل نهی عن ذلک۔
حلق۔ حلقة۔ بالفتح معروف و منه حلقة الباب و
حلقة القوم و جمعه حَلَق بفتحتین علی غیر قیاس و یقال
حِلَق مثل بدرة و بدر و یقال للواحد حلقة بالتحریک
و الجمع حَلَق و حلقات۔ و جمع حالق حلقة یقال قوم
حَلَقة للذین یحلقون الشعر۔ حلق بسکون الثانی
خشک نای گلو حلقوم کذلک حُلوق ج۔ و موی
سترون۔ و بر حلق زدن (ع ف اک ۲) حِلق بالکسر

خاتم ملک - و مال بسیار تخلیق مبالغة فی الخلق و بلند تر رفتن مرغ در هوا - و بکل حلقه داغ کردن ستور را محلق نام مردی محلق بکسر المیم کلیم درشت خلق پستان پر شیر حلق حوالق ج - و تاک نرفته بر درخت و کوه بلند - و جاے بلند یقال جاء من حالق ای من مکان مشرف - و قولهم لا تفعل و اک تاک حالق ای اکلها الله حتی تحلق شعرا و یقال عند الامر یعجب منه حلقی اعقری حلقی کانه من الحلق والعقر والخمش و هو الخدش و فی الحدیث انه صلعم حین قیل له ان صفیة بنت حیی حائض فقال عقری حلقی اما اراها الا حابستنا قال ابو عبید هو عقرا حلقا بالتنوین ای اصابها الله بالعقر و وجع فی حلقها اختلاق موی سترون و یقال حلق معزه و لا یقال جزه الا فی الضان شعر حلیق و لحیته حلیق و لا یقال حلیقة - حلاق مرگ مثل قطام مبنیت علی الکسرة لانه حصل فیها العدل و التانیث و الصفة الغالبة و هی معدولة عن حالقة - حلاقة المغزی بالضم ما حلق من شعره عنز محلوقة - حلاق و رد حلق حلاق بالکسر اسم فی حلق یقال ان رأسه لجید الحلاق تحلق حلقه نشستن مردم حلق بالتحریک پوست رفتن و سرخ شدن قضیب سپ و خر از گشنی کردن (ع ک ا ف ۲) یوم تحلاق اللئیم یوم لتغلب علی بکر ابن وائل - حلقان بالضم خرمای نیم رسیده محلقن کذلک حلقانة محلقنة یکے حولقة لاحول ولا قوة الا بالله گفتن - حمق - بالضم و ضمتین بے عقلی و گولی (ع ک اف ۲) حمق لغت منه حماقة ایضا مصدر منه (ع بضمها) احمق لغت منه و کاسد شدن بازار عمر بن الحمق نام مروے و امراة حمقاء و قوم حمق و حمقی و احماق و نسوة کذلک البقلة الحمقاء درخت خرفه و هی الرجلة احماق احمق یا فتن کسے را - و بچگان احمق زادن فعال احمقت المراة فهی محمق و محمقة - محماق بالکسر بسیار احمق زاینده تحمیق بحماقت نسبت کردن محامقه بگولی یاری دادن استحماق احمق شمردن تحامق خویشتن را گول ساختن - انحماق کاسد شدن بازار و انحمق الثوب اخلق - حماق بالضم آبله که بر اندام برآید محموق آبله زده -

حملق - حملاق العین - بالکسر باطن اجفانها الذی یسوده الکحل او ما غطته الاجفان من بیاض المقلة - حملق الرجل ای فتح عینیه و نظر نظر الشدید ا - حنق - حنق - بالتحریک خشم خناق ج - و خشم گرفتن (ع ک اف ۲) حنق لغت منه - خناق بخشم آوردن و باریک شدن گویان شتر حمار محلق خر باریک و لاغر شده از بسیار رسگشنی محانیق شتران لاغر -

حوق - حوق - رو فتن خانه (ع ف اض ۲) حوقه بالضم خاک روبه محوقة تجاروب حوق بالضم گرد آگرد سر زده حیق یحیق - فرا گرفتن صلته بالباء (ع ف اک ۲) قوله تعالی لا یحیق المکر السیئ الا باهله و قوله تعالی و حاق بهم العذاب ای احاط بهم و نزل

حبلقة - بالضم تنگی نفس از زقی یا دل تنگی -
حبلق - کعملس نوعیست کوچک گوسفند یا بز ها خرد و بد -

حدبق - کعصفر کوتاه گردانیدم -
حذرقة - بضم الحاء والراء وشد القاف خریده که نوعے است از قلبه -
حذلق - اظهر الحذق او ادعی اکثر مما عنده تحذلق مثله -
حرزقة - تنگ کردن و حبس نمودن -
خرونق - بفتحتین کوتاه فراهم اندام -
خفلق - کعملس وجعفر مرد ناقوان گول -
خلفق - کعصفر دراز بزین جلفق مثله والقدم -
خمرقة - بالکسر شیم یقال ما علی امشاة خمرقة -
خندقوق - دیو آسیست و آن مرة است یقال لها الدریق خندقوق بضم القاف وفتحها مشددة وقد تکسر الحاء وفی الکل الیضا عربد و از مضطرب وگول -

فصل الخاء

خبق - رجل خبق - مثل مخفف و از دان است بکسر الباء اتباعا للحاء و فرس خبق مخبق ای طویل سریع خبقی نوعے از دویدن -
خدرق - خدارنق - عنکبوت والجمع خدارن بحذف القاف -
خذق - خذق - سرگین و سرگین افگندن مرغ (ع ف اصل ۲ و ک ۲) مخذقة کون مرغ -
خرق - خرق - دویدن تخریق کذلک - الخراق تخرق اخریاق دریدن ویقال فی ثوبه خرق وهو فی الاصل مصدر خرق الیضا زمین فراخ خروق ج - و بریدن مسافت خریق زمین پست علف ناک خرق ج - و باد سرد سخت درنده و قیاسه وخریقه بالتاء - افتراق الریح گذشتن باد تخرق باد گذر تخرق کذلک - خرق بکسر جوانمرد تخرق فراخ دستی کردن در کرم - ودرع خرقاء از خود خریق مثال فسیق نیک کریم - خرقة پارچه و جامه پاره زده و ذو الخرق نام مردے شاعر مخراق بالکسر ثوب یلبق لیضرب فیه ودرة وفی الحدیث البرق مخاریق الملائکة - وفلان مخراق حرب ای صاحب حروب یخیف فیها - مخرقة ودرع گشتن خرق بالتحریک سرگشته شدن از بیم یا از حیا (ع ک اف ۲) خرق لغت منه - واخرقته ای اوهشته خرق ایضا گول شدن خرق بالضم گولی اخرق خرقا لغتان منه - وفی المثل لا تقدم الخرقاء علة ومعناه ان العلل کثیرة موجودة تحتها الخرقاء فضلا عن الکیس - خرقاء ایضا نام زنے معروف وعیش کدر گوش او شاف کرده باشد بریح خرقاء باد سخت -
خریق - خریقت الثوب - وخبرقته - ای شققته وقطعته - ویقال جد فلان فی خرباقه ای فی ضرطه خرباق بالکسر ایضا نام مردے از صحابه وخریق عمله ای افسده - خربق نوعی از ادویه مخربق مرد سر فرو افگنده وخاموش وفی المثل مخربق لبنباع اسے لیثب اذا اصاب فرصة فمعناه سکت لداهیة یریدها -
خرنق - خرنق - بکسرتین بچه خرگوش ونام زنے شاعره ارض مخرنقة زمین خرگوش بچه ناک خورنق نام کوشکے بعراق که آنرا نعمان الاکبر نهاده بود

خرق - خَرَق - نیزه زدن و بهدف رسیدن تیر (عع ف اک ۲) خارق سنان یقال ھو اَمضیٰ من خارق و تیر بهدف رسیده و خَرَقتھم بالنبل اے اصبتھم بھا -

خسق - خاسق - لغة فی خارق -

خفق - خَفَق - خفقان - جنبیدن علم (عع ف ک ۲ ض ۲) و طپیدن دل و سراب برق و باد خفیق الریح دَوِیّھا و اما قول رؤبة لماع الخَفق فانما حرّکہ للضرورة - خَفَق سر جنبانیدن از خواب و غنودن (عع ف ا ک ۲) و فی الحدیث کانت رؤسھم تخفق خفقة و به غل زدن زمین را - و بدره زدن کسی را خَفقة دره و به پهنا شمشیر زدن خَفق شمشیر پهن - و بهر چیزے که پهن باشد زدن - و پریدن مرغ اَخفاق روی آوردن ستاره بفروشدن - و بی غنیمت و صید بازگشتن غازی و صیاد و بی مراد بازگشتن جوینده - و پال زدن مرغ در پریدن و اَخفق الرجل بثوبه اے کمع به خُفوق فروشدن ستاره یقال وَرَدت خفوق النجم ای وقت غیوبة الثریا - خافقان مشرق و مغرب خَفّاق کهن پیش قدم پای امرأة خَفّاقة الحشا ای خمیصة - فلاة خَیفق ای واسعة - فرس خَیفق سریعة جدا ظلیم خَیفق کذلک تحقیق سختی - وزن دلیر ساب نون زائده یقال رابیة خنفیق -

خقق - خُقُوق - ماده خرکه از فرج او آوازی آید از لاغری خُقیق آواز کردن فرج و غلاف قضیب اسپ (عع ف اک ۲) خُقّقة آواز فرج و قضیب اسپ و اَخقّت البکرة اذا اتسع خرقھا - اَخقوق و نخقوق بالضم کفتگی زمین و فی الحدیث فوقصت به ناقته فی اَخاقیق جرذان وہی شقوق فی الارض - خُق بالضم حوض خشک -

خلق - خَلق - اندازه کردن پیش از بریدن قال الحجاج ما خلقت الا فریت وما وعدت الا وفیت و آفریدن و آفریده - و آفریدگان - و دروغ بر بافتن (عع ف اض ۲) و منه قوله تعالیٰ وتخلقون افکا - ویقال ھذه قصیدة مخلوقة اے منحولة خَلیقة منحو و آفریدگان خلائق ج - یقال ھم خلیقة اللہ خلق اللہ ایضا وھو فی الاصل مصدر - خَلقة بالکسر آفرینش خَلیق تمام خلقت و سزاوار - و خو گیر خَلاقة سزاوار آمدن و قد خَلُق لذلک بالضم خَلقة لذلک اے مجدّرة له - مُختلق تمام خلقت سحابة خَلقة خَلیقة ای قویة اثر المطر مُضمحلة مُخلقة ای تامة الخلق - و الخَلق القدح اذا لیّن - اختلاق دروغ بر بافتن قوله تعالیٰ ان ھذا الا اختلاق - تخلّق کذلک و ایضا خوی گرفتن و خوش بوی شدن خَلق بالضم و بضمتین خوے یقال خالص المؤمن و خالق الفاجر - مُخالقة خوے نیکو و رزیدن خَلاق بالفتح بهره یقال لا خلاق له فی الآخرة - اَخلق ای املس صمت صخرة خَلقاء ای لیس فیھا وَصَم و لا کسر - و خَلقا ایضا زن بسته فرج ای رَتقاء - خلاق بالتحریک کهنه ثوب خلق و ملحفة خلق یستوی فیه المذکر و المؤنث لانه فی الاصل مصدر - خُلقان بالضم ج - ملحفة خُلَیق تصغیر بالھاء و لا نہ

صفة والهاء للتحق تصغير الصفات كما تقول نصيف في تصغير امراة نصف - خلوقة كهنه شدن (ع ضمهما) اخلاق كهنه شدن وكردن لازم ومتعد كهنه پوشانيدن يقال اخلقته ثوبا اى كسوته ثوبا خلقا ثوب اخلاق بالفتح اذا كانت الخلوقة فيه كلة كما يقال ثمرته اعشار وارض سباسب خلوق بالفتح بوے خوش تخليق طلا كردن به بوے خوش وزعفران وغيره ان وغيرها خلق گردانيدن خليقا من الفرس كالغريزة من الانسان - واخلولق السحاب اى استوى ويقال صار خليقا للمطر واخلولق الرسم اى استوى بالارض خنق - خنق - بكسر النون خبه كردن (ع ف ض) تخنيق كذلك - اختناق انخناق خبه شدن تخنق بالتشديد به خبه مرده - وجاے خبه كردن ازگلو خناق بالضم مثله وبيمارى خبه خناق بالكسر سرسن كه مدان خبه كنند تخنقة گردن بند وحميل خانق كوچه باريك مختنق تنگى جاے -

خوق - خوق - حاقة خوق البحر تاب گرد وفراخ شدن مفازة خوقاء دبر خوقاء اى واسعة بعير اخوق وناقة خوقاء اى جرباء - خاق باق اسلم الفرج يستعمل وهو مبنى على الكسر مثل خاز باز -

خبراق - بالكسر تيزده وخبرق اشى شگافت آنرا -

خدرنق - كمماس تنندهٔ يا تنندهٔ اندام -

خذرنق - مثله رجل خذراق بالكسر مخذرق مرد بسيار بيخ زننده خذراق بالضم نام ستور معرب را كه آشاميدنش موجب ريخ زدن ميشود -

خردق - بالفتح شور باخرمدق نام شخصى -

خرفق - بالفتح خردل لغة شامية ومصر يعرف بحشيشة السلطان وهو نوع من الخرف عريض الورق

خرفقه خموشيدن اخر نفاق مثله -

خزرانق - بالضم پارچه يا پارچهاى سفيد خزرنق كسفرجل تنندهٔ -

خشتق - كجعفر كتان يا ابريشم يا پارچه پارهٔ كه زير نعل باشد معرب خستيچه -

خنبق - كقنفذ مرد زفت تنگدل -

خندق - كجعفر گنده وآن بيخارى كه گرداگرد شهر نباشد ومحاسنست بجريان منها كامل بن ابراهيم الخندقى ودهيست بباب قاهره منها موسى بن عبد الرحمن وحفيد لسابور الملك ببريه الكوفة وابن ابا دالديرى راجز وخندقه كنده را كنديد -

فصل الدال

دبق - دبق - بالكسر سرشيم كه بدان گنجشك مانند آن گيرند دبوق ار غدره دابق نام شهرے والاغلب عليه التذكير والصرف -

دحق - دحيق - دور وقد دحقه الناس اى الابا بى (ع بفتحهما) ويقال ايضا دحقه الله واسحقه - دحقت الرحم اى رمث بالماء فلم تقبله ويقال قبح الله ما دحقت اى ولدته وحوق ناقه كه رحم وى بيرون آمده باشد بعد از ولادت اندك بيرون افتادن رحم -

ورق - ورقه تفخين سپيدهٔ رق ج - ورباق لغة فى ترياق - ورزوق كودكان ويقال ولدان ورزوق

و در اَدَق ویقال لصغار الابل ایضاً دردق وهو الصغار ایضاً من کل شئ - ودرق پیمانهٔ شراب وهو معرب من الفارسی -

درفق - مُدَرفِق المسرع فی السیر ویقال اَدرفق مَرَّ مُعلاً ای امضِ راشداً -

دسق - دَلیسق - سپیدی سراب وحوض پر آب یقال ملأت الحوض حتی دَسَقَ ای ساح ماؤه - دَسیق ایضاً طشت خون وهو معرب -

دمشق ناقة دَمشق - ای سریعة جَوادٌ وکذلک ناقة دمشق مثال حِضَجر وهو ایضاً اسم بلدة الشام -

دعق - دَعق - سپردن وکوفته کردن راه - وبرانگیختن ورمانیدن (ع ف بفتحهما) یقال دَعق الطریق فهو مدعوق ویقال دَعقت الابل الحوض ای ثلمته من جوانبه ودَعقة جماعة من الابل خیل مدعق اسپان که مردم فرو کوبند در جنگ -

دِعشق - دَعشوقة - جانوریست -

دَعفق - عیش دَعفق - بالفتح ای واسع - وطعام دَعفق مخصب -

دفق - دَفق - ریختن آب (ع ف اض ہ وک ا) ماء دافق ای مدفوق آب جهیده لقوله سرٌّ کاتم ای مکتوم وهو من قولک دَفق الماء مجهولاً - ویقال دَفق العدو روحه اذا دُعِی علیه بالموت - دَفقت کفاه الندی ای صبتاه شد للکثرة - اندفاق ریخته شدن تدفق کذلک میل دفاق بالضم سیل که پر کند رود بار را ناقة دفاق بالکسر جهان رفتار دفق مثال ایجف شتر تیز رو ویقال مشی فلان الدفقی اذا اسرع - سیر ادفق رفتن بشتاب دفق بالتحریک بیرون آمدگی دندان شتر بغیر ادفق لغت منه - ویقال جاء القوم دفقة واحدة بالضم ای بمرة واحدة -

دقق - دَقیق - باریک وهو خلاف الغلیظ - دقاق بالضم کذلک - دق بالکسر مثله ومنه حُمّی الدِق - اخذت دِقة وجلة ای قلیلة وکثیرة دقة باریکی و باریک شدن (ع ف اک ہ) استدقاق کذلک - ادقاق تدقیق باریک کردن - ونیکو کوفتن - وآرد نرم کردن دقیق ایضاً آرد دقة بالضم خاک نرم که بباد روفته شود از زمین دُقاق رج - ویقال آتیته نهاراً دَقَنی ولا اجلنی ای ما اعطانی دقیقاً ولا جلیلاً مدقة باسم باریکی کردن دَق کوفتن وآرد کردن مِدَقّ مِدَقة کوبه مدق بفتحتین کذلک مداق بالفتح -

دُقدقة آواز سم اسپ -

دلق - اندلاق پیش شدن واندلق السیف ای خرج من غیر سَلٍّ - وکل ما مَدَّ رخاً فقد اندلق دلق لغز انیدن یقال دلقت السیف من غمده ای ازلقته سیف دالق دُلوق سلس الخروج من غمده ودالق نام مردی ویقال طعنه فاندلقت افتاب لبطنه ای خرجت امعاؤه - واندلق اسبل والغارة علی القوم ای بجمهم - غارة دُلوق وخیل دلق بضمتین اسندلقة شدیدة الدفعة - دلوق ناقة دندان شکسته از پیری دُلقاء کذلک - دلقم بالکسر مثله میم زائده ویقال للناقة بعد البزول شارف ثم عَوذم ثم بُطلط ثم جُحرش

اُم جمیعاً بضم و لقم اذا سقطت اضراسها هرما۔ دلق بالتحریک وله وهی معرب۔

دمق ۔ دُموق ۔ درآمدن برکسی ناگاه بی دستوری (ع ف اض ۲) و درآمدن صیاد در رکازه و دُمقتُ فاه ای کسرتُ اسنانه۔ واندمق علیهم بغتة اذا دخل بغیر اذن۔ واندمق الصائد فی قترته ایضاً۔ دمق بالتحریک دمه معرب۔

دملق ۔ مُدملَق ۔ بفتح اللام سنگ تابان وسُم لغزان کرد۔

دلق ۔ دالق ۔ بفتح النون وکسرها دانگ۔ یقول لاغر افتاده و ربما قالوا للدانق دانق وللدرهم درهم تدنیق نیک نگریستن در کاری و استقصا کردن یقال لا تدنقوا فیدنق علیکم۔ و نزدیک شدن آفتاب بفروشدن و بمغاکی فروشدن چشم و مست نگریستن۔

دوق دوق ۔ بالضم گولی تعال الحق مائق دائق وقد داق یدوق دوقاً ودوقاً ودواقة۔

دهق ۔ دهق ۔ بالتحریک شکنجه کردن ۔ وشکستن وبریدن (ع بفتحهما) کاس دهاق بالکسر جام پر دهاق پر کردن جام را ۔ و بر ریختن آب را دهدقة شکستن وبریدن دهقه مثله و ایضاً تنگی و نرمی طعام و هر چیز نرم باشد ومنه حدیث عمر رض لو شئت ان یدهق لی لفعلت ولکن الله عاب قوماً فقال تعالی اذهبتم طیباتکم فی حیوتکم الدنیا۔

دلق ۔ بالفتح ریختن آب۔

دموق ۔ کعصفور بزرگ شکم یا کلان خلقت۔

دمنجق ۔ کسفرجل دودهست در مرو۔

دمق ۔ کجعفر آردنیک سفید۔

دزق ۔ کعنب دهیست بمرو ولیس بتصحیف درق القریة المعروفة بها فیها حکاه الذهبی منها ابو جعفر الدزقی شیخ السمعانی وهذا وهم والصواب دزق قریة بمرو منها علی بن خشرم ودهیست به بنخ ده منها ابو جعفر محمد بن علی ودهیست بسمرقند منها ابو بکر احمد بن خلف وثلث قری اخر بمرو ودرق العلیا دهیست بمرو رود منها الحسن بن محمد بن جعفر۔

دوشق ۔ بالفتح خانهٔ میانه که نه خرد باشد نه کلان پاشتر و فزک۔

دصق ۔ بالفتح شکستن آبگینه وجز آن (ع ف اض ۲)

دعسق ملیم بر آنان حمله کرد ودعسق الابل الحوض شتر حوض را پایمال کرد وشکست آنرا ودعسق الجمال برست شد رویهای شتران والدعسقة فی المشی کالدؤوب والاقبال والادبار والطرد جمیعاً ولیلة دعسقة شب دراز ودعسوقة بالضم دابهٔ ایست خرد۔

دعفقة ۔ گولی۔

دعلق فی الوادی ۔ دور رفت ودعلقة فروماندگی و جستن حیرنے مدعلق بکاهد در آینده و فروشونده طریق ودلفق کجعفر وقرطاس راه روشن و مرو لفقا ای سریعا ورفقا مثله۔

دحوق کجعفر شیر شب مانده وکقنفذ السعط یعنی زکام فیکم وارو سے دربینی ریختنی دران نهند ودحوق بالضم کلان شکم ودحق الثوب ترکرد پارچه آب بسبوس

دمخق فی مشیہ - در رفتار گرانی کرد -
دندالقان - شہریست بنواحی مرو -
دہدقہ - شکست آنرا و دہدق اللحم دہدقہ و دہداقا دیگ گوشت را بریدہ استخوانہائے آنرا شکست و دہدقت البضعۃ دارت فی القدر اذا غلت دہداق جوش آن و خندہ بدور فتار بالا ترا زعنق -
دہلقہ - ستردن موے جلد چہارپایہ تا صاف شود -
الدہنقہ - الدہمقہ فی معانیہا -
دلیق - کج و مائل کردن چیزے را برائے کشیدن (ع ف اک ۲)

فصل الذال

ذرق - ذرق - بضم او فتح ۲ سپنست دشتی
ذرق بالفتح سرگین ہمہ ع و سرگین انگندن آن (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال ذرق الطائر و ذرق بمعنی - اذراق رویانیدن زمین سپست را کبش مذرق ای مذلیق -
ذعلق - ذعلوق - بالضم گیاہے -
ذلق - ذلق - بالتحریک بے آرامی - و بے آرام شدن - و تیز زبان شدن (ع ک اف ۲) اذلاق بے آرام کردن و آب ریختن در سوراخ سوسمار تا بیرون آید تذلیق تیز کردن طرف ہر چیزے ذلق مجرائے محور در بکرہ - و تیزی زبان - و تیزی سنان - و تیزی ہر چیز - و تیز شدن زبان (ع بضمہما) لسان ذلیق و ذلق و اذلق صلعت منہ - ویقال ایضا لسان ذلق طلق ذلیق طلیق ذلق طلق بضمتین ذلق طلق بالضم و فتح اللام فیہا اربع لغات وکذلک ذولق اللسان فی اللسان ای طرفہما حروف ذلق حرفہائے کہ از کرانہائے زبان ولب بیرون آید وہی ستۃ ثالثۃ منہا ذلقیۃ وہی المراء و اللام و النون وثلثۃ منہا شفویۃ وہی الفاء والباء و المیم خطیب ذلیق و ذلق بکسر اللام و فصیح زبان ذلقۃ ذلیقۃ مؤنث ذلاقۃ تیز زبانی و فصاحت -
ذوق - ذوق - ذواق مذاق - مذاقۃ چشیدن (ع ف اض ۲) ویقال ما ذقت ذواقا ای شیئا - و ذوقت ما عندہ ای خبرتہ - و ذقت القوس ای جذبت وترہا وعلمت ما مشربہا - اذاقۃ چشانیدن اذاقۃ اللہ وبال امرہ تذوق پارہ پارہ چشیدن امر مستذاق اے مجرب معلوم - ذواق مرد ملول

ذعقہ - بانگ زدن بر دد و ترسانیدن او را (ع بضمتہا) ماء ذعاق بالضم آب تلخ سطبر کہ خوردہ نشود و دواء ذعاق درد کشندہ -
ذفروق - بروزن و معنی ثفروق -
ذفداق - تیز زبان کہ دران زودی باشد -
ذملق - کعلبس مرد چاپلوس مرد سبک و تیز زبان و شمشیر تیز و رجل ذملقانی مرد جلد گو ذملقی مرد گویا ذملقہ چاپلوسی و نرمی کردن -

فصل الراء

ربق - ربق - بالکسر رسن باگوشہا کہ بربرہ و بزغالہ بندند ربقہ یکے گوشۂ ازان و فی حدیث خلع ربقۃ الاسلام من عنقہ والجمع ربق و ارباق

درباق - وفی الحدیث لکم العهد و مالم تاکلوا الرباق
رَبق بالفتح در ریقه کشیدن (ع ف اض ۲ ک ۲)
ارتباق در ریقه در آمدن - و در دام بسته شدن
گردن آهو ربیقة صید بدام افتاده و بره و بز غاله
گردن بسته و قولهم رمدت الضان فربق ربق اے
حتی الارباق فانها تلد عن قریب لانها تقرع علی
رأس الولد ولیس کذلک المعزی فلذلک قالوا فیها
رَتِق رتق بالنون - اُم الربیق الداهیة -
رَتق - رتق بستن و هو ضد الفتق و بسته (ع
ف اض ۲) ومنه قوله تعالی کانتا رتقا ففتقناهما -
ارتتاق بسته شدن رتق بالتحریک بسته شدن بکارت
زائل شده امرأة رتقاء التی لایستطاع جماعها
لارتتاق ذلک الموضع منها - رتاق بالکسر دوجامه
که انها بر هم بسته -
رحق - رحیق - شراب خالص -
رزق - رزق - بالکسر روزی - و روزی دادن
و مرسوم (ع ف اض ۲) و باران ومنه قوله تعالی
وما انزل الله من السماء من رزق - رزقة یکبار دادن
رزقات الجند وارزاقهم ای اطعامهم - ارتزاق مرسوم
گرفتن لشکر و روزی یافتن وقوله تعالی وتجعلون
رزقکم انکم تکذبون ای شکر رزقکم - وقال الله تعالی
وفی السماء رزقکم وهو التساع فی اللغة کما یقال التمر
فی قعر القلیب یعنی بسقی النخل - رجل مرزوق اے
مجدود یعنی با بخت رزقیه جاهاے کتان سپید -
رزدق - رزداق - بالضم روستا و هو معرب -
رستق - رسدق - رُستاق - رُسداق - روستا
والجمع رساتیق وهی السواد -
رشق - رشق - تیر انداختن (ع ف اض ۲) رشق
بالکسر هو الوجه من الرمی فاذا رمی القوم باجمعهم
فی جهة واحدة قالوا رمینا رشقا - رشاق تیز رفتن بستن
و گردن دراز کردن آهو رشاقة باریک و نیکو قد
شدن (ع بضمهما) و رجل رشیق ای حسن القد لطیف
رشانیق بطنے از قبائل سیاهان -
رفق - رفق - بالکسر نرمی - و نرمی کردن ضد العنف
(ع ف اض ۲) صلته بالباء وسود و نفع ارفاق نرمی
کردن - و سود داشتن کسے را ترفق نرمی کردن
صلته بالباء - رفقة بالضم والکسر گروه هم سفر رفاق
ج یقال رافقته وترافقنا فی السفر - رفیق مرافق ج
بمعنی رُفقاء ج - فاذا تفرقوا ذهب اسم الرفقة و
لا یذهب اسم الرفیق وهو واحد وجمع مثل الصدیق
قوله تعالی وحسن اولئک رفیقا - وهو ایضا ضد الاخرق
یعنی گول درشت رفق بستن باز وی شتر تا آهسته
رود (ع ف اض ۲) رفاق رسن که بان بندند مرفق
بکسر المیم وفتح الفاء و بالعکس آرنج و انچه بوے
نفع یابند از کارے ومنه قرئ قوله تعالی ویهیئ لکم
من امرکم مرفقا جعله مثل مقطع ومن قرأه مرفقا جعله
اسما مثل مسجد ویجوز مرفقا بفتح الفاء ای رفقا مثل
مطلع ولم یقرأ به - ومرافق الدار جای آب و برف
انداختن و مانند آن مرفقة بکسر المیم نماز باش

وقد تم رفق ای اخذ مرفقه - وبات فلان مُرتفقا ای متکئا
علی مرفقه یه - رفق بالتحریک برنا شتگی آرنج جمل ارفق
وناقة رفقاء لغت منه - مار رفق ومرتع رفیق ای
سهل المطلب - رافقة نام شهرے -
رقق - رقّ - بالکسر بندگی وچیزے تنک - وزمین
نرم رقیق بندہ وتنک ونرم واحد وجمع رقّ بالفتح
پوست آہو کہ بروی نویسند قولہ تعالی رقّ منشور
وسنگ پشت یعنی کشف بزرگ رُقوق ج - رَقّة
نام شہرے - وہر زمین کہ بر لب رود باشد کہ آب
برآید ازوے ہوقت مد رقاق بالفتح زمین ہموار کہ روے
او نرم باشد وزیروے سخت رقق کذلک وایضاً
سُستی وگمی یقال فی عظمہ رقق ای ضعف وفی مالہ
رقق ای قلة - رُقاق بالضم نان تنک یقال عندی
خلام یخبز الخُرُوق والرقاق یعنی گردہ ونان تنک
رقة بالکسر تنکی (ع ف اک ۲) ارقاق تنک کردن
وبندہ کردن ترقیق ایضاً تنک کردن - ونیکو کردن
سخن را ترقوق تنک دل شدن استرقاق تنک
شدن وبندہ گرفتن مراق البطن تنک جایہاے
شکم ولا واحد لہ - ترقرق درخشیدن وبہر سو رفتن
آب چشم رقراق، استراب درخش سراب وہر چیزے
رقرقة جنبانیدن کوزۂ آب - وبر گشتن آب در چشم -
رمق - رَمِق - نگریستن (ع ف اص ۲) ترمیق
پیوستہ نگریستن رَمق بالتحریک باقی جان - ورمه
وہذا معرب - ویقال ہذہ النخامة ترامق البرق لا تحیی
ولا تموت مرامق آنکہ اندک اندک دوستی تو بر دل او
ماندہ باشد ومافی عیشه الا رمقة ورماق ای بلغة -
حَبَل ارماق ای ضعیف کما یقال ثوب اخلاق و
اسمال - ارتماق ارمیقاق سست شدن کا یقال
ارتمق الحبل ارمقا قاوارماق ارمیقا قا ای ضعف
وعیش مُرمَق ای دون - وعیش رمق الذی یمسک الرمق
ترمق آشامیدن مُرامقة محکم ناکردن کار -
رنق - رَنِق - بالتحریک تیرہ شدن آب وجز آن
(ع ک اف ۲) مار رنق بالتسکین وعیش رنق بکسر
ارناق تیرہ کردن ترنیق مثلہ وایضاً در آمیختن خواب
باچشم وسست شدن در کار - وسستی تن وبینائی
وپیوستہ نگریستن در چیزی وانتظار مثل ترمیق
وتدنیق ویقال رَنِقت المعزی فُرُوقِ رَنِق اے
انتظر الولادة لانہا تُرِی ولا تضع الا بعد مدة وربما
قالوا بالمیم وبالدال ایضاً ای رَنِق ودُنِق ومقیم
بودن قوم بر یک جاے - واحتباس کردن - و
یقال رَنَّق الطائر اذا أفق بجناحیہ فی الہواء ثم
ولم یطر - ولقیت فلانا مُرنقة عیناہ ای منکسر الرنف
من جوع وغیرہ - رونق آب کار ورونق السیف
آب تیغ ورونق الامر ورونق الضحی منہ ایضاً - وترنوق
بضمتین الطین الذی فی الانہار والسیل -
روق - روق - شاخ ارواق ج - وپارۂ از شب
واول ہر چیزے - وکاشانہ رواق بالکسر مثلہ ایضاً
پردہ کہ در کشیدہ باشند از سقف یقال بیت مروق
ویقال ثلثة ازوقة والکثیر رُوق بالضم - ورُوق الشباب
ورَیقہ ورَیقہ بالتشدید ای اولہ وریق کل شئی افضلہ

ویقال اکل فلان رزقه اذا طال عمره حتی تتحات اسنانه - ارواق خیمه ها یقال ضرب فلان رزقه بموضع کذا ای قسطاطه وفی الحدیث حین ضرب الشیطان رزقه ومداطنابه - یقال القی فلان علیک ارواقه وشراشره وهوان تحبه حبا شدیدا - وایضا القی ارواقه اذا اعدا واشتد عدوه - والقی ارواقه اذا اقام بالمکان واطمان به - والقت السحابة ارواقها ای مطرها ودنبها - ترویق فروهشتن شب تاریکی را - وپالودن شراب را وزق ایضا خوش آمدن وشگفت آوردن کسے را (ع ف ا ض ۲) وصافی شدن شراب را وزق پالونه شراب غلمان رزقة بالضم وجوار رزقة ای حسان وهو جمع رائق مثل فارهة وفرهة وصاحبة وصحبة وغلمان رزق ایضا مثل بازل وبزل - رزق بالتحریک دندان پیش برین دراز شدن از فرود ین ارزق لغت منه - ارانة ریختن آب وخون ومانند آن

رهق - رهق - بالتحریک بر نشستن گرد بر چیزے وفرو پوشیدن (ع ک ا ف ۲) قوله تعالی ولا یرهق وجوههم قتر ولا ذلة - وفی الحدیث اذا صلی احدکم الی الشئ فلیعتمه ای فلیعتشه ولا یبعد منه وخود را برحرام وتباهی داشتن یقال فیه رهق ای غشیان للمحارم من شرب الخمر ونحوه دستم کردن قوله تعالی فلا یخاف بخسا ولا رهقا ای ظلما وسفاهة وطغیانا ونزدیک آمدن ودریافتن چیزے را یقال طلبته حتی ارهقته ای رفتت منه وادرکته ارهاق تکلیف کردن وتاخیر کردن نماز را تا بوقت نماز دیگر ودشوار کردن یقال لا ترهقنی لا ارهقک الله ای لا تعسر فی للاعسر الله وقوله تعالی لا ترهقنی من امری عسرا ای لا تکلفنی ویقال ارهقه طغیانا ای غشاه ایاه وارهقنی ظمأ وجهدة ای حملنی فحملته - مرهق آنکه بگشتی رسیده باشد مرهقة نزدیک رسیدن کودک بلوغ ترهیق متهم داشتن کسے او فی الحدیث انه صلی علی امرأة مرهق ای متهم وثوب مرهق رجل مرهق ای مغشی بالنجاسة والضیفان قلیل (شعر) خیر الرجال المرهقون کما خیر بلاغ البلاد الکوکبا + ویقال القوم رهاق ماته بالضم والکسر بالاضافة ای زهاء ماته یعنی نزدیک صد ریمقان زعفران -

ریق - ریق - بالکسر آب دهان ریقة اخص منه اریاق ج - ریق کل شئ فضلة واوله وقد یخفف ومنه ریق الشباب والمطر - ماء الریق آب ناشتا خورد ریوق جان دادن یقال هو یریق بنفسه ای یجود بها عند الموت - ریق بالفتح درخشیدن سراب ترییق مثله

رزق بکسر فسکون انگور

رزق بفتحتین رزق دادن چیزے بکسے بچه یا اسب کره بعد تولد پیش از خوردن رسید -

رزق - گوهر پوست کشیده وبرغاله موی برکنده وگوشت پزانیده یا دیگ فراروغیره آمیخته رواذق ج رزیرق ورزق - سنگ انگور -

ارتصاق - چسپیدن خور مرصق ومرتصق گردکانیکه برآوردن مغزش دشوار باشد -

زعیق - کامیر و غراب آواز شکم دابہ کہ وقت دویدن شنیدہ شود یا آواز زنۂ آن وقتیکہ ذرعلافش بجنبد و قد زعق چنین آواز کرد (ع ع بفتحہما) -

فصل الزاء

زبق - زبق - برکندن موے (ع ف ض ۲) انزبق ای دخل و ہو مقلوب انزقب - زنبق روغن یاسمین زنبق بالکسر سیماب و ہو معرب و قد اعرب بالہمز و بکسر الباء مثل زبرج - و درہم مزبق درم سیماب اندود و العامۃ تقول مزبق -

زبرق - زبرقان - بکسر تین ماہ و نام مردے زبرقت الثوب اے صفرتہ -

زحلق - زحلوقۃ - مثل زحلوفۃ جای لغزیدن کودکان زحالیق ج - زحلقۃ ای درحرجہ و قد تزحلق اے تدحرج -

زندق - زندیق - بالکسر یکے از بد مذہبان - و ہو معرب زنادقۃ ج - والہاء عوض من الیاء المحذوفۃ و اصلہ الزنادیق و قد تزندق و الاسم زندقۃ عرب من الزند و ہو کتاب لہم -

زرق - زرق - بالتحریک گربہ چشم شدن (ع ک ف ۲) زرقۃ گربہ چشمی از زرق زرقاء لغتان منہ یقال نصل ازرق و ما و ازرق - ازرقاق از یقاق کذلک - زرقم بالضم سخت کبود چشم و لمونث کذلک - زرق جمع ازرق و زرقاء و ایضا سنانہای نیزہ - و ریگ تودہا - زرق الطائر یزرق ای زرق - و زرقت عینہ نحوی اذا انقلبت و ظہر بیاضہا - زرق بالکون زدن بمزراق و ہو رمح قصیر و رحل سپس افگندن شتر زرنوقان دو دیوار چہ دو طرف چاہ کہ لغامہ را بروے نہند و آن چوبے باشد کہ بکرہ را از وے در آویزند فان کانتا من خشب فہما دعامتان و قیل لغامتان و المعترضۃ علیہما ہی العجلۃ و الغرب معلق بالعجلۃ - زورق کشتی خرد - زرق بالضم و التشدید بازجرہ معرب و آن باز سپید باشد زرازیق ج -

زرمق - زرمانقۃ جبۃ - صوف و فی الحدیث ان موسیٰ عرم الی فرعون و علیہ زرمانقۃ -

زعق - زعق - فریاد و بانگ کردن (ع بفتحہما) زعق بالتحریک ترسیدن در حالت نشاط (ع ک ا ف ۲) زعق لغت منہ - و یقال ازعقہ الخوف حتی ازعق و انزعق - و یقال ازعقتہ فہو مزعوق و یقال زعقتہ فہو مزعوق - ماء زعاق بالضم آب شور طعام مزعوق طعام شور -

زعفوق - زعفوق - بالضم بدخوے -

زقق - زق - بالکسر مشک ازقاق ج و زقاق و زقان ایضا مثل ذئاب و ذوبان - تزقیق الجلد سلخہ من قبل رأسہ زقاق بالضم کوچہ ندکر و یونث قال الاخفش اہل الحجاز یونثون الطریق و الصراط و السبیل و السوق و الزقاق و بنو تمیم یذکرون ہذا کلہ زقان ازقۃ ج مثل حوار و حوران و احورۃ - زق خورش دادن مرغ چوزہ را بدہان زقزفتہ ترقیص کودک -

زلق - زلق - بالتحریک جاے لغزان - و لغزیدن

(ع ک اف ۲) از لاق متعد منه بچه افگندن ناقه
و موی سترون مزلق مزلقه چاے لغزان و کذلک
الزاقة - و قوله تعالی فتصبح صعیدا زلقا ای ارضا
ملساء لیس بها شئ - مزلاق ای مزلاج و هو الذی
یغلق به الباب و یفتح بلا مفتاح - و فرس مزلاق
کثیرة الازلاق - زلیق بچه افگنده زلق سترون
(ع ف اک ۲) تزلیق کذلک - رجل زلق زلق
مثال هدبد و زمالق و زملق بتشدید المیم آنکه پیش
از مجامعت انزال افتدش زلیق بالضم و التشدید
شفرتک و آن نوعے از شقاقلوست بے پشم -
زنق - زناق - حلقه تو ضع تحت حنک الدابة -
ثم یجعل فیها خیط یشد برأسه تمنع جماحه و گلوبند زنان
از زیور یقال زنقت الفرس - زنق بالتحریک جاے
زناق و انطنه معربا من زنخ - زنقة کوچه باریک
تنگ مزنوق نام اسپے -
زوق - زاوق - سیماب فی لغة اهل المدینة
و قیل لکل منقش مزوق و ان لم یکن فیه زیبق -
تزویق آراستن و درست کردن کتاب و سخن را
زیق القمیص بالکسر زه پیراهن زیق نام مردے
تزیق سرمه کردن و آراستن زن خود را -
زهق - زهوق - مغز آگنده شدن استخوان -
و پر شدن مغز - و برآمدن جان قوله تعالی و تزهق
انفسهم و هم کافرون - و حکی بعضهم زهقت نفسه
بالکسر تزهق زهوقا لغة فی زهقت و پیش شدن
اسپ از اسپان دیگر - و نیست شدن قوله تعالی

زهق الباطل - زهوق بالفتح لغت منه - و ایضا
سهم بعید القعر - رمح الجبل المشرف و از نشانه در گذشتن
تیر (ع بفتحها) زاهق مغز آگنده - و ستور فربه پر مغز
و مرد نهر میت شده جمعه زهق - زهق بالتحریک زمین
پست زهق ای نزق - از زاق کشتن بیت گرد آمدن
و در گذراندن تیر از نشانه - و پر کردن خنور را -
و برگردن آوردن ستور زین را و رحل را و یقال
و رأیت فلانا مزهقا ای معذا فی سیره - و فرس ذات
زاهیق ای ذات جری سریع - انزهاق بر جستن
و رمیدن ستور بر زدن زهلوق بالضم فربه لام زائده
یقال حمر زهالق -
زهزق - زهزقة - سخت خندیدن -

زبعبق - کسفرجل و سرطراط بد خلق -
الزوق - بالکسر لغة فی الصدق یقال انا زوق منه -
زرنوقان - بالضم و فتح منارتان تبنیان علی
جانبی رأس البئر زرنوق نهر خرد و دیر الزرنوق
علی جبل مطل علی دجلة بالجزیرة زرنیق بالکسر زرنیج
معرب و تزرنق متغیر شده بر زرنوق باجرت آب
کشیدن و تزرنق فی الثیاب پارچه را پوشیدن و در ان
پنهان گشتن و زرنقة انا متعد منه زرنقة وین کانه
معرب زرنه ای الذهب لبس و فزونی و کمال حسن
و بزرنوق آب دادن و بر پاکردنش بر جامه و چیز پیرا
بمدت فروختن و انزرق فی الجحر در سوراخ در آمدن
و به کمین گاه نشستن و انزرق الرمح نیزه بگذشت
زعبق القوم و الشئ - کرده و چیز را پراگنده کرد

بعزقة مثله۔
زعلوق۔ کعصفور شادان ونباتی او الصواب بالذال فیهما۔
زمق لحیته۔ ریش او را برکند (ع ف اک ۲ ض ۲) واللحیة رمیقة ومزموقة وزمق القفل قفل را کرد وما اغنی عنی زمقة ای شیأ۔
الزندوق۔ بالضم لغة فی الصندوق۔
زهمق۔ بالفتح کوتاه فراهم اندام زهمقة بدبوئی تن ازگنده بغلی ماجز آن۔

فصل السین

سبق۔ سَبَق۔ درگذشتن (ع ف اس ۲ و ک ۲) یقال سابقته فسبقته۔ واستبقنا فی العدو ای تسابقنا۔ وقیل فی قوله تعالی ذهبنا نستبق ای ننتضل۔ ویقال له سابقة فی هذا الامر اذا سبق الناس الیه۔ سبق بالتحریک انچه گرد بندند بدان در اسپ دوانیدن وتیر انداختن ومانند آن سباقا البازی قیداه من سیر وغیره۔
ستق۔ درهم ستوق۔ بالتشدید درم نبهره وکل ماکان علی هذا المثال فهو مفتوح الاول الا اربعة احرف جاءت نوادر وهی سبوح وقدوس ودروح وستوق فانها تضم وتفتح مستقة پوستین دراز آستین مساتیق ج۔
سحق سحق۔ سودن وجامه کهنه۔ ویویه رفتن (ع بفتحهما) انسحاق سوده شدن سُحق بالضم وبضمتین دوری (ع بضمهما) یقال سحقا له سحیقا ودهاسحاق دور گردانیدن۔ وکهنه شدن جامه۔ وسوده شدن سپل شتر وخشک شدن پستان باشیر وبرسینه وشکم چفسیدن آن سَحوق بالفتح نخل دراز سحق ج۔ اتان سَحُوق وحمار سحوق ایضا ای طویل۔ سوحق دراز از اسحاق نام پیغمبرے معروف فان اردت به الاسم لم تصرفه وان اردت به المصدر صرفته۔ سُحُوق بالضم نخل دراز میم زائده۔ سمحاق بالکسر پوست تنک سر وشکستگی که بدان پوست رسد سماحیق سماحاق یارهاے ابر وپارهاے پیه برروده۔
سندق۔ سَنُوق۔ بالفتح والذال المعجمة دستیانه وچرغ سَوُذَنِیق سَنِیذَنُوق سُوذانق کذلک معرب سَندق شب آتش افروختن مغان معرب سده۔
سرق۔ سَرَق۔ بالتحریک شقهاے حریر سپید سَرَقة یکے وهو معرب سره مثل برق معرب بره۔ ودزدی کردن (ع ف اک ۲) سرقة بکسر الراء دزدی یقال سرق مالا منه ورجاقالوا اسرقه مالا۔ وفی المثل سرق السارق فانتحر۔ تسریق بدزدی نسبت کردن وقرئ قوله تعالی ان ابنک سَرَق۔ استراق گوش داشتن پنهانی سخن کسے را ویقال یُسارق النظر الیه۔ سُرَق وسُرَقان دو موضع سَرَقة بن جعشم۔ بالضم نام مردے از صحابه۔ استبرق دیبای گنده۔
سردق۔ سُرادق۔ سرا پرده سرادقات ج۔ ویقال بیت مُسَرْدَق خانه با سرا پرده۔
سرمق۔ سَرْمَق۔ شورگیاه۔
سفق سَفَق۔ دربازکردن انفاق لازم منه

Marfat.com

ثوب سفیق اے صفیق جامۂ سخت بافتہ سفاقۃ۔ شوخ دیدگی وقد سفق بالضم۔ وہو سفیق الوجہ اے وقح۔ سفاسق السیف پرنگ شمشیر معرب۔ سلق۔ سلق۔ بالتحریک دشت ہموار سلقان بالضم ج مثل خلق وخلقان سملق بزیادۃ المیم کذلک سمالق ج۔ سلق بالسکون ستان افگندن وربما قالوا اسلقیتہ سلقا بزیدون فیہ الیاء کما قالوا جعبیتہ ای صرعتہ۔ ویقال سلقہا وسلقا با اذا طرحہا ثم جامعہا۔ واستلقی اذا نام علی ظہرہ وہو افتعلی۔ ویقال یسلنقی وہو افعنلی۔ وسلق لغۃ فی صلق اے صاح۔ سلق ایضا سخن سخت گفتن وآزردن بزبان قولہ تعالے سلقوکم بالسنۃ حداد۔ مسلاق بالکسر خطیب بلند آواز سلاق کذلک۔ ویقال خطیب مسقع مسلق مصقع دروغن دادن مشک نمزادہ را ونیم پختہ کردن سبزی وبیضہ را دردیگ۔ وگوشۂ جوال درہم افگندن۔ ونشان ریش پشت ستور کہ نیکو شدہ باشد وجائے آن سپید ماندہ سلق بالکسر گرگ۔ وچکند رسلقۃ مادۂ گرگ۔ وزن دراز زبان سلیقۃ نشان نوار وتنگ بر پہلوی ستور۔ وسرشت یقال فلان یتکلم بالسلیقۃ اے بالطبعہ لا عن تعلم۔ سلاق بالضم دمیدگی دہان دبن ہائے دندان۔ ودمیدگی برانداہ مسلق بدیوار برشدن سلیق انچہ از درخت فروریزد سلوق بالفتح نام دیہے بہ یمن دروغ سلوقیۃ وگلاب سلوقیۃ منسوب بآں سمق سموق۔ بلند شدن ودراز شدن

(عع ف اض ۲) سماق بالضم والتشدید تتم وآن نوعے از برد رخت است مرش کذب سماق بالتخفیف دروغ سادہ سمیقان دوچوبیلوغ کہ برگردن گاؤ نشیند۔ سنق۔ سنق۔ بالتحریک ناکوار دشدن (عع ک اف ۲)۔

سوق۔ ساق۔ معروف سوق بالضم ج نحو اسد واسد سیقان اسوق کذلک۔ سوق بالتحریک خوب ساق شدن اسوق سوقاء لغتان منہ۔ اسوق ایضا دراز ساق ویقال ولدت ثلثۃ بنین علی ساق واحد اے بعضہم علی اثر بعض لیست بینہم جاریۃ۔ ساق الشجرۃ درخت ساق جرقمری نر وقولہ تعالے یوم یکشف عن ساق اے عن شدۃ مبادقہ مفاخرت کردن ساقۃ الجیش مؤخرہ۔ سوق بالضم بازار یذکر ویؤنث سوق الحرب حومۃ القتال۔ سوق بالفتح راندن۔ ودست پیمان راندن از ستور وجز آن بعروس وبرساق زدن (عع ف اض ۲) تسوق خود را بازاری کردن بخرید وفروخت سوقۃ بالضم مردم فرومایہ سوق بتحریک الواوج۔ سیاق راندن انسیاق لازم منہ۔ سیقۃ بالفتح والتشدید ستور بغارت راندہ مثل وسیقۃ۔ سیق ابر بے باران کہ باد او را می راند ویقال استقتک ابلا ای اعطیتک تسوقہا۔ سیاق جان کندن یقال رأیت فلانا یسوق اے ینزع عند الموت۔ سیاقۃ برگ وش راندن سلیق پست۔

سهق - سَهُوق - مرد دراز و باد سخت -

الساق - لغة فی الساق سُوق ج -
سیداق - درختیست قوی یک ساق دارد شبیه حراق و رماد حریق خشبه بیض به غزل الکتان -
سودق - کجوهر چرغ منقول عن الباهر -
السعساق - بالفتح ام السعالی -
سعفوق - کعصفور ابن طریف بن تمیم او لقب والده -
سنعبق - بفتحتین و ضم الباء و فتحها گیاهیست بدبو -
سقق بضمتین غیبت کنندگان مردم و سقّ الطائر پرنده پنجال اندخت سقسق مثله و المسقسق من یصعد فی درکة و آخر فی اخری و نیشد کل منهما بیتا بالنوبة مولدة و سق سق و یکسران زجر للثور -
سمسق - کجعفر و زبرج و قنفذ و جندب گل یاسمین و مرزنگوش -
سنبوق - کعصفور کشتی خرد -
سندوق - بالضم بروزن و معنی صندوق -
سنسق - بالفتح نوعی است خرد از مورد -
سنعبق - کسفرجل تقدم -

فصل الشین

شبق - شَبَق - بالتحریک آرزومند شدن بجماع (عع ک اف ۲) -
شبرق - شَبْرَقة - جامه پاره کردن شِبْراق کذلک و گوشت پاره کردن شَرْبَقة کذلک - شبرق بکسرتین گیاهی است شباریق پاره‌های جامه شُبارق شلوار و هو معرب -

شدق - شَدَق - بالکسر کنج دهن اَشداق ج -
شدق بالتحریک فراخی شدق خطیب اَشدق گام کشاده مُشدق فصاحت نماینده -
شرق - شَرَق - آفتاب یقال طلع الشرق مشارق مثله و جای برآمدن آفتاب - و برآمدن شُروق مثله و شکافتن گوش گوسپند و جز آن (عع ف اض ۲) مشرقان یعنی مشرق تابستانی و زمستانی مشرقة بالفتح الراء و ضمها و شرقة و مشراق آفتابگاه تشرُّق بآفتابگاه نشستن اشراق روشن و تابان شدن شَرَق بالتحریک گوش شگافته شدن ستور (عع ک اف ۲) شرقا لغة منه و اندوه و غصه ناک شدن و یقال شَرِق بریقه و بالماء ای غص یعنی آب و خود و بگلوش فرو ماند و فی الحدیث یؤخرون الصلوة الی شرق الموتی ای الی ان یبقی من الشمس مقدار ما یبقی من حیوة من شَرِق بریقه عند الموت - لحم شَرَق بفتح او کسر ۲ - ای لا دسم علیه - تشریق رفتن سوی مشرق و یقال شَتّان ما بین مشرق و مغرب و قدید کردن گوشت ایام التشریق سه روز بعد از نحر مُشرَق بالفتح الراء نمازگاه - و مسجد حیف شَرِیق نام مردی -
شفق - شَفَق بفتحتین سرخی افق بعد از غروب - تا نماز خفتن - و تباه از هر چیزی شَفَقة مهربانی شفق کذلک - اشفاق ترسیدن بر کسی یا چیزی از مهربانی بروی صلته بعلی یقال اشفق علیه فهو مُشفِق و شَفِیق علیه و عطا و مُشفَق ای مُعلَّل

وترسیدن از کسے یقال اشفق منه ای خاف قال
ابن دريد شفقت و اشفقت بمعنی و انکره اہل اللغة۔
شقق۔ شَق۔ کفتگی شُقوق ج۔ ویقال بید فلان
و برجله شقوق و صبح۔ و کفانیدن۔ و برآمدن
دندان۔ و دشوار آمدن کار بر کسے صلة بعلی و
چشم باز ماندن مُرده یقال شَقَّ علیه الامر و شَقَّ
بصر المیت اذا نظر الی شیٔ لا یرتد الیه طرفه و ہو الذی
حضره الموت (ع ف اض ۲) ویقال شق فلان العصا
ای فارق الجماعة۔ و انشقت العصا ای تفرق الامر
شقاق بالضم کفتگی رسن ستور شِق بالکسر نیمۂ چیزے
و کرانۂ کوہ۔ و برادر و دوست یقال ہو اخی و
شق نفسی و نام کاہے معروف و سختی و منه قوله لقد
لم تکونوا بالغیه الا بشق الانفس و ہذا قد یفتح۔
شقة بالکسر پارۂ از چوب و تختہ۔ و نیمۂ چیز شقة
بالضم جامۂ پیش شگافتہ خلاف جبہ۔ و سفر دور
قوله تعالی ولکن بعدت علیهم الشقة۔ ویقال شقة
شاقة و ربما قالوا بالکسر و ہذا شقیق ہذا اذا اشتق
الشیٔ بنصفین و کل واحد منهما شقیق الآخر۔
شقیق ایضاً برادر شقیقة در و نیم سر۔ و نام جدۂ
نعمان بن المنذر۔ و کشادگی میان دو کوہ از ریگ
کہ در وے علف باشد شقائق ج۔ شقائق النعمان
لالہ واحدہ و جمعہ سواء۔ فرس اشق ای طویل
و الانثی شقاء۔ مشاقة شقاق خلاف و دشمنائی
کردن اشتقاق گرفتن نیمۂ چیزے و گرفتن حرفے
از حرفے۔ و سخنے را در فصوص بچپ و راست
بردن بے قصد۔ و بچپ و راست رفتن در انحال
تشقیق سخن را نیکو بیرون آوردن۔ و ہیزم و جز آن
کفانیدن تشقق تفعل شگافتہ شدن انشقاق کذلک۔
شقشقة بانگ کردن شتر فحل و کنجشک شقشقة بکسر
ریۂ شتر کہ بوقت بانگ و مستی از دہان بیرون آرد
ویقال الخطیب ذو شقشقة تشبیها بالفحل۔
شقراق۔ شقراق۔ بکسرتین و بالفتح مشدد الراء
مرغے کہ آنرا ابغال بدد ازند شقراق کذلک۔
شمق۔ شمقمق۔ دراز۔ و نام مردے۔
شنق۔ شنق۔ بالتحریک میان دو نصاب از
زکوٰة و فی الحدیث لا شناق ای لا یؤخذ من الشنق
حتی یتم و کم از وے است۔ و درازی سر مشک بالفتح
دراز و بالکسر بند سر مشک شنیق بسر خواندہ اشناق
سر مشک بستن۔ و سر واکردن شتر۔ و ایستادن
و ایستانیدن شتر لازم و متعد۔ شنق بالسکون
باز ایستانیدن شتر را بکشیدن مہار بوقتیکہ بردے
نشستہ باشی (ع ف اض ۲ و ک ۲) لحم مشنق
ای مفشع و ہو ماخوذ من اشناق الدیة و ذلک
ان یسوق ذو الحمالة الدیة کاملة فاذا کانت مهما
دیات جراحات فتلک ہی الاشناق کانها متعلقة
بالدیة العظمی۔ ویقال ایضاً للعجین الذی یقطع
ویعمل بالزیت مشنق۔
شوق۔ شوق۔ آرزومند گردانیدن (ع
ف اض ۲) شائق ہو المعشوق و شوق ہو العاشق۔
اشتیاق آرزومند چیزے شدن تشوق آرزومندی

نمودن تشویق بازرو آوردن شیق بالکسر نام کوہے
شیاق بستن طناب (ع ف اک ۲) -
شہق شہیق الحمار - آخر صوتہ تشہاق مثلہ و
زفیرہ اولہ - ویقال الشہیق رد النفس والزفیر اخراجہ
(ع بفتحہاو ک ۲) شوق بلند شدن شاہق کوہ بلند
وفلان ذو شاہق اذا کان شدید غضبہ - شہقۃ
نعرہ زدن یقال شہق فلان شہقۃ فمات - ویقال
ضحک تشہاق -

شبرق بجعفر شخصے کہ چشم زخم دیو باو رسیدہ باشد
ونصر اللہ بن موسیٰ بن شبرق الموصلی محدث -
شوزق - کجوہ دست بر بخن بشیذق وشیذقان
وشیذاق وشوذانق چرغ باشاہین وضبط لغاتہ
فی الہسین شوذقۃ ہمچو چرغ بہ پنجہ چیزے گرفتن -
شربق الثوب - اے شبرقہ یعنی پارچہ را بریدہ -
شرشق - کزبرج باز -
شرنق - بریدہ شرانق پوست مار و الشرانق
من الثوب پارچہ پارہ گشتہ -
شفشایق - کزنجبیل پیرزال فروہشتہ اندام -
شفشقۃ - کعلبۃ بازیے است وآن چنان باشد کہ آبرا
برسرین کسے دست زدہ بر زمین زنند آنرا -
شلق - بتازیانہ وجز آن زدن وجماع کردن
وپاریدگی گوش بدراز او بالکسر وکتف ماہیے است
خردیا مار ماہی شولقی مرد شیرینی جو وکمندیل
شخصے کہ وقت خندہ دہن بکشاید وکشداد زنبیل
فقراء وگدایان شلقۃ بفتحتین کوبہ شلقاء بالکسر کارد

وشلقہ بالکسر بفیہ ہاے سوما شلقان بفتحتین دودہ است بمصر -
شلمق - کجعفر گندہ پیر کلان سال -
ثوب شمارق - شمارین - ومشمرق پارچہ بریدہ -
اشمشقۃ - بالکسر الشقشقۃ -
شمشلیق - کزنجبیل گندہ پیر فروہشتہ اندام وتیز رفتار
شملق - کجعفر زن گندہ پیر -
شمنقۃ - کقنفذۃ عرارۂ پنبہ -
شہبیدق - شہرے وتصحف علی بن القطاع فقال
شہشدق بالشینین مثال فعفلل -

فصل الصاد

صدق - صدق - راستی خلاف الکذب وراست
گفتن - وراست کردن - وثناء ونام نیکو ومنہ قولہ تعالیٰ
واجعل لی لسان صدق فی الآخرین یعنی زبان
ثناگوے گردان از بہر من در پس آیندگان ویقال
صدق فی الحدیث وصدقہ الحدیث - وفی المثل
صدقنی سن بکرہ وذلک انہ لما نفر قال لہ ہدع
وہی کلمۃ تسکن بہا صغار الابل اذا نفرت - و
صدقوہم القتال - تصادق بایکدیگر راست شدن
در دوستی وسخن بتصدیق راست گوے داشتن
وصدقات گرفتن مصدق لغت منہ - تصدق
صدقہ کردن ومنہ قولہ تعالیٰ ان المصدقین والمصدقات
بتشدید الصاد اصلہ المتصدقین فقلبت التاء
صادا وادغمت فی مثلہا - صداقۃ بالفتح دوستی
مصادقۃ مصداق باہم دوستی کردن صدیق
دوست صدیقۃ مؤنث اصدقاء ج - وقد یقال

للواحد والجمع والمؤنث صدیق - ویقال فلان صدیقی ای اخص اصدقائی وانما یصغر علی جهة المدح - صدیق بالکسر والتشدید الذی هو دائم الصدق ویکون الذی یصدق قوله بالعمل صدق بالفتح نیزه راست ودست رجل صدق للقتال وصدق النظر بالفتح وقوم صُدُق بالضم - ویقال هذا مصداق هذا ای مایصدقه - ویقال للشجاع والفرس الجواد انه لذو مصدق ای صادق الحملة والجری کأنه ذو صدق فیما یعدک من ذلک - صدقة بالتحریک انچه بدرویش داده شود صداق بالفتح والکسر دست پیمان کابین زن صدقة بضم الذال کذلک ومنه قوله تعالی وآتوا النساء صَدُقاتهن نحلة صدقة بالضم وسکون الدال کذلک - صداق دست پیمان نامیدن صندوق بالضم معروف صنادیق ج - صعق - صاعقة آتش که از آسمان افتد در رعد شدید یقال صَعَقَهم الصاعقة وصعقتهم السماء ای ألقت علیهم الصاعقة (ع بفتحهما) وبانگ غراب صَعْقة تصعق بیهوش شدن (ع ک ا ف ۲) اصعاق متعد فیه - وقوله تعالی فصعق من فی السموات ومن فی الارض ای مات - حمار صعق الصوت سخت آواز - الصعق نام مردے بالالف واللام للازمتال له کالنجم للثریا -

صعفق - بنو صعفوق - بالفتح خول بالیمامة وهو غیر منصرف للعجمة والتعریف ولم یجئ علی فعلول شیء غیره وأما الخروب فان الفصحاء یضمونه اویشددونه مع حذف النون والعامة یفتحونها - ویقال الصعافقة قوم یحضرون السوق للتجارة - ولا نقد معهم ولیست لهم رؤس اموال فاذا اشتری التجار شیأ وخلوا معهم فیه قال الاصمعی الواحد منهم صَعْفَقِیّ وقال غیره صَعْفوق وجمعه صعافقة وصعافیق

صفق صَفْق - دست بر هم زدن که آواز آید (ع ف اک ۲) ودست بر دست دیگرے زدن وربیع وبیعت وبازگردانیدن یقال صَفَقته فانصفق وفرازکردن صفقت الباب ای رددته وصَفَق علیه ای رَدّ هاوابریشم رباب اجنبانیدن تصفیق دست بر هم زدن وجنبانیدن باد درخت را - وشراب از خنور بخنور دیگر گردانیدن وستور را از چراگاه گردانیدن صَفْقة یکبار دست زدن در بیع یقال ربحت صفقتک - وصَفْقة رابحة وخاسرة توصف بهما - والتصافق عند البیعة - انصفاق بازگشتن اصفاق درفرازکردن - وگردآمدن مردم برکارے یقال اصفق علیه ودرخوردن دست بکارے وگوسپند را روزے یکبار دوشیدن اصطفاق جنبیدن درخت از باد وابریشم از زخمه صفاقة بالفتح شوخ روئی وسختگی جامه ثوب صَفیق ووجه صفیق بین الصفاقة - صفاق بالکسر پوست تنک از زیر پوست که بروے موے روید صَفَق بالفتح والضم کرانه وصَفَقُ الجبل صفحه - صفق بالتحریک آب که در مشک نو بوے گرفته وزرد شده باشد یقال ورد ناقته صفق -

صلق صَلق - آواز سخت و فی الحدیث لیس منا من صلق او حلق و بصاز دن (ع ف ض ن) و اصلق لغة فی صلق - و یقال الفحل یصطلق بنابیه ذلک صَرِیفه - و صلقات الابل انیابها التی تصلق - تصلق بانگ و فریاد کردن زن بوقت ضرب قال الفراء سلقوکم بالسنة و صلقوکم لغتان - صلق بالتحریک مثل سلق و هو القاع الصفصف صلائق نانهاے تنک بنوا المصطلق جنسی از خزاعه صَهْصَلِق گنده پیر بافریاد و بانگ سخت صهصلیق مثله

صیق صِیق - صیقة - بالکسر کرد صیق ج - مثل خیفة و جیف -

صرق - بفتحتین هر چیز تنک صَرِیقة نان تنک صریق و صرق و صرائق ج -

صفرق - بالضمات و تشدید الراء فالوده و رستنی -

صق الحرباء - گربشه بانگ زد (ع ف اک ۲) صق یعنی که برکوفتن آن کوشش کرده شود -

صمقة - بفتحتین شیر بمزه و زمین سنگلاخ اصمق الباب در را بند کرد یا رد کرد یا استوار کرد و اصمق اللبن او الماء شیر و آب مزه گردانید و تباه شد و ما زال صامقا یعنی فلان پیشه کرسنه است یا تشنه و کمحدث - سرگشته که خورد و نوش نکند -

صنق - بفتحتین گنده بغلان و بفتحتین سخت گنده بغلی و لکتف استوار و بسیار سخت صانق مثله و رجل صنق مرد دفرک بزرگ و جمل صنقة شتر سطبر کلان و الصنقة من الحرة سنگلاخ درشت و نیک خدمت گزاران شتر مصنقین مثله صناق بالکسر شتر یکه بانگ بدریش دور رود صانقان هیئت بمرود و اصنق علیه ستیهید برود و اصنق فی ماله احسن القیام علیه -

صوق - بالفتح راندن (ع ف اض ۱) یقال قد صاق الدابة و بالضم بازار و هو ضعیف است نزد یک غیقة المدینة و یقال صوقی لکطوبی و فی شعر کثیر صوقاوات جمعه بالاجراء و الصاق الساق صویق پست و تصوق بعذرته به پلیدی آلوده شد -

فصل الضاد

ضیق ضِیق - تنگ - و تنگی - و تنگ شدن (ع ف اک ۲) ضیق بالکسر تنگی ضَیقة تنگدستی و درویشی ضُیُق ج ضَیِّق تنگ و ضاق عنه الشیء ای لا یسعه - و ضاق الرجل ای بخل - و اضاق ای ذهب ماله تضییق تنگ کردن و تنگ گرفتن بر کسے و قولهم ضقت به ذرعا ای ضاق ذرعی به - تضائق القوم اذا لم یتسعوا فی خلق او مکان - ضُوقی و ضیقی تانیث اضیق صارت الیاء واوا لسکونها و ضمة ما قبلها -

ضفق - وضع داء بطنه بمرة یعنی پلیدی یکبارگی انداخت -

ضنق - آواز کرد (ع ف اک ۲) طق مثله -

فصل الطاء

طبق طَبَق - بالتحریک ناه چیزے اطباق ج - و قولهم دانق مثل لطبقة و هما قبیلتان تقابلا فتساویا

فقیل فیہ وافق شنّ طبقۃ وافقۃ فی عنقہ وپارہ
از شب وروز یقال مضی طبق من اللیل وطبق
من النہار ای معظم منہما و استخوان تنک کہ میان
دو پیوند استخوان پشت باشد۔ وگروہ مردم ولخ
ویقال اتانا طبق من الناس وطبق من الجراد ای
جماعۃ وپس یکدیگر زادہ از برہ وبچہ یقال ولدتہا
طبقا وطبقۃ وباران عام یقال مطر طبق وحال مردم
ومنہ قولہ تعالیٰ لترکبن طبقا عن طبق ای حالا عن حال
یوم القیمۃ۔ بنت طبق سنگ پشت ویقال للداہیۃ
احدیٰ نبات طبق۔ وطبقات الناس فی مراتبہم
والسموات طباق ای بعضہا فوق بعض۔ وطباق
الارض ما علاہا۔ طباق درختی ویقال حمل طباقا
للذی لا یضرب من الرجال العی یعنی ناتوان
وطبقت یدہ بالکسر طبقا اذا کانت لا تنبسط ید طبقۃ
لغت منہ۔ تطبیق دست میان دوران نہادن
در رکوع۔ وبہ پیوند رسیدن شمشیر بوقت زدن و
جدا شدن آن ویقال انہ یطبق المفصل للرجل
اذا اصاب الحجۃ وسم برسم نہادن اسپ در رفتن
دویدن۔ وہمہ زمین فرو گرفتن آب باران
سحابۃ مطبقۃ لغت منہ۔ مطابقۃ موافقت وبرابر
کردن۔ وچسانیدن۔ ورفتن بایند بر پای
وسم پای بر جای سم دست نہادن اسپ در
رفتن ودویدن وطابق فلان ای مرن علی العمل۔
تطابق اتفاق کردن اطباق فراز آمدن بر کاری
صلبۃ بعلی وبرہم نہادن چیزی وپوشیدن توبر توبر

تطبق توبر توپوشیدن والحمی المطبقۃ بالکسر تب
کہ شب وروز خنک نشود والحروف المطبقۃ بفتح الباء
چہار حرف صاد وضاد طاء۔ طابق معرب تابہ۔
طرق طریق۔ راہ یذکر ویؤنث طرقۃ طرق ج۔
طرقۃ نخل نیک بلند طریق ج۔ ونہالین دراز کہ
از پشم وجز آن بافتہ باشند۔ وگزیدگان قوم یقال
ہذا رجل طریقۃ قومہم وطرائق قومہم ایضا للاشراف
ومنہ قولہ تعالیٰ کنا طرائق قددا ای کنا فرقا مختلفۃ
اہوا ذا دروش ومذہب یقال ما زال فلان
علی طریقۃ واحدۃ ای حالۃ واحدۃ۔ طرق مطروق
آب باران کہ در وے ستور بول انداختہ باشد
ومنہ قول واحد الوضوء بالطرق احب الی من التیمم
وآب گشن۔ وفال سنگ زدن طراق ای متکمنون
طوارق متکمنات وپشم زدن مطرقۃ چوب کہ بدان
پشم زنند۔ وایضا خایسک آہنگران ویقال
اختضبت المرأۃ یوما طرقۃ وطرقتین ای مرۃ او مرتین
طرقۃ بالضم خط کہ بر کمان باشد طرق ج۔ وعادت
وخو یقال ما زال ذلک طرقتک ای دابک۔ وہذا
طرقۃ رجل واحد ای صنعۃ رجل۔ طرق بالکسر پیہ
وقوت اصلہ الشحم۔ طرقۃ بالتحریک رستہ ودام
صیاد۔ وپی شتران یقال جاءت الابل علی طرقۃ
واحدۃ وعلی اخف واحد اے علی اثر واحد وجمعہا
طرق۔ طرق ایضا ثنی القربۃ یعنی نو ومشک
ومنابع المیاہ وسستی زانوی شتر (ع ک اف ۲)
یقال بعیر اطرق وناقۃ طرقاء وبر برہم نشستہ

ویقال منه اطرق جناح الطیر ای التف۔ ورجل مطرق ای فیه رخوة وضعف والمصدر منه طریقة بالکسر والتشدید یقال ان تحت طریقته لعندادة ای فی لینه وانقیاده بعض العسر ویقال هذا طراق هذا ای تلوه ونظیره مطاریق ج۔ ویقال جاءت الابل مطاریق درپی یکدیگر طرق ایضاً بول انداختن ستور در آب ایستاده طروق بشب آمدن (ع ف اض ۲) طرقة مثال همزة مبالغة فیه طارق بشب آینده۔ وستاره روز طارقة الرجل فخذه وعشیرته وگشنی کردن نخل (ع ف اض ۲) طروقة الفحل اناثه التی بلغت ان یضربها الفحل۔ اطراق سر فرو افگندن۔ وخاموش بودن وفی المثل اطرق کرا اطرق کرا ان النعام فی القری یضرب للمعجب بنفسه وفحل بعاریت دادن بجهت گشنی را۔ ورفتن شتران برپی یکدیگر واطرقا علی لفظ امر الاثنین اسم بلد۔ مطرق آنکه سست چشم باشد در خلقت استطراق بعاریت خواستن فحل ویقال اطرقت بالجلد والعصب ای البست وترس مطرق ومجان مطرقة التی یطرق بعضها فوق بعض کالنعل المخصوفة۔ طراق النعل پارهٔ نعل که بر موزه زنند ریش طراق پر برهم نشسته مطارقة نعل بر یکدیگر زدن هر موزه یقال طارق الرجل بین نعلین وبین ثوبین۔ نعل مطارقة اے مخصوفة وکل خصفة منه طراق۔ تطریق وقت کفانیدن شدن سنگ خوار بیضه را ویقال ذلک فی غیر القطاة ولا یقال طرقت القطاة۔

وطرقت الناقة تولد ها وکذلک المرأة اذا لم تسهل خروج الولد عنها۔ وطرق فلان بحقی اذا جحده ثم اقر به بعد ذلک۔ وطرقت الابل اذا حبستها عن کلاء اوغیره وطرقت که من الطریق۔

طسق طسق۔ خراج زمین کتب عمر رضی الله عنه الی عامل له فی رجلین اسلما ارفع الجزیة عن رؤسهما وخذ الطسق من ارضیهما۔

طفق طفق۔ یقال طفق یفعل کذا طفقاً۔ ای جعل یفعل (ع ک اف ۲) ومنه قوله تعالی وطفقا یخصفان علیهما من ورق الجنة بر دوختن گرفتند از برگ و یقال طفق یطفق طفوقا من باب (ع ف اک ۲)

طقطق طقطقة۔ آواز سم اسپ مثل دقدقة۔

طلق طلاقة۔ کشاده روئی (ع بضمهما) رجل طلق الوجه وطلیق الوجه۔ وطلق الیدین ای سمح وطلق اللسان وطلیق اللسان۔ ولسان طلق ذلق ای بلیغ نعات فیه وقد مر فی فصل الذال۔ یوم طلق ولیلة طلق ایضاً اذا لم یکن فیهما قر ولا شی یوذی۔ طلق معروف ودردزه وقد طلقت المرأة تطلق طلقا یستعمل مجهولا ودست کشادن به نیکی (ع ف اض ۲) طلق بالتحریک تگ اسپ یقال عدا الفرس طلقا او طلقین ودیدیک تگ یا دو تگ وبند از پوست خام وسیر الابل یورد اغب وهو ان یکون بین الابل وبین الماء لیلتان فالیلة الاولی الطلق والابل بعد التجریز طوالق فی اللیلة الثانیة قوارب۔ طلق طلوق مصدر منه (ع ف اض ۲)

یقال طلقت الابل و اطلقتها - و اطلق القوم اذا طلقت ابلهم - اطلاق رها کردن بندی و دست کشادن بنیکی طلیق از بند رسته و رها کرده یقال منه بعیر طلق و ناقة طلق بضم الطاء و اللام اطلاق ج - ویقال حبس فلان فی السجن طلقا ای بغیر قید - ویقال ایضاً فرس طلق احدی القوائم اذا کانت احدی قوائمها لا تحجیل فیها - طلق بالکسر حلال یقال هو لک طلقا - وانت طلق من هذا الامر ای خارج منه - انطلاق رفتن و تصغیره تطلیق و تصغیر منطلق مطیلق و مطیلیق - استطلاق رفتن شکم تصغیره تطلیق تطلیق سلامت یافتن سلیم یعنی مار گزیده و آرمیدن در دآن یستعمل مهموزا یقال طلق السلیم فهو مطلق و طلاق دادن زن را طلاق - رهاشدن زن از قید نکاح (ع ف اض ۲) فهی طالق و طالقة ایضاً - رجل مطلاق کثیر الطلاق للنساء و طلقة مثال همزة مثلة - ناقة طالق و نجعة طالق ای مرسلة ترعی حیث شاءت و الطالق من الابل التی یترک راعیها لنفسه و یقال استطلق الراعی ناقته لنفسه اذا اخذها لنفسه - تطلق رفتن آهو که روبه نگرداند و یقال ما تطلق نفسی لهذا الامر ای لا تنشرح و هو تفتعل و تصغیر الاطلاق تطیلیق لقلب الطاء تاء لتحرک الطاء الاولی کما فی تصغیر الاضطراب تضیتیر بقلب الطاء تاء لتحرک الضاد -

طوق - طوق گردن بند اطواق ج - و توانائی طاقة مثلة یقال هو فی طوقی ای فی وسعی و تطویق طوق بستن بر کسے تطوق لازم منه - مطوقة کبوتر که در گردن او طوق باشد اطاقة توانستن و طوقتک الشیء ای کلفتکه و طوقنی الدهر ای حقک ای توانی و طوقت له نفسه لغة فی طوعت ای رخصت و سهلت - طاق معروف طاقات طیقان ج - و هو معرب تاک - و نوعے از جامها و یقال طاق نعل و طاقة ریحان - طائق بیرون آمدگی کوه و چاه - و میان هر دو چوبے از کشتی -

طموق - کعصفور شیره -

طهق - زودی رفتار (ع بفتحتها)

فصل العین

عبق - عبق - بالتحریک خوشبوے شدن (ع ک اف ۲) صلته بالباء عباقیة بالتخفیف کذلک و ایضاً سخی العنبقی الرجل ای صار داهیة - عقاب عنقاة و عقبناة ای ذات مخالب حداد تقدیم القاف و تاخیره مثل جذب و جبذ - و یقال ایضاً بالشین عباقیة و هو اثر جراحة یبقی فی حر وجهه - عشقة چربیش مسکه و مشک یقال ما فی انی عشقة ای شیء من سمن عتق - عتق - بالکسر آزادی و آزاد مردی - و جمال - و نیکو شدن مال - و در گذشتن اسپ از دیگران و آزاد شدن عتاق عتاقة کذلک (ع ف اک ۲) عتیق عاتق لغة منه - و یقال فلان مولی العتاقة و مولی عتیق و مولاة عتیقة و موالی عتقاء و نساء عتائق و ذلک اذا اعتقن - و عتق فلان بعد ۳ تعلاج یعتق صار عتیقا ای رقت بشرته

بعد الجفاء والغلظ - عتاقة دیرینه شدن (ع ض ہما) عتیق لغت منه (ع ف اض ۲) عاتق لغت منه - و زنانه عُتُق - وعاتق ایضاً خمر کهنه و انچه مهر او شکسته باشد از خمر - وزن جوان یقال جاریة عاتق ای شابة اول ما ادرکت ولم تبن الی زوج وکمان کهنه سرخ رنگ - وچوزهٔ مرغ که به پریدن نزدیک باشد کوقف مرد ویقال عتقت علیه یمین تعتق وعتقت ایضاً بالضم ای قدمت علیه یمین وجبت کأنه حفظها لحنث اعتاق آزاد کردن - ونیکو کردن مال را - و درگذرانیدن اسپ را بدو انیدن ویقال فلان معتاق الوسیقة ای اذا اطرد طریدة انجاها وسبق بها - مُعتَق آزاد کرده عتیق مثله ودیرینه از هر چیز - گرامی وآزاده - وگزیده یقال رجل عتیق وماء وتمر وبازو وشحم کل واحد منها عتیق وکذلک فرس عتیق ای رائع والجمع عتاق - وعتاق الطیر الجوارح منها - ولأرجیات العتاق النجائب منها - والبیت العتیق الکعبة - ویقال لأبی بکر الصدیق عتیق لجماله اولقول النبی علیه السلام انت عتیق من النار - وقیل قنطرة عتیقة بالتاء وقنطرة جدید بلا تاء لان العتیقة بمعنی الفاعلة والجدید بمعنی المفعول لیفرق بین ما الفعل وبین ما الفعل واقع علیه تعتیق کهنه ودیرینه کردن معتقة شراب کهنه - عذق - غذق - بالفتح درخت خرما با برومند قول الخباب بن المنذر انا عذیقها المرجب و بریدن شاخهای خرما (ع ف اک ۲) تعذیق کذلک و بخلاف رنگ گوسپند پشمی بروی بستن بهیمت علامت (ع ف اض ۲) غذاق مثله عذقة آن پشم نشان غذق بالکسر خوشهٔ خرما وغذق الاذخر واغذق اذا اظهرت ثمرته - وعذقت الرجل اذا رمیته بالقبیح ووسمته به -

عرق عرق - بالتحریک خوی - ورستهٔ بنا صف اسپان ومرغان وهر چه صف زده باشد - وزنبیل از برگ خرما بافته وتنگ اسپ یقال جری الفرس عرقا او عرقین ای طلقا او طلقین - عَرَقُ الخلال ما یُرشح لک الرجل به ای یعطیک للمودة وخوی کردن (ع ک اف ۲) یقال تجشمت لک عرق القربة اذا احمل رجل کریم قربة بنفسه - ویقال لقیت من فلان عَرَقَ القربة ای الشدة والخجالة واصله ان القرب انما تحملها الامراء الزوافر ومن لا معین له وربما افتقر الرجل الکریم واحتاج الی حملها بنفسه فیعرق لما یلحقه من المشقة والحیاء من الناس - ورجل عرقة مثال همزة اذا کان کثیر العرق - وقولهم ما اکثر عَرَقَ ابله ای نتاجها - لبن عَرَق بکسر ۲ شیر مزه گردانیده وهو الذی یُجعل فی سقاء ویُشد علی بعیر لیس بینه وبین جنب البعیر وقایة فاذا اصابه عرق البعیر افسد طعمه وتغیرت رائحته - عرقة نوار گرد اگرد خیمه و چوب میان دیوار نهاده - ویک رسته از مرغ واسپ ومانند آن عروق بضمتین گیاهیست زرد که بوے رنگ کنند عرق بالکسر بیخ عُروق ج - وفی الحدیث

لیس لعرق ظالم حق والعرق الظالم ان یغرس الرجل فی ارض غیره او یزرع فیها لیستوجب به الارض ورگ یقال فی الشراب عرق من الماء یعنی رگ دار است ذات عرق جای احرام اهل عراق در حج عَرَق بالفتح گوشت از استخوان باز کردن وبخوردن (عع ف اض ۲) مَعْرَق بفتح گذلک واستخوان گوشت ازوی رندیده عَراق بالضم ج - قال ابن السکیت لم یجئ شئی من الجمع علی فعال بضم الفاء الا احرف منها لُؤام جمع لئیم وشاة رُبَاب وغنم رباب وظِئار وعَرَق وعراق ورخل ورِخال وفریر وفِرار قال ولا نظیر لها معروق ومُعترق مردم کم گوشت عراق بالکسر شهرهای معروف تذکر وتونث ودوال که بدان درزهای مشک را فروگیرند ودوزند عرق بضمتین ج عراقیین کوفه وبصره اعراق بعراق رفتن - وبیخ ریاکردن درخت - ورگ دار شدن شراب عروق رفتن در زمین (عع ف اک ۲) ویقال اعرق الرجل ای صار عریقا وهو الذی له عرق فی الکرم وکذلک الفرس فهو مُعرَق فی الکرم واللوم جمیعا - واعرق فیه اعمامه واخواله - عارق نام شاعرے تعریق ممزوج کردن شراب ومنه طلاء مُعَرَّق ویقال ایضا رجل مُعرَّق الخدین اذا کان قلیل لحم الخدین دیرینا کردن ولوه مشک را از آب عرقوة بفتح العین وضم القاف چوب چیزد ولا تقل بضم العین وانما یضم فُعلوة اذا کان ثانیه نون مثل عنصوة والجمع العراقی اورعرق بحذف التاء والواو وهو جمع عَرْقُوٍ وعرقیت الدلو عَرْقاة اذا شددتها علیها - ذات العراق سختی عَرْقُوتان الخشبتان اللتان تعرضان علی الدلو کالصلیب والخشبتان اللتان تضمان ما بین واسط الرحل والمؤخرة

عرق - عَرَق - زمین شنگافتن (عع ف اک ۲) ارض معرقة بلغت منه ولا یقال لغیر الارض - معرقة معرق آلت زمین کاویدن چون تیشه وجز آن -

عسق - عَسَق - بالتحریک حریص شدن وبر چیزی صلته بالبار (عع ک اف ۲) تعسق کذلک -

عشق - عِشْق - بالکسر از حد درگذشتن دوستی (عع ک اف ۲) عشق بالتحریک مثله عِشیق مثال فسیق بسیار عشق آرنده تعشق عاشقی نمودن عاشق لغت منه سواء المذکر والمؤنث فیه - عَشَنَّق دراز سبک عَشَنَّقة مؤنث عشانقة ج -

عشرق - عِشْرِق - بکسرتین گیاهے -

عفق - عَفَق - بسیار گشنی کردن خر - وغائب شدن (عع ف اک ۲) یقال منه لا یزال فلان یَعفِق العَفقة ای یغیب الغیبة - وانه لیَعفِق الغنم بعضها علی بعض تعفیقا اے یَرُدّها عن وجهها مُنعفق ای منعطف وقال المنصرف عن الماء عَفِق بها اے حبق - عَفاقة وبرد العفق سرعة الایراد وکثرته عَفِق رجوع کردن شتران هر روز بسوے آب (عع ف اک ۲) وگل راجع مختلف عافق یقال انک لتعفق ای تکثر الرجوع - والعفق القوم فی حاجتهم ای مَضَوا فیها واسرعوا -

عنفقة خفة الشئ ومنه العنفقة شعيرات بين الشفة السفلى والذقن - رجل معفاق الزيارة هي لا يزال يجئ ويذهب زائرا - عفاق بالكسر نام مردی که اورا در قحط خورند عفلق چیزے سست و پر گوشت و فرج فراخ - وزان گول بدسخن لام زائده -

عقق عقيقة پشم شتر بچه - وموے هم زاد سر کودک - وموی شکمی هر چه از ستور بچگان باشد عقيق عقة بالكسر كذلك ويقال العقة في الناس والحمر ولم يسمع في غيرهما عقيقة ايضا برق که درميان ابر درخشد - وتیر که سوے آسمان پرتاب کنند والعرب يفعلونه في الجاهلية فان رجع السهم ملطخا بالدم لم يرضوا الا بالعقود وان رجع لقيا سحوا لحاجهم وصالحوا على الدية وكان مسح الملمى علامة للصلح قال ابن الاعرابي لم يرجع ذلك السهم الا لنقيا و گوسپند وجز آن که روز هفته نخست مولود قربان کردند بجهت آن مولود والعقاق شگافتن عق هوالشق - عقيق ايضا نگين سرخ ونام واديے نزديک مدينه - وهر چه سيل بشگافد از زمين اعقة ج - عق ايضا قربان کردن روز هفته نخست مولود صلته لبعن وموے نخستين بچه ستردن وتیر سوے آسمان انداختن (ع ف اض ا) عقوق معقة بفتحتين پدر ومادر آزردن فهو عاق وعقوق مثال عامر وعمر عققة ج - مثال كفرة - وفي الحديث ذق عقق اے جزاء فعلك يا عاق - ويقال اعق فلان اذا جاء بالعقوق - واعقت الابل اذا حملت فهي عقوق والجمع عقق - وقولهم طلب الابل العقوق مثل لما لا يكون وذلك ان الابل ذكر ولا يكون الذكر حاملا - ولونى العقوق لونى خولة الابل العقوق وربما سموا تلك النواة عقيقة - والعقاق بالكسر الحوامل من كل حافر وهو جمع عقوق مثال قلص وقلاص - عقاق بالفتح بارشكم يقال انهر الاتان عقاقا وكذلك عققا - عقعق علكه عقعقة بانگ وے عقة بطنے از عرب ماده عق مثل قع - واعقه الله اے امره الله مثل اقعه - عقان النخيل بالكسر انچه از بن خرما ودرخت برزند يقال اعقت النخلة والكرمة -

علق علق - بالتحريك خون بسته علقة پاره از وے وکرمک سیاه آبی که اورا زلوک خوانند علق ج - وعلق القربة لغة في عرق القربة يقال حشمت اليك علق القربة وقد مر - ذو علق نام کوهے وعلق ايضا گوشه که بکره چاه را بوے درآویزند از قامة يقال اعزني علقك اے ادارة بكرتك وعشق يقال علقها بالكسر علقا بها علوقا وعلق حبها بقلبي اي هويها - ويقال علق يفعل كذا اي لطفق - وفي المثل علقت معاليقها وصر الجندب اي جاء الحر ولا يمكنني الرحيل وبار گرفتن زن - ودر آویختن آهو ودرام وخوردن شتر سرهاے عضاة را - ودر دهان چفسیدن زلوک ستور را بوقت آب خوردن يقال علقت الدابة اي علقت بها العلقة في شرب الماء وآویزش

وآنقدر از علف که روزگزار باشد ستور را علاقه بالضم آویزش - وقوت روزگزار و یقال لم یبق لی علقة عنده ای شئ - واصاب ثوبی علق بالفتح وهو ما علاقة فجذبه - علق بالکسر گرانمایه از هر چیز ویقال هذا علق مضنة ای ما یضن به اعلاق ج - علقة بالکسر جامهٔ طفل تو را ده علوق بالفتح مرگ علاقة بالفتح مثله وانچه در آویزد بمردم - وناقه که بچهٔ دیگر را بوسے کند وشیر دهد ویقال ما بالناقة علوق ای شئ من اللبن وانچه آنرا شتر چرا کند چون علف وجز آن علق خوردن شتر سر هاے عضاه را (ع ف اض ۲) عالق لغت منه عوالق ج - وفی الحدیث ارواح الشهداء فی حواصل طیر خضر تعلق من ورق الجنة - علیق سپست علیقه ستور که جهت میر همراه میارند وفرستند یقال علقت مع فلان علیقة وارسلت معه علیقة - معلان معلوق هر چه از وے چیزے در آویزند معالق سوسماران خرد معلق یکی علاقه بالکسر علاقة کمان وتازیانه ومثل آن علاقة بالفتح آویزش حصومت ودوستی - وانچه بدان روزگذران کند از قوت ومنه قولهم ما بها من علاق ای شئ من مرتع - رجل علاقیة مثل ثمانیة آنکه چنگ در زند بچیزے لا از وے دست باز ندارد ذو معلاق سخت حصومت علیق مثال قبیط گیاهے که در آویزد بزرخت علیقی مثله - عوق غول - وماده سگ حرامیص وهذا الکلام طویل العوق ای طویل الذنب - اعلاق زلوک افگندن بر اندام تا بمکد - وچنگال درزدن بچیزی وفی الحدیث اللدود احب الی من الاعلاق وبرداشتن زن بچه را از جاجتگاه وعلقت القوس ای جعلت لها علاقة - ویقال اعلقت واعلقت ای جعلت بعلق تعلق وهی الداهیة لا یصرف مثل عمر ویقال العلق الجمع الکثیر - ویقال للصائد اعلقت فاذرک ای علق الصید بحبالتک - تعلیق در آویختن - ونوعے از خرط معلقة زن شوے گم شده قوله تعالی فتذروها کالمعلقة - وتعلقه وتعلق به بمعنی - وتعلقة بمعنی علقته - وقولهم لیس المتعلق کالمتاق ای لیس من تبلغ بالشئ الیسیر کمن یتاق باکل ما یشاء - واعتلقه اے احبه - علقی گیاهے ویکون واحدة وجمعا والفه للتانیث فلا ینون بعیر عالق الذی یرعی العلقی -

عمق عمق - بالفتح والضم مغ چاه ودوادی وکوه وکرانهٔ دور از دیدار اعماق ج - عماقة بالفتح ژرف شدن (ع بضمهما) تعمیق مغاک کردن اعماق مثله ودور اندیشیدن در کار تعمق فی کلامه ای تنطع یعنی بمغ سخن رسید عمق (ض ف ۲) منزل دور راه والعامة تقول عمق بعکسه - عمقی بکسر العین نوعی از درخت در زمین حجاز وتهامه بعیر عامق شتر که آن درخت را خورد عامق بالضم موضع -

علق - عمالیق - وعمالقه - گروهے از مردم -

عنق - عنق - بسکون ۲ وضمتین گردن اعناق ج - اعنق دراز گردن عنقاء مؤنث منه ولقب هردی سختی یقال خلقت به عنقاء ومغرب وطارت به العنقاء

وہو طائر معروف الاسم مجہول الجنس۔ ویقال ہم عُنُقٌ الیک لے مائلون الیک۔ مُعَنَّقَۃ بالکسر گردن بند اعناق گردن بند ساختن عناق معانقہ دست در گردن یکدیگر افگندن تعانق و اعتناق کذلک عنیق لغت منہ۔ عنق بالتحریک نوعے از رفتار سریع وقد اعنق الفرس و فرس معناق ای جید العنق عناق بالفتح بز ماذہ والجمع اعنُق و عُنوق۔ سختی۔ وجانور یست از دواب۔ ونا امیدی۔

عوق۔ عوق۔ باز داشتن (ع ف ض ہ) اعتیاق کذلک۔ عوائق الدہر موانعہ۔ تعوّق مشغول شدن تعویق متعدفیہ۔ والمعوق المثبط۔ رجل عوق عُوَقَۃ مثال ہمزۃ اے ذو تعویق و تربیت لاصحابہ لان الامور تحبس عن حاجتہ۔ ویقال ما عاقت المرأۃ عن زوجہا ولا لاقت ای لم تلصق بقلبہ عُیُوق ستارۂ واصلہ فیعول قلبا التقی الیاء الساکنۃ والواو صارتا یاء مشددۃ۔ یعوق نام بت قوم نوح پیغمبر۔

عمق عموق۔ دراز۔ ونام شتر کہ بونی نسبت کنند شتران نیکو را۔ وفراشتوک کوہے۔ وزاغ سیاہ۔ وگاؤ سیاہ کبود رنگ۔ وشتر سیاہ شگرف قال صاحب الصحاح قلتُ لاعرابی من بنی سُلَیم ناقۃ عموق فقال الطویل من الرِّبد یعنی النعائم الربد والنشد (شعر) کانّی ضمنتُ ہقلا عموقہا ۔ افتاد رحلی او کدرا ممخنقا ۔

عیق عیقۃ۔ بالفتح والکسر کرانۂ دریا۔

عنق بفتحتین درختے عنقۃ یکی والعنق من الطریق راہ فراخ و امست الارض عنقۃ ای مخصبۃ و اعنقت الارض اخصبت و سحاب معنق منعنق مختلط ببعضہ بعض

عید شوق۔ دابۂ است خرد۔

عدقہ۔ فراہم آوردآنرا (ع ف اک ہ) عدق بطنہ کارے بگمان کردکہ یقین آن ندانست عدق بہ تعدیقا مثلہ وعدق یدہ دست را باطراف حوض مانند جویندۂ چیزے داخل کرد وعدق کفرح واعدق وعودق مثلثہ نھما والعودقۃ والعودق حدیدۃ ذات شعب یستخرج بہا الدلو عدوقۃ وعدقۃ مثلثہ عدق بضمتین جمع الاول وبفتحتین جمع الثانی رجل عادق الرأی کسے کہ قوت مدبرہ ندارد عودقۃ آہنی کہ دران گوشت کردہ برائے بند کردن گرگ بر پا کنند تا وقت او بدرد گوشت آہن در گلوے آن آویزد۔

تعذلق فی مشیتہ۔ جنبان رفت عذلوق بالضم کودک سبک لغۃ فی الزعلوق۔

عسبق۔ کزبرج درختے است تلخ کہ بدارو ے زخمہا بکار آید۔

عساق۔ بجعفر وزبرج وعلابط وعلس نمایش آب وگرگ وشیر وشتر مرغ نر وہر درندۂ شکاری وبد سرشت وسبک و دراز گردن وروباہ وانثی الکل بہار عساق ج۔

عسنق۔ کقنفذ نیک خوبصورت۔

عصاقیۃ۔ عصاقیا و بانگ وفریاد۔

عطرق۔ بجعفر نام شخصے۔

عندقہ۔ بالضم پائین شکم نزدیک ناف کانہا ثغرۃ النحر۔

فصل الغین

غبق - غبوق - بالفتح شراب شبانگاہی وخوردن وخوراندن آن (ع ف اض ۲) اغتباق لازم منہ۔

غدق - غدق - بفتحتین آب بسیار وقد غدقت عین الماء بالکسر اے غزرت۔ شابٌ غیدق غیداق اے ناعم غیداق ایضاً مرد کریم وبچہ سوسمار قال ابوزید اولہ حسل ثم غیدق ثم مطبخ ثم یکون ضبا مذکرا غیادیق باران۔

غرق - غرق - آب از سر گذشتن (ع ک اف ۲) یقال غرق فی الماء فہو غارق وغرق - اغراق غرقہ کردن - وسخت کشیدن کمان را ومبالغت کردن در مدح وذم وجز آن تغریق ایضاً غرقہ کردن فہو مغرق وغریق - لجام مغرق بالفضۃ ای محلی بہا وکشتن استغراق فراگرفتن ہمہ را اغتراق در آمیختن اسپ با اسپان دیگر ودر گذشتن از ایشان اغریراق چشم پر آب شدن غرقۃ بالضم مثل الشربۃ من اللبن وغیرہ والجمع غرق - غرنیق بالضم وفتح النون مرغے از مرغان آبی دراز گردن واذا وصف بہا الرجال فواحدہم غرنیق وغرنوق بکسر الغین وفتح النون فیہما وغرلوق بالضم وغرانق جوان نازک اندام ونام بت غرانق بالفتح وغرانیق وغرانقۃ ج۔

غسق - غسق - بالتحریک تاریکی اول شب غاسق تاریکی بعد از غروب شفق قولہ تعالیٰ ومن شر غاسق اذا وقب قال الحسن اللیل اذا دخل ویقال انہ القمر - وغسق اللیل یغسق (ع ف اک ۲) ای اظلم - غسق بسکون الثانی تاریک شدن چشم (ع ف اک ۲) غسقان زرد آب رفتن از جراحت (ع ف اک ۲) غسق المؤذن ای اخر المغرب اے غسق اللیل - غساق بیشد دو یخفف سرد کنندہ وقولہ تعالیٰ الا حمیما وغساقا قرئ بالقراتین جمیعا۔

غفق - تغفق - ہمہ روز شراب خوردن - غفق ہر ساعت آب آمدن شتر (ع ف اک ۲) مغفق بکسر الفاء جاے باز گشتن منفقہ مثلہ۔

غلق - غلق - دربستن وہی لغۃ ردیۃ متروکۃ اغلاق کذلک - وغلقت الابواب شدد للکثرۃ وربما قالوا انغلقت الابواب - وباب غلق اضمتین ای مغلق وہو فعل بمعنی مفعول مثل قارورۃ فتح وجذع قطل - غلق بالتحریک کلید مغلاق بالکسر مغلوق بالضم کذلک - مغالیق تیرہای قمار مغلق بالکسر یکے وغلق الرہن غلقا ای استحقہ المرتہن وذلک اذا لم یفتکہ فی الوقت المشروط - وفی الحدیث لا یغلق الرہن (ع ک اف ۲) ویقال احتد فلان فتشب فی حدتہ وغلق - وغلق ظہر البعیر لکثرۃ الدبر غلقا لا یبرء - استغلاق بستہ شدن سخن کلام غلق سخن مشکل غلاق نام مردے از بنی تمیم اہاب مغلوق پوست علقہ دادہ وآن درختے است کہ اہل طائف ادیم پوے پیرایند۔

غلغق - غلغق جغرلاوہ - وسبزی کہ بر سر آب باشد وگیاہے کہ بر گہاے وے بر روی آب

گسترده شود فلیش غلفق اے رخی - قوس غلفق اے رخوة یقال واللام فی ہذہ الحروف زائدة -

غمق غمق - بالتحریک نم برآمدن از زمین (ع ک اف ۲) ارض غمقة ای ذات ندی وثقل - ولیلة غمقة ای کثیفة - ونبات غمق اذا وجدت لریحہ خمة وفساد من کثرة الاندا علیہ -

غوق غاق - حکایة صوت الغراب فان نکرتہ تونت - تغیق مختلط راے شدن -

امرأة غبرقة العینین - بالضم زن فراخ چشم کہ سیاہی چشمانش نیک سیاہ باشد -

الغرقة - فروہشتن پردہ وجز آن والباس الغبار الناس او الباس اللیل کل شئ -

غرق - بفتحتین ہیئت بمرد ولیس بتصحیف غرق بالفتح

غشق - بالفتح برچیز نرم ہمچو گوشت زدن -

الغصاقة فی اللحم - اذا لم یکلح ولم ینضج ولم یطیب -

غفاقة - بروزن ومعنی عقلقة یعنی زن گول و بدزبان وبالمہملة افصح -

غق الماء - بالفتح آواز آب چون از جاے کشادہ در تنگ جاے آید وغق غق بالکسر وسکون ۲ حکایت بانگ جوشش منہ الحدیث ان الشمس لتقرب من الناس یوم القیامة حتی ان لیطوبنہم تقول غق غق غقة محرکة فرستوک کوہے عقیق کامیر بانگ آب وقتیکہ در تنگ جاے در آید امرأة غقوق کصبور زن کہ از گلش وے آواز برآید وقت جماع امرأة غقاق کشداد مثلہ غق الماء غقا وغقیقا بالفتح جوشید قیر وآواز برآورد (ع ف اک ۲) وغق الصقر بانگ کرد چرغ ونیز غق حکایت آواز زاغ چون گران گردد آواز آن - غقغقة بانگ کردن چرغ -

غهق - گاتف وصیقل شتر دراز وکصیقل شادمانی ودیوانگی غوہق مثلہ ویوصف بہ العظم والنزارة وغیهق الظلام عینہ یعنی تاریکی چشم او را خیرہ کرد تغیهقت عینہ لازم منہ والغوہق الغراب لغة فی الغین -

فصل الفاء

فتق - فتق - شگافتن وکشادن نافہ مشک را وحرب افتادن میان مردم - وقبح وورم کہ نزد خصیہ پیدا آید (ع ف اض ۲) فتق بالتحریک کشادہ فرج شدن زن فتقا لغت منہ خلاف رتعا ووصبح وفراخی سال وقد فتق العام بالکسر ویقال افتق القوم اذا انفتق عنہم الغیم وافتق قرن الشمس اذا اصاب فتقا فی السحاب فبدا منہ - وقد فتق فتقا ای صادفنا فتقا وہو الموضع الذی لم یمطر وقد مطرما حولہ - وعام ذو فتوق ای قلیل المطر - وامرأة فتق بفتحتین اے منفتقة بالکلام - ورجل فتیق اللسان ای حدید اللسان جمل فتیق ای تفتق سمنا صبح فتیق ای مشرق فتیق درود گر وہو مفعل منہ تفتیق کشادن وشگافتن انفتاق تفتق کشادہ وشگافتہ شدن -

فرق - فرق - فرقان جدا کردن (ع ف اض ۲) وفرقت الشئ تفریقا وتفرقة فانفرق وافترق وتفرق بمعنی - ویقال اخذت حقی منہ بالتفاریق وفی المثل اجدی من تفاریق العصا قال ابن الاعرابی العصا

لہ این الفتق اصل عبارت کہ در کتب لغت است

فَتَتَّخِذُ منها ساجورا فاذا کسر السا جور اتخذت منه
الاوتاد واذا کسر الوتد اتخذ منه عران النجاتی
فاذا فرض رأسه اتخذت منه التوادی تضربها
الاخلاف وقوله تعالیٰ وقرآنا فرقناه من قرأ مخففا
قال بیناه من فرق یفرق ومن شدده قال انزلناه
مفرقا فی ایام - فَرق بسکون الراء وتحریکه پیمانه
اهل مدینه وآن شانزده رطل است جمعها
فرقان مثل بطن وبطنان وحمل وحملان -
فرقان ایضاً قرآن - وانچه فرق کنند
بوے درمیان حق وباطل والفرق بالضم کذلک
مثل خسر وخسران ومنه قوله تعالیٰ ولقد آتینا موسیٰ
وهرون الفرقان - وقال الراجز ع ومشرکی کافر
بالفرق - مفارقة فراق ازیکدیگر جدا شدن فرقة بالضم
جدائی اسم منه - فاروق اسمے ولقبے است کہ عمر
بن الخطاب را آنان بلقب میکردند فرق وفرق
بفتح الراء وکسرها مارک سر وکذلک مفرق الطریق سر
دو راهه ویقال للمفرق مفارق کانهم جعلوا کل
موضع منه مفرقا مجموعه علی ذلک - وفرق له الطریق
ای استجه له طریقان - فروق بالضم رمیدن وبرجستن
ناقه ومادهٔ خر از در دزده (ع ف اصل ۲) آنان فارق
وامرأة فارق وایضاً والجمع فوارق وفُرّق وابر
جدا شده از یکدیگر بالتحریک ترسیدن (ع ک
ف ۲) یقال فرق منک ولا فرقنک - امرأة فُرُوقة
بالفتح ورجل فَرُوقة ایضاً ولا جمع له وفی المثل رب
عجلة تهب رزینا ورب فروقة یدعی لبیثا وددری

میان دو پشته ومیان دو سپل شتر - وبرآمدگی
یکے ران سپ فردان تر از دیگرے فرس افرق
لغة منه وشاخ شاخ جدا شدن تاج خروس
دیک افرق لغت منه - ورجل افرق الذی هامته کالهام
مفروقة ولحیته ایضاً وجمع الفرق افراق الفرق ایضاً
من قولهم هذه ارض فرقة وفی بنتها فرق اذا کان
متفرقا ولم یکن متصلا ویقال هو ابین من فرق الصبح
لغة فی فلق الصبح - فرق بالکسر مه از گوسپند
پاره از چیزے ومنه قوله تعالیٰ فکان کل فرق
کالطود العظیم - دات فرقین پشته میان بصره و
کوفه فرقه بالکسر گروه مردم فریق گروه بیشتر از دے
وفی الحدیث افاریق العرب هو جمع فرقة افراق
از بیماری به شدن قیل للاعرابی ما امارة افراق
المورود مقال الرحضاء یقول ما علامة برء المحموم
فقال العرق ناقة مُفرق اے فارقها ولدها بموت
فریقه خرما که بحلیه برند بجهت زنان زاج - وچند
گوسپند جدا شده از گوسپندان دیگر شب مُفرق النعم
جانوریست گنده که آنرا خفاگویند فَرْق بالضم برید
وهو الذی یتقدم الاسد وهو معرب پردانک
وربما سموا دلیل الجیش - فُرَیْقیة بالکسر
نام شهرها -

فرزدق - فَرْزَدَقة - زواله فَرْزُدق جماعة وهو
معرب واصله بالفارسیة پرازده وایضاً لقب شاعر
که اورا تمام گویند فاذا جمعت قلت فرازق لان الاسم
اذا کان علی خمسة احرف اصلیة حذف آخر حرف منه

فی الجمع والتصغیر وانما حذفت الدال من ہذا الاسم لانہا من مخرج التاء وہی من حروف الزیادات وکانت بالحذف اولی کقولک فی تصغیر مدحرج ودحیرج ومحنفل وحنیفل والجمع دحارج وحجافل والا فالقیاس فرازد وکذلک التصغیر فریزق وفریزد۔

فسق۔ فِسْق۔ فسوق۔ بیرون آمدن رطب از پوست وبندہ از فرمان (ع ف اض ۲) قولہ تعالیٰ ففسق عن امر ربہ اے خرج۔ فسیق دائم الفسق فویسقۃ موش وتقول فی النداء یا فُسُق ویا خبث ترید یا ایہا الفاسق ویا ایہا الخبیث وہو معرفۃ یدل علی ذلک انہم یقولون یا فُسُقُ الخبیث فینعتونہ بالالف واللام۔ وتقول للمرأۃ یا فساق مثل قطام۔

فشق۔ فُشق۔ بالحریک نشاط۔ وحرص وخوشدلی وقد فشق بالکسر۔ وفاشقہ اے باغتہ۔

فقفق۔ فقفقۃ۔ بانگ گردن سگ باترس رجل فقافۃ اے احمق ہذرۃ وکذلک فقفاقۃ وفقفاق۔ انفقاق کشادہ شدن چیزے۔

فلق۔ فَلَق۔ شگافتن (ع ف اک ۲) تفلیق مثلہ فلقتہ فانفلق وتفلق۔ وفی رجلہ فلوق ای شقوق ویقال کلمنی من فلق فیہ ازشگاف دہان فلق بالتحریک سپیدہ دم واما قولہ تعالیٰ قل اعوذ برب الفلق یقال ہو الصبح ویقال الخلق کلہ وزمین بست میان دو پشتہ وجمعہ فلقان مثال خلق وخلقان۔ وربما قالوا کان ذلک یفالق کذا ای یفلق کذا وکندۂ زندان کہ برپائی ندانی نہند۔ وشگاف ہر چیزے یقال مررت بحجرۃ فیہا فلوق اے شقوق وصار البیض فلاقا بالضم والکسر اے صار افلاقا۔ فلق بالکسر سختی۔ وکار شگفت یقال افلق الرجل وافتلق۔ وہو شاعر مفلق ای جاء بالفلق اے بالعجیب وچوب کہ اورا کفانند بہست کمان کل واحد منہما فالق۔ فلقۃ پارۂ چیزے یقال فلقۃ الجفنۃ وہی نصفہا۔ وقولہم جاء بفلق فالق وہی الداہیۃ ویقال ہو لیفتلق فی عدوہ ای یأتی بالعجب من شدتہ۔ فلیقۃ سختی والعرب یقول یا للفلیقۃ۔ فلیق مغاکے پیش حلقوم شتر فلیق بالضم والتشدید شقتالو دانہ کفیدہ مفلق کشتہ دانہ بیرون کردہ فلیق لشکر فیالق ج۔

فنق۔ تفنق الرجل اے تنعم وفنقہ غیرہ وفانقۃ ایضا اے نعمۃ۔ یقال عیش مفانق۔ ویقال آملہ فانق اے ناعم۔ ناقۃ فنق بضمتین جوانہ فربہ وامرأۃ فنق منعمۃ۔ فلیق فحل نیکو فنق افناق ج۔ یقال ہو اسم من اسماء الفحول۔

فہق۔ یقال فلان یتفیہق فی کلامہ۔ ای یتوسع فیہ ویتنطع واصلہ فہق وہو الامتلاء کانہ ملأ فمہ۔ منفہق فراخ فہق بالسکون والحرکۃ پرشدن خنو۔ چنانکہ از سر بیرون شود (ع ک اف ۲) افہاق پرکردن فاہقہ جراحت کہ خون ازوے روان باشد فہقۃ استخوان گردن وہو اول الفقار۔ فہقت الرجل اے اصبت فہقتہ۔

فوق۔ فَوْق۔ زبر وہو نقیض تحت وبرتر

از یاران شدن و مرتبہ (ع ف اض ۲) وقولہ تعا
ان اللہ لا یستحیی ان یضرب مثلا ما بعوضۃ فما فوقہا
قال ابو عبیدۃ فما دونہا وقال الفراء اعظم منہا
یعنی الذباب والعنکبوت۔ فواق بالضم ہکہ ہکہ
شدن مردم را (ع ف اض ۲) ویقال فلان یفوق
بنفسہ فُوقا اذا کانت نفسہ علی الخروج۔ فوق بالضم
سوفار تیر افواق فُوَق ج۔ یقال فُقت السہم
فانفاق ای کسرت فُوقہ فانکسر۔ وفوقتہ ای جعلت
لہ فُوقا۔ افوق تیر شکستہ سوفار یقال وجع فلان
بافوق ناصل ای بسہم منکسر لا نصل فیہ ای رجع
بخط لیس بتمام۔ وفقت السہم ای وضعت
فوقہ علی الوتر للرمی بہ وافوقتہ ایضا ولا یقال
افوقتہ وہی من النوادر۔ فواق بالفتح والضم میان
دو دوشیدن شیر کہ ساعتے مکانند بچہ را تا شیر فرود
آرد و باز بدوشند یقال ما یقام عنہ الا فواقا
وفی الحدیث العیادۃ قدر فُواق ناقۃ۔ وقولہ تعا
ما لہا من فواق قری بالفتح والضم ای ما لہا من نظرۃ
وراحۃ وافاقۃ۔ فیقۃ بالکسر آن شیر کہ میان
دو دوشیدن جمع شود در پستان صارت الواو
یاء لکسرۃ ما قبلہا والجمع فیق ثم افواق مثل شبر و
اشبار ثم افاویق۔ وہی ایضا ما اجتمع فی السحاب
من ماء ونحوہ یمطر ساعۃ بعد ساعۃ۔ افاقۃ گرد آوردن
ناقہ شیر را در پستان میان دو دوشیدن ناقہ
مفیقۃ ومُفیق والجمع مفاویق۔ فوقت الفصیل آ
سقتہ نواوا فواقا۔ وتفوق الفصیل اذا شرب اللبن

کذلک ومنہ حدیث ابی موسیٰ انہ تذاکر ہو ومعاذ
قراءۃ القرآن قال ابو موسیٰ اما انا فاتفوقہ تفوق
النفع ای لا اقرأ جزءا بمرۃ ولکنی اقرأ منہ شیأ بعد
شیٔ فی آناء اللیل والنہار۔ فاقہ درویشی وحاجت
افتیاق حاجت مند شدن یقال افتاق الرجل
ولا یقال فاق۔ فائق پوندسر باگردن واستفاق
من مرضہ ومن سکرہ وافاق بمعنیٰ

فُواق۔ بالضم ہکہ وہکہ کردن (ع بفتحہا) الغۃ
فی الغواق بالواو او الفُواق بالہمز الوجع۔
فیہق۔ بین رجلیہ ہر دو پاے خود را دور کردن
ارض فیحق زمین فراخ والتفیہق المتفیہق والفہق الفہق
فرسق۔ بروزن ومعنی فرسک وآن لوعیست
از شفتالو۔
فستق۔ کتفند وجندب معرب پستہ نافع للکبد و
فم المعدۃ والمخص والنہکۃ فستقان بالضم وہی ست
بمرو وفستقۃ لقب محدث۔
فلتق۔ کتفند دوگان راہ۔
فندق۔ کتفند بار درختیست وہو البندق و
تقدم ودوکان راہ وموضع نزدیک عیصمۃ و
لقب محدث وفندق الحسین موضع وفندق
موضعیست بجانب فنداق بالضم فردحساب۔
الفیق۔ آواز ناکیان وبالکسر کوہیست محیط بدنیا
ومرد دراز دفیق بلا لام موضع دفاق مرد (ع
ف اک ۲) وافیق انشاجر افاق وعقبۃ افیق
کمیر پائی دوادوی۔

فصل القاف

قرق - قَرَق - بکسر الراء جاے ہموار مسطح قاع قَرَق -

قرلق - قُرلُق - بالضم وفتح الباء نام جائے کہ لوق کذلک قال ابو عبیدۃ ہو البصرۃ قال النضر بن شمیل ہو الحانوت معرب کلبہ -

قلق تعلق - بالتحریک بے آرامی یقال بات فلان قَلَقًا اقلاق متعدی منہ -

قوق - قُوق - قاق - مرد نیک دراز -

قیق - قیقارۃ - زمین درشت والہمزۃ مبدلۃ من الیاء والیاء الاولے مبدلۃ من الواو والاولان جمعہا قواقی وہو فعلاء ملحق بسبزواری وقد یجمع ایضاً علی اللفظ فیقال قیاقی وقیل جمعہا قیق یرید بہ جمع قیقاء کما نہ اخرجہ علی جمع قیقۃ -

قرطق - کجندب معرب کرتہ وآن پارچہ است پوشیدنی وقرطقتہ فتقرطق البستہ اما فلبسہ

قفقفۃ - زاغہاے خانگی ویلیدی کودک قَفقَفۃ بالفتح والکسر مشددۃ مثلثۃ وقع فی قفقۃ اے راے سوء اوحدث الصبی قَفقَفۃ کقفقۃ او قفقۃ کقفقۃ آواز کودک یا آواز یکہ بدان کودک را ترسانند -

قہقاء کصحراء وہی قہقوۃ شہریست بمصر -

فصل اللام

لبق - لَبَق - لَبیق - مرد زیرک وہوشیار وچرب سخن لباقۃ مصدر منہ وقد لبق بالکسر ولبق بالثوب ای لاق بہ - والشرید الملبق الملین بالدسم یقال شریدۃ ملبقۃ -

لثق - لثق - بالتحریک تری وتر شدن (ع ک اف ۲) التثاق کذلک - الثاق تر کردن - طائر لثق اے مبتل -

لحق - لحاق - بالفتح در رسیدن صلتہ بالباء ونفسہ (ع ک اف ۲) یقال لحقہ ولحق بہ الحاق متعدیہ ولازم وفی الدعاء ان عذابک بالکفار ملحق بکسر الحاء وبفتح الحاء صواب لحوق باریک میان شدن ملحق خواندہ بر چفسانیدہ اتساحق خواندن تا بہم شوند وتلاحقت المطایا ای لحق بعضہا بعضاً - الحق بالتحریک انچہ باول خود ملحق شود وانچیر وخرما کہ بعد از اول در رسد لاحق نام اسپ معاویہ بن ابی سفیان -

لحقق - لحقوق - بالضم تنگانے در زمین مثل سوراخ کلا کموش وجرآن وفی الحدیث ان رجلا کان واقفا مع النبی علیہ السلام فوقصت بہ ناقتہ فی اخاقیق حزران قال الاصمعی انما ہی لحاقیق واحدہا لحقوق وہی شقوق فی الارض -

لزق - لزوق - بر چفسیدن لسوق ولصوق کذلک (ع ک اف ۲) صلتہ بالباء کذلک التزاق والتساق والتصاق - الزاق متعدیہ کذلک بالسین والصاد - ویقال فلان لزقی بالکسر ولزقی ولزیقی وبالسین والصاد فی جمیعہا ای بجنبی - لازوق مرہمے کہ تا بہ شدن جراحت چسپان ماند الکزق چیزے نا استوار -

لسق - لصق - لسق - بالتحریک - ولصق کذلک برچفسیدن کشش برتہی گاہ و پہلو از تشنگی (عع ک ف ۲) ملصّق بالضم پسر خواندہ -

لعق - لَعَق - لیسیدن (ع ک ف ۲) ولَعِق فلان اصبعہ اے مات وہو کنایۃ - ملعقہ کہ چیزے انچہ بوے لیسند ملاعق ج - لعقۃ بالضم لیسیدنی لُعقۃ بالفتح یکبار لیسیدن لَعوق بالفتح دارو ے لیسیدنی رجل وعق لعِق اے حریص -

لفق لَفَق - درہم آوردن در زجامہ بدوختن (ع ف ک ۲) لفق بالکسر یک کرانۂ دو زر تلفیق دو در زر دیا دو سخن را بہم آوردن تلافق القوم اے تلاءمت امورہم - احادیث کُفِّقَتہ ای اکاذیب مزخرفۃ

لقق - لَق - برچشم زدن لقلق زبان وفی الحدیث من دقی شر لقلقہ - ولکلک لقالق ج لقلاق وآواز لقلقہ بانگ کلک - وہر بانگی کہ باضطراب وحرکت باشد - وسخنی آواز تلقلق مثل تقلقل مقلوب منہ وکذلک لقلقت الشئ اذا قلقلتہ طرف تلقلق چشم تیز سبک حرکت -

لمق - لمَق - پاک کردن یقال ملقہ بعد مائمقہ وچشم مالیدن ولمقتہ ببصری مثل رمقتہ - وما ذقت لماقا ای شیأ بذا یصلح فی الاکل والشرب - وتلمّق بشئ ای تلمّج -

لوق - لوقہ - بالضم مسکہ یقال لَوّق طعامہ اے اصلحہ بالزبد ویقال لا آکل الا ما لُوّق ای لبس لی حتی بعیر کالزبد فی لبنہ - ویقال ہی طعام بالزبد او الرطب اَلوقۃ مثلہ - ویقال ما ذقت لواقا اے شیأ -

لهق - لهَق - بالتحریک سپیدی سپید شدن (ع ک ف ۲) لهق بفتح ۲ وکسر ولغت منہ لہاق مثلہ وایضاً گاؤ سفید لهق بالسکون سپید شدن (ع بفتحها) لهوقۃ انچہ در روے مبالغہ نکردہ شود از سخن وکار - ونیکو نمودن خود را مثل ان یظہر الرجل من السخاء مالیس علیہ بجبتہ وقد لَہُوق وتلَہوق فیہ -

لیق - لَیق - برچفسیدن سیاہی بر دوات و برچفسانیدن ونیکو کردن لازم متعد یقال لاقت الدواۃ ای لصقت ولقتہا انا ای اصلحت مداد ہا فہی ملیقۃ - لیقۃ انچہ در دوات نہند چون لاس موے وجز آن والقتہا الاقۃ ای جعلت فیہا لیقۃ - ویقال ما عاقت المرأۃ عند زوجہا ولا لاقت اے ما لصقت بقلبہ - ولاق بہ فلان اذا لاذ بہ - ولاق بہ الثوب ای لَیِق بہ - وہذا الامر لا یلیق بک اے لا یَلْعَق بک یعنی در نمی خورد بتو لائق بک ای موافق - وفلان ما یلیق درہما من جودہ ای ما یمسکہ ولا یلصق بہ - وما بالارض لیاق بالفتح ای مرتع - الاقوہ بالضم ای الزقوہ واستلاطوہ لاذقیۃ - شہریست کہ اینک از مضافات حلب گشتہ -

لرقہ - بالضم بارۂ ست بمغرب

فصل المیم

مأق - مأقۃ - بالتحریک برافتادن از گریستن (ع ک ف ۲) مئق الصبی وانتاق بمعنیً - وفی المثل

انت تمرق وانا امرق فکیف تتفق - واماق الرجل اذا دخل فی الماقة وفی الحدیث مالم تضمروا الاماق یعنی الغیظ والبکاء بما یلزمکم من الصدقة یقال اراد به الغدر والنکاث - مؤق بالضم کنج چشم آماق آماق ج - ماق العین لغة فی مؤق العین فهو فعلی والیاء فی آخره للالحاق وفعلی بکسر اللام نادر لانه لیس فی المثل لهذا فالحق بمفعل قال ابن السکیت لیس فی معتل اللام مفعل بکسر العین الا حرفان ماق العین وماوی الابل قال الفراء سمعتهما بالکسر والکلام کله مفعل بالفتح نحو ریته مرمی ودعوته مدعی وغزوته مغزی وظاهر هذا القول ان لم یتاول علی ما ذکرناه غلط -

محق محق - باطل کردن - وپاک کردن - وکاهانیدن وسوختن گرما چیزے را (ع بفتحها) تمحق امتحاق لازم منه - محاق بالضم شب آخر ماه فصل میم

مُحَقَّق اے مُمَزَّق محدد - یوم ماحق شدید الحر جاء نا فی ماحق الصیف ای فی شدة حره - ومحقه الله ای ذهب ببرکته والمحقة لغة فیه ردیة قوله تعالی یمحق الله الربوا ویربی الصدقات المحاق کاهیان

مذق - مَذَق - آمیختن شیر با آب (ع ف اض ۲) همذوق مذیق لغت منه وآمیختن دوستی باطمع یقال فلان مذاق ومحاذق ای غیر مخلص فی الوداد

مرق - مَرَقه - شوربا مرق ج - وایضاً شیرینه که درکشت وپالیز افتد مَرَق شوربا کردن در دیگ - وپوست بوے گرفته - وسرد وکنیزکان فرومایگان - وموے از پوست باز کردن (ع ف اض ۲) مراقة بالضم موے وپشم از پوست برکنده وعلف برکنده بجهت ستور امراق بسیار کردن شوربا مُرُوق بیرون گذشتن تیر از نشانه (ع ف اض ۲) مارقة گروه خوارج سُمُّوا بذلک لقوله علیه السلام یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة وفی المثل رُوَیدا الغَرْد وتیمرق ای اهمل الغرد حتی یخرج الولد واصله قول امرأة کانت تغرد فجاءت فذکر لها الغرد فقالت کذلک تمرق سرودگوی وقد مرق تمریقا

امرق الجلد اے حان له ای نتف شعره وصوفه - مرق - مَرَق - جامه پاره کردن (ع ف اک ۲) تمزیق مبالغة فیه تمزق لازم فیه - ممزق لقب مردے شاعر ویقال بفتح الزاء - ومفتوح الزاء ایضاً مصدر منه کالتمزیق ومنه قوله تعالی ومزقناهم کل ممزق - مزق (ک اف ۲) پارهای جامه دریده مزقه یکے پاره مزق الطائر یمزق بضم الزاء وکسرها اے رمی بذرقه - ناقة مزاق بالکسر ونزاق ایضاً بالنون تیز رو مُزْقیا نام ملکے از ملوک یمن -

مشق مَشَق - بشتاب زدن خستن وبشتاب خوردن ونوشتن وموے راشانه کردن وکشیدن دوال تا ببازد - وجذب هر چیز برائے درازی وطول - وپاره کردن جامه (ع ف اض ۲) مشاقة بالضم انچه از موے وکتان ومثل آن بشانه افتد امتشاق ربودن - وبریدن مشق بالتحریک سیدن ران بران دیگر (ع ک اف ۲) مشق الرجل فهو امشق والمرأة مشقاء مشق بالکسر گل سُرخ ثوب مشق جامه

رنگ داده بدان گل و المشیق من الثیاب اللبنیس و فرس مشیق و معشوق اسپ باریک میان جاریة ممشوقة حسینة کشیده بالا۔

مطق - تمطق - چشیدن بکام و زبان آواز برآوردن۔

معق - معق - قلب العمق یقال من بعد معق معقا ای من بعد بعدا و قد یحرک مثل نهر و نهر - ویقال نهر معیق ای عمیق والامعاق مثل الاعماق وهو ما بعد من اطراف المفاوز اما عق اما عیق جمع الجمع۔

مقق - مق - کفانیدن شگوفهٔ درخت خرما ماگشن دهند آنرا (ع ف اض ۲) امتقاق همه شیر پستان مادر را کمیدن کره تمقق اندک اندک خوردن شراب ویقال اصابه جرح فما تمقه ای لم یضره ولم یباله - وفرس امق ای طویل - مقامق آنکه سخن را از اقصای حلق گوید والمقیره فعافل تبکیر الفاء ولا یقال مقائق - ویقال فیه مقمقة ولقاعات۔

ملق - ملق - محو کردن - وشستن جامه - و کمیدن شیر وزدن بعصا - وبشتاب رفتن و بسیار سیر نمودن (ع ف اض ۲) ملیق شتاب زده تملق چاپلوسی کردن تملاق بکسرتین والتشدید کذلک یقال تملقه وتملق له ای لوّد والیه وتلطف له - ملق بالتحریک دوستی ونرمی بسیار کردن وصله التلیین (ع ک اف ۲) رجل ملق الذی یعطی بلسانه مالیس فی قلبه وملق ایضاً زمین هموار ملقة بیکی و املق الشیء والملق بالادغام ای صار املس وانملق منی ای افلت ملقة بفتحتین سنگ نشان املاق دریدن شدن و درویشی قوله تعالی ولا تقتلوا اولادکم خشیة املاق۔

موق - موق - بالضم گولی وبیهوشی یقال احمق مایق والجمع موقی مثل حمقی ولتوکی - مواقة موق مؤوق مصادر فیه (ع ف اض ۲) موق ایضاً سرمه معرب - موق بالفتح ارزان آمدن بیع۔

مهق - امهق - سخت سپید که بهیچ رنگ آمیزش ندارد و براق نباشد مهق بالتحریک سبزی آب یقال منه عین مهقاء وتمهقت الشراب اذا شربته ساعة بعد ساعة ومنه قولهم ضل تمهق شکوته۔

مدق - اسخرة - سنگ ریگست (ع ف اض ۲) مدرق به - ای رمی به یعنی انداخت آنرا۔

فصل النون

نبق - نبق - نوشتن مثل النمق وبرو درخت سدره نبق ف اک ۲) مثله نبقه یکی نبقات ج - مثل کلم کلمة وکلمات - نخل منبق ای مصطف علی سطر واحد کذلک کل شیء مستوٍ مهذب - نبق ای کتب - ونبق بهاء حبقا غیر شدید وکذلک انبق الرجل ویقال ابناق علینا بالکلام ای اسرع مثل انباع۔

نتق - نتق - فشاندن وجنبانیدن (ع ف اض ۲) قوله تعالی واذ نتقنا الجبل ای زعزعناه وکشیدن دلو از چاه و پوست باز کردن وبسیار بچه شدن زن

فهی ناتق ونتاق - ناقة ناتق ای سریعت الحمل و
زند ناتق ای وار - فرس ناتق سخت فشاننده بزقار -
نزق - نزق - بالتحریک سبکی (ع ع ک اف ۲)
نزاق بالکسر مثل مزاق - نزق بالفتح نزوق بالضم
برسکیزیدن اسپ (ع ع ف اض ۲) انزاق - و
تنزیق متعد فیه -
نسق - ثغر نسق - بالتحریک شته دندان راست
وحز نسق شبه در رشته کشیده نسق ایضاً سخن
ترتیب داده وبالسکون سخن را بر یک سیاقت
راندن (ع ع ف اض ۲) تنسیق نظم وترتیب دادن
نشق لنشوق - بالفتح داروے بینی آنشاق
دارو کردن در بینی استنشاق آب وجز آن در
بینی کردن - وبوے کردن چیزے را ونشقت
منه ریحا طیبة ای شممت - وهذه بیع مکروهة النشق
ای الشم - نشقة بالضم حلقهٔ رسن که در گردن بهائم
در افگنند در گردن بند ستور - ونشق الطبی فی الحبالة
ای علق فیها رجل نشق الذی یدخل فی امور
لایکاد یتخلص منها -
نطق - منطق - سخن نطق بالضم سخن گفتن (ع ع
ف اک ۲) انطاق بسخن در آوردن مناطقة استنطاق
باهم سخن کردن تنطیق نیک گویا و بلیغ ویقال ما له
ناطق ولا صامت ای حیوان وما سواه نطاق بالکسر
میان بند مردان - وایضاً پارچه که زنان آنرا پوشند
ودر صیانش بسته جانب بالایش را بر جانب زیرینش
فرو هشته تا بنا لو نمیگذرانند وجانب زیرینش تا بزمین

میرسد ولیس لها حجزة ولا نطاق والساقان - الجمع
نطق انتطاق نطاق پوشیدن زن - ومیان
بستن مرد بمنطقه وآنچه بآن میان را بندند فی المثل
من یکفل من ابیه ینتطق به ای من کر بنوا بیه یقوی
بهم منطقة بالکسر کمر بند تنطیق بستن منطقه بر کسے
منطق لازم منه - ویقال جبل اشم منطق اے
لایبلغ السحاب اعلاه - وجاء فلان تنطقا فرسه اذا
جعبه ولم یرکبه - ناطقة میان - وسخن گوے -
نعق نعیق - بانگ کردن شبان گوسپندان
خود را نعقان بالتحریک نغاق بالضم کذلک (ع ع
ف اک ۲) ناعقان دوستاره نزدیک جوزا -
نغق - نغیق - بالمعجمة والمهملة ایضاً بانگ کردن
زاغ وناقه نغیق التی تنعم بعیدات بین ای مرة بعد اخری
نفق - نفوق - مردن ستور (ع ع ف اض ۲)
نفاق بالفتح رائج وروان شدن بیع یقال نفق البیع
نفاقا اے راج - انفاق بالفتح فعل منافق یعنی
دوروئی کردن منافق لغت منه - لفقة هزینه
نفاق بالکسر ج - یقال لفقت بالکسر نفاق القوم
ای فنیت نفقاتهم نفق بالتحریک سپری شدن هزینه
(ع ع ک اف ۲) یقال نفق الزاد نفقا ای نفد و
فنی وراه باریک وفی المثل ضل دریس نفقه اے
مجحره - وفرس نفق الجری او کان سریع انقطاع الجری
انفاق هزینه کردن - وبرو لج بازار رسیدن مردم
ودر روئیش شدن وسپری شدن مال ومنه
قوله تعالی اذا لامسکتم خشیة الانفاق - منفاق

مرد بسیار نفقه نُفَّقة نافقاء یکے از سوراخهای نهانی کلاکموش یقال فیه اذا اُتی من قبل القاصعاء ضرب النافقاء براسه فانتفق ای خرج نوافق ج- ویقال النفق الیربوع ونافق ای اخذ فی نافقائه ومنه اشتقاق المنافق فی الدین ینفق نیفقة از اره وبکسر النون عند العامة- مُنتفق نام مردے-

نقق ینقیق- بانگ کردن جغز وکژدم وماکیان وجز آن (ع ف اک ۲) نقاقة جغز وفی المثل اروی من النقاقة ینقنقة بانگ جغز ومرغ یقال تنقنق الدجاجة للبیض وکذلک النعامة ینقنق بکسرتین شتر مرغ نزنقانق ج-

نمق- نمق- نبشتن (ع ف اض ۲) تنمیق آراستن بکتابت-

نمرق- نمرقة- بکسرتین وضمتین بالش خرد ونمالین زین-

نوق- ناقة- مادهٔ شتر وزنه فعلة بتحریک العین واصله نوقة بالواو وفاعلة وجمعها نُوق مثل بدنة وبُدن وفعلة بالتسکین لاجمع علی ذلک وجمع القلة منه علی النوق فاستثقلوا الضمة علی الواو فحذفوها فقالوا اُنُق ثم عوضوا من الواو یاءً فقالوا اُنیق ثم جمعوا علی ایانق وجمع ناقة علی نیاق مثال ثمرة وثمار الا ان الواو صارت یاء لکسرة ماقبلها- بعیر مُنَوَّق وناقة مُنَوَّقة ای مذللة مروضة- نواق الض شتر فی المثل استنوق الجمل ای صار ناقة یضرب لمن یخلط حدیثه بحدیث آخر- نیق بلند تر جائے

درکوہ نیاق ج- تنوق آراستگی نمودن درکار وہ الاسم منه نیقة وفی المثل خرقاء ذات نیقة یضرب للجاہل بالامر وہو مع جملة یدّعی المعرفة ونیانق فی الارادة انتیاق مثل الانتقاء-

نهق ینهیق- نهاق- بالضم بانگ خر (ع بفتحهما وک ۲) نا ہنجان ودوتمندی خر (ع ف اک ۲) یقال لها النواہق ایضاً- ولنواہق الحمار مخارج نهاقه-

نخنوق- بالضم چوبے دیوار سر جاہ الا انه صغیر نخانیق ج- والنخانقة قوم من بنی عامر بن عوف من کلب-

انداق- بالفتح دیہیست بہ سمرقند منها الحسین بن علی بن سماع المعروف بابن ابی الحسن ودیہیست بمرو-

نرمق- نرم ونازک معرب نرمه-

نسنوق- بالضم خدمتگار اورومیه نطقوا بها-

نغنوق- کقنفذ مرد کول وگصفور پرندهٔ است وموضعیست نغنقة آواز شکم دابه یا آواز جنبیدن نزه در غلافش نغبوقة مثله

نغرقة- بالضم یکدسته موے بافته

فصل الواو

وبق- وبوق- ہلاک شدن (ع ف اک ۲) موبق جاے ہلاکی قوله تعالی وجعلنا بینهم موبقا- وبق بالتحریک ہلاک شدن (ع بکسر ہما وف ۲) یقال وبق یبق ووبق یبق- ایباق ہلاک کردن-

وثق- ثقة- اعتماد کردن واستوار داشتن (ع بکسرہما) میثاق عہد واستواری موثق مثله

موائیق موائق ج علی الاصل و میاثیق ومیاثق ایضاً- مواثقة عهد کردن باهم ومنه قوله تعالی ومیثاقه الذی واثقکم به- ایثاق بند کردن وثاق بالکسر والفتح بند ومنه قوله تعالی فشدوا الوثاق- وثیق استوار وثاق ج- وثاقة استوار شدن (ع بضمهما) ویقال اخذه بالوثیقة ای مایوثق به توثیق استوار کردن- معتمد داشتن توثق استوار کاری استیثاق وثیقت گرفتن کسے-

ودق- وَدْق- باران باریدن (ع ف ا ک ۲) ونزدیک شدن متعد بالی- وفی المثل وَدَقَ العَیرُ الی الماء ای ونا منه یضرب لمن خشع للشئی لحرصه علیه- مَوْدق جاے آرام یافتن بچیزے صلته بالباء گشن خواه شدن مادیان ومادهٔ خر ایداق استیداق مثله فرس واتان وَدَدق وودیق لغتان منهما والاسم وداق بالکسر یقال للاتان بها وِداق- ذاتُ وَدْقَین الدابیة اے ذات وجهین کانها جاءت من جهین- ودیقة سختی گرما وادق تیز-

ورق- وَرِق- سیم مضروب وَرْق بسکون الوسط مثلثة لغات مثل کَبِد وکَبْد وکِبد وکلمة وکلْمة وکلِمة یثقل کسرة الراء الی الواو وتترک علی حالها ایضاً رقة کذلک والهاء عوض عن الواو وفی الحدیث فی الرقة ربع العشر ویجمع علی رِقین مثل ارة وارین ومنه قولهم ان الرقین تغطی کفن الافعین ویقال فی الرفع هذه الرقون- وَرّاق کاغذ برنده ودلویسنده- ومرد بسیار سیم ورق بفتحتین برگ- وکاغذ برید ورقة یکے شجرة ورقة ورَقیة بسیار برگ وَرّاق بالفتح گیاه وسبزی زمین ورق بالسکون برگ گرفتن از درخت وبرگ بیرون آوردن درخت ایراق برگ بیرون آوردن درخت توریق مثله- وارقة درخت سبز ویقال اَورَقَ الرجل اے کثر ماله- واورق الصائد اذا لم یصد واورق الغازی اذا لم یغنم- واورق الطالب اذا لم ینل- ورق بالتحریک ایضاً ما استدار من الدم علی الارض- قال ابو عبیدة اوله وَرَقٌ وهو مثل الرشء والبصیرة مثل فرسن البعیر والجدیة اعظم من ذلک والاسباءة فی طول الرمح والجمع الاسابی- ورق القوم احداثهم- وایضاً هو المال من دراهم وابل وغیر ذلک- ویقال فی القوس وَرَقة ای عیب- ا ورق شتر خاکستر گون- وخاکستر ورقا گرگ وکبوتر وفاخته وقولهم جاء بالامر الزَّبَق علی وَرِیق کانه اراد وَرَقاً تصغیر اَورَق فقلبت الواو الفا- عام اورق ای لا مطر فیه وُرُق ج- ورقا ایضاً نام مرد- والجمع وَرَاقی بفتح القاف وکسرها مثل صحاری والنسبة الیه ورقاوی ابدلوا من همزة التانیث واو اوفلان ابن مَوْرَق بالفتح وهو شاذ مثل مَوْحَد-

وسق- وَسْق- گرو کردن- وبار کردن قوله تعالی واللیل وما وسق اذا جمع اللیل الهبال والاشجار والبحار والارض فاجتمعت له فقد وسقها واندن ومنه سمیت الوسیقة وهی من الابل کالرفقة

من الناس و بار شتر - و شصت صاع و برداشتن
و یقال لا افعله ما وسقت عینی الماء و بار گرفتن ناقه
و جز آن (ع ف اک ۲) فهی ناقة واسق و نوق
و ساق مثل نائم و نیام و مواسق و مواسیق و
هو جمع علی غیر قیاس - السّاق ترتیب دادن توسیق
تنگ تنگ کردن بار را استیساق گرد آمدن شتر
ایساق بار کردن شتر را - و بسیار بار آوردن درخت
تیساق مرغی که بال بر هم زند در پریدن میاسیق ج -
وشق - وشیق - وشیقة - گوشت یک جوش
قدید کرده بجهت توشه و فی الحدیث انه اتی بوشیقة
یابسة من لحم صید فقال اتی حرام ای محرم یقال
وشقت اللحم و اتشقت بمعنی - واشق نام سگ -
و نام مردے -

وعق - وعاق - آواز کره اشکم ستور آید وقت
رفتار و عیق کذلک (ع ف اک ۲) رحل وعق
بکسر العین اذا عسر و به وعقة بالفتح وهی الشراسة
وشدة الخلق - توعیق به بدخوئی و دشواری
نسبت کردن کسے را -

وفق - وفاق - موافقت و سازواری کردن
توافق اتفاق باهم یکے شدن و هم پشتی کردن
دو ناقه اے صادفته - توفیق دست دادن
کسے را بکارے - استیفاق توفیق جستن و یقال
وفقت امرک تفق بالکسر فیهما ای صادفته موافقا و هو
من التوفیق - وفق سازدار و پسندیده یقال
علوبته وفق عیاله ای لعالبن قدر کفایتهم لا فضل فیه -

و یقال اتیتک لوفق الامر و توفاق الامر و تیفاقه
و یقال کان ذلک لمیفاق الهلال و تیفاقه و
توفاقه ای حین اهل الهلال - ایفاق سوفاتیر بزه
کمان نهادن یقال اوفقت السهم و اوفقت به
و لا یقال افوقت -

وقوق - وقوقة - بانگ سگ نزدیک خوف
وقواق مثل کوک وهو الجبان و نام درختے و
بلاد ابو قواق قوق بلاد الصین -

ولق - ولوق - شتافتن (ع ف اک ۲) و همیشه
رفتن و دروغ گفتن و منه قراءة عائشة رضه قوله تعالی
اذ تلقونه بالسنتکم و زدن یقال ولق بالسیف
ولقات اے ضربات و لیقة طعامے از مسکه و آرد
ولقی نوعے از رفتار ناقه و لقی ایضا ای سریعة -
اولق نوعے از دیوانگی وهو افعل لانهم قالوا
ألق الرجل فهو ألوق علی مفعول و یقال ایضا مألوق علی
معوّق فان جعلته من هذا فهو فوعل -

ومق - مقه - دوست داشتن و الهاء عوض
من الواو (ع بکسرهما) و امق لغت منه و نام معروفی -
وهق - وهق - بالتحریک و التسکین کمند مواهقة
مثل مواعدة و مواضحة و گردن دراز کردن شتر در
رفتن و یقال توهقت الرکاب اے تسایرت -

وصیق - کامیر کوهے است که پائینش ازان
کنانه است -

وغیق - آواز شکم دابه یا آواز جنبش نره
در غلافش -

فصل الهاء

هبنق - هبنیق - بالکسر چاکر و خادم هبنقة لقب مردے و یضرب به المثل فی الحمق -

هبرق - هبرقی - بالکسر آهنگر و زرگر

هرق - مهرق - مهره و روے کاغذ فارسی معرب مهارق ج - هراقة بالکسر ریختن آب و نون و جزآن و منه هراق الماء یهریقه بفتح الهاء و صله اراق یریق و هی فی الاصل ایضا اریق یریق اصل مضارعه یاریق فابدلوا الحرکة و السکون بین الراء و الیاء فصار یاریق و استثقلوا النمرتین فی قولهم انا اریقه فقالوا اهریقه مبدلة بالهاء - و فیه لغة اخری یقال اهرق الماء یهرق اهراقا قال سیبویه ابدلوا من الهمزة الهاء ثم الزمت فصارت کانها من نفس الکلمة ثم ادخلت الالف بعد علی الهاء و ترکت الهاء عوضا من حذف احد العین لان اصل اهرق اریق - و فیه لغة ثالثة اهراق یهریق اهریاقا فهو مهریق و ذاک مهراق بالتسکین و التحریک هذا شاذ و نظیره استطاع یستطیع استطیاعا بفتح الالف فی الماضی و ضمة الیاء فی المستقبل لغة فی اطاع یطیع مجاء السین عوضا من ذهاب حرکة عین الفعل فکذلک حکم الهاء فی مهریق و مثال یهریق یهفعل و مهراق مهفعل و اما مثال یهریق بالتسکین لایمکن ان ینطق به لان الهاء و الفاء جمیعا ساکنتان و کذلک مهراق - و یقال مطر مهرق ایضا من باب افعیعال -

هزرق - هزرق - (ف اک ر) رعد سخت آواز اهزراق بسیار خندیدن مهزاق زن بسیار خنده -

هقق - هقهقة - مثل حقحقة رفتار سخت و سیر شدید -

همق - همق - (ف اک ر) گیاه تازه و مشی الحمق اذا مشی علی جانب مرة و علی جانب مرة -

هیق هیق - شتر مرغ نر هیقم کذلک و المیم زائدة -

هیلق - کعلس کوتاه -

هدلق - کزبرج پرویزن و فرو هشته و الهدیق من الابل شتر فراخ دهان هدلقة پشم پائین گلوی شتر -

هرزوق - بالضم مقصورة بنده و هو اسم للحبس مهرزق محبوس -

هرزقة - خنده است بد و هرزوقی الحبس لغة فی هرزوقی التصحیف و المهرزق المهرزق -

هطق - بفتحتین زود دی رفتار -

هفتق - بالفتح هفته معرب -

هلق - شتابی کرد (ع ف اک ر) تهلق مثله یلقی بکمزی نوعیست از دویدن و لقی مثله -

هملقة - شتابی کردن -

هنق - بفتحتین دل تنگی و تاسه که مردم را عارض شود -

هندلیق - کزبجبیل مرد بسیار گو -

هوقة - بروزن و معنی اوقة یعنی جماعت -

فصل الیاء

یرقان - زردی که در گشت افتد و بیماری زرده یقال زرع مارق و یرق و مرقی الحمرة یارق معرب یاره یعنی دستیانه -

یقق - بیض یقیق - بفتح قاف اول و کسر آن سخت سپید -
یلق - یلیق - بالتحریک سپیدی از ہر چیز لیقة مادہ مبرسپید
یلمق - یلمق - قبا معرب یلمہ یلامق ج -

یناق - بالفتح نام یکے از مہتران انصاری است کہ کشتہ شد و سرش بحضور صدیق اکبر آورد و شد و کشندہ صحابی جد الحسن بن مسلم بن یناق -

باب القاف

فصل الالف

ارک - اراک - بالفتح درخت مشور اراکة یکے اروک ہمیشہ در اراکستان بودن شتر و بجائے مقیم بودن (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال ارکت الابل ای رعت الاراک وقیل اذا اقامت فی الاراک فہی آرکة والجمع اوارک - وقیل ارکت الابل بمکان کذا اذا لزمتہ فلم تبرح - وارک الرجل بالمکان اے اقام بہ - اروک ایضاً فرو نشستن آماس جراحت ویقال ظہرت اریکة الجرح اذا ذہبت غثیثتہ وظہر لحمہ صحیحا احمر ولم یعلہ الجلد - ارک بالتحریک بیماری شتر از خوردن اراک (ع ک اف ۲) ارکة اراکی لغت منہ مثل طلحة وطلاحی - اریکة تخت آراستہ ارایک ج - اریک نام یک وادی ارک بضمتین موضعے -

اسک - اسکتان - دوکرانہ فرج الماسوکة التی اخطأت خافضتہا ای قاطعتہا فاصابت غیر موضع الخفض افاک - افاک - بالکسر دروغ افیکہ کذلک افائک ج - آفاک دروغ گوے افاک بالفتح مصدر منہ و بازگردانیدن از چیزے و برگردانیدن چیزے (ع ف اک ۲) قولہ تعالیٰ قالوا اجئتنا لتافکنا عن آلہتنا اے لتصرفنا - وائتفکت البلدة باہلہا ای انقلبت - موتفکات شہرہاے قوم لوط کہ برگردانیدہ شدہ است - وبادہائے کہ مختلف وزد از ہر جہتے ما فوک ضعیف عقل وراے مثل ما فون قولہ تعالیٰ یؤفک عنہ من افک - قال مجاہد ای یؤفن عنہ من افن - ارض مافوکة التی لم یصبہا مطر ولیس بہا نبات - ورجل مافوک ای لا یصیب خیرا

اکک - اکة - سختی گرما مثل الاجة الا ان الاکة الحر المحتدم الذی لا ریح فیہ والاجة النوبج - وائتکت یومنا من افتعل وہو یوم اکک واکیک وسختی روزگار -

الاک - الوک - پیغام مالک مالکة بضم اللام فیہما کذلک -

انک - آنک - بضم النون سرب وفی الحدیث من استمع الی قینة صب فی اذنیہ الآنک یوم القیامة یحمی علی افعل واحد الآنک واکثر لانہ من ابنیة الجمع -

ایک - ایکة - درختان ایک ج - ومن قرء اصحاب الایکة فہی الغیضة ومن قرء لیکة فہی اسم القریة ویقال ہما مثل بکة ومکة -

ایاک - کاحمد موضعے -

انک - گوشتش فرو ان شد (ع ک اف ۲) یقال للاحرق انک یعنک انک ومعنک معبک -

اوکة - بالفتح خشم و بدی -

فصل الباء

بتک - بتاک - بریدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) سیف باتک ای صارم و گرفتن چیزے را و کشیدن آن بتکة بالکسر انچہ برکشیدہ شود چون موے و پرمرغ و پشم و مانند آن بتک ج - بتکة ایضاً جمعہ من اللیل تاریکی شب و بتاک آذان الانعام ای قطعها شذ و لکثرة قولہ تعالیٰ فلیبتکن آذان الانعام

برک - برُوک - خفتن شتر (ع ف اض ۲) ابراک فرودخوابانیدن و ہو قلیل والاکثر الاناخة یقال انخته فاستناخ - ویقال مالہ مبرک جمل وکل شئ ثبت واقام فقد برک - برک شتر بسیار بروک ج - وسینة شتر برکة بالکسر کذلک وحوض برک ج و یقال ما احسن برکة ہذہ الناقة وہو اسم للبروک کالرکبة والجلسة - ابتراک سینہ بر زمین نہادن و بشتاب دویدن - وبزیر سینہ گرفتن کسے را ابراکا بالفتح پاے داشتن وثبات ورزیدن در کارزار - و کوشش نمودن ویقال فی الحرب براک براک ای ابرکوا - برکة بالفتحات کوالیدن وافزون شدن تبرّیک دعا کردن کسے را ببرکت طعام بریک کانہ مبارک - ویقال بارک اللہ فیک ولک وعلیک وبارک - قولہ تعالیٰ ان بورک من فی النار ومن حولہا - وتبارک اللہ اے بارک مثل تفاعل وتقاتل الا ان فاعل یتعدی وتفاعل لا یتعدی - وتبرکت بہ اے تیمنت - برکة بالضم عرقیست سپید از مرغان آبی بُرک ج - براکیہ نوعے از کشتی ہا

بزکان مثل زعفران نوعے از جامہا بروک بالفتح زنے کہ شوے خواہد واو را پسرے رسیدہ جوان بودہ باشد برک بالکسر نام موضعے از نواحی یمن تبراک بکسر تا نام موضعے -

بشتک - بَشتک - شتافتن - ودوختن جامہ دوراندور - ودروغ گفتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) ویقال ہو یبشتک الکذب ای یخلقہ - بَشتاک بسیار دروغ گوے ناقة بَشتکی سبک رفتار وسبک روح -

بلک - بَلَک - بازداشتن ومزاحم شدن (ع ف اض ۲) ویقال تبالک القوم اے ازدحموا - وبلک عنقاء دقہا - بکة ایضاً نام بطن مکة او اسم موضع لبعلبک نام شہرے وہما کلمتان جعلتا واحدة فبعل اسم صنم وبک اسم رجل اخترع بناء تلک البلدة وسمّاہا باسمہ واسم صنم فان شئت بنیت الاسم الاول علی الفتح واعربت الثانی باعراب ما لا ینصرف وان شئت اضفت الاول الی الثانی واعربتہما وخفضت الثانی والنسبة الیہ بَعلی وان شئت بکی علی ما ذکرنا وفی عبشمس -

بعلک - بُعلوکة - الناس مجتمعہم

بلعک - بَلعک - شتر بسیار کلان سال ونوعی از خرما وہی بالغة فی البلعق -

بنک - بَنک - بن ہر چیزے معرب - ویقال ہو لاء من بنک الارض اے من اصلہا - بتنک مقیم شد بجائے ویقال تبنکوا فیہ اے اقاموا بہ وکانوا بتنارة وہی اسم من تبنکا بالبلد ای اقام بہا -

قال ابن درید البنک من ہذا الطیب عربی۔
بندک۔ بنادک۔ مثل بنائق۔
بوک۔ بَوک۔ برجستن نر خر بر مادہ (ع ف ا ض ۲) تبوک وہی تفعل من البوک وہو موضع ورأی النبی صلعم قوما من اصحابہ یبوکون حسی تبوک اے یدخلون فیہا القدح ویحرکونہ لیخرج الماء فقال مازلتم تبوکونہا فسمیت تلک الغزوۃ غزوۃ تبوک۔ قال ابوزید لقیتہ اول بَوک اے اول شئی۔ ویقال باکت الناقۃ تبوک بوکا ای سمنت وحکی ابن السکیت ناقۃ باک اے فتیۃ حسنۃ بوائک ج۔
بابک۔ کہاجزذاک الخرمی الذی کاد یستولی علی الممالک ثم قتل فی زمن المعتصم وعبد اللہ بن بابک شاعر مغلق۔
بخنک۔ ہر وزن ومعنی بخنق۔
بتوذک۔ مذکور فی الفصل بعدہ۔
برزک۔ کقنفذ ابن النعمان من ولد سامۃ بن لؤی۔
برتکہ۔ پارہ کردن وریزہ ریزہ نمودن وبریدن
برآتک۔ نانہاے خرولم اسمع بواحدہا۔
برشک الجزور فصلہا وابان بعضہا عن بعض۔
برشتوک۔ کسفنقور ماہی سہت دریائی۔
برمک۔ جد یحیی ابن خالد البرمکی وہم البرامکۃ۔
برنکان۔ فی ب ر ک۔
بربرک۔ بضمتین کلمان لغۃ اعجمیۃ لقب بہا الوزیر نظام الملک۔

بزکی۔ کجمزی ازودی سیر۔
الباضک والبضوک من السیف القاطع ولا بیضک اللہ یدہ لا یقطعہا۔
بطرک۔ کقمطر وجعفر مہتر ترسا یا سردار مجوسیان وذکر فی ب ط رق۔
ابلندک۔ فراخ شد آبلندک الحوض ای استوی بالارض۔
بلسک۔ بجعفر وزبرج گیاہیست کہ در پارچہ آویزد وجد انشود۔
بلکہ۔ آمیخت وشوراندید آنرا (ع ف ا ض ۲) والبلک بضمتین اصوات الاشداق اذا حرکتہا الاصابع من الولع وبالک کہاجز قریۃ ابی معمر الفقیہ۔

فصل التاء

ترک۔ تَرک۔ گذاشتن (ع ف ا ض ۲) وتارکت البیع متارکۃ۔ وتَراکن بمعنی اُترک وہو اسم لفعل الامر۔ ویقال ما اترک شیأ وہو افتعل۔ ترکۃ الیست بکسر الوسط تراثہ یعنی مالیکہ ازمردہ ماندہ باشد ترکہ زنیکہ ماندہ باشد واورا کسے نخواہد۔ وبیضۂ شتر مرغ کہ گذاشتہ باشد۔ ومرغزار یکہ ناچریدہ ماندہ باشد ترکۃ خود آہنین تُرک ج۔ ترک بالضم طائفۂ مردم از اولاد یافث بن نوح علیہ السلام اَتراک ج۔
تلک۔ تِلکۃ۔ بالکسر ازار بند تلک ج۔ ویقال احمق فالک تالک اتباع لہ وقد یفرد ایضاً ویقال احمق تاک وتلکت بالفتح تلوکا۔ ویقال ابیت الا ان تحمق وتتلک۔ وتلکۃ النبیذ ای بکۃ وہرجہ اذا بلغ منہ

وتکتکت الشئی ای وطئته حتی شدخته۔
تمک - تمک - دراز شدن کوہان شتر (عع ف ا ض ۲) سنامہ تامک لغت منه۔
تبوذک - موضعیست ابوسلمة موسی ابن اسمعیل المنقری قیل له التبوذکی لان قوما من اہل تبوذک نزلوا فی داره اولانه اشتری دارا بہا والتبوذک من بیع مافی بطون الدجاج من القلب والفواد واللفاضة
تبرک بالمکان - اقامت کرد تبراک بالکسر موضعے۔
ترنوک - بالضم مرد خوار ولاغر۔
تایک - کما جرجہ محمد بن یوسف السمرقندی المحدث واحمق تایک سخت احمق تاک سخت احمق شد (ع ع ف اک ۲) تاکہ برکندن موے۔
فصل الثاء
ثک فی الارض - سیاہی کرد تکثک گول گردید و جنگ جست تکثکہ زن گول خود آرا۔
فصل الجیم
جرکان - دیہیست باصبہان منہا ابوالرجا محمد ابن احمد المحدث۔
جرعلیک وجرعلوک - شیر سطبر۔
جلجکة - آواز آہن از درخوردن بعضے بر بعضے
جنک - بالفتح نام مردے۔
جیکان - بالکسر موضعیست بفارس ومحمد بن منصور بن جیکان محدث کذاب۔

فصل الحاء

حبک - حباک - بالکسر جبیکہ راہ در ریگ لوده وشکن آب وزره وموے وجمع الحباک حُبُک و جمع الجبیکہ حبائک وفی حدیث الدجال ان شعره جُعْد حبک
حبک نیکو یافتن جامہ را (ع ف اک ۲) احتباک استوار - ونیکو کردن ہر چیزے وفی الحدیث ان عائشة رضی اللہ تعالی عنہا کانت تحتبک تحت الدرع فی الصلوة ای تشد الازار وتحکمہ وگرد پائے شستن مثل الاحتباء - محبوک ستور استوار اندام حبکة بالتحریک مثل عُبکة پست گولہ کردہ۔
حبرک - جبرکی - کنہ حَبَرکاة للتانیث وربما شبہ به الرجل الغلیظ الطویل الظہر القصیر الرجلین فیقال حَبَرکی وتصغیره جُبَیرک لان الالف المقصورة تحذف فی التصغیر اذا کان خماسیا سواء کانت للتانیث اولا - تقول فی قرقری قُرَیقر وفی عجنجی عُجَیجب وفی حولایا حُوَیلی وثبت الالف فیه اذا کانت ممدودة۔
حتک - حُتک - حتکان - شتاب رفتن وکام خرد نہادن ویقال الا ادری علی ای وجہ حتکوا وربما قالوا عتکوا - حُتک حُتکی کوتاہ لاغر حواک شتر مرغ بچگان۔
حرک - حرکة بفتحتین جنبش وہو ضد السکون تحریک جنبانیدن تحرک جنبیدن یقال ما احسن به حراک بالفتح اے حرکة - محراک آتش کاو غلام حرک خفیف ذکی - حارک سر کتف اسپ حرک حارک زدن اسپ را (ع ف اض ۲) حرکة سریرین مثل حرقفة حراگک ج - حراکیک کذلک۔
حزک - احتزاک - بازار المعجمة جامہ نجودور کشیدن (ع ف اک ۲) ویقال حزکة احزکہ بالحبل بالکسر لغة فی حرقفة اے عظم وثة۔

حسک حسک - بالتحریک خار مغیلان حسکة یکے - و آنچه از آهن سازند چون خار مغیلان بر راه دشمن خصم اندازند - وکینه ورشدن (ع ک ف ۲) یقال فی صدره علی حسکة وحساکة اے عداوة و ضغن - حسیکة ایضاً خار پشت -

حشک حشک - پرشدن شیر حشوک کذلک (ع ف ا ک ۲) ناقة حشوک وحشود التی یجتمع اللبن فی ضرعها سریعا - وحشکت النخاة ای کثر حملها و نخلة حاشک - وحشکت الناقة ای ترکتها ولم احلبها حتی یجتمع لبنها - حشاک بالکسر چوب دهان بند گوسالہ وحشک القوم احتشدوا - واجتمعوا - وحشک الریح اے ضعفت واختلفت مهابها در یاح حواشک مختلفات المهاب - حشکة باران ریزه وحشکت السماء حشکا - حشاک نام جوئے -

حلک - حلک - بسودن (ع ف اض ۲) یقال ما حلک فی صدری اے ما تخالج - ویقال ما حاکت فی صدری کذا اذا لم ینشرح له صدرک - حنکاک خویشتن را بچیزے در مالیدن صلته بالبا - تحلک مرو سیدن صلته بالبا - وکاویدن با کسے محاکة برابری کردن وباهم پهلو سودن حکة بالکسر خارش وگر وبقال بالتعیین فی فیه حاکة اے سن - حلک بالتحریک سنگهاے سپید نرم وانما ظهر فیه التضعیف للفرق بین فعل وفعل - حلیک سم سوده حکاکة بالضم سوئش هر چیزے جدل محلک چوب که در غربال نهاده باشند تا شتر گرگین خود را بوے در مالد یقال

انا جذیلها المحکک وعذیقها المرجب اراد انه یستشفی برأیه وتدبیره -

حلک - حلوکة - احلیلاک - سخت سیاه شدن (ع ف اض ۲) احلنکاک تاریک وسیاه شدن حلکت سیاهی اسود حالک وحانک ایضاً - واسود مثل حلک الغراب وحنک الغراب وهو سواده ومنقاره - حلکوک بالتحریک سخت سیاه حلکاة مثال همزة نوعے از پوشش - وکرکے که در ریگ باشد حلکاء مثال عنقاء کذلک -

حملک حملکة - سپیش حمک ج - ومورچه سود هر چه ریزه باشد از هر جنس -

حنک - حنک - لبیشه کردن ستور را (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) احتنک کذلک - وایضاً خوردن ملخ گیاه زمین را وقوله تعالی لأحتنکن ذریته قال الفراء یرید لاستولین علیهم واستوارشدن وآزموده شدن حنکة بالضم آزمایش وتجربه - ودوال که میخهاے پالان بوے استوار کنند حناک ج - مثال برمة و برام - وحنکت الشئ اے فهمته واحکمته - حنک بالتحریک زیر زنخ وبیفوز از مردم وجز آن حنک بالضم وحنکة اذا ضغت تمرا وغیره ثم دلکته بحنکه وبهما حنوک ومحنک - ویقال حنکته السن واحنکته اے احکمته التجارب والامور فهو محنک ومحنک - وهذا البعیر احنک الابل ای اشدها اکلا وهو شاذ لان الحنکة لا یقال فیها ما افعله - تحنک عمامه از زیر زنخ برآوردن -

حوک - حَوک - حیاکۃ - بافتن فہو حائک وہم حاکۃ وحَوکۃ وہُن حوائک فحاکۃ جامے بافندگی حوک - ایضاً باذرو -

حیک - حَیکان - رفتن کوتاہ بالا (ع ع ف اک ۲) وقد حاک یحیک حَیکانا اذا حرک منکبیہ ومشی بین رجلیہ فی المشی - وضبۃ حَیکانۃ ای ضخمۃ تحیک اذا مشت ویقال حاک فیہ السیف واحاک بمعنیً ای اثر وعمل حیک کار کردن سخن در دل وشمشیر در زخم گاہ -

حبتک - بجعفر وعلابط خروتن -

حرتک - بجعفر خروتن -

حفلک - بکبر کی ناتوان -

حفنک - مثلہ -

فصل الخاء خبک بفتحتین جد وشیر بن المنذر المحدث وخبنک کسمندد بہیست بہ بلخ -

خرک - ستیہیدن (ع ک ف ۲) وخارک کہاجر جزیرۃ بدریائے فارس خرکان بفتحتین محلۃ است بہ بخارا -

خسک - بالضم والد عبد الملک المحدث -

خشک - بالضم لقب اسحق بن عبد اللہ نیسابوری ووالد داؤد المفسر وابراہیم بن الحسین بن خشکان بالضم واغط وخاشک بالتقاء الساکنین شہرے است بکران -

فصل الدال

درک - وَرَک - تک دوزخ وانہار درکات اے منازل والجنۃ درجات - دَرَک بالتحریک رسن پارۂ کہ در گوشہ لوبندند - وآنچہ در پی پدید آید از عوارض یقال علیہ ضمان الدرک ولیکن ایضاً - ادراک در رسیدن یقال ادرکتہ وادرکت زمانہ - وادرکتہ ببصری ای رأیتہ - وادرک الغلام وادرک التمر اے بلغ وینع - وادرک الدقیق ای فنی - واستدرکت وتدارکت مافات - وتدارک القوم اے تلاحقوا ومنہ قولہ تعالیٰ اذا اداركوا فيها جميعا وصلہ تدارکوا فادغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیسلم السکون - وتدارک الشر بان اے ادرک شری المطر ثری الارض - وقولہم دراک ای ادرک وہو اسم لفعل الامر وکسرت الکاف لالتقاء الساکنین دریکہ تراندہ اے طریدہ درآک مدارکۃ یاری شدن ودر پے آواز رفتن - ونام سگے - یقال لا بارک اللہ ولا تارک ولا دارک کلہ بمعنیً - مدرکۃ نقب مردی درآک نیک در بایندہ -

درمک - دَرمَک - آرد سپید شستہ -

درنک - دُرنُوک - بالضم نوعے از فگندنی -

دعک - دَعک - مالیدن ونرم کردن (ع ع بفتحتہا) یقال دعکت الادیم بالضم - وتداعک الرجلان فی الحرب ای تمرسا - ورجل دعاک ای دعک - ودعکۃ لغۃ فی دعقۃ وہی جماعۃ من الابل -

دکک - دَکّ - کوفتن وریزہ کردن وہموار کردن (ع ع ف اض ۲) قولہ تعالیٰ فَدَكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً - ارض دکّ زمین کوفتہ وہموار کردہ دکوک ج - وقولہ تعالیٰ جعلہ دکا یحتمل ان یکون مصدرا اے دکّۃ اوارادجعلہ ذادک وقد قری بالمد ای جعلہ

وَکَارَ فخذف لان الجبل مذکر۔ رجل مدکوک اے
دَکَّۃ الحمی۔ ودککت الرکیّ اے دفنتہ بالتراب
وتدککت الجبال اے صارت دکّاوات وہی وآب
من طین واحد تہا دَکَاء۔ ناقۃ دکاء الاسنام لہا
والجمع دُک بالضم ودَکاوات مثل حمر وحمراوات۔
دک بالضم کوہ نرم دِکَۃ ج۔ مثل مجرۃ وحجرۃ۔ فرس
ادک اذا کان متدانیا عریض الظہر وخیل دُکت۔
رجل مدک بالکسر اے قوی انوطاء للارض۔ وامتہ مدکۃ
قویۃ علی العمل۔ ودکداک ریگ بر زمین چسپیدہ
وفی الحدیث انہ صلعم سأل جریر بن عبد اللہ عن منزلہ
فقال سہلۃ ودَکداک وسلم وارا کدکا دکا دکیک
ج۔ حول دکیک اے تام۔ ودکۃ بالفتح دکان بالضم
دکانچہ کہ بروے نشینند۔
دلک۔ دَلَک۔ مالیدن بدست (عع ف اض ۲)
دُلوک برگشتن آفتاب (عع ف اض ۲) قولہ تعالیٰ
أقِمِ الصلوۃ لدلوک الشمس ویقال ولوکہا غروبہا۔
مدالکۃ مماطلۃ۔ دلوک بالفتح بوے خوش کہ بخود
ور مالند ودلیک خاک کہ با دبیختہ باشد۔ وطعام
از خرما ومسکہ تدالک خویشتن مالیدن بوقت
شستن اندام وفرس مدلوک الجَبَۃ اذا لم یکن
لجبۃ اشراف۔
دلعک۔ دلعک۔ مثل دلعس وہی الناقۃ الضخمۃ
مع استرخاء فیہا۔
دمک۔ دموک۔ بالفتح چرخ دلو سبک کرد۔ و
ہر چہ تیز رود ہا شد دمک ہشتاب دویدن خر گوش

(عع ف اض ۲) رجیٰ دموک آسیای زود آس کنندہ
دموک ایضاً اسپے دُموک بالضم تاباں شدن (عع
ف اض ۲) ویقال اصابتہم دامکۃ من دوامک الدہر
اے داہیۃ من دواہیہ۔ دُمک بالکسر حوب نان پاکن
یعنی تعروج وہی المطمامۃ ایضاً۔ مدماک ہموار ساف
من البناء۔ دکمک سخت رجی دکمک اے شدید المضغ
دملک۔ نصل مُدَمْلَک اے ملس مدوّر تقول منہ
دملکت الشیء فتدملک۔ وحافر مُدمَلک مثل مُدمَلق
ومُدمَلج۔ دملوک بالضم الحجر المدور۔
دوک۔ دَوک۔ مداک۔ مالیدن وسائیدن
دارو وبوے خوش (عع ف اض ۲) مداک ایضاً
سنگ صلابہ مَدوک بالکسر سنگ بوے سائے
وباتت القوم یدوکون دَوکا ای بالتوانی اختلاط و
دَوران۔ دوقعوانی دَوکۃ بالفتح ودوکۃ بالضم اے
فی خصومۃ وشر (عع ف اض ۲) وتداوک القوم اے
تضایقوا فی حرب وشر۔
دہک۔ دہک۔ دست آس کردن وشکستن
(عع بفتحہا) دہک بضمتین جمع دہوک بالفتح۔
دیک۔ دیک۔ بالکسر خروس دیکۃ دُیَک ج۔

دباکۃ۔ بالضم کرنافہ یعنی بیخ نخل بریدہ۔
دوسک۔ کجوہر اسد۔ دیسکی گلۂ بزرگ از
شتر مرغ وگوسفند۔
دونک۔ کجوہر موضع وثنی وبجمع قال ابن مقبل
یصف بجفین بشدۃ العدو (شعر) یکادان بین
الدونکین والوۃ + وذات القتا والسمر ینسلخان +

اے بیسلخان من جلودہما وقال کثیر (شعر) اقول وقد جاوزن اعلام دی دم - وذی وجمی اودونہن الدوانک - والدنک بالضم قچقاریکہ وقت رفتار گوشتش از فربہی بہ جنبد -

دہلک - بجعفر جزیرہ است مابین ہرمین وبربشہ دہالک تلہا است سیاہ رنگ درزمین عرب -

فصل الذال - ذکذکۃ - بالفتح زندگی دل -

فصل الراء

رتک - رَتک - درآمیختن چیزیرا (عف ا ض ۲) یقال رَتکتُ الشیٔ فارتتک ای خلطتہ فاختلط - وارتتک الرجل فی الامر اے تشبث فیہ ولم یکد یتخلص منہ - رَتک ایضاً اصلاح الشرید - ربیکۃ طعامیکہ از خرما ومسکہ وماست سازند وفی المثل غرثمان فارتکوا لہ -

رتک - رَتَک - رتکان بالتحریک پویہ دویدن شتر ولایقال ہذا الا للبعیر خاصۃ (عف ا ض ۲) ارتاک متعدفیہ -

رکک - رک - دست را باگردن بہم فعل کردن - وگناہ را برگردن کسے لازم کردن - وجزوے برجزوے از چیزے برافگندن (عف ا ض ۲) یقال رککتُ الشیٔ بعضہ علی بعض اے طرحتہ - رکّ بالکسر باران نرم ریزہ رکاک ج - یقال ارکّت السماء اے جادت بالرکّ وارکّت الارض مجہولا - ورک الشیٔ ای رَقّ وضعف - رکیک اے ضعیف - واسترکّہ اے استضعفہ - وفی الحدیث انہ صلعم لعن الرکّاکۃ وہو الذی لایغار علی اہلہ -

رکک بالتحریک نام آبے رک ایضاً مثلہ وسکران مُرتکّ اذا لم یبن کلامہ - رکراکۃ زن کلان سرین ورانہا وفی المثل شحمۃ الرکی علی فعلی ہو الذی یذوب سریعاً یضرب لمن لایغنیک فی الحاجات - ستقار مرکوک قدعوبج واصلح -

رمک - رمُوک - اقامت کردن بجائے (عف ا ض ۲) ارماک مقیم کردن دیگریرا رمکۃ بالتحریک یا دیان برذون رَماک ج - رمکات ازماک کذلک رامک بفتح المیم وکسرہا شئی اسود یخلط بالمسک - رمکۃ بالضم نوعے از رنگہاے شتر جمل ارمک وناقۃ رمکاء - ارمکاک بدان رنگ شدن شتر نیز مُوک بالیاء موصغے ومنہ یوم الیرموک -

رہک - یقال مرفلان یتہرہوک - کانہ یموج فی مشیتہ -

ردک - بفتحتین افعال این غیر مستعمل است جاریۃ ردوکۃ ومرد ودکۃ دختر نوجوان خوبصورت وغلام رودک کودک نوجوان خوش شکل ویفتح میمہا فتکون رباعیۃ درودکۃ آراستہ کرد آنرا ومردک کمقعد نام شخصے -

روذکۃ - بزبچہ خرد رواذک ج راذکان بفتح الذال وہیست بطوس منہا احمد بن حامد الفقیہ -

رزیک - کقبیط ہو والد الملک الصالح طلائع بن رزیک وزیر مصر

رشاک - بالکسر مرد کلان ریش والذی یعد

علی الرماۃ فی السبق واصلہ القاف ولقب یزید بن ابی یزید الضبعی حسب اہل زمانہ۔
ارضک عینیہ۔ چشمان خود را بست وکشاد۔
رانک۔ کصاحب قبیلۂ است۔
رزکۃ آواز بوم نر وکاء مثلہ موج لغۃ بغدادیۃ۔
الریکتان۔ بکسر الراء وفتح الیاء من الفرس زنتان خارجۃ اطرافہما عن طرف الکبد واصولہما مثبتۃ فی اعلاہ کل منہما ریکۃ۔

فصل الزاء

زحک۔ زَحَکَ بعیرہ۔ ماندہ شد شتر را (ع بفتحہا) وَازحَکَ الرجل اذا اعیت دابتہ۔
زعک۔ اَزعَکی۔ کوتاہ بالائے ناکس زعکوک بالضم کذلک وایضاً شتر فربہ زعاک زعاکیک ج۔
زَعْک۔ مشی زکیک۔ اسے مقرمط رفتار تنکا تنک یقال زکت الدراجۃ کما یقال زافت الحمامۃ۔ والزکّ المهزول۔ رجل زکاز ک مرد زشت روے خوار۔
زمک۔ زِمکی۔ ومعزۂ جانور پرندہ۔
زنک۔ زُونَک بفتحتین مشدد کوتاہ بالا زشت روے زُونَزک کذلک۔
زاکان۔ بفتحتین فیریدن ترا اوک شرم وشتن زبعبک وزبعبکی۔ بخیل بے ننگ وعار۔
الزحلوکۃ۔ بروزن ومعنی رحلوقۃ والتزحلک التزحلق
زعموک۔ بالضم کشوثا زحامیک ج۔
زرک۔ بدخو کردید (ع ف اک ۲) وکزبیر زریک

بن ابی زریک البصری محدث۔
زرنوک۔ بالضم دستۂ آسیا وعبد الرحمن بن زرنک کسمند دانبہ ابوبکر محمد وحفیدہ الحسن بن محمد محدثون۔
زوزکت المرأۃ۔ زن سرینہا وپہلوہاے خود را در رفتار جنبانید زدزنک کوتاہ خرامند وبناز۔
زملکان۔ بالکسر دیہیست بدمشق منہا شیخنا ابو المعالی وسیرگاہیست ببلخ۔
زوک۔ رفتار زراغ وجنبانیدن دو شہا در رفتار وفیریدن زوکان مثلہ قیل ومنہ الزونک مزوزکۃ زن شتابندہ کہ پیشی گرفتہ باشد زوک بالضم وہی است بہ یمن۔
زہکہ۔ مابین دو سنگ آنرا کوفت (ع بفتحہا) زہکت الریح الارض باد خاک را پراند۔
زیکان۔ بفتحتین فیریدن زیکون دیہیست بہ نسف۔

فصل السین

سبک۔ سَنبک۔ گداختن زر ونقرہ (ع ف اک ۲) سبیکۃ پارۂ نقرۂ گداختہ سبائک ج۔ سُنبک پیش سُم ستور سنابک ج۔ وفی الحدیث تخرج کم الروم منہا کفرا کفرا الی سُنبک من الارض فشبہ الارض التی یخرجون الیہا بالسنبک فی غلظتہ وقلۃ خیرہ۔
سحک۔ سحنکاک۔ تاریک وسیاہ شدن شب وموے شعر مسحنکاک شدید السواد۔
سدک۔ سَدک۔ بہ بالکسر اے لزمہ۔
سفک۔ سَفک۔ ریختن خون (ع ف اک ۲) سفاک بسیار خونریز والسفاح ای القاذر علی الکلام

سکاک - سکک - بند آہن و مسمار سکی مثلہ
سکاک ج - وزرۂ تنک حلقہ - و میخ دوزکردن
در بہ آہن - دازبن برکندن گوش - و رفتن شکم
(ع ف اض ۲) سلک بفتحتین خردی گوش اذن
سکاء لغت منہ یقال کل سکاء تبیض وکل شرقاء
تلد یعنی السکاء التی لا اذن لہا والشرقاء التی لہا
اذن مشقوقۃ - استکاک کرشدن دتنگ شدن
سوراخ گوش - وانبوہ شدن گیاہ سکۃ بالکسر
آہن آماج - ورستہ خرما بنان نشاندہ ومنہ قولہم
خیر المال مہرۃ مامورۃ او سکۃ مابورۃ قال ومعنی
ہذا الکلام خیر المال نتاج اوزرع وکوچہ خرد - ومہرۃ
درم ودینار سکات بالضم چاپہ تنگ - وسوراخ کردم
ونوعے ازبوے خوش سکاک وسکاکۃ ہوای میان
زمین وآسمان یقال واللہ لاجدک ولو نزدت
فی السکاک اے فیما بین السماء والارض سکاسک
پدر قبیلۂ ازیمن سکسکی منسوب الیہ -
سماک - سماک - بالکسر رشتہ وبالفتح درکشیدن
چیزے درچیزے (ع ف اض ۲) انسلاک لازم فیہ -
اسلاک درکشیدن سلک بالضم وفتح ۲ کبک بچہ
سلکۃ مؤنثہ سلکان ج - مثل صرد وصردان -
سلیک نام مردے وطعنۃ سلکی ای مستقیمۃ تلقاء
وجہہ وفی المثل سلکی ولیست بخلوجۃ ای مستقیمۃ لا اعوجاج
سمک - سمک - برداشتن سقف خانہ (ع
ف اض ۲) یقال سمک اللہ السماء سمکا سموک
بلند شدن یقال سنام سامک ای عال مرتفع -
مسموکات آسمانہا - ویقال السمک فی الاریم اے
اصعد فی الدرجۃ - مسماک چوب دوشاخہ کہ خرگاہ را
بوے درواکنند سماکان دوستارہ سماک اعزل
وسماک رامح - سمک بالتحریک ماہی سمکۃ یکے سمک
سموک ج - سمیکا ماہی ریزہ کہ خشک کنند آنرا -
سہک - سیہک - سیہوک باد سخت مثل سیہج
وسیہوج یقال سہکت الریح الارض اذا اطارت
ترابہا وذلک التراب سیہک میسہک ممر الریح
سہوک سباک رفتن بستور (ع ف اض ۲) فرس سہک
بالکسر سریع الجری وبسودن (ع بفتحتہا) سہک
بالتحریک بوے ماہی وزنگ آہن یقال یدی
من السمک ومن صدأ الحدید سہکۃ کما یقال یدی
من اللبن وضرۃ ومن اللحم غمرۃ - ویقال بعینہ
ساہک اے رامد وحاکۃ - وسہوکۃ فتسہوک
اے اوبر وباک -
سوک - سواک - چوب دندان مال مسواک
مثلہ سوک جمع سواک مثل کتب وکتاب - ویقال
ستوک فاہ واستاک وتسوک ولم یذکر الفہم فیہما -
وجاءت الابل تتساوک ای تتمایل من الضعف فی مشیہا -
سبنک کسمند جد ابی القاسم عمر بن محمد وہو و
حفیدہ محمد بن اسمعیل بن عمر محدثان یعرفان
بابن سبنک -
ستیک - مذکور فی باب التاء -
سرک - تن او بعد توانائی ناتوان گردید سرکۃ
وتسرک بد رفتاری بسبب لاغری باماندگی در رفتار

و درنگ کردن و تعبیر سر کردک شتر لاغر۔
(سکرکۃ) - بالضم بکنی از زن۔
(سملک اللقمۃ) - طولہا فی الملمۃ و تدویر۔
(سنک) - بفتحتین راہہاے روشن و کشادہ۔

فصل الشین

شبک - اشتباک - درآمیختن و بیکدیگر درآوردن چیزے و منہ تشبیک الاصابع تشاک واحدۃ الشبابیک وہی المشبکۃ من الحدید رحم مشتبکۃ و بینہما شبکۃ نسب ای قرابۃ - شبکۃ بالتحریک دام شباک ج - و بما سمعوا الآباء شباکا اذا کثرت فی الارض و تقاربت و اشتبک الظلام اے اختلط
شرک - شریک - انباز شرکاء ج - اشراک کذلک مثل شریف و شرفاء و اشراف شریکۃ مؤنث شرائک ج - مشارکۃ انبازی کردن اشتراک تشارک کذلک - و یقال رأیت فلانا مشترکا اذا کان یحدث نفسہ کالمہموم - و یقال شرکۃ بالکسر فی البیع و المیراث و شرکۃ بالفتح شرکۃ و الاسم الشرک و ہو الکفر ایضا اشراک ج - یقال اشرک باللہ فہو مشرک و مشرکی و قولہ تعالی و اشرکہ فی امری ای اجعلہ شریکی فیہ - شراک بالکسر بند نعل از دوال مشرک اشرک ج - و اشرکت نعلی ای جعلت لہا شراکا و شرکتہا کذلک - شرک بالتحریک دام شرکۃ یکے - و ایضا شاہراہ و میانہ راہ و قولہم الکلاء فی بنی فلان شرک بفتحتین ای طرائق عن ابی نصر او احد شراک و یقال لطمہ لما شرک کیاض (ف ۲) ای متتابعا۔

شک - شک - گمان و ہو خلاف الیقین یقال شککت فی کذا و شککت فیہ - و شکنی فیہ فلان و لشکین ستور - و بر چفسیدن شاک بہ ای لزق (عع ف ۱ ض ۲) شکوک بالفتح ناقہ بسیار موے کہ لاغری و فربہی وی پیدا نباشد شکۃ بالکسر سلاح - و چوب کہ دستہ تبر را بوے فانہ کنند و یقال رجل شاک السلاح و شاک فی السلاح و الشاک السلاح مرد با سلاح تمام و قوم شکاک فی الحدید و یقال شکاکۃ بالرمح ای خذفۃ و انتظمۃ - شکیکۃ گروہے از مردم شکائک ج -
شوک - شوکۃ - خار و تیزی و قوت شوک ج - و ایضا قوت و تیزی نمودن یقال شاک الرجل یشاک شوکا مثل خاف یخاف فہو شائک السلاح و شاکی السلاح ایضا مقلوب بہ منہ و پیدا آمدن پستان دختر یقال شاک ثدی الجاریۃ و دندان نشتر برآمدن شتر را یقال شاک لحیا البعیر ای طلعت انیابہ شجر شائک درخت خارناک شجرۃ شاکۃ بسیار خار شوک بخار درخستن و خار در آمدن متعد لازم (عع ف ض ۲) شاکۃ شیکۃ بخارستان در افتادن کسی (عع ک ان ۲) یقال شکت الرجل ای ادخلت فی جسدہ شوکۃ و شاکتنی الشوکۃ ای دخلت فی جسدی و قد شکت و شاکۃ و شیکۃ اے وقعت فیہا - تشویک پستان دختر برآمدن و دندان نشتر و موے برآمدن بعد از ستردن و سیخ پر شدن چوزہ و مانند آن - و خار بر سر دیوار نہادن بردہ شوکا ربردہ و رشت بافتہ اشواک بسیار خار شدن درخت ارض مشوکۃ

وشجرۃ شوکۃ تلغت منہ۔ شوکۃ العقرب نیش کژدم
شوکۃ الحائک گزندہ باحکار کہ روے جامہ بوے
ہموار کنند وہی العیتقۃ ایضاً۔
شحاک۔ بالکسر چوبے کہ بہنا در دہن بزغالہ کنند
تا شیر نخورد شحاک بالفتح چوب شحاک در دہن بزغالہ
کردن (ع بفتحہا)۔
شوذکان۔ دام صیاد و آلات سلاح۔
شاذک۔ کما جرو ابو یوسف السجستانی المحدث۔
شنبک۔ بجعفر والد عبد اللہ و جد عثمان
بن احمد الدینوریین و جد عبد اللہ بن احمد النہاوندی
المحدثین۔
شنوکۃ۔ کملوکۃ کوہیست و جمعہ کثیر علی شنائک
باعتبار اجزائہ۔

فصل الصاد

صاک۔ صاک۔ بالتحریک بوی خوے زدن از
مردم (ع ک اف ۲)
صعلک۔ صعلوک۔ بالضم درویش صعالیک
العرب ذؤبانہا تصعلک درویشی و تصعلکت الابل
ای طرحت اوبارہا۔
صکک۔ صکاک۔ کوفتن و زدن و منہ قولہ تعا
فصکت وجہہا و در فراز کردن (ع ف اض ۲)
دیک اصک صکاک صکوک ج۔ رجل اصک
وظلیم اصک آنکہ زانوے وی بر ہم زند جمل مصک
وحمار مصک ای قوی شدید مصکۃ مؤنث منہ۔
صکۃ سختی گرما میان روز یقال لقیتہ صکۃ عمی وہو اسم
رجل ویقال تصغیر اعمی ام مرخما۔
صمک۔ صمکوک۔ صمکیک مرد درشت خوے
جافی کبش صمکوک صمکیک ای الزج۔ صمکک قوی و
اصماک اللبن بالمز ای خثر جدا حتی یصیر کالجبن
واصماک الرجل اے غضب۔
صموک۔ وقیتہ اول صموک وبوک ای اول
شئی۔ صموک بوے خوش گرفتن جامہ و اندام و جز آن
(ع ف اض ۲) صلتہ بالماء۔
صیاک۔ صمیک۔ کذا ک (ع ف اک ۲) تعال
صاک الطیب بجلدہ۔

صماک۔ کعنب پیش از غلہ چیزیکہ از پستان
بریزد تصلیک بر پستان شتر بند نہادن۔
صمامک۔ کعلبس سخت توانا و سخت اندام صمامکۃ ج

فصل الضاد

ضبرک۔ ضبراک۔ بالکسر ضبارک بالضم درشت
ضم ضبارک بالفتح ج۔
ضحاک۔ ضحاک۔ بکسرتین وسکون ضحاک
ف اک ۲ وسکونہ اربعتہ لغات خندیدن (ع ک ا
ف ۲) ضحکۃ یکبار خندہ متعدا بالباء ودبین یتضاحک
استضحاک بمعنی۔ اضحاک خنداندن رجل ضحکۃ مثال
ہمزۃ بسیار خندہ ضحکۃ بالسکون آنکہ بردی خندند
اضحوکۃ انچہ ازوی خندہ آید امراۃ مضحاک بالکسر
زن بسیار خند ضاحک ابر بابرق ضاحکتہ دندان
کہ در خندہ پیدا شود ضحوک بالفتح راہ فراخ ضحاک
بالسکون شگوفہ وضحاک الفرد ای صوت۔

ضرک - ضریک - نابینا و درویش ضراک ضرکا جمع -
ضکضاک - ضکضکة - نوعے از رفتار کہ آنرا سکسک گویند رجل ضکضاک اے قصیر و امرأة ضکضاکة ای مکتنزة اللحم -
ضمک - اضمیکاک - سبز شدن زمین بہ نبات
ضنک - ضنک - تنگ ضناک با فتح زن آکندہ گوشت ضناک بالضم زکام مضنوک مزکوم -

رجل مضئوک - مرد مبتلا بزکام و قد ضنک کضنک
ضبوک الارض - پدید آمدن راہ ہا و خطہا بر زمین از باد و ضبوک العیث برای باریدن آمادہ شدن ابر اضباکت الارض روئیدگی زمین برآمد -
ضاک الفرس الجر - اسپ بر مادیان جہید ضواکة و ضویکة گروہ یقال أتیت ضواکة و ضویکة و تضوک فی رجیعہ بسر گین خود آلودہ شد و اضطوکوا علیہ تنازعوا بشدة -
ضاکت الناقة - شتر نادہ از سختی گرما پاہا جدا نہاد و ہر دو ران بر پستانہا بیوستہ کردن نتوانست
ضائک لغت منہ ضئیک کرکج - و فلان ذاک علی غیظا یعنی مہمان بر من خشمگین شد -

فصل الطاء - طرک - بہ فتحتین بارہ است بری و بارہ است دیگر باصبہان -
طمک - کقبر شتر سے کہ ہنوز دندان پیش برنیاورده باشد -
طرکونة - بفتحتین و تشدید الراء شہریست باندلس -

و نیز موضعیست دیگر باندلس -
طسک - بروزن و معنی طسق و آن پیمانہ است -

فصل العین

عبک - یقال ما ذقت عبکة - و لا لبکة فاعبکة مثل الجبکة و ہی الجبة من السویق و البکة قطعة تزید - و ما فی النحی عبکة ای شئ من السمن مثل عبقة و منہ قولہم ابالیہ عبکة -
عتک - عتک بہ الطیب - ای لزق بہ - و عتک البول علی الفخذ الناقة ای یبس (ع ف اک ۲) عاتکة کمان دیرینہ سرخ - و نام زنی - قال النبی علیہ الصلوة و السلام انا ابن العواتک من سلیم یعنی جدات و ہن تسع عواتک عاتکة بنت ہلال ام جد ہاشم - و عاتکة بنت مرة بن ہلال ام ہاشم و عاتکة بنت الاوقص بن مرة بن ہلال ام وہب بن عبد مناف بن زہرة جدة رسول اللہ صلعم من قبل امہ آمنة بنت وہب - و سائر العواتک امہات النبی من غیر بنی سلیم -
عیتک قبیلہ از عرب عتکی منسوب الیہا -
عرک - عرک - مالیدن (ع ف اض ۱) و گوشمالی دادن و یقال عرکت السنام اذا لمسة تنظر ایہ طرق ام لا - معارکة کارزار کردن معترک معرکة معرک حرب جاے معرکة بضم الراء کذلک - اعترک انبوہے معرکہ یقال اورد ابلہ العراک اذا اوردہا جمیعا الماء و نصب المصادر ای اوردہا عراکا ثم اذخل علیہا الالف و اللام کما قالوا امرت بہم الجماء الغفیر و الحمد للہ قضیم نصب و لم یغیر الالف و اللام المصدر عن حالہ -

عریکۃ طبیعت فلان لین العریکۃ ای سلس - ولانت عریکتہ ای انکسرت نخوتہ - عروک بالفتح من النوق مثل الشکوک - ماء معروک وارض معروکۃ اے مزدحم علیہ والتی عرکتہا السمائمۃ حتی اجدبت - عروک بالضم حائض شدن عرک بالتحریک ماہی گیران وکشتیبانان - وآواز و بکسر الراء مثلہ عرکی بیکے مثل عرب وعربی - رجل عرک اے صریع وقوم عرکون ای اشداء صراع ویقال لقیتہ عرکۃ بالسکون ای مرۃ وعرکات مرات - عرگرگۃ زن باگوشت عرگرک شتر قوی درشت -

عسک - عنک - چسپیدن ولازم شدن (عع ک اف ۲)

عفک عفک - گول عفک گولی عفک باز داشتن از حاجت - ومماطلت گردن حق کسے را -

عکک - ابل معکوکۃ - ای مجبوسۃ عکک الحدیث دوبارہ گفتن خواستم سخن را عکۃ بالضم فنور مسکہ علک عکاک ج - وریگ تودۂ گرم وعکۃ الشاربون یعلو النوق عند لقاحہا - واعکت الناقۃ اذا تبدلت لونا غیر لونہا - عکۃ عکیک عکاک تیزی گرمایوم عکت عکیک شدید الحر - وعکت یومنا عکت اے حمی - ورجل عکت ای صلب شدید - وعکۃ بالسوط اے ضربہ - فرس معک اسپ تازیانہ خوار عکت بالفتح دائم شدن وگرم شدن تب وعکت بن عدنان نام مردے ویقال ائتزر فلان ازرۃ عکت وکت وازرۃ عکی وہوان یسبل طرفی ازارہ ویضم سائرہ -

علکۃ نام شہری ویقال ہذا ارض عکۃ وارض علکۃ تضاف ولا تضاف ای حارۃ علوک فربہ کوتاہ درشت وہو فعلع بتکریر العین ولیس من المضاعف وجاء درشت سخت -

علک - علک - بالکسر م - وبالفتح خائیدن زن علک راو اسپ لگام را (عع ف اض ۲) شئی علک اے ای لزج - عولک رگ رحم عوالک ج - ورگ پنہان درگوشت فرج اسپ وخروگوسپند اعلنک الشعر اے اجلنک واجتمع -

عنک عنک - خفتن شیر وسطبر شدن وی (عع ف اض ۲) عانک ریگ تودۂ بستہ سخت شدہ - ومسرخ دم عانک خون سرخ اعتناک غیزیدن شتر بر ریگ فسردہ عنک بالکسر سہ یک آخر شب - ودر معنک کلید آن -

رجل عبنک - کعلس مرد سخت درشت -

عنک - بفتحتین وکسر دوعنق وکتف ریشہاے خرما بن ناصۃ اعناک مرد چپہ عنکۃ بفتحتین جاے سخت گلناک -

عدک - پشم زدن بمعرکہ وآن چوبکے است کہ بدان پشم زنند -

عضنک - کعلس سخت درشت وفرج کلان پرگوشت وزن لاغر کہ جاے پیوستگی ہر دو رانش سطبر وتنگ باشد عضنکۃ زن پرگوشت مضطرب وزن کلان بانہ عضنک مثلہ -

عنفک - گول یستوی فیہ المذکر والمؤنث

و مردگران و ناگوار۔
عاک۔ علیہ۔ نادید و حملہ کرد و پیش آمد و عاکت المرأۃ زن بسوے خانہ بازگشت و آنجا ہر چہ میسر آمد خورد و منہ المثل عوکی علی بیتک اذا عیاک بیت جا ترا تنگ و عاک معاشہ عوکا و معاکا یعنی کسب کرد معاش خود را و عاک بہ پناہ گرفت و عاک علی مالہ اور ابر مال خود امیدوار کرد و معاک مذہب و پناہ گاہ و احتمال و اول عوک و بوک ای اول شئی و ما بہ عوک اے حرکۃ اعتوا ک از دحام و تعاکوا باہم جنگیدند و ترکتہم فی معوکۃ و عوکۃ اے فی قتال۔
عیہکۃ و عوبکۃ جنگیدن عیہکۃ انداختن و خرد شدن۔
عیکان بفتحتین ہر رو دوش خود را جنبان رفتن (عع ف اک ۲) عیکۃ بروزن و معنی ایکۃ یعنی انبوہ عیکتان نام دو کوہ و یقال لہما العیکان ایضاً۔
فصل الغین۔ غسک بفتحتین بروزن و معنی غسق غائکۃ۔ زن گول۔

فصل الفاء

فتک۔ فتک۔ ثلث لغات ناگاہ گرفتن و ناگاہ کشتن (عع ف اض ۲ و ک ۲) فاتک ج فتاک ج۔ و فی الحدیث قید الایمان الفتک لا یفتک مومن۔
فدک۔ فدک بفتحتین نام دیہے از خیبر۔ ابو فدیک نام مردے۔
فرک۔ فرک۔ مالیدن جامہ و خوشہ و سپیش (عع ف اض ۲) افراک وقت مالیدن شدن خوشہ را و یقال للنبت اول ما یطلع نجم ثم فرخ و قصب ثم اعصف ثم سنبل ثم حب و الب ثم اتفی ثم افرک ثم احصد۔ فرک بالکسر دشمن داشتن زن شوی را (عع ک اف ۲) امرأۃ فروک و فارک لعنت منہ۔ و فرکہا زوجہا ایضاً و لم یسمع ہذا الحروف غیر الزوجین۔ رجل مفرک مردے کہ زنان او را دشمن دارند انفراک سست شدن منکب فرک بالتحریک سستی بن گوش (عع ک اف ۲) یقال اذن فرکاء و فرکۃ۔
فرسک۔ فرسک۔ بکسرتین نوعے از شفتالو۔
فاک۔ فک۔ جدا کردن دو چیز بہم درشدہ از یکدیگر و خلاص کردن و کذلک التفکیک و دارو در دہان کردن کودک را۔ و از گرد بیرون آوردن گردی را و آزاد کردن بندہ را (عع ف اض ۲) و یکی از دو تنگ یقال تفتل الرجل بین فکیہ۔ شیخ فاک پیر فرتوت۔ فکاک الرہن بالفتح و الکسر انچہ گرو را بوی بیرون آرند۔ افتکاک گروی را از گرد بیرون آوردن انفکاک از ہم جدا شدن۔ و آزاد شدن۔ یقال انفکت رقبۃ فلان من الرق۔ و ما انفک فلان قائما ای ما زال و انفکت قدمہ او اصبعہ ای انفرجت و زالت۔ فکۃ گولی و سستی۔ و گول شدن (عع ک اف ۲) و ستارگان گرد آمدہ پیس سماک رامح قال الاصمعی یسمیہما الصبیان قصعۃ المساکین۔ و ہو فاک تاک۔ ای احمق۔ و فلان یتفلک اذا لم یکن بہ تماسک من حمق۔ افاک کشادہ پیوند کتف از ضعف و سستی فلک مصدر منہ و ایضاً انفساخ القدم و قال الاصمعی

انما ہو الفکک من قولک فکہ یفکہ فکا فاظہر التضعیف ضرورۃ۔

فلک۔ فلکۃ۔ چرخہ ریسمان۔ و پارہ زمین گرد و ریگ تودہ گرد فلک ج۔ افلیک گرد شدن پستان دختر تفلک کذلک زدبان بند ساختن از موے و پشم شتر بچہ را تا شیر نخورد فلک کشتی واحد و جمع و مؤنث و مذکر یکسان قولہ تعالیٰ فی الفلک المشحون جاء بہ مذکرا و واحدا و قولہ تعالیٰ والفلک تجری فی البحر مؤنثا و قولہ تعالیٰ حتی اذا کنتم فی الفلک وجرین بہم جمعا فکانہ یذہب بہا اذا کانت واحدۃ الی المرکب فیذکر و الی السفینۃ فتؤنث و عند سیبویہ فلک جمع تکسیر فلک الذی ہو واحد و لیست مثل الجنب الذی ہو واحد و جمع لان فعلا و فعلا یشترکان فی الشئی الواحد مثل العرب و العرب و العجم و العجم و جاز ان یجمع فعل علی فعل مثل اسد و اسد فلم یمنع ان الجمع فعل بالضم و التسکین ایضا علی فعل۔ فلک بالتحریک چرخ و گردون و سپہر افلاک ج۔ یجوز ان یجمع علی فلک مثل اسد و اسد و خشب و خشب۔ فیلکون بردی۔

فنک۔ فنوک۔ ستیہیدن صلتہ لفی (ع ف ض) و مقیم بودن بجائے۔ و پیوستہ خوردن طعام و فنک فی الطعام بالکسر فنوکا لغۃ فیہ فنک بفتحتین و لہ فنیک کرانۃ رنخ افنیک مثلہ و فی الحدیث اذا توضأت فلا تنس الفنیکین یعنی جانبی العنفقۃ من عن یمین و شمال و ہما المغفانۃ۔

فذلک حسابہ۔ بنہایت رسانید آنرا و فراغت کرد ازان مخترعۃ من قولہ اذا اجمل حسابہ فذلک کذا و کذا۔

فرتک۔ ریزہ ریزہ کرد آنرا۔ و فرتک عملہ کار خود را تباہ کرد و برفشار نزدیک گام رفت و فرتک و راس الفرتک سر کوہیست بکنار بحر ہند بسوے یمن۔

فہک۔ کھید زن گول۔

فصل الکاف

کرک۔ کرکی۔ بالضم کلنگ کرکی ج۔

کعک۔ کعک۔ کاک۔

کشک۔ بالفتح آب جو۔

کزمازک۔ تخم کز فارسیۃ۔

کوکوۃ۔ در رفتار خود جنبیدن و شتافتن او ہو عدو القصیر کوکیۃ بالضم و کوکاۃ پستک مکوکی امرد بے فیض۔

کیکۃ۔ بالفتح بیضۃ اصلہا کیکیۃ کیاکی ج و تصغیرہ کیکیۃ و کیکیۃ کیکاۃ آنکہ نیکی ندارد۔

فصل اللام

لبک۔ لبک۔ آمیختن کار (ع ف ض) آمیختگی اہی مختلط و آمیختن پست با انگبین و جز آن التباک در آمیختہ شدن کار لبکیۃ من غنم و ہو مثل البکیکۃ لبکۃ بالتحریک پارہ از شیر یقال ما ذقت عندہ عبکۃ ولا لبکۃ۔

لحک۔ لحک۔ در آوردن چیزے در چیزے و چفسیدن بہم (ع بفتحہما) یقال لوحک فقاۃ ظہرہ

ای دخل بعضها فی بعض۔ وشئ متلاحک اے متداخل۔ متلاحکۃ ناقۃ استوار خلق لحکۃ مثل ہمزۃ کرنکے کبود دوم دراز مانند کربشہ۔

لک۔ لکّ۔ زدن (ع ف اض ۲) مثل صکّ وچیزے کہ بوے رنگ سرخ کنند لکّ بالضم دروآن التکاک انبوہے کردن لکنیک پرگوشت لکاک ج۔ جمل لکاکٌ اے ضخم۔

لمک۔ ماذقت لماکا۔ ای شیأ کما یقال ماذقت لماجا۔ وتلمک عندنا بلماک ای تلمج بلماج تلمک ای تلمظ وتلمک البعیر اذا لوی لحییہ۔

لوک۔ لوک۔ خائیدن (ع ف اض ۲) وفلان یلوک اعراض الناس ای یقع فیہم۔ یقال الکنی الی فلان اے کن رسولی الیہ وتحمل رسالتی و اکثر واصل ہذا اللفظ فی اشعارہم وقیاسہ ان یقال الاکہ یلیکہ الاکۃ وہذا وان کان من الالوک فی المعنی وہو الرسالۃ فلیس منہ فی اللفظ۔

ملاک۔ ملاکہ۔ پیغامبری والکنی الی فلان پیغام من بسوے فلان برسان اصلہ الکنی حذفت الہمزۃ والقیت حرکتہا علی ماقبلہا وملاک فرشتہ لانہ یبلغ عن اللہ تعالی وزنہ مفعل والعین محذوفۃ والزمت التخفیف الا شاذا۔

لدک۔ بالفتح وبفتحتین چسپیدن (ع ک ف ۲) یعدی بالباء۔

لزک الجرح۔ برآمدگی گوشت زخم ہموار شدو ہنوز بہ نشد (ع ک اف ۲) اداالصواب لدک۔

الفک۔ مرد چیرہ دگول لفیک مثلہ۔

لاء لکائی۔ بیاء النسبۃ احد الہمزۃ ہوابوالقاسم ہبۃ اللہ بن الحسن بن منصور الرازی الطبری۔

لیکۃ۔ بالفتح نام دہ اصحاب حجر وبہا قرأ نافع واین کثیر وابن عامر واکثار المحشری کونہا اسم القریۃ غیر جید۔

فصل المیم

متک۔ متک۔ باقی ماندہ ختنہ کردن۔ وزماورد۔ وترنج متکار زن ختنہ ناکردہ۔

محک۔ محاک۔ ستیہیدن (ع بفتحہما) رجل محاکٌ ومحماحک بمعنیٰ۔ محاکۃ ای ملاجۃ تماحک کذلک۔

مسک۔ امساک۔ چنگ درزدن تمسک استمساک امتساک مثلہ صلتہ بالباء تمسیک کذلک وقری فلا تمسکوا بضم الکوافر۔ وامسکت عن الکلام سکتّ۔ تماسک خویشتن داشتن مسیک مرد بخیل مسک بضمتین کذلک ویقال فیہ امساک ومسکۃ ای بخل مساک ایضاً جائے کہ آب ایستد در وے مسکۃ بالضم بقیہ از ہر چیز ومن الآبار الصالبۃ التی لاتحتاج الی طی مسک بالکسر مشک وہو فارسی معرب وکانت العرب تسمیہ المشموم ولثوب ممسک مصبوغ بہ یمسک بالفتح پوست مسک بالتحریک دستیانہ از عاج مسکۃ بہ فتحتین یکے رجل مسکۃ مثال ہمزۃ بخیل ویقال ہو الذی لایعلق بشئ فیتخلص منہ والجمع مُسک۔

معک۔ مَعَک۔ ای مطلق رجل معکٌ ای مطول ومماعک مماطل والیدان (ع بفتحہما) معکٌ الادیم

ای دلکته - وتمکنت الدابة تمرغت ومکنها انا تمیکا ویقال وقع فی معکوکاء ای فی شر -

مکک - مَکّ - یمکن رجل مکان ای مصان ومکجان وهو الذی یرضع الغنم من کومه ولا یحلب مکاک مغز استخوان بیرون آوردن مکاکة بالضم مغز استخوان وفی الحدیث لا تمککوا علی غرمائکم ای لا تستقصوا - امتکاک همه شیر پستان را کمیدن کرة مکة معروف - مکوک پیمانه وهو ثلاث کیلجات وکیلجة مناً وسبعة اثمان منا والمنا رطلان والرطل اثنا عشر اوقیة والاوقیة استار وثمانیة استار والاستار اربعة مثاقیل ونصف المثقال درهم وثلثة اسباع درهم والدرهم ستة دوانیق والدانق قیراطان والقیراط طسوجان والطسوج حبتان والحبة سدس سبع درهم وهو جزء من ثمانیة واربعین جزءً من درهم مکاکیک ج -

ملک - مِلک - بالکسر معروف وملک کردن (ع ف اک م) ومیانه راه ملک بالفتح خمیر سخت کردن وهذا الشئ مِلک یمینی ومَلک یمینی والفتح افصح - ومَلکت المرأة تزوجتها - مملوک بنده تملیک ملک گردانیدن چیزے کسے را فهو مُتملِک ومال مُتملَک وخشک گردانیدن وسخت کردن چوب را آبا فتاب یقال منه مَلَک النبعة - املاک خمیر سخت کردن - وزن دادن یقال جئنا من املاک فلان ولا یقال من ملاک فلان - ملکوت من الملک کالرهبوة من الرهبة یقال له ملکوت العراق ومَلکوة العراق ایضاً مثل الترقوة - ملک بالضم والتخفیف بادشاه فهو ملک ومِلک ومَلیک کان الملاک مخفف من ملاک والملاک مقصور من مالاک او ملیک ملوک املاک ج - مملکة موضع که در ملک آید تملکة ای ملکة قهرا ملیک النحل شاه زنبوران ویقال کنا عبید مملکة ولم نکن عبید قن قال الکسائی القن ان یکون ملک هو ابواه والمملکة بالفتح اللام وضمها الغلبة علیهم فتستعبدهم وهم فی الاصل احرار وقن هو المشتری ویقال ما فی ملکه شئ بالفتح والکسر وما فی ملکته بفتحتین ایضاً ای لا یملک شیأ - ویقال فلان حسن الملکة اذا کان حسن الصنع الی ممالیکه - وفی الحدیث لا یدخل الجنة سئ الملکة اذا کان سئ الصنع - ویقال لاذ سبق فاما ملک واما ملک بضمها وفتحها ایضاً - ملاک الامر بالفتح والکسر ما یقوم به - ویقال فلان شدید الملاک الجسد - وما لفلان مولی ملاکه دون الله ای لم یملکه الا الله تعالی - وما له ملاک بالفتح ای تماسک وما تعالک ای ما تماسک ملکة الدابة بفتحتین قوائمها وما یلیها - ملک بفتحتین فرشته واحد وجمع قال الکسائی اصله مالاک بتقدیم الهمزة من الالوک وهی الرسالة ثم قلبت وقدمت اللام فقیل ملاک ثم ترکت همزته لکثرة الاستعمال فلما جمعوا رَدّوها الیه فقالوا املاکة وملائک - ویقال ایضاً الماء ملاک امر ای یقوم به الامر - مالک الحزین نام مرغے از مرغان آبی مالکان دو مالک یعنی مالک بن زید ومالک بن حنظلة -

مراک - بالفتح موضعے به یمن بر منزلے از عدن

او مرکبة بلد بالزنجبار و مرک کلکتف کونی۔
مشکان۔ بالضم نام شخصے و دہے ست باصطخر و
دہے ست بفیروزآباد فارس و شہرستیاز مضافات
ہمدان و مشکان المحمال التابعی و معروف
بن مشکان المقری و عطوان بن مشکان التابعی
و محمد بن مشکان محدثون و مشکدانہ لقب بہ عبداللہ
بن عامر المحدث الطیب رائحتہ۔
المصطکا۔ بالفتح والضم و یمد فی الفتح فقط علک
رومی ابیضہ نافع للمعدۃ و المقعدۃ و الامعاء
والکبد و السعال المزمن شربا و النہکۃ واللثۃ
وتفتیق الشہوۃ و تفتیح السدد و دوار مصطک خلط بہ۔
مہکہ۔ نیک سائید آنرا مہکہ مثلہ و مہک فی المشی
در رفتار زود کرد و مہک المرأۃ زن را بجماع
در رنج و تعب انداخت و نرم و ہموار کرد آن چیز را
مہکۃ الشاب بالضم و یفتح بکمال رسیدن جوانی
و شاب ممتہک و ممتہک جوان کامل و المہک
گزنگ دراز مضطرب و المہک من الخیل اسپ
فراخ گام و مہوک کصبور کبادہ و یوسف بن ماہک
کہاجر محدث تہک نیک کار کردن و نہ کار کردن
مرد از دست خود ممہوک مرد بسیار خطا در سخن
و ہیک کامیر گشنی کہ وقت گشنی مادہ را بار دار
کردن نتواند و مہک صلبہ کسمع و عنی و تماہکوا
باہم خصومت و بد خلقی نمودند۔

فصل النون

نبک۔ نبکۃ پشتہ تنک سر نبک بالتحریک ج۔
نباک تلہائے خرد مکان نابک مرتفع نوابک ج۔
نزک۔ نزک۔ بالکسر نیزہ سوسمار تیز ک نیزہ کوتاہ
نیازک ج۔ نزکہ ای طعنہ وکذلک اذا نزعہ وطعن فیہ
بالعقول (عع ف اک ۲) رجل نزاک ای عیاب
نسک۔ نسکت الشئی غسلتہ بالماء وطہرتہ فہو
منسوک نسک بالضم عبادت کردن (عع ف اض ۲)
ناسک ای عابد۔ نسک و تنسک ای تعبد نسکۃ
پارسا شدن (عع بضمہا) نسیکۃ قربانی نسک بضمتین
و نسائک ج۔ منسک بالفتح والکسر قربان جای۔
نوک۔ نوک۔ بالضم گولی نوکۃ ای حماقۃ (عع ک ا
ف ۲) انوک لغت منہ مستنوک مثلہ و قوم نوکی
و نوک۔ و انوکہ اے وجدتہ انوک و قالوا ما انوکہ
و لم یقولوا انوک بہ۔
نہک۔ نہک۔ جامہ پوشیدن تا کہنہ شود
(عع بفتحہا) یقال نہک الثوب ای لبستہ حتی خلق
و مبالغہ کردن در خوردن طعام یقال انہک
من ہذا الطعام و انہک عرضہ ای بالغ فی شتمہ۔
و نہکتہ الحمی اے جہدتہ، اضنتہ و نہکتہ الحمی بالکسر
تنہکہ نہکا و نہکۃ لغۃ فیہ وقد نہک ای دنف و ضنی
فہو منہوک یقال بانت علیہ نہکۃ المرض۔ و نہکہ السلطان
عقوبۃ نہکہ نہکا و نہکۃ ای بالغ فی عقوبتہ۔ و فی الحدیث
انہکوا الاعقاب او لتنہکنہا النار اے بالغوا فی
غسلہا و تنظیفہا فی الوضوء۔ وکذلک یقال فی الحث
علی القتال انہکوا وجوہ القوم یعنی اجہدوہم
اے ابلغوا جہدہم۔ و رجل نہیک ای شجاع۔

وسیفٌ نہیکٌ ای قاطع والنہیک الاسد۔ نہاکۃ بالفتح دلیر شدن (ع ع بضمہا) انتہاک الحرمۃ تناولہا بما لا یحل

نیک۔ نیک۔ جماع کردن رجل نائک لغت منہ ونیاک للمبالغۃ۔ وفی المثل من نیک الخیر نیک نیاکا

نتاک ذکرہ۔ بعد میز یدن زہ را پاک کردو افشاند ونتاک الشعر موے را بر کند والنتاک جذب شی تقبض علیہ ثم تکسرہ الیک بجفوۃ۔

اندکان۔ بالفتح وضم الدال دیہیست بفرغانہ منہا عمر و بن محمد بن طاہر الصوفی وہ دیہیست بشہر خس بہا قبر الزاہد احمد الحمادی۔

نشاک۔ کشداد جد خالد بن المبارک المحدث۔

انطاکیۃ۔ بالفتح والکسر والکاف وفتح الیاء المخففۃ پائے تخت شہر ہائے عواصم است وہی ذات العین وصور عظیم من صخر داخلہ خمستہ اجبل دورہا اثنا عشر میلا۔

نفکۃ بفتحتین بروزن ومعنی نکفۃ یعنی استخوان ریش۔

نکناکۃ۔ بر قرضدار خود سختی کردن واصلاح کار کردن۔

نلک۔ بالضم وبکسر درخت چنار یا درخت زعرور

نلکۃ یکے۔

ننک۔ کبقم نام شخصے ونانک کہاجر لقب احمد بن داؤد الخراسانی المحدث۔

فصل الواو

ودک۔ ودک۔ بالتحریک چربش گوشت دجاجۃ ودیکۃ ای سمینۃ۔ ویقال ما ادری ای اودک ہو ای ای الناس ہو۔ ودکاء ریگ نرم دہ یا جائے۔

ورک۔ ورک۔ بر سوے ران وہی مونثۃ وقد یخفف مثل فخذ وفخذ وروک بر پہلو خفتن (ع ع ف اک ر) تورک علی یمینی ای وضع الورک فی الصلوٰۃ علی الرجل الیمنی ومنہ الحدیث نہی ان یسجد الرجل متوركا وتورک علی الدابۃ ای تنی رجلہ ووضع احدی ورکیہ فی السرج وکذلک التوریک وتورکت المرأۃ الصبی اذا حملتہ علی ورکہا وورکت الجبل ای جاوزتہ۔ ووركتہ ورکا ای جعلتہ حیال ورکی ویقال ورکن ای عدلن۔ وورک فلان ذنبہ علی غیرہ ای قرفہ بہ۔ وانہ لموركٌ فی ہذا الامر لیس لہ ذنب فیہ۔ ویقال نعلٌ مورِكٌ ومورَكۃٌ نعل بیرون یعنی نعل موزہ قال ابو عبیدۃ المورک والمورکۃ الموضع الذی تثنی الراکب رجلہ علیہ قدام وراسطۃ الرحل اذا نگل من الرکوب۔ وراک بالکسر بالشجیۃ پیش رحل۔

وشاک۔ وشاک۔ شتافتن (ع بضمہما) یقال وشاک ذا خرد جا بالضم یوشک ای سرع۔ وعجبت من وشاک ذلک الامر ووشکان ذلک الامر ویضم فیہما ای من سرعتہ۔ ووشکان ذا خرد جا ای عجلان۔ ووشک البین سرعۃ الفراق۔ خرج ووشیکا ای سریعا۔ وامرأۃ وشیک ای سریعۃ الشاک شتافتن ومنہ قولہم یوشک ان یکون کذا والعامۃ تقول یوشک ان یکون بالفتح وہی لغۃ رديۃ۔ موشک مستعجل

ای مسارع بذا یقال بهذا اللفظ ولا یقال منه وانشک
وعاک - اکوعاک - تیزی تب وقد وعکته الحمی
فهو موعوک - ایعاک غلطانیدن سک صید را در
خاک - وانبوهے کردن شتران بآب خوردن -
وعکة اسم منه وسخت افتادن در دویدن ورفتن -
وکارزار دلیران چنانکه درهم آویزند -
وکوک - وکوک - بد دل وترسنده -

اوتاک واوتکی - خرمائے شهر بزیا سوادی -
وزکت المرأة - زن زودی کرد یا بد رفتاری
کرد وزکت المرأة عند النکاح - زن هنگام جماع
نرمی وسستی کرد -
وکة - فراخی -
وتک فی قومه - در قوم خود جا گرفت وانک
بمعنی واکن یعنی بیفکنه خود را در آشیانه پاسبانی کننده -

فصل الهاء

هتک - هتک - پرده دریدن (ع ف اک ۲)
انهتاک لازم منه - وهتک الاستار شدد للمبالغة -
هتکة بالضم پرده دریدگی تهتک رسوا شدن -
هندک - هنادکة - هندوان
هنک - انهناک - کشاده شدن پیوندهائے
زن وقت ولادت ویقال هنک فلانا النبیذ اے
بلغ منه یعنی دریافت او را فانهنک ای سکر هنک
فرو دریدن جاه - وزدن بشمشیر (ع ف اض ۲)
هلک - هلاک - هلوک - مهلکة - ثلث لغات
تهلکة نیست شدن قوله تعالی ولا تلقوا بایدیکم
الی التهلکة - هلک بالضم نیستی اهلاک هلاک کردن
مهلکة بکسر اللام وفتحها بیابان هلاک متعدد منه مثل اهلاک
هالک لغت منه متعد ولازم هلک یهلک ج - وفی المثل
فلان هالک فی الهوالک شاذ کما ذکرنا فی الغوارس
وقولهم افعل کذا اما هلکت - هلک بضم الهاء واللام
غیر مصروف اے علی کل حال کما یقال افعل هذا او
لو خربت الدنیا - تهالک علی الفراش ای سقط و
اهتلکت القطاة خوف البازی ای رمت بنفسها
فی المهالک - هلوک زن بروے در افتنده برمرد
بلابه کار ولا یقال رجل هلوک - هلک بالتحریک هر چه
فرو دافتد هلکة نیستی یقال هی الهلکة الهلکة تؤکید لها
هالکی آهنگر نیسب الی الهالک بن عمرو قال الکسائی
یقال وقع فی وادی تهتاک بضم التاء والهاء
وکسر اللام مشددة وهو غیر مصروف مثل تخیب و
معناهما الباطل -
همک - انهماک - جدا کردن وستیهیدن تهمک کذلک
هوک - تهوک - متحیر شدن وفی الحدیث امتهوکون
انتم کما تهوکت الیهود والنصاری ای متحیرون انتم
وهو ایضا مثل التهور وهو الوقوع فی الشئی بقلة مبالاة -

هبکة - کهنزة مرد گول وزیلنے که دران پایهائے
چارپائیگان فرو رود وهیکات کلب آبیست مرعرب را
وانهبکت به الارض یعنی زمین آنرا فرو برد -
هبرکة - دختر نازک اندام وشباب هبرک جوانی کامل
ویقال شاب هبرک وهبارک هبنک کعلس مرد
گول ناتوان وسخن چین هبنکة مؤنث منهما وهبنکة

ایضاً مرد کسلمند۔
هترک۔ بجعفر اسد۔
هلاک شکست (ع ف اک ۲) وتهدک بالکلام سخن بشکست ہودک کجوہر فربہنا دکہ مردمان ہندی ہیفک۔ بالفتح زن گول منہفک مضطرب وست در رفتار و مرد سخت خطا کار و بسیار ہم آمیزندہ منہفک مشلہ

تہیک۔ شتابی کردن وکندیدن لغۃ فی ہوک۔
فصل الیاء۔ یک نخستین عدد ست بفارسی وہذا اللفظ قد وقع فی شعر رؤبۃ (شعر) وقد اقامی حجۃ الخصم المحاک۔ تحدی الرومی من یکلیک۔ اے واحد او احد و شہریست بمغرب و یکک تصغیر ست۔

باب اللام

فصل الالف

ابل۔ ابل۔ بکسرتین وسکون ۲ شتر لا واحد لہا من لفظہا وہی مؤنثۃ لان اسماء الجموع التی لا واحد لہا من لفظہا اذا کانت لغیر الآدمیین فالتانیث لہا لازم و اذا صغرتہا او خلتہا الہاء فقلت اُبَیلۃ و غُنَیمۃ ابال ج۔ ابلان و غنمان ای قطیعان منہما۔ ابلۃ زمین شترناک و المنسوبۃ الیہا ابلی بفتح الباء استیحاشا لتوالی الکسرات۔ ابل اُبَل مثال قُبَّر ای مہلۃ خان کانت للقنیۃ فہی ابل مؤبلۃ وان کانت کثیرۃ فہی ابل و ابل ویقال جاءت ابلک ابابیل ای فرقا۔ وکذا طیر ابابیل قال وہکذا یجئ فی معنی التکثیر وہو من الجمع الذی لا واحد لہ وقال بعضہم واحدہ اَبُول مثل عجول وقال بعضہم اَبِیل قال ولم اجد العرب تعرف لہ واحدا۔ اُبُول بسبزہ و علف بستدہ کردن شتر از آب (ع ف اض ۲ و ک ۲) آبل لغت منہ آبال ج۔ مثل کافر و کفار۔ ابل بالفتح باز بودن از محاجت (ع ف اک ۲) تابل کذلک وفی الحدیث لقد تأبل آدم علیہ السلام علی ابنہ المقتول کذا وکذا عاما

لا یُصیب خیرا۔ ابالۃ بالفتح دانا شدن بکار شتر (ع ک اف ۲) فہو آبل و اَبِل بالمد والقصر ای حاذق بمصلحۃ الابل و آبل مثل افعل للتفضیل یقال فلان من آبل الناس ای اشدہم تفقدا فی رعیۃ الابل و اعلمہم بہا۔ رجل ابلی بفتح الباء ای صاحب الابل تابیل شتر گرد آوردن بجہت شیر و بچہ و ابلت الابل ای اقتنیت فہی مابولۃ۔ وفلان لا یأتبل ای لا یثبت علی الابل اذا رکبہا وکذلک اذا لم یقم علیہا فیصلحہا عن ابی عبید۔ ابلۃ بالتحریک ناگواری و گرانی از طعام وفی الحدیث کل مال اُدّیت زکوتہ فقد ذہبت ابلتہ و اصلہ وُبلۃ عن الوبال فابدل الواو بالالف لقولہم احد و اصلہ وحد آبالۃ بالکسر بندہیزم و فی المثل ضغثت علی اِبالۃ ای بلیۃ علی اُخری کانت قبلہا ولا یقال ایبالۃ لان الاسم اذا کانت علی فعالۃ تبالہا لا یُبدَل من احد حرفی تضعیفہ یاء مثل ضَنَارۃ و ذِمَامۃ وانما یبدل اذا کان بلاہا مثل دینار و قیراط و بعضہم یقول ابالۃ تخففا ابیلۃ و بیلۃ نادر مثلہ اُبُکۃ بضمتین پارہ خرما۔ و نام شہرے ابیل اہرتسایان

وکان یسمی عیسیٰ ع ابیل الابیلین۔

اثل۔ اثلان۔ گام نزدیک نہادن چنانکہ رفتار خشمگین باشد (ع ف ک ۲)۔

اثل۔ اثل۔ شور کزاثلۃ یکے اثلات بالتحریک ج۔ وقیل للاصل اثلۃ یقال فلان نبیت اثلتنا اذا قال فی حسبہ قبیحا۔ تاثیل باصل استوار کردن یقال مجد مؤثل واثیل تاثل گرفتن اصل مال وفی الحدیث فی الوصی للیتیم انہ کان یاکل من مالہ غیر متاثل مالا وچاہ کندن اثال بالفتح بزرگی اثال بالضم اسم جبل ونام مردے۔

اجل۔ اجل بفتحتین مہلت وبسکون اللام آری مثل نعم قال الاخفش اجل احسن من نعم فی التصدیق ونعم احسن منہ فی الاستفہام فاذا قال سوف اذہب قلت اجل وہو احسن من نعم واذا قال لا اذہب قلت نعم وہو احسن منہ۔ اجل بسکون ۲۔ ازبہر من کجلک ازبہر تو بفتح العین وکسرہا۔ اجل ایضا بالکسر مادہ گاو وحشی آجال ج۔ وتاجلت البہائم آہے صارت آجالا۔ اجل ایضا درد کردن ودرگرفتن گردن ازناہمواری بالعین (ع ک ف ۲) یقال اجل الرجل اذا نام علی عنقہ فاشتکاہا۔ تاجیل مہلت دادن۔ وعلاج کردن درد گردن یقال لی اجل فاجلونی ای داووا فی۔ اجّل بالکسر مشدد الجیم فتحا نعتہ فی ایل وہو الذکر من الاوعال ویقال ہو الذی یسمی بالفارسیۃ گورزن قال ابو عمرو وبعض العرب یجعل الیاء المشددۃ جیما وان کانت غیر طرف۔ آجل آجلہ آن جہان وہر چہ باجہلت باشد ضد عاجل وعاجلہ۔ اجلشور انگیختن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) اجل علیہم شرا ای جناہ وہیجہ علیہم۔ مأجل کول آب مأجل ج۔ وقد تاجل الماء وماء متاجل واجیل اے مجتمع۔ اجلی علی فعلی موضع۔

ادل۔ ادل۔ بالکسر درد کردن وشیر خفتہ وترش شدہ یقال جاء نا بادلۃ ما تطاق حمضا اے من حموضتہا۔

أزل۔ ازل۔ تنگی وازل الرجل یازل اے صار فی ضیق وجدب۔ ازل بالکسر دروغ یقال ما فی جبی ازل وکذب۔ ازل بالفتح بازداشت (ع ف ک ۲) یقال ازلوا ماکہم اذا حبسوہ عن المرعی من خوف۔ مأزل مضیق مثل مازق۔ وتأزل صدری وتأزق ای ضاق۔ ازل بفتحتین دیرینگی وہمیشگی ویقال ہو ازلی ذکر بعض اہل العلم ان اصل ہذہ الکلمۃ قولہم للقدیم لم یزل ثم نسب الی ہذا فلم یستقم الا باختصار فقالوا ازلی ثم ابدلت الیاء الفا لانہا اخف فقالوا ازلی کما یقال فی المرمی المنسوب الی ذی یزن ازنی وتصل اثربی منسوب الی یثرب

اسل۔ اسل۔ بفتحتین درخت بلند باخار۔ ونیزہ وکل شوک طویل۔ اسلۃ اللسان باریکی وتیزی زبان ورشی اسیل کشیدہ یقال ہو اسیل الحدۃ اسالۃ مصدر منہ (ع بضمہا) ویقال ہو علی آسال باہلہ من ابیہ مثل آسان ای علی شبہ من ابیہ وعلامات واخلاق۔ سائل نام ریگے

اصل - اصل - بیخ و بن و نژاد اصول ج - اصل مؤصل - استیصال از بیخ برکندن ویقال جاؤا باصلتهم اے باجمعهم واخذت الشئ باصلیته اے کله باصله - ویقال لیس لهم اصل ولا فصل الاصل الحسب والفصل اللسان - اصیل شبانگاه ویقال قد اصلنا ونحن موصلون ای داخلون فی الاصیل وجمعه اصل واصال واصائل ویجمع علی اصلان مثل بعیر وبعران ثم صغروا الجمع فقالوا اصیلان ثم ابدلوا من النون لاما فقالوا اصیلا لا ویقال تصیلته اصیلا الا بالتشدید ایضا - اصاله محکم و باصل شدن (ع بضمهما) مجد اصیل ای محکم وباصل اصالة بفتحتین نوعے از مار وفی الحدیث فی ذکر الدجال کان راسه اصالة والجمع اصل -

اصطبل - اصطبل - بالکسر آخر جای ستور والفه اصلیته لان الزیادة لا تلحق الرباعیات من اوائلها الا الاسماء الجاریة علی افعالها وهی سن الخماسیات البعد وقال ابو عمرو بخت وانه لیس من کلام العرب -

اطل - ایطل - تہی گاه وکذلک الاطل بالسکون والحرکة آطال ج - وآیاطل جمع ایطل -

افل - أفول - ناپدید شدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) افال افائل شتران خرد فیل یکی افیلة مؤنث مأفول ابدال المافون وهو الناقص العقل -

اکل - آکل - خوردن مأکل کذلک (ع ف ا ض ۲) اکلة یکبار خوردن تا سیری اکلة بالضم لقمه وگروه یقال اکلت اکلة واحدة ای لقمة او قرصة وهذا اکلة لک ای طعمة لک - وفلان ذو اکل اے ذو حظ من الدنیا ورزق - واکل بالضم والسکون میوهٔ نخل وهر چه آنرا خورند ومنه قوله تعالی اکلها دائم - وانقطع اکله اے مات - ورجل ذو اکل اے ذو عقل ومال ورائی - وثوب ذو اکل اذا کان کثیر الغزل صفیقا وقرطاس ذو اکل - اکلة بالضم والکسر غیبت یقال انه لذو اکلة اذا کان یغتاب الناس کانه من قوله تعالی ایحب احدکم ان یأکل لحم اخیه میتا - اکلة بالکسر خارش آکال ج - یقال انی لاجد فی جسدی اکلة من الآکال اے حکة ونوعی از خوردن مثل الجلسة والرکبة - یقال انه لحسن الاکلة وقولهم هم اکلة رأس اے قلیل یشبعهم رأس واحد وهو جمع آکل - ویقال اکلتنی وآکلتنی ما لم آکل اے اذ عیته علی - وآکلتک فلانا اذا اکلته منه - اکال خوراندن ویقال اکلت النار الحطب اکلت النخل والزرع وسخن چینی کردن میان مردم مؤاکلة باهم خوردن یقال اکلته ای طعمته اذ اکلت معه فصار فعلت وفاعلت علی صورة واحدة ولا یقال اکلته بالواو - آکال مهتران قبیله مأکل وزیدن مأکلة بالفتح والضم موضعے که از وے خورده شود یقال اتخذت فلانا مأکلة - مئکلة بالکسر تابه وجزآن که در وے گوشت پزند ویقال ما ذقت اکلا بالفتح ای طعاما - اکولة بگو سپندکه بجهت خوردن فربه کنند اکیلة خوردنی وخورده شده یقال هی اکیلة السبع وانما دخلته الهاء وان کان

بمعنی مفعولہ لغلبۃ الاسم علیہ - اکیل ہم کاسہ وخورندہ اکال موے برآوردن شتر بچہ درشکم وزحمت دادن آن رحم مادر را بخاریش (ع ک اف ۲) فی ناقۃ اکلۃ اکال بالضم اسم منہ وخارش وخوردہ شدن دندان اکل بالتحریک اسم منہ ائتکال تاکل کذلک - فلان یاتکل من الغضب ای یحترق ویتوہج - وفلان یستاکل الضعفاء ای یاخذ اموالہم ویقال اکل مالی یوکل ویشرب ای یرعی کیف یشاء - واکل مالہ وشربہ ای اطعمہ الناس وتاکل السیف ای توہج من الحدۃ - اکل خوردنده - وسلطان آنکہ خورده - ماکول خورده شده ورعیت -

الل - آل - نالیدن (ع ف اک ۲) الل الیل مثلہ ودرخستن بحربہ (ع ف اض ۲) ایضاً جمع آلۃ وہی الحربۃ الال ایضاً ج - وروشن و تابان شدن - وشتافتن فرس ونحوہ ای سرع - الیل نالہ الیل الماء صوتہ - الل السقاء بالکسر تغیر ریحہ - الِلت اسنانہ ای فسدت - اِل بالکسر ہو اللہ تعم وایضاً عہد وخویشی الال بالفتح نام کوہے درعرفات - تالیل تیز کردن - وتیز کردن گوش -

امل - امل - بالتحریک امید وبالفتح امید داشتن (ع ف اض ۲) تامیل کذلک مؤتل اپ ہشتم رہان ویقال ما اطول امکتہ بالکسر ای امکہ وہو کالجلسۃ والرکبۃ - تامل اندیشہ ونظر کردن در چیزے امثیل پشتہ ریگ کہ یک میل عرض او باشد وموضع -

اول - تاویل - تاول بیان کردن انچہ سخن بوے بازگردد وآل بالمد اہل وعیال وپس روان ونمایش سراب آلۃ دست افزار الات ج - وجوب خیمہ آل الات ج - وجنازہ وحالت یقال ہو بآلۃ سوء ای بحالت سوء - ایالت سیاست راندن - (ع ف اض ۲) یعال ل الامیر رعیتہ - وآل فلان مالہ ای ساسہ وصلحہ - وقد اٰلنا وایل علینا وباز گشتن یقال طبخت الشراب فآل الی قدر کذا وکذا ای رجع وسطبر شدن عسل وقطران آئل لغت منہ اٰئل بالضم ج - وایضاً الذکر من الاوعال ویقال ہو الذی یسمی بالفارسیۃ گوزن آئیل بالکسر کذلک - آیتمال نیکو کردن وسیاست راندن اٰوَل سنذکرہ فی فصل وال -

اہل - اہل - کسان - وکسان سرای وجای اہلۃ کذلک اہلات آہال وقد جاء فی الشعر آہال مثل فرخ وافراخ - منزل آہل جامے باکسان اہاتہ چریش مستاہل آنکہ چریش خروذ خورد وفلان اہل لکذا ولا تقل مستاہل والعامۃ تقولہ - اہول زن خواستن وباہل شدن (ع ف اض اوک ۲) تاہل کذلک قال الکسائی اہلت بالرجل اذا لزمت بہ وقولہم مرحباً واہلاً ای اتیت سعۃ واصبت اہلا فاستانس ولا تستوحش - قال ابو زید اہلک اللہ فی الجنۃ ای ادخلکہا وزوجک فیہا واہلک اللہ الخیر ای جعلک اہلاً لہ -

ایل - اَیلۃ - نام جائے ایل نام خدای تعالیٰ بعبرانی یا سُریانی و قولہم جبرئیل و میکائیل انما ہو کقولہم عبد اللہ و تیم اللہ -

اردخل - کقرطعب پرگوشت فربہ -

ارل - بضمتین کوہیست و موضعیست بدیار قزارہ و موضیست بدیار طی کہ آب باران دران فراہم مے آید اریلیۃ بارۂ است باندلس و کزبر ابن والیۃ بن الحارث ارکۃ بالضم خروسہ کہ پوست خنثہ گاہ است -

اشل - بالفتح گزیست کہ در بصرہ شہرت دارد

اشول بضمتین رسنہاے پیمایش لغۃ بنطیۃ -

اصطفلین - گزخوردنی اصطفلینۃ یکی وفی کتاب معاویۃ الی قیصر لاتنزعنک من الملک انتزاع الاصطفلینۃ ولاردنک اریسا من الاراریس ترعی الدوابل -

الو - بمعنی ذود لایفرد لہ واحد ولایکون الا اضافۃ کآن واحدہ اُل مخففۃ الاتری انہ فی الرفع واو وفی النصب والجر یاء وآولوالامر اصحاب النبی صلعم ومن تبعہم من اہل العلم ومن الامراء اذا کان اولی علم ودین

فصل الباء

باول - بَاْدلۃ - گوشت میان بغل وبن پستان باول ج -

بابل - بابل - نام جائے کہ سحر و شراب را بوے منسبت کنند -

بتل - بَتَل - بریدن وجدا کردن (ع ف ا ک ہ) یقال طلقہا بَتۃ بَتلۃ - بَتُول ہی العذراء المنقطعۃ عن الازواج ویقال ہی المنقطعۃ الی اللہ تعالیٰ عن الدنیا وہی لقب فاطمۃ بنت النبی رضی اللہ عنہا وسلم علیہ - بتول ایضاً نہالے کہ ازین درخت برآمدہ باشد وازان درخت مستغنی شدہ بتیلۃ کذلک وایضاً ہر یک از اعضایا گوشت وے بتائل ج - مُبتل آن درخت اصل یستوی فیہ الواحد والجمع - امرأۃ متبلۃ بتشدید التاء فتحا تمام خلقت لم یرکب لحمہا بعضہ بعضا ولا یوصف بہ الرجل بتتل از دنیا بریدن بمحبت خداے تعالیٰ تبتیل کذلک قولہ تعالیٰ وتبتل الیہ تبتیلا - انبتال انقطاع

بجل - بَجَلۃ - قبیلۂ از یمن بَجَلی بالتحریک منسوب الیہ بَجَلۃ بطنے از قبیلۂ وسلیم بَجْلی بالسکون منسوب الیہ

ابجل رگ دست ستور چون اکحل از مردم باجل مرد و شتر بسیار پیہ شیخ بَجال وبَجَیل ای جسیم - بجال ایضاً مرد بزرگ مہتر ابجلہ الشیء ای کفاہ - تبجیل تعظیم کردن بَجَل بالسکون بس و بسندہ - قال الاخفش ہی ساکنۃ اللام ابداً یقولون بَجالک کما یقولون قطاک ولا یقولون بَجَلنی کما یقولون قَطنی ویقال بَجْلی بسکون الجیم وحرکتہا ای حسبی

بجدل - بَجْدل - نام مرے بسکون اللام

بحظل - بَحْظلۃ - برجستن بالظاء المعجمۃ -

بخل - بَخَل - بالضم وبالفتح وبالتحریک ثلاث لغات زفتی کردن (ع ک ا ف ہ و بضمہما) باخل بخیل لغۃ فیہ

ابخال بخیل یافتن تبخیل نسبت کردن بہ بخل ویقال
اولد تبخیلۃ مجبنۃ - بخال سخت بخیل -
بدل - بدیل - بدل - بدل - ہر چہ بجای دیگری
بود مثل شبہ وشبہ ومغل ومثل ونکل ونکل قال
ابو عبیدۃ لم یسمع فی فعل وفعل غیر ہذہ الاربعۃ
الاحرف - بدل بالتحریک درد دستہا ویا ہا (ع
ک اف ۴) ابدال بدل کردن تبدیل مثلہ ودیگر گون
کردن یقال بدلہ اللہ من الخوف امنا - استبدال
تبدل عوض کردن این بآن قولہ تعالی ومن یتبدل الکفر
بالایمان - مبادلۃ تبادل باہم معاوضہ کردن ابدال
قوم من الصالحین لایخلو الدنیا منہم اذا مات واحد
بدل اللہ تعالی مکانہ آخر واحدہ بدیل -
بذل - بذل - دادن (ع ف اض ۴) ودر باختن
مبذلۃ بذلۃ بالکسر فیہما جامۂ ژندہ یقال جاء فلان
فی مبذلۃ ای فی ثیاب بذلۃ - ابتذال تبذل
در باختن وبگاہ نداشتن چیز را -
برائل - برائل - بالضم مویہای گردن خروس
برالۃ مویہای گردن وروا کردن وی بوقت جنگ
برطل - برطیل - بالکسر سنگ دراز برطیل ج -
برطل بالضم کلاہ وقد یشدد اللام -
برغل - برغیل - واحد البرغیل وہی البلاد التی
بین الریف والبر مثل انبار والقادسیۃ -
برزل - برذول - دندان نشتر برآوردن شتر
(ع ف اض ۴) فہو بازل ذکر اکان او انثی وذلک
فی السنۃ التاسعۃ والثامنۃ ایضا برزل یبرزل بوازل
ج - بازل ایضا دندان بزدل کہ برآمد وبزرگ شد اشتر
تقبست انارہ واستخرجتہ شبجۃ بازلۃ شکستگی کہ خون
از وے روان باشد تبزل ای تشقق - ابتزال
شگفتن غنچہ وقولہم مالبقیت لہم بازلۃ کما یقال
مالبقیت لہم ثاغیۃ ولا راغیۃ ای واحدۃ ویقال
ماعندہ بازلۃ ای لیس عندہ شئ من مال ولا ترک
اللہ عندہ بازلۃ ولم یعطہم بازلۃ ای شیا - امرؤ دبزل
ای ذو شدۃ - مبذل بالکسر انچہ شراب را بدوے
پالایند بزلت الشراب ای صفیتہ - بزلاء رای نیکو
وفلان نہاض بزلاء ای قوام بالامور العظام -
بسل - بسل - حرام ابسال حرام کردن بسلۃ بالضم
مرد فسون گر - بسالۃ دلیری نمودن (ع بضمہما)
فہو باسل وبسل ج - مثل بازل وبزل - مباسلۃ
حملہ کردن در حرب بسیل رشت روی - وباقیماندہ
شراب ابسال ہلاک سپردن کسے را ومنہ قولہ تعالی
ان تبسل نفس بما کسبت قال ابو عبیدۃ ای ان تسلم
استبسال خویشتن را در حرب افگندن ودل نہادن
بر آنکہ کشتہ شود یا بکشد -
بسمل - بسملۃ - بسم اللہ گفتن -
بصل - بصل - بفتحتین پیاز بصلۃ یکے وفی المثل
ہو اکسی من بصل -
بطل - باطل - ناچیز ضد حق اباطیل ج - کانہم
جمعوا ابطیلا - بطل بطول بطلان بالضم اوالہم مصدر
منہ (ع ف اض ۴) ابطال متعدی فیہ - ویقال ذہب
دمہ بطلا ہدرا - بطل بالتحریک دلیر بطلۃ مؤنث

بطول بطالة مصدر منه لازم (ع بضمهما) بطالة ایضاً بالفتح معطل وبیکار شدن بطّال لغت منه۔
بعل - بَعْل - جفت وشوہر بعولة ج - ویقال للمرأة بَعْل وبعلة ایضا - وہام بت قوم الیاس ع و درخت کہ از بیخ آب خورد بے آنکہ او را جوئے باشد وفی الحدیث ما شرب بَعْلا ففیه العشر - و بَعَل الرجل اے صار بَعْلا (ع بفتحهما) ویقال مَن بَعْلُ هذه الناقة اے صاحبها - بَعْلبک نام شہری بَعال مباعلة زنا شوئی کردن وفی الحدیث ایام أكل وشرب بعال - والمرأة تباعل زوجها ای تلاعبه وبعل الرجل بالكسر اے دهش - وامرأة بَعالة -
بغل - بَغْل - استر بغلة مؤنث بغال ج - مبغولاء جمع الجمع - بَغال استر بان تبغیل نوعے از رفتار -
بقل - بَقْل - تره وسبزی بقلة یکے وخرفة بمنقلة تره زار ویقال کل نبات اخضرت له الارض فهو بَقْل بُقول جمع بقل - وریش برآوردن کودک - ودندان نشتر برآمدن ستور را البقال سبز شدن شورگیاه یقال أبقل الرمث فهو باقل ولم یقولوا مُبقِل کما قالوا آورس فهو وارس ولم یقولوا مورس مع هو من النوادر وسبز شدن زمین بگیاه - ابتقال چریدن ستور سبزه را تَبقّل کذلک - باقلی بتشدید اللام فتحا وباقلاء بالقصر والمد معروف اذا شددت اللام قصرت وان خففت مددت باقلاة یکے وفی المثل اعیا من باقل وهو اسم رجل من العرب اشتری ظبیا باحد عشر درهما فقیل له بکم اشتریته ففتح کفیه وفرق اصابعه واخرج لسانه یشیر بذلک الی احد عشر فانفلت الظبی فضربوا به المثل من العیّ -
بکل بَکیلة بکالة آرد وپست بار وغن سرشته بَکْل مصدر منه (ع ف اض ۲) وآمیختن آرد وپست وآمیختن سخن بکُل سخن ودرہم آمیختن - وبزدن ودشنام فروگرفتن کسی را - وغنیمت گرفتن ویقال ظلّت الغنم بکَبلة واحدة وعُبیثة واحدة اذا اختلط بعضها ببعض - بکیل حیی از ہمدان -
بلل - بَلّة - تری بَلل ج - ویقال جاء فلان ولم یأتنا بهلّة ولا بلّة قال ابن السکیت الهلة من الفرح والبلة من البلل والخیر ما اصاب بلّة ولا بلة اے شیأ - بلة بالضم تری رطب بلّة بالکسر تری ونم - بل مباح ویقال هو لک بِلّ وبِلّ قال الاصمعی کنت اری ان بلا اتباع حتی زعم المعتمر بن سلیمان ان بلا فی لغة حمیر مباح وقال ابو عبیدة شفاء من قولهم بَلّ الرجل من مرضه وأبَلّ اذا برأ - ویقال هو ندی بلّی ای بَعْد ولا یُعرف موضعه ویستعمل هذا فی کل من بَعُد ولا یعرف این وهو یقال بذی بِلّیان بکسرتین - بلال بن حمامة موذن رسول الله علیه الصلوة والسلام من الحبشة ویقال ما فی شفائک بلال ای ماء وکل ما یُبَلّ به الحلق من الماء واللبن ومنه قولهم اللهم ارحم ببلالها ای صِلوها بصلتها ونُدُوّها ویقال لا تبلّک عندی بلّة ای لا یصیبک عندی ندی ولا خیر -

ویقال ایضاً لا تبلک عندی بلال مثل قطام۔
ویقال طویت فلانا علی بُلّتہ بالضم وبُلالتہ وبلولہ
وبُلّتہ وبلولتہ کذلک وبُلکتہ اذا احتملتہ علی ما فیہ
من الاساءۃ والعیب وداریتہ وفیہ بقیۃ من الود
وجمع البُلّۃ بلال وطویت السقاء علی بلکتہ اذا
طویتہ وہو۔ بلبل بلبلیۃ باد نمناک بلبلہ بلبال
اندوہ تبلبل بفتحتین ہزار دستان۔ ومرد سبک
مبلبل درآویختن زبان وپاکیزہ چریدن ستور
علف را بل بہ شدن از بیماری (ع ف اک ۲)
ابلال استبلال کذلک وترکردن وبلکلہ شدد
للمبالغۃ فاتبل ورحم پیوستن (ع ف اض ۲)
وفی الحدیث بُلّوا ارحامکم ولو بالسلام اے ندوہا
بالصلۃ ویقال فی الدعاء بلّک اللہ بابن اے
رزقکہ اللہ۔ وبلت بہ ای ظفرت بہ۔ ویقال لئن
بلّت بک بدی لافارقنی او تؤدی حقی۔ رجل
أبَلّ مرد ستمگار سوگند خوار ابلال چیرہ شدن مرد
وقال الکسائی رجل أبَلّ وامرأۃ بلّاء ہو الذی
لا یدرک ما عندہ من اللوم وصفاۃ بلّاء ای ملساء
بل مخفف بسکون اللام یکے از حروف عطف بمعنی
چنان است وبجائے رُبّ نیز آمدہ است در شعر
کقول الشاعر (ع) بل مہمۃ قطعت بعد مہمہ ای
رب مہمہ۔ وقولہ تعالی ص والقرآن ذی الذکر
بل الذین کفروا قال الاخفش عن بعضہم ان
بل ہہنا بمعنی ان فلذلک صارت القسم علیہا۔
قال وربما اشتملت العرب بل فی قطع کلام واستیناف

آخر فینشد شعرا (ع) بل ما ہاج احزانا وشجوا اقد
شجا۔ قولہ بل لیست من لبیت ولا تُعَدّ فی وزنہ ولکن
جُعلت علامۃ لانقطاع ما قبلہ ومثل ہذا یسمی خرما
بالزاء المعجمۃ فی الزیادۃ وخرما بغیر المعجمۃ فی النقصان۔
قال وبل حرف ناقص ونقصانہا مجہول وکذلک
ہل وقد وان شئت جعلت نقصانہا واو واقلت
بلو ہلو قدو وان شئت جعلتہ یاء ومنہم من یجعل
نقصانہا مثل آخر حرو فہا فید غم فیقول بلّ وہلّ
وقدّ بالتشدید۔
بول۔ بَوْل۔ کمیز انداختن۔ وکمیز (ع ف اض ۲)
ابوال ج۔ والاسم البیلۃ کالجلسۃ۔ ویقال اخذہ البوال
بالضم اے بعثریۃ البول کثیرا۔ ویقال کثرۃ الشراب
مَبْوَلۃ بالفتح مِبْوَلۃ بالکسر کمیزدان ویقال فی التہدید
لَنُبَیِّلَنَّ الخیل فی عرصاتکم۔ استبالۃ بول فراگرفتن
بولان جی از طی بال دل۔ وتن آسانی وحال۔
دماہی بزرگ یقال خطر ببالی اے بقلبی۔ وفلان
رخی البال اے فی سعۃ من العیش۔ وما بالک اے
ما حالک۔ وقولہم لیس ہذا من بالی ای مما أبالیہ۔
بالۃ بوے دان واصلہ بالفارسیۃ بیلہ۔
بہل۔ بَہْل۔ اندک وآسان۔ ونفرین۔ وگذاشتن
بمراد (ع بفتحہا) یقال علیہ بَہْلۃ اللہ بالفتح والضم اے
لعنۃ اللہ وباہلۃ قبیلۃ از قیس غیلان ناقۃ باہل التی
لا سمۃ علیہا ولا عران ولا صرار ترعی حیث تشاء
بَہْل ج۔ ابہال مصدر منہ ناقۃ مُبْہَلۃ ومباہل جمہا
مباہلۃ یکدیگر را لعنت کردن ابتہال زاری کردن

قوله تعالى ثم نبتهل اى نتخالص فى الدعاء نجعل
مرد خنده نده - ونام معروفى از اهل سخم سرو ويقال
هو الضلال بن بضلل غير معروف معناه باطل -
بهدل - بهدلة نام مردى از تميم عاصم بن بهدلة -
سيد قراء الكوفة وهو ابن ابى النجود وبهدلة اسم امه -
بهصل - بهصل - بالضم تن آور بهصلة
زن كوتاه بالا -

بازلة - رفتاريست بزودى وباهم دشنام دادن
درد و بدل كردن -
بالة وبولة - نزار و ناتوان شدن (ع بضمهما)
بئيل كامير نعت منه يقال اتباعا فيئل بئيل -
البثلة - بالضم الشهرة -
بحل - بالفتح سخت دور كردن (ع ف اض ۲)
بحشلة - بياكوبى زنگيان رقصيدن بحشل كجعفر
لقب احمد بن عبد الرحمن المحدث المصرى -
بخصل - كجعفر مرد درشت بسيار گوشت و
بتحصل لحمه غلظ وكثر -
برجلان - بالضم دهيست بواسط برجلانية
محلة است در بغداد -
برزل - كقنفذ مرد دفرك -
برعل - كقنفذ كفتار بچه يا ديگ بچه كه از شغال
متولد شود -
برقلة - دروغ گفتن برقيل بالكسر كمان كروه
يعنى كمانيكه بدان گلوله اندازند -
بسكل - بالضم بروزن ومعنى فسكل وآن آب

پسين است از اسپهاى ريزان -
بسيل الرومى - بچوا كى است از نوكران هارون رشيد
وخلف بن بسيل من علماء الاندلس -
بشيل - بضم الباء وكسر النون جد محمد بن مسلم الشاعر
الاندلسى والاصح انه مهمل ولعلهم يكتبونه بالياء
اصطلاحا -
بهكلة - زن پر گوشت نازك اندام بهكنة مثله -
بيل - بالكسر ناحيه است به رى منها عبد الله
بن حسن وديهيست بسرخس منها عصام بن الوضاح -
ومحمد بن احمد بن عمرويه ومحمد بن حمدون بن خالد
وخلق كثير وديهيست بسمرقند -

فصل التاء

تبل - تبل - كينه تقال اصبت تبل تبول ج -
وتبله الدهر واتبله اى افناه - وتبله الحب واتبله
افسده واسقمه - تابل بفتح الباء وكسر ها حوايج -
وابزار تو ابل ج - يقال منه توبلت القدر تبالة
شهرى برمين وفى المثل اهون من تبالة
على الحجاج دكان عبد الملك ولاه اياها فلما اتاها
استحقرها فلم يدخلها -
تفل - تفل - آرد دهان افگندن چيزى مثل البزق
واوله البزق ثم التفل اقل منه ثم النفث ثم النفخ
(ع ف اض ۲ وك ۲) ومنه تفل الراقى - ورجل
تفل اى غير متطيب النفس بين التفل والمرأة
متفال - اتفال بوى ناك كردن تفل بضم الفاء
وفتحها بچه روباه بزيادة التاء -

تلل - تل - تودہ تلال ج - رجل ضال تال وجاء نا بالضلالة والتلالة وهو الضلال بن التلال کل فلک اتباع - مثل کف ۲ سخت یقال رمح متل تتل به ای یصرع - ویقال ذهب یتال ای یطلب لفرسه فحلا او هو یفاعل تکیل گردن تلتاة کوزه وجنبانیدن آن تلاتل ای زلازل وسختیها وتلة للجبین ای صرعه کما یقال کبه علی وجهه ویقال هو یتلة سوداء بحالة سوء -

تمهل - امتهلال - دراز شدن درراست شدن وکذلک اتمال واتمار ای طال واشتد -

تول - تولة - سودوتة - مثال همزة وسختی یقال جاء نا بتولاة وذولاة وهی الدواهی - توتة بالضم والکسر نوعے از جادوئے وتعویذ وفسون دوستی -

تالان - بفتحتین آنکه بجوبار دارسر فرود آورده راه رود او الصواب بالنون لابالتاء -

تثل - بالفتح نوعیست از خوشبوئے -

توزلی - مقصورة وممدودة بالا -

تربل - کزبرج وجعفر موضعے -

تعل - بفتحتین سنورش گلو -

تکل علیه - کفرح لغة فی توکل ای فی کل ذکرته علی الافظ -

متمثل - کمشمعل مرد دراز بالا معتدل اندام یا دراز راست قد واتمال طال واشتد تملول بالضم برعست وآن گیاهیست که در بنطی آنرا قنابری گویند وبادل فصل بهار نوباوه آرد والنفع شئی للبهق والوضح اکلا وضمادا مطلق للبطن صالح للمعدة والکبد ملائم للمحرور والمبرود وبکبوسه مشته تامول تانبول یعنی برگ پان وآن نوعے است از بیارهٔ نند بیارهٔ لوبیا که مزهٔ برگ آن همچو نیکاب است وآنرا اهل هند با فوفل وآبک میخایند وهو مشته مطوب باهی مقوللثة والمعدة والکبد وهو خمر الهند یمازج العقل قلیلا تمیلة کمینته جانوریست حجازی همچو گربه یا سیاه گوش تمالان تمیلات ج - وابو تمیلة یحیی بن واضح محدث -

تنبل - کدرهم وقرطاس وقرطاسه وزنبور کوتاه تنبل کتنصب وتانبول لغتان فی التامول للیقطین الهندی وتقدم فی ت م ل -

تثمل - کدرهم کوتاه تمثالة بالکسر مشاله -

فصل الثاء

ثأل - ثؤول - بالضم اثر خ تآلیل ج -

ثیتل - ثیتل - رنگ کلان سال ونام کوهے -

ثجل - ثجلة - بالضم کلانی وفراخی شکم (ع ک ف ۲) اثجل لغت منه ثجلا ومولثة مزاوة ثجلاء ای واسعة وشئی ثجل ای ضخم - وقولهم طعن فلان فلانا الاثجلین ای رماه بداهیة من الکلام -

ثرمل - ثرملة - تباه خوردن چنانکه سر ریش بیالاید ثرمکة بالضم روباه ماده - ونام مردے -

ثعل - ثعل - بالضم پستان افزونی بی شیر بزو گوسپند ثعول ج - ثعل بفتحتین دندان زیاده و کژ وراست برآمدگی آن (ع ک ف ۲) رجل اثعل

وامرأة ثعلاء - اثعال مخالفت کردن ثعالتر نام روباه وہی معرفة - ارض مثعلة بالفتح ای کثیرة الثعالب کما قالوا معقرة للارض الکثیرة العقارب - ثغل (ض اف ۲) بدرجی از طی -

ثفل - ثفل - انچہ بہ تک نشیند از ہر چیزے ویقال ترکت بنی فلان مثافلین ای یأکلون الثفل ای الحب وذلک اشد حال البدوی اذا لم یکن لہم لبن ویتعیشون بالحب - جمل ثفال بالفتح شتر گران رو وثفال بالکسر سفرہ آرد - وسنگ زیرین وستاس -

ثقل - ثقل - بالکسر گرانی وبار واثقال ج مثل حمل واحمال قولہ تعا واخرجت الارض اثقالہا ای اجسادبنی آدم - ثقلة گرانی یقال وجدت ثقلة فی الجسد ای فتورا وثقلا - ویقال احتملوا ثقلتہم بکسر القاف ای باسمتعہم کلہا - ثقل ک (ف ۲) وگرانی وگران شدن (ع بضمہما) مثال صغر صغر اقیل لغت منہ - ثقل بفتحتین رخت مسافر وچشم وی ثقلان آدمیان وپریان ثقل بسکون چربیدن چیزے بر چیزے وروزن دروا کردن گوسفندرا بجہت بر سنجیدن گوشت وے (ع ف اض ۲) امرأة ثقال بالفتح ای زران یعنی زن گران سرین تثقیل گران سنگ گردانیدن اثقال گران بار کردن وشدن لازم ومتعد یقال اثقلہ الحمل ثقلت المرأة فہی مثقل ای ثقل حملہا فی بطنہا وقیل ای صارت ذات ثقل کما یقال اثمرت ای صارت ذات ثمر - مثقال بالکسر سنگ زر دینار تا قل اذا کان لا ینقص وزنا نیز تا قل مثقال الشئ ہم سنگ چیزے ویقال القی علیہ مثاقیلہ ای مؤنتہ -

ثکل ثکل - بالضم بے فرزند شدن زن - ثکل بفتحتین کذلک (ع ک اف ۲) امرأة ثاکل وثکلی لغت منہ یقال ثکلتہ امہ - گم کناد اورا مادروے واثکلہ اللہ امہ - ثکول بالفتح زن فرزند گم کردہ ویقال الحرب للوالدات مثکلة کما یقال الولد منحلة مجبنة - اثکال اثکول لغة فی عثکال وعثکول یعنی خوشہ خرما -

ثلل - ثلة - رمہ بسیار از گوسپند وبزدر آمیختہ ویقال ہی للضأن خاصة وللمعزی یقال جلة خاصة ثلل بالکسر ج - مثال بدرة وبدر وپشم کسار جید الثلة ای الصوف - حبل ثلی رسن از پشم ولا یقال للشعر ولا للوبر ثلة فاذا اجتمع الصوف والشعر والوبر قیل عند فلان ثلة کثیرة - واثل الرجل فہو مثل ای کثیر الثلة - وثلة البسر ما اخرج من تراب ثلة بالضم گروہ ثل سرگین اندا ختن سمتور - وخاک در انباشتن بچاہ - وویران کردن خانہ - وہموان ستحفر اصل الحائط ثم تدفع فینقاض وفرو ریختن سیم (ع ف اض ۲) ویقال ثل اللہ عرشہم ای ہدم ملکہم - وثل عرشہم ای ذہب عزہم - اثلال رخنہ برآوردن ثلمة ایضا رخنہ ثلل بفتحتین ہلاک شدن وہلاک کردن لازم متعد -

ثمل - ثمیلة - باقی ماندہ آب در مشک وغیرہ ثمیل ج

وباقی ماندۂ آب وعلف در شکم ستور - وباقی ماندہ
ہر چیزے ویقال ما ثملت شرابی بشیٔ من طعام و
معناہ ما اکلت قبل ان اشرب طعاما وذلک یسمّٰی
التمیلۃ - ثملۃ بفتحتین باقی آب در تک خنور ثملۃ
کذلک وپشم پارۂ کہ باوی قطران در وغن شتر
مالند مثلۃ بالکسر کذلک - ثمال بالضم زہر گشندہ
ثمّل بالتشدید مثلہ وجمع ثمالۃ بالضم یعنی باقی آب
در تک حوض وخنور - وسر شیر آثمال بسیار سر شیر
بستن یقال اثمل اللبن اذا کثرت ثمالتہ وباقی
گذاشتن چیزے را تثمیل کذلک - ثمالۃ حیی از عرب
ثمالۃ بالکسر بناہ یقال فلان ثمال قومہ ای غیاثہم
وعیالہم - مثمل بناہ وحائے ثمل بفتحتین شراب دریا تین
کسے را (غ ک اف ۲) ثمل بکسر ۲ لغت منہ -

ثول - ثُول - گروہ زنبور لا واحد لہ من لفظہ -
ثویلۃ من الناس جماعۃ منہم جارت من بیوت
متفرقۃ - تثوّل بدشنام وزدن فرو گرفتن کسے را
صلتہ بعلی - ثول بالتحریک دیوانگی گوسپند
(غ ک اف ۲) شاۃ ثولاء وتیس اثول لغت منہ -
انثیال فرو ریختہ شدن خاک - وفرو گرفتن
مردم از ہر جانب -

ثہل - ثَہلان - کوہے ویقال ہو الضلال
بن ثہلل مثل بہلل غیر مصروف قال ابو عبید ہو
من اسماء الباطل -

ثیل - ثیل - بالکسر غلاف قضیب شتر - وگیاہے
بعیر اثیل شتر بزرگ قضیب -

اثبل - بالضم وبفتحتین درد -

اثرثال - بالفتح جد والد المحدث احمد بن عبد العزیز
بن احمد البغدادی لہ جزء مشہور -

اثرطلۃ - سستی وفروشتگی ومرثر طلا جامہ کشان گذشت -

اثرعلۃ - بالضم موے گردن خروس -

اثرغل - کقنفذ روباہ مادہ اثرغول کزنبور گیاہے -

اثنتل - بالکسر کوتاہ اثنتلۃ بالفتح بیضۂ گندہ اثنتل آنکہ
پس از پاکی پلید شود -

فصل الجیم

جال - جَیَال - علی فیعل اسم علم کفتار وہی معرفۃ
بلا الف ولام جَیَالۃ مؤنث وربما قالوا الجیل بحذف الہمزۃ
للتخفیف وتیر کون الیاء مصححۃ لان الہمزۃ وان کانت
ملقاۃ فی اللفظ فہی مبقاۃ فی النیۃ -

جبل - جبل - بفتحتین کوہ جبال ج - جبلان
دو کوہ طی وآن آجا وسلمی است جبلہ اللہ ای خلقہ -
اجبال بکوہ شدن مردم - وبسختی زمین رسیدن
چاہ جبلۃ بن ایہم آخر ملوک غسان - جبلۃ بالکسر خلقت
یعنی آفرینش یقال انہ لذو جبلۃ ای عظیم الخلقۃ -
مال جبل مال بسیار جبل ایضاً - امرأۃ مجبال
عظیمۃ الخلق - شئ جبل بکسر ۲ غلیظ طعاف جبلۃ بالضم
کوہان جبل بضمتین ج - ومردم وفیہ لغات قرئ
بہا قولہ تعالیٰ ولقد اضل منکم جبلاً کثیرا بالضم وجُبُلا
بضمتین وجَبَلا بالفتح وجِبِلاً بکسرتین مشدد وجُبّلاً
بضمتین مشدد ا - جبلۃ بالتشدید آفرینش - و
آفریدگان قولہ تعالیٰ والجبلۃ الاولین قرأہا الحسن

بالضم حبلات ج - جنبل بضمتین قدح چوبین -
جثل - جثل - موے انبوہ یقال مستحب فی نواحی الخیل الجثلة وہی المعتدلة فی الکثرة والطول جثولة جثالة مصدر منہ (ع ع بضمہما) جثلة مورچہ سیاہ شجرة جثلة درخت بسیار برگ و دفرک ویقال اجثال الطیر اذا انفش ریشہ - واجثال الرجل اذا غضب وتہیا للقتال - واجتثل النبت اذا اہتز وامکن لان یقبض علیہ مجتثل مثال مضمحل بر پاے ایستادہ -
جحل - جحال - بالضم زہر جحل زنبور و ملخ بزرگ جحل ایضاً مشک بزرگ و آفتاب پرست کہ انزا حربا نیز گویند وجحل یعنی کوہ غلطان - و فگندن تجحیل مبالغة فیہ یقال جحمہ ای صرعہ و جحلہ بزیادة المیم کذلک -
جحدل - جحدل - فربہ و گرد اندام جحدلة اے صرعہ -
جحفل - تجحفل - مفکر رجل مجحفل اے عظیم القدر جحفلة بتثلیث اسپ محفلہ وجحفلة اے رماہ وصرعہ - انجحفل القوم اجتمعوا - جحنفل کلان لب والنون زائدة -
جدل - جدل - اندام جدول بضمتین ج -
اجدل چرغ مجدل بالکسر کوشک جدالة بالفتح غورہ خرما سفال سخت ناکردہ جدال ج - وزمین یقال ترکہ بالجدالة - وطعنة فجدلہ ای رماہ بالارض فانجدل ای سقط - مجادلة جدال بالکسر خصومت کردن جدل اسم فیہ - جدل بسکون دوم محکم تافتن رسن را (ع ف اض ۲ و ک ۲) جاریة مجدولة الخلق اے حسنة الجدل - مجدول بر پیچان نہ از لاغری - غلام جادل اے شدید - والجادل من ولد الناقة فوق المراشح وہو الذی قوی ومشی مع امہ - وجدل الحبل فی سنبلہ اے قوی - جدیل مہار ناقہ از پوست - وجمل جدیل وشدقم فلان من الابل کانا للنعمان بن المنذر - جدیلة خو - وقبیلہ - و کرانہ ونام زنے کہ ام قبیلہ است جدلی مثال ثقفی منسوب الیہ - جدلا وزرة نافتہ مجدولة کذلک
جندل - جندل - بالکسر سنگ وتنہ درخت ومنہ قول الحباب بن المنذر انا جذیلہا المحکک ویقال فلان جذل مال اذا کان رفیقا بسیاستہ جاذل بر جاے ایستادہ چون ستون جدل بالتحریک شادی وشادمانی کردن (ع ک اف ۲) جذلان لغت منہ اجذال متعد منہ اجتذال لازم منہ
جرل - جرل - بفتحتین سنگ جرول کذلک ونام درندہ - ولقب مردے ارض جرلة ومکان جرل سنگ ناک اجرال ج - وایضاً جمع جرل مثل جبل واجبال - جریال بالکسر رنگ سرخ - وخمر جریال الذہب گونہ زر جریال الخمر گونہ شراب -
جرحل - جرحل - شتر سطبر -
جزل - جزل - ہیزم سطبر وخشاک جزیل بزرگ وبسیار عطاء جزل وجزیل ای کثیر جزال ج - اجزال بسیار داون یقال اجزلت لہ من العطاء

ای کثرت لہ - وفلان جزل الرأی ای صلب مستقیم دامرأۃ جزلۃ بینۃ الجزالۃ اذا کانت ذات رأی ولغظ جزل اے صلب صحیح وہو خلاف رکیک - جزل ایضا بریدن (ع ف اک ۲) یقال جزلت الشئ جزلتین اے قطعتہ قطعتین - جزلۃ بالکسر اے قطعۃ عظیمۃ من اقم - وہذا من الجزال ای من صمیم النخل جزل بفتحتین ریش کوہان (ع ک اف ۲) بعیر اجزل انفت منہ - جوزل کبوتر بچہ - وجوان - وزہر - جعل جعل خرما بنان کوتاہ جعلۃ یکے - وکردن جعل کذلک (ع بفتحہما) وقولہ تعالی وجعلنی نبیا ای صیرنی وجعلوا الملئکۃ الذین ہم عباد الرحمن اناثا ای سموہم - جعل بالضم مزد جعالۃ بالکسر کذلک جعیلۃ مثلہ - مجعل ض اف ۲ کوہ غلطان - ونوع از جانوران آبی سیاہ جعلان ج - وجعل الماء بالکسر جعلا اذا کثر فیہ الجعلان جعال بالکسر دست مال دیک وخنور جعل بفتحتین ج - مثال کتاب وکتب وجعلت القدر اے انزلتہا بالجعال وپاے مزد دادن وبکشتی آمدن مادہ سگ وسباع اجتعال کردن -

جفل جفل - ابر بے آب جفال بالضم صوف بسیار وآب آورد - وسر جنبش دیگ - وہر چیہ بہ بسیاری وصف کنند آنرا جفالۃ من صوف اے جزۃ منہ وہو اسم مفعول مثل قولہ تعالی الا من اغترف غرفۃ - ویقال دعوتہم الجفلی والاجفلی وہو ان تدعو الناس الی المعاک عامۃ - ویقال دعی فلان فی النقری لا فی الجفلی والاجفلی ای دعی فی الخاصۃ لا فی العامۃ - وجاء القوم اجفلۃ وازفلۃ - وجاؤ باجفلتہم وازفلتہم ای جماعتہم وقال بعضہم الاجفلی والازفلی الجماعۃ من کل شئی جفل ای اسرع - جافل ای منزعج - اجفیل ترسندہ وبددل اجفال گریختن بشتاب وشتافتن جفالۃ گروہ مردم گریزان ریح مجفل وجافلۃ ای مسرع - وجفلت الریح بالتراب اذا ہبتہ وطیرتہ انجفال برکندہ شدن -

جلل جلل - بالفتح بادبان جلول ج - جل بالضم پوشش ستوران جلال ج - اجلۃ جمع الجمع وایضا جل ہمہ ومعرب کل وجل الشئ معظمہ - جلی کار بزرگ جلل ج - جلۃ بالضم مخنور خرما جل بالکسر مائے کشت درودہ ویقال مالہ دق ولا جل اے دقیق وجلیل - جلۃ شتران کلان سال وہی جمع جلیل مثل صبی وصبیۃ - وشیخۃ جلۃ ای مسان - مجلۃ بالفتح کتاب حکمت وادب - وہر چیہ باشد از کتاب بزرگ وجلال اللہ ای عظمتہ اللہ - ویقال فعلتہ من جلالک ای من اجلک - جلالۃ بزرگی وبزرگ شدن - ومسن شدن (ع ف اک ۲) وجلبتا لہا جن عن الولد ای صغرت - جلالۃ بالتشدید مادہ گاؤ پلید خوار وفی الحدیث نہی عن لبن الجلالۃ - جلال بالضم بزرگ جلالۃ ناقۂ بزرگ جلل بفتحتین کار بزرگ وکار آسان وہو من الاضداد - وفعلت ذاک من جلالک ای من اجلک - جلیل بزرگ ومسن - دیزکہ ازوی از آخر گاہ سازند جلیلۃ یرین جلائل ج

جُلجُل واحد جلاجل وہو معروف وہو اسم موضع ایضاً - جلجلۃ بانگ جلجل و بانگ عدد و صنبانیدن چیزے بدست مُجلجِل ابر بار عدد و تجلجل فی الارض اے ساخ فیہا و دخل - و تجلجلت قواعد البیت ای تضعضعت - و فی الحدیث ان قارون خرج علی قومہ متبخترا فی حُلّۃ لہ فامر اللہ الارض فاخذتہ فہو یتجلجل فیہا الی یوم القیمۃ - حمار جلاجل بالضم خر روشن آواز جُلجُلان کشنیز و یقال ہو السمسم فی قشرہ قبل یُحصد - و ہو ایضاً حبّۃ القلب یقال اصبتُ جلجلان قلبہ - جلول بیرون شدن از شہرے بشہرے دیگر (ع ف اک ۲) و ہم قوم جالۃ - جِل بالفتح پشک ستور بر چیدن (ع ف اض ۲) و منہ سمیت الدابۃ التی تاکل العذرۃ جلالۃ اجتلال کذلک جَلّۃ پشک گوسپند و شتر یقال ان بنی فلان وقود ہم الجلۃ و الوالۃ - و ہم یجتلون الجثۃ ای یلتقطون البعرۃ - اجلال بزرگ قدر گردانیدن فلان ما اَجلّنی ولا احشانی ای ما اعطانی جلیلۃ ولا حاشیۃ فالجلیلۃ التی نُجّت بطنا واحدا و الحاشیۃ صغار الابل - ویقال ما اجلنی ولا ادقنی ای ما اعطانی کثیرا ولا قلیلا - ویقال مالہ جلیلۃ ولا دقیقۃ ای مالہ ناقۃ ولا شاۃ - تجلیل فراز گرفتن و جل بر اسپ افگندن مُجلِّل ابر فراز گیرندہ ہمہ زمین را بباران تجلل زیر چیزے شدن تَجلّلہ اے اخذ جلالہ - تجلّل بزرگی نمودن فلان یتجلل عن ذلک ای یترفع عنہ جَلوا ر بالمد نام دیہے لفارس جَلولی منسوب بوے -

جمل - جمل بفتحتین شتر نر جمال و اجمال و جمالات و جمائل ج - و پدر جمی از ندمج جامل شتر کلہ با شتربان و اسباب آن قال ابن السکیت یقال للابل اذا کانت ذکورۃ ولم تکن فیہا انثی ہذہ جمالۃ بنی فلان و قرئی کانہ جمالۃ صفر - و استجمل البعیر ای صار جملا اذا اربع - جمالۃ شتربان مثل الخیالۃ و الحمارۃ - جمال خوبی و خوب شدن (ع ض) جمیل لغت منہ و ایضاً پیہ گدختہ جمیلۃ جملاء لغت منہ مؤنثہ - جُمّال بالضم و التشدید اجمل من الجمیل - جمیل بالتصغیر مرغے جملان بالکسر ج - مثال کعیت کعثان - جمل بالضم و سکون نام زنے جملۃ ہمہ جُمَل ج - اجمال جملہ کردن حساب - و نیکوئی کردن کسے را و نیکو کردن کار - و پیہ گدختن - و بسیار شدن شتر جَمَل بالفتح پیہ گداختن (ع ف اض ۲) اجتمال کذلک - جُمالۃ نیکوئی و خوبی کردن با کسے - رجل جمالی بالضم مشدد الیاء عظیم الخلق - ناقۃ جُمالیۃ تشبیہ بالفحل من الابل فی عظم الخلق حساب الجمل بالضم و التشدید نوعے از حساب جُمّل ایضاً رسن کشتی کہ آنرا قاس نیز خوانند و قرأ ابن عباس حتی یلج الجُمّل بالضم و التشدید تجمیل آراستن تجمّل خوبی نمودن - و پیہ گدختہ خوردن و منہ قیل للمرأۃ تجمّلی و تعفّفی اے کلی الشحم و اشربی العفافۃ و ہی ما بقی فی الضرع من اللبن -

جول - جول - جَوَلان گرد برآمدن (ع ف ا ض ۲) اجتیال التجیال کذلک - جَوَلان المال ستوران خرد

جولان بالمتکمین کوہے بشام آجالۃ برگردنہیدن یقال فی المیسر اجل السہام۔ تجوال برگشتن تجویل مشلہ۔ جلت ہذا من ہذا ای اخرتہ منہ واجبات منہ کذلک۔ وتجاولوا فی الحرب ای جعل بعضہم علی بعض وکانت بینہم مجاولات۔ مجول بالکسر شاماکچہ۔ وسپر جول بالضم دیوار سرچاہ جال مشلہ آجول ج۔ یقال مالہ جول ای عقل وعربیۃ تمنعہ مثل جول البئر جہل۔ جہل۔ نادانی خلاف العلم ونادانستن جہالۃ کذلک (ع ک اف ۲) تجاہل نادانستہ آوردن استجہال نادان شمردن وسبک داشتن تجہیل بنادانی منسوب کردن مجہاۃ کارے کہ برجہل وارد کسے را جہل بالفتح بیابان بے کود ونشان ویقال کان ذلک فی الجاہلیۃ الجہلاء تاکید الاول یشتق لہ من اسمہ مایؤکد بہ کما یقال ذئدوا تذ ولیلۃ لیلاء ویوم ایوم۔

جیل۔ جیل۔ ترک۔ وروم وجیل من الناس ای صنف جیلان بالکسر قومے دربحرین ترتیب دادۂ کسریٰ جیلان بالفتح حیی از عبد القیس جیلان الحصی ما اجالتہ الریح منہ۔

جبتل۔ بجعفر موضعیست دریمن ازدیار نہد۔

جہمل۔ کسمند مرد جفاکار۔

جحشل۔ بجعفر وقنفذ وعلابط سبک جلد۔

جحذل۔ بجعفر وقنفذ نوجوان گرداندام فربہ۔

جرثل التراب۔ سقاہ بیدہ از دست خاک را پراند۔

جردیل۔ کزنجبیل کردبان وآن کسیکہ دست برسر طعام نہد تا کسے نخورد

جردلۃ۔ بافتادن نزدیک شدن ووقع فی صحیح البخاری فمنہم الموبق بعملہ ومنہم من یجر دل فی روایۃ فمنہم المجردل کلاہما بالجیم فیما ضبطہ الاصیلی وفسرہ بالاشراف علی السقوط وحکی ابن الصابونی المجزدل بالزاء والجیم وہو وہم وروایۃ الجمہور بالخاء والراء۔

جرعلیل۔ کزنجبیل غلیظ۔

الجطلاء من النوق شتر مادۂ سست وناتوان وشتر مادۂ کہ بیک روش نخاید۔

جعبلۃ۔ شتابی کردن۔

جعثل بن عاہان۔ کقنفذ قاضی افریقیہ۔

جعدل۔ بجعفر سخت ودرشت جعدل گنہبل وخبعثن مشلہ۔

جعفلیل۔ کزنجبیل مرد کشتۂ آماسیدہ وطعنہ فجعفلہ ای قلبہ عن السرج فصرعہ یعنی نیزہ زد وبرگردانید او را از زین وبرزمین انداخت۔

جمحل۔ کشتمخ احشای صدف۔

جمعلیل۔ کزنجبیل فراہم آرندۂ ہر چیز جمعلیلۃ گفتار وشتر مادۂ سالخوردہ یا درشت استوار یا شتر مادۂ کہ بسبب لاغری ایستادن نمیتوانست سپس برخاست جمعلۃ من العسل والسمن بقدر گردگان از شہد بارو غن امرأۃ مجعلۃ اللحم زن فراہم گوشت جماعیل وقد تشدد المیم دہیست بقدس

جنشل۔ بجعفر نام شخصے۔

جنجل - کقنفذ ترہ ایست مانند مارچوبہ جوش دادہ خورندش -

جنعدل - کسفرجل وقرعمل مرد فربہ درشت -

جهبل - کجعفر تکہ کلان یا کلان سر یا سالخوردہ زن زشت وجهبل بن سیف آنکہ خبر وفات نبی صلعم بابل حضرموت رسانید وبنو جهبل فقہاء بالشام -

فصل الحاء

حبل - حَبْل - رسن حبال اَحْبُل ج - وعہد و امان وپیوستگی - وریگ تودۂ دراز کشیدہ - ولی ورگ گردن ورگ بازو وفی المثل ہو علی حَبْل ذراعک ای فی القرب منک - حبلة بالضم میوۂ درخت بلند خاردار وفی الحدیث لقد رأیتنا مع رسول اللہ صلعم وما لنا طعام الا الحُبلة ودورق السَّمُر ونوعے از پیرایہ کہ در جمیل باشد خضب حابل سوسمار حُبلة خوار حَبِل بالکسر سختی حبُول ج - ویقال للواقف مکانہ کالاسد لا یفر جبیل براح - حبل بفتحتین بارشکم وحبلت المرأة وہی حبلی ونسوة حبالی وحبالیات لانہ لیس لہا فعل فغارق جمع الصغری والاصل حبالی بکسر اللام لان کل جمع ثالثہ الف انکسر الحرف الذی بعدہا کما جدد جدعا فرتم ابدلوا من الیاء المنقلبة من الف التانیث الفا فقالوا حبالی بفتح اللام للفرق بین الالفین کما قلناہ فی صحاری ویکون حبالی کحُبلی فی ترک صرفہا لانہم لو لم یبدلوا استقلت الیاء لدخول التنوین کما تسقط فی جوار - حُبلی حبلوی حُبلاوی منسوب الیہ - قال ابو زید یقال حبلی فی کل ذات ظفر ویقال کان فی محبل فلان اے وقت حَبِل امہ بہ - وحَبَل الحَبَلة نتاج النتاج وولد البنین وفی الحدیث نہی عن بیع حَبَل الحَبَلة - حبلة بسکون الثانی وحرکتہ شاخ زرحبالہ بالکسر دام حابل دام گسترندہ - وتار وفی المثل اختلط الحابل بالنابل یعنی آمیخت تار وپود حبال ابستن کردن مجہول صید در آویختہ بدام حابول رسنے کہ بوے بر درخت خرما بالا روند احتبال صید کردن بدام محتبل الفرس پوند سم اسپ حبان بالکسر نام مردی حنبل نام مردی ومرد کوتاہ بالا وپوستین -

حتل - یقال مالی عنہ حَتْشال وحُتْشال بالضم ملین ومہموز ای بد -

حثل - حِثْیل نوعے از درخت کوہ ومرد کوتاہ حُثالة بالضم پوست جو وبرنج وخرماے کوفتہ وکنجارہ احتثال ہوس آبہ دادن کودک را -

حجل - حَجْل - بالفتح والکسر بند وپاے برنجن تحجیل سپیدی دست وپاے ستور فرس محجل اسپے کہ چہار دست وپاے او سفید باشد محجل الرجلین مطلق الیدین آنکہ پاہا سفید باشد ولا یکون التحجیل واقعا بیدا ویدین ما لم یکن معہما او معہما رجل ورجلان فان کان محجل الید ورجل من شق فہو محمسک الایامن مطلق الایاسر وعلی العکس وان کان من خلاف قل او کثر

فہو مشکول - حجلان رفتار بندی ورزع - وجہجہان رفتن (ع ف ا ص ۲) حاجلات الابل الصغار التی ضربت سوقہا ومشت علی بعض قوائمہا - واحجلت البعیر اذا اطلقت قیدہ من یدہ الیسری وشددتہ فی الیمنی - حجلۃ بالتحریک خانۂ عروسی حجال ج - وکبک محجل بفتحتین حجال ج - حجلی بالکسر جمع حجل و ایحی الجمع علی فعلی بالکسر الاحرفان ظربی جمع ظربان وحجلی جمع حجل یعنی کبک - وشترکرہ ریزہ حجلۃ یکے حجلا گوسپند سپید سمہا خوجلہ شیشۂ سرفراخ وحجلت عینہ ای غارت تحجل نام اسپے ست -

حدل - حدل - میل کردن بستم (ع ف اک ۲) صلتہ بعلی یقال رجل حدل ای غیر حدل احدل مرد کژمیان - وکتف وگردن بسوے سینہ بیرون آمدہ قوس حدلاء کمان سینہ بیرون آمدہ -

حذل - حذل - بالضم کرانۂ پیراہن وازار

حذل بالتحریک افتادن مژہ (ع ک اف ۲) یقال حذلت عینہ اذا سقطت حدبہا ونوعے از جبوب کہ نان سازند حذال بالفتح شلم کہ از بن درخت بیرون آید

حرجل - حرجل - بضمتین دراز -

حرنل - حرنل - سپند -

حزل - احزل - اے ارتفع

حزبل - حزنبل - کوتاہ استوار خلقت -

حسل - حسل - بالکسر بچۂ سوسمار کہ از بیضہ بیرون آمدہ باشد حسول ج - ابو الحسل سوسمار وفی المثل لاآتیک سن الحسل ای ابدا الان سنہا لاتسقط ابدا حتی تموت حسیل گوسالۂ حسیلۃ مؤنثہ حسالۃ بالضم مثل خثالۃ سبوس محسول بالحاء والخاء بکار نا آمدنی از ہر چیز حسلہ اے رذلہ وحسل بہ اے اخس حظہ - فلان یحسل نفسہ اے یقصر ویرکب بہا الدناءۃ حسیلۃ خرمائے خشک تباہ کہ شیرین نشود -

حسکل حسکل - بکسرتین بچۂ سوسمار و از ہر جانورے حساکل ج -

حصل - تحصیل - آمادہ کردن حاصل الشیٔ ومحصولہ اے بقیتہ ونقدہ - حصائل بقایا حصیلۃ یکے محصالۃ زرنے کہ خاک معدن گرد آرد تحصیل الکلام ردہ الی محصولہ تحصیل گیاہے حصل الفرس اذا اشتکی بطنہ من اکل التراب الذی علی النبت - حصل بالتحریک غورۂ خرما سخت ناشدہ حصلۃ یکے احصل النخل مغورہ کرد حصالۃ بالضم انچہ ماندہ باشد درخرمن از جبوب حوصلۃ سنگدان مرغ حواصل ج - وحوصل الطیر اے ملأ حوصلتہ یقال ہنہ حوصلی وطیری -

حظل - حظل - باز داشتن از تصرف وحرکت (ع ف ا ض ۲) صلتہ بعلی رجل حظل وحظال مرد سخت تنگ گیر درخانہ حظلان بکسر الحاء اسم فیہ - حظلان بفتحتین رفتار خشمگین حنظل درخت تلخ خنظلہ یکے وحظل البعیر بالکسر اذا اکثر من اکل الحنظلۃ -

فهو حطل وابل خطالی حنظلة ایضاً بزرگ از بنی تمیم ویقال لهم حنظلة الاکرمون۔

حفل۔ حَفَل۔ باک داشتن۔ وگرد آمدن (ع ف اک ۲) احتفال کذلک۔ وعندہ حَفَلٌ من الناس ای جمع مَحْفِلٌ مُحتفل جاے گرد آمدن ضرع حافل پستان پرشیر وشجعة حافل دواد حافل ای کثیر السیل وحفلت السماء حفلا ای جدّ وقهما۔ وحفلته ای جلوته فتحفل واحتفل۔ لاتحفل بہ باک مدار بوی وحفلت بہ ای بالیت بہ۔ حفالة بالضم سبوسۂ ہر چیز یقال ہو من حفالتهم وحثالتهم ای ممن لاخیر فیهم۔ رجل ذو حفلة مبالغہ کنندہ در ہر چیزی واخذ للامر حفلته اذا حد فیه۔ احتفل الوادی بالسیل اے امتلأ بہ۔ تحفیل چندگاہ نادوشیدن ناقہ زا بجہت فروختن تا بزرگ پستان وپرشیر نماید شاۃ محفلة مصراۃ کذلک ونہی رسول اللہ صلعم عن التصریة والتحفیل

حقل۔ حَقَل۔ کشت برگ بیرون آوردہ ہنوز پایہ سبز نا شدہ۔ وزمین خوش پاکیزہ حقلة یکے وفی المثل لاتنبت البقلة الا الحقلة۔ حقلة ایضاً درد شکم از ترۂ خاک آلودہ خوردن وقد حقلت الابل حَقَلَةً احقال ج۔ حقیلة آب ترہ درشکم حقیل نام موضعے محاقلة فروختن کشت سبز وکشت نا درودہ بہ گندم وقد نهی عنه۔ حقال باز ماندن از جماع بسبب سستی نر وحَقَلَ الشیخ باز ماند پیر از جماع حوقلة نرۂ سست بیکار۔

حکل۔ حَکَل۔ بالضم انچہ پیدا نشود صوت و معنی او از سخن ویقال فی لسانه حکلة اے عجمة لا یبین الکلام۔ واحکل علی الخبر اے انکل واتکل واشتکل۔ حنکل کوتاہ ناکس۔

حلل۔ حَلّ۔ کشادن گرہ (ع ف ض ۲) انحلال لازم سنہ ورو غن کنجد۔ وفرود آمدن حلول محل کذلک۔ محل ایضاً جاے فرود آمدن یقال حللت بالقوم وحللت القوم بمعنی حلال بالفتح حلال شدن حل بالکسر کذلک (ع ف اک ۲) وواجب شدن یقال حل العذاب علیهم یحل بالکسر اے وجب ویحل علیهم بالضم اے نزل وقرء بهما قوله تعالی فیحل علیکم غضبی وبیرون آمدن زن از عدت یقال حلت المرأة اے خرجت من عدتها وحل الدین یحل بالکسر اے انقضی اجله حلولا وبیرون آمدن حاجی از احرام حلال کذلک۔ حِل بالکسر حلال ضد حرام ولقب مردے رجل حل وحلال از احرام بیرون آمدہ یقال انت حُلّ وانت حُرُم بالضم الاکثیر والحل ایضاً ما جاوز الحرم۔ ویقال ما حالفا ذکر حلا ای اشتمل قوم حلة اے نزول وفیهم کسرة وحی حلال بالکسر حلة حلة ایضاً وحلول بمحلہ رسیدن قربانی وسی موضع النحر قوله تعالی حتی یبلغ الهدی محله۔ ویقال ہو فی حلة صدق اے بمحلة صدق۔ محلة بفتحتین جاے باش وجاے فرود آمدن مکان حلال جائے کہ در وے بسیار فرود آیند محل الدین مهلت دارم محلل ض اف ۲ بردہاے یمانی حلة یکے وایضاً ازار ورداء لایسمی حلة حتی یصیر ثوبین

حلیل شوے حلیلۃ زن - ومرد وزن فرود آینده بجائے اخلیل بکسرتین سوراخ بزه وسوراخ پستان ویجمع علی احالیل ومنه انها لاشخوب الاحالیل - احلال فرود آوردن - وحلاله کردن زن را - وبمابهاے حلال درآمدن وبجاے حلال یعنی غیر محرم محلّتان بالضم دیک ودستاس محلّات دیک ودستاس ودلو وکارد وتبر اے من کانت عنده هذه الآلات حلّ حیث شاء - ویقال احلّت الشاة اے نزل اللبن فی ضرعها بالانتاج محلّل فی النکاح حلال کننده سه طلاقه - المحلّل فی السبق درآینده در رهان بشرط آنکه اگر سبق یابد بگیرد اگر مسبوق شود ندهد واحلّ بنفسه اے استحق العقوبة مکان محلّل اذا اکثر الناس به الحلول - احتلال فرود آمدن - تحلل استثنا کردن ورسوگند استحلال حلال شمردن حلّحاته ازجاے جنبانیدن کسے را - واندن شتر را یقال حلّحلت بالناقة اذا قلقلت لها حلّ بالتسکین وهو زجر للناقة وحوب للزجر البعیر وحلّ ایضاً بالتنوین فی الوصل - تحالحل دور شدن ازجاے تحلیل حلال گردانیدن وهو ضد التحریم یقال حلّلته تحلیلا وتحلّة - ویقال فعلته تحلّة القسم اے فعلت ما حلّلت به یمینی ولم ابالغ ومنه قوله تعالی قد فرض الله لکم تحلّة ایمانکم - وفی الحدیث لایموت لمومن ثلثة اولاد فتمسّه النار الا تحلّة القسم اے قدر ما یبرّ الله تعالی القسم فیه لقوله تعالی وان منکم الا واردها کان علی ربک حتما مقضیا ثم قیل لکل شئی لم یبالغ فیه تحلیل یقال ضربته تحلیلا - حلل بفتحتین سستی بی ستور فهو احل بیّن الحلل - حُلاحل بالضم مهتر بزرگ حلاحل بالفتح ج -

حَمَل - حِمل - بالکسر بار پشت وبسر بر داشتن (ع ف ا ک ۲) ومنه قوله تعالی وهم یحملون اوزارهم یوم القیمة حملا ای وزرا - حمل بالفتح بار شکم وبار درخت وبار گردن قال ابو زید فی حمل الشجر لغتان الفتح والکسر ویقال حملت المرأة الشجرة حملا ومنه قوله تعالی حملت حملا خفیفا ویقال امرأة حامله وحامل اذا کانت حبلی فمن قال حامل قال هذا لغت لایکون الا للاناث ومن قال حامله بناه علی حملت فهی حاملة وهذا اذا حملت علی ظهرها او علی راسها شیأ فهی حاملة لاغیر لان الهاء انما تلحق للفرق فاما ما لایکون للمذکور فقد استغنی فیه عن علامت التانیث فان اتی بها فهو علی الاصل هذا قول الکوفیین واما قول البصریین فانهم یقولون هذا غیر مستمر لان العرب تقول رجل ایّم وامرأة ایم ورجل عانس وامرأة عانس مع الاشتراک وقالوا امرأة مُضبِیَة وکلبة مجریة مع غیر الاشتراک فالصواب ان یقال قولهم حامل وطالق وحائض واشباه ذلک من الصفات التی لاعلامة فیها للتانیث فهی اوصاف مذکرة وصف بها الاناث کما ان الراویة والرئیة والخیاة اوصاف مؤنثة وصف بها الذکران - حملة بفتحات جمع حامل یقال هم حملة العرش وحملة القرآن - حملة بسکون ۲

آهنگ کردن بجنگ سعد بعلی وحرب برانگیختن قومے
وحمل علے نفسه ای جهد با فی السیر - وحمالة بحمالة
ای کفلت - وحملت ادلاله واحتملت بمعنی - قال
الشاعر ۵ وولّت فلم احمل وقالت فلم اجب ۵ لعمر ابیها
انی لظلوم ۵ وحمل بفتحتین بره حملان بالضم
ج - واول بروج احمال باری داون به برداشتن
واحملت الناقة فهی محمل اذا نزل لبنها من غیر حمل
وکذلک المراة واستحملته ای سالته ان یحملنی -
وحملته الرسالة ای کلفته حملها وتحمل الحمالة اسے
حملها - وتحملوا واحتملوا بمعنی ارتحلوا - وتحامل علیه
ای مال - وتحاملت علی نفسی ای تکلفت الشئ علی
مشقة - متحامل بفتح المیم قد یکون موضعا ومصدرا
تقول فی المکان هذا متحاملنا وفی المصدر ما فی فلان
متحامل ای تحامل - وما علی فلان محمل مثل مجلس
ای معتمد - محمل بارگیر محامل ج - محمل ک اف ۲ -
دوال شمشیر - حمالة بالفتح انچه برداشته شود از دیت
وتاوان وجز آن حمالة بالکسر نام اسپے ودوال
شمشیر حمائل ج - قیل حمائل السیف لاواحد لها
من لفظها وواحدها محمل ک اف ۲ حمولة بالفتح
بارگی وفعول تدخله الهاء اذا کان بمعنی مفعول نحو
حمولة بالضم بارها حمول بلا هاء الابل التی علیها
الهودج کانت فیها نساء اولم تکن - جمیل الذی
یحمل من بلده صغیرا ولم یولد فی الاسلام -
وآب آور - وبدر فتار - وبسر خوانده حول موضعے
حول - حَوَل - توانائی وحیلت - وسال -
وگذشتن صلته بعلی ویکسالہ شدن کودک وسرائے
یقال حالت الدار وحال الغلام فهو حولی و
برگشتن کسان از حالت اول وکژ شدن وے
(رع ف اض ۲) وکل ذی حافر اول سنة حولی
والانثی حولیه والجمع حولیات - حُول برجستن بر اسپ
وبر نشستن - واز عهد برگشتن - وبرگشتن
گونهٔ روے - ومانع شدن میان دو چیز -
وبجاے دیگر گشتن وجنبیدن حِیال بالکسر
آبستن ناشدن ناقه ونخل بعد از گشن داون
وهی ابل حیال - ویقال قعدت حوله وحوالته
وحولیه ولا تقل حوالیه بالکسر - وقعدت حیاله وبحیاله
ای بازائه واصله الواو - والحول بالضم الحیال
وایضا جمع حائل من النوق ویقال حائل حُوَّلٌ
وحُوَّلٌ قال الکسائی اذا لم تحمل الناقة اول السنة
یحمل علیها فهی عائط وحائل وجمعها عِیَط وعُوَّط
وعُوَّطط وحُول وحُوَّل فاذا لم تحمل السنة المقبلة
ایضا فهی عائط عیط وعائط عُوَّطٌ وعُوَّططٌ و
حائل حُوَّلٌ وحُوَّلٌ وبعضهم یجعل عوطط مصدرا
ولا یجعله جمعا وکذلک حُوَّل - ویقال هو حولة
من الحول ای داهیة من الدواهی - حُوَّلا ر
بالضم والکسر پوست کہ با بچہ بیرون آید از شکم
وآب کہ بر سر کودک بیرون آید بوقت زادن
وے قال الخلیل لیس فی الکلام فعلا ر ک ا
ف ۲ مع المثل الا حَوَلا ر وعنبا ر وسبرا ر حالته
گشت بر چیزے حال حالات واحوال ج -

حال ایضا گل سیاه وفی الحدیث ان جبرئیل قال اخذت من حال البحر فحشت فمه یعنے فم فرعون حین اغرق وگرد و بچه کودک و پشتواره وحال متن الفرس وسط ظهره موضع اللبد - حائل شتر تازاینده - وشتر بچه ماده لانه اذا نتج وقع علیه اسم تذکیر وتانیث فان اذکر عقب والانثی حائل یقال تجت الناقة حائلا حسنة - ولا افعل ذلک ما ارزمت ام حائل - تحول برگشتن از جائے بجائے والاسم الحول ومنه قوله تعالیٰ لا یبغون عنها حولا وپشتواره برداشتن - وحیلت کردن احاله محال گفتن وبر جستن بر پشت اسپ واحال الرجل اذا حالت ابله فلم تحمل ورو ے آوردن بر کارے یقال احال علیه بالسوط یضربه ای اقبل - وفی المثل تجنب رودنة واحال یعدو - وبرگشتن سال وسال گشت شدن سر لے وطعام وجز آن فهو محیل ومحول وحوالت کردن وام یقال احال علیه بدینه والاسم الحوالة ویک سال بجائے بودن یقال احال الرجل بالمکان واحول وریختن آب از دلو - ونگونسار کردن دلو را - محاولة خواستن چیزے وکارے والاسم الحویل - تحویل برگشتن و برگردانیدن لازم متعد - محاله بالفتح چاره یقال المرء یعجز لا محالة - ویقال الموت آت لا محالة یعنی ناچاره رجل حولة مثال همزة متحال یعنی حیله گر ویقال هو احول منک ای اکثر حیلة منک وما احوله فی التعجب - ورجل حول بالضم والتشدید ای بصیر بتحویل الامور وهو حول قلبة - واحتال من الجملة واحتال علیه بالدین من الحوالة - احول کار حول بفتحتین مصدر منه (عع ک اف ۲) یقال حولت علیه فهو احول واحولت تشدید اللام کذلک - واحولتها انا - استحاله محال شمردن وشدن ویقال استحلت الشئ ای نظرت هل یتحرک - ارض مستحیلة ای لیست بمستویة لانها استحالت عن الاستواء الی العوج وکذلک قوس مستحیلة -

حیل حیلة - بالفتح بزان لسبیار حیلة بالکسر دستان وچاره وهو من الواو - ویقال لا حیل ولا قوة لغة فی لا حول ولا قوة - وهو احیل منک ای احول منک اذا کان اکثر حیلة - وما احیله لغة فی ما احوله ویقال ما له حیلة ولا محالة ولا احتیال لا محال بمعنی واحد -

حبتل - کجعفر وعلابط نزار ولاغر -

حباجل - کعلابط کوتاه فراهم اندام -

حیرجل - کسفرجل مرد لچور یعنی سطبرلب -

حبوکل - بروزن ومعنی حبوکر وکجعفر وقنفذ کوتاه -

حتل - بخشش وبلابه از هر چیز ومانند وبکسر حاء مثله حوتل کجوهر کودک که نزدیک برسیدن رسیده باشد وبچه سنگ خوار وناتوان حوتلة کوتاه -

حتفل - کقنفذ پس مانده شوربا یا پس مانده ثرید در ته شوربا ودرد روغن وشیر بلابه ودبیوئے ورینا کی زهدان ومردم فرومایه وریزه های گوشت

تنه دیگ مانده -
حشفل - لغة فی حنفل فی معانیه وخشفل شرب الحشفل من القدر -
حدقة - هنگام دیدن چشم گردانیدن -
حرقلة - نوعیست از رفتار -
حرکلة - مشلة ونیز پیادگان وحرکل الصائد شکاری تهی دست از شکار مانده -
حرالة - مشددة اللام شهریست بمغرب یا قبیلة است به بربر منه الحسن بن علی بن احمد بن الحسن الحرالی ذو التصانیف المشهورة -
حرجل - کجعفر شهریست
حرقل - کزبرج وزنبیل اسم نبی من الانبیاء علیهم السلام وحزاقلة الناس مردم کمینه و کزبرج مرد بدخو -
حرکل - بفتحتین کوتاه -
حرمل - کزبرج زن فرومایه -
الحسبلة - حکایة قول حسبی الله -
حسدل - کجعفر کنه جار حسدلی همسایه که همسایه خود را بچشم ودل نگاهدارد وبه بیند
حسقل - کزبرج بلابه از هر چیز وکودکان خرد وبفتح وحسقل کحضجر فراخ شکم -
حسکل - کزبرج بچه خرد هر چیز -
حشل - چیز بلابه وحشلة خوار کرد آمزا (ع ف ا ض ۲) وکسفینة عیال حشبلة مشلة - او احدهما تصحیف -

حصت النخلة - بمعنای خرما تباه شد وصلاحها ان یشعل النار فی کربها حتی یحترق ما فسد من لیفها وسعفها ثم یعود -
حطل - بالکسر گرگ احطال ج -
الحمدلة - حکایة قولک الحمد لله -
حمظل - بروزن ومعنی حنظل یعنی خربزهٔ ابوجهل وحمظل حی الحنظل -
حنشل - کجعفر ناتوان خنشل بالخاء مشلة -
حنجل - بالکسر زن وفرک خرد شده وکقنفذ درندهٔ است وکعلابط کوتاه فراهم اندام -
حندل کجعفر کوتاه -
حنصال وحنصالة - بکسرهما کلان شکم وقد یمیز ان حنضلة - آب درنگ وکرد آن او الحنضل الغدیر الصغیر -
حنکل - کجعفر وعلابط مرد فرومایه وکوتاه وجفاکار درشت جلفة زن زشت روی سیاه فام وجفاکار وحنکل فی المشی تثاقل وتباطأ -
الحوقلة - الحولقة وسائر معانیها فی ح ق ل -
حیعلة - حکایة قولک حی علی الصلوة وحی علی الفلاح -
الحیهل - کحیدر والحیهل مشددة الیاء وقد تکسر الیاء شجرة قصیرة من ورق الحمض لا ورق لها واحدته بهاء وقول حمید بن ثور ومیت به الرمث والحیهل نقل حرکة اللام الی الیاء وحیئل وحیهل وحیهلن وحیهلاً منونا وغیر منون

کلمات بسیحت بها وله حکم آخر رائی انشاء الله تعالی فی ح ی ی۔

فصل الخاء

خبل - خَبَل - بالسکون تباهی خُبُول ج۔ والیضاً قطع الایدی والارجل - خبل بفتحتین دیوانگی یقال به خَبَلٌ ای بشیء من اهل الارض وقد خَبِلَ وخَبَلَه واختبله اذا افسد عقله او عضوه رجل مُخَبَّل کانه قُطعت اطرافه - ومخبّل ایضاً نام شاعر معروف وهر خبلٌ ای ملتوٍ علی اهله - مخبّل بکسر الباء روزگار ویقال فلان خبال علی اهله - ای عناء - خبال ایضاً تباهی ومنه قوله تعالی لو خرجوا فیکم ما زادوکم الا خبالا ونام اسپ واما الذی فی الحدیث من قفا مؤمنا بما لیس فیه وقفه الله فی ردغة الخبال حتی یخرج منه فیقال هو صدید اهل النار قوله قفا ای قذف والردغة الطینة - اخبال ستور بعاریت دادن تا شیر او را بخورد یا برنشیند -

خَتَل - خَتْل - فریفتن (عع ف اض ۲ و ک ۲) مخاتلة کذلک تخاتل فریفته شدن -

خَتَل - خَتْلة - بالسکون والحرکة فرود ناف تا زهار -

خجل - خَجَل - بفتحتین سرگشتگی وبخود ی از شرم (عع ک اف ۲) وفریدن از نعمت وفی الحدیث انکن اذا شبعتن خجلتن ای اشرتن وبطرتن اخجال متعد منه - خجل مرد شرمگین وبه خجلة بالفتح ای حیا - خجل بکسر ها جای بسیار آب وعلف وفی حدیث ابی هریرة ان رجلا ضلت له ابنق فاتی علی واد خجل مُعشِبٍ مُعشِبٍ فوجد ابنقه فیه -

خدل - خَدَل - خدالة - پری واگندگی ساق وبازو وامرأة خدلاء نعت منه خدلم بکسرتین کذلک والیم زائدة ویقال مخلخلها خَدَلٌ ای ضخم -

خذل - خذلان - بالکسر فروگذاشتن - وبازماندن آهو از رمه خود (ع ف اض ۲) ویقال خَذَلَتِ الوحشیة اذا اقامت علی ولدها ویقال هو مقلوب لانها هی المتروکة وتخاذلت رجلاه ای ضعفتا - خذل عنه اصحابه ای حملهم علی خذلانه تخاذل یکدیگر را فروگذاشتن رجل خذلة مثال همزة ای خاذل لایزال یخذل -

خذعل - خِذعِل - بکسرتین زن گول -

خردل - خردل - سپندان خردلة یکی از وی وبریدن گوشت وبالذال المعجمة ایضاً -

خرمل - خرمل - بکسرتین زن گول -

خزل - انخزال - بریده شدن انخزال بریدن یقال انخزلة عن القوم مثل اخترعه - خوزلی وخیزلی نوعی از رفتار -

خزعل - وخزعَل - فی مشیته ای عرج - ناقة بها خزعال ای خلع قال الفراء لیس فی الکلام فعلال مفتوح الفاء من غیر ذوات التضعیف الا حرف واحد وهی خزعال وزاد ثعلب قیصا قمقار قیل هو قمقر وزاد ابو مالک قسطال وهو الغبار وما فی المضاعف فعلال فیها کثیر نحو زلزال وقلقال -

خُزعبیل - خزعبیل (ض اف ۲) چیزہائے باطل خزعبیلۃ - سخنہائے خندانندہ یقال ہات لبعض خزعبیلاتک -

خسل - مخسول - بالحار والخار چیزے بکار ناآیندہ رجل مخسل ورجال خسل وخسال ای ضعفاء

خشل - خشل - بحرکتہ وسکونہ مقل خشک - ودانہ مقل خشلۃ یکے - وسرہائے دست برنجن وخلخال خشل بلا بہ از ہر چیزے وقد تخشل ای ذل خشلیل روان -

خصل - خصل - انچہ بوے پیمان بندند در نضال وجزآن وتخاصل القوم ای تراہنوا فی الرمی - یقال احرز فلان خضلہ واصاب خضلہ اذا غلب - وخصلت القوم خصلا ای نضلتہم (ع ف اض ۲) خصلۃ وخضلۃ بالضم یکدستہ موے وپشم وجزآن خصل (ض اف ۴) کرانہائے درخت سرہا فرود افگندہ خصیلۃ گوشت ران وبازو مخصل بالکسر شمشیر بران لغۃ فی مفصل -

خضل - اخضال - ترکردن خضل تر - ونبات نازک خضیلۃ مرغزار سبز اخضلال اخضیضال ترشدن اخضیلال بسیار شاخ وبرگ شدن درخت خضلۃ بہ ضمتین مشدد اللام الخضب ونضارۃ العیش

خطل - خطل - بفتحتین سستی - وسخن سست وتباہ گفتن (ع ک اف ۲) اذن خطلاء گوش سست تلۃ خطل بالضم رمۂ گوسپندان گوسپند سست افتادہ از گرما وکذالک الکلاب - الخطل نام مردے ونعت - رمح خطل ای مضطرب رجل جواد خطل ای سریع الاعطاء - واخطل فی کلامہ ای افحش - خیطل گربۂ نر خطول بالضم مع النون تردہ وشاخ دراز خناطیل گلہ ہائے گاؤ دستر خنطولۃ بالضم یکے -

خعل - خعیعل - پیراہن بے آستین خعیعلۃ پوشانیدن آن تخعیل پوشیدن آن لازم -

خلل - خل - سرکہ ومرد ضعیف باخلل وراہ در ریگ یقال خیثت خل کما یقال افعی صریۃ وجامۂ کہنہ ویقال ما بہ بخل ولا خمر ای لا خیر فیہ ولا شر وتنگ افتن زبان شتر بچہ را تا شیر نہ مکد (ع ف اض ۲) ویخ در گلیم خستن - ودرویش شدن خلۃ بالفتح خو - وحاجت - ودرویشی وشتر بچہ - ورخنہ - ومی ترش - خلۃ بالضم علف شیرین یقال النخلۃ خبز الابل والحمض فاکتہا واذا نسبت الیہا قلت بعیر خلی وابل خلیۃ - وارض مخلۃ کثیرۃ النخلۃ لیس بہا حمض - ودوست ودوستی یستوی فیہ المذکر والمونث لانہ بمصدر وقد جمع علی خلال - خلۃ بالکسر پوشش نیام شمشیر وپوشش کمان - وانچہ درمیان دندان ماند خل دوست خلل بفتح کشادگی - ورخنہ خلال ج - وقری بہما قولہ تعالی فتری الودق یخرج من خلالہ ومن خلہ وہی فرج فی السحاب یخرج منہا المطر وتباہی کار خلال بالکسر دندان گاؤ خلۃ ج - ودوستی کردن باہم خلال بالفتح

غورهٔ خرما خلیل دوست - و درویش بدحال
خلیلة مونث - خلالة بالضم انچه از دندان گاوی
افتد و ازمیان انگشتان بیرون آید یقال فلان
یاکل خلالته وخلته ای مایخرج من بین اسنانه
اذا تخلل وهو مثل - خلالة ثلاث لغات دوستی
خل خلول لاغر و کم گوشت شدن (ع ف ا
ض ۲) یقال خَلَّ لحمه - ویقال فصیل مخلول ای
مهزول وفی الحدیث ان مصدقا اتاه بفصیل
مخلول - ویقال عم فی دعائه وخَلَّ وخَلَّ ای
خص - اخلال درویش کردن یقال اُخِلَّ به
ای افتقر وحاجتمند گردانیدن یقال ما اخلک
الی هذا ای ما احوجک وچرانیدن شتر در علف
شیرین - وتباه بار آوردن نخل - وماندن مردم
جاے خود را یقال اخل فلان بمرکزه ای ترکه -
اختلال حاجتمند شدن صلته بالی وسنر قول
ابن مسعود علیکم بالعلم فان احدکم لایدری متی
یُتخَلُّ الیه ای متی یحتاج الناس الی ما عنده
ولاغر شدن - وبه تیرد وختن تخلل خلال کردن
دندان - وسپری شدن چیزے - وباران بیکے
جاے مخصوص باریدن - و درمیان قوم شدن
خلخال بالفتح پاے برنجن خلاخیل ج خلخل
لغة فیه او مقصور منه - تخلیل سرکه کردن در انگشتان
درمیان یکدیگر آوردن در محاسن بوقت وضو
تخلل خلال کردن در وضو -
خمل - خَمَل - ریشه و پرزه جامه - و نهالین گرد

خمیلة درخت انبوه - و ریگ تودهٔ بادرخنان
خمال بالضم لنگی ستور خامل گم نام و بے قدر
خمول مصدر منه - (ع ف اض ۲) اخمال متعد منه -
خول - خائل - نگاه دارندهٔ چیزے را یقال
فلان یخول علی اهله ای یرعی علیهم - تحویل دادن
وملک گردانیدن چیزے را به کسے یقال خوله
الله الشئ ای ملکه ایاه وقد خلت المال اخوله ای
احسنت القیام علیه یقال هو خلل مال وخائل مال
وخوّلی مال ای حسن القیام علیه - تخول تیمار داشتن
وفی الحدیث کان النبی علیه السلام یتخولنا بالموعظة
مخافة السامة والاصمعی یقول یتخوننا بالنون ای
یتعهدنا - وتخولت فی فلان خالا من الخیر ای خلت
وتوسمت - خول الرجل حشمه خائل واحده وهو اسم
یقع علی العبده الامة - خال برادر مادر اخوال ج
وعلم لشکر - ونوعے از جامه ها خانهٔ خواهر مادر خال
ایضا چمیدگی ستور در رفتار - وگیاهے خوالة -
خویشی از جهت مادر یقال بیننا خُوَلة - استخالة
استخوال بخال گرفتن کسے را وخال خواندن
وبعاریت خواستن ستور تا از وے انتفاع گیرد
خوله نام زنے خولان قبیلهٔ ازیمن ویقال
تطایر الشرر اُخُول اُخُول ای متفرقا وهو الشرر
الذی یتطایر من الحدید الحار اذا ضرب -
وذهب القوم اخول اخول اذا تفرقوا اشتی
وهما اسمان جُعلا اسما واحدا وبنیا علی الفتح
بمعنی تفرقوا اشتی -

خیل - خیال - بالفتح خیالہ شخص - وانچہ دیدہ شود بخواب از صور وجز آن خیال علے کہ بجہت رمانیدن مرغان بر پاے کنند وزمینے مرئی تغلب اخیل اسیان - وسواران ومنہ قولہ تعالی والخیل والبغال وقولہ تعالی واستفزز من استطعت منہم بصوتک واجلب علیہم بخیلک ورجلک - خیالہ گلہ باسمان خال ایضاً نقطہ سیاہ کہ بر اندام باشد ونشان خیلان ج - رجل اُخیل مرد خالناک وکذالک مخیل ومخیول مثل مکیل ومکیول ویقال مخول مثل مقول وتصغیرہ خُیَیل فمن قالہ بالیاء وخویل مالوا وکبر وبزرگ منشی خیلا رض اف ۲ ممدود وبالکسر مثلہ ایضاً یقال ہو ذو خیال - وخُیَلاء ذو مخیلۃ ای ذو کبر ونام کوہے - وابر یقال ما احسن خالہا ومخیلتہا ای خلقتہا للمطر - واخالت السحاب واُخیلت وخایلت ای ترجی المطر وتخیلت السماء ای تغیمت - ویقال اخلت فیہ خالاً من الخیر ای توسمت ورأیت فیہ مخیلۃ وتخولت فیہ خالا کذلک - والخال ایضاً ثوب من ثیاب الجمال قد خال الرجل فہو خائل ای متبختر خالہ ج - مثل بائع وباعۃ وکذلک رجل اُخائل بالضم اے مختال مثل قولک رجل اباتر وادابر ای قاطع الرحم ویقال فلان مخیل للخیل ای خلیق لہ - ارض تخیلۃ ومتخامکۃ التی بلغ منتہا المدی وخرج زہرہا خیل خیلہ خیلولۃ مخیلۃ گمان بردن (ع ک اف ۲) وفی المثل من یسمع یخیل وہو من باب ظننت واخواتہا التی تدخل المبتدأ والخبر فان ابتدات بہا اعملت وان وسطتہا او اخرت فانت بالخیار بین الاعمال والالغاء وتقول فی مستقبلہا حاکیاً عن نفسک اخال بکسر الہمزۃ وہو الافصح وبنو اسد یفتحونہا علی القیاس - اخالہ مشتبہ شدن یقال ہذا الامر لا اُخیل ای لا اشتبہ - وخیلت الناقۃ واخیلتہا اذا وضعت قرب ولدہا حینا لا کیلا یقربہا الذئب - وخیل الیہ استعمل مجہولا ای شبہ - وخیلت علیہ ای وجہت التہمۃ الیہ - وخیلت علینا السماء اذا رعدت وبرقت وتہیأت للمطر تخیلت علیہ ای اخترتہ وتقرست فیہ الخیر - وتخیل لہ انہ کذا ای تشبہ وتخایل مثلہ ویقال ایضاً تخیلہ فتخیل کما یقال - تصورتہ فتصور لازم متعد - مخایلہ برابری کردن اخیل نام مرغے کہ آنرا ابغال بدارند - ونام مرد وہو منصرف فی النکرۃ ومنعضہم لا یصرفہ فی المعرفۃ لا فی النکرۃ ویجعلہ فی الاصل صفۃ بنو الاخیل - حی از بنی عقیل رہط لیلی الاخیلیۃ -

خبتل - کجعفر زن کوتاہ قد وکفشدہ بے خرد پیش آیندہ بر بدی مردم خبتلہ مصدر منہ -

خبر جل - کسفرجل کلنگ -

خترلہ - در رفتار درنگ کردن -

خذاقل - جامہ ہاے کہنہ واحدہا غیر مستعمل وعرّنی بردا کمن خذاقلی یضرب لمن ضیع شیئاً طمعاً فی شئ غیرہ قالتہ امراۃ رأت علی رجل بردین فمرّ وجہتہ طامعہ فی لیسارہ فالفتہ معسرا

ابکسر الکاف قالہ رجل استعار من امرأۃ بردیہا فلبسہا ورمی بخلقان کانت علیہ فجارت تسترجع بردیہا وخذ فلبس قمیصا خلقا۔

خربیل - کقندیل اسم مؤمن آل یاسین خربیل زن گول یازن گندہ پیر فانیہ خرابل ج۔

خردل اللحم - لغۃ فی خردلہ۔

خرطال - کخرحال دانہ ایست معروف او ہو الرطان وموضعیست۔

خرقل - فی ریبہ - نیک تیر انداخت یا باآہستگی گذاشت آنرا یا گذرانید تیر را از نشانہ۔

خشبل - بالفتح وتشدید اللام تل سخت۔

خشنفل - بفتحتین فرج زن۔

رجل خفشل - کجعفر وعلابط مرد سست رائے ناتوان خفاشل ج۔

خافل - گریزندہ۔

خفاجل - کعلابط گنگلاج خفنجل کسمندل گران جان ناگوار وانکہ دران زشت روئی۔ وفج باشد وفج رفتاری است کہ دران پیش یا نزدیک نہد وپاشنہ ہا دور۔

خفشل - بروزن وسعی خفنجل۔

خمجیلۃ - میان گروہ فتنہ برپا کردن۔

خنثل - بالفتح نام مردے وکقنفذ موضعیت بہ دیار کلاب۔

خنثل - ناتوان وزن کلان شکم وفروہشتہ ونام وادیئست۔

خنجل بالکسر زن گول وفرک بسیار رفتار

خنجل چنین زن عقد نکاح بست۔

خندلۃ - بہ شدن تن۔

خنشلۃ - ازگردن کشی وپیری لرزان شدن

خنشل خنشلیل شتر جلد ودفرک درشت۔

خنطلیلۃ - گلہ شتر ورمہ گاؤ وپارۂ ازابر خنطولہ مثلہ وابل خناطیل شترہاے پراگندہ وکعاب خناطیل ملتزج معترض بہا۔

فصل الدال

دأل - دأل ودألان - بفتحتین نوعے از رفتار (عع بفتحتہما) دُوَل بالضم سختی دآلیل ج - یقال وقع القوم فی دُوَل ای فی اختلاط من امرہم

دئل ض اک ۲ جانورے چون راسو - وحی از کنانہ قال احمد بن یحیی لا نعلم اسما جاء علی فُعَل غیر ہذا قال الاخفش والی المسمی بہذا نسب ابو الاسود الدئلی الا انہم فتحوا الہمزۃ علی مذہبہم فی النسبۃ استثقالا للتوالی الکسرتین مع یاء النسبۃ کما نسب الی نمر نمری وربما قلبوا الہمزہ واوا وقالوا دُوَلی لان الہمزۃ اذا انفتحت وقبلہا ضمۃ فتخفیفہا ان تقلبہا واوا محضۃ کما قالوا فی جؤن جُون وفی مؤرن مُون قال ابن الکلبی وہو ابو الاسود الدئلی فقلبت الہمزۃ یاء حین انکسرت وکسرت الدال مجاورۃ لتسلم الیاء کما فی قیل وبیع۔

دبل - دُبل - گرد آوردن - وپیچیدن لقمہ (عع ف اض ۲ وک ۲) دبلۃ بالضم یک دستہ از ہر چیز

دبول نیرو دادن زمین را بسرگین وجز آن
وپیراستن هرچیزے وکل شئ اصلحته فقد دبلته
ودبلة دبول ایضاً حوض هاے خرد وبل بالکسر
سختی یقال دبلا وبیلا کما یقال نکلا نکالا - وبیلة
بالتصغیر ریش غربیلک - ونوعے از بیماری وسختی
یقال دبلته الدبیلة ای اصابته الداهیة - ودبل
خرخطائی خرد اندام - ولقب مردے -

دجل - دجال - نام مسیح کذاب - وگروه بزرگ
ودجالة مثله - ودجلة بالکسر جوے بغداد بغیر الف
ولام بغیر مد دجل قطران مالیده تدجیل همه اندام شتر
بقطران اندودن واذا جعلته علی المساعر
فذلک الدس -

دحل - دحُل - مغاکے در زمین - ووادی
دحول ودحال وادحال ودحلان ج - ومرد
شرمسار خبیث ودحلت فیه ای دخلت فی الدحل
(ع بفتحها) ودحول چاه فراخ لطراف ودحلت البئر
ای حفرت فی جوانبها - ودُحول پاے دام صیاد
رجل ودحل بکسر ۲ مرد فربه کوتاه -

دخل - دخول - درآمدن (ع ف اض ۲)
ادخال بالتشدید کذلک - ادخال بالتخفیف
درآوردن مدخل کذلک وایضاً درآورده
قوله تعالی ربّ ادخلنی مدخل صدق - وتدخل الشئ
ای دخل قلیلا قلیلا - وتداخلنی منه شئ - ودخل -
بالسکون درآمد چیزے وهو خلاف الخرج وعیب
وتهمت یقال تری الفتیان کالنخل وما یدریک

ما الدخل وکذلک دخل بالتحریک یقال هذا الامر
فیه دخل ودغل - وقوله تعالی ولا تتخذوا ایمانکم -
دخلا بینکم ای مکرا وخدیعة - وهم دخل فی بنی آدم
اذا انتسبوا معهم ولیسوا منهم - ومدخل درآمدن وجاے
درآمدن یقال دخلت مدخل صدق ومدخلا حسنا وقرئ
قوله تعالی ربّ ادخلنی مدخل صدق بالفتح ایضاً وادخله الارض
طرفے که به تن رسد ودخله الرجل نهانی مرد دخله
بالضم کذلک یقال هو عالم بدخلته - ودخیل آنکه
درکارکسے مداخلت کند دخل مرضیت خرد وخاخیل
ج - وحلف که از بیخ درخت رسته باشد دخال شتر
آب خورده را میان دو شتر تشنه درآوردن در
آب خوردن دخل فلان فهو مدخول ای فی عقله دخل
بالتحریک - ودخلة مشددة ومخففة زنبیل خرما و
نخلة مدخولة ای عفنة الجوف یعنی میان بوسیده
وزن شوے دیده مدخول لاغر دخول بالفتح موضعے
دربل - دربلة - نوعے از رفتار -

درقل - درفل - مثال سجل نوعے از جامه -

درکل - درکلة - بکسر تین نوعے از لعبت وبازیچه
دعبل - دِعبل - بکسر تین شتر بلند - ونام
شاعرے م -

دغل - دَغَل - بفتحتین تباهی - ودرخت انبوه
ادغال فساد وتباهی درآوردن درکارے - و
درخت ناک شدن زمین وغلول سختیها وبلاها -

دغفل - دغفل - بفتحتین بچه پیل - ونام مردے
عیش دغفل فراخ عام ودغفل سال فراخی -

دفل - دفلی - بالکسر گیاہیست تلخ واحد وجمع یتون ولا من جعل الفه للالحاق نونه فی النکرة و من جعلها للتانیث لا ینونه -

دقل - دقل - بفتحتین نخلہ پر بار وہی خضاب جمع خصبته دقلة یکے - وتیر کشتی - وخرمائے بلا یہ یقال ادقل النخل - ودقل فلان اذا اختص بشئ من ماکول -

دکل - دکلة - بفتحتین گل تنک وگروہے کہ بسلطان گردن نہ نہند تدکل خود را بردشتن وبزرگ کردن یقال هم یتدکلون علیّ ای یتدللون -

دلل - دلیل - راہ وراہ نمائے دلالة بالفتح والکسر ودلولة رہنمونی کردن وبالفتح اعلیٰ (ع ف اض ۴) ودلیلی بالکسر وتشدید اللام راہ بردن ناز کردن - (ع ف اک ۴) یقال دلّت المراة ودلال بالفتح اسم منه یعنی ناز تدلل ناز کردن ویقال ادل فلان والاسم الدالّة - وفلان یدلّ علی اقرانه کالبازی یدلّ علی صیده - وهو یدلّ به ای یثق به - قال ابو عبیدة الدلّ قریب المعنی من الهدی وهما من السکینة والوقار فی الهیئة والمنظر والشمائل وغیر ذلک وفی الحدیث کان اصحاب عبد الله یرحلون الی عمر فینظرون الی سمته وهدیه ودله فیتشبّهون به - وتدلدل الشئ ای تحرک متدلیا - ودلال اضطراب کردن ودلدل بضمتین خار پشت بزرگ - ونوعے از جانوران - وبنام استر امیر المومنین علیّ بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه

دمل - دمال - بالفتح سرگین - وخرمائے بوسے گرفتہ دمل نیرو دادن زمین را واصلاح کردن چیزیرا مداواته مدارا کردن باکسے اندمال نیکو شدن ریش وجراحت دمل بالضم وتشدید المیم فتحا نوعے از ریش ہا دمامیل ج -

دول - دولة - گردش نیکی وظفر بسوے کسے یقال لنا علیه الدولة دول ک (ف ۲) ج - دولة بالضم نوبت غنیمت یقال صار الفیء دولة بینهم تکون مرة لهذا ومرة لذاک دُوَلات دُوَل - ج دَولة ایضاً اسم الشئ الذی یتداول به بعینه وبالفتح الفعل وقیل هما لغتان بمعنی وقال محمد بن سلام سالت یونس عن قول الله عزوجل کیلا یکون دُولة بین الاغنیاء منکم فقال قال ابو عمرو بن العلاء الدولة بالضم فی المال وبالفتح فی الحرب وقال عیسی بن عمر وکلتاهما تکون فی المال والحرب سواء - ادالة چیرہ گردانیدن صلته بعلی ودولت وغنیمت دادن صلته بمن یقال ادلنی علیه ای انصرنی علیه وادلنی منه - ودالت الایام ای دارت والله یداولها کما قال الله تعالیٰ وتلک الایام نداولها بین الناس - وتداولته الایدی ای اخذته هذا مرة وهذه مرة - وقولهم دوالیک ای تداولا بعد تداول ودال الثوب ای بلی - واندال البطن ای استرخی واندال القوم تحولوا من مکان الی مکان قال ابن السکیت الدول فی بنی حنیفة منسوب الیه دُولی والدیل فی عبد القیس منسوب الیه دیلی وهما دیلان

ف ۲ وقول الجوهری الدولة بالضم فی المال والفتح فی الحرب سهو کما نبه علیه الصاغانی منه

احدهما دیل بن شن والآخر دیلی بن عمرو والمادیل بهمزة مکسورة فنون ساکنة ومر ذکره - ودویل گیاه سال خورده وهو فعیل - ودولة لغة فی تولة یقال حار بدولانه ای بدوائه -

دبکل المال - شتران پراگنده را از اطراف فراهم آوردن ودبکل کجعفر درشت پوست بدشکل ام ودبکل کفتار وابن ابی دباکل بالضم شاعر خزاعی ودحقلة - دمیده شدن شکم -

ودحل به - آنرا بر زمین غلطانید ودحل القوم ترکهم مسوین بالارض مصرعین یوطون ودحلة زن لاغر وزشت پوست وزن وفرزند نازک تن من الاضداد وحامل کعلاطة زشت پرگوشت -

ودرجلة - رفتاریست یابی که در حمائل مانند وبر کمان پیچند ودرجل قوسه فعل بها ذلک -

ودرخیل - کشر جلیل بلا -

ودرخمیل - بلا ومردست رفتار گران سر ودرخلة بگفت آرنده وخندانند -

ودرویلة - بفتحتین شهریست بردم والعامة تقول ودلو -

ودوشلة - بالفتح سرزنه -

ودعل - بفتحتین فریب داعل گریزند - ومداعلة باهم فریب دادن -

ودعکلة - نرم کردن زمین بپاکوبی -

ودخلة - غلطانیدن والداخل بالضم المکتنز اللحم

ومحلة کعابطة زن فربه یا زن خوبصورت ومحال بالکسر بیزار شدن ولم یقسره -

ودانال - اسم عجمی -

ودبل - کقنفذ قبیله ایست از کردان بنواحی موصل منهم احمد بن نصر الفقیه الشافعی وعلی بن ابی بکر بن سلیمان المحدث الدنبلیان -

ودهل - بالفتح ساعت وچیز اندک ودهل سرگشته ودهلی بالکسر کلان شهریست از شهرهای هند -

ودهیلة - کلان نواله خوردن تا درخوردن سلقبت برد ودهیل پرنده ایست وجد لشریک القاضی ودهیل بن کاره مردیست معروف که کلان نواله میخورد وابو ودهیل دو شاعر اند یکی حجی ودیگر دبیری الدهقلة - اخذ جلد الدابة بجلقة حتی تمیص وکجعفر جد لقبیضة وهیل الصحابیین -

ودهکل - بلا وسختی زمانه ودهکلة بپا سپردن زمین وشبه الدمدمة فی الفرسان -

ودیل - بالکسر قبیله ایست از بنی تغلب وقبیله ایست از عبد القیس وقبیله ایست از آباد وجزء آن وتدیل کتمیل ابن حشم فی جزام -

فصل الذال

ذأل - ذالان - نرم رفتن (ع بفتحتها) ذولة بالضم گرگ وهی معرفة غیر منصرف یقال خش ذولة بالجبالة - وذالان الذئب یویه گرگ وهو جمع ذلیل

وذبل - وذبل - گوشهای ذبالة بالضم پلیته وذبال ج - وذبل - ایضا وذبول پژمردن (ع ف ض) وذبلها

وباریک شدن اسپ اذبال پژمرانیدن تذبیل - نام کوہے است -

ذحل - ذَحْل - کینہ و دشمنی کی ذحول ج یقال طلب مذحلہ کمین خواست از وے -

ذلل - ذُلّ - بالضم خواری ضد عز ذِلّۃ کذلک ذلۃ مذلۃ خوار شدن ذلیل نعت منہ (ع ف اک ۲) قوم اَذِلّاء و اذلّۃ - ذلّ بالکسر ایضاً نرمی و رام شدن و ہو ضد الصعوبۃ و ابۃ ذلول ستور رام شدہ ذُلُل ج - و قولہم بعض الذل ابقی للاہل والمال غیر المذلۃ یخ ذُلاذل القمیص عطف دامن ذُلذل بضمتین یکے ذُلذِل القمیص کذلک و ہو مقصور ذلاذل - اذلال تذلیل استذلال نرم گردانیدن و قولہ تعالیٰ وذُللت قطوفہا تذلیلا ای سہّلت عناقیدہا و ذُلیت - تذلل فروتنی و زاری نمودن و اذلّ الرجل ای صار اصحابہ اذلاء و یقال جار علی اذلالہ ای علی وجہہ و یقال وصہ علی اذلالہ ای علی حالہ -

ذمل - ذَمیل - نوعے از رفتار شتر (ع ف ا ض ۲ و ک ۲)

ذہل - ذَہْل - فراموش کردن (ع بفتحتین) ذہال غافل گردانیدن ذہول غافل شدن و فراموش کردن (ع ک اف ۲) ذہلی بالضم حی از بنی بکر و ہما ذہلان ذہل بن شیبان و ذہل بن ثعلبۃ و کلاہما من ربیعہ و یقال جار فلان بعد ذُہُل من اللیل بالضم والفتح ای بعد ہدء -

ذیل - ذَیْل - دامن ذُیول اذیال ج - ذیل الریح انچہ زمین را روبد از باد - و دامن کشیدن (ع ف ا ک ۲) ملاء مُذَیَّل چادر دراز دامن اذالۃ فروہشتن دامن و ریشہ و جز ان - وخوار و رام کردن - وفی الحدیث فہی عن اذالۃ الخیل و ہو استہانتہا بالعمل والحمل علیہا - وفی المثل اخیل من مذالۃ وہی الامۃ لانہا تہان وہی تخبز - فرس ذائل - اسپ دم دراز ذیال کذلک ذائلۃ مونث منہ ورزہ دامن دراز و یقال ذیل ذائل وہو الہوان والخزی - وجار اذیال من الناس ای اوباش آخرہم

ذجل - بالفتح ستم کردن (ع ف اض ۲) ذاجل نعت منہ یقال ہو ذاجل جابر -

ذحمۃ - غلطانیدن ذحملہ مثلہ -

ذرمل - ریخ زدو نان خاکستر آلود برآورد تا جلد پیش مہمان آورد -

ذعل - بفتحتین بعد انکار اقرار کردن (ع ف اض ۲)

ذفل - بالکسر والفتح قطران تنک -

ذمخلۃ - غلطانیدن ذحملہ مثلہ -

الذال - حرف ہجاء و تصغیرہا ذویلۃ و ذویلت ذلا ای کتبتہا ذویل کامیر خشک از نبات و جز آن

فصل الراء

رأل - رَأل - بچہ شتر مرغ رالۃ مونث رأل رئلان بالکسر ج - ذات الرئال مرغزارے مرأل ستارگان استرآل بزرگ شدن شتر مرغ بچہ - و دراز کوالیدن نبات و مرّ فلان مرألا ای مسرعا

رجل - رَجَل - نوعے از درخت کہ بعد از گذشتن تا بستان برگ و بار بیرون آرد رُجُول ج -
رجلۃ درون ران لیکن و یکرک رِجلات ج -
رجال بالکسر شیر و ہو معموز رآجیل ج - ذئب رجال و لص رجال ای جبیث - و فلان تیرا جل شیری یمنید و یجوز فیہ ترک الھمزۃ - و یقال رَجَلَ القوم یرجلون ای نموا و کثروا - و ترجلت الارض اذا اخضرت بعد الیبس عند اقبال الخریف - و ترجلت المرأۃ کثر لحمہا - رجل رَجِلٌ بالکسر کثیر اللحم رَجَالۃ بالفتح اسم فیہ - ربلیۃ فرہی -
رجل - رجلۃ - دختران شگرف اندام مثل سجلۃ -
رتل - ترتیل - ہموار خواندن و آرمیدہ و پیدا خواندن قولہ تعالیٰ و رتل القران ترتیلا - کلام رتل بفتحتین سخن ہموار تغر رتل رشتہ دندان ہموار رجل رَتِل بکسرتین کشادہ میانہای دندان
رِجل - رجل - بالکسر پای آرجل ج - و عہد و زمان یقال کان فی رجل فلان ای فی عہدہ و زمانہ و گروہ ملخ ابنوہ و ہو جمع علی غیر لفظ الواحد و مثلہ کثیرہ فی کلامہم کصوار لجماعۃ البقور و خیط لجماعۃ النعام و عانۃ لجماعۃ الحمیر - رجل القوس گوشہ زیرین کمان رجل الطائر آہن داغ رجل الغراب نوعے از بند پستان ناقہ رجلۃ مخرقہ وہی البقلۃ الحمقاء و فی المثل ہو احمق من رجلۃ لانہا لا تنبت الا فی سیل و آب راہ رِجل ک اف ۲ ج - رَجَل بفتحتین پیادہ شدن (ع ک اف ۲) و گذاشتن ستور را بابچہ بچراگاہ یقال نبتہ رَجَلٌ و بہم ارجال - ارجال پیادہ کردن و فروگذاشتن رَجل بالفتح بمراد خود بستان یکدن شتر بچہ ع ف اض ۲) و رجلت الشاۃ عقلتہا برجلہا ارجل مرد کلان پای و اسپ یک پای سپید شاۃ رجلاء کذلک مرجل بالکسر دیگ مسین رَاجل پیادہ خلاف فارس رَجُل ج - رَجالۃ رجَال بالضم کذلک - رجلان مثال عطشان ایضاً پیادہ رَجلی و رجال ج - کعجلان و عجلی و عجال و ایضاً رجلٌ و رجالی مثل عجل و عجالی و امرأۃ رجلی و نسوۃ رجال و رَجال - رجل ف اض ۲ مرد خلاف المرأۃ رجال رجالات آراجل ج - و یقال للمراۃ رجلۃ کما یقال للرجل مرد و امرد و یقال کانت عائشۃ رضی اللہ عنہا رُجلۃ الرای تصغیرہ رُجیل و رُدیجل ایضاً علی غیر قیاس کانہ تصغیر راجل رُجلۃ رجولیۃ بالضم جمیعاً مردی - و قوت در رفتار - و سپیدی یک پای اسپ - رَجیل اسپے کہ سودہ نشود پای او رُجل رَجِلٌ ای قوی علی المشی - رَجرَۃ رجلاء سنگستان ہموار سنگ ناک شعر رَجِل بالفتح الجیم و کسرہا موے فروہشتہ و یقال رجل شعرہ ترجیلا - ارتجال پای گرفتن - و بدیہہ شعر و خطبہ گفتن و گاہ راہوار و گاہ گام رفتن اسپ - و گرد کردن ملخ بجہت بریان کردن - ترجل پیادہ رفتن و بچاہ فروشدن - و برآمدن روز -

رحل - رحل - رخت وجاے باش مرد و بالان شتر رحال ارحل ج - ویقال فی القذف یا ابن ملقی الرحال وملقی ارحل الرکبان - والرحال ایضاً الطنافس الحیریۃ و بالان بر نہادن (ع بفتحہما) وکوچ کردن رحیل کوچ ارتحال ترحل کذلک ویقال رحلت لہ نفسی ای صبرت علی اذاہ استرحال کوچ کردن خواستن و مرط مرحل ازار حز فیہ علم - رحلۃ بالضم مقصد ویقال انتم رحلتی ای الذین ارتحل الیہم - رحلۃ بالکسر کوچ کردن یقال ونت رحلتنا - ارحال فربہ شدن ستور پس از لاغری وراحلہ دادن کسے را راحلہ ستور بارکش رحول بالفتح کذلک وقیل مرکب من الابل ذکرا کان او انثی مراحلۃ یاری کردن بہ کوچ - ترحیل کوچ فرمودن مرحل مرد بسیار راحلہ جمل رحیل وناقۃ رحیلۃ ای قویۃ علی السیر - ارحل اسپ پشت سپید وگویند پشت سیاہ شاۃ رحلاء گویند کہ پشت او سپید باشد و دیگر ہا سیاہ وعلی العکس ایضاً - رحالۃ بالکسر زین چرمین کہ بجہت تاختن آزادہند و دروے چوب نباشد رحائل ج - واذا عجل الرجل الی صاحبہ بالشر قیل استقدمت رحالتک - مرحلۃ فرود آمدن جاے مراحل ج -

رخل - رخل - ف اک ۲ برۂ ماوہ رخال بالضم والکسر ج -

رذل - رذل - ناکس و فرومایہ رذالۃ مصدر منہ رذولۃ کذلک (ع بضمہما) رذال بالضم فرومایگی وبلا بہ ہر چیز قوم رذل دارذل رذلاء - ازذلہ و رذالہ غیرہ فہو مرذول -

رسل - رسل - شعر رسل - موے فرو ہشتہ بعیر رسل وناقۃ رسلۃ نرم رو رسل بفتحتین پارہ از شتر و گوسپند ارسال ج - یقال جاءت الخیل ارسالا ای قطیعاً قطیعاً - رسل بالکسر روش نرم - وشیر ارسل القوم باشیر شدند ویقال افعل کذا وکذا علی رسلک ای اتئد فیہ کما یقال علی ہینتک ومنہ الحدیث فی الصدقۃ الا من اعطی فی نجدتہا ورسلہا یرید الشدۃ والرخاء - مراسلۃ نامہ و پیغام کردن باہم فہو مراسل ورسیل - وامراۃ مراسل وہی التی یموت زوجہا او احسن انہ یطلقہا فہے تزین للآخر وترا سلہ - ارسال فرستادن بہ پیغام رسالۃ پیغام مرسل رسول فرستادہ و پیغامبر رسل بضمتین وسکون دوم ج - مرسلات بادہا و فرشتگان رسول ایضاً پیغامبران وقولہ تعالیٰ انا رسول رب العالمین ولم یقل رسل رب العالمین لان فعولا وفعلا یستوی فیہما الذکر والانثی والواحد والجمع مثل عدو وصدیق - مرسال بالکسر تیز کوتاہ وشتر نرم مراسیل ج - رسیل الرجل الذی یراسلہ فی النضال وغیرہ - رسال بالکسر قوائم ستور استرسال فرو ہشتہ شدن موے وگستاخی کردن وموانست جستن صلتہ بالی - ترسل آہستگی کردن ونامہ ورسالت ساختن از خود -

رطل - رطل - نیم من - ومرد سست

Uploaded by Tahir Mahmood Zahoori

رُحل بالکسر ایضاً نیم من ترطیل موے چرب کردن
رعل - رَعلة - گلهٔ از اسپ رَعیل کذلک ونخلهٔ
بلند رعال ج - استرعال در پی یکدیگر رفتن گوسپند
وپیش رو گلهٔ شدن اَرعَلَتِ الریاح اوائلها
رَعلة رعل بریدگی گوش گوسپند که آونکان باشد
شاة رعلاء وناقة کذلک رُعل ج - رعلاء ایضاً
گوسپند گوش دراز ارعال سبک وسخت زدن
نیزه وارعلت العوسجة خرجت رعلتها - ویقال
مرفلان یجُرُّ رعلة ای ثیابه - وترکتُ عیالا رَعلة -
ای کثیرا - ویقال لما تهدّل من النبات اَرعَلَ -
والرّاعل فحّال الدّقل - مُرعِل گزین مال رعلول
بالفتح والضم تره وقیل هو الطرخون - رِعل و
زُکوان دو قبیله -
رعبل - رعبلة - پاره پاره کردن مُرعَبِل
پاره پاره وجابر فلان فی رَعابیل ای فی اطمار و
اخلاق - رعیل نام مردے -
رغل - رَغَل - بالضم نوعے از علف وترشی
وقیل هو السرمق اَرغال ج - ارغال دریانیدن رغل - وشتر
وادن زن بچه را وبالزاء المعجمة کذلک گم شدن
شتر از چراگاه عیش اَرغَل واَغرَل ای واسع -
غلام ارغل ختنه ناکرده ابو رغال بالکسر نام مردے
رَغلة خوردن بزغاله شیر مادر را پیش آنکه رها کرده باشد
(ع بفتحهما) رِمّ رَغول الذی اختتم کل شئ واکله -
رفل - رَفَل - خرامیدن ودامن کشان رفتن
(ع ف اض ۲) فهو رَفِل وهی رفلة بکسر او هی ترفل
فی مشیتها وان لم تجر الشی فی ثیابها قیل رفلاء
وارفل فی ثیابها کذلک - رفل ایضاً گول معیشته
رَفلة ای واسعة - ثوب رَفِل مثال هجف وقرس
رَفَل طویل الذیل والذنب وکذلک البعیر - ترفیل
بزرگ داشتن وپر کردن چاه را از آب -
رقل - رُقلة - نخلهٔ بلند رِقال ج مثل رَعلة
ورعال - ارقال بد رفتن ناقه مَرقل ومُرقال
کثیرة الارقال - مِرقال - ایضاً لقب مردے - رَقول
رسن که بر درخت بوے برآیند -
رکل - رَکل - بیک پاے لگد زدن (ع ف ا
ض ۲) تراکل القوم جنگ لگد کردند بایکدیگر مُرکَل
بالفتح راه مراکل الدابة دو پہلوے ستور که بروے
لگد رسد در راندن وتاختن مرکلة زمین کوفته
به سمهاے اسپان وترکّل الرجل مشجاته اذا ضربها
برجله لتدخل فی الارض -
رمل - رَمْل - ریگ رِمال - رملة اخص منه
وشهرے بشام ام رمال کفتار رمل بفتحتین پویه
دویدن رَمَلان کذلک (ع ف اض ۲) ونام
بحرے از عروض - وباران اندک اَرمال ج
وخطهاے پاے گاؤ وشتی مخالف رنگ او اَرمل
گوسپند قوائم سیاه - ومرد بے زن اَرمل زن
بے شوے رَمْلاء میش قوائم سیاه اَرامل بیوگان
ودرویشان ارملت المرأة ای مات عنها زوجها -
ارملة بفتح المیم درویشان ومحتاجان از مرد وزن
رملت الحصیر وارملته ای سففته - ارمال بے زاد

شدن قوم ویقال قد رَمِل سریرہ وازملہ اذا رَمِل شریطا وغیرہ فجعلہ ظہرالہ - وعام رَمِل وسنۃ رَمْلاء سال بے باران ترمیل آلودن بخون ترمّل ارتمال لازم منہ -

رمعل - اَرْمَعِلال - بالعین والغین بپای افتادن قطرہ ہاے اشک از چشم وبالعین فقط آب رفتن از دہان کودک - وپیاپے افتادن قطرہ ہاے اشک از چشم - وچکیدن روغن از بریان گرم - وفریاد ونعرہ زدن وقولہم اَدْرَنْفَقُ مُرَمْعِلًا ای امض راشدا -

رول - ترویل - سخت مالیدن سکہ درنان وپاے برنہادن اسپ تا بمیرد روال بالضم آب دہان راوول کذلک - وفلان لسبیل رَوَالَہ ای لعابہ - ترویل ایضاً فروگذاشتن اسپ آب دہن در توبرہ یقال الفرس یَرْوَل فی مخلاتہ - قال ابن السکیت رُوال ومَرَغ ولعاب ولصاق کلہ بمعنی - راوول ایضاً سن زائد فی الانسان والفرس والاصمعی انکرہ -

رہل - رَہَل - سست وجبان شدن گوشت اندام اسپ (ع ک اف ۲) فرس رہل الصدر بکسر ۲ ورَہِل اللحم ترہیلا -

رہبل - رُہْبُلَۃ - نوعے از رفتار یقال جاء یترہبل رابلۃ - بکسر جنبیدہ ہمچو مردناک راہ رفتن وفعل ذلک من رابلۃ ای وہاہ وخبثہ رِبال بالکسر شیر وگرگ ومن تلدہ امہ وحدہ ربالی وقد لا یہمز ابل

در آبیل ج - ترابلوا وزدی نمودند یا بطور خود بے سردار جنگیدند -

رتبل - کجعفر کوتاہ ونام شخصے وصالح بن رتبیل بالضم محدث -

ارد خل - مرد نازک وفربہ -

ردعل - بکسر را وفتح دال بچگان خرد -

رہدل - کجعفر گول وناتوان وکجعفر وزبرج وقنفذ پرندہ ایست لغات فی الرہدن -

ریال - بالکسر آب دہن وقد رال الصبی کودک آب دہن انداخت (ع ف اک ۲)

فصل الزاء

زبل - زُبَل - بالکسر سرگین مزبلہ بضم الباء وفتحہا جاے سرگین وَمَلْبَۃُ الارض نیرد وادم زمین را (ع ف اک ۲) زابل بفتح الباء وکسرہا کوتاہ زبیل زنبیل فاذا کسرت الزاء شددوتا قلت زبّیل او زنبیل بالنون لانہ لیس فی کلامہم فعلیل بالفتح زبالۃ بالضم موضعے ومافی الانا زبالۃ ای شئ - زبال بالکسر ما تحملہ النملۃ بفیہا -

زجل - زجلۃ - بالضم گروہے از مردم زَجَل ج زجل انداختن یقال لعن اللہ اٰمّا زجلت بہ وفرستادن کبوتر نامہ ور (ع ف اض ۲) مزجل بالکسر نیزۂ کوتاہ زاجل چوب سر بند مشک زواجل ج - زاجل بفتح الجیم بالہمزۃ وغیرہ مثنی شتر مرغ نر زَجَل بفتحتین آواز (ع ک اف ۲) سحاب زجل (ف اک ۲) ای ذو رعد -

زنجبیل ہم وحمز زُنْجُبیل بالکسر والہمز مرد ضعیف اندام

وقیل ہو زنجل بالنون۔
زحل۔ زحول۔ دور شدن از جاے (ع ف ک) بفتحہما) تزحل کذلک فہو زحل وزحلیل بالکسر۔ مزحل بالفتح جاے کہ آنجا روند چون دور شوند از جاے یعنی مقصد وقد یکون مصدرا یقال ان لی عنک لمزحلا ای مبتدحا۔ زحل ستارۂ معروف یعنی کیوان وہو من الخمس ولا ینصرف مثل عمر۔
زعل۔ زعل۔ بفتحین نشاط (ع ک اف ۲) فہو زعل وایضا گرسنہ از حال نشاط آوردن۔
زعبل۔ زعبل۔ نام زن گول۔ وکودک کہ ہرچہ خورد نہ گوارد او را شکم کلان میشود وگردن باریک۔
زغل۔ زغلۃ۔ بالضم دفعۂ از کمیز ونیز آن ازغال بول انداختن شتر دفعہ دفعہ۔ وخون بیرون جہانیدن زخم از جراحت۔ ودانہ دادن کبوتر ومرغ بچہ را ویقال ازغل لی زغلۃ من سقائک ای صب لی شیأ من لبن۔ زغلول مرد سبک وکودک۔
زفل۔ ازفلۃ۔ جماعت یقال جاؤا بازفلتہم ای بجماعتہم۔ ازفلۃ بالکسر وتشدید اللام سبکی عقل والازفلی مثل الاحبلی۔
زوکل۔ زونکل۔ بالنون کوتاہ۔
زلل۔ زلیل۔ لغزیدن پاے در گل وزبان در سخن (ع ف اک ۲) والاسم الزلۃ زلل بالتحریک کذلک (ع ک اف ۲) زلیلی بکسرتین ایضا اسم فیہ
استرلال لغزانیدن زحلوفۃ زلل جاے لغزیدن لغزان زحلوفۃ زلل کذلک زلول کم شدن درم در دزن درہم زال ناقص۔ زلزلۃ زلزال نیک جنبانیدن تزلزل لازم منہ زلزال بالفتح اسم فیہ زلازل سختی ہا زلزل بفتحتین وکسر الثالث متاع درخت مزلہ بہ فتح ۲ وکسرہ جاے لغزیدن ازلق مرد سبک سرین وامرأۃ زلاز۔ وفی المثل ہو اسم من الذئب الازل وہذہ الصفۃ لازمۃ للذئب۔ ماء زلال بالضم آب خوش ازلال بغمت دادن وفی الحدیث من ازلت الیہ نعمۃ فلیشکرہا وازللت شیأ من حقہ ای اعطیت۔ والزلیۃ واحدۃ الزلالی
زمل۔ ازمل۔ آواز سمعت لہا ازملا ای صوتا ویقال اخذت الشیٔ بازملہ ای بکلہ۔ عیالات ازملۃ ای کثیرۃ۔ ازمول بالضم آہو وگوزن بانگ کنندہ وقیل ہو ازمول وازمولۃ ک اف ۲ ازمیل بالکسر نشکردہ زمل زمیل زمال بالضم کلہا مشددا مرد ضعیف ترسندہ زمیلہ مؤنث۔ زاملہ شتر کہ رخت وتوشہ بروے نہند مزاملۃ عدیلی کردن بریک زاملہ تزمیل دریچیدن بجامہ وتزمل بثیابہ ای تدثرہ۔ وازدملہ احتملہ ومنہ قولہ تعالیٰ یا ایہا المزمل۔ زمیل ردیف۔
زول۔ زول۔ شگفت ازوال ج۔ ومرد سبک ظریف کہ شگفتہا نماید بظرافت زولۃ مؤنث زوال یک متحرک در رفتن زائلہ جنبندہ ودونده وآینده ازدیال ازالۃ دور کردن ازجاے

(۲) والازوال الذی یحرک فخذیہ کثیرا۔ والقبطی من الناس ذقیل فی الخلقۃ والمرجوزۃ الاعرابیۃ کالفیل والجمع ۱۲

مزاولة مرو میدن بکارے وتزاولوا ای تعالجوا
زوال بالفتح در گشتن و دور شدن از جائے (ع
ف اض ۲) ویقال زَوَلَه فانزال - ومازال وما زیل
یفعل کذا وقد ذکرنی ک او -
زہل - زہلول - بالضم لغزان ونام کوہے
زیل - زیل - دور کردن از جاے - وپارہ پارہ
کردن وجدا کردن (ع ف اک ۲) ویقال زال اللہ
زوالہ وازال اللہ زوالہ اذا دعی علیہ بالبلاء
والہلاک - ویقال ایضاً زَیَّل زویلہ - ویقال زل
ضانک من معزاک ویقال زلة فلم نیزل ومزة
فلم نیز - وزیلة فزیل ای فرقة فتفرق ومنہ قولہ تعا
فزیلنا بینہم - مزایلة وزیال ای مفارقة - وفراق
تزایل بتاین - زیل بفتحتین دوری ران ازیکدیگر
زنبیل - کجعفر کوتاہ قد -
زرقل - لی بحقی زرقلة - حق مرا بمن داد زرقل الشعر
پشم رازد -
زعجلة - بدخلقی کردن -
زغفل - کجعفر درختے وزغفلة بہ ہیمہ ان درخت
آتش افروختن ودروغ گفتن -
زغل - کینہ ودشمنی دلی -
زفقلة - شتابی کردن -
زقل - بالضم وزواقیل وزوان زقیلة کشفینة
کوچہ تنگ وزوقل عمامة ہر دو طرف آنرا فرو ہشت
وزواقیل العمامة ان تخرج الشعور من تحتہا -
زمجیل - بالکسر بوز -

ازمہلال - باریدن ابر از مہل الثلج برف پس
از گداختہ شدن روان شدو المزمہل آب صاف
وراست ایستاد -
زنبیل - پیل کلان معرب -
زنفل - فی مشیتہ - در رفتار خود ہمچو گران بار
جنبید وزود می گردد زنفل العرفی احد فقہاء مکہ
غیر ثقہ دام زنفل بلا -
زنقل - فی مشیتہ ای زنفل -
زہل المتاع - بعضے کالا را بر بعضے دیگر تو بر تو نہاد

فصل السین

سؤل - سؤل - بالضم خواستہ قولہ تعا اوتیت
سؤلک یا موسیٰ بالہمز والتلیین - سؤال مسئلہ
خواستن (ع بفتحہا) یقال سال عنہ وبہ وقد تخفف
ہمزتہ فیقال سال یسال والامر منہ سل من المخفف
واسأل من المہموز - رجل سؤلة مثال ہمزة
کثیر السؤال - وتساءلوا ای سال بعضہم بعضاً
واسالتہ سؤلہ ومسالتہ ای قضیت حاجتہ -
سبل سبل - بفتحتین باران وخوشہ ونام اسپے
نیکو در عرب - ورگ سرخ کہ در چشم پدید آید آسبال
خوشہ بیرون آوردن - وباریدن اشک وباران
وست کردن بندازار سبیل راہ یذکر ویونث
قولہ تعالیٰ قل ہذہ سبیلی وقولہ تعالیٰ وان یروا
سبیل الرشد لا یتخذوہ سبیلا - تسبیل در راہ
خدائے تعالیٰ درباختن چیزے را وقولہ تعالیٰ
یا لیتنی اتخذت مع الرسول سبیلا ای سبیلا وصلة

سابلة وابن السبیل رونده وآینده اسبال الدلو
دانهاے دلو سبل ششم تیر قارورة المصفح ایضاً
سبلة بفتحتین بروت سبال ج - سُنبلة بالضم والتون
خوشه سنابل ج - ونام برجے وسَنبَل الزرع اذا
خرج سنبلة سلسبیل نام چشمه در بهشت قوله تعا
عیناً فیها تسمّی سلسبیلا قال الاخفش ہی معرفة
ولکن لما کان علیه الوقف للآیة زیدت فیه الالف
کما قال کانت قواریرا قواریر من فضّة -

سجل - سَجَل - مثال هزبر وهجف زن و دختر
وشتر و سومار و خیک ضخم سَجلة مؤنث - یقال
سقا سجل وسجلّ - سَجلة سبحان الله گفتن -

سغل - اسبغلال - وازبغلال - ترشدن جامه

سهل - یقال جاء فلان یمشی سَهلَلاً - ای باطلاً
فی غیر شیء - وقیل هو الضلال بن السهلل یعنی الباطل
وقال عمر رضی الله تعالی عنه انی لاکره ان اری
احدکم سَهلَلا لافی عمل الدنیا ولافی الاخرة - وجاء نا
فلان سَهلَلا ای لیس معه شیء -

سجل - سجل - دلو پر آب و هو مذکر سجال ج -
ویقال سَجلت الماء فانسجل ای صببته فانصبّ -
سجیلة دلو ضخم اسجال پر کردن حوض از آب
سجیل بالفتح پستان دراز ناقة سجلاء لغت منه -
سجّل بکسرتین والتشدید چک بامهر تسجیل سجل
کردن سجّیل مشدد الجیم سنگ گل وقالوا ہی حجارة
من طین طبخت بنار جهنم مکتوب فیها اسماء القوم
لقوله تعالی لترسل علیهم حجارة من طین - مُساجلة

مفاخرت کردن باهم در راندن وآب خوراندن
وجز آن واصله من الدلو ومنه قولهم الحرب سجال -
تساجلوا ای تفاخروا - مسجل ای مباح قال محمد
بن الحنفیة فی قوله تعا هل جزاء الاحسان الا الاحسان
ہی مسجلة للبر والفاجر - وقال الاصمعی ہی مرسلة
ولم یشترط فیها بر دون فاجر - واسجلت الکلام
ارسلته - سَجَنجَل آئینه وہی رومی معرب -

سحل - سحل - جامه سپید از پنبه - وسیم نقد سپید
اسحال سحول ج - سحل بضمتین کذلک مثال سقف
وسُقف - وقیل کفن رسول الله علیه السلام فی
ثلثة اثواب سحولیة کرسف ویقال سحول بالضم
موضع بالیمن وہی تنسب الیه وقد روی فیها الفتح
ایضاً وقوله کرسف وصف لسحولیة کقولهم مرت
بجبة ذراع - سحلة مثال همزة خرگوش بچه مسحل
بالکسر سوہان - وزبان گویا - ونام مردے -
وخرگره مسحلان دو حلقه لگام تسحیل رشته نا تافته -
ورسن یک تاب داده وجامه از ریسمان یکتاه بافته تمر دقه
بافته تمام انچه تار و پود دو تاه باشد سَحَل ایضاً
وشتام دادن و رسن تافتن - وبیرون درم
یقال سحلت الدراهم فانسحلت ای املست و
نقد کردن یقال سحلت الدراهم ای عجلت له نقدها -
وزدن چنانکه پوست برخیزد - وکشادن باد
روے زمین را از خاک وخاشاک ویقال
انسحل الخطیب فی الکلام اذا جری به وترکب مسحلة
اذا مضی فی خطبته - سحیل سحال بالضم آواز

که در سینهٔ خر برگردد و بوقت بانگ کردن (ع ف ا ک ۲) یقال سحل الحمار وسنه سحی العیر سحلا سحالة بالضم سونش زرد نقره ساحل کرانه دریا قال ابن درید هو مقلوب و انما المار سحله ساحل القوم بکرانهٔ دریا شدند اسحل بکسرتین درخت مسواک - سجل - سجل - وادی م - و وادی فراخ - و مشک و سوسمار ضخم -

سخل - سخلة - بره و بزغاله نوزاده ذکر اکان او انثی سخل ج - سخال بالکسر کذلک و ایضاً نام موضعی سخل مردان ضعیف - و نوعی از خرما سخیل بار آوردن نخله بدان موضع - و بعیب و ضعف نسبت کردن کواکب مسخوله ای مجهولة -

سدل - سدل - فرو هشتن جامه (ع ف اض ۲) سدل بفتحتین سدیل پرده که پیش هودج درکشند سدول اسدال سدائل ج - شعر مسدل موی فرو هشته سدل بالکسر رشته جواهر سدول ج - سدلی بکسرتین و تشدید اللام فتحان اوله و هو فارسی معرب کانه ثلثة بیوت فی بیت واحد - سمندل بفتحتین سرغی -

سربل - سربال - بالکسر پیراهن یقال سربلته فتسربل ای البسته السربال فلبسه -

سروال - سراویل - ازار یذکر و یؤنث و هو واحد سراویلات و قیل انها جمع سروال و سروالة والاول اقوی و یقال سروله فتسروال - حمامة مسرولة کبوتر پاسے فرس مسروال اسپ که سپیدی قوائم او از بازوها و رانها درگذشته باشد - سطل - سطل - پیکان بادسته سطیل مثله -

سعل - سعال - بالضم سرفه و سرفیدن (ع ف اض ۲) سعل حلق سعلاة بالکسر غول سعلاء کذلک یمد و یقصر سعالی ج - و استعلت المرأة ای صارت سعلاة اذا صارت صخابة بذیة -

سغل - سغل - ف اک ۲ مرد بے آرام بدخو بدخوار صبی سغل مسغلة بزیادة المیم ناقة طویلة -

سغبل - سغبلة - چرب کردن سر را - و بروغن تر کردن طعام را -

سفل - سفل - بالضم والکسر و سفول و سفالة بضمهما و السفال بالفتح فرودی و پستی نقیض علو و علوا بالضم والکسر و علو و علاوة بضمهما و العلاء بالفتح یقال قعدت بسفالة الریح و علاوتها و علاوة الریح حیث تهب و سفالتها ما از اروذلک - سافل فرود و پست نقیض عالی سفاله بالفتح ناکسی (ع بضمهما) سافلة بنی مردم سفلة ف اک ۲ قوائم ستور و دم فرومایه یقال هو من السفلة و لا یقال هو سفلة لانها جمع و العامة تقول رجل سفلة من قوم سفل و یخفف ایضاً فیقال هو من سفلة الناس تسفیل به نشیب فرو آوردن تسفل به نشیب آمدن و فرو شدن اسافل شتران ریزه -

سفرجل - سفرجل - آبے سفاریج ج -

سلل - سل - برکشیدن شمشیر و کارد و جز آن (ع ف اض ۲) استلال کذلک - و یقال آتیته

عند السلة وقت برکشیدن شمشیر سلة دزدی یقال فی بنی فلان سلة ای سرقة وتگ اسپ یقال فرس شدید السلة وخرجت سلتة علی الخیل فی السباق ای دفعة وخنور که طعام وجام وبار در وی نهند سال بتشدید اللام آب راه تنگ در وادی سلان بالضم ج - سلة بالکسر سوزن کلان سال ج - سلول بالفتح قبیلة از هوازن وهو اسم اصم سلیل بچه وشتر بچه نوزاده - ووادی فراخ ودرخت ناک ویقال سلیل من سمر کما یقال خال من سلم سلیلة مونث وپلیته که پنبه وپشم غاز کرده در وے پیچند ورسند سلال بالضم بیماری سل سعال اسله الله فهو مسلول - سلالة انچه بیرون کشیده شود از چیزے وآب پشت مردم - اسلال دزدی کردن ورشوت دادن وفی الحدیث لا اغلال ولا اسلال وهذا یحتمل الرشوة والسرقة جمیعا - انسلال بیرون آمدن ازمیان چیزے وفی المثل رمتنی بدائها وانسلت تسلل مثله - وتسلسل الماء فی الحلق جری وسلسلة اتاء صبته انا فیه مار سلسل وسلسال آب روشن خوش که بگلوروان وفروشود سلاسل بالضم مثله - شی مسلسل چیزے درهم پیوسته سلسلة بکسرتین زنجیر وسلسلة الحدیث اسناد پیوسته سلسلة البرق انچه درپهنای ابر پیدا آید سلاسل بالفتح جمع سلسلة وایضا ریگ بریکدیگر چسپیده وسخت شده -

سمل - سمل بفتحتین کهنه جامه یقال ثوب اسمال کما قالوا رمح اقصاد - سملة به فتحتین وضم وسکون ۲ - اندک آب در بن خنور مانده سمل بفتحتین سمول اسمال ج - ابو سمال مشدد کنیت مردے سمل بالسکون چشم بیرون کردن (ع ف اض ۲) یقال سملت عینه فی الدعا علیه و صلح کردن میان کسے اسمال کذلک وپاک کردن حوض از گل ولاے سامل سعی کننده در صلاح کار سمول کهنه شدن جامه (ع ف اض ۲) وبضمهما اسمال کذلک سوملة بزرگ کاخچه و اسمال اسملا بالعنزای صمر - سموال بن عادیا بفتحتین مع فتح العنزة نام مردے -

سهل - سهل - زمین نرم نقیض الجبل وارض سهلة - سهلی بالضم منسوب علی غیر قیاس - اسهال بزمین نرم رسیدن - وشکم راندن دارو ورجل سهل الخلق نرم خو سهلة بالکسر ریگ نرم سهل جوے ریگ ناک سهولة نرمی (ع بضمهما) تسهیل آسان کردن تساهل مسامحت کردن استسهال سهل داشتن سهیل ستاره -

سول - سول بفتحتین سستی زیرناف (ع ک ا ف ۲) اسول سولا رفعت منه وهم وهن سول تسویل آراستن کارے قوله تعالی سولت له نفسه ای زینت له سحاب اسول ای مسترخ بین السول سیل - سیل - توجیه سیول ج - ورفتن آب وخون وجز آن سیلان کذلک (ع ف ناک ۲) اسالة راندن آب تسییل کذلک سیل آب رو

مسئل بفتحتین مسئلہ مسائل ج۔ مُسئل بالضم مسئلة مسئلان جمع علی غیر قیاس۔ سائلة سیدی پیشانی وقصبہ بنی وسالت الغرة استطالت وعرضت فان وقت فی الشمراخ۔ سیل روان شدن لشکر از ہر جہت سیلان بالکسر دبنا بہ شمشیر وکارد مسالا الرجل دوکرانہ ریش مرد مسال یکے ومسالاہ ایضاً عطفاہ۔ سیال بفتحتین نوعے از درخت باخار۔

سنبل۔ کعصفر تخمیست از تخم ہائے نزہ۔

رجل سبعلل۔ بروزن ومعنی سحلل است یعنے مرد دفرک۔

ستل القوم واستتلوا وتستلوا۔ یکے بعد دیگرے برآمدند سائل ہر چیز کہ بچوشک و مروارید قطرہ روان شود ومستل کمقعد راہ تنگ ستل بفتحتین عقاب یا پرندہ ایست شبیہ بدان یا بگرگس ستلان بالضم والکسر ج۔ وایضاً پس روان سائل پس روی کردن تالة بالضم ملایۂ چیز مستول مسلوت یعنی مرد کوتہ تن۔

سحلة۔ مالیدن چیزے وزدودن آن۔

سحادل۔ کعلابط نزد وہو لا یعرف سحادلیہ من عنادلیہ حتی یکان عنادلیہ وہما الخصیان وسحدل کجعفر نام شخصے۔

سرطلة۔ دراز ی با اضطراب سرطل کجعفر۔

اسرافیل۔ بالکسر نام فرشتہ وقیل خماسی

ہمزۃ اصلیۃ۔

سعائل۔ شتران دراز۔

سقل۔ بالفتح بروزن ومعنی صقل کہ زدودن باشد وبالضم کمرلغة فی الصاد والسیقل الصیقل اسقیل اسقال بکسرہما پیازدشتی وگلتف مرد لاغر میان واسقل من الخیل اسپ نزار پشت۔

سکل۔ بالکسر ماہیے است سیاہ رنگ وفزک اسکال وسکلة کقردة ج۔

سمرطل۔ وسمرطول۔ دراز مضطرب۔

اسماعیل۔ بالکسر ابن ابراہیم الخلیل علیہما السلام ومعناہ سمع اللہ وہو الذبیح علی الصحیح۔

سمعل۔ کشمعل شتر دراز۔

سمہل۔ کشمعل لاغر۔

سمندل۔ مرغیست پندکہ در آتش نسوزد۔

سنجال۔ بالکسر موضع۔

سنطلة۔ دراز شدن سنطلیل دراز والسنطل بفتح الطار الضعیف المشی یکاد یسقط اذا مشی او من یخر رأسہ ویرتعع او المتمائل لا یملک نفسہ والعظیم البطن المضطرب الخلق سنطالہ بالضم رفتار باسکون وزن فرود آمدہ۔

سنطل۔ کوہیست خرد بظاہر صمان۔

سنبل۔ کجعفر دلادر۔

فصل الشین

شبل۔ شبل۔ بالکسر شیر بچہ اشبل واشبال ج۔ لبوة مشبل مادۂ شیر با بچگان اشبال مہربانی کردن

صلته بعلی و بچگان پروردن زن بیوه شغول
گوالیدن کودک (ع ع ف اص ۲)
شغل - شغل - الاصابع - درشت انگشتان (ع
ف اک ۲ و بضمهما) و هو ابدال من شغن -
شرحل - شراحیل - نام مردے لا ینصرف
نکرة و معرفة لانه علی زنة جمع الجمع -
شعل - شعلة - بالضم زبانه و درخش آتش شعل
ض اف ۲ ج - شعیلة پلیته سوزان شعل بضمتین
ج - مشعلة م مشاعل ج - مشعل بالکسر خنوز از چرم
که در روے بنیذ کنند شاعل ای ذو اشتعال -
اشتعال پراگنده شدن غارت و جز آن یقال
اشتعلت الغارة - و کتیبة متشعلة و جراد مشعل پراگنده
بهر جهتے - و بقطران در گرفتن شتر را یقال اشعل
ابله بالقطران و آب چکیدن از مشک از هر جاے -
و اشعلت الطعنة ای خرج منه الدم متفرقا - اشتعال
در افروختن آتش و سر موے سپید شعل بفتحتین
سپیدی در دم اسب و جز آن پیدا شدن شعلة
بالضم اسم فیه فرس اشعل بغلة شعلاء و قد اشعل
اشعلا لا اذا ابیض بعض الذنب فان ابیض کله
فهو اصبغ - شعل نام مردے و ذهب القوم
شعالیل ای متفرقین -
شغل - شغل - شغل - کلاهما بالسکون و الحرکة
کار و نا پردائی اشغال ج - یقال شغلت فلانا
فانا شاغل و هو مشغول و لا یقال اشغلته - شغل
شاغل توکید له مثل لیل لائل - و یقال شغلت

عنک بکذا و اشتغلت و قد قالوا اما اشغله لله
لا تعجب مما لم یسم فاعله -
شکل - شکل - مانند اشکال شکول ج -
یقال هذا اشکل بکذا ای اشبه - شکل بالکسر ناز
امراة ذات شکل (ع ع ف اص ۲) اشکل شکلا ای
گوسپند تیگاه سپید شکل بالتحریک مصدره -
شکلا ایضا حاجت اشکله مثله یقال لنا فبلک اشکله
ای حاجة - شکلة بالضم سرخی سپیدی چشم کاشهله
فی سواد ها شکل بالتحریک مصدره - عین شکلاء
و دم اشکل و رجل اشکل اذا کان فیه بیاض و
حمرة - اشکل ایضا سدر کوهے شاکلة تیگاه -
و روش - و سوے - و خرد - قوله تعالی قل
کل یعمل علی شاکلته ای علی جبلته و طریقته و جبته
شاکل سپیدی بناگوش شکال بالکسر پاے بند
شکل بضمتین ج - و رسن بالان شتر که بند ما
بالان بپیش نرود - و شکال اسپ - و اسپے که
سه قوائم سپید بود و شش و یکے لون دیگر یا عکس آن
اشکال پوشیده شدن کار یقال اشکل الامر اشتباه
اشتکال مثله - و اشکل النحل ای طاب ریطه و
ادرک - و تشکل الغنب ای ادرک بعضه دون بعض
و شکلت الفرس بالشکال و شکلت من الجیر
شدوت شکاله بین التصدیر و الحقب و شکلت الکتاب
ای قیدته بالاعراب (ع ع ف اص ۲) و اشکلت الکتاب
ای ازلت عنه الاشکال - شاکله موافقت تشاکل
مثله - شکل بفتحتین بطنے از عرب -

شلل - شَلّ - راندن (عع ف اض ۲) الاسم الشَلّ و دختن جامه - شلال بالکسر پراگندگان یقال جاؤا شلالا اذا جاؤا یطردون الابل - شَلَل - بفتحتین ایضا داغ جامه که بشستن نرود - وتباه شدن دست (عع ک اف ۲) و اشلها اللہ دعا علیه ویقال لا تشلل ولا تکلل اشل شلا رغت منه - ویقال لمن اجاد الرمی او الطعن لا شللا ولا عمی ولا شلّ عشرک ای اصابعک - شلشلة چکانیدن آب و مارد و شلشل و شلشال ای ذو قطران - تشلشل لاغر گوشت رجل شلشل بضمتین سبک گوشت شلیل پیرهنچه که در زیر زره پوشند - وزره کوتاه اشلة ج - وپلاس که بر کیخت شتر پوشند ومیان وادی شلة - بالضم نیت وکار دور -

شمل - شمول - فراز گرفتن چیز را و به همه رسیدن وسوے دست چپ برگشتن باد و وزیدن او بر کسے (عع ف اض ۲) امر شامل نعت منه - ویقال جمع اللہ شملة ای ما تشتت من امره وفرق اللہ شملة ای ما اجتمع من امره کانه من الاضداد - شَمل بفتحتین فراز گرفتن (عع ک اف ۲) و آسیختن شدن ناقه از گشن دیگرے یقال شملت ناقتنا لقاحا من فحل فلان - شملة گلیم خرد که بخود در کشند ویقال اصابنا شَمل من مطر واحطنا ما صوبه وابله ای اصابنا منه شیء قلیل - ورأیت شملا من الناس والابل ای قلیلا - وما علی النخلة الا شمل وشملة وشمالیل ای شیء قلیل من حملها - شمالیل ایضا شاخهاے پراگنده در نوک وذهبوا شمالیل ای متفرقین - ثوب شمالیل مثل شماطیط - مشمل شمشیر کوتاه وگلیم خرد مشملة کذلک - شمال بالفتح بادے که از طرف قطب شمالی وزد وفیها خمس لغات شَمَل بفتحتین وسکون ۲ شمال وشمائل بالهمز وشامل بالقلب وشمّال بتشدید اللام ایضا شمالات ج - وشمائل ایضا علی غیر قیاس - مشمول آب وشراب شمال وزیده ومنه خمر مشمولة ونار مشمول - شمول بالفتح خمر شمال بالکسر دست چپ اشمل ج - وشمائل ایضا علی غیر قیاس قوله تعالی عن الیمین والشمائل شمال بالکسر شمله وخود عادت شمائل ج - وغلاف پستان گوسپند وغلاف نخلهٔ نورس شمل درغلاف گرفتن (عع ف اض ۲) ناقة شملة بکسرتین والتشدید ای خفیفة شملال شمليل شملة - وشمّل ای اسرع اشمال سوے باد شمال شدن ویک نیمه یا بیشتر از مادگان را آبستن کردن گشن ومیوه وخرما باز کردن از درخت ونخل اشتمال جامه وخود پیچیدن - وفراز گرفتن -

شمردل - شَمَرْدَل - شتر سبک رو شَمَردلة ناقهٔ نیکو خوبصورت -

شمعل - اشمعلال - شتاب کردن وپراگنده شدن شمعل تیز رو شمعلة الیهود قرار شم -

شول - شول - برداشتن سبوے را وشتر دنبال را صلته بالبار اشتیال اشالة کذلک ودر واشدن دم شتر لازم متعد (عع ف اض ۲)

و برآمدن پایه ترازو - و ماده شتران که شیر کم کرده باشند و هشت ماه از نتاج ایشان گذشته باشد واحدها شائلة - و یقال شولت الابل اذا صارت شائلة و آب باقی مانده در مشک و الجمع اشوال تشاول به نیزه بسوے یکدیگر حمله کردن در حرب مشاولة مثله - شائل ماده شتر دم برداشته بجهت آبستن شوّل ج - شولة دم کژدم که در و اباشد و منه یسمی العقرب شوّالة و دو ستاره که از منازل قمر است یقال لها حمة العقرب و نام زنے گول و فیها المثل للانسان حین ینصح انسانا انت شولة اینما صحة قال ابن السکیت هی آمة لعدوان و کانت تنصح لموالیها فتعود بنصیحتها دیالا علیهم لحمقها شوّال نام ماهے م شوآلات شواویل ج - رجل شوّال مرد سبک خدمت سبک کار مشوّل بالکسر داس خرد -

شهل - شُهلة - بالضم میش چشمی شَهل بفتحتین مصدره (ع ک اف ۲) اشهل شهلا رنعتان منه شهلار ایضا حاجت امرأة شهلاء بین شهلة تمام عقل و هو اسم لها خاصة لا یوصف بها الرجال - شُهل نام مردے مشابهة شر گفتن با هم و سخن گرد ایندن

شحول - بالفتح مرد م دراز پا و ثابت بن شحل کمنبر تابعی -

اعطنی شحلة - من کذا ای نتفة منه -

شخل الشراب شراب را پالود (ع بفتحتین) شخل الناقة شتر ماده را دوشید شخل بالفتح دوست

یا کودک نوجوان آنکه دوستی کند با تو تخیل مثله و شاخله صافاه مشخل و مشنجله بکسرهما پالونه -

شاذل - کصاحب نام شخصے و محمد بن شاذل بن علی النیسابوری صاحب اسحق بن راهویه شاذلة و بیمیت بمغرب اوهی بالذال و منها السید ابو الحسن الشاذلی استاذ الطائفة الشاذلیة من صوفیة الاسکندریة و فیهم یقول ابو العباس بن عطار (شعر) تمسک بحب الشاذلیة تلق ما + ترومن فحقق ذاک منهم وحصل + ولا تعدون عیناک عنهم فانهم + شموس هدی فی اعین المتامل

شاذل - کصاحب نام شخصے و شهران بن شاذل من احداد مکحول و شیذلة لقب عزیزی بن عبد الملک الفقیه الشافعی -

شرحبیل - کخرجیل الخطلی و الجعفی او هو شراحیل و ابن عیلان و ابن السمط و ابن حسنة و ابن اوس او هو اوس بن شرحبیل صحابیون و ابن سعد و ابن سعید و ابن شریک و ابن سلم و ابن یزید و ابن الحکم محدثون -

الشروال - لغة فی السروال -

الشلة - من الاقدام الغلیظة لغة فی الشلشلة

شقلة - تغیر دادن دینار یقال شقل الدینار شقاقل و شقاقل م شقاقل بیخ رستنی ست هندی یربی فیلین و یهیج البارة -

شاصلی - بضم الصاد و فتح اللام المشددة مقصورة فاذا خففت مدت نباتیست و شوصل اکله -

مشغلة - بالکسر کیارجہ و شکنبہ مشاغل ج -
شغصلی - بکسر الشین و الصاد و شد اللام مقصورۃ پارۂ است کہ بر درخت مے پیچد یا بار آن و موجب کالسمسم و شغصل اکلہ و اکل الشاصلی -
شقفل - کجعفر نام شخصے و ابو شقفل راویۃ الغزدق
شاقول - چوبیست کہ باکشادرزان بصرہ میاشند و بر سر آن آہن نوکدار میشود - و نرہ و شقلما جامعہا شقل الدینار روزنہ و شوقل بہ بردباری استوارشد و الشقاقل فی ش ش ق ل - و اشقیالیۃ شہریست باندلس و میمونہ بنت شاقولۃ زنی ست از پرستندگان خدا -
الشمزل - لغۃ فی الشمردل -
شمرطل - و شمرطول - مرد م دراز و مضطرب -
شمطالۃ - بالضم پارۂ از گوشت یا پیہ آمیختہ -
شمسل - کزبرج فیل -
شنبلۃ - بوسہ دادن و عبد اللہ بن شنبل محدث و ابو شنبل حمل بن خزرج شاعر -
شنفلۃ - بمطالبہ در اہم برآوردن -
شہلۃ - زن گندہ پیر شہیل بالکسر پدر قبیلہ -

فصل الصاد

صحل صحل - بفتحتین گاو گرفتگی (عع ک اف ۲) یقال ہو صحل الصوت و اصحل لغت منہ -
صندل - صندل - شتر بزرگ سر و چوب خوشبو معرب چندن صیدلانی بالنون و الیاء بیلوروہی لغۃ فی صیدنانی -
صعل صَعَل - مردم و شتر مرغ خرد سر و خرد بینم یا ریختہ صعلا رمونث صَعْلاء مثلہ و ایضاً نخلہ بسیار بے برگ صَعل بفتحتین باریکی -
صفصل صِفصِل - بکسرتین گیاہے -
صقل صُقل - بالضم تہی گاہ صقلۃ مثلہ - فرس صَقل اسپ دراز تہی گاہ و میان صَقل صِقال بالکسر زدودن شمشیر و آئینہ و جز آن و بالسین کذلک (عع ف اض ۲) صاقل لغت منہ صَقلۃ ج صِقل زداینده صیاقلہ ج صَیقل زدودہ - و شمشیر مصقلۃ بالکسر آلت زدودن و بالفتح نام مردے و یقال الفرس فی صقالۃ اکرم فی صوانہ و صنعتہ -
صقعل صَقعَل - مثال سجل خرمائے خشک
صلل صَلَلۃ - زمین خشک - و پوست یقال خُفٌّ جَیِّدُ الصلۃ و باران کہ یک یک افتد صلال ج - و ایضاً حلف صِل بالکسر مار خرد کہ فسون نہ پذیرد و یقال انہا صِلّ صفا اذا کانت منکرۃ مثل الافعی - و یقال للرجل اذا کان واہیاً منکرا انہ لصِلّ الصِّلال ای حیۃ من الحیات و گیاہے صِلّیان ترۂ و ہو فعلیان صلیانۃ یکے و یقال للرجل اذا اسرع فی الحلف و لم یتبع جَدَّہا جد العیر الصِّلّیانۃ و ذلک ان العیر اقتلعہا من اصلہا اذا ارتعا با صلصل بضمتین فاختہ - و موے پیشانی اسپ صَلصلۃ باقی ماندہ آب در تگ حوض صَلصال بالفتح گل باریک آمیختہ یعنی عزیزان فاذا طبخ بالنار

یقال الفخار۔ صلصلۃ اللجام صوتہ۔ وتصلصل الجلد اذا صوّت۔ صلول گندہ و بدبوے شدن گوشت پختہ باشد یا خام (ع ف اک ۲) واصل مسئلہ وصلت اللجام ایضاً شد دلکثرۃ۔ وصل المسمار وغیرہ یصل صلیلا ای صوّت۔ وطین صلصال وصلّال ومصلال ای مصوّت کما یصوت الخزف الجدید ویقال جارت الخیل تصل عطشا اے فی جوفہا صلیل وصوت۔ ویقال صلتہم الصالۃ ای اصابتہم الداہیۃ۔

صمل۔ صمول ۔سخت و درشت شدن (ع ف اض ۲) رجل صمّل بضمتین مشدد اللام شدید الخلق وصمل الشجر یبسہا وخشونتہا۔ صامل خشک صملال بالضم سخت شدن۔ وابنوہ شدن نبات مصمئلۃ اے داہیۃ۔

صول۔ صَوَل ۔زیادتی کردن و برجستن وحملہ کردن صلتہ بعلی۔ ویقال رُبَّ قَوْل اشدّ من صَوْل۔ مصاولۃ صیال بیکدیگر حملہ آوردن والفحلان یتصاولان ای یتواثبان۔ صالۃ بتحریک الہمز حملہ۔ وکشدہ شدن شتر (ع بضمہما) جمل صَوَل۔ ویقال صیل لہم کذا ای اُتیح لہم یعنی تقدیر کردہ شدہ مَصُول خنور کہ در وے خطل تر کنند تا تلخی از وے زود صیلۃ گرہ چابق تازیانہ صول بالضم نام موضعے۔

صہل۔ صَہیل ۔صَہال۔ بانگ اسپ و بانگ کردن آن (ع بفتحہا وک ۲) مثل نہیق وشہاق للحمار فرس صَہّال نعت منہ۔

صالۃ۔ حملہ کردن بر مردم (ع بضمہما) یقال صَوَل البعیر اذا واثب الناس او صار یقتلہم ویعدو علیہم وجمل صوّل وصَوَّل نعت منہ وصَہیل الفرس آواز اسپ۔

صَہبَل۔ کزبرج وتضم الباء بلا۔

صاصل۔ کعالم چاہ صوصلار گگر بلار رستنی۔

مصعتل الرأس۔ دراز سر۔

صَعفِل۔ کتف سغل یعنی مرد بے آرام وزشت خو وبدخوار وصیغل کجر دحل خرمائے فربہ کہ بعضے بر بعضے چسپیدہ باشد پس ہنگامیکہ جدا کردہ شود در آن خطوط نظر آید وقلّما یکون فی غیر البرنی ویقال طین صیغل ایضاً ولیس علی فیعل غیرہ۔

صعبل۔ الطعام۔ طعام بر دغن چرب کردہ۔

صَبَل۔ کقنفذ وجندب بلائے بد و گنجذف نام شخصے از بنی تغلب۔

مصنطل۔ بکسر الطاء آنکہ سر خود را فرود آرد۔

صہطلۃ۔ نرمی چیزے۔

صال یصیل۔ لغۃ فی یصول وصیل لہ بکذا بالکسر ویران کردہ شد ویرانیدہ شد۔

فصل الضاد

ضأل۔ ضَئیل۔ نزار ضالۃ مصدر سنہ (ع بضمہما) وضعیف شدن رائے متضائل بایک ضؤلۃ مثال ہمزۃ نیک نزار لحیۃ ضَئیلۃ ای دقیقۃ۔

ضَئبَل۔ بکسر تین والہمز مثال زبرج

سخی وربما جاء بضم الباء فیهما وهو من النوادر۔
ضحل ـ ضحل ـ آب اندک ویقال اتان الضحل لانه لا تغمر ماتعلقه۔
ضمحل ـ اضمحلال ـ نیست شدن ورفتن وتقدیم المیم کذلک عن ابی زید وکشاده شدن ابر
ضکل ـ ضئیکل ـ برهنه از فقر ضیا کلته ج ـ
ضلل ـ ضلال ـ بالفتح ضائع شدن وگم شدن ومغلوب شدن یقال ضل الماء فی اللبن ای غلب بحیث لا یظهر اثره فی اللبن ومنه قوله تعالی حکایة عن اخوة یوسف ان ابانا لفی ضلال مبین ای هو مغلوب فی محبتها یعنی فی محبة یوسف واخیه وقوله تعالی حکایة عن موسی قال فعلتها اذا وانا من الضالین ای من المغلوبین فی عصبیة الدین وهلاک شدن الاسم هو الضل بالضم ـ ویقال هو الضل بن ضل اذا کان لا یعرف ولا یعرف ابوه وهو الضلال بن الضلال ایضا ـ ضالة گم شده یستوی فیه الذکر والانثی ـ ارض مضلة بفتح ۲ وکسره زمین که در وے راه گم شود تضلیل ومضلل بسیار رونده در ضلالت رونده وکان یقال لامری القیس الملک الضلیل ـ ضاضل ضلضلة بفتحتین وکسر ۲ زمین درشت ضلضلة ض اف ۲ سنگ بزرگ چنانکه اورا توان برگرفت ضلال بالفتح ضلالة گمراهی ضد الرشاد (ع ف اک ۲) قوله تعالی قل ان ضللت فانما اضل علی نفسی منده لغة نجد وهی الفصیحة واهل العالیة یقولون ضللت اضل (ک اف ۲) وهو ضال تال وهی الضلالة والتلالة اضلال ضائع گردانیدن وهلاک کردن ویقال اضل المیت ای دفن ـ وضللت المسجد بفتح اللام وکسرها اذا لم تعرف موضعه وکذالک کل شی مقیم لا یهتدی له وفی الحدیث عن الرجل قال لعله اضل الله ای اخفی عنه برید اخفی علیه واغیب عنه من قوله تعالی اذا ضللنا فی الارض ای خفینا ـ تقول انک لا تهدی الضال ولا تهدی المتضال تضلیل منسوب کردن بضلالت وقوله تعالی ان المجرمین فی ضلال وسعر ای فی هلاک ـ ویقال وقع فی وادی تضلل بضمتین وکسر اللام معناه البطل مثال تخیب وتهلک کله لا ینصرف ـ ویقال للباطل ضل تضلال ـ مضلل نام مردے استضلال طلب ضلالت کردن ـ
ضمل ـ ضمل ـ آب اندک وبازگشتن بسوے کسے نه بوجه مقابله ومغالبه صلته بالی واندک اندک دادن ـ واندک وتنک شدن شراب ویقال هل ضمل الیکم خبرا ای رفع ـ وعطیة ضمالة ای نزرة قلیلة ـ بیر ضمول وشاة ضمول کم آب وکم شیر (ع بفتحها) وحمة ضاحلة قلیلة الماء ضحلت النخلة ای ارطبت ـ واضمل الیسر اذا بدا فیه الارطاب ـ
ضئیل ـ ضئال ـ سدر دشتی ضالة یکے ضئیلت الارض واضالت ضالة ناک شد ـ
ضرزل ـ کزبرج مرد بخیل ـ حریص ـ

ضاعل - شتر توانا و الضعل محرکة دقة البدن بین تقارب النسب -
ضغبل - کامیر آواز دہن حجام وقت بکیدن مجمجہ
ضمیلة - نسفیتہ زن جاماندہ یا زن لنگ -
ضندل - گندہ سر ضندل مثلہ او ھوا بہ بالصاد -

فصل الطاء

طبل طبیل - بالفتح دہل - و غوک سیم و یقال ما اوری ای الطبل ھوا ے ای الانسان ھو طوبالہ عیش طوبالات ج - ولا یقال للکبش طوبال
طحل طحلہ - بالضم سبز رنگی رماد الطحل و شراب طحل غیرہ و نہ روشن فرس اطحل الذی یعلو حضرتہ قلیل صفرة - اطحل ایضاً نام کوہے بہ مکة یضاف الیہ ثور بن عبد مناة و یقال ثور اطحل
طحال بالکسر سبز و یقال ان الفرس لاطحال لہ و ھو مثل لسرعتہ و جریہ کما یقال البعیر لامرارة لہ ای لاجبارة لہ - طحل بالفتح برسبز زدن (ع ف بفتحتا) یقال طحلتہ ای اصبت طحالہ فھو مطحول -
طحل بالتحریک دردمند شدن از سبز و تباہ شدن و بوے گرفتن آب (ع ک ا ف ۲) طحل بالماء مثلہ
طربل طربال - بالکسر باجہ بر بن دیوار - و صخرة بلند بزرگ در کوہ طرابل الشام صومعہ ہاے شام و یقال طربل بولہ بالا انداخت کثیر را -
طرجہل طرجمالة - پنکانچہ معرب ترجمارة کذا لک
طسل طسیل - بسیار - و گرد یقال مارطسیل و نعم طسیل ای کثیر ا - طسل درخشیدن سراب در صحرا

طفل طفل - بالکسر نوزادہ مردم و جانوران وحشی و ھو واحد و جمع مثل الجنب قال اللہ تعالی او الطفل الذین لم یظھروا علی عورات النساء ج - یقال اطفلت المرأة - مطفل آہوے با بچہ و ناقہ با کرہ نوزادہ مطافل مطافیل ج - طفل بالفتح نازک جاریة طفلة و بنان طفل و انما جازان یوصف البنان و ھو جمع بالطفل و ھو واحد لان کل جمع لیس بینہ و بین واحدہ الا الھاء فانہ یوحد و یذکر و تطفیل الشمس میلھا الی الغروب یقال طفلت الشمس الی الغروب و طفل اللیل اذا اقبل ظلامہ - طفل بفتحتین بعد از نماز دیگر یقال اتیتہ طفلا ای آمدم شبانگاہ و باران یقال لزہر جادہ طفل الثریا - تطفیل اشتر را با بچگان نرم راندن تا از مادر جدا نشوند
طفیل بالفتح نام کوہے طفیلی بالضم ناخواندہ بمہمان آیندہ تطفل مصدر رفیہ -
طلل طل - باران ریزہ طلال ج - یقال طلت الارض و طلما الندی فھی مطلولة - و طلة الرجل امرأتہ - و خمر طلة ای لذیذة - طلل بفتحتین اثر سرا ے و جاے خراب شدہ اطلال طلول ج - و یقال حیا اللہ طلالک و طلاتک ای شخصک و یقال ما بالناقة طل بالضم ای لبن و یقال ما ہ اللہ بالطلاطلة و ھو الدار العضال و الداھیة و طل دمہ فھو مطلول - و طلہ اللہ و اطلہ اللہ ای اھدرہ قال ابو عبیدة فیہ ثلاث لغات طل دمہ بالفتح و طل و اطل بالضم - و اطل علیہ ای اشرف

وہذا امر طل ای لیس بمستقر - وتطال ای اشراب یعنی گردن دراز کردتا دور نگرد و -

طل - طلة - بفتحتین والسکون لاے تگ حوض ویقال صار الماء طلة ما یقال وکلة - ویقال طَمِلَ ما فی الحوض وہو افتعل - طِل بالکسر دُرد مطلة بالکسر لغہ درج نان بازکن طمل نان بازکردن - وراندن دور ستور را (ع ف اض ۲)

طُول - طویل - بالضم درازی خلاف العرض ودراز شدن (ع بضمہا) یقال طال الشئ و طُلْتُ انا واصلہ من طَوُلْتُ بضم الواو لان نقیضہ طویل فنقلت الضمۃ الی الطاء وسقطت الواو لاجتماع الساکنین ولا یجوز ان تقول منہ طُلتہ لان فعُلت لا یتعدی فان اردت تعدیتہ قلت طَوّلتہ واطلتہ واما قولک طاولی فلان فطُلتہ فانما تعنی بذلک کنتُ اطول منہ من الطُول والطُول جمیعاً - طول بالفتح منت نہادن وفزونی کردن برکسے - وغالب آمدن در فضل ومنت (ع ف اض ۲) صلتہ بعلی - ویقال طال طُولک بالکسر والضم وطِیلک ای عمرک وعُیَیْنَک ایضاً ویقال طال طولک وطِیلک بالسکون فیہما وطوالک بالفتح فی ہذا المعنی - طول ک اف ۲ - رسن دراز کہ ستور را بعلف بندند یقال ارخ الفرس من طولہ طِوِیلہ کذلک ومنہ طویلۃ الدُرّ ای سِمْطہ - ویقال ایضاً طول فرسک ای ارخ طویلتہ فی المرعی طَوِیل طوال بالضم دراز طِوال طیال بالکسر طُوَال بالضم والتشدید نیک دراز ویقال لآتیک طَوَالَ الدہر بالفتح وطُوَلَ الدہر بالضم - ویقال طالما انتظرتک دیر است کہ چشم میدارم ترا ادخلوا علیہ مالیصح ترکیب الفعلین بلا واسطہ والا لما صح ان یقال طال انتظرتک فلما دخلت ما صیرت الفعل مصدرا ای طال انتظاری یک - اطوال درازتر وہی طولی وہم اطاول وہن طُوَل - طویل نام محبر از عروض جمل اطوال انچہ پنج برین او درازبود مطاولۃ نبرد کردن بدرازی وطاولتہ بمعنی ماطلتہ ایضاً - طائل فائدہ ولا یستعمل الا فی النفی یقال امر لا طائل فیہ اذا لم یکن فیہ غنیً ومزیۃ - ویقال بینہم طائلۃ ای عداوۃ تطوّل منت نہادن وفضل کردن برکسے اطالۃ اطوال درازکردن - وبجای دراز بالازاون زن وفی الحدیث ان القصیرۃ قد تطیل - تُطویل مہلت داون صلتہ باللام - استطال تکبر کردن - ودرازشدن یقال استطالوا علیہم ای قتلوا منہم اکثر مما کانوا قتلوا تطاول گردن کشی وتکبر کردن - وگردن درازکردن بوقت نگریستن طَوَل بالضم والتشدید مرغے طَیِّلۃ الریح لے مقابلتہا فی الہبوب طولا -

طہل - طِہلۃ - بکسرتین وفتح الہمزۃ ابر وتیرگی یقال ما علی السماء طِہلۃ ای شئ من غیم وہمزتہ زائدہ

طہمل - طِہمِل - بالفتح زشت خلقت طہلۃ مونث طہامل ج -

طخیل - کقندیل خروس -
الاطرعلات - بضم الهمزة والراء والعین و تشدید اللام الدباسی والنقاری والصلاصل ذوات الطواق -
طعل - در نسب مردم رخنه کردن (ع بفتحهما) طاعل تیر راست کرده شده -
طفیشل - کسیدغ نوعیست از شور باطفشل مرد ناتوان -
طمسل - عن المرأة - از زن عاجز شد طمسل بالضم در وطاسلة ج - وهو یشتهی الطمسلی کحوزلی ای العنز الهرمة
طنبلة - پس از دانائی نادان شدن طنبول - بالضم دودهٔ است مصر -
طهبلة - بزمین رفتن
طهفلة - سان ارزن خوردن و بران همیشگی کردن

فصل الظاء

ظلل - ظل - بالکسر سایه و پناه ظلال ج - ظل اللیل تاریکی شب ظلال سایهٔ ابر و فی المثل ترک الظبی ظله یضرب فی النفور عن الشئ - ظلّ ظلیل سایهٔ دائم ومکان ظلیل همیشه با سایه و فلان یعیش فی ظل فلان ای فی کنفه - ظلّة بالضم سایه پوش وقری قوله تعالی ظلّل علی الارائک تشکون واول ابر که سایه افگند وقوله تعالی عذاب یوم الظلة قالوا غیم تحته سموم مظلة بالکسر سایه بان اظلّ درون پیش شتر اظلال سایه ناک شدن روز یقال اظلّ یومنا اذا کان ذا ظلّ وسایه افگندن درخت وجز آن - ونزدیک آمدن کسے یعنی سایه افگندن یقال اظلک شهر کذا ای دنا منک - استظلال پناه جستن بسایه صاته بالبار ویقال ظللت اعمل کذا ظلولا اذا عملته بالنهار دون اللیل ومنه قوله تعالی فظلتم تفکهون وهو من شواذ التخفیف وقد فسرناه فی س

فصل العین

عبل - عبل الذراعین - ستبر بازو و امرأة عبلة ای تامة الخلق عبلات عبال ج - فرس عبل الشوی ای غلیظ القوائم عبالة بالفتح مصدر منه (ع بضمهما) عبلة ایضا اسم جاریة وابنة الصعری وهم حی من قریش یقال لهم العبلات والنسبة الیهم عبلی ترد الی الواحد ای الی اسم امهم وهی عبلة - عبل تافتن رسن (ع ف اض ۲) وبرگ درخت فرو تراشیدن وبیکان در تیر کردن (ع ف ا ک ۲) عبل بفتحتین ریشهٔ تافته وگل ورق مفتول مثل ورق الاثل والارطی والطرفاء - ویقال اعبل الارطی اذا غلظ ندبه واحمر وصلح ان یدبغ به الاصمعی اعبلت الشجرة سقط ورقها وفی الحدیث فی شجرة سدرتها سبعون بنیا فی لا تسرف ولا تعبل ولا تجر ای لا تقع فیها سرفة ولا تسقط ورقها ولا یکلما الجراد اعبل سنگ سپید وصخرة عبلاء نعت عبال بالکسر ج - مثل بطحاء وبطاح معبلا بالکسر پیکان پهن دراز عبال بالفتح نوعے از گیاه کوهی ویقال القی علیه عباءته ای قطعة تشدید اللام

عُنبُل عُنبلة بالضم کند و فی السامی عُنبُل و عُنبلة انچه بگذارد ختنه ناکرده از زن عنابل سطبر
عبهل - عبهلة - بے کار گذاشتن ستور را والعین مبدلة من الهمزة یقال عَبهل الابل - او ابهلها ای اهملها و ابل مُعبهلة لا راعی لها - عبابلة ملوک یمن -
عتل - عتلة - بفتحات بیرم النجار و المجثات یعنی سوراخ کن وچوب کاو - وکمان فارسی وچوب دستی درشت - وناقه که هرگز آبستن نشود عتیل مزدور عتلار ج - عَتل سخت کشیدن چیزے را (عع ف اض ۲ ک ۲) رجل معتل بالکسر نعت ویقال عتله وعتنه باللام والنون جمیعاً عُتل بضمتین والتشدید مرد درشت آزار دهنده وسخت گوے قوله تعالی عُتل بعد ذلک زنیم و نیزه سطبر رجل عتل (ف اک ۲) ببدی شتابنده (عع ک اف ۲) یقال لا اعتل معک اے لا ابرح مکانی -
عثل - رجل عثول - ک اف ۲) مشدد اللام مردے سست فرومایه مثل القثول عثول مثله ام عثیل کفتار -
عثجل - عثجل - بفتحتین بزرگ شکم مثل انجل
عثکل - عثکول - بالضم عثکال بالکسر خوشهٔ خرما وتثکل العذق ای کثرت شماریخه ای عناکله عثکل الهودج ای زُیّن بامثال العثاکل -
عجل - عجل - بالکسر گوساله عجول ک اف ۲) مشدد و امثله عجاجیل ج - عجلة مؤنث و مشک عجل ج - مثل قربة و قرب و عجال کذلک مثال رهبة و رهام - عجلة ایضاً نوعے از گیاه و بقرة معجل مادهٔ گاو یا گوساله عجل ایضاً قبیله عجلة بفتحتین گردون عجل اعجال ج - و دولاب عجل ج - وچوب بر پهنای سر چاه - وشتافتن عجل بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲) عَجِل بضم ۲ و کسره عجلان نعتان منه وامرأة عجلی مثل رجلی ونسوة عجالی مثل رجالی وعجال کما یقال رجال - عاجل حاجت این جهان - وبے مهلت نقیض آجل و آجلة ویقال عاجله بدنیه و اعجله ای اخذه ولم یمهله - وقوله تعالی اعجلتم امر ربکم ای استعجلتم - عجول نیک شتابنده وناقه بچه گم کرده عجالة بالضم هر چه بشتاب حاضر آورده شود یقال اتیتم عجالة الراکب یعنی ما حضر - ویقال عجلتم ثا یقال لبثتم وفی المثل ایضاً الشیب عجالة الراکب - عجلان ایضاً نام مردے ام عجلان مرغ آعجال تعجیل بر انگیختن ویقال تعجلت له من الکرار کذا وعجلت له من الثمن یعنی کراو بها دادم وعجلت اللحم ای طبخته علی عجلة - اعجالة ما تعجله الراعی من اللبن الی اهله قبل الحلب یعنی ناشتا شکن - معجل متعجل اعجاله آزنده استعجال شتابیدن وپیش شدن -
عدل - عَدل - داد - وداود هنده - و شائسته گواهی وداد داون تعدلة بکسر الدال وفتحه مثله وهو خلاف الجور (عع ف اک ۲)

وبرابر کردن چیزے را بچیزے نہ از جنس وے
یقال عدلت فلان بفلان ای سویت بینہما - و
رجل عَدْل و قوم عَدل و عدول ایضاً عدالۃ
بسند گواہی شدن (ع مصدر ہما) عدل بالکسر مانند
وتنکبا را عدال ج - قال الفراء عَدْل بالفتح
ما عادل الشیٔ من غیر جنسہ و بالکسر من جنسہ -
ومثلہ ویقال عندی عِدْل غلامک اذا کان
غلاماً یعدِل غلاماً فاذا اردت قیمتہ من غیر جنسہ
فتحت العین وربما کسرہا بعضہم وکانہ منہم غلط -
عَدِیل ہم تنک وہم سنگ معادلہ اندازہ کردن
میان دو چیز و توقف کردن تعدیل راست کردن
وشائستہ گواہی گرداندن عدول برگشتن
از راہ (ع ف اک ۲) صلتہ یعنی العدال کذلک
واز گشتی باز ماندن فعل وقولہ فی الحدیث
لا یقبل منہ صرف ولا عدل فالصرف التوبۃ
والعدل الفدیۃ ومنہ قولہ تعالے وان تعدل
کل عدل ای تفدِ کل فدار و قولہ ثم الذین
بربہم یعدلون ای بہ غیرہ ای یشرکون -
وفی المثل وضع فلان علے یدی عدل وہو اہم
رجل قتال یضرب فی کل مکان میں سنہ -
عَدَدلیۃ بفتحتین وسکون دال گشی منسوب
بعَدَولی وہی قریۃ بالبحرین - عدولی کشتی بان
عدل - عدول - عدل - بالضم فیہما دیرینہ -
عندل - عندل - بفتحتین شتر ضخم الراس

لیستوی فیہ المذکر والمؤنث ودر از عندلۃ مؤنث
منہ - ویقال البلبل یعندل ای یصوت - عندلیب
ہزار دستان عنادل ج -
عذل - عذل - نکوہیدن (ع ف اض ۲)
عذل بفتحتین نکوہش یقال عذلنا فلانا فاعتذل
ای لام نفسہ واعتب عذلۃ مثال ہمزۃ بسیار ملامت
کنندہ عاذل رگ خون استحاضہ وسئل ابن عباس رضی اللہ
تعالی عنہما عن دم الاستحاضۃ فقال ذلک العاذل یعذ
فلتستثفر ولتصل قولہ یعذ واے یسیل - ایام
معتذلات روزہاے سخت گرم رجل معذل الذی
یُعذَل لافراطہ فی الجود -
عرجل - عرجلۃ - جماعت پیادہ روان - و
گروہے اسپان مرجلۃ بالحار مثلہ بلغۃ تمیم -
عرزل - عرزال - بالکسر جاے خفتن پلیزبان
در پالیز بر سرو رخت وجزآن از خوف سباع و
گرد آوردہ صیاد در کازہ از صید قدید وجزآن -
عرطل - عرطل - بالفتح دفزک -
عرقل - عراقیل - عراقیب - سختی ہا و دشواریہا
عزل - اعتزال - تعزل - بکسو شدن واعتزلہ
وتعزلہ بمعنی والاسم العزلۃ بالضم - اعزل بے سلاح
ویکے از دو سماک - واسپ کژدم - وابر بے باران
وقوم عزل عُزلان عُزّل ج - اعزلۃ نام موضع
عزّلار دہان زیرین توشہ دان غزالی بکسر اللام
ج - وبالفتح ایضاً مثل صحاری - عزل بیکار کردن
وجدا کردن - وور شدن از کنیزک وزن

(عع ف اک ۲) یقال عَزَلَ عنها - وانا بمعزل عن هذا - معزال آنکه ستوران بگوشه برد بچرا - ومرد سست وگول - وآنکه از اهل قمار دور باشد از خساست - وایضاً قومے بے نیزه معازیل ج - **عزهل - عزهول** - بالضم شتر بچر اگذاشته عزاهیل ج - عزهل کبوتر نر -

عسل - عسل - بفتحتین انگبین یذکر ویونث - عَسَل طعام ساختن به انگبین (عع ف اض ۲ و ک ۲) زنجبیل مُعَسَّل معجون معسل بانگبین سرشته حاسل انگبین گیرنده عَسَّالة کبت انگبین یعنے زنبور عسل - وجاے شهد ویقال مالفلان مضرب عَسَلة یعنی من النسب وما احوف له مضرب عسلة یعنی اعراقه - عسلی علامت جهودان والعُسَیلة فی الجماع شبهت تلک اللذة بالعسل وصغرت بالهاء لان الغالب علی العسل التانیث ویقال اردیه العسلة وهی القطعة منه کما قیل للقطعة من الذهب ذهبة - عسیل جاروب عطار - ونزه قیل استعمال عسل حبتن تعسیل عسل توشه دادن کسے را عَسَّل عَسَلان پویه دویدن گرگ ومردم وجنبیدن نیزه (عع ف اک ۲) یقال ذئب عاسل والجمع عُسَّل وعواسل ورمح عَسَّال - عسل (ک ۲) سخت زننده وسبک دست عَسِل بالنون ناقه شتاب رو -

عسقل - عَسْقَلة - درخشیدن سراب عساقیل سراب ونوعے از سمار وغ سپید کلان ویقال لها شجمة الارض ایضاً عُسْقول بالضم یکے عسقلان شهرے وہی عروس الشام -

عصل - عصل - بفتحتین رودہ اعصال ج - وکژی بن دم - ودرختے که بخوردن آن شتر را شکم روان شود وکژی دندان وساق اعصل نعت منه - شجرة عَصِلة درخت کژ وسهام عُصْل معوجة ناب اعْصَل دندان کژ مُتَعَصِّل تیر که پیچ پیچان رود در هوا اعصل بضمتین پیاز کوهی عصلاء مثله عَاصِل ج - وموضع ویقال للذی ضَلَّ اَخَذَ فی طریق العصلین - وطریق العُصُل طریق من البصرة الی الیمامة -

عضل - عضلة - بالضم سختی یقال انه لعُضلة من العُضَل ای داهیة من الدواهی عِضل ضراب ۲) کلاکموش عضلان بالکسر ج - عضل بفتحتین قبیلهٔ وهو عضل بن الهون اخو الدیش وهما القارة وگوشتهاے ساق وکل لحمة مجتمعة مکثرة فی عصبة فهی عضلة وعضله ناک شدن (عع ک اف ۲) عَضَل (ک ۲) لغت منه - وامر عُضال وامر عضال بالضم بیماری وکار سخت اعضال سخت شدن ودرمانده کردن امر معضل کار بے بیرون شو معضلات سختی ها عضل بسکون ۲ بازداشتن بیوه را از شوے کردن (عع ف اض ۲ و ک ۲) تعضیل کار بر کسے تنگ گرفتن صلة بعلی ودشوار بیرون آمدن کودک ویره از رحم شاة معضلة

وعضیل بلا باد شوار زاینده وغنم معاضیل وابنوه شدن وتنگ آمدن زمین بمردم اعضلال بسیار شاخ وبرگ شدن درخت ومنه عضون معضلة۔

عطل ـ عطل ـ بفتحتین شخص یقال ما احسن عطلہ ای شطاطہ وقامتہ وتمامہ وخوشہ عطلہ۔ وبے پیرایہ ماندن زن ـ (ع ک اف ۲) تعطل کذلک فہی عطل بضمتین وبسکون ۲۔ ایضاً وعاطل وعطال کذلک ـ وقد یستعمل العطل فی الخلو من الشئ وان کان اصلہ فی الحلی ـ ویقال عطل من المال والادب فہو عطل بضمتین وسکون ۲۔ وقوس عطل لا وتر علیہا ـ اعطال شتران بے رسن ومردان بے سلاح ناقة عطلة ونوق عطلات ای حسان ـ وتعطل الرجل ای بقی بلا عمل لہ والاسم العطلة یعنی بیکاری تعطیل خالی گذاشتن بیر عطلة ای خالیة عن الہاد فی الحدیث عن عائشة رضی اللہ تعالیٰ عنہا فی امراۃ توفیت فقالت عطلوہا ای انزعوا حلیہا معطل زمین موات ابل معطلة لا راعی لہا ـ

عطالة بالفتح کوہے در بنی تمیم عطیل زن واسپ وشتر دراز گردن۔

عطبول ـ عطبول ـ بالضم زن تمام خلقت نیکو اندام عطابل عطابیل ج ـ

عظل ـ عظال ـ معاظلة ـ تعاظل ـ در پے ماده سگ بر زبر یکدیگر رفتن سگان نر بگشنی وملخ جراد عاظل وعطلی ملخ دوسہ بر ہم نشستہ (ع ف اض ۲ و ک اف ۲) یوم العظالی بالضم یوم للعرب رکب فیہ بعضہم بعضاً ویقال رکب الاثنان والثلاثة الدابة الواحدة ـ تعظل گرد آمدن قوم بر چیزے عظال نوعے از تصرف در قوافی شعر۔

عفل ـ عفل ـ جاے دست زدن بیان پاے گوسپند بحبت دانستن گرانی وسبکی وے عفل عفلة بالتحریک فنج مادہ ناقہ عفلاء نعت منہ۔

عفشل ـ عفشلیل ـ مرد گران جان ـ وزن سست گوشت گند پیر والعفشلیل ایضاً الکسالی الحمافی۔

عقل ـ عقل ـ حابسہ سرخ ـ وخرد ودانش ودریافتن (ع ف اک ۲) یقال عقل یعقل عقلا ومعقولا ایضاً وہو مصدر وقال سیبویہ ہو صفة لان المصدر لا یاتی علی مفعول البتة ویاتی المعقول فیقول کانہ عقل لہ شئ ای حبس وانما وشد وقال ویستغنی بہذا عن المعقول الذی یکون مصدرا عاقل عقول نعت ودیت ودیت دادن کشتہ را یقال عقلت القتیل ای اعطیت دیتہ قال الاصمعی سمیت الدیة بذلک لان الابل کانت تعقل بفناء ولی المقتول ثم کثر استعمالہم بقولہم عقلت المقتول حتی سمیت الدیة بذلک وان کانت تلک دراہم ودنانیر وماندن قصاص را بدیت یقال عقلت لہ دم فلان ای ترکت قصاصہ للدیة وارخبت کسے دیت وتاوان بذیر فتن یقال عقلت عنہ ای عزمت عنہ جنایتہ فادیتہا عنہ

فهذا هو الفراق بين عقلته وعقلت عنه وعقلت له
وفي الحديث لا تعقل العاقلة عمدا ولا عبدا
قال ابو حنيفة رحمه الله هو ان يجني العبد على حر
وقال ابن ابي ليلى هو ان يجني الحر على عبد
قال الاصمعي كلمت ابا يوسف القاضي في ذلك
بحضرة الرشيد فلم يفرق بين عقلته وعقلت عنه
حتى فهمته وبناه مفعول ج - ايضا بكوه بلند
بناه حبستن يقال عقل الرجل عقولا اي امتنع
في الجبل العالي عاقل نعت منه و نام كوهے
وعقل الظل اي قام قائم الظهيرة وبستن وظيف
وساق شتر بهم و ذلك الجبل عقال بالكسر وجمعه
عقل بضمتين - وبستن دار وشكم را عقول بالفتح
دارد سے قابض و عاقلته فعقلته اعقله بالضم اي
غلبته بالعقل - عقلة بالضم بند - وشكلے از اشكال
رمل و يقال لفلان عقلة يعقل بها الناس
او اصابع يعني بند كشتي و به عقلة من السحر -
معقل بكسر القاف پناه جاے - و نام مردے
وجاے معقلة بضم القاف موضعے و دية يقال
لنا عند فلان ضمد من معقلة اي بقية من دية كانت
عليه وتاوان يقال صار دم فلان معقلة على قومه
اي غرما عليهم ومنه قيل القوم على معاقلهم الاولى
اي على ما كانوا يتعاقلون في الجاهلية فكذا في الاسلام
عاقلة الرجل خويشان كشنده كه دية بر ايشان
قسمت كنند - عقال بالضم والتشديد لنگي ستور
و دو عقال نام اسپے عاقول جوے و ريگ تودہ
و وادي كثير عواقيل الامور كارهاے پوشيده و
درهم عقيل بالتصغير قبيلہ عقيل بالفتح نام مردے
عقيلة زن گرامي قبيله - و شتر گرامي - و گرامي
از هر چيزے ويقال الدرة عقيلة البحر - عقال
بالكسر صدقة يكساله يقال على بني فلان عقالان
اي صدقة سنتين عقل بفتحتين تافتگي پاے شتر
اعقال بسابه شدن مردم در نيمروز تعقيل بستن
زانوے شتر شد وللكثرة اعتقال پاے گوسپند
درميان پاے گرفتن بوقت دوشيدن و نيزه
درميان پاے و ركاب گرفتن و بند كردن -
اعتقل الرجل اي حبس - و اعتقل لسانه اي لم يقدر
على الكلام ويقال صارعه فاعتقله اشعر بتيه
وهو ان يلوي رجله على رجله - تعقل هش بخود
آوردن تعاقل عاقلي نمودن كه نباشد وعقلت المراة
شعرها مشطة - عاقلة ماشطة - و قولهم ما اعقلك عنك
شيئا اي دع عنك الشك - عقنقل ريگ تودہ
برهم نشسته و رودہ سوسمار عقاقل ج -
عقبل - عقبولة - عقبول - بالضم تجاله
عقابيل ج -
عكل - عكل - رخت برهم نهادن (ع ف ا
ض ۲) و بازو داشتن - و برزمين زدن - و كوشش
كردن در كارے - و مردن - و راندن - و بستن
زانوے شتر يقال عكلت البعير اعكله - عكال
بالكسر شكل عقال و اعكل على الخبر و اعتكل اي
اشكل - و اعتكل الثوران تناطحا يعني سرون

له وقول الجوهري اعقله عنك شيئا اي دع عنك الشك تصحيف والصواب ما اغفله بالضم والفاء ۱۲

زدند باهم و عکل برآیه ای حدس به یعنی دریافت
و عکلت المسرجة ای اجتمع فیها الدردی - عکل
بالضم قبیله - و نام شهرے عوکل زن گول - و رگ
تودهٔ بزرگ کم از عقفل عوکلة تشله -
عَلَل - عَلّ - کنهٔ لاغر - و مرد پیر ربرد اندام
بنو العلات هم اولاد الرجل من نسوة شتی سمیت
بذالک لان الذی تزوجها علی اولی قد کان
قبلها ناهلا ثم علی من بعده - علل بفتحتین دو باره
خوردن آب یقال علّ بعد نهل (ع ف اض ۲)
ک ۲) و دو باره خوراندن لازم متعد - اعلال
خداوند شتران دو باره خورده شدن و باز گردانیدن
شتر را سیراب ناشده و یقال انه بالغین المعجمة
کانه من العطش والاول هو المسموع - و علل لضارب
المضروب اذا تابع علیه الضرب - و فی المثل عرض
علی سوم عالة ای لم یبالغ لان العالة لا یعرض
علیها الشرب عرضا یبالغ فیه کالعرض علی الناهلة
علة بالکسر بیماری علیل نعت منه - اعتلال
بیمار شدن - و بهانه جستن بر کسے - و باز داشتن
کسے را از کارے و یقال اعتله ای تجنی علیه -
و قولهم علی اعلاته ای علی کل حال - تعلیل سیراب
کردن بعد سیرابی - و میوه چیدن مرة بعد اخری
و مشغول کردن کسے را بچیزے یقال فلان
یعلل نفسه تعلة - و تعلل به ای تلهی به و تجزء -
و علّ الشیء فهو معلول - معلل بکسر الثالث یوم
من ایام العجوز - علالة بالضم انچه بوے بهانه کنند
و بقیهٔ شیر و باقی هر چیزے و یقال تعاللت الناقة
تا غایت رفتار او را ندم علیة بالکسر بردارهٔ علالی
ج - علّ و لعلّ مکرر یقال هلک تفعل و علّی افعل
و لعلّی افعل و ربما قالوا اعلّنی و لعلنی و اصله
بغیر اللام الاولی و انما زیدت توکیدا و معناه لتوقع
المرجو او المخوف و فیه طمع و اشفاق و هو حرف
مثل ان و ان و کان و لکن و لیت الا انها
تعمل عمل الفعل بشبهها به فتنصب الاسم و ترفع الخبر
و بعضهم یخفض ما بعدها فیقول لعل زید قائم و علّ
زید قائم - علعل بضمتین استخوانے که برآید بر شکم
مثل زبان - و چکاوک نر و علعل بفتحتین اندام مرد
یعالیل ابرهاے برهم نشسته یعلول بالضم یکے
و غوزهاے آب -
عَمَل - عَمَل - بفتحتین نام مردے و کار کردن
(ع ک اف ۲) اعمال کار فرمودن - و در کار
آوردن استعمال بکار داشتن - و کار کرد جستن
اعتمال اضطراب کردن در عمل عَمَل ک ۲ مرد
کارکن عمول بالفتح مثله یعمله - یعملة ناقهٔ استوار
طریق مُعَمَّل بفتح ۲ راه رفته و مسلوک عامل الرمح
نزدیک سنان عامله قبیلهٔ ازمین و تعمل فلان
لکذا کارے گرفت از خود تعمیل عمل دادن عمالة
بالضم مزد کارکن -
عَمثَل - عَمَیثَل - بفتحتین دم کشان - و دامن
فرو دامن زده - و شیر عمیثلة ناقهٔ شگرف -
عَوَل - عَوَل - عولة - آواز برداشتن در گریه

عُوَیل کذلک - ویقال اَعْوَلَ فی البکاء - وفی الحدیث المُعْوَل علیه یعذب - واَعْوَلتِ القوسُ ای صوتت تعویل نا زکردن برکسے و بار برکسے نہادن - و یاری خواستن و یقال عَوَّلتُ بفلان وعلیتُه اذا استعنت به - عَوَّلَ علی بما شئت ای استعن بی کانه یقول اِعْمَلْ علیّ ما شئت - ویقال مالَه معوّل ای مستعان - والاسم عول بکسرا - وفتح ۲ عالة باران کز برمولث عالة ای بنیتها عول عیالة عیال داری کردن - و نفقه و قوت دادن - (ع ف ا ص ۲) عال الرجل عیاله ای قاتهم وعال المیزان فهو عائل ای مائل ومنه قوله تعالی ذلک ادنی اَنْ لا تعولوا اقال مجاهد ان لا تمیلوا ولا تجوروا - وعال فی الحکم ای جار ومال - و عائنی الشیء ای غلبنی - وعال الامر ای اشتد و تفاقم - وعَیِّل صبری ای غلب وقولهم عِیلَ ما هو عائله یُضرب للرجل الذی یتعجب من کلامه او غیر ذلک وهو علی مذهب الدعاء - وما قیل فی الشعر عالت البقور ای بنی ان السنة الجدبة اثقلت البقر بما حُمِّلت علیه من السلع والعشر - عول ایضاً زیادت کردن وبرآوردن سهام فرائض وقد عالت ای ارتفعت - عوال بالضم جوازعرب معول ک ف ۲) بتین معاول ج - و ایضاً حی از بنی ازد وهما حیان هراد و معاول - عول ایضاً کلمة مثل ویث ویقال عولک وعولُ رُنید وعَوْلٌ لزید وقد ذکر فی ویب -

عهل - عَیْهَل - بالفتح ناقة تیزرو ولا یقال جمل عیهل عیهلة کذلک وربما قالوا عیهل بتشدید اللام للضرورة فی الشعر - وامرأة عیهل وعیهلة ایضاً التی لا تستقر نزقاً - وریح عیهل شدیدة - عاهل پادشاه بزرگ - وزنے کہ شوے ندارد -

عیل - عِیل - حزامان رفتن اسپ ع ف ا ک ۲) فرس عیال نعت تته - رجل عیال متبختر تعییل بدخوارگی - وگذاشتن اسپ در بیابان قیس بن عیلان نام مردے عیلان کفتار نرعیلة عالة درویشی عیول کذلک ع ف ا ک ۲ قوله تعالی وان خفتم عیلة یقال هو عائل وهم عیلة - وترک اولاده یتامی وعیلی ای فقرا - عیال الرجل زن وفرزند وهرکه در نفقه و مؤنت او باشد عیل واحد العیال عیائل ج مثل جید وجیائد وجیاد اعالة بسیار عیال شدن معیل مرد بسیار عیال معیلة مؤنث ویقال عَلَتِ الضالة عَیْلا وعَیَلانا فانا عائل اذا لم تدر ای وجهة تبغیها - وعالنی الشیء ای اعجزنی ومنه قد عیل صبری - اعوال حریص شدن اعال واعول ای حرص -

عبدل - بن حنظلة - المعروف بالنهاس کان شریفا ومرثد المحاربی والحکم الکوفی ابنا عبدل شاعران والعبادلة من الصحابة مائتان وعشرون واذا اطلقوا اراد او اربعة عبد الله بن عباس وابن عمر وابن الزبیر وابن عمرو بن العاص ولیس منهم ابن مسعود کما توهم الجوهری -

عباقیل - بقیۂ بیماری وبقیۂ دوستی -
عندبیل - پرندۂ است خرد تر از ابن مقرۃ او لغۃ فی العندلیب -
عردل - بسیار سخت برپا شدہ عرولۃ سستی در رفتار عندل دراز و سخت درشت عردل شلہ -
عرکل - دف وطبل ونام شخصے -
عربل - کاردپ شتر درشت عراہل کعلابط اسپ کامل خلقت والعراہیل الجماعۃ المہملۃ والزار لغۃ فی الکل -
عصبلۃ - اختلاف درآمد ورفت کردن بعضے مردم بسوے بعضے -
عسجل - کجعفر موضعیست بحرہ بنی سلیم -
عسطلۃ - سخن بے انتظام وکلام معسطل معلسط
عصقول - بالضم ملخ نر عصاقیل اعاصیر یعنی گردبادہا -
عضبل - کجعفر سخت -
عضہل القارورۃ - دہن شیشہ را بند ساخت -
عضجل - کسمندل مرد گران جان وبسیار یاوہ گو در ہر چیز -
عفطلۃ - باہم آمیختن چیزے بچیزے -
عفقل - کجعفر مرد کلان چہرہ -
عفکل - کجعفر مرد گول -
عقرطل - کسفرجل وقد تکسر العین والقاف والطاء مادۂ فیل -
عکازیل - چنگال شیر -
عنتل - کقنفذ بسیار سخت وچچلہ لغۃ فی العنبل وعنتل الشیٔ درید وپارہ کرد والسباع القاتل التی تقطع الاکیلۃ قطعاً -
ام عنتل - کجندل کفتار لغۃ فی ام غیثل -
عنجل - کقنفذ خشکانج یعنی پیرہی کہ گوشت او تحلیل یابد واستخوانہائش پیش پدید آید عنجول وابہ است خرد -
عنظل - کجندل انفست عنظلہ ودیدن -
عنکل - کجندل سخت -
عینیل بن ناجیۃ بن جماہر - فی الاشعرین -

فصل الغین

غرل - غرلۃ - بالضم غلاف سر نرہ غلام اغزل بے ختنہ عیش اغزل فراخ رجل غرل لے مسترخ - غرل غرین بالکسر مع اللام والنون آب کہ در تنگ خور وحوض ماندہ باشد - ولا سیل آورد کہ بر روے زمین ومغاک ہا ماندہ باشد وخشک شدہ -
غربل غربال - غربیل - غربلۃ مصدر منہ - وبریدن مغربل کشتہ برآماسیدہ -
غرقل - غرقلت البیضۃ بلغہ شد -
غرمل - غرمول - بالضم نرہ -
غزل غزال - بالفتح آہو بچہ کہ در حرکت ورفتار آمدہ باشد غزلۃ غزلان بالکسر فیہما - واغزلت الظبیۃ ای صارت ذات غزال - مغازلۃ سخن گفتن با زنان وعشق بازی کردن

الاسم الغزل بفتحتین وھو مصدر ایضاً (عع ک ا ف ۲) غزل (ک ۲) نعت منہ - ویقال فی المثل ھو اغزل من امرئ القیس - وتغزل ای تکلف الغزل وتغازلوا ای تحادثوا بالغزل - غزالۃ آفتاب و آہو برۂ مادہ غزالۃ الضحیٰ اول چاشت غزل رشتن اغتزال کذلک (عع ف اک ۲) ورشتہ بمعنی المغزول ایضاً - مغزل (ض او ک اف ۲) دوک وفی المثل ھو اغزی من المغزل قال الفراء واصلہ الضم وانما ھو من اغزل ای قتل وادبر واغزلت المرأۃ اذا ادارت المغزل - غزل الکلب (ک ۲) ای فتر وھو ان یطلب الغزال حتی اذا ادرکہ وثغا من فرقہ انصرف عنہ ولم یَ -

غسل غُسل - شستن (عع ف اک ۲) غُسل بضمتین وسکون ۲ - اسم فیہ - غسل بالکسر سرشستنی چون خطمی وگل ومانند آن سر - غسلین وھو ما انغسل من لحوم اہل النار ودمائہم اغتسال غسل آوردن غَسول آب غسل مغتسل کذلک وجائے غسل قولہ تعالیٰ مغتسل بارد وشراب - مِغسل بکسر السین وفتحہا جائے مردہ شستن مغاسل ج - غسالۃ بالضم آب دست وروئے شستہ یعنی مستعمل غسیل مغسول شستہ فحل غسلۃ شال ہمزۃ الذی تکسر الضرائب ولا یلقح ویقال لحنظلۃ بن الراہب غسیل الملائکۃ لانہ استشہد یوم اُحُد فغسلہ الملائکۃ -

غضل - اغضلالت الشجرۃ - لغۃ فی خضلالت

غطل - غَیطلۃ - درخت انبوہ غَیطَل ج - وآہو - وماذہ گاو باشیر غیاطل ج - وانبوہی وبرآمدگی وتاریکی شب -

غفل - غَفلۃ - غفول بے خبری (عع ف اض ۲) اغفال متعدیہ وبیاد داشت ماندن چیزے را وبے داغ کردن ستور را تغافل تغفل بہ قصد غافل شدن از چیزے ارض غفل بالضم زمین ماندہ کہ در وے اثر عمارت نباشد اغفال ای موات - دابۃ غفل بے داغ رجل غُفل بے تجربہ والمغفلۃ التی فی الحدیث حاینا الغنفقۃ -

غلل - غلۃ - م یعنی درآمد ہر چیزے از حبوب ونقود وجز آن غلات ج - غُلَل آب درمیان درختان اغلال ج - وآب کہ بر روے ریگ گاہ پیدا وگاہ ناپیدا شود - وبالونہ - وتشنگی ویقال غلّ الرجل مجہولا یَغِلّ غللا فھو مغلول ای عطشان - خلیل سوزش تشنگی - وکینہ - ودانہ خرما باسپت کوفتہ بجہت ستور - غلغلہ شتاب رفتن مغلغلۃ پیغام کہ از شہر بشہر برند غال زمین پست درخت ناک - ومنبت سلم وطلح وگیاہے غُلّان بالضم ج - بعیر غلان بالفتح سخت تشنہ مُغَلْغَل کذلک - ویقال نعم غلول الشیخ ہذا ای الطعام الذی یدغلہ جوفہ - غلالۃ بالکسر سامانچہ کہ در زیر جامہ وزرہ پوشند غِلّ بالکسر کینہ وکینہ داشتن (عع ف اک ۲) یقال غل صدرہ اذا کان ذا غش وحقد - غل بالضم گردن بند اغلال ج -

وقیل للمرأة السیئة الخلق غُلّ قُمُلّ - مغلول غل قمل
ویقال مالہ اُلٌّ وغُلٌّ ای شیء من الیل وقید
غُلّة غلّ ایضا سوزش تشنگی غَلّ بالفتح درآوردن
و درآمدن یقال غله فانغل متعد لازم یقال
غَلّ الکبش قضیبه من عسیر ان یرفع الالیة - و
یقال غل فلانٌ المفاوز - غُلول بالضم خیانت
کردن در غنیمت (ع ف اض ۲) قوله تعالیٰ
وما کان لنبی ان یغُلّ ویُغَلّ ایضا قری معلوما و
مجهولا فالاول ان یکون والثانی یحتمل ان یکون
بمعنی یُخان ای یوخذ من غنیمته وبمعنی ان یُخوّن
ای ینسب الی الغلول قال ابو عبیدة الغلول
من المغنم خاصة یقال غَلّ من المغنم ای خان
واَغلّ شله ورفتن آب میان درختان تغلغل
کذلک - وغلّ البعیر اذا لم یرو - وفی الحدیث
لا اغلالَ ولا اسلال ای لا خیانة ولا سرقة
واغلت الضیاع غله گرد آب و زمین اغلال ایضا
تشنه داشتن وغلهٔ قوم فرارسیدن - وخوار بار
کشانیدن - وروبانیدن زمین گیاهے را که
غال خوانند - وتیز نگریستن یقال اَغلّ بصره ای
شدّ النظر - استغلال غله گرفتن وغله آوردن
خواستن - وبرکشانیدن غله داشتن -

غُمل - غُمُل - موضعے - وپوست خورش داده
پیچیده بجائے نهادن تا نرم شود غَمیل نعت منه
غمین بالنون مثله وخرما ومیوهٔ نیم رس را خوابانیدن
تا تمام رسد مغمول آنکه بروے چیزے درپوشند
تا خوے کند - ونبات که برهم نشسته باشد ویکدیگر را
پوشیده غُمول بالضم وادی با درخت وعلف
وکذلک کل ما اجتمع من شجر او غمام او ظلمة حتی
تسمی الروایة غُمولا -

غُول - غُوُل - بناگاه گرفتن وهلاک کردن
وخاک - وموضعے - ودوری بیابان - وکشیدگی
قوله تعالیٰ لا فیها غُوُل ای لیس فیها غائلة الصداع
وربودن بناگاه غول بالضم تم - وهرچه بناگاه
فروگیرد وهلاک کند اغوال غیلان بالکسر -
ویقال غالته غُول ای وقع فی مهلکة - والغضب
غول الحلم لانه یغتاله ویذهب به وارض تغتال السّیّ
ای لا یستبین الشی فیها من بعدها وسعتها -
تغوّل گوناگون شدن وتغولت المرأة ای تلونت -
مغاولة شتافتن اغتیال بناگاه گشتن غیلة بالکسر
اسم منه والاصل الواو - مغول بالکسر سیخ کارد
که درمیان عصا وتازیانه دارند - ونام مردے
غولان بالفتح گیاهے است از شورها -

غیل - غَیل - بالکسر بیشهٔ شیر لایدخلها الا
غیول ج - وجنگل ومنه تغیّل الشجر - غیلة زن فریبه
واغتال الغلام ای غلظ دسمن - غیلة بالکسر الجماع
مع الرضاع وفی الحدیث لقد همت ان انهی
عن الغیلة - ویقال اضرّت الغیلة بولد فلان
اذا اتیت امّه وهی ترضعه - غیل بالفتح اسم
ذلک اللبن - واغالت المرأة ولدها واغیلت
اذا سقته الغیل فهی مُغیل - واغال فلان ولده

ای غشی اُمّه وهی ترضعه - غیل ایضاً آب روان که در کشتها رود وفی الحدیث ناهی بالغیل ففیه العشر وناهی بالدلو ففیه نصف العشر و بازوے سطبر پر گوشت غائلة بدی مغالة بالفتح کذلک - غوائل بلاها وسختیها ام غیلان میوه درخت سمر - غیلان نام مردے وهو ذوالرمة بن عقبة الشاعر -

غثل المکان - جاے فراوان درخت شد (ع ک اف ۲) غثل نعت منه ونخل غثل خرمابنان پیچان

غیدل - کبندل زندگانی با فراخی وفراوانی -

غدفل - کبجل مرد دراز بالا وشتر تمام خلقت کلان جثه وزندگانی فراخ وجامه کنه غدافل ج - ومنه عزنی برداک من غدافلی قاله رجل سأل رجلا ان یکسوه فوعده فالقی خلقانه فلم یکسه رحمه غدفلة کبجلة مهربانی فراخ وملارة غدفلة چادر وسیع کیش غدافل کعلابط قحفا ربیار موے دم بغیر غدافل کذلک وغدفل ای وقع فی الاحمقین

غرزحلة - کجردحلة چوب دستی -

غسول الماء - آب را برانگیخت -

غشفل - کجعفر روباه -

غنبول - کزنبور پرنده است -

رجل غنتل - کجندل گم نام ام غنتل کفتار -

غنجل - کقنفذ سیاه گوش غناجل ج - غنجول بالضم دابه است غیر معلوم الحقیقة -

غندلانی - بالضم گنده سر -

فصل الفاء

فال - فال - م یعنی شگون افوال ج - تفول فال گرفتن وفی الحدیث انه کان یحب الفال ویکره الطیرة افتیال کذلک - فأل نوے از بازی کودکان یفاعلة مصدر منه -

فتل - فتیلة - پلیته فتیل رشته دانه خرما - و ریم میان انگشتان فتل تافتن - وسپاگی برگرداندن ویقال مازال فلان یفتل من فلان فی الذروة والغارب ای یدور من وراء خدیعته - فتل بفتحتین دوری میان آرنج وپهلوے شتر مرفق فتل وقوم فتل الایدی ای بین الفتل -

فجل - فجل - بالضم ترب فجلة یکے فجلة رفتار پیران -

فحل - فحل - گشن - وستاره سهیل - ونام مردے وحصیر وفی الحدیث انه علیه السلام دخل علی رجل من الانصار وفی ناحیة البیت فحل من تلک الفحول فامر بناحیة منه فرش ثم صلی علیه - فحول بالضم فحال فحالة بالکسر ج - فحلة بالکسر مصدر منه افحال فحل لعاریت دادن - وفحلت ابلی ارسلت فیها فحلا - فحیل گشن باصل نیکو از شتر یقال فحل فحیل - فحال النخل بالضم والتشدید خرمابنان تر یعنی بے بر فحاحیل ج - وقد یقال فیها فحل وفحول ولا یقال فحال الا فی النخل - استفحال بزرگ شدن کار تفحل به فحل مانستن امرأة فحلة بالفتح ای سلیطة -

فرعل - فرعل - بفتحتین بچه کفتار وفی المثل

اغزل من فرعل وهو من الغزل والمعاشقة۔
فسل ـ فسل ـ مرد ناکس مفسول مثله فسلا یر
افسال فسال فسول ج ـ فسالة بالفتح مصدر منه
فسولة بالضم کذلک (ع بضمهما) فسالة الحدید بالضم
سوئس آهن مفسلة زنے که بوقت نشاط مرد گردنکش
وبهانه کند فسیل فسیلة تنال خرما فسلان ج ـ
فشکل ـ فشکل ـ بکسرتین اسپ که درمیدان
سپس همه آید رجل فشکل مرد کاهل ناکس والعامة
تقول فشکل بالضم قال ابوالغوث خیل الرهان
عشرة اولها المجلی وهو السابق ثم المصلی ثم المسلی ثم التالی
ثم العاطف ثم المرتاح ثم المؤمل ثم الحظی ثم اللطیم
ثم السکیت وهو الفشکل والقاشور ایضاً۔
فشل ـ فشل ـ بالفتح چیزے از ساختگی هودج
ومرد ترسنده بدول افشال ج ـ فشل بفتحتین
مصدر منه (ع ک اف ۲) تفشل روان شدن آب
فیشلة سریره۔
فصل ـ فصل ـ یک بخش از چهار بخش سال
واز سخن وجز آن فصول ج ـ وجدا کردن
وجدا شدن متعد لازم صلته بین ـ انفصال جدا
شدن فصال از شیر باز کردن کودک را انفصال
کذلک ـ مفاصلة جدائی کردن دو شریک منفصل
بکسر ۳ پیوند اندام ومنفصل الجبل من الرملة یکون
بینهما رضراض وحصا صغار یصیفو ماره ـ مفصل
(ک اف ۲) زبان فاصله تمامی آیت قرآن ـ و
یکے از ادوات عروض وآن دو فاصله است
صغری وکبری وفی الحدیث ان من انفق نفقة۔
فاصلة فلة من الاجر کذا تفسیره هی التی فصلت
بین ایمانه وکفره ـ فصیل دیوار درون حصار
وشتربچه از مادر جدا شده فصلان فصال ج ـ
فصیلة الرجل گروه نزدیکان مرد یقال جاؤا
بفصیلتهم ای باجمعهم ـ عقد مفصل رشته مروارید
که میان هر دو لولوے وے شبه درکشیده باشند
تفصیل پیدا کردن ـ وجدا جدا کردن ـ وفصل
فصل ساختن کتاب وسخن را ـ وانفصام انفصام
کردن قصاب گوسپند را فیصل حاکم وحکم که میان
حق وباطل جدا کند۔
فضل ـ فضل ـ فضیلة فزونی خلاف نقص
ونقیصة ـ افضال نیکوئی کردن صلته بعلی ـ
ورجل مفضال وامرأة مفضالة علی قومها
اذا کانت ذات فضل سخمة ـ متفضل نیکوئی کننده
وفزونی جوینده بر اقران خود ومنه قوله تعالی
یرید ان تتفضل علیکم وافزون آوردن از چیزے
صلته بمن استفضال مثله ونیکوئی جستن تفضیل
برگزیدن کسے را بر کسے وحکم کردن بر فضل کسے
مفاضلة نبرد کردن بفضل یقال فاضله ففضله
ای غلبته بالفضل ـ فضلة فضالة زیاده مانده
وفضل منه شیء ف ۲ یفضل ض ۲ وفضل یفضل
ک اف ۲ لغة فیه واخری ایضاً مرکبة من بابین
وهو فضل یفضل (ک اض ۲) وهو شاذ لا نظیر له
قال سیبویه هذا عند اصحابنا انما یجیء علی اللغتین

قال وکذلک نعم نِعِم ومِتّ تموت وکدت تکود۔ ویقال تفضّلت المرأة فی مبتہا ای لبست المفضل وذلک ثوب واحد لاکمی لہ کالقمیص ونحوہ والمرأة فضل بضمتین مثال جنب وکذلک الرجل وانما سقطت النون من کُلٌّ لہ للاضافة لان اللام کالمقحمة لا یعتد بہا فی مثل ہذا الموضع کقولک لا ابالک والاصل انہ لا اباک ولا عبدی لک وہو بمنزلة لا عبدیک ولا یحذف النون فی مثل ہذا الا عند اللام ودون سائر حروف الخفض ویقال انہ لحسن الفضلة مثل الرکبة والجلسة۔

فطحل - فطحل - مثال ہزبر من زمن الازمان لم یخلق فیہ الناس - فطحل بالفتح نام مردے۔

فعل - فعل - کردن فعل (ع بفتحتہا) وقرئ قولہ تعالیٰ واوحینا الیہم فعل الخیرات بالفتح فعل بالکسر کردار اسم فیہ فعال ج - مثال قدح وقداح فعال بالفتح کرم ونیکوئی ومصدرا ایضا مثل ذہاب ویقال کانت منہ فعلة حسنة او قبیحة - افتعال - بہتان ودروغ بافتن بر کسے صلتہ بعلی - انفعال شدن کار بقال فعلتہ فانفعل کقولک کسرتہ فانکسر۔

فکل - فکل - لرزہ ولا یبنی منہ فعل یقال اخذہ الفکل اذا ارتعد من برد او خوف۔

فلل - فل - رخنہ روے کارد وتیغ فلول ج - سیف افل نعت منہ وہزیمت کردن لشکر را (ع ف ا ض ۲) وشکستن فلل مصدر کرمنہ ایضا یقال فلہ فانفل کسرہ فانکسر - تفلل رخنہ شدن وخفتن روے تیغ ونصل مثلل اذا اصابت الحجارة فکسرتہ - ویقال جاء فلّ القوم ای منہزموم یستوی فیہ الواحد والجمع یقال رجل فلّ وقوم فلّ وفلول وفلال بالکسر ایضا ویقال من قلّ ذلّ ومن امر فلّ - فل بالکسر زمین خشک بے نبات وتری افلال بچنان زمین رسیدن وبے ستور ومال ماندن فلیل فلیلة موے انبوہ - ودندان فشتر شتر کہ رخنہ شدہ باشد فلفل بالضم پلپل شراب مفلفل شراب زبان گز وتفلفل قادما الضرع اذا اسودت حلمتاہ - یا فل بالتخفیف ہو بذار محذوف من یا فلان لاعلی سبیل الترخیم ولو کان ترخیما لقالوا یا فلا وربما قیل ذلک فی غیر النداء للضرورة۔

فلل - فلل - اسم من اسماء الباطل یقال ہو الضلال بن فلل غیر مصروف۔

فول - فول - باقلی ونخود ایضا۔

فیل - فیل - پیل افیال فیول فیلة (ک ا ف ۲) ج - فیال پیلبان رجل فیل الرائے بالکسر ای ضعیف الرائے فال الرائے کذلک - فیلولة سست رائے شدن (ع ف ا ک ۲) تفییل ضعیف رائے کردن - وتضعیف رائے نسبت کردن فیل (ف ا ک ۲) مشدد ضعیف رائے فائل رگ ران وگوشت تندی ورک۔

فیلکلین - کدر حنین بلا۔

فیجل - کجعفر ذکرہ النحاة وفسروہ بالفیج۔

وعندی انه وهم وانما الافج هو الفجل لکنهم
یاذکروه اورده ته۔
تفجل - آهستگی وبردباری پدیدار کرد وآماده شد
وپارچه بهتر پوشید۔
فداکل - کارهای بزرگ۔
فرجلة - پاپا دور نهادن وشتابی کردن فرجول
بروزن ومعنی فرجون یعنی پشت خارستور۔
فرزال - بالکسر قید وکار آهنگران فرزلة قیده
ورجل فرزل کقنفذ مرد دفزک۔
الفرافل - کعلابط سویق نبوت عمان۔
الفیزلة - من الارض - زمین زود سیلاب۔
فصعل - کزبرج وقنفذ کژدم یا بچه خرد کژدم
ومرد ناکس۔
فعل - بمعنی فعم است واللام زائدة۔
فوفل - بالضم والفتح درختیست همچو درخت نارجیل
که خوشه آن همچو خرما بار میگیرد جیّد للاورام الحارة
بغلیظة ولالتهاب العین وسموا فوفلة۔
فقل - بالفتح غله را باد دادن (ع ف اض ۲)
ورفع الدق بالمفقلة وارض کثیرة الفقل زمین
بسیار غله ده وقد افقلت فقل بالضم ماهی است
خرد بقدر انگشتی زهردار ناخوردنی۔
فقحلة - بچار زود خشم گرفتن فقحل بالضم نعت منه
فقعل بالفتح قبیله ایست از شیبان۔
فقنل - کزبرج زن پستگ وگردن پیل۔
فقجل - کقنفذ سیاه گوش وکجعفر مردیکه پیش پاها
نزدیک نهد وپاشنه ها دور۔
فقحلة - دوری ساقها وقدم ها ونوعیست
از رفتار سست فقحلی مثله۔
فندلة - والد الوزیر الکاتب ابی بکر بن ابی محمد
مفنشل - پراگنده کننده یقال اتانا مفنشلا
لحیته ای مفتشرا۔

فصل القاف

قبل - قَبْل - پیش وهو نقیض بعد - قُبْل
بضمتین وسکون ۲ - اندام پیش نقیض دبر
ووقع السهم بقُبُل الهدف وبدبره ای من مقدمه
ومؤخره - ویقال انزل فی قبل الجبل ای بسفحه
وذلک فی قبل الشتاء والصیف ای فی اوله -
ویقال اُقبِلُ قبلک ای اتوجه نحوک - قِبلة بالضم
بوسه وبالکسر جهتی که روی بوی آرند در نماز
ویقال مالهٔ قِبلةٌ ولا دبرة ای لا جهة لامره
ومن این قبلتک ای جهتک - وجلست قبالته
بالضم ای تجاهه یعنی رویا روی او قبال النعل
بالکسر دوال پیش نعل که بمیان انگشتان باشد
وقابلتُ النعلَ واقبلتها ای جعلتُ لها قبالین -
واخذتُ الامر بقوابله ای بادائله - قبالة بالکسر
نام نانی (ع ک اف ۲) قابلة شب آینده و
نام ناف قبیل قبول مثله - قبول بالضم
پیش آمدن - ودرزدن باد صبا (ع ف ا
ض ۲) ودلورا از ساقی گرفتن (ع ک ف ۲)
عام قابل مُقبِل سال آینده ویقال قبح الله

ما قبل وما دبر وبعضهم لا یقول فیه فعل - قبول بالفتح پذیرفتن وهو مصدر شاذ تقبل کذلک (ع ک اف ۲) وبا دبیش ضد دبور قبل بفتحتین بلندی زمین که پیش آید یقال رایت بذلک القبل شخصا و در آمدگی پیش هر دو پای و بیرون آمدگی پاشنه و یقال رایتا الهلال قبلا اذا لم یکن رئی قبل ذلک والقبل ایضا اقبال السواد فی العین علی الانف یقال قبلت عینه واقبلتها انا ورجل اقبل فعت منه - شاة قبلاء التی اقبل قرنها علی وجهها وبه اندیشه واستحضار سخن گفتن یقال تکلم فلان قبلا فاجاد - ذرجزته قبلا اذا افتدته رجزا لم تک اتدته ودهر کرد که برگردن اسپ بندد بجت چشم زخم وبجت افسون والقبل ایضا ان تشرب الابل الماء وهو یصب علی روسها وجمع قبله وهی الفلکة - ویقال راسته قبلا ای مقابلة وعیانا وقبلا بفتحتین وقبلاک (ع ف ۲) قوله تعالی او یاتیهم العذاب قبلا قری علی القراءتین ای عیانا - قبل ایضا (ک اف ۲) نیرو - وطاقت یقال لی قبل فلان حق ای عنده ومالی به قبل ای طاقة - ولا اکلمک الی عشر من ذی قبل لجبل وجنب ای فیما استانف - قبیل بذر قتار - وجماعت مردم زیاده از سه گروه چون روم وزنج وعرب قبیل بفتحتین ج - قوله تعالی وحشرنا علیهم کل شیء قبلا ای قبیلا قبیلا وقیل عیانا - قبیل انچه پیش روبه فرود آرد ریسمان را ریسنده دبیر انچه پس رویه برآرد لوقت رشتن - وباکار وحریف قوم قبالة بالفتح پذیرفتاری کردن (ع ف اض ۱ ک ۲) صلته بالبار - ویخن فی مسالته ای فی عرافته وبکسر القاف ایضا - قبیلة هم قبائل ج - وبارهای کله سر ایضا اقبال پیش آمدن وروی آوردن بر چیزی نقیض ادبار یقال اقبل مقبلا بفتح البار مثال اودخلنی مدخل صدق وچیزی پیش کسی داشتن یقال اقبلنا الرماح نحو القوم - واقبلته الشیء ای جعلته یلی قبالته - مقابلة دو کتاب را باهم راست کردن - ودر یا روی شدن تقابل شله - رجل مقابل بفتح الباء ای کریم النسب من قبل ابویه اقتبال برگرفتن کار را اقبل امره ای استأنفه - مقتبل الشباب جوان نرد اقتبل الخطبة ای ارتجلها استقبال پیش آمدن ضد استدبار بارشتاه مقابلة - گوسپند پاره گوش بریده واز پیش آونگان شده مدابرة پس آونگان گذاشته -

قتل - قتل - کشتن تقاتل قتله کذلک (ع ف اص ۲) مقاتل الانسان جایها که بزدن ایجا مردم کشته شود یقال قتل الرجل بزنکیه ونیکو دانستن چیزی را قوله تعالی وما قتلوه یقینا ای لم یحیطوا به علما ویقال قتله خبرا واستحقین شراب آب قتال بالکسر کشش کردن قتال بالباء کذلک مقاتلة بکسر التاء کشش کنندگان قتل بالکسر دشمن اقتال ج - ویقال هما قتلان ای مثلان - اقتال بکشتن دادن تقتیل بسیار کشتن قوله تعالی وقتلوا

تقتیلا شدو للکثرة رجل مُقتَّل مجرب - قلب مقتل مُذلّل قتلة العشق - استقتال کشتن خواستن رجل قتیل وامرأة قتیل کشتهٔ رجال ونسوة قتلی فان لم تذکر المرأة قلت ہذا قتیلة فلان - ومررت بقتیلة لانک تسلک بہ طریقة الاسم - امرأة قتول لے قاتلة - قتال بالفتح نفس وتن ناقة ذات قتال استوار تناور ویقال قتلہ یعنی برتن زد اورا کما یقال صدرہ ورأسہ وفأدہ ویقال قُتل الرجل فہو مقتول فان کان قتلہ العشق او الجن قیل اُقتِل ولا یقال فی ہذین الاکذا - تقتل بحاجت آمدن - دبرگشتن - ودر پیچیدن در رفتار یقال فیہ تقتّل الرجل لحاجتہ ای تأنّی لہا - وتقتلت المرأة فی مشیتہا اذا تقبلت وتثنت وتکسرت - تقاتل اقتتال کشش کردن یقال تقاتلوا واقتتلوا ولم یدغم لان التاء غیر لازمة ومنہم من یدغم ویقول قتلوا یقتلون بحذف الالف من اقتتلوا وتنقل حرکة التاء الی القاف وتصدیق ذلک قراءة الحسن الا من خطف الخطفة ومنہم من یکسر القاف فیہا لالتقاء الساکنین فالفاعل من الاول مقتتل بفتح القاف ومن الثانی مُقتِّل بکسرہا واہل مکہ یقولون مُقتَل متبعون الضمة الضمة -

قتل - قُتُول - بالکسر وتشدید اللام مرد فرومانده سست مثل عُتُل -

قحل - قُحُول - بالضم خشک شدن (ع) بضمتین مقحل مرد خشک اندام بدحال قحل بفتحتین ایضاً مصدر منہ (ع ک اف ۲) شیخ قحل بالکسر والسکون پیر پوست بر استخوان خشک شده اقحل بکسر الہمز پیر سال خورده اقحال خشک کردن قحال بالضم بیماری گوسپند -

قذل - قذال - بالفتح پس سر وہما قذالان اقذلة ج - قذل بضمتین کذلک - قذل جور کردن ودر پس سر زدن (ع ف اض ۲)

قذعل - قذعل - مثال سَبَجَل مرد خوار بے قدر اقذعلال دشوار شدن - یقال ما عنده قُذعلة اے شئ -

قذعمل - قذعملة - ایضاً زن پست جنیس تصغیرہا قُذیعیم وشتر شگرف اندام قُذعمل کذلک -

قذقل - قَذَاقِیل - ستور شگرف سطبر وظن انہ معرب -

قرزل - قرزل - بالضم نام اسپے - ومرد فرومایہ

قرطل - قِرطالة - تنگ بار خر قرطال ج -

قرعبل - قَرعبلانة - بفتحتین جانورے -

قرقل - قِراقل - پیراہن زنان قرقل بفتحتین یکے وتسمیة العامة قرقز -

قرمل - قرمل - بالفتح درخت بے خار وفی المثل ذلیل عاذ بقرملة - قرمل بکسرتین شتر کرہ بختی قرامل شتران دو کوہانہ - وسوے بند زنان -

قزل - قزل - بفتحتین لنگی زشت (ع ک اف ۲) اقزل نعت منہ - قزلان لنگان رفتن -

قسطل - قسطل - قصطل - گرد وستطال لغت

فیه کانه ممدود منه مع قلة فعلال فی غیر المضاعف قسطلانیة قوس قزح و سرخی شفق -

قصل - قصال - بریدن سیف مقصل بالکسر وقصال ای قطاع - قصیل ما قطع من الزرع وهو رطب قصلت الدابة علفتها القصیل قصل بالکسر ضعیف و فرومایه قصالة بالضم کفه گندم قصل فی الطعام مثل الزوان - قصلة بالکسر سیکے کلهٔ شتر -

قصمل - قصملة - ای قطعه متقصمل شبان سخت عصا -

قصعل - قصعل - بضمتین ناکس مثل قرزل -

قطل - قطل - بریدن (مع ف اک ۲) مقطول قطیل نعت منه - نخله قطیل اذا قطعت من اصلها فسقطت و نام مردے جذع قطل بضمتین ای مقطوع - مقطلة بالکسر انچه بوے برند مقاطل ج - قطیلة پارهٔ از گلیم و جامه که خود را بوے خشک کنند قاطول موضعے ست -

قطربل - قطربل - بضمتین و تشدید الباء موضعے بعراق -

قعل - قعلال - بالضم گل انگور یقال اقعل الکرم گل کرد رز قاحلة کوه بلند قواعل ج - قعولة نوعے از رفتار -

قعثل - قعثلة - مثله - متقعثل تیرے که نیکو نه تراشیده باشند -

قفل - قفل - بالضم م - قفل بالفتح انچه خشک شود از درخت قفیل مثله - دگیاہے

و تارزیانه درهم قفلة درم با سنگ قفول از سفر بازگشتن (مع ف اض ۲) قافله گروه از سفر بازگردیده قفول ایضاً خشک شدن (مع ف ا ک ۲) خیل قوافل اسپان باریک شده اقفال خشک کردن - و بازداشتن لشکر را از رفتن و قفل کردن در را تقفیل مثله - مقفل الیدین بخیل - قیفال رگ سر روے معرب -

قفعل - اقفعلال - برافتادن دست -

قفشل - قفشلیل - کفایز معرب -

قفل - قواقل - بالفتح قومے از خزرج -

قلل - قلیل - اندک قلل ج مثال سریر و سرر قوم قلیلون و کلیل - ایضاً قوله تعالی واذکروا اذ انتم قلیل قلة کمی و کم شدن (مع ف اک ۲) اقلال کم کردن - و بے چیز و درویش شدن - و برداشتن تقلیل کم کردن و کم نمودن قل بالضم کمی یقال الحمد لله علی القل والکثر بالضم والکسر جمیعاً - و یقال ما له قل ولا کثر منیت او را کم و بیش و فی الحدیث الربوا وان کثر فنوالی قل و یقال للخمول هو قل بن قل - و قولهم لم یترک قلیلا ولا کثیرا قال ابو عبیده فانهم یذوّنون بالاذان کقولهم القمران و العمران قلة بالضم سر کوه - و بالاے هر چیزے - و تارسر مردم - قلل بفتح اللام ج - و خنور بزرگ قل بالکسر فسره یقال اخذه قل ای رعدة - استقلال کم شمردن - و بلند برآمدن و کوچ کردن - و رخت برگرفتن قلال بالضم اندک رجل قلقل و فرس قلقل بضمتین سبک

له قول الجوهری القفل من السهام ذو ریش و موضعه فی فوق القدم ۱۲

قلقلانی مرغے چون فاختہ قلقلان گیاہے قلقل بکسرتین گیاہے کہ تخم سیاہ دارد قلقلۃ بانگ کردن - وجنبانیدن - قلقال بالکسر مصدر و بالفتح اسم یعنی جنبش مثال زلزال و زلزال تقلقل اضطراب کردن -

قمل - قمل - سپش قملۃ یکے قمل بفتحتین باسپش شدن - وشکم کلان شدن (ع ک اف ۲) قملی مرد حقیر - قمل بالضم والتشدید کنہ واما قملۃ المرعی فدویبۃ اخری تطیر کالجراد - ویقال اقمل العرج والرمث اذا بدا ورقہ صغارا اولا ما تیفطر -

قمئل - قمئیل - زشت رفتار -

قنبل - قنبلۃ - گلہ اسپ از سی تا چہل وگروہ مردم قنابل ج -

قندل - قندیل - کلان سر قال ابو عمرو وہو قندل وعندل کلان سر و دراز سر قندیل بالکسر م -

قنقل - قنقل - پیمانۂ بزرگ - ونام تاج کسری -

قول - قول - قولۃ - مقال - مقالۃ - گفتن (ع ف اض ۲) ویقال کثر القیل والقال وہما اسمان فیہما وقرئ قولہ تعالیٰ ذلک عیسی بن مریم قال الحق الذی فیہ یمترون وکذلک قالۃ یقال کثرت قالۃ الناس - رجل قول وقوم قول بضم ۲ وتکملہ مثال صبور وصبر - رجل مقول ومقوال بالکسر فیہما وقولۃ وقوال وتقوالۃ مرد زبان آور بسیار سخن مقول (ک اف ۲) ایضاً زبان - ومستر بلغت اہل یمن مقاول ج - قیل بالفتح ملک حمیر قیلۃ ملکہ واصلہ قیل بالتشدید کانہ الذی لہ قول نافذ والجمع اقیال واقوال - وقوّل بالضم جمع قائل مثال راکع ورکّع - قال چوب کہ بر قلہ زنند اقوال تقویل بر کسے سخنے دعوی کردن یقال قوّلتنی مالم اقل واقولتنی ای ادعیت علیّ وتقوّل علیہ ای کذب علیہ - وقیال علیہ ای تحکم - مقاولۃ تقاول باکسے قول کردن وگفت وشنید کردن والعرب تجری تقول وحدہا فی الاستفہام مجری تظن فی العمل کقولہم متی تقول الدار تجمعنا وعلام تقول الرمح یثقل ساعدی ای متی تظن وعلام تظن فتنصب الدار والرمح کما تنصب بالظن وبنو سلیم یجرون متصرف قلت فی غیر الاستفہام ایضاً مجری الظن فیعدونہ الی المفعولین فعلی مذہبہم یجوز فتح ان بعد القول -

قمل - تقمل - زندہ ہیأت شدن - وگلہ کردن حاجت رجل متقمل مرد پوست بر استخوان خشک شدہ وبدحال مثل متقحل - قمل ناسپاسی نعمت و نیکوئی (ع بفتحہا) احتمال بنا بایست مشغول شدن ونفس خود را آلودن انقمال ضعیف شدن وافتادن -

قیل - قائلۃ - میان روز ے قیلولۃ نیم روز ان خفتن قیل مقیل کذلک وہو شاذ (ع ف ا ک ۲) فہو قائل وقوم قیل مثل صاحب وصحب وقیل بالضم والتشدید ایضاً - قیل ایضاً نام مردے ومستر بلغت یمن واقیال الیمن ملوکہا ونیم روز شراب خوردن تقیل مثلہ تقیئل ستعد سنہ

یقال قیلة فقیل ای سقاه نصف النهار فشرب۔ قیلة مادراوس۔ وخرج اقاله براندا ختن بیع یقال اقلته البیع وقلته وهی لغة قلیلة و درگذاشتن گناه و لم یأت هذا المعنی فی الصحاح والمجمل والدیوان وذکره الزوزنی فی المصادر استقالة اقالة خواستن یقال استقلته البیع فاقالنی ایاه۔ وتقیل فلان ایاه ای اشبهه قیال بالکسر نام کوهے بلند در بادیه۔

قبعلة وقعبلة۔ باهم نزدیک شدن پیش پاها بادوری مرد و شتالنگ و یا رفتاریست سست یا رفتار کسے کہ گویا خاک را بپا جویان مے رود۔

مقشعل کمقشعر تیرکه درست تراشیده نشده باشد او هو تصحیف مقتعل۔

قحزلة۔ زدو انداخت آنرا قحزله چوب دستی۔

قندویل۔ کلان سر۔

قندعل۔ کحردحل مرد گول۔

قذامل۔ کعلابط فراخ۔

قرلی۔ کزکی پرنده ایست هوشیار رایری الا فرخا علی وجه المار علی جانب یهوی باحدی عینیه الی قعر الماء طمعا ویرفع الاخری فی الهواء حذرا ومنه المثل احزم من قرلی او احذر ان رأی خیرا تدلی وان رأی شرا تولی۔

قرثل۔ کجعفر مرد خوار پستک قرثلة مونث منه۔

قرزحلة۔ کجوهلة زن پستک و ازمره های کودکان ولاغران وخشبة طولها ذراع نحو العصا۔

قرنفل۔ وقرنفول۔ میخک وآن باردختیست بپائین هند افضل الادویة المحارة واذکاها ومنه زهر ویسمی الذکر ومنه ثمر ویسمی الانثی وزهره اذکی کلاهما لطیف غواص مصفف للقلب والدماغ مقویهما نافع للخفقان والبصر والغشاوة والنکهة یاضوم وطعام مقرفل ومقرنف مطیب به۔

قرمحلة۔ بالفتح کمان۔

مقزعل۔ کمقشعر آنکه بر بلندی غیر مطمئن باشد وشتاب از هر چیز۔

قزمل۔ کجعفر مرد کوتاه بدچهره قزمیلة نزه۔

قسطبیلة۔ بالضم نزه لغة فی القسطینة۔

قسمل۔ کزبرج شیر بچه وقبیله ایست از ازد قسیمل بالکسر پدر قبیلهٔ قتالة وقسامیل چند گروه است از اعراب وقسملة لقب عائذ بن عمرو اخو جذیمة الابرش لقب بجماله۔

قصبل الطعام۔ همگی آنرا خورد۔

قصدال۔ بالفتح صیغیست که از آنجا عنبر آورند قصفل الطعام همگی آنرا خورد قصبلة مثله۔

قعبل۔ کجعفر وزبرج قطر و نوعیست از سمار دغ وبناتیست دیگر سپید رنگ وکالنهٔ که دران شیر نهند قعبول بالضم مثله فیهما ونام مردے است و برکنده شدهٔ درشت ورجل مقعبل القدمین مرد بسیار رو درگذارندهٔ پاها وقعبلة بروزن ومعنی قعبلة قعطلة۔ انداخت آنرا و قرض خواه خود را طلب

قرض تنگ ساخت وقعطل فی الکلام اکثر منه و
حوأس بن القعطل شاعر اسمه ثابت ولقب بالقعطل
یقول رجل من بنی زید بن ثمامة (شعر) فطل یمنی
الامانی خالیًا + وقعطل حتی قد سمت مکانیا +
قفشله - بزودی تمام بدزبردن چیزے -
قفعجل - کسفرجل نام شخصے -
قفعصل - بالضم اسد -
قفطله من بین یدی - ربود آن چیز را از روبروے من
قفعل - کقنفذ کاسهٔ بزرگ قمعول مثله یا کاسه
خرد و دیگ تنگ گردن و پرندهٔ خرد کوتاه گردن
و کوچک نول و پیچله و تفتح عینه وفی رأسه قماعیل
یعنی بر سر آن گره هاست قعولة سیے فعال بالکسر
مقتر گروه و سردار شبانان وقد قعل یعنی مقتری
شبانان کرد قعالة سرزهٔ کلان تر قماعیل غنچهاے
ناشگفته یقال قعل البنت ای خرجت براعیمه -
قفنعل - کزبرج گردن پیل وزن کوتاه قد -
قفنعلة - پریدن خاک وقت رفتار کقنفلة مثله -
قفعجل - کقنفذ بنده -
قفعل - کقنفذ بنده یا بندهٔ بد -
قفقفیل - دفزک یا ناقهٔ سطبر سر معرب گنده پیل
تشبیه لها بالفیل -
قفدعل - کجر دعل مرد گول قفدعل مثله -
قفصل - کقنفذ کوتاه -
قفعدل - کسفرجل مرد گول -
قفقلة - رفتار پاگرانی وکقنفذ نام شخصے و بز

مادهٔ دفزک -
قفبلة - گور خر درشت و نوعیست از رفتار قبل
چهره یقال حیا الله قبلک و قبلة قال له ذلک
او حیاه تحیة حسنة -

فصل الکاف

کأل - کوأل - بوزن فعل کوتاه اکوأل
مصدر منه کوئل نعت منه -
کبل - کبل - بند سطبر کبلت الاسیر وکبلته اے
قیدته فهو مکبول ومکبل (ع ف اک ۲) و در نوشتگی
لب دلو فرو گیل بفتحتین پوستین کوتاه مکابلة
بازداشتن و تاخیر کردن در خریدن خانهٔ همسایه
تا چون دیگر خواهد بخرد او شفعه طلب کند وقد کره
ذلک - ویقال کبلتک وبک ای اخرته -
کتل - کتلة - بالضم یک لخت از جمع وجز آن
کتل بالکسر زنبیل پانزده صاع کتل کوتاه کتیلة
نخلهٔ که دست بوے نرسد تکتل نوعے از رفتار
کتال کوتاه بزیادة النون -
کتل - کوثل - بن کشتی وتشدید اللام ایضًا -
کحل - کحل - سال قحط وهی معرفة لا یدخلها
الالف واللام غیر صرف ولا یقال کحلتهم السنون
ای اصابتهم (ع بفتحها) و آسمان ویقال صرحت
کحلة اذا لم یکن فی السماء غیم - وفی المثل ما بت
عرار کجل - کحل بالضم سرمه - ومال بسیار الکحل
رگ سیاهی دست که آنرا رگ هفت اندام گویند
ولا یقال عرق الا کحل ومرد سرمه گون چشم

کحل بفتحتین مصدر رمنہ (ع ک اف ۲) ویقال (ع) لیس التکحل فی العینین کالکحل + عین کحیل و امرأۃ کحلاء۔ مکحل کمحال بالکسر فیہما سرمہ کش۔ مکحول نام مردے گمانہ بفتحتین سرمہ دان۔ مکحلان دو استخوان بازوے اسپ و تکحل الرجل ای جد مکحلۃ۔ کحل ایضاً سرمہ در کشیدن (ع ع بفتحہما) تکحل اکتحال کذلک۔ کحیل مصغرا نقط کہ در شتر مالند۔

کربل۔ کربلۃ۔ سستی پاے یقال ہو یمشی کربلا کانہ یمشی فی الطین و پاک کردن گندم کربال بالکسر مندف کہ بدان پنبہ و پشم زنند کربلا مقتل حسین بن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما

کسل۔ کسل۔ بفتحتین کاہلی (ع ک اف ۲) کسلان نعت منہ کسالیٰ بالضم والفتح ج۔ و ان شئت کسرت اللام مثل صحاری۔ امرأۃ کسال بالکسر لاتکاد تبرح مجلسہا وہو مدح لہا مثل نوم الضحیٰ۔ اکسل الرجل فی الجماع اذا نظر اہلہ ولم ینزل و اکسل النحل ایضاً۔

کفل۔ کفل۔ بالکسر بہرہ و ہم چیزے حوالہ تعالیٰ یؤتکم کفلین من رحمتہ و آنکہ بر ستور تواند قرار گرفت اکفال ج۔ و گلیم کہ گرد کوہان شتر دریچند تا بر نشیند و الکفل نام پیغمبرے علیہ السلام کفیل پذیرفتار کفالۃ بالفتح پذیرفتاری (ع ف اض ۲) یقال کفلت عنہ بالمال لغرمہ و کفلت بنفسہ۔ کفل پیوستہ روزہ داشتن تکفیل بہ پذیرفتاری و ادن یقال کفلتہ المال و اکفلتہ ایضاً ای ضمنتہ اماہ فتکفل ہو بہ کفلا و کفولا و تکفل قولہ تعالیٰ فقال اکفلنیہا و عزنی فی الخطاب پس گفت بہرہ من کن آنرا و غلبہ کرد مرا بسخن رویاروی کافل پذیرندہ تعہد کسے و قریٰ قولہ تعالیٰ وکفلہا زکریا مخففا و بکسر الفاء ایضاً کفل بفتحتین سرین و یقال اکفلت بکذا اذا ولیتہ کفلک۔ کتفیلۃ ریش بزرگ۔

کلل۔ کل۔ بالفتح عیال مرد۔ و گرانی قولہ تعالیٰ وہو کل علی مولاہ کلول ج۔ و یتیم۔ و آنکہ او را نہ پدر باشد و نہ فرزند کلالۃ مصدر منہ و پسران عم دور تر و العرب تقول ہو ابن عمی کلالۃ و ابن عم الکلالۃ اذا لم یکن لحا و کان رجلا من العشیرۃ کلال کلالۃ ماندہ شدن کل ایضاً کلۃ بالکسر کلال کلول کند شدن شمشیر و زبان و چشم (ع ف ا ک ۲) کلیل نعت منہ۔ کلۃ بالکسر ایضاً پردہ تنک و پشتہ خانہ کل بالضم ہمہ لفظہ واحد و معناہ جمع یقال کل حضر و حضر و اعلی اللفظ والمعنی و کل و بعض معرفتان بلا الف ولام و فیہما معنی الاضافۃ اضفت او لم تضف۔ اکلیل بکسرتین تاج مرصع و یکے از منازل قمر۔ و ابر اکلیل الملک گیاہے از دارو با کلکل بفتحتین کلکال سینہ رجل کلکل و کلاکل مرد کوتاہ و درشت سخت گوشت اکلال ماندہ کردن و خداوند شتران ماندہ شدن۔ و صاحب عیال و خویشان محتاج شدن سحاب مکلل ای ملمع بالبرق۔ و اکتل الغمام بالبرق ای لمع تکلیل

تاج پوشانیدن روضة مکللة مرغزار باگلهاے شگفتہ رجل مکلل مرد کوشا وجد کنندہ در کار و یقال حمل مکلل ای مضی قدما لم یحجم وقد یکون کلل ایضاً بمعنی جبن یقال حمل فما کلل ای ما جبن کانہ من الاضداد - انکلال تبسم کردن یقال کشر وانکل بمعنی ای تبدو منہ الاسنان و برد شنائی برق نمودن تاریکی ابر -

کمل کمال - بالفتح تمام - وتمام شدن کمل بالفتح والضم والکسر ازدواج ها - تکامل ای تم - اکمال تکمیل تمام گردانیدن کامل تمام - ونام اسپے وہم کملة - ویقال اعطہ ہذا المال کملاً ای کلاً - اشکمال تمام کردن خواستن گلول بالضم بیابان وگیاہے کہ آنرا برعشت خوانند -

کہل - کُہل - مرد میانہ سال کہلة مونث و فی الحدیث ہل فی اہلک من کاہل - قال ابو عبیدة من کاہل ای من اسنّ وصار کہلا - کاہل میان دو کتف ستور وفی الحدیث یتیم کاہل مُضَرَ وعلیہا المحل وپدر قبیلہ از اسد اکتہال دو مویہ شدن وتمام رسیدن نبات یقال اکتہل النبات ای تم طولہ وظہر نورہ - کُہل بکسرتین نام جائے یا آبے -

کہبل - کُہیل - بفتحات وبضم با ایضاً نوعے از درخت نون زائدہ -

کول - کَوْلان - بالفتح بردے وعلف تکوّل گرد آمدن -

کیل - کَیْل - پیمانہ - وپیمودن (عف اک ۲)

مکال مکیل بالفتح کذلک وہو شاذ لان المصدر من ہذا الباب مفعل بفتح العین - مکیال بالکسر پیمانہ والاسم کیلة - ویقال انہ لحسن الکیلة مثل الجلسة والرکبة وفی المثل احشفاً وسوء کیلة ای اتجمع ان تعطینی حشفا وان تسیء لی الکیل - وکلتہ بمعنی کلت لہ منہ قولہ تعالی واذا کالوہم او وزنوہم - وکلت علیہ ای اعتدت منہ یقال کال المعطی واکتال الآخذ مکیل بکیول مثل محیط ومحیوط بالنقص والقیام پیمودہ ویقال کیل الطعام وکُبِّل الطعام ویقال کُوِّل ایضاً وبُوِّع واصطبر والصید واستوق مالہ بقلب الیاء واوا حین ضم ما قبلہا لان الیاء الساکنة لا تکون بعد مضموم - مکایلہ تکایل بکدیگر پیمودن نہ مکایل ومکایل بلا ہمز کال الزند ای لم یخرج نارا - کیول بالفتح والتشدید آخر صف فی الحرب - وفی الحدیث ان رجلا اتی رسول اللہ علیہ السلام وہو یقاتل العدو فسألہ سیفاً یقاتل بہ فقال لہ فعلک ان اعطیتک تقوم فی الکیول فقال لا فاعطاہ سیفا - ویقال تکوّل الرجل ای قام فی الکیول والاصل تکیّل وہو مقلوب -

کبثل - کسفرجل خبز دوک تر وبچہ کوہ کرد انک یا کوہ کرد انک -

کبوثل - کسفوّل ملخ عن ابن خالویہ رض -

کحثلة - کلان شدن شکم -

مکدل - کمعظم تیرہ وکندلی وتجرستنی ست کہ بآب دریا روید -

لہ بکذا وجہز ہا ایضاً فی القاموس لکن الترتیب یقتضی تقدیمہ علی ما سبق -

کدل - کصُفرق کوہیست درمیان بجد بمین برابر قریۂ وصم -

کرمل - کزبرج آمیست میان دو کوہ علی قلعہ ایست کنار دریاے شام و دیہیست بفلسطین -

کسطل و کسطال - عنبار لغۃ فی القاف -

کسملۃ - نزدیک گام رفتار کردن -

کوشلۃ و کوشالۃ - نرۂ کلان -

کفضل - بالفتح دور کردن (ع ف اض ۲) -

کعل - بالفتح سرگین ہر حیوان و قیشکہ آید - و چیزے کہ بخایہ ہا - ے قچقار چسپیدہ باشد و مرد کوتاہ سیاہ چردہ کعل کصرد مثلہ و شبان بد و خرماے چسپیدہ و تونگر زفت - و تکعل اشتد التزاقہ

کعل کمدث سخت خشتگین و آنکہ سرین خود را بجنباند

کعطلۃ - سخت دویدن یا آہستہ رفتن صف

کعطل بیدہ بدست خود حمیازہ کرد و بازید و منہ اسد کعطل و مکعطل -

کعظل - لغۃ فی کعطل فی جمیع معانیہ -

کمتل - کجعفر و علابط بسیار سخت و ناقہ کمتلۃ الخلق متداخلۃ مجتمعۃ -

کمیتل - بفتحتین کوتاہ -

کمل - پارچہ ہاے خود را فراہم آورد و برائے سفر بست آنرا و کمل علینا ای منعنا حقنا و کمل الحدیث ای اخفاہ وعماہ و کمل المال جمعہ و اکمل منقبض شد و نشست و از سرما نرنجید کہ شد و تکمل فراہم آمد و المکمل کمرعفر منبۂ نافلنیدہ -

کنبل - کقنفذ و علابط سخت درشت کنابل بالضم موضعے ست -

کنتال - کجردحل کوتاہ -

کندلی - و بمد نباتے ست کہ بآب دریا روید و یعرف بالشورۃ قشرۃ الایدع یدبغ بہ و صمغہ جید للبأت -

رجل کنفلیل اللحیۃ - مرد انبوہ ریش و لحیۃ کنفلیلۃ ریش انبوہ -

کنہدل - کسفرجل و فرزک سطبر و بسیار سخت -

کہبل - کوتاہ و درختہاے بزرگ کنہبل مثلہ -

کہدل - کجعفر زن جوان فربہ و پیرزال من الاضداد و تمندہ و دختر نوجوان و نام شخصے و شاعرے

کہل - گران جان ناگوار و اخذ الامر مکہلا یعنے ہمگی آن کار را گرفت -

فصل اللام

لعل - لعلّ - مکرر ہی کلمۃ شک و اصلہا علّ و اللام زائدۃ لعلّی افعل و لعلنی افعل -

لیل - لَیْل - شب و ہو واحد بمعنی جمع واحدہا لَیْلۃ مثل تمرۃ و تمر و قد جمع علی لیال فزاد و فیہا الیا رعلی غیر قیاس کاہل و اہال و یقال کان فی الاصل لیلاۃ فحذفت لان تصغیرہا لُیَیْلَۃ - لیلٌ الَیْل و لَیْلَۃ لَیْلاء و لیل لائل شب تاریک ملائۃ شب مزد کردن مثل میاومۃ من الیوم - لیلی نام زنے لیالی ج - لیل ایضاً و لَدُ الکروان و النہار و لد الحباری و ہما طائران -

ثلثة - بالفتح موضعیست -

لمال - بالفتح سرمه و بضم و تمل بفتحه تلمظ -

لولار - سختی و گزند و لال جد والد احمد بن علی بن احمد الفقیه و معناه بالفارسیة گنگ والجعدی والمازنی والغفاری -

فصل المیم

مِثل - مَثَل - بالکسر مانند یقال هذا مثله و مثله بفتحتین والعرب تقول هو مَثَلُ هذا بالتصغیر وهم أمثالکم یریدون ان المشبه بحقیر کما ان هذا حقیر - مَثَل بفتحتین داستان امثال ج - وصفت مثال بالکسر مانند - وکالبد و بستر مِثل بضمتین وسکون ۲ ج - مثال ایضاً فرمان امثلة مُثُل ج - تمثیل نگاشتن پیکر نگاشته مانند پیکرے تمثال بالکسر پیکر نگاشته تماثیل ج - مثول بالضم بخدمت پیش ایستادن و برزمین چسپیدن و هو من الاضداد - ماثلة چراغ پایه ماثل رسوم - مَثَل گوش و بینی بریدن (ع ف اض ۲) والاسم المُثلة بالضم و مانند شدن بچیزے صلة بالتار - مَثُلة (ض ۲) عقوبت مَثلات ج - امثال مثله کردن کشته را و قصاص کردن و یقال للحاکم اَقِدْنی و اَقصِنی و اقدنی - و فلان امثل القوم ای ادناهم الی الخیر - وهم اماثل القوم ای خیارهم - مثلی تانیث الامثل - مَثالة بالفتح گرامی و افزون شدن (ع بضمهما) تماثل از بیماری بهتر شدن وهو الیوم اَمثَلُ نعت منه - تَمَثَّل بهذا البیت و تمثل هذا البیت بمعنی - امتثال فرمانبرداری نمودن

مجل - مَجَل - آبله افتادن و شوخ بستن دست از کار (ع ف اض ۲) ویقال ایضاً مَجِلَتْ یده بالکسر مَجَلاً امجال متعدیه - وجارت الابل کانها المجل ای ممتلئة کامتلاء المَجَل -

محل - مَحَل - خشک سال و تنگی یقال بلد ماحِل وزمان ماحل وارض محل وارض مَحُول کما قالوا بلد سبسب وسباسب یریدون بالواحد الجمع امحال خشک شدن شهر فهو ماحل ولا یقال مَحُل ودُرِّبما جاء فی الشعر وبقحط رسیدن مردم مَحَل ایضاً مکروه بدی یقال مَحَل به الی السلطان ای سعی به فهو ماحِل ومَحُول - وفی الدعاء ولا تجعله ماحلا مصدقا - مماحلة مماکرة - تحمل کردن و نمودن استماحل دراز سبسب متماحل بیابان دراز بے پایان وفی الحدیث امور متماحلة ای فِتَنٌ طویل امرها محال محالة چرخ و بزرگ محالة ایضاً فقارة محل شیر مزه گردانیده -

مدل - مِدْل - بالکسر مرد خرد اندام کم گوشت وبالذال المعجمة کذلک - تَمَدُّل دستار بر سر و مندیل بر تن در پیچیدن لغة فی تندل -

مذل - مَذِل - بکسر ۲ دهنده - و آنکه خود را بانتواند داشت مَذَل بفتحتین بستوه آمدن از نگاهداشت سر کسے - وخواب شدن پاے (ع ک اف ۲) ویقال ایضاً مَذِلتُ بسرّی اَمذَل بالضم مذلا ای قلقت وضجرت حتی افشیه - والامذلال الاستخفاف والفتور والمَذَل مثله - مذیل بیارے که آرام

۱۲ ق

سیاہ و ضعیف۔
مرجل۔ مُمَرْجَل۔ بالضم نوعے از جامہ ہائے منقش قال سیبویہ مراجل سیما من نفس الکلمۃ وہی ثیاب الوشی۔
مرطل۔ ومرطلہ بالطین ای لطخہ۔
مسل۔ مسیل۔ بفتحتین آب راہ ای سیل۔
مصل۔ مَصَل۔ ترف متصلۃ آب کہ از ہامت یعنی سوزمہ بیرون ترا ید وانچہ از خم وجراحت بزہد یقال مَصَلَ الجرح ای سال منہ شئ یسیر۔ ومَصَلَتْ استہ اذا قطرت قلیلا۔ عطار مصل ای قلیل۔ امصال تباہ کردن و بہ نا بایست خرج کردن مال را۔ وبچہ افگندن زن کہ ہنوز مضغہ باشد۔ وددشیدن شبان گوسپند را شاۃ مُمصل ومِمصال وہی التی یصیر لبنہا متنہ الملا فی العلبۃ قبل ان یخثر۔
مطل۔ مطل۔ دراز کشیدن آہن را (ع ف اض ۲) ممطول ای ممدود۔ وبردشتن وام را یقال مَطَلَہ وماطلہ بحقہ۔
معل۔ مُعل۔ ربودن وشتاب رفتن ومَعَلَنی عن حاجتی وأَعْلَنی ای اعجلنی وخصی کردن خررا حمار معمول وشتاب کردن در کار۔ وبریدن و تباہ کردن یقال لاتمعلوا رکابکم ای لاتقطعوا بعضہا من بعض۔
مغل۔ مَغَل۔ بفتحتین درد شکم ستور از علف یا خاک خوردن (ع ک اف ۲) یقال بہ مَغَلَۃ شدیدۃ۔ امغال خداوند ستور را بدرد شکم شدن وغمازی کردن یقال اَمْغَلَ بہ۔ مغلہ میش و بز کہ بسالے دو بار بزاید وہی امغلت غنم فلان وہی غنم مَغال بالکسر۔ مِمغل زنے کہ بچہ از شیر باز نکردہ بدیگرے آبستن شود و ہر سال بزاید مُغل بدگفتن کسے را پیش کسے (ع بفتحتہا) یقال انہ لصاحب مغالۃ بالفتح۔
مقل۔ مِقل۔ بالضم نوعے از دارو ہا مقلہ پیہ درون چشم مَقَل بالفتح نگریستن (ع ف اض ۲) یقال مَقَلَتْہ ای نظرت الیہ بمقلتی وفرو بردن باب وجزر آن وفی الحدیث اذا وقع الذباب فی طعام احدکم فامقلوہ ثم انقلوہ فان فی احد جناحیہ سما وفی الآخر شفاء وانہ یقدم السم ویؤخر الشفاء مَقْلہ سنگے کہ بدان آب بخش کنند تا قل یکدیگر را باب فرو بردن۔
مکل۔ مَکلۃ۔ بالفتح والضم آب کہ در تگ چاہ اندک اندک گرد آید مکلت البئر ای قل ماؤہا واجتمع فی وسطہا۔ ویقال اعطنی مکلۃ رکیتک ای جمتہ رکیتک والبئر مَکُول والجمع مُکَّل۔
ملل۔ مَلّۃ۔ ملالۃ۔ مَلَل۔ بستوہ آمدن (ع ک ف ۲) یقال مَلَلْتُہ وملت منہ استملال کذلک یقال رجل مالّ مَلُول ملولۃ وذو ملۃ وامرأۃ ملولۃ کلہا تعب منہ۔ املال بستوہ آوردن یقال املّہ وامل علیہ ای اسامہ۔ ویقال اذل فاذل وأَمَلَّ علیہ بمعنی أَمْلَی علیہ ایضا یقال ملت

علیہ الکتاب والطینۃ بمعنی - وملت الثوب بالفتح اذا خطته الخیاطۃ الاولی قبل الکف - ملۃ خاکستر و ریگ گرم ملت الخبزۃ ملا کوماج کردم امتلال کذلک لیل مملول کوماج یقال طعما جزلۃ وخبز ملیلا ولا تقل طعما ملۃ قال ابو عبیدۃ الملۃ الحفرۃ نفسها ملیلۃ حرارۃ یجدها الرجل وہی حمی فی العظم یقال بہ ملیلۃ وملال بالضم - وہو یتململ علی فراشہ ویتململ اذا لم یستقر من الوجع کانہ علی ملۃ - ملل بفتحتین نام جائے طریق مملل کشادہ ومسلوک وملل فلان یملل اذا مر مرا سریعا امتلال کذلک - ملۃ بالکسر کیش وشریعت ملول بفتحتین میل سرمہ -

ملول - مال - خواستہ اموال ج - مویل تصغیرہ و لعامۃ تقول مویل بالتشدید - رجل مال ای کثیر المال - مؤل مؤمل بالضم بامال شدن تمؤل مثلہ (ع ف اض ۲ و ع ک اف ۲) مثل خاف یخاف تمویل مال دار گردانیدن مؤل بالضم عنکبوت مولۃ یکے -

مہل - مہل - بفتحتین آہستگی - وزمان امہال تمہیل زمان دادن مہلۃ بالضم اسم فیہ - استمہال مہلت خواستن تمہل درنگ کردن امتہال معتدل وراست ایستادن - وآرامیدن وسستی وقولہم مہلا یا رجل ویا رجلان ویا رجال ویا امرأۃ مہلا ای اتمہل فاذا قیل لک مہلا قلت لا امہل واللہ لا تقل لا مہلا واللہ وتقول ما امہل واللہ بمعنیۃ عنک شیأ - مہل بالضم مس گداختہ قولہ تعالی

بمارکا کمہل ودردی زیت - وریم وزرداب وفی حدیث ابی بکر رضی اللہ تعالی عنہ وقونی فی ثوبی ہذین فانما ہما للمہل والتراب -

میل - میل - میلان - ممیل - مال - مثل عیب معاب فی الاسم والمصدر ممیدن وازراہ چمیدن صلتہ بعن وجور کردن صلتہ بعلی - اما الاخم واون میل بفتحتین کژی وخم در خلقت یقال رجل امیل العانق وفی عنقہ میل - امیل ایضا آنکہ شمشیر بناشد باوے وآنکہ برزین راست نتواند نشست میلار ریگ تودۂ وفزک - وبرخت لبسیار شاخ تمایل پیچ پیچان رفتن استمالت سوے خود جنبانیدن کسے را بسخن خوش ونیکوئی تمیل سترد وبودن میان دو چیز میل بالکسر منتہاے درازی بصر از زمین - وجوب سرمہ کشیدن وآہن جراح وکحال وسہ یک فرسنگ وقلم تنگۂ خاک -

مؤولۃ ومألۃ - فربہ ودفزک شدن مزاع بفتحتین وک اف ۲) مال بالفتح وگشتن نت منہ مالۃ مونث منہ وجاء امر مال لہ مألا ومالا مالۃ ای لم یستقم ولم یشعر بہ مالۃ یاغ وآسیا سیال رج -

متلہ - جنبانید وحرکت داد آنرا (ع ف اض ۲) ماخل - گریزندہ مالخ مثلہ -

مرولۃ - کار خود را استوار نکردن -

امرعل السحاب - ابر برپشید امرعل الثلج برف گداخت قلب از مہل -

مشمل - کم دوشیدن مشمل کمنبر نیرمی دوشندہ

تمثیل کم شیر فرو د آوردن شتر ماده یا پراگندہ شدن شیر آن یقال مثلت لناقة واستثل السیف۔ شمشیر را برکشید مثلة مثله موثیل بالضم وبیست ضیاغانم بن حسین الفقیه ابو الغنائم الموثیلی او منسوب الی موثیل وهو کتاب للنصاری وجده کان نصرانیا مثول کم شدن گوشت وفخذ ماشلة ران کم گوشت ورجل ممثول الفخذ۔

امضحل - بروزن ومعنی اضحل۔

میکائیل - ومیکائین - بکسر همانام فرشته است معروف عم۔

حمار مهصل - بالضم خر درشت۔

فصل النون

نأل - نألان - نوعے از رفتار که گونی برنشیت بازدارد رجل نؤل وضیع نول نعت منه۔

نبل - نبل - تیر دہی مونثة ولا واحد لها من لفظها وقیل هو واحد وجمعها بنال وانبال - نأل تیردار - وباخفتان نابل مثل لابن وتامر - نابل ایضا تیرگردکان حقه ان یکون بالتشدید مثل جعاب وقواس بناله مصدره وایضا زیرک رکاک وانبل القوم اعلمهم بالنبل ویقال ما انتبل بسلة الا باخرة ای ما انقبه له وما بالی به وفیها اربع لغات یقال ما انتبل نبلة وبناله وبنالته - سلة بالضم عطیه نبل ج - نبل آگاہی وفضل بنالة مصدر منه (ع بضمهما) نبیل نعت منه نبل بفتحتین ج - نبل کریم وگرم - وایضا کبار القوم وصغارهم وهو من الاضداد - نبیلة تشگرف - ومردار نبل (ض ا ف ۲) سنگ استنجا وفی الحدیث انقوا الملاعن وعدوا النبل والمحدثون یقولون بالتحریک - منابلة نبرد کردن به تیر انداختن یقال نابله فنبلته ای کنت اجود منه نبلا ویکون ذلک فی النبل ایضا - نبل بالفتح تیر انداختن وغالب آمدن به تیر اندازی وفضل - ومصلحت شتر قیام نمودن - وراندن سخت ستور را (ع ف ا ض ۲) استنبال تیر خواستن انبال تیر دادن تنبیل دادن یقال نبلنی حجارة الاستنجاء ای اعطنی ونبلت فلانا بطعام ای ناولته شیا بعد شیء - تنبل تیز دستی نمودن - وتیر باخود داشتن وفضل نمودن از خود - ومردن شتر ومردم وجز آن تنبال بالکسر کوتاه۔

نتل - نتل - کشیدن به پیشانی - وبیضة شتر مرغ که در وے آب پر کنند ودر بیابان دفن کنند نتل بالتحریک مثله استنتال پیش از صف شدن یقال استنتل من الصف ای تقدم اصحابه وآمادگی کردن کار را صلته باللام - تناتل انبوه شدن صلف تاتل بفتح التا نام مردے از عرب۔

نثل - نثلة - زره فراخ مثل نثرة یقال نثل درعه ای القاها عنه ولا یقال نثرها - نثیلة خاک چاه نثل خاک از چاه بیرون آوردن (ع ف ا ض ۲) انتثال کذلک - ویقال حفرتک نثل بفتحتین ای محفورة نثیل سرگین یقال للکل حافر نثل ونثل اذا راث ونثلت کنانتی اذا استخرجت ما فیها من النبل

وکذلک اذا نقضت ما فی الجراب من الزاد - وتناثل الناس الیه ای انصبوا -

نجل - نَجْل - نسل - و فرزند - وزه ویقال نجله ابوه ای ولده - فرس ناجل ای کریم النجل واندا ختن چیزیرا (ع ف اض ل) یقال تنجل الناقة الحصی بمناسمها و بیزه زخم فراخ زدن یقال نجله ای طعنه واوسع شقه و شگافتن پوست راو باز کردن اهاب منجول و نَجَلَتِ الارضُ اخضرت ای اشترت یعنی زهاب ناک شدن زمین - و پیش پاے زدن کسے راچنانچه دور غلطد ویقال من تجل الناس نجلوه ای من شارهم شارده و بیرون آوردن استنجال بسیار زده شدن زمین نجیل شکستهاے برگ هرم وان نوعے از درختان شوره هست نواجل شتران که آن برگ را بخورند منجل بالکسر واس تَجَل بفتحتین فراخ چشم شدن (ع ک اف ۲) رجل انجل وعین انجلاء وطعنة نجلاء نعت منه نُجَل ج - وسنان منجل ای واسعة الطعنة - انجیل بالکسر کتاب عیسیٰ علیه السلام یذکر و یؤنث فمن انث اراد الصحیفة ومن ذکر اراد الکتاب -

نخل - نَخْل - زنبور نخله یکے فیض علی الذکر والانثی حتی تقول یعسوب وهو ذکر منه ولاغر - وسخن بستن برکسے که او نگفته باشد منحول شعر و سخن بربسته برخود که دیگرے گفته باشد نخل بالضم عطیه دادن (ع بفتحتهما) نخلی علی نغلی بالضم عطیه نخلة بالکسر کابین زن دادن بے عوضی و بے طلبی

وپیدا کردن و نامیدن کابین را و دعوی کردن نَخول لاغری ولاغر شدن (ع بفتحتهما) انخال متعدیه ونخل جسمه بالکسر ایضاً و بالفتح افصح - جمل ناخل ای مهزول - سیوف نواخل شمشیرها باریک و تنک شده انتخال شعر دیگر را برخود بستن تخل نسله وایضاً خود را بمذهبے بستن -

نخل - نَخْل - نخیل - درخت خرما نخلة یکے نخل ایضاً نوعے از زیور - وبختن نخاله بالضم سبوس منخول بضمتین پرویزن وهو احد ما جاء من الادوات علی مفعل بضمتین وبفتح الحاء ایضاً - لغة - انتخال استقصا کردن وتمرا گزیدن تنخل گزیدن ناخل الصدر ای ناصح - بطن نخلة نام موضعے میان مکه وطائف منخل بفتح الخاء مشدداً نام شاعرے منخل بکسر الخاء نام شاعرے از هذیل -

ندل - ندل - ازجائے بجائے بردن - و ربودن وندلت الدلو اخرجتها من البئر رجل مندل - (ک اف ۲) نعت منه - مندیل بکسرتین دستارخوان و دستار که برمیان بندند یقال تندلت بالمندیل وتمندلت ایضاً - مَنْدَلی بوے خوش مَنْدَل شهرے از هند که آن عطر بوے منسوب بندلان بضم الدال وفتحها فدرنجک یعنی آنکه بشب باچنان نماید که مردم را فرو میگیرد وهو مقدمة الصرع - نودلان دوپستان مَنْوَدل بکسر الدال پیرجنبان از غایت پیری ویقال نودلت حیضاه ای انشرختا -

ومشی الرجل منود لالای مشی مسترخیا - اندوال روان شدن شکم -

نذل - نذالة - فرومایه شدن (ع بضمهما) فهو نذل ونذیل نعت منه -

نزل - نزل - بالضم انچه پیش مهمان فرود آینده نهند از طعام وجز آن انزال ج - وفرودنی وبرکت نزل بفتحتین مثله یقال طعام کثیر النذل والنزل نزالة صلب وصاف شدن زمین چنانکه باندک باران سیل از وے روان شود (ع ک اف ۲) ارض نزلة (ک ۲) ومکان نزل نعت منه خط نزل ای مجتمع ویقال وجدت القوم علی نزالهم ای منازلهم وعلی استقامتهم - نزول فرود آمدن منزل بفتحتین کذلک (ع ف اک ۲) منزل (ف اک ۲) جاے فرود آمدن - وسرائے - وآب خورد منزلة مثله وایضاً مرتبه وحرمت وهی لا تجمع - نزول ایضاً فرود آمدن یعنی استنزال از مرتبه فرود افتادن - ومزد فرستادن نُزُل بفتح الزاء کذلک وفرود فرستاده قوله تعالی انزلنی منزلا مبارکا - تنزیل فرود فرستادن - وترتیب دادن تنزل بدرنگ فرود آمدن انزال فرود آوردن نزالة بالضم آب مرد نزال مثل قطام یعنی انزل وهو معدول عن النازلة نزال بالکسر فرود آمدن دو گروه باهم درحرب نازلة سختی نزلة زکام یقال به نزلة وقد نزل یستعمل مجهولا ویکبار فرود آمدن ومنه قوله تعالی ولقد رآه نزلة اخری ای مرة -

نزیل کمهمان فرود آینده وقوله تعالی جنات الفردوس نزلا قال الاخفش هو نزول الناس بعضهم علی بعض -

نسل - نَسْل - فرزند - وزه - وزادن (ع ف ض ۲) وبرانداختن مرغ وافتادن آن - ونختن بضم متعد لازم النسال کذلک ووقت بضم نختن شدن ستور را - وپیشی کردن بر قوم یقال انسلت القوم ای تقدمتهم - تناسل ازیکدیگر زادن ناقة نسولة بالفتح ناقه که بچه نزه نگاه دارند - نَسَل بفتحتین شیر که از پستان بے دوشیدن بیرون آید نَسِیل عسل گداخته واز موم جدا شده - وانچه افتد از پر وپشم وجز آن نسال بالضم کذلک - نَسَل نسلان جامه از کتف افتادن - ونشاب دویدن (ع ف اک ۲ وض ۲) قوله تعالی الی ربهم ینسلون نَسْل - نَشْل - گوشت برکشیدن از دیگ (ع ف اض ۲) انتشال کذلک منشل منشال بالکسر آله گوشت برکشیدن از دیگ فخذ ناشلة ران کم گوشت نَشِیل گوشت بے توابل پخته نشلة بفتحتین جاے خاتم از خنصر -

نصل - نَصْل - پیکان وتیغ وکارد ونیزه نُصول نصال ج - منصل بضمتین (وض اف ۲) تیغ نصیل زائل شدن رنگ حنا از دست - وبیرون افتادن پیکان از تیر وسم از ستور وموے از خضاب یقال لحیته ناصل بلا هاء (ع ف اض ۲) ودرماندن پیکان در جائے ومومن لا ضد تنصیل پیکان از تیر بیرون کشیدن یقال نصلت السهم

ف ۱ وانزال (طبعه موضعه (وانزال) وذکره بعضا وهم للجوهری ۱۲ - ق -

وهو کقولهم قردت البعیر وقذیت العین اذا زجت منه القراد والقذی وبیکان ورنشاندن وتیر وهو من الاضداد - انصال سنان از نیزه بیرون کردن وکان یقال لرجب فی الجاهلیة منصل الاسنة وفصل الآل لانهم کانوا نهوا عن ما فیه ولا یغزون نصیل پیوند میان گردن وسر من تحت الخیز تنصل بیزار شدن از گناه وبیرون کشیدن خود را استنصال بیرون کشیدن یقال استنصل السیف السقا یعنی افگند باد گرم خاک را -

نضل - مناضلة - نضال - تیراندازی باهم کردن یقال ناضلته فنضلته ای غلبته فی النضال انتضال تناضل کذلک وبسخن وشعر نبرد کردن یقال انتضلوا بالکلام والاشعار وفلان ینضل عن فلان اذا تکلم عنه بعذره ودفع - انتضال ایضاً دست انداختن شتر در رفتن - وبرگزیدن نضلة نام مردے ابو نضلة کنیت هاشم بن عبد مناف -

نطل - ناطل - کوزهٔ که شراب پیمایند بوے نیاطل ج - نیطل دلو - وسخی نطول بالضم آب جوشانیده بدارو با بجائے ریختن (ع ف اض ۲) نطول بالفتح آن آب -

نعل - نَعْل - مَرْدِی مؤنثة نعیلة تصغیر ها وزمین درشت که سنگ بریزها از وے درخشند - ودِی که برگوشهٔ کمان زنند یقال نعلت وانتعلت نعل پوشیدم (ع بفتحهما) ناعل بانعل ویقال لحمار الوحشی ناعل لصلابة حافره - انعال نعل بستن یقال منه

نَعْلَتُ خفی ودواتی ولا یقال نَعَلْتُ - نعل السیف آهن وغیره بن نیام شمشیر فرس مُنَعَّل پا ودست رجل اسپ که میان سُم در سُنغ وے سپید باشد وازان برتر نگذرد وچون از رسغ برگذرد آن را محجل گویند ودیة منعلة نهال از بیخ برکنده

نعثل - نَعْثَل - کفتار نر - ونام مردے دراز ریش نعثلة رفتار پیران سست -

نغل - نَغَل - بفتحتین تباه شدن پوست و فلان نَغَلٌ ای فاسد النسب والعاتة تقول نغل بالسکون وکینه ورشدن (ع ک اف ۲) یقال نَغَلَ قلبه علیّ وسخن چینی وتباهی کردن میان مردم -

نفل - نَفْل - نافلة عطیة وعبادتے که واجب نبود ومنه نافلة الصلوٰة ونبیره انتفال ودور شدن وبیزار شدن از چیزے نَفَل بفتحتین غنیمت انفال ج - تنفیل غنیمت دادن تنفل تطوع گذاردن نَفَل ایضاً گیاهے نفل (ض اف ۲) بعد از غزه ماه سه شب دیگر نوفل دریا - ومرد بسیار عطا ونام معروفے نوفلة نمکدان -

نقل - نَقْل - از جائے بجائے بردن (ع ف اض ۲) ومویزه - ونعل کهنه - ودرد کرده ودرد کردن نقل بالکسر شله یقال جاریة نقلین له نقال ج - مُنَقَّل بفتحتین کذلک وفی حدیث ابن مسعود رض ما من مصلی لامرأة افضل من المسجد مکان فی بیتها ظلمة الا امرأة قد ئست من البعولة

فمی فی مثقلیها قال ابو عبید لولا ان الروایة اتفقت فی الحدیث والشعر ما کان وجه الکلام عندی الا کسرها منقل ایضاً راه در کوه منقلة مرحلة نقل بالضم و ما ینقل به علی الشراب و نقلة اسم من الانتقال من موضع الی موضع - نقل بفتحتین برکه از تیرے به تیرے دیگر نهند و سنگستان با درخت یقال مکان نقل بالکسر و سنگ و بیماری شتر در سیل و دحاضر جوابی در سخن رجل نقل (ک ۲) نعت منه مناقلة - با یکدیگر سخن گفتن نقیل راه و نوعے از رفتار نقیلة زن غریبه - و پارهٔ که بر نعل و خف شتر زنند نقائل ج - انقال نیکو کردن موزه تنقیل کذلک ایضاً بسیار نقل و حرکت کردن منقلة بکسر القاف شکستگی که استخوان از وے شکسته باشد تنقل برگشتن - و چیزے را نقل کردن مناقلة الفرس ان یضع یده و رجله علی غیر حجر لحسن نقله فی الحجارة - نقال بالکسر یکبارہ و دوبارہ آب و علف خوردن شتر بے چرانیدن کسے یقال منه فرس منقل - ناقلة مردم از جائے بجائے رونده خلاف قطان - انقلار نوعے از خز بالشام -

نقفل - نقفلة - رفتار پیر گردانگیزان -

نکل - نکل - بالکسر بند و آہن لگام - و لگام مرد راہبر و رجل نکل و نکل بالکسر و بفتحتین مثل شبه و شبه مردے که از وے در بند شوند دشمنان وے و یقال رماه الله بنکلة ای بما ینکل تنکیل عقوبت کردن و عبرت دیگران گردانیدن نکال بالفتح عقوبت منکل بالفتح الذی ینکل به الانسان نکول باز ایستادن از دشمن و از سوگند (ع ف ض ۲) ناکل ترسنده ضعیف دل (ع ک ف ۲) لغة فیه - نکل بفتحتین مرد دلیر - و اسب قوی فی الحدیث ان الله تعالی یحب النکل علی النکل ای الرجل القوی الجرب علی الفرس القوی الجرب -

نمل - نمل - سورچه نملة یکے از نمله (ف ا ک ۲) ذات نمل - طعام منمول اصابه النمل و دیدگی اندام که آنرا اطباء ذباب خوانند نملة ایضاً گفتگی سم اسپ و هو عیب به و فرس نمل القوائم اذا کان لا یستقر - و فلان ذو نملة بالضم ای کثیر الحرکة - نملة ایضاً سخن چینی نمل (ک ۲) نمام انمال کذلک - انملة بضم المیم سر انگشت انامل ج -

نول - منوال - نورد بافنده نول کذلک انوال ج - نول ایضاً نوردیدن (ع ف ض ۲) و عطا دادن یقال نلت له بالعطیة و نلته العطیة ایضاً - و یقال هم علی منوال واحد ای علی طریقة واحدة بریک نوردانند و قولهم نولک ان تفعل کذا ای حقک و ینبغی لک و اصله من التناول نوال بالفتح عطا نائل مثله - نوال ایضاً صواب تنویل دادن رجل نائل بسیار عطا و هما نالان دهم انوال - و ناولته الشیء فتناوله ای اعطیته فاخذه

نهل - منهل - آب خور - و منزل نا هلة آینده و رونده ناهل تشنه و سیراب و هو من الاضداد

نهل بفتحتین ج - مثل طالب وطلب جمع نهل
نهال مثل حمل وحمال - نهل بالسکون والحرکة
نخست خوردن - وتشنه وسیراب شدن (ع ع
ک اف ۲) نهال متعدمنه - منهال نام مردے -
نهشل - نَهْشَل - گرگ - وچراغ - ونام مردے
ابونهشل کنیت مردے -
نیل - نَیْل - یافتن - (ع ک اف ۲) نیل خاف
یخاف - انالة دادن نَیْل بالکسر رود مصر تا که
نام زنے - وبت -
نَیْدَل - کزبرج بلاد النیدلان وبضم والہ لغتان
فی النیدلان -
النارجیل - بالہمزة لغة فی النارجیل -
نَیْطَل - کزبرج بلاے بدو مرد کرپز -
نائلة - رفتار بندی وقد تأمل یعنی چنین رفتار کرد
نَیْتَل - کجعفر بسیار سخت وموضعے ونام شخصے و
عبداللہ بن نَیْتَل کان منافقاً -
نارجیل - جوز ہندی نارجیلة یکے وقد یہمز ویکون
فی القاموس الکریم منہا ثلثون نارجیلہ ولہا لین یسمے
الاطواق ذکر فی القاف وخاصیتہ الزنخ منہا
سہال الدیدان والطری باہی جدا -
النعابل - رہط طارق بن ذیبق -
نغطلہ - باہستگی دویدن وبہ چپ وراست
ناوناوان خرامیدن -
نغول - کزبور پرندہ ایست وبناتیست -
رجل منغدل الرأس - فروہشتہ سر بابزرگی وسطبری

برذون نغضل - کجعفر گران -
نَکْتَل - بصغر اصحابی -
نَلْنَل - کہد ہ مرد ناتوان -
نہبلة - کنہ سال شدن یقال شیخ نہبل
وعجوز نہبلة نہبلة ایضاً رفتاریست باگرانی وشتر
مادۂ دفزک وفی الترمذی فی حدیث الدجال
فیطرحہم بالنہبل وہو تصحیف والصواب بالیم -
نہضل - کجعفر مرد سال خوردہ وکلان از
گرگس وباز -

فصل الواو

وال - وأل - وُؤُل - پناہ گرفتن (ع ف
ک ۲) مَوئل پناہ موألہ کذلک مثل مَہلک - موارلة
رہایش جستن وألة مثل وغلة سرگین ومزبلة
یقال ان وقروہم الوألة - أوألت الماشیة
فی المکان ای اثرت فیہ بابوالہا وابعارہا -
استوال گرد آمدن شتران اول نخست نقیض
آخر واصلہ أوأل علی افعل صعوز الاوسط -
فقلبت الہمزة واوا وادغمت یدل علی ذلک
قولہم ہذا اوّل منک والجمع الاوائل والاوالی
ایضاً علی القلب والاوّلون ایضاً وقیل اصلہ
وَوَل علی فَوْعَل قلبت الواو الاولی ہمزة و
لم یجمع علی اواول لاستثقالہم اجتماع الواوین
بینہما الف الجمع وہو اذا جعلتہ صفة لم تصرفہ
تقول لقیتہ عاما اوّلَ ولا تقل عامَ الاول
وتقول ما رأیتہ مذ عامٌ اول بالرفع للصفة کما

قلت اول من عامنا و بالنصب للظرف کانک قلت مذ عامٌ قبل عامنا و ضممته علی الغایة فی قولک ابدأ بهذا اول ای قبلُ و ان اظهرت المحذوف نصبت کما تقول اول فعلک و ان لم ترشیأ یوماً قبل امس قلت ما رأیته مذ اول من امس فان لم ترہ مذ یومین قبل امس قلت ما رأیته مذ اولُ من اولَ من امس ولم تجاوز ذلک۔ ویقال ہذا اول بین الاولیة اُولیٰ مؤنث اُول ج۔ مثل اخریٰ و اُخَر۔ وائل پدر قبیلہ۔

وبل - وبلة۔ بفتحتین گرانی و ناگوارندگی وَبَل وبال گران و ناگوار شدن (ع بضمہما) وبیل نعت منہ و ایضاً عصائے سطبر موبل مثلہ و ایضاً بند ہیزم وبیل مثلہ۔ ویقال بالشاة وَبَلة ای شهوة بالفحل وقد استوبلت الغنم و استوبلت البلد ای استوخمته و ذلک اذا لم یوافقک فی بدنک وان کنت تحبه۔ وابل باران بزرگ قطرہ وَبل مصدر منہ (ع ف اک ۲) ومنہ ارض موبولة۔ وقولہ تعالیٰ فَاَخَذْنَاہُ اَخْذًا وَبِیْلًا ای شدیدا۔ ضربٌ وبیل وعذاب وبیل شدید۔ وابلة کرانہ کشت از سر بازو وبال بالفتح نام آبے۔

وثل - وثل۔ بفتحتین رسن از لیف وثیل لیف و نام مردے و واثلة نام مردے۔

وجل - وجل۔ بفتحتین ترسیدن (ع ک ا ف ۲) یوجَل کذلک و بکسر الجیم جاے ترس و فی المضارع اربع لغات یوجَل و یاجل و یَجِل و یَجْل وکذلک فیما اشبهه من باب المثال اذا کان لازما فمن قال یاجل جعل الواو الفا لفتحة ما قبلها و من قال یَجِل بکسر الیاء فی لغة بنی اسد فانهم یکسرون یاء المستقبل اذا کان بعدها یاءٌ اخریٰ لتقوی احدی الیاءین لاخریٰ و یقولون انا اَجِل و نحن نَجِل و انت تَجِل و لا یکسرون الیاء فی یعلم۔ والامر منه اِیجل صارت الواو یاءً لکسرة ما قبلها و تقول انی منه لاوجَل و لا یقال فی المؤنث وجلاء ولکن یقال وِجلة و رجل وجل۔

وحل - وحل۔ بفتحتین گل تنک مَوحَل بالفتح مصدر منہ و بالکسر المکان والاسم۔ وحل بسکون لغة ردیة فیه۔ و استوحل المکان۔ وحل الرجل بالکسر ای وقع فی الوَحل و اوحله غیرہ۔ و وحله فوحَلَه ای غلبه فیه۔

وذل - وذیلة۔ آئینہ و پارۂ نقرہ و ذائل ج و ذالة بالکسر پارۂ گوشت یقال قد توذلوا منه اذا اقتطعوا لغیر قسم۔

ورل - ورل۔ بفتحتین جانورے چوں سوسمار و ورلان بالکسر اورال اَرْوَل ج۔

وسل - وسیلة۔ سبب و دستاویز وَسیل و سائل ج۔ توسیل توسل نزدیکی جستن بچیزے یقال۔ وسّل الی اللہ تعالیٰ وسیلة و توسل الیه بوسیلة اذا تقرب الیه بعمل۔ توسل ایضاً دزدی یقال اخذ فلان ابلی توسلا ای سرقة۔ الواسل الراغب الی اللہ تعالیٰ۔ موسیل نام آبے۔

وشل - وشل - بفتحتین آب اندک وفی المثل وُہل ما لرَجُل اوشال وام کوہے بہ تہامہ وشلان چکیدن آب (عع ف اک ۲) جبل واشل یقطر منہ الماء - وجاء القوم اوشالا ای یتبع بعضہم بعضاً وشول بالضم کمی بہرہ - وسستی یقال فلان واشل الخط ای ناقصہ - ناقۂ وشول بالفتح بسیار شیر -

وصل - وَصْل - پیوند او صال ج - وضد الہجر وپیوند کردن جامہ ویقال ہذا وَصْلُ ہذا ای مثلہ وصول رسیدن (عع ف اک ۲) یقال وصلتہ ووصلتُ الیہ - وصلۃ بالضم پیوستگی وبینہما وصلۃ ای اتصال وَصَل ج - وَصْل - صلۃ پیوستن و پیوستہ شدن - وعطا دادن اَوْصَال مفاصل والوصیلۃ الشاۃ التی تلد سبعۃ ابطن عناقین عناقین فان ولدت فی الثامنۃ جدیا ذبحوہا لآکلتہم وان ولدت جدیا وعناقا قالوا وصلت اخاہا فلا یذبحون اخاہا من اجلہا ولا تشرب لبنہا النساء - اتصال رسیدن وپیوستن وصیلۃ ایضاً عمارت - وفراخی - وزمین فراخ وصائل جامہ ہاے مخطط یمانی واصلۃ موے پیوندکنندہ مستوصلۃ آن زن کہ بر موے او پیوندکنند و فی الحدیث لعن اللہ الواصلۃ والمستوصلۃ - توصّل پیوستگی جستن بلطف تواصل پیوستگی کردن ایصال رسانیدن وپیوندانیدن توصیل مبالغۃ فی الوصل - مواصلۃ وصال پیوستہ داشتن ومنہ المواصلۃ فی الصوم - موصل بکسر ۲ نام شہرے وپیوندرسن - ومیان ران وسرین شتر واصل نام مردے او اصل ج -

وعل - وَعل - (ک ۲) بزکوہی وعول وعال ج - وفی الحدیث یظہر التحوّت الوعول ای یغلب الضعفاء الاقویاء - وعل بسکون ۲ پناہ وچارہ یقال مالی عن ذلک وَعَل ووَعیً ای مالی منہ بدّ - توعّل برآمدن بزکوہی وجز آن برکوہ وعلۃ نام شاعرے -

وغل - وغول - در درخت رفتن ونہان شدن وغَل بسکون ۲ بر مجلس شراب کسے ناخواندہ درآمدن واغل نعت منہ (عع ف اک ۲) وشرابے کہ واغل خورد - ومرد فرومایہ وچارہ یقال مالی عنہ بُدّ الا مر وَغْل ای بدّ - وغل (ک ۲) بدخوار - ایغال تیز رفتن توغّل دور در شدن ورفتن -

وقل - وَقْل - درخت مقل - وبرآمدن برکوہ (عع ف اک ۲) توقّل بکوہ برآمدن یقال منہ وعلٌ وَقَل بضم القاف وکسرہا مثل نِدْس - وفی المثل اوقل من عُفْر وہو ولد الأروِیّۃ ای الوصل - وفرس وَقِل اذا احسن الدخول بین الجبال

وکل - رجل وکل - بفتحتین وکلۃ مثال ہمزۃ وتکلۃ ای عاجز یکلّ امرہ الی غیرہ وتیکل علیہ - وموکل بفتحتین نام جائے وواکلت الدابۃ ای اسارت السیر - فرس واکل تیکل علی صاحبہ فی العدو ویحتاج الی الضرب - ویقال دابۃ فیہا

وکال بالفتح والکسر ای گسستن - وکیل م - توکیل وکیل گردانیدن وگذاشتن کار را بکسے وکالۃ بالفتح والکسر اسم فیہ - توکل اعتراف بعجز واعتماد بر غیر خود کردن تکلان بالضم اسم فیہ و اتکلت علی فلان فی امری ای اعتمدتہ واصلہ اوتکلت قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلہا وابدلت منہا التاء فادغمت فی تاء الافتعال ثم بنیت علی ہذا الادغام اسمار من المثال وان لم تکن فیہا تلک العلۃ توہما ان التاء اصلیۃ لان ہذا ادغام لایجوز اظہارہ فی حال فمن تلک الاسمار تکلۃ تکلان - تخمہ - تہمۃ - تجاہ - تراث تقوی فاذا صغرت قلت تکیلۃ وتخیمہ لاتعید الواو لان ہذہ حروف ادمت البدل فتبثت فی التصغیر والجمع - وکل وکول کار بہ کسے گذاشتن (ع ف اک ۲) یقال وکلہ الی نفسہ وامر موکول الی رائک - موا کلۃ بریکدیگر اعتماد کردن -

ولول - وَلْوَلۃ - ولوال - بانگ وفریاد کردن زن -

وہل - وَہْلۃ - ترس ولقیتہ اوّل وَہْلۃٍ اے اول شی - وہل بفتحتین ترسیدن (ع ک ف ا) وہِل نعت منہ مستوہِل مثلہ - وہل ایضاً غلط و - سہو کردن در چیزے یقال وَہِل فیہ وعنہ - وہل بالسکون دل بجائے رفتن کہ مراد آن نباشد (ع ف اک ۲) -

ویل - وَیْل - وائے - وسختی - ونام وادیے در جہنم یقال ویلہ وویلٌ لہ وفی الندبۃ ویلاہ ویندخل علیہا الہاء فتقول وَیْلَۃ ویقال ویل لہ وویلاہ بالرفع علی الابتداء والنصب علی اضمار فعل فاذا اضفتہ لم یکن الا النصب -

وتل - بفتحتین کسانے کہ از شراب شکم سیر شوند اوتل یکے -

وَدَل السقاء یدلہ ودلا مخضہ یعنے مشک شیر را جنبانید -

ورنتل - کسمندل بلا وکار بزرگ ورنتلی اشلہ وموضعے -

وفل - چیز اندک ووَفَلَۃ اَفَلَۃ ای قشرۃ وقصبۃ وافل بالغ او وافر وفلتہ توفیلا فراوان کردم او را توفیل نوعے از ریحان ست کہ بہ فارسی اردشیران گویند -

وہبیل بن سعد بن مالک بن النخع ابو بطن منہم علی بن مدرک الوہبیلی المحدث -

اول - ہذا موضعہ وذکرنی وال قال النحاۃ الاول بالہمز اصلہ اوارل لکن لما اکتنفت الالف واوان ووليت الاخيرة الطرف فضعفت وكانت الكلمة جمعا والجمع مستثقل قلبت الاخيرة همزة وقد يقلبون فيقولون الاوالى -

فصل الہاء

ہبل - ہبل - بفتحتین بے فرزند شدن یقال ہَبِلَتہ امّہ ای ثکلتہ - اہبال ای انثکال - ہبول بالفتح تکول - ہَبَل بالفتح راہ رحم ہا بانام شرمگاہ

ہبل مثال ہجف مردم وشتران گران سنگ سال خورد تہبیل اہبال ایضاً گران کردن گوشت کسے را رجل مُہبَّل نعت منہ - اہتبال غنیمت شمردن وحیلت کردن یقال اہتبلت غفلتہ ای اغتنمت - مہتبل کذاب ہبال صیاد فریبندہ و ذیب ہبلٌ ای محتال - ہبل (ض اک ۲) نام بتے کہ در کعبہ بود ہنبلۃ رفتار کفتار لنگ نون زائدہ -

ہتل - تہتال - مثل تہتان نیک باریدن ابر (عع ک اف ۲) ہتکل ہتکلان کذلک سحاب ہتل (ف اک ۲) نعت منہ -

ہتمل - ہتملۃ - سخن پوشیدہ گفتن -

ہجل - ہجّل - زمین پست میان کوہ تہجیل فحش شنوانیدن و دشنام دادن - دبجوب وتازیانہ انداختن ہوجل شتر تیز رو - و مرد احمق - و دشت بے نشان و زمین ناہموار -

ہدل - ہدیل - کبوتر نر و بانگ کردن وے (عع ف اک ۲) یقال الہدیل فرخ کان علی عہد نوح النبی علیہ السلام فصادہ جارح من جوارح الطیر قالوا فلیس من حمامۃ الا وہی تبکی علیہ - ہدل - فرو رہا کردن چیزے را (عع ف اک ۲) ولیج اوکان کردن شتر فصیل ہا دل دراز لفج وذلک مما یمدح بہ ہدل بفتحتین مصدر منہ (عع ک اف ۲) ادل ہدل نعتان منہ - تہدل سست شدن لہا - و فرو افتادن شاخ ہاے درخت ہدال بالفتح شاخ سر فرود آوردہ -

ہدل - ہدل - بکسرتین جائہ کہنہ ہدلۃ مثال سجلۃ ریگ ببیار درخت -

ہذل - ہذلول - بالضم مرد سبک - و تیر سبک وتل خرد ہذالیل ج - ہوذلہ مجنبان بیرون آمدن بول شتر - و اضطراب کردن درد و بیدن و جنبیدن دلو وہوذل السقاء اذا تحفّض - ہُذیل مصغر احیی از مضر - و نام مردے ہُذلی منسوب -

ہذمل - ہذملۃ - نوعے از رفتار -

ہرجل - ہرجلۃ - رفتار شوریدہ - ہمرجل شتر تیز رو سیم زائدۃ ہمرجلۃ ناقۃ گزیدۂ نیکو -

ہرطل - ہرطال - بالکسر دراز -

ہرقل - ہرقل - بکسرتین علی وزن خندف ملک روم ویقال ہرقل بوزن دمشق -

ہرکل - ہرکولۃ - علی وزن برذونۃ دختر شگرف اندام لرزان سرین ہرا کلۃ حباب موج دریا

ہرمل - ہرملۃ - برکندن موے شعر ہر اسیل مویہاے افتادہ -

ہرول - ہرولۃ - نوعے از رفتار و دویدن

ہزل - ہزل - بیہودہ ضد جد (عع ف اک ۲) ہزال بالضم لاغری یقال ہزلت الدابۃ ہزالا یستعمل مجہولاً و ہزلتہ ہزلا فہو مہزول و ابل مہازیل و اہزال القوم اذا اصابت مواشیہم سنۃ ای قحط فہزلت -

ہزبل - ویقال مافیہ ہزبلۃ - ای شئ -

هشل - هیشلة - الاغ شتر که بے دستوری خصم برند و باز گردانند -

هضل - هیضلة - زن ضخم میانه سال وناقه بسیار شیر - واوازهاے مردم هیضل لشکر بسیار -

هطل - هَطْل - پیاپے شدن باران و اشک و فتر آن اسم ف اک ۲ مُطْلان - وتهطال کذلک سحاب هَطِل ومطر هَطِل - نعت منه هَطْل جمع هاطل وهمیة هطلاء - ولا یقال سحاب اَهْطَل کقولهم امرأة حسناء ولا یقال رجل احسن - هطل بالکسر شتر مانده کننده ناقة هطلی آهسته رو وکاهل هطال نام کوهے وابر نیک بارنده هیاطلة گروه از مردم ترک و خلج واهل طخارستان هیطل روباه وگروهے اندک از مردم -

هقل - هِقْل - بالکسر شتر مرغ جوانه -

هکل - هَیْکل - شکوه وکالبد وپیکر - واسپ دراز ضخم - وبناے بلند وخانهٔ ترسایان -

هلل - هِلال - بالکسر ماه تا سه شب ثم هو قمر وچنبر آبله ج - ونام قبیلهٔ از هوازن - وآب اندک در تگ چاه ودندان دو شاخ - وگوشه سنگ آسیا که شکسته بود تهلل درخشیدن برق در روے ازشادی یقال تهلل وجهه واستهل ایضاً وروان شدن اشک استهلال ریخته شدن باران وابر تهلیل لا آله الا الله گفتن یقال فلان اکثرت من التهلیلة ای من قول لا آله الا الله دباز پس گشتن یقال حَلَّ فاهلّ ای فاجبن - هلّ بفتحتین ترس یقال هَلَّ فلان هَلّا ای رجع قهقرا واول باران استهلت السماء وذلک فی اول مطر ها یقال هو صوت وقعه - واستهل الصبی ای صاح عند الولادة - واهلّ المعتمر اذا رفع صوته فی التلبیة - واهل بالتسمیة علی الذبیحة قوله تعالی وما اهل لغیر الله به اے نودی علیه بغیر اسم الله واصله رفع الصوت - واهلّ الهلال واستهلّ مجهولا واستهل معلوما ای تبین ولا یقال اهلّ - ویقال اهللنا عن لیلة کذا ماه نو دیدیم ولا یقال اهللنا نحن کما یقال ادخلناه فدخل وهو قیاس هلّ بفتحتین نیرو هو معرب - ثوب هلهل جامهٔ تنگ بافت - هلهلة تنگ بافتن جامه راشعر هلهل ای رقیق - مهلهل اسم امرء القیس بن ربیعة لانه اول من ارق الشعر ویقال هلهلت اورکه ای کدرت - هلاهل آب بسیار وصافی ویقال ذهب بذی هلیان هلهلین وتشدید اللام اذا ذهب بحیث لا یدری - هلا راندن اسپ هالِ شله ای اقربی - هل مخففا هو حرف استفهام فاذا جعلته اسما شددته - قال الخلیل قلت لابی الدقیش هل فی ثریدة کان ودکها عیون الصیادن فقال اشد الهلّ قال ابن السکیت اذا قیل لک هل لک فی کذا ای هل لک فیه حاجة قل لی فیه او مالی فیه او ان لی فیه ولا تقل ان لی فیه هلّا - ویقال ما اصاب عنده هَلَة ولا بَلَة ای شیأ وقد ذکرنی بَلَه - وهل ایضاً بمعنی قد قوله تعالی هل اتی علی الانسان ای

قداتی وبعنی ما- یقال ہل ہی الاکذا او کذا ای ماہی قولہ تعالیٰ ہل من الہ غیر اللہ- ویقال ہلا قلت چرا نگفتی وہلا استعجال وحث یقال حیّ ہلا التربد ومعناہ ہلم الی الثرید یعنی بشتابید وبشتاب یستوی فیہ الجمع والواحد والمونث فتحت یاء حیّ لالتقاء الساکنین وبنیتہ مع ہل علی الفتح وجعلتہا اسما واحدا مثل خمستہ عشر واذا وقفت علیہ قلت حیّ ہلا والالف لبیان الحرکۃ کالہاء فی کتابیہ وحسابیہ لان الالف من مخرج الہاء وفی الحدیث اذا ذکر الصالحون فحیّ ہل بعمر معناہ علیک بعمر ای اذکر من اہل ہذہ الصفۃ ویجوز التنوین فی حیّ ہلا یجعل نکرۃ وبلا تنوین فی الوقف وقد یقولون حی من غیر ہل کقولہم فی الاذان حیّ علی الصلوۃ حیّ علی الفلاح وانما ہو دعاء الی الصلوۃ والفلاح وحکی ان بعض العرب یقول حیّ ہل الصلوۃ بصیل ہل کما یصیل بعلی ومعناہ ائتوا الصلوۃ واقربوا منہا وہلموا الیہا وقد جعل المؤذن کما یقال حوقل وبعشم مرکبا من کلمتین وربما الحقوا بہا الکاف فقالوا حیّ ہلک کما یقال رویدک والکاف للخطاب فقط ولا موضع لہا من الاعراب-

ہمل- ہَمَل- روان شدن اشک (ع ف ا ض ا ک ۲) ہملان کذلک یقال ہملت عینہ ای فاضت وانہملت مثلہ- ہمل بفتحتین شتران بچرا گذاشتہ بے شتربان مثل نفش الا ان النفش لایکون الا لیلا والہمل یکون لیلا ونہارا یقال ابل ہمل بالتہ ہمال ہوامل کلہا نعت وترکتہا ہملا ای سدی بلا راع وفی المثل اختلط المرعی بالہمل- وہَمَل ایضاً آب کہ او را باز دارندہ نباشد اہمال فروگذاشتن چیزے را نجو دہمل سخن کہ آنرا استعمال نکنند-

ہمول- ہَمول- ترساندن (ع ف ا ض ۲) مکان مہیل ای مخوف مہال بالفتح کذلک- اہتیال ترسیدن تہویل ترساندن تہاویل کارہاے ترساندہ ورنگہاے گوناگون مہوّل سوگند باتش خورندہ ہولۃ آتش کہ بوے سوگند خورند وآن در جاہلیت بودہ است تہویل ایضاً خود را بہ پیرایہ ولباس آراستن تہوّل ترساندن شتر بدانچہ خود را در صورت گرگ نمائی بوے بالتہ بالتخفیف خرمن ماہ ہوّل علی فعول وبسک ہیل- ہَیل- فرو ریختن آرد در انبان وریگ وخاک وجز آن (ع ف اک ۲) انہال ریختہ شدن وفی المثل محنتہ فیل یضرب لمن عمل وہو فیہ مصیب- تہیّل روان شدن اہالہ ریختن فہو مُہال ومہیل ویقال جار بالہیل والہیلمان ای مالہال الکثیر وقیل بالرمل والریح- ہیلان نام قبیلۂ ونام جائے-

ہبرکل- کسفرجل جوان خوش اندام-
ہبلۃ- بتاہی وآہیختگی-
قوس ہیجفل- کجمرش کمان سمک تیر-

هذبل - کسجل مرد بسیار موے و زولیدہ موے که سر خود را شانه نکند و گران جان -
هراعلة - فرومایگان -
هزاهل - آوازها واصلها الازاهل -
هنبل الرجل - برآمد و بجهود رفتار کرد -
هنبل - بالفتح موضعے -
هنجل - کقنفذ گران -
هندویل - کزنجبیل دفزک دمردگول سست و ناتوان -

فصل الیاء

یلل - یلل - بفتحتین کوتاهی دندان بالا و کژی آن رجل ایل بتشدید اللام و امرأة بلآء نعتان
یلیل نام موضعے -
یسل - قبیله ایست از قریش ظواهر و بالبار الموحدة قبیله ایست دیگر اعنی بنی عامر بن لوی -
یولة - بالضم جد احمد بن محمد المیهنی -

باب الیم

فصل الالف

اتم - اتوم - بالفتح زنے که هر دو فرج وے یکے شده و اصله فی السقاء تنفتق خرزتان فتصیران واحدة - ماتم شیون - و زنان گرد آمده بجائے بغم یا بشادی و یقال شققت جیوبها و خدود بایدی ماتم ای تنادر و عند العامة المصیبة یقولون کنا فی ماتم فلان و الصواب ان یقال فی مناحة فلان ماتم ج - اتم نام وادیے -
اثم - اثم - بالکسر بزه - و خرما ثم بزه کار شدن (عع ک اف ۲) اثم اثیم اثوم نعت منه - واثمه الله یاثمه (عع ف اک ۲ ض ۲) ای عده علیه اثما - فهو مایوم - ایثام در بزه افگندن تاثیم بزه نسبت کردن تاثم خود را بزه کار دیدن - و باز ایستادن از بزه آثام پاداش بزه قوله تعالی یلق اثاما - ناقة آثمة نوق آثمات آهسته رو -
اجم - اجمة - غیشه اجمات آجم اجام اجم آجام ج - کما قلنا فی ثمرة - اجم بفتحتین ایضا بستوه آمدن از یک نوع طعام (عع ک اف ۲) آجم نعت منه - علی فاعل و نام موضعے بشام اجم بضمتین ایضا نام حصنے از سنگ در مدینه - و هر خانه که چهار سوے مسطح باشد قال الاصمعی هو خفیف و ثقیل آجام ج - تاجم النار ای اشتد حره - و تاجمت النار مثل تاججت و ان لها لاجیا و اجیجا - و فلان یتاجم علی فلان ای اشتد غضبه علیه و تلهب -
ادم - ادیم - روے پوست آدم ادمة ج - مثل رغیف و ارغفة روے زمین آدمة درون پوست از جانب گوشت بشرة بیرون پوست آدمة ایضا گزیدهٔ قوم یقال جعلت فلانا آدمة اهلی ای اسوتهم یعنی رد کاه اهل خود و فلان مؤدم مبشر ای جمع لین الادمة وخشونة البشرة - آدمة بالضم گندم گونی - و وسیلت بچیزے - و سخت سپیدی شتر یقال بعیر آدم و ناقة ادماء

والجمع اُدُم ویقال ہو الابیض الاسود المقلتین من الابل - آدم مرد گندم گون ادمان بالضم ج - وپدر آدمیان وہو ابو البشر علیہ الصلوٰۃ والسلام واصلہ بہمزتین لانہ افعل الا انہم لینوا الثانیۃ فاذا حرکتہا جعلتہا واوًا وقلت اوادم فی الجمع لان الغالب علیہا الواو ولیس لہا اصل فی الیاء معروف عن الاخفش - اُدُم بالضم آہوان سپید باخطہا یقال ظبیۃ اَدْمَاء وجبار فی الشعر ادماۃ ایضًا - ادم بالضم ادام بالکسر نان خورش آدم بالفتح نان خورش کردن و سازواری کردن (عع ف اک ۲) یقال اَدَمَ الخبز باللحم واَدَمَ اللہ بینہما وکذلک آدم اللہ بینہما وفی الحدیث لو نظرت الیہا فانہ احری ان یودم بینکما یعنی ان یکون بینکما الوفاق والمحبۃ ادمی (ض ف ا ف ۲) موضعے آیاد کیم متون الارض لاواحد لہا -

ارم - ارم - نشان وعلم کہ در بیابان بجہت راہ برپاے کنند آرام اُروم ج - وقولہ تعالیٰ اِرَمَ ذات العماد فمن لم یصرف جعل ارم اسم قبیلۃ ولم یصرفہ لانہ جعل عادا اسم ابیہم وارم اسم القبیلۃ وجعلہ بدلا منہ ومن قرأہ بالاضافۃ ولم یصرفہ جعلہ اسم امہم واسم بلدۃ - اروم بالفتح بیخ درخت وبیخ سرون ویقال ما بالدار آرِم واریم ای احدٌ وارَمَ علی الشیٔ یارِم بالکسر ای عض علیہ وارمہ بالفتح ای اکلہ (عع ف اک ۲) ویقال ارمت السنۃ یا موالنا ای اکلت کل شیٔ ومنہ سنۃ آرمۃ ای مستأصلۃ - آرم سخت تافتن رسن را (عع ف ا ک ۲) وبالزار المجتہ ایضًا - ارم بالضم والتشدید دندان ہا یقال فلان یحرق علیہ الارم دندان میخاید بروے وسنگ وجاریۃ مارومۃ اذا کانت مجدولۃ الخلق -

ازم - آزمۃ - سختی - وقحط ازم سخت شدن سال (عع ف اک ۲) یقال اَزَمَ علینا الدہر ویقال اصابتہم سنۃ ازمتہم ازما ای استاصلتہم وملازمت کردن یقال آزَمَ لصاحبہ ای لزمہ وگزیدن وباز ایستادن از چیزے - وپرہیز کردن وفی الحدیث ان عمر رضؓ سأل الحرث بن کلدۃ ما الدواء فقال الازم یعنی الحمیۃ وکان طبیب العرب ورشتہ سخت تافتن وبغیر المعجمۃ ایضًا ومر ذکرہ ونوعے از گیسوے تافتہ آزم (ک ۲) آنکہ لبہا فراہم دارد تازم بسیار مقیم بودن بجائے مازم تنگی جاے وراہ تنگ - وحرب جاے مازمین جاے میان مشعر ومیان عرفہ -

اسم - اسامۃ - بالضم اسم علم شیر یقال ہذا اسامۃ عادیار ونام مردے -

اضم - اضم - بفتحتین خشم اضمات ج - وخشم گرفتن (عع ک اف ۲) اِضَم نام کوہے -

اطم - اطم - مثل اُجُم حصون لاہل مدینۃ والجمع آطام والواحد اطمۃ مثل اکمۃ - اطم الاضبط بالضم وبضمتین نام حصنے درمین آطام بالضم قبض شکم

یقال اوتطم علی الرجل - وبعیر ماطوم واطم البعیر اذالم یحل من دار - اطیمة جلاے آتش فروختن اطوم بالفتح سنگ پشت وفلان یاطم علیه ای یاتجم ای شدّ غضبه علیه - وتاطم السیل شترک کرد یعنی موج -

اکم - اکمة - بفتحات پشته والجمع اکمات واکم بضمتین وجمع اکم اکام بالکسر مثل جبل وجبال وجمع اکام اکم بضمتین مثل کتاب وکتب وجمع اکم اکام مثل عنق واعناق - آکم آکمة سرین تاکم جمع -

الم - الم - درد و درد کردن (عع ک اف ۲) وقولهم الم بطنک ورشدشکم شدی کقولهم رشدت امرک ای الم بطنک ورشد امرک - تالم درد یافتن ایلام درد رسانیدن الیم دردگین -

امم - امّ - بالضم اصل هرچیزے وما درامّات ج - واصل الامّ امّهة ویجمع علی امهات وقیل الامهات للناس والامات للبهائم وتصغیرها اُمیمة وهی ایضاً اسم امرأة - ویقال یا اُمت لاتفعلی ویا ابت افعل یجعلون التاء من یا للاضافة ویوقف علیها بالهاء - ام الجیش علم لشکر ام الکتاب بیابان دوردست ام المشوی زن ام القری مکه ام البیض شتر مرغ ام القوم رئیسهم ام النجوم المجرة - ام الطریق راه بزرگ ویقال هو اضیع ام الدماغ پوست مغز سر ام الرأس ایضاً ام الخبائث خمر ام الکتاب لوح محفوظ وسورة فاتحه

قوله تعالی امّن ام الکتاب ولم یقل امهات لانه علی الحکایة وهو کما یقول الرجل لیس لی معین فتقول نحن معینک فتحکیه وکذلک قوله تعالی واجعلنا للمتقین اماما - امّة گروه از هر جنس حیوان اُمَم ج - وفی الحدیث لولا ان الکلاب امّة من الامم لامرت بقتلها وهو فی اللفظ واحد وفی المعنی جمع کالقوم وبالاے مردم یقال هم حسان الوجوه طوال الامم وراه دین وشریعت یقال فلان لا امّة له اے لا دین له ولا نحلة قوله تعالی کنتم خیر اُمّة اے خیر اهل دین وسنگام قوله تعالی وادّکر بعد امّة وقوله تعالی ولئن اخّرنا عنهم العذاب الی امّة معدودة - امّة بالکسر نعمت وطریقت ودین هی لغة فی امّة - وقولهم ویلمّة ای ویلٌ لامّة فحذف لکثرته فی الکلام ویقال فی الشعر - عندم زید تریدعند ی اُمّ زید فلما حذفت الالف سقطت الیاء من عندی - ویقال لاامّ لک وهو ذم ودعاء علیه وربما وضع موضع المدح - ام بالفتح آهنگ کردن یقال اُمّه واَمّمه وتامّمه بمعنیً ای قصده وسر شکستن امّة بالمد شکستگی سر که به پوست دماغ رسیده باشد امیم مرد دماغ تباه شده مأموم مثله - امیم ایضاً حجر یشدخ به الرأس امائم ج - ویقال للبعیر العمد المتأکل الهمام مأموم امّة بالکسر پیش نمازی کردن (عع ف اض ۲) یقال امّ القوم فی الصلوٰة

ایتمام اقتدا کردن و امت المرأة ای صارت أما - امام بالکسر پیش رو ائمة ج - والاصل ارمة علی افعلة مثل انار و آنیة فاعتلت المیم و نقل کسرتها الی ما قبلها فلما حرکوها جعلوها یاء استثقالا للهمزتین و منهم من جمع بین همزتین و صغره اویمة فقلبت واو الضمة ما قبلها و قیل ایمة بالیاء بلا قلب و کتب قوله تعالی و کل شیء احصیناه فی امام مبین ای فی کتاب عن الحسن و سطر چوب و رشته راز - و کرانه زمین - و کرانه راه قوله تعالی و انها لبامام مبین ای طریق - امام بالفتح پیش یقال کنت امامه ای قدامه - امامة بالضم نام زنے امم بفتحتین نه دور نه نزدیک و چیزے اندک یقال اخذته من امم ای من قرب و ما سألته الا امما ای یسیرا و داری امم و اره ای مقابلتها - سوامم بالتشدید و المد مقارب - تامم ادرخواندن آمم بالتخفیف معناها یا فی حرف عطف فی الاستفهام و لما وضعان احدهما ان یقع معادلة الالف لاستفهام بمعنی ای تقول آزید عندک ام عمرو و المعنی ایهما عندک و الثانی ان تکون منقطعة عما قبلها خبرا کان او استفهاما تقول انی لاخبرها لابل ام شاء یافتی و ذاک اذا توهمته ابلا ثم ادرک الظن انه شاء فانصرفت عن الاول فقلت ام شاء بمعنی بل الآن ما یقع بعد بل یقین و بعد ام مظنون و تقول فی الاستفهام بل زید منطلق ام عمرو فاضربت عن سؤالک عن انطلاق زید و جعلته عن عمرو فام معاطن و استفهام و اضراب و قال الله تعالی لاریب فیه من رب العالمین ام یقولون افتراه و هذا لم یکن - اصله استفهاما و لیس قولهم ام یقولون افتراه شکا و لکنه قال هذا التقبیح شنیعهم ثم قال بل هو الحق من ربک کانه اراد ان ینبه علی ما قالوا نحو قولک للرجل الخیر احب الیک ام الشر و انت تعلم انه یقول الخیر و لکن اردت ان تقبح عنده ما صنع - و تدخل ام علی هل و هل علی ام کقولک ام هل عندک عمرو و هل تأتینی ام عمرو - و لا یدخل ام علی الالف لان الاصل ما وضع للاستفهام حرفان احدهما الالف فلا تقع الا فی اول الکلام و الثانی ام فلا تقع الا فی وسط الکلام و هل تقیم مقام الالف فی الاستفهام فقط فلذلک لم تقع فی کل مواقع الاصل - و ام قد تقع زائدة فی الشعر کما فی قوله (ع) یا منذام ما کان مشیی وقصا + یعنی ما کان -

اُوم - تاویم - فربه و کلان خلقت گردانیدن علف ستور را اَوم بزرگ خلقت و بزرگ سر

اَوام بالضم حرارت تشنگی -

ایم - اَیِّم - بیوه رجل اَیِّم سوا رکان تزوج من قبل او لم یتزوج و امراة اَیِّم ایضا بکرا کانت او ثیبا ایامی ج - و اصلها ایایم فقلبت - ایم ایمة اُیوم بیوه شدن (ع ف اک ۲) یقال آمت المرأة من زوجها و فی الحدیث انه کان یتعوذ من الایمة - ایم

بیوه کردن یقال ایمته الله تایما - وتایمت المرأة وتایم الرجل زمانا اذا مکث لا یتزوج - ویقال کل امری ستیتم منه العرش او منها ئیم - قال الشاعر (شعر) لجوجت بقوف نفسک غیرانی اتخال بان سیتیم وتئیم - ای سیتیم ابنک وتئیم امرأتک - وقولهم مالة آم وعام ای هلکت امرأته وماشیته حتی ئیم - و یتیم فیعمان الی اللبن وایمان الی النساء - و یقال الحرب مأیمة ای تقتل الرجل فتدع النساء ایامی - ویقال اأستها وایمها مثل اعتما و اعیما - الایم مخففا مارقال ابن السکیت اصله ایین بالتشدید فخفف مثل لین ولین وبین وبین - و بین ایوم ج - ایام ودو ایم ج - ود ودکردن زنبورخانه را یقال منه آم الرجل ای دخن علی النحل یام وایئم - بضمها ویقال ابیمة دوراه است بنخلهٔ یمانیه ودرمیان آن هردوراه کوهیست وابامة بالضم ابن عطفان فی جذام وابن سلمه وابن ربیعة فی السکون وابن وهب اعتدفی خثعم وابن هشم فی بنی قضاعة وماسواهم فاساسته بالسین -

اذیم الشعلبی - کزبیر صحابی -

اشم بی علی فلان - دردناک شد (ع ک اف ۲) لغة فی ازم آشموم بالضم ودوده است بمصر -

اصطکمه - بالکسر وفتح الطاء نان خزیر -

انام - کسحاب وساباط وامیر آفریده باپری و مردم او جمیع ما علی وجه الارض -

فصل الباء

بجرم - بجارم - بالفتح سختی ها -

بذم - ثوب ذو بذم - بسیار ریسمان رجل ذو بذم بسیار گوشت وقیل صاحب رای وحزم وقیل تحمل عاقل وقت الغضب -

برم - برم - بفتحتین سوه وبستوه آمدن (ع ک اف ۲) یقال برم به ای سئمه وتبرم مثله وایضا برم الذی لایدخل مع القوم فی المیسر لبخله والجمع ابرام وفی المثل ابرما قرونا ویروی عضاة واحدا برمة - ابرام بستوه آوردن - واستوار کردن وجامه را ریسمان دوتاه تافتن مبرم رسن دوتاه برهم تافته وجامهٔ تار وپود برهم نشانده برسیم ایضا رسن پیسه - ولشکر برمه دیگ برام ج - برام بالضم کنه بیرم سوراخ کن وآن نوعی از تیشهاست معروف -

برجم - برجمة - بضمتین پیوند انگشت براجم ج وایضا قومی از بنی تمیم وفی المثل ان الشقی واقد البراجم -

برسم - برسام - بالکسر بیماری معروف وقد برسم الرجل فهو مبرسم - ابریسم بالفتح والکسر مع فتح السین ابریسم بالکسرات ایضا ثلث لغات ابریشم معرب قال ابن الاعرابی لیس فی الکلام فعیل تحوالی الکسرات ولکن افعیل بفتح اللام مثل الابلیز وهو منصرف فی المعرفة والنکرة وان سمیت به -

برشم - برشمة - سخت اندوہگین شدن و پیوستہ نگریستن بچیزے برشام بالکسر تیزی نظر -
برطم - برطام - بالکسر مرد سطبر لب برطمہ برآماسیدن از خشم تبرطم الرجل ای تغضب -
برعم - برعوم - برعم - بالضم غنچۂ ناشگفتہ و برعمت الشجر اذا خرجت براعیمہا -
برہم - برہمة - پیوستہ نگریستن و مژہ برہم نازدن ابراہیم خلیل اللہ علیہ السلام وہو اسم اعجمی وفیہ ثلث لغات ابراہام ابراہم بفتح الہاء وکسرہا مع حذف الیاء وتصغیرہ اُبیرہ لان الالف من الاصل لان بعدہا اربعة احرف اصول والہمزة لاتلحق بنات الاربعة زائدة فی اولہا وذلک یوجب حذف آخرہ کما فی سفرجل فیقال سفیرج وکذا القول فی اسماعیل واسرافیل وہذا قول المبرد وبعضہم یتوہم ان الہمزة زائدة اذا کان الاسم اعجمیا فلا یعلم اشتقاقہ فیصغر علی بُرَیہیم وسُمَیعیل وسریفیل وہذا قول سیبویہ وہو حسن والاول قیاس ومنہم من یقول بُرَیہ بطرح الہمزة والیم - براہمہ گروہے از حکما وہم الذین لایجوزون علی اللہ تعالیٰ بعثة الرسل
بزم بزدم - بدندان پیش گزیدن (عع ف اک ۲ ض ۲) یقال بزم علیہ ای عض وبانگشت سبابہ وابہام دو شیدن شیر را یقال بزمت الناقة -
بزمة کیبار خوردن وکذلک وزمة - ابزیم بکسر تیز کمر سار ابازیم تج - بزیم رشتۂ حمل -

بسم - بسمة - لب شیرین کردن (عع ف اک ۲) باسم نعت منہ ابتسام تبسم کذلک - مبسم بکسر السین دندان ومسام لسام مرد بسیار تبسم -
بسطم - بسطام - بالکسر نام مردے وبالفتح نام شہر ابو یزید بسطامی رحمہ اللہ تعالیٰ -
بشم - بشم - بفتحتین ناگوار شدن (عع ک ف ۲) وبستوہ آمدن یقال بشم منہ - ابشام متعدیہ -
بشام درخت خوشبوے کہ از وے مسواک سازند
بصم - بصم - بالضم میان انگشت خنصر وبنصر یعنی چلک ودوم عقب بفتحتین میان بنصر وسطی ورب میان وسطی وسبابہ وفتر بالکسر میان سبابہ وابہام وشبر میان ابہام وخنصر وقوت ہر دو را میان ہر دو انگشتی -
بطم - بطم - بالضم درختے -
بغم - بغام - بالضم بانگ آہو وشتر (عع ف ا ک ۲) ظبیة بغوم نعت منہ وکشادہ ناگفتن سخن مباغمة سخن نرم گفتن -
بقم - بقم - چوب بقم معرب ولیس فی کلامہم اسم علی فُعَل بتکریر العین الا خمسة خضم نام مردے وبقم وشلم موضعے بشام وتذر نام آبے در عرب وعثر موضعے -
بکم - بکم - بفتحتین گنگے (عع ک ف ۲) ابکم بکیم گنگ
بلم - ابلام - آماسیدن فرج ناقہ وآماسیدن لب یقال بہا بلمة شدیدة ورایت شفتیہ مبلمتین -
بلام بالکسر ناقہ کہ بانگ نکند از غایت آرزو

تبلم زشت نمودن کار را بر کسے یقال لا تبلم علیه امره ای لا تقبح - ابلم بکسرتین و فتحتین پوست مقل ابلمة یکے و یقال المال بینی و بینک شق الأبلمة ای نصفان - بیلم آهن سوراخ گاؤ مثل بیرم -

بلدم - بلدم الرجل اذا فرق فنکت بدال غیر معجمة - بلدم بالمعجمة و المهملة آنکه جبان باشد از حلقوم و سینه اسپ بلندم مرد گران سنگ مضطرب -

بلعم - بلعم - بلعوم - بالضم فیها مجری الطعام فی الحلق یعنی راه گذر طعام در حلق و آن گلوے سرخ است بلعمة فرو بردن لقمه بلعم مرد بسیار خوار سخت فرو برنده میم زائده -

بلغم - بلغم - یکے از چهار خلط -

بمم - بمّ - ابریشم سطبر رود جامه -

بوم - بوم - بومة چندیقع علی الذکر و الانثی حتی تقول صَدَی او فیاد افتختص بالذکر -

بهم - بهمة - ستور ریزه چون بره و بزغاله نر و ماده بُهم بالسکون و الحرکة ج - مثل تمرة و تمر و شعرة و شعر و جمع بهم بهام - ابهام پوشیده گفتن تبهیم جدا کردن بره از مادرش بچه ابهمة بالضم سوار دلیر بهم (ض اف ۲) ج - و لشکر یقال فلان فارس بُهمة و لیث غابة - ابهام انگشت نر ابا هیم ج - و فروبستن در و کار را مبهم کار فروبسته الاسماء المبهمة هی اسماء الاشارة نحو هذا و ذاک و هؤلاء و اولئک - و استبهم علیه الکلام و استغلق ای تبهم ایضا اذا ارتج - و فی الحدیث یحشر الناس عراة حفاة بهما ای لیس معهم شئ و یقال اعجار بهیمة ستور بهایم ج - فرس بهیم یکرنگ بهم ج - بهمی بالضم گیاهے قال سیبویه تکون واحدة و جمعا و الفها للتانیث فلا تنون و قیل الفها للالحاق و الواحدة بهماة قال المبرد لا یکون الف فعلی بالضم لغیر التانیث - و یقال انبت الارض کثیر بهما -

ابلیم - بفتحتین موضعیست نزدیک تنلیث بیلم مثله -

بنم - بالضم و بفتحتین و کر تج ناحیه است یا قلعه است یا کوهیست بفرغانه -

بجم و بجوم - از درماندگی یا ترس یا بیم خموشیدن و درنگ کردن و تر بخیدن (ع ک ف ۲) تبجیم مثله فیهما و التبجیم ایضا تحدیق فی النظر -

غدیر بجوم - کجعفر آبگیر بسیار آب -

بخدم - کجعفر نام شخصے -

برثم - کقنفذ والد عبد الرحمن المحدث و نام کوهے است -

برصوم - بالضم سرین شیشه و مانند آن -

ابو البرهسم - کسفرجل عمران بن عثمان الزبیدی الشامی ذو القراآت الشواذ -

بضم - بالضم نفس و خوشه و قتے که از دانه برآید و بضم الزرع دانهٔ زراعت سطبر و اندک سخت شده (ع ف اض ۲)

بظرم - کجعفر انگشتری و بظرم اذا کان احمق و علیه

خاتم فتیکلم وبشیر به فی وجوه الناس۔
بعیم۔ کامیر تبے دپیکر چوبی یا تصویر رنگ وفخم کہ شعر رنگوید۔
بعثم۔ بالضم والدعیان صاحب مسجد الحیرة۔
بغثم۔ کجعفر نام شخصے۔
بلثم۔ کجعفر مردم ومرد درماندہ گران زبان وگران اندام۔
بلجم البیطار الدابة۔ عصب قوائم الدابة من داریصیبها۔
بلسمة۔ از ترس خموشیدن وچین ابرو شدن
بلسم مثله بلسام بالکسر برسام بلسم کسمندل قطران
بلصم۔ غریغنی گرنجیت۔ ووجد فی نسخة غریغنی فریفیت
بنام۔ سرانگشتان وهذا ابنم ای ابن والمیم زائدة فی (ب ن ی)
بهرم۔ کجعفر گل کافشہ بهرمان مثله وخار مبهرم گل کافشہ رنگ کردہ شدہ بهرم لحیته ریش را بحنا سیر رنگ کرد تبهرم الرأس سرسخت سرخ گردید
بهرام نام شخصے وفرس النعمان بن عتبة الاعلے
بهرمة شنگوفہ وپرستش اہل ہند۔
ببصم۔ کقنفذ بسیار سخت۔

فصل التاء

تأم۔ اتامت المرأة دوگانہ زاد فهی تئم متأم دوگانہ زاینده توامان دوہمزاد یقال هذا توأم هذا علی فوعل وهذه توامة هذه توائم ج۔ وتوأم بالضم علی فعال ایضاً ولا یمتنع ان یجمع هذا بالواو والنون فی الاحوالین کما ان مونثه یجمع بالتاء۔
توام ایضاً دوم تیر قمار ویقال اصله وَوْام فابدلت التاء من احدی الواوین ونام شهرے برلب عمان فرس متائم اسپ کہ روشے بعد از روشے آرد متأتئة دوگانہ تار وپود بافتن جامہ را وثوب متآم۔ وأتأمها ای افضاها۔
تتحم۔ التحمی۔ نوعے از بردہا۔
تخم۔ تخم۔ نہایت ہر زمینے وشہرے یقال فلان علی تخم من الارض تخوم ج۔ وقیل تخوم الارض بالفتح والجمع تخم بضمتین مثل صبور وصبر وتخمة واوی فذکرنی موضعها۔
ترم۔ ترئم۔ بالکسر نام جائے۔
تلم۔ تلام۔ تلامی۔ ای تلامیذ اسقطت الذال
تمم۔ تمام۔ تمامی وتمام شدن (ع ف اک ۲) یقال تم الشئ تتمیم اتمام استتمام تمام کردن متمم نام شاعرے ویقال تمت الجملی فهی متم اذا تمت ایاما حملا۔ ویقال ولدت لتمام بالفتح والکسر ولد المولود لتمام وقمر تمام ماہ شب چہاردہم لیل التمام بالکسر لا غیر دراز ترین شبہا در سال ویقال ابی قائلها الا تمامثلث لغات ای تماما۔ والکسر افصح۔ تمیمة سخت۔ وفعیلة تمیمة طوسا وتعویذ وفی الحدیث من علق تمیمة فلا اتم الله له ویقال هی حرزة واما المعاذات اذا کتب فیها القرآن واسماء الله تعالی فلا بأس بها۔

تمام سخن تاناک گوینده ویقال تماموا ای جاؤا کلهم وتموا ایضاً - ستتم ایضاً الذی یطلب الصوف والوبر والموهوب تُمّة -

تنم - تنوم - بتشدید النون درخت بادیه تنومه یکے

تومّ - تُومه - بالضم غوزه نقره توم ج -

تهم - تهامة - بالکسر شهرے والنسبة الیها تهامی وتهامِ اذا فتحت الثانی لم تشدد نحو یمان وشآم الا ان الالف فی تهام من نقطها وفیها عوض من ما النسبة وقولهم تهامون بالفتح کما قالوا یمانون ویقولون تهامی ویمانی وشآمی بالفتح مع التشدید - تهمة بالفتح تستعمل فی موضع تهامة کانما المرة فی قیاس قول الاصمعی والتهم بالتحریک مصدر من تهامة - اتهام به تهامة شدن تتهام بالکسر سیار به تهامه شونده التهمة وادی فتذکر وتنک -

تیم - تیم الله - قبیلة معناه عبد الله واصله من قولهم تیمة الحبّ ای عبده وذلله تتیم ای مذلل - ویقال تامته فلانة ای عبدته - تیم قریش قبیلهٔ گروه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی - تیمه بالکسر گوسپند باشیر که درخانه دارند او را وفی الحدیث التیمة لاهلها - تتییم تعبید وتذلیل - اتیام ذبح کردن تیمه تیمار دشت وموضعے -

تعلم - کجفر موضعے وکوهے او اسم الجبل تغلبان

تغمی - بالضم قبیلة من مرة بن حیدان وطعام متغمة طعام ناگوار او التغمة ای التخمة -

تکمة - بالضم نبت مُرّ ام عطفان او سلیم -

فصل الثاء

تتم - تتمت خرزها السندتة (ع ف اض ۲)

تجم - انجم المطر - ای کثر ودام - ویقال انجمت السماء ایاما ثم انجمت -

ترم - ترم - بفتحتین افتادن دندان پیش (ع ک اف ۲) اثرم لغت منه - ترم شکستن دندان پیش به زدن (ع ف اک ۲) یقال ثرمت ثنیته فانثرمت انثرام کذلک -

ثرتم - ثُرتُم - بضمتین زیادت مانده طعام وغیره

ثعم - ثعمت الشئ نزعته (ع بفتحتا) وثعمتنی ارض فلان ای اعجبتنی -

ثغم - ثغام - بالفتح گیاهے که آنرا دزمنه سپید گویند ثغامة یکے وفی المجمل الثغامة بالضم شجرة بیضاء الثمر والورق یشبه به الشیب ثغم (ک ۲) سگ گزنده

ثلم - ثلمة - بالضم رخنه - ثُلم بالفتح رخنه کردن (ع ف اک ۲) یقال ثلم السیف وثلم الاناء - وثَلَمُ الوادی بالتحریک هو انثلام جرفه ورخنه شدن (ع ک اف ۲) اثلم لغت منه ثَلِیم ثعد منه للمبالغة انثلام تثلم لازم منه اثلم نام جائے -

ثمم - ثمام - بالضم وثمامة یکے یزبن ونام جائے ومردے ثَمّ نیکو کردن چیزے را ومرمت کردن به ثمام ونه منه قولهم کنا اهل ثمة ورمة - ویقال جمیع الدهر ثلی عن ثمة ورمة ای عن قلیله وکثیره وبرکندن گوسپند

عاشیہ ۱

علف را از بن شاخ ثوم بفتح منه و گرد کردن چیزے را (ع ف اض ۲) یقال هو یثمه و یقثمه ای یکنسه و یجمع الردی و الجید رجل مثم مقم بالکسر لغت منه مثمة بالهاء ایضا للمبالغة و دست به علف مالیدن ثمت یدی ای مسحت بذلک الخشیش انثمام ریخته شدن و گداختن تن ثمة یک مشت گیاه و یقال ما لهم ثم و لا رم فالثم قماش اثنیهم و الرم مرمة البیت ثم باز دهو حرف عطف یدل علی الترتیب و التراخی و ربما اوخلوا علیها الهاء ثم بالفتح آنجا و هو للتبعید بمنزلة هنا للتقریب و کذلک ثمة - ثمثم الفرس جائے بریدگی ناف اسپ ثمثمة مثله - ثمثام آنکه هرچه را گیرد بشکند ثمیم العظم ابانته ثوم - ثوم - بالضم سیر ثومة بندتیغ -

ثدم - کنکلاج و درمانده بسخن و حجت باگرانی و سستی یا مرد فربه گول جفاکار ثدمة مؤنث منه ثدام بالکسر بالونه ابریق مثدم وضع علیه الثدام ثدقم - کز برج کنکلاج و نام مردے -

ثرطمة - بغیر خشم و گردن کشی سر فرود آوردن مثرطم نیک فربه آو خاص بالدواب کما یقال قد ثرطم الکبش -

ثرغامة - بالکسر زوجه یا زن -

ثطغمة - چرب زبانی و تفوق در سخن یقال تثطغم علی اصحابه ای علاهم بکلام -

فصل الجیم

جثم جثوم - سینه بر زمین نهادن مرغ و فرم و یعبر عن الهلاک قال الله تعالی فاخذتهم الرجفة فاصبحوا فی دارهم جاثمین (ع ف اض ۲ ک ۲)

جثمة مثال همزة جثاثة خواب ناک مجثمة بتشدید الثاء ای مصبورة الا انها فی الطیر خاصة و الارانب و اشباه ذلک تجثم ثم ترمی حتی تقتل و قد نهی عن ذلک - جثمان بالضم تن مثل جسمان یقال ما احسن جثمانه و جسمانه ای جسده قال الاصمعی الجثمان الشخص و الجسمان الجسم یقال سنام کجسمان البنیة ای الکعبة و هو شخص و لیس بجید -

جحم - جحیم - یکے از نامهاے دوزخ - و آتش و هر آتش بزرگ که در مغاکے افروخته باشد من قوله تعالی قال ابنوا له بنیانا فالقوه فی الجحیم جاحم جاے سخت گرم و قال الاعشی الموت جاحم

جحمة جشم بلغت حمیر جحم الرجل ای فتح عینیه کالشاخص (ع بفتحهما) و حین حاجمة - تجحیم تیز نگریستن انجحم مرد سرخ چشم و فراخ چشم تجحار مؤنث - جحام بالضم بیماری که چشم را آماساند انجام باز ایستادن از چیزے مثل احجام -

جحرم - جحرمة - تنک خوئی جحرم لغت منه -

جحشم - جحشمة - شتر تهی گاه برآمده -

جحظم - جحظم - بزرگ شدن -

جحلم - جحلمة - ای صرعه -

جدم - جدمة - بالتحریک مرد کوتاه جدم ج - و گوسپند بلایه -

جذم - جذم - بالکسر اصل و بن هر چیزے

وقد یفتح - جذمة بالکسر پارہ از رسن - وتا زیانہ
جذم ج - جذم بالفتح بریدن (ع ف اض ۲) و
ک ۲) جذیم نعت منہ وجذم الرجل بالکسر ابے
صار اجذم وہو المقطوع الید وفی الحدیث من
تعلم القرآن ثم نسیہ لقی اللہ تعالی وہو اجذم -
جُذمی جمع اجذم مثل حُمقی ونوکی - الجذام
بریدہ شدن جذام بالضم بیماری م - وقد جذم
الرجل فہو مجذوم ولا یقال فہو اجذم وقبیلۂ
ازیمن جُذامة ما بقی بعد الحصد - جذیمة قبیلۂ
جُذمی بالفتح وقد یضم منسوب بوے رجل مجذامة
بالکسر و وستی زود برندہ اجذام تیز رفتن شتر
و برکندن از چیزے جذیمة الابرش ملک حیرة
صاحب زباب -

جرم - جرم - بالضم گناہ جریمة مثلہ جرم واجترم
واجرم بمعنی - جرم بالسکون معرب کرم وہو الحار
والجروم من البلاد خلاف الصرود و دو دلبن است
در عرب - وبریدن - جُرَم النخل واجترمہ ای صرمہ
جارم نعت منہ وقوم جرّم بالضم مشدد اُجرام
مثلہ - وبنو جارم قوم من العرب - وہذا من الجرام
بالکسر والفتح وفریز کردن پشم گوسپند - وکسب
کردن چیزے (ع ف اک ۲) یقال فلان جریمة
اہلہ ای کاسبہم وقد جرمت منہ ای اخذت وقولہ تعالی
ولا یجرمنکم شنآن قوم ای لا یحملنکم ولا یکسبنکم -
جرم بالکسر تن وکوہ آواز قال ابو حاتم قد
اولعت العامة بقولہم فلان صافی الجرم بالکسر
ای الصوت او الخلق وہو خطأ - جرمة بالکسر خرما
وانگور وبروندگان جرامة بالضم انچہ ریختہ شود
از انگور خرما در بریدن جریم بریدہ
ازین دو سیوہ جریم جرام ایضاً دانہ خرما
جرام بالکسر جمع جریم - ویقال حلبة بانکسر
جریم شتران کلان سال بزرگ تن حول مجرم
وسنة مجرمة تمام تجرم گذشتن - وسپری شدن
ودعوی گناہ کردن بر کسے کہ نکردہ باشد یقال
تجرم علیہ - لاجرم قال الفراء ہی کلمة فی الاصل
بمعنی لابد ولا محالة فجرت علی ذلک وکثرت
حتی تحولت الی معنی القسم وصارت بمنزلة حقا
فلذلک یجاب عنہا باللام یقولون لاجرم لآتینک
ولاجرم لافعلن کذا ای حقا -

جرثم - جُرثومة - بالضم اصل - وخانۂ مورچہ
وتجرثم الشئ واجرثم اذا اجتمع -

جرجم - جرجمة - گروہے از عجم باشندگان
جزیرہ وشام وتجرجم الوحشی فی وجارہ
تقبض وسکن -

جردم - جردمة فی الطعام - مثل جردبة
وبسیار گفتن -

جرسم - جرسام - علت برسام -

جرشم - جُرشُم - وجرشب ای اندمل بعد المرض
والنزال - وجرشم مثل برشم ای احدّ النظر
وایضاً کرہ وجہہ -

جرضم - جرضم - بضمتین وجُراضم بسیار خوار

جرهم - جُرْهُم - حی ازمین ویقال جمل جرهم وناقة جراهمة ای ضخمة -

جزم - جزم - بریدن ومنه جزم الحرف وهو فی الاعراب کالسکون فی البناء یقال جزمتُ الحرف فانجزم - وجزمتُ القربة ملأتها تجزیم مثله - جزمتُ النخل وجرمتة بالراء والزای ای خرصتُه وجزرتُه - جَزمة یکبار خوردن وجزم القوم ای عجزوا - قلم جزم راست بریده جزم ایضاً شئ یدخل فی جیاد الناقة لتحسبه ولدها فترأمه کالدرجة جزمة بالکسر یک گله از شتر ویک رمه از گوسپند -

جسم - جسم - بالکسر تن جسمان بالضم کذلک جثمان شاذ ومرذکره - جسامة بالفتح تن آور شدن (ع عن بضمها) وهو جسیم وجسام بالضم وبالکسر جمع جسیم تجسّم برگزیدن کسے از میان قومے یقال تجسمته من بین القوم ای اخترته کانک قصدت جسمه وتجسمت الارض ای اخذت نخوها اریدها وتن آور شدن وبرکارے بزرگ شدن - وبرلندی یگ وکوه برشدن اجسم تن آور جاسم نام دیے بشام

جشم - جَشُم - تکلف کارے کردن (ع ک ا ف ۲) تجشم کذلک تجشیم تکلیف کردن برکسے اجشام کذلک - ویقال القی علیّ فلان جشمه بالتحریک (وض ا ف ۲) ای ثقله - جشم البعیر (ض ا ف ۲) سینهٔ شتر جُشَم ایضاً حی از انصار وثقیف وتغلب وهوازن -

جعم - جعم - بفتحتین طمع داشتن وسخت آرزومند گوشت گردیدن مردم وشتر بشور گیاه (ع ک ا ف ۲) وبے اشتها شدن به طعام جعار ناقة کلان سال ولا یقال اجعم للذکر -

جغشم - جغشم - بضمتین (وف ۲ مرد کوتاه وسطبر وفتح المیم والشین افصح -

جلم - جلم - بریدن (ع ف ا ک ۲) ویقال جلمتُ الجزور ای اخذتُ ما علی عظامها من اللحم ویقال اخذت الشئ بجلمته ای بجمعه - وهذه جلمة الجزور بالتحریک ای لحمها اجمع جَلَمة الشاة مسلوخ گوسپند بلا حشو وقوائم جلم کارو فریزد وهما جلمان جلام بالکسر الجدار -

جلجم - اجلجام - گرد آمدن قوم وسرکشی کردن

جلهم - جلهمة - بضمتین نام مردے وقولهم فی حدیث ابی سفیان جُلهمتین قال ابو عبیدة اراد جانبی الوادی والمعروف جلهتان بالفتح

جمم - جمم - بسیار قوله تعالی ویحبون المال حباً جماً وآب گرد آمده درچاه ونام پادشاهے جموم بالضم بسیار شدن آب درچاه (ع ف اض ۲ (وک ۲) ونزدیک آمدن وقت کار یقال جم قدوم فلان ای دنا وحان - جموم بالفتح چاه بسیار آب - واسپ که هرزمان رفتار دیگر آرد جمة موضع جمع شدن آب حمام بالکسر وجماعتی انبوه یقال جاء فی جمة غفیرة بالضم والفتح - جُمّة بالضم ایضا تمامی موے سر وانبوهے آن جُمّانی بالتشدید نعت منه حمام المملوک علی ثلث حرکات وجمجمة ما علا راس

بعد الامتلاء - جمت المکیال واجمته فهو جمان اذا بلغ جمامه قال الفراء جمام القدح مامد بالکسر کوزه وجمام المکوک دقیقا بالضم وجمام الفرس بالفتح لاغیر یعنی آسودگی اسپ بعد از ماندگی یقال جم الفرس جما وجماما اذا ذهب اعیاؤه - وجم الفحل اذا ترک الضراب - اجمام آسائش دادن ستور را بجهت برنشست یقال اجم الفرس وجم ایضا مجهولا واجم نفسک یوما او یومین - ونزدیک شدن کار ویقال اجم الفراق اذا حان بنیان اجم بے کنگره رجل اجم مرد بے نیزه در حرب شاة جماء بے شاخ وامراة جماء المرافق والجماء الغفیر جماعة الناس جمم بالتحریک مصدر منهن - استجمام ماندگی افگندن - وبر آب شدن چاه ویقال انی لاستجم قلبی لشیء من اللهو لاقوی به علی الحق - جمجمة تجمجم سخن را ناپیدا گفتن جمجمة بفتحتین کله سر - وقدح چوبین - وچاه در شورستان ویرا الجماجم موضعے جماجم العرب قبائلهم - جمیم گیاهے نیم رسیده -

جهم - جهامة - جهومة - بالفتح والضم ترش روے شدن (ع ف بضمها) وهو جهم الوجه - جهم روے ترش کردن بروے کسے (ع ک ف ۲) وبفتحتا جهمة وتجهمة بمعنی رجل جهوم بالفتح ای عاجز - جهمة بالفتح والضم اول وآخر اللیل - جهام بالفتح ابر بے آب جهیم موضعے -

جهضم - جهضم - مرد شگرف بزرگ سر گردروے وشیر تجهضم بزرگی نمودن -

جهنم - جهنم - دوزخ رکیة جهنام بکسر الجیم والحاء والتشدید چاه عمیق - ولقب مردے -

جحدمة - زود دویدن جحدم کجعفر ابن فضالة وآخر غیر منسوب صحابیان -

جخدمة - زودی کردن در کار ورود وش ورفتار -

جرذم - بالذال شتابی کرد جرذم بالدال مثله -

جرزم - کجعفر وزبرج نان تهی خشک -

جضم - بفتحتین بسیار خورنده کخدب - سطبر پهلو وکمر تجضم بدهن گرفتن -

جعثم - کزبرج بخ هلیان جعثوم نره سطبر جثة بالضم قبیله است از هذیل یا قبیله است از ازد سراة جعثیات کمان ها تجعثم تر نجیده شدن چیزے ودر آمدن بعضے ازان در بعضے -

جلثم - کجعفر نام شخصے -

جلجم الحبل - رسن را تاب داد اجلجموا اجتمعوا -

جلسام - بالکسر الذی یتبیه العامة البرسام -

جلاعم - قبیله است از بنی شجعة باین نامه وبحرین -

جمة - بالفتح وبفتحتین جماعت چیز واحدة بجمة یعنی همگی انرا فرا گرفت -

جوم - شانان که کار آنها یک باشد جام آوند سیمین اجوم واجوام وجامات وجوم ج - جام موضعیست از مضافات نیشاپور ومنه العارف ابو نصر احمد بن الحسن وابنه شیخ الاسلام اسمعیل

وسلیمان بن حمزة ویوسف بن عمر الحدثان الجامیون
جوم چیزیک یابد را طلبیدن (ع ع ف ا ض ۲)
جویم کزبیر شهریست بفارس والعامة تضم الباء
بهدمة - کر حلة امرأة بشیر بن الخصاصیة
زارت النبی صلی الله علیه وسلم -
جهرم - کجعفر شهریست بفارس والجهرمة ثیاب
منسوبة الی نحو السبط او هی من الکتان -
جیهم - بالکسر شتران تیز شهوت ودیباسمیت
من بعض العلماء نقلا عن ابی عمرو مؤلف کتاب الجیم
وام حرفیست ویونث وجیم جیما کتبها -

فصل الحاء

حتم - حتم - استوار کردن کار - وحکم کردن -
وواجب کردن کار بر کسے (ع ع ف ا ک ۲) حَتْم
ایضاً فضاء رحتوم ج - حاتم قاضی وزاغ سیاه
حاتم الطائی مردے که مثل است بجوانمردی حتامة
بالضم باقی ماندهٔ طعام برخوان تحتم خورون نان ریزه
وجز آن ازخوان ویقال هو ذو حتم ای مهتاشر
حثم - حَثْم - دادن - ونرم ورام کردن (ع ع ف
ک ۲) یقال حثمته ای دلکته - حثمة پشتهٔ از خاک
سرخ - ونام زنے -
حثرم - حَثْرمة - تندی لب برین مردم -
حجم - حَجْم - برون آمدگی هرچیز - وحجامت کردن
(ع ع ف ا ض ۲) یقال حجمه فهو محجوم والاسم المحاجمة
بالکسر - محجم محجمة بالکسر شیشهٔ حجامت حجام نعت منه
احتجام حجامت کردن حجم ایضاً مکیدن یقال

ماحجم الصبی ثدیها ای ماص وبازداشتن ازچیزے
یقال حجمته عن الشیء فانحجم ای کففته فکف وهو
من الشواذ - حجام بالکسر چیزیست که بردهان
شتر بندند وبستن آن تانگزد (ع ع ف ا غ ۲)
وفی الحدیث کالجمل المحجوم - وقولهم افرغ
من حجام ساباط وانه کان یمر بالجیش فیحجمهم -
من الکساد حتی یرجعوا فضرب به المثل - حوجمه
گل سرخ حوجم ج -
حدم - احتدام - افروخته شدن آتش وروے
ازغضب - وسخت سرخ شدن خون یوم محتدم
روز سخت گرم حدمة بفتحتین آواز آتش افروخته
قدر حدمة مثال همزة دیگ زدوجوش آینده -
حذم - حذم - بریدن (ع ع ف ا ک ۲) سیف
حذیم نعت منه وسبک رفتن - وسبک خواندن
یقال اذا اذنت فترسل واذا اقمت فاحذم -
حذمة (ض ا ن ۲) رن است بالاحدمیة نام مردے
حذام مثل قطام نام زنے -
حذلم - حذلم - نام مردے حذلمة مثل هذالة
شتافتن یقال مر یحذلم کانه یدحرج -
حرم - حرم - بالضم احرام گرفتن قالت عائشة
رضی الله تعالی عنها کنت اطیبه لحله وحرمه ای عند احرامه وحرام
شدن (ع ع بضمهما) حرمة بالضم کذلک وانچیز
شکستن او روا نباشد محرمة بفتح الراء وضمها
کذلک - حرمة ایضاً ناشائستگی وحرمة الرجل
حرمه واهله رجل حرام بالفتح ای محرم حرم بفتحتین ج

مثل قذال وقذل - ومن الشهور اربعة حُرُم ذوالقعدة وذوالحجة والمحرم ورجب ثلثة سرد واحد فرد - حرام ایضاً نابایست ضد حلال حرم بالکسر کذلک - وقریٔ وحرم علی قریة اهلکناها قال الکسائی معناه واجب حسرة بالکسر غلبة شهوت جماع وفی الحدیث الذین تدرکهم الساعة تبعث علیهم الحرمة ویسلبون الحیاء - نومیدی حرم بفتحتین گرداگرد کعبه یقال مکة حَرَمُ الله تعالی - حرمان مکه ومدینه والحَرَمُ الحرام ایضاً مثال زمن وزمان - حرمی بالکسر منسوب الی الحَرَم حرمیة مؤنث وایضاً سهام تنسب الی الحرم احرام الحج م وحرام کردن - وجامهای حرام درآمدن - وبحرمت شدن محرم نعت منه تحریم حرام کردن تحرّم حرمت جستن بصحبت کسے حریم البیت والبئر گرداگرد وے حریم ایضاً جامهٔ محرم - ونام مردے محرم بالفتح ناشایست ذومحرم آنکه نکاح باو روا نباشد محارم اللیل مخاوفه - محرّم اول دوازده ماه عرب وسلال جلد محرّم پوست که تمام پیراسته نشده باشد ناقة محرّمة التی لم یتم ریاضتها بعد - سوط محرّم لم یلین بعد - حرمة بفتحتین گشن خواه شدن میش (ع ک ف) وهی کالضبعة فی النوق والخارفی المعاج شاة حرمی شیاه حرام وحُرامی - واسخرمت الشاة وکل انثی من ذوات الظلف والدببة والکلبة ایضاً اذا ارادت الفحل - وقولهم حرام الله لافعل کقولهم یمین الله لافعل - حرمة بالکسر حریمة حرمان حرم نومید کردن کسے را از چیزے احرام کذلک (ع ف ا ک ۲) وحرم الرجل بالکسر اذا قمر وحرمة اذا قمر یعنی بردم وچیره شدم بقمار بروے وحرمت الصلوة لغة فی حرمت وقوله تعالی للسائل والمحروم قال ابن عباس رضی الله تعالی عنهما هو المحارف - حیرمة مادهٔ گاؤ حیرم ج -

حرجم - احرنجام - انبوهے کردن وبریکدیگر افتادن شتر در بازگشتن محرنجم عدد وبسیار حرجمة بریکدیگر افتان بازگردانیدن شتر یقال حرجمت الابل فاحرنجمت -

حزم - حزم - استواری - واستوار کردن تنگ برستور (ع ف ا ک ۲) وزمین درواو وهشیاری وآگاهی درکار وفراهم آوردن کار خویشتن را (ع بضمها) حزامة مثلثة حازم نعت منه - احتزام تحزم میان درستن حزمه بالضم بند هیزم وکاغذ وعلف وجز آن - ونام اسپے ابن حزام نام مردے حزام بالکسر تنگ ستور ودست بند گهواره وفی المثل جاوز الجزام الطبیین یضرب فیما جاوز حده - حزم بفتحتین کالقصص فی الصدر (ع ک ا ف ۲) وتهیگاه درآمدگی اسپ یقال منه فرس احزم وهو خلاف الاهضم حزیم میانهٔ سینه که موضع تنگ بستن بود حیزوم مثلثه ونام اسپے -

حسم - حَسَم - بریدن یقال حسمته فانحسم وبازایستادن

(عع ف اک ۲) وفی الحدیث انہ اُتی بسارق فقال اقطعوہ ثم احسموہ ای اکووہ بالنار لینقطع الدم وفی حدیث آخر علیکم بالصوم فانہ محسمۃ للعرق ومذہبۃ للاشر۔ محسوم بچۂ بدغذاد قولہ تعالیٰ سبع لیال وثمانیۃ ایام حسوما ای تتابعۃ والحسوم الشؤم ایضاً یقال اللیالی الحسوم لانہا تحسم الخیر عن اہلہا۔ حسام بالضم شمشیر برّان ونیزی شمشیر حسم بضمتین موضعے حسمی بالکسر نام زنے در بادیہ۔

حشم حشم۔ بہ خشم آوردن کسے را (عع ف ا ک ۲) والاسم الحشمۃ وہو الاستیحار۔ والغضب ایضاً قال الاصمعی انما ہو بمعنی الغضب لا بمعنے الاستیحاء ویقال ذاک مما یحشمہم فلانا ای یغضبہ۔ احتشام حشمت داشتن یعنی شرم داشتن وبخشم آوردن یقال احتشمتہ واحتشمت منہ بمعنیً۔ ورجل محتشم وحشیم بمعنیً۔ حشم الرجل چاکران مرد وکسانے کہ بجہت وے غضب کنند بر دیگران ویقال حشمت الدواب ای صلحت۔

حصم حصم بہا۔ ای حبق (عع ف اک ۲) و الحصم العود انکسر۔

حصرم حصرم۔ بکسر تین غورۂ انگور۔ ومرد ترش تنگ خوے بخیل محصرم کذلک حصرم قوسہ زہ بر کمان استوار کرد۔

حضرم حضرم الرجل حضرمۃ۔ اذا لحن و خالف الاعراب فی کلامہ۔

حطم حطم۔ شکستن (عع ف اک ۲) یقال حطمہ فانحطم وتحطم تحطیما مبالغۃ فی الحطم حطمۃ قحط سال یقال اصابتہم حطمۃ ای سنۃ وجدب وحطمۃ السیل دفعۃ۔ حطم اسپ شکستہ حال از پیری حطم بالفتح کلان سال شدن ستور (عع ک ا ف ۲) حطمۃ السن شکست واد اور اسال حطمہ مثال ہمزۃ دوزخ رجل حطمۃ بسیار خوار وآنکہ بر ستور رحم نکند حطم شلہ وفی المثل شر الرعاء الحطمۃ ویقال للعگرۃ من الابل الحطمۃ۔ یعنی شتر گلہ لانہا تحطم کل شئ۔ حطیم دیوار بیرون کعبہ از سوے مغرب حطام بالضم ریزہ وشکستہ ہر چیزے واندک مال دنیاوی۔

حقم حقم۔ نوعے از مرغان وکبوتر۔

حکم حکم۔ بالضم فرمودن یقال حکم حلیہ وحکم کردن میان کسے قولہ تعالیٰ یحکم بہم یوم القیمۃ (عع ف اض ۲) ودانش وحکمت حکمۃ بالکسر دانش حقیقت ہر چیزے حکیم دانا۔ وراست کار واستوار کار۔ وخداوند حکمت ویقال حکم فلان بالضم صار حکیما۔ احکام استوار کردن کار را استحکام لازم منہ۔ وباز داشتن سفیہ را از سفاہت یقال احکمت السفیہ وحکمتہ ایضاً حکم بفتحتین وحاکم بمعنیً۔ حکم ایضاً پدری از مین حکمۃ بفتحتین زخ گوسپند وکام لگام حکم مصدر منہ ومنع کردن از بدی کسے را یقال حکمت الدابۃ واحکمتہا۔ تحکیم باز داشتن ستور را از انچہ خواہد۔ وحاکم گرد انیدن کسے را

در مال خویش احکام حکم کردن صلته بعلی و نزدیک حاکم شدن صلته بالی تحاکم کذلک - محاکمة با خصم نزدیک حاکم شدن محکم نام مردے محکمة قوم خوارج محکم بالفتح برکار آزموده باحکمت واما الذی فی الحدیث ان الجنة للمحکمین فهم قوم من اصحاب الاخدود -

حلم - حلم - بالضم خواب که دیده شود و خواب دیدن (عع ف اض ۱) احتلام کذلک یقال حلمت بکذا - وحلمة واحتلمت به حلم بالکسر آهستگی و بردباری (عع بضمها) تحلم بردباری کردن بتکلف - وفربه شدن سوسمار وجزآن بعیر حلیم ای سمین تحالم حلم نمودن از خود که نباشد حلم بالتحریک تباه شدن پوست وکرم در افتادن در وے (عع ک اف ۲) حلمة سرپستان وهما حلمتان ونوعے از نبات - وکلمه بزرگ وکرم - حلم ج حلمات نام موضعے محلم نام چوبے ونام مردے تحلیم بردبار گردانیدن وبحلم منسوب کردن کسے را احلام بالضم والتشدید برخاله کرا زشکم مادرش شیر دوشیدن آرند - وگوسپندان ریزه حلان بالنون کذلک - سلوم شیر سطبر شده حلقم - حلقوم - بالضم خشک نائے گلو یقال حلقمه ای قطع حلقومه -

حمم - حمم - وپیه گداخته - وچیزے آن حممة سیاه - وایضاً جشنه کرم ویقال حممت الابلة ای اوبتها - وحممت لک ای قصدت قصدک - وحممت ارتحال البعیر ای عجلته - وحممت الماء ای سخنته (عع ف اض ۲) وحمم الماء ای صار حارا - وحممت الجمة تحمم ای صارت حممة (عع ک اف ۲) وحم الشئ واحم ای قدر فهو محموم - وحم الرجل من الحمی ایضاً وهی الحرارة العارضة فی البدن - محم بالکسر ظرفے که در آن آب گرم کنند احمام نزدیک آمدن کار - ومحم شدن کار یقال احم الامر واجم بالجیم ایضاً اذا حان وقته وتب دادن یقال احمه الله فهو محموم وهو من الشواذ وتب زده وبیمار رنج شدن مردم وجاے ومنه احم الرجل واحمت الارض ای صارت ذات حمی وآب را گرم کردن - وآب گرم شستن - وسیاه گردانیدن حمیم آب گرم - وباران که در گرما بارد - وخوے - وخویشاوند وگرما - حمیمة - آب گرم - ومال وستور گزیده استحمام به آب گرم غسل آوردن - وبگرما به شدن وخوے کردن تحمیم متعه دادن زن مطلقه را - وپر برآوردن جوزه - وبرآمدن موے سترده - وروے را بانگشت سیاه کردن یقال حمم امراته ای تعتها بعد الطلاق وحمم الفرخ ای طلع ریشه وحمم رأسه ای اسود بعد الحلق وحمته ای سخمته وجهه بالفحم - حمم بکسرتین سخت سیاه احم سیاه - کیت احم بین الحمة قال الاصمعی فی الکمتة لونان یکون الفرس کمیتا مدمی وکمیتا احم واشد الخیل جلودا وحوافر الکمیت الحم - حمم (ض اف ۲) خاکستر - وانگشت وهرچه سوخته باشد حممة یکے حممة تحمم بانگشت کردن اسپ بجهت علف یحموم نام اسپے - ودود وحمار

علی فعلار بن مردم حمّ ج - والحمیمۃ واحد الحمائم و ہی کرائم المال یقال اخذ المصدق حمائم الابل ای کرائمہا - ویقال مالہ سمّ ولا حمّ غیرک ای ہم وقد یضمان ایضًا ویقال مالی منہ حمّ بالفتح والضم ای بد - احتمام مثل اہتمام حامتہ ای طالبتہ - حمام بالکسر تقدیر مرگ حمّۃ بالضم سیاہی حمۃ الحمر معظمہ حمۃ القراق ماقدر وقضیٰ - والحامۃ العقرب بتخفیف والہارفیہ عوض وقد تذکر فی المعتل اللام - حمام بالفتح کبوتر دہی عند العرب ذوات الاطواق من نحو القواخت والقماری وساق حرّ د الفظا والورشین واشباہ ذلک یقع علی الذکر والانثی والہارفیہ علی انہ واحد من جنس لا للتانیث وعند العامۃ انہا الدواجن فقط الواحدۃ حمامۃ وجمعہا حمام وحمامات وحمائم وربما قالوا حمّام للواحد - حمام بالتشدید گرمابہ حمّامات ج - واما الیمام فہو الحمام الوحشی وعند الکسائی الحمام البری منہ والیمام الذی یألف البیوت - حمام بالضم پشتر وشترپ گرفتہ وفی الحدیث یزفون کما یزف الحمام ای الجمل المجنّی - ارض محمّۃ ذات حمّیٰ - والحماتہ الخاصّۃ یقال کیف الحماتہ والعامۃ - وہؤلاء حامّۃ الرجل ای اقرباؤہ - ابل حامّۃ شتران گزیدہ وآل حمّ سورتہای ہفتگانہ از قرآن قال الفراء انما ہو کقولک آل فلان کانہ نسب السور کلہا الی حمّ واما حوامیم لیس من کلام العرب فہو قول العامۃ - حمّان بالفتح نام مردے -

حنتم حنتم - بالنون والتاء کوزۂ سبز خاتم ج وایضًا ابرہائے سیاہ -

حندم - حندمان - بکسرتین گروہ مردم -

حوم - حوّمان - گرد چیزے برگشتن مرغ وجز آن (عع ف اض ۲) حوم گلۂ انبوہ از شتر خونہ النعال معظمہ وکذلک من الماء والرمل وغیرہ - حوّمان بالکسر موضعے حام یکے از پسران نوح نبی علیہ السلام وہو ابو السودان یقال غلام حامی وعبد حامی

محرم - کزعفر شوربائے دانہ انار رجرمۃ شوربائے دانۂ انار ساختن -

حتلم - کزبرج وجعفر موضعیست -

حثلم - کزبرج دُرد روغن وذرد روغن زرد -

حذرمۃ - زیادہ گوئی حذارمۃ بالضم بسیار گو

حردمۃ - درکار ستیہیدن -

حرزمہ اللہ - خدائے تعالیٰ او را نفرین کند

حرذم الانار آوندرا پر کرد وکجعفر دہیست نزدیک ماردین ونام شتریست واسم والد الاغلب الکلبی شاعر -

حرسم - کزبرج وضفدع زہر ومرگ وکجعفر گوشہ

حرقم - کجعفر موضعے حراقم گندم گونی وشراب سُرخ بے آمیغ -

حرزم - کجعفر کوہیست معروف -

حصلم - کزبرج خاک -

حضجم - کزبرج وعلابط جافی سطبر گوشت -

حلسم - کجرد عقل آزمند -

حلکم - کقنفذ وجعفر ہر چیز سیاہ رنگ یقال فیہ حلکمۃ ای سواد۔
خمتہ - بفتحتین خواب۔
خندم - کجعفر درختے ست کہ بیخ ہائے سرخ دارد
خندمۃ یکے و نام شخصے۔
خیمۃ - دیہے ست از دیہ ہائے جند میم کمکیل کودک تیز ہوش خردمند۔

فصل الخاء

ختم - ختم - مہر کردن (ع ف ا ک ۲) یقال ختمت الشئ فہو مختوم ومختم شدد للمبالغۃ وتمام گردانیدن یقال ختم اللہ لہ بالخیر وتمام خواندن قرآن را اختتام بپایان بردن نقیض الافتتاح خاتم بفتح التاء وکسرہا خیتام بالیاء خاتام بالالف انگشتری خواتیم ج - تختم انگشتری در انگشت کردن خاتمۃ الشی آخرہ ومحمد خاتم الانبیاء بالفتح صلوات اللہ علیہ وعلیہم اجمعین - ختام گل ومومی کہ بر دے مہر کنند وقولہ تعالی ختامہ مسک ای آخرہ لان آخر ما یجد ونہ رائحۃ المسک - ویقال علیہا ختم بالتحریک ای طینۃ مختومۃ مثل نفض ونقبض بمعنی منفوض ومقبوض۔
خثم - خثم - بالتحریک پہنائے بینی یقال ثور اخثم نعت منہ - خثم المعول رخنہ شدن دے کلند نعل مخثمۃ پہنا ورخثمۃ نام مردے۔
خثرم - خثارم - مردے فال گیرندہ ونام مردے
خثعم - خثعم - پدر قبیلۂ ازدیں۔

خدم - خدمۃ - بالکسر چاکری کردن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) خادم چاکر خدام ج - خدم بفتحتین چاکران خلا ما کان اوجاریۃ - اخدام خادم دادن کسے را خدمۃ بالتحریک دوال کہ بر دست وپائے شتر بندند - وپائے برنجن خدام بالکسر ج - وحلقہ قوم وفی الحدیث الحمد للہ الذی فض خدمکم ای فرق جمعکم - مخدم مخدمۃ جائے خلخال از ساق تخدیم سپیدی زیر خردہ گاہ پائے اسپ فرس مخدم واخدم ایضا نعت منہ - قوم مخدمون یراد بہ کثرۃ الخدم والحشم - رجل مخدوم آنکہ او را خادم پری باشد خدامر گوسپند سم ہائے سپید۔
خذم - خذم - بریدن (ع ف ا ک ۲) تخذیم پارہ پارہ کردن مخذم بالکسر تیغ برّان فرس خذوم (ک ۲) اسپ تیز رو ورجل خذوم جوانمرد وخذامر مادہ گوش از بہنا کفانیدہ خذم بالتحریک رفتار تیز قالہ محذوم نعت منہ - ابن خذام بالکسر مردے از شعرا
خرم - خرم - بینی سار کوہ ودر زبان کردن مونہ وکم کردن وبریدن وبر گشتن (ع ف ا ک ۲) اخرم بینی بریدہ - وگوش سوراخ وقد انخرم ثقبہ ای انشق فاذا لم ینشق فہو اخرم وذلک الموضع منہ الخرمۃ - واخرم الکتف طرف عنیرہ - مخرم بکسر الراء بریدگی بینی سار کوہ مخارم ج - یعنی دہان ہائے راہ کوہ عین ذات مخارم ای ذات مخارج - مخرمۃ بالفتح نام مردے احترام تحرم بریدن وازبن بر کندن یقال اخترمہم الدہر وتخرمہم ای اقتطعہم واستاصلہم

وتخرم زبد فلان ای سکن غضبہ - وتخرم ای دان بدین الخرمیۃ وہم اصحاب التناسخ والاباحۃ - خرمان بالضم دروغ یقال جار فلان بالخرمان خورم صخرۃ بادرزہا خورمۃ کرانہ سبینے مردم - خرشم - مخرنشم - بالضم وکسر الشین بزرگ منش وکونہ کشتہ لاغر -

خرطم - خرطوم - بالضم بینی - وقمر خراطیم القوم مہتران قوم مخرنظم مرد متکبر خشم ناک سرور واکردہ ویقال لجشم بن الخزرج وعوف بن الخزرج خرطوما خزم جزم - بالتحریک درخت کہ از پوست وی رسن سازند - خزمۃ یکے سوق الخزامین بازارے در مدینہ اخزم مار نر ونام مردے خزامۃ بالکسر حلقہ موئین کہ در بینی شتر کنند ومہار بروے بندند یقال خزمت البعیر بالخزامۃ (ع ف اک ۲) ویقال لکل مثقوب مخروم والطیر کلہا مخذومۃ لان وتراۃ انوفہا مثقوبۃ - وخزمت الجراد فی العود بسیخ در کشیدم ملخ را مخازمۃ دو کس از دو راہ مخالف رفتن تا بیک جا پیش آیند خزومۃ مادہ گاؤ بہ لغت ہذیل خزامی خیروے دشتی مخزوم پدر حی از قریش بشر بن ابی خازم شاعرے از بنی اسد -

خشم خیشوم - بن بینی یقال خشمۃ خشما ای کسرت خیشومہ (ع ف اک ۲) خیاشیم الجبال انوفہا - رجل خشام بالضم سطبر بینی وکذلک الجبل رجل اخشم باعلت بینی خشم بالتحریک مصدر منہ (ع ک اف ۲) خشم مست بے خبر خشم اللحم بالکسر اے تغیر -

خشرم خشرم - جماعت زنبور انگبین لا واحد لہ من لفظہ وخانہ زنبور ایضا - وسنگ کج - ذم مردے خشارم بالضم آوازہا -

خصم خصم - م یستوی فیہ الجمع والمؤنث لانہ فی الاصل مصدر ومن العرب من ثنیتہ وجمعہ فیقول خصمان وخصوم خصیم مثلہ خضارج - مخاصمۃ خصام پیکار کردن باہم والاسم الخصومۃ یقال خاصمت فلانا فخصمتہ اخصمہ بالکسر ولا یقال بالضم وہو شاذ ومنہ قرأت ہمزۃ تأخذہم وہم یخصمون لان ماکان من فوعل فاعلتہ ففعلتہ فان لفیعل منہ یرد الی الضم اذا لم یکن عینہ حرف من حروف الحلق من ای باب کان من الصحیح تقول عالمتہ فعلمتہ اعلمہ بالضم وفاخرتہ ففخرتہ افخرہ بالفتح لاجل حرف الحلق واما ماکان من المعتل مثل وجدت وبعت وریست وخشیت وسعیت فان جمیع ذلک یرد الی الکسر الا ذوات الواو وفانہا ترد الی الضم تقول راضیتہ فرضوتہ ارضوہ وخافنی ففخفتہ اخوفہ ولیس فی کل شئ یکون ہذا لا یقال نازعتہ فنزعتہ لانہم استغنوا عنہ بغلبتہ فاما من قرأ وہم یخصمون یرید یختصمون فیقلب التاء صادا فیدغمہ وینقل حرکتہ الی الخاء ومنہم من لا ینقل ویکسر الخاء لاجتماع الساکنین خصم (ک ۲) سخت خصومت خصم بالضم گوشۂ جوال وجامہ دان

وجنبہ آن یقال وقع المتاع فی خصم الوعاء ای فی زاویۃ الوعاء - وخصم کل شیٔ ناحیتہ وجانبہ خصام العین ما نضمت علیہ الاشفار - اختصام تخاصم بمعنی - والسیف یختصم حبتہ اذا اکلہ من حدتہ خضم خضم - بہ ہمہ دہان خوردن (ع ک ا ف ۲) خضمۃ بضمتین والتشدید سطبر بازو - و معظم ہر چیزے خضم مثال ہجب مردے بسیار عطا وجاہ کثیر - وسنگ فسان خضیمۃ کشکینہ خضم بالفتح والتشدید نام مردے - ونام آبے - خضرم - لحم مخضرم - بفتح الراء لا یدری امن ذکر ہو ام من انثی - مخضرم ایضاً شاعرے کہ جاہلیت و اسلام را دریافتہ باشد چون لبید و پدر آن وہو مخضرم النسب ای دعی - ناقۃ مخضرمۃ گوشۂ از گوش بریدہ امرأۃ مخضرمۃ ختنہ کردہ خضرم بکسرتین بسیار عطا بحر خضرم بسیار آب وہر چہ فراخ وبسیار باشد خضارم ج - خضارمۃ قومے بشام وذلک ان قوما من العجم خرجوا فی اول الاسلام فتفرقوا فی بلاد العرب فمن اقام منہم بالبصرۃ فہم الاساورۃ ومن اقام منہم بالکوفۃ فہم الاحامرۃ ومن اقام منہم بالشام فہم الخضارمۃ والجراجمۃ وکذلک من اقام منہم بالجزیرۃ فہم الجراجمۃ والخضارمۃ ومن اقام منہم بالیمن فہم الابناء ومن اقام منہم بالموصل فہم الجراجمۃ خضرم مثال ہدہد بچۂ سوسمار دادہ حنظل ثم مطبخ ثم خضرم ثم خشب -

خطم - خطم - تپفوز وہو من کل طائر منقارہ ومن کل دابۃ مقدم انفہ وفمہ - والمحاطم الانوف مخطم بکسر الطاء واحدہا - اخطم دراز بینی خطام بالکسر مہار خطم ایضاً مہار کردن شتر را (ع ف اک ۲) ناقۃ مخطومۃ ونوق مخطمۃ شد وللمبالغۃ مخطم غورۂ خرما کہ بروے خط ہاے سپید پیدا آید خطیم نام مردے خطمۃ نام مردی از انصار خطمۃ بالضم بلندی کوہ خطمی بالکسر خیرو خلم - خلم - بالکسر دوست - وخانۂ آہو مخالمہ - دوستی کردن اخلام یاران ودوستان -

خلجم - خلجم - دراز -

خمم - لحم خامم ومخمم - گوشت کندہ خم کندہ شدن گوشت پختہ یا خام (ع ف اک ۲) اخمام مشلہ وفی المثل ہو السمن لا یخم یضرب للرجل اذا ذکر بخیر واثنی علیہ ورفتن وپاک کردن چاہ وخانہ (ع ف اض ۲) اختمام مشلہ - قلب مخموم نقی من الغل والحسد - خمامۃ بالضم خاک روبہ وخاک چاہ ویقال ہو من خمان الناس بالضم وبالفتح ای من رذالہم - خمآن ایضاً نیزہ سست مخمخمۃ مثل خخخۃ وہو ان یتکلم الرجل کانہ مخنون او نوع من الاکل قبیح - خمخم بکسرتین گیاہے کہ دانۂ او را علف شتر سازند وبالحار ایضاً - غدیر خم جائے میان مکہ ومدینہ بجحفہ خمخام بالفتح نام مردے - خوم - خامۃ - گیاہے تازہ وتر وفی الحدیث مثل المومن المنافق مثل الخامۃ من الزرع تمیلہا الریح مرۃ ہکذا ومرۃ ہکذا -

ف ۲ ای ہشت از سرخ یا ہفت دوم الجوہری - ق -

خیم - خیمة - م خیم شله خیام بالکسر ج - وعند العرب هو بیت من عیدان الشجر خیمات خیم ج - تخییم خیمه ساختن وبجاے مقیم بودن وتخییم بمکان ضرب خیمة به - خیم بالکسر خو وطبیعت لا واحد له من لفظه - خیم (ک اف ۲) نام کوہے خیومة ترسیدن وبدولی کردن (ع ف اک ۲) خیم پاے بر داشتن -

ختمة - از درماندگی یا ترس خموشیدن -

ختلم الشئ - بپنهانی چیزے را گرفت -

ختلمة - آمیختن وپنهانی چیزے را گرفتن و کجعفر نام شخصے -

خجام - کگتاب وصبور زن فراخ فرج -

ثوب خذاریم - جامه هاے کهنه -

خذلمة - شتابی کردن وبالجار المهملة لغة -

خرثمة النعل - وکیسر خاؤها سر نعل فاذا لم یکن لها خرثمة فهی لسنة -

اخسوم - بالضم گوشۂ جوال -

خشسبرم - بفتحتین وسکون السین ثم فتحتین نوعیست از ریحان بری -

خشنام - بالضم نام شخصے معرب خوش نام یعنی نیک نام -

خوعم - مرد گول والخیعامة نعت سوء للرجل السوء والمأبون -

خیقم - کجعفر حکایة صوت خیقمانه چاهیست کهنه بدیار بنی تمیم -

خندمة - کوہے ست بمکه -

خندمان - بالکسر قبیلۂ -

خثمة - بفتحتین تنگی نفس وقت بدر کردن چیزے از سینه یا بینی تخثم کتضرب موضعے پاکوہیست بمدینه

فصل الدال

دأم - تدأم المائ الشئ - بوزن تفعل ای غمره - وتدأم الفحل الناقة ای تجللها - وتدأمه الامر ای تراکم علیه وتزاحم ایضا - دأمار علی الفعل اداره دریا دامت الحائط ای رفعته -

دحم - دحم - سخت سپوختن ودخان دحیم اسم -

دحسم - دحسمان - بضمتین قلب وحسمان یعنی مرد گندم گون فربه -

دخشم - دخشم - بالفتح نام مردے -

درم - درم - درمان - نزدیک نهادن خرگوش گام را ونرم رفتن ستور (ع ف اک ۲) دارم بن مالک نام مردے درم بفتحتین پوشیدن گوشتالنگ پاے را (ع ک اف ۲) کعب ادرم وامرأة درماء نعت منه دُرم ج - وسودہ شدن دندان رجل ادرم - ودرع درمة ای لینة متسعة - والادرم من العراقیب الذی عظمت ابرته - بنو الادرم قبیلۂ دَرمار گیاهے از شورہا - وخرگوش وادرمت الابل للاجزاع اذا ذهبت رواضعها وطلع غیرها - دِرْدم ناقة مسنة - ودرامه بالفتح زن کوتاه بالا درم (ک ۲) نام مردے

درخم - دُرخمین - مثال شرحبیل سختی -

درهم - درهم - بالکسر درهام درهم وپوخارسی

معرب وبکسر الہاء لغۃ فیہ وجمعہا دراہم ودراہیم
او رہام افتادن از پیری بر جا شیخ مدرہم پیر
برجاے ماندہ۔

وسم - وسم - بفتحتین چرب شدن
(عع ک اف ۲) تدسیم روغن تر کردن وسمہا
المطر ای بلہا - وسمۃ بالضم مرد فرومایہ ثیاب وسم
ریم ناک وسام بالکسر انچہ گوش را بدان استوار
کنند وجراحت را - وسر پوش شیشہ ومانند آن
مصدرہ وسم (عع ف اض ۲) وسیم بچۂ خرگوش
وگیاہے وسیمۃ مورچہ وسم الاثر ای طمس
وطسم ایضاً۔

وعم - وعم - بالفتح ستون فرانہادن (عع بفتحتا)
وعامۃ بالکسر ستون خانہ - وعمۃ قومے کہ تکیہ
بروے کنند در کارہا او عام تکیہ کردن بر چیزے
وعامتان دو چوب بکرہ ویقال لا وعم بفلان
اذا لم تکن لہ قوۃ ولا سمن - وعمی بالضم قبیلۃ
وغم - وغم - بالفتح فرو گرفتن (عع بفتحتا او ک ا
ف ۲) ادغام کذلک یقال وغمہم الحر او غمہم
ای غشیہم او غم اسپ دیزہ وغمار مونث - شاۃ
وغمار وفی المثل الذئب اوغم - وغمان بالضم
مرد سیاہ چردہ او غام لگام در دہن اسپ
کردن - وحرفے را بجرسفے در آوردن او غام
کذلک وہو افتعال منہ - وغم شکستن بینی -

وقم - وقم - دندان شکستن بشست (عع ک ا
ف ۲ وض ۲) یقال وقم فاہ مثل دمق وہو علی القلب

ولم - اولم - مرد سیاہ وخر سیاہ ولم بفتحتین مصدر
منہ (عع ک اف ۲) اولیام کذلک - ولیم گروہے
دواہیہ وسختی ودشمنان - وجماعت مورچہ و
کنہ ودراج نر۔

ولقم - ولقم - بکسر تین ناقۂ دندان شکستہ از پیری
میم زائدہ وقد مر فی القاف۔

ولہم - اولہام - تاریک شدن لیلۃ مدلہمۃ شب
تاریک ولہم بالفتح نام مردے۔

ومم - ومام - بالکسر دارو کہ بر چشم خانہ وپیشانی
کودک مالند وجزآن ومم طلا کردن (عع ف اض ۲)
مدموم سرخ رنگ وپیہ آگندہ از شتر وجزآن وقد وقم
بالشحم ای اوقر - قدر مدمومۃ ودیم دیگ سپرزو
جزآن طلا کردہ بروے ومامۃ زشت روئی (عع
بضمہا وف اک ۲) ومیم نعت منہ - ومۃ بالضم بارچہ
وردش ومۃ بالکسر پشک وآثار شال راہطار یکے
از سوراخ ہاے کلاکموش وواتم ج علی فواعل
وکذلک ومۃ وومۃ - وودم الیربوع حجرہ ای گبسۂ
ومادم پشتہ ہاے نرم خاکین ومدمۃ بزمین چسپانیدن
چیزے را - واندوہگین وہلاک کردن یقال دمدم اللہ
علیہم ای اہلکہم - ومیومۃ وشت بے آب والدمم
المطوی من الکرار۔

ونم - ونامۃ - ونمۃ - بالکسر والتشدید فیہما کوتاہ
مثل ونابۃ وونبۃ۔

وہم - وہوم - وہام - ومیومۃ ہمیشگی (عع ف
اض ۲ وک اف ۲) وہوم ایضاً درخت مقل وہشیم بودن

وفی الحدیث نبی علیہ السلام ان یبال فی الماء الدائم
ای الساکن - ویقال ظل دائم ودوم بمعنے
ادامۃ ہمیشہ داشتن - وجوش دیگ فرو نشاندن
تدویم ہمیشہ بودن برجائے یقال دومت الشمس
فی کبد السماء کانہا لا تمضی ودست کردن خمر وسر
برگشتن از مستی ودوام بالضم گردش سر یقال
اخذہ دوام ای دوار - تدویم ایضا جوش دیگ
فرو نشاندن - وتر کردن چیزے - وسودن زعفران
وزبان گرد دہن در آوردن - ونیک برآمدن
کبوتر وجز آن در ہوا - وگرد برگشتن ویقال
دوم فی الارض وفی الہواء ایضا وانکرہ
الاصمعی ویقال دوی فی الارض ودوم فی السماء
ومنہ اشتقت الدوامۃ وہی قلکۃ تریہا الصبی
علی الارض فتدوم ای تدور وتصوت ویقال
ہی مشتقۃ من دومت القدر اذا سکنتہا من غلیانہا
ودوم الکلب ای بعد بعیدا - ودومۃ الجندل بالضم
نام حصنے واہل الحدیث یفتحون الہا - مدام مداومۃ
ہمیشہ دیم آنکہ از بینی وے خون آید استدامۃ
بدرنگ انداختن کار را - ودوام خواستن
مداومت پیوستہ بر کارے بودن تمادوم گرد
برگشتن ودوم مثال ہندآب سرخ کہ از
درخت سمرہ بیرون آید یقال حاضت السمرۃ اذا خرج
صمغہا ذلک

دہم - دُہم - عدد بسیار از ہر چیز دہوم ج - و
فرو گرفتن بانبوہے (ع ک اف ۲) یقال دہمہم

الامر دہمتہم الخیل - دُہمۃ سواد فرس ادہم
بعیر ادہم ناقۃ دہماء لیل ادہم - ادہام ادہم شدن
اوہیام سیاہ شدن قولہ تعالی مدہامتان اے
سودا وان من شدۃ الخضرۃ والری والعرب
تقول لکل اخضر اسود ومنہ سواد القری لکثرۃ
خضرتہا - وہمارویک وعاۃ وہمار دیرینہ وطعاۃ
حمار نو وہمارا ایضا ہیات مرد شاۃ وہمار سرخ
خالص وہمار الناس جماعت مردم وہمیر تصغیر
وہمار وہی الداہیۃ - ادہم ایضا بند - قال الشاعر
(ع) اوعدنی بالسجن والادہم - دُہیم دام الدہیم سختی
ودواہیہ + ونام ناقۃ عمرو بن الزمان الذہلی کہ اورا
وبرادران اورا گشتند وسرہائے شان را بر دہیم
بار کردند ومثل شدہ است کہ اثقل من حمل الدہیم
واشأم من الدہیم -

دہثم - ارض دہثمۃ - بالفتح زمین نرم رجل دہثم
مرد نرم خوے -

دہکم - تدہکم - بناخواست در آمدن در چیزے
دہکم بالفتح پیر سال خورد -

دیم - دیمۃ - بالکسر باران پیوستہ بے برق و
رعد دیم ج - وفی الحدیث کان عملہ دیمۃ - تدیم
پیوستہ باریدن یقال دیمت السماء - مغازۃ دیمومۃ
ای دائمۃ البعد دیامیم ج - ارض مدیمۃ زمین
باران زدہ -

دثمۃ - بالمثلثۃ کسفیفۃ موش -

دجم - کسمع وحنی اندوہگین گردید ودجم اللیل

تاریک شد شب (ع ف اض ۲) والدجم من الشئ الضرب منه ودجم العشق کصرد شدائد عشق وهجوم آن جمع ودجمة وقیل ودجمة ودجم کعنب وبوستان وعشوقان وعادات ودجمة بالکسر یکے ودجمة بالضم والفتح کلمة ومنه ما سمعت له دجمة ای کلمة۔

ودحقوم۔ کعصفور مرد کلان جثه ومحوق مثله۔

ودحمة۔ انداختن کسے چیزے را از بالاے کوه یا اندرون چاه۔

ودخمة۔ بزور در کرد آنرا (ع بفتحها) ودخم المرأة جامعها

ودوم۔ کعلبط وعلابط چیزیست که مانند خون از درخت سفیدان یا از درخت عضاة برآید یستعمل فیما یستعمل فیه المومیا مجرب واکثر ما یکون بجبل بیروت من الشام۔

وردم۔ بالکسر زنے که به شب آمد ورفت کند و شتر ماده کلان سال۔

ورعم۔ کزبرج ناکاره بد زبان۔

ورقم۔ کزبرج ساقط ونامیست مرد جال را۔

وشمة۔ بالضم مرد بے فیض۔

وعرم۔ کزبرج زشت زوے کوتاه قد ناکاره وشترے که آب پس خورده شتران خورد وعرمة کوتاه انداختن گام بزودی۔

وعسم۔ کجعفر بالسین المهملة نام شخصے۔

وعلم۔ کجعفر نام شخصے۔

وعانیم۔ مار بنی الحلیس من خثعم۔

وکم فی صدره۔ دست بر سینه زده دور کرد

وکم الشئ بعضے چیز را بر بعضے کوفت تدا کموا باهم دور کردند آنرا کم داخل گردید وکمة شهرے ست بمغرب تدکیم در آوردن چیزے بچیزے وکم فلانا برأسه بسر خود خشک تاے فلان زد (ع ف اض ۲) وکز بیر نام مردے۔

ولثم۔ کجعفر وعلبط وعلابط زودی کننده۔

ولخم۔ کجرد حل شتر دفرک بزرگ وبیماری است سخت وشکر خوابی یا خواب دراز وهر چیز گران۔

ولظم۔ کجعفر وزبرج وسجل وجرد حل وادب شتر ماده پیر خانیه وکسجل شتر توانا مرد درشت۔

وندم۔ کزبرج رستنی کنه سخت سیاه۔

وهدمة۔ شکستن وبرگرداندن بعضے بر بعضے وتهدم سقط۔

وهسم الشئ۔ پنهان کرد آنرا۔

وهشم۔ کجعفر نام شخصے۔

فصل الذال

ذأم۔ ذأم۔ بالفتح عیب کردن (ع بفتحها) سیمز ولا یقال ذأمه وذامه فهو مذؤوم۔ ویقال اذأمنی علی کذا ای اکرهنی علیه۔

ذمم۔ ذم۔ نکوهیدن (ع ف اض ۲) ذمیم نکوهیده قال ابن السکیت یقال افعل کذا وکذا وخلاک ذم یعنی خلا منک ذم ای لا تذم۔ ببر ذمة اے قبیلة المار ذمام بالکسر ج۔ مار ذمیم ای مکروه وآب بینی۔ وبول ذمیم ایضاً چیزے چون بینهٔ مور که از مسام نرمهٔ بینی بیرون آید ذمام بالکسر حرمت

اہل الذمہ جمع و ترسا ذمۃ بالکسر ایضاً امان - و عہد - و زنہار اذمام زنہار دادن - و نکوہیدہ یافتن یقال اتینہ فاذممتہ ای وجدتہ مذموماً - و سزاوار نکوہش شدن - و خوارمندی نمودن صلتہ بالبار - و پس ماندن مرکب سوار را از کاہلی و ماندگی یقال اذم بہ بعیرہ و اذمت رکاب القوم اذا عیت و تاخرت عن حاجۃ الابل ولم تلحق بہا - و یقال اخذتنی منہ مذمۃ بفتح الذال وکسرہا ای رقۃ و عار من ترک الحرمۃ - یقال اذہب مذمتہم بشیٔ ای اعطہم شیأ فان لہم ذماما - و فی الحدیث ما یذہب عنی مذمۃ الرضاع فقال غرۃ عبد او امۃ یعنی بذمۃ الرضاع ذمام المرضعۃ و قیل فی تفسیرہ کانوا یستحبون عند فصال الصبی ان یامروا للظئر بشیٔ سوے الاجر کانہ سالہ ای شیٔ یسقط عنی حق التی ارضعتنی حتی اکون قد ادیتہ کاملا - مذمۃ بالفتح لاغیر وہی البخل خلاف الحمدۃ - استذم الرجل الی الناس ای اتی بما یذم علیہ - و تذمم ای استنکف یقال لو لم اترک الکذب تاثما لترکتہ تذمما - رجل مذمم اے مذموم جدا - و رجل مذمم الذی لا حراک بہ - و شیٔ مذمم ای معیب -

ذمیم - ذام عیب دنی المثل للاقدم الحسن ذاما یقال ذمۃ اذمۃ و ذمامۃ و ذمامۃ کلہ بمعنیً عن الاخفش و ہو مذیم و مذیوم و مذموم و مذموم ذمہ عیب کرد او را و حقیر پنداشت و رسوا نمود و ذمۃ بالفتح مثل وجہۃ یقال ما سمعت لہ ذمۃً ای کلمۃً -

ذمہ - ذبح کردن و از بالا بہ نشیب انداختن تذمم لازم من معنی الاخیر -

ذمرت المراۃ بولدہا - زن طفل خود را انداخت اذرمۃ دہیبیت باذنہ -

ذلم - بفتحتین مغیض معصب الوادی -

ذو ذنم - بفتحتین لقب سعد بن قیس الہمدانی -

فصل الراء

رأم - رأم - بچہ شتر - و پوست شتر بچہ آگندہ کہ آنرا بوگویند رئمان بالکسر مہر آوردن ناقہ بر بچہ و جہ ان پوست آگندہ (ع ع ک اف ۲) ناقۃ رؤوم رائمۃ لغت منہ و نیکو شدن و فراہم آمدن سر جراحت رؤوم گویند کہ جامہ و ہر چیزے را پوشید و مہربانی نماید قال الشیبانی رأمت شعب الصدع اذا اصلحتہ - رأم کفشیر کردن - و بسر بشیم استوار کردن (ع ع بفتحا) ارآم آہوان سپید خالص الواحد رئم - رؤمۃ بالضم سر بشیم آرآم مہربان گردانیدن ناقہ را بر بچہ - و دارو کردن جراحت را تا سر فراہم آرد رتم - رتیمۃ - رشتہ کہ بر انگشت بندند جہت یاد کردن چیزے کہ گفتہ باشند رتمۃ کذلک رتمۃ بفتحتین (ع ع) ازدرخت رتم ج - از نام رتیمہ بستن رتم شکستن (ع ع ف اک ۲) یقال رتم انفہ بالبناء و الثاء ایضاً بمعنی مرتوم - و یقال ما رتم فلان بکلمۃ اے ما تکلم بہا -

رثم - رثم - شکستن بینی و خون آلود کردن (عع ف اک ۲) وطلا کردن بوسے خوش بر بینی و آلودن (عع ف اض ۲) رثم بالتحریک سپیدی لب برین اسپ از تمام مصدر منه ارثم مؤنث رثمة بالضم سپیدی خف مرثوم مثل الثوم سپل شتر که بر سنگ آید و خون آلود شود -

رجم رَجم - سنگ سار کردن (عع ف اض ۲) فهو رجیم و مرجوم ای مقتول - رُجمة واحدة الرجم و الرجام و آن سنگهاے کلان باشد که بر گور نهند تا خرفشته شود قیل فی وحیثه لا ترجموا قبری ای لا تجعلوا علیه الرجم اراد ان لا یعظم قبره والمحدثون یقولون لا ترجموا قبری والصحیح انه مشدد - رَجم ایضاً بگمان سخن گفتن قوله تعالی رَجماً بالغیب یقال صار رجما لا یوقف علی حقیقة امره - رجم بفتحتین کوه رجام ایضاً حابس رجل مِرجَم بالکسر ای شدید کانه یرجم به معادیه - وفرس مترجم یرجم الارض حوافره - وتراجموا بالحجارة ای تراموا بها - وراجم فلان عن قومه اذا ناضل عنهم - رجام بالکسر ایضاً موضعے رجابان خشتبان شصبان علی رأس البئر علیها القعود - رجمة بالضم وجار الضبع یعنی خانه کفتار و یقال ترجم کلامه ای فسره بلسان آخر - ترجمان بفتحتین تیلماچی تراجم - ج مثل زعفران و زعافر و یقال ترجمان بضم الجیم و ترجُمان بضمتین لاتباع الجیم مثل یسروع و یسُروع -

رحم - رحمة - بخشودن و مهربانی کردن مرحمة کذلک رحم بالضم کذلک قوله تعالی وَاقْرَبُ رُحْمًا وقد یحرک الحاء بالضم ایضاً (عع ک اف ۲) ترحم کذلک یقال رحمته و ترحمت علیه - وتراحم القوم ای رحم بعضهم بعضاً - رَحموت من الرحمة یقال رحموت خیر من رحموت ای لان ترهب خیر من ان ترحم رجل مرحوم و مُرحَّم شدید و للمبالغة - رَحمٰن رحیم بخشاینده دو هما اسمان مشتقان من الرحمة ونظیر هما ندمان و ندیم و هما بمعنی و یجوز تکریر الاسمین اذا اختلف اشتقاقهما علی طریق التوکید کما یقال فلان جادٌّ مُجِدٌّ الا ان الرحمن مختص بالله تعالی لا یجوز ان یسمی به غیره الا تری انه تعالی قال قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن فجاء ل به الاسم الذی لا یشرکه فیه غیره - ویقال لمسیلمة الکذاب رحمان الیمامة - ورحیم ایضاً بمعنی مرحوم - ام رحم بالضم نام مکه - رحم ک ۲ زه دان و دهی مونث وخویشی رَحِم بالکسر مثله - رحوم بالفتح ناقة رحم وه مند بعد از نتاج رَحامة مصدر بغیر فعله (عع بضمها) رحم بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲)

رخم - رخمة - بفتحتین مرغ مردارخوار والرخمة ایضاً قریب من الرحمة یقال وقعت علیه رَخمته ای محبته ولینه ویقال رَخَمه مرخَمة و رَحمه رَخمة وهما سواء - شاة رخماء سپید سر مخمرة کذلک وللا یقال مرخمة و فرس ارخم - وکلام رخیم ای رقیق رخامة نرمی آواز (عع بضمها) ترخیم نرم گردانیدن

وانداختن حرف از آخر کلمه و رندا ارخام صفیه
ویر بال گرفتن ماکیان فی مُرَخَّمَة و مُرَخَّم ایضاً
ویقال ما اوری ای تُرَخِّم هوای ای تی الناس
هو بفتح الخاء وضمها مثل جندب وطُحلب - تُرَخَّم
ایضاً جی از حمیر رخام بالضم سنگ سپید - ونام موضع
رخامی درختیست -

ردم - رَدْم - رخنه برآوردن و درپی کردن
جامه (ع ف اک ۲) وسد برآورده رَدام بالضم
تیزدادن (ع ف اض ۲) ردیم جامه کهنه ثوب
مردم مثله - وتردم الثوبَ ای اخلق واسترقع
فهو مُتَرَدَّم بالکسر و بالفتح موضع درپی کردن تردم
درپی کردن جامه را وهو متعد لازم - اردام ساکن
بودن برجائے - وبرقرار بودن تب ومنه وَرْد
مُرْدِم وسحابٌ مُرْدِم -

ردم - رَدْم - از سر بیرون شدن آب از خنور
(ع ف اض ۲) جفته ردوم وجفان رُدُم ورِدَم
ویقال اَرْدَمَ علی الخمسین ای زاد -

رزم - رازم - شتر برزمین مانده از لاغری رُدُم
رزام بالضم فیهما مصدران منه (ع ف اض ۲) و
اک ۲) فی رازم - ویقال للثابت القائم علی الارض رزم
(ض اف ۲) مرازمة اقامت دراز کردن برجائے
وپے یکدیگر خوردن دو چیز را - وجمع کردن میان
دو چیز بخوردن چون نان وانگور ومانند آن
یقال رازمت الابل اذا خلطت بین عربین و
فی الحدیث اذا اکلتم فرازموا یرید موالاة الحمد

ویقال رزم الرجل مجهولا اذا اضربه المرض
رزمة بفتحتین آواز ناقه پیش بچه که دهان بازکند
برمثال ناله وهو اخفی من الحنین وفی المثل
رَزْمَةٌ ولا وَتْرة یضرب لمن یعد ولا یفی - ویقال
ارزمت الناقة اذا انثّ عند ولدها وارزم الرجل
ایضاً - رزمة السباع اصواتها - رزیم بانگ شیر
یعنی زئیر مرزمان بالکسر دوستاره ام مرزم باد
شمال رزم بالفتح گرد کردن (ع ف اض ۲ و ک ۲)
رزمة بالفتح والکسر پشتوارهٔ جامه وجزآن ترزیم
پشتوارها بستن ارزیام بخشم شدن رزام بالکسر
پدرحی از نعیم -

رسم - رَسْم - نشان وآئین رَوْسم کذلک وایضاً
تمثالیعنی مهر که برچوب کنده باشند بجهت انیار رو
جزآن وهو ایضاً بالشین المعجمة وشیء تجلی به الدنانیر
ونبشتن یقال رَسَمَ علی کذا وکذا ای کتب وکار فرمودن
رَوَاسِم کتابهاے وقت جاهلیت رسم الدار نشان
سرائے بازمین هموار شده ترسم نشان سرائے
جستن رآسم آب روان ناقه رسوم انکه اثر پسل
وے برزمین ماند از سختی رسیم مصدر منه (ع ف ا
ض ۲) ونوعے از رفتار شتر (ع ف اک ۲) والرسوم
الذی یبقی علی السیر یوماً ولیلة - ارتسام فرمان بدن
وتکبیر آوردن ودعا کردن برچیزے وثوب
مرسم مخطط -

رشم - رَشْم - مهر کردن انبار را (ع ف اض ۲)
رشم مُرَشَّم بین رشم بالتحریک حلف که نخستین برآید

و بوے بردن طعام و حریص شدن بران (ع ض ک ف ۲) ارشم نعت منه و هر چه بروے خطا و شکار باشد - و چیزے اندک نکوهیده و غیث ارشم ای قلیل مذموم - و ارشم البرق ای لمع مثل اوشم رضم - رَضْم - رضام سنگهاے بزرگ (ع) برهم نهند رضمة یکے یقال رَضَم علیه الصخر یرضم بالکسر رضما و رضم فلان بیته بالحجارة - و الرضیم البناء بالصخر - و رضمت الارض اثرتها للزرع - و رضم به الارض ای جلد به الارض - و رضم البعیر بنفسه اذا رمی بها الارض - برفتن مرضوم العصب کنایة تشنیع عصبه -

رطم - رَطْم - درگل افگندن (ع ف ا ض ۲) ارتطام درگل افتادن و درکارے که نتوان ازوے بیرون شدن یقال ارتطم علیه امر - رطوم بالفتح مرد احمق وزن فراخ فرج و رطم الرجل یرطم بالضم ای نکح - و الراطم اللازم للشئ -

رعم - رعام - بالضم آب که از بینی گوسپند رود به حلتے (ع بفتحها) رَعَمتِ الشاة و ارعمت بمعنی شاة رَعوم نعت منه - رُعامی مثل فُعالی فزونی جگر و بالغین المعجمة کذلک - و رعمت الشمس لمے رقبت غیبوبتها -

رغم - رغام - بالفتح خاک و یقال ارغم الله انفه ای الصقه بالرغام و منه حدیث عائشة رضی الله تعالی عنها فی الخضاب اسلمیه و ارغمیه - رُغامی ذکر فی العین و هی ایضا قصبة الرئة - مراغمة خشم کردن

باهم ترغم غضب نمودن رغم ثلث لغات خاک آلود شدن (ع بفتحها) مُرغَمَة مثله قال النبی علیه السلام بُعثتُ مُرغَمَةً - و یقال فعلت ذلک علی الرغم من انفه - و یقال رغم فلان بالفتح اذا لم یقدر علی الانتصاب - و یقال رغم انفی تندر رغما بالفتح و الضم - مُراغَم بالضم و فتح الغین گریزجاے و فرجائے قوله تعالی یجد فی الارض مُراغَماً کثیرا و سعة رقم - رَقْم - نبشتن - و مهر کردن (ع ف ض ۲) قوله تعالی کتاب مرقوم و نوعے از بردها - و کتابة و کتابه کردن ترقیم کذلک - رقمة کرانه وادی و مرغزار مرقومة زمین کم نبات رقمتان دو تندی و دو بازوے ستور رقیات تیرهاے منسوب بموضعے در مدینه یوم الرقم روزے از روزهاے حرب رقم (ک ۲) سخی بنت الرقم الداهیة - و یقال وقع فی الرقم و الرقام - اذا وقع فیما لا یقوم به ارقم ماپسیار راقم ج - و ایضاً حی از تغلب رقیم پشته - و لوح که نامها و قصهٔ اصحاب الکهف بر انجا نبشته است -

رکم - رکم - برهم نشاندن (ع ف ض ۲) ارتکام تراکم لازم فیه و گرد آمدن رکمة بالضم گل گرد آمده ز کام ریگ تودہ - و ابر برهم نشسته مرتکم الطریق جادهٔ راه -

رمم - رَمّ - مرمة - نیکو کردن چیزے باخلل را (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) و خوردن و فی الحدیث البقر تَرُمّ من کل شجر - و یقال کنا اهل رُمّة و رُمّة ثلث لغات فالرُمّ من الاصلاح و الرَمّ من الاکل

واسترمم الحائط مرمت خواه شد مرمّة بالکسر لب گاو وهرچه بایهم باشد و بالفتح لغة فیه - ارتمام خوردن ومالی منه رمّ ولا رمّ ای بدّ بالفتح والضم فیهما - و یقال مالہ رمّ ولا رمّ ای شئ - رمّة بالضم رسن پاره پوسیده رُمم رِمام ج - وبها سمّی ذو الرمّة - و یقال دفع الی برمّته ای بجملته - رمّة بالکسر استخوان پوسیده رِمَم رِمام ج - وبوسیدن (ع ف ا ک ۲) رمیم نعت منه قوله تعالی قال من یحیی العظام وهی رمیم - رمّة بالکسر خاک نمناک - ومغز استخوان یقال ارمّ العظم وناقة مُرِمّ - و یقال جاره بالطمّ والرمّ بکسرهما ای بالمال الکثیر - ونجته رمّاء ای بصیاء - و یقال للشاة اذا کانت مهزولة ما بها رمّ منها مضرب ای کسیر من عظامها لم یُصب فیه مخّ - وارّمّ القوم ای سکتوا - ترمرم بنبا بیدن لب با بجهت سخن رمّام بالفتح نوعے از درختان وگیاه ارمام بالفتح موضعے یرمرم کوهے ورباقالوا لیلم بالام -

رنم - رنم - بفتحتین آواز وسرایدن (ع ک ا ف ۲) ترنم آواز گرداندن ترنیم مثله یقال ترنّم الطائر وترنم القوس - ترنموت ترنم کردن زاد وافیه الواو والتاء کما فی ملکوت -

روم - رَوم - جستن (ع ف ض ۱) ورُوم الحرکة الذی ذکره سیبویه هی حرکة مختلسة مختفاة لضرب من التخفیف وهی اکثر من الاشمام لانها تسمع وهی بزنة الحرکة وان کانت مختلسة مثل همزة بین بین - قول الشاعر (ع) یَرُمُّ رَمَّ اجمال وفارق جیرة + قوله وان رمّ تقطیعه فعولن ولا یجوز تسکین العین قوله تعالی شهر رمضان فمن لحقنی انما هو بحرکة مختلسة ولا یجوز ان تکون الراء الاولی ساکنة لان الهاء قبلها ساکن وکذلک قوله تعالی انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون ولا یهدی یختصمون واشباه ذلک لا یعتبر بقول القراء ان هذا ونحوه مدغم لانهم لا یحصّلون هذا الباب من جمع بین الساکنین فی موضع لا یصح فیه اختلاس الحرکة فهو مخطئ کقراءة حمزة فی قوله تعالی فما اسطاعوا لان سین الاستفعال لا یجوز تحریکها بوجه من الوجوه - ویقال رومت فلانا ورُمت بفلان اذا اجلته بطلب الشئ مرام موضع جستن رامة موضعے در بادیه یقال فی المثل سألونی برامتین شلجما والنسبة الیه رامی علی غیر قیاس وکذلک النسبة الی رام هرمز وهو بلد وان شئت هرمزی - رام نوعے از درخت رومان بالضم نام مردے روم هم من الروم بن عیصو ویقال رومی وروم مثل زنجی وزنج فلیس بین الواحد والجمع الا الیاء المشددة کما بین تمرة وتمر لم تمکن الا الهاء -

رهم - رهمة - بالکسر باران نرم دائم رِهام ج - رهضة مرهوضة نعت منه - وارهمت السحابة ای استمر برهام - ویقال کنانی ارهم جانبی فلان ای فی اخصبها - رهم بالضم نام زنے مُرهَم انچه بر جراحت نهند معرب -

ریم - رَیم - دور شدن (ع ف اک ۲) یقال لا یریم ای لا یبرحه - و یقال رمت فلانا و رمت من عند فلان بمعنی و استخوان که بعد از قسمت جزو در ماند و کور - و پایهٔ نردبان - و فزونی - و فضل یقال لهذا علی ذاک رَیم و یک ساعت دراز یقال قد بقی رَیم من النهار قال فی الجمهرة ابن دُرید عن الاصمعی قال قال ابو عمرو بن العلاء کنت بالیمن فاتیت دار رجل اسأل عنه فقال رجل من الدار اسمک فی الرَیم ای اقعد الدرجة - قال فی الجمهرة و فی السامی ریم بالکسر آهو سپید میز و لا واحد لجمع از آم - و یقال ریم بالرجل و بالساقی اذا قطع به ترییم مقیم بودن بجائے - و تیره بودن و مقیم بودن ابر بے باران ترییم بالکسر و فتح الیاء موضع و مریم مفعل من رام یریم -

ریم - بفتحتین گیاه باهم پیوسته -

رستم - بالضم و فتح التاء و قد تضم اسم جماعة محدثین و الرستمیون جماعة -

رصم - محرکة درشعب تنگ درآمدن -

فصل الزاء

زأم - زَأمة - آواز سخت - و سخت خوردن چیز یرا یقال زَئم به بالکسر ای صاح به و زعم محبولا اذا ذعر زَأم لی فلان بالفتح زأمة اذا طرح کلمة لا یدری احق هی ام باطل - و زأم ای مات - و موت زُؤام بالضم کریه - و از أمته علی الامر ای اکرهته علیه مثل اذأمته -

زجم - زُجمة - وهی بمنزلة نَبأة یقال ما تکلم بزجمة ای بنبسة - و سکت فما زجم بحرف ای ما انیس و یقال ما یعصیه زجمة ای شیأ - زجوم کمان سست آواز

زحم - زحمة - انبوهی یقال زَحمته و ازحمته و ازدحم القوم علی کذا و تزاحموا علیه -

زرم - زَرِم البول - (ک ۲) اذا انقطع و کذلک کل شئ و لا تزرمه غیره قال النبی صلی الله علیه وسلم لا تزرموا ابنی یعنی الحسن بن علی رضی الله تعالی عنهما ای لا تقطعوا علیه بوله و زرم الکلب اذا یبس جحره فی جاعرته ای فی استه - زَرِم (ک ۲) مرد تنگ خوے و بخیل تر زَرِم تنگ کردن و تجیل کردن و یقال زرمت به امّه اذا ولدته - مُزرِم مرد گرفته از زکام مصدر منه -

زدرم - ازدرام - فروخوردن -

زردم - زردمة - موضع الازدرام و فشردن گلو

زعم - زعم - ثلث لغات گفتن (ع ف اض ۲) قال فی المجمل الزعم القول من غیر صحة و لا اعتماد قوله تعالی زعم الذین کفروا ان لن یبعثوا - زعم بالفتح زعامة پذرفتاری زَعیم پذرفتار فی الحدیث الزعیم غارم - زعامة ایضا مهتری زعیم القوم رئیسهم زعامة ایضا سلاح زعم بفتحتین طمع داشتن (ع ک ا ف ۲) ازحام متعدیه - مزعم کارے که بران اعتماد نباشد و یقال فی قول فلان مزاعم تزعم دروغ بر بافتن ناقة زعوم و شاة زعوم اذا کان یشک فیها ابها طرق ام لا فتعبط بالا یدی -

زغم - زغموم - فرو ماندگی در سخن تزغم بالمعجمة خشمگین شدن در سخن گفتن و تزغم الفصیل ای حن حنینا خفیفا -

زقم - زقوم - بالفتح و التشدید طعام که در وے خرما و مسکه باشد زقم خوردن آن (ع ف اض ۲) قال ابن عباس لما نزل قوله تعالی ان شجرة الزقوم طعام الاثیم قال ابو جهل التمر بالزبد تزقمه فانزل الله تعالی انها شجرة تخرج فی اصل الجحیم طلعها کانه رؤس الشیاطین - ازقام فرو خوردن ازقام فرو خوردن تزقم لقمه کردن و افراط کردن در خوردن قال ابن درید الزقوم بالضم واللام الحلقوم زکم - زکام - بالضم بیماری سر و دماغ زکم الرجل یستعمل مجهولا - و ازکمه الله فهو مزکوم - و یقال فلان زکمته ابویه اذا کان آخر ولدهما -

زلم - زلم - بالتحریک (وض اف ۲) تیر قمار ازلام ج - و هو ایضا الذی یکون خلف الظلف - زلم ایضا واحد الوبار و الجمع الازلام - و الازلم الجذع روزگار روزلمت الحوض ملأته (ع ف اض ۲) و یقال هو العبد زلمة بالضم و الفتح مع سکون الثانی و حرکته و زلما بالفتح ای حقا و قدا و خذوا و کذلک یقال فی الامة - و یقال امراة مزلمة زنے که در از نباشد رجل مزلم ای مخفف الهیئة - و قدح مزلم و زلیم الذی اجید قدّه و صنعته و کذا عصا مزلمة - و ما احسن ما زلم سهمه - مزلم ایضا بدخذ ازلمة بالتحریک نشان در درش بز که بر گلو باشد و نشان که بر گوش

باشد آنرا ازنمة گویند بالنون ازلم ازنم نعتان منهما زلمار زنمار مؤنث - زنمت عطاره ای قلّلته - ازلیام زود برگشتن و کوچ کردن - و برپای شدن چیزے - و بلند برآمدن چاشت یقال ازلام النهار ای ارتفع ضحاه -

زمم - زمام - بالکسر مهار و رشته که در چوب بینی شتر بندند و بروے مهار بندند زمام النعل انچه دو ال بروے بندند یقال زممت النعل و البعیر (ع ف اض ۲) زمّ پیش شدن در رفتن و زمّ بالنفه ای تکبر فهو امّ قوم زمّم ای شیخ با نوفهم من الکبر و زمّم الجمال شد للکثرة - و یقال اخذ الذئب سخلة فذهب بها زامّا رأسه ای رافعا و زمّها الذئب و ازدمها بمعنی - زمزمة بفتحتین آواز رعد و کلام المجوس عند اکلهم - زمزم بفتحتین چاہے بمکه و زمزم و عیطل اسمان للناقة - زمزمة بکسر تین جماعتے از مردم - زمزم الجلّة من الابل زمزیم کذلک - و یقال رای من داره زمّم بفتحتین ای قریب - و یقال للوادی وهی زمّم بیّنة ما کان کذا او کذا ای تجاهه و تلقاء و امر بنی فلان زمّم ای قصد مثل امیم - زمم بالضم موضع -

زنم - و یقال هو العبد زنمة - بالفتح و الضم مع سکون الوسط و حرکته ای قدّه قدّ العبید قال الکسائی ای حقا کما مر فی زلمة - زنمة - در وش گوش بز قطع فی الاذن فیترک معلقا و یفعل ذلک بالکرام من الابل وغیرها - یقال بعیر زنم و ازنم و مزنّم

لله الزنم و الزنیم اسمی الله ان صح -

وناقة زَمِّتة وزمار ومزمّتة واما الذی فی الحدیث الضائنة الزمتة فهی الکریمة لان الضان لا زمتة لها وانما یکون ذلک فی المعز - زمیم ومزمم مردیکه بقومے ملحق شده باشد که نه از ایشان بود قوله تعالی عُتُلٍّ بعد ذلک زنیم ویقال هو اللئیم الذی یعرف بلؤمه کما تعرف الشاة بزمتها مُزَمَّم ایضاً شتران ریزه ونام فحلے از نم بطنے از یربوع -

زهم - زَهَم - بالضم پیه زنهان نام سگے زَهِمَ بو گندہ زَهُمَ بوے ریم وچرپس زهم بالتحریک چرب شدن دست و ریم گرفتن (ع ک اف ۲) زهم (ک ۲) نعت منه وقربه مزاهمة نزدیکی یقال زاهم الخمسین ای دانا ها -

زهدم زَهْدَم - نام اسپے - ونام مردے وجرغ وبچۂ باز زَهْدَمان دو برادر از بنی عبس -

زیم - لحم زیم (ک اف ۲) وگوشت متفرق بهر موضع زیم ایضاً نام اسپے - وموضعے -

زهمة - کرجله گردون -

زخم - موضعے وزخمه سخت دور کردآنرا (ع بفتحتین) زخم اللحم گوشت بوسید وگندید (ع ک اف ۲) ازخم مثله زخم نعت منه وفیه زخمة محرکة خاص بلحم السبع او هو ان یکون منتناً کثیر الدسم والزهومة زخار زن بدبو واز دخم الحمل بار را برداشت -

الزراهمة - کعلابطة الغلیظة والعتیقة -

زغلمة - ویضم گمان ودوهم وکینه ودشمنی -

مزلهم - کمشعل سبک -

زام من النهار - ربع روز وزامان من النهار دو ربع یعنی نیمه روز زام ربع هر چیز وشهریست به نیشاپور والعامة تقول جام زوم بالفتح خوردنیست لذیذ مر اهل یمن را که از شیر سازند وبالضم موضعیست در حجاز وناحیه ایست بار مینیه زومان بالضم گروهیست از کردان زومیم فراهم آمده از هر چیز زامات فرقه ها زامة یکے -

فصل السین

سأم - سَأَم - سأمة - سأم - سَآمة - بستوه آمدن (ع ک اف ۲) رجل سَؤُوم نعت منه سئیم کذلک -

ستهم - ستهم - بضمتین کلان سُرین میم زائده -

سجم - سَجُوم - سجام - روان شدن اشک (ع ف اض ۲) انسجام کذلک سَجْم متعد منه (ع ف اض ۲) وک ۲) عین سجوم نعت منه - ارض مسجومة ای ممطورة - واسجمت السمار مثل انجمت - اسجم وهو الجمل الذی لا یرغو -

سحم - سحمة - بالضم سیاهی اسحم نعت منه وعبارت از گیسو وابر وشب سَحام بالضم نام سگے سُحم بفتحتین درخت سمار مثله - اسحمان کسبرتین کوهے -

سخم - سخمة - سیاهی اسخم نعت منه سخام سیاهی دیگ تسخیم سیاه گردانیدن ثوب سُخام المس بالضم جامۂ نرمینه چون خز وقز ومانند آن ریش سُخام قطن سُخام لین المس لا من السواد - سُخام سخامیة خمر نرم خوار سخمة کینه -

سدم - سدم - بفتحتین پشیمانی واندوه (ع

ک (ف ۲) نادم سادم ندمان سدمان نعت یقال هو ابتاع - ویقال مالهم ولا سدم الا ذاک - رکیة سدم بضمتین وسکون ۲ اذا دفنت یعنی آگندہ شد سدم (ک ۲) مخمل غالب شهوت و رجل سدم خشمگین فنیق مسدم فحل دهن بسته سدوم بالفتح شهر قوم لوط -

سرم - سرم - بالضم دبان رودہ کہ مخرج ثفل است

سرجم - سرجم - دراز مثل سلجم -

ساسم - ساسم - درختیست سیاہ -

سرطم - سرطم - دراز -

سطم - یقال فلان فی سطمة قومه - ای وسطهم واشرفهم وبالصاد کذلک اصطمة مثله علی القلب اساطم ج - ومع التاء ایضاً یعنی اساتم بلغة تمیم - اسطم بضمتین میانه دریا سطام بالکسر تیزی تیغ و فی الحدیث العرب سطام الناس ای حدهم -

سعم - سعم - بفتحتین نوعے از رفتار شتر (ع بفتحتین) ناقة سعوم بالفتح نعت -

سقم - سقام - بالفتح بیماری سقم بالضم سقم بفتحتین کذلک مثل حزن وحزن (ع ک ف ۲) فهو سقیم وسقمه الله سقام بیمار فتح سقام نام وادی -

سلم - سلم - دلوکہ یک گوشہ دارد - ونام مردے سلمی نام زنے - ویکے از دو کوہ طی - وحی از دارم سلمة بفتحتین نام مردے از بنی قشیر وہما سلمتان سلمة الشر وسلمة الخیر - سلمة بکسر اللام ایضاً نام مردے وسنگ سلام ج - سلیم بالتصغیر قبیلہ - ونام مردے بوشعلی نام مردے سلمان نام کوہے ونام مردے سلم بفتحتین پیش دادن بہا ومنه بیع السلم وگردن نہادن استسلام مثله ودرخت عضاة سلمة یکے

سلم بالضم والتشدید نردبان سلالیم ج - وربما سمی الغرز بذلک - سلام سلامة بالتشدید فیهما نام مردمان سلم بالکسر آشتی وصلح وهو بفتح وکسر وبذکر ویونث وسلام کردن واسلام ومنه قرأ ابو عمرو وادخلوا فی السلم کافة یذهب بمعناها الی الاسلام وصلح کنندہ یقال انا سلم لمن سالمنی - سلام بالفتح تحیت وبے گزندگی - وگردن نہادن ونامے از نامہاے خداے تعالیٰ - ودرختے وهو بالکسر ایضاً سلامة یکے - وپاکی از عیب ہا سلامان درخت

سلامیات بالضم وفتح المیم استخوان ہاے انگشتان سلامی علی فعالی استخوان کہ در سپل شتر باشد سلم پوست میان بنی وچشم - ونام مردے سلیم مار گزیدہ کانهم تفاءلوا له بالسلامة ودرست - ونام مردے قلب سلیم ای سالم - قال ابن السکیت یقال لابذی تسلیم ما کان کذا وکذا ولابذی تسلمان ولابذی تسلمون ولابذی تسلمین ولابذی تسلمن قال معناه لا والله الذی سلمک ما کان کذا وکذا - ویقال لا وسلامتک ما کان کذا ویقال لا ذهب بذی تسلم یاءش وتثنی ویجمع ایضاً ای اذهب بسلامتک قال الاخفش قوله ذی مضاف الی تسلم وهو نادر لانه لیس شئ من الاسماء یضاف الی الفعل غیر اسما الزمان کقوله تعالیٰ هذا یوم ینفع الصادقین صدقهم

ومثله قول الشاعر (شعر) بآیة تقدمون الخیل زورا کان علی سنابکها مداما + اضاف آیة الی تقدمون سلامة بے گزند و بے عیب شدن - و رهایش یافتن (ع ک اف ۲) یقال سلم فلان من الآفات سلامة - تسلیم رهانیدن یقال سلمه الله من بلیة بے گزند داشتن یقال سلمه الله و سپردن یقال سلم الیه الشئ فتسلمه ای اخذه و گردن دادن بحکم و قضا - و سلام کردن یقال سلم علیه - اسلام بیع سلم کردن - و کار بکسے سپردن یقال اسلم امره له قوله تعالی و من یسلم وجهه الله و بصلح در آمدن - و اسلام آوردن - و فرو گذاشتن تسالم تصالح مسالمة مصالحة - استلام سودن سنگ را لب یا دست استلام گردن دادن یقال سلمت الجلد اسلمه بالکسر اذا دبغته بالسلم - اسلم عرق بین الخضر و البنصر - سلام بالکسر نام آبے -

سلتم - سلتم - بکسرتین و التا رغول - و سختی - و قحط سال -

سلجم - سلجم - با لفتح دراز - سلاجم تیرهاے دراز پیکان و یقال جمل سلجم و سلاجم با لضم دراز و الجمع فیهما سلاجم با لفتح -

سلهم - سلهم - با لکسر نام مردے - سلهم با لفتح نام قبیلة از مذحج مسلهم گونه برگشته اسلهمام گونه برگشتن

سمم - سمّ - با لفتح سوراخ - و زهر و هما با لضم ایضا سموم سمام ج - و زهر دادن و زهر در طعام کردن قصد کردن یقال سمت سمک ای قصدت قصدک

وصلح کردن درمیان دو کس - و سر قاروره را استوار کردن (ع ف اض ۲) سمّ الخیاط سوفار سوزن سموم الانسان و سمامه سوراخ هاے گوش و بینی و دهان مردم سمّ یکے با لفتح و الضم سمام الجسد سوراخهاے بن هر موے و السم ایضا با لفتح کل شئ یخرج من البحر کالودعة و یقال ماله سمّ و لا حمّ غیرک و یضمان - سمّان دو رگ بنی اسپ و سمّت النعمة ای خصّت - سامة خاصة یقال کیف السامة و العامة و جانور زهردار سامّ ابرص کربسه اهل المسمّة خاصه و خویشان اهل المنحاة آنهاکه خویش نباشند فلان یسمّ ذلک الامر با لضم ای یکسره و ینظر ما غوره - سموم با لفتح باد گرم و تونث یقال سمّ یوما با لضم فهو یوم مسموم سمائم ج - قال ابو عبیدة السموم بالنهار و قد تکون باللیل و الحرور باللیل و قد تکون بالنهار - سمامة با لفتح نوعے از مرغان سمام ج - و ایضا ناقة سریعة - سمسم با لفتح روباه و نام موضعے رجل سمسام ای خفیف سریع سمسمانی با لضم ایضا سمسم بکسرتین کنجد سمسمة بکسرتین مورچهٔ سرخ سمامیم ج -

سنم - سنام - با لفتح کوهان اسنمة ج - سنام الارض نخرها و وسطها - اسنمة با لفتح و ضم النون پشته تم - نبت سنم بکسرتین گیاه بلند بعیر سنم بزرگ کوهان و یقال با سنم علی وجه الارض اسنم الدخان ای ارتفع تسنّم برآمدن بر چیزے تسنیم آبے در بهشت

وتسنیم القبر خلاف تسطیحہ یعنی خرپشتہ کردن گور را
سوم - سومۃ - بالضم نشان گوسپند ونشان
مرد حرب تسوم نشان حرب بستن برخود وفی الحدیث
تسوموا فان الملائکۃ قد تسومت - تسویم گذاشتن
حکم بر کسے در مال تا ہرچہ باید کند - ورہا کردن ستور را
بچراد الخیل المسومۃ المرعیۃ والمسومۃ ایضاً
المعلمۃ - قولہ تعالیٰ من الملائکۃ مسومین قال الاخفش
معلمین ویکون مرسلین خلیلم من قولہم سومت الخیل
اذا رسلتہا ومنہ السائمۃ وانما جاء بالیاء والنون
لان الخیل سُوِّمَت وعلیہا رکبانہا وغارت
کردن یقال سَوَّمتُ علیہم اے اغرت علیہم و
عشت فیہم - قولہ تعالیٰ حجارۃ من طین مُسَوَّمۃ ای
علیہا امثال الخواتیم - سام رگ ہاے زرد رکان
سامۃ یکے - ونام مردے - ومرگ ومنہ قولہم
علیک السام ونام پسر نوح عم وہو ابو العرب -
سوام سائم چرندہ سَوْم چریدن (ع ف ض ن)
سائم سائمۃ لغت سوائم ج - اسامۃ بعلف بردن
آوردن ستور را قولہ تعالیٰ فیہ تُسیمون والسُّوم
فی المبایعۃ المکاس یقال ساومتہ سواما اے
ماکستہ مکاسا - واستام علی مکاس کرد وتساومنا
کذلک - وسَمَّکَ بعیرک سیمۃ حسنۃ - وانہ لغالی السیمۃ
وسَمَۃ خسفا ای اولیتہ ایاہ یعنی خواری وذلت
وادم اورا وسامہ ای کلفہ - وسام ای مَرَّ ومنہ
سامت الریح - سیما مقصور علامت ونشان در
روے قولہ تعالیٰ سیماہم فی وجوہہم وقد یجی سیماء

وسیمیاء ممدودین -
سہم - سہم - تیر سہام ج - وبہرۂ سُہمان بالضم ج -
سہم البیت گرداگرد خانہ مُسَہَّم بر ومخطط سہمۃ بالضم
خویشی ونصیب سَہام بالفتح گرمی سموم یقال
سہم الرجل مجہولا اذا اصابہ حر السموم - سُہام
بالضم باریکی وتغیر روے یقال منہ سہم وجہہ
بفتح الہاء وضمہا یسہم بالضم والفتح سہوما وسہاما
شتر بعیر مسہوم لغت منہ وبہ سُہام وابل مُسَہَّمۃ
ساہمۃ ناقۂ باریک ابل سواہم التی غیرہا السفر -
مساہمۃ تیر قرعہ زدن باہم یقال ساہمتہ فسہمتہ
واسہم منہم ای اقرع - استہام اقتراع - تساہم
تقارع - سہم قبیلۂ در قریش وہابلۃ -

سدوم - دیہے منہ قاضی سدوم یا سدم شہرے بجبل
بنو سعد م - کجعفر من بنی مالک بن حنظلۃ
او الیم زائدۃ -
سغم جاریۃ - جماع کرد او را (ع ع بفتحتہا) او ہوان
لا یحب ان ینزل فیدخل ثم یخرج وکشف مرد
بد خوراک وسغم کمعظم وکرم مرد نیک غذا وکودک فربہ
بناز ونعمت پرورده وقد اسغم وسغم بضمہا وغالہ
وغاسغما توکیدان لرغما بلاد او اسغم ابلغ الی قلبہ الاذی
والتسغیم التجریع -
سیغم - کصیغم نام شہرے -
سقطم - کزبرج موش -
سکم - گام نزدیک اذا غتن بسبب سبستی (ع ف
ض ن) سکم کحید لغت منہ وایضاً نام مرد -

مسلحم - کمقشعر گردن کش -
سلعام - بالکسر فراخ حلق کلان شکم و دراز بینی و گرگ باریک و دراز پیفوز و ابو سلعامة کنیته -
سلقم - کجعفر اسد سلاقم کعلابط شله و شتر سخت چابک و دراز بینی سلقمة سائیدن دندان بر دندان و تمت سلقامة بالکسر گرگ ماده -
سنبم - دوده است بمصر -
رغماله سنغماً - اتباع او هو بالشین -

فصل الشین

شآم - الشآم - شهرهاے مذکر و یونث رجل شآمی و شآم علی فعال و شآمی منسوب لا یقال شآم و ما جاء فی الشعر ضرورة فمحمول علی اقتصار اللغة علی ذکر البلد و امرأة شآمیة و شآمیة بالتخفیف فیهما - مشآمة سوے دست چپ و کذلک شآمة یقال قعد فلان شآمةً - و یقال یا فلان شآیم باصحابک ای خذ بهم شآمة - و یقال نظرت یمنة و شآمة - شؤم بالضم بدفال نقیض یمن رجل مشؤم و مشؤوم اشآئم نقیض ایامن و یقال شآم فلانٌ علی قومه یشآمهم فهو شآئم اذا جمع علیهم الشؤم و شئم علیهم فهو مشؤوم قوم شآئیم و العامة تقول فهو میشوم - و تشآرم به فال بد زد بوے تشؤم خویشتن را بشام منسبت کردن اشآمر بشام رفتن -
شبم - شبم - بفتحتین سرما - و سرد شدن (ع ک ا ف ۲) یقال غداة شبمة (ک ۲) و مارشبم - شبام بالکسر چوب پیفوز زبد بزغاله - و حی از عرب شبامان دو رشته بند برقع -
شبرم - شبرم - بالضم دانه مانند نخود و مرد کوتاه و بخیل و نام مردے شبرمان نام جائے -
شتم - شتم - دشنام دادن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) شتیمة دشنام تشاتم تسابّ - مشاتمة مسابة - شتیم مرد ناخوش روے شتامة مصدر منه (ع بضمها) و شتم - شتم - پیه شحمة اخص منه - شحمة الارض سماروغ سپید شحمة الاذن نرمهٔ گوش شحم پیه بسیار خورنده و دارنده شحیم فربه شحامة مصدر منه (ع بضمها) و یقال شحم فلان اصحابه ای اطعمهم الشحم (ع بفتحها) فهو شاحم - شحام پیه فروش شحم (ک ۲) پیه خوار شحم بفتحتین مصدر منه (ع ک ا ف ۲)
شخم - اشخام - بوے گردانیدن شیر و یقال شخم الطعام و شخم ای فسد بالفتح و الکسر و شخمة غیره -
شدقم - شدقم - نام فحل نعمان بن المنذر شد قمیات شتران منسوب بدان فحل و ایضاً فراخ گوشه دهان هیم زائده -
شذم - شیذمان - بضم الذال گرگ -
شرم - شروم - شریم - زن مفضاة یعنی هر دو فرجش یکے شده شرم شاخابه از دریا - و شگافتن و اندک مال دادن (ع ف ا ک ۲) صلته بالملام - غشب شرم گیاه بلند که سرهاے وے خورده شود شارم تیر که گوشهٔ نشانه را بشگافد تشریم خسته بازگشتن صید - و شگافتن و فی حدیث ابن عمر انه اشتری ناقة فرأی بها تشریم الظفار فردها و تشرم ای تمزق

وتشقق - شرمتہ بالضم نام کوہے شرم کفتہ بینی شدن (ع ک ف ۲) اشرم لغت منہ۔
شرذم - شرذمۃ - بکسرتین گروہے از مردم
وپارۂ از ہر چیز ثوب شراذم ای قطع یعنی پارہ پارہ
شظم - شیظم - سخت در اشیظمۃ مؤنث شیظمی جوان
تن آورد اسپ خوش آیندہ۔
شغم - رجل شغموم - وجمل شغموم - بالضم در از
شغامیم ودرازان نیکو صورت۔
شکم - شکم - بالضم پاداش شکم پاداش دادن
(ع ف اض ۲) اشکام کذلک - فاذا کان العطاء
ابتداء فھو شکد بالدال یقال منہ شکدتہ ای جزیتہ
وفی الحدیث انہ صلی اللہ علیہ وسلم احتجم فقال
اشکموہ ای اعطوہ اجرہ - شکیم وہانۂ لگام شکیمۃ
کذلک وگوشۂ دیگ شکائم ج - وفلان شدید الشکیمۃ
اذا کان انفا ابیا وفی المثل ذو شکیمۃ لا ینقاد -
وشکمت الوالی ای رشوتہ - شکم شکیم ایضا گزیدن
مشکم بالکسر نام مردے۔
شلم - شلم - بالفتح والتشدید نام موضعے بشام و
یقال ھو اسم مدینۃ بیت المقدس بالعبرانیۃ وھو
لا ینصرف للعجمۃ ووزن الفعل۔
شلجم - شلجم - شلغم۔
شمم - شمم - بوئیدن شمیم کذلک (ع ک ف ا ض)
قال ابو عبیدۃ (ع ف ا ض ۲) لغۃ - وقولہم یا ابن شامۃ
الکوزۃ کلمۃ معناھا القذف - اشمام بوئانیدن اشتمام
شمیم بوئیدن مشامۃ مفاعلۃ منہ وایضا الدنو من الشیء وحتی یطیر ای

الفرس یقان - ویقال شامم فلانا ای انظر
ما عنده - وشامت الرجل ای قارنتہ ودنوت منہ
تشامّ تقارب - شمام بالفتح نام کوہے وبکسر المیم
ایضا وله رأسان یسمیان ابنی شمام - شمم بفتحتین
بلندی مبنی اشمّ لغت منہ جبل اشمّ وھو الاشمّ
وہی الشمار - اشمام ایضا سر انیخ رفتن وچپ
وراست برگشتن قال الخلیل یقال للوالی
اشمنی یدک وھو احسن من ناولنی یدک - ویقال
عرضت علیہ کذا فاذا ھو مشمّ ای لا یریدہ - اشمام
الحرف ھو ان تشمہ الضمۃ او الکسرۃ وھو اقل
من روم الحرکۃ لانہ لا یسمع وانما یمیز بحرکۃ الشفۃ
ولا یعتد بھا حرکۃ لضعفھا والحرف الذی فیہ الاشمام
ساکن او کالساکن مثل قول الشاعر (ع) ستے
انام لا یوزقنی الکریّ - قال سیبویہ العرب تشمّ القاف
شیأ من الضمۃ والبیت من الرجز فلو اعتدت
القاف بحرکۃ الاشمام لانکسر البیت ولصار ا
من الکامل لان تقطیع رقتی الکری متفاعلن
وذلک من ارکان الکامل - قنب مشیم ای مرتفع
شموم مشک۔
شھم - یقال شھمہ - ای افزعہ - مشھوم مذعور
شہامۃ تیز خاطر وچالاک شدن (ع بضمھما)
فھو شھم لغت منہ ای جلد ذکی الفواد - شیم
خار پشک نر - شہام غول۔
شیم - شامۃ - خال شام ج - مشیم مشیوم ای شیم
باخال شیم ج - وہی ایضا ضرب من السمک -

یہ اسکین نسخہ ہم سے منسلک ہے اور اس کی تصحیح اور تحشیہ کا کام جاری ہے

وما لها شامة ولا زهراء ای ناقة سوداء ولا بیضاء
شوم بالضم سیاهان یقال نبات الخاض شوهما
وحضارها ای سوداها وبیضاها وروی ابو عمرو شیهما
شیمة پوستے کہ بچہ در وے باشد در رحم شائم ج
شیم و رشیام کردن و برکشیدن شمشیر و هو من الاضداد
وسرد و انگریستن مابید باران در برق وحزان
(ع ف اک ۲) وتشیم الضرام ای دخله - وانشام
الشئ ای صار منظورا الیه - انشیام در آمدن در چیزے
شیمة بالکسر خوے - وخاک برکنده از زمین رشیم
ج - اشیمان نام و دو موضع اشیم نام مردے -
شجم - بضمتین بلاہاے بد وکلان وبفتحتین ہلاک
شجعم - کجعفر شیر و دراز و تن مردم یا گردن او -
شطم امرأته - جماع کرد آنرا (ع ف اض ۲)
شعم بالفتح میان مردم آشتی کنانیدن
شعوم بالضم دراز -
شعثم بن حیان - شعثم بفتح مصرد ابن اصیل محدث
وذویب بن شعثم او شعثن بالنون صحابی و
قول مهلهل یوم الشعثین لم یفسره والظاهر انه
موضع کانت به وقعة -
شقم - بضمتین نوعے است از خرما وهو البرشوم
شقمة یکے -
شتم - فراشیدن (ع ف اض ۲) وبضمتین گوشها
بریده و رمی فشتم کیسوے پوست پاره شد -
وبیطار شتمه کشلة زنة ومعنی یعنی اخگر ہاے او میبرد
شتم - کجندل ابو عاصم او ابو سعید السهمی صحابی

او هو بالیاء -
شتخم - کجعفر دحل فربه -
شنعم - کجعفر دحل دراز -
رغمانة شنعنعا - کجعفر دحل اتباع او هو بالسین -
شنقم - کجعفر دحل اندک -
شاهسرم - ویقال بالفاء نوعیست از ریحان

فصل الصاد

صتم صتم - درشت عبد صتم - جمل صتم رجل صتم
بسکون التاء وتحریکها والجمع صتم - ناقة صتمة -
ویقال الف صتم بالتسکین ای تام - ومال صتم -
واموال صتم بالضم ای تام - والحروف الصتم ما عدا الزوائد
تصتیم تمام گردانیدن یقال الف مصتم ای مکمل -
وشئ مصتم ای محکم -
صحم - اصحم - سیاہی کہ بزردی زند اصحمة نام مردے
صحارة از تره ہا بلدة صحار گردناک اصحام
زرد رنگ شدن وزرد شدن تره -
صخم - یقال اصطخمت فانا مصطخم ای قائم منتصب
صدم - صدم - کوفتن (ع ف اک ۲) مصادمة
تصادم اصطدام باہم کوفتن وبرزدن صدمتان
بکسر الدال دو کرانه بیشانی وفی الحدیث الصبر
عند الصدمة الاولی یعنی الصبر یحمد عند اول الرزیئة -
صدام بالکسر حباریی در سر ستور باشد والعامة
تضمه وهو القیاس -
صرم - صرم - چرم مغرب وبریدن (ع ف اک ۲)
وسخن را قطع کردن یقال صرمت کلامه ای قطعته

والاسم الصرم بالضم و بریدن درخت خرما ازین
اصرام وقت بریدن درخت شدن - و درویش
شدن یقال اصرم الرجل اذا افتقر - اصطرام بریدن
انصرام تصرم بریده شدن و تصرم ای تجلد -
تصارم ای تقاطع - تصریم پاره پاره کردن کوه را
و بریدن درخت را ناقة مُصَرَّمة شتر پستان بریده
مصیر شیر صرم بالکسر خانه های مردم جمع بیکجا
اصرام اصارم ج - صرمة بالکسر یک گله شتر مقدار
سی صدد - و یک پاره ابر صرم (ک اف ۲) ج -
اصرمان گرگ و زاغ صرمار دشت بی آب صرام
بالفتح و الکسر ریزه های درخت بریده صرام بالضم
باقی ماندهٔ شیر که بار دیگر دوشیده شود - و نامے
از نامهاے حرب - و سختی تصرم بالکسر و اسم خشاوه
صارم تیغ برّان رجل صارم مرد پر جلد صرامة
مصدر منه (عع بضمهما) صریم شب تاریک - و صبح
و هو من الاضداد و بریده قوله تعالی فاصبحت
کالصریم ای احترقت فاسودت - صریمة غریمت
برکارے و پارهٔ ریگ تو ده جدا یقال افعی صریمة
و پارهٔ از طاقستان و سلمستان - و زمین درودهٔ
کشت صیرم درشبانروزی یکبار خوردن یقال
فلان یاکل الصیرم -
صکم - یقال صَکَمَتهُ ای ضربته و دفعته - صکمة
کوفتن سخت یقال صَکَمَتهُ صوالکم الدهر و یقال الفرس
یصکم اذا عضّ علی لجامه و تدرأسه -
صلم - صَلَم - گوش ازبن برکندن (عع ف اک ۲)
رجل اصلم لغت منه - مُصَلَّم گوش ازبن بریده و
یقال للظلیم مُصَلَّم الاذنین و انه کذلک خلقة -
صلامة بالکسر گروهے از مردم صلامات ج صلیم
و اهیه - و شمشیر اصطلام ازبن برکندن -
صلخم - اصلخمام - برپاے ایستادن -
صلخدم - صَلَخْدَم - شتر استوار میم زائده -
صلدم - فرس صلدم - بکسرتین اسپ استوار
صَلْدَمة مؤنث - راس صُلادم بالضم سرسخت
صَلادم بالفتح ج -
صلقم - صلقمة - برهم زدن دندان ها و یقال
فیه میم زائدة -
صمم - صمام - بالکسر سرببند قارورہ تقول
صممت القارورة ای سددتها (عع ف اض ۲)
و اصمت القارورة ای جعلت لها صماما - صمم
بفتحتین کری (عع ک اف ۲) اصمّ نعت منه صُمّ
ج - حجر اصم ای صلب مُصْمَت - صمّ ناشنودن اصمام
کرکردن - و کرشدن و کریافتن کسے را تصامم
خویشتن را کرساختن یقال اصمه الله فصم و اصم
ایضاً بمعنیً - و یقال صَمَتَ حصاةٌ بدم ای الدمار
کثرت حتی لو القیت حصاة لم یسمع لها وقع لانها
لا تقع علی الارض - و یقال صَمامِ صمامِ ای تصامّوا
فی السکوت - صَمّار فتنه و داهیه و یقال الداهیة
صُمّی صمام مثل قطام ای زیدی و قول امری القیس
صُمّی انبة الجبل لهذا المعنی - شهر الله الاصم ماه
رجب قال الخلیل انما سمی بذلک لانه لا یسمع فیه

صوت مستغیث ولا حرکۃ قال ولا قعقعۃ سلاح لانہ من الاشہر الحرم - ویقال صمہ بالعصا ای ضربہ بہا - وصمم صداہ ای بلک (ع ف اض ۲) وقولہم اشتمل الصماء ای اشتمل الشملۃ التی تعرف بہذا الاسم لان الصماء ضرب من الاشتمال وہو ان یرد الکساء عن یمینہ علی یدہ الیسری وعاتقہ الایسر ثم یردہ ثانیۃ من خلفہ علی یدہ الیمنی وعاتقہ الایمن فیغطیہما جمیعا وعند الفقہاء ہو ان یشتمل بثوب ثم یرفعہ من احدی جانبیہ فیضعہ علی منکبیہ فیبدو منہ فرجہ - صم بالکسر نام شیر و داہیہ صمۃ مرد دلیر - ومار نر صمم ج - دربد بن الصمۃ نام مردے صمیم الشیء خالصہ ولبتہ یقال ہو فی صمیم قومہ وصمیم اعز العرب اشدہما - صمان بالفتح زمین درشت ونام جائے صمصام صمصامۃ تیغ برآن کہ باز نگردد ونام شمشیرے م - تصمیم گذشتن در کار و در غربت وگذشتن شمشیر از انچہ بروے آید از استخوان و آہن وجز آن فاما اذا اصاب السیف المفصل یقال طبق ولا یقال صمم وگزیدن و دندان فرو بردن رجل صمصم بالکسر مرد درشت گذارہ یا بسیار دن شو -

صنم - صنم - بفتحتین ت اصنام ج - ویقال انہ معرب شمن -

صمیم - صمیم - خالص ہر چیزے از نیکی و بدی ویقال الممازفیہ زائدۃ - صمیم ایضاً شتر بدخوے والذی لا ینثنی عن مرادہ -

صوم - صوم - روزہ - و درخت بلغت بذیل واحدہا صومۃ وکلیسائے ترسایان - و سرگین شتر مرغ - و روزہ داشتن قیام مشلہ وایستادن بے کار یقال صام الفرس ای قام بلا اعتلاف ومیان روز راست ایستادن یقال صام النہار وایستادن باد - وخاموش شدن و منہ قولہ تعالی وندرت للرحمن صوما قال ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما ای صمتا - قال ابو عبیدۃ کل ممسک عن طعام او کلام او سیر فہو صائم و قوم صوم وصیم بالتشدید رجل صوام ایضاً وقیل صائمۃ وصیام ایضاً - ومصام الفرس ومصامتہ موقفہ -

صئم - بسیار آب نوشید (ع ک ف ۲) صائم تشنہ وصائم الجیش علیہم شکر را بر آنان انہونی کرد (ع بفتحتہا)

صذوم - لغۃ فی سذوم یقال ہذا قضار صذوم وسذوم ولا یقال بالدال المہملۃ -

الاصطمۃ والاسطمۃ - معظم الشیء ومجتمعہ او وسطہ -

اصطمۃ - بالضم نان خزیر -

صیقم - بالقاف کحیدر ببو -

صلصام - بالکسر اسد و دلیر اصلم صلب -

صیمم - کقلب بسیار سخت فراہم اندام -

فصل الضاد

ضبرم - ضبارم - شیر سخت خلقت -

ضئضم - ضئیضم - شیر مثل ضیغم ابدلت غینہ ثاء ومنہم من یقول صبثم بالباء من الضبث وہو القبض

والمیم زائدة۔

ضجم۔ضجم۔بفتحتین کژی (ع ک اف ۲) وان یمیل لانف الی احدی جانبی الوجه وهو علاج احد المنکبین تضاجم الامر بنهم ای اختلف۔ اضجم کژبینی و کژکتف متضاجم کژدهان وضبیعة اضجم قومے از عرب۔

ضخم۔ضخم۔ستبر از هر چیزے ضخمة مؤنث ضخمات بالتسکین ج۔لانه صفة وانما یحرک اذا کان اسما مثل جفنات وتمرات ضخامة ضخم (ک اف ۲) مصدر منه (ع بضمهما) فهو ضخم وضخام بالضم وهم ضخام بالکسر وهذا اضخم منه وقد شدد آخره فی الشعر کقول رویة (شعر) ثمة جئت جئیة اصما۔ضخما یحب الخلق الاضخما۔ لانهم اذا وقفوا علی اسم شددوا آخره اذا کان ما قبله متحرکا یقولون هذا محمد وعامر وجعفر۔ضخوة عظامة المرأة یعنی بالشیخوخة سرین که زنان بند بالکلان نماید۔

ضرم۔ضرام۔بالکسر فروغ آتش وهیزم ریزه ضرمة بفتحتین نیم سوخته یقال ما بها نافخ ضرمة ای احد ضرم ج۔ضریم سوخته ویقال ضرم الشئ ای اشتد حره۔ وضرم الرجل اشتد جوعه۔ وضرمت النار واضطرمت وتضرمت ای التهبت۔ اضرام تضریم فروزانیدن وتضرم علیه بخشم شد بروے فرس ضرم (ک ۲) شدید العدو۔ ضرم ایضا گرسنه و چوزهٔ عقاب۔

ضرزم۔ضرزمة۔سخت گزیدن ودندان فرو بردن افعی ضرزم بکسرتین لغت منه۔ناقة ضرزم اندک شیر کلان سال۔

ضرغم۔ضرغامة۔شیر ضرغام کذلک۔ وضرغم الابطال شیری نمودند دلیران۔

ضغم۔ضغم۔گزیدن (ع بفتحهما) ضغامة بالضم گزیده واندانخته ضیغم گزنده وشیر۔

ضمم۔ضم۔فراهم آوردن چیزے را چیزے انضمام فراهم شدن یقال ضم الیه فانضم۔ضامه وتضام القوم۔ واضطمت علیه الضلوع ای اشتملت اضامة من الکتب الاضبارة یعنی پشتواره یقال جاء فلان باضامة من کتب۔ والاضامة الجماعة ویقال للفرس سابق الاضامیم ای الجماعات۔ ضمام بالکسر آلت فراهم آوردن اسد ضامم بالضم ای یضم کل شئ ضمضم مثله۔ وایضا غضبان ونام مردے۔

ضیم۔ضیم۔ستم کردن (ع ک اف ۲) فهو مضیم وستضام ای مظلوم وقد ضمت ای ظلمت مجهولا وفیه ثلث لغات ضیم وضیمة وضوم کما قیل فی بیع ضیم بالکسر کرانه کوه۔

ضبثم۔کجعفر وعلابط اسد وضبثم بن ابی یعقوب تابعی

ضجعم۔کقنفذ وجعفر بد رقبیله وهم الضجاعم والضجاعمة کانوا ملوکا بالشام زاده ها رالنبشته۔

ضرسام۔بالکسر آبیست معروف ضرسامة بالکسر مرد سست فرومایه ناکس۔

ضرصم۔کجعفر اسد ودرندهٔ نر۔

ضرطم۔کزبرج کلان شکم والضراطمی بالضم

سن الارکاب بانۂ سطبر برآمدہ۔
ضمام یضوم ضوماً۔ لغۃ فی ضام یضیم ضیما۔
ضہرم۔ کز برج ناکس۔

فصل الطاء

طحم۔ طحمۃ اسیل۔ معظمہ طحمۃ اللیل کذلک۔ و یقال اتانا طحمۃ من الناس ای جماعۃ۔ طحمار نوعے ازگیاہ و رجل طحمۃ مثال ہمزۃ شدید العراک۔
طحرم۔ طحرمت السقاء۔ وطحرتہ ای ملأتہ وکذلک القوس اذا وترتہا۔
طخم۔ طخمۃ۔ بالضم سیاہی نوک بینی گبش اطخم و فرس اطخم لغۃ فی ادغم۔
طرم۔ طرم۔ بالکسر مسکہ وعسل طریم بفتح الیاء ابرسطبر طرامۃ بالضم کبودی دندان یقال طرمت اسنانہ واطرمت ایضاً۔ طارمۃ خانہ از چوب معرب طارم۔
طرخم۔ اطرخم۔ ای شیخ بانفہ وتعظم۔ وشاب مطرخم ای حسن تام۔
طرسم۔ طرسم۔ سرفرو برد وطلسم مثلہ۔
طرہم۔ اطرہمام۔ باعتدال کوالیدن شاب مطرہم نعت منہ۔
طسم۔ طسم۔ قبیلۂ از عاد۔ وناپدید شدن راہ (ع ک اف ۲) طواسیم طواسین بعضے از سورت ہائے قرآن جمعت علی غیر قیاس والصواب ان یجمع بذوات فیقال ذوات طسم۔ وذوات حم۔
طعم۔ طعام۔ بالفتح خوردنی وگندم طعم بالضم خوردنی وفی الحدیث کما تخرج صدقۃ الفطر عند عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صاعا من طعام او صاعا من شعیر۔ طعم بالفتح مزہ و اشتہائے طعام یقال لیس لطعمہ وما ہو بذی طعم وخوردن طعم بالضم چشیدن (ع ک اف ۲) طاعم نعت من المغنیین قولہ تعالیٰ فاذا طعمتم ای اکلتم وقولہ تعالیٰ ومن لم یطعمہ ای لم یذقہ۔ ویقال قل طعمہ ای اکلہ۔ طعمۃ بالضم خورش یقال جعلت ضیعتی طعمۃ لہ ووجہ کسب یقال فلان عفیف الطعمۃ وخبیث الطعمۃ ای الکسب ویقال فلان حسن الطعمۃ بالکسر والشرۃ ایضاً۔ استطعام طعام خواستن وتلقین خواستن امام در قرأت وفی الحدیث ان استطعمکم الامام فاطعموہ ای اذا استفتح فافتحوا علیہ۔ اطعام خوراندن ورسانیدن درخت میوہ را یقال اطعمت النخلۃ اذا ادرک ثمرہا۔ اطعام وہو افتعال مزہ گرفتن غورہ ویقال اطعمت المبسرۃ۔ مستطعم الفرس بفتح العین جحافلہ۔ ورجل مطعم بکسر المیم شدید الاکل وبالضم مرزوق۔ مطعمۃ بفتح العین وکسرہا کمان قال الشاعر۔ وفی الشمال من الشریان مطعمۃ کبدا رفی عجسہا عطف وتقویم۔ مطعام بالکسر پیاز طعام دہندہ قال الفراء یقال جزو طعوم وطعیم اذا کان بین العتۃ والسمینۃ۔ وقولہم تطعم تطعم ای ذق حتی تشتہی وتاکل۔ مطعمان دو انگشت پیش ہر مرغے
طغم۔ طغام۔ بالفتح فرومایہ واحدہ وجمعہ سواء وفرومایۂ مرغان طغامۃ واحدہا للمذکر والمؤنث

سوار مثل نعامة ولا یعرف له اشتقاق۔

طلم۔ طلمة۔ بالضم کوہاج وفی الحدیث انه علیه السلام مر برجل یعالج طلمةً لاصحابه فی سفر قد عرق فقال لا یصیبه حر جهنم ابداً۔

طلخ۔ اطلخم۔ ای شمخ بانفه مثل اطرخم۔ واطلخم اللیل ای اسحنک۔ طلخام بالکسر موضعیست وبالحاء ایضاً ومادهٔ فیل طلخوم بالضم آب بے مزه۔

طلمم۔ طلم۔ دراناشتن (عع ف اض ۲) یقال فوق کل ذی طائفة طائفة وبریدن موے طلوم گره زدن موے را الطامة روز قیامت اطلام وقت بریدن موے وپشم شدن استطام کذلک تطلیم برشاخ درخت فرود آمدن مرغ طلیم نرم نرم رفتن ودویدن (عع ف اک ۲) رجل طلطم بکسرتین کنکلاج طلطامی بالضم مثله۔ طلم بالکسر دریا یقال جار فلان بالطم والرم بالمال الکثیر۔

طلهم۔ فرس مطلهم۔ ورجل مطلهم۔ تمام الخلق وهو التام من کل شئ۔ وجبه مطلهم ای مدور تام ومنه الحدیث فی وصف النبی صلی الله علیه وسلم لم یکن بالمطلهم ولا بالمکلثم ای لم یکن بالمدور الوجه ولا بالمؤجن ولکنه مسنون الوجه۔ ویقال تطلهمت الطعام اذا کرهته۔ وما ادری ای الطلهم هو ای ای الناس طلهان بالفتح نام مردے۔

طلیم۔ طامه الله علی الخیر طلیمه۔ ای جبله مثل طانه۔

طلحلة۔ بالکسر ابر یقال ما فی السماء طحلة ای غیم۔

طلخارم۔ کعلابط مرد خشمگین۔

طرثمة۔ از خشم یا گردن کشی سر فرود آوردن

طرحوم۔ بالضم دراز وآب مزه برگشته۔

طرشمة۔ تاریک شدن یقال طرشم اللیل۔

اطرغم۔ گردن کشی کرد۔

طلحام۔ بالکسر موضعیست طلحوم بالضم آب مزه برگشته

طومة۔ بالضم مرگ وبلا ومادهٔ باخه۔

فصل الظاء

ظام۔ ظأم۔ مثل ظأب وهو الکلام والجلبة

ظلم۔ ظلم۔ مظلمة۔ ستم کردن (عع ف اک ۲) وضعه وضع الشئ فی غیر موضعه وقوله تعالی ولم تظلم منه شیأ ای ولم تنقص۔ ویقال من اشبه اباه فما ظلم۔ وفی المثل من استرعی الذئب فقد ظلم۔ ظلامة ظلیمة مظلمة بکسر اللام داد خواهی تظلمنی فلان ای ظلمنی مالی۔ وتظلم منه فریاد کرده شد از وے وتظالم القوم۔ تظلیم تظلم نسبت کردن انظلام اظلام ستم کشیدن واحتمال کردن وفی الافتعال منه ثلث لغات منهم من یقلب التاء طاء فیظهر الظاء والطاء جمیعا فیقول اظطلم ومنهم من یدغم الظاء فی الطاء فیقول اطلم وهو اکثر اللغات ومنهم من یکره ادغام الاصلی فی الزائد فیقول اظلم۔ ظلیم مثال فسیق بسیار ستم ظلمة بالضم تاریکی خلاف النور وبضم اللام لغة فیه ظلم ظلمات ج۔ ظلمات بفتح اللام وسکونها کذلک۔ اظلام تاریک شدن قالوا اما اظلم وما اضواه وهو شاذ۔ واظلم وظلم بالکسر بمعنی۔ ودر تاریکی شدن۔

قوله تعالی فاذا هم مظلمون - ظلام بالفتح تاریکی و اول شب ظلام شب تاریک و تاریکی ویقال لقیته ادنی ظلم بالتحریک ای اول کل شئ او اقرب وقیل اول ذی ظلمة بضمتین ای اول شئ یسد بصرک فی الردیة - وقیل ثلث من لیالی الشهر اهلالی ثلثین الذرع ظلم لانظلامها علی غیر قیاس لان قیاس ظلم بالسکون لان واحدتها ظلمار - مظلوم شیر که پیش از جغرات شدن خورده شود ظلیم ظلیمة کذلک یقال منه ظلم وظلم ظلما اذا سقی سنة قبل ان یرد ویخرج زبده وظلمت البعیر ای نحرته من غیر داء - وظلم الوادی اذا جاوز المارحده - وارض مظلومة ای لم تحفر قط ثم حفرت - وذلک التراب ظلیم وهو ایضا شتر مرغ نر ظلمان بالکسر والضم ج ظلم بالفتح آبداری دندان و درخشندگی آن ظلوم بالضم ج - اظلم جایگاه ہے -

ظعام - بالکسر رسن که پالان بدان بندند - ظعمة - بفتحتین آشامی از شیر که مسکه آن نکشیده باشند

فصل العین

عجم - عجام - درمانده

عتم - عتمة - وقت نماز خفتن و بعد از غلیت شفق از تمت اول شب - وباقی شیر که بعد از دوشیدن فرود آرد دستوره پستان یقال حلبنا عتمة - عتوم هی لاتدر الا عتمة - ویقال عتم اللیل یعتم وعتمة ظلامه عتم درنگ - تاخیر کردن (ع ف اک ۲) یقال جاء نا ضیفا عاتما وقری عاتم ای محبس لبعی - وعتم قراه واعتم وعتم اذا بطا وعتم عن الامر ای کف - وما عتم ای فعل کذا ای مالبث - وضربه وحمل علیه فما عتم ای فما احتبس فی ضربه والعامة تقول ما عتب ویقال اعتمنا من العتمة کما یقال اصبحنا من الصبح تعتیم بوقت عتمه رفتن عتم بالضم وبضمتین زیتون دشتی -

عثم - عثم - کژ بسته شدن استخوان شکسته (ع ف اک ۲) وکژ بستن لازم متعد وسست دوختن توشه دان را اعثام کذلک عثمثمة ناقة استوار عثمثم مذکر وشیر وفی المثل الا اکن صناعا فانی اعثم ای ان لم اکن حاذقا فانی اعمل علی قدر معرفتی - ویقال خذ هذا فاعثم به ای استعن به - جمل عیثوم شتر بزرگ وپیل ماده - وکفتار عیثام درختی عثمان نام مردے وبچه شوات -

عجم - عجم - بن ومغزه مثل عجب وهو الصعص وشتران خرد سال عجوم ج ودندان فرو بردن - برچوب وجز آن بجهت دانستن سختی و سستی آن (ع ف اض ۲) ویقال عجمت عوده ای بلوت امره عواجم دندان ها ویقال هو المعجم اذا کان عزیز النفس والثور یعجم قرنه اذا ضرب به الشجرة یبلوه وجنایند شمشیر بجهت تجربه - ونقطه نهادن بر حرف یقال اعجمت الحرف وعجمته ولا یقال اعجمت الحرف ومنه حروف المعجم ومعناه حروف الخط المعجم کما تقول مسجد الجامع وصلوة الاولی ای مسجد الیوم الجامع وصلوة الساعة الاولی - والعجم ایضا بمعنی الاعجام

* قوله الجوهری الاصل عجمت وهم ان -

مثل المخرج والمدخل - ویقال اعجمت الکلام ای صیرته عجمیا خلاف اعربته - عجم بفتحتین دانه خرما و تلک انگور و مانند آن عجمة یکے - وغیر عرب از مردم عجمی یکے عجم بالضم خلاف عرب - ویقال فی لسانه عجمة بالضم یعنی عجمیت عجمة ایضاً آخر ریگ تودہ عجمة بالتحریک ایضاً درخت خرما کہ از تخم رستہ باشد عجمات ج - وصخرہ ہاے سخت ابل عجم بضمتین والتشدید شتران کہ بخورند خار از شورہ خرسند شوند عجار چہار پاے - وفی الحدیث جرح العجماء جبار وسمیت بذلک لانہا لا تتکلم فکل من لا یقدر علی الکلام اصلا فہو اعجم ومستعجم عجم ایضاً آنکہ سخن پیدا و فصیح نتواند گفتن واگرچہ از عرب باشد عجمار مؤنث منہ اعجمان مثنی اعجمون اعاجم ج - وقولہ تعالیٰ ولو جعلناہ قرآنا اعجمیا ای منسوبا الیہم بلسانہم وقولہ تعالیٰ ولو نزلناہ علی بعض الاعجمین ویقال لسان اعجمی وکتاب اعجمی ولا یقال رجل اعجمی فتنسبہ الی نفسہ الا ان یکون اعجم واعجمی بمعنے واحد مثل جلّ وقعسر وقعسری ہذا اذا ورد وردا لا یمکن ردہ - اعجم ایضاً موجے کہ آواز او شنوہ نشود ومنہ یقال صلوۃ النہار عجماء لانہ لا تجہر فیہا القراءۃ ناقۃ عجمة ای سمینة وقویة علی السیر - وما عجمتک عینی منذ کذا ای ما اخذتک - ویقال رأیتہ فعجمت عینی نعجمہ کما تعرفہ وباب منع ای مثقل - واستعجم علیہ الکلام ای استبہم - عجمجمة ناقۃ استوار -

عجرم - عجرم - بالکسر کوتاہ سخت اندام عجارم

بالضم مرد سخت استوار ورجا کنی عن الذکر بذلک عجرمة درختے عجرمة بالفتح شافتن -

عدم - عدم - بفتحتین نیستی وگم کردن (ع ک ا ف ۲) ودرویشی عدم بالضم مثلہ اذا ضممت اولہ خففت اذا فتحت ثقلت وکذلک الجدد والجدد والصلب والصلب والرشد والرشد والحزن والحزن - اعدام نیست گردانیدن - ودرویش شدن - فہو معدم وعدیم - ویقال ما یعدمنی ہذا الامر ای ما یعدو - عدائم بالفتح نوعے از رطب کہ در مدینہ باشد عدامة نام آبے عندم چوب بقم ویقال دم الاخوین وآن نوعیست از رنگہا ودارویہا -

عذم - عذم - گزیدن وخوردن بسختی (ع ف ا ک ۲) فرس عذم (ک ۲) لغت وملامست کردن والاسم العذیمة عذائم ج - ودفع کردن از خود یقال عذمہ عن نفسہ ای دفعہ -

عرم - عرم - (ف ا ک ۲) بندہاے آب لا واحد لہ من لفظہ وقیل واحدہ عرمة - عرم گوشت از استخوان باز کردن ودرخت خائیدن ستور (ع ف اض ۲ و ک ۲) عرام بالضم استخوان گوشت روے باز کردہ ودرخت خائیدہ وشوخی کردن مصدر منہ یقال عبی عارم بین العرام عرم (ک) مثلہ - تعرم ای تفرق یعنی گوشت از استخوان باز کرد اعرم آنکہ در روے سیاہی وسپیدی باشد عرم بالضم ج - وبیضہ ہاے سنگ خوارجیۂ غبرا مار سیاہ سفید قطیع اعرم رمہ کہ در روے بز

و گوسفند آمیخته باشد عرمة بالضم سفیدی لب گوسفند عرمة بفتحتین ریگ تودہ - وخرمن کوفته گرد کرده عرمة مصغراً ریگ تودۂ کم - عرمرم لشکر بسیار عرام الجیش بالضم بسیاری لشکر - عرنم - عرنمة - نوک بینی یقال کان فی لک علی رغم عرنمته وعرنبته بالباء وعرشته بالشار ایضاً اے علی رغم انفه -

عردم - عردام - بالکسر شاخے کہ بروے خوشہ ہا باشد -

عرزم - عرزم - بفتحتین چیزے گرد سخت - اعرنزام گرد آمدن -

عرہم - جمل عراہم - مثل جراہم وناقة عراہمة اے ضخمة -

عزم - عزم - بالفتح والضم عزیمت وآہنگ کردن (ع ف اک ۲) ودل نہادن برچیزے قولہ تعالیٰ ولم نجد له عزماً ای صریمة امر اعتزام قصد کردن اعتزمت علی کذا وعزمت بمعنی وبرجادہ راہ رفتن وعزمت علیک بمعنی اقسمت علیک - عزائم السنون ہا - عوزم ناقۂ کلان سال وگندہ پیر -

عسم عسم - بفتحتین خشک شدن کف وقدم وکژشدن آن (ع ک اف ۲) اعسم عسماء نعت منه عسم بالسکون طمع داشتن (ع ف اک ۲) یقال ہذا الامر لا یعسم فیه ای لا یطمع - وما لی فیه معسم ای مطمع ودر آمدن درمیان جنگ وصف حرب بے باک - وکسب کردن - یقال فلان یعسم ای یجتہد ویعمل نفسه فیه - اعسام داون انچہ مطموع باشد والاعتسام ان تقبض الشار دیاتی الراعی فیلقی الی کل واحدة ولدہا - عاسم نام موضعے عشم عشمة - بفتحتین مثل عشبة پیری وخرفی یقال شیخ عشمة وعجوز عشمة ای ہمة وہمة - عشم بفتحتین نان خشک عشمة پارۂ نان خشک علی عشم ریگ تودہ عیشوم شورگیاہ خشک شدہ عیشومة عصم عصیم - باقی ماندۂ اثر خنا وقطران ومانند آن بردست عصم بالضم مثله عصمة بالکسر بازداشتن یقال عصمه الطعام ای منعه من الجوع ونگاہ داشتن ازگناہ وخوف کسے را یقال عصمته فانعصم - عضم ورزیدن (ع ف اک ۲) اعتصام چنگ درزدن قولہ تعالیٰ واعتصموا بحبل الله جمیعاً ای تمسکوا - وقولہ تعالیٰ لا عاصم الیوم من امر الله بجوزان براد لا معصوم ای لا ذا عصمة ابو عاصم کنیت پست عیصوم بسیار خوار وبالضاد المعجمة ایضاً - عصمة بالضم حمیل - وسپیدی وبازوے آہو ومانند آن اعصام ج - معصم بالکسر جاے دست برنجن - غراب اعصم زاغ کہ بوک بال او سپید باشد اعصم ایضاً آہو درنگ کہ بازوہا سپید وار وعصماء مؤنث - عصام بالکسر بند مشک ودال کہ بوے بردارند مشک را - ونام حاجب نعمان بن المنذر وفی المثل کن عصاماً ولا تکن عفاماً اعصام بند ساختن مشک را - وبر رحل یا زین

چیزے ساختن کہ راکب دست بروے زند تا نیفتد - و دست در آن چیز زدن از خوف افتادن اعتصام استعصام کذلک و ملازم و یار و رفیق خود بودن عواصم دیہاے الطاکیہ -

عضم عَضْم - سر آماج - و بیل گندم پاک کن و قبضۂ کمان - و دو مغزۂ شتر اعضمۃ ج -

عظم عَظْم - استخوان عظام ج - و چوب رحل عظامۃ بزرگ شدن عظم (ک ف ۲) مثلہ (ع بضمہما) فہو عظیم و عظام بالضم - و عُظم الشیٔ بالضم بزرگی و بیشتری چیزے و یقال فی التعجب عُظُمَ البطنُ بطنک بمعنی عَظُمَ انما ہو مخفف منقول و انما یکون ذلک فیما کان مدحا او ذما و کل ما حسن ان یکون علی نعم و بئس صح تخفیفہ و نقل حرکۃ اوسطہ الی اولہ و ما لا یحسن لم ینقل و ان جاز تخفیفہ تقول حسُنَ الوجہ وجہک و حُسْن الوجہ وجہک بالنقل و حُسْنَ الوجہ وجہک منقولا و لا یجوز ان تقول قد حَسُنَ وجہک کما تقول نعم الوجہ لانہ لا یصلح فیہ نعم و یجوز ان تخففہ فتقول قد حَسْن وجہک فقس علیہ اعظام تعظیم بزرگ کردن و بزرگ داشتن تعظم بزرگی نمودن استعظام بزرگ شمردن - و بزرگی نمودن و یقال تعاظمہ امر کذا - و اصابتہ عظیمۃ لا یعاظمہ شیٔ ای لا یعظم عندہ شیٔ عظیمۃ مصیبۃ نازلۃ شدیدۃ اعظامۃ عظامۃ بالشچہ کہ بر سر بندند زنان تا کلان نماید عظمۃ بالضم عظامۃ بالتشدید کذلک عظمۃ بفتحتین بزرگی قدر عظمۃ الذراع سطبری بازو -

عظلم - عظلم - بکسر تین نیل و وسمہ - و شب تاریک

عقم - عقم - عقمۃ - بالفتح و الکسر نوعے رنگ و نگار

عقام بالفتح نازاینده - و حرب سخت - و بدخو - و بیماری دشوار و قیاسہ بالمعنی الاخیر الضم الا ان المسموع ہو الفتح - معاقم پیوندہا معقم یکے - و گرہ گاہ عقم بالضم و الفتح نازایندگی (ع ف ک ۲ و ک ف ۲) کلام عقمی بالفتح و الضم غامض - رجل عقیم و امرأۃ عقیم و نسوۃ عقیم بالضم و بضمتین و ریح عقیم لا تلقح شجرا و لا سحابا - و قیل الملک عقیم لان الرجل یقتل ابنہ و اخاہ مخافۃ الملک - و یوم القیمۃ عقیم لانہ لا یوم بعدہ و الجمع عقم بضمتین و السکون - و عُقمت مفاصلہ ای یبست و فی الحدیث تُعقم اصلاب المشرکین - و اعقم اللہ رحمہا فعقمت مجہولا اذا لم تقبل الولد - رحم معقومۃ ای مسدودۃ لا تلد - اعقام و ہوان تحفر البئر فاذا قربت من الماء احتفرت بئرا صغیرۃ بقدر ما تجد طعم الماء فان کان عذبا حفرت بقیتہا - و عاقت فلانا اذا اخاصمتہ -

عکم - عکم - بالکسر تنگ بار عکمان ج و تنگ و جامۂ ان و عکمت المتاع شددتہ - عکام بالکسر بار بند عکم - تنگ بر ستور بستن - و برائے کسے تنگ بار بستن و انتظار کردن (ع ف ا ک ۲) احکام یاری دادن و دربار کردن و یقال حکم فلان عنا مجہولا اذا صرف عن زیارتک - تعکیم فربہ شدن شتر رجل معکم بالکسر مرد اگندہ گوشت -

عکرم - عکرمة - بکسرتین کبوتر ماده - ونام مردے وپدر قبیلہ -

علم - علم - بالکسر دانستن (ع ک ا خ ۲) ویقال عالمت الرجل فعلمته اعلمه بالضم ای غلبته بالعلم - علم بالفتح کفانیدن لب (ع ف ا ک ۲) علم بفتحتین نشان ودرفش - وکوه - ورد گاه جامه - ونامے کہ مردبوے معروف باشد وعلم الرجل یعلم علما اذا صار اعلم وهو مشقوق الشفة العليا والمرأة علماء - علامة بالتشدید نیک دانا استعلام پرسیدن از چیزے اعلام آگاه گردانیدن - ونشان کردن گاز رجامه را ونشان لشکریان برخود بستن یقال منه اعلم الفرس - تعلیم آموزانیدن تعلم آموختن ویقال تعلم بمعنی اعلم واذا قیل لک اعلم ان زیدا خارج قل علمت واذا قیل تعلم لا تقل تعلمت - وتعالمه الجمیع ای علموم - ایام معلومات دهۂ ذی الحجة وقولهم بنو فلان یریدون علی الماء تخفیفا - معلم بالفتح نشان که بر راه نهند علامة کذالک - علام بالتشدید حناء علیم چاه بسیار آب وفربہ نازک اندام غلام کفتار نر عالم بالفتح یک گونہ خلق عالمون عوالم ج -

علجم - علجوم - بالضم چغوز - وآب بسیار - وتاریکی شب وشتر استوار علاجیم ج -

علقم - علقم - درخت تلخ مزه وهرچه تلخ باشد علقمة نام مردے -

علکم - علکوم - بالضم شتر سخت استوار یستوی فیه المذکر والمؤنث والعلاکم العظام من الابل -

عمم - عمّ - برادر پدر اعمام عمومة ج - والنسبة الی العم عموی وگروهے از مردم عمومة مثل ابوة وخؤولة یقال عممت عمومة بنی وبنیه عمومة - ویقال یا ابن عمی ویا ابن عم بلا یاء ویا ابن عم ویا ابن عماه بالهاء للندبة وبحذف الهاء ایضا ویقال یا ابن عما لقوله یا ابنة عما لا تلومی واسجحی عمة خواهر پدر وقوله تعالی عم یتساءلون اصله عن ما با دغام النون وحذف الالف وهو الاستفهام معمّ مخول بالفتح والکسر مرد بسیار عم وخال ویقال بما ابناعم ولا یقال هما ابنا خال ویقال هما ابنا خالة ولا یقال هما ابنا عمة - استعمام بعمامہ گرفتن تعمیم عم خواندن وعمامہ بر سر بستن عمامة بالکسر دستار سر عمائم ج - تعمیم عمامہ پوشانیدن کسے را وروغن بر سر آوردن شیر ویقال عمّم الرجل ای سوّد یعنی مهتر کرده شد لان العمائم تیجان العرب کما قیل تُوِّج فی المعجم - اعتمام عمامہ بستن وفلان حسن العمة ای حسن الاعتمام وبه تمام رسیدن نبات وبالا کشیدن کودک رسیده عمیم تمام عمم بضمتین ج - مثل سریر وسُرُر وعلف خشک شده ویقال هو من عمیمهم ای من صمیمهم - وجسیم عمّ ای تام - مُعمّم نام مردے ویقال استوی علی عمه بضمتین یریدون به تمام جسمه وشبابه ومائه - ویقال نخلة عمیمة وامرأة عمیمة ای طویلة - ونخیل عمّ ای طوال - عامة خلاف خاصة - عموم فراگرفتن همه را (ع ف ا ض ۲) عُمیّة بالضم والتشدید

بزرگ منشی مثل عُجَیّة - عمائم جماعات پراگندہ مُعمّم اسپ کہ گوش و موے پیشانی و گرداگرد آن سپید شدہ باشد و کذلک شاۃ مُعمّمۃ۔

عنم - عَنَم - بفتحتین درختے و گیاہے بنان مُعَنَّم انگشت رنگ کردہ۔

عوم - عَوْم - شناہ کردن در آب (ع ف ض ا) و سیر الابل و السفینۃ عَوْمٌ ایضاً عومۃ کرمکے سیاہ کہ بر روے آب شناہ کند عَوَم تحریک الوسط ج - عام سال و یقال سنون عُوَّم بالضم و التشدید و ہو توکید للاول کما یقال مشغل شاغل - بنت عامی گیاہ خشک یکسالہ عائم بت معاودۃ سال برشدن درخت - و سالیانہ کردن عَوَّام بالتشدید نام مردے - و اسپ رہوار و قولہم لقیتہ ذات العوم اذا لقیتہ بین الاعوام - عامۃ یک بند گندم یا علف درودہ - و پیچ دستار - و شاہ کہ بر شکم بندند و از آب گذرند تعویم دستہ دستہ نہادن کشت و درو

عہم - عیہم - ناقۂ تیز رو - و استوار ہر چیزے - و نام موضعے - عیہان مردے کہ شب راہ نرود و در خواب شود۔

عیم - عیمۃ - آرزوے شیر آمدن کسے را یقال منہ عام یعیم و یعام عیمۃ فہو عیمان و امرأۃ عیمی و یقال اعامہ اللہ ای ترکہ بلا لبن عیمۃ بالکسر گزیدہا از مال اعتیام عیمہ گرفتن از مال و یقال رجل عیمان ایمان للذی ذہبت ابلہ و ماتت امرأۃ۔

عبثم - کجعفر نام شخصے۔

عثلمۃ - موضعے۔

عجمۃ - سبکی و شتابی۔

عجالم - گروہیست از اہل یمن و النسبۃ عجلمی۔

عجوم - بالضم نوعیست از مرغ آبی۔

عرجوم - بالضم شتر مادۂ درشت و اعرنجم فند۔

عرصم - کجعفر بسیار خورندہ و شادمان و کفر شب لاغر تن و توانائی سخت تن من الاضداد و شیر عَرصام و عراصم مثلہ عَرصوم مرد بخیل۔

عسجمۃ - سبکی و شتابی۔

عشرم - کجعفر سخت ناہموار و کسفنج دلیر سا در کار ہا و شیر عشارم مثلہ و نام شخصے۔

عطم - بالضم پشم زدہ و نام موضعے عَطَم بفتحتین مردم ہلاک شدہ گان عاطم و عطیم یکے۔

عطرم - کزبرج سرگین شیر۔

عفاہم - کعلابط شتر مادہ و استوار و چابک و فراخی عیش و سخت دویدن۔

عقمار - موضعیست بہ یمن۔

علثم - کجعفر نام شخصے۔

علذمی - بالفتح حریصے کہ ہر چہ بیابد بخورد۔

علہم - کقرشب و جرد و جمل شتر و فزک کلان علاہم بالضم مثلہ۔

فصل الغین

غتم - غَتَم - گرمائے دم گیر سخت غتمۃ بالضم یعنی عجبیست اغتم آنکہ سخن پیدا نتواند گفت غَتَم ج -

غثم - اَغثم - موئے کہ بر سیاہی او سپیدی غالب باشد

غثمة بالضم شبیهة بالورقة - غثم بکبار مال نیکو دادن کسے را (ع ف اک ۲) غثمة طعامے که در وے ملح اندازند عرب -

غذم - غذم - مثل غثم - (ع ف اک ۲) یقال غذمت له من المال وخوردن بدشواری و - سختی (ع ک اف ۲) تغذم بسیار خوردن اغتذام همه شیر پستان را خوردن غذامة بالضم چیزے از شیر غذم بفتحتین گیاہے غذمیة زمین رویانندهٔ آن گیاہ -

غذرم - غذرمة - وغذمرة - بگزاف فروختن چیزے را کیل غذارم ای جزاف - غذارم ایضاً آب بسیار مثل غذامر -

غرم - غرام - بالفتح بدی پیوسته وعذاب قوله تعالیٰ اِنَّ عذابها کان غراماً ای ملازماً ولزاماً لهم مغرم بالحب وبالدین بفتح الراء ای معذب وملزم وبالغرم ایضاً - غرام ایضاً شیفتگی یقال اُغرم بالشئ ای اولع به - غریم هو الذی له الدین والذی علیه الدین ایضاً - وفی المثل خذ من غریم السوء ما سنح - اغرام تغریم تاوان زده وام وار کردن غرامة مغرم غرم بالضم تاوان وقد غرم الرجل یغرم الدیة (ع ک اف ۲) غسم غسم - بفتحتین تاریکی شب یقال سنه غسم اللیل -

غشم غشم - ستم یقال الحرب غشوم غشم بالکسر غششم بفتحتین خودرائے ودلیر -

غطم غطم - (ک اف ۲) مشدد المیم دریائے بزرگ بسیار آب - ومرد فراخ خو -

غلم - غلام - بالضم کودک تصغیره غُلیم غلمة غلمان بالکسر اغلمة ج - غلومة غلومیة بالضم کودکی غلامة مؤنث غُلمة تیزی شهوت جماع (ع ک اف ۲) یقال غلم البعیر غُلمة واغتلم بمعنیً - غیلم بفتحتین دختر بشهوت رسیده وسنگ پشت نر موضع غیلم مثال فسیق غالب شهوت -

غلصم - غلصمة - سر حلقوم وتندی آن غَلصمهٔ ای قطعه -

غمم - غم - اندوه غموم ج - واندوهگین کردن وپنهوز خر را بغمامه بستن - وفرو پوشیدن - وابر ناک شدن هوا (ع ف اض ۲) اغتمام اندوهگین شدن غُمة بالضم اندوه وآمر غُمة کار پوشیده قوله تعالیٰ ثم لایکن امرکم علیکم غُمة وتنگ دریا یوم غم بالفتح روز تیره ودم گیر از گرما وغم یوم سنا بالفتح واغم اذا کان یاخذ بالنفس من شدة الحر - ولیلة غمّ ایضاً ای غامة کما تقول مارغور ووصف بالمصدر ولیلة غمّی وغمة کذلک - غمامة بالکسر پنهوز بند غمائم ج - وغُمّ علیه الخبر مجهولا ای استعجم مثل اغمی - وغمّ الهلال اذا سُتر بغیم فلم یُر - ویقال ضمنا للغمّی بالفتح والضم وللغمار بالفتح ممدودة - غمام بالفتح ابر غمامة یکے اغمام ابر ناک شدن غمم بفتحتین فرو گرفتن موے پیشانی وقفا را (ع ک اف ۲) رجل اغم وجبه غمار نعت منه - غیم علف تر زیر خشک مانده بوشیر گرم

سطبر شده کراع الغنیم موضعے تغنیم پوشانیدن
انغام پوشیده شدن غمغمة بانگ گاوان و
بانگ دلیران در کارزار تغمغم سخن ناپیدا گفتن
غمغم غنغم - بفتحتین گوسپند و هو مؤنث موضوع
للجنس یقع علی الذکور والاناث وعلیهما جمیعًا
یقال خمس من الغنم ذکور فوّنث العدد اذ قلت
من الغنم وان غلبت الکباش والابل کالغنم
فی جمیع ما ذکرنا فاذا صغرتها اوخلتها الهاء وقلت
غُنَیمة - غنیمة بالفتح مال که از حرب کفار حاصل شود
مغنم کذلک - غنم بالضم غنیمت گرفتن (ع ک ف ۲)
ویقال غُناماک ان تفعل کذا ای غایتک - تغنیم
غنیمت دادن اغتنام تغنم غنیمت شمردن غُنام
نام شتر سے غنم بالسکون پدرحی از تغلب -
غیم - غیم - ابر غامت السماء واغامت وغیمت
وتغیمت وغیمت کله بمعنی - اغیَمَ القوم اصابهم غیم
وتشنگی وگرمی درون (ع ف اک ۲) غیمان غیمی
نعتان منه -

	فصل الفاء

الفجوم - بالضم النموج مقلوبة جمع الفجم وهو فی شعر
حنظلة بن مُضَبِّح -
افغرنشم الرجل - مردے که لاغر شد و نزار گردید
شکم آن -
فرظمانی - بالضم جوان خوش چهره -
فرقم - کجعفر سرنره -
فوزم - بالضم دهی است بهرات -
فضرم - کجعفر دزبرج جائے که دران گل چسپنده
سطبر باشد وانچه که از کل تراشه سنگ برآمده
بکفد یا جائے که مانند سنگ نرم وکی باشد -
فغثم - کقنفذ ابن ثوابة الطائی محدث -
فیهم - کحیدر تاریکی -

فَام - افآم - تفئیم - فراخ ترکردن رجل پارا
ازانچه بوده باشد رحل مقام ومُقام وبعیر کذلک
پیه آگنده و فأم البعیر ای ملأ فاه من العشب
(ع بفتحها) فِئام بالکسر گروه مردم لا واحد له من لفظه
والعامة تقول فیام بلاهمز وکلیم که بر هودج درکشند
فُؤُم جمع -
فحم - فحم - انگشت فحمة یکے وقد یحرک فحیم مثله -
فحمة العشار ظلمة یقال افحموا من اللیل ای لا تسیروا
فی اول فحمة وفحموا کذلک - تفحیم ایضًا سیاه کردن
شعر - فاحم ای اسود - فوم فحام بضمهما گریستن وک
چندانکه آوازش بسبری شود فحوم ایضا سیاه
رنگ شدن (ع بفتحها) ویقال ثغا الکبش حتی افحم
ای صار فی صوته بحوحة - افحام خاموش گردانیدن
بحجت وخصومت - ومفحم یافتن کسے را یعنے
فرومانده از سخن وحجت -
فخم - فخامة - بالفتح سطبری وپرشدن (ع بضمهما)
رجل فخم ای عظیم القدر تفخیم بزرگ داشتن - و
حرف رابے امالہ خواندن منطق فخم ای جزل -
فدم - فدام - بالکسر سرپوش ابریق فدام بالفتح
والتشدید مثله وایضًا دهان بند موس افدام جامه را

رنگ سرخ سیر کردن ثوب مُقدّم وصمغ مقدم
ای خاثر مشبع - مقدّمات خورہائے سرپوشیدہ
تقدیم سرپوش ساختن خنور را قدم دہان بند
نہادن (ع ف اک ۲) رجل قُدُم کنکلاج قدامۃ
مصدر منہ -
فدغم - فدغم - مردنیکو صورت بزرگ ہیأت -
فرم - فُرمۃ - فَرم - انچہ زنان فرج را بدان تنگ
کنند استفرام تنگ کردن فرج را کتب عبدالملک
الی الحجاج یا ابن المستفرمۃ بعجم الذبیب - افرام
پرکردن خنور بلبغت ہذیل فَرمار بالتحریک موضعے
قال ثعلب لیس فی الکلام فعلار بالتحریک لا ثأثاء
وفرمار وذکر الفرار سحمار ایضاً قال ابن کیسان
اماثاء واوسحمار فانما حرکتا لمکان حرف الحلق
کما یسوغ التحریک فی مثل نہر وشعر وفرمار لیست
فیہ ہذہ العلۃ واحسبہا مقصورۃ مدہا الشاعر ضرورۃ
ونظیرہا الجمزی فی باب القصر -
فرزم - فرزوم - بضمتین کندہ موزہ دوز -
فرطم - فرطوم - بالضم بینی موزہ خفاف مُفرطمۃ -
فسحم - فسحُم - بالضم فراخ سینہ میم زائدہ -
فصم - فصم - شکستن بی جدائی (ع ف اک ۲)
یقال فصمتہ فانفصم وتفصّم قولہ تعالی لا انفصام
لہا - افصم المطر ای اقلع یعنی ایستاد وفصمت الحمی کذلک
فطم - فطام - بالکسر از شیر باز کردن کودک را
(ع ف اک ۲) فطیم کودک از شیر باز شدہ فطم بضمتین
ج - وباز ایستادن از عادت یقال فطمت الرجل
عن عادتہ - ناقۃ فاطم ناقہ کہ سر یکسال بچہ را از وی
باز کنند فاطمۃ مونث منہ - ونعت بتول بنت
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فطم بریدن رسن را -
فعم - فعم - آگندہ یقال ساعد فَعَم - فعامۃ - فعومۃ
مصدر منہ (ع بضمہما) افعام پرکردن خنور را فعم الملک
والعود البیت بریحہ - وافعمت الرجل ملأتہ غضباً
فعم - یقال وجدت فعمۃ الطیب - ای ریحہ -
وفعمنی الطیب اذا سد حیاشیمک (ع بفتحہا) وفعم الورد
وتفعّم ای تفتّح - وفعمہ ای قبّلہ وفاغمہ کذلک فعم
بالتحریک الحرص یقال فَعَم بکذا ای اولع بہ وحرص
علیہ - کلب فعم ای حریص -
فقم - فقم - بالضم زنخ وفی الحدیث من حفظ
ما بین فقمیہ ای ما بین لحییہ - فقم بالتحریک دندانہای
پیش زیرین بیرون آمدن (ع ک اف ۲) افقم
لغت منہ فقمار مؤنث افقم ایضاً کار کرتن فاقم کلان
شدن کار مفاقمۃ مجامعت کردن فقیم بالتصغیر حی
از بنی کنانہ والنسبۃ الیہم فقمی کہندلی -
فلم - فیلَم - بزرگ بر فیلم ای واسعۃ فیلم ایضاً شاۃ
فلقم فلقم - فراخ -
فلہم - فلہم - اندام پیش زن وماکوی بافندگان
فمم - فمم - دہان واصلہ فوہ نقصت منہ الہاء
ولم یحمل الواو والاعراب لسکونہا وعُوّض منہا المیم
فاذا صغرتہ او جمعتہ رددتہ الی الاصل وقلت فویہ
وافواہ فی فمی منسوب الیہ وفی التثنیۃ فموان
وہذا فم فحفظ ورأیت فماً ومررت بفم ومنہم من یضیف الفا

علی کل حال ومنهم من یکسرها ومنهم من یعیرها علی وفق آخرها تقول هذا قُمٌ ورایت قما ومررت بقِمٍ وقد شدد المیم فی الشعر۔

قوم۔ قُوم۔ بالضم سیر مثل ثوم ونخود۔ وگندم قومة خوشه۔ فامی سیر فروش قوم ایضاً نان۔ یقال قوموا لنا ای اخبزوا۔ قیوم بالفتح والتشدید زیستن از مصر۔

قهم۔ قَهَم۔ قبیلة۔ وداستن قهامة کذلک (ع ک اف ۲) فلان قَهم لغت منه۔ واستفهمنی الشیء فافهمته وفهمته۔ تفهیماً تفهّم اندک اندک دریافتن۔

قجم۔ مردے کہ کنج دہانش سطبر باشد۔

قرنجم اللحم۔ گوشتے کہ از بالا سوخت وبریان نشد۔

قرصم۔ شکست وبرید وهو فی شعر رؤبة۔

قرضم۔ کزبرج بزکلان سال خورد یا شکستہ سر وبنہا وبے دندان ہا وابو بطن من مهرة بن حیدان الفرضوم وبالقاف تصحیف والد ذهبین الصحابی وبعیر قرضمی بالکسر شتر بزرگ سخت برجهنده برادهٔ

قرقم۔ کجعفر سرنرهٔ مرد مقرقم بفتح القاف دیر پیر شوندهٔ بدخوراک۔

قلهم۔ کجعفر فرج زن وچاه فراخ۔

قیم۔ کگیس مرد دشت قیوم ج۔ قیمان پیمان ب

فصل القاف

قتم۔ قتام۔ بالفتح کرد قتمة بالضم نوعے از رنگها اقتم چیزے بدان رنگ اقتام بدان رنگ شدن وباز اقتم الریش۔ واسود قاتم وقاتن ایضاً بالنون وقاتم الاعماق ای مغبر النواحی۔

قثم۔ قثم له من المال۔ ای اعطاه دفعة من المال جثیدة (ع ف اک ۲) مثل قدم وغدم وغثم۔ قثم (ض اف ۲) نام مردے معدول عن قاسم وهو المعطی ایضاً۔ وسیکے از نام ہاے کفتار قثام مثل قطام مؤنث منه۔ ویقال للامة قثام کما یقال دفار۔ مالح قُثَّم بسیار عطا وبسیار خیر قثوم مثله۔ ویقال ایضاً فی الشر قثّم واقتثم۔

قحم۔ شیخ قحم۔ پیر فرتوت مثل قحل۔ قحوم خویشتن را در کارے افگندن بے اندیشه (ع ف اض ۲) قحمة بالضم ہلاکت جائے۔ وتنک سال سخت قحم الطریق (ض اف ۲) دشواری ہاے راه واقحم اهل البادیة ای اجدبوا فدخلوا البلاد الریف۔ اقحام در افگندن بسختی یقال اقحم فرسه النهر فانقحم واقتحم النهر ایضاً وخله قوله تعالیٰ فلا اقتحم العقبة۔ والمقحم بفتح الحاء البعیر الذی یربع ویثنی فی سنة واحدة فیقحم سناً علی سن۔ تقحیم در آوردن چیزے در چیزے بے اندیشه۔ واقتحمتن اسپ سوار را واقتحمته عینی ای درته۔ مقحام فحل کہ بسوے ماده رود بے آنکہ رہا کنند ورا

قدم۔ قُدوم۔ مقدم۔ از سفر آمدن (ع ک اف ۲) ویقال وقرت مَقْدَم الحاج تجعله ظرفا وهو مصدر ای وقت مقدم الحاج۔ قدم بالضم پیش شدن (ع ف اض ۲) قوله تعالیٰ یقدم قومه یوم القیمة۔ قدم (ک اف ۲) دیرینه شدن (ع بضمهما) قدیم فعت منه تقادم مثله۔ ویقال قدما کان کذا بالسکون

وهو اسم من القِدم جُعل اسما من اسماء الزمان - ومضى قدما بضمتين اى تقدم ولم يثن - اقدام پیش درآمدن وشجاعت نمودن ويقال اقدم وهو جرئ للفرس واقدمه وقدّمه پیش فرستاد اورا وقدم بين يديه اى تقدم یعنی پیش درآمد قوله تعالى لا تقدموا بين يدى الله ورسوله - قدم بفتحتين پیش پاے - اقدام ج - وپی - واثر يقال لفلان قَدَم صدق اى اثرة حسنة وكذلك القدمة بالضم ويقال مشى القُدَيمة اى تقدم - رجل قدم (ف ا ك ۲) اے متقدم - مقدام مقدامة بالكسر نيك مبارز ويقال ضرب فرقب مقاويمه اى وقع على وجهه - استقدم وتقدم بمعنى - ويقال هو جرى المقدم بالضم اى جرى عند الاقدام - مقدم العين بكسر الدال محاذى الالف يعنى كنج چشم كه آخر ها محاذى الصدغ يعنى دنبالهٔ چشم ويقال مَشَطَتها المقدمة وهى مشطة - وقوادم الطير مقاديم ريشه يعنى پرهاے دراز بال مرغ وهى عشر فى كل جناح الواحدة قادمة وهى القدامى ايضا قادم الانسان رأسه - قيدوم الجبل انفه ومن كل شئ صدره ووجهه مُقَدِّمة نقيض مؤخرة - مُقدمة الجيش بكسر الدال يزك لشكر تقدمة بضم التاء والدال مشددة الياء اسم فى التقدم پیش شدن يقال مضى القوم التقدمة - يقدم بالياء نام مرد قدام بالضم والتشديد پیش قديمه وقديمة مصغرة وهما شاذان وبازآيندگان از سفر قادمان قادمتان دو پستان پیش قادمتى الرحل وفيه ست لغات مُقَدَّم ومقدمة بكسر الدال مخففة ومقدم مقدمة بفتح الدال مشددة وقادم وقادمة وكذلك هذه اللغات كلها فى اخرة الرحل - قدوم بالفتح تيشه قدم بضمتين ج - وجمع القُدم قدائم ونام جائے -

قذم - قذم - مثال هجف سخت - وتيز رو - انقذم اى اسرع - وقذمت له من المال مثل قثمت - ورجل قُذم مثل قثم ورجل قِذَم مثال خضم اذا كان سيدا يعطى الكثير من المال ويأخذ الكثير -

قرم - مَقْرَم - بفتح الراء اشتر گرامى كه بروے بار نكنند وبجهت گشنى بدارند اورا يا بجهت آنكه فربه شود وبكشند او را يقال اقرمته فهو مُقَرَّم قَرَم مثله ومنه قيل سيد القوم قرم مقرم قشبيها بذلك - قرمة قُرامة بالضم پارهٔ چرم بريده كه از بينى شتر آونگان مانند بجهت نشان يقال قرمت البعير وهو مقروم - قَرَم قروم سخت بخوردن آمدن كودك وبچهٔ ستور (ع ف ا ض ۲) تقرم مثله قرامة بالضم نان سوخته برتنور مانده - وعيب قرم بالتحريك آرزوے گوشت آمدن مردم را (ع ك ا ف ۲) صلته بالى - قرام بالكسر پردهٔ باريك مقرم مقرمة مثله - ويقال استقرم بكر فلان قبل اباه اى صار قرما -

قردم - قردمانى - بضمتين دارو قردمانى قباے آزرده بخيه آگنده بجهت حرب -

قردمه - ويقال ذهبوا شعاليل يقردحمة بكسر القاف

وسکون الحاء ای تفرقوا۔
قرزم۔ قرزوم۔ بضمتین تخمۂ کفش دوزان
قرشم۔ قرشوم۔ بالضم کنۂ بزرگ۔
قرطم۔ قرطم۔ تخم عصفر قُرطم مثلہ۔
قرقم۔ مقرقم۔ بفتح القاف کودک شیر زدہ۔
قزم۔ قزم۔ بالتحریک مردمانگی و فرومایگان یستوی فیہ الواحد والجمع والذکر والانثی لانہ فی الاصل مصدر۔ والقزم ارذال المال وشرارہ
قزمۃ۔ قزام بالکسر فرومایگان۔
قسم۔ قسم۔ بخش کردن (ع ف اک ۲) مقسم موضع آں یقال قسمت الشیٔ فانقسم واندازہ کردن ونوبت میان زنان نگاہ داشتن مقسم بالکسر نام مردے قسم بالکسر بہرہ قسم بفتحتین سوگند قسم بالضم مثلہ۔ وایضاً موضع القسم۔ اقسمت ای حلفت یقال اصلہ من القسامۃ وہی الایمان تقسم علی الاولیاء فی الدم۔ قسمۃ بفتحتین وکسر ۲ روے قسام بالفتح خوبی (ع ضمہما) یقال ہو قسیم الوجہ ومتقسم الوجہ بالتشدید۔ قسام ایضاً شدت گرما وغیٰ متقسم ای محسن۔ ویقال قاسمہ ای حلف لہ قولہ تعالیٰ وقاسمہما انی لکما لمن الناصحین۔ وقاسمہ المال وتقاسماہ واقتسماہ بخش کردند والاسم القسمۃ وتقسمہم الدہر ای فرقہم فتقسموا ای تفرقوا واستعد للازم والتقسیم التفریق۔ استقسم ای طلب القسم بالازلام قولہ تعالیٰ وان تستقسموا بالازلام۔ قسامی بالفتح جامہ راد رتوردہ۔

قشم۔ قشم۔ خوردن وکفانیدن فی نجبت بالفتح (ع ف اک ۲) وقشمت الطعام اذا نقیت منہ الردی۔ وما اصابت الابل منہ مقشما بالفتح ای لم تصب ما ترعاہ۔ قشم بالکسر تن وگوشت یقال رایتہ قد ذہب قشمہ ای ناحلاً۔ قشم بفتحتین غورہ در اوچہ وچیزآں کہ بدان مزہ گیرند ویقال لاصحاب النخل اقسامکم بالضم اذا انتقل ما علیہ بسرا۔ قشام قشامۃ باقی ماندۂ خوان قشام ایضاً نام مردے
قشعم۔ قشعم۔ بالفتح گرگس پیر۔ ومرد پیر۔ قشعم مرگ وبلا قشعمان بضمتین کرگس نرہ بزرگ۔
قصم۔ قضم۔ شکستن بجدائی (ع ف اک ۲) انقصام لازم منہ تقصیم کذلک۔ اقضم نیمکرد دندان شکستہ قصماء بزشاخ شکستہ قصمۃ بالکسر پارہ شکستہ وجدا شدہ قصمۃ بالفتح پایۂ نردبان رجل قصم (ک ۲) سریع الانکسار۔ قصم (ض اف ۲) مثال قشم آنکہ ہرچہ بیند پارہ پارہ کند قصیمۃ ریگ تودۂ یا درشت قصیم خ۔ قیصوم گیاہے۔
قضم۔ قضم۔ خوردن ستور علف را۔ وخانیدن وخوردن چیزے خرد وریزہ کہ بکرانہ ہاے دہان کفانیدہ شود (ع ک اف ۲) ویقال ما ذقت قضاباً بالفتح ای شیئاً۔ قال اعرابی ان ہذہ بلاد مقضمۃ ولیست ببلاد مخضمۃ والمخضم الاکل بجمیع الفم والتقضم دون ذلک وقولہم بلغ المخضم بالتقضم ای ان الغایۃ البعیدۃ تدرک بالرفق۔ قضم بفتحتین جمع قضیم وہو الجلد الابیض الذی یکتب فیہ۔ قضیم ایضاً علف ستور وجو

ع ف اصل ح اقضم بالکسر ابکسر الاول بالفتح الاول بالضم کل ان بود کہ قبل ان بود کہ قبل ان بود کہ قب

قضمت الدابۃ ای علفتہا التقضیم قضم (ک ۲) تبع کہ روگار برآمدہ باشد در دے ہا فرد رنجتہ و فی مضارعہ قضم بالتحریک ای تکسر۔

قطم۔ قطم۔ گزیدن۔ و چشیدن (ع ک ا ف ۲) قطم بالتحریک تیری شہوت و آرزوے گوشت رجل قطم (ک ۲) ای شہوان اللحم و الجماع۔ و یقال قطم الفحل الی الضراب و قطم الصقر الی اللحم۔ قطامی بالضم لقب شاعرے۔ و جرغ و بالفتح ایضاً کذلک۔ مقطم بفتح الطاء کوہے بمصر قطام نام زنے و اہل الحجاز یبنونہ علی الکسر فی کل حال و اہل نجد یجرونہ مجری مالا ینصرف و قد ذکرناہ فی رقاش فی باب الثین۔

قعم۔ اقعمتہ الیتہ ای ولدغتہ۔ و اقعم الرجل اے اصیب بداء یقتلہ۔ قعم بفتحتین کژدم مینی۔

قلم۔ قلم۔ ناخن چیدن (ع ف ا ک ۲) تقلیم کذلک للمبالغۃ۔ قلامۃ بالضم چیدگی ناخن مقلوم الظفر ضعیف کلیل الظفر مثلہ۔ قلم بالتحریک خامۂ تراشیدہ و تیر قمار۔ و کارد فربہ گوسفند و جزآن اقلیم بالکسر اقالیم ج۔ قلام بالضم و التشدید نوعے از شورگیاہ مقلم بالکسر غلاف قضیب شتر مقلمۃ قلمدان مقالم الریح کعب ہاے نیزہ بو قلمون بضمتین نوعے از جامہ ہا کہ در ردم خیزد و تیلون الوانا للعیون۔

قلحم۔ قلحم۔ بالکسر کلان سال سیم زائدہ و ذکر فی باب الحاء۔

قلذم۔ قلنذم۔ بہ فتحات چاہ بسیار آب۔

قلہذم۔ قلہذم۔ دریاے بزرگ۔ و ایضاً بسیار

قمم۔ قمۃ۔ بالکسر بالاے مرد یقال فلان حسن القمۃ و القامۃ و القعوبۃ بمعنی گروہے از مردم قمامۃ کذلک و تارسر۔ و بالاے ہر چیز مقمۃ لبہاے گاؤ و گوسفند و مانند آن و بالفتح لغۃ و جاروب قمت البیت اے کنستہ (ع ف ا ض ۲) قمامۃ بالضم خاک روبہ قمام ج قیم تروہ خشک و قمت الشاۃ من الارض و اقمت ای اکلت من المقمۃ ثم یستعار فیقال اقتم الرجل ما علی الخوان و قمۃ ای اکلہ کلہ فہو رجل مقم۔ و اقتم الفحل الابل ضربہا کلہا حتی اکمت۔ و یقال شد الفرس علی الجر فقمہا یعنی سخت کرد بر ما دیان و برآمد و تقمم ای تتبع القمامات۔ و قمقم اللہ عصبہ ای جمعہ و قبضہ۔ قمقمۃ بضمتین کماسہ و فی المثل علی ہذا دار القمقم ای الی ہذا صار معنی الخبر یضرب للرجل اذا کان خبیرا بالامر و کذلک قولہم علی ایدی دار الحدث و الجمع قماقم۔ و یقال سید قماقم بالضم مہتر باخیر قمقام دریا۔ و مہتر۔ و کار بزرگ۔ و عدد بسیار قمقام بالضم مثلہ و کنہ ریزہ و نوعے از سپش قمامۃ یکے۔

قمم۔ قمۃ۔ بفتحتین بوے روغن و چربش و زیت یقال ہو بذی قمۃ و یدی من الزیت قمۃ۔ و قمم السقار ای تمہ بوے گرفت (ع ک ا ف ۲) و قمم الخبز تباہ شد فہو قامم اے فاسد و الاقانیم الاصول واحدہا اقنوم۔

قوم۔ قوم۔ گروہ از مردمان نہ زنان قولہ تعالی لا یسخر قوم من قوم و لا نساء من نساء و ربما دخلت النساء فیہ للتبعیۃ اقوام ج۔ تقاوم جمع الجمع و ہویذکر و یؤنث لان

اسماء الجموع التی لا واحد لها من لفظها اذا کانت للآدمیین یذکر ویؤنث مثل رهط ونفر وقوم قوله تعالی وکذب به قومک وقال الله تعالی کذبت قبلهم قوم نوح ذکر وانث ولم یدخل الهاء فی تصغیره یقال قویم ورهیط ونفیر ویدخل الهاء فیما یکون لغیر الآدمیین مثل الابل والغنم لان التانیث لازم له وقد مر الکلام فی غنم - قیام بالکسر برخاستن (ع ف ض ل) قومة یکبار خاستن - درد اشدن میان رکوع وسجود قام بامر کذا - وقام الهاء ای جمد - وقامت الدابة ای وقفت من الکلال - وقامت السوق ای کسدت وقال الفراء قامت السوق نفقت - وقاومه فی المصارعة وغیرها برابری کرد با او وتقاوموا فی الحرب ای قام بعضهم لبعض - اقامة آرام کردن بجائے والهاء عوض من عین الفعل لان اصله اقوام وبرخیزانیدن وپیوسته بر پاے داشتن قوله تعالی یقیمون الصلوة ای یواظبون علیها - مقامة بالضم مثله وبالفتح مجلس - وگروهے از مردم مقام بالفتح والضم قد یکون کل واحد منهما بمعنی الاقامة وبمعنی موضع القیام لانک اذا جعلته من قام یقوم مفتوح واذا جعلته من اقام یقیم مضموم لان الفعل اذا جاوز الثلثة فالموضع مضموم المیم لانه مشبه بنبات الاربع نحو دحرج یقال هذا مدحرجنا - وقوله تعالی لا مقام لکم بالضم ای لا اقامة لکم وبالفتح ای لا موضع لکم - وقوله تعالی حسنت مستقرا ومقاما ای موضعا رقمة بالکسر ارز

هر چیز قیم (ک اف ۲) ج - واصله الواو لانه یقوم مقام الشئ - قومت السلعة واستقمتها قیمت کردم رخت را استقامة راست ایستادن قوله تعالی فاستقیموا الیه ای فی التوجه الی الله تعالی دون الآلهة - وقومت الشئ فهو قویم ای مستقیم - وکما اقوسه شاذ - وقوله تعالی وذلک الدین القیمة انما انثه لانه اراد به الملة الحنیفیة - قوام بالفتح راستی قیمة آنچه وکان بین ذلک قواما وبالاے مردم قومیة مثله قوام الامر بالکسر نظامه وعماده یقال فلان قوام اهله وقیامهم وهو الذی یقیم شانهم ومنه قوله تعالی ولا تؤتوا السفهاء اموالکم التی جعل الله لکم قیاما - وقوام الامر بالکسر ایضا ملاکه الذی یقوم به ویقیم ایضا - قامة بکره دو با تمام ساخت دے قیم (ک اف ۲) ج - مثل تارة وتیر - قامة الانسان بالاے مردم وبجمع علی قامات وقیم مثل تارات وتیر - قائم السیف وقائمة قبضة تیغ - قائمة ایضا یکے از چهار دست وپاے ستور قوائم ج - مقوم بالکسر چوبے که آنرا گیرند در سر آماج - قوام بالضم بیماری در قوائم ستور قیوم نامے از نامهاے عزوجل - وقرأ عمر رضی الله تعالی عنه الحی القیام وهو لغة یوم القیمة روز رستخیز -

قهم - اقهام - نا بالستن از طعام دازکسے وقهمت السباع اذا انقشع البغم عنها -

قحذم - کجعفر نام شخصے -

قخزم - کجعفر نام شخصے - وقخرمه باز گردانید آنرا

تقزم فی امرہ بکار خود فرو رفت و در آویخت۔
قیحم۔ کید رلبند و بالا برآمدہ قیحمان مرد بزرگ
و اما کہ در کار خطا کند۔
القدحمۃ۔ کقطرۃ فی قولہم صرحت بقدحمۃ ای
دنحت الفصۃ بعد التباس و تقدم فی ج د د۔
صرحت بقرو حمۃ و قرذحمۃ۔ و بکسر قافہما یعنی
قذحمۃ یعنی بعد التباس داغ گردید۔
قرصمۃ۔ شکستن و بریدن۔
قرضمۃ۔ بریدن قرضم کزبرج پدر قبیلہ ایست
از مہرہ بن حیدان او ہو بالفارد ہو یقرضم کل شئ
ای یاخذہ قراضم موضعیست بدینہ۔
قرعامۃ۔ بالکسر درخت و جز آن کہ سخت کندہ باشد
قسحم۔ کقفذ و الحاء مہملۃ ابن جزام بن الصدف
لس بتحکیف قسحم۔
قصلام۔ بالکسر فحل گزندہ کہ ہر چیز را قطع کند و بشکند
قصعم۔ کجعفر پیر سال خورد و کزبرج شتر مادہ پیر
قعضم۔ کجعفر و زبرج ناتوان یا سال خورد
دندان رفتہ۔
قلحم۔ کجرحل شتر و فزک کلان کوہان۔
قومۃ۔ از حلق فرو بردن و ملامت کردن و
بانگ کردن و کقنفذ نام شمشیر عمرو بن معدیکرب
و شہریست میان مصر و مکہ نزدیک کوہ طور و بسوی
آن مضاف است بحر القزم بدان جہت کہ بر طرف
آن واقع است یا آنکہ فرومے برد ہر کہ و بر انسوار
شود و کزبرج فرو مایہ ناکس تقلزم فرو بردن
و بہ بخل و ناکسی مردن۔
قلعم۔ کاردب۔ پیر سال خورد و کجعفر گندہ پیر کذا فی
نام شخصے۔
قلہمۃ۔ شتابی کردن و کجعفر نام شخصے۔
قلہزم۔ کسفرجل مرد میانہ قد یا مرد سطبر سر یا سطبر
ہر دو استخوان بناگوش و کوتاہ قد و اسپ خوش اندام
قمطم۔ کزبرج مرد ناکس خرد شمردہ و نام شخصے۔
قمقم۔ کاردب او با بارندۂ ہر چیز۔

فصل الکاف

کتم۔ کتم۔ کتمان۔ پنہان داشتن (ع ف ا ض ۲)
اکتام کذلک انکیم مبالغۃ فیہ۔ استکتام پنہان داشتن
خواستن مکاتمۃ سر خود را پنہان داشتن از کسے
یقال کاتمنی سرہ۔ سر کاتم ای مکتوم و سحاب کتم
بالکسر ای لا رعد فیہ۔ رجل کتمۃ مثال ہمزۃ نیک
نگاہ دارندہ و یقال للفرس اذا ضاق منخرہ عن
نفسہ قد کتم الربو و یقال منخرہ واسع لا یکتم الربو
کتوم بالفتح کمان سوفار ناکردہ ناقۃ کتوم آنکہ وقت
برنشست بانگ نکند خز کتیم و سقار کتیم درز و
مشک کہ آب از وے بیرون نیاید کتم بفتحتین
گیاہے کتمان بالضم نام کوہے کتامۃ قبیلہ۔
کثم۔ اکثام۔ پر کردن مشک اکثم فراخ شکم
و سیر شکم کثم بازداشتن از کارے (ع ف ا ض ۲)
اکثم ایضا نام مردے۔
کدم۔ کدم۔ گزیدن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) و در خستن
باہن بکدم گزیدہ کدامۃ باقی ہر چیز کہ خوردہ باشند

ویقال للبعیر کذمتہ اذا لم یکن بہ اثرۃ ولا وسم۔
کرم۔ کرم۔ بالتحریک جوانمردی ومردمی وعزیزی
نقیض لوم (عع بضمہما) فہو کریم وہو کرام وکرّار
وہن کرائم ویقال رجل کرّمٌ وہم وہی وہن کرم
ایضاً علی المصدر وکرام بالضم مثل کریم فاذا افرط
فی الکرم یقال کرّام بالتشدید کرامون ج۔ والکریم
الصفوح۔ وکرم السحاب اذا جاد بالغیث ویقال
فی التعجب ما اکرمہ وہو شاذ۔ ویا کرمان بفتح الرا
نقیض ملأمان کارمتہ فکرمتہ اکرمہ ای فاخرتہ
فی الکرم فغلبتہ فیہ۔ وقری قولہ تعالیٰ ومن یہن اللہ
فما لہ من مکرم بفتح الرا ای اکرام وہو مصدر مثل
مخرج ومدخل کرم رز۔ وجمیل یقال رائت فی
عنقہا کرما حسانا من لؤلؤ۔ کرمۃ تندی سرسرین مکرمۃ
بضم الرا بزرگی مکارم ج۔ ارض مکرمۃ زمین صالح
مرتبات راکرم کذلک قال الکسائی لم یجی مفعل
للمذکر الا حرفان نادران لا یقاس علیہما مکرم ومعون
وقال الفراء ہو جمع مکرمۃ ومعونۃ۔ اگرومۃ من کرم
کاعجوبۃ من عجب۔ تکرم کرم نمودن بتکلف اکرام
گرامی کردن تکریم مثلہ وفرزندان کریم آوردن
والاسم الکرامۃ وہی ایضاً سرپوش خم استکرام
بزرگواری بدست آوردن۔ وچیزے نفیس گرامی
پیدا کردن وفی المثل استکرمت فارتبط۔
کردم۔ کردم۔ کوتاہ سطبر کردمۃ دویدن کج تا
ودویدن خرکردحۃ مثلہ۔
کرزم۔ کرزم۔ گرزن۔ بزکرزیم کرزین بکسرتین

فیہما مثلہ۔
کرکم۔ کرکم۔ بالضم زعفران کرکمۃ قطعۃ منہ۔
کزم۔ کزم۔ بدندان پیش شکستن (عع ف اک ۲)
کزم بفتحتین کوتاہی وسطبری لب۔ وکوتاہی بینی
وانگشتان یقال فرس اکزم وانف اکزم ویدکزماء
کزوم بالفتح ناقۃ کہ ہیچ دندانش نماند از پیری
کسم۔ کسم۔ بدست مالیدن وپاک کردن چیزے
خشک را (عع ف اک ۲) کیسوم علف خشک بسیار
خیل الکاسم تکاوٗیرکب بعضہا بعضاً من الکثرۃ
ابو یکسوم الحبشی صاحب الفیل۔
کشم۔ کشم۔ بفتحتین نقصان در خلقت وحسب
رجل اکشم لغت منہ یقال احدجانبیہ داجٍ و
آخرہما اکشم اذا کان ابوہ حرًّا وامہ امۃ۔ کشم از
بن بینی بریدن (عع ف اک ۲)
کظم۔ کظم۔ خشم فرو خوردن رجل کظیم فرو خورندہ
غیظ مکظوم فرو خوردہ کظیم ایضاً کلیدان کظوم
بالضم خاموش بودن (عع ف اک ۲) از نشخوار
باز ایستادن شتر یقال اری الابل کظوماً لا تجتر
وقوم کظم ای ساکتون۔ ویقال اخذت بکظمہ ای
بمخرج نفسہ نظام ج۔ کاظمۃ موضع کظامۃ بالکسر
جاہے پہلوے جاہے کہ آب راہ ہر دو یکے جاشد
وحلقۂ سر عمود ترازو کہ رشتہ بروے بندند۔ وپی
کہ بر سرہاے تیر زنند۔ و دوال کہ بر کمان بندند
کعم۔ کعام۔ بالکسر تنبوز بند شتر یقال کعمت البعیر
فہو مکعوم۔ وکعمت الوعاء اذا شددت رأسہ

وکعمة الخوف فلا یرجع - ککاعمة بوسه داون یقال کعمها وکاعمها اذا التقم فاها فی التقبیل -

کلم - کلام - سخن با فائده ویقع علی القلیل والکثیر وقیل فی حد الکلام انه صفة تمکن بها الحی من الاعلام فی نفسه تارة بواسطة الاصوات المقطعة وتارة بواسطة الکتابة وتارة بواسطة الاشارة - کلمة (ف اک ۲) یک سخن کلم کلمات ج - کلمة بالفتح والکسر وسکون ۲ کذلک ثلث لغات مثال گبد وگبد و گبد و یک قصیدهٔ تمام کلیم هم سخن تکلیم کلام بالکسر والتشدید سخن گفتن مثال کذبة تکذیبا وکذابا ویقال تکلمت کلمة وبکلمة - وکالمته ای جاوبته - ویقال کالما متصارمین فاصبحا متکالمان ولا تقل یتکلمان - وما احبّ تکلمه بالفتح اللام ای موضع کلامه کلمانی بالفتح والکسر سخن گوی وفصیح کلم بالفتح خستگی وخسته کردن کلوم کلام خستگی ها یقال کلمته کلما - وقرئ قوله تعالی اخرجنا لهم دابة من الارض تکلمهم ای تجرحهم - تکلیم ایضا جراحت کردن کلمة الله نام عیسی علیه السلام -

کلثم - کلثوم - بالضم پر گوشت روی ورخسار کلثمة گوشت گرد آوردن روی امرأة مکلثمة نعت منه - ام کلثوم نام زنی -

کمم - کمّ - بالضم آستین اکمام کمة ج - کمّة بالضم کلاه کرد کمّ کمامة بالکسر غلاف شگوفه کمام اکمة اکمام ج - اکامیم جمع الجمع کمت النخلة فهی مکموتة وکم الفصیل اذا استرخی فهو مکموم - ویقال اکمت النخلة وکمت ای اخرجت کمامها - کمام کمامة بکسرهما ایضا مایکمّ به فم البعیر لئلا یعض - کمت الجب پوشیدم سر خم را واکمت القمیص جعلت له کمّا - کمام بالفتح گرد اندام کم چند وهو اسم ناقص مبنی علی السکون - وله موضعان الاستفهام والخبر تقول فی الاستفهام کم رجلا عندک نصبت ما بعده علی التمیز وفی الخبر کم درهم انفقت تزید الکثیر خفضت ما بعده کما تخفض ربّ الا انه للتقلیل وهذا للتکثیر وان شئت نصبت ما بعده وان جعلته اسما تاما شددت آخره وصرفته فعلت اکثرت من الکم وهو الکمیة -

کوم - کَوْم - کومة - برجستن اسپ ومانند آن برهادیان (ع ف اض ۲) کومة بالضم من تراب مثل صبرة من طعام یقال کومت کومة اذا جمعت قطعة من تراب ورفعت رأسها - کوما رنانه بزرگ کوهان کوم بالضم گله از شتر کیما بالکسر اصل زر وسیم -

کهم - سیف کهام - بالفتح کند لسان کهام کذلک فرس کهام کاهل رجل کهام وکهیم مرد کلان سال قوم کهام ایضا - اکهم بصره ای کل ورق -

کخمة - من درین - بالضم اے حطام من سیبس یعنی ریزهٔ از گیاه خشک لحیة کخمة ریشے که انبوه وکوتاه ومرغول باشد ومنه رجل کخم اللحیة -

کتعم - کجفر سطبر بانه وپلنگ دیوز -

کحمة - چشم لغة یمانیة -

کخمه - آنرا از جایش بدر کرد (ع) بفهما الکخمه

کجیدر یوصف به الملک والسلطان یقال ملک کجیدر ای عظیم۔

کرتیم۔ بالکسر تبر کرتوم بالضم سنگ نخشان وزمین بلند و در از دنام حرۂ بنی عذرہ۔

کرثمۃ۔ بن جابر بن ہزاب بالفتح من بنی سامۃ بن لوی۔

کرسمۃ۔ خموشیدن وسرنگون شدن۔

کرشمۃ۔ چہرہ کرشوم بالضم زشت رو۔

کرضمۃ۔ رو بار وی کشش گشت و برد شمن حملہ کرد

کسعوم۔ کزبور خر لغۃ حمیریۃ والیم زائدۃ۔

کشاجم۔ کعلابط نام شخصے۔

کصوم۔ رو گردانیدن و پشت دادن بابے نیل مقصود بجائے باز گشتن کہ از آنجا آمدہ بود (ع ف اض ۲) وکصم فلانا ای دفعہ بشدۃ۔

کعسم۔ کجعفر گور خر کالکعسوم للابلی کعاسم وکعیم ج۔ وکعسم ادبر ہارا یعنی گریزان پشت داد۔

کلحم۔ کزبرج خاک۔

کلدم۔ کجعفر سخت کلدوم کزبور کوتاہ۔

کلسمۃ۔ لبستی از اداے حقوق درنگ کردن و بزودی رفتن وکلسم الیہ قصد۔

کلشمۃ۔ بالفتح کندہ پیر۔

کلصمۃ۔ گریزان رفتن۔

کلمۃ۔ بالفتح زخم کالکلم کصاحب نوعیست از سودان کالمی شاعریست مشہور از سودان۔

کہکم۔ کجعفر باتشکان و سالخوردہ وکلان و مرد ترسناک کہکامۃ مثلہ۔

کیم۔ بالکسر یا لغۃ حمیریۃ۔

فصل اللام

لأم۔ لئیم۔ ناکس فنجل لؤم بالضم مصدر منہ (ع ف اض ۲) ملامۃ ولآمۃ علی مفعلۃ وفعالۃ کذلک ویقال للرجل یا لئام یا لئامان خلاف یا کرمان۔ ملام ملآم بالقصر والمد آنکہ عذر ناکسان خواہد الآم کارے کردن کہ بآن ناکس خوانند لؤمۃ بالضم ساختگی آماج۔ وانچہ از متاع خانہ بعاریت ندہند از نغزی آن لأمۃ زرہ لأم ج۔ ولئیم ایضا لؤم کذلک۔ استلآم پوشیدن زرہ ملآم بالتشدید زرہ و رائے مدرع۔ لأم نام مردے لؤام بالضم پرہائے راست کردۂ تیر و منہ لامت السہم الأم وسہم لأم ای علیہ ریش ویقال لأمت الجرح والصدع استوار کردم جراحت را وکفشیر کردم کفتگی را بالتمام کفشیر گرفتن۔ وسر استوار کردن جراحت ملتئم نعت منہ۔ ملأمۃ سازواری وصلح کردن میان قوم والتأم لشیان ای اتفقا۔ طعام ملائم سازوار دفی الحدیث لیتزوج الرجل لمۃ بالضم والتخفیف ای شکلہ وشکلہ والہا عوض عن الہمزۃ۔ لئیم بالکسر صلح واتفاق میان دو کس و بالتلیین ایضا۔

لتم۔ لثم۔ زدن بر سوراخ بینی (ع ف اض ۲ وک ۲)

لثم۔ لثم۔ بوسہ دادن (ع ک اف ۲) وبالکسر

ایضاً یقال لثمت فاہا ای قبلتہا و دہان بند نہادن
(ع ف اک ۲) یقال لثمت المرأۃ تلثم لثماً و التثمت
و تلثمت اذا شدت اللثام وہی حسنۃ اللثمۃ و کوفتن
شتر سنگ را بسیل وخت ملثم الذی یصک الحجارۃ
و شکستن و خون آلود کردن سنگ سیل شتر را
ملثوم نعت منہ - لثم بالضم جمع لاخم - لثام بالکسر
دہان بند -

لجم - لجام - بالکسر لگام فارسی معرب و انچہ
بوقت حیض بندند زنان و فی الحدیث تلجمی ای
شدی لجاماً - و یقال لجم فلان و قد لفظ لجامہ
اذا انصرف من حاجۃ مجهود من الاعیاء و العطش
لجم نام مردے -

لحم - لحم - گوشت لحمۃ اخص منہ لحام لحوم لحمان
بالضم ج - لحمۃ بالضم خویشی - و پود کرباس و ہو
بضم و بفتح و گوشت صید باز کہ او را خورانند
لحمۃ قتنہ و عرب بزرگ و استلحم الرجل ای
حرشہ الکلب و فی القتال - ملحم بالضم نوعے از جامہا
ملاحمۃ شبہ یعنی شکستگی کہ بگوشت رسیدہ باشد
رجل ملحم ای مرزوق من الصید - ملاحمۃ بر چسپانیدن
دو چیز را باہم حبل ملاحم مشدود الفتل - لحم
بالقوم ای لصق - لحیم کشتہ و قد لحم ای قتل و
گوشت ناک و منہ لحم الرجل بالضم فہو لحیم
و لحم بالکسر ای اشتہی اللحم فہو لحم و لحمت القوم لحمہم
ای اطعمتہم اللحم - الحام کذلک لاحم نعت منہ -
و ایضاً ذو لحم مثل تامر و لابن - لحام گوشت فروش

و لحمت العظم الحمہ بالضم اذا عرقتہ - الحام ساکن
شدن ستور - و کسے را بعوض کسے و شتام دادن
و پود کردن جامہ را و فی المثل الحم ما اسدیت
ای تمم ما ابتدأتہ و با گوشت بسیار شدن مردم
و دانہ آگندہ شدن خوشہ - و کشش کردن -
بحرب یقال الحمت الحرب فالحمت و سر استوار
کردن بر جراحت -

لخم - لخم - حی از یمن لخم بالضم نوعے از ماہی
یقال لہ الکوسج -

لدم - لدم - آواز سنگ و جز آن کہ بر زمین
افتد - و در پے کردن جامہ را تلدیم مثلہ ثوب
ملدم و لدیم ای مرقع و زدن (ع ف اک ۲)
و فی الحدیث و اللہ لا اکون مثل الضبع تسمع اللدم
حتی تخرج فتصاد - فہو لادم و قوم لدم نعت منہ
مثال خادم و خدم و روے بر زدن - و کوبانیدن
بکف زدن تا پین شود و التدام اضطراب کردن
و بر سینہ زدن زنان در نوحہ لدام بالکسر پارہ ہا
در پے کردن بر جامہ و موزہ تلدم کہنہ شدن جامہ
و موزہ - و در پے کردن بر جامہ و پارہ زدن بر
موزہ لازم متعد - الدمث علیہ الحمی ای دامت
ام ملدم بالکسر کنیت تپ ملدم ایضاً مرد احمق گران استخوان
و سنگ کہ دانہ خرما بوے کوبند بجہت علف ستور
ملدام مثلہ - لدم بالتحریک حرمتہاے خویشان
و تقول العرب اللدم اللدم اذا اراد و اتوکید الحالفۃ
ای حرمتنا حرمتکم و بیننا بینکم لا فرق بیننا -

لذم - لذم - لازم بودن بجائے (ع ک ا ف ۲) وشگفت نمودن چیزے کسے را یقال لذمه الشئ ای اعجبه - الذام ترغیب کردن کسے را یقال الذمه ای اولع به فهو ملذم به ولازم گردانیدن -

لزم - لزوم - بالضم لازم بودن چیزے را (ع ک ا ف ۲) یقال لزمت الشئ ولزمت به ولازمته لزاما وملازمة - لزام ایضا ملازم - ویقال صار کذا وکذا اخرة لازم لغة فی ضربة لازب - الزام درگردن کسے کردن کارے را التزام دست بگردن زدن ویقال الزمه الشئ فالتزمه - ویقال سبّبته سبّة تکون لزام مثل قطام ملزم بالکسر نوعے از دست افزار سوزن گروصیقلی -

لطم - لطم - طپانچه زدن (ع ف ا ک ۲) وفی المثل لو ذات سوار لطمتنی قالته امرأة لطمتها من لیست لها بمحضور - لطیم بسپید روے وایضا یک روے سپید ومنه یقال لطم الفرس مجولا فهو لطیم وخدّ ملطّم شدد للکثرة وآنکه پدر ومادر او مرده باشد وشتر بچه سهیل دیده یقال ناقة فصیل اذا طلع سهیل اخذه الراعی وقال له اتری سهیلا والله لاتذوق عندی قطرة ثم لطمه ونحاه ونهم اسپان رهان لطیمة ستور که بار درخت عطر وبزازی برداشته باشد - وبازار عطاران لطیمة المسک طبلهٔ مشک ویقال بالته لطیمة - ولاطمه فتلاطما التطام برهم زدن موج -

لعثم تلعثم - الرجل فی الامر اذا تمکث وتانی وقال الخلیل شفته ای الصلح وجمع ما تفرق من امورهم ومنه تکلم عنه وتبصره -

لغم - لغام - بالضم کف دهان شتر ملاغم گرداگرد درون دهان وتلغمت بالطیب اذا جعلته فی الملاغم ویقال فی جواب قولک متی المسیر تلغموا یوم السبت یعنی ذکروه واستقاقه من انهم حرکوا ملاغمهم به - قال الکسائی لغمت اللغم اذا اخبرت صاحبک شیئا لاتستیقنه لغم مصدر منه (ع بفتحها)

لقم - لقام - بالکسر روسے بند یقال لقمت المرأة وجهها بلقامها اذا نقبته - ولقمت وتلقمت والتقمت ای شددت اللقام - قال الاصمعی اذا کان النقاب علی الفم فهو اللقام والثام وقال ابو زید تلقمت تلقما اذا اخذت عمامتک علی فیک شبه النقاب ولم تبلغ بها أرنبة الانف ولا مارنه قال وبنو تمیم تقول فی هذا المعنی تلثمت تلثما فاذا انتهی الی الانف وغشیته فهو النقاب -

لقم - لقم - بفتحتین میانهٔ راه لقم بالسکون دهانه راه بستن (ع ف ا ض ۲) التقام فرو خوردن لقمه ولقمتها بالکسر لقما وتلقمتها اذا ابتلعتها فی مهلة ولقمت غیری تلقیما والتقمته - ورجل تلقامة ای کثیر اللقم لقمان نام حکیم -

لکم - لکم - مشت زدن (ع ف ا ض ۲) لکمه کلیچه بدست بازبرده لکام بالضم والتشدید کوهه ملکوم نام آبے بمکه -

لمم - لم - جمع آوردن - ونیکو کردن یقال لم الله شعثه ای اصلح وجمع ما تفرق من امورهم ومنه

قولهم ان دارکم لمتة ای تلمّ الناس وترتجم وخوردن بخشش خود و یاران خود ومنه قوله تعالی وتاکلون التراث اکلا لمّا ای نصیبکم ونصیب صاحبکم - قال ابو عبیدة یقال لمته احج حتی اتیت علی آخره الام فرود آمدن یقال ألمّ به ای نزل به - غلام لمّ نزدیک به بلوغ وفی الحدیث وان حمامیت الزنج لیقتل حبطا او لمّا ای یقرب من ذلک وگناه صغیره کردن ومنه قوله من قال (شعر) ان تغفر اللهم تغفر جما - واعبد عبدک لا آلمّا - لم بفتحتین زلت ونزدیکی به گناه قوله تعالی الذین یجتنبون کبائر الاثم والفواحش الا اللمم ونوعے از جنون رجل ملموم ای به لمم ای جنون - لمّة ایضا الجنون یقال اصابته من الجن لمّة وهو المس وچیزے اندک ویقال اعیذه من حادثات اللمّة فیقال هی الدهر والشدة وانشد الفراء - (شعر) علّ صروف الدهر او دولاتها یدلننا اللمّة من لماتها - لمّة واقعه ونازله کلما یعنی لمات ج - عین لامّة چشم زخم یقال اعیذه من کل هامّة ولامّة - لمة بالکسر موے پیچیده لمم ج لمام کذلک ویقال رُرْته لمامیعنی گاه گاه لمّلمّة الفیل خرطومه - وکتیبة ملمّلمة وملمومة مجتمعة مضمومة بعضها الی البعض - صخرة ملمومة ومکمکمة مستدیرة صلبة ململم والململم میقات اهل یمن وحجر لم نه وهی حرف نفی لما مضی وهی جازمة تقول لم یفعل ذلک تریدانه لم یکن ذلک الفعل منه فیما مضی من الزمان وکذلک لا ولن حرفان للنفی الا ان لم نفی لقولک فعل ولا نفی لقولک یفعل ولم یقع الفعل منه ولا نفی لقولک هو یفعل اذا کان فی حال الفعل ولن نفی لقولک سیفعل - ولما ایضا حرف الجزم والمم والما کذلک ولما اصله لم ما وهی نفی لقولک قد فعل تقول للرجل قد مات فلان فیقول لما یمت وهو یقع موقع لم یقال اتتک ولما اصل الیک ای لم اصل الیک وقد تغیر معناه عن معنی لم فیکون جوابا وسببا لما وقع ولما لم یقع تقول ضربته لما ذهب ولما لم یذهب وقد یخزل الفعل بعده تقول قاربت المکان ولما تزره ولما ادخله ولا یجوز ان یخزل الفعل بعد لم والما قوله تعالی وان کلا لما لیوفینهم بالتشدید قال الفراء اصله لمن ما فلما کثرت فیه المیمات حذفت منها واحدة وقرأ الزهری لمّا بالتنوین ای جمیعا ویحتمل ان یکون اصله لمن من فحذفت منها احدی المیمات وقول من قال لما بمعنی الا فلیس یعرف فی اللغة - لِمَ چرا وهو حرف یستفهم به تقول لِمَ ذهبت والاصل لما فحذفت الالف قوله تعالی عفا الله عنک لِمَ اذنت لهم وقد دخل الهاء علیه فی الوقف فتقول لمه -

لوم - لُوم - نکوهیدن (ع ف ا ض ۲) لومة کذلک ملامة نکوهش ملاوم ج - یقال لامه ولومه ایضا للمبالغة فهو ملوم وذلک لائم لُوَّم ج - لائمة لومی نکوهش لامة کارے ملامت ناک وزره آلامة سزاوار ملامت شدن وملامت کردن فی المثل رُبَّ لائم مُلیم - ویقال استلام الرجل الی الناس

ای استذم - ملامة یکدیگر را نکوهیدن تلاوم کذلک تلوم انتظار و درنگ رجل لومة بالضم ای لئوم ولؤمة مثال همزة نکوهیده مثل همزة وهزاة الاول مفعول والثانی فاعل - لام الانسان شخصه - واللام حرف من حروف الزیادة وهی علی ضربین متحرکة وساکنة فالمتحرکة ثلث لام الامر للغائب کقولهم لیقم زید بالکسر - ورب امر وابها المخاطب وقرئ فبذلک فلتفرحوا بالتاء خطابا وقد یجوز حذف لام الامر فی الشعر کقوله (ع) لک الویل حرّ الوجه او یبک من بکی - ارادة لیبک کذلک لام امر المواجهة کقوله (شعر) قلت لبواب لدیه دارها + تیذن فانی حمؤها وجارها + ارادة لتأذن فحذف اللام وکسر التاء علی لغة من یقول انت تعلم - ولام التوکید فهو علی خمسة اضرب منها لام الابتداء کقولک لزید افضل من عمرو ومنها التی تدخل فی خبر ان المشدّدة والمخففة کقوله تعالی ان ربک لبالمرصاد وان کانت لکبیرة - ومنها التی تکون جوابا للو ولولا کقوله تعالی لو تزیّلوا لعذّبنا الذین کفروا - ولولا انتم لکنا مؤمنین ومنها التی تکون فی الفعل المستقبل المؤکد بالنون کقوله تعالی لیسجنن ولیکونا من الصاغرین ومنها لام جواب القسم وجمیع لامات التوکید تصلح ان تکون جوابا للقسم کقوله تعالی وان منکم لمن لیبطئن فاللام الاولی للتوکید والثانیة جواب لان القسم جملة توصل باخری وهی المقسم علیه التوکید الثانیة بالاولی ویرتبطون بین الجملتین بحرف ان المکسورة المشدّدة واللام المعترضة وبها بمعنی واحد کقولک واللہ ان زیدا لخیر منک وواللہ لزیدٌ خیر منک وقولک واللہ لیقومن زید اذا اوخلوا اللام القسم علی فعل مستقبل اوخلوا فی آخره النون شدیدة او خفیفة تاکید الاستقبال واخراجه عن المحال - لابد من فک ادغام ان الخفیفة المکسورة وما بمعنی کقولک واللہ ان فعلت وواللہ ما فعلت وبحرف لا کقولک واللہ لا افعل ولا یتصل الحلف بالمحلوف الا باحد هذه الحروف الخمسة وقد تحذف وهی مرادة - والثالث لام الاضافة وهی علی ثمانیة اضرب منها لام الملک کقولک المال لزید - ومنها لام الاختصاص کقولک اخ لزید ومنها لام الاستغاثة کقول الشاعر (شعر) یا للرجال لیوم الاربعاء اما + یفک یحدث لی بعد النهی طربا + واللام ان جمیعا للجر لکنهم فتحوا الاولی وکسروا الثانیة للفرق بین المستغاث به والمستغاث له وقد یخرجون المستغاث به یقولون یا للماء بالکسر ای یا قوم للماء ادعوکم فان عطف علی المستغاث به بلام اخری کسرتها لانک قد امنت اللبس بالعطف کقول الشاعر (شعر) یا للکهول وللشبّان للعجب - وکقول الآخر یا لبکر انشروا لی کلیبا - وقال بعضهم اصله یا آل بکر فخففت فحذفت الهمزة - ومنها لام التعجب مفتوحة کقولهم یا للعجب ای یا عجب احضر فهذا اوانک - ومنها لام العلة بمعنی کی کقوله تعالی لتکونوا شهداء علی الناس ای لکی تکونوا وضربته لیتأدب ای لکی یتأدب - ومنها لام العاقبة کقول الشاعر

(ع) فلیموت تفند والوالدات سخالها + ای عاقبته ذلک - ومنها لام الجحود ولا تصحب الا النفی کقوله تعالی وما کان الله لیعذبهم ای لان یعذبهم - ومنها لام التاریخ کقولک کتبت لثلث خلون ای بعد ثلث من الشهر - واما اللامات الساکنة فعلی ضربین احدهما لام التعریف فلسکونها اوخلت علیها الف الوصل لیصح الابتداء بها وسقطت الالف بالوصل کقولک هو الرجل والثانی لام الامر اذا ابتدأت بها کانت مکسورة وان اوخلت علیها حرفا من حروف العطف جاز فیه الکسر والتسکین کقوله تعالی ولیحکم اهل الانجیل -

لهم - لهم - فرو خوردن (ع ک ف ۲) لهوم بالفتح ناقهٔ شیرناک - ومرد سخی - واسپ نیکو لگام لشکر بیار لهیم سخی ام اللهیم کذلک - فرس لهم مثال خضم اسپ گذرنده از اسپان وشگرف - ومرد بسیار عطا وقول الشاعر (ع) لاهم لا اوری وانت الداری - یرید اللهم ای یا رخداو المیم المشددة عوض من یا النداء لان معناه یا الله - لهم بالفتح موضع الهام در دل افگندن - وانچه در دل افگند خدای تعالی یقال الهمه الله واستلمت الله - التهام همه شیر پستان را خوردن بچه -

لهجم - طریق لهجم - بالفتح راه فراخ کوفته - وقدح بزرگ تلهجم بیفزود کردن بچیزے -

لهذم - لهذمة - بریدن لهذم سنان برنده ردان لهاذم ج -

لهزم - لهزمة - ودر آمیختن پیدی با سیاهی موے یقال لهزم الشیب خدیه ای خالطها - لهزستان بکسر تین دو تندی زیر نرمهٔ گوش لهزمة سیکے لهازم ج -

لهم - بفتحتین ناهمواری دوش -

لهاسم - رهگذر هاے وادی تنگ لهسم بالضم ج لهجم - لهجفر شتر فراخ شکم وراه وشن وزن سرد فرج لهسم - بفتحتین از درماندگی خموشیدن از دانائی (ع ع ف اض ۴) والسمه حجته ای لقنه والسم الشئ ای طلبه استلسمه مثله والسمة الطریق ای الزمه ایاها فلسمه بالکسر لزمه والسم لساما ای ماذاق شیأ وما السته ای ما اوقته -

لهضم - سختی کردن وستیهیدن (ع ک ا ف ۲) -

لهم بفتحتین لعاب -

لهذمة - ورنگ کردن لهذمی حریص ویا لهذمنا شیأ ای ما اکلناه -

لهم - فی امره درکار خود درنگ کرد -

لهذمی - ومتلهذم - بسیار خورنده -

لهاسم - رهگذر هاے وادی هاے تنگ لهسم کقنفذ یکے -

لیم - بالکسر آشتی ومانند شدن کسے کسے را ورقد وشکل وخلقت لیمة بالکسر بی ست باصل بحر عمان لیمون بالفتح ثمری ست معروف ولقد سقط تونه وفیه باوزهریة تقادم بها السموم کلها کثیرة المنافع عظیمتها -

فصل المیم

موم - موم - بالضم شمع و روغن عسل - و برسام یقال بیم الرجل فهو مموم ای مبرسم - مامة نام مرد بیم یکے از حروف ہجا -

مهیم - مَهْیَمَ - لبکون الآخر کلمة استفهام یعنی چیست حال تو و کار تو -

ملم - بفتحتین مرد فرومایه -

میمة - بالکسر ناحیه است باصفهان و المیم من حروف المعجم -

فصل النون

نام - نامة - آواز یقال اسکت الله نامته و نآمته بالتشدید ایضًا ای نفسه و صوته - نیئم ناله نرم (ع ف اک ۲) و آواز دادن کمان و شیر -

نجم - نجوم - ستارگان - و برآمدن نبات و ستاره و دندان و شاخ (ع ف اض ۲) و پدید شدن بد مذهب و خارجی و یقال نَجَمَتْ ناجمة بموضع کذا ای نبتت - و فلان نَجْم الباطل و الضلالة بفتح المیم و الجیم ای معدنه - نجم بالکسر آهنے که در وے زبانه ترازو باشد - نجم ستاره - و نبات بے ساق قوله تعالی و النجم و الشجر یسجدان و اسم علم پروین و در وی الف و لام لازم باشد قوله تعالی و بالنجم هم یهتدون و یقال طلع النجم و اصل یقال لیسیر لهذا الحدیث نجم ای اصل و وقت معین و منه سمی المنجم یعنی وقت شناس و ستاره شناس ایضًا انجام و اشدن آسمان از ابر یقال انجمت السماء ایانا ثم انجمت و رفتن سرما و باران تنجیم وقت و ستاره شناسی کردن - و پاره پاره گزاردن و ام را نجمة نوعے از گیاه -

نخم - نخیم - رخیدن و تنخح کردن (ع ف اک ۲) فهو نخام لغت منه و ایضًا مرغابی سرخ و نام اسپے نخم - نخامة - بالضم آب بینی و دماغ و تنخم اے تنخع -

ندم - ندم - ندامة - بالتحریک پشیمانی (ع ک اف ۲) تندم مثله و فی الحدیث الندم توبة - اندام پشیمانی دادن ندمان بالفتح پشیمان نادم کذلک ندیم حریف شراب - و همنشین بزرگان ندمان مثله و جمع الندیم ندام و جمع الندمان ندامی و المرأة ندمانة - مناومة مصدر منه و هو مقلوب مدامة کالقسی من القوس و جذب و جذو و طایفه و ایطبة و واحد و حادی و ما اشبهها کثیر من کلامهم نسیم - نسیم - باد نرم (ع ف اک ۲) یقال نسمت الریح نسیما و نسمانًا - نَسَم اول باد سے که وزیدن گیرد و فی الحدیث لُعنت فی نَسَم الساعة اے حین ابتدأت و اقبلت او ألمت - نَسَمة بفتحتین دم و تاسه نَسَم ح - و فی الحدیث تنکبوا الغبار فرسته تکون النسمة و مردم تنسم نفس زدن - و دم بخود کشیدن و فی الحدیث لما تنسموا روح الجیوة - ای وجدوا نسیمها - و ناسمه اے شامه - مُنسم بکسر السین سپل شتر و سپل شتر مرغ و یقال من این منسمک ای من جهتک -

تشم - تشیم - گونہ گردانیدن و بوے گرفتن گوشت و یقال یدی نشمۃ (ک ۲) بوے ناک است ازچربش وجز آن - و درکار بد شدن مردم ومنہ قولہم نشم الناس فی عثمان رضی اللہ تعالی عنہ نشم بفتحتین درخت کہ از وے کمان سازند - وخال خال شدن پوست گاؤ وجز آن (ع ک ا ف ۲) وہو قلب نمش - تورنشم (ک ۲) ای فیہ نقط بیض وسود نمشم نام زنے عطارہ وفی المثل اشام من عطر منشم ودانہ بلسان -

نظم - نظم - شعر در رشتہ مروارید وگروہ بسیار از ملخ وستارگان وسگانہ از جوزا و درکشیدن جواہر برشتہ وسخن در وزن وترتیب دادن (ع ف ک ۲) تنظیم مثلہ انظام بالکسر رشتہ جواہر انتظام درکشیدن ورست شدن ویقال طعنہ فانتظمہ ای اجتلبہ واتممت الدجاجۃ اذا صار فی بطنہا بیض

نعم - نعمۃ - بالکسر دست ودسترس وینکی ونازیدن ومال ومنت وانچہ کردہ شود از نیکوئی درحق کسے نعمی بالضم والقصر کذلک وان فتحت مددت فقلت نعماء نعیم کذلک ویقال ان فعلت ذاک فنہا ونعمت ای نعمت الخصلۃ نعم وبئس یعنی نیک است وبد است وہما فعلان ماضیان لا یتصرفان تصرف سائر الافعال لانہما استعملا للحال بمعنی الماضی وفی نعم اربع لغات نعم بالفتح والکسر مع سکون ۲ نعم بکسرتین وفتح الاولی تقول نعم الرجل زید ونعمت المرأۃ ہند ونعمت المرأۃ ہندۃ فالرجل فاعل نعم وزید مرفوع اما بان یکون مبتدا وقدم علیہ خبرہ او بان یکون خبر مبتدا محذوف کانک قلت نعم الرجل قیل لک من ہو فقلت ہو زید واذا قلت نعم رجلا کانک قلت نعم الرجل رجلا لان فاعل نعم وبئس لا یکون الا معرفۃ بالالف واللام او مایضاف الی ما فیہ الالف واللام ویدخل ما علیہ فتجمع بین الساکنین کقولہ تعالی فبغما ہی وان شئت حرکت العین بالکسر وان شئت فتحت النون مع کسر العین تقول غسلت غسلا نعما ملتقی بما مع نعم عن صلتہ ای نعم ما غسلتہ نعم بالضم نام زنے ونازکی ونرمی وینکوئی خلاف بؤس یقال یوم نعیم ویوم بؤس والجمع انعم وابؤس ونعومۃ نرم ونازک شدن (ع بضمہما وع ک اف ۲ وع ک اض ۲) مرکبۃ من بابین مثال فضل یفضل (وع بکسرہما) وہو شاذ ونعمۃ بالفتح ای تنعم ویقال نعمہ ونعمہ فتنعم رجل منعام بالکسر ای مفضال ویقال انبت ارض فلان فتنعمتنی اذا وافقتہ ویقال انعم اللہ علیک من النعمۃ وانعم اللہ صاحبک من النعومۃ وانعم لہ ای قال لہ نعم وانعم ای زاد وانعم اللہ بک عینا ای اقر اللہ عینک وکذلک نعم اللہ بک عینا نعمۃ بالضم مثل غلم غلمۃ ونزہ ونزہۃ ونعمک عینا نعمان ایضا نام مردے وہو نعمان بن المنذر ملک العرب ونسب الیہ شقائق النعمان لانہ حمار نعم بالتحریک چہارپایہ واحد الانعام وہی المال الراعیۃ واکثر ما یقع ہذا الاسم علی الابل قال الفراء ہو ذکر لا یؤنث یقولون ہذا نعم وارد ویجمع علی نعمان مثل جمل

وحملان والانعام تذکر وتونث قال اللہ تعالیٰ فی موضع
مما فی بطونہ وفی موضع مما فی بطونہا وجمع الجمع انا عیم
وبراد بہ التکثیر فقط لان الجمع الجمع اما ان یراد بہ التکثیر
او الضروب نعم بفتحتین وسکون الآخر آری وہو عدد
او تصدیق وجواب الاستفہام وربما ناقص بلی اذا
قال لیس لی عندک ودیعۃ فقولک نعم تصدیق
لما قبلہ وبلی تکذیب وبکسر العین لغۃ فیہ نعام بالفتح
شتر مرغ وہو اسم جنس مثل حمام لغامۃ یکے وہو ذکر
ویؤنث وایضاً چوب بریشانی سر چاہ ویقال
شالت نعامتہم ذہب ریر قدم ونشان کہ در راہ ہا نصب
کنند لنعام کذلک وایضاً موضعے لنعائم منزلے از
منازل قمر لنعامۃ نام مردے واسپے ابو نعامۃ کنیت
مردے نعمۃ العین قرتہا ویقال نعمۃ عین ونعم
عین بالضم فیہما ونعام عین ونعامۃ عین بالفتح فیہما
ونعمی عین کلہا بمعنی ای افعل ذلک کرامۃ لک
وانعاما لعینک نعامی بالضم بادوست راست
ویقال لنعاماک بمعنی قصاراک لنعمان الاراک بالفتح
نام وادیے ویقال عم صباحا کلمۃ تحیۃ کانہ من نعم
ینعم بکسر العین فیہما تنعیمۃ درختے تنعیم موضعے بمکۃ
انعم بالضم موضعے۔

نغم - نغم۔ بالفتح سخن آہستہ (ع ع بفتحہا وف اک ۲)
یقال سکت فما نغم بحرف وما تنغم نغمۃ آواز۔

نقم - نقم۔ عتاب کردن بر کسے (ع ع ف اک ۲) ویقال
ما نقمت منہ الا الاحسان ونقمت بالکسر لغۃ فیہ۔
وناپسند داشتن کار انتقام کینہ کشیدن نقمۃ (ک ۲)

اسم فیہ نقمات نقم ج مثال کلمات وکلم نقمۃ بالکسر
مثال کلمۃ کذلک والجمع نقم (ک اف ۲) مثال نعمۃ
ونعم ویقال فلان میمون النقیمۃ وہو ابدال النقیبۃ
ناقم نام مردے ناقمۃ زنے۔

نمم - نمّ۔ سخن چینی کردن (ع ع ف اض ۲ و ک ۲)
والاسم النمیمۃ وایضاً نفس وحرکت یقال ما سکت ابدا
نامۃ ای ما تنمّ علیہ من حرکتہ ونفسہ وقد یہمز فیجعل
من النئیم نمّ نام ایضاً گیاہے خوشبو نَمنمۃ نقش
کردن وآراستن جامہ ثوب مُنمنم نمنمۃ بکسرتین
سپیدی کہ بر ناخن افتد نمّی پشیز والدرہم الذی
فیہ رصاص او نحاس ویقال ما بہا نمّی ای احد
نوم - نوم۔ خواب وخواب شدن (ع ک اف ۲)
علی الاصل وتصریفہ نام ینام فہو نائم والجمع نیام
وجمع نائمۃ نوّم علی الاصل ونُیّم علی اللفظ ویقال
نمت وصلہ نومت بکسر الواو فلما سقطت لاستثقال
الحرکۃ علیہا نقلت حرکتہا الی ما قبلہا وکان حق الیوان
ان تضم لتدل علی الواو الساقطۃ کما ضمت القاف
فی قلت الا انہم کسروہا فرقا بین الساقط المضموم
والمکسور والمفتوح واما کلت فکسروہا لتدل
علی الیاء الساقطۃ وعلی مذہب الکسائی القیاس
مستمر لانہ یقول اصل قال قول بضم الواو واصل
کال کیل بکسر الیاء والامر منہ نم مثل خف یخاف
خف ویقال یا نومان للکثیر النوم ولا تقل رجل
نومان لانہ یختص بالنداء آنامۃ تنویم بخواب کردن
وخوابانیدن ویقال اخذہ نوام بالضم خواب گرفتن

تنادم خویشتن خوابیده نمودن ویقال نادمته فنمته ای غلبته ونامت السوق ای کسدت ونام الثوب ای اغلق واستنام علیه ای سکن واطمأن الیه رجل نومة بالضم مرد بے اعتبار مغفل ورجل نومة مثال همزة بسیار خواب منامة جای خواب وجامهٔ خواب وبستر ودکان وفلان حسن النیمة مثل الجلسة لیل نائم شب آرمیده وهو فاعل بمعنی مفعول فیه کیوم عاصف۔

نهم - نهمة - رسیدن همت در چیزے وحرص نمودن یقال نهم بکذا مجهولا فهو منهوم ای مولع به وفی الحدیث منهومان لایشبعان منهوم بالمال ومنهوم بالعلم ونهم نیم (عع ک اف ۲) لغة فی نخم نخم ای زجر نهم بفتحتین نیک اشتها آمدن بطعام (عع ک اف ۲) نهم نهیم راندن وزجر نمودن در راه ستور (عع بفتحتها (دف اک ۲) منهام ستور که بر راندن جلد رود والنهم ایضاً الحذف بالعصی ونحوه نهیم ایضاً مثل نخیم ونهیم وهو صوت الاسد والفیل (عع بفتحتها) یقال نهم الفیل ینهم نهما ونهیما نهامی بالفتح آهنگر نهام بالضم نوعے از مرغان۔

نیم - نیم - بالکسر تودهاے ریگ که از وزیدن باد شود ویوتین کنه ودرخته۔

انتثم - فلان یقول سوریعنی بهمان پند زبانی گویا شد کانه افتعل من نتم۔

نثم - به بدی گویا شد (عع ف اک ۲) انتثم مثله

نجیرم - محلهٔ است ببصره خرج منها علماء۔

نریمان - نام شخصے نیرمان وهی است بهمدان

نزم - سخت گزیدن (عع ف اض ۲) منزم بالکسر دندان تزیم کامیر دسته نره قال ابن عباد والصواب فی الکل بالباء الموحدة۔

نصمه - پیکر که پرستیده شود۔

نضم - گندم کلان دانه نضمة یکے۔

نکمة - بالفتح رنج وسخت مصیبت۔

فصل الواو

موائم - موائمة - ای موافقت ومباینات فی المثل لولا الاموام لهلک الانام۔

وثم - وثم - کوفتن وشکستن ودویدن (عع ف ک ۲) خف مثم شدید الوطء کانه یثم الارض ای یدقها وثیمة علف وطعام گردکرده وسنگ ویقال ثم لها ای اجمع وثامة بالفتح گوشت آگنده شدن (عع بضمها) وثیم لغت منه۔

وجم - وجوم - خاموش شدن از اندوه وخشم (عع ف اک ۲) یقال بالی اراک واجما ویقال لم اجم عنه فرعا ای لم اسکت عنه یوم وجیم ای شدید الحر وبالحار ایضاً وجمة بالتحریک حار وبالتسکین برے در افتادن درخوردن وجم بالتحریک نشان راه هاے صحرا اوجام ج۔

وحم - وحام - بالکسر من الدواب ان یستصعب عند الحمل وقد وحمت بالکسر وگرانیش شدن زن آبستن وحام بالفتح کذلک وحم بفتحتین مصدره (عع ک اف ۲) وهی امرأة وحمی ونسوة وحامی وفی المثل

وجمی ولاجل ویقال وحمت وحمة ای قصدت قصدته تو بیم ارزوانه زن آلبستن دادن از طعام وذبح کردن -

وخم - وخم - بالتسکین (وک ۲) وخیم ای ثقیل وخام بالکسر اد خام ج - وخامة وخومة گران سنگ وناگوار شدن (ع بضمهما) یقال واخمنی فرخمته شئ وخیم ای وبی وبلدة وخمة وخمة اذا لم توافق ساکنها استخام گران وناگوار شدن طعام وجز آن توخم کذلک تخمة (ض ف ۲) علی ما ذکرنی وکلة ناگوار رد تخم تخمات ج - وخم الرجل واتخم من الطعام والتخم الطعام واصله اوخمه علی افعله وطعام متخمة بالفتح واصله مؤخمة وتقول العامة تخمة بالسکون ایضا -

وذم - وذم - دوالهای گوشت دلو ودستگیه وذمت الدلو ای انقطع وذمها (ع ک اف ۲) وگوشت ها واز خهای رحم شتر که از ولادت بازداد وتوذیم علاج کردن آن وگردن بند ساختن سگ را وافزون شدن یقال وذمت علی الخمسین ای ذدت علیها وذام بالکسر شکنبه ورودده وذمة یکی مثل ثمرة وثمار وفی حدیث علی رضی الله تعالی عنه لیس ولیث بنی امیة لاتقضمنهم نقض القضاب الوذام التربة ایذام واجب کردن حج برخویشتن وذیمة هدیه بیت الحرام کعبه وذائم هدایا -

ورم - ورم - بفتحتین آماس (ع بکسرهما) ورم شاذ توریم مثله اورام ج - توریم متعدفیه وبینی برباد کردن از کبر ورم انفه ای غضب واورمت الناقة اسے ورم -

وزم - وزمة - بروے درافتادن ورغوردن وزیم وزیمة گوشت خشک - سوسمار وملخ وجز آن وزیم ایضا تره وسبزی گرد کرده رجل وزیم مرد بسیار گوشت رجل متوزم ای شدید الوط -

وسم - وسم - وسمة - نشان کردن ووداع کردن (ع ف اک ۲) والهار عوض عن الواو وسمة (ک ۲) وسکونه یعنی رنگ ابروے وموے واذا امرت به قلت توسم وسمی باران نخستین بهار ارض موسومة زمین وسمی باریده توسم علف وسے حبتن موسم بکسر السین جاے گرد آمدن هنگام حج وغیر حج توسیم بموسم حاضر شدن یقال وسموا وعدوا کما یقال عید وافی العید تسیم بالکسر آبن ودواع وجمال وزیبائی یقال امرأة ذات تسیم میاسم ج علی اللفظ ومواسم علی الاصل وفلان وسیم ای حسن الوجه والسیما وقوم وسام وامرأة وسیمة ونسوة وسام وسام وسامة بالفتح فیهما مصدان منه (ع بضمهما) ودامت فلانا فوسمته ای غلبته بالحسن التسام خود را به نشانے مخصوص کردن وفلان موسوم بالخیر وقد توسمت فیه الخیر ای تفرست -

وشم - وشم - نقش ونگار وشام بالکسر ج - وشام شهرے یقال له وشم الیمامة ودستها بسوزن آثردن ونقش کردن (ع ف اک ۲) واستوشمه ای سأله ان یشمه وفی الحدیث لعن الله الواشمة والمستوشمة ویقال ماعصیته وشمة اے عصیته

وما اصابتنا العام وشمة ای قطرة وبینهما وشیمة ای عادة وآوشم البرق لمع واوشمت الارض ظهر نباتها واوشمت فیه ای نظرت فیه۔

وضم۔ وضم۔ خشکاف وشگاف چوب بے جدائی یقال بهذه القناة وضم ویقال وضمت الشئ اذا شددته بسرعة وعار وعیب یقال ما فیه وضمة توصیم شکستن انداهها وگرانی وکاہلی یقال وصمه الحی

وضم۔ وضم۔ بالتحریک تخته که بروے گوشت نهند یا بوریا ومانند آن وضم مصدر منه (ع ف ا ک ۲) یقال وضمت اللحم اضمه ای وضعته علی الوضم واوضمته ای جعلت له وضما۔ واوضمته ای وضمت ویقال الحی وضمة واحدة ای جماعة متقاربة وضمة وضیمة یک گروه مردم از دو بیست تا سه صد عدد۔ دگروهے اندک که برگروهے نزدیک باشند یقال وضم بنو فلان علی بنی فلان اذا حملوا علیهم۔ وضیمة من الطعام مثل وشیمة من الکلاء وطعام ماتم واستوضمت الرجل ای ظلمته۔ وتوضم الرجل المرأة اذا وقع علیها۔

وغم۔ وغم۔ کینه او غام ج۔ وخبر غیر یقین دادن کسے را (ع ف ا ک ۲) وغم علیه بالکسر اے حقد۔ وتوغم اے اعتاظ۔

وقم۔ وقم۔ کشیدن عنان۔ وباز داشتن کسے را از حاجت۔ وباز گردانیدن (ع ف ا ک ۲) وقمته ای ردته وقهره وشکستن وخوار کردن یقال۔ وقم الله العدو ای اذله وموقوم نیک اندوگین

وشکسته حال وقمت الارض ای وطئت واکل نباتها فهی موقومة وربما قالوا وکمت بالکاف وکذلک الموکوم۔ وتوقمت الصید قتلته۔ وفلان یتوقم کلامی ای یحفظه ویعیبه۔ واقم حصنے در مدینہ

وکم۔ موکوم۔ مثل موقوم وکمه الامر اذا حزنه وکمت الارض مثل وقمت ای وطئت۔

ولم۔ ولیمة۔ طعام عروسی وقد اولمت وفی الحدیث اولم ولو بشاة۔

ونم۔ ونیم الذباب۔ گوه مگس وبریدن وے (ع ف ا ک ۲)

وهم۔ وهم۔ بالتحریک غلط کردن در حساب (ع ک ا ف ۲) وهم بالشکین رفتن دل بسوے چیزے بے قصد آن (ع ف ا ک ۲) توهم گمان بردن آنهام توهیم بگمان افگندن ویقال وهم من الحساب مائة ای اسقط۔ واوهم من صلوته رکعة ای ترک۔ واوهمت الشئ اذا ترکته کله۔ اتهام تهمت نهادن کسے را تهمة (ض ا ف ۲) اسم فیه واصل التاء فیه واو علی ما ذکر فی وکل۔ ویقال اتهمت اتهاما مثل اداوات اداوا۔ اتهام شنه یقال قد اتهم الرجل اذا صار به الریبة۔ وهم ایضا شتر ضخیم نرم وتمة نموشد وراه فراخ ویقال لا وهم من کذا ای لا بد منه۔

ودم۔ بالفتح نام شخصے وبطن من کلب فی تغلب وجشم بن ودم بن بلی فی قضاعة۔

وطم۔ بپاسپردن (ع ف ا ک ۲) وطم الشئ اخفاه الوطمة۔ بالفتح التهمة۔

وعم - خطے کہ در کوہ مخالف ہمگی رنگ آن باشد وعام ج - وو عم الدیار کو عدو ورث قال لبید انعی وعمہ عم صباحا وسارا وظلاما -

ویمنہ - بالفتح تہمت وسخن چینی وشہرست بہ طبرستان وکورۂ است باندلس او ہی ویمنیہ -

فصل الہاء

ہتم - ہتم - بالفتح شکستن دندان از بن (ع ص ک ۲) یقال ضربہ فہتم فاہ تہتم لازم ست - ہتم بالتحریک شکستہ شدن دندان پیشین (ع ک ف ۲) اہتم لغت ست ونام مردے ہتامۃ بالضم شکستہ وافتادۂ ہر چیز -

ہثم - ہثم لہ من مالہ - کما یقال فثم (ع ص ک ۱) ہیثم چورۂ عقاب - ورنگ تودۂ سرخ - ونام مردے

ہجم - ہجوم - در آمدن بر کسے یا چیزے بناگاہ (ع ف اض ۲) ویقال ہجم الصباح وہجم انتشار وہجمت عینہ ای غارت - ہجم قدح بزرگ - وہمہ شیر لسان دوشیدن - ویران کردن خانہ را ریح ہجوم باد کہ خانہا ویران کند وانجمت عینہ از دمعۃ - ہجمۃ گلہ شتر از چہل تا بیشتر وہنیدۂ صد شتر ہجمۃ الشتاء والصیف سختی سرما وگرما ہجیمۃ شیر کہ در شکم نو ریزند ثم تشربہ ولا تحضنہ وقیل ما لم یرتب بہجمانۃ بالیاء وضم الجیم مرواریدِ بزرگ - ونام زنے -

ہدم - ہدم - ویران کردن (ع ف ک ۲) انہدام تہدم ویران شدن وتہدم علیہ من الغضب ای اشتد غضبہ - ہدم بالکسر جامۂ خلق اہدام ج - مہدوم شیر خفتہ وسطبر شدہ

ہدم بالتحریک انچہ از کرانۂ چاہ فرو دریدہ باشد ویقال وما وہم منہیم ہدم ای ہدر وہدم بالسکون ایضا - ہدمۃ یک دفعہ باران ناقۃ ہدمۃ (ک ۲) سخت گشن خواہ وقد ہدمت الناقۃ بالکسر - مُہندم باندام واندازہ وہو معرب -

ہذم - ہذم - بریدن - وبشتاب خوردن (ع ص ف ک ۲) سیف مہذم بالکسر تیغ بُرّان ہُذام کذلک ہیذام بالیاء ردیر -

ہذرمۃ - ہذرمۃ - بشتاب خواندن یقال ہذرم وردہ وکذالک ہَذرَم فی الکلام -

ہرم - ہرم - بالتسکین گیاہے از شورہا ہرمۃ یکے بعیر ہارم شتر سے کہ آن گیاہ خورد وابل ہوارم ابن ہرمۃ شاعرے ہرم بالتحریک کلان سالی (ع ک ف ۲) اہرام متعدی نہ فہو ہرم وقوم ہرمی ہرم ایضا نام مردے ویقال ہرم یہرُم ہرما ای نقص وعقلک - ہرمان بالضم ہوش وعقل یقال مالہ ہُرمان - وفلان یتہارم خود را خرف وپیر مینماید ہرمان بفتحتین بنائی در مصر یقال بنی الہرمان والنسر فی السرطان - وترک الغشاء ہرمۃ

ہرثم - ہرثمۃ - شیر - ونام مردے -

ہرشم - ہرشمۃ - بالکسر شدد المیم سنگ نرم وکوہ نرم ہرشمۃ گوسپند شیر ناک -

ہزم - ہزمۃ - مغاکچہ سینہ وسیب ہزم الضریع ما تکسر منہ یعنی ریزہ ہاے شبرق کہ آن گیاہیست

تہزم شکستہ شدن یقال تہزم السقاء اذا یبس شکستن۔ ہزم ہزیمۃ شکستن لشکر را (ع ف اک ۲) انہزام لازم منہ۔ ہزیمۃ چاہ انہزام آواز رفتار اسپ۔ وکاہ بریدن گویند ہزیم الرعد آواز رعد ومنہ تہزم الرعد۔ غیث ہزم (ک ۲) باران کہ تا ایستد ہزام نوعے از لعب۔

ہشم۔ ہشم۔ شکستن نان خشک (ع ک اف ۲) یقال ہشم الثرید ومنہ سمی ہاشم بن عبد مناف واسمہ عمرو وقال فیہ الشاعر (شعر) عمرو العلا ہشم الثرید لقومہ + ورجال مکۃ مسنتون عجاف + ہشیم گیاہ خشک و درخت بوسیدہ رجل ہشیم اے ضعیف البدن۔ وتہشم علیہ ای تعطف۔ اہتشام ہمہ شیر پستان دوشیدن ہاشمۃ الشجۃ التی تہشم العظم۔

ہصم۔ ہضم۔ شکستن (ع ف اک ۲) ہصیم شیر۔ ومرد دلیر قوی۔ ونوعے از سنگ الماس ہضم۔ ہضم۔ شکستن طعام در معدہ۔ وچیزے از حق کسے باز شکستن اہتضام مثلہ ومانند بعضے از حق بر کسے تہضم ستم کردن۔ ومنقاد شدن وکم آمدن از خصم ہضیم مہتضم ای مظلوم۔ ہضیمۃ ستم اہتضام دندان شیر افگندن ودیگرے بر آمدن شتر کرہ وگویند یقال اہضمت الابل للاجذاع والاسداس جمیعا اذا ذہبت رواضعہا۔ ہاضوم گوارش طعام سریع الانہضام زود گوار وکذا بطی الانہضام۔ ہضیم ایضا غنچۂ ناشگفتہ۔ وزن

تازک تہیگاہ وکشخ مہضم۔ ہضم بالکسر زمین پست اہضام ہضوم ج۔ یقال فی التحذیر اللیل واہضام الوادی ای احذرہما۔ ہضم بالتحریک پہلوہا بہم درآمدن (ع ک اف ۲) اہضم اسپ تہیگاہ درآمدہ والانثی ہضماء ورجل اہضم بین الہضم۔ ویقال لم یسبق فی الحلبۃ اہضم قط۔ ہضم بالتحریک نوعے از طیب اہضام ج۔

ہقم۔ ہقم۔ (ک ۲) مرد سخت گرسنہ ہقم بفتحتین مصدر منہ (ع ک اف ۲) ہقم مثال ہجف مرد بسیار خوار ودریا ہیقم شتر مرغ دراز والیم زائدۃ وآواز موج دریا۔ وآواز لقمہ بگلو بردن وفلان یتہقم الطعام اذا ابتلعہ لقما عظاما۔

ہکم تہکمت البئر۔ ای تہدمت۔ وتہکم علیہ اے اشتد غضبہ۔ وتہکم بہ ای تہزأ بہ۔ متہکم ای متکبر وتہکمت تفشت وترنمت تہکیم تعدد منہ۔

ہلم۔ ہلم۔ بیا قولہ تعالی ہلم الینا قال الخلیل اصلہ لم من قولہم لم اللہ شعثہ ای جمعہ اراد لم نفسک الینا ای اقرب وہا للتنبیہ وحذفت الفہا وجعلا اسما واحدا یستوی فیہ الواحد والجمع والتانیث فی لغۃ اہل الحجاز واہل نجد یصرفونہا فیقولون للاثنین ہلما وللجمع ہلموا وللمرأۃ ہلمی وللنساء ہلمن والاول افصح وقد یوصل باللام فیقال ہلم لک وہلم لکما الی کذا کما قالوا ہیت لک۔ وہلمن یا رجل وہلمن بکسر المیم یا امرأۃ وہلمان للاثنین وہلمن للجمع وہلمنان یا نسوۃ اذا ادخلت علیہ النون الثقیلۃ۔ واذا قیل

لک بلم الی کذا قلت الام ابلم مفتوحة الالف والهاء کانک قلت الی ائم - ولا ابلمه اے لا اعطیکه ویقال جار بالیمل والیملان بضم اللام وفتحها ای بالمال الکثیر -

ہلقم - ہلقام - بالکسر سطبر دراز - وشیر - وام مرد بے ہیمم ہیم - اندوہ ہموم ج - وگداختن بیماری تن را یقال همّنی المرض وقصد (ع ف اض ۲) یقال همت بالشئ وقوله تعالی ولقد همّت به وهمّ بها - ویقال لا همّتی بالفتح ولا اهام ای لا اهتم بذلک ولا افعله وهو مبنی علی الکسر مثل قطام - اہمام بے آرام کردن کسے را واندوہگین کردن یقال همّک ما اهمّک مهمّ - کار سخت اہتمام غمخوارگی کردن یقال اهمّه امره - اہمام گداختہ شدن قال الشاعر (ع) یضحکن عن کالبرد المنهمّ - ہاموم شتر گداختہ کوہان همّة بالکسر قصد دل یقال فلان بعید الهمة بالکسر والفتح همّ ج - ہمیم نرم رفتن (ع ف اک ۲) همّ بالکسر پرغانی همّة گند پیر ہمام بالضم مرد بزرگ همت هوم بالفتح چاہ بسیار آب اذا قیل لنا ابقی عندکم شئ تقول همام ای یبق شئ - ہامّة خزندہ وگزندہ ویقال للدابة ایضا نعم الهامّة هذا - ہیمة باران نرم همهمة گردانیدن آواز در سینہ حمار همهم بکسر تین همهم فی صوته - وهمّت المرأة فی رأس الصبی در خواب کردن کودک را باواز ویقال ذهبت اهمّة اطلبه -

ہنم - ہینمة - آواز نرم هنّمة مثال ہلعة شبہ آرزوہا زنان کہ بجہت فنون دارند -

هوم - تهویم - سر فرود افگندن از خواب -

ہیم - ہامة - سرہام ج - وچند دہامة القوم ہیم

ہیم ہیمان سرگشتگی از عشق (ع ف اک ۲) ہائم مستہام سرگشتہ ہیام بالضم تشنگی سخت - ونوعے از جنون وعشق - ونوعے از بیماری ستور مهیوم شتر بیمار ناقة هیمار مؤنث - هیمار ایضا دشت بے آب ہیام بالفتح ریگ روان هیم بضمتین ج - هیام بالکسر شتران تشنہ هیمان نعت مذکر همی مؤنث وقوم هیم وابل هیم قوله تعالی فشاربون شرب الهیم وهی الابل العطاش - تهیم رفتار نیکو هیمار ریدہ ویقصر قومے -

هبرمة - بسیار خوردن وبسیار گفتن -

هثرمة - بسیار گفتن -

هجدم - کدرهم لغة فی احدم وزجر للفرس عند اقدامه یقال اول من رکبه ابن آدم القاتل حمل علی اخیه فزجر الفرس وقال هج الدم فخفف -

هجمة - دلیری واقدام -

هذلمة - بزودی رفتار کردن -

الهرطمان - بالضم حب متوسط بین الشعیر والحنطة نافع للاسهال والسعال -

هسم - شکستن لغة فی الهشم وبضمتین داغ کنندگان لغة فی الحسم هوسم شہریست در پس طبرستان -

هلدم - کزبرج چادر پارہ دوختہ ونمد سطبر جانی -

فصل الیاء

یتم - یتیم - مرد بے پدر - وستور بے مادر - وجز

بے نظیر آیتام یتامی ج - تیم بالضم و بفتح مصدر (ع ک ف ۲) اتیمت المرأة فهی موتم یتیم وارث زن تتیم یتیم گردانیدن و یقال فی سیرة تیم بالتحریک ای البطار -

یسم - یاسمین - کلی تم - وهو معرب وبعضهم یجرونه مجری الجمع تقول شممت الیاسمین وهذا یاسمون قد جاء فی الشعر یاسم -

یلملم - یَلَمْلَم - لغات اهل الیمن لغة فی الملم -

یمم - یَمَّمَه - ای قصده - تیمم قصد کردن - وبخاک دست و روے مالیدن بنیت عبادت قوله تعالی فتیمموا صعیداً طیباً ای اقصدوا صعیداً - ویممته بالرمح ای توخیته وقصدته دون من سواه - تیمم تیمم دادن نماز وعبادت را بمام کبوتر وحشی یمامتین یکے - ونام کنیزکے کبود چشم که از سه روزه راه سوار را میدید ویقال ابصر من زرقاء الیمامة ویقال الیمامة بلاد اسمها الجو فسمیت باسم هذه المرأة لکثرة ما اضیف الیها وقیل جو الیمامة والنسبة الی الیمامة یمامی - یم دریا و قدیم الرجل فهو میموم اذا طرح فی البحر -

نیم - نیم - بالتحریک نوعے از نبات نیمته یکے -

یوم - یوم - روز ایام ج - واصله ایوام فادغم قال الاخفش فی قوله تعالی لأسس علی التقوی من اول یوم ای من اول الایام کما تقول لقیت کل رجل ای کل الرجال - میا ومته روز مزد کردن ویقال یوم ایوم کما یقال لیل الیل ولیلة لیلاء عبروا عن المشدة بأتم قبیلة از یمن - ونام پسر نوح علیه السلام -

یهم - قال ابن السکیت ایهمان - سیل وسوختن ویقال السیل والجمل الصئول الهائج یتعوذ منهما یهما، دشت بے پایان ایهم مثله وایضاً مرد کر - و دلیر - وکوه بلند - ونام مردے یعنی جبلة بن الایهم آخر ملوک غسان -

یرم - بفتحتین دهیست باصفهان ومواضعیست دیگر ذکره ابو تمام -

ایلمة - جنبش وما سمعت له ایلمة ای صوتة وزنه افعلة لا فیعلة ویلمم فی ل م م -

باب النون

فصل الالف

ابن - ابنة - بالضم گره چوب ابن ج - ویقال ایضا بنیم ابنٌ ای عداوة - ویقال ابنه یابنه (ع ف اض ۲ و ک ۲) ای اتهمه - وفلان یوبن بکذا ای یذکر بقبیح - وفی ذکر مجلس رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تؤبن فیه الحرم ای لا تذکر فیه بین

دهد پی چیزے شدن - وچشم داشتن - وبر مرده گریستن ومرثیه گفتن آبان بالکسر والتشدید وقت وهنگام اباناں دد کوه -

اتن - اتان - مادهٔ خر وثلث آتن مثل اعنق

أتن ج - بالحرکة والسکون ما تونا، مثله - واتانه الرجل ای اشتری اتانا - وفی المثل کان حمار اتانه

فاستأتن ای صار اتاناً و آنجور سرجایه - وصخرهٔ بزرگ
اَتُن اتون بجائے مقیم بودن آنان گام نزدیک
نهادن (عع ف اک ۲) اتون بالتشدید آتشدان
آهنین والعامة تخففه اتانین ج ویقال هو مُولّد
اجن - آجِن - آب مزه برگشته اَجَن اُجُون مصدر ان
منه (عع ف اض ۲ ک ۲) اجن بالتحریک کذلک
(عع ک اف ۲) اَجِن نعت منه - اِجانة بالکسر والتشدید
پیکان اجاجین ج - اجنة بالضم رخسار لغة فی وجنة
واَجَن القصار الثوبَ ای دقه -
اَحَن - احنة - بالکسر کینه احن (ک اف ۲) ج -
وقد اَحِنتُ علیه بالکسر - مواخته دشمنی کردن باهم -
اذن - اُذُن - بالکسر دستوری (عع ک اف ۲)
یقال اَذِن له ویقال ائذن لی علی الامیر وقول الشاعر
(شعر) قلت لبواب لدیه دارها + ائذن فانی حمؤها و
جارها + ای ائتذن بحذف اللام وکسر التاء علی
لغة من یقول نِعلم بالکسر ودانستن منه قوله تعالی
فاذنوا بحرب من الله ورسوله - واَذِن له اذناً ای
استمع - اذن آگاهی دادن - اذان الصلوة بانگ
نماز اذین مثله آذَّن اذانا - میذنة بالکسر جایے
اذان اذین بذر رفتار - وجایے که از هر جنبے بانگ
نماز بروے شنوده شود آذُن بالضم وبضمتین
گوش وهی مؤنثة آذان ج - ویقال اَذَنَتُه ای
ضربتُ اذنه - رجل اذن بضمتین مرد سخن شنو
یستوی فیه الواحد والجمع - اُذانی بالضم کلان گوش
لعجة اذناء وکبش آذن لغت منه - تاذین گوشه
ساختن نعل را - وگوش مالیدن کودک را - ودستوری
دادن کسے را برکارے آذن جایب اِیذان تاذّن
آگاهانیدن یقال تاذن الامیر فی الناس اذا ناداهم
فیهم ویکون ذلک فی التهدد وقوله تعالی واذ تاذّن
ربک ای اَعلَم - اِذَن بالکسر آنگاه وهی حرف
مکافاة وجواب ان قدمتها علی الفعل المستقبل
نصبت بها لاغیر اذا قیل لک ازورک الیوم قلتَ
اِذن اُکرمک وان اخرتها الغیتَ وقلتَ اُکرمک
اذن وان وسطتها وجعلت الفعل بعدها معتمداً علی
ما قبلها الغیت ایضاً کقولک انا اذن اُکرمک وان
ادخلت علیها حرف عطف کالواو والفاء فانت
بالخیار ان شئتَ الغیتَ وان شئتَ اعملتَ وان وقفت
علی اذن قلت اذا -
ارن - ارن - بالتحریک شادمانی ونشاط نمودن
(عع ک اف ۲) یقال اَرِن البعیر فهو اَرِنٌ - اِرَان
بالکسر تابوت مرده - وخانهٔ وحش اُرُن ج - میران
شله مآرین ج - ارنة الحرباء بالضم جایے کریشه
از چوب که در انجا بماند -
اربن - اُربون - اُربان بالضم فیهما لغة فی عربون
وعربان وهو ان تُبادم الرجل فی السلعة ثم یدفع
الی صاحبها دیناراً او درهماً عربون علی انه ان اشتری
السلعة کان الدینار او الدرهم من الثمن وان لم یشترها
کان لصاحب السلعة یعنی بیعانه وهو منهی عنه
فی البیع والعامة تقول ربون -
اس - اُسُون - مزه وبوے گردانیدن آب

سلام والعربون والعربون فیهما والعربون بمعنی ما قدمه المشتری من الثمن عند الشراء

(عع ف اض ۲ د ک ۲) آسن نعت منه مثل آجن
اَسَنَ کذلک (عع ک ا ف ۲) اسن الماء فهو اسن
واسن الرجل ایضاً یعنی بوے بد جاه گرفت مرد
تأسّن کذلک و درنگ کردن - وبهانه جستن بر کسے
یقال منه تأسّن علیّ وخوی وروش پدر گرفتن پسر
یقال تأسن اباه وهو علی آسان من ابیه اے
علے شمائل واخلاق منه واحدها اسن بضمتین مثل
خلق واخلاق - اُسُن ایضاً تاه رسن آسان ج
وباقی پیه در ستور یقال سمنت ناقته علی اُسُن
قدیم ای عن شحم -

افن - افن - بالتحریک ضعف رائے (عع ک ا ف ۲)
أفِن الرجل واُفن فهو أفون وافین وفی المثل
ان الرفیق یتغطّی أفِن الآفین - وافنه الله فهو
مأفون (عع ف ا ک ۲) جوزمأفون تباه شده آفن
بالفتح کمی متأفن متنقص وهمه شیر پستان را خوردن
ودوشیدن - وبیوقت وبا وقت دوشیدن ستور را
(عع ف ا ک ۲) وکم شدن شیر ستور (عع ک ا ف ۲)
یقال افِنت الناقة ای قلّ لبنها فهی افنة - ویقال
جاء ناعلی افان ذلک بالکسر ای علی اتان ذلک -
اُفُن - اقنة - بالضم خانه از سنگ برآورده
اُفُن ج -

امن - امان - امانة - زنهاری وبے بیمی
یقال اَمِنتُ فانا آمِنٌ - ایمان گرویدن وبے بیمی
گرداینیدن مؤمن یکے از نامهاے خداے عزوجل
وآمن کننده - وگرونده بخداے تعالے واصل
آمَنَ الامن بهمزتین لُیِّنتِ الثانیة ومنه المهیمن
واصله مأامن لینت الثانیة وقلبت یاءً وقلبت الاولے
هاء - امَن امنة ضد خوف وبے بیمی شدن ومنه
قوله تعالی اَمَنَةً نُعاسا وقوله تعالی اذ یغشیکم النعاس
أمنةً منه - امنة بفتحتین وبالضم ایضاً مثال همزة
آنکه بر هر کس اعتماد کند واعتمه علی کذا اعتماد کردم
اورا برین واتمنته کذلک - وقری قوله تعالے
مالک لاتأمنا بین الادغام والاظهار قال الاخفش
الادغام احسن - ویقال اُتمن فلان مجهولا -
ویقال استأمن الیه ای دخل فی امانه وهذا البلد
الامین قال الاخفش یرید الامن وهو من الآمن
أمین امانت دار واعتماد کرده بمعنی مامون آمّان
بالضم والتشدید کذلک - امون بالفتح شتر استوار
آمین فی الدعاء اجابت کن وچنین باد ایدو بقصر
مبنیا علی الفتح - تأمین آمین گفتن -

انن - انین - ناله ونالیدن (عع ف ا ک ۲)
انان بالضم کذلک تأنان بالتاء کذلک - ویقال
مالهٔ آنّة ولاحانّة ای ناقة وشاة - ویقال لا افعله
ما ان فی السماء نجمٌ ای ما کان لغة فی عَنَّ وآنّ فی الفراء
خطرة ای وما کانت - ولا افعله ما ان السماء سحاب
ای ما کان - آن وان بالکسر والفتح مشددتین
معناهما بدرستی وراستی وهما حرفان تنصبان
الاسم وترفعان الخبر والمکسورة منهما یؤکد بها الخبر
ولها صدر الکلام وتجیء بعد القسم والقول - والمفتوحة
وما بعدها فی تأویل المصدر وقد تجیء بمعنی لعل

کقوله تعالی وما یشعرکم انها اذا جاءت لمن قرأ بالمفتوحة
ای لعلها وفی قراءة أبی لعلها اذا جاءت - وتزاد
علی المکسورة منها ساکنة وتسمی بار السکوت
کما فی قول قیس الرقیات (شعر) بکرت علی عواذلی
یلحینني والومنه + ویقلن شیب قد علا + ک
وقد کبرت فقلت انه + ای انه قد کان کما تقلن +
قال ابو عبیدة وهذا اختصار من کلام العرب
یکتفی منه بالضمیر لانه قد علم معناه وقال الاخفش
انه ههنا بمعنی نعم یرید تأویله لا وضعه فی اللغة لذلک
والبار للسکوت مبنیة علی الکسرة تشابه بار الجر
من ان المکسورة المشددة کما یقال مخلفة وعجراة
قال ابن مسعود رضی الله تعالی عنه طول الرجل صلوته
وقصر الخطبة مئنة من فقه الرجل معناه ان الذی
یقصر الخطبة ویطیل الصلوة فقیه ای یقال فیه
اذا تکلم افقه هو انه بار السکت ای نعم او انه فقیه
علی التحقیق والبار للضمیر اختصار الجواب لما قال
ابو عبیدة - وتزاد علی المفتوحة کاف التشبیه تقول
کانه شمس وقد تخفف مع الکاف فلا تعمل شیأ کقوله
کان ثدیاه حقان - ویرد ی تدیه علی الاعمال
والرفع اجود - وقد یخففان کلاهما واذا خففت
فان شئت اعملت وان شئت لم تعمل + واما المکسورة
المخففة معناها اکد فهی حرف الجزاء یقع الثانی لاجل
وقوع الاول کقولک ان تأتنی انک ان جئتنی
اکرمتک وتکون بمعنی ما فی النفی مع الا بعدها
کقوله تعالی ان الکافرون الا فی غرور وقد تکون

فی جواب القسم تقول والله ان فعلت ای ما فعلت
وربما جمع بینهما للتاکید قال (شعر) ما ان رأینا
ملکا اغارا + اکثر منه قرة وقارا + وقد تکون زائدة
مع ما قولک ما ان یقول زید ای ما یقوم وقد تکون
مخففة من المشددة فلابد من ان تدخل اللام
فی خبرها عوضا مما حذف من التشدید کقوله تعالی
ان کل نفس لما علیها حافظ + وان زیدا لاخوک
لان لا یلتبس بان التی بمعنی ما للنفی - واما المفتوحة
المخففة معناها کقد تکون مع الفعل الماضی والمستقبل
فی معنی مصدر منتصب المستقبل تقول اعجبنی ان قمت
ای قیامک الذی مضی واریدان تقوم ای قیامک
تکون مخففة عن المشددة فلا تعمل تقول بلغنی
ان زیدا خارج وقوله تعالی وتودون ان غیر ذات الشوکة
تکون لکم بمعنی ای کقوله تعالی وانطلق الملا منهم
ان امشوا وتکون صلة لما کقوله تعالی ولما ان جاء البشیر
وتکون زائدة کقوله تعالی وما لهم ان لا یعذبهم الله
ای لا یعذبهم - وقد تزاد علی المکسورة المشددة
ما فصار للتعیین کقوله تعالی انما الصدقات للفقراء
وتوجب اثبات الحکم للمذکور ونفیه عما عداه - وتزاد علیهما
یاء المتکلم الواحد کقولک انی وانني بالکسر والفتح فیهما ولون الجمع
کقولک انا وانانا بالکسر والفتح فیهما فحذفت احدی النونین تخفیفا
لکثرة استعمالهم وکذلک کاني وکانني وبالفتح ولکني
ولکنني وکذلک لعلي ولعلني لان اللام قریبة من النون
انا مفتوحة مخففة معناها من فواسم کني وهو للمتکلم
الواحد وانما بني علی الفتح فرقا بینه وبین ان التی ی

ناصبة للمستقبل والالف الاخيرة انما هي لبيان الحركة في الوقف فان توسطت سقطت كقول علي عليه السلام انا الذي سمتني امي حيدرة الا في لغة ردية كقول الشاعر (ع) انا سيف العشيرة فاعرفوني - وقد توصل بها تارة الخطاب فتصير ان كالشئ الواحد من غير ان تكون مضافة اليه تقول انت بفتح التاء للمذكر ومعناها تو وبكسرها للمؤنث وانتما للتثنية - منهما وانتم الرجال وانتن للنساء وتدخل عليه كاف التشبيه تقول انت كانا وانا كانت وقيل لا تصل الكاف الا بالمظهر تقول انت كزيد ولا تقول انت كي الا ان الضمير المنفصل عندهم كان بمنزلة المظهر فلذلك حسن وفارق المتصل -

اون - اَوْن - تن آسانی وآرام (ع ف ض) رجل آئن اي راقد وادع ورفتار آهسته ويقال اُنَّ على نفسك اي ارفق في السير ويك گوشه خرچنبه يقال خرج ذو اَوْنين وهما كالعِدْلين ويقال جينا وبين مكة ثمث ليال او ائن اي روافه وعشر ليال آئنات اي واديات - آوين علف وآب خوردن وشكم در آگندن جزاوان هنگام آدنتج - مثل زمان وازمنة ويقال فلان يفعل ذلك آونة اذا كان يصنع ذلك مرارا وعدة مرارا - ايوان اوان بالكسر فيهما صفه بزرگ ومنه ايوان كسرى اُوْن بالضم جمع اوان مثل خوان وخُون وايوانات جمع ايوان - اوادين گردنك مثل ديوان ددوادين واصله اوادان

فابدل من احدى الواوين ياء -

اهن - اهان - تنه درخت بريده شاخ ها وبالاي وي -

اين - اَيْن - ماندگي لا يبنى منه فعل وماروى يقال آن ايك وآن آنك اي حان حينك (ع ف ا ك ۲) وآن لك ان تفعل كذا اي حان لك مثل انى لك وهو مقلوب منه - اين كجا وهو سؤال عن مكان مبني على الفتح اذا قلت اين زيد فانما تسأل عن مكانه - اَيَّان كي وهو سؤال عن زمان مثل متى ومعناه اي حين قوله تعالى اَيَّان مرساها وبكسر الهمزة لغة سليم وبه قرأ السلمي قوله تعالى اَيَّان يبعثون - الآن اكنون وهو اسم للوقت الذي انت فيه وهو معرفة ولم تدخل عليه الالف واللام للتعريف لانه ليس له مايشركه وربما فتحوا اللام وحذفوا الهمزتين -

اثين - كامير استوار بن اثان بالفتح ابن نعيم تابي آثنة من طلح بالضم درختان هوز انبوه وبسيار آن اثن ج - وجمعوا الوثن بالضم وثنا بضمتين ثم همزوا فقالوا اثن وقرأ جماعات ان يدعون من دونه الا اثنا -

آخنى - كعاجني جامه ايست مخطط وكستان ملابه آخنية كسان ها -

مُؤدن - بالضم وفتح الدال كوتاه لغة في المودن

آذريون - نوعي ست از رياحين معروف معرب زهره اصفرني وسطه خل اسود حار رطب والغرس

تعظمه بالنظر اليه وتنشره في المنزل ولينس طيب الرائحة
ناشئة - بالضم دوالة وآن چیزیست مانند رگ خوشبو
کہ بردرخت بلوط وصنوبر وجز آن سے پیچد اشنی
بالضم کسنی دیمیست بہ صعید مصر وہی غیر اسنی
اشنونة بالضم قلعہ ایست باندلس اشنان بالضم
والکسر دوائیست معروف نافع للجرب والحکة جلاء
منق مدر للطمث مسقط للاجنة ومنسب الی بعیر
الحدثون وتاشن غسل یدہ بہ -
اُحَیْنَان - لغة فی الاُصَیْلان یقال لقیته اصیانا
یعنی باو در اندک آخر روز ملاقات کردم -
اظان - بالکسر والظاء معجمة موضعے -
اکنة - بالضم وکنة واکینة کجهینة ابن بدیل التمیمی التابعی
الیمن - کامیر دیمیست بمرو -

فصل الباء

بثن - بثنة - بالفتح زمین نرم ثنیة تصغیرها
وسمیت بها ثنیة گندم منسوب بموضعے در شام
وہر گندمے کہ در زمین نرم روید خلاف الجبلیة -
بجن - بجنة - بالفتح نام زنے بجونة مثال قسورة
مشک فراخ واو زائدہ بجون کلان شکم -
بدن - بدن - بالتحریک تن قولہ تعالی فالیوم
ننجیک ببدنک قالوا الجسد لا روح فیه وقال الاخفش
قول من قال بدرعک لیس بشیء - رجل بَدَنٌ ای
مسن وفیل - بدن مثلہ وزرہ کوتاہ بَدَنة شتر
وگاؤ قربانی کہ بمکہ قربان کنند بدن بالضم ج -
ایضا فربہی وگوشت آگندگی مثل عسر وعسر (ع
ف اض ۲) بدانة کذلک (ع بعضها) بادن
فهت منه وامرأة بادن وبدین ایضا - وبَدَنَ ای
اسن وفی الحدیث انی قد بدنت فلا تبادروني
بالرکوع والسجود - بادنة نام زنے -
برن - بَرَنی - نوعے از خرما برنیة خورسفالین -
بیرون موضعے در ریگ -
برثن - براثن - پال - وچنگال ودہ - ومرغان
شکاری برثن بضمتین یکے وایضا حی از بنی اسد -
برذن - برذون - بالکسر وفتح الذال ستور -
ونوعے از اسپان برذونة مؤنث منه -
برزن - برزین - کوزہ از پوست طلع -
برهن - برهان - بالضم حجت وبرهن علیه
ای اقام الحجة -
بزن - بُزْیُون - بالضم دیباہ -
بسن - حسن بسن - اتباع - بسان موضعے
در نواحی شام -
بطن - بطن - شکم خلاف ظہر وگروہ کمتر از قبیلہ -
وزمین مغاک - وجانب درازی پر بطنان بالضم
ج - وبُطنان الجنة وسطها وبر شکم زدن (ع ف
اض ۲) بطنه وبَطَن له ودرون وادی در آمدن -
واز درون کار شناختن یقال بطنت الامر اے
عرفت باطنه ودرونی وخاصۂ کسے شدن یقال
بطنت به ای صرت من خواصه - الباطن نامے
از نامہاے خدائے عزوجل - وسنان ویقال
بطن الرجل ممبولا فهو مبطون شکم درد مند

البطن بفتحتین کلان شکم شدن (ع ک ا ف ہ)
البطان بالکسر تنگ ستور وفی المثل التقت حلقتا
البطان یقال اذا اشتد الامر وضاق - البطان
تنگ برکشیدن ستور را - ودرونی وخاصہ
کردن کسے را در شیر زیر کشش گرفتن - وجامہ را
استر کردن تبطین شلہ - بطانۃ استر ہر چیز غلاف
طہارۃ ودوست درونی وخاصہ البطن رگ
بازوے اسپ بالکسر پیری وپری شکم از
طعام یقال لیس للبطنۃ خیر من خمصۃ تتبعہا - بطن
(ک ہ) شکم پرست بطان بسیار خوار - وکلان شکم -
مبطن باریک شکم - بطین بزرگ شکم - ودور یقال
شأو بطین ای بعید - بطین مصغر یکے از منازل
قمر وہو بطن الحمل استبطان درنہان داشتن
تبطن کسے را در زیر خود گرفتن وتبطنت الکلاء
جولت فیہ - واتبطت الناقۃ عشرۃ ابطن لے نتجتہا
عشر مرات -

البسن - بلبسن - بضمتین جبہ مانند مدرس -
البہن - یقال ہو فی بہنیۃ من العیش ای
فی سعۃ وفراغیۃ -

البن - بہنۃ - بوے خوش وناخوش بان ج -
وابن ج وبنن بالکان بسے اقام بہ واحتبس فیہ -
بانۃ سرانگشت بان ج - یقال بنان مخضب
بلا ہاء لان کل جمع لیس بینہ وبین واحدہ الا الہاء
فانہ یوحد ویذکر - بانۃ بالضم نام زنے ثابت البنانی
منسوب الیہا -

بون - بوانۃ - بالضم نام جائے بوان بحذف الف
شلہ - شعب بوان بالفتح والتشدید موضعے در فارس
بوان بالکسر ستون خیمہ بُوَن ج - بان نوعے
از درخت بانۃ یکے -

البہن - بہنانۃ - زن خوش بوے خوش نفس
بہان نام زنے مثل قطام -

بہکن - بہکن - تازہ وتر ورطب قالوا بہکل امرأۃ
بہکلۃ اے عفیفۃ -

بین - بَیْن - جدائی ودیوستن وہو من الاضداد
(ع ف اک ہ) بینونۃ کذلک وقرئ قولہ تعالے
لقد تقطع بینکم بالرفع والنصب فالرفع علی الفعل
ای تقطع وصلکم والنصب علی الحذف ای ما بینکم -
بَوْن فضل وفزونی یقال بانہ یبینہ ویبونہ وبینہا
بین بعید ویکون بعید والواو افصح فامالی البعد
فیقال ان بینہما لبینًا لاغیر - بیان سخن پیدا و
کشادہ گفتن - وفصاحت وفی الحدیث ان
من البیان لسحرا ویقال فلان ابین من فلان
ای افصح منہ واوضح کلاما - ابین ایضًا نام مردے
کہ عدن منسوب باو ست یقال عدنی ابین -
ویقال بان الشئ بیانا ای اتضح فہو بین پیدا
ابیناء ج - مثل ہین وأہیناء - وکذلک ابان الشئ
فہو مبین - ابانۃ پیدا کشادہ کردن وشدن
متعد لازم وجدا کردن یقال ضربہ فابان رأسہ
من جسدہ ای فصلہ فہو مبین وذاک بیان -
مبین ایضًا نام آبے واستبان الشئ ای ظہر

وتبیین مثلہ - واستبنتہ انا عرفتہ وتبینتہ انا کذلک - وبینۃ اے اظہرتہ وہو ایضاً لازم متعد - تبین پیدا شدن وکردن وفی المثل قد بین الصبح لذی عینین اے تبین - تبیان بالکسر مصدر فیہ وہو شاذ لان المصدر انما یجی علے تفعال بفتح التا مثل تذکار وتکرار وتوکاف ولم یجی بالکسر الا حرفان وہما تبیان وتلقاء مسلمۃ جدا شدن ازہم تباین بریدن از یکدیگر بائن آنکہ از چیب درآید بدوشیدن شیر معلے آنکہ از راست درآید وتطلیقہ بائنۃ وہی فاعلۃ بمعنے مفعولۃ - بائنۃ ایضاً کمانی کہ دیر بازہ زہ بودہ باشد بائن کذلک وچاہ مع فراخ تبیون بالفتح کذلک غراب البین زاغ پیہ بین میان یقال جلست بین القوم کما یقال وسط القوم وہو ظرف - وتقول لقیتہ بعید ات بین اذا لقیتہ بعد حین ثم امسکت عنہ ثم اتیتہ - وہذا بین بین اے بین الجید والردی وہما اسمان جعلا اسما واحدا وبنیا علے الفتح والہمزۃ المخففۃ تسمے ہمزۃ بین بین - وبینا علے فعلی من البین واشبعت الفتحۃ فصارت الفا یقال فیہنا نحن ترقبہ اتانا اے بین اوقات رقبتنا ایاہ والاجل مما یضاف الیہا اسماء الزمان کقولک اتیتک زمن الحجاج امیر ثم حذف المضاف الیہ واوقات وذوی الظرف الذی ہو بین الجملۃ التی اقیمت مقام المضاف الیہا کقولہ تعالے واسئل القریۃ - وکان الاصمعی یخفض ما بعد بینا اذا اصلح فی موضعہ بین وینشد قول ابی ذویب

(شعر) بینا تعنقہ الکماۃ وروغہ ۔۔ یوما اتیح لہ جریء سلفع ۔۔ وغیرہ برفع ما بعد بینا وبینما علی الابتداء والخبر وقد زیدت علیہ ما یقال بینما نحن فیہ ومعناہما واحد - بین بالکسر پارۂ از زمین مقدار مد بصر بیون ج - وکرانہ -

تبائث - الطریق والاثر - یعنی تا بنتہا یعنی در پے راہ ونشان قدم شدم -

باذنۃ - فروتنی نمودن واقرار کردن وشناختن وباذان الفارسی من الابناء اسلم فی حیوۃ رسول اللہ صلعم -

البینی - ہو محمد بن بشیر بن بکر البینی محدث -

بنان - بالضم وہیئت از مضافات طرثیث منہا ابو الفضل البنانی الفقیہ الزاہد وبالکسر او بالفتح والتشدید ہی ست بحران منہا احمد بن جابر البنانی المنجم ومحمد بن المہنا بن البانتی بکسر النون وشد النون وبہ سماع -

بنجکنۃ - درکار درنگ کردن یقال بنجکن فی الامر اے تراخی فیہ -

بنجن - مردم دراز بالا بنجان کا قشعر واوہام ای مات وبنجن کاسو دای نام وتعصب من الاضداد وبنجت المناقۃ تمددت للحالب بنجانت مثلہ -

بنجدن - بجعفر دختر نازک تن ونام زنے -

براشن - کعلابط تیز نگاہ وپیوستہ بین برشان شہرے یا قبیلہ -

برطنۃ - نوعی ست از بازی برجۃ مثلہ -

بستان - بالضم معرب بوستان بساتین وبساتون ج - ویوسف بن عبد الخالق البستانی محدث وبستان بن عامر قرب مکة مجتمع النخلتین الیمانیة والشامیة و بستان ابراہیم ببلاد اسد وبستان المسناة بدار الخلافة من بغداد -

باشان - دہیست بہرات -

باشتان - دہیست بنیشاپور - وابن البشتنی ہشام بن محمد من قریة بقرطبة -

بصان - بالضم او بالشد شہر ربیع الآخر بصانات والبصنة ج - بصنی بفتحتین مشددة النون دہیست منہا الستور البصنیة -

رملة البعکنة - ریگ دشوار گذار -

بغدان - لغة شائعة فی بغداد وتبغدن دخل فی البغداد -

ابقان - بسیار خیر شدن یقال ابقن الرجل اے اخصب جنابہ واحمد بن بقنة محرکة بشد النون وزیر العلوی من بنی حمود بالاندلس -

بکونة - زن خوار -

بلآن - کشادگر مایہ وذکر فی ب ل ل -

بلقین - بالضم وفتح الفاء دہیست بمصر -

بلقینة - بالضم وکسر القاف دہیست بمصر منہا علامة الدنیا صاحبنا عمرو بن رسلان -

بہمن - بیج گیاہیست ہمچو ترب سطبر گرہ دار ناہموار وہو احمر ابیض ویقطع ویخفف نافع للخفقان البارد مقو للقلب جدا باہی وبہمن نام شخصی وبہمن ماہ نام ماہ یازدہم ست از ماہ ہاے فارس -

فصل التاء

تبن - تبن - بالکسر کاہ بتنہ کی برگ کاہ تبن ایضا قدح بزرگ اندازہ بیست کس آنگاہ صحن نزدیک بوے آنگاہ عُشر اندازہ سہ یا چہار تن آنگاہ فرح اندازہ دو تن - آنگاہ قعب یک مردہ آنگاہ غمر فرد تر از ان

تبن بالفتح کاہ دادن (تورر ا (ع ف ا ک ۲) تبانہ زیرکے (ع ک ا ف ۲) فہو تبن لغت ہمنہ - اے فتن ودقیق النظر فی الامور - تبتین زیرکار سے وبار یک بینی کردن وفی حدیث سالم بن عبد اللہ کنا نقول فی الحامل المتوفی عنہا زوجہا انہ تنفق من جمیع المال حتی تبتنم ما تبتنم اے او قعتم النظر فتفقتم فیہ ذلک - تبان کاہ فروش تبان بالضم عورت بیوش کشتی بانان -

تقن - اتقان - استوار کردن کار - رجل تقن بالکسر ای حاذق - ابن تقن نام مردی تیر انداز یقال ہو رامی من ابن تقن - تقن ایضا طبع اصل یقال انفصاحة من تقنہ ای من سوسہ وطبعہ -

تلن - تلنة - بضمتین وبفتح الاول حاجت ودرنگ یقال لی قبلک تلنة اے حاجة وفیہم تلنة ای لبث - وتلان بمعنے الآن -

تمن - ترن - بالکسر حریف یقال فلان ترن فلان وہما تمانان ای ضنان وحریفان - واتن المرض الصبی ای قصعہ یعنی کلان نمیشود وتتین بکسر تین اژدہا - وجائے در آسمان -

تین - تین - انجیر تینة یکے قولہ تعالے و التین و الزیتون قال ابن عباس ہو تینکم و زیتونکم ہذا - و یقال ہما جبلان بالشام -

تتاءرن - حیلہ جستن و فریب دادن تتاءون مثلہ قد تتاءرن و تتاءون جارہ من ہنامرۃ و من ہنامرۃ -

ترن - کزفر موضعیست در مین ترنی بالضم و بالفتح کنیز و خشتی و ابن ترنی بالضم خشتی بچہ و یجوز ان یکون ترنی من رنیت اذا ادیم النظر الیہا -

تفن - بالفتح چرک -

تاکرنی - بضمتین و شد النون مقصورۃ شہریست بہ اندلس -

تون - بالضم خرقۂ کہ بران بچہ بازمی کند و شہریست بخراسان نزدیک قائن منہ اسمعیل ابی سعد و احمد بن محمد بن احمد تونۃ بالضم جزیرہ ایست نزدیک و میاط و اینک تونۃ ایست منہا عمرو بن احمد و عمر بن علی و سالم بن عبد اللہ و عبد المومن بن خلف تناون تناءرن یعنی حیلہ جستن و ہو یتناون للصید اذا جارہ مرۃ عن یمینہ و مرۃ عن شمالہ - و اتون الحمام گلخن گرمابہ فی ات ن -

تہن - خوابید (ع ک اف ۲) تہن لکلکتف لغت منہ -

فصل الثاء

تبن - تبن - شبان - دزبوشتن عطف جامہ و دو ختن (ع ف اک ۲) شبان بالکسر ان تعطف ذیل قمیصک فتجعل فیہ شیئا تقول منہ تثبنت الشئ اذا جعلتہ فیہ و حملتہ بین یدیک - تبثن ایضاً و امن برچیزے در پیچیدن -

تثن - تثن - بفتحتین گندہ شدن گوشت و بن ہاے دندان و بوے گرفتن آن (ع ک اف ۲) -

تخن - تخانہ - ستبر شدن (ع) بضمہما تخین لغت منہ - رجل تخین مرد با سلاح اتخان سست کردن جراحت کسی را - و بسیار کشتن قولہ تعالے حتی یثخن فی الارض -

تدن - تدن اللحم - تغیرت رائحتہ - تدن ک ۲ تدن مرد بسیار گوشت -

تفن - تفنتہ - ف اک ۲ انچہ بر زمین رسد از شتر چون بخسبد چون زانوہا و سینہ و جز آن تفنات ج - ذو التفنات نام رئیس خوارج مثافنہ ہم زانو نشستن و یاری کردن تفن المزادۃ گرد اگرد سفرہ و توشہ دان تفن زدن شتر کسی را بہ تفنات (ع ک اف ۲) تفن بالتحریک نتوخ بستن دستہا (ع ک اف ۲) اتفان متعدد منہ -

تکن - تکنۃ - بالضم گروہی از کبوتران تکن ج تکن بفتحتین کوہے -

ثمن - ثمانیۃ رجال - ہشت مرد ثمانی نسوۃ ہشت زن و ثمانی مایۃ کما تقول قاضی عبد اللہ و تسقط الیاء مع التنوین عند الرفع و الجر و تثبت عند النصب لانہ لیس بجمع فیجری مجری جوار فی ترک الصرف و ما جاء فی الشعر غیر معروف فہو

علی التوهم انه جمع ثمینیة تصغیر ثمانیة بحذف الالف وان ثمنت حذفت الیاء فقلت ثمینة قلبت الالف یاء وادغمت فیها یاء التصغیر والاول احسن ثمن بالضم هشت یک ثمن بالکسر شنگی هشت روزه شتر ثمن بالفتح هشت یک گرفتن (ع ف اض ۲) یقال ثمنت القوم اخذت ثمن اموالهم وهشتم قوم شدن (ع ف اک ۲) اثمان هشت عدد شدن - و خداوند شتران ثمن شدن یعنی آنکه در هشت روز یکبار نوبت آب یابند - وبهاکردن متاع را یقال ثمنت الرجل متاعه وثمنت له - ثمن بفتحتین بهاثمن هشت سوثمانون بثمانین هشتاد وفی المثل هو احمق من صاحب ضأن ثمانین وذلک ان اعرابیا بشر کسرے بمبشری اُستر بها فقال سانی ما شئت فقال اسالک ضانا ثمانین مئین هشت یک وگران ثمنیة تمام جائی ثمنه بالکسر توبره -

ثمن - شتر بالضم مویهاے دراز کہ بر تندی باشد اسپ باشد ثمن ج - ومیان ناف وزہار ثن بالکسر علف خشک -

الثنارن والثناون والثناون - یعنی -

ثجن - بالفتح وبفتحتین راه ورزمین درشت سنگستان -

ثرن - دوست وهمایهٔ خود را رنجانید (ع ک اف ۲) -

ثونیا - گرد خشک کہ زیر زوالہ هنگام پهن کردنش افشانند تناون حیله جستن وفریب دادن

تناون للصید اذا خادعه جاءه مرة عن یمینه ومرة عن شماله -

الثنین - بالکسر مستخرج الدرة من البحر و مثقب اللولو -

فصل الجیم

جبن - جُبن - بالضم نقیض جبنة اخص منه و بضمتین بتشدید النون وضم الباء ایضا - وبددلی وترسندگی جبان بالفتح بدول وقد جبن الرجل فهو جبان (ع ف اض ۲) وجُبن بالفتح ایضا فهو جبین وامراة جبان ایضا کما قالوا حصان ورزان وجبنته اصبت وجدته جبانا - وجبنته ای نسبته الی الجبن - وفی الحدیث الولد مجبنة مبخلة - جُبان جبانة بالتشدید فیهما صحرا تجبن اسے غلط جبین بجرلیہ وهما جبینان عن یمین الجبهة وشمالها -

جحن - جحن - بفتحتین ناگواره شدن کودک صبی جحن نعت منه (ع ک اف ۲) اجحان متعد فیه - جحن ایضا بطی الشباب مجحن گیاه کوتاه بے آب جیحون رودیست ماوراء النهر وخراسان جیحان نام جوئی بشام -

جدن - ذو جدن - بفتحتین مهتری از مهتران حمیر -

جرن - جرون - بالضم نرم شدن وعادت کردن بستور بکارے (ع ف اض ۲) وسوده و نرم شدن جامه وزده جارن بچهٔ مار - وراه ناپیدا شده جرن زمین درشت جُرنة جرین

جاے خرما خشک کردن جران البعیر بالکسر پیش کردن شتر از مذبح تا منحر جرن بضمتین ج - جران العود لقب شاعرے جریان لغۃ فی الجریال یعنی خمر جیرون بالفتح دروازۂ از دمشق -

جشن - جوشن - بالفتح سینہ وزرہ - ونام مردے - وسیانۂ شب واول شب یقال جوشن من اللیل ای صدرہ -

جغثن - جغثن - بکسرتین بیخ صلیان - ونام خواہر فرزدق -

جفن - جفن - پلک چشم - ونیام تیغ - ونام جائے وزغا کہاے تاک انگور جفنۃ یکے ازوے - وایضاً کاسۂ بزرگ جفان بالکسر جفنات بفتحات ج - وایضاً قبیلۂ ازیمن ویقال عند جفینۃ الخبر الیقین بالفاء قال ابن السکیت ہو اسم خمار ولا تقل جہینۃ بالہاء قال ابو عبیدۃ فی کتاب الامثال ہذا قول الاصمعی واما قول ہشام بن الکلبی انہ جہینۃ بالہاء وکان من حدیثہ ان حصین بن عمرو بن معاویۃ بن عمرو بن کلاب خرج ومعہ رجل من جہینۃ یقال لہ الاخنس فنزلا منزلا فقام الجہنی الی الکلابی فقتلہ واخذ مالہ وکانت عمتہ صخرۃ بنت معاویۃ تبکیہ فی المواسم وتسائلہ فقال الاخنس (شعر) تسایل عن حصین کل رکب + وعند جہینۃ الخبر الیقین قال وکان ابن الکلبی یہذا النوع من العلم اکبر من الاصمعی -

جمن - جمانۃ - غوزۂ نقرہ جمان ج -

جنن - جنون - پوشیدن (ع ف اض ۲) یقال جن علیہ اللیل وجنہ واجنہ بمعنی - جن بالکسر پری وہو خلاف الانس الواحد منہ جنی بکسرتین - وجن الرجل جنونا دیوانہ شد واجنہ اللہ فہو مجنون - ولا تقل منجن - وما اجنہ فی المجنون شاذ لا یقاس علیہ لانہ لا یقال فی المضروب ما اضربہ - نخلۃ مجنونۃ اے طویلۃ - وجن النبت جنونا اے طال والتف وخرج زہرہ - وجن الذباب ای کثر صوتہ یستعمل کلہا مجہولا - ویقال کان ذلک فی جن شبابہ ای فی اول شبابہ - ویقال افعل الامر بجنۃ اے بجد ثانہ - اجنان دفن کردن مردہ را یقال اجنہ اللہ المیت اے واراہ وجنۃ کذلک وپنہان داشتن چیزے را از دل - وکودک افگندن زن جنین بالفتح کودک در شکم - ومردہ در گور اجنۃ ج جنن بالفتحتین گور جنن بضمتین مقصور جنون - جنۃ بالضم سپر - وپردہ جنن (ض اف ۲) ج - یقال اجنن بجنۃ اے استتر بسترۃ - مجن بالکسر سپر مجان بالفتح ج - جنۃ بالفتح بہشت وبستان جنان بالکسر جنات ج - وجنان الناس بالفتح دہماؤہم یعنی جماعۂ مردم وجنات عدن اے اقامۃ - جنان بالفتح دل ویقال ما علی جنان اے ثوب یواریني - وجنان اللیل تاریک شدن شب جنۃ بالکسر پریان قولہ تعالے من الجنۃ والناس ودیوانگی قولہ تعالے ام بہ جنۃ فالاسم والمصدر علی صورۃ واحدۃ - جنان پدر پریان جنان بالکسر ج - ومار سپید

تجنن علیہ وتجانن اے ارمی من نفسہ انہ مجنون مجنۃ بالفتح جای پریان - ودیوانگی - ونام جائے نزدیک مکہ - وجای نہان شدن اجتنان پوشیدہ شدن استجنان استتراب - وقولہم اجنک کذا اے من اجل انک فحذفوا اللام والالف اختصارا ونقلوا کسرۃ اللام الی الجیم - جناجن استخوانہای سینہ واحدہ جنجن وجنجنۃ بکسرتین فیہما وقد یفتح مجنون بالفتح دولاب منجنین کذلک -

جون - جَون - سپید - ونام اسپی - وسیاہ وہو من الاضداد جُون بالضم ج - مثل رجل صنم بالفتح وقوم صنم بالضم - جَون ایضا سخت سیاہ از شتر واسپ جونۃ بالضم مصدر منہ مثال غلبۃ ووردۃ - جونۃ العطار طبلۂ عطار جَون تجریک الواو ج - وربما ہمزوا - ویقال لا افعلہ حتی یبیض جونۃ البقار اے سوادہ جُونی نوعے از سنگ خوار جَونۃ بالفتح چشمۂ آفتاب - وخم قار اندود -

جہن - جہینۃ - قبیلہ -

جُونۃ - بالضم طبلۂ پوست پیچیدہ مر عطاران را کہ دران خوشبوئیہا نہند جُون کصروج اصلہ المزوملین قالہ ابن قرقول -

جنجنۃ - بضمتین مشددۃ النون زن بدجماع -

جیذن - بالکسر تنبیخ درخت جوذنۃ مولاۃ ابی الطفیل او ہے جونۃ وجوذان او ابن جوذان صحابی -

اجرعن - قلب ارجن وبمعناہ -

جازان - وادیست درین وحطب جزن اے جزل یعنی ہیزم خشک وسطبر اجزن ج -

جسنۃ - بالضم ماہیست گرد کہ دو زبانیہ دارد جسان کرمان دف زنندگان واجسان اے صلب -

جعن - زنجیدگی وسستی وفرو ہشتگی پوست وتن فعلہ غیر مستعمل ومنہ اشتقاق جعونۃ ورجل جعونۃ مرد کوتاہ فربہ واجعن بعلج طمہ واشتد -

جعاشن - قبیلہ ایست درین -

جلن - حکایت صوت باب ذی مصراعین یرد احدہما فیقول جلن ویرد الآخر فیقول بلق -

جلجن وجلجان بکسر ہما مرد تنگ دل بخیل -

جمہان - کعثمان محدث من التابعین -

جیان - کشداد شہریست باندلس منہ ابن مالک وابو جیان اماما العربیۃ وقد نسیب الثانی الی جدہ جیان بالمہملۃ ودیہیست باصفہان منہا طلحۃ بن الاعلم الحنفی وموسی بن محمد بن جیان ومحمد بن خلف بن جیان محدثان -

فصل الجاء

جبن - جبن - بفتحتین مرض تشنگی دع ک اف ۲) اجبن جبنا لغت منہ یعنی استسقا گرفتہ وبہ جَبَنٌ اے استسقاء - جبن جبنۃ بالکسر وہل ام جُبَین جانور کے ویقال لہا ایضا جُبَینۃ وہی معرفۃ مثل ابن عرس واسامۃ الا انہ تعریف جنس وربما ادخل علیہ الالف واللام ثم لا یکون بحذف الالف واللام نکرۃ وہو شاذ -

حتن - حتن - بالفتح والکسر قرین - وحریف و یقال هما حتنان ای سیان اذا تساویا فی الرمی او غیر ذلک - وتحاتنوا ای تساووا - وکل اثنین لا یتخالفان فهما متحاتنان - ودفعت النبل حتنی ای متساویة - وحتن الحر ای اشتد - یوم حاتن ای مستوا ولیله وآخره فی الحر - والمحتن المستوی الذی لا یتخالف بعضه بعضا - وخوتنان بلد -

حجن - حجن - بفتحتین کژی یقال صقر احجن المخالب اسے معوجها - محجن لاله - چوگان ومانند آن - وعن یقال حجنت الشئ احجنه واحجنته اے جذبته بالمحجن - حجنة المغزل بالضم کژی سر دوک کشیم - والحجن الشمام اذا خرجت حجنة وسے خوصه حجون بالفتح کوسے بمکه وهی مقبرة ودور -

حذن - حذنة - بضمتین وتشدید النون گوش وهما حذنتان -

حرن - حرون - بالفتح توسن - ونام اسپے - ولقب مردے وبالضم توسنی کردن (ع ف ض) حران بالکسر توسنی وتوسن شدن - (ع بضمها) محاربین زنبور که بر انگبین خفسیده باشد ویقال حرن فی البیع اذا لم یزد ولم ینقص - حران بالفتح والتشدید نام شهرے والنسبة الیه حرنانی علے غیر قیاس -

حرذن - حرذون - شمال برذون سوسمار ز -

حزن - حزن - بالضم حزن بفتحتین اندوه خلاف السرور (ع ک اف م) حزن حزین تعنان منه - حزنه واحزنه اندوهگین کرد فهو محزون - حزن زمین درشت - وشهرهاے عرب - وحیی از غسان احزن وتحزن بمعنی - حزونة بالضم درشتی بعیر حزنی برے فی الحزن من الارض - حزنة بالضم کوه درشت حزن ج - حزون بالفتح گوسپند بد خو حزانة بالضم عیال مرد که بجهت ایشان اندوه خورد ویقال فلان یقیء ارزا بالتحزین اذا ارق صوته -

حسن - حسن - بالضم خوبی ونیکوئی نقیض قبح محاسن ج علی غیر قیاس وقد حسن الشئ وان شئت خففت الضمة فقلت حسن الشئ ولا یجوز ان تنقل الضمة الی الحاء لانه خبر وانما یجوز النقل اذا کان بمعنی المدح او الذم - ورجل حسن بین الحسن اتباع وامراة حسنة وحسناء ولا یقال رجل احسن لانه اسم انث من غیر تذکیر کما یقال غلام امرد ولا یقال جاریة مرداء فهو یذکر من غیر تانیث - احسن ماه تحسینا ازاستن ونیکو کردن - وبه نکوئی نسبت کردن - احسان نکوئی کردن یقال احسن الیه قوله تعالی واحسن کما احسن الله الیک واحسن به کقوله تعالی وقد احسن بی - وهو یحسن الشئ اے یعلمه - استحسان نیکو شمردن ونیکو داشتن سنة نیکے خلاف سیئة - محاسن خلاف المساوی حسنی خلاف سواے - حسان بالضم والتشدید احسن من الحسن حسانة مونث - ویقال انی لاحسن بک الناس وهذا الطعام محسنة للجسم بالفتح - حسان بالفتح نام مادح حضرت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم

فان جعلته فعالا من الحسن اجریته وان جعلته فعلان من الحسن لم تجره وتصغیر فعال منه حسیسین وفعلان منه حسیسان - حسن حسین پسران فاطمه زهرا علیهم السلام ونام دو ریگ توده وقال المبرد هما جبلان وذکر الکلبی انهما فی بطنین -

حشن - حشنة - بالکسر کینه وحشن استعارة ای امن -

حصن - حصنن - بالکسر پناه حصون ج - یقال حصن حصین - حصانة استواری واستوار شدن (ع بضمهما) تحصین گرد اگرد شهر را برآوردن تحصن در حصن شدن احصان زن خواستن مرد فهو محصن بفتح الصاد وهو احد ما جاء علی افعل فهو مفعل بالفتح واحصنت المرأة اے عفت واحصنها زوجها فهی محصنة بالفتح والکسر فکل متزوجة محصنة بالفتح لا غیر - وفی قوله تعالے فاذا احصن مجهول اے زوجن - حصن بالضم بارسائی زن (ع بضمهما) فی حاصن وحصان بالفتح وحصنار ایضا بتیة الحصانة ودرس حصان بالکسر بتیة التحصین والتحصن — حصنان شهرے حصنی منسوب الیه وتیسب البحرانی الی البحرین قال الیزیدی سالنی والکسائی المحدثی عن النسبة الی البحرین واے الحصنین فلم قالوا حصنی وبحرانی فقال الکسائی کرهوا اجتماع النونین فی حصنانی وقلت انما کرهوا ان یشتبه النسبة الی البحر ولم یقولوا ابحری ابو الحصین کنیت روباه حصنه نام مردے -

حضن - حضن - بالکسر کنار محتضن کذلک حضنا الشئ ودوکرانهٔ چیزے احتضان کرانه ها و حضن الضبع وجاره - حضن حضانة بالکسر درکنار گرفتن مادر بچه را - وزیر بال گرفتن مائیان چوزه را وبیضه را (ع ف اض ۲) حاضنة دایه و آنکه بجاے او باشد در تعهد بچه ویقال حضنت الرجل عن کذا اذا نحیته عنه واستبدت به دونه — و حضنته عن حاجته احضنه بالضم اے جلسته عنها واحتضنته عن کذا مثله - واحتضنت الشئ جعلته فی حضنی - حضون بالفتح گوسپند که یکی از دو سر پستان وے دراز تر از دیگر باشد (ع بضمهما) حضن بفتحتین کوهی در نجد یقال انجد من راے حضنا ای من راه لاحتیاج اهله ان یسال عن نجد هل بلغه ام لا وعاج ویقال احضنت بالرجل اے ازریت به -

حفن - حفنة - دو مشت از طعام وجز ان ومنه یقال نحن حفنة من حفنات الله تعالے ای یسیر بالاضافة الی جمیعه وملکه - حفن به دو دست رندیدن چیزے را واندک چیزی دادن (ع ف اض ۲) احفان گرفتن - وبرکندن درخت از بیخ حفنه بالضم سوراخ وگندگی حفن (ض اف ۲) ج حفان وهو فعلان من باب الفاء بیگان شتر مرغ وشتران ریزه حفانة بکی للذکر والانثی جمیعا -

حقن - حقن - رنجیدن شیر در مشک - ورنجیدن شیر دوشیده بر شیر حقنه (ع ف اک ۲ و ض ۲)

حضن

حقین نام جنین شیر محقن بالکسر مشک آن و فی المثل
ابی الحقین العذرة ای العذر و بازداشتن خون
از رختن و نگاه داشتن بول و مانند آن حاقن آنکه
کمیز بشتاب گرفته باشد یقال لاراے لحاقن۔
حاقنة مغاکے میان چنبر گردن و کتف و هما
حاقنتان و فی المثل لاحقن حواقنک بذوائبک
ذاقنة طرف الحلقوم و منه قول عائشة رضی اللہ
تعالے عنها توفی رسول اللہ صلی اللہ علیه و آله
وسلم بین سحری ونحری و بین حاقنتی و ذاقنتی و
یروی تحجری و هو ما بین اللحیین و یقال الحاقنة
هی ما سفل من البطن۔ حقنة بالضم دارو ے رختنی
احتقان مصدر منه۔ حقان بالکسر کمیز نگاه دارنده
و بسیار میزنده۔
حلن۔ حُلّان۔ حلام برهٔ از کم مادر گرفته و هما جمیعا
صغار الغنم ایضا و سوسمار۔
حلزن۔ حلزون بفتحتین کرم که در مشک اوفتد۔
حلقن۔ حلقنة۔ نیم رس شدن غورهٔ خرما سر
محلقن لغت منه۔
حمن۔ حمنة۔ بالفتح نام زنے حمنانة کنیه قال
الاصمعی اوله قمقامة صغیر جدا ثم حمنانة ثم قرادة ثم
حلمة ثم عُلّ ثم طلح۔ حومانة جاے درشت کوفته
حوابین جمع۔
حنن۔ حنین۔ آرزومندی (ع ف اک ۲)
فنوحان و نائحة ناقه که از بچه جدا شود خته کذلک۔
حانة ناقه مستحن مثله۔ حنان بالفتح بخشودن
(ع ف اک ۲) و منه قوله تعالے حنانا من لدنا۔
حنّان بالتشدید بخشاینده طریق حنان راه پیدا
ابرق الحنان نام موضعے قوس حنانة کمان بانگ
آرنده تحنّن مهربانی نمودن و یقال حنانیک
یارب و حنانک یارب بمعنی اے رحمتک۔ حنانة
نام شبانے حنّة الرجل زن وے و یقال حن
حنی و حنن بالضم اے صَدّ۔ و ما تحننی شیأ من فترک
اے ما تصرفه عنی۔ حنون بالفتح بادے که آواز
جنین بشتر آید ازوے حُنَین علے التصغیر موضعے
یذکر اذا اردت به الموضع و البلد و یصرف قال
اللہ تعالیٰ ویوم حنین و یؤنث اذا اردت به البلدة
و البقعة و لا یصرف و نام مردے و فی المثل رجع بخفی
حنین یقال کان حنین اسم اسکاف من اهل الحیرة
ساومه اعرابی بخفین فلم یشتره مغاظه ذلک و
علق احد الخفین فی طریقه و تقدم فطرح الآخر و لمن
فجاء الاعرابی فرأے احد الخفین فقال ما اشبه
ذلک بخف حنین لو کان معه آخر لاخذته فتقدم
فرأے الخف الثانی مطروحا فی الطریق فنزل
و عقل بعیره فرجع الی الاول فذهب الاسکاف
برحلته و جاء الی الخفین بخفی حنین۔ حن بالکسر قبیلهٔ
از پریان رجل محنون اے مجنون و به خنة بالکسر
اے جنة و یقال الحن خلق بین الجن و الانس۔
حن بالضم نام مردے۔
حنین۔ حنین۔ بالکسر هنگام و منه حنینُ الناقة
و ربما ادخلوا النار علیه کقول الشاعر (ع)

العاطفون بتحنین یا من عاطف - وبدت وزمان وینہ قولہ تعالیٰ ہل اتی علی الانسان حین من الدہر و ہنگام آمدن (ع ف اک ۲) یقال حان حینہ ای قرب وقتہ - واحینتُ بالمکان اذا اقمت بہ حینا - وحَنَنتُ الناقۃَ اذا حلبتہا لہا فی کل یوم وقتاً تحلبہا فیہ - وفلان یاکل الحَنینۃ والحِنینۃ بالفتح والکسر ای المرۃ الواحدۃ فی الیوم واللیلۃ - ویفعلہ احیانا وفی الاحایین - وتحنین الوارش اذا انتظر وقت الاکل - حَیْن بالفتح ہلاکی وحان ای ہلاک داحانہ ایہ حانیۃ بالتشدید خمر منسوبۃ الی الحانۃ وہی حانوت الخمار - حانات دکانہای خمر فروشی یعنی خرابات حانۃ یکے حانوت ایضاً دکان واصلہ حانوۃ مثل ترقوۃ فلما سکنت الواو وانقلبت الہاء یاء رجوانیت ج -

حتن بضمین موضعیست ببلاد ندیل -

حجشتہ - جد یحیی بن الفضل الموصلی -

حردون - بالدال لغۃ فی الحرذون بالذال وآن سوسمار نر است یا دابہ ایست دیگر -

حراسن - نوعیست از ماہی حراسین شتران لاغر لا واحد لہا وخشک سالی ہا -

حشتن بکبندب جد والد یعقوب بن اسحق بن محمد بن حشتن الحرانی -

حفصیتین بکسمیدع نام زمینی ست -

حمدونۃ - دختر ہارون رشید وپسر ابی لیلی المحدث -

حَوْن - خواری وہلاک وحونۃ لقب ومیتہ بنت سابط -

فصل الخاء

خبن - خَبْن - خِبان - درنوشتن جامہ وجز آن ودوختن تا کوتاہ شود وپنہان کردن ونہادن طعام روز سختی را (ع ف اک ۲) خبن ایضاً نوعے از تصرفات عروض خَبْنۃ بالضم انچہ زیرش گرفتہ شود و فی الحدیث ولا تاخذ خُبْنۃ وانہ لذو خُبْنات وخُبُنات وہو الذی یُصلح مرۃ ویُفسد اخری -

خبعثن - خِبَعْثَنۃ - بالضم وکسر الثاء شگرف سخت -

ختن - خَتَن - بفتحتین داماد وعند العرب کل من کان من قبل المرأۃ مثل الاب والاخ فہم الاختان واما عند العامۃ فختن الرجل زوج ابنتہ -

ختن ختنہ کردن (ع ف اک ۲) ختان ختانۃ بالکسر فیہما الاسم فیہ وجاء ختنہ ازرہ ومنہ اذا التقی الختانان -

خدن - خِدْن - خدین - دوست ومعشوق ومنہ قولہ تعالیٰ ولا متخذات اخدان - مخادنۃ دوستی کردن خدنۃ مثال ہمزۃ بسیار دوست گیرندہ -

خزن - خَزْن - بگنجینہ نہادن مال را (ع ف ا ض ۲) اخزان کذلک اختزان مثلہ - وخزنت السر واختزنتہ ای کتمتہ - مخزن خزانۃ بالکسر گنجینہ خزائن ج - وخزن للحم بالکسر ای انتن وہو مقلوب خزن -

خشن - خَشُونۃ - خشنۃ بالضم فیہما درشتی وہو ضد لین (ع بضمہما) فہو خشن لغت منہ اخشن مثلہ خشن ج - اخشیشان نیک درشت شدن جامہ -

وعادت کردن بہ درشت پوشیدن و فی الحدیث اُخَیْشِنٌ فی ذات اللہ تعالیٰ - کتیبۃ خشناء لشکر بسیار سلاح و معشر خشن و یجوز تحریکہ - و خاشنۃ خلاف لاینۃ و خشنت صدرہ اوغرتہ -

خضین - مخاضنۃ - عشقبازی کردن -

خمن - تخمین - بہ گمان و قیاس سخن گفتن خمّان ضعیف یقال رمع خمّان و فناۃ خمّانۃ - و خمّان الناس خشارتہم و رذالتہم -

خنن خُنّۃ - بالضم منکیدن کالغنۃ اخن اغن لغت منہ خُنّ ج - مخنۃ بالفتح بینی و فلان مخنۃ بفلان ای مأکلۃ لہ - خنّۃ القوم خرمیم - خنین خندیدن و گریستن در بینی (ع ف اک ۲) و خننت الجلۃ اذا استخرجت منہا شیأ بعد شیٔ - خنخنۃ در بینی سخن گفتن خنان بالضم بیماری بینی و بیماری مرغ در گلو -

خوان - خَوْن - خیانۃ - خانۃ - مَخانۃ - ناراستی (ع ف اض ۲) خانہ و اختانہ بمعنی قولہ تعالےٰ تختانون انفسکم ای بعضکم بعضا - رجل خائن و خائنۃ ایضاً و التاء للمبالغۃ مثل علامۃ - قوم خونۃ کما قالوا حوکۃ - تخوین بخیانت منسوب کردن خوان شیر تخون تیمار داشتن و کم کردن حق کسے خوان بالکسر مخففا ہر چہ بروے طعام نہند معرب خوان اخونۃ تخون ج - خان تیم -

خدعونۃ - بالفتح قاشی از کدو -

خذتان بضمتین و فتح النون المشددۃ دو کرانہ کس - یا دو خانہ یا دو گوش لغۃ فی الحار و جمل خذانیۃ بالضم شتر دزک چابک -

خربان - کسحبان ابن عبید اللہ و السری بن سہل بن خربان و القاضی احمد بن اسحق بن خربان محدثون و الکلمۃ اعجمیۃ یعنی نگہبان خر -

خرشنۃ - کرزولہ شہریست بروم -

خراطین - کرمہاست کہ در زمین نمناک بہم رسد مدر محلل مفتت للحصیٰ نافع للیرقان -

اخسن الرجل - مرد پس ارجمندی خوار شد -

خصیین - کامیر بزخرد و بند کرخصن و اخصن ج -

خفن - فروہشتگی شکم خیفان ملخ خفان بروزن و معنے حفان یعنی بچگان شتر مرغ -

خاقان - نام شخصے و اسم لکل ملک حقتہ الترک علےٰ انفسہم ای ملکوہ و اسوہ یعنی بازنامۂ ہر بادشاہ کہ ترکان اورا بخود رئیس گردانند -

خینین - دہیست بطوس منہا مظفر بن منصور -

فصل الدال

دثن - دَثِنۃ - بالفتح موضعی یا آبے -

دجن - دُجُن - فرو پوشیدن ابر آسمان را (ع ف اض ۲) و یقال دجن یومنا دُجنا و دُجونا - دُجنۃ ابر برہم نشستہ و ابر تاریک بے باران یقال یوم دَجِن بالاضافۃ و یوم دَجِنٌ بالصفۃ و یوم دجنۃ بضمتین و یوم دُجنۃ و کذلک اللیلۃ علی الوجہین بالوصف و الاضافۃ - و دجنۃ ابر بارندہ برہم نشستہ دَجِن ایضاً باران بسیار سحابۃ داجنۃ

دُمدجنة اے دائمة المطر - واد جنت السماء دام مطرها -
دجیه بالضم تاریکی دَجن دُجنات ج - ورنگ تیره دهے
فی الابل اقبح السواد بعیر ادجن ناقة دجناء - ودجون مقیم
بودن بجائے (ع ف اض ۲) اِدجان کذلک -
شاة داجن وراجن بالراء ایضاً اذا الفت واستانست
بمکان وکذلک غیر الشاة وبالهاء ایضاً - مدجنة مدانسة
ابو دجانة کنیت مردے از صحابه -
دحن - دَحن - مرد خاموش بد اندرون دَحن ک ۱
خربه پست کلان شکم دَحونة بالکسر وتشدید النون مثله
دحن بفتحتین مصدر منه (ع ک اف ۲) -
دخن - دُخن بفتحتین دخان بالضم ودود اخرج
علے غیر قیاس - وابنا دخان غثی وباهلة - ودُخنة علے
دُخن محرکة ای سکون لغة لایصلح - دَخن دود
برآمدن (ع بفتحها وض ۲) اِدخان مثله ودخنت
النار بالکسر اذا القیت علیها حطبا وافسدتها حتی تهیج
لذلک دخان - ودَخن الطبیخ اذا تدخنت القدر رجل
دُخن الخلق مرد تلخ خو دَخن بالضم ارزن دخنة بالضم چیز
خوشبو که خانه ها را بدان دود کنند وتیرگی (ع ک ۱ ۲)
دَخن بالتحریک مثله کبش ادخن وشاة دخناء و
لیلة دخناء -
دون - دون بفتحتین بازی دوان مرد بیفائده
دُمشیر کند دم بوجد الفاء والعین فی کلمة من جنس
واحد بلا فاصلة بینهما وهما متحرکان الا فی هاتین
الکلمتین - دیدن بفتحتین دیدان بالفتح خو دعادت
دیدبون بازی -

دران - دران بفتحتین ریم ودران الثوب بالکسر
فهو دران وادرنه صاحبه - دارین نام جائے نسیب الیه
العطر والمسک یقال مسک دارین والنسبة
الیها داری - درین علف خشک ریزه ام درین
زمین تنگی ومحط ناک - درنی بالضم موضعے دُرنی
دُرنیة منسوب الیه -
دربن - دِربانیة - دربانان فارسی معرب -
درخمن - دُرخمانین - بالضم وفتح ۲ سختی -
دفن - دَفن - درخاک پنهان کردن (ع ف ا
ک ۲) دفین مدفون بمعنی - وادفن الشئ علے افعل
واندفن بمعنی - دارد فین بیماری که معلوم نباشد
رکیة دفین ودفان بالکسر چاه که بعضے از وے
انباشته باشد ورکایا دُفن - اِدفان گرختن
بنده عبد دفون - وناقة دفون اذا کان من عادتها
ان تکون فی وسط الابل - تدافن پنهان شدن
یقال لو کاشفتم لما تدافنتم اے لو تکشف عیب
بعضکم لبعض - بقرة دافنة الجذم دندان سوده
از پیری مدفان بالکسر مشک کهنه - ودفنی بفتحتین مشدد
الیاء نوعے از جامه های مخطط -
دکن - دکنة - بالضم رنگ که بسیاهی زند وقد دکن
الثوب بالکسر یدکن دَکنا وشئ ادکن - دُکان فارسے
معرب وهو فُعلان لافَعال بدلیل قولهم الدکة فی
معناه ودکاکین ج -
دمن - دمن - بالکسر سرگین دمنة سواد مردم
وآثار باشش مردم - وکینه وقد دمنت قلوبهم

بالکسر دمن (ک اف ہ ج) - ویقال دَمَنَ القوم الدار وَدَمَنَ اشار الماء هذا من الاضداد - وما دُمتَ من آب سرگین ناک ویقال دمنتُ علے فلان اے ضغنت - ودَمَنت الارض مثل دلهتها (ع ف اک ۲) ادمان پیوستہ شراب خوردن و پیوستہ کارے کردن دمان بالفتح عفونتے کہ بخمر مارسد دَمون مشدد اموضعے -

دَنّ - فرس ادن - کوتاہ دستہا دنّ بفتحتین مصدر منہ وہو دنو الصدر من الارض وہو من الامور العیوب - رجل ادن کوتاہ پشت وبیت ادن پست ودَنّ خم دنان بالکسر ج - دندنۃ بآواز سخن گفتن کہ فہم نشود وفی الحدیث حولها ندندن - دِندِن علف سیاہ خشک شدہ -

دون - دُون - فرود - وجزء - ونقیض فوق و معناہ تقصیر عن الغایۃ ویکون ظرفا وحقیر واندک و لا یشتق منہ فعل وبعضهم یقول منہ دان یدون دُونا وادان اِدانۃ - ویقال ہذا دون ذلک اے اقرب منہ - ویقال فی الاغراء بالشیٔ دونکہ یعنی بگیر اورا دونیوان تم اصلہ دووان فعوض من احدے الواوین یاء لانہ یجمع علے دواوین ولو کانت الیاء اصلیۃ لقالوا دیاوین - ویقال دُونت الدواوین -

دہن - دُہُن - بالضم روغن وباران ضعیف دہان ج - وحی از بین - دہان بالکسر ایضا ادیم سرخ - ومنہ قولہ تعالیٰ فکانت وردۃ کالدہان -

ادہان تدہن خراب شدن وطلے کردن بروغن بخود دَہَن چرب کردن بروغن (ع ف اض ۲) یقال دہنتہ بالدہان ادہنہ وزدن یقال دہنتہ بالعصا اے ضربتہ بہا وترکردن باران زمین را اندکے فہے مدہونۃ - قوم مُدہنون علیہم آثار النعم - مدہن بضمتین شیشۂ روغن - ومغاکی درکوہ کہ آب در وے گرد آید وہو احد ما جاء علے مُفعَل مما یستعمل من الادوات - وتدہن الرجل اخذ مُدہنا مداہن ج - مداہنۃ چرب زبانی ومصانعت نمودن آدہان صنعت کردن قولہ تعالےٰ وَدُّوا لو تُدہن فیدہنون - وقال قوم داہنتُ بمعنی وارَیتُ وادہنتُ بمعنی اغشتُ - ناقۃ دہین قلیلۃ اللبن دہانۃ مصدر منہ (ع بضمہما) وہناء موضع در تمیم تجد ویقصر نام زنے -

دہقان - دہقان - بالکسر وبالضم کشاورز معرب یقال تدہقن الرجل ولہ دہقنۃ بوضع کذا -

دہدن - دُہدُن - بضمتین وتشدید النون باطل وربما قالوا دُہدُر بالراء فی المثل دُہدُرین معد القین یضرب للکذاب -

دین - دَین - وام دیون ج - ووام دادن (ع ف اک ۲) فہو مَدین ومدیون وام دار - ووام خواستن فہو دائن - مدیون ایضاً مرد بسیار وام مدیان بالکسر کسی کہ عادت بدین گرفتن دارد آدانۃ بہ مہلت چیزے خریدن وبسیار اوام دار شدن یقال منہ ادنی عشرۃ دراہم - واذان

اے استقرض وہو افتعل وفی الحدیث اذا ان مُعرضا وہو الذی یعرض الناس فیستدین ممن امکنہ تدین بنسیہ وو ام خرید وفروخت کردن استدانۃ و ام خواستن تدانیۃ معاملہ بہ نسیہ کردن - ووام دادن دین بالکسر کیش - وعادت - وکار - ورزم شدن - وگردن دادن - ورزم کردن - ورام گردانیدن لازم ومتعد یقال دان لہ اے انقاد لہ واطاعہ - ودانہ اے اذلہ واستعبدہ ویقال دنتہ فدان وفی الحدیث الکیس من دان نفسہ وعمل لما بعد الموت وپاداش - وپاداش دادن یقال دانہ اے جازاہ - ویقال کما تدین تدان اے کما تجازی تجازی بالفعلک - وقولہ تعالے انا لمدینون اے مجزیون محاسبون ومنہ الدیان فی صفۃ اللہ تعالے وقوم دین اے دائنون - بدین بالفتح بندہ مدینۃ کنیزک - و شہرستان - وشہر ہجرت رسول علیہ وآلہ السلام قال الفراء دمنۃ اے ملکتہ - دیانۃ بالکسر راستی ودینداری وتدین بہ فہو متدین - تدین کسے را بر دین خود ماندن -

دبنۃ - بالضم نوالہ بزرگ دبن بالکسر غل گوسفندان -

دخشن - بالفتح وکسر شین معجمہ وسکون نون نام شخصے -

درحت الناقۃ علی ولدہا - اے رئمتہ بعد نفار یعنی شتر مادہ بر بچہ بعد نفرت مہربان شد -

درخین - کشر جمیل بلاد ہتہ درخمین شملہ فیہا -

دراقن - کعلابط وشد دزرد آلو وشفتالو لغتہ شامیہ -

دشن - بخشید دعف اض ۲ تدشن گرفت دشان شہریست والدشن معرب الدشن یعنون بہ الثوب الجدید لم یلبس والدار الجدیدۃ لم تسکن دشتی لسکری شہریست بمصر اعلی منہ الفقیہ الورع احمد بن عبد الرحمن الدشناوی -

دعن - شاخہاے خرما کہ بعضے ازان بہ بعضے دیگر پیوستہ برسن پوست خرما بندند ودران خرما گسترند وکلتف بدخو و بدغذا اللہ عن لمکرم مثلہ دعن کذب مرد بیباک دعنۃ ج دعانۃ بالفتح بیباک شدن - دعف اض ۲ وما ادعنہ للتعجب دعان بالفتح وادبیست مابین مدینہ وینبع -

دعکن - بجعفر زم وینک خود اسپ رام دعکنۃ بالفتح وبکسر شتر مادہ فربہ ودرشت - وکارد تہ کبس سطبر -

دعن - ابرناک شد روز یقال دعن یوم نا دعنۃ بروزن ومعنی دجنۃ یعنے ابر بے باران وام ربیعۃ بن رفیع الذی اجار ابا بکر رضی اللہ عنہ اوہی کلمۃ او خرقۃ والصحیح الاول والمحدثون یلحنون ودغانین چند کریوہ ہاست ببلاد عمرو بن کلاب دوغان دہیست بر اس عین دغینۃ کہینۃ نام احمقی ست یا نام زنے ست گول کہ مشہور بود و عبد اللہ بن محمد شیخ ابی الہیثم وابراہیم بن احمد الدغونیان محدثان -

دقن فی لحی الرجل - اے ضرب فیہ وکذلک اذا منعہ وحرمہ -
ادلہمان - پیر وکلان سال شدن لغۃ فی ادلہمام -
دہمن - لقب بادشاہان فارس مانند قیل یمن را -

فصل الذال

ذائن - ذوئون بضمتین والہمزۃ کیاہی یقال خرج الناس تبذارنون اے یاخذون الذائنین -
ذعن - اذعان - گردن دادن -
ذقن - ذقن - زنخ وفی المثل مستقل استعان بذقنہ یضرب لرجل ذلیل یستعین بالآخر مثلہ - ذقن برزنخ زدن (ع ف اض ۲) ذافتہ تندی علقوم ذواقن فرودہای گلو وشکم ناقہ ذقون سست زنخ ولوذقون وقد ذقنت بالکسر اذا خرزتہا فجاءت شفتہا مائلۃ -
ذنن - ذنین - آب بینی روان ذنان بالضم مثلہ ذن یذن ذنینا اذا سال - ذنن بفتحتین بداں صفت شدن (ع ک اف ۲) اذن لغت منہ ذنا ء مؤنث وایضاً زنے کہ حیض اونہ ایستد ذنانۃ بالضم باقی ماندۂ چیزے ہلاک شدہ وباقی ماندۂ وام ووعدہ ویقال ان فلانا لیذن اذا کان ضعیفا ہالکا ہرما اومرضا - وفلان یذان فلانا علی حاجۃ ای یطلبہا منہ ویسالہ ایاہا - ذنا ذن القمیص مثل فلا ذلہ ذنذن بضمتین وکسرتین یکے -
ذون - ذان - عیب ء
ذہن - ذہن - تیزے خاطر - ویاد داشتن -
وقوت ذہن بفتحتین مثلہ اذہان ج -
ذنیۃ - بالضم خوشیدن ہر دو لب از تشنگی لغۃ فی الذبلۃ -
ذیمون - بالفتح دہیست بمسافت دو دیم فرسنگ از بخارا منہا الفقیہ ابو محمد حکیم بن محمد الذیمونی -
ذیمین - بجعفر ابن ذمم صحابی -
الذین - بالکسر العیب -

فصل الراء

رتن - رتن - آمیختن مرتنۃ نان روغنی -
رثن - رثان - باران پیاپی ارض مرثنۃ -
رثعن - ارثعنان - سستی مرثعن ابر فرو افگندہ دامنہا -
رجن - رجون - اقامت کردن بجائے (ع ف اض ۲) راجن خوگردہ والف گرفتہ بجائی یقال رجنت الابل ورجنت ایضاً بالکسر وارجنتہا اے حبستہا للعلف - رجن باز داشتن ستور را از چرا وبآخور علف دادن - وباز ایستادن ستور از چرا استعد لازم - ارتجان آمیختہ وشوریدہ شدن کار برکسے - وصافی ناشدن وتباہ شدن مسکہ بجوشانیدن -
رجن - ارجحنان - گرائیدن - ومیل کردن وجنبیدن - وبیکبار افتادن وجیش مرجحن ورجح مرجحنۃ اے ثقیلۃ -
ردن - ردن - بالضم تریز - وبن آستین اراد ان ج - تردین اردان پیراہن را

رون ساختن واردنت الحمی مثل ارمت ای واسات
مرون بکسر الدال تاریک رون بفتحتین برگرفتن
و درکشیده شدن پوست بر اندام (ع ک اف ۲)
وخنه در سیمان - مرون بالکسر دوک رَدن
ایضاً آب تنک که از رحم با بچه بیرون آید رون
برهم تافتن و درهم نشاندن (ع ف اض ۲)
یقال رونت المتاع رونا اے نضدته و آواز
کوفتن سلاح بر یکدیگر اردن بضمتین وتشدید النون
خواب - ونام جوئے وشہرے بشام ازدن خرسرخ
وقناة ردینة ورمح ردینی منسوب - رُدینة نام زنے
ویقال خطیئة رُدنی ورماح رُدن - راون زعفران
ویقال بعیر راذنی وناقة راذنیة اذا خالطت صفرته
حمرة کالورس -

رزن - رَزَن - جای بلند وہموار کہ آب ایستد بروے
رَزون بالضم رزان بالکسر ج قال ابو عبیدة الرزان
مناقع الماء واحدتہا رزنة بالکسر - رزنة بالفتح
آہستگی (ع بضمہما) فہو رزین اے وقور وامرأة رزان
بالفتح اذا کانت رزینة فی مجلسہا - رَزن بدست
گرفتن چیزے تا گرانی وسبکی وے معلوم شود (ع
ف اض ۲) شئے رزین گرانمایہ و یا سنگ آرزن درخت
سخت چوب کہ از وے عصا سازند رَوزنہ بالفتح روزن
خانہ وہی معروفہ -

رسن - رسن بفتحتین م ارسان ارسن ج - ورسنت
الفرس ارسنہ فہو مرسون وارسنہ شدد تہ بالرسن -
مرسن جای رسن بستن از بنیی مستور ثم کثر استعمالہ
حتی قیل مرسن الانسان یقال فعلت ذاک علی
رغم مرسنہ ای انفہ -

رشن - راشن - ناخواندہ مہمان آیندہ وہو الطفیلی
واما الذی یتحین وقت الطعام فیدخل علی القوم
وہم یأکلون فہو الوارش یقال رَشن فلان اذا
تطفل ودخل بغیر اذن - ورَشن الکلب فی الاناء
یَرشُن رَشنا ورُشونا اذا دخل راسہ فیہ —
روشن روزن -

رصن - رَصن - تمام کردن - ودشنام دادن
یقال رصنہ بلسانی وغالب آمدن بشناخت چیزے
(ع ف اض ۲) ارصان استوار کردن - رصین -
استوار رصانة مصدرہ (ع بضمہما) والرصینان
فی رکبة الفرس اطراف القصب المرکب فی الزصغة
وفلان رصین بحاجتک ای حقی بہا - وہو رصین الجوف
ای مُوجع الجوف -

رطن - رطانة - سخن جز بزبان عربی گفتن (ع اف
اض ۲) یقال رطنت لہ ورطنت وترطن القوم -
قال الفراء ابل اذا کانت رفاقا ومعہا اہلہا فہی الرطانة
والرطون بفتحہا -

رعن - رَعن بفتحتین سستی رَعونة گولی وسستی (ع
بضمہما) ارعن رَعنا بفتحتین وما ارعنہ - ورعنة
الشمس فہو مرعون ای مسترخ - ذو رُعَین بالتصغیر نام
یکے از ملوک حمیر رُعَین نام حصنے رَعن بنی سارہ کوہ
رُعون بالضم رعان بالکسر ج - وشبہ بہ الجیش فیقال
جیش ارعن - ویقال الجیش الارعن ہو المضطرب

لکسرۃ وہی بیت البصرۃ برعناء۔
رغن - رَغَن - گوش داشتن وقبول کردن سخن ارغان مثلہ - ولا ترغن لہ فی ذلک اے لا تطمئن - و رَغَن الی الصلح رَکَن الیہ۔
رفن - فرس رفن - ک اف ۲ مشدد النون اسپ دُم دراز رفل کذلک وہذا ہو الاصل - ارفینان میدان و بازار میدان۔
رفہن - رُفَیہنۃ - ض اف ۲ فراخی وتن آسانی۔
رقن - رقون - بالفتح رَقَان بالکسر حنا ویقال تَرَقنت المرأۃ اذا اختضبت بالحناء - وارقن لحیتہ ورقن اے اختضب - مرقون مرقوم - ترقین فے کتاب الحساب تسوید الموضع لئلا یتوہم انہ ابیض کیلا یقع فیہ حساب۔
رکن - رکون - میل کردن بچیزے یقال رکن الیہ وساکن شدن (دع ک اف ۲ و ف اض ۲) قولہ تعالی ولا ترکنوا الی الذین ظلموا - رکن یرکن بفتحہما ایضا علی الجمع بین اللغتین - رُکن الشیٔ بالضم کرانہ قوی تر چیزے قولہ تعالے او آوی الی رکن شدید - وجبل رکین اے لہ ارکان عالیۃ - مُرکّن پستان بزرگ وناقۃ مرکنۃ العضروع - مرکن بالکسر لگن وتغارہ کہ دروی جامہ شویند رکین مرد آہستہ آرمیدہ رَکانۃ بالفتح مصدرہ (دع بضمہما) رکانۃ بالضم نام مردے۔
رمن - رمان - بالضم والتشدید انار رمانۃ یکی رَمّان بالفتح کوہے درملی از مینیۃ بالکسر شہرے از روم ارمنی بفتح المیم منسوب بوے۔

رنن - رنۃ - آواز وآواز کردن (دع ف اک ۲) ارنان فریاد کردن - وآواز کردن قوس ورنتہا انا رنینا ویقال شجر اوہ مرنۃ واطیارہ مُرنۃ - مُرنۃ ایضا کمان مرنان بالکسر مثلہ - رنن بفتحتین جانوری کہ بتابستان بانگ کند در آب۔
رون - ارونان - بفتح الہمزۃ والواو آواز بوم ارونان ولیلۃ ارونانۃ ای صعبۃ شدیدۃ۔
رہن - رَہن - گروی وگرو دادن (دع بفتحہما) رہان بالکسر ج رہن بضمتین جمع الجمع یقال رَہنت الشیٔ عندہ ورَہنتہ الشیٔ وارہنتہ بمعنی ولم یجز الاصمعی ارہنتہ - ورہن ایضاً دام وثبت - راہن اے ثابت ومنزول من الابل والناس وقال ابو زید ارہنت فی السلعۃ اے غالیت بہا وہو من الغلاء خاصۃ وقال ابن السکیت ارہنت فیہا بمعنی اسلفت مرہن گرو گیرندہ مرہون رہین رہینۃ گرو مراہنت رہان گرو بستن بتاختن یقال راہنت فلانا علے کذا وارہنت بہ ولدے - وارہنت لہم الشراب والطعام اے ادمتہ لہم وہو طعام راہن اے دائم۔
رہدن - رہادن - بالفتح طیر بکۃ امثال العصافیر رہدن یکے والرہدن والرہدنۃ طائر شبیہ الطیر الا انہ ادبس وہو اکبر من الطیر۔
رین - رَین - ریم وزنگ گرفتن ومنہ قولہ تعالے کلا بل ران علے قلوبہم اے غلب وقیل ہو الذنب علے الذنب حتی یسود القلب رُیون کذلک

دعع ف اک ۲) وقیل کل ماغلبک فقد ران بک وران علیک - ویقال رین به اذا وقع فیما لایستطیع الخروج منه - ورین به اے انقطع به وران النعاس ورانت انجمه اے غلبته - ورانت نفسه اے جشت - وارا ان القوم اے ہلکت ماشیتهم وهم مرنیون -

رانة - یعنی رعنة عن النضر بن شمیل عن الخلیل -

ربون - بالفتح واربان واربون بضمهما بیعانه یقال اربنته اے اعطیته ربونا المربن المرتفع فوق مکان ربان کرآن رکنی ست ازکوه اجاؤ کشتیبان ویقال قد زبن ربانیة آبی ست مر بنی کلب بن یربوع راو ککتاب نام شخصے ست ازجرم ولیس فی العرب ربان بالراء غیره ومن سواه بالزاء وعلی بن ربن الطبری محرکا مؤلف کتاب الامثال وغیره

اربونة بالضم شهری ست بمغرب وموضع الران بنک هو موضع الران -

ترانقین - دیهیست ببلاد عجم وهی قصبته کردن -

ارجعن - لغة فی ارجن بمعانیه ای مال واهتز ووقع ببرة یعنی ناوید وجنبید ویکبارگی افتاد -

رحان - بالفتح ویهی منها الحسن بن قاسم الرحانی -

رذان - بالفتح دیهی ست بنیشاپور رآذان نام جائے وابن راذان من القراء عبد الله بن محمد فردور ودن رودن رازنات روستاها -

رستن - بالضم شهریست مابین حماة وحمص منه علیی بن سلیم الرستنی -

مرضون - رده تو برتو نهاده ارسنگ وجزآن یضم بعضها الی البعض فی بناء وغیره -

رعشن - بالضم والنون زائدة بدول والرعشن من الظلمان والجمال السریع رعشنة مؤنث منه وفرس لمراد رعشنة آبی ست مر بنی عمرو بن قریظ من بنی ابی بکر بن کلاب سمیت برعشن ملک حمیر کان به ارتعاش -

ارمعن - دمعه - یعنی اشک اوروان شد -

رنجان - شهریست بمغرب وذکرنی الجیم -

فصل الزاء

زان کلب زنی - بالضم هو القصیر ولا تقل صفنی وزان الذی یخالط البر -

زبن - زبن - سپوختن (دع ف اک ۲) وبزانو زدن شتر کسے را زبنت الناقة اذا ضربت بثفنات رجلها عند الحلب والزبن بالثفنات والرکض بالرجل والخبط بالید ومنه ناقة زبون وحرب زبون زبن الناس اے تدفعهم وتصدهم - زبانیة عند العرب الشرط یعنی چاوش - ودوزخ بانان الواحد زبان وزابن وزبنیة بالکسر - ورجل فیه زبونة بالفتح وتشدید الباء اے کبر - ورجل ذوزبونة اے مانع جانبه - زبانیا العقرب بالضم قرناها - زبانیان دوستاره در برج عقرب از منازل قمر زبان نام مردی مزابنة بیع رطب بر درخت خرما ومنهی عن ذلک - زبون بالفتح گول ونادان -

زحن - زحن - درنگ کردن (دع بفتحها) زحن

مثلہ - وزرحن علی الشئی اذا فعلہ مع کراہیتہ -
زرجن - زرجون - بفتحتین خمر وزرو قیل ہو معرب زرگون ویقال صبغ احمر -
زرفن - زرفین - فارسی معرب یعنی زیخیر دو وقد زرفن صندغہ اے جعدہ -
زرقن - زرقن - پاے کوفتن (ع ف اک ۲) زرقن مثال ہزبرخت -
زرقن - زرقت الحمل ازقنہ اذا حملتہ - وازرقنت فلانا اے اعنتہ علی الحمل -
زرکن - زرکن - بفتحتین دانستن (ع ک اف ۲) و گمان بردن یقال زرکتہ صالحا اے ظننتہ وتفرستہ - وازکنتہ شیا بمعنے اعلمتہ اباہ وافہمتہ حتی زرکنہ - تزکین تشبیہ کردن یقال زرکن علیہم وزرکم اے شبہ علیہم ولبس -
زمن - زمان - زمن - روزگار وہو اسم لقلیل الوقت وکثیرہ ازمان ازمنۃ ازمن ج - ولقیتہ ذات الزمنین یرید بذلک تراخی الوقت کما یقال لقیتہ ذات العویم یعنی زمانگی وسالگی اے بین الازمان وبین الاعوام - وعاملتہ مزامنۃ کما یقال مشاہرۃ - زمانۃ بالفتح برجاے ماندگی (ع ک اف ۲) رجل زمن لغت منہ وافتی درحیوانات زمان بالکسر وتشدید المیم بدرجی از بکر -
زنن - ویقال ازننتہ - بہ اے اتہمتہ وہو زنین بکذا ابوزنۃ کبھی یعنی حمدونہ -
زون - زون - بالضم بت زون مثال ہبت کوتاہ بالازونۃ مونث - زوزی الفتحتین کوتاہ زوان بالضم والکسر دانہ تلخ کہ باگندم آمیزد وہمیشہ ایضاً وقدم -
زین - زینۃ - بالکسر آرائش یوم الزینۃ روز عید زین آراستن نقیض الشین زانہ وزینۃ بمعنے مزین ف ۲ مقذذ الشعر وبالکسر آئینہ دار وازدان وتزین بمعنے والاول افتعل من الزینۃ الا ان التاء لم توافق الزاء الشدتہا ابدلوا منہا دالا فہو مزدان وان ادغمت قلت مزان - وتصغیر مزدان مزین مثل مخیر تصغیر مختار ومزینین مشبعاً اذا عوضت کما تقول فی الجمع مزابین ومزامین ویقال ازنیت الارض بعتہا وازنیت مثلہ واصلہ زنیت فسکنت النون واد غمت فی الزاء واجتلبت الالف لیصح الابتداء بہا -

زہران - مذکور فی باب الراء -
زہنۃ - سخن یقال ما سمعت لہ زہنۃ اے کلمۃ ونسبۃ -
زرین - مشددۃ الراء لقب احمد الربلی المحدث وعبد الصمد بن زرین الدوینی شیخ ابن ابی لقمۃ معرب معنی آن ازرد سافتہ وغداہ مزرینہ پگاہ خنک -
الزرطنی - بفتحتین ہو عبد الصمد بن محمد بن الفرج الزرطنی المکی المحدث -
ابوزرعۃ - عامر بن کعب او عبد الصمد بن عمرو - صحابی بدری شاعر -
زاغونی - علی بن عبد الصمد محدث حنبلی ومحمد

بن عبد العزیز الزعفرانی کوفی الفقیہ - مولف احکام القضاء
زندنۃ - بالفتح وہی منہا محمد بن احمد بن غازم وغیرہ
من زندلامن زندۃ وابو حامد احمد بن موسیٰ ومحمد بن
سعید المحدثان ومحمد بن محمد مقرئی ماوراء النہر -

فصل السین

ستن - استن - بالفتح بیخ درخت بوسیدہ
استنۃ یکے -

سجن - سجن - بالکسر زندان وبازداشت
بالفتح مصدرہ (ع ف اض ۲) ضرب سجین اے
شدید وسجین موضعی کہ دروی نامہای فجار وکفار بود و
قولہ تعالیٰ کلا ان کتاب الفجار لفی سجین -

سحن - سحنۃ - ف او سکون ۲ ہیئت ونہاد ردے
مردم یقال ہولاء قوم حسن سحنتہم سحنا کذلک وہو
حسن السحناء بالسکون والحرکۃ وانما حرک لامکان حرف
الحلق - مساحنۃ نیکوئی معاشرت فرس مسحنۃ و
حسن المنظر - وسحنت الحجر کسرتہ مسحنۃ بالکسر تیشۂ
سنگ شکن -

سخن - سخن - بالضم گرم سخونۃ مصدر منہ (ع
بضمہا) وفتح الاول - اسخان تسخین گرم کردن
ماء مسخن وسخین آب گرم وماء سخاخین بالضم کذلک
علی افاعیل ولیس فی الکلام غیرہ - مسخنۃ بالکسر
دیگ آب گرم کن یوم سخن بالضم وساخن وسخنان
روز گرم ولیلۃ سخنۃ وساخنۃ وسخنانۃ - وانی لاجد
فی نفسی سخنۃ بفتحتین وہی فضل حرارۃ - وسخنۃ العین
تغیض قرحتہا ویقال سخنت عینہ ک ۲ فہو سخین العین
وسخن اللہ عینہ اے ابکاہ - سخون بالفتح شوربائے
گرم کردہ سخینۃ آردہالہ یعنی ادماج سخین اے مسیجاۃ
یعنی بیل برشتہ لب تساخین موزہا لاواحدلہا من لفظہا
وفی الحدیث انہ امرہم ان یمسحوا علی المشاود والتساخین
مثل التعاشیب -

سدن - سادن - خادم کعبہ وبت خانہ سدنۃ
ج - سدن سدانۃ بالفتح مصدر منہ (ع ف اض ۲)
وکانت السدانۃ واللواء لبنی عبد الدار فی الجاہلیۃ
فاقرہا النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لہم فی الاسلام -
اسدان لغۃ فی الاسدال وہو سدول الہوادج
یعنی پردہای بارگیر وسدن الرجل ثوبہ وسدن الستر
اذا ارسلہ -

سرجن - سرجین - بالکسر سرگین لانہ لیس فی الکلام
فعلیل بالفتح ویقال سرقین ایضا

سطن - اسطوانۃ - بالضم ستون والنون اصلیۃ وہو
افعوالۃ مثل اُفحوانۃ لانہ یقال اساطین مُسطنۃ و
قیل ہو فعلوانۃ وقیل افعلانۃ - وجمل اسطوان
اے مرتفع -

سعن - سعن - بالضم خیک ومشک وہی التی تقطع
من نصفہا وینبذ فیہا وربما استقی بہا کالدلو وجعلت
المرأۃ فیہا غزلہا وقطنہا سعنۃ ج - ویقال مالہ سعنۃ و
لا سعنۃ بالفتح فیہما اے شئی -

سفن - سفن - بفتحتین تیشۂ چوب تراشی سفن
بالکسر مشلہ وپوست درشت مثل پوست ٹنک

Marginal boilerplate: Property of Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna

کہ بر قبضۂ شمشیر نہند۔ سفن پوست باز کردن از درخت وجز آن (ع ف اک ۲) وخاک روفتن باد از زمین (ع ف اض ۲) سوافن بادہاے خاکروب واحدتہا سافنۃ۔ سفینۃ کشتی سفین ج سفن سفائن کذلک سفان خداوند کشتی سفانۃ نام دختر حاتم طائی۔

سکن۔ سکون۔ بالضم آرمیدن (ع ف اض ۲) تسکین آرام دادن سکینۃ آرمش واستقلی سکنت الدار واسکنتہا غیرے۔ سکنیٰ بالضم باشش وہو اسم من الاسکان۔ سکان بالضم والتشدید باشندگان ودم کشتی تسکن بکسر الکاف موضعی از کوفہ۔ وایضاً جاے باشش۔ وخانہ وبالفتح عند اہل الحجاز۔ سکن بسکون کاف باشندگان خانہ وفی الحدیث حتے ان الرمانۃ لتشبع السکن۔ سکن بفتحتین آتش۔ وہر چیز بوسی آرام گیرد مرد چون زن وفرزند وجز آن۔ ونام مردی سکین مصغرا حیی از عرب مسکین بالکسر درویش وضعیف وبیچارہ ویقال تسکن الرجل وتمسکن کما قالوا تمدرع وتمندل من المدرعۃ والمندیل وفی الحدیث لیس المسکین الذی ترده اللقمۃ واللقمتان وانما المسکین الذی لا یسأل ولا یفطن لہ فیعطی۔ مسکینۃ مسکین ایضاً مؤنث ومقال ومفعیل یستوی فیہا المذکر والمؤنث ویقال مسکینۃ تشبیہا بالفقیر والفقیرۃ مساکین مسکینون ج۔ ومسکینات للاناث۔ سکنۃ ف اک ۲ جاے قرار کردن وفی الحدیث استقروا علے سکناتکم فقد انقطعت الہجرۃ اے علے مواضعکم ومساکنکم ویقال الناس علی سکناتہم اے علے استقامتہم۔ سکین مثال فسیق کارد بدکرد ئونث والغالب علیہ التذکیر۔ سکون بالفتح جیی از زمین سکینۃ دختر حسین بن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہم طرۃ سکینۃ منسوبۃ الیہا۔

سمن۔ سمن۔ روغن ومسکہ سمنان ج۔ و روغن کردن بر طعام (ع ف اض ۲) وسمنت لہم الطعام سمان روغن فروش تسمین روغن توشہ دادن۔ وفربہ کردن وفی المثل سمن کلبک یا کلک وخنک کردن بلغۃ اہل الطائف والیمن وحکی انہ اتی الحجاج بسمکۃ فقال للطباخ سمنہا ای بردہا۔ سمین فربہ سمن ک اف ۲ مصدر منہ (ع ک اف ۲) تسمن مثلہ سمنۃ بالضم داروی فربہی زنان آسمان خداوند ستور فربہ شدن یقال سمن الرجل ملک شیأ سمینا واعطاہ غیرہ استسمان فربہ تیمردن۔ و روغن خواستن۔ خویشتن را سمانی بالضم مرغی سمانا یکے سمانیات ج۔ سمنیۃ وہم فرقۃ من عبدۃ الاصنام واہل التناسخ۔

سنن۔ سنن۔ بفتحتین روش یقال امض علے سننک وبالضم ایضاً اے علے وجہک واستقام علے سنن واحد ویقال نخ عن سنن الطریق بالفتح والضم وبضمتین ایضاً۔ وجاءت الریح سنائن اذا جاءت علے طریقۃ واحدۃ لا تختلف۔ سنۃ بالضم روش۔ ونوعی از خرماے مدینہ ویقال سن الرجل ابلہ اذا احسن رعیتہا

والقیام علیها - وسنوا المال ای ارسلوه فی المرعی
حمأ مسنون غرثین بوی ناک وسُنّة الوجه صورت
روے سنون صورت کرده و روشن و تابان کرده
سَنّ مصدر منه (ع ف اض ۲) وقد سنّة سُنّة
سُنّا اذا صوّرته - ورجل مسنون الوجه ایضاً اذا کان
فی وجهه وانفه طول وتیز کردن کارد با فسان سَن
بالکسر فسان سنان مثله وایضاً سرنیزه وعصا
وتیزی هر چیزے اسنة ج - سنین بالفتح سونش
سنگ و آهن وجز آن سنون بالفتح دارد که بر
دندان مالند استنان برجستن وتوسنی کردن
ستور - وسواک کردن دندان را وفی المثل استنت
الفصال حتی القرعی مُسانه سنان راندن وخوابانیدن
فحل ناقه را بجیت گشنی سِن بالکسر دندان اسنان
ج - ویجمع الاسنان علی اسنة مثل قِن واقنان
واقنة وفی الحدیث اذا سافرتم فی الخصب فاعطوا
الرکب اسنتها ای کلوها من المرعی - وتصغیر سن
سُنینة وسال وعمرو قولهم لآتیتک سَنَ الجمل ای
لآتیتک ابدا الی الجمل لاتسقط له سن - ویقال
کم سنک یعنی سال تو سن القلم زبان قلم وهو موضع
البری منه یقال اعْلِ سن قلمک وثمنها وحرّف
قطک وایمنها - سنة مهر درم - دیک دانه سیر
یقال اعطنی سنة من ثومک - ویقال اسن الرجل
ای کبر - واسن سدیس الناقة ای نبت وذلک
فی السنة الثامنة واسنها السدا ای انبتها - سناسن
سرهای چرخ ولو - وتیزی های مهره پشت سنن

بکسرتین یکی سنینة ریگ تودهٔ بلند سنائن ج -
سَن ایضاً ریختن خاک بر زمین وبلند کردن (ع
ف اض ۲) وآب بر روی ریختن یقال سننت الماء
علی وجهی اذا ارسلتها ارسالا من غیر تفریق فاذا فرقتها
فی انصب قلت بالشین المعجمة وسخت راندن ستور را
مساق بالفتح شتران کلان سال -

سین - سین - حرفے از حروف هجا وهی من
حروف الزیادات وقد تخلص الفعل للاستقبال تقول
سیفعل قال ابوزید من العرب من یجعل السین
تاء فی روی الشعر ومن العرب من یجعله کافا - و
قولهم فلان لایحسن سینة ای شعبة من شعبة الثلاث
ویس کقوله تعالے آلم وحم فی اوائل السور و
معناه قال عکرمة یا انسان لانه قال انک لمن المرسلین
طور سینا ر بالفتح والکسر کوهی بشام طور سینین
کذلک والفتح اجود فی الاولے لانه بنی علے فعلاء
ودرختے وکذلک سینین واحدتها سینینة و
لیس فی الکلام فعلاء بالکسر والمد کان ابوعمرو
بن العلاء یختار الکسر فیها ویعتبره بطور سینین و
هو اکثر فی القراءة والکسائی یختار الفتح وهو اصح
فی النحو -

سبن - بفتحتین دهی ست به بغداد منها الثیاب
السبینة وهی از رسود للنساء وقول اللیث ثیاب
من کتان بیض سهو وقال ابوبردة الثیاب السبینة
هی القسیة وهی من حریر فیها امثال الاترج السبن
دام علے لبسها وابوجعفر واحمد بن اسمعیل السبینان

محدثان وسینة بالکسر وفتح الباء والنون المشددة لغة فی سیفنة اسبان بالفتح روپوشهاے تنک۔

ساربان۔ بسکون الراء جد والد علی بن ایوب بن الحسین الشیبی القمی راوی شعر المتنبی۔

سوسن۔ گلی ست معروف ومنه بری والبستانی صنفان الازرد وهو الابیض والابرسام وهو الاسمانجونی نافع من الاستسقاء لمعلف للمواد الغلیظة والازرد لطیف نافع من العلل الباردة فی الدماغ محلل للریاح الغلیظة المجتمعة فیه واصله جلا محلل ورقه نافع من حرق النار الحار ومن لسع الهوام والعقرب خاصة الواحدة سوسنة وابو القاسم الحسن بن محمد بن الحسن بن سوسنة کلهم وبه محدث۔

مستان۔ فی نسب ملوک بنی بویه۔

اسغان۔ خورش هاے ردی وبلابه۔

اسفرائن۔ بکسر الهمزة والیاء شهریست بخراسان۔

استقان۔ شمشیر اینک زدودن استقان کرهاے لاغر

سلعین۔ فی عدوه۔ عدا عدوا شدیدا۔

السلتین۔ من النخل۔ لم یحفر فی اصولها حفر الیخد الماء الیها اذا کانت لا یصل الیها الماء۔

سمجون۔ محرکة جد والد ابی القاسم احمد بن عبد الودود بن علی بن سمجون الهلالی الاندلسی الشاعر۔

سمحون کصعفوق نادر والد ابی بکر الاندلسی الادیب النحوی

سون۔ فروهشتگی شکم والفضل بن محمد بن سون کزفر محدث سوان بالضم موضع واسوان بالضم وبفتح او غلط السمعانی فی فتحة شهریست بصعید مصر منه فقیر بن موسی المحدث وسونایا بالضم دیهی ست به بغداد ادخلت فی البلد۔

اسهان۔ بالفتح ریگهاے نرم۔

فصل الشین

شأن شأن۔ کار وحال۔ ودرز۔ وآب راهه سرشون ج۔ ویقال لا شأن شأنهم اے لا فساد امرهم۔ شأنان وورگ که از سر تا قرو ها وچشم ها فرود آید وشأنت شأنه اے قصدت قصده وما شأنت شأنه اے لم اکترث له۔

شتن شتن۔ بفتحتین درشت شدن وشوخ بستن دست (ع ک اف ۲) رجل شثن الاصابع بالسکون وکذلک العضو۔ وشثنت مشافر الابل من اکل الشوک۔

شجن شجن۔ بفتحتین حاجت شجون ج۔ واندوه انجان ج واندوهگین شدن (ع ک اف ۲) شاجن نعت منه۔ اشجان اندوهگین کردن شجن باز داشتن حاجت کسی را از کار۔ واندوهگین کردن (ع ف اض ۲) وراه وادی شجون ج۔ یقال الحدیث ذو شجون اے یدخل بعضه فی بعض شاجنة وادی ببیار درخت شجنة بالکسر نام مردی ورگها وبیخ هاے درخت درهم شده وبضم الشین کذلک ویقال بینی وبینه شجنة رحم اے قرابة مشتبکة وفی الحدیث الرحم شجنة من الله اے الرحم مشتقة من الرحمن والمعنی انها قرابة من الله مشتبکة

کاشتباک العروق۔

شحن ۔ شحن ۔ پُر کردن (ع بفتحہا) قولہ تعالےٰ فی الفلک المشحون ۔ وشحنت البلد بالخیل اے ملأتہ وبالبلد شحنۃ بالکسر من الخیل اے رابطۃ ورائدن یقال مر شحنہم شحنا اے یطردہم ۔ شحنار وشحنی شحنۃ بالکسر کذلک ومنہ عدو مشاحن ۔ واشحن الصبی اذا تہیأ للبکاء ۔

شدن ۔ شدون ۔ قوت گرفتن ۔ وشاخ برآوردن آہو برہ (ع ف اض ۲) شادن آہو برہ وشدن المہرای قوی ۔ واشدنت الظبیۃ فہی مشدن اذا شدن ولدہا مشادن مشادین ج ۔ شدنیات شتران منسوب بموضع از یمن ۔

شزن ۔ شزن ۔ بفتحتین درشتی زمین ومانده شدن وشتالنگ کہ بوے بازی کنند ۔ شزن بضمتین کرانہ ۔

شطن ۔ شطن ۔ بفتحتین رسن دراز شطان ج ۔ ووصف اعرابی فرسا فقال کانہ شیطان فی شطان ۔ شطن برسن بستن ۔ ومخالفت کردن از قصد (ع ف اض ۲) شطون دور شدن شطان متعد منہ ۔ بئر شطون ونوی شطون ودور تگ و بی پایان شیطان دیو وکل عات متمرد من الجن والانس والدواب فہو شیطان ومار وقولہ تعالےٰ طلعہا کانہ رؤس الشیطان قال الفراء شبہ طلعہا برؤس الشیاطین فی القبح لانہا موصوفۃ بہ او برؤس الحیات وہی ایضاً موصوفۃ بہ وبنبت قبیح یسمی برؤس الشیاطین ونونہ اصلیۃ اذا کان فیعالا من قولہم تشیطن الرجل منصرفا وزیادۃ اذا کان فعلان من شاط وشیط غیر منصرف ۔

شعن ۔ اشعیلنان ۔ ژولیدہ موے شدن ۔

شغف ۔ شغف ۔ زیرک ودانا شغون بکنج چشم نگریستن (ع ف اک ۲) فہو شاغف وشغون بالفتح ویقال شغفت الیہ وشغفت بمعنی وہو نظر فی اعتراض قال ابو عبیدۃ ہو ان یرفع الانسان طرفہ ناظرا الی الشیء کالمتعجب منہ او کالکارہ لہ ۔

شقن ۔ یقال قلیل شقن ۔ ابتاع لہ مثل وتخ وورع شقونۃ کمی (ع بضمہما) یقال شقنت عطیتہ اے قللت ۔ اشقان کم کردن وکم دادن یقال شقنتہا واشقنتہا (ع ف اض ۲) ۔

شکن ۔ شن ۔ شاشیدن آب وپراگندہ کردن (ع ف اض ۲) ومنہ قیل شن علیہم الغارۃ واشن اذا فرقہا علیہم من کل وجہ ومشک کہنہ دریدہ شنہ مثلہ شنان بالکسر ج ۔ وحی از عبد القیس ومنہ المثل وافق شن طبقہ ۔ شنین چکیدن آب از مشک وامثالہا متفرق ۔ شنانۃ بالضم آب کہ از مشک واز درخت چکد شنان بالفتح بلا ہمز لغۃ فی شنان تشنن کہنہ شدن مشک ۔ ویرا گرفتن وخشک شدن اندامہا بر استخوان از پیری وتشانت القربۃ اے خلقت وتشان الجلد اے یبس ۔ شنون بالفتح شتر میانہ گوشت ۔ وگرسنہ شنشنۃ خو وطبیعت واشتن الرجل اے ہزل ۔

شین

شین - شین عیب و زشتی و هو خلاف الزین (ع ف ا ک ۲) مشائن معائب و مفاسح شین حرفی از حروف معجمه هجا -

شابن - کودک نازک اندام فربه قد شبن الغلام (ع ف ا ض ۲) شبانة نام شخصی و بالضم احمد بن الفضل بن شبانة الهمدانی الکاتب و عبد الرحمن بن محمد شبانة اه جزء و علی بن عبد الملک بن شبانة محدثون و ابن شبان کشداد عبد العزیز بن محمد العطار و بالضم شبان بن حسبر بن فرقد و اسمه جعفر و هذا لقبه و احمد بن الحسین البغدادی یعرف بشبان و اشبونة بالضم شهریست به مغرب و شبن نزدیک قندشبانی و اشبانی بالضم مرد سرخ چهره و مے گون بروت -

شتان - بالفتح بافتن جامه (ع ف ا ض ۲) شاتن و شتون نختان منه یعنی جولاهه اشتون بالضم قلعه ایست باندلس و موضعیست نزدیک نطاکیه شتان بالفتح کوهی ست بمکه مابین کدی و کداء و شتون بالضم پارچه های نرم رجل شتن الکف مردد دست و محمد بن ابی المظفر بن شتانة کرمانه محدث فروشتی بالفتحات دهی ست بمصر -

اشتیخن - بکسر الالف و النار روستائی ست بسمرقند منه محمد بن احمد بن مشت المحدث -

شتیخون - شیخ یعنی پیر و الشخن لغة فی الشیخن -

شذونة - بالفتح شهریست باندلس منه ابو عبد الله بن حاجة النحوی -

شاذکونة - بفتح الذال پارچه های گند سوزنی تعمل بالیمن و الیه بعیانسب ابو ایوب الحافظ لان اباه کان یبیعها -

شرن - شگاف سنگ و قد شرن شگاف در سنگ شد (ع ک ا ف ۲) و بفتحتین شهریست بطبرستان شوران بالضم کاجیره و کل کافشه و محمد بن عبد الله بن الشارنان محدث -

شتستان - بالکسر علی بن ابی سعید بن شتستان المحدث -

شتشانة - عمل من اعمال بطلیموس -

شاصونة - آوندهای سفالی برینه شواصن ج - و نام مردے -

شعثن - بجعفر والد ابی رویح ذوئب الصحابی -

شغنة - بالضم پشتوارهٔ جامه و شاخ ز شغسن بصرد ج -

شغزنة - بالزاء و النون بروزن و معنی شغزبة بالزاء و الباء و ذلک فی الصراع یعنے آن بندیست از کشتی -

شفقنة - جماع کردن -

شکدانة - بالضم لقب عبد الله بن عامر المحدث -

شلوبین - اوشلوبنیة شهریست بمغرب منه ابو علی الشلوبینی النحوی -

شمن - بفتحتین دهی ست باستراباد منها ابو علی حسین بن جعفر الشمنی شمونة شهریست باندلس اشمونین بالضم بلفظ التثنیة شهریست بصعید اوسط و اشمون جریس بالضم دهی ست بمصر

زیر شطنوف

شونة - بالفتح زن گول وجاے غلہ لغۃ مصریۃ وسوارے دریا کہ برای جہاد آمادہ باشد تشون سبکی راے وہو یشون الروس ای یفرج شورنہا۔

شاہین - پرندہ ایست مشہور وعمود ترازو۔

فصل الصاد

صبن - صُبن - بازداشتن نیکی وہدیہ از کسے (ع ف اک ۲) واذا سوی المقام المعتین فی الکف ثم یضرب بہما قیل صَبن ویقال لہ اجل ولا تصبین صابون تم۔

صحن - صحن - نیکو کردن وصلح کردن میان دو قوم - وزدن وناقۂ صحون ناقۂ لکد زنندہ وطبق بزرگ ودادن چیزے در طبق (ع بفتحہا) وسنج وہما صحنان یضرب احدہما علے الآخر - صحنا بالکسر نان خورش بمیدہ ولقیمہ صحناۃ ماہیانہ۔

صدن - صَیدَنانی - بیلور - وجانورے کہ در زمین خانہ سازد وآزانا پدید کند صیدن مثلہ وپادشاہ۔

صعن - صعون - بالکسر وتشدید النون شتر مرغ نر۔

صفن - صفن - بفتحتین پوست خایۂ مردم صفنان بالضم ج - صفن بالضم سفرہ وخورجین از چرم وادیم کہ در وے آب کنند وتوبرۂ شبانان وشتربانان کہ زاد واسباب خود در وے نہند - تصافن بخشش بخشش کردن آب صافن اسپ بر سہ پاے استادہ وسر سم چہارم بر زمین نہادہ وایضاً القائم الذی یضیف قدمہ - صفون بالضم مصدر منہ (ع ف اک ۲) ومنہ قولہ تعالی الصافنات الجیاد وفی الحدیث کنا اذا صلینا خلفہ فرفع راسہ من الرکوع قمنا صفونا فاذا سجد تعناہ اے قمنا صافین ای امنا۔ صافن ایضاً ساق صفقین بالکسر موضعے۔

صنبن - صنن - بالکسر کمیز وبروہونتن جدا ورویدہ از ایام عجوز - وسلۂ سر پوشیدہ کہ در وی نان نہند صنان بالضم گندنا بل وقد اصن الرجل اے صار لہ صُنان - واصن اذا شمخ بانفہ تکبراً - واصنت الناقۃ اذا حملت فاستکبرت علی الفحل فلان مصن غضبا اے ممتلئ۔

صون - صَون - صیانۃ - نگاہ داشتن وہو مصون ومصُوون بالنقص والتمام وقد فسر فے دوف - صوان بالضم والکسر صیان بالکسر جامہ دان وتخت جامہ وصان الفرس اذا قام علے طرف حافرہ من وجی أو حفا - صوان بالفتح والتشدید نوعے از سنگہا صوانہ یکے۔

صین - صین - بالکسر چین وہی بلاد الترک - صوانے چینی ہا وہی الاوانی المنسوبۃ الیہا۔

اصبہان - شہرے ست در پارس قد ذکر فے (اص ص) -

صوتن - کعلبط زفت وبفتح تاؤہ ولا نظیر لہ فے الکلام -

صغانۃ - بالفتح معرب چغانہ وآن نام سازیست

صغانیۃ شہریست بزرگ بماوراء النہر و منسوب الیہا الامام الحافظ فی اللغۃ الحسن بن محمد الحسن ذو التصانیف و النسبۃ صغانی و صاغانی مغرب چغانیان و اسحق بن ابراہیم بن صیغون الصیغونی زاہد محدث۔

فصل الضاد

ضأن - ضأن - میش ز خلاف ماغز و اجمع ضأن خلاف مغز مثل راکب و رکب و ضان بالتحریک ایضاً مثل حارس و حرس و قد یجمع علی ضئین و ہو فعیل مثل غاز و غزی۔ ضائنۃ مؤنث ضوائن ج و اضأن الرجل ای کثر ضأنہ۔

ضبن - ضبن - بالکسر کش و ہو ما بین الکشح و الابط و اول الجنب الابط ثم الضبن ثم الخصر و ضبت الشی و اضطبنتہ زیر کش گرفتم ضبنۃ الرجل بالکسر و ضبنۃ بفتح الضاد و کسر الباء عیال مرد مکان ضبن ای ضیق۔ و المضبون الزمن۔

ضجن - ضجن - بفتحتین کوہے تم۔ ضجنان بالسکون کوہے در ناحیۂ مکہ۔

ضرن - ضیرن - دشمن زحمت دہندہ۔ و آنکہ بازن پدر یکی باشد۔ و آنکہ بر سر چاہ زحمت دہد و آبش کند۔ و نام بت۔

ضغن - ضغن - بالکسر کینہ ضغینۃ مثلہ ضغن بفتحتین مصدر منہ (ع ک اف ۲) و میل کردن و آرمیدن یقال ضغن فلان الی الدنیا ای رکن الیہا۔ و تضاغنوا و اضطغنوا اے انطووا علی الاحقاد۔

و اضطغن الشئ ای اخذ تحت حضنہ یقال کانہ مضطغن صبیا اے حاملہ فی حجرہ۔ فرس ضاغن اسپ کہ تازنی نیکو تر زود و قناۃ ضغنۃ اے عوجاء و ضغنی اے فلان اے میلی الیہ۔

ضفن - ضفن - دست انداختن شتر۔ و غائط افگندن (ع ف اک ۲) و بار کردن بر شتر یقال ضفن البعیر برجلہ۔ و ضفن بغائطہ اے رمی بہ و ضفن علی ناقتہ ای عمل علیہا۔ و ضفنت الیہم ای انہم و ضفنتہ اے ضربتہ برجلی علی عجزہ۔ و اضطفن ہو اذا ضرب بقدمہ مؤخر نفسہ۔ و ضفنت بالانسان الارض اے ضربتہا۔ ضفن مثال بخت گول درشت خلقت ضیفن طفیلی و ذکر مع الضیف۔

ضمن - ضمان - بالفتح پذیرفتن (ع ک اف ۲) و انا ضامن و ضمین۔ تضمین پذیرانیدن۔ و در پناہ و جائے آوردن۔ و در آوردن بیتی معروف دیگران در شعر خویش مضمن شعر یا تضمین و بیتے کہ موقوف بیت دوم باشد در معنی تضمن پذیرفتن و فراہم گرفتن مکتوب و لفظ معنے را۔ ضمن الکتاب بالکسر طیہ یقال کان فی ضمنہ۔ ضمنۃ برجائے ماندگی بمرض یقال بہ ضمنۃ اے زمانۃ۔ ضمانۃ مثلہ و ہو ضمن اے زمن و الاسم الضمن۔ ضمن بفتحتین ایضاً مصدر منہ (ع ک اف ۲) و فی الحدیث من اکتتب ضمنا بعثہ اللہ ضمنا اے من کتب نفسہ فی دیوان الزمنی و الضمنی۔ ضامنۃ خرما بن کہ در شہر باشد و فی الحدیث اع

صلی اللہ علیہ وسلم کتب ان لنا الضاحیۃ من البعل ولکم النضامۃ من النخل والضاحیۃ ہے الظاہرۃ التی فی البر من النخل والبعل الذی یشرب بعروقہ من غیر سقی والنضامۃ ما تضمنہا امصارہم وقراہم من النخیل۔ النضاحین ما فی اصلاب الفحول ونہی عن بیع النضامین والملاقیح۔

ضمن ضمن - بالکسر ضمانۃ بالفتح بجنبلی کردن (ع ک اف ۲) وہو ضمنین و(ع ف اک ۲) لغۃ فیہ وفلان ختنی ای خاصتی وفی الحدیث ان اللہ تعالے ضمنانی من خلقہ یحبہم فی عافیۃ ویمیتہم فی عافیۃ۔ وہذا علق مضمنۃ بکسر الضاد وفتحہا ای نفیس ثمین بر۔ ضنۃ بالکسر قبیلۂ مضنون غالیہ کہ بر سر و ریش درمالند۔

ضنون ضنین - بالفتح گرہ زضیاوون ج۔

ضحن - بفتحتین شہریست منقول عن ابن سیدۃ والشہیت ابن مقبل الذی انشدہ الجوہری فی ض ج ن فاحدہما مصحف۔

ضندنہ - نیک کردار و آسان کردار (ع ف ا ک ۲) ضندی لشکری موضع ضندوان وضندیان نام دو کوہ والنون زائدۃ فتعاد فی الیاء۔

ضیطنۃ وضیطان - بفتحتین راہ رفتن مردم فربہ باجنبش ہر دو دوش وتن ضیطن وضیطان نعتان منہ۔

ضمین - بالکسر کوہی ست بزرگ بصنعاء۔

فصل الطاء

طبن طبن - بفتحتین زیرکی (ع ک اف ۲) طبانۃ طبانیۃ طبونۃ بالفتح فہن کذلک (ع ف ا ک ۲) فہو طابن وطبن ای حاذق وآتش خوابانیدن (ع ف اک ۲) طابون جای آتش خوابانیدن و یقال طابن ہذہ الحفیرۃ طابنہا وطابنہا۔ مطبئین مثال مطمئن واطبان مثال اطمأن وبمعناہ۔ وما ادری ای الطبئین ہو ای ای الناس ہو۔ طبنۃ بالضم بازیچہ طبن ج۔

طبجن طبیجن - اجن - بفتح الجیم تابہ معرب لان الطاء والجیم لا یجتمعان فی اصل کلام العرب۔

طحن - آرد کردن (ع بفتحہا) طحنت الرحی وطحنت البر - طحن بالکسر آرد طحنت الافعی ترخت و استدارت فہی مطحان بالکسر - طاحونۃ آسیا طواحن دندانہای بزرگ طحانۃ طحون بالفتح اشتران بسیار طحون ایضاً شکر طحن ض اف ۲ جانور سے طحان آسیابان۔

طعن - زدن بنیزہ (ع ف اض ۲ و بفتحہا) وطعن کردن در کسے طعنان مثلہ ودر بیابان رفتن - وگام زدن اسپ چون عنان را بکشے ونیک رفتن یقال لطعن الفرس فی العنان مطعان بالکسر بسیار نیزہ زننده وطعن کننده مطاعین ج۔ وتطاعنوا واطعنوا وفی الحدیث لا یکون المؤمن طعانا یعنی فی اعراض الناس - طاعون مرگ دباطواعین ج۔

طمأن اطمئنان - طمانینۃ - بالضم آرامیدن و ہو مطمئن وتصغیر مطمئن طمین بحذف المیم من اوله

واحدی النونین من آخره وطمینة تصغیر طمانینة بحذف احدی النونین لاجتماعهما - وطمان ظهره وطامس بمعنی علی القلب - وطامست منه سکنت -

طنن - طنین - بالفتح آواز مگس - وبانگ طشت وپیکان وبط ومانند آن - ومردن یقال طن فلان اے مات - واطنان بانگ آوردن طشت وجز آن طُنّ بالضم بندلی طنة یکے ویقال ضربه فاطنّ ساقه اے قطعها -

طین - طین - بالکسر گل طینة اخص منه وشرشت وخوتطیین اندودن وبعضهم لایشدد ویقول طِنتُ السطح فهو مَطین - وطان فلان کتابه خمّه بالطین - ویقال طانه الله علی الخیر وطامه اے جبله علیه - یوم طان ومکان طان وارض طانة گل ناک فلسطین ک اف ۲ شہرے -

طئن - شادمان وخوش عیش شدن (ع ف اض ۲) -

طرن - بالضم ابریشم طارونی نوعے ازان طرین الشرب ای اختلطوا من السکر یعنی شراب خورندگان باہم از مستی اختلاط نمودند طرین کدرہم لای تنک وآنی بالطرین والغرین ای غضب طرنیانة بالکسر شہریست بمغرب اطرون بالضم شہریست بہ فلسطین طرون کصبور موضعیست بارمنیه طورین بالضم ویہمیت بہ ری -

طرکونة - بالفتح وشد الراء وضم الکاف شہریست باندلس وموضعیست دیگر بمغرب -

طیسانیة - بالفتح شہریست باشبیلیة وطس لایجمع الاعلی ذوات طس ولاتقل طواسین یعنی جمع طس ذوات طس است نه طواسین -

طعثنة - بالفتح زن بدخو وغنم طعثنة گوسفند بسیار -

طفن - مرگ وحبس طفانیة کعلانیة دشنام است برائے مردان وزنان طفانین دروغ وسخن بیہودہ وحبس وخلاف جستن واطفئن اطمئن واطفئنّ خلقه خوے اونیک شد -

طوانة - کثمامة نام موضعیست -

فصل الظاء

ظعن - ظعن - بالسکون او الحرکة رفتن وکوچ کردن (ع بفتحهما) اظعان بردن - وراندن ظعینة ہودج وزن که در ہودج باشد ظعن بضمتین وسکون الثانی ظعائن اظعان ج - قال ابوزید ولایقال حمول ولاظُعُن الاللابل التی علیها الهوادج - وہذا بعیر تظعنه المرأة اے ترکبه من الافتعال - ظعون بالفتح شتر ہودج کش ظعان بالکسر رسن که بار بوے بندند -

ظنن - ظن - گمان - وگمان بردن - وداشتن تقول ظننتک زیدا وظننت زیدا ایاک وقوله تعالے وظن داؤد ای علم والیقن داؤد - ظنین مرد تہمت کردہ شدہ ظنة بالکسر تہمت ظنن ک اف ۲ ج - یقال اظنّه واطنه بالظاء والطاء ای اتہمه علی افتعله وفی الحدیث ابن سیرین لم یکن علی یُظنّ فی قتل عثمان وہو یفتعل من الظن فادغم

قال الشاعر (شعر) ولا اکل من نیطنی انا منعب۔
ولا اکل ما یروی علی اقول۔ نطنی گمان بردن
و اصله تطننن فابدل من احدی النونات یاء۔
مظنة الشئی بکسر ۲ موضعه و مألفه الذی یظن کونه
فیه مظان ج۔ ظنون بالفتح مرد بدگمان و چاه که
در وے آب هست یا نه معلوم نباشد و کم آب
دوام که گزارده شده یا نه معلوم نباشد۔
ظران۔ بالفتح نام موضعے است۔

فصل العین

عبن یعبن۔ مشدد النون کرکس ضخمه
کذلک الجمل و عبنی مثله لحق لیعبنی بیاء اذا وصلت
نونت عبناة مؤنث عبنیات ج۔
عثن۔ عثان۔ بالضم دود۔ وگرد عثن کذلک
عواثن ج۔ یقال عثنت النار تعثن بالضم اذا
آدخنت۔ تعثین بوے دود دادن جامه را عثنون
بالضم موے هاے دراز زیر زنخ شتر۔ وابل باد
و باران عثانین ج۔
عجن۔ عجین۔ بالفتح خمیر عجن خمیر کردن و شتر
هر چیزے۔ و دست زدن شتر بر زمین در رفتن
و بر زمین تکیه کردن بوقت برخاستن از ضعف
و پیری (عع ک اف ۲) اعجان خمیر گرفتن عجن
بفتحتین فربه شدن (عع ف اک ۲) بعیر عجن ناقه
عجناء و عجنة لغت منه و آماس میان فرج دو بر
ناقه یقال ناقة عجناء۔ عجان بالکسر میان خصیه
و دبر۔ عجان بالتشدید کول عجن زن گول
لام زائده۔
عجهن۔ عجاهین۔ بالضم خادم و خوان سالار
عجاهنة بالفتح ج۔ و بالضم لغت مؤنث سنت
و قد تعجهن۔
عدن۔ عدن۔ اقامت کردن و بر جاے
همیشه بودن (عع ف اک ۲ و ض ۲) و منه جنات
عدن اے جنات اقامة۔ معدن جاے باشش
تابستان و زمستان و مرکز هر چیزے عادن ناقه
بر یک جاے باشنده از علف عدن بفتحتین شهرے
عدان البحر کرانهٔ دریا عیدان خرمابنان دراز
و قد مر فی الدال۔ عدنان نام مردے عدنیة
پاره بن دلو عدائن ج۔ یقال غرب معدن
اذا قطع اسفله ثم خرز برقعته۔ عداناة
گرده پاے مردم۔
عرن۔ عرنین۔ بالکسر اول هر چیزے و منه قوم
یقال هم عرانین القوم و بن بنی نزد یک ابر
و عرانیة بالضم انچه موج از تگ آب برآرد عران
بالکسر چوب بینی شتر عرن مصدر منه (عع ف اض ۲)
عران البکرة چوب بکره رمح مقرن نیزه سنان
مبخ دوز کرده بر عران وے یعنی چوب وے
عران ایضا دوری یقال وارهم عارنة ای بعیدة
عرن بفتحتین گفتگی پاے ستور (عع ک اف ۲) و
ریش کردن ستور عرنیة بالضم قبیله۔ وگروهے که
ارتداد آوردند در عهد رسول علیه السلام و هم
العرنیون۔ عرین عرنیة جاے شیر یعنی بیشه

و درختستان یقال لیث عرنیۃ ولیث غابۃ عرین ایضاً گوشت و بطنی از تمیم عرنیۃ مصغرۃ قبیلۂ از بجیلہ عرنۃ بالکسر افتادہ از بے طاقتی و پیچ درخت کہ بوے خورش دہند پوست را عرنان بالکسر کوہے سقاء معروف مشک پیراستہ از عرنہ۔

عرین - عربون - عربان بالضم فیہما عربون بفتحتین ربون تقول منہ عربنہ اذا اعطیتہ ذلک

عرتن - عرتن - گیاہے کہ بوے دباغت کنند و اصلہ عرنتن مثل قرنفل حذفت منہ النون و ترک علی حالہ - اویم مُعرتن اے مدبوغ بالعرتن عرتنات موضعے۔

عرجن - عرجون - بالضم درخت کہنہ شدہ و شاخہاے بریدہ از وے ومنہ قولہ تعالیٰ حتی عاد کالعرجون القدیم - وعرجنہ ای ضربہ بالعرجون

عرہن - عراہن - بالضم شگرف۔

عسن - عسن - بفتحتین گواریدن آب و علف و در خوردن آن و ستور (عع ک اف ۲) عسنت الابل ای بنجع فیہا الکلأ وسمنت و دابۃ عسن ای شکورۃ عسن بضمتین پیہ و فربہی دیرینہ اعسان الشی آثارہ وسکانہ وتعسن فلان اباہ ای نزع الیہ فی الشبہ - وتعسنت الشئ ای طلبت اثرہ وسکانہ

عشن - عشن - واعتشن - ای قال برائہ یعنی بخواست خود گفت عشانۃ بالضم تنۂ درخت ابو عشانۃ کنیت مردے۔

عشزن - عشوزن - مرد درشت سخت عشوزنۃ مؤنث۔

عطن - عطن - پوست را در شورہ نہادن بجہت دباغت تا موے از وے بریزد (عع و ا ض ۲ و ک ۲) معطون لغت منہ - عطن بفتحتین گندہ شدن پوست در پیراستن ومعطون شدن وے (عع ک اف ۲) العطان کذلک وخوابگاہ شتر و آغل گوسپند نزدیک آب معطن کسر الطاء کذلک اعطان معاطن ج - عطون بالضم سیراب شدن و فروختن (عع ف اض ۲ و ک ۲) ابل عاطنۃ عطون وعواطن ج - اعطان خوابانیدن شتر را وخداوند شتران عاطنہ شدن و اعطن الرجل بعیرہ اذا لم یشرب فردہ الی العطن لینظرہ - وفلان واسع العطن والبلد اذا کان رحب الذراع -

عفن - عفونۃ - دلگیری ہوا و بوسیدگی عفن بفتحتین مصدر منہ (عع ک اف ۲) عفن لغت فیہ وعفن الجبل اے بلی۔

عکن - عکنۃ - بالضم تور و شکم از فربہی عکن اعکان ج - وتعکن البطن صار ذا عکن تعکم عکنان کثیرۃ بالتحریک والتسکین۔

علن - علانیۃ - آشکارگی خلاف سر علون بالضم مصدر منہ (عع ف اض ۲) علن بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲) اعلان مصدر منہ - علان بالکسر آشکارا کردن باہم و پیدا کردن علنۃ مثال ہمزۃ راز پنہان نادارندہ علوان الکتاب عنوانہ وعلونۃ وعنونۃ بمعنیٰ۔

علجن - علجن - ناقۂ آکندہ گوشت ویقال لونۂ زائدۃ - والعلجن المرأۃ الماجنۃ -

عمن - عمن - بالمکان یعمن اے اقام بہ - عمان بالضم مخففا شہرے بہ یمن واما الذی بالشام فہو عمان بالفتح والتشدید واعمن الرجل اذا صار الی عمان -

عنن - عنن - بفتحتین پیش آمدن چیزے وپیش گرفتن کسے را (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) رجل معن ک اف ۲) ای معترض وایضا خطیب وامرأۃ معنۃ - عنین بکسر تین نامرد وعنینۃ زن کہ او را از مرد نیاید وہو فعیل بمعنی مفعول وعن الرجل عن امرأتہ اذا حکم القاضی علیہ بذلک اومنع عنہا بالسحر وغیرہ والاسم العنۃ بالضم وہی ایضا حظیرۃ الابل - عنان بالکسر عنن ج - ومعناہ کردن عنانا المتن ودرگ پشت ویقال انہ طرق العنان یعنی سبک شرکۃ العنان وہو ان یشترکا فی شئی خاص دون سائر اموالہما کانہ عن لہما شئی فاشتراہ مشترکین فیہ - وعنانک بالضم ان تفعل کذا ای جہدک وغایتک کانہ من المعانۃ اے المعارضۃ عن یعن ای اعترض - وعننت الفرس حبلتہ لعنانہ - واعننت اللجام ای جعلت لہ عنانا تعنین مثلہ - عننت الکتاب واعنتہ لکذا اے عرضتہ لہ وصرفتہ الیہ - عنوان الکتاب بالضم وہی اللغۃ الفصیحۃ وقد یکسر ویقال عنیان بالضم والکسر وعنونت الکتاب وعنتہ وعیتہ بمعنی -

اعنان بپیش گرفتن وہو الاعتراض - عنون بالفتح ستور پیش روندہ ویقال اعطیتہ عین عنۃ اے خاصۃ من بین اصحابہ ورایتہ عین عنۃ ای الساعۃ من غیر ان طلبتہ واعننت بعنۃ لا ادری ما ہی اے تعرضت لشئی لا اعرفہ ولقیتہ عین عنۃ اذا رایتہ عیانا ولم یرک - عنان بالفتح ابر عنانۃ واحدۃ عنانۃ مثلہ - واعنان السماء صفائحہا وما اعترض من اقطارہا کانہ جمع عنن والعامۃ تقول عنان السماء بالکسر عنعنۃ بہمزہ را عین گردانیدن در لفظ چنانکہ لغت تمیم است تقول عن فی موضع ان - عن مخففۃ از وہی کلمۃ لبعد والمجاوزۃ تقول رمیت عن القوس لانہ بہا قذف سہمہ عنہا وعداہا - واطعمتہ عن جوع جعل الجوع منصرفا عنہ تارکا لہ وقد جاوزہ - وقد یقع من موقعہا الا ان عن قد یکون اسما یدخلہ حرف جر لانک تقول جئت من عن یمینہ - ای ناحیۃ یمینہ - وقد یوضع عن موضع بعد کما یقال لقحت عن حیال اے بعد حیال - وقد یقع عن موضع علی یقال لا افضلت فی حسب عنی اے علی -

عون - عوان - بالفتح میانہ سال از ہر چیز عوان بالضم ج - وفی المثل لا تعلم العوان الخمرۃ - تعوین عون میانہ سال شدن یقال عونت المرأۃ وعانت ایضا - حرب عوان وہی التی قوتل فیہا مرۃ کانہم جعلوا الاولی بکرا - بقرۃ عوان لا فارض ولا بکر کقولہ تعالے انہا بقرۃ لا فارض ولا بکر عوان عون یاری کرا عوان ج - معونۃ اعانت یاری دادن

یقال رب اعنی ولاتعن علی - ویقال ما عندک معونۃ ولا معانۃ ولا عون - رجل معوان بالکسر کثیر المعونۃ للناس - استعانۃ یاری خواستن - و موے زہار ستردن معاونۃ یاری کردن تعاون یکدیگر را یاری کردن اعتوان سئلہ والمعاونۃ من النساء التی طعنت فی السن ولا تکون الا مع کثرۃ اللحم - عانۃ کلہ خرکرہ عون ج - وموی زہار - ونام دہی بر لب فرات ینسب الیہا الخمر فیقال عانیۃ وربما قالوا عانات دہی من اسمائہا -

عہن - عاہن - شاخ درخت خرما کہ نزدیک تنہ باشد عواہن ج - وایضاً اعضاے جوارح مردم - وزنگہاے رحم ناقہ ویقال عہنت عواہن النخل لتہن بالضم ای ینسب ورمی فلان بالکلام علی عواہنہ اذا لم یبال اصاب ام اخطأ - عہن بالکسر پشم عہنۃ پارۂ از وے عہون ج - وفلان عہن مال اذا کان حسن القیام علیہ ویقال اعطاہ فلان من عاہن مالہ وآہنہ ای من تلادہ - عاہن حاضر ومقیم ثابت وعہن بالمکان لیعہن ای اقام بہ -

عین - عَیْن - چشم مؤنث اَعْیُن عیون اعیان ج - عینیۃ تصغیر ہا - ومنہ قیل ذوا العُیَیْنَتین للجاسوس - واسم رجل وچشمہ - وچشم زانو - وچشمۂ آفتاب - وزر درست - ومال پیدا - ودیدبان وجاسوس - وگزیدۂ ہر چیزے - وشخص - ونفس ہر چیز یقال ہو ہو عیناً وہو ہو بعینہ - وقول الحجاج لعینک اکبر من امک یعنی منظرک اکبر من سنک ودمردم یقال بلد قلیل العین ای قلیل الناس وچشمۂ ترازو ویقال فی المیزان عین اذا لم یکن مستویا دہاران چند روزہ کہ نہ ایستد - وحرفے حلقیہ از حروف ہجا ویقال فعلتہ عمد عین اذا تعمدتہ بجد ویقین - وکذلک عمدا علی عین - ویقال لقیتہ اول عین واول عائنۃ وادنی عائنۃ ای قبل کل شئ - وفی المثل الجواد عینہ فراره ویقال لا اطلب اثر ا بعد عین ای بعد معاینۃ - وعائنۃ بنی فلان اموالہم ورعیانہم - وما بہا عائن وکذلک ما بہا عین ای احد - اسود العین کوہے رأس عین شہرے عیون البقر نوعے از انگور اعیان القوم اشرافہم - اعیان برادران مادر پدری معاینۃ برادر مادر پدری بودن ویقال ہو عبد عین ای ہو کالعبد لک ما دمت تراہ واذا غبت فلا - ویقال انت علی عینی فی الاکرام والحفظ جمیعا قال اللہ تعالیٰ ولتصنع علی عینی - ویقال بالجلد عین وہی دوائر رقیقۃ وذلک عیب فیہ تقول منہ تعین الجلد وسقاء عین ومتعین - وتعین الرجل المال بچشم کرد وتعین علیہ الشئ لازم شد بروے بعینہ وحفرت حتی عنب ای بلغت العیون - واعینت الماء مثلہ - ماء معین معیون علی النقص والتمام آب روان روشن عینان بالتحریک روان شدن آب واشک یقال شرب من عائن ای من ماء سائل - وعنب الرجل بالکسر چشم کرد فانا عائن وہو معین وعیون -

تعیین مخصوص کردن چیزے از جملہ - و آب در مشک نو ریختن تا چشمہ ہاے وی بگیرد - و مروارید سوراخ کردن - و در روی کسے بدی ہاے وے او را گفتن تعیین بالفتح فعل گاو و بالترکیہ بوقا سعانیۃ عیان دیدن بہ چشم آبنا عیان دوخط کہ بجہت فال قمار بر زمین کشند عیان بالکسر ایضاً آہن آماج عین ج - عین بالتحریک اہل سرائے - و جماعت یقال جاء فلان فی عین ای فی جماعۃ - اعین فراخ چشم عینا مؤنثہ عین جمعہا و اصلہ فعل بالضم و منہ قیل لبقر الوحش عین و الثور اعین و البقرۃ عیناء - عینۃ بالکسر پیشی یقال اعتان الرجل اذا اشتری الشئی بنسیئۃ و یقال ہذا عینۃ المال ای خیارہ مثل عیمۃ و ثوب عینۃ اذا کانت حسنا فی مرآۃ العین - اعتیان بہ نسیئہ خریدن چیزے - و گزیدہ گرفتن - و دیدبان شدن یقال اعتان لنا فلان ای صار لنا عینا - و یقال ایضا عان علینا فلان یعین عیانۃ ای صار لنا عینا و یقال اذہب و اعتن لنا منزلا ای ارتدہ -

عتن - بضمتین سختی کنندگان عتون و عاتن یکے و عتنۃ الی السجن بسوے قید خانہ سخت راندن او را (عع ف اک ۲ و ض ۲) و اعتن علی غریمہ رنجانید قرضدار خود را و بر و سختی کرد عتان بالکسر آہے کہ بدان محاذی خیبر -

عذانۃ - بالفتح است یعنی سرین -

اعزن غلانا - ای قاسمہ فی النصب فاخذ کل نصیبہ اعصن الامر - کار کجی خورد و دشوار شد -

عفاہن - کعلابط شتر مادۂ توانا و چالاک -

عقنۃ - بالفتح قلعہ ایست بآذربائیجان عقیون بالکسر و فتح الیاء بحر من الریح تحت العرش فیہ ملائکۃ من ریح معہم رماح من ریح ناظرین الی العرش تسبیحہم سبحان ربنا الاعلی و العقیان فی الیاء -

فصل الغین

غبن - غبن - نقصان آوردن در بیع (عع ف اک ۲) یقال غبنہ فی البیع ای خدعہ و غبن فہو مغبون غبن بالتحریک نقصان در رای (عع ک اف ۲) و غبن رایہ اذا نقصہ فہو غبین ای ضعیف الرای و فیہ غبانۃ - و الغبنیۃ من الغبن کالشتیمۃ من الشتم تغابن یکدیگر را در زیان افگندن یوم التغابن روز قیامت - مغابن بن ہاے ران غبنت الثوب و الطعام مثل خبنت و قد ذکر -

غدن - اغدیدان - تمام رسیدن و دراز شدن موی و گیاہ و الشباب الغدانی الغض - غدن بفتحتین سستی غدانۃ بالضم حی از بنی یربوع -

غرن - غرین - مثال درہم لاے سیل آورد طیا کان او یابسا غریل کذلک -

غسن - غسین - (ض اف ۲) و ستہاے موی میشانی و فش اسپ و گیسو و مانند آن غسنۃ بالضم غساۃ یکے غیسان بالفتح تیزی جوانی و ہو لیعال منہ غستان نام آبے - و قبیلۂ -

غصن - غصن - بالضم شاخ درخت غصان

غصون ج - غصنة بالکسر کذلک مثل قرط و قرطة - و غَصَنَتْهُ اغصنه ای قطعته ابو[1] الغُصن کنیة جمی -

غضن غَضْن - باز داشتن (ع ف اک ۲) (ض ۲) یقال ما غضنک عنا ای ما عاقک عنا - اغضان دائم باریدن تغضین آژنگ روی گردانیدن تغضّن لازم منه - غضن بفتحتین و السکون آژنگ پوست - و شکن زره و غضن العین جلدتها نظیر سفاضنة شکنهای چشم نمودن و یقال للمجدور اذا ابلس الجدری جلده اصبح جلده غَضْنة واحدة و یقال بالبار ایضاً -

غمن - غَمْن - پوست تر را و زیر چیزے نهادن با پشم های وے ریزد (ع ف اض ۲) فهو غمین کغمیل و خرابنیدن میوه و خرمای نارسیده تا رسد

غنن - غنة - بالضم آواز در بینی اغَنّ از بینی سخن گوینده یقال طیر[2] اغنّ - دواء اغن بسیار علف که در وے مگس و آواز وے بسیار باشد قریة غناء و یه بسیار مردم و اغنّ السقاء اے امتلأ - و اغنّ الوادی فهو مُغِنّ -

غین - غین تشنگی یقال منه غنیت اغین - و غانت الابل مثل غاست و ابرد تیرگی و یقال غِنّ علی کذا ای غَطِّ و منه الحدیث و انه لیغان علی قلبی - و اغان الغین السماء ای ابهما و حرفی حلقیه از حروف معجمه غینة بالکسر انچه از مردار پالایند چون ریم و خون و جز آن و غالت نفسه تغین اے غثت - اغین سبز شجرة غیناء کثیرة الورق غینة بالفتح درختستانی بے آب و غیضة درختستان با آب

غدفن غَسْجل تمام و کامل لغة فی الغدفل -

غرن - بفتحتین پرنده ایست یا عقاب یا مانند آن اغران ج و خرچنگ غِرّان بالضم موضع غرن گلتف ناتوان و غرن العین علی الفرد یعنی خمیر بر پوستین خشک شد (ع ک اف ۲) -

غرنة - شهریست از فراخ ترین و پاکیزه ترین بلاد غزنیان دهی است بما وراء النهر -

غشن - بچوب دستی و بشمشیر زدن (ع و اض ۲) غشانة پس از بریدن زراعت انچه باقی ماند و تفتش الماء رکبه البعرفی غدیر و نحوه -

غلن الشباب - جوانے جوش زد (ع ف اض ۲) غلوان الشباب ابتداؤه غلوان الامر کذلک -

تغوّن - برگناه پیشیدن و برجنگ اقدام نمودن -

فصل الفاء

فتن - فَتْنة - بالکسر آرایش و فتنت الذهب ادخلته النار - دینار مفتون بآتش در آورده - فتان زرگر - و یوفتن سوختن (ع ف اض ۲) قوله تعالے یوم هم علی النار یفتنون - ورق فتین ای فضة محرقة فتین ایضاً زمین سنگناک افتتان در فتنه افتادن - و مال و عقل رفتن یقال افتتن الرجل و فُتن و فهو مفتون و به فتنة افگندن کسی را فُتون آزمودن و به فتنه افگندن و به فتنه شدن متعد لازم قلب فاتن اے مفتتن - فتنة المرأة و افتتنه اے دلّته فاجتها - فاتن گمراه کننده

[1] ابو الغصن دوبین بن ثابت الیشکری شاعر -

[2] علی ان غنن تغرید صوت من خیاشیم و قول الهروی طیر اغن خوش -

قال الفراء اهل الحجاز یقولون ما انتم علیه بفاتنین و اهل نجد یقولون بمفتنین و قوله تعالی بایکم المفتون الباء زائدة کالباء فی وکفی بالله والمفتون الفتنة وهو مصدر کالمعقول والمجلود وبایکم الابتداء والمفتون خبره وقیل المفتون رفع بالابتداء و ما قبله خبره کقولک بمن مررت وعلی ایهم نزلت لان الاول فی معنی الظرف فیقدم - تفتین در فتنه افگندن مفتن ای مفتون جدا - فتان بالکسر غلاف از پوست که در پای کشند -

فجن - فیجن - بالفتح سداب -

فدن - فدن - بفتحتین کوشک فدان بالتشدید ساخت آماج کشاورز - وگاو قبله ران وهو فعال فدادین مخففاج -

فرن - فرن - بالضم فرین که بروے نان پزند فرنی بالضم نان فرین پخت -

فرتن - فرتنی مقصور نام زنی و کوشکے و کنیزکے -

فرجن - فرجون - مثال فرعون پشت خارستور ومنه فرجنت الدابة -

فرسن - فرسن - بکسرتین پیل فستر و سم گوسپند والنون زائدة وقد ذکر -

فرعن - فرعون - لقب کافرے م واسمه ولید بن مصعب وستمگار فراغته ستمگاران وقد تفرعن وهو ذو فرعنة اے دہار ونکر -

فطن - فطنة - بالکسر زیرکی وتیزی خاطر ودانستن (ع ن ف ض ۲) فطن ک ۲ و ض ۲ لغت منه -

فطنة ایضا فطانة فطانیة بالفتح فیهما وانا وزیرک شدن (ع ک ا ف ۲) وبضمهما مفاطنة باہم زیرکی نمودن

فکن - تفکن - پشیمانی برگشته وقرئ قوله تعالی فظلتم تفکهون بالنون -

فنن - فن - کونه فنون ج - افانین روشهاے سخن وراه هاے وے رجل متفنن ذو فنون - وافتن ای جاء بالافانین - فن ایضا راندن (ع ف ض ۲) فنن بفتحتین شاخ افنان افانین ج - شجرة فنار ذات افنان وفنوار کذلک علی غیر قیاس تفنین درآمیختن وثوب فیه تفنین اذا کان فیه طرائق رجل مفن ک ا ف ۲ الذی یاتی بالعجائب وامراة مفننة فنان الحمار الوحشی الذی یاتی بفنون من العدو -

فلن - فلان - فلان بالضم کنایت از کسے که سخن وے گفته شود ویقال فی النداء یا فُلُ بحذف الالف والنون بغیر ترخیم ولو کان ترخیما لقالوا یا فلا وربما جاء ذلک فی غیر النداء -

فلکن - فیلکون - بردی وهی فیعلول -

فین - فینات - ساعت ها یقال لقیته الفینة بعد الفینة ای الحین بعد الحین ولقیته فینة بلا الف ولام کما قالوا لقیته الندری وفی الندری - ورجل فینان حسن الشعر طویله وهو فعلان -

---

القرفیون - دواء ملطف نافع لعرق النساء یدر الکلی والقولنج ویسع الهوام وعضة الکلب الکلب ویسقط الجنین ویسهل البلغم اللزج -

فرزان الشطرنج - معرب فرزین فرازین ج -

فرغانة شہریست بہ مغرب۔

فارفاران۔ دہی است باصبہان منہا جماعۃ محدثین۔

فسکن۔ کزبرج دہی است نزدیک اسعرد۔

فشن۔ بالفتح دہی است بہ مصر فشنۃ دہی است بہ بخارا فاشان دہی است بمرو فیشون جوئیست افشین نامیست عجمی۔

فطر اسالیون۔ بالضم شکوفۂ کرفس کوہی لغۃ یونانیۃ

فعن بفتحتین دہی است بہ یمن از قلعہ ہای بنی زبید

فلسن[۱] ۔ دہی است در اصبہان از دست جماعتے از محدثین۔

فندین۔ بالضم وکسر الدال المہملۃ دہی است بمرو منہا الفقیہ محمد بن سلیمان الفندینی۔

تفون۔ برکت دنبک بالیدن فاوانیا عود صلیب حار ملطف محلل مدر قاطع نزف الدم نافع من التقرس والصرع ولوتعلیقا۔

فصل القاف

قبن۔ قبون۔ رفتن در زمین (عع ف اک ۲) حمار قبان وہو فعال والوجہ ان یکون فعلان وہو دویبۃ وقد ذکرنی البار۔ قبان کپان معرب وقد یخفف ایضا۔ و فلان قبان علی فلان اے امین علیہ واقبان اے تقبض۔

قتن۔ قتانۃ۔ کم خوار واندک طعام شدن (عع بضمہما) رجل وامرأۃ قتین سواء۔ قتین ایضا کنہ۔

قحزن۔ قحزنۃ۔ بالفتح چوب دستی۔ وافگندن بزدن یقال ضربہ فقحزنہ اے صرعہ وضربہ حتی تقحزن اے سقط ووقع۔

قرن۔ قرن۔ شاخ وگیسو ولہ قرنان اے صفیرتان وکوہے خرد تنہا۔ ویک تگ اسپ یقال حلبنا الفرس قرنا او قرنین وہشتاد سال وقیل سی سال۔ دہم سال مرد یقال ہم علی قرنی اے علی اسنی واہل یک روزگار از مردم یقال مضی قرن بعد قرن وفنج زن وآن چیزے باشد کہ از فرج بیرون آید چون غرو آن عیبے بزرگست قیل اخشم الی شریح فی جاریۃ بہا قرن قال اقعدہا فان اصاب الارض فہو عیب وان لم یصب فلیس بعیب ویک سوے ہودج۔ ویک سوی سر ومنہ سمی ذوالقرنین لانہ دعاہم الی اللہ تعالی فضرب علی قرنیہ وہو لقب اسکندر الرومی۔ وایضا اسم رجل من عرب ولہ قرنان ای صفیرتان۔ وقرنان ایضا منارتان علی رأس البکر یوضع فوقہما خشب تعلق البکرۃ منہ۔ قرن الشمس آنچہ نخست پیدا شود از آفتاب قرن بفتحتین کشن از چرم وشمشیر۔ وتیر باپیکان ورجل قارن معہ سیف ونبل ورسن کہ دو شتر بہم بندند۔ وشتر بر بستہ با دیگرے وموضعے کہ میقات اہل نجد است بجہت احرام حج ومنہ اویس القرنی[۲] وپیوستہ ابرو شدن (عع ک ا ن ۲) اقرن لغت منہ۔ قرن بالکسر خریف وہم دست در شجاعت وکشتی قرنۃ بالضم یک سو بر دن آمدہ از ہر چیزے یقال قرنۃ الجبل وقرنۃ الفصل وقرنۃ الرحم وہی احدی شعبتیہ۔ قران بالکسر بہم آوردن حج

[۱] بخط المصنف فی نسخۃ ادریس بالقاف والسین المہملۃ وفی نسخۃ بالقاف والشین المعجمۃ وفی نسخۃ بالفاء والسین المہملۃ۔ منہ۔

[۲] سلام ابن الخط در اصل نسخہ بجای او علامت است۔ ق۔

وعمره وبهم آمدن دو ستاره در برجے۔ ودو خربارا بهم خوردن۔ ویک جفت تیر برابر دو تیر ہائے کہ ترا شیدہ یک کس باشد۔ ورسنی کہ دو ستور بوی بستہ باشند باہم قرن بالفتح ایضاً بستن دو ستور را باہم (ع ف اض ۲) وسم پاے اسپ برجاے دست اقتادن در رفتن و پیوستن چیزے بچیزے و قرنت الاساری فی الحبال شد دللکثرۃ قال اللہ تعالے مقرنین فی الاصفاد۔ اقتران یار شدن بدیگرے مقارنۃ یار کردن دو چیزے را باہم اقتران برداشتن تیزہ و نزدیک آمدن آنکہ دل سرکند وبسیار شدن خون در رگ یقال اقرن الدم فی العرق واستقرن اے کثر و توانائی و قوت دادن قولہ تعالی وما کنا لہ مقرنین ای مطیقین۔ مُقرن بکسر الراء آنکہ اورا یاری گر نباشد در ستور راندن و کشاورزے قرین یار قرینان ابوبکر وطلحۃ لان عثمان بن عبداللہ اخا طلحۃ اخذہما فقرنہما فی حبل فلذلک سمیا القرینین قرینۃ الرجل امرأتہ یقال اذا جاذبتہ قرینتہ بہرہا ای اذا قرنت بہ لشدیدۃ اطاقہا وغلبہا۔ وذوو قرائن اذا کان یستقبل بعضہا بعضا۔ ویقال شجعت قرونتہ وقرینتہ بالفتح وقرونہ وقرینہ اے ذللت نفسہ وتابعتہ علی الامر۔ قرون بالفتح ناقۃ کہ شیر گرد آرد در پستان میان دو دوشیدن۔ وستور خوے کنندہ۔ وسم پاے برجاے وسہ نہندہ در رفتن۔ وشتر کہ زانو ہا بہم نہد چون بخسپد۔ وناقۃ دو پستان پیش و دو پس را بہم نزدیک آرندہ و دو خربا ہم خورندہ ویقال لہا ابتر ما قرونا۔ قارون آنکہ بزر مین فرو شدہ در عہد حضرت موسیٰ علیہ السلام ومثل شدہ بتوانگری غیر منصرف وفریز سفار قرنوے ومقرنی مشک کہ بہ قرنوۃ دباغت کنندش وآن گیاہے است کہ در ریگ برآید ولم یجئ علی ہذا المثال الا اثر قوۃ وعرقوۃ وعنصوۃ وتندوۃ۔

قسن۔ اقسنتان۔ کلان سال و دوتاہ شدن قسانینۃ مثال طمانینۃ خشک وسخت شدن چوب وسخت تاریک شدن شب۔

قطن۔ قطون۔ اقامت کردن بجائے (ع ف اض ۲) فہو قاطن قُطّان قاطنۃ ج قطین کذلک قطین ایضاً چاکران قطینۃ باشندگان خانہ یقال جاؤا بقطینتہم۔ قطان بالکسر چوب قدرنک شکنجۂ ہودج قطن بفتحتین میان دوران۔ ومغزۂ مرغ۔ وکوہے قطنۃ ف اک ۲ ہزار خانۂ شکنبہ وتقولہا العامۃ رتانۃ قطنۃ بالکسر والسکون کذلک والاول اصح۔ قطنۃ بالضم لقب مردے وہو ثابت قطنۃ العنکی والاسمار المعارف یضاف الی القابہا وتکون الالقاب معارف وتعرف بہا الاسمار کما قیل قیس قُفّۃ وزید بَطّۃ وسعید کرز۔ قطن بضمتین وسکون ۲ پنبہ قطنۃ اخص منہ۔ مقطنہ پنبہ زار قطینۃ بکسرتین یکے از جوب مانند عدس یقطین گیاہ بے ساق چون درخت کدو و مانند آن یقطینۃ کدوے تر قیطون گنجینہ بلغت اہل مصر ویقال للکرم اذا ہدت زمعانۂ قد قطّن تقطینا۔

قعن - قُعَین - ص اف ۲ بطنے از بنی اسد قعینون بالفتح گیاہے -

قفن - قفینۃ - گوسپند از قفا ذبح کردہ قفن بعد منہ (عع ف اک ۲) وہو منہی عنہ - قَفَن بفتحتین وتشدید النون موضع قفا فنزاد فیہ نون مشددۃ وقول عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ انی استعمل الرجل الفاجر لاستعین بقوتہ ثم اکون علی قفانہ یعنی علی قفاہ والنون زائدۃ وقال ابو عبیدۃ ہو معرب قبان الذی یوزن بہ یعنی کیان -

قمن - یقال انت قمنٌ - ان تفعل کذا ای خلیق وجدیر لا یثنی ولا یجمع ولا یؤنث فان کسرت المیم او فلت قمین تثنیت وجمعت - وہذا امر مقمنۃ لک مخلقۃ لک ومجدرۃ - لقمن موافقت جستن -

قنن - قِنّ - بالکسر بندہ کہ از پدر ومادر بندہ زادہ باشد بستوی فیہ التثنیۃ والجمع والمؤنث وربما قالوا عُبَیدٌ اقنان ثم جمع علی اقنۃ - قِنّ القمیص و قُنّانہ آستین قُنّان ایضاً بوے بغل قِنّۃ بالکسر ماہ رسن قِنن ج - ونوعے از دارو ہا یقال لہ بیرزد بالفارسیۃ - قُنّۃ بالضم بالاے کوہ مثل قلۃ قُنون قِنان ج - قَنن قَنات کذلک - اقتنان رقنہ برشدن بزکوہی قَنان بالفتح کوہی در بنی اسد قَنَفن بکسرتین نوعے از موش دشتی - وراہ نمائے وآب شناس در صحراہا قناقن بالضم کذلک وبالفتح ج - قنینۃ بالکسر شیشہ قناتی ج - قانون اصل ہر چیزے قوانین ج - ولیس ہو بعربی -

قمن - قَمِین - آہنگر قیون اقیان ج - وآہنگری ونیکو کردن چیز - وفراہم آوردن شگافگی خنور - (عع ف اک ۲) یقال منہ قمنت الشئی ای لممتہ واصلحتہ - وقمن انا رک ہذا عند القمین وفی المثل اذا سمعت بسری القمین فاعلم انہ مصبح وہو سعد القمین صار مثلا فی الکذب والباطل یقال لہ ذُہ دُرّہ بن وسعد القمین - نباتُ قَمِین نام جائے ویقال لبنی القمین من بنی اسد بلقین کما قالوا لبحارث وہو من شواذ التخفیف واذا نسبت الیہم قلت قمینی ولا تقل بلقینی - والقینان موضع القید من وظیفی ید البعیر - اقتیان نیکو شدن نبات - وبقعات سبزی رسیدن مرغزار تقنین مشاطۂ عروس تقیین آراستن تقتین آراستہ شدن قینۃ کنیز سرود گوے قیان بالکسر ج - قال ابو عمرو کل عبد عند العرب قَین والامۃ قینۃ -

قدن - بالفتح بس شدن (عع ف اض ۲) قدونین موضعے است ببلاد روم -

اقدان - بسیار عیب کردن -

قرصعنۃ - شویکۂ ابراہیم وہی انواع ستہ نوع طویل سبط لونہ کالنسوسن البری یعلق علی الابواب لمنع الذباب ونوع ابیض کثیر الورق حاد الشوک کانہ حرشفۃ طویلۃ کثیر بالیباء مجرب لوجع الظہر -

قرطعن - کجروحل مردگول وما علیہ قرطعنۃ یعنی ہست بران چیزے -

اقزن ساقہ - کسرہا قزوین بکسر الواو وہی است

از بلاد جبل بکنارۂ دیلم قزوینک دہی است بدینج
قسطینیۃ - بالفتح سہ نقطہ -
قسطنطینیۃ - بزیادت یای مشددہ وقد یضم الطاء الاولی منہا دار ملک الروم وفتحہا من اشواط الساعۃ وآنرا درزبان رومی یورنطیا گویند ارتفاع سورہ احد وعشرون ذراعا وکینتہا مستطیلۃ وبجانبہا عمود عال فی دور اربعۃ اذرع تقریبا وفی رأسہ فرس من نحاس وعلیہ فارس وفی احدی یدیہ کرۃ من ذہب وقد فتح اصابع یدہ الاخری مشیرا بہا وہو صورۃ قسطنطین بانیہا
قشوان - بالضم مرد لاغر القشونیۃ من الابل شتر تنک پوست وتنک دہان قشن بالکسر دہی است بکنارۂ دریاے یمن قاشان شہریست نزدیک قم وحکی صاحب اللباب اہمال السین لغۃ -
اقطعن - کاقشعر انقطع نفسہ من بہر -
قلنۃ - بفتحتین وتشدید النون شہریست باندلس
قلونیۃ بفتح القاف وبضم اللام شہریست بروم
قالون لقب راوی نافع رومیۃ معناہا الجید -
قونۃ - بالضم پارۂ آہن یا پارۂ روی یرقع بہا الاناء
قون بزبان لغدی کردن وستودن خوب قونیۃ بالضم وکسر النون وتخفف الیاء شہریست کلان بزمین قیروان شہریست بہ یمن لخولان وقون وقوین کزبر وقیروان مواضع قونیۃ بالفتح شہریست -

فصل الکاف

کبن - کبن - درنوشتگی لب ولو - وورنوشتن (عع ف اک ۲) وبازگشتن از چیزے - وناپیدا کردن چیزے را وکبن فلان اے سمن - کبنۃ بفتحتین والتشدید مرد گرفتہ بخیل واکبان اے انقبض ورجل مکبون الاصابع وہو مثل الشثن - ویقال کبن البطی اذا لطی بالارض - کبان بالضم بیماری شتر وبعیر مکبون -
کتن - کتان - بالفتح والتشدید م - کتن بفتحتین ریم - ودود گرفتگی خانہ (عع ک اف ۲) وکتنت جحافل البعیر من اکل العشب اذا الزق بہ اثر حشف سقار کتن ریناک -
کدن - کدن - بالکسر نہالین کہ درہودج زیرخود نہند زن - وہاون چرمین کدون ج - کدنۃ بالکسر پیہ وگوشت یقال للرجل انہ لحسن الکدنۃ بعیر ذو کدنۃ ورجل کدن وامرأۃ کدنۃ ای ذات لحم وشحم - کودن بالفتح ستور پالانی - ومرد کاہل گول یقال ما أبین الکدانۃ فیہ اے البجنۃ - کدیون اشمال الفرجون دقاق التراب علیہ وردی الزیت بخلی بہ الدروع -
کرن - کران - بالکسر رباب وقیل چنگ کرینۃ زن مطربہ -
کرزن - گرزن - کرزین - ف اک ۲ - تبر -
کفن - کفن - صوف رشتن (عع ف اک ۲) کفنۃ بالضم درختے کفن بفتحتین جامۂ مرد تکفین کفن ساختن مردہ را -
کمن - کمون - پنہان شدن (عع ف اض ۲)

(۱) والکفنۃ بالضم من الحرار ای گفت کل شئی وبالفتح شجر وغلط الجوہری فیہ - ق -

ومنه الکمین فی الحرب - ناقة کمون انچه آبستنی خود پنهان دارد حزن مکتمن او ندوده پنهان کمون بالفتح والتشدید زیره -

کنن - کن - بالکسر پوشش اکنان ج - قوله تعالی وجعل لکم من الجبال اکنانا - اکنة پرده ها قوله تعالی وجعلنا علی قلوبهم اکنة واحد ها کنان بالکسر یقال کننت الشئ سترته وصننته من الشمس - واکننته فی نفسی اسررته وهما ایضا بمعنی فی الکن وفی النفس جمیعا وکننت العلم واکننته فهو مکنون ومکتن وکننت الجاریة واکننتها فهی مکنونة ومکنة - کنة بالضم پوشش زبر درخانه یعنی بیچه کنات ج - بنو کنة قومی از عرب کنة بالفتح زن پسر ویجمع علی کنائن کانه جمع کنینة قال الزبرقان البغض کنائنی الی القبعة الطغام کناة بالکسر تیردان وقبیلة از مصر بنو کنانة قبیلة از تغلب واکتن واستکن اے استتر - مستکنة کنیته کانون کانونة آتشدان - ومردگران سنگ - کانون الاول کانون الآخر نام دو ماه از ماه های رومی -

کون - کون - کینونة - بودن وهست شدن (عع ف اض ۲) شبهوه بالحید ودة والطیرورة من ذوات الیاء ولم یجئ من الواو علی هذا الا احرف کینونة وهیعوعة ودیموسة وقیدودة والاصل کینونة بتشدید الیاء فخففوا کما خففوا من هین وهیت ولولا ذلک لقالوا کونونة واما الحیدودة فاصله فعلولة بفتح العین فسکنت للتخفیف لانه لیس فی الکلام فعلول - وکان اذا جعلته عبارة عن ماضی من الزمان احتاج الی خبر لانه دل علی الزمان فقط تقول کان زید عالما واذا جعلته عبارة عن حدوث الشئ ووقوعه استغنی عن الخبر لانه دل علی معنی وزمان تقول کان الامر وانا اعرفه ذکان ای خلق - وقد تقع زائدة للتوکید کقوله تعالی وکان الله غفورا رحیما وکان زید منطلقا اے الله غفور رحیم وزید منطلق - وقولهم لم یک اصله یکون فلما دخلت علیها لم جزمتها وحذفت الواو لالتقاء الساکنین فبقی لم یکن فحذفوا النون ایضا لکثرة استعمالها واذا تحرکت اثبتوها وقالوا لم یکن الرجل واجاز یونس حذفها مع الحرکة وقال (شعر) اذا لم تک الحاجات من همک الفتی - فلیس بمغن عنک عقد التمائم - وتقول جاؤنی لا یکون زیدا بمعنی به الاستثناء کانک قلت لا یکون الا ان زیدا - تکوین هست کردن تکون شدن وبودن کیانة بالکسر پذیرفتاری یقال کنت علی فلان اکون کونا وکیانا اے تکفلت به واکتنت به اکتیانا شله - ویقال کنتک وکنت ایاک کما تقول ظننتک زیدا وظننت زیدا ایاک - کون واحد الاکوان - سمع الکیان نام کتابی مرعجم را استکانة فروتنی کردن مکانة پایگاه ومنزلت وفلان مکین عند فلان بین المکانة - مکان مکانة جایگاه قوله تعالی ولو نشاء لمسخناهم علی مکانتهم ولما کثر لزوم المیم توهمت اصلیته فقیل تمکن کما قالوا تمسکن من المسکین ویقال للرجل اذا شاخ

ہو کنتی کانہ نسب الی قولہ کنت فی شبابی کذا وکذا۔
کہن - کاہن - فال گوے کہان بالضم والتشدید
کہنتہ بفتحات ج - کہانۃ بالکسر فال گوئی کردن (ع ف اض ۲) کہانۃ بالفتح کاہن شدن (ع بضمہما)
کاہنان دو قبیلہ۔
کین - کین - لحمۃ داخل الفرج للمرأۃ والجمع کیون وہی کالغدد۔ وبات فلان بکینۃ سوء بالکسر ای بحالۃ سوء کائن کائین مثال کاعن وکعین بسکون النون چند وہما بمعنی کم فی الخبر والاستفہام یقال کاین لقیت کم لقیت فی الاستفہام وتقول کاین من رجل لقیتہ لزیدہا التکثیر فتخفض النکرۃ بعدہا بمن وادخال من بعدہا اکثر من النصب بہا واجود

کانت - اشتدت (ع بفتحہما) -
کنشتہ - بالضم شئی یتخذ من آس واغصان خلاف تبسط وتنضم علیہا الریاحین اصلہ کنشتا وہی نوزوجتہ من القضب والاغصان الرطبۃ الورلیقۃ تحزم ویجعل فوقہا النور۔
الکنتۃ - شجرۃ صغیرۃ لہا ثمر فی غلف معدع مسہل مبول للدم مسمن للدواب نافع للسعال عجینہ بالشراب یبری من عضۃ الکلب الکلب والافعی ذالانسان وبنت وہو الکشنیز۔
کرکدن - بالفتح مشددۃ الدال والعامۃ تشدد النون دابہ ایست بزرگ کہ پیل را بر سردن خود بردارد۔
کرتہ - بالفتح لقب محمد بن داود الرازی المحدث
کشنیز - کبشری کشن وآن نوعیست از جوب

کشانیۃ بالضم شہریست اکشونیۃ شہریست بمغرب
کشخان - قلتبان کشخنۃ قال لہ یاکشخان کشخۃ مثلہ۔
کشمیہنۃ - بالضم وفتح الہاء وکسر المیم وقد یفتح وہی اسم بمرو منہا محمد بن مکی بن زراع وکریمۃ بنت احمد۔
اکعان - سست شدن خوشی وذو کعان من ملوک الیمن کان طولہ عشرۃ اذرع کعانۃ بالضم نام زنے۔
کلان - بالفتح ریگستانی ست مر غطفان را کلین کامیر دہی است بہ ری منہا محمد بن یعقوب الکلینی من فقہاء الشیعۃ۔

فصل اللام

لبن - لبن - بفتحتین شیر وہو اسم جنس اللبان ج ودردگردن از بالش (ع ک اف ۲) وشیرناک شدن میش یقال لبنت الشاۃ بالکسر وناقۃ لبنۃ ای غزیرۃ - لبون بالفتح شیروار لبن بالضم والکسر ج - یقال کم لبن غنمک ولبن غنمک ای ذوات الدر منہا وقال الکسائی کم لبن غنمک ای رسل غنمک
ابن اللبون بچہ دوسالہ بہ سوم درآمدہ بنت لبون مؤنث - لبن شیر خوراندن (ع ف اض ۲ و ک ۲) فانا لابن گی وزدن بعصا (ع ف اک ۲) رجل لابن اے ذولبن کتامر - البان باشیر شدن مردم - وشیر فرود آمدن بہ پستان ناقہ فہی ملبن - وفرس ملبون لبین پر دردہ شدہ از شیر مثل علیف من العلف - ویقال قوم ملبونون اذا ظہر منہم

سَفَهٌ یُصیبهم من البان الابل مایعیب اصحاب النبیذ ویقال هذا عشب بلبنة بالفتح علف شیرناک کننده ستور را سلبان شیر جستن لبنة ک خشت لبن ج مثل کلمة وکلم - لُبنة ولبن بالکسر فیهما کذلک تلبین خشت زدن تلبن بالکسر کالبد خشت - وشیر دوشه لبنة القمیص خشنک پیراهن تلبّن درنگ کردن تلبّن بالتشدید فلانة لبان بالفتح سینه لبان بالکسر شیر دادن یقال هو اخوه بلبان امه ولا یقال بلبن امه وانما اللبن الذی یشرب - لبان بالضم کندر لُبانة حاجت لبنان کوهے م لبنیٰ درختے باشیر چون عسل - ونام زنے لُبنیٰ مثله - یلبن موضع - لجن - تلجّن - برچفسیدن وپاک ناشدن رخم از بشستن - وبرگ را بانواة خرما کوفتن بجهت علف ستور تلجین زدن خطمی وگل تا سطبر شود لجین برگ افتاده ناقة لجون گران رفتار لجون بالضم مصدر منه (عع ف اض ۲) لجین بالضم نقره لحن - لحن - خطا کردن دراعراب (عع بفتحهما) یقال فلان لحان ولحانة ای یخطئ - تلحین بخطا نسبت کردن لحن آواز الحان لحون ج - وآواز گردانیدن وفی الحدیث اقرؤا القرآن بلحون العرب ولحن فی قراءته اذا طرب بها وغرّد - وهو لحن الناس ای احسنهم قراءة وغناء - ولحن الیه اے مال - ولحن فی کلامه ای اخطأ - لحن بالتحریک زیرکی (عع ک اف ۲) وفی الحدیث ولعل احدکم ألحن بحجته ای افطن لها - ولحنت له بالفتح لحنا اذا قلت له قولا یفهمه عنک ویخفی علی غیره (عع بفتحهما) ولحنته عنی بالکسر لُحنه لحنا ای فهمه والکلمة اداها مفهمة ولاحنتهم اے ناطقتهم - ویقال خیر الحدیث ما کان لحنا ای ما یتکلم بشیء ویراد غیره - وقوله تعالے ولتعرفنهم فی لحن القول اے فی فحواه ومعناه وکان اللحن فی العربیة العدول عما یتکلم معنیً وعن الصواب ایضاً -

لحن - لحن - بفتحتین گنده شدن مشک (عع ک اف ۲) ومنه امة لحناء وقیل هی التی لم تختن ورجل الحن لغت منه -

لدن - رمح لَدَنٌ - ای لین ورماح لدن بالضم نلدن درنگ کردن یقال تلدّن علیه اذا تلکأ علیه لَدُن نزد وهو ظرف غیر متمکن بمنزلة عند دخل علیها من وحدها قوله تعالے من لدنا وجارت مضافة تخفض مابعدها وفیه ثلث لغات لَدُن ولَدی ولد وقال الراجز من لَدُ لحییه الی منحوره وقال ذو الرمة لدن غدوة فنصب غدوة لانه توهم ان هذه النون زائدة تقوم مقام التنوین فنصب کما تقول ضارب زیدا ولم یعملوا لدن الا فی غدوة خاصة -

لزن - لزن - سختی عیش وتنگی وبالتحریک گرد آمدن قوم بر سر چاه بجهت آب - وابنوهے کردن در هر کارے (عع ک اف ۲) -

لسن - لسان - بالکسر زبان وکنی بها ایضاً عن الکلمة فتؤنث حینئذ فمن ذکره قال فی الجمع

تلثة السنة مثل حمار واحمرة ومن انثه قال ثلث السن مثل ذراع واذرع لان ذلك قياس ما جاء على فعال من المذكر والمؤنث وزبانه تراد وسن بفتحتين زبان آوری وفصاحت (عع ک اف ۲) فهو لسن والسن وقوم لسن بالضم - وفلان لسان القوم یعنی بیلماچی وسخن گوار لسن بزبان گرفتن (عع ف اض ۲) یقال لسنته اذا اخذته بلسانك لمسون دروغ گوے لسن بالکسر لغة یقال لکل قوم لسن یتکلمون بها - لمسن بالضم والتشدید نعل باریك ولطیف وکذلك امرأة لمسنة القدمین - لعن - لعن - راندن ودور کردن از نیکی ورحمت (عع بفتحها) لعنة اسم فیه لعان بالکسر لعنات ج - لعین لعنت کرده شده وراننده از رحمت بمعنی ملعون یستوی فیه المذکر والانثی ومسخ کرده رجل لعین وخوشه یعنی طورت که در پالیزها بر پاے کنند بجهت گرختن سباع ووحش وآنرا ترس نیز گویند ملاعنة لعان بریکدیگر لعنت خواندن ملعنة راه کوفته - ومنزل مردم وفی الحدیث اتقوا الملاعن یعنی عند الحدث - رجل لعنة مثال همزة بسیار لعنت کننده بر مردم لعنة بالسکون بسیار لعنت کرده شده بروے -

لغن - لغنون - بضمتین لغة فی لغدود یعنی گوشت کرانه گردن لغانین ج - وبعض بنی تمیم یقال لغنك بمعنی لعلك -

لقن - لقنت الکلام - بالکسر اے فهمته - وتلقنته ای اخذته لقانیة - تلقین تفهیم کردن غلام لقن که سریع الفهم لقانة اسم فیه -

لکن - لکن - بالتحریك لکنة بالضم درماندگی بسخن (عع ک اف ۲) رجل الکن لغت منه - وقد تلاکن الرجل اذا اری من نفسه الالکنة لیضحك الناس لکن بسکون النون جز آنکه وهی خفیفة وثقیلة حرف عطف للاستدراك والتحقیق یوجب بها بعد نفی والثقیلة منها تعمل عمل ان فی النصب والرفع یستدرك بها بعد النفی والایجاب تقول ما جاءنی زید لکن عمرو قد جاء والخفیفة لا تعمل لانها تقع علی الاسماء والافعال وتقع ایضا بعد النفی اذا ابتدأت بها بعده تقول جاءنی القوم لکن عمرو لم یجئ فترفع وما جاءنی القوم لکن زید جاء ولا یجوز ان تقول لکن عمرو فتسکت حتی تأتی بجملة تامة فاما ان کانت عاطفة اسما مفردا علی اسم لم یجز ان تقع الا بعد نفی وتلزم الثانی مثل اعراب الاول تقول ما رأیت زیدا لکن عمرا وما جاءنی زید لکن عمرو وقد یحذف نونه للضرورة وهو قبیح وبعض النحویین یقول اصله ان والکاف واللام زائدة وقوله تعالی لکنا هو الله ربی یقال اصله لکن انا فحذفت الالف فالتقت النونان فجاء التشدید لذلك -

لن - لن - حرف تنفی الاستقبال ومعناه هرگز وهی تنصب الفعل المستقبل تقول لن یقوم -

لون - لون - گونه چون زردی وسرخی ومانند آن ونوع - ونوعے از خرما واحدة تها لینة القلبت الواو یاء

لکسرۃ ماقبلہا ومنہ قولہ تعالیٰ ماقطعتہم من لینۃ وتمر لیہی العجوۃ والجمع لین وجمع اللین لیان - تلوین گوناگون کردن تلون لازم منہ - ویقال فلان متلون آنکہ بریک خو نباشد وتون البسر تلوینا اذا ابدا فیہ اثر النضج -

لہن - لہنۃ - بالضم ناشتا شکن تلہین ناشتا شکستن کسے را تلہن لازم منہ یقال لہنۃ فتلہن اے سلفتہ الہان ہدیہ دادن از سفر آیندہ را وقولہم لہنک ف اک ۲ کلمۃ التوکید سبدلۃ من لانک کما ابدلت الہمزۃ ہاء فی ایاک ہیاک -

لین - لین - بالکسر نرمی ضد خشونت لینۃ مصدر منہ (عع ف اک ۲) لَین ولَین بالتخفیف والتشدید لغت منہ الینار لَیّنون ج - ویقال فی لیان من العیش بالفتح ای فی نعیم وخفض تلیین الانتہ متعدیان منہ لینۃ والنۃ والینۃ علی التمام ایضا لیان بالکسر نرمی کردن باہم ویقال فلان ذو لینۃ ای لین الجانب استلانۃ نرم شمردن وتلین لہ ای تملق لہ -

لتن - لتنۃ بفتحتین وشد النون خار پشت یقال متی لم تقص التلنۃ اخذتنا اللتنۃ والتلنۃ الحاجۃ -

اللاذن - رطوبۃ تتعلق بشعر المعزی ولحاہا اذا رعت بناتا یعرف بقلوس او قتوس وما علق بشعرہا جید مسخن للعین مفتح للسدد وافواہ العروق مدر نافع للنزلات والسعال ووجع الاذن وما علق باطلا فہا ردی -

لغثون - بالضم بن بنی لغاثین ج - او تصحیف لغنون

فصل المیم

مَأن - مونۃ - بار وگرانی یہمز ولا یہمز وہی ثقولۃ قال الفراء وہی مفعلۃ من الأین وہو التعب والمشقۃ ویقال ہی من الاون وہو الحرج والعدل لانہ ثقل علی الانسان - ومأنت القوم اٰمنہم بالمد اے احتملت مؤنتہم ومن ترک الہمزۃ قال مُنتہم ومونہم وما ئنت مأن فلان ای لم اکثرت لہ ویقال ما تیأنت لی ویقال اے ما علمت بذلک وہو یَأنہ اے یعلمہ - ومأنت فلانا تمئنۃ اے اعلمتہ اعلاما - ومَئنۃ ثمانی وقال الجوہری رحمۃ اللہ تعالے علیہ حقہ عندی ان یقال مَئینۃ مثال معینۃ علی فعیلۃ لان المیم اصلیۃ الا ان یکون اصل ہذا الحرف من غیر ہذا الباب فیکون مَئنۃ علی مفعلۃ من ان المکسورۃ المشددۃ ومر ذکرہ فی بابہ وکان ابوزید یقول مَئتہ بالتاء ای مخلقۃ ومجدرۃ وہی مفعلۃ من اتہ یؤتہ اتا اذا غلبہ بالحجۃ - ممارتہ باندیشہ کارے کردن ویقال ایأن مأنک واشأن شأنک ای اعمل ما تحسنہ -

مأن مأنۃ تہی گاہ مأنات ج - مؤن کندک برہنی گاہ زدن - وچوب ویا آہن کہ زمین شیار کنند بوے متن - مُتن - زمین سخت وبلند متان بالکسر ج - متانۃ مصدر منہ (عع بضمہا) متین لغت منہ - متنا الظہر دوتندی رگ پشت از دوجانب بذکر وبؤنث وبر پشت زدن - دہمہ روز بردن کسے را (عع ف اض ۲)

وکفانیدن خانۂ تجفار و بیرون آوردن خصیہ وے
تمن السہم فرد و پراز تیر تا در میان در حل متن اے
صلب - و تمن بہ تمنا سار بہ یومہ اجمع مما تنۃ تباعدہ
فی الغایۃ سار سیرا مما تنا ای شدیدا و ماتنۃ اے
ماطلۃ - تمتین استوار کردن کمان بہ پے و اصلاح
السقاء بالرب -
متن - متانۃ - آبدان متن بر آب دان زدن
(عع ف اض ۲) فہو ممتون - متن بالتحریک
چکنیزک شدن (عع ف اک ۲) امتن لغت منہ
متنار مؤنث - ویقال رجل متن وممتون اللذی
یشتکی متانۃ -
مجن - مجون - بیباکی (عع ف اض ۲) مجانۃ
کذلک فہو ماجن وہم مجان بالضم و التشدید -
مجان بالفتح رایگان مماجن ناقۂ کہ گوشش بسیار جہد
بروے و بار نگیرد و طریق محن اے ممدود -
منجنون و دلاب مناجین ج - دیروی منجنین
محن - محن - گل و خاک چاہ بیرون آوردن
و پاک کردن (عع بفتحہا) محنۃ بالکسر آزمایش و بلا
محن ج - یقال محنۃ و امتحنۃ اے اختبرتہ -
و محنۃ عشرین سوطا ای ضربہ - و امحنی شیأ ای
امحنی علی القلب ای ما اعطانی -
محن - محن - مرد دراز بالا - و گریستن و کشیدن
از چاہ (عع ف اض ۲) -
مدن - مدون - ہمیشہ بودن بر جائے مدینۃ شہر
و شہر رسول علیہ السلام مدائن بالہمزۃ و مدن

بضمتین و السکون ج - وہی فعیلۃ - وقیل انہ
مفعلۃ من دنت ای ملکت - وفلان مدن المدائن
کما یقال مصّر الامصار - وقیل مدائن ہی مہموزۃ
اذا کانت فعیلۃ من مدن بالمکان اے اقام
وغیر مہموزۃ اذا کانت مفعلۃ من قولک دین اے
ملک کما لا یہمز معایش - اذا نسبت الی مدینۃ الرسول
قلت مَدَنی والی مدینۃ المنصور مدینی والی مدائن
کسریٰ قلت مدائنی - مَدْیَن بالفتح قریۃ شعیب النبی
علیہ السلام -
مرن - مرون - نرم شدن و عادت کردن بر
چیزے (عع ف اض ۲) یقال مَرَن علیہ مَرانۃ مثلثۃ
ویقال مرنت یدہ علی العمل اے صلبت - ومرن
وجہہ علی ہذا الامر - وانہ لممرن الوجہ ای صلب الوجہ
مرن ف اک ۲ حال - وہو مرن بسکون ۲ پوستین
و حرب کردن پای ستور بسبب سودگی (عع ف ا
ض ۲) امران الذراع پے بازو و دوش مرانۃ نرمی
و موضعے - و نام ناقۂ تمرین نرم کردن تارن نرمہ
بینی - و نیزۂ نرم تمارن مثل مماجن - ممارنۃ بکشتی
رسیدن ناقہ و آبستن ناشدن وی مرّان بالضم
و التشدید نیزہا مرانۃ یکے مَرّان بالفتح موضعے -
مزن - مزنۃ - بالضم باران - و ابر سپید مُزن ج
حب المزن یخچہ ابن مزنۃ ماہ نوزدہ بقیہ مورد
قبیلۂ از تمیم مُزُون نام عمان مزنیۃ مصغرا قبیلۂ از
مضر مُزَنی منسوب بوے -
مشن - مشن - نوعے از تازیانہ زدن (عع ونصر)

لہ ای الفرس بالسوط او برہا بالسین والشین

امشان بریدن و بریدن - وشمشیر برکشیدن مشتہ
پوست باز رفتگی از اندام بزدن یقال مشنہ بالسیف
اذا ضربہ فقشر الجلد تمشین بکراہت شیر دادن
ناقہ مشان بالضم نوعے از خرما وفی المثل بعلۃ الوشان
یأکل رطب المشان بالاضافۃ - ویقال امشنہ
امشن لک ای خذا وجدت -
معن - معن - چیزے اندک وآسان ورجل
معن فی حاجتہ ونام جوانمردی معروف عرب قال
الشاعر (ع) فان ہلاک مالک غیر معن + اے
لیس بہین + وقولہم حدث عن معن ولا حرج -
ویقال مالہ سعنۃ ولا معنۃ ای شئی - اعون قماش خانہ
وآب وطاعت وفرمان برداری قولہ تعالے
ویمنعون الماعون قال ابو عبیدۃ الماعون
فی الجاہلیۃ کل منفعۃ وعطیۃ وفی الاسلام الطاعۃ
والزکوۃ - ویقال اصل الماعون معونۃ والالف
عوض عن الہاء - امعان دور رشدن اسپ
در دویدن - وحق کسے را بردن - ومیراب شدن
زمین ماء معین آب روان ویقال ہو مفعول من
عننت الماء ای استنبطتہ - کلاء معون جری فیہ الماء
معنان بالضم روش ہاے آب در وادی معان
بالفتح منزل وجاے باش - وموضعے بشام -
مکن - مکن - بیفتہ سوسمار تمکین پاے برجای
کردن یقال مکنہ اللہ من الشئی وامکنہ منہ بمعنی
واستمکن من الشئی ومکن منہ بمعنی - امکان دست
دادن - وزیر بال گرفتن سوسمار بیفتہ را یقال
امکنت الضبۃ والجرادۃ ایضا فہی ممکن - وقال
الکسائی فہی مکون - وقولہم ما امکنہ عند الامیر
شاذ - مکنہ ک ۲ واحدۃ المکن والمکنات یعنی
خانہ ہاے مرغ وفی الحدیث اقروا الطیر علی
مکناتہا بضم الکاف وکسرہا وقیل وکنات
بضمتین للطیر ومکنات للضب قال ابو عبیدۃ
یجوز فی الکلام ان المکن وان کان للضبات
ان یجعل للطیر تشبیہا بذلک کقولہم شافر الحبشی
وانماہی لابل - ویقال الناس علی مکناتہم
ای علی استقامتہم - مکنان بالفتح گیاہی متمکن جایگیر
واسمے کہ در آخروے اعراب پیدا آید فاذا انصرف
مع ذلک فہو المتمکن الامکن وغیر المتمکن ہو المبنی
ومعنی قولہم فی الظرف انہ متمکن انہ یستعمل مرۃ
ظرفا ومرۃ اسما فینصب ویرفع وغیر المتمکن ہو الذی
لا یستعمل فی موضع الا ظرفا فینصب ولا یجوز الرفع
ہذا اذا کان معرفۃ واما اذا کان نکرۃ او دخلت
علیہا الالف واللام تکلمت رفعا ونصبا وجرا -
منن - منۃ - بالضم قوت یقال ہو ضعیف المنۃ
ومنۃ السیر اضعفہ واخبلہ - ومنت الناقۃ حسرتہا
یعنی ماندہ کردم سنین ای ضعیف وقوی ضد
ورسن سست وکردسست مَنّ بریدن - وکم
کردن قولہ تعالی لہم اجر غیر ممنون ونعمت دادن
ومنت نہادن (ع ف اض ۲) صلتہما بعلی - منان
اسمی است از اسماء الٰہی بمعنی بسیار نعمت دہندہ
سنین تخفیفی بالقصر بمعنی المنۃ یقال المنۃ

تهدم التصنیعة و ترانکبین سَنَ و منا و رطل ہنان
امنارج - منة بالکسر نعمت دادن امتنان مثله
و بیان کردن نیکی خویش بر کسے منون بالفتح
بسیار منت دہندہ - و روزگار - و مرگ و ہی منونث
و تکون واحدة و جمعا - سَنْ مخففه معناه کسے و
ہو اسم لمن یصلح ان یخاطب بہم غیر متمکن و ہو
فی اللفظ واحد و یکون فی معنی الجماعة کقوله تعالے
و من الشیاطین من یغوصون له و کیست و
ہذا للاستفہام نحو من عندک و آنکه و ہو للخبر نحو یعجبنی
من عندک و ہرکه و ہو للشرط و الجزاء نحو من یکرمنی
اکرمه و یکون نکرة نحو مررت بمن محسن ای
بانسان محسن - و یحلی بہا الاعلام و الکنی و النکرات
اذا قال رأیت زیدا قلت من زیدا و فی النکرة
اذا قال رأیت رجلا قلت منا و فی جارنی رجل
قلت منو و فی مررت برجل قلت منی و فی جارنی
رجلان قلت منان و فی رجلین قلت منین
بتسکین النونات فی الجمیع و کذا قلت منون منین
فی الجمع و تقول فی المرأة منة منتان منات و ان
وصلت قلت منة یا ہذا بالتنوین و منات و ان قال
رأیت رجلا و حمارا قلت من دایا و فی مررت بحمار و رجل
فلت ای و منی نقس علیه و ہذا کله لغة اہل الحجاز -
و غیر اہل الحجاز لا یرون الحکایة فی شئ منه و یرفعون
المعرفة بعد من اسما کان او کنیة او غیر ذلک و اذا جعلت
من اسما تمکنا شد و تة - مِن بالکسر مخففا معناه از و
و حرف حافض و ہو لابتداء الغایة کقولک خرجت
من بغداد الی الکوفة - و للتبعیض کقولک ہذا
الدرہم من الدراہم - و للبیان و التفسیر کقولک
لعد دُرّک من رجل - و فی قوله تعالی و ینزل من السماء
من جبال فیہا من بَرَد فالاولی لابتداء الغایة
و الثانیة للتبعیض و الثالثة للتفسیر و البیان -
و جار للتوکید ایضا لغوا کقولک ما جارنی من احد الا
احد و یجئنی من رجل اکد تہا بمن و کقوله تعالی فاجتنبوا
الرجس من الاوثان ای الرجس الذی ہو الاوثان
و قوله تعالے ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه
و یقال ایضا ما رأیته من سنة ای منذ سنة قال
الله تعالی لمسجد اسس علی التقوی من اول یوم -
و جار بمعنی علی کقوله تعالی و نصرناه من القوم الذین
کذبوا بآیاتنا ای علی القوم - و قولہم فی القسم
من ربی ما فعلت و ضعت موضع الباء ہہنا لان
حرف الجر ینوب بعضہا عن بعض اذا لم یلتبس المعنی
و قد یحذف نونه عند الالف و اللام و یقال للکذب
مون - مون - مؤنة - برداشتن (عع ف ا
ض ۲) فہو رجل مَمُون -
مہن - مِہنة - بالفتح و الکسر خدمت کردن (عع
ف اض ۲) ماہن خادم - و دوشیدن شتر بوقت
باز گشتن امتہان بذل کردن چیزے - و خوار
و ضعیف داشتن مَہانة بالفتح سستی و خواری
(عع بضمہما) مہین لغت منه -
مین - مَین - دروغ میون ج - یقال اکثر الظنون
میون و دروغ گفتن (عع ف اک ۲) ما ئن میون

بالفتح لغت منه - وهو متمائن ودّه مغشوشه -

ماجشون - بضم الجيم وكسرها نام محدثی است معرب ماه گون یعنی برنگ ماه جشونته موضعی ست بمدینة

مشک دانه - بالكسر لقب به الحافظ عبد الله بن عمرو بن ابان المحدث لطيب ريحه واخلاقه لغة فارسية يعني جاي مشك -

فصل النون

نتن - نتن - بوے ناخوش (ع ف اک ۲ و بضمها) نَتُن وانتن بمعنی فهو نتن ومنتن بكسر الميم اتباعا - ونتنه غيره - وقوم منانين - ويقال ما انتنه في التعجب -

نحن - نحن - ما وهو جمع انا لان لفظها وحرك آخره بالضم لالتقاء الساكنين لان الضمة من جنس الواو التي هي علامة الجمع -

نون - نون - ماهی انوان نينان ج - وتيري تيغ - ونام شمشيرے - ودوات در بعضے از تفاسير ن والقلم آورده اند وحرفے از حروف معجمه وهو من حروف الزيادات - وذو النون لقب يونس عليه السلام - وتكون للتاكيد مشددة ومخففة في الفعل المستقبل بعد لام القسم كقولك في المشددة والله لاضربنّ زيدا وتلحق الامر والنهي تقول اضربنّ ولا تضربنّ وتلحق في الاستفهام تقول هل تضربنّ وبعد الشرط اذا زدت على ان نا كقولك انا تضربنّ زيدا اضربه قال الله تعالى فاما تثقفنّهم في الحرب فشرّد بهم وفي التثنية اضربان وفي الجمع اضربن بضم الباء وللمؤنث بكسرها وبجمعها اضربنان اصله اضربنن بثلاث نونات فتفصل بينهن بالف وتكسر نونها - واما الخفيفة اذا استقبلها ساكن فسقطت واذا وقفت عليها وقبلها فتحة ابدلتها الفا كقول الاعشى (ع) ولا تعبد الشيطان والله فاعبدا - وربما حذفت في الوصل كقول الشاعر (شعر) اضرب عنك الهموم طارقها * اضربك بالسوط قونس الفرس تقديره اضربن عنك - والخفيفة تصلح مكان المشددة الا في موضعين في فعل الاثنين كقولك اضربان وفي جماعة المؤنث اضربنان فلا تصلح فيهما الا المشددة لئلا تلتبس بنون التثنية - ويقال لونث الاسم تنوينا والتنوين لا يكون الا في الاسماء -

عنقود منبن - كمعظم بريغي كه بعض انگور آن خورده شود -

نقنقة - بفتح النون والقاف والنون المشددة والدا بي جعفر احمد وزير دولة العلويين من بني حمود بالاندلس نوقنان بالضم شهرے است منه الفقيه محمد بن ابي علي بن ابي نصر وابو المكارم فضل الله الحافظ ابي سعيد وناصر بن اسمعيل ومحمد بن المنتصر وعلي بن ناصر بن محمد الفقهاء النوقانيون -

نتن - موے كم زور ومحمد بن عبد بن النن رويا عن اجاره -

فصل الواو

وتن - وتين - رگ دل وقد وتنه آتنه اى

اصبت وتینہ - وشئی واتن ای ثابت - وتون وتئنۃ دائم بودن (عع ف اک ۲) واتن آب وان دائم مواظبۃ ملازمت کردن -

وثن - وثن بفتحتین بت وثن اوثان ج - واستوثن من المال اے اسکثر منہ واستوثن بالنار ایضاً - واتن بمعنی -

وجن - وجین - زمین درشت ہموار وبلند ناقۃ وجناء سخت واستوار وقیل ہی العظیمۃ الوجنتین وکرایۃ وادی وجنۃ ثلث حرکات رخسار وجنۃ بالہمزۃ مضموما کذلک ففیہا اربع لغات - رجل موجن عظیم الوجنات - ویقال ما ادری ای من وجن الجلد ہو اے ای الناس ہو - وجن کوفتن گاز رجامہ را (عع ف اک ۲) میجنۃ کوتنک گاز مواجن بالفتح ج -

ودن - ودن - بالفتح ودان بالکسر ترنہادن چیزے را (عع ف اک ۲) مودون ودین ترنہادۃ ودر کار عروس اہتمام وایستادگی کردن - وفرزند لاعزادان (عع ک اف ۲) ایدان مثلہ ولد مودون ومئودن بمعنی - واتدن الشئی ای ابتل واتدنہ ایضاً لازم متعد - مودون ایضاً نام اسپے وجاز ان یکون میدان بالکسر مشتقا من ہذا المعنی کالمضمار لما فیہ من معنی التضمیر والاعجاف للفرس فی الرہان

وزن - میزان - بالکسر ترازو واصلہ موزان القلبت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا - قام میزان النہار ای انتصف - وزن زدن سنجیدن (عع ف اک ۲) یقال وزنت فلانا دلفلان بمعنی قولہ تعالے واذا کالوہم او وزنوہم - درہم وازن پاسنگ موازنۃ برابر کردن میان دو چیز ویقال وزن العطے واتزن الآخذ کما یقال نقد العطی واتقد الآخذ - وزین حنظل آس کردہ وفلان وزین الرأی ای رزین الرای وقولہم ہو وزن الجبل بالنصب علی الظرف ای ناحیتہ منہ - وہو وزنۃ الجبل اے حذائہ - وزن وحضار دو ستارہ کہ نزدیک سہیل برآیند موزن بفتحتین موضعے دہوشا ذ مثل مؤحد ومؤہب -

وسن وسن - بفتحتین خواب سنۃ مثلہ - (عع ک اف ۲) وسن وسنان لغت منہ - ووسن واستوسن بمعنی - ووسن الرجل ایضا اے غشی علیہ من نتن البئر مثل اسن واوسنۃ البئر وہی رکیۃ موسنۃ - توسن الفحل اے اتاہا وہی ہائمۃ - وامرأۃ میسان بالکسر کان بہا سنۃ من رزانتہا - میسان بالفتح موضع -

وضن - وضین - نوار ہودج وہو بمنزلۃ البطان للقتب والتصدیر للرحل والحزام للسرج وضن بضمتین ج - وضن نوار بافتن (عع ف اک ۲) موضونۃ زرہ دربافتہ وجامہ - وتخت مرصع قولہ تعالے علی سرر موضونۃ -

وطن - وطن - بفتحتین جاے باش مردم وقد یخفف اوطان ج - واوطان الغنم مرابضہا توطین جای باش ساختن استیطان التطان کذلک - توطین النفس علی الشئی دل نہادن

برچیزے ویقال من این یسطانک ای غایتک یسطان اول غایت حلبہ رہان کہ اسپ از انجا دوانند میتار میدان آخر غایت آن موطن بکسر الطاء حرب جاے قال اللہ تعالے ولقد نصرکم اللہ فی مواطن کثیرۃ۔

وعن۔ وَعْنَۃ۔ زمین درشت سخت توعنت النافۃ اے سمنت غایۃ السمن۔

وکن۔ وکن۔ خانۂ مرغ موکن مثلہ وبفیہ درزیر گرفتن مرغ۔ (عع ف اک ۲) وتوکن اے تمکن واکن نشستہ قال الاصمعی الوکن ماوی الطائر فی غیر عش والوکر بالراء ما کان فی عش قال ابو عمر والوکنۃ والاکنۃ بالضم فیہما مواقع الطیر حیثما وقعت وکنات بضمتین وسکون ۲ وفتحہ وکن ج۔

وہن۔ وَہْن سستی وسست شدن وکردن (عع ف اک ۲) یقال وہن ووہنہ لازم متعد وتر انبوہ۔ ونزدیک نیم قسب مَوہن بکسر الہاء مثلہ۔

وہن بفتحتین سستی (عع ک اف ۲) واوہنتہ ووہنتہ انا۔ واوہنا ای صرنا فی تلک الساعۃ واہنۃ استخوان کوتاہ پہلو وامرأۃ وَہْنانۃ فیہا فتور واناۃ۔

وأن۔ مرد پہناور یا ہر چیز پہناور أنۃ مؤنث مثلہ

ونبۃ۔ بالفتح رنج وگرسنگی ومافی الدار وابن کصاحب ای احد۔

توحن۔ کلانی شکم وخواری وہلاکی وختہ گل لغزاننده وحن علیہ کوحل اے وقع فی الوحل (عع ک اف ۲)۔

وختۃ۔ تباہی توخن آہنگ نیکی یا بدی کردن۔

توذن۔ حیلہ جستن وگردن کشی کردن وآذنان بکسر الذال دہی است باصفہان۔

تورن۔ بسیار روغن مالیدن ونعمت دادن ودارا دہی است بہ تبریز ودرانیۃ سرین ودرنہ نام ماہ ذی القعدہ۔

وشن۔ بالفتح زمین بلند وشتر درشت والاوشن الذی یأتی الرجل ویقعد معہ ویأکل طعامہ وشنان مثلثۃ اشنان توشن کمی آب۔

وضنۃ۔ رکوی خرد۔

وغنۃ۔ دوستی فراخ توغن بجنگ اقدام کردن

وفنۃ۔ کمی در ہر چیز توقن کاستن در ہر چیز۔

توقن۔ برکوہ رفتن توقن اصطاد الحمام من محاضنہا موقونۃ زن نوجوان پردہ نشین وقنۃ بالضم آشیانہ وگوے درزمین یاگومانندی برپشتہ

أقنۃ بالضم مثلہ فیہما وقنات وأقتاب ج۔

تولن۔ ہنگام آفتاب شور وفغان کردن۔

تومن۔ بسیار اولاد۔

ولن۔ سستی وچنگ کہ بانگشتان نوازند ونام دہی است منہا الحسین الفرضی الولنی۔

وین۔ بالفتح انگور سیاہ وینی کسکری موضع۔

فصل الہاء

ہتن۔ تہتان۔ باران یکساعت۔ وباریدن وچکیدن ہَتْن ہتون کذلک (عع ف اک)

سحاب هتون وهاتن لغت منه هتن هتن ج -
هجن - هجان - بالکسر شتران سپید موے
یستوی فیه المذکر والمؤنث والجمع یقال ناقة
هجان وابل هجان وهجائن ایضاً - وارض هجان
طیبة التربة مربة - وامرأة هجان اے کریمة
وقول علی رضی الله تعالے عنه هذا جنای وهجانه
فیه وکل جانٍ یده الی فیه یعنی خیارة - هجانة
گرانمایگی ونیکوئی هجنة بالضم ناکسی وفرومایگی -
وپدر ازاد ومادر بنده بودن (عع بضمهما) هجین
لغت منه - هاجن دختر نارسیده که اورا شوهر دهند
وکذلک الصغیرة من البهائم - وفی المثل جلبت الهاجن
عن الولد وجلبت الهاجن عن الرفد وهو القدح
الضخم - وقال ابن الاعرابی جلبت العلبة عن الهاجن
ای کبرت قال هی نبت لبون یحمل علیها فتلقح ثم
تفتج وهی حقة - تهجین هجین ساختن - وزشت و
باعیب کردن استهجان نارسیده را وطی کردن
مهجنة بالکسر نخله که اول بار آرد دو نوباوه نماید -
هدن - هدون - آرامیدن وآرام دادن لازم
ومتعد (عع ف اک ۲) هدنة مصالحة هدنة بالضم
آشتی وصلح یقال هدنة علی دخن اے سکون
علی غل - وتهادنت الامور ای استقامت هذان
بالکسر گول گران سنگ هدن بضمتین ج - تهدین آرام
دادن زن کودک را بسخن وآهستگی -
هزان - هوازن - قبیلهٔ از قیس -
هلن - هلیون - مثل برذون گیاهے -

همن - مهیمن - گواه وآنکه امین کند دیگری را از
خوف واصله امن وقد ذکر فی اصل الالف من
هذا الباب وهو من صفات الله تعالے -
هنن - هنین - نالیدن (عع ف اک ۲) وگریستن
ویقال ما بالبعیر هنانة بالضم اے ما به طرق -
واهنه الله فهو مهنون - هنته (ک اف ۲) نوعے
از خار پشت -
هون - هون - آرام وآهستگی کردن (عع ف
ض ۲) ومنه قوله تعالے یمشون علی الارض هونا و
سبک شدن یقال هان علیه ای خف - تهوین
آسان وسبک کردن هر کسے شئی هین اے سهل
وهین بالتخفیف اهوناج - هینون لینون سهون
بالضم خواری - ونام مردے اهانة سبک داشتن
هوان مهانة بالفتح خواری وسبک داشت رجل
فیه مهانة ای ذل وضعف - واستهان به وتهاون به
استحقره - وقوله لاتهین الفقیر علک ان ترکع یوما
والدهر قد رفعه - اراد تهینن بنون التاکید الخفیفة
فحذفت عند الوصل - ویقال امش علی هینتک
ای علی رسلک - اهون روز دوشنبه هاون م
معرب وکان اصله هاودن لان جمعه هواوین
مثل قانون وقوانین فحذفوا منه الواو الثانیة
استثقالا وفتحوا الاولی لانه لیس فی کلامهم فاعل بالضم

هیون - کعصور تنمده -
هیمنة - بسیار گوئی -
هیرون - کزیتون نوعی است از خرما هارون

نام شخصے ہارون بن تارخ اخوا براہیم وابو لوط علیہما السلام وآلہرنوی او الہرنوۃ او الہرنوے بنت او ہو القرنوۃ او الفلیفلۃ جید لوجع الحلق وبلین البطن -

ہرشن - کزبرج فراخ کنج دہان -

تہکمن - پشیمان شدن -

ہنجمن - لجر وحل جماعت معرب پنجمن او انجمن یعنی جماعت مردم -

فصل الیاء

یتن - یتن - نخست پایہا بیرون آمدن کودک از رحم یقال اَیتنت المرأۃ والناقۃ -

یرن - یرون - ف اض ۲ آب گشن وہو سم -

یزن - ذُویزن - بفتحتین نام ملکی از ملوک حمیر باد یزنیۃ منسوب الیہ یقال رمح یَزَنی وازنی ویزانی وازانی -

یفن - یفن - بفتحتین پیر فرتوت -

یقن - یقین - بی کمانی یقن مصدر منہ (ع ک اف ۲) ویقنت وایقنت واستیقنت وتیقنت کلہ بمعنی - وانا علی یَقَن منہ - وربما عبروا عن الظن بالیقین وبالظن عن الیقین -

یمن - یمن - بفتحتین بعضے از شہر ہا یمنی ویمان بتخفیف الیاء منسوب بوی والالف عوض من یاء النسبۃ فلا یجتمعان وقیل بشددۃ - قوم یمانیۃ ویمانون مثل ثمانیۃ وثمانون - وامرأۃ یمانیۃ ایضاً - وایمن الرجل ویَمِن ویامن اذا اتی الیمین وکذلک اذا سار یمینا - ویقال یامن باصحابک ای خذ بہم یمنۃ ولا تقل تیامن بہم وہو العامۃ تقول تیمن خویشتن را بہ یمن منسوب کردن وتبرک کردن تیمنی کرانۂ یمن یمن بالضم برکت یقال یمن علی قومہ بجمولہ ویمنہم معاویۃ اے صار مبارکا علیہم فہو میمون ویامن - یمین خلاف یسار - ایامن خلاف اشائم یمنۃ سوی راست خلاف یسرۃ یقال قعد فلان یمنۃ - ایمن یمنۃ خلاف الیسر ومیسرۃ - یمین قوت وفلان عندنا بالیمین اے بمنزلۃ حسنۃ - وقدم فلان علی ایمن الیمین ای علی الیمن وسوگند ایمن ایمان ج - یقال سمی بذلک لانہم اذا تحالفوا ضرب کل امرئ منہم بیمینہ علی یمین صاحبہ وسوی دست راست ولا یجمع لانہ طرف والظروف لا تکاد تجمع لاتجاہات واقطار مختلفۃ الالفاظ ودست راست وتصغیرہ یمین بالتشدید بلا ہاء واما الذی فی حدیث عمر رضی اللہ تعالی عنہ زَوَّدْنا یُمَیْنِیَتَہا من البید فانہا تصغیر یمنی فابدل من الیاء الاولی الف اذا کانتا للتانیث - یمنۃ بالضم نوعے از برد ہای یمنی آم ایمن نام وایۂ فرزندان رسول علیہ السلام ایمن اللہ اسم وضع للقسم کذا بضم الیم والنون والفہ الف وصل ولم یجئ فی الاسماء الف اصل مفتوحۃ غیرہا وقد تدخل علیہا لام الابتداء للتاکید یقال لَیمُنُ اللہ فتذہب الالف فی الوصل وہو مرفوع بالابتداء وخبرہ محذوف والتقدیر لیمین اللہ قسمی - یمین اللہ ما اقسم بہ وقد دخل فیہا

کاف الخطاب کما فی حدیث عودة بن الزبیر لعمیک لئن کنت ابتلیت لقد عافیت وربما حذفوا نونه للتخفیف فقالوا ایم الله بالفتح والکسر وربما حذفوا نونه ایا هو فقالوا أم الله وربما ابقوا المیم وحدها مضمومة وقالوا أم الله تم یکسر وربما لانها صارت حرفا واحدا فیشبهونها بالباء فیقولون م الله وربما قالوا من الله بضم المیم والنون ومن الله بفتحهما ومن الله بکسرهما. قال ابو عبیدة کانوا یحلفون بالیمین ایضا ویقولون یمین الله لافعلن کذا فسمی الیمین علی الیمین وحلفوا به فقالوا ایمن الله لافعلن کذا قال فهذا هو الاصل فی ایمن الله لافعلن کذا قال فهذا هو الاصل فی ایمن الله وقیل الفه الف قطع وهو جمع یمین وانما خففت همزتها وطرحت

فی الوصل لکثرة استعمالهم لها۔

یسن - بفتحتین متغیر شدن آب چاه (ع ک ف) یاسین نام دو ذکر فی س ی ن -

ینة - ابو عبد الرحمن المحراوی شهد فتح مصر والیه ینسب حمام ینة بمصر وعبد العزیز بن ابراهیم بن هبة الله ابن ینة روی -

یون - بفتحتین دهی است بهمین یوان دهی است بباب اصبهان یونان بالضم دهی است ببعلبک ودهی است دیگر بابین برزعه وبلقان والیونانیون جبل انقرضوا -

یمین - بفتحتین چشمه ایست یا وادیی ست مابین ضاحک وضویحک -

باب الهاء

فصل الالف

اهه - اهه - فراموش کردن وبازیاد آوردن کاری را یقال ما ابهت للامر أبهه ابهاء وما ابهت له بالکسر مثل زهت أزهه ابهاء - ابهة بالضم والتشدید بزرگی دبزرگواری وتأبة الرجل اے تکبر -

اته - تأته - بمعنی تعته -

اقه - اقه - فرمان برداری وطاعت کانه مقلوب قاه -

اله - آله - بالکسر علی فعال پرستیده شده بمعنی مفعول مثل امام بمعنی مأموم ونؤتم به - ومنه الله واصله الاله لانه مالوه ای معبود فادخلت علیه الالف واللام وحذفت الهمزة تخفیفا لکثرته

فی الکلام ولو کانتا عوضا منها لما اجتمعتا لانهما لا تجتمعان فی قولنا لاله وقطعت الهمزة فی النداء للزومها تفخیما لهذا الاسم وقیل الالف واللام عوض منها ویدل علی ذلک استجازتهم بقطع الهمزة الموصولة الداخلة علی لام التعریف فی القسم والنداء کقولهم ایا فالله لافعلن ویا الله اغفر لی الا تری انها لو کانت غیر عوض لم تثبت کما لم تثبت فی غیر هذا الاسم - والله الهتا اے عبد عبادة وقرئ قوله تعالی ویذرک والهتک ای وعبادتک والهة ایضا نام موضعی بجزیره - ونام آفتاب بغیر الف ولام - وربما صرفوه وادخلوا علیه الالف واللام - آلهة بتان تالیه پرستش فرمودن تألّه اے

تعهّد وتفقّد - الهة بفتحتین سرگشته شدن (ع ک ا ف ۲) و اصله ولهة کوله - ویقال الهث علی فلان ای اشتد جزعی علیه -

امه - امه - بفتحتین فراموشی - وفراموش کردن (ع ک ا ف ۲) وقرئ واذکر بعد امة - امهة آنکه برگوسپند برآید کالحصبة والجدری یقال - امهت الغنم تومه اذا فحا فی ماموهة - ویقال فی الدعاء علی الانسان آهة وامهة - امهة بالضم مادر اهات ج -

انه - أنة - انیه - آنوه رنجیدن از گرانی بار (ع ف ا ک ۲) قوم انة مثل أنع -

اوه - وقولهم عند الشکایة اوه من کذا ساکنة الواو وانما هو توجع وربما قلبوا الواو الفا وقالوا آه من کذا واوّه من کذا بالتشدید وبحذف الهاء ایضاً اوّمن کذا ویقال آوه بالمد والتشدید وفتح الواو ویقال اوّناه ایضاً باوخال النار یئد ولا - تاویه - تاوّه آه گفتن والاسم آهة ویروی أنة مشددة من آه اذا توجع - ویقال فی الدعاء علیه أنة لک واوّة لک بحذف الهاء مشددة الواو -

ایه - ایه - بالکسر اسم للامر بمعنی دیگر گوی وایه حدثنا بالتنوین اذا وصلت - قیل اذا قلت ایة بلا تنوین فانما تأمره بان یزیدک من الحدیث المعهود بینکما کانک قلت هات الحدیث وان لم تنهما کانک قلت هات حدیثا مالان التنوین تنکیر فاذا اسکتّه وکففته قلت ایهاً عنا واذا اردت التبعید قلت ایهاً بفتح الهمزة بمعنی هیهات وایهات بمعنی هیهات وایهان بالنون المکسورة کالتنینة کذلک - تا بیه خواندن شتر را یقال ایهت البعل وایّهت بالجمل اذا صحت بها -

اوه - بفتحتین فراهم آمدن کار قوم (ع ف ا ض ۲ اتر هوة) - بکندن اوة گردن کشی وخودستائی - أهتة) - اندوه آه آها وأهتة واهتة اندوهگین شد تأهتة توجّع توجّع الکئیب فقال آه اوه اوه -

فصل الباء

باده - بداهتة - بالضم اول رفتار اسب بدون آگاه ونا اندیشیده آمدن (ع بفتحهما) وبدهه بامر اذا استقبله وبادهه فاجاه والاسم البداهة والبدیهة بالفتح فیهما - وهما یتباوهان بالشعر - ورجل مبده بالکسر برده - برهة - بالضم والفتح مدتے دراز از روزگار ابرهة یکی از ملوک یمن وهم ثلثة ابرهة بن الحارث ویقال له ذوالمنار - وابرهة بن الصباح ایضاً من الیمن وکان جواداً عالما - وابرهة الاشرم الحبشی ایضاً من ملوک الیمن وهو ابو یکسوم صاحب الفیل

برهرهة زن باگوشت لرزان اندام برهوت بالفتحتین چاهے بحضرت موت وفی الحدیث خیر بئر فی الارض زمزم وشر بئر فی الارض برهوت یقال فیه ارواح الکفار ویقال برهوت بالضم والتخفیف مثل سنبوت -

بله - بلهة - بالتحریک نادان وسلیم دل شدن (ع ک ا ف ۲) تبلّه مثله ابله بلهاء نقصان منه بله بالضم ج - وفی الحدیث اکثر اهل الجنة البله یعنی البلهاء فی امر الدنیا لقلة اهتمامهم بها وهم اکیاس فی امر الآخرة شباب ابله وعیش ابله لسکونه وقلة غمومه -

تبالہ الطبی نمودن کہ نباشد وہو فی بلهنیة من العیش ای فی سعة - بَلَہ کلمہ مبنیہ علی الفتح معنا ہا دع یعنی بہان وفی الحدیث اعددت لعبادی الصالحین مالا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر بَلَہ ما اطلعتم علیہ -

بوہ - بوہ - بالضم مرغے مانند بوم بوتہ مؤنث ویشبہ بہ الرجل الاحمق - وقولہم صوفة فی بُوہتہ یراد بہا البہار المنشور الذی یُری فی الکُوّة - ویقال ما بُہتُ لہ وما بہت لہ بالضم والکسر ای ما فطنت لہ - باہ لغة فی البارة وہو الجلاع -

بہہ - اَلا بُہہ - الاخ یعنی گلوگرفتہ بہبہی تن آور بہباہ فی الہدیر مثل بخباخ -

ما باہت لہ - یعنی نذر یافتم (عع بفتحہا) -

بجیہ - کز بیر ابن علی بن بجیہ الطبری محدث -

ابرقوہ - کسقفور معرب برکوہ اے کنارۂ کوہ شہری است بفارس منہ ابو القاسم احمد بن علی الوزیر دوہی است برشش مرحلہ از نیشاپور -

بنہا - بالکسر والقصر دہی است برشش فرسنگ از قسطاط مصر شہد آنجا خوب میشود -

بویہ - کز بیر ویقال بسکون الواو وفتح الیاء والد ملوک العجم -

بیہ - بالفتح دانستن وآگاہ شدن (عع ک اف ا) یتعدی باللام ابن بابیہ او باباہ محدث -

فصل التاء

ترہ - ترہات - بالضم والتشدید راہ ہائے کہ از راہ بزرگ بیرون رود تَرَہّت یکی فارسی معرب ثم استعیر فی الباطل وناس یقولون تُرّہ اے باطل والجمع تَرَاریہ -

تفہ - تافہ - چیز حقیر اندک (عع ک اف ۲) یقال قد تفہ وفی الحدیث فی ذکر القرآن لا یتفہ لا یتشان تفہ بکسر ثانی بے مزہ -

تمہ - تمہ - بفتحتین تباہ شدن طعام وگوشت تماتہ کذلک (عع ک اف ۲) وتباہ شدن شیر وبوی گردانیدن شاۃ تماہ بالکسر التی تمہ لبنہا اذا جلب تہتہ - تہتہ - درماندگی زبان بہ سخن مثل لکنت تہاتہ ترہات واباطیل -

تیہ - تیہ - بالکسر وبفتح تکبر کردن - ورفتن بہر جائے سرگردان تیہان مثلہ (عع ف اک ۲) وہو اتیہ الناس ویقال تیّہ نفسہ وتوّہ ای حیّرہا وطوّحہا وماتیہ وماتوہ بمعنیً - تیہ بالکسر ایضا بیابان اتیاہ واتاویہ ج - وفلاۃ تیہار وارض تیہة واصلہ مفعلة -

تجہ لہ - لغة فی اتجہ ذکرہنا علی اللفظ -

تلہ - بفتحتین تلف وبی خودی وسرگشتگی (عع ک ا ف ۲) وتلہ کذا وتلہ عنہ فراموش کرد آنرا وتالہہ المرض بیماری ہلاک کرد آنرا ومتاوہ العقل وتالہہ ذاہبہ یعنی مرد ہوش رفتہ -

توہ - بالفتح وبضم ہلاک شدن ورفتن ومتحیر شدن وشوریدہ عقل گردیدن (عع ف اض ۲) توہہ ہلاک کردن ویقال فلان توہ توہ بالضم والتواہ واتاویہ ج واتوہہ ماتیہہ -

فصل الثاء - ثاهته - علازه یا بن دندان -
ثهته الثلج - یعنی برف گداخته شد -

فصل الجیم

جبه - جبهة - پیشانی رجل اجبه بزرگ پیشانی
جبهار مؤنث - وتصغیره جبیهار الاشجعی -
جبهة الاسد یکے از منازل قمر - واسب وفی الحدیث
لیس فی الجبهة صدقة اے الخیل وجماعت مردم
جبهة بر پیشانی زدن - وبکروه پیش آمدن - وتاباست
بروے کسے آوردن - وبے دلو وخود آب
آمدن (عع بفتحها) یقال جَبَهنا الماء اذا وردناه ولیست
علیه اداة الاستقاء -

جبره - یقال سمعت جبرهیته القوم - بالفتح والتخفیف
ای جلبتهم وکلامهم علانیته -

جله - جلهة - کرانه وادی جلاه بالکسر ج جلهات
الحصی عن المکان ای تحیته عنه وذلک الموضع جلیهه
(عع بفتحها) جله بفتحتین برهنه شدن پیش سر از موے
(عع ک اف ۲) وقد جَلِهَ فهو اجله - ثور اجلهی شاخ
مثل اجلح -

جنه - جَنِیّ - بتشدید الیاء شاخ باریک درخت -

جود - جاه - بزرگی ومنزلت وفلان ذوجاه -
وجاه زجر للبعیر دون الناقة وهو مبنی علی الکسر
بالتنوین ایضاً - جوه بنا خوشی بروے کسے آمدن
یقال جاهه بالمکروه جوهاً اے جبهه -

جهجه - جهجهة - دوده را بانگ برزدن یقال جهجهت
بالسبع اذا صحت به لیکفّ - ویقال تجهجه عنی ای انته

مجدوه - بے خود وبرسنده -

فصل الحاء - الحیه - بکسر الهاء زجر للضأن
وحیه بسکون الهاء زجر للحمار -

فصل الدال

دره - درهت عن القوم (عع بفتحها) ای دفعت
عنهم مثل درأت وهو مبدل منه نحو هراق الماء
واراق - مدره بالکسر رئیس وپایکار قوم مداره ج
دله - یقال ذهب دمه ولهاً - بالتسکین ای هدراً
ذلیه بیخودی ورفتن عقل از عشق یقال دُلِهَ الحبُّ
ای حیره واوهشه فدَلِهَ وتدلّه - ولوه بالفتح ناقه
نالان ودَلِهَت بالکسر عن الفهاد ولد ها تدله دُلوها -

دهده - دهدهة - غلطانیدن سنگ تدهده لازم
قد تبدل الیاء من الهاء فیقال تدهیٰ الحجر ومنه
تدهیا ودهدیته دهداة ودهداته - دهدهان بفتحتین
دهدهان بفتحتین شتران بسیار دَهداه شتران ریزه
ویقال ما ادری ای الدهداء هوای ای الناس
هو - وقولهم الآدة فلا دة معناه ان لم یکن هذا الامر
الآن فلا یکون بعد الآن -

دبه - بفتحتین ریگستان تدبیه در ریگستان افتادن
ولزم الدبه یعنی راه نیک اختیار کرد وباهته
وهی است لبسواد -

تدجیه - بکاثره صیاد خفتن -

دانه - مسافر هادف شله -

دکه فی وجهه - ای نکه لفظا ومعنی -

دمه - بفتحتین سخت گرم شدن ریگستان (عع ف ۱)

فص ۲) و بازیچه است مرکودکان را و مؤنثه نزدیک بود که از شعق گریا جوش زند آ موسه فلان اسے غشی علیه -

تدوه - متغیر شدن و سطبر گردیدن دوه بالفتح وبضم دعاء للربع یعنی شتر را برائے آب چہار روزہ خواندن تدویه شتر را بسوی بچه خواندن به لفظ داهِ داهِ بالکسر و بالتسکین یا ده ده بالضم -

فصل الذال - ذمه الحر - گرما سخت شد (عع ک اف ۲) وذمه الرجل بالحر گریا بر مرد سخت شد والمعجمة لغة فی جمیع معانی المهملة -

ذه - تیزی خاطر و سخت دانائی -

فصل الراء

روه - رَوْهة - مغاکے در سنگ که آب در وی گرد آید رده ح - رواه بالکسر کذلک - قال الخلیل رَوْهة شبه اکمة کثیرة الحجارة وفی الحدیث انه علیه السلام ذکر المقتول بنهروان فقال شیطان الروهة -

رفه - رفه - رفوه - سیر علف و آب شدن شتر - وتن آسانی (عع بفتحتا) والاسم فیه رفه بالکسر والسکون ارفاه تن آسان و سیر ماندن شتر با آب و علف - وبرسر روغن کردن و موی شاندن هر روز و قد نهی عنه رجل رافه اے وادع - وهو فی رفاهة من العیش ورفاهیة ورفنیة بالضم والنون الزائدة ویقال بینی وبینک لیلة رافهة وثلث لیال روافه اذا کان یسار فیهن سیرا لینا - ورفه عن غریمک ای تفضل عنه - وفی المثل اغنی من التفه عن الرفه

التفه السبع والرفه البعن -

ریه - ترتیه السراب ای تریع - سراب مرتیه اے مریع یعنی رخشندهٔ ناپدید شونده -

رجه - بمردم چنگل زدن و کوالیدن کودک (عع ف اض ۲) وارجه آخر الامر عن وقته -

رهرهته - درخشندگی و بشاشت چهره وجز آن ترهره جسمه تن آواز نعمت سمع وسپید شد وترهرهة السراب درخشندگی آن پے در پے ظاهر شد وجسم رهراه ورهروه ورهره تن نازک سپید وطست رهّ ورهره ورهراه طشت فراخ کم سفاک ورهره مائدة وسهاکریا -

روه - بالفتح ورواه بالضم لرزیدن آب بر روے زمین (عع ف اض ۲) -

فصل الزاء - زله - بالفتح شگوفهٔ ریحان وخوبی آن ونگے که بران آب کش ایستاده شود وتحیر شدن وبفتحتین غم واندوه -

زمه - بفتحتین لغة فی الذمة زمه الحر گرما سخت شد وزمه الرجل بالحر گریا بر مرد سخت شد (عع کا اف ۲) وزمهته الشمس کمنع کل ذلک لغة فی الدال والذال

زاه - کجاه دهی است نزدیک نیشاپور -

الزهزاه - الخیال فی غیر مرآة -

فصل السین

سبه - سبه - بفتحتین رفتن عقل از پیری مسبوه پیر خرف مُسَبَّه کذلک -

سته - است - حلقة الدبر سته بفتحتین اصل

فی الاست استاه ج - یحذف التاء قلت سُتَیّهٔ
و فی الحدیث العین وکاء السّه و یروی وکاء است
بحذف لام الفعل - استه کلان ستهین سُتُهم بضمتین
ستاهی کذلک - وامراة ستهاء وستهم - سته از پس
کسے رفتن - وروں برکون (ع بفتحها) واذا نسبت
الیها قلت سَتَهی وان شئت قلت استی ترکته علی
عاله وسَتَهٔ ایضاً بکسر التاء کما قالوا حَرَجٌ - وقولهم
باست فلان شتم للعرب - ومازال فلان علی
است الدهر مجنوناً ای لم یزل یُعرف بالجنون -
سفه - سفه - بفتحتین بے خردی وسبکی وهو ضد الحلم
ویقال تسفّهت الریح الشجر ای مالت به - وتسفّهته
عن ماله ای خدعته عنه - وتسفّهت علیه والیه اذا اسمعته
وسفّهته ای نسبته الی السفه - وسافهه مسافهة یقال
سفیه لم یجد مُسافها - ویقال سفّه نفسه وغبن رأیه
وبطر عیشه وال بطنه ووفق امره ورشد امره کان الاصل
سَفِهَتْ نفس زید ورشد امرُهٔ فلما حول الفعل
الی الرجل انتصب ما بعده بوقوع الفعل علیه لانه
صار فی معنی سَفّه نفسه بالتشدید هذا قول البصریین
والکسائی ویجوز عندهم تقدیم هذا المنصوب کما یجوز
غلامه ضَرَبَ زیدٌ وقال الفراء لما حول الفعل من النفس
الی صاحبها خرج ما بعده مفسر البدل علی ان السفه
فیه وکان حکمه ان یکون سَفِهَ زیدٌ نفسا لان المفسر
لا یکون الا نکرة ولکنه ترک علی اضافته ونصب
کنصب النکرة تشبیها بها ولا یجوز عنده تقدیمه ومثله
قولهم صُقِعَتْ به ذراعاً وطِبْتُ به نفساً والمعنی ضاق
ذرعی به وطابت نفسی به - سفاه سفاهة بالفتح فیهما
بے خرد وسبک شدن (ع بضمهما) سفه بفتحتین
کذلک (ع ک ا ف ۲) سفیه لغت منه وسیر ناشدن
از آب به بسیاری خوردن یقال سَفِهْتُ الشراب
بالکسر اذا اکثرت منه فلم تروَ - واسفهک الله الشراب
وسافهت الدنّ او الوطب اذا قاعدته فشربت
منه ساعة بعد ساعة -
سمه - سموه - رفتن اسپ چنانکه ماند نشود
(ع بفتحها) فهو سامه سُمّة ج - وسمه فهو سامه اے
وحشی - وجری فلان السُّمّهی اذا جری الی غیر امر
بعرفه سُمّهی سُمَیّهی بالضم والتشدید دروغ و باطل
وذهبت ابله السُّمّهی ای ذهبت متفرقة - وسُمّهی هواء
بین السماء والارض -
سنه - سنه - بفتحتین واحد السنین سال وقحط
واصلها سنوة وجمعها سَنَوات او سنهة من سنهت النخلة
وتسنّهت اذا اتت علیها السنون - ونخلة سنهاء
سال برای تحمل سنة ولا تحمل اخری - ویقال
ارض بنی فلان سَنَةٌ اذا کانت مجدبة یعنی قحط ناک
ویقال تسنیت عنده وتسنّهت عنده سال کردم
یا تنگ سالی کشیدم واستأجرته مسانَاةً ومسانهة
فاذا جمعت بالواو والنون قلت سنون بالکسر
والضم وسنین بکسرتین واما من قال سِنِینُ
ومِئِینُ برفع النون ففیه قولان احدهما انه فعلین
مثل غسلین محذوفة وهو جمع شاذ والثانی انه فعیل
وکسرت فاؤه للکسرة ما بعده وقد جاء علی فعیل

جمع نخ کلیث و علیه الاان صاحب هذا القول یجعل النون فی اخره بدلا من الواو و فی المائة بدلا من الیاء وقوله تعالی لم یتسنه ای لم یتغیره السنون - والتسنه التدرج الذی یقع علی الخبز و الشراب و غیرهما یعنی گرده بستن شراب و نان و جز آن -

سنهساه و سهنساه - بالکسر فیهما و ضم الهاء کسر آخره کل شئی -

سوهاری - بالضم دهی است باخیم از زمین مصر

فصل الشین

شبه - شبهه - بکسر الاول و سکون الثانی و فتحه ایضاً مانند شبیه مثله بینهما شبه بفتحتین - شابه یشابه جمع علی غیر قیاس کحاسن و مذاکیر - شبهة بالضم پوشیدگی کار اشتباه پوشیده و مانند شدن مشتبهات کارهای مانده و مشکل متشابهات مثله - تشبیه مانند کردن تشبه مانستن اشتباه مشابهت تشابه مانند شدن شبه بفتحتین برنج - کوز شبه بفتحتین و شبه بالکسر کوزهٔ برنجین شبهان بفتحتین نوعے از طاق و شورگیاه ها -

شده - شده - بے خودی و دهشت والاسم الشدة بالضم و شده بفتحتین مثل نجل و نجل یقال شده الرجل ای دهش و شغل فهو مشدوه -

شره - شره - آزناک و حریص شدن (ع ک ف ۲) شره آزمند -

شفه - شفة - بفتحتین لب و اصلها شفهة لان تصغیرها شفیهة شفاه ج - شفی و شفتی منسوب بوے

رجل شفاهی بالضم بحذف الیاء سطربیب آنکه لبهایش فراهم نیاید ذمم لوم ان الشفاهی من الشفة و اولانه یقال فی الجمع شفوات دلا دلیل علی صحته - و یقال فلان خفیف الشفة ای قلیل السوال للناس - و یقال لی فی الناس شفة ای ثناء حسن - نبت الشفة سخن شفه شغول کردن - و الحاح کردن در سوال (ع ع ف) یقال شفهنی عن کذا ای شغلنی - و قولهم نحن نشفه علیک المرتع ای نشغله عنک ای هو قدرنا لا نفضل فیه - رجل مشفوه اذا کثر سوال الناس ایاه - مار مشفوه هو الذی کثر علیه الناس - مشافهة رویاروی سخن گفتن و الحروف الشفویة الباء و الفاء و المیم و لا تقل شفویة -

شکله یقال شاکهه - مشاکهة و شکا ها - اے شابهه و قاربه و اشکله الامر اے اشکل -

شوه - شوه - و شوهة - زشت شدن روے (ع ف ض ۲) تشویه متعدیه - فرس شوهاء صفة محمودة فیها و یقال یراد بها سعة اشداقها و لا یقال للمذکر اشوه - شوهاء ایضاً قبیحه و نیک صد - رجل اشوه ای سریع الاصابة بالعین یعنی چشم رساننده و یقال لا تشوه علی ای لا تقل ما اخنک فتصیبنی بعین - و تشوه له اے تنکر له و تغول - و رجل شاة البصر ای حدید البصر - شاة گوسپند - دگاو وحشی نذکر و یونث و هو فی معنی الجمع و اصل الشاة شاهة لان تصغیرها شویهة و الجمع شیاه بالهاء فی العدد

تقول ثلث شیاه الی العشر فاذا جاوزت فبالتاء تقول احدی عشرة شاة - واذا کثرت قیل هذه شاء کثیرة وجمع الشار شوی - وتشوهت شاه اے اصطدته - ارض شاهة بالفتح ای ذات شار شاوی منسوب الی الشار ونسبة الشاه شاهی -

تشقیه - عورہ کردن خرما بنان یقال شقه النخل اشنه - کفنفذ دهی است نزدیک اصفهان - شاهه - عیب ناک کرد آنرا (عع ف اک ۲) وهو شیوه ای عیوب من اشیه الناس -

فصل الصاد

صه - صَهْ - خاموش باش وهو اسم فعل نبی علی السکون فان وصلت نونته وقلت صهٍ صهٌ فان قلت صهٍ یا رجل فانما تزید الفرق بین التعریف والتنکیر لان التنوین تنکیر -

اصبهان - مذکور فی اص ص -

صهصه - خوار کرد اورا (عع بفتحها) صهصهه مثله -

فصل الضاد - ضهضه - هم شکل ومانند آن شد لغة فی ضاهاه -

فصل الطاء - طله فی البلاد - رفت وبارنج آهسته رفت (عع بفتحها) وما فی السماء طلة کسحاب ای مارق من السحاب وطلة من المال بالضم بقیة منه وواد اطله اطلس طلة ج - واطله اطلع - مطمه - کمعظم دراز -

طهطاه - اسپ جوان خوش منظر کامل سرشت طه کبل اے اطمئن او معناه یا رجل بالحبشیة

ومن قرأطه باشباع الفتحتین فحرفان الجار وطهاطه الخیل اصواتها -

فصل العین

عته - معتوه - دل شده وبے عقل وهو من عته مجهولا وبه عته بالفتح والضم - تعته دل شدگی وبیقلی رجل عتاهیة ای احمق - ابو العتاهیة کنیت مردے -

عجه - عُجَّهی - بالضم مردگول کالیوه - ونادان وستکبر وفیه عُجَّهیة وعجهانیة ویخفف وهی الکبر والعظمة والجهل -

عده - عَیْدَه - بدخواز شتر وجزآن وفیه عَیْدَه وعَیْدَهیة ای سوء خلق وکبر فهو عَیْدَهٌ وعَیْدَاه -

عزه - عزهاة - بالکسر والقصر عزاهرة بالکسر والمد وعزهی منون الذی لا یطرب للهو وبعد عنه یعنی آنکه طرب وجماع دوست ندارد والجمع عزاه وعزهون وفیه عزهوة بالنون اے کبر -

عضه - عضاة - درختان بلند با خار عضاهة وهَضْهة وعضة بالکسر فیهن ویحذف الهاء الاصلیة ایضاً کما تحذف من الشفة یقال بعیر عَضِیّ الذی یرعی العِضَة وعضاهی وابل عضاهیة - وبعضهم یقول نقصانها الواو لانها تجمع علی عضوات - بعیر عضوی وابل عضویة بفتح العین علی غیر قیاس - وعضهت الابل تَعْضَه عضهاً اے رعت العضاه فهو بعیر عاضه وعَضَهٌ وجمال عواضه وناقة عاضة ایضاً - وعضهت القوم ای رعت ابلهم العضاه - ارض معضهة بکسر الضاد کثیرة العضاه - عضیهة دروغ وبهتان یقال

یہ اور اس کے بعد کا لفظ عتاہیۃ قلم زد ہے اصل نسخہ میں نہیں ہے

یا للعضیهة بکسر اللام وہی استغاثة - تعضیہ بریدن عضاہ عضہ بالفتح بہتان نہادن برکسی (عع بفتحہا) اعضاہ بہتان آوردن - عِضَة دروغ وبہتان عِضُون ج - قولہ تعالیٰ جعلوا القرآن عِضِین یقال نقصانہ الواو وہو من عَضَوتُہ اے فرقتہ لان المشرکین فرقوا اقاویلہم فیہ فجعلوہ کذبا و سحرا وکہانة وشعرا ویقال نقصانہ الہاء وصلہ عَضَہَة ویقولون للساحر عاضِہٌ - حیة عاصة وعاضہة التی تقتل من ساعتہا او انہشت -

علہ - علہ - بفتحتین سرگشتگی ودہشت (عع ک ف ۲) وتیزی - وجد - وحرص - وپلیدی نفس وزحمت خمار رجل عِلْہانٌ وامرأۃ علیٰ مثل غرثان وغرثیٰ اے شدید الجوع - وفرس علہ نشیطة فی اللجام - عَلہانٌ شتر مرغ نر عالہ شتر مرغ علہاء ثوبان یُدف فیہما وبر الابل یلبسان تحت الدرع -

عمہ - عمہ - بفتحتین سرگشتگی ودودلہ بودن (عع ک اف ۲) فہو عَمِہ وعامہ عُمَّہ بالضم ج - قولہ تعالیٰ فی طغیانہم یعمہون - ارض عمہاء زمین کہ درو نشان وکوہ نباشد وذہبت ابلہ العُمّہی بالضم والتشدید والعُمَیّہی بالیاء اذا لم یُدر این ذہبت -

عوہ - عاہة - آفت زرع وایف مجہولا آفت رسیدہ ارض معوہة - واعاہ القوم ای اصابت ماشیتہم العاہة واعوہ مثلہ - لتعویہ بآخر شب فرود آمدن وکل من احتبس فی مکان فقد عَوَّہ -

عرہون - کز بور گیاہی عراہین ج - وذکر فی النون

عفوہ - بضمتین برابر گردانیدن چیزے باچیزے (عع بضمہا) عفاہیتہ بالضم سطبر -

عہ - مردم کم شرم ستیزندہ عہ عہ زجر للابل عند الحلب یقال عہعتہ بالابل اے زجرہا بعہ عہ لتحتلب -

فصل الفاء

فرہ - فارہ - مرد زیرک فراہتہ مصدر منہ (عع بضمہا) فہو فارہ وہو نادر وقیاسہ فریہ - ویقال للبرذون والبغل والحمار فارہ بین الفروہة والفراہة والفراہیتہ - وبراذین فرہة مثل صاحب وصُحبَة وفُرہ ولا یقال للفرس فارہ لکن رائع وجواد - وافرہت الناقة فہی مُفرِہ ومفرہة اذا کانت تُنتج الفُرہَ ومفرہتہ ایضا - ویقال فرہ بکسر الثانی اے اشر وبطر ومنہ قرئ قولہ تعالیٰ وتنحتون من الجبال بیوتا فرہین ومن قرأہ فارہین فہو من فُرہ بالضم -

فقہ - فقہ - بالکسر والنستن (عع ک اف ۲) فقیہ لغت منہ - یقال فلان لا یَفقَہ - ولا ینقہ وافقہتہ ای اعلمتہ ثم خص بہ علم الشریعة والعالم بہ فقیہ فقاہة فقیہ شدن (عع بضمہا) وفقہ اللہ وتفقہ ہو بنفسہ - تفاقہ مباحثة فی الفقہ -

فکہ - فاکہة - میوہ خواکہ اجناس میوہ ہا فاکہانی میوہ فروش فکاہة بالضم خوش منشی وبالفتح مصدرہ (عع ک اف ۲) رجل فکہ ای طیب النفس مزاح وایضا الاشر البطر وقرئ قولہ تعالیٰ ونعمة کانوا فیہا فٰکہین ای اشرین وفاکہین اے

ناعمین - مفاکهة مازحت یقال لاتفاکهن امة ولا تبذل علی امکة - وتفکه ای تعجب وتندم ایضاً قوله تعالی فظلتم تفکهون ای تندمون - وتفلهت به ای تمتعت به - افکهت الناقة اذا حدث فی لبنها خثورة عند اکل الربیع قبل ان تضع فهی مفکة فاکه بن المغیرة نام مردے -

فوه - فوه - بالفتح اصل للفم لان الجمع افواه فاستثقلوا اجتماع الهائین فی قولک هذا فوهه فحذفوا الهاء فقالوا فوه وفو زید وفا زید وفی زید فی الاعراب الثلثة وکذا فی الاضافة الی نفسک هذا فی وسیستوی فیه الاعراب الثلثة فاذا افردلم یحتمل الواو التنوین فحذفوها وابدلوا المیم من الهاء وقالوا هذا فم وفمان وفموان - وقیل لو کان المیم عوضا من الواو لما اجتمعتا - ویقال کلمته فاه الی فیّ ای مشافهة ونصب فوه علی الحال - ویقال فاها لفیک ای الخیبة لک ای جعل الله لفیک الارض والتراب کما یقال بفیک الحجر وبفیک الاثلب - فوه بالتحریک فراخ دهن شدن (عع ک اف ۲) افوه فوهاء نقیض وبرآمدن ثنیه علیا ودراز شدن آن محالة فوهاء التی کانت اسنانها التی تجری الرشار بینها طوالا فوهة بالضم والتشدید دهانهٔ کوے ودهانهٔ جوے افواه ج - وایضاً بوے افزار وهو مایعالج به الطیب کما ان التوابل مایعالج به الاطعمة یقال فوه وافواه وافاویه - افوه نام شاعرے ویقال ان ردّ الفوهة لشدید ای القالة وهو من فهت بالکلام وتخفیف الواو ایضاً نیفل هذا المثل ان ردّ القوهة ای جعله افوه - وفاه بالکلام یفوه ای لفظ به - ویقال ما فُهت بکلمة وما تفوهت بمعنی ای ما فتحت فمی بها سفوه مرد سخن گوے واستفاه الرجل فهو مستفیه اذا اشتد اکله بعد قلة - فیه بسیار خوار واصله فیوه وهو المنطیق ایضا فیهة مؤنث -

فهه - فهه - فهاهة - درماندگی بسخن (عع ک اوا) رجل فهٌ وامرأة فهة لغتان منه ویقال فهت فهما اذا عییت ویقال سفیه فهیه - وافهّه الله وفهّهه - ویقال خرجت لحاجة فافهّنی عنها فلان حتی افهت ای انسانیها حتی نسیت - وفی الحدیث سمعت منک فهة فی الاسلام قبلها یعنی السقطة والجملة ونحوها -

فطه - بفتحتین فراخ شدن لبشت (عع ف اض ۲) -

فصل القاف

قمه - قامه - قامح - اے شتر سرور ہوا دارندهٔ قمة بالضم ج -

قوه - قوهة - بالضم شیر مزه گردانیده قهوی نوعے از پارچه هاے سپید -

قهقه - قهقهة - خنده سخت با آواز یقال قهقه وقهقه بمعنی ونوعے از رفتار وهو مقاوب هقهقه -

قیه - قاه - فرمان برداری وطاعت یقال مالک علی قاه ای سلطان - والیقه الرجل واستیقه ای اطاع - والیقه ای فهم یقال الیقه لهذا الامر ای افهم -

القهرة فی الجسد - محرکة کالقلح فی الاسنان قهر کفرح والنعت اقهر وقهار ومقهر وثغوب الجلد

من کثرة القوباء واسوداد البدن او تقشره من شدة الضرب -

القلة - القرة فی معانیها قلهی کجمزی او کسکری موضعے است نزدیک مدینۂ شریفہ قلهیا محرکة مشددة الیاء کمرحیا و بردیا او قلهی بکسر الهاء المشددة حضیرة لسعد بن ابی وقاص و قلهاة شهر لیست بکنارۂ دریاے عمان -

فصل الکاف

کده - کدة - کدوه - خراشیدن روے (ع ف ف) یقال به کده و کدوه - وکده الحجر اذا صکه واثر فیه اثرا شدیدا -

کره - کراهتہ - کراهیة - ناپسند داشتن (ع ک ا ف ۲) فهو کریه و مکروه - کریهة سختی حرب ذو الکریهة شمشیر برّان کُره بالضم سختی یقال قمت علی کُره ای مشقة - کره بالفتح ناخواست ویقال هما بمعنیً - اکراه بناخواست وستم بر کارے داشتن تکریه ناخواست و ناپسند نمودن کارے بکسے صلته بالی - استکراه ناخوش شمردن کرّه ایضاً شتر سخت سر -

کمه - کمه - بفتحتین نابینائی مادرزادی (ع ک ا ۲) کمه لغت منه - کامه سرگشته یقال خرج یتکمه فی الارض اے لا یدری این یتوجه -

کنه - کنه الشئی - بالضم نهایته و دقته ولا یشتق منه فعل - ولا یکتنهه الوصف ای لا یبلغ کُنهه کلام مولد

کهه - کهکه - الاسد فی زئیره - کانه حکایة صوته - کهکاهته ترسنده و کته السکران یکه اذا استنکهته فنکه فی وجهک -

کافه - کصاحب سردار لشکر -

کوه - سرگشته شد (ع ک ا ف ۲) وتکوهت علیه امور کارهاے او پراگنده گشت و پرشید و کهته استنکهته یعنی بوی دهنش گرفتم (ع ف ا ض ۲) کیه - کیسه بخیل حیله جوکه کسے بطرف او متوجه نشود یا آنکه کسے برلے او خرچ نکند وکهته واکیته استنکهته یعنی بوے دهنش گرفتم (ع ف ا ک ۲) -

فصل اللام

لهه - لهله - بفتحتین زمین فراخ که در وے سراب بسیار باشد لهاله ج - لهله بفتحتین جائمه سست بافته وسخن و شعر رکیک و بلا به یقال لهله ولهل النساج الثوب بمعنیً -

لیه - لیه - پوشیده شدن (ع ف ا ک ۲) وجوز سیبویه ان یکون لاه اصل اسم الله تعالی ادخلت علیه الالف واللام فجری مجری الاسم العلم کالعباس والحسن الا انه یخالف الاعلام من حیث کان صفة وقولهم یا الله بقطع الهمزة انما جاز لانه ینوی به الوقف علی حرف النداء تفخیما للاسم - وقولهم لاهم واللهم فالمیم بدل من حرف النداء وربما جمع بین البدل والمبدل منه فی ضرورة الشعر کقول الراجز (ع) غفرت او عذبت یالاهما - لان للشاعر ان یرد الشئی الی اصله وقول الشاعر (ع) لاه ابن عمک لافضلت فی حسب ارادلله ابن عمک فحذف لام الجر واللام التی بعدها واما الالف فهی منقلبة عن الیاء بدلالة

قولهم لنبی ابوک الا تری کیف ظهرت الیاء لما قلبت الی موضع اللام وامالاهوت فان صح انه من کلام العرب فاشتقاقه من لاه دوزنه فعلوت مثل رغبوت ورحموت - لات نام بت فبعضهم یقف علیها بالتاء وبعضهم بالهاء قال الاخفش سمعنا من العرب من یقول افرأیتم اللات والعزی ویقول وهی اللاتُ فی السکوت وهی اللات فاعلم انه جَرّ فی موضع الرفع فهذا مثل امس مکسور علی کل حال وهو اجود منه لان الالف واللام التی فی اللات لاتسقطان وان کانتا زائدتین -

لثاة - ملاذه -

لطه - طپانچه زدن - (عع ف اض ۲) -

لوه - سراب تلوهه بریقه لوه لوهان لرزیدن و درخشیدن (عع ف اض ۲) تلوه مثله ولاسم اللوهة ولاه الله الخلق یعنی خدای تعالی آفرید خلق را لاهته ما رقیل اللات للصنم منها سمی بها ثم حذفت الهاء

فصل المیم

مده - تمدده - اسے تموج - مدّه مثل مدح جمع مادة

مره - مره - بفتحتین تباه شدن چشم از بی سرمگی (عع ک اف ۲) عین مرها وامراة مرهاء ورجل امره مرهة بالضم سپیدی خالص -

مقه - مقه - بفتحتین کبودی چشم وجزآن امراة مقهاء وسراب امقه وهو ایضا مثل المرة -

مهه - مهاه - طراوت وخوبی وهذه الهاء لم تعتبر اذا اتصلت بالکلام وانما تعتبر اذا اردت بالمهاه البقرة الوحشیة - وفی المثل کل شئ مهه ومهاه ماخلا النساء وذکرهن ویقال کل شئ مهه ومهاة ای یسیر حسن - مَهمَه بیابان دور دست مهامه باز ایست وهو اسم فعل فان وصلت نونت وقلت یا مهمه - ویقال مَهمَهتُ به ای رجرته -

موه - ماء - آب مائی منسوب بوی ماوی کذلک والهمزة فیه مبدلة من الهاء واصله موه بالتحریک ویجمع علی امواه فی القلة ومیاه فی الکثرة وتصغیره مویه وتانیثه ماءة مَوَه موه آب برآمدن از چاه وبسیار شدن آن (عع ف اض ۲ وف ا ک ۲ وک اف ۲) ماهت الرکیة تموه وتمیه وتماه وماهت السفینة اذا دخل فیها الماء - وهمت الرجل وهمته بالکسر والضم اذا سقیته الماء - ورجل ماء ای کثیر ماء القلب - وبئر ماهة ومیهة ای کثیرة الماء واماه الحافر اذا بلغ الماء یعنی چاه کن بآب رسید واماهت الارض ای ظهر فیها النز یعنی زهیدن زمین واهمت الرجل والسکین ای سقیتهما - واهمت الدواة صببت فیها الماء واماه الفحل اذا القی ماده فی رحم الانثی - تمویه سیم وزر اندود کردن چیزے را - وآب نمودن چیزے را - تلبیس کردن ماویة - آئینه - ونام زنے ماه موضعے یذکر ویونث ماء السماء لقب مردے وزنے -

متهه الدلو - دلو را کشید - (عع بفتحتها) تمته دوری تمته ستایش خواه شدن بہ چیزے کہ دران نیود وآزموده شدن وفریدن ومبالغه در چیزی کردن

وبطالت وگمراهی متہ بفتحتین مثلہ۔
مازہہ۔ مازجہ یعنی لاغ کرد اورا والمزہ المزج۔
مظہ۔ فی الارض ذہب فیہا ممظہ لمعظم ستودہ شدہ المملیہ۔ المملیح الملہت ای اعذرت وبالغت ممتلہ العقل ذاہبہ یعنی مرد ہوش رفتہ۔
میہ۔ شمشیر وجز آن آب زر نگار کردن وماہیت الکتبہ تمیہ کماہت تموہ۔

فصل النون

نبہ۔ شئی نبہ۔ بالتحریک وک ۲ ای مشہور وگم شدہ بی طلب یافتہ یقال وجدت الضالۃ نبہا ای وجدتہا لاعن طلب۔ نباہۃ نام آور وبزرگ شدن (ع بضمہما) فہو نبیہ ونابہ وہو خلاف خامل۔ نبہتہ ای رفعتہ من الخمول یقال اشیعوا بالکنی فانہا نبہتہ۔ انتباہ بیدار شدن انباہ بیدار کردن۔ وفراموش کردن حاجت کسے راہی نبہتہ بفتح الباء تنبیہ بیدار کردن وواقف گردانیدن بر چیزے تنبہ بیدار وہوشیار شدن ونبہت للامر بالکسر انبہ نبہا یاد آوردم کارے راکہ فراموش بود نبہان بدرجی انطے۔
نجہ۔ نجہ۔ راندن۔ وباز داشتن (ع بفتحہما) یقال مانجہت الرجل وما انتجہتہ۔ ناجا آنکہ بشہرے درآید وناخوش آیدش۔
ندہ۔ نذہ۔ راندن شتر را یقال ندہت البعیر اذا رجرتہ عن الحوض وغیرہ۔ وذہب الابل اے سقتہا مجتمعۃ (ع ف اض ۲ وبفتحہما) ویقال کان طلاق الجاہلیۃ قولہم اذہبی فلا اندوہ نذہبک ای لا ارذا بلک لتذہب حیث شارت۔ تذہۃ بالفتح والضم بسیاری مال از صامت وناطق۔
نزہہ۔ نزہۃ۔ بالضم دوری از ناخوشی وبژمانی (ع ک اف ۲) یقال نزہت الارض۔ ومکان نزہ واصلہ من البعد۔ قال ابن السکیت ومما یضعہ الناس فی غیر موضعہ قولہم خرجنا نتنزہ فی الریاض اذا خرجوا الی البساتین وانما التنزہ التباعد من المیاہ والاریاف۔ ویقال منہ فلان تنزہ عن الاقذار ویتنزہ نفسہ عنہا ای یباعدہا عنہا۔ والنزاہۃ البعد من السوء۔ ونزہ الفلات ماتباعد منہا عن المیاہ۔ ویقال سقت ابلی ثم نزہتہا نزہا ای باعدتہا عن المار (ع بفتحہا) وفلان کریم نزیہ ای بعید عن اللوم وہو نزیہ الخلق۔ ومکان نزیہ ای خلار بعید من الناس۔
نفہہ۔ یقال نفہت نفسہ۔ ای اعیت وکلت (ع ک اف ۲) ناقہ ماندہ شدہ نفہ ج۔ انفاہ تنفیہ متعدیان فیہ۔ وجمل منفہ وناقۃ منفہ۔ نفوہ مرد ضعیف دل ترسندہ (ع بفتحہا)۔
نقہ۔ نقہ۔ بفتحتین برخاستن از بیماری (ع ک اف ۲) نقوہ بالضم کذلک (ع بفتحہا) ناقہ لغت منہ نقہ ج۔ انقاہ متعدیہ منہ۔ ونقہ الکلام ونقہ نقہا ای فہمہ۔ وفلان لایفقہ ولا ینقہ۔ استنقاۃ پرسیدن انقہ لی سمعک ای اصغہ یعنی گوش بمن دار۔
نکہہ۔ نکہۃ۔ بوی دہان نکہ بالفتح شنیدن بوی دہان

له استقبال التنزه فی الخروج الی البساتین والمتنزه الریض علقمی۔ ق۔

یقال نکهته ای تشمت ریحه وهه کردن تا بوی دهان او معلوم کنند استنکاه فرمودن تا هه کند یقال استنکهت الرجل فنکه فی وجهی ینکه نکها (عع ط ک ۲ و بفتحهما) نکه بالضم والتشدید شتران آواز فروفتة از ضعیفی وهی لغة تمیم وفی النقة ونکه الرجل مجهولا ای تغیرت نکهته من التخمة ویقال منه فی الدعاء للانسان ہنئت ولا تنکه ای اصبت خیرا ولا اصابک الله نهه - نهنهته - باز داشتن از چیزے تنهنه لازم منه ونهنهت السبع اذا صحت به لتکفه - نهنه جائنک تنک باشد مثل اللهله والهلل - والاصل فی نهنه نهنهة ثلاث هاءات فابدلوا الوسطی نونا للفرق بین فعلل وفعل وزادوا النون لان فی الکلمة نونا -

نوه - ناه الشئ ینوه - ای ارتفع فهو ناه ونوهته تنویها اذا رفعته - ونوهت باسمه اذا رفعت ذکره بلند نام کردنش وناهت نفسی الی قویت - وناه النبات ای ارتفع فهو ناه -

النمه - بفتحتین شبه الحیرة (عع ک اف ۲) - نیه - بالکسر شهرے است مابین سجستان واسفزار النائه الرفیع المشرف وناه یناه ارتفع واعجب ونفس ناهة فتهیة عن الشئ -

فصل الواو

وبه - وَبَه - یقال فلان لا یُوبَه به ولا یعبأ به نیست بوی ای لا یبالی به - واوبهت له وابهت له ای فطنت له وعلمت اوبا (عع ک اف ۲ و بفتحهما) وانت تهبه بالکسر مثل تجل اے تبالی -

وجه - وجه - روی وجوه ج - ویقلب الواو همزة فیقال اجوه وسوی جهة مثله والهاء عوض من الواو وهذا وجه الرأی ای هو الرأی نفسه والاسم الوجهة بالضم والکسر مواجهة روبا روی کردن وقعدت وجاهک بالکسر والضم ای قبالتک - واتجه له رأیی ای سنح له یعنے روی داد او را وهو افتعل صارت الواو یاء للکسرة ما قبلها والیاء تاء وادغمت ثم بنی علیه قولک قعدت تجاهک بالضم والکسر وتجهت الیک اتجه ای توجهت الیک - وتجهته فی حاجة - ووجهت وجهی لله - وتوجهت نحوک والیک وتوجه الشیخ اذا ولی وکبر - وفی المثل احمق ما یتوجه ای لا یحسن ان یأتی الغائط - شئ موجه ای علی جهة لا یختلف وجاهته روی شناخته وباقدر شدن (عع بضمهما) وجیه باقدر وجاه - وبچه که نخست دستهایش بیرون آید از شکم مادر بوقت زادن - ونام اسپے واوجه الله ای صیره وجها - واوجهته ای صادفته وجیها - وجه البلد اشرافه - وجیهة مهرة توجیه قال الخلیل هو الحرف الذی بین الف التاسیس والروی وقیل حرکة ما قبل الروی المقیدة القافیة فلک ان تغیره ای حرف وحرکة شئت کقول امرئ القیس فی قصیدته الرائیة الی اخر - مع قوله صبر - والیوم قر - ولذلک قیل له توجیه وقیل التوجیه اسم الحرکة اذا کان الروی مقیدا وابا نفس الحرف فسمی الدخیل وحرکته اشباع -

وده - استیداه - گرد آمدن ورفتن فشتر - وتقاد

ومغلوب شدن خصم یقال استوهت الابل و استیهت اذا اجتمعت وانسانت - واستوده الخصم واستیده ای اغلبه وغلبه -

وره - وره - بفتحتین گولی و ناستادی در کار رجل اوره وامرأة وراء یقال وهت توره وراء (ع ک اف ۲) وریح وراء التی فی هبوبها خرق وعجرفة -

وفه - وافه - خادم کلیسا وفی الحدیث ولا یعیز وافه عن وفیته ولا قسیس عن قسیسته -

وقه - وقه - فرمان برداری وطاعت مقلوب من قاه - وقهت وایقهت واستیقهت ای اطعت

وله - وله - بفتحتین بیخودی وسرگشتگی از عشق رجل والهٔ وامرأة والهة ووالهة ایضاً وقد وله یوله ولها وولهانا (ع ک اف ۲) وتوله واتله - تولیه جداکردن بچه از مادر وفی الحدیث لا تولّه والدة بولدها ای لا تجعل والها وولهانا وذلک فی الصباء

ویلاه بالکسر آنکه سخت والهٔ شود بجهت فرزند وناقة ویلاه اذا اشتد وجدها علی ولدها صارت الوادیا بالکسرة ما قبلها - مارئولة ومولة ارسل فذهب فی البحر مولة بالتخفیف ایضاً عنکبوت -

واه - واهاله ما اطیبه - اذا تعجبت من طیب الشیء اے شگفتی چه خوش است -

ویه - ویقال ویها یا فلان وهو تحریض کما یقال دونک یا فلان یعنی هلمّ ای اے فلان - سیبویه نام اُستاد نحو ولغت فهو اسم بنی مع صوت فجعلا

اسما واحدا وکسر آخره وکذا عمرویه وسعدویه و نفطویه ومنهم من اعربه کاعراب مالا ینصرف ویقول هذا سیبویه ورأیت سیبویه وثناه وجمعه فقال سیبویهان وسیبویهون ومن لم یعربه یقول فی التثنیة ذو اسیبویه وکلاهما سیبویه والجمع ذوو وکلهم سیبویه -

وهه - وهوه الاسد فی زئیره - فهو وهواه - وهوهوة الحمار حول اتنه اشفاقا علیها -

ومه النهار - سخت شد گرمی روز (ع ک اف ۲) ومهة خلاصه وبرگزیدهٔ هر چیز -

فصل الهاء

هوه - رجل هوهة - بالضم مرد بد دل -

هیه - هیهات - دور است والتاء مفتوحة مثل کیف واصلها ها - ویکسر وهنا ایضاً علی کل حال بمنزلة نون التثنیة وقد تبدل الهاء همزة فیقال أیهات والوقف علیها بالتاء لمن نصبها وبالهاء لمن کسرها فیقال هیهات وهیهاة - قال الاخفش یجوز فی هیهات ان تکون التاء التی فیها تاء الجمع التی للتانیث ولا یجوز ذلک فی اللات لان اللات ولیت لا یکون مثلها جماعة لان التاء لا تزاد فی الجماعة الا مع الالف وان جعلت الالف والتاء زائدتین بقی الاسم علی حرف واحد -

فصل الیاء

یاه - یاهِ یاه - علی التکرار وکسر الهاء اے اقبل وهو دعاء الراعی صاحبه ویهیت بالابل اذا قلت یاهاه

له الترتیب بقضی الاقدم علی الذی بعده -

باب الواو والیاء

قال صاحب الصحاح ابو نصر الجوهری رحمة الله علیه جمیع ما فی هذا الباب من الالف اما ان تکون منقلبة عن واو مثل دعا ومن یاء مثل رمی وکل ما فیه من العهزة فهی مبدلة من الیاء او من الواو نحو القضاء واصله قضای لانه من قضیت ونحو العزاء واصله عزاو لانه من عزوت ونحن نشیر فی الواو والیاء الی اصولها انشاء الله عزوجل -

فصل الالف

ابی - ابار - بالفتح والمد فی ابارة یکی ویقال نیستان وبوستان ابار بالکسر بازدن (ع) بفتحها مع خلوه عن حرف الحلق وهو شاذ فهو آب وآبی وآبیان بالفتحتین لغت منه - وتابی علیه ای امتنع وابی فلان الماء وابیته الماء - عزز ابواه وقد ابیت تابی ابیّ بالفتح وتیس آبیٌ بین الابی اذا شم بول الاروی فمرض منه - یقال اخذه ابار علی فعال بالضم اذا جعل بابی الطعم - وقولهم فی تحیة الملوک فی الجاهلیة ابیت اللعن یعنی ابیت ان تاتی من الامور ما تلعن علیه - اب اصله ابو بفتحتین لان جمعه آبار مثل قفا واقفار فالذاهب منه الواو فتقول فی التثنیة ابوان وبعضهم یقول ابان علی النقص وفی الاضافة ابیک - والنسبة ابوی واذا جمعت بالواو والنون قلت ابون وکذلک اخون وحمون وهنون وعلی هذا قرأ بعضهم قوله تعالی واله ابیک ابراهیم واسمعیل واسحق بدل

جمع اب فحذف النون للاضافة - ویقال اله اب یا بوه ای یغذوه ویربیه - ابوان پدر ومادر ویقال بینی وبین فلان ابوة یعنی پدری است والابوة ایضاً پدران مثل العمومة والخؤولة یعنی عمان وخالان وقولهم یابت افعل یجعلون التاء عوضاً عن یاء الاضافة کقولهم فی الایام یا امت - ویا ابت بالفتح والکسر لغتان فمن فتح اراد الندبة فحذف - ویقال لا اب لک ولا ابا لک وهو مدح وربما قالوا لا اباک لان اللام کالمقحمة - ویقال فلان بحر لا یُوبَی بکسر الباء وفتحها وکذلک کلا لا یُوبَی ای لا ینقطع کثرته - ابوار بالمد والفتح موضعی -

اتی - اتیان - بالکسر آمدن (ع) وفاکم) آتی کذلک والتوته اتوة لغة فیه - وقوله تعالی انه کان وعده ماتیا ای آتیا کما قال حجابا مستورا ای ساترا - واتیت الامر من آتاته ای اتاه من وجهه الذی یؤتی منه کما یقال راحسن معناه هذا الکلام ای معناه - وقرئ یوم یات بحذف الیاء کما قالوا لا ادر وهی لغة هذیل - وتقول آتیته علی ذلک الامر مؤاتاة اذا وافقته وطاوعته والعامة تقول واتیته - ایتار دادن - وتاتر ان ومنه قوله تعالی آتنا غداءنا ای اتنا به - اتاوة بالکسر خراج اتاوی بکسر الواو وفتحها - یقال منه اتوته اتوة واتاوة اتوعطاء ویقال للسقاء اذا مخض وجاء الزبد بجاء اتوة

ویقال ما احسن اتوٴیدی ہذہ الناقۃ وائتی یدیہا ایضاً ای رجع یدیہا فی السیر - وتأتی لی الشیٔ اے تہیأ وتاتی لہ اے ترفق واتاہ من وجہہ - وجاء فلان یتاتی لمعروفک ای یتعرض - واتیت الماء تاتیۃ وتاتیاً ای سہلت سبیلہ لیخرج الی موضع اتی جویچہ ویقال جاء ناسیل اتی واتاوی اذا جاء ک ولم یعبک مطرہ - اتی واتاوی ایضاً مرد غریب وبنسوۃ اتاویات - استیتار گشن خواہ شدن ناقہ اتار بالکسر والفتح تشنگی - وبرنخل ویقال اتت النخلۃ تاتو اتاراً - میتار میدار حدود دان پایان میدان اسپ تاختن - وراہ شہر - ومجتمع راہ ہا ویقال بنی القوم بیوتہم علی میتار واحد و میدار واحد - وداری میتار دار فلان ومیدار ہا اے تلقاء دارہ ومحاذیۃ لہا -

اثو - اثاوۃ - اثایۃ - عمارتی کردن یقال اثا بہ وعلیہ یأثو ویاثی بضم الثاء وکسرہا ای وشی بہ -

اخو - اخ - برادر اصلہ اخو بالتحریک لانہ جمع علی آخاء مثل آباء والذاہب منہ واولان تثنیتہ اخوان وبعضہم یقول اخان علی النقص وتجمع علی اخوان ایضاً وعلی اخوۃ بضم الہمزۃ وکسرہا وقد یتسع فیہ فیراد بہ الاثنان کقولہ تعالی فان کان لہ اخوۃ وہذا کقولک انا فعلنا ونحن فعلنا وانما اثنان واستعمل الاخوان ایضاً فی الاصدقاء والاخوۃ فی الولادۃ - وقد جمع بالواو والنون ایضاً وقد مر فی اب - ولا یقال اخو وابو الا مضافا

اخوۃ برادری کردن (ع ف اض ۲) اخت خواہر اخوات ج - والنسبۃ الی الاخ اخوی وکذلک الاخت وقیل اختی - مواخاۃ اخاء برادری کردن ودوستی یقال آخاہ والعامۃ تقول واخاہ - وتقول لا اخالک بفلان ای لیس ہو لک باخ - تآخی برادری کردن دو گروہ باہم تآخی برادر گرفتن - وصوابہ جستن آخیۃ بالمد والتشدید میخ وگوشۂ دوال کہ اسپ را در آخور بروے بندند او آخی ج - واخیت للدابۃ اے جعلت لہا آخیۃ وحرست - وعہد تقول لفلان اواخی واسباب ترعی -

ادا - اداۃ - دست افزار ادوات ج - ایداء قوت دادن - وقوت گرفتن بسلاح - وبار سندہ کردن بر چیزے یقال من یودینی علیہ ای من یعینی فہو مؤدٍ بالہمزۃ ای شاک فی السلاح ومودٍ بلا ہمزۃ ای ہالک فمن اودی - واستادیت الامیر علی فلان فآدانی علیہ بمعنی استعدیتہ فأعدانی - واستاداہ مالا ای صادرہ واستخرج منہ وآدیت للسفر فانا مودٍ علیہ اذا کنت متہیئا لہ وتآدی اے اخذ للدہر ادانۃ - آدی سلاح وآماد گے یقال نحن علی ادی للصلوۃ اے تہیئوٴ لہا - غنم اُدِیّۃ اے قلیلۃ - وادوت لہ وادیت ای ختلتہ یعنی فریفتم او را یقال الذئب یادو للغزال اے یختلہ - وادی اللبن یادی اُدِیّا اے خثر یعنی سلبر شد ویقال قطع اللہ ادیہ ای یدیہ - ثوب ادی یُدیّ اے واسع - تأدۃ دام گزاردن

والاسم الاوار - ویقال ہو آدی منک للامانۃ علی التفصیل یعنی امانت گزارندہ تر و تادی الیہ الخبر ای انہی یعنی خبر رسید بوی اداوۃ مطہرہ یعنی آبدستان اوادی ج -

اذی - آندار - رنجانیدن اذی واذاۃ واذیۃ نجس اسم منہ - وتاذیت بہ ازردہ شدم بوے آذی بالمد موج دریا اوآذی ج - بعیر اذ و ناقۃ اذیۃ آنکہ بریک جاے آرام نگیرد بے آنکہ دروے بودش وذلک خلقۃ لہا -

اری - آری - عسل ارمی السحاب باران وعسل کردن زنبور یقال ارت النحل تاری اریا ای عملت العسل وسوختن بن دیگ و بر چسپیدن طعام بروے یقال ارت القدر ای التزق باسفلہا شئی من الاحتراق مثل شاطت - وآری صدر بالکسر اے وغر یعنی پرشد از کینہ وخشم وتاریت بالمکان ای اقمت بہ - وتآری اے تحیرے - آری بالمد آخور وعلف دان اواری ج - وقد تسمی الاخیۃ ایضاً آریا - تاریۃ آری ساختن ویقال تاری الدابۃ الی الدابۃ ای انضمت الیہا والفت معہا معلفا واحدا - وارتہا انا - تاریۃ ایضاً آتش تیز کردن یقال آرِ نارک - آرۃ آتش دان واصلہ ارِی بالکسر فالہاء عوض عن الیاء والجمع اُرون - ویرزی اروان نام چاہی بصبح الہمزۃ -

ازی - ازار - بالکسر جاے ریختن آب در حوض وآن سنگے باشد کہ بروے ریزد یقال ازیت الحوض

تأزیۃ وتوزیا وازیتہ وایزار حملت لہ ازارا - ناقۃ آریۃ التی تشرب من ذلک الموضع - ویقال للقیم بالامر ہو ازاوہ وازار مالہ - ویقال ہو بازائہ ای بحذائہ یعنی برابر وے وآزیتہ اے حاذیتہ - آزی آزِی بالضم والتشدید گرفتہ شدن (ع ف ا ک ۲) ازی ای تقبض - وآزیت علی صنیعتہ ایزار اے اضعفت علیہ وافضلت منہ -

اسو - تاسیۃ - تعزیت کردن - واندوہ نمودن مواساۃ بمال وتن باکسی غمخوارگی کردن یقال اسیتہ بمالی وواسیتہ لغۃ ضعیفۃ فیہ - اسوۃ بالضم والکسر پیشوا در حسنات ویا تشبہ بالجزین للتعزی بہ آسی بالکسر ج - واُسی بالضم ایضاً وصبر اتیسار اقتدا کردن یقال لاتأس بمن لیس لک باسوۃ مثل لاتقتد بمن لیس لک بقدوۃ - وتاسیتہ بہ ای تعزیۃ وتآسوا ای آسی بعضہم بعضا - اسی بالقصر والفتح دارو وعلاج نمودن اسار ممدود اسفتوحا دوا وبالمد والکسر پیشگان وآسی مثال فاعل پیشک وہم اسار مثل راعی ورعار واساۃ بالضم مثل رعاۃ اسو مثال فعول بالفتح مرہم آسو مرہم نہادن (ع ف ا ض ۲) فہو ماسو واستی علی فعیل ایضاً - واسوت بینہم ای اصلحت - آسیۃ زنے ختنہ کنندہ وخانۂ محکم - ونام زنے - وستون اواسی ج - اسی اندوہ واندوہگین شدن (ع ک ا ف ۲) یقال اسی علی مصیبتہ اے حزن واسیت لفلان اے حزنت لہ -

اشی - اشار - بالفتح والمد خرابنان ریزه اشاره کی والهمزة فیه منقلبة عن الیاء لان تصغیرها اشیّ ولو کانت اصلیة لکانت اشیئ - وهو ایضا جاد بالیمامة فیه نخیل واشیّ العظم اذا برأ من کسر کان به روئی ابو عمرو والفراء انشیّ بالنون -

اصی - آصیته - آشامی از خرما -

اضو - اضاة - بالفتح بارکین اضاج - مثل قناة وقناً اضاء کذلک مثل امنة وآمن واکام -

الو - آلو - تقصیر کردن - ودرنگ نمودن (ع ف ض ن) یقال فلان لا یألوک نصحا فهو آل الیه مؤنث اوال ج - وتوانستن یقال الاه یألوه الواء استطاعه - وفی المثل الاخطیة فلا الیة - تالیة تقصیر ودرنگ کردن ویقال لا ادریت ولا آلیت علی فعلت ای لا استطعت ویقال لا آلیت تزویجا للکلام - الی بالفتح والکسر نعمت آلار بالمد ج وکتب بالیاء شاله معنی وانعاء - ایلاء سوگند خوردن آلی وتآلی واتیلی بمعنی ای حلف - واتلی فی الامر قصّر - الیة علی فعیلة سوگند الایاج - وکذلک آلوة ثلاث حرکات - الوة بضمتین والتشدید وبالفتح وبالضم ایضا چوب عود مکلاة بالکسر خرقه که زن بوقت نوحه برسیان بندد وآلی ج - الار درخت فیکون منظر تخم الیة بالفتح دنب ولا تقل الیة والیان بلا تاء تثنیته - آلار علی فعال دنبه فروش گوسپند آلی ونعجة الیاء علی افعل وفعلاء ودنبه ناک آلی علی فعل ج - ویقال ایضا کبش الیان بالتحریک وکباش الیانات -

رجل آلی بزرگ سرین وامرأة عجزاء ولا یقال الیاء وبعضهم یقوله والی بالکسر یالی الی فعل منه - الیة الی فرسوخره - آلیة ایضا گوشت انگشت بزرگ -

امو - امة - کنیزک امار وآم ج - قال الشاعر (شعر)

محلة سور اهلک الدهر اهلها ... بقی فیها غیر آم خوالف

اموان بالکسر کذلک مثل اخوان واصلها اموة بالتحریک یقال ما کنت امة ولقد اموت اموه کنیزکی کردی اموی منسوب الیها ائیة تصغیرها ونام زنی - وقبیلة از قریش اموی بالضم والفتح وامیتی یجمع اربع بارت منسوب الیه وهو فی الاصل اخوان یقال لهما امیتان ابنا عبد شمس بن عبد مناف - ویقال استأمم امة غیرک ای اتخذ - وتأمیت امة اتخذتها - وامست السنور تأمو اماً ای صاحت وکذلک مارت تمور موءاً - اما بالکسر والتشدید یا وهو حرف عطف بمنزلة او فی جمیع احکامها الا فی واحد وهو ان تبتدئ فی او قیقال ثم یدرک الشک واما تبتدئ بها شاکا ولا بد من تکریرها تقول جاءنی اما زید واما عمرو - وللشرط او الجزاء ایضا تقول اما اتانی اکرمتک قوله تعالی فاما ترین من البشر احدا فقولی انی نذرت للرحمن صوما - اما بالفتح فهو افتتاح الکلام ولا بد من الفاء فی جوابه لان فیه تاویل الشرط والجزاء تقول اما عبد الله فقائم کانک قلت مهما یکن من شیء فعبد الله قائم وقولهم (ع) انیما الی جنة ایما الی نار فهو اما ابدلت من احدی میمیها یاء وقد یکسر واما مخففا تحقیق للکلام الذی یتلوه تقول اما ان زیدا عاقل

یعنی انه علی الحقیقة عاقل لا علی المجاز - وتقول اما واللہ قد ضرب زید عمرا -

انی - انیً - بالکسر وقت شدن (ع ف اک ۲) یقال انی یانی ای حان وادرک قوله تعالے غیر ناظرین اناه - وانی الحمیم ای انتهی حرّه ومنه قوله تعالے بین حمیم آنٍ - وآناه یونیه انا ای اخّره وحبسه والبطاء والاسم منه انا علی فعال بالفتح - آناء اللیل ساعات واحدها اِنیٌ مثل معیً ومعاء وانیٌ وانوٌ ایضاً یقال مضی انوان وانیان من اللیل وثانٍ فی الامر توقف ونظر - واستانی به ای انتظر به والاسم اناة مثل قناة یعنی درنگ یقال تأنّ یا فلان حتی لا اعجلک - وزن که بگرانی خیزد انجا واصله وناة مثل احد ووحد من الونی - رجل آنٍ علی فاعل مرد باسنگ وحلم آناء بالکسر خوردآیته ج اوانی جمع الجمع -

اوی - آوی - بضم اول وکسر ثانی اوار بالکسر بناه گرفتن (ع ف اک ۲) مأوی بناه جاے وجائے که شب ورو زباشش دروی کنند قوله تعالے ساٰوی الی جبل - ایوار جای دادن وآویته وآویته بمعنی - ومأوی الابل بکسر الواو لغة فی مأوی الابل خاصة وهو شاذ وقد فسر فی مأوی البعیر من باب القاف - وتاوت الطیر تاوة بالجمعت وهن اوی بالضم جمع آوٍ مثال باکٍ وبکی ومتاویات ایضا یقال اویت لفلان فانا آوی له اویة وایّة بالقلب لواو یاء لاتقائهما وسکون اولها وتدغم وماویة مخففة وماواة ایضاً ای آرثی له وارق - اوی آوے شغال وبنات آوی ج - او حرف معناه یا وهو مع الخبر دل علی الشک والابهام کقولک رأیت زیدا او عمرا للشک وکقوله تعالے وانا او ایاکم لعلی هدی او فی ضلال مبین للابهام - ومع الامر والنهی دل علی التخییر والاباحة کقولک کل السمک او اشرب اللبن للتخییر وکقولک جالس الحسن او ابن سیرین للاباحة - ویکون بمعنی الی ان کقولک لاضربنه او یتوب ویکون بمعنی بل فی توسع الکلام قوله تعالے وارسلناه الی مائة الف او یزیدون بمعنی بل یزیدون ویقال معناه الی مائة الف عند الناس او یزیدون لان اللہ تعالی لا یشک آحرف یمد ویقصر فاذا مددت نونت وکذلک سائر حروف المجاء والالف ینادی بها القریب دون البعید تقول ازیدُ اقبل بالالف المقصورة والالف من حروف المد واللین فاللینة تسمی الالف والمتحرکة تسمی الهمزة وهما جمیعا من حروف الزیادات وقد تکون الالف ضمیر الاثنین فی الافعال نحو فعلا ویفعلان وعلامة التثنیة فی الاسماء نحو زیدان ورجلان - آیة نشان - وبیک سخن تمام از قرآن وجماعت حروف ازوے واصله اویة بالتحریک آیَیٌ وآیار وایات ج - آیة الرجل شخصه یقال تایته علی تفاعلته وتأیته علی تفعّلته اذا قصدت آیته وتعمدته - وخرج القوم بآیتهم ای بجماعتهم - وتأیّا آے توقف وتمکث

تقدیره تعیا - ویقال لیس هذا منزل تایة ای منزل
لبث وتحبس - ایّ کدام و هو اسم معرب یستفهم به
ویشترط و یجازی فیمن یعقل وفیمن لا یعقل تقول
ایهم اخوک و ایهم یکرمنی اکرمه و هو معرفة للاضافة
وقد تترک الاضافة وفیه معنا ها و یکون بمعنی الذی
تقول ایهم فی الدار اخوک ویکون نعتا تقول مررت
برجل ایّ رجل و ایّا رجل ومررت بامرأة ایّة امرأة
و ایّما امرأة و بامرأتین ایّما امرأتین و ما زائدة
وتقول ایّ امرأة جاریتک وجارک وایّة امرأة
جاریتک و مررت بجاریة ایّ جاریة وجئتک بکلارة
ایّ کلارة و ایّة کلارة کل جائز قال الله تعالی
بای ارض تموت وتقول فی المعرفة هذا زیدٌ ایّما
رجل فتنصب ایّا و ایا علی الحال و هذه امة الله
ایّما جاریة وتعجب به - قال الفراء یکمل فی ای بعد
ولا یعمل فیه ما قبله کقوله تعالی لنعلم ایّ الحزبین احصی
لما فرغ وقوله تعالی وسیعلم الذین ظلموا ایّ منقلب
ینقلبون فنصبه بما بعده - قال الکسائی تقول
لاضربن ایّهم فی الدار ولا یقال ضربت ایّهم
فی الدار فرقا بین الواقع والمنتظر - وتدخل علیه
ها التنبیه فی نداء الاسم المعرف باللام فتقلت
یا ایها الرجل ویا ایتها المرأة فای اسم مفرد مبهم
معرفة بالنداء مبنی علی الضم وها حرف تنبیه عوض
من المضاف الیه وترفع الرجل لانه صفة ایّ -
وقد یجیء بای النکرات ویستفهم بها فاذا استفهمت
بها عن النکرة اعربتها باعراب الاسم الذی
هو استثبات منه فاذا قیل لک مَرَرتَ برجل قلت ایّ
یا فتی ورأیت رجلا قلت ایّا یا فتی وایا فی الوقف
ومررت برجل قلت ایّ یا فتی وفی التثنیة والجمع
والتانیث کما قلناه فی من اذا قیل جاءنی رجلان
قلت ایان ورجالٌ قلت ایون ورجلین قلت
ایین فی النصب والجر وایة یا هذه للمؤنث وایة
فی الوصل علی الاعراب الثلث وکذا ایات
فی الاحوال الثلث للجمع - ولیس فی ای مع المعرفة
الا الرفع - وان استثبت عن معرفة رفعت ایا لا
غیر علی کل حال وتدخل علیه الکاف فتقول ایلک
لکثیر العدد ومعنی کم فی الخبر ویکتب تنوینه نونا فیه
نعتان کاین مثل کاعن وکایِّن مثل کعَیِّن تقول
کاین رجلا لقیتُ تنصب ما بعد کاین علی التمییز
ویقال ایضا کائن من رجل لقیت - وادخال
من بعد کاین اکثر من النصب بها وجود ویقال
بکاین تمیم هذا الثوب ای بکم تبیع - ایا بالتخفیف حرف من
حروف النداء ینادی بها القریب والبعید تقول
ایا زیدُ اقبل - وای مثال کل حرف ینادی بها القریب
دون البعید تقول ایا زیدُ اقبل وایا زیدُ اقبل
بحذف الیاء ایضا للاقرب المخاطب فی النداء -
وهی ایضا کلمة تتقدم التفسیر تقول ای کذا یعنی
یرید کذا کما ان ای بالکسرة کلمة تتقدم القسم معناها
بلی تقول ایی وربی وای والله -

ایجا - ایجا - دعا للنعجة یعنی کلمه است که بدان میش را
خوانند لغة یابیة -

ازا القلل - سایہ برآمد (ع ف اض ۲) -
الا عار - بالکسر خنور لغۃ فی الوعار بالکسر -
آعیتہ - کصاحبتہ راہ آب وزراعت اوانی ج -
اغا - کعصا گلہ گوسپند عموماً افاۃ یکے اوالافا
من السحاب الذی یفرغ مارۃ ویذہب لینی
ابر یکہ ببارد و برود افی بالضم وکسر الغار موضعی
وافی اوفی -
اقی - بدداشت خورد و نوش بسبب بیماری
(ع ف اک ۲) والاقار الوقار -
اکی - از قرضدار خود بگواہی وثیقہ گرفت (ع ف ا
ک ۲) والاکار الوکار -
انو من اللیل - بالکسر ساعۃ -
اوۃ - بالضم وشد بلاد وکسر وج -
اہی - قہقہ خندید (ع ف اک ۲) -

فصل الباء

باو - باو - فخر وتکبر کردن (ع بفتحہا) یقال باوت
علی القوم -
بثو - بثار - زمین نرم وزمین بنی سلیم -
بجی - بجار - بالضم قبیلۂ بجاویات شتران
منسوب بدان قبیلہ -
بخو - بخو - بالفتح رطب بلابہ بخو قبیلے -
بدو - بدو - بفتحتین - پیداشدن - (ع ف امن ۲)
ابتار متعدمنہ - بدو بادیہ شدن وبادیہ بدوی
منسوب بوے وفی الحدیث من بداجفای من نزل
البادیۃ صار فیہ جفاء الاعراب - بداوۃ بالفتح والکسر
بادیہ مقیم شدن خلاف حضارۃ بالفتح والکسر
وبدالہ فی ہذا الامر بدار بالمد اے نشأ لہ فیہ رای
ہو ذو بدوات - بسداء خلاف مجزء بادی اندان
وتبادی بالعداوۃ اے جاہر بہا - وتبدی اے
اقام بالبادیۃ - وتبادی اے تشبہ باہل البادیۃ -
بدی نام وادی - یقال ابدیت فی منطقک اے
اعدیت ومنہ قولہم السلطان ذو عداوات و
ذو بدوات بفتحتین فیہما - وبدیت بمعنی بدأت -
وبادی بدو بدی اسم للداہیۃ وہما اسمان جعلا
واحدا مثل معدی کرب -
بذو - بذار - بالمد بیہودہ گفتن (ع بفتحہما) واصلہ
بذارۃ فحذفت الہاء لان مصادر المضموم انما ہی
بالہاء مثل خطب خطابۃ وصلب صلابۃ - وہو
بذی اللسان والمرأۃ بذیۃ - ومنہ بذیت وأبذیت
وبذوت علی القوم - بذو نام اسپے -
برو - بری - خاک بریۃ آفریدگان واصلہ الہمز
برایا بریات ج - قال الفراء ان اخذت البریۃ
من البری وہو التراب فہی غیر مہموزۃ تقول منہ
براہ اللہ یبرؤہ برءا ای خلقہ - مباراۃ برابری
کردن ومعارضہ کردن وہما یتباریان - ابتراء
پیش آمدن وتبریت لمعروفہ ای تعرضت لہ -
برایۃ بالضم تراشہ بزار کندک ویقال للبعیر اذا کان
باقیا علی السیر انہ لذو بُرایۃ وہو الشحم واللحم - مبراۃ
بالکسر رندہ بزی تراشیدن قلم - ومانزہ ولاغر کردن
شتر (ع ف اک ۲) برۃ ض اف ۲ حلقہ بینی شتر از مس

ف - بجای کلمۂ فوق الہمزۃ در بعض نسخ الہمزۃ فوق الواو وہو تحریف -

دموسے وہر حلقہ کہ باشد چون دستیانہ وخلخال وگوشوارہ واصلها بردة بالضم لانها جمعت علی بُرَیّ مثل عُرُوة وعُرًی بُرات بُرُون ج - وابریت الناقة ای جعلت فی انفها برة فهی ناقة مُبراة بزو - یقال بزا - علیه یبزو ای تطاول - بازی باز بزاة بالضم ج - بزوان بفتحتین برجستن - وبالتسکین نام مردے واَحدثت منه بَزْوًا وکذا ای عدله ونحوه - بزی بالقصر بروں آمدگی سینه ودر آمدگی پشت (ع ک اف ۲) رجل ابزی وامراة بزواء - وابزی الرجل اذا رفع عجزه وتبازی تشکله - وابزی فلان بفلان اذا غلبه وقهره - وهو مُبزٍ بهذا الامر قوی علیه ضابط له -

بطی - باطیة - باتیلہ سریانی -

بظو - بظا لحمه یبظو - ای اکثر یعنی آگندہ گوشت شد ویقال لحمه حظا بظا -

بعو - بَعْو - گناہ وخطا (ع ف اض ۲ وبفتحها) -

بغا - بَغی - ستم وفزونی کردن (ع ف اک ۲) وسخت باریدن باران یقال بغت السماء وآماس وستیم کردن ریش وبَغی الوادی ای جاوز حده ویقال براجرحه علی بَغی وهوان یبرأ وفیه شئ من نَغَلٍ یعنی چیرے از پوست رفتگی بَغیة بالضم والکسر حاجت قال الاصمعی البغیة بالکسر الحال التی تبغیها وبالضم الحاجة نفسها - وبغی ضالته ای طلب - بغار بالضم والمد بغایة حسته بغار بالکسر والمد زنا وفاحشه کردن قوله تعالے ولا تکرهوا

فتیاتکم علی البغاء - فهی بغیّ وهن بغایا قوله تعالے وما کانت امک بغیا - وهی تبا غی اسے تزانی - ویقال للامة ایضا بغی ولا یراد به الشتم - والبغایا ایضا الطلائع التی تکون قبل ورود الجیش - بَغی ایضا خرامیدن وخوش منشی اسپ (ع ف اک ۲) ولا یقال فرس بالغ وجستن یقال بغیت الشئ من مبغاته - وبغیتک الشئ طلبته لک وبغی لک ان تفعل کذا من افعال المطاوعة - یقال بغیته فابتغی کما تقول کسرته فانکسر البغاء برطلب داشتن ویاری دادن درطلب وبغیت الشئ وابتغیته وتبغیته ای طلبته - وتباغوا ای بغی بعضهم علی البعض -

بقی - بقاء - زیستن وزندگانی ومانده چیزے درجهان (ع ک اف ۲) بقیة مانده یقال بقی الشئ بقاء وبقی من الشئ بقیة - باقیة توضع موضع المصدر قوله تعالے افهل تری لهم من باقیة اسے بقاء - البقاء باقی گذاشتن یقال ابقاه الله - وابقیت علیک اذا رعیت علیه ورحمته والاسم البقیا بالضم والقصر بقوی کذلک - وبقیة ای نظرت الیه وترقبته (ع ف اک ۲) وفی الحدیث بقیناه رسول الله علیه وآله السلام ای انتظرناه - وبقیة وتبقیة والبقیة کله بمعنی - واستبقیت من الشئ ای ترکت بعضه - واستبقاه ای استحیاه من الحیاء - وطی یقول بَقِیت وبقی بالفتح مکان بقی وبقیت وکذلک اخواتها من المعتل -

بکی - بکاء - بالضم والمد گریه بآواز وبالقصر آب چشم

بازیدن (ع ف اک ۲) ویقال بکیته وبکیت علیه وبکیت بالتشدید کذلک - ابکار گریانیدن باکیت باهم گریستم ابکیته واستبکیته بمعنی - تباکی گریه دروغ نمودن بکی بالفتح بسیار گریه کننده. بکی علی فعول بالضم گریندگان مثل جالس وجلوس قلبت الیاء بآ انجا در تنها -

بلو - ناقة بلوسفیر وبلی سفر - بالکسر فهما سفر آزموده وکهن گشته دروی آبلاوج - بلوة بالکسر بلوے بلیته بلاء آزمایش وسختی بلایاج - بلیته ایضاً ناقة که بر سر گور خداوندش می بستند یا حفره می کنند ودروے می انداختند تا بمیرد در جاهلیت ومنه یقال ابلیت وبلیت - بلی علی فعیل جمیلة از قضاعة منسوب بوے بلو بلاء آزمودن (ع ف اض ۲) ابلاء ابتلاء تبالی کذلک - سیالاة باک داشتن یقال لا ابالیه ولا ابالی منه اے لا اکترث له یعنی التفات نمی کنم وباک نمیدارم ویقال لم ابل حذفوا الالف لالتقاء الساکنین مع حذف الیاء اولا تخفیفا کقولهم لا ادر من لا ادری - وکذلک یفعلون فی المصدر فیقولون ما ابالیه بالة والاصل بالیة - بلی بالکسر کهنگی (ع ک اف ۲) بلی الثوب یبلی بلی فان فتحت الباء مددتها - ابلاء ایضاً متعد منه یقال للمجد أبل ویخلف الله یعنی نو پوشنده را گویند کهنه کن خدای خلف دهد ویقال ابلیت فلانا یمینا ای اعطیته اذا طیبت نفسه بها - وابلیته معروفا ای اعطیته - ویقال نزلت بلاء علی الکفار مثال قطام بلی آری وهو حرف نقیض لا وهی جواب للتحقیق بمعنی نعم الا ان بلی یجاب بها بعد النفی فی السؤال ونعم یجاب بها بعد الاثبات قال سیبویه وهما حرفان -

بنا - بنا - بالکسر والمد برآوردن خانه یقال بنی بیتا وزن خواستن وزفاف کردن (ع ف اک ۲) یقال بنی علی اهله والعامة تقول بنی باهله وهو خطاء وکان الاصل فیه ان الداخل باهله کان یضرب علیها قبة لیلة دخوله بها فقیل لکل داخل باهله بان وبنی قصورا شد للکثرة وبنی واتبنی دارا بمعنی - بنیان بالضم دیوار گرد برآورده وقوس بانیة بنت علی وترها اذا لصقت به حتی یکاد ینقطع بنیته علی فعیلة کعبه یقال لا ورب هذه البنیة ما کان کذا وکذا - بنی بالقصر والضم والکسر بنیة کذلک نهاد وآفرینش چیزے یقال فلان صحیح البنیة ای الفطرة بناة بالکسر جامه دان - ونطع وابنیة فلانا ای جعلته مبنی بناء - وفی المثل المعزی تبنی ولا تبنی ای لا تجعل منها الابنیة لان ابنیة العرب طراف واخبیة فالطراف من ادم والاخباء من صوف او وبر ولا یکون من شعر - این لبسر واصله بنو بفتحتین والذاهب منه الواو کما ذهب من اب واخ لانک تقول فی المؤنث بنت واخت وجمعه ابناء مثل جمل واجمال ولا تلحق هذه الهاء مؤنثا الا ومذکره محذوف الواو ویدلک علی ذلک اخوات وهنوات تمیمن رَدُّوه ذنه فعل بفتحتین ولا یجوز ان یکون

وزنہ فعل او فعل بالکسر و الضم اللذین جمعہما افعال مثل جنع و قفل لانک تقول فی جمعہ نبون بفتح الباء ولا یجوز ان یکون بوزن فعل بسکون العین لان جمع ہذا البناء علی افعُل نحو کلب و اکلب و فعول مثل فلس و فلوس - و حکی الفراء عن العرب من ابناوات الشعب و ہم حی من بنی کلب و یقال ابن بیّن البنوۃ بمعنی پسرے و تصغیرہ بنی قال الفراء یا بُنَیَّ بالفتح و الکسر لغتان فیہ مثل یا ابت - و تصغیر ابناء اُبینا و اُبیئون - و النسبۃ الی ابن بَنَوِی و بعضہم یقول ابنی و اما قولہم ابنا دی فہو منسوب الی ابناء سعد للحی او القبیلۃ کما ابنی للبلد و کذلک اذا نسبت الی بنت و الی بنات و الی بُنَیّات الطریق قلت بنوی لان الف الوصل عوض من الواو فاذا حذفتہا فلا بد من ردہا و یقال بنتی - و یقال رایت بناتک بفتح التاء و یجر و ینہ مجری التاء الاصلیۃ - و بنیات الطریق راہ ہاے خرد کہ از راہ بزرگ جدا شود بنات لعبت آنکہ دختران با وے بازی کنند و فی الحدیث عن عائشۃ رضی اللہ عنہا کنت العب مع الجواری بالبنات - بنت الارض و ابن الارض نوعے از تروہا و ہذہ ابنت فلان و بنت فلان بتاء ثابتۃ فی الوقف و الوصل و الجمع بنات لاغیر - انتم پسر بزیادۃ المیم و ہو معرب من مکانین یقال ہذا انتم و رایت انتما و مررت بانتم تتبع النون المیم فی الاعراب کما تتبع الراء الہمزۃ فی امرء و الالف مکسورۃ علی کل حال -

و تبنیتہ اے اتخذتہ ابنا -

بو و - بَو - پوست شتر بچہ کہ آگندہ بوند بَوّا لاثانی خاکستر بوباۃ بیابان مثل مواۃ و موضعے -

بہو - بہار - خوبی یقال منہ بہی الرجل و بہو (ع بضمہا و ک اف ۲) فہو بہی بمعنی ناقہ کہ با دوشندہ انس گرفتہ و آمیختہ باشد فہی من باب الہمزۃ - و بہی البیت ایضاً اے تخرق و عُطّل و ابہاہ غیرہ و ابہیت الانار فرغتہ - و بیتٌ ماہ اے خال لاشئی فیہ - بہو خانۂ درپیش سرائے جداگانہ مباہاۃ مفاخرت و تباہوا تفاخروا - و فی الحدیث انہ علیہ السلام سمع رجلا حین فتحت مکۃ یقول ابہوا الخیل ای عطلوہا من الغزو فقد وضعت الحرب اوزارہا فقال علیہ السلام لا تزالون تقاتلون الکفار حتی یقال بقیتکم الدجال -

بی - الباء - فی حرف من حروف المعجم فالمکتوبۃ منہا حرف جر وہی الالصاق الفعل بالمفعول بہ یقال مررت بزید و للاستعانۃ تقول کتبت بالقلم و تجی زائدۃ کقولہ تعالی وکفی باللہ شہیدا و حسبک بزید و ہی الاصل فی حروف القسم تشتمل علی المظہر و المضمر تقول باللہ لافعلن کذا و بہ لافعلن - و قولہم حیاک اللہ و بیاک معنی حیاک لمکانک و بیاک اعتمدک بالتحیۃ عند الاصمعی و جاربک عند ابن الاعرابی و بَوّاک منزلا عند خلف الاحمر ترکت ہمزتہا و حولت واوہا یاء لازدواج حیاک و ہذا احسن و اوفق - و فی الحدیث ان آدم علیہ السلام لما قتل ابنہ

لکث مائة سنة لایضحک فهم قیل له حیاک الله وبیاک فقال وابیاک قال اضحکک وقیل له ابتاع قال ابو عبیدة لیس یابتاع لان الابتاع لایکاد یکون بالواو وهذا بالواو - وقولهم ما ادری أیّ هی بن بی هواتی الناس هو - وهیتان بن بیتان اذا لم یعرف هو ولا ابوه -

بتا بالمکان - اقامت کرد (عع ف اض ۲) بتار کقبار زمین نرم یا نام موضع -

بثة - خاکستر بثی کالی ج بثی کعلی مرد بسیار مح کنندهٔ مردمان و مرد بسیار حشمت دارندهٔ بث بسیار خوی آورد (عع ف اض ۲) -

ابحار - بریده شدن ومنه قد ابحث علی دابتی

بسیان - بالضم کوهی است -

بشا - خوی او نیک شد (عع ف اض ۲) -

بصا - بر قرضدار خود سختی کرد (عع ف اض ۲) والبصا بالکسر استقصاء الخصاء خصاه الله وبصاه ولصاه بمعنی خصی گرداند اورا خدای داریج برد ویقال خصی بصی ومانی الرماد بصوة ای شیء ولا جمرة وبصوة نام موضع -

بضی - کزنی وهدی وهی است بلاد بجیلة یا نام وادیی است -

فصل التاء

تغی - تغت الجاریة تغیا سرت صکها فغالبها والانسان هلک -

تلو - تلو الشیء - بالکسر پس وچیزی وتلو الناقة بچهٔ او تلوهٔ من الغنم التی تنتج قبل الصفریة - تلاء بالفتح والمد عهد وزنهار تلیة باقی ماندهٔ وام تلاوة بالضم کذلک یقال تلیت لی من حقی تلیة وتلاوة ای بقیت بقیة - تلاوة بالکسر خواندن قرآن (عع ف اض ۲) تلو بفتحتین دربی رفتن (عع ف اض ۲) یقال مازلت اتلوه حتی اتلیته ای تقدمته وصار خلفی ویقال ایضاً تلوته اے خزلته وترکته - تالی اسب چهارم رهان متالی الذی یراسل المغنی بصوت رفیع - واتلت الناقة اذا تلاها ولدها - ومنه الدعاء علی الانسان لا دریت ولا اتلیت دعاء علیه بان لا تتلی ابله اے لا تکون لها اولاد - ومنه المتلیات وهی النوق التی تلیها اتلاوها ای اولادها واتلیت حقی عنده اذا ابقیت منه بقیة واتلاه الله اطفالا ای ابقاه اولاداً - واتلیته اے سبقته - واتلیته ای اعطیته ایاها - تلی الرجل بالتشدید اذا کان آخر رمق - وتلیت حقی حتی استوفیته اے تثبتت وجارت الخیل تتالیا اے متتابعا -

تو و - تُو - تنها وطاق وفی الحدیث الطواف تُوًّا والاستجمار تِرًا - ووجّه فلان من خیله بالف توای بالف واحد - وجاء الرجل توا اذا جاء وحده تَوِیَ بالقصر هلاک (عع ک اف ۲) واتواه غیره وهذا مال تو علی فعل -

تلی - پشی گرفت (عع بفتحها) -

تبا - جنگید ومخنیت کرد (عع ف اض ۲) -

تتوا القلنسوة ذوّابتا ہا۔ یعنی ہر دو گیسوی کلاہ۔
تثنی۔ کبطی پست مقل و پوست خرما تثاة مثلہ۔
تاحی۔ باغبان۔
ترّی۔ درنگ کرد (ع ف اک ۱) اترّی مہلت کار ہا پے در پے نمود۔
تاثاہ۔ رنجانید و سبک گردانید اورا۔
تطا۔ ستم کرد (ع ف اض ۲)۔
تعا۔ دوید (ع بفتحہا)۔
التفۃ۔ مذکور فی ت ف ف۔
تناوۃ۔ بالکسر ترک مذاکرہ گفتن و از سبق گفتن رسیدن تنایۃ مثلہ۔
تہا۔ غافل شد (ع ف اض ۲) تہوار بالکسر پارۂ از شب یقال مضی تہوار من اللیل تہیۃ کسمیۃ بنت الجون روت۔

فصل الثاء

ثای۔ ثائی۔ باز شدن ورز (ع بفتحہا) یقال ثای الخرز و اثایتہ انا اذا خرمتہ۔ و اثایت فی القوم جرحت فیہم۔
ثبی۔ تثبیتہ۔ دائم بودن بر چیزے و ثبا گفتن بر مرد در زندگی ثبۃ بالتخفیف جماعت و گروہ و اصلہا ثبی ثبات ثیون ج اثبیۃ مثلہ اثابی ج کذلک و میانۂ حوض فالہا عوض من الواو لان جملہ ثوب۔
ثدی۔ ثدیٰ۔ پستان یذکر و یؤنث و ہی للرجل و المرأۃ ایضاً و الجمع اثد و ثدی علی فعول و ثدی بکسرتین لاتباع الکسرۃ۔ امرأۃ ثدیا بزرگ پستان

ولا یقال رجل اثدی۔ ثدار بالضم و المد شال سکار گیاہے ذو الثدیۃ لقب مردے شندوۃ بالنون فعلوۃ بن پستان فاذا ضممت ہمزت۔
ثرا۔ ثریٰ۔ خاک نمناک ارض ثریا زمین نمناک و یقال التقی الثریان و ذلک ان یجی المطر فیرسخ فی الارض حتی یلتقی ہو و ندی الارض قال الاصمعی یقول العرب شہر ثریٰ و شہر ثریٰ و شہر مرعیٰ ای یمطر اولا ثم یطلع النبات فتراہ ثم یطول فترعاہ
ثراء۔ بسیاری مال و توانگری (ع ک اف ۲) مال ثری علی فعیل بسیار مال رجل ثروان و امرأۃ ثروی بسیار مال و تصغیرہا ثریا و ہی ایضاً نام زنے۔ و پروین ثروۃ بسیاری عدد یقال انہ لذو ثروۃ و ذو ثراء یراد بہ لذو عدد و کثرۃ مال۔ و یقال ہذا ثراۃ للمال ای کثرۃ۔ ثریت بک ای کثرت بک۔ و ثریت بفلان فانا اثریہ ای غنی بہ۔ و ثری بہ یثریٰ اذا سر و فرح۔ و ثرا المال یثرو و ثرا القوم اذا کثروا۔ و ثراہم اللہ القوم کثرہم۔ ثرونا القوم اذا کنا اکثر منہم۔ و اثری اذا کثرت اموالہ۔ و اثرت الارض ای کثر ثراہا۔ و اثریٰ المطر بل الثریٰ۔ و فی المثل ما بینی و بینک مثیر ای انہ لم ینقطع و لم یبس الثریٰ بینی و بینک کما قال علیہ السلام بلوا ارحامکم و لو بالسلام۔ تثریۃ آب زدن و پست در آشوردن آب ابو ثروان نام آبے
ثغو۔ ثغار۔ بالضم و المد بانگ گوسفند و بزو گاؤ و جز آن ثاغیۃ گوسپند و قد ثغت ثغو ثغارا ای صاحت

ویقال مالہ ثاغیۃ ولا راغیۃ وہما الشاۃ والبعیر وما بالدار ثاغ ولا راغ ای احد۔

ثفو۔ اُثفیۃ۔ بالضم والتشدید علی افعولۃ ویکپایہ را ثانی ج۔ وبالتخفیف ایضاً۔ ویقال بقیت من بنی فلان اثفیۃ خشناء یعنی عدد بسیار درشت ماندہ است ویقال ہو ثالثۃ الاثافی فیمن لا یصیح الفتنۃ الا بہ یعنی سرفتنہ و بدی اوست شعاۃ زنی کہ دو بناج دارد۔ وداغ سہ گوشۂ ستور مثفیۃ زنے کہ اورا سہ شوے مردہ باشد مثف مردے چنین تثفیۃ برسہ پایہ نہادن دیگ را اثفار سہ پایہ ساختن دیگ را قال الراجز (ع) وصالیات کلما یُوثفین + ارادُ یثفین فاخرجہ علی الاصل۔

ثنی۔ ثنایۃ۔ بالکسر رسن از موے وپشم برشاندہ شتر بالمد شکال شتر دوتا برتافتہ۔ وہر تاہی از رسن ثنی بالکسر یکتاہ از تاہا۔ ولور دنامہ۔ وکشت وادی وکوہ اثناء ج۔ ولا یقال ثلث ولا فوق ذلک وناقہ وزنے کہ بار دوم بزاید۔ وبچۂ دوم ثنی بالکسر والقصر کار دوبارہ وفی الحدیث لا ثنی فی الصدقۃ اے لا تؤخذ فی السنۃ مرتین۔ ثُنیا بالضم وثنوی بالفتح اسم من الاستثناء۔ ویقال جاؤا ثُنیٰ ای اثنین وثناء بالضم کذلک وہما غیر مصروفین کما قلناہ فی ثلاث من باب الثاء۔ ثنی الایادی بخش ہا زیادت آمدہ از جز در قمار وقیل بخش دوبارہ گرفتن وفی الحدیث من شراط الساعۃ ان تُوضع الاخیار وترفع الاشرار وان تقرأ

الثناۃ علی رؤس الناس یقال ہی التی تسمی بالفارسیۃ دومیتی وہو الغناء ویقال ایضاً ترانہ وابو عبید یذہب فی تاویلہ الی غیر ہذا۔ ثنی دوتاہ کردن (ع بفتحہما) ودرشکستن لبہاے دہن وآستین وباز گردانیدن یقال جاء ثانیا من عنانہ وباز داشتن از حاجت یقال ثنیتہ ای صرفتہ عن حاجتہ ودوم شدن دیگر را تثنیۃ دو کردن۔ وبدو نسبت کردن ودوم گردانیدن ثنیان بالضم الدے یکون دون السید فی المرتبۃ ثنیۃ بالکسر ج۔ ثنی بالضم والکسر مثل ثنیان۔ وفلان ثنیۃ اہل بیتہ اے ارذلہم۔ ثنیۃ دو دندان پیش ثنایا ج۔ وپشتہ ومنہ قولہم فلان طلاع الثنایا اذا کان سامیا لمعالی الامور کما یقال طلاع انجُد۔ ثنی علی فعیل دندان پیش افگندہ ویکون ذلک فی الظلف والحافر فی السنۃ الثالثۃ وفی الخف فی السنۃ السادسۃ ثنیان وثنیاء ج۔ ثنیۃ مؤنث ثنیات ج۔ اثنان دو مرد اثنتان دو زن ثنتان مثلہ بحذف الالف۔ یوم الاثنین روز دوشنبہ وہو لا یثنی ولا یجمع لانہ ثنی وان اجبت ان تجمعہ کانہ لفظ بنی للواحد قلت اثانین۔ وقولہم ہذا ثانی اثنین ای ہو احد الاثنین وکذلک ثالث ثلثۃ یضاف الی العشرۃ ولا بنون۔ والعدد منصوب ما بین احد عشر الی تسعۃ عشر فی الرفع والنصب والخفض الا اثنی عشر فانک تعربہ وتقول للمؤنث اثنتان وان شئت ثنتان

لان الالف انما اجتلبت لسکون الثاء فلما تحرکت سقطت - واما قول الشاعر (شعر) کان خصیبه من التدلدل + ظرف عجوز فیه ثنتا حنظل + اراد ان یقول فیه حنظلتان فاخرج الاثنین مخرج سائر الاعداد للضرورة واضافه الی ما بعده واراد ثنتان من حنظل کما یقال ثلثة دراهم واربعة دراهم وکان حقه فی الاصل ان یقال اثنا دراهم واثنتا نسوة الا انهم اقتصروا بقولهم درهمان وامرأتان عن اضافتهما الی ما بعدهما لوسمی رجل باثنین او باثنی عشر قلت فی النسبة الیه ثنوی کما یقال فی ابن نبوی واثنیّ کما یقال ابنی - انثناء دوتاه شدن وبازگشتن یقال اثنی واثنونی علی افعوعل - اثناء ستایش گفتن یقال اثنی علیه خیرا والاسم الثناء - واثنی ای القی تثنیة وتثنی فی مشیته ای انحنی - مثانی من القرآن ما کان اقل من المائتین وتسمی سورة فاتحة الکتاب ما کان اقل من المائتین وتسمی ایضا جمیع القرآن مثانی لاقتران آیة الرحمة آیة العذاب -

ثوی - ثواء - بالفتح والمد ثُوِیّ بالضم بودن بجائے (عع ف اک ۲) یقال ثویت البصرة وثویت بها واثویت بها لغة فی ثویت بها - واثویت غیری ایضا لازم ومتعد تثویة مقیم کردن کسے را بجائے ثوی علی فعیل مهمان ابو مثوی میزبان ام مثوی زن میزبان ثویة آغل گوسپند ثایة بالفتح کدالک وسنگ توده که در صحرا باشد بجهت نشان ثویة نام جائے

ثنی - کشتهای وکنجدی پوستهاے خرما یا خرماے بلا به وردی یا ریزهٔ کاه وهر چیز زیره که بدان غراره پاکنند -

ثجو - خموشیدن (عع ف اض ۲) آنجا رغیره خاموشانید آنرا وانجی متاعه کالاے خودرا پراگنده وته وبالا ساخت -

ثدوار - نام موضعے -

ثطا - خطا کرد (عع ف اض ۲) ثطا سلحه رنج زد ثطاه دابه است خرد ثطی بالفتح سخت گول شدن (عع ف اک ۲) ثط لغت منه وبالضم تنده وانتطاء سست وفرو هشته شدن -

ثعو - بالفتح نوعے از خرما یا خرماے بزرگ وملان من البسر لغة فی المعو -

ثاعی - دشنام دهنده وکسے را به بدی نسبت کننده

ثغیة - گرسنگی وخالی شدن قبیله -

ثغوة - بالضم سکوره ثغوات ج -

ثها - گول گردید (عع ف اض ۲) شاه با هم گفتگو کردن یقال ثاها -

ثیة - بالکسر آغل گوسفندان -

فصل الجیم

جائی - جائی - گزیدن (عع بلغتهما) یقال جاءه علیه ای عضه - جودة بالضم رنگے از رنگهای اسپ وآن سرخی است که بسیاهی زند فرس اجاءی نعت منه جاور مؤنث وقد جئی الفرس - کتیبة جاوار هی التی یعلوها السواد لکثرة الدروع -

وقولهم احمق لایجائی مرغه اے لایحبس لعابه آنکه آب دهان نتواند بازداشت وسقار لایجائی شیأ ای لایمسک - جُبادة بالکسر غلاف دیگ جُبارج - ویقال جیار وجوار واحد ولیس بجمع وفی حدیث علی رضی الله تعالیٰ عنه لان اُطلی بجوار قدیر احبّ الی من ان اُطلی بالزعفران - جبا - جبا - بالفتح والقصر خاک گرد اگرد چاه امرأة جُبائی زن درد ایستان جبا بالکسر والقصر آب گرد آورده بجهت شتر وکذلک الجبوة والجباة وجبیت الماء فی الحوض وجبوته ای جمعته - جابیة حوض وجای گرد آمدن آب جوابی ج - ومنه قوله تعالیٰ وجفانٍ کالجواب وشهرے بشام جَبایة گرد کردن خراج جبادة کذلک جبیت الخراج وجبوته بمعنیً واصله الهمز لکن لایهمز (ع ف ا ک) اجیار فروختن کشت نارسیده وفی الحدیث من جبیٰ فقد اربیٰ واصله الهمز - تجبیة بشت خم کرده ایستادن وفی حدیث ابن مسعود فی ذکر القیامة حین ینفخ فی الصور قال فیقومون فیجبُّون تجبیة رجل واحد قیاما لرب العالمین - قال ابو عبید التجبیة هی ان یکون واضعا یدیه علی رکبتیه قائما او یکون منکبا علی وجهه بارگاه وهو السجود واجتباه واصطفاه -

جثو - جثوة - بالحرکات الثلث سنگ توده وجثی الحرم بالضم والکسر ما اجتمع فیه من حجارة الحجاج جثو جثی بضمتین وکسرتین بزانو نشستن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) واجتباه غیره - وقوم جُثی - ومنه قوله تعالیٰ ونذر الظالمین فیها جثیا بالضم والکسر وجاثیت رکبتی الی رکبته زانو بزانو نشستم وتجاثوا علی الرکب - سورة الجاثیة نام سورتی از قرآن -

جحو - اجتحاه قلب اجتاحه - ای استأصله والهلکة جحوان بالفتح نام مردے جحی بالضم لقب مردے قال الاخفش هو لاینصرف لانه مثل عمر -

جحو - تجحیة - سیل کردن ومنه قول حذیفة کالکوز مجحیاً لانه اذا مال انصب ما فیه وپشت خم کردن پیر وفی الحدیث انه جحیٰ فی سجوده ای قوّی ومد ضبعیه وتجافی عن الارض -

جدی - جدیة - قوم زین ورجل وهما حدیثان جَدی جدیات بالتحریک جماعت وجدیة علی فعیلة مثله جدایاج - وهی ایضاً خون خشک برپوست چفسیده جَدی بزغاله اَجدی وجدارج - ونام برجے وستارهٔ نزدیک قطب که قبله را بوے توان شناخت ویقال انه جُدَی علی التصغیر جدا بالفتح والقصر عطا جدوی مثله - ومطرٌ جُدًا ای عام ویقال اللهم اسقنا غیثا غدقا وجدا طبقا یقال وجدا الدهر اے وجدا الدهر اے بدالدهر اے ابدا - وفلان قلیل الجدار بالمدای قلیل الخیر جدایة بالفتح والکسر اهو برده وجدوته واجتدته واستجدیته اے طلبت جدواه کله بمعنی - جادٍ خواهنده اجدار عطا دادن ولعطار سیدن وایجادی هذا عنک ای ما یغنیک -

ف ۱ ذی الحرم بالضم والکسر ما اجتمع فیه من حجارة الحجاج ۲ ذی الحجة بالضم والکسر ما اجتمع فیه من حجارة الحجاج ۳ ذی الحجة بالضم والکسر ما اجتمع فیه من حجارة الحجاج ق -

جذو - جذوۃ - بالثلث حذرک آتش جُذی بالضم والکسر ج جذار مثلہ قال المجاہد فی قولہ تعالے او جذوۃ من النار ای قطعۃ من الجمر وہی لغۃ جمیع العرب وقال ابو عبیدۃ الجذوۃ مثل الجذمۃ وہی القطعۃ الغلیظۃ من الخشب کان فی طرفہا نار او لم تکن - جاذی برسر پائے نشیننده و برسر انگشتان ایستاده وقال ابن الاعرابی الجاذی علی قدمیہ والجاثی علی رکبتیہ جذار بالکسر والمد ج مثل نائم و نیام - وقال ابو عمرو جذا وجثا لغتان بمعنی - واجذی و جذا بمعنی اذا ثبت قائما وفی الحدیث مثل الازرۃ المجذیۃ علی الارض ای الثابتۃ وکل من ثبت علی شئی فقد جذا علیہ جذوا (عع ف اض ۲) والتجاذی فی اشالۃ الحجر مثل التجاثی رجل جاذ ای قصیر الباع وامرأۃ جاذیۃ - مُجذوذی الذی یلازم الرحل والمنزل ولا یفارقہ - قال الکسائی فصیل مُجذ اذا حمل فی سنامہ شحما -

جرو - جری - جَریان - جریۃ - رفتن آب (عع ف اک ۲) اجراء راندن ویقال ما اشد جریۃ ہذا الماء بالکسر - وقولہ تعالے بسم اللہ مجریہا و مرسٰہا ہما مصدران من اجریت السفینۃ وارسیت و بالفتح فیہما من جرت السفینۃ درست - جراۃ بالکسر طیفۂ وان جرو بالثلث بچۂ سباع چون سگ و گرگ خرس وجزآن والجمع اجرو اصلہا اَجْرُو علی افعل اجراء بالکسر اُجریۃ جمع الجمع وخیار خرد و نورسیدہ رو الخطل والریان مثلہ - وفی الحدیث اُتی النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بأجیر رُغب - بنو جُرُوۃ بطنے از عرب وکان ربیعۃ بن عبد العزیٰ بن عبد شمس بن عبد مناف یقال لہ جرو البطحاء - والقی جروتہ اذا صبر علی الامر - وضرب علیہ جروتہ ای وطّن علیہ نفسہ - وکلبۃ مُجرو مجریۃ ای معہا جراؤہا - جاریۃ بینۃ الجراء بالفتح والکسر والجرایۃ بالفتح والجرائیۃ دختر خرد جاریۃ ایضاً آفتاب وکشتی جواری ج - مجاراۃ جراء باہم رفتن وجاراہ فی الحدیث وتجاروا فیہ - جَرِی وکیل ورسول والجمع اجریاء - جراۃ بالفتح والکسر وکیلے تجریۃ استجراء وکیل گرفتن وفی الحدیث قولوا بقولکم ولا یستجرینکم الشیطان اے لا یتخذنکم وکلاء - وسمی الوکیل جریا لانہ یجری مجری موکلہ - یقال فعلت کذلک من جرّاک ومن جرائک ای من اجلک ویخففان ایضاً جَرِیۃ بکسر تین وتشدید ین ہی الحوصلۃ - اِجریا بالکسر والقصر مشدد روش وعادت -

جزی - جزاء - بالفتح پاداش جزیۃ وجازیۃ بمعنی - ویقال جازیۃ فجزیۃ اے غلبۃ - وجزی عنی ہذا الامر ای قضی ومنہ قولہ تعالے لا تجزی نفس عن نفس شیئاً - ویقال جزت عنک شاۃ و بنو تمیم یقولون اجزأت عنک شاۃ بالہمز - وتجازیت دینی علی فلان اے تقاضیتہ - متجازی متقاضی وہذا رجل جازِیک من رجل ای حسبک - جزیۃ بالکسر مایؤخذ من اہل الذمۃ جزی ج -

جفر - جفار - بالمد بدی - وستم (عع ف اض ۲)

یقال جفوته فهو مجفوّ ولا تقل جفیت - وفلان
ظاهر الجفوة بالکسر ای ظاهر الجفاء - جفا السرج
واجفیته انا عن ظهر الفرس ای رفعته عنه - وجافاه
عنی فتجافی - تجافی جنبه عن الفراش ای بنا -
واستجفاه ای عده جافیا - واجفیت الماشیة فهی
مجفاة اذا اتعبتها ولم تدعها تاکل -
جلا - جلی - آشکار نقیض خفی جلیّة خبر یقین
جالیة از خان و مان رفتگان جالة کذلک - یقال
استعمل فلان علی الجالیة ای علی جزیة اهل الذمة
جلاء بالفتح والمد امر جلی ومنه جلای الامر ای
وضح واقرار کردن - واز خان و مان رفتن و
بیرون کردن لازم ومتعد (ع ف اض ۲) یقال
جلوا عن اوطانهم وجلوتهم وکذلک جلوا عن البلد
واجلیتهم - اجلوا عن القتیل لاغیر ای انفرجوا -
وجلوت انا اذا صحت وکشفت - جلا نام مردے
سمی بالماضی - وجلوت بصری بالکحل - وجلوت
همی عنی ای اذهبته - وجلوت السیف جلاء بالکسر
صقلته - وجلوت العروس جلاء وجلوة بالکسر
فیهما واجتلیتها اذا نظرت الیها مجلوّة - وجلاها
زوجها وصیفا ای اعطاها - ویقال ما جلوتها
بالکسر فیقال کذا وکذا - وما جلاء فلان ای بای
شئی یخاطب من الاسماء والالقاب فیعظم به -
جلاء بالکسر والمد ایضا سرمه - جلا بالفتح والقصر
برهنه شدن پیش سر از موی مثل جلیّة (ع ک
ف ۲) رجل اجلی لغت منه جلواء مؤنث - مجالی
پیشهای سر موی زده مجلی واحد بها واشتقاقه
من الجلاء وهو ابتداء الصلع - واجتلیت العمامة
عن رأسی اذا رفعتها مع طیها عن جبینک - سماء
جلواء مصحیة مثل جهواء - جلی مصغر البطنی از عرب
تجلیة روشن کردن - وچشم انداختن یقال منه
جلی ببصره - وهو یجلی عن نفسه ای یعبر عن ضمیره
مجلی است اول رهان انجلی انکشف - تجلی تکشف
ویقال جالیته بالامر وجالحته اذا جاهرت به -
وتجالینا ای انکشف حال کل منا لصاحبه - جلوی نام
جمی - جماء - جماءة - بالفتح والمد فیهما شخص هر چیز
جنی - جنی - بالفتح میوه چیدن (ع ف اک ۲) اجتنیا
کذلک - جنی مقصورة میوه چیده یقال اتانا بجناة
طیبة - ثمر جنی خرمای تازه چیده جنایة گناه کردن
وتجنی گناه بستن بر کسے یقال جنی علیه وتجنی علیه
ایضا - وفی المثل اجنأوها ابناؤها ای الذی جنوا
علی هذه الدار بالهدم هم الذین بنوها قال الجوهری
حکاه ابو عبیدة وانا اظن ان اصل المثل جنانها
بنانها لان فاعلا لا یجمع علی افعال وانما الاشهار
والاصحاب فانما هما جمع شهید وصحت الالان یکون
هذا من النوادر لانه یجیء فی الامثال ما لا یجیء فی غیرها
واجنی الشجر ادرک ثمره - واجنت الارض - کثر جناها
وهو الکلأ والکمأة ونحو ذلک -
جوو - جوّة - بالضم در پی مشک ومغاکه ونوعی
از لونها وقطعه من الارض فیها غلظ - تجویة در پے
کردن مشک را وجزآن جوار بالکسر واوی فراخ

وموضع و غلاف دیگ جیار مثله - جومیان آسمان وزمین - وکشادگی وادی - ونام شهرے - جوی سوزش اندوه - واندوه عشق (ع ک اف ۲) یقال جوی فهو جوٍ و آب بوگرفته وگنده یقال ماء جوٍ - و جویت نفسی اذا لم یوافقک البلد - و اجویت البلد اذا کرهت المقام فیه وان کنت فی نعمة -

جهی - جهی البیت له ای خرب فهو جاه - خبار مجهٍ لا شر علیه - است جهوی کون برهنه ومن کلامهم عن الکنس البهائم قالوا یا عنز جاء القر قالت یا دیلا ذنبک الوی واست جهوی - بیت اجهی لا سقف له - سمار جهوار ای سمیعة - اجهار کشاده شدن هوا و بهوائے کشاده رسیدن یقال اجهت لنا السماء ای انقشع عنها الغیم واجهینا -

جیو - جیار - بالکسر غلاف دیگ وهی الجیاوة - جیة بیشه و بیخفف آب ایستاده جی نام شهرے از سپاهان ومعرب وی اصفهان -

جذیة عنه - باز داشتم اورا (ع ف اک ۲) اجذیة مثله جذیة بالکسر بن درخت جذی الشئ بالکسر اصله وتجاذی النسل والحمام تجاذی بالحمامة وهو ان یمسح الارض بذنبه اذا هدر -

جسو - بالفتح درشت شدن (ع ف اض ۲) جاساه عاداه -

جشو - بالفتح کمان سبک لغة فی الجش جشواة ج -

جبو - بالفتح پشک و مانند آن فراهم آوردن ولتودهٔ کردن جبة کهنه کهنی جوین جاعیة زن گول جفلیته - انداختم اورا (ع ف اک ۲) جفایة بالضم کشتی تهی المجفی المجفو -

جلی - بالکسر تابدان از طرف بام وجلیت الفضة ای جلوتها واللہ یجلی الساعة ای یظهرها وتجلی کذا اے علاه وتجلی الشئ نظر الیه والمجلی السابق فی الحلبة -

جنواء - کوزی پشت رجل اجنا لغت سنه لغة فی المهموز -

فصل الحاء

حبو - احتباء - دستها گرد زانو حلقه کرده نشستن یقال یحتبی بیده ای یتمسک بها علی ساقیه - واحتبی الرجل اذا جمع ظهره وساقیه بعمامته والاسم الحبوة بالضم والکسر یقال حل حبوته اے عقدته والجمع حبی - وانه لحابی الشراسیف ای مشرف الجنبین - حبی ابر برکوه نشسته حبا کعصا مثله - حبو غیر بدن کودک (ع ف اض ۲) ونزدیک شدن تقول حبوت للخمسین اے دنوت لها - وکل دان فهو حاب و بلند برآمدن ریگ - و برزمین غیزان رسیدن تیر برنشانه حبوة بالفتح وادان حباء بالکسر وهش (ع ف اض ۲) ویقال فلان یحبو ماحوله اے یحمیه ویمنعه وکذلک حمی ماحوله - محاباة محاباکردن در بیع -

حتو - حتی - علی فعیل پست مقل وحتوت حدب الکساء حتوا ای کففته بیمزولا -

حثا - حثو - حثی - خاک زدن بر روی کسے (ع ف اض ۲ و ک ۲) تحثار شلہ وچیزے اندک دادن یقال منہ جثوت لہ - ارض حثوار بسیار خاک حثا بالقصر کاہ ریزہ -

حجو - حجوت بالمکان - اقمت بہ وکذلک تحجیت بہ وتحجیت الشئی لعدتہ - وحجوت بالشئی ضننت بہ وبہ سمی الرجل حجوۃ - وحجیت بالشئی اولعت بہ لزستہ بہمزۃ ولا وکذلک تحجیت بہ - حجاۃ قبۂ آب کہ از باران وجز آن پدید آید حجاج - وایضاً کرانۂ چیزے احجاج - وتحجیت بہذا المکان ای سبقتکم الیہ ولزمتہ قبلکم - وخجت الریح السفینۃ اے ساقتہا - احجیۃ حجیا بالضم چیستان وبینہم احجیۃ یتحاجون بہا - وحاجیتہ فحجوتہ ای غلبتہ اذا داعلبتہ ویقال ماحجیاک وہی لعبۃ واغلوطۃ - قال ابو عبید ہو نحو قولہم اخرج ماقی یدی ولک کذا - ویقال ایضاً انا احجیاک فی ہذا اے من یحاجیاک حجل ک اف ۲ خرد احجاج - ویقال ہوحجی بذلک وحج وحجی بذلک ای خلیق کلہ بمعنی الا انک اذا فتحت الحیم لم تؤنث ولم تثن ولم تجمع کما قلناہ فی قمن - وکذلک یقال انہ لمحجاۃ ان یفعل کذا اے مقمنۃ وانہا لمحجاۃ وانہم لمحجاہ - وما احجاہ لذلک ای ما اخلقہ واجح بہ اے اخلق بہ فی التعجب یعنی چہ سزاوار است آن دانی احجو بہ خیرا اے اظن بہ - وحجا القوم اے جزاہم -

حدو - حدو - راندن شتر بسرود وآواز (ع ف اض ۲) حدار بالضم والکسر کذلک - حدواء باد شمال ولا یقال للمذکر احدی - حادی سرود کوی ور بامقابل للحمار اذا قدم اتانہ حاد - تحدی برابری کردن در کارے - وپیش خواندن خصم راو غلبہ جستن یقال تحدیت فلانا ای باریتہ فی فعل ونازعتہ للغلبۃ - ویقال انا احدیاک ابرزنی وحدک - وحاوی عشر مقلوب من واحد فاخر الفاء وہوالواو وقلبت یاء لانکسار ماقبلہا وقدم العین فصار فاعل علی التقدیر عاقب -

حذو - حذو - راست کردن باہم دو چیز راو منہ حذوت النعل بالنعل حذو القذۃ بالقذۃ وبراستاے چیز بودن یقال حذوتہ ای قعدت بحذائہ (ع ف اض ۲) حذی بالفتح زبان گزیدن تیزی سرکہ وجز آن ودست بریدن سکارد (ع ف اک ۲) یقال حذی النحل فاہ یحذیہ حذیا اذا قرصہ - حذیت یدہ بالسکین حذت الشفرۃ النعل - حذی بالقصر درد شکم شدن گوسپندرا از انقطاع سلا در شکم (ع ک اف ۲) خداو بالکسر نعل - وسپل شتر - وسم اسپ وجز آن احتذاء نعل در پای کردن واحذیتہ نعلا اے اعطیتہ واستحذیتہ فاحذانی - واحذیتہ من الغنیمۃ اعطیتہ منہا - حذا علی فعلی بالضم وہی القسمۃ من الغنیمۃ - خدار ایضا برابر درجہت حاذاہ اے صار بحذائہ واحتذی مثالہ اقتدی بہ - حذیۃ علی فعیلۃ مثل حذا من الغنیمۃ حذوۃ بالکسر کذلک

ویقال دارہ حذوۃ دارہ وحذوۃ دارہ بالضم وحَذوۃ دارہ ای حذاؤہا - وحذیۃ بالکسر قطعۃ من قطع اللحم قطعت طولا -

حر و - حروۃ - حراوۃ - گرمی مثل حرارۃ وذلک من حرافۃ شئی یوکل یعنی گرمی کہ از تیزی چیزے پیدا شود در حال چون از خوردن سیر و پیپل و مانند آن حراۃ کشادگی - وناحیۃ موضع حرے بالقصر کذلک وبانگ - وآواز سوختن آتش وفتن آب دوزیدن باد بر درخت - وجاے نہادن بیضۃ نعامہ ویقال لا تطر حرانا ای لا تقرب اہولنا - ویقال فی الکلام بالحری ان یکون کذلک یعنی بسزا است وہذا الامر محراۃ لذلک ای مقمنۃ مثل مجاۃ - وما احراۃ واحربہ فی التعجب یعنی چہ سزاوار است مثل ما احجاہ واحجبہ - ویقال ہو حر ان یفعل ذلک ای خلیق لا یثنی ولا یجمع - وہو حِرّ وحَرِیّ علی فعل وفعیل سزاوار وہما حرّان وہم حرّیون واحریاء وہی حریۃ وہن حریات وحرا یا تثنی ویجمع ویؤنث وانتم احراء جمع حِرّ - ومنہ اشتق التحری وہو طلبک ما احری بالاستعمال فی غالب الظن یقال فلان یتحری الامر ای یتوخاہ ویقصدہ - وتحری فلان بالمکان ای تمکث - وقولہ تعالے فاولئک تحروا رشدا ای توخوا وعمدوا وحری الشئی حریا ای نقص (ع ف اک ۲) یقال یحری کما یحری القمر واحراہ الزمان - حاریۃ افعی پیر ناقص تن وذلک اخبث ما یکون یقال رماک اللہ بافعی حاریۃ - حراء بالکسر والمد کوہے بمکہ یذکر ویؤنث ویمنع -

حزو - یقال حزی - الشئی یحزیہ ویحزوہ - اذا قدرہ وخرص یعنی اندازہ کرد یقال حزیت النخل وحزی السراب الشخص اذا رفعہ (ع ف اض ۲ و ک ۲) حازی آنکہ بنگرستن بخال دکف دست فال گوید حزوی بالضم ریگ تودۂ تم حزاوی منسوب بوے -

حسو - حَسْو - آشامیدن (ع ف اض ۲) ویوم کحسو الطیر ای یوم قصیر - حَسْوٌ علی فعول آشام حساء بالفتح والمد والقصر ایضا مثلہ رجل حَسْوٌ کثیر الحَسْو قال ابو ذبیان ان البغض الشیوخ الی الحسو النفوخ وقد حسوت حَسْوۃ واحدۃ - وفی الانا حسوۃ بالضم ای قدر ما یحسی مرۃ اندازۂ یک آشام واحسیتہ المرق فحساہ واحتساہ بمعنی وتحساہ کذلک فی مہلۃ - حسی بالکسر ما تنشفہ الارض من الرمل فاذا صار الی الصلابۃ امسکتہ فتحفر عنہ الرمل فتستخرجہ وہو الاحتسار وجمعہ احسار وہی الکرار - حسار بالکسر والمد موضع حیث الجبر بالکسر واحسیتہ مثل حسستہ واحسستہ -

حشو - حَشْو - آگنہ وآگندن (ع ف اض ۲) و شتران ریزہ - ومردم خرد وخاشیۃ کذلک - احتشار پنبہ درخود گرفتن حائض حشا بالقصر درون تن احشار ج - وناحیۃ حشوۃ البطن بالضم والکسر رودکانہا وفلان من حشوۃ بنی فلان ای من رذالہم - حاشیۃ کرانۂ حواشی ج - عیش رقیق الحواشی ای رغد

حاشیان

حاشیتان ابن المخاض وابن اللبون ومنه یقال قد شبعت حاشیتا بنی فلان من الکلاء - حَشِیَة فرش آگندہ واحدۃ الحشایا - محشیٰ بالکسر بالشیخ کہ زنان برسرین بندند تا کلان نماید محاشی ج قال الاصمعی المحاشی الکسیۃ خشنۃ واحدہا محشاۃ - حشیٰ تاسہ برافتادن (عع ک اف ۲) فہو حشیل وحشیان ایضاً - ویقال ارنب مُحَشِیَۃ الکلاب خرگوش تاسہ برافگن سگان است بدو دین حشی علی فعیل بالحار والنحار گیاہ خشک وحاشاک وحاشالک بمعنیٰ یعنی دور باد ویقال حاشا للہ وحاش للہ بلا الف ای معاذ اللہ والاصل بالالف وہی کلمۃ یستثنیٰ بہا وقد تکون حرفا خفضت بہا وقد تکون فعلا نصبت بہا قال سیبویہ لا تکون حاشا الا حرف جر لانہا لو کانت فعلا لجاز ان تکون صلۃ لما کما یجوز ذلک فی خلا فلما امتنع ان یقال جاءنی القوم ما حاشا زید أدل علیٰ انہا لیست بفعل - وقال المبرد حاشا فعل لانہ یقال حاشا لزید فحرف الجر لا یجوز دخولہ علی حرف الجر ولان الحذف یدخلہا کقولہم حاش لزید والحذف یقع فی الاسماء والافعال دون الحروف ویستعمل ایضاً بقول الشاعر (ع) وما احاشی من الاقوام من احد - فتصرفہ یدل علی انہ فعل -

حصا - حصاۃ - سنگ ریزہ حَصیٰ حصیات ج حصاۃ المسک قطعۃ صلبۃ توجد فی فأرۃ المسک وخرد وہوش یقال فلان ذو حصاۃ ای ذو عقل ولب - ارض محصاۃ ای ذات حصیٰ - احصاء شمردن یقال نحن اکثر منہ حصیٰ ای عددا وہو اکثر من ان یحصیٰ ای یُعَدّ - حضو بادداشتن (عع ف اض ۲) یقال حصوتنی حقی ای منعتنی حضو - حضو - افروختن آتش (عع ف اض ۲) حضوت النار سعرتہا - محضار بالکسر علی مفعال آتش کاو محضأ علی مفعل مہموز کذلک -

حظو - حظوۃ - بالضم والکسر بہرہ مند ودولتی شدن زن از شوے حظۃ کذلک (عع ک اف ۲) یقال ہی حظیتی واحدیٰ حظایای - وفی المثل الا حُظَیَّۃَ فلا الیۃ تقول ان اخطاتک الحظوۃ فیما تُطلب فلا تألّ ان تتودد الی الناس لعلک تدرک بعض ما تزید - رجل حظیٰ مرد باقدر ودولتی واسب ہفتم رہان ویقال حظی فلان عند الامیر واحتظیٰ بہ بمعنیٰ واحظیتہ علیٰ فلان اے فضلتہ علیہ - حظوۃ بالفتح تیر کوتاہ واذا لم یکن فیہ نصل فہی حظیۃ بالتصغیر - وفی المثل احدیٰ حُظَیّات لقمان وہو لقمان بن عاد وحظیاتہ سہامہ ومراسیہ یضرب لمن یُعرف بالشرارۃ ثم جارت منہ ہنۃ - حظوات جمع حظوۃ بالفتح حظار بالکسر والمد کذلک حظیٰ بہ لغۃ فی عظیٰ بہ اذا ندّ وبہ واسمعہ المکروہ

حفو - حفوۃ - حفیۃ - حفایۃ - بالکسر فیہما حفاء بالمد والفتح پاے برہنہ رفتن (عع ک اف ۲) حاف لغت منہ حفا بالفتح والقصر سود کی پای وسم (عع ک اف ۲) فہو حفٍ واحفاہ غیرہ

وحفی الفرس السیج حافرہ - واحفی الرجل ای حفیت دابتہ - حفاوۃ بالفتح مہربانی (عع ک اف ۲) وفی لغت منہ و مبالغت کردن در سؤال حال کسے وفی المثل مارتہ لاحفاوۃ یقال منہ حفیت بہ وحفیت علیہ ای بالغت فی اکرامہ و الطافہ - وحفیت الیہ بالتشدید ای بالغت - والحفی العالم الذی تعلم الشئی باستقصاء وایضاً المستقصی فی السؤال - واحفی الرجل استقصی فی المنازعۃ والکلام - واحفی الشارب یعنی پست برداشت موی لب را وفی الحدیث انہ امران تحفی الشوارب وتعفی اللحی ای تکثر - وحافیت الرجل اے ماریتہ فی الکلام - حفو منع کردن از خیر (عع ف اض ۲) -

حقو - حقوۃ - دردشکم یقال حقی الرجل فہو محقو وحقو السہم باریکی تیر نزدیک پر - وازار - وجائے ازار بستن از میان یقال ثلثۃ احق واصلہ احقو علی افعل فحذفت الواو لانہ لیس فی الاسماء اسم آخرہ حرف علۃ وقبلہا ضمۃ فاذا ادنی قیاس الی ذلک رفض فابدلت من الضمۃ کسرۃ فصار الاخر یاء مکسورا ما قبلہا وصار بمنزلۃ القاضی والغازی فی سقوط الیاء لاجتماع الساکنین وجمع الکثرۃ منہ حقق علی فعول فقلبت الواو الاولی یاء لتدغم فی التی بعدہا -

حکی - حکایۃ - بازگفتن از چیزے (عع ف اک ۲) یقال حکیت عنہ - وحکوت عنہ لغۃ فیہ وانستن محاکاۃ کذلک یقال فلان یحکی الشمس حسنا ویحاکیہا - وحکیت فعلہ وحاکیتہ اذا فعلت مثل فعلہ واحکیت العقدۃ لغۃ فی احکاتہا ای شددتہا وقویتہا -

حلو - حلو - بالضم شیرین نقیض مر حلاوۃ مصدرہ (عع ف اض ۲) وحلا واحلولی بمعنی ولم یجئ علی افعوعل معتدیا الا ہذا الحرف وحرف آخر وہی اعرورت الفرس - واحلیت الشئی جعلتہ حلوا ووجدتہ حلوا - وحالیتہ طایبتہ - ویقال ما امرہ ما احلی ای لم یقل شیئا - حلوی بالضم لقیض مری یقال خذ الحلوی واعط المری - وتحالت المرأۃ ای اظہرت حلاوۃ وعجبا - حلو حلوان بالضم فیہما چیزے دادن کسے مزدور را بخوش آمد کاروی (عع ف اض ۲) وفی الحدیث نہی علیہ السلام عن حلوان الکاہن - حلوان ایضاً از کابین دختر خود ستدن چیزے بجہت خویش ونام شہری حلی بیرایہ حُلّی بالضم والتشدید ج - مثل ثُدی وثُدی وہو فعول بضم الفاء ویکسر الحاء ہہنا لمکان الیاء قولہ تعالے من حُلیہم عجلا جسدا یقرؤہ بعضہم بالکسر حلیۃ السیف آرایش شمشیر حلی بالضم والکسر ج مثل لحیۃ ولحی - حلیۃ الرجل پیکر وصفت مر وحلیۃ بالفتح نام جائے شیرناک در نواحی یمن حلی علی فعیل خشک شدہ گیاہی کہ آنرا لفتی خوانند اخلیۃ ج - حلی ایضاً پیرایہ کردن زن را (عع ف اک ۲) حلیت المرأۃ اَحلیہا حَلیا وحلوتہا اذا جعلت لہا حلیا - حلاوۃ خوش آمدن بچشم یقال ہو حلی بعینی

وفی عینی اذا اعجبک وکذلک علی فلان بعینی و فی عینی یحلو حلاوۃ - وقال الاصمعی حلی فی عینی بالکسر وحلا فی فمی بالفتح و با پیرایہ شدن زن (عع ک اف ۲) - فہی حلیۃ وحالیۃ والنسوۃ حوالی تحلیۃ آراستن و منہ سیف محلّی وحلیہ مرد را صفت کردن - وبہ چشم کسے خوش نمودن چیزے را - وشیرین کردن طعام را وقیل حلّات السویق مہموزا - واستحلاہ شیرین شمردن او را وتحلّی پیرایہ بستن بر خود وآراستہ شد ویقال لم یحل منہ بطائل ای لم یستفد منہ کثیر فائدۃ ولا یتکلم بہ الا مع الجحد - حلواء بالمد والقصر - حلاوی بالضم علی فعالی گیاہی ویقال وقع فلان علی حلاوۃ القفا ای علی وسط القفا وکذلک علی حلاوی القفا وحلاوار القفا اذا فتحت مددت واذا ضممت قصرت حما - حمایۃ - بالکسر نگاہ داشتن کسے را از بدی (عع ف اک ۲) یقال حمیتہ ای دفعت عنہ - وہذا شئی حمیّ بکسر الحاء علی فعل ای محظور لا یقرب احمار توزیع کردن حامے را یقال احمیت المکان اذا جعلتہ حمیّ وفی الحدیث لا حمیٰ الا للہ ولرسولہ حمیّ سوزان شدن وسخت گرم شدن روز وتنور وغضب کردن (عع ک اف ۲) یقال حمیت علیہ حمو الشمس وحمیہا اے حرّہا - حماۃ المرأۃ خشتا من زن ولا لغۃ فیہا غیر ہذہ - وکل شئی من قبل الزوج مثل الاب والاخ ففیہ اربع لغات حام مثل قفا وحمو مثل ابو وحم مثل اب واصلہ حمو بالتحریک وحم بسکون المیم مہموزۃ وکل شئی من قبل المرأۃ فہم الاختان والصہرۃ یجمع ہذا کلہ - حماۃ موشک گوشت وفی ساق الفرس حماتان ہما اللحمتان اللتان فی عرض الساق تحریان کالعصبتین من ظاہر وباطن حموات ج - حامے فعل دیرینہ کہ چون نبیرۂ وے ورنتاج آید اورا آزاد کنند وبرنہ نشینند وموی وپشم وے نگیرند وگویند حمیٰ ظہرہ وہو یرعی حیث شاء - حامیتان راست وچپ سم اسپ ویقال فلان حامی الحقیقۃ وحامی الذمار وحامی الحمیا اے یحمی عورتہ وما ولیہ والجمع حماۃ وحامیۃ - حمۃ العقرب بالضم نیش کژدم وزہروے واصلہا حموۃ وحمی والہاء عوض عن الواو او عن الیاء واما حمۃ الحراے معظمہ فبالتشدید - حمیّا سورت شراب وقوت او وحمّوۃ الالم سختی وتیزی درد وحمیۃ حموۃ بالکسر فیہما پرہیز فرمودن یقال حمیت المریض الطعام - احمار پرہیز کردن حمیۃ بالتشدید محمیۃ بالتخفیف ننگ وعار داشتن از چیزے (عع ک اف ۲) یقال حمیت عنہ - وفلان احمیٰ انفا وامنع ذمارا من فلان - محاباۃ از کسے دفع کردن چیزے را ونگاہ داشتن یقال حامیت عنہ محاماۃ وحمارا وحامیت علی ضیعتی فلان اذا احتفلت لہ - ویقال الفرس تحامی عن ولدہا - ویقال حامک اللہ بالمد فی معنی فداک اللہ - احمیت الحدید فی النار فہو محمیّ ولا یقال حمیتہ - وتحاماہ الناس ای توقوہ

واجتنبوا یعنی خویشتن را ازوی نگاه داشتند۔
حنا۔ حنوۃ۔ بالفتح گیاہی خوشبوی حنوا بالکسر کوہہ زین پالان احناء ج۔ وحنو کل شئی اعوجاجہ ومنہ حنوا الحبل۔ حنوا ایضا موضع۔ وجانب چیزے حنیۃ کمان حنی ج۔ حنار بالکسر والتشدید ممدودا م ومقصورا فی الہمزۃ۔ حنیت ظہری وحنوتہ ایضا کوز کردم پشت را وکذا حنیت العود۔ ورجل احنی الظہر وامرأۃ حنیاء وحنواء التی فی ظہرہا احدیداب وحنوت علیہ (ع ف اض ۲) ای عطفت علیہ یعنی شفقت کردم بروے وہو احنی الناس ضلوعا علیک ای اشفقہم علیک۔ وامرأۃ حانیۃ اذا اقامت علی ولدہا ولم تتزوج بعد ابیہم ومنہ یقال حنت علیہم تحنو حنوا۔ وحنت النعجۃ اذا اشتہت الفحل فہی حانٍ وبہا حنار بالکسر وکذلک البقرۃ الوحشیۃ لانہا عند العرب لنجۃ۔ وتحنی علیہ اے تعطف مثل تحنن۔ الحنی الشئی ای انعطف تحانی خمہای وادی محنیۃ یکے۔

حوا۔ حویۃ۔ گلیم گرداگرد کوہان شتر مثل سویۃ وہو بالفارسیۃ جویۂ شتر یقال جویۃ لا تکون الا للجمال وسویۃ تکون لہا ولغیرہا وجرب رودہ حوایا ج وحاویاء البطن وحاویۃ البطن ایضا حاوی ج۔ حواء بالکسر خانہ ہای مردم بریکجا از خرگاہ وجزآن احویۃ ج۔ حوۃ نام موضعی وسمرۃ (ع ک اف ۲) احوی لغت حواء مؤنث منہ وماد آدمیان حوۃ ایضا سرخی سیاہ رنگ احوا مصدر منہ یقال احوی الفرس یحوی۔ احویا کذلک تقول منہ احاوی یحاوی۔ ویقال حوی الفرس یحوی حوۃ۔ حی گرد کردن (ع ف اک ۲) احتوا کذلک واحتوی علیہ ای الماء علیہ یعنی فراز آمد بروے وتحوی علیہ ای تجمع واستدار یعنی حلقہ شد یقال منہ تحوت الحیۃ۔ وبعیر احوی اذا خالط خضرۃ سوادا اوصفرۃ وتصغیر احوی حُیَّوٍ کما یقال اسیود وخلفوا فی لغتہ من ادغم قال عیسی بن عمر واحی فصرف وقال سیبویہ ہو اخطاء ولو جاز ہذا لصرف اصم لانہ اخف من احوی ولقالوا اُصَیْمٌ فصرفوا۔ وقال ابو عمرو احی کما قالوا اُحَیٍّ قال سیبویہ ولو جاز ہذا لقلت فی عطا عطی وقال یونس احی قال سیبویہ ہذا ہو القیاس والصواب وتقول فی تصغیر حیی حُیَیٌّ لان کل اسم اجتمع فیہ ثلث یاءات اولاہن یاء التصغیر فانک تحذف منہن واحدۃ وان لم یکن اولاہن یاء التصغیر اثبتہن ثلثہن تقول فی تصغیر حیۃ حُیَیَّۃ وفی تصغیر ایوب اُیَیِّبٌ باربع یاءات واجتمعت ذلک لانہا فی وسط الاسم ولو کان طرفا لم تجمع بینہن۔ حواء بالضم والتشدید والمد گیاہی حُوَّاۃ یکے۔

حیو۔ حیوۃ۔ زندگانی وزیستن ضد موت (ع ک اف ۲) حی زندہ۔ وقبیلہ احیاء ج۔ محیا مفعل من الحیوۃ تقول محیای ومماتی محیای ج۔ احیاء زندہ کردن یقال احیاء اللہ فحی وحیی بالادغام والاظہار والادغام اکثر لان الحرکۃ لازمۃ واذا لم تکن الحرکۃ لازمۃ لم تدغم کقولہ تعالے ألَمْ نُحْيِكَ ذلک بقادر

علی ان یحیی الموتی ویقرأ یحیی من حیی عن بینة ویقول فی الجمع حیوا کما تقول خشوا قال سیبویه ذهبت الیاء لالتقاء الساکنین لان الواو ساکنة وحرکة الیاء قد زالت کما زالت فی ضربوا الی الضم ولم تحرک الیاء بالضم لثقلها علیه فحذفت الیاء وضمت الباء الباقیة لاجل الواو وقیل حیُّوا بالتشدید ایضا ترکه علی ما کانت علیه للادغام - واحیاء القوم اذا حسنت حال مواشیهم - واذا اردت انفسهم قلت حیوا - واحیت الناقة اذا حمی ولدها فهی محی ومحیة لایکاد یموت لها ولد - واحیی القوم اے صاروا فی الحیا وهو الخصب والمطر حیا بالقصر باران - وفراخی سال وحال وتثنیته حیان فتبین الیاء لان الحرکة غیر لازمة - ویقال اتیت الارض فاجتبتها اے وجدتها خصبة والحیاء بالمد شرم - وشرم داشتن (عع ک اف ۲) وفرج ورحم ناقه احیة ج - استحیاء شرم داشتن یقال استحییته واستحییت منه کذلک واستحیت بیاء واحدة ایضا واصله استحییت فاعلوا الیاء الاولی والقوا حرکتها علی الحاء قال سیبویه حذفت الیاء لالتقاء الساکنین لان الیاء الاولی تقلب الفا لتحرکها وقال انما فعلوا ذلک لکثرة استعمالهم وقال المازنی لم تحذف لالتقاء الساکنین لانها لو حذفت لذلک لردوها اذا قالوا هو یستحیی ولقالوا ویستحیی کما قالوا یستبیع - قال الاخفش استحی یستحی بیاء واحدة لغة تمیم وبیائین لغة اهل الحجاز وهو الاصل لان ما کان لامه معتلا لم یعلوا عینه الا تری انهم قالوا احییت وحییت ویقولون وقلت وبعت فیعلون العین لما لم یعتل اللام وزنده گذاشتن قوله تعالی ویستحیون نساءکم حذفت الیاء الاولی استثقالا وقوله تعالی ان الله لا یستحیی انثی لا یستبقی حیة ما ویکون للذکر والانثی ودخلیته الهاء لانه واحد من جنس مثل بطة ودجاجة علی انه روی عن العرب رایت حیا علی حیة ای ذکرا علی انثی وهو حیة ذکر حیوی منسوب الیه - حیوت مارنر حاوی مارگیر ارض محیاة ومحواة زمین مارناک حیوان جانور خلاف موتان - حیوة بسکون الیاء نام مردے محیا روے تحیة ملک التحیات لله قال یعقوب ای الملک لله - وحیاک الله ای ملکک - ویقال امرأة محیة تبین لان الهاء غیر لازمة ورجل محی - وکل اسم اجتمع فیه ثلث یاءات فلینظر فان کان غیر مبنی علی فعل حذفت منه اللام نحو تصغیر عطاء عطی وفی اوحی احی وان کان مبنیا علی فعل ثبتت نحو قولک محیی من حیی یحیی وقولهم حیّ علی الصلوة ای هلم واقبل وقد ذکر هلا فی باب اللام -

حطو - سخت جنبانیدن چیزے (عع ف اض ۲) حطا سپیشهای بزرگ والحطوار من الغنم گوسفند سُرخ واحطوطی انتفخ -

حظی - گُستی نام شخصے حظی کعلی سپش حظاة یکے وکالی الحظ کالحظوظ ج - احاظ جمع الجمع - حکوت الحدیث احکوه کحکیته -

حنزقو - کجر و حل مرد پستک حنزقوۃ مثلہ -

فصل الخاء

خبا - خابیۃ - خم و ہو مھموز لانہ من خبأت و لکنھم ترکوا ہمزہ تہا - خباء بالکسر و المد خرگاہ و خیمہ ایضا اخبیۃ ج - و ہو یکون من وبر او صوف و لا یکون من شعر و ہو علی عمودین او ثلثۃ و ما فوق ذلک فھو بیت - و استخبینا الخباء ای نصبناہ و دخلنا فیہ و اخبیت الخباء و تخبیتہ اذا عملتہ و خبتیۃ ایضا -

خبو فرو مردن آتش (عع ف اض ۲) اخبا رستعد فیہ

خثی - خثی - بالکسر سرگین گاؤ اخثاء ج - خثی بالفتح مصدر منہ (عع ف اک ۲) -

خجو - خجوجی - مرد دراز بالے و ہو فعوعل و الانثی خجوجاۃ -

خدی - خدت الناقۃ - تخدی ای اسرعت مثل دخدت و خودت کلہ بمعنی -

خذو - خذو - سست شدن (عع ف اض ۲) و خذی بالکسر لغۃ فیہ - یقال اذن خذواء بینۃ الخذاء - و یقال للاتان خذواء ای مسترخیۃ الاذن و ذمیمۃ خذواء ای لینۃ و ہی بقلۃ - و استخذیت ای خضعت و ہمز ایضا و یقال استخذأت -

خرو - خرو - سرگین افگندن مرغ و الاسم الخرو بالکسر

خزا - خزو - ذہر و سیاست (عع ف اض ۲) قال الکسائی خازانی فخزیتہ اخزیہ و کرہت ان اخزیہ - خزی بالکسر خواری و رسوائی و در بلا افتادن (عع گ او ۲) و اخزاہ اللہ متعد بنفسہ - خزایۃ بالفتح شرم داشتن

(عع ک اف ۲) فہو خزیان و ہم خزایا و ہی خزیا خزاء بالمد گیا ہے -

خسو - یقال خساوزکا - اے فرد او زوج یعنے طاق و جفت -

خشا - خشیۃ - ترسیدن (عع ک اف ۲) فہو خشیان و ہی خشیا - و خاشانی فخشیتہ اخشیہ ای کنت اشد خشیۃ منہ - و ہذا المکان اخشی ای اہیت و اشد خوفا و قولہ تعالی فخشینا ان یرہقہما طغیانا و کفرا قال الاخفش کرہنا - تخشیۃ ترسانیدن و یقال خش ذؤاتہ بالحبالۃ یعنی الذئب خشی علی فعیل خشک خشو خرای تباہ ریزہ و خشت النخلۃ تخشو اذا اخشفت یعنی خرمای ریزہ تباہ بار آورد -

خصی - خصیۃ - بالضم خایہ خصی ج و بالکسر کذلک و قال ابو عبیدۃ لم اسمعہا بالکسر و یقال خصیاہ و لا یفرد - قال ابو عمرو و الخصیتان لسفتان و الخصیتان الجلدتان اللتان ہما فیہما و تثنیتہما - خصیان بلا تاء و کذلک الیتہ و الیان و ہما نادران

خصار بالکسر و المد خایہ کشیدن (عع ف اک ۲) خصی لغت منہ خصیان ج - خصیۃ بالکسر کذلک مخصی موضع بریدن خصیہ -

خطو - خطوۃ - بالضم گام خطوات بالسکون و التحریک جمع القلۃ و خطی جمع الکثرۃ منہ خطوط بالفتح گام و گام زدن (عع ف اض ۲) خطوات بالتحریک

خطار بالکسر و المد ج - و فی الدعاء یقال خطی عنہ السوء ای دفع و میط - و خطوط و اختطیت بمعنی

لہ لغت (خ ز و) یعنی مذکور در قاموس و صراح مطبوع سنگ کا اور نسخ قلمی موجود لغتا ایراد کی مناسب نمود - لہ الخزا و الخزی بالفتح بالمد و غلط الجوہری - ق -

و اخطیته ای حملته علی ان یخطو - وتخطیته وتخطیت رقاب الناس ای تجاوزته -

خطو - خطا لحمه یخطو خطوا - ای اکتنز - ویقال لحمه خطاً بطاً ای کمتنز - خطوان بالتحریک آگندہ گوشت ورجل خطیان بکسرتین فاحش وخطی به اذا اندوبه واسمعه المکروه -

خفا - خفیت الشئ خفیا - پنہان کردم وآشکارا کردم وہو من الاضداد (ع ع ف اک ۲) خفی بیرون آوردن باران موش را از سوراخ (ع ع ف اک ۲) یقال خفی المطر الفار من انقاقہن ای حجرتہن - اخفار پوشیدن ونہان داشتن خافی لغت وہری خافیۃ الخفی فی البدن من الجن - ویقال آ خفیۃ ای لَمَس ومَس - واُسود خفیۃ کقولہم اسود حلیۃ وہما اسدتان - خفار بالفتح والمد پوشیدگی اثر ونہان شدن (ع ع ک اف ۲) شئ خفی اے خاف ویجمع علی خفایا - ویقال ایضاً برح الخفار اے وضح الامر - خفیۃ چاہ اندک السکیت وکل رکیۃ کانت حفرت ثم ترکت حتی اندفنت ثم احتفروہا ونشلوہا فہی خفیۃ - ویقال اذا حسن من المرأۃ خفیا ہا حسن سائرہا یعنی صوتہا واثرہا وطیہا فی الارض - جوانی پرہاے بال مرغ نزدیک بغل وآن وہ پرہا شد وشاخہاے نوک درخت ہی فی لغۃ اہل الحجاز العواہن - ویقال استخفیت منہ ای توارییت وتقل اختفیت - خفر ضعیف درخشیدن برق وابر (ع ع ف اض ۲) خفی کذلک (ع ع ف اک ۲) فان لمع قلیلا ثم سکن ولیس لہ اعتراض فہو الومیض وان شق الغیم واستطال فی الجوالی وسط السماء من غیران یأخذ یمینا وشمالا فہو العقیقۃ - واخفیت الشئ اے استخرجتہ مختفی لغت منہ - وکفن آہنج خفیۃ پوشش ہا کہ بر مشک وآب جامہ پوشند خفار بالکسر والمد یکے قولہ تعالی ان الساعۃ آتیۃ اکاد اخفیہا بالضم والفتح ومعنی الضم ازیل عنہا خفاءہا ای غطاءہا وہو کقولہم اشکیتہ ای ازلیتہ عما یشکوہ -

خلا - خُلُوّ - تہی شدن (ع ع ف اض ۲) خلوۃ خلار بالفتح تنہائی ساختن - وفسوس داشتن صلتہا بالبار وگرد آمدن در خلوت باکسی صلتہ بالی قال اللہ تعالے واذا خلوا الی شیاطینہم ویقال اللے بمعنی مع کما قال عز وجل من انصاری الی اللہ قولہ تعالی وان من امۃ الا خلا فیہا نذیر ای مضی وارسل - ویقال انا منک خلار ای برار ہذا للاثنین ولایجمع لانہ مصدر - وانا منک خلی علی فعیل اے بری ثنی وجمع وانث - وفی المثل خلارک اقنی لحیاتک - خلار بالفتح والمد ایضاً آبدست جای - وجاے خالی خلتہ ستور رہا کردہ - وناقۃ کہ بر بچۂ دیگرے مہر آرد وشیر دہد - وکنایہ از طلاق یقال انت خلیۃ وکشتی بزرگ - وخانۂ زنبور کہ در وے عسل نہند ویقال انا خلو من کذا ای خال خلا بالفتح والقصر جزو وہی کلمۃ یستثنی بہا وینصب ابعدہا علی انہ فعل کما تقول جاؤنی خلا زیدا ولیضمر فیہا الفاعل کانک قلت خلا من جاءنی من زید وحدہ

ما بعدها بالحرفية تقول جاءني القوم خلا زيد وهي عند البعض حرف جر بمنزلة حاشا وعند بعضهم مصدر مضاف واما ما خلا فلا يكون فيما بعدها الا النصب لان خلا لا تكون بعد ما الا صلة لها وهي مع ما مصدر كانك قلت جاوني خلو زيد اي خالين من زيد ويقال افعل كذا وخلاك ذم اي اعذرت وسقط عنك الذم - خلاوة بالفتح بيد بطني خلي بے غم خلاف شجتي - خالي مرد بے زن قرون خالية قرنهاے گذشته خلي بالقصر گياه تر خلاة يكے وجارفي المثل عبد وخلي في يديه اي انه مع عبوديته غني - قال يعقوب يقال خليت الخلي واختليته در دودم گياه تر فاتخلى پس دروده شد (ع ف اک ۲) مخلي بالكسر داس علف درو مخلاة بالتاء توبره وعلف دان خليت وابتي اخليها اي جزرت لها الخلي - والسيف يختلي اے يقطع - مختلون وخالون گيا درونده گان اخلاء بسيار علف شدن زمين يقال خلت الارض اي كثر خلاها وخالي شدن يقال خلا لك الشيء واخلى بمعنى وخالي كردن - وخالي يافتن - خلوت كردن متعد ولازم وتهي شدن شكم از طعام استخلاء خلوت جستن وخاليت الرجل تاركته وتخليت تفرغت وخليت عنه سبيله رها كردم فهو مخلي -

خنا - خني - سخن بيهوده گفتن (ع ک ا ف ۲) كلام خني وكلمة خنية - واخنى عليه في منطقه اذا افحش واخنى عليه الدهر اے اتى عليه واهلكه - واخنيت عليه اے افسدت -

خوا - خي - بے باران شدن (ع ف اک ۲) يقال خوت النجوم تخوي خيا اذا امحلت وذلك اذا سقطت ولم تمطر في نوئها واخوت مثله - خواء بالفتح والمد خشك ماندن - وخالي شدن - وبيفتادن (ع ف اک ۲ و ک ا ف ۲) ومنه قوله تعالى فتلك بيوتهم خاوية اي خالية - ويقال ساقطة كما قال الله تعالى فهي خاوية على عروشها اي ساقطة على سقوفها - خوي تهي شدن شكم حامله بزادن بچه خويه نوعے از طعام تخويه ساختن اين طعام - واز زمين درو ماندن شكم شتر چون خسبد ومرد چون سجده كند ومرغ چون پر با فرو هلد - ومیل كردن ستاره بلغرو شدن وغروب نمودن خوي زمين نرم -

ختا - اندوه يا ترس يا بيماري گمونسار كردن پس فرو ختي نمود (ع ف اض ۲) اختتى مثله ختا الثوب پرزهاے جامه را برتافت مختوتة منه ختا فلانا يعني بهمان را از كار باز داشت واختى اے مانع ستاعه كسر اتو با تو با ستفر قا مختى ناقص -

ختاتية - عقاب اختتى از خوف پادشاه يا جز آن رنگش زرد گشت -

خثو - پايين شكم فرو هشته يقال امرأة خثواء ولا يقال ذلك للرجل -

خروة الفأس - بالضم سوراخ تبر خرات بج خراتان بالفتح نام دوستاره خزا كيكے -

خضا - ريزه پرزه شدن چيز (ع ف ض ۲) احتقار - زن فراخ كس را جماع كردن -

خما اللبن خموا - اے اسخمد (ع ف ض ک)

فصل الدال

وای - وای - از شعر ان جائے کہ چون چوب جل یوی رسد ریش کند ومنہ قیل للغراب ابن دایۃ و فریقتن (ع بفتحہا) یقال دایت للنثی اوائے ودائوت لغۃ فیہ - ویقال للذئب یدائی للغراب لیأخذہ ای یحتلہ بغل یادو - ابن دایۃ زاغ ودایات بالتحریک ج - وجمع ذکری وسلمی شلی غضبان وغضبین -

ودبی - ودبی - بالفتح مع القصر الجراد قبل ان یطیر یعنی ملخ پیادہ را گویند ارض مدبیۃ زمین ملخ خورد وارض مدبیۃ بدبابۃ زمین ملخ ناک وادبی الرمث اذا اخشبہ یخرج من ورقہ الدبی یعنی برگ شورہ گیا وچندان شود کہ ملخ اندر گردد وبا ۵ بالضم والتشدید والمد کدو باۃ یکے ویقال جاء فلان بدبی ودبی اذا جاء بمال کالدبی فی الکثرۃ یعنی چون ملخ -

وجا - وجی - بالضم تاریکی وجو بفتحتین تاریک شدن (ع ف ض ک) لیلۃ واجیۃ لغت منہ ودجا اللیل واوجی ودجی بمعنی - ویاجی تاریکیہا کانہ جمع وجاۃ قال الاشمعی وجا اللیل اذا ہو اسم کل شئی ولیس ہو من الظلمۃ ومنہ وجا الاسلام اے قوی والبس کل شئی - وجیۃ بالضم کارہ صیاد وتاریکی وجوج - ویقال انہ لفی عیش واج کانہ یراد بہ الخفض والدعۃ - وجاجاۃ مداواکردن ووا جبتہ ودواربتہ کانک سائرتہ العداوۃ و والمداجاۃ ایضاً المخ بین الخدعۃ والزعار - وحا - وحو - گسترون (ع ف ض ک) ثوراً تعالے والارض بعد ذلک دحاہا - ودحا المطر المحصی عن وجہ الارض - ویقال للاعب بالجوز بعد المدی داوحی ای ارم الجوز دست دبا نداز ان رفتن اسپ (ع ف ض ک) وحیۃ بالکسر نام مرد وہو الذی کان یأتی جبریل علیہ السلام علی صورتہ وکان من اجمل الناس - وحیۃ وحوۃ بالفتح فیہما نام دو پسر معاویہ بن بکر بن سواد بن مدحی الشعانۃ جای بچیدہ نہادن وسے آوحی الشعامۃ چیزے چوزہ بیرون آوردن وسے وہو اطول -

ودو - و وا - بازی یقال ہذا دواشلی عصا ودوشل دم حودون مثل حزن وقد ذکر فی الواو -

ودی - ودی - بالفتح ودیۃ بالفتح والکسر دیۃ بالکسر والتشدید (ع ف ک ض) ودیۃ ودیۃ بہ ای علمت بہ ولا ادری اے لا اعلم ویقال بحذف الیاء للکثرۃ استعمالہم وقالوا لا ادرکما قالوا لم ابل ولم یک - ادراء آگاہ نیدن وقسری ولا ادراکم بہ بفتح الراء - مدارا بایکدیگر نرمی کردن تمرولا - ودیۃ علی فعیلۃ بالہمز وبغیر الہمز وہی واحدۃ بستہ بہا المصائد فاذا امکنہ رمی - مدری مدراۃ سیخ وشاخ باریک کہ زنان بوقت موی سر راست کنند وتدرت المراۃ ای سرحت شعرہا - وقولہم اودوا امکانکم اعتمدوہ بالغزو والغارۃ -

وتدهاوه واوها بمعنی اے تخلہ۔
وسی۔ تدسیۃ۔ پوشانیدن وسلمها ای اخفاها وهو فی الاصل وشهما فابدل من احدی السینین یاء
وعو۔ وعوۃ۔ بالفتح بہ طعام خواندن (ع ف ا ض ۲) یقال کنا فی دعوۃ فلان ومدعاۃ فلان
وبالکسر بہ پسرے خواندن ودعوی نسب کردن یقال فلان دعی ابن الدعوۃ والدعوی بالکلام
اکثر والعرب وبعضهم یفتحون الدال فی النسب ویکسرونها فی الطعام۔ وعی پسر خواندہ قولہ تعالے وما جعل
ادعیاءکم ای ابناءکم۔ ودعوی م ادعاء ودعوی کردن
بر کسے ونسب ونام خویش گفتن درحرب پیش
خصم وتداعت الحیطان للخراب ای تهادمت۔
ادعیۃ بالضم والتشدید چیستان مداعاۃ چیستان
گفتن ودعاء بالضم والمد م ادعیۃ ج۔ وخواندن
ودعوۃ واستدعیتہ بمعنی۔ ودعوت اللہ لہ بالخیر
وعلیہ بالشر۔ واصلہ دعاولانہ من دعوت الا
ان الواو اما جاءت بعد الالف همزت ویقال للمرأۃ
انت تدعین وانت تدعوین علی الاصل وانت
تدعین باشمام العین الضمۃ وللجماعۃ انتن تدعون
کما للرجال الا ان ہذا تفعلن کما تقول تنصرن
بلا اعلال وذاک یفعلون کما تقول تنصرون
بالاعلال۔ واعیۃ اللبن ما یترک فی الضرع لیدعو
ما بعدہ۔ وفی الحدیث دعۃ داعی اللبن۔ وداعی الدر
صروفہ۔ ویقال ما بالدار دوعوی بالضم ای احد
ولا یستعمل الا مع الجحد۔ ویقال فی بعض العرب لے

دعونا لاندعنا ای لا تجتنبا کما تقول لو یعشو نا
لا نبعثنا۔
دغا۔ ودغوۃ۔ دعیۃ۔ خوے بد یقال فلان
ذو دغوات ودغیات ای اخلاق ردیۃ۔ دغۃ
نقب زنے گول یقال احمق من دغۃ واصلها
دغوا ودغی والہاء عوض۔
دفو۔ دفو۔ خستہ راکشتن (ع ف ض ۲) دفوت
الجریح ودافیتہ واد فیتہ وفی الحدیث انہ علیہ السلام
اتی باسیر فقال لقوم منهم اذهبوا بہ فادفوہ یرید الدفاء
من البرد یعنی گرم کردن فذهبوا بہ فقتلوہ فوداہ
رسول اللہ علیہ السلام یعنی دیت دادا ورا
رسول صلعم۔ ودفا بالقصر خمیدن (ع ک ا ف ۲)
ادنی کوزو علی ادنی ہو الذی طال قرنہ جدا
وذهب قبل اذنیہ یعنی دراز شدہ شاخہاے
وے وسوی گوشہا خمیدہ وعنز دفواء۔ وطائر
ادنی الطویل المناح۔ ودفواء عقاب بسیمی لعوج منقارہا
ودرخت بزرگ تدافی وریافتن۔ وکشادہ رفتن
شتر وفواشتر بنکو دراد گردن۔
وقا۔ وقی الفصیل۔ بالکسر یقی وقی اذا اکثر
من شرب اللبن حتی یشم یعنی چندان خورد
کہ ناگوارہ کردش فهو وقی وقیۃ مونث وقیل
وقوان وقوی۔
ولو۔ ولوم دلاۃ مثلہ ولابالفتح ولاء بالکسر ج
ولی کذلک اول جمع قلبت منہ قلبت الواو یاء لوقوعها
طرفا بعد ضمۃ ویکے از بروج۔ ودانع شتر۔ وختی

یقال جار بالدلو ای بالدلو الیہ - والتیہ دولاب ولو برکشیدن دلو از چاہ (ع ف ا ص ۲) یقال دلوت الدلو وبچاہ فرو رہا کردن آنرا ادلاء مثلہ وترم راندن ستور را - ونرمی کردن باکسے یقال منہ دلوتہ ودالیتہ ای وارتیہ - وشفیع گرفتن کسی را یقال دلوت بفلان الیک ای استشفعتہ الیک - ادلولی ای انزع وہو افعول - یقال دلاہ یدلوہ ای اوقعہ قولہ تعالی فدلیہما بغرور - وتدلی من الشجرۃ تعلق - وقولہ تعالے ثم دنا فتدلی ای تدلل کقولہ تعالی ثم ذہب الی اہلہ یتمطی ای یتمطط - وادلی بحجتہ ای احتج بہا - وہو یدلی برحمہ ای یثق بہا - وادلی بمالہ الی الحاکم دفعہ الیہ ومنہ قولہ تعالی وتدلوا بہا الی الحکام یعنی الرشوۃ -

دما - دم - خون والدمۃ اخص من الدم کما قالوا بیاض وبیاضۃ واصلہ دمو بالتحریک وانما قالوا دمی بالضم للکسرۃ التی قبل الیاء کما قالوا رضی یرضی وہو من الرضوان وقال سیبویہ اصلہ دمی بسکون المیم لانہ یجمع علی دماء ودمی مثل ظباء وظبی نظبی ولو کان مثل قفاء وعصا لما جمع علی ذلک وقال المبرد اصلہ فعل بالتحریک وان جاء جمعہ مخالفا لنظائرہ والذاہب منہ الیاء ودل علیہا قولہم فی التثنیۃ دمیان الا ترے ان الشاعر لما اضطر اخرجہ علی اصلہ فقال (شعر) فلسنا علی الاعقاب تدمی کلومنا - ولکن علی اقدامنا یقطر الدمی - فاخرجہ علی الاصل - وتصغیرہ دمی والنسبۃ الیہ دمی او دموی والمصدر منہ ایضا دمی (ع ک ا ف ۲) ودمی کذلک یقال دمی الشی فہو دم علی فعل فمصدرہ متحرک بالاتفاق وانما اختلفوا فی الاسم - ودمیۃ بالضم بت وصورت ودمی ج - ساقید ما نام کوہے یقال کانہما اسمان جعلا واحدا - ودمی میرے کہ بروی خون خشک شدہ باشد - واسپ نیک سرخ وہر چہ بغایت سرخ باشد ومستدمی آنکہ برفق ومدارا الخ عریم حق خود گیرد - وخون آرندہ از بینی خود ادار مدمیۃ خون آوردن - وخون آلودہ کردن ودامیۃ شجۃ کہ خون پیدا آید از وے وفرودوم الاخوین نوعے از ادویہ -

دنو - دُنُو - نزدیک آمدن صلتہ بمن (ع ق ط ض ۲) او ذا رمتعدیہ - ودنیا این جہان نزدیک ومؤنث ادنی از دنو بمعنی اقرب ونزدیک تر ودنی ج - مثل کبری وکبر - دنیاوی دنیوی دنی منسوب بسوی ادنی الناقۃ نزدیک شد تاج وے ودانیت بین الامرین ای قاربت - وبینہما دانۃ ای قرابۃ - ودنی نزدیک بلا ہمز - وبالہمز ناکس وفرومایہ ولقیتہ ادنی دنی واد نی دنی اے اول شئی - ویدنی فلان فی الامور ای یتبع خسیسہا واصاغرہا - وفی الحدیث اذا اکلتم قدنوای کلوا حمایلیکم - ودنی مرد ضعیف وتدنی اے دنا قلیلا قلیلا وتدانوا ای دنا بعضہم من بعض - ودنا موضعی آویخت ودو موضع ویقال ہو ابن عمہ دنی بالکسر والضم

اذا ضممت لم یجز الا جرار وفی الکسر جاز الاجرار والسکون - واذا اضفت العلم الی معرفۃ لم یجز الخفض فی نحو دنی کقولک ھوابن عمہ دنیًا ودنیۃ لان دنیا نکرۃ لا یکون نعتا للمعرفۃ -

دوا - دواء - بالمد دارو - ودوا دوی فربہی زن ولاغری وباریکی اسپ وآن شیر است کہ سید ہند اسپ را کہ می خورد وباریک می شود نہ لاغر ادویۃ ج - وبالکسر لغۃ فیہ یعنی دوار ویقال بالکسر ھو سید مثل مداواۃ ودواء - رجل دوٍ وامرأۃ دویۃ ای فاسد الجوف من دار حد رجل وامرأۃ ودیٌ یستوی فیہ المذکر والمؤنث - ورجل دَوًی بالفتح ای احمق - ویقال ترکت فلانا دَوًی اے ماریٰ بہ حیوۃ - ارض دویۃ دوا ناک ودوی بالقصر بیماری - (عع ک اف ۲) ودوی اے مرض ودوی صدرہ اے ضغن - وادواہ ای امرضہ وداواہ ای عالجہ - ویقال ھو یدوی ویداوی ای یمرض ویعالج - وتداوی بہ ای تعالج بہ - ودوی الشیٔ ای عولج ولا یدغم فرقا بین فُعِل وفَعَل - دواۃ بالضم والکسر سرشیر وجغرات وشورہا تدویۃ سربستن جغرات وشیراو وا خوردن کسر شیر ودوی الریح وزشن وآواز باد وکذلک دوی النحل ودَوِیُ النحل اذا کان بعید ا دوی - ودتوے سرشیر خورندہ - وابر بارعد ودوی الکلب فی الارض اذا دار وتحول کما دوم الطیر فی السماء اذا دار فی طیرانہ ویقال الدویم فی الھواء والدویۃ

فی الارض وقیل ھما لغتان بمعنیً ومنہ اشتقت دواۃ المعبی وذلک لا یکون الا فی الارض - دواۃ بالفتح ت - ودوی ج مثل لواۃ ولوی ودُوِیّ علی فعول جمع الجمع - وتو بیابان دوی دویۃ کذلک لانہا مفازۃ شملہا فنسبت الیہا وہو کقولہم قفسری وقعسری ودہر دوار ودوارمی وربما قالوا دویۃ قلبوا الواو الاولی الساکنۃ الفا لانفتاح ما قبلہا ولا یقاس علیہ - وتو ایضًا جائے ویقال ہبا دوی اے اصد -

دہی - داہیۃ - کار سخت ودشوار - وسختی ودواہی ج - ویقال دَہْیَۃ ای اصابتہ داہیۃ وہوا ودہیا توکید لہا - ودہی بالسکون زیرکی وکاردانی ورجل داہیۃ بَیِّن الدَّہی - والدہا بالمد والہمزۃ منقلبۃ من الیاء - وہا وہیا وان - ویقال ما دہاک ای ما اصابک (عع ف اض ۲) -

دخا - تاریکی منہ لیلۃ دیجار یعنی شب تار - در وان - بچہ کفتار از ادۂ گرگ -

دسوۃ - نا بالیدن خلاف زکوۃ (عع ف اض ۲) واس لغت منہ ونہان شدن (عع بفتحا) -

دسی - نا بالیدن خلاف زکا دساہ تدسیۃ بر آغالیدن اورا وتباہ کردن دسّی عنہ عدیا یعنی بردا شت آنرا

دستوی - شہرے است معروف در عجم -

دشا - در جنگ نیک در آمد (عع ف اض ۲) -

دلی - سرگشتہ شد (عع ک اف ۲) تدلی ای قرب وتواضع واکیتہ ای داویتہ یعنی چارو کردم من اورا

دهواره و دهوته - بالضم ازبسکه سخت و یوم دهوا بالفتح من ابا هم -

ذی - ذی - آوازی ست که ازان حدسے برآورده اند و الاصل انه ما کان للناس حداء فضرب اعرابی غلامه و عض اصابعه فمشی و هو یقول ذی ذی اراد یا یدی فسارت الابل علی طریقته فقال له الزمه و خلع علیه -

فصل الذال

ذاو - ذاو - راندن ستور (ع بفتحهما و ف اض) و پژمرده شدن تره -

ذبی - ذبیان - بالضم والکسر پدر قبیله -

ذرا - ذرا - پناه و پوشش و یقال انا فی ذراک ای فی کنفک و مترک و پنجه برباد شود - و سر شک ریخته از چشم ذری بالضم بالاے هر چیز - و بالاے کوهان و کوه و ذروة بالضم والکسر یکے تذری برآمدن برباالاے کوه و کوهان به و ذرا از برتران قبیله خواستن و یقال ذرا الشئ اے سقط - و ذروته اے طیرته و اذهبته - ذاریات بادها ذرو بشتاب رفتن (ع ف ت اض ۲) یقال مر فلان یذرو ذرو اذا مر مرا سریعا - و ذرو من القول اے طرف منه و لم یتکامل و برداشتن باد کاه را و خاک را و برباد کردن خرمن را و زنی مشله (ع ف ک) یقال ذرت الریح التراب و غیره تذروه و تذریه ذروا و ذریا اذا سفته و منه قولهم ذری الناس الحنطة اذا اراد انه افتش تخم در زمین - و اشک ریختن چشم

و یقال طعنه فاذراه عن ظهر دابته اے القاه استدرا رگشتن خواه شدن میش و بز - و بسایه درخت شدن - و پناه گرفتن بچیزے صلته بالباء تذریة برباد کردن خرمن و ستودن حسب خود را و برداشتن خود را - و برباد کردن خاک کان را به طلب زر - و فریبزکردن گوسپند را و مانند آن - و ماندن پاره ابریشم بر گوسپند بجهت نشان مذری بالکسر سکو ذرة بالضم والتخفیف ارزن و اصله ذرو او ذری و الهاء عوض - مذروان دو کرانه سرین لا واحد لهما او هو مذری کما قیل و سرهاے کمان آنجاکه زه بروی نشیند و جاء فلان ینفض مذرویه اذا جاء باغیا تهدد -

ذکو - ذکاء - بالمد تیزی خاطر یقال منه ذکی الرجل فهو ذکی - (ع ک ا ف ۲) و عمر درنگانی یقال بلغت الدابة الذکاء - ذکاء بالضم خیر معروف آفتاب معرفة لا یدخلها الالف واللام یقال هذه ذکاء طالعة - ابن ذکاء صبح تذکیه گلو بریدن گوسپند و برافروختن و تیز کردن آتش - و بسال برآمدن مردم مذاکی اسپان الی سنة سال برگذشته مذکی یکے و فی المثل جری المذکیات غلاب - ذکا بالقصر تیز شدن آتش (ع ف اض ۲) ذکا مستعد شده و دیه بان برگماشتن یقال اذکیت علیه العیون ذکوان قبیله ذکیة بالفتح و بالضم آنچه آتش بوے تیز شود از فروزینه -

ذلو - اذلیلاء پنهان رفتن -

ذمی - ذماء - بالمد باقی جان در مذبوح یقال ما لغبت اطول شئی ذماء وجنبیدن مذبوح (ع ک ف ۲) وبالعکس ایضاً لغة فیه - ذمیان شتافتن (ع ف ک ۲) وناخوش کردن بوکسی را یقال ذممتنی یا کذا ای آذیتنی - واستذمیت اعند فلان ای متبعته واخذته - ویقال خذ من فلان ماذی لک ای ما ارتفع لک -

ذوی - ذوی - بالضم پژمردن (ع ف اک ۲) وبالعکس ایضاً لغة فیه ذاوی لغت منه - واذوذی ای اذبله -

ذخا الابل - سخت راندن شتر را یا دفع کرد (ع بفتحهما وف اض ۲) ذخار المرأة جامعها -

ذحی - بالفتح بمطرقه بشیم راه اخیدن (ع ف ک ۲) ذحی شتابی کرد وختم الریح ذحیاً اصابتهم ولیس لهم منها مفر ذخاة زمین بے درخت -

ذاغیة - زن گول خوشتن آرا -

ذرس اذقی - اسپ فروهشته گوش سمت بنی ذقوار مؤنث منه -

ذهو - فریبدن (ع ف اض ۲) -

فصل الراء

رأی - رؤیة - دیدن بچشم متعدی الی مفعول ودانستن متعدی الی مفعولین یقال رآه ای ابصره ورآه عالما ای علمه وراره مثل راعه کذلک رأی دیدن بدل - وبینائی دل آرار وارا رج - ورئی علی فعیل ایضاً مثل ضأن وضئین -

ویقال به ربی من الجن ای مس ویقال رأی فی الفقه رأیا وقد ترکوا الهمزة فی مستقبله لکثرته فی کلامهم وربما احتاجوا الیها فهمزوه ایضاً وربما جاء ماضیه بلا همز ایضا یقال هل رئیت وهل سمعت وفی ارأیت وارایتک اریت وارینک والامر من الاصل ارء ومن الحذف ویقال اریته الشئی فرآه واصله ارایته واراه وهو افتعل من الرأی والتدبیر - وارأت الشاة اذا عظم ضرعها فهو مرئ ومریئة - زیار بالکسر والمد خوشتن طبه بنکی بخلق نمودن یقال فعل ذلک ریاء وسمعة هو مرائی وهم مراؤن - وقوم ریاء وبیوتهم ریاء ای یقابل بعضهم بعضا - تراءی الجمعان ای رأی بعضهم بعضا - وتراءی ای نظر الی وجهه فی المرآة او الیه وتراءی له من الجن شئی - ویقال فلان یتراءی من الریاء کما تقول یتعمق ویتعقل - ویقال بعین ما رأیتک ای اعمل وکن کالناظر الیک رئة بالکسر شش والهاء عوض من الیاء رئات رئین ج - ورایته ای اصبت رئته - ترئیة اندک زردی وتیرگی که حائض بعد از غسل بیند وقوله تعالی هم احسن اثاثا ورئیا اذا قرئ بالهمز فهو من حسن المنظر من الرویة وهو ارائة العین من حال حسنة وکسوة ظاهرة ومن لم یهمز فاما ان یکون علی تخفیف الهمز او یکون من رویت الوانهم وجلودهم ریا ای ابتلت وحسنت - وتقول فی خطاب المؤنث منه انت ترین وفی جمعها

انتن ترین سواء الا ان النون التی فی الواحدة علامة الرفع والتی فی الجمع للجماعة فلم تسقط لحال وتقول انت تربینی وان شئت قلت تربینی بتشدید النون کما یقال تقربینی - مثل مرا احمد ودا ومقصورا شهر بیست بناکردہ معتصم وفیها لغات یقال وُتُرَبِّنَنِی رأی وسار بَنِی رای عراة بالکسر آئینه مرائی مزایاج - مَرآة علی مفعلة بالفتح دیدار واب وامراة حسنة المرآة المرأی خراب دیدار وفی المثل تخبر عن مجهوله مرآته اسے ظاهر له حاله بخبرک عما غاب عنک ای ظاهره یدل علی باطنه - تربیة آئینه پیش کسے داشتن رکواو بالضم نیکوئی وخوبی دیدار رؤیا علی فعلی خواب کہ دیدہ شود بلا تنوین رُؤی بالتنوین مثل رُعی ج - وفلان منی بمرأی ومسمع اسے بحیث اراه واسمع -

ربا - رَبُو - فزونی - وفزون شدن - وبرآمدن بر بلندی - وتاسه برافتادن وربا الفرس اسے اخذ الربوا فی العقد ولعینی تاسه (ع ف اض ۲) ربابیة بلندی وپشته ربوة ثلث لغات وربا وة مثله - قوله تعالیٰ فاخذهم اخذة رابیة زائدة - وربوت فی بنی فلان وربیت ای نشأت فیهم ویقال اربیت اذا اخذت اکثر مما اعطیت ومنه الربا بالکسر والقصر وآن زیادتی گرفتن ست ودر دام دیدن قوله تعالیٰ واحل الله البیع وحرم الربوا ربوان ربیان تثنیة ولد اربی الرجل - مربیة لغة فی الربوا ونوعی از حشرات زمین - وفی الحدیث فی صلح اهل نجران لیس علیهم ربیة ولا دم قال الفراء ربیة بالضم والتخفیف سفاح من العرب والقیاس ربوة بالواو وکذا جئیة من الاجتباء ومعنی الحدیث انهم اسقط عنهم کل دم کانوا یطلبون به وکل ربوا کان علیهم الا رؤس اموالهم فانهم یؤدونها -

تربیة پروردن رتبیة وتربیة بمعنی ای غذوته هذا لکل ما ینمی کالولد والزرع ونحوه - رَبِیل مُربَّل ومُرَبَّب ای معمول بالرَّب ویقال له علی ربا بالفتح والمد ای طول - اربیة بالضم والتشدید بن ران واصله اربوة فاستثقلوا التشدید علی الواو وهما اُربیتان - ویقال جار فلان فی اُربیة قومه اسے فی اهل بیته وعشیرته من بنی الاعمام ونحوهم ولا تکون الاربیة من غیرهم - اربیان بکسرتین والتخفیف نوعی از ماهی -

رتو - رتوة - گام زدن (ع ف اض ۲) و فی الحدیث فی معاذ انه یتقدم العلماء یوم القیامة برَتوة اسے بخطوة ویقال بدرجة - وسست کردن - وسخت کردن وهو من الاضداد - وفی الحدیث ان الحریرة ترتو فؤاد المریض اسے تشدّه وتقویه وآن نوعے از قلیه طعام بیارست - وکشیدن چیرے را بزمی وبسر اشارت کردن -

رثا - رثیة - دروزانو ومفاصل رُثیات ج مرثیة برمرده ستایش گفتن وگریستن (ع ف ک ۲) یقال رثیته ورثوته ایضا - ورثی رای

رق له - بالهمزة ایضا یقال رثأت المیت ولثأت بالحاء وحلأت السویق تحلئة وانما هو من الحلاوة وامرأة رثارة فی رثاية ونحوها مما لیس بمهموز لان الیاء اذا وقعت بعد الالف الساکنة همزت وکذلک القول فی سقارة وسقایة وما اشبههما - ورثیت عنه حدیثا اذا ذکرته عنه وارثی رثایة مثل اروی روایة -

رجو - رجو - رجاء - بالمد امید داشتن - وترسیدن (ع ف اض ۲) قوله تعالی وما لکم لا ترجون الله وقارا ای لا تخافون عظمة الله رجاوة کذلک ما اتیتک الا رجاوة الخیر - وارجیت الامر اخرته بهمز ولا - وقرئ قوله تعالی وآخرون مرجون لامر الله بالهمز وبلا همز - ترجیة ترجی ارتجاء امید داشتن رجیة امید داشته یقال مالی فی فلان رجیة ای ما ارجوه - رجا بالفتح والقصر کرانه جاه وکل رجیة رجا ومنه ارجیت البئر - رجوان دو کرانه ویقال رمی به الرجوان ای طرح فی المهالک - ارجاء کرانها قوله تعالی والملک علی ارجائها - وارجیت الناقة اذا ادلی نتاجها بهمز ولا - ارجوان بضمتین رنگی است سخت سرخ - ودرختی است که شکوفه آن سرخ میباشد معرب ارغوان ارجوانی منسوب بآن

رحا - رحی - بالقصر سنگ آسیا وهمار بحیوان وهی مؤنثة ویقال ثلث ارح وارحاء کثیرة فی الجمع وکل من مد قال رحاء ورحاآن وارحیة مثل عطاء وعطاآن واعلیة وزرین بلند کردن

رحی - رحی - رحیان - نوعی از دویدن بسبب وخروفربه شدن سال یقال سنة رحیة علی فعیلة ای ذات رحی وارحیت شاة وکوفتن وشکستن چیزی را (ع ف ا ک ۲) مرحی بالکسر سنگ انداختنی ومنه یقال للسیل انه لمرحی الحرب

وهم مرادی الحروب وکذلک المرواة - وفی المثل
کل صلب عنده مرداته وتشبه بها الناقة فی الصلابة
فیقال ناقة مرداة - رداة صخرة ردی ج - مَرْدِیّ
بالضم والتشدید خانه چوب کشتی بانان مرادی ج
رُدِیّ ایضا سنگ انداختن وبیک پای برجستن
کودک - وافتادن درچاه وفرود افتادن ازکوه
(عع ف اک ۲) تردّی مثله - یقال ردیٰ فی البئر
وتردّیٰ اذا سقط فی بئر او تهوّر من جبل ورفتن
یقال ما ادری این ردیٰ ای این ذهب - رداء
بالکسر والمد پوشش رداران رداوان تثنیته
وکل اسم ممدود فلا یخلو اما ان تکون همزته اصلیة
فترکت فی التثنیة علی حالها وما قلبت یقال جزاران
وخطاران واما للتانیث فقلبت فی التثنیة
واوا لاغیر یقال صفراوان وسوداوان واما
ان تکون منقلبة عن واو ویاء مثل کساء ورداء
او لمحقة بمثل علباء وحرباء لمحقة بسرداح وسملاق فیهما
وجهان قلبت واوا مثل التانیث ویقال کساوان
ورداوان وعلباوان وحرباوان او ترکت علی
حالها مهموزة ویقال کساءان وحرباءان ورداءان
وعلباءان مثل الاصلیة وهو اجود - تردی
رداء برافگندن ارتداء مثله - ردیة بالکسر مثله کالرکبة
والجلسة یقال منه هو حسن الردیة وردیة تردیة -
وراد یت عن القوم مراداة اذا راءیت بالحجارة
وراودیت فلانا ای راودته وهو مقلوب - وراوده
ایضا بمعنی دارا د - ردی بالقصر هلاکی وهلاک شدن

(عع ک اف ۲) اراد ارتعد فیه - رجل ردّاء مالک
وامرأة ردیة -
ردی - رَدْیة - ناقهٔ لاغر شده از رفتن - وناقهٔ
فرو مانده برراه ردایا ج - ردّی مذکر منه - ارزار
نزار ولاغر کردن واندا ختن وبیک پای برجستن
رزی - ارزار - پناه گرفتن به کسی یقال ارزیت
ظهری الی فلان ای التجأت الیه -
رسو - رسو - رُسُو - بالضم والفتح مشدد او مخففا
ایستادن برجای - واسقوار شدن (عع ف ف ۲)
وبرجا ماندن پای درحرب وبرجای ایستادن
کشتی درجر یقال رَسَتْ اقدامهم فی الحرب ای
ثبتت وجبال راسیات - وقوله تعالی الجبال ارساها
ومرسیها وقد مر فی فصل الجیم واصلاح کردن میان
دو کس - وسخن گفتن بهیچیزے از کسے رسوة نوعی
از شبه ومهرهٔ که در رشته در کشند مرساة بالکسر لنگر
کشتی والقت السحابة مراسیها ای دامت - رواسی
من الجبال کوه هاے محکم واحد ها راسیة - ویقال
رسا الفعل بالشئ وذلک اذا قطعا علیها - ویقال
تمرة نرسیاة بکسر النون نوعے از خرما -
رشو - رشاء - بالکسر والمد رسن ولو ارشیة ج -
رشوة بالضم والکسر پاره رشی ج - رشو پاره دادن
(عع ف افع ۱) ارتشاء پاره گرفتن استرشاء پاره
خواستن برحکم وشیر جستن کره ارماد ر ارشاء
رشوت دادن - ورسن بردو بستن ویقال
ترشّیت الرجل نرمی کردم باکسی وبر اشبیة ای ظاهر

دار شئی الحنظل اذا امتدت اغصانہ شبہ بالارشیۃ رشار ستارکان فرد در برج حوت وہی سن المنازل
رضا۔ رضوان۔ بالکسر والضم خوشنودے مرضاۃ کذلک وپسندیدن (ع ک اف ۲) رضی بالکسر مصدر محض یقال رضیت عنہ واصلہ رضوت ویقال رضیت الشئی دار تضیئہ فہو مرضی ومرضو علی الاصل والاسم الرضار بالمد وعن الکسائی رِضوان وحِوان فی تثنیۃ الرضا والحمی والوجہ حِبان ورضیان وجمیع ذلک من الواو۔ عیشۃ راضیۃ ای مرضیۃ لانہ یقال رضیت معیشتہ علی مالم یسم فاعلہ ولا یقال رضیت بالفتح ویقال رضیت بہ صاحبا ورضیت علیہ فی معنی رضیت بہ وعنہ ایضاً ارضار ترضیۃ خشنود کردن وترضیۃ اذا رضیتہ بعد جہد۔ واسترضیتہ فارضانی وراضانی فلان فرضوتہ ارضوہ بالضم اذا غلبتہ فیہ۔ رضوی کوہی بمدینہ رضوی منسوب بوے۔

رطا۔ ارطی۔ درختے از درختان ریگ ارطاۃ یکے وہو افعل من وجہ وفعلی من وجہ لانہ یقال ادیم مارطا ای مدبوغ بورقہ وادیم مرطی ایضاً ولحوق تاء التانیث فی واحدہا یدل علی ان الالف لیست للتانیث وانما ہی للالحاق او بنی الاسم علیہا وارطت الارض اذا انبت الارطی۔ رطیۃ موضع ارطا بالضم کذلک۔

رعی۔ رعی۔ بالکسر علف وگیاہ ارعاج۔ رعی بالفتح چریدن۔ وچرانیدن۔ وچشم داشتن (ع عف ض ۲) رعیا ورعیۃ ورعایۃ بالکسر پاسبانی وپاس رعیت داشتن امیر وحرمت کسی نگاہ داشتن یقال رعیت علیہ حرمتہ۔ راعی والی رعیۃ عامۂ مردم ویقال لیس المرعی کالراعی رعوۃ بالفتح والکسر باز ایستادن از بدی (ع عف ض ۲) ارعواء مثلہ یقال فلان حسن الرعوۃ وقد ارعوی عن القبیح۔ رعیا بالضم والقصر ورعوی بالفتح الاسم منہ مثل بقیا وبقوی۔ ارعاء بخشودن بر کسی یقال ارعیت علیہ اذا ترحمتہ ویقال منہ

(ع عف لفتحہما) یقال منہ ارعی النجوم۔ ورعی البعیر الکلأ وارتعی۔ ورعیت الابل ارعاہا رعیا۔ مرعی گیاہ وچراگاہ وچریدن وفی المثل مرعی ولا کالسعدان۔ راعی چراندہ۔ وگاہ دارندہ ولقب مردے رُعاۃ ورُعیان ورعار بالکسر والمد ج۔ مثل قاض وقضاۃ وشاب وشبان وجائع وجیاع قولہ تعالے حتی یُصدِر الرعاء۔ وفلان یرعی علی ابیہ ای یرعی غنمہ۔ ویقال رجل ترعیۃ بکسر التاء وضمہا والیاء مشددۃ فیہما الذی یُجید رعیۃ الابل۔ ترعایہ بالکسر مثلہ۔ رعاوی بالضم والفتح شتران گرداگرد قوم چراکنندہ مراعاۃ چشم داشتن۔ ونگریستن۔ ونگاہ داشتن حق کسے را وباہم چرا کردن ستور۔ وگوش داشتن بکسے منہ قولہ تعالی لاتقولوا راعِنا قال الاخفش یقرؤ راعِنا للتنوین علی اعمال القول فیہ کانہ قال لاتقولوا ہذہ الکلمۃ ہو من الرُّعونۃ۔ استرعاء نگاہ داشتن خواستن وفی المثل من استرعی الذئب فقد ظلم۔ رعایۃ بالکسر پاسبانی وپاس رعیت داشتن امیر وحرمت کسی نگاہ داشتن یقال رعیت علیہ حرمتہ۔ راعی والی رعیۃ عامۂ مردم ویقال لیس المرعی کالراعی رعوۃ بالفتح والکسر باز ایستادن از بدی (ع عف ض ۲) ارعواء مثلہ یقال فلان حسن الرعوۃ وقد ارعوی عن القبیح۔ رعیا بالضم والقصر ورعوی بالفتح الاسم منہ مثل بقیا وبقوی۔ ارعاء بخشودن بر کسی یقال ارعیت علیہ اذا ترحمتہ ویقال منہ

أرعَی الله الماشیة ای انبت لها ما ترعاه - وارعیته سمعی ای اصغیت الیه -

رغو - رغار - بالضم والمد بانگ کردن شتر (ع ف اض ۲) وفی المثل کفی برغائها منادیا - ترغیة کف برآوردن شیر ومنه قولهم کلام مرغ اذا لم یفصح عن معناه - ویقال ایضاً انست الهم ترغی وتنشف ای لها نشافة ورغوة - رغوة ثلث لغات کف وسر شیر رغی ج - وکذلک رغاية اللبن ورغاوته بالضم مع الیاء وبالکسر مع الواو وعلی العکس ایضاً - مرغاة بالکسر کف گیر ارتغار سر شیر خوردن وفی المثل لیس حسوا فی ارتغار یضرب ان یظهر امراً ویرید غیره - ناقة رغوی علی فعول ای کثیرة الرغار ای الصعوب - ورغیة ای حلبة علی الرغار - وترا غوا ای رغی کل واحد ههنا وواحد ههنا - ومالة ثاغیة ولا راغیة ای لا شاة ولا ناقة وقد مر هذا - واتیته فما ثغی ولا ارغی ای لم یعط شاة ولا ناقة -

رفو - رفوت الثوب ارفوه - بالتلبین والهمزة ورفوت الرجل ای سکنته من الرعب - مرافاة سازواری رفار بالفتح والمد کفشیر گرفتن - وبرجفسان شدن وسازواری منه بالرفار والتلبین دعاء للتزوج - ترفیة این دعا گفتن -

رقا - رقی - برآمدن بر نردبان (ع ک ا ف) یقال رقیت فی السلم رقیا ورقیا ارتقاء مثله - مرقاة بالفتح پایهٔ نردبان وبالکسر آلة یعمل بها ومن فتح قال هذا موضع یفعل فیه - ورقی علیه کلاما ترقیة اذا رفع - وترقی فی العلم ای رقی فیه درجة درجة - رقوة ریگ تودہ کردہ یقال ارق علی طلعک ای امش واصعد بقدر ما تطیق - رُقیة بالضم افسون رقی ج - تقول منه استرقیته فرقانی رقیة فهو راق - ورقیة نام زنی قیس الرقیات نام مردے منسوب بزنانے کہ برین نام بودہ اند وهو عبید الله بن قیس الرقیات - رقی بالضم وکسر الثانی موضعے -

رکو - رکیة - چاہ رکی رکایا - رکوة کوزۂ آب خوردنی ومشک آب رکار رکوات ج - وفی المثل صارت القوس رکوة یضرب فی الادبار وانقلاب الامور - رکار بالکسر والمد موضعے مرکو حوض بزرگ وجرموز کو چک رکو بار برافزون بر ستور - وبصلاح آوردن واستوار کردن خلل - وباقی روز باشیدن یقال منه رکوت بقیة یومی اے اقمت وگناہ برکسی نہادن یقال رکوت علی فلان الذنب - ارکار پناہ گرفتن یقال ارکیت الیه وتاخیر کردن ومہلت دادن یقال منه ارکنی الی کذا وساختہ وآمادہ کردن لشکر - وگناہ برکسے نہادن ویقال انا مرتکب علی کذا اے متعول ومالی مرتکی الا علیک ای متعولی -

رمی - رَمی - انداختن (ع ف اک ۲) یقال رمیت الشیء من یدی فارتمی وتیر انداختن زمایة بالکسر کذلک - قال ابن السکیت یقال رمیت

لہ وعبید الله بن قیس الرقیات سنة ۸۵ ثمانین وقیل سنة ۶۵ خمس وستین من الهجرة ق -

عن القوس ورميت عليها ولا يقال رميت بها
وفزون شدن يقال رميت على الخمسين ارميت
ودشنام دادن بفاحشه قوله تعالى والذين يرمون
المحصنات - والرمي المستي وهي السحابة العظيمة
القطر الشديدة الوقع من سحاب الجهيم والخريف
والجمع ارمية واسقية - ويقال خرجت أترمي
اذا خرجت ترمي في الاغراض وفي اصول النجعة
وخرجت أرتمي اذا رميت النفض - ويقال للمرأة
ترئين في الخطاب للواحدة والجمع سواء - ورائية
مراءاة ورياء وارتمينا وترامينا - وكانت بينهم
رمية ثم صاروا الى حجيزى قال ابو عبيدة رمى الله
لك اى نصرك وضع لك - رمار بالفتح والمد ربوا
وافزودن وارمى فلان اى ارتمى قال عمر
رضى الله عنه لا تشتروا الذهب بالفضة الا يدا
بيد ارموا ما اخاف عليكم الرماء - ارماء اندختن
ارميت الجمر من يدى اى القيت - ويقال رمانه
فارمى عليه اى زاد - ورمى الجرح الى الفساد
ويقال لطعنة فارماه عن فرسه اى القاه عن ظهرها بقوة
كما يقال اذراه - رميته شكار به تير افگنده - يقال
بئس الرميته الارنب - مراة بالكسر بكان كرد -
وبابچه ستور - وفي الحديث لوان احدكم دعى لسرى
مراتين لاجاب وهو لا يجيب الصلوة -

رنو - رُنو - پيوسته نگريستن (ع ف ض ۲) ازنا
متعد منه - يقال ارنا الى حسن ما رأيت - كاس رنوناة
على فعلانة اى دائمة ساكنة - ويقال فلان
رُنو فلانة على فعول بالفتح اى دائم النظر عليها
ورجل رناء كذلك رنار بالضم والمد آواز زنا
بالفتح والقصر چيزى كه در وى نگرند وقولهم
يا ابن تُرنى كناية عن اللئيم -

روى - اُروية - بالضم والتشديد بزكوهى ماده
ونام زنى ارادتى ج - وارويٰ على افعل كذلك
وبذا بغير قياس - اروىٰ ايضا نام زنى ريان
سيراب رَيّا مؤنث ولم يُبدل من الياء واو لانها
صفة وانما يبدلون الياء في فعلى اذا كانت اسما
والياء موضع اللام كقولك شروىٰ من شربة وتقوىٰ
من نقية وان كانت صفة تركوها على اصلها يقال
امرأة خزيا وزيا رو لو كانت رَيّا اسما كانت رداء
لانك كنت تبدل الياء واوا موضع اللام وتترك
الواو التي هي عين فعلى على الاصل - رَيّا بوى خوش
ويقال رَيّا رائحة طيبة من نفحة ريحان او غيره - ريان
ايضا نام كوهى رويت حاجت - وانديشه در كار
وباقى وام رواء بالكسر والمد رسن پارهٔ كه بآن
بار بر شتر بندند ارويته ج - يقال منه رويته على البعير
اى شددته على البعير - ورويت على اهلى ولاهلى
اذا انتهم بالماء - ويقال من اين رَيتكم بالفتح اى
من اين تروون الماء - رَىَ بالفتح والكسر وروىٰ
بالكسر والتخفيف سيراب شدن (ع ك ا ف ۲)
رويت وارتويت وترويت بمعنى - رواية بالكسر
باد گفتن سخن وشعر از كسى (ع ك ا ف ۲) فهو راو
في الماء والشعر من قوم رواة - ورويت القوم

اَرویم رَیّا اذا استقبت لهم الماء - تروية بر روایت شعر داشتن کسی را و سیراب گردانیدن او را در کار و روز هشتم از ماه ذی الحجه - واندیشه کردن در کار رَایَة علم روایة شتر آب کش - و توشه دان عند النحاة علی الاستعارة - ماء روار بالفتح والمد عذب - وماء رویّ کذلک بالکسر والقصر - رواء بالضم والمد دیدار و رجل راویة للشعر الماء للمبالغة وقوم رواء من الماء بالکسر والمد - عین ریّة بالکسر بسیار آب رَوِی حرف قافیهٔ شعر - وابر بزرگ سخت بارنده ویقال شربت شربا رویا - وارتوی البُجُل اے غلظت قواه وارتوت مفاصل الرجل اعتدلت وغلظت - رهو - رَهْو - میان هر دو پای کشاده رفتن نرم رفتن (ع ف اض ۲) وساکن وآهسته وسنه قوله تعالی واترک البحر رهوا ای ساکنا علی هیئته وزن فراخ فرج ونوعی از مرغان ویقال هو الکرکی - رهو رَهْوَة جای بلند وپست وهو من الاضداد وآب راه میان محله وفی الحدیث انه علیه السلام قضی ان لا شفعة فی فناء ولا طریق ولا منقبة ولا رَحْبة ولا رهو رهاء جَ - وارهبت لهم الطعام والشراب اذا ادمته لهم مثل ارهنت وهو طعام راهن وراه اے دائم وارهه علی نفسک ای ارفق بها - عیش راه اے ساکن رافه - ورهاء البحر ای ساکن - رهاء زمین فراخ ورهاء بالضم والفتح جئی از مدح رُهاوی منسوب الیه

رزا - کعلی جد ابی الخیر محمد بن احمد امام جامع اصبهان رصاه - محکم واستوار کرد آنرا (ع ف اض ۲)

ارضی بالمکان درجائی پاید ونگذاشت آنرا -

فصل الزاء

زبی - زَبْی - باز کردن (ع ف اک ۲) از دبا مثله یقال زبیت الشئ واز دبیته ای حملته - زبیة بالضم بشینه زُبًی ج - وفی المثل قد بلغ السیل الزبی ومعناکی بحمت صید شیر دده یقال تزبیت زبیة - اُزبی شتاب زدگی - ونشاط وسُبکی علی الفعول ورفتار مختلف - وشر وکاری بزرگ از ابی ج -

زجو - تزجیة - بنرمی راندن کار یقال کیف تُزَجّی الایام ای کیف مدافعها - رجل مزجی اے مزجّ وتزجیت بکذا اکتفیت به - ازجار راندن مزجی چیزے اندک مزجاة سوئت منه قوله تعالی وجئنا ببضاعة مزجاة ای قلیلة - والریح تزجی السحاب والبقر تزجی ولدها ای تسوقه - زجار بالفتح والمد بآسانی گرد آمدن خراج - وروانی کار یقال فلان ازجی لهذا الامر من فلان ای اشد نفاذا فیه منه ویقال عطاء قلیل یزجو خیرا من کثیر لا یزجو - ویقال ضحک حتی زجا ای انقطع ضحکه -

زدو - زَدْو - کوز باختن کودک واندا ختن آن در مغاک (ع ف اض ۲) مزواة بالکسر مغاک کودک انداختن واین را معالج گویند یقال البعد المدی والزدوة ویقال زدو لغة فی سدو وهو مد الید نحو الشئ -

زری - زرایة - بالکسر خشم وعتاب کردن عیب کردن (ع ف اک ۲) یقال منه زریت علیه وتزریت علیه بمعنی وقال ابو عمرو الزاری علی الانسان الذی

لایعتدہ شیا ولم یکثر علیہ فعلہ - ازراء خوارمندی نمودن وتقصیر کردن یقال ازریت بہ اذا قصرت بہ - وازدریۃ ای حقرتہ -

زفی - زَفَیان - سخت وزیدن باد وزفنہ الریح ای طردتہ ونام مردے شاعر ناقۃ زفیان سریعۃ قوس زفیان سریعۃ الارسال للسہم - زفی بال برداشتن شتر مرغ - وبرداشتن سراب چیزی را درہوا

زقا - زقو - زقی - بانگ کردن (عع ف اض ۲ و ک ۲) زقار بالمد والضم صوت وکل صائح زاق - زقیۃ بالفتح ای صیحۃ یقال فی المثل وہو اثقل من الزواقی وہی الدیوک لانہم کانوا یسمرون فاذا صاح الدیک تفرقوا -

زکو - زکوۃ - ہم تزکیۃ زکوۃ دادن از مال - وپاکیزہ کردن وستودن خود را وزکوۃ از کسی گرفتن قولہ تعالیٰ وتزکیہم ای تطہرہم - زکا بالقصر اے شفیع یقال خسا وزکا یعنی طاق یا جفت زکار بالفتح والمد گوالیدن (عع ف اض ۲) ولائق آمدن وتنعم کردن زکوکذلک یقال ہذا الامر لایزکو بفلان اے لایلیق بہ - ازکار کوالانیدن غلام زکی زاک والمصدر منہ زکو بضمتین - وتزکی تصدق -

زنی - زِنا - مقصور عند اہل الحجاز ممدود عند اہل نجد بازن حرام جمع آمدن (عع ف اک ۲) زنوی نسبت از مقصور زنادی از ممدود تزنیت بزنا منسوب کردن وزانی خواندن کسی را زنّارۃ بالتشدید حمدونہ مادہ وقولہم ہو لزنیۃ بالفتح والکسر

نقیض قولہم لرشدۃ - والمرأۃ تزانی مزایاۃ وزناءً اے تباعی -

زوا - زاویۃ - کنج وپینولہ زوایا ج - زویت الشئی جمعتہ وقبضتہ (عع ف اک ۲) وفی الحدیث زویت لی الارض فاریت مشارقہا ومغاربہا - وانقضوب الجلدۃ انقبضت یعنی درکشیدہ شد زی بالکسر پوشش وہیأت واصلہ زوی یقال منہ زیۃ حسنۃ والقیاس زویۃ - زوی الرجل ما بین عینہ یعنی آزنگ درافگند وزوی المال عن وارثہ زیا اے صرفہ - زوّ نام کوہے - وقضاء وقدر یقال حم وزوی ای قضی قدر - قدر زوزیۃ زوازیۃ ویک بزرگ کہ یک شعر گوشت پزوزای حرفی از حروف معجمہ یمد ویقصر ولایکتب الا بیاء بعد الالف قال زید بن ثابت فی قولہ تعالیٰ ثم تنشرہا ہی زای فزہا یعنی اقرۃ بالزاء - زوزاۃ پشت ستبخ کردہ رفتن وگام نزدیک نہادن یقال منہ زوزی الرجل یزوزی وراندن -

زہو - زُہو - بالفتح والضم لغۃ الحجاز غورۂ خرما اے زرد وسرخ - ورنگ گرفتن غورۂ خرما یقال اذا ظہرت الحمرۃ - والصفرۃ فی النخل ظہر فیہ الزہو وزہا النخل زہوًا اذا ہاء مثلہ ودیدار نمایندۂ خوب یقال زہا الشئی بعینک - وبرداشتن سراب چیزے را یقال زہا السراب الشئی ای رفعہ وہذا بالالف لاغیر وربما قالوا زہت الریح الشجر تزہاہ اذا ہزتہ ووزیدن باد - وسبک وسہل داشتن یقال زہاہ وازدہاہ ورفتن ناقۃ بعد اورود

ف ۱ بالزو کالتوالد الفرزبان دکی زوج والوصلۃ وزوجۃ علیہا الخ کل الاصل مہموم الجوہری ق ف ۲ وقصدہ زوجۃ فی الحدیث ودوم الجوہری ق ف ۳ الوای الوای فی کتب اہمزۃ بعد الالف ودوم الجوہری وذیلہا

یک شبانروز - واندن متعد لازم و کار باطل و دروغ - وجنبانیدن باو درخت را - ولیستان کردن بیش نزدیک زادن (ع ف اض ۲) وگبر و نازکردن یقال زهی الرجل فهو مزهو مجهولا وازهی فهو مزدهی - وللعرب احرف لا یتکلمون بذلک الا علی سبیل المفعول به وان کان بمعنی الفاعل مثل قولهم زهی الرجل وعنی بالامر ونجبت الناقة واشباهها اذا امرت به قلت لتزه ولکذلک الامر من کل فعل لم یسم فاعله وامر الغائب لا یکون الا باللام کقولک لیقم زید - وفیه لغة اخری زهایز هوز هوای تکبر ومنه قولهم ما ازهاه ولیس هذا من زهی لانه لا تعجب من فعل مجهول - ابل زاهیة اذا کانت لا ترعی الحمض - ویقال هم زهاء مائة ای قدر مائة -

زهای - تکبر کرد (ع بفتحها) ازاه بطنه اذا استلقی فلم یتحرک -

زحی - کشتی عنبری من ولد قرط بن عبد مناف صحابی برک علیه النبی صلی الله علیه وسلم ومسح رأسه

زرا - اسم جد جد محمد بن محمود بن ابراهیم بن بنا الفارقی ووالد ابی الخیر بن زرا المحدثین -

زعا - عدل واقسط (ع ف اض ۲) -

زغا الصبی - کودک گریست (ع ف اض ۲) زاغیة خشنی که خود را بر مردان اندازد زغی بالضم بوی جشیان زغاوة بالضم نوعی از جشیان زغاوان بالفتح نام کوهی -

زکی - بالید وافزود (ع ک اف ۲) تزکی مثله وتشنه گردید زکیة دهی است ما بین بصره و واسط زلیة - زیلو که آن خطرنجی وگلیم وپلاس باشد زلاج -

فصل السین

سما و - سماد - نیت - ونور وخاطر - وجایگاه باز ودوری قصد وهمت وکشش به چیزی یقال منه انت ذو سادای بعید الهم - وساء بمعنی ساره مقلوب منه -

سبی - سبنی - سبار - برده کردن (ع ف اک ۲) استبار مثله ومل بردن معشوق عاشق را وخمر از شهری بشهری بردن فاما اذا اشتریتها للتشرب بها فبالهمز سبئیة آن خمر وبالهمز ایضا وزن برده - وغریب کردن ودور گردانیدن یقال سباه الله ویقال ذهبوا ایدی سبا وایادی سبا ای متفرقین وهما اسمان جعلا واحدا - سابیار بالمد مشمه که بابچه بیرون آید از رحم وتتاج وگوسپند کثیر النسل سوابی ج - اسابی الدار راه های خون اسبارة بالکسر یکی -

ستو - ستا - لغة فی سدی الثوب یعنی تار واستیت الثوب مثل اسدیته - واستأت الناقة استیتارا استرخت من الضیعة -

سجو - سجیة - خو - وطبیعت سجو بفتحتین آرام گرفتن ودوائم شدن (ع ف اض ۲) قوله تعالی والیل اذا سجی ای طم وسکن ومنه البحر الساجی - وطرف ساج ای ساکن - تسجیة پوشانیدن مرده را -

سحا - سحا - شب پرہ سحاۃ یکی دہما مفتوحان مقصوران - وسحاۃ کل شئی فشرتہ سحاج - وسحاۃ خانہ ومانند آن سحار الکتاب بالکسر والمد مہرنامہ سحارۃ یکے اسحیۃ ج - وگیاہے کہ زنبور عسل آنرا خورد وضبث ساح خورندۂ آن گیاہ واسحی الرجل ای کثرت عندہ الاسحیۃ - ومافی السمار سحارۃ من سحاب ای قطعۃ - وسحوت القرطاس وسحیتہ ای قشرتہ (ع بفتحہما وض ۲ وک ۲) ثلث لغات وسحوت الطین عن وجہ الارض وسحیتہ اے جرفتہ یعنی زدیدم وسحوت الکتاب وسحیتہ اے شددتہ بالسحار یعنی مہر کردم رجل اسحوان بضمتین مرد بسیار خوار ساحیۃ باران سخت بارندہ مسحاۃ بیل آہنین وکلند -

سخا - سخاوۃ - سخاء - جوانمردی (ع ف اض ۲ وک اف ۲) وبازماندن از چیزے یقال سخیت نفسی عنہ اذا ترکتہ وجوانمرد شدن (ع بضمہما) سخو فروزانیدن آتش بہ بیرون آوردن خاکستر وآتش از دیگدان (ع ف اض ۲) سخی مثلہ (ع ک اف ۲) ویقال اسخ نارک ای اجعل لہا مکانا توقد علیہ - سخی بالقصر لنگی شتر وشتربچہ یقال منہ سخی یسخی سخیّ فہو سخ مثل عم - وفلان یتسخی اے یتکلف السخاء - مکان سخاوی جای نرم از ارض سخاویۃ - سخاوار زمین نرم فراخ سخاوی بفتح الواو وکسرہا ج - مثل صحاری -

سدا - سدو - دست دراز کردن بہ چیزے یقال سدت الناقۃ تسدو وہو تذرع فی المشی وگام فراخ نہادن ستور (ع ف اض ۲) یقال ما احسن سدو رجلیہا واتو یدیہا ونوق سواد وفلان یسد وسدو فلان ای نحو نحوہ - سُدرۃ سدیۃ وبسر سدغورۂ ترسداۃ ترمی شب - وتار جامہ اسدیۃ ج - سدی کذلک یقال سدیت الارض بالکسر وہی سدیۃ نمناک شد واسدی الفعل ای سدی لبسرہ وذلک اذا استرخت ثفاریقہ اسدار بافتن یقال اسدیت الثوب واستیتہ ورسیدن یقال طلبت الشئی فاسدیتہ اے اصبتہ فان لم تصبہ قلت اعمستہ ومہمل گذاشتن یقال ابل سُدًی بالضم مہمل گذاشتہ قولہ تعالی ایحسب الانسان ان یترک سُدًی وبفتح السین ایضا - وتسداہ ای علا - سادی ای سادس یعنی ششم ابدلت من السین یا کما فشکر فی ستت -

سرو - سَرو - م - سروۃ یکے وجای بلند تر از آب راہ وفرو تر از کوہ - ومحلہ حمیر - وجوانمردی ومردے وہو سخار فی مُرُوّۃ (ع ف اض ۲ وک اف ۲) سِرِی لغت منہ سراۃ ج - سَرَوات جمع الجمع - سِرِی ایضا جوی خرد اسریۃ سُرِیان ج - سراوۃ سِرِی شدن (ع بضمہما) تسری بتکلف مردے نمودن - وسریت گرفتن کنیزک را قال یعقوب اصلہ تسرر من السرور فابدلت من احدی الرائین یا کما یقال تقضی من تقضض مُسْتَرِیَۃ بالضم والتشدید کنیزک بہ جہت فراش سراری ج - سریۃ بالفتح

وتخفیف الراء پارهٔ از لشکر سرایا ج- یقال خیر السرا با اربع مائة رجل- سروت الثوب سرتیه عنی ای القمیص- وسروت عنی الدرع بالواو لا غیر ویقال انسری عنه اتم انکشف وسُری عنه مثله سروة بالکسر تیر خرد سری ج- والجرادة اول ما تکون وهی دودة واصلها الهمزة- وسریة لغة فیها- ارض مسروة ذات سروٍ سراة کل شئ ظهره ووسطه والجمع سَرَوات وفی الحدیث لیس للدنیا سرورات الطریق ای یمشین فی الجوانب سراة النهار وسطه- سرار بالمد والفتح درخت کنار وی کمان سازند استراء برگزیدن مردم وشتر وگوسپند وهی سُرّی ابله وسراة ماله- واسری الموت بنی فلان ای اختار سراتهم سعاریة ستلون وابر شب سواری ج- ونام مردے سری بالضم مسری بہ شب رفتن (عع ف اک ۲) سریت واسریت بمعنی سریة سری بالضم فیهما اسم فیه وبالالف لغة اهل الحجاز وجاء القرآن بهما جمیعا ویقال اسراه اسری به قوله تعالی سبحان الذی اسری بعبده لیلا وان کان السُّری لا یکون الا باللیل ذکر للتاکید کما یقال سرت امس نهارا والبارحة لیلا- سراریة بالکسر درگذشتن از چیزے بچیزے والسراریة سُری اللیل وهو مصدر ویقل فی المصادر ان تجئ علی هذا البناء لانه من ابنیة الجمع وبعض العرب یؤنث السری والهدی لو حما انهما جمع سُرْیة وهُدْیة اسرائیل نام مردے یقال هو مضاف الی ایل یهمز ولا واسرائین بالنون کما یقال جبرین وجبرئیل

سطو- سَطْو- دست در رحم ناقه کردن راعی تا آب فحل را بیرون کند- ودر نهادن اسپ گام را- وبسیار شدن آب- وسخت گرفتن وحمله کردن (عع ف اض ۲) یقال سطا به- سطوة بکبار سطوات ج- والفحل یسطو علی طروقته- ساطی آنکه بغلبهٔ شهوت از میان شتران بیرون آید از یکے بر دیگرے- واسپ گام دور نهنده وفرس ساط الذی یسطو علی سائر الخیل ویقال هو الذی یرفع ذنبه فی حضره-

سعی- سَعْی- دویدن وشتاب کردن- وکسب وکار کردن- وخراج وباج گرفتن (عع بفتحهما) ساعی خراج وباج ستان وآنکه کارے بر کسے افگند وکثیرا ما یقال ذلک فی ولاة الصدقة سُعاة ج- مسعاة واحدة المساعی فی الکرم والجود- سعو بالکسر یک ساعت از شب یقال سفی من اللیل سُعَیْ وسَعْوَ ارشله- یقال- ساعانی فسعیته اسعیه اذا غلبته فیه- سعایة بالکسر غمازی وبدی کردن یقال سعی به الی الوالی اذا وشی به- سعایة ایضاً پارهٔ از بهای خود دادن مکاتب بجهت آزادی واستسعیت العبد فی قیمته- ویقال زنی بحرة وامة وساعی فلان بامة ویکون المساعاة فی الاماء خاصة-

سفا- سَفْی- باد خاک را بردن (عع ف اک ۲) سفی لغت وابر سَفی بالقصر خار گیاه وخاک سفاة

اخص منه وکم موی شدن پیشانی اسپ فرس اسفی
نعت منه - بغل اسفی اشتر سبک رو ولا یقال
لشئی اسفی لخفة ناصیته الا للفرس بغلة سفواء سریعة
سفو شتاب رفتن سفای اسرع فی المشی والطیران
اسفی الزرع اذا خشن اطراف سنبله سفیان نام مردے
بفتح و ضم و یکسر - سفوان بالتحریک موضعے نزدیک
بصره مسافات مسافت -
سقی - سقاء - بالکسر والمد مشک شیر و آب سقیته
اسقیات اساقی ج - وطب مشک شیر خاصة
تحی - خیک روغن خاصة قربة مشک آب خاصة
سقی آب دادن و سقیا لک گفتن (ع ف اک ۲)
یقال سقیت فلانا و اسقیته آب خورانیدم و سقیا لک
گفتم و سقاه الله الغیث و اسقاه آب داد او والاسم
السقیا بالضم - ویقال سقیته لشفته و اسقیته لماشیته
وارضه والاسم السقی بالکسر سفیته ج - ساقیة جوے
خرد سوداقی ج - سقی علی فعیل ابر بزرگ قطره
اسقیته ج - علی خلاف القیاس و بردی سقیة یکی
ازوے و خرما بن رجل سقاء وامرأة سقاءة و
سقایة - وفی المثل اسق رقاش انها سقایة یضرب
للمحسن ای احسن الیه لاحسانه - مسقوی کشت
آبی عذی بالکسر کشت دشتی که از باران آب خورد
مسقاة بالفتح جای آب خوردن و بالکسر آلت
آب خوردن سقی بالکسر زرداب یقال منه سقی
بطنه واستقی اے اجتمع فیه ماء اصفر فهو مستسق
دبهرهٔ آب یقال کم سقی ارضک اسقیته ج -

استسقاء عیب و غیبت کردن تسقیة آب دادن
شد و للکثرة - وسقاک الله گفتن استسقاء کذلک
مساقاة تیمار و تعهد کردن درخت بشرکت و خل
وے تساقی یکدیگر را خوراندن استسقاء آب
خواستن و برکشیدن از چاه واستقیت فی القربة
وسقیت فیها بمعنی - سقایة بالکسر و پیمانهٔ شراب
ومنه قوله تعالی جعل السقایة فی رحل اخیه وهو
الصواع الذی کان الملک یشرب منه -
سلو - سُلُوّ - سُلیّ - بالضم فیهما خرسندی و بی غمی
(ع ف اض ۲ و ک اف ۲) یقال سلوت وسلیت
عنه - سلوی در بیخ وعسل قال الاخفش لم اسمع له
بواحدة ویحتمل ان یکون جمع و وحدانه سواء
کما فی وفلی - ویقال هو فی سلوة من العیش اے
فی رغد - سِلی بالقصر پوست که بر روی شتر بچه در شیر
زاید و آنرا بپارسی بارک خوانند ناقة سلیاء آنکه
سلی در شکم وے مانده باشد و آن مهلک است
تسلیة خرسندی و بے پرواهی دادن مسلّی اسپ
سیوم رهان رغت منه و بیرون کشیدن سلی
از رحم ناقه وفی المثل وقع القوم فی سلی جمل ای
فی امر صعب وان لم یکن فی الجمل سلی - ویقال
فی المثل انقطع السلی فی البطن اذا ذهبت الحیلة
کما یقال بلغ السکین العظم - اسلاء بے غم کردن
انسلاء لازم منه - وانسلی عنی الهم وتسلّی بمعنی ای
انکشف - سلوانة بالضم حرزة کانوا یقولون اذا صب
علیها ماء المطر فشربه العاشق انسلی - سلوان بالضم

نام آن آب - وبی غمی و دارو که آنرا مفرح خوانند
سما - سمار - آسمان یذکر ویؤنث اسمیة سماوات
ج - وسقف وسایه بآن - وباران یقال مازلنا
نطأ السمار حتی اتینا کم اسمیة سُمی علی فعول ج -
وپشت اسپ سمو بلندی و برآمدن یقال سموت
وسمیت مثل علوت وعلیت (ع ف اض ۲ و
ک اف ۲) وتساموا ای توارو - وسمالے شخص
ارتفع حتی استبنته - وسما بصره ای علا - قروم
سوامی ای فحول رافعة رؤسها - ویقال رددت
من سامی طرفه اذا ازلت نخوته وسما الفحل سماوة
اذا سطا علی شوله - سماوة ایضا شخص هر چیز
وموضعی در بادیه وسماوة البیت سقفه - واما
قول الشاعر (ع) سمار الآله فوق سبع سمائیا -
فجمعه علی فعائل کما یجمع سحاب علی سحائب ثم رده
الی الاصل ولم ینون کما ینون جوارٍ ثم نصب الیاء
الاخیرة لانه جعله بمنزلة الصحیح الذی لا ینصرف
کما تقول مررت بصحائف - اسم نام اسمار ج -
تقدیره افع والذاهب منه الواو لان جمعه اسمار
وتصغیره سمی وهو مشتق من سموت لانه تنویه ورفعة
واختلف فی تقدیر اصله قال بعضهم فعِل بالکسر
قال بعضهم بالضم وافعال جمع لهذین مثل جذع
واجذاع وقفل واقفال ولا یدرک صیغته الا بالسمع
وفیه اربع لغات - اسم بالکسر والضم وسِمٌ بهما والالف
للوصل وقطع لضرورة الشعر ایضا کقول الاحوص
(شعر) وما انا بالمحوس فی جذم مالک + ولا من تسمّی

ثم یلتزم الاسماء + سَموی منسوب واسمی ایضا علی
حاله - وجمع الاسمار الاسامی - وحکی الفراء اعوذ بک
باسماوات الله - تسمیته نامیدن - وبنام خواندن
ونام نهادن یقال سمیت فلانا زیدا او یزید وسمیته
مثله فتسمی به - سمّی علی فعیل هم نام ونام زد یقال
هو سمیته کما یقال هو کنیته - وقوله تعالے هل تعلم له
سمیا ای نظیرا یستحق مثل اسمه ویقال مسامیا
یُسامیه - واسمی فلان اے اخذ ناحیة السماوة
سماة بالضم صیادان مثل رماة - وسَموا وأسْمَوا ای
خرجوا للصید -

سنی - سنا - بالقصر روشنائی برق وجز آن -
وگیاهی ازادویه منسوب بمکه وبالمد بلندی یقال
بلند واسناه ای رفعه - وسناه اے فتحه وسهله -
وسانیت الرجل اذا راضیته وداریته واحسنت
معاشرته - وتسنی ای تغیر واصله تسنن فابدلت
من احدی النونات یاء مثل تقضی من تقضض
مُسَناة بند آب سانیة شتر آب کش وفی المثل
سیر السوانی سفرا لا ینقطع یقال سنت الناقة
تسنو ای سقت الارض - وسحابة تسنو الارض
وقوم یسنون لانفسهم اذا استقوا ارض مسنوة و
مسنیة قلبوا الواو یاء - ویقال اخذه بسنابته
وصنابته ای اخذه کله - سنة سال سنون سنوات
شنهات ج اذا جعلت نقصانه الواو فهو من هذا الباب
یقال منه اسنی القوم یسنون اسناء اذا الثبوا فی
مواضع سنته واسنتوا اذا اصابتهم الجدوبة بقلب الواو

لے وموضع بین الکوفة والشام ولیست من الاسماء ولا من الاعلام ولا من الجموع فی

تاءً للفرق بینهما -

سو و - سواء - برابری - و راستا راست قوله تعالے فانبذ الیهم علی سواء و میانهٔ چیزے قوله تعالی فی سواء الجحیم و جز یقال ما عدلت عنک لسوائک ای لغیرک - سوی بالضم و الکسر و القصر راست سواء بالفتح و المد کذلک - مکان سُوًی و سواء ای عدل و وسط فیما بین الفریقین و تقول مررت برجل سواک و سَوائک ای غیرک و هما سواء و سواءان و هم سُواء و اسواء و سواسیة ای اشباه علی غیر قیاس قال الاخفش وزنه فعالفلة ذهب عنه الحرف الثالث قال فاما سواسیة فان سواء فعال و سیة یجوز ان یکون فعةً او فعلة الا ان فعة اقیس لان اکثر ما یلقون موضع اللام و انقلبت الواو یاءً لکسرة ما قبلها لان اصلها سِوَیة - لیلة السواء شب سیزدهم از ماه اسوی اے اسقط و اغفل یقال اسویت الشئی اذا ترکته و اغفلته - و لا یساوی هذا الذا و لا یسوی ایضاً - و لا یساویه ای لا یُعادله - تسویة راست و برابر کردن یقال سَوّیته فاستوی اے اعتدل و هما علی سَوِیّة ای علی سواء و قسمته بینهما بالسویّة - و رجل سوی الخلق اے مستوٍ - و یقال استوی من اعوجاج - و استوی علی ظهر دابته ای استقر و ساویت بینهما ای سَوّیت - و استوی الی السماء ای قصد - و استوی علیه اے اقبل استوی علیه ای استولی علیه و ظهر - و استوی ای انتهی شبابه و قصدت سوی فلان ای قصدت قصده - سوتیة کسار محشو بثمام و نحوه کالبردعة و حویت شتر سَوایا ج - و یقال کیف اصبحتم فیقال مسوُون صالحون اے اولادنا و مواشینا سویة صالحة - و فی الحدیث اذا تساووا اهلکوا و قوله تعالی لو تسوّی بهم الارض ای تستوی بهم - سوی بالضم نام آبے -

سهو - سهی - ستارهٔ ریزه فی نبات النعش الکبری و الناس یمتحنون به ابصارهم - و فی المثل ارنیها السهی و تریّنی القمر - سَهوة مانند صفه و خانهٔ خرد - و گنجینه و ناقهٔ نرم رفتار سَهار بالکسر و المد ج سُهُو آرام و نرمی سهاج - مثل دلو و دلاء و غفلت (ع ف اض ۲) یقال سها عنه فهو ساهٍ و سهوان و یقال علیه من المال ما لا یسهی و لا ینهی اے لا یبلغ غایة - و حملت المرأة سهوا اذا جاءت علی حیض - و المساهاة فی العشرة ترک الاستقصاء سهوار ساعتی از اول شب و فی المثل ان لامرئ من نبو سُهوان معناه انک لا تحتاج الی ان توصی بها و انما یوصی من کان غافلا ساهیا -

سوی - سیة القوس - سرهای برگشتهٔ کمان سیات ج - و الهاء عوض من الواو و النسبة الیها سَیَوی بیمز ولا - قال الفراء یقال هو فی سَیّ راسه و فی سَوار راسه اذا کان فی النعمة و قد یفسر اے فی عدد شعره من الخیر - سَیّ بالفتح زمینی از دیار عرب و بیابان و قولهم لا سیما نه همتا - و خاصه - و خوبی کلمه یستثنی بها و هی سَیّ معناه همتا و برابر و تثنیته

سیان ضم الیهما ما والاسم الذی بعده لک فیه وجهان الجر علی ان تجعل ما زائدة وتجر الاسم بسی لان معنی سی ای مثل وینشد قول امرئ القیس (شعر) الا رب یوم لک منهن صالح + ولا سیما یوم بدارة جلجل + المجرور او مرفوعا تقول اضربن القوم ولا سیما اخیک ای لامثل ضربه اخیک والرفع کقولک ولا سیما اخوک ای لامثل الذی هو اخوک فتجعل ما بمعنی الذی وتضمر هو تجعله ابتداء واخوک خبره فاعلم - قال الاخفش یقال ان فلانا کریم ولا سیما ان اتیته قاعدا فان ما ههنا زائدة لا تکون من الاصل وحذف ههنا الاضمار وصار ما عوضا من المضمر کانه قال ولا مثله ان اتیته قاعدا -

ساساه - سرزنش وتوبیخ کردن آنرا -

ساغیة - شربت خوش مزه -

ساکاه - در مطالبه بر وتنگی کرد -

سمی - بالضم وادیست یا شهری است ابن حبنی لا یعرف سم ی غیره -

فصل الشین

شاو - شاؤ - غایت هر چیز وتگ - ودرگذشتن (ع ف اض ۲) وخاک چاه شآة مثل شعاة زنبیل وزبر مثالی ج - وشاوت من البئر اذا نزعت منها التراب - وتشاری بالسیف مثل تشاعا ای تباعد - وتشاری القوم ای تفوقوا - وعدا شاؤا ای طلقا - وساوت القوم شاؤا اذا سبقتهم - وشاراه علی فاعله ای سابقه - وشآه مثل شعاه وشاره مثل شاعه علی القلب ای سبقه قال ابو عبیدة اشتای ای استبق وقیل سبق -

شبو - شباه - تیزی هر چیز عبا شبوات ج - شبوة العقرب یعنی دم کژدم شبوات ج - واشبی الرجل اسے ولد له ولد ذکی - واشبی فلانا ولده اسے اشبهه - واسبیت الرجل اسے رفعته واکرمته واشبت الشجرة ای ارتفعت -

شتو - شتاء - بالکسر والمد زمستان قال المبرد هو جمع شتوة وجمع الشتاء اشتیة - شتوی بالتحریک والتسکین منسوب - وشتوت وشتیت وتشتیت بموضع کذا ای اقمت به الشتاء - واشتی القوم وخلوا فی الشتاء - مشاتاة معاملة فی الشتاء - شتی شتوی باران زمستان وهذا الشئ یشتینی اسے یکفینی شتائی -

شجو - شجو - اندوه - واندوهگین کردن (ع ف ض ۲) واشجاه ای اغصته - شجا غصه شد واندوهگین شدن - واستخوان وچزآن در گلو ماندن (ع ک اف ۲) شج غمگین وهی شجیة شجوی منسوب الی شج - ویقال ویل للجشی من الخلی مشددة یاء الشجی مخففة وقد شددت فی الشعر (شعر) نام الحیون عن لیل الشجینا + شان الصلاة سوی شان الجنینا + وان جعل شجی علی فعیل من شجاه الحزن ای شجوه وشجی بالتشدید لا غیر مفازة شجواء صعبة المسالک - رجل شجوجی وراء یاسے والنسبة الی شج شجوی بفتح الجیم

کما فتحت میم تمری فانقلبت الیاء الفا ثم قلبتہا واوا
شحو - شحو - دہان باز کردن و باز شدن (عع ف ا
ض ۲) فرس بعید الشحوۃ ای الخطوۃ وجارت الخیل
شواحی اے فاتحات افواہہا -
شدو - شدو - راندن - وشعر خواندن و پرو
(عع ف ا ض ۲) شادی راننده - وآنکه بعضی از ادات
تعلم کرده باشد - وبآواز خواننده -
شذو - شذا - بالقصر گزند و رنج یقال شذیت
ای آذیت وگس سگ واحد ہا شذاۃ وبقیۂ موت
وشدت - ونمک - وتیزی بوے - ونوعی از کشتی ہا
ودرخت - وپارہ ہای چوب - وگرسنگی یقال ضرم شذا
ای اشتد جوعہ -
شری - شراء - بالکسر خریدن وفروختن وہو
من الاضداد ویمد ویقصر (عع ف ا ک ۲) قولہ تعالی
ومن الناس من یشری نفسہ ای یبیعہا وشروہ بثمن
بخس ای باعوہ وقولہ تعالی اشتروا الضلالۃ بالہدی
اصلہ اشتریوا فاستثقلت الضمۃ علی الیاء فحذفت فاجتمع
الساکنان الیاء والواو فحذفت الیاء وحرکت الواو
بحرکتہا لما استقبلہا ساکن ویجمع شری علی اشریۃ
وہو شاذ لان فعلا لا یجمع علی افعلۃ - شری
به تسکین ۲ حنظل ودرخت وی یقال لفلان
طعمان اری وشری شریۃ یکے - ونخلہ که از دانہ
رسته باشد شری فرومایۂ ستوران وآبله ریزه
برانداز که آنرا خراج گویند ویقال منہ سری
جلده فہو شر علی فعل دراه در کوه سلمی وہو جبل

کثیر الاسد وسبک شدن از غضب (عع ک ف ۲)
وبسیار درخشیدن درخش وبسیار جنبیدن مہار
واسب در رفتار فرس شری علی فعیل - وشری الرجل
واستشری ای الج فی الامر - اشراء الحرم نواحیہ
واحدہا شری - اشرار برکردن کاسه وحوض -
شریان بالفتح والکسر درختی که از وے کمان سازند
وبالکسر منه رگ جهنده شرائین ج - شروی بالفتح
مانند شروری علی فعوعل اسم جبل - شراۃ بالضم
بعضے از خوارج شاریکے سموا بذلک لقولہم انا شرینا
انفسنا فی طاعۃ اللہ ای بعناہا بالجنۃ حین فارقنا
الائمۃ الجائرۃ ومنه یقال تشری الرجل - اشتراء
خریدن مشتری خریده - وکوکبی که سعد اکبر است
شصو - شصو - بالضم باز ماندن چشم (عع ف ا
ض ۲) شصا البصر ای شخص واشصاہ صاحبہ
رفعہ - وفی المثل اذا ازحجن شاصیا فارفع یدا
اے اذا سقط ورفع رجلیہ فاکفف عنہ وبرآمدن
پیر - ودست وپای درواشدن از مرده - ومرد را
که آماسد شصی کذلک فہو شاصٍ - شاصیۃ خیک
درآگنده که بابچه ہای وی درداشته باشد شواصی
ج - شاصلی مثل باقلی گیاہے اذا شد وقصر
اذا خفف مد -
شطو - شطا - نام دیہے در نواحی مصر شطوی
منسوب بوے -
شطی - شطیۃ - پارۂ از عصا شطایا ج - وتشطی الشیء
اذا تطایر شظایا - شظی استخوان تنگ که بازو

لہ والشری کعلی دوم الجوہری زوال اللام ونیز اره کالشری وقد شری کرضی ق - لہ ونیز غضب مع کاستشری ومنه الشراۃ الخوارج ومن شری بنفسه فی الطاعۃ دوم الجوہری ق - لہ شاصلی مثل باقلی دوم الجوہری ق -

چفسیده است - ولنکبدن اسپ بسبب خیزیدن
آن استوان ومنه قیل شظی الفرس بالکسر وگفتن
پے شظا القوم اتباع والحق شوندگان بیرونی
برایشان وهو خلاف صمیم القوم -
شعو - غارة شعواء - ای متفرقة فاشیة ومنه
اشعی القوم الغارة - وجارت الخیل شواعی و
شوالع ای متفرقة -
شغو - سن شاغیة - ای زائدة ومنه رجل اشغی
وامرأة شغواء وهم وهن شُغو شغا مصدر منه (ع
ف اض ۲ وک اف ۲) شغواء ایضاً عقاب -
شفا - شفا - کرانه وگوشه ویقال للرجل عند موته
وللقمر عند محاقه وللشمس عند غروبها ما بقی منه
الا شفاً ای قلیل - وشفا کل شئ حرفه قوله تعالی
وکنتم علی شفا حفرة من النار - وتثنیته شفوان قال
الاخفش الالف فیه مبدل من الواو لانه لم یجئ
فیه الامالة والامالة من الیاء - شفاء بالکسر والمد
تن درستی - وتن درستی دادن (ع ف اک ۲)
یقال شفاه الله من مرضه - واشفی علی الشئ
اشرف علیه یقال اشفی المریض علی الموت - واستشفی
ای طلب الشفاء - واشفیتک الشئ اعطیتکه
تستشفی به - واشتفیت بکذا وتشفیت من غیظی
ای استشفی به ویقال اشفاه الله علاه اذا جعله
شفاءً - اشفی بالکسر والقصر درفش -
شقا - شقا - شقاوة - بالفتح بدبختی نقیض سعادت
وقرأ قتادة شقاوتنا بالکسر وهی لغة - وهی واوی
یقال شقی الرجل انقلبت یاء الکسرة ما قبلها ویشقی
فقلبت الفاء فتحة ما قبلها - واشقاه الله فهو شقی
بین الشقوة بالکسر وفتحه لغة - مشاقاة یکدیگر کشیدن
وبسختی مردن وشاقانی فشقوته اشقوه ای غلبته فی
شکو - شکو - شکایة - شکایة - شکاة - گله کردن -
(ع ف اض ۲) شکوه گله آشکار بگله آوردن وگله دور کردن
از کسے وهو من الاضداد ویقال اشکیته اے جعلته
شاکیا وایضاً ازلت عنه الشکایة - واستکیته مثل
شکوته - واشتکی وتشکی عضوا من اعضائه وشتکی
ای اتخذ شکوة - مشکاة بالکسر سوراخ ناگذاره که
چراغ دروی نهند رجل شاکی السلاح اذا کان
ذا شوکة وحدة فی سلاحه وهو مقلوب شائک -
شکی گله کننده - وگله کرده شده - ودرونا ک
شکوة بالفتح پوست پره شیر خواره که دروی شیر کنند
شلو - شلو - بالکسر اندام باگوشت اسلاء ج
وفی الحدیث اُعتنی بشلوها الایمن - واشلاء الانسان
اندام های جدا شده از هم - ولقایای مردم یقال
هو فلان اشلاء فی بنی فلان ای بقایا فیهم - وقول النابغة
اشلیت الکلب علی الصید خطاء قال ابو زید اشلیت بالصید
وعوته - وقال ابن السکیت اوسدت الکلب بالصید
واسدته اذا اغریته ولا یقال اشلیته وانما الاشلاء
الدعاء یقال اشلیت الشاة او الناقة اذا دعوتها
باسمائها لتحلبها وقیل الاشلاء انما هو الدعاء لتغریها
علی الصید وغیره - واستشلاه واشتلاه اے
استنقذه - وکل من دعوته حتی تجرجه وتحثه من موضع

اوسکان فقد استشلیته و اشتلیته - ویقال ذہبت
ماشیۃ فلان وبقیت لہ شلیۃ وجمعہا شلایا ولا یقال
الا فی المال -
شوی - شتی - بریان کردن (ع ف ا ک ۲) شواۃ
بالکسر پارۂ از بریان - شواء بالمد بریانی و اشتویت
ای اتخذت شواء - وقد انشوی اللحم ولا یقال
اشتوی - شادی خداوندگوسپند و اشویۃ الطعمۃ
شواء - وتشوی فلان فاشوی من عشائہ ابقی منہ
بقیۃ - شواۃ بالفتح پوست سر شوی ج - وایضا دہا
و پایہا - و سر مردم - ویقال لکل مالیس مقتلا شوی -
ویقال رماہ فاشواہ اذا لم یعب المقتل ویقال
لا تشوی ولکن تقتل - شوی ایضا زوال المال
یعنی ستور ریزہ زندہ - و ہر چیز سہل اندک شویۃ
بقایای مردم شوایا ج - شواۃ بالضم شئ صغیر
من کبیر کالقطعۃ من الشاۃ یقال ما بقی من الشاۃ
الا شواۃ - وشواۃ الخیر البقیۃ منہ - شویان
دوم الاخوین وآن نوعے از دواردہا است و مرد
دور نگرندہ و شوشاۃ مثل موماۃ ناقۂ سبک رو
علی شئ اتباع لہ وبعضہم یقول شوشی - وما اعباہ
ما اشواہ واشیاہ دعاء بالعی والشی -
شہو - شہوۃ - خواہانی تن و آرزو طعام شہی
ای مشتہی ورجل شہوان ویقال منہ شہیت الشئ
اشہی شہوۃ و اشتہیتہ وتشہیت علی فلان کذا -
وہذا شئ یشہی الطعام ای یحمل علی اشتہائہ رجل
شاہی البصر ای حدید البصر قلب شائہ البصر -

ششا - سیانۂ وادی ولیس بتصحیف بل لغتان -
شحی - کرضی شحیا لغۃ فی شحا شحوا -
شخا - کعصا زمین شور -
شزا - بلند شد (ع ف ا ض ۲) -
شطو - بالفتح جانب وناحیہ -
شکیت - لغۃ فی شکوت والشکیۃ البقیۃ -
شمو - ترقی کردن کار (ع ف ا ض ۲) والشما
مقصورۃ الشمع -
شانیا - ناحیہ ایست بکوفہ والشوانی مذکور فی الہمز
شمنوۃ - لغۃ فی شمنزۃ وہو شمنوی ورجل
مشمنو وشئ مشمنو -
شیا - وہی است بجارا منہا ابو نعیم بن عبد الصمد
بن علی الشیائی والقیاس شیوی -

فصل الصاد

صای صئی - علی فعیل آواز چوزہ (ع ف ا
ک ۲) یقال صای الفرخ یصئی صئیا اذا صاح
مثل صعی و آواز غوک و موش و پیل و کلاکموش
ویقال فی المثل جار بما صای وصمتای بالمال
الناطق والصامت ویقال ایضا جار بما صار وصمت
وہو مقلوب منہ فی المثل تلمع العقرب وتصئی -
صبو - صبی - کودک صبیۃ صبیان ج تصغیر
صبیۃ وقد جاء اصبیۃ - وہی صبیۃ صبایا ج -
مثل ملیۃ وملایا - وصبی بین الصبا والصباء
مقصورا بالکسر ممدودا بالفتح - وصبیان
دو طرف رنخ صبا بالکسر والقصر کوسکے

ویقال منه تصابی من الشوق - صبوة صبوبة بضمتین میل کردن بکودکی وجوانی ونادانی (ع ف اض ۲) صبار بالفتح والمد بازی کردن باکودکان (ع ک ف ۲) اصبار دل بردن ازکسے یقال منه اصبیته واصبته الجاریة وبچه ناک شدن زن فهی مُصبیة ای ذات صبیة - صبا بالقصر باد برین صبوزیدن باد برین (ع ف اض ۲) صابیة باد سیان صبا وشمال وصابیت السیف والرمح اذا دلتهما فی عمد هما مقلوبا وصابیت الرمح ای هیأته للطعن -

صحو - مصحاة - بالکسر خنور صَحو هشیاری وهشیار شدن ازمستی (ع ف اض ۲ وک اف ۲) وصحو شدن ابر یوم صاح روز کشاده وصحت السماء ای انکشف عنها الغیم فهی مصحیة وصَحو - واصحینا اے سرنا فی یوم صَحو -

صدی - صدیٰ - بوم نر - وآواز کوه وسراے ومانند آن ویقال صَمّ صداه واصم الله صداه اے اهلکه - وقد اصدی الجبل - تصدیة دست زدن وصادیت فلانا اذا واجیته وساترته ودار یته وعارضته ایضاً - تصدی پیش آمدن ویقال انه لتصدی ابل اے عالم بها وبمصلحتها - صدی تشنگی (ع ک اف ۲) فهو صاد وصَد وصدیان وهی صَدیٰ وصوادی خرمابنان درازبے آب مانده -

صری - صریٰ - بالفتح والکسر آب ایستاده ورنگ وبوی گردانیده وقد صری الماء بالکسر وهذه نطفة صراة - وصَری الماء فی ظهره زنا اے احتبسه بالامتناع عن النکاح - صَری بریدن (ع ف اک ۲) یقال صَریٰ بوله ای قطعه ودفع کردن بدی ازکسے یقال صری الله شرّه وبازداشتن وصریت الماء اذا استقیته ثم قطعت وجدا کردن دو خصم را ازهم یقال اختصمنا الی الحاکم فصریٰ بیننا وفصل ومحبوس ماندن دردست کسی یا گرو ویقال صریٰ فلان فی ید فلان اذا بقی فی یده محبوسا رهنا - صراة نهری بعراق وهی العظمیٰ والصغریٰ

صرار بالمد حنظل وقتی که زرد شود صریة یکے التصریة تا دوشیدن گوسپند تاشیر جمع شود درپستان صار کشتی بان صُرّاج - مثال قاری وقرار -

صعو - صعوة - سنگانه ضَعو صعار بالکسر ج -

صغو - صَغو - میل کردن (ع ف اض ۲) صغیٰ صُغیً کذلک (ع ک اف ۲) یقال صغت النجوم اذا مالت للغروب ویقال صغوه بالفتح والکسر صغاه سعک ای میله الیک - یقال اکرموا فلانا فی صاغیته وهم الذین یمیلون الیه - اصغاء گوش داشتن بسخن کسے ویقال اصغیٰ الیه اذا مال بسمعه نحوه وکژکردن خنور را بوقت ریختن یقال اصغیت الاناء اے المئته - ویقال هو مُصغیً اناؤه اذا نقص حقه - واصغت الناقة اذا مالت رأسها الی الرحل -

صفو - صفا - بالمد روشنی خلاف کدر (ع ف اض ۲) تصفیة روشن کردن وصفوة الشیء خالصه ومحمد علیه السلام صفوة الله من خلقه ومصطفاه

صفقة مالی) بالضم والفتح والکسر وصفوما لی بالفتح
(غیر اذا کان بلا ماء وصفوت القدر ماخوذ منه)
صفاة سنگ روشن یقال فی المثل ما تندی
صفاته صفا بالقصر ج - صفاء وتفی کذلک صفوا
بالضم سنگها صفوان کذلک - والواحد صفوانة - و
یوم صفوان اذا کان صافی الشمس شدید البرد
صفا مقصور موضعے بکه - نام جوئے صفاة بالکسر
پالونه صفی ناقة بسیار شیر صفایا ج - کذلک الشاة
والقد صفت تصفو وو دوست خالص وگزیده از
غنیمت وهو صفته ایضا صفایا ج - ونام زنے
واصفیته الوذ اختصته لاوصافیته - وتصافینا
تخالصنا - واصطفیته اخترته - واصفیته بالشیء اوثرته به - واصفی الرجل من المال والادب ای
خلا - واصفی الامیر دار فلان - واستصفی مالا اذا
اخذ کله - واصفت الدجاجة اذا انقطع بیضها - واصفی
الشاعر اذا انقطع شعره -
صلا - صلوة - نماز ودعا از بنده - ورحمت از
خدا - ودرود بر رسول وفرشتگان وهو اسم
یوضع موضع المصدر تقول منه صلیت صلوة و
لا یقال تصلیة - تصلیة نماز گزاردن - ودرود گفتن
وراست کردن عصا وچوب آتش مصلی نماز گذار
ودو یمین اسپ رهان وصلی الفرس اذا جاء
مصلیا وهو الذی یلو السابق لان راسه عند
صلاة - صلایة بالفتح سنگ پهن صلارة کذلک
وایضا نام مردے صلی بریان کردن گوشت

(عع ف ن اک ۲) وفی الحدیث انه اتی بشاة مصلیة
وبدسگالیدن وبه هلاک افگندن کسے را ومنه
المصالی جمع مصلاة وهی الشرک یعنی دام وفی الحدیث
ان للشیطان فخوخا ومصالی وآتش درآوردن
صلی بالضم والکسر سوختن آتش (عع ک ا ت ۲)
قوله تعالے اهم اولی بها صلیا وکشیدن گرمی وسختی
کارے اصلار تصلیة آتش درانداختن قوله تعالے
فسوف نصلیه نارا - وقرئ قوله تعالے ویصلی سعیرا
ومن خففه فهو من صلی النار بالکسر اے احترق
ویقال تصلیت بالنار واصطلیت بها - وفلان
لایصطلی بناره اذا کان شجاعا ای لا یطاق -
صلا بالقصر طرف سرین وهما صلوان - وصلت
الفرس اذا استرخی صلوا ها وذلک اذا قرب
نتاجها - صلار بالکسر والمد برپانی صلار النار بالمد
والکسر او صلا النار بالقصر فقط - وقوله تعالے وبیع
وصلوات - قال ابن عباسؓ هی کنایس الیهود
ای مواضع الصلوات - صلیان بناتی دشتی
صمی صمیان - برگشتن وجستن رجل صمیان
ای شجاع - ویقال صمی العید یصمی اذا مات
وانت تراه - اصمار رسانیدن تیر بصید وکشتن
معانیة وفی الحدیث کل ما اصمیت - دوع مانیت
ولگام را استوار گرفتن اسپ بدان وگزیدن
بروی وانصمی علیه اذا انصبت -
صنو - صنو - بالکسر یکے از چند تنه درخت که
همه از یک بیخ رسته باشد - وبرادر پدری ومادری

صنوان

صنوان تثنیه صنوان ج - وفی الحدیث عم الرجل صنوابیه - صنوان دو چاه نزدیک که آب هر دو از یک موضع باشد صنی تصغیر صنو معاکچه که آب دروی گرد آید ویقال هو شق فی الجبل - ویقال اخذته بصنابته ای بکله -

صوا - صوة - بالضم سنگ توده بر راه بجهت نشان صوی ج - والصوی ما غلظ من الارض وارتفع ولم یبلغ ان یکون جبلا و بادراغه صاوی خشک صوی مصدر منه یقال صوت النخلة تصوی تصویة بازناکردن شتر را و بمراد او گذاشتن تا گشن شود ویقال منه صویت لابلی فحلا اذا اخترته وربیته للفحلة وخشک گردانیدن شیر گوسپند وناقه تا فربه شود ویقال منه صویت الشاة فصوت -

صهو - صهوة - میان پشت اسب - وبالای کوه و بالای هر چیزے - و جای گرد آمدن آب صهار بالکسر والمد ج - و برج بر بالاے توده و پشته صهی زهیدن آب و سائل شدن جراحت (ع بفتحها وک اف ۲) -

صهو - بالفتح جهان رفتن (ع ف اض ۲) -

صحا النار - فتح عینها (ع ف اض ۲) صحا چرکین و ریناک شدن پارچه (ع ک اف ۲) یقال صحی الثوب صحخ لغت منه صحارة چرک و نام تره است -

صرا - نگاه کرد (ع ف اض ۲) صروة بالکسر رستنی هاے خرد -

صفی - نادیدن و شنیدن (ع ک اف ۲) -

صکاء - لازم گرفت آنرا (ع ف اض ۲) -

فصل الضاد

ضبو - ضبو - تغیر کردن و بریان کردن آتش چیزے را (ع ف اض ۲) مضباة بالفتح مغاکی کوه پختن و اضبیت علی الشئ اشرفت علیه ان اظفره - ضابی خاکستر گرم -

ضحو - ضحوة - نیم چاشت ضحی بالضم والقصر چاشتگاه یذکر ویؤنث فمن انث قال انه جمع ضحوة ومن ذکر قال انه اسم علی فعل مثال صرد وظرف غیر متمکن مثل سحر یقال لقیته ضحی وضحی بلا تنوین اذا اردت ضحی یومک ثم بعده ضحار بالمد والفتح چاشت فراخ یقال اقمت بالمکان حتی اضحیت کما تقول اصبحت من الصباح وطعام چاشت یقال منه هم یتضحون ای یتغدون - لیلة ضحیار بالمد ای مضیئة لاغیم فیها ولیلة اضحیانة کذلک اضحی اسپ سفید اشهب ضحیار بالمد ونث ضحیا نام اسپے ضحیان نام مردے ضاحیة کل شئ ناحیة البارزة کرانه ظاهر هر چیزے یقال هم ینزلون الضواحی - ومکان ضاح ای بارز - وقلة ضحیانة بارزة للشمس - وفعل ذلک الامر ضاحیة ای علانیة - ضواحی آسمانها ضحو پیدا و کشاده شدن (ع ف اض ۲) یقال ضحت الطریق ضحی خوی کردن (ع ک اف ۲) ضحیت بالکسر فصحی عرفت وضحیت بالفتح ایضا فضحا اذا برزت للشمس

(عع بفتحہا وک ۲) ومنہ قولہ تعالیٰ ولا تظمأ فیہا ولا تضحیٰ
اضح امر بالبروز الی الشمس - ویقال اضحیٰ فلان بالفعل
کذا کما تقول ظل یفعل کذا - وضحیٰ فلان غنمہ ای
رعاہا بالضحیٰ وضحیٰ بشاۃ من الاضحیۃ وہی شاۃ
تذبح یوم الاضحیٰ وفیہا اربع لغات اضحیۃ بالضم
والکسر اضاحی ج - وضحیۃ علیٰ فعیلۃ ضحایا ج -
واضحاۃ واضحیٰ ج - کما تقول ارطاۃ وارطیٰ و
بہا سمی یوم الاضحیٰ قال الفراء الاضحیٰ یذکر ویونث
وضحیت عن الشیٔ رفقت بہ وضح روبدا ای لا تعجل
ضرا - ضرو - بیرون جستن خون از رگ (عع ف
ض ۲) عرق ضری الذی لا ینقطع ومنہ ضار کذلک
ضرو بالکسر ہمچ یعنی وآواز کہ کلام نیز خوانند وسگ بچہ
دوندہ ضروۃ مؤنث اضر ضرار ج - شال ذئب و
اذؤب وذئاب - ضراوۃ بالفتح در پے صید دوندہ
شدن سگ (عع ک اف ۲) کلب ضار کلبۃ ضاریۃ
واضراہ صاحبہ ای عودہ واضراہ بہ ایضا اے
اغراہ وضراہ کذلک ومنہ یقال ضربت بذلک الامر
اضرئ ضراوۃ تحدث ومنہ قول عمر رضی اللہ عنہ
ایاکم وہذہ المجازر فان لہا ضراوۃ کضراوۃ الخمر -
اضریر برامدن شکم از طعام واستلاث شدن ضراء
بالفتح والمد درختان انبوہ وادی یقال توارت
الصید منی فی ضراء الوادی - وہو یمشی الضراوا ذا
مشی مستخفیا فیما یواری من الشجرۃ ویقال للرجل
اذا اختل صاحبہ ہو یدب لہ الضراء ویمشی لہ الخمر -
واستضریت الصید اذا اختلتہ من حیث لا یعلم - ضریۃ

وہی برراہ بصرہ بسوی مکہ -
ضعو - ضعۃ - درختی والہار عوض الواو وضعوات
ج - ضعوی منسوب بوی وایضا مصدر من وضع
یضع وقد ذکر فی باب العین -
ضغو - ضغو - ضغاء - بالضم والمد بانگ روباہ
وگربہ (عع ف اض ۲) وآواز ہر مقہوری وہر خوارے
ضفو - ضفو - تمام شدن ورسان شدن (عع
ف اض ۲) ثوب ضافٍ ای سابغ وبسیار شدن
مال ویقال فلان فی صفوۃ من عیشہ - ضافی
الرأس بسیار موے -
ضنا - ضناء - بالفتح والمد بسیار بچہ شدن زن
(عع ف اک ۲) بہمزۃ ولا - ضنو بالفتح والکسر بلا ہمز فرزند
ضنیٰ بالقصر بیماری (عع ک اف ۲) فہو رجل ضنیٌ
وضن مثل حری وحرٍ یقال ترکتہ ضنیًّا وضنیانا وفی
ضنیٌّ یستوی المذکر والمونث والجمع لانہ فی الاصل
مصدر واذا کسرت النون ثنیت وجمعت - وضناہ
المرض اے اثقلہ - مضناۃ معاناۃ -
ضوی - ضوۃ - ضواۃ - آواز وفریاد یقال
سمعت ضوۃ القوم - ضو ضاۃ اصوات الناس
یقال ضَوَوا ضَوًا بلا ہمز وضوضیتُ - وضویتُ الیہ
اضوی ضَوًی اذا اویت الیہ وانضممت - وضویت
الامر اضعفتہ ولم تحکمہ وبالبعیر ضواۃ اے سلعۃ
ضوی لاغری (عع ک اف ۲) غلام ضاوٍ علی
فاعول بار یک اندام وجاریۃ ضاویۃ وفی الحدیث
اغتربوا لا تضووا ای تزوجوا فی الاجنبیات لا تعرقوا

سلہ وانضر وا بکسر الضاد من الاولا بالکسر والفتح والثانی بالفتح لا غیر وشجرۃ الکرم لا صمغہ وغلط الجوہری - ق -

سلہ وانظر وہی بالظاء وغلط الجوہری - ق -

فی العمومة وذلک ان العرب تزعم ان ولد الرجل من قرابتہ یجئ ضاویا نحیفا غیر انہ یجئ کریما علی طبع قومہ۔

ضهیاء۔ بالمد درختے وزنے کہ اورا حیض نباشد امرأۃ ضهیاۃ وضهناہ بالتاء والہاء وہذا یقتضی ان یکون الضهیا مقصورا مضاہاۃ مانستن بہمزولا۔ وقری یضاہئون بلاہمز وہذا ضهئ ہذا ای شبیہہ۔

ضای۔ لاغر شدن او (ع بفتحہا)۔

ضایخۃ۔ بلا۔

ضدی۔ خشمگین شدن (ع ک اف ۲) ضوادی سخن ہاے بد او ما یتعلل بہ ولا یحقق لہ فعل واضدی ملأ اناءہ فاترعہ وضادا ضادہ وانہ لصاحب ضدی لکفقا۔

ضدوان۔ بفتحتین نام دوکوہ است۔

ضلی۔ ہلاک شد (ع ف اک ۲) وضلی لزم الضلال واختارہم۔

ضمی۔ ستم کردن (ع ف اک ۲)۔

ضهوۃ۔ حوض آب اضہاء ج۔ ضهواء دخترے کہ ہنوز نارستان نشدہ باشد۔

فصل الطاء

طاو۔ طاۃ۔ مثال طعاۃ لای وما بالدار طوی مثال طوعی احد۔

طبی۔ طبی۔ بالضم والکسر ستان بادیان سباع وخر واسب وقد تکون لہ ذات الخف ایضا فی المثل جاوز الحرام الطبیین الطباء ج۔ طبی خواندن (ع ف اض ۲ و ک ۲) وبازگردانیدن از کارے (ع ف اک ۲) صلتہ بعین۔ اطباہ ای دعاہ۔ واطبی بنو فلان فلانا اذا خالوہ وقتلوہ خلوف لکی ای مجیب۔

طحو۔ طحو۔ گستردن۔ وبدر از کشیدن۔ وزفتن وبر پہلوی چپ خفتن (ع ف اض ۲ بفتحہا) یقال طحا الرجل وما ادری این طحا ای ذہب۔ وطحا بہ قلبہ ای ذہب بہ فی کل شئ۔ طحا بالقصر زمین گسترده طاحی کشیدہ ای ممتد یقال ضربہ ضربۃ طحا منہا ای امتد۔ طواحی کرگسان بر ہوا گرد مردار بر گردندہ۔

طخی۔ طخیاء۔ بالمد ابر بر آمدہ ودل تنگی ویقال ما فی السماء طخیۃ بالضم ای شئ من سحاب لیلۃ طخیاء شب تاریک کلمۃ لطخیاء سخن باریک نامفہوم ظلام طاخ مثل لیل داج۔

طدو۔ طادی۔ ای ثابت قدم متلوث والطد

طرو۔ طرمی۔ تازہ طراوۃ طراءۃ تازگی (ع بضمہما وک اف ۲) اطراء ستودن وپروردن دارو وغسل وجزء آن غسلۃ مطراۃ ای مربأۃ بالاغادیۃ یغسل بہا الرأس والید والوجہ۔ وکذلک العود المطری ای المربی منہ تنجربہ مثل المطیر۔ تطریۃ نم کردن جامہ را اطریۃ بکسرتین مثال ہبریۃ اکراد ہو نوع من طعام

طغا طغیان۔ وطغوان۔ بالضم طغوی بالفتح

از حد در گذشتن (ع ف بفتحہا ف اض ۲) طاغی لغت منہ یقال طغی یطغی ویطغو طغیانا اے جاوز الحد وکل مجاوز حدہ فی العصیان طاغ وطغی کیطغی مثلہ وموج زدن دریا وجوشیدن خون وطغا السیل اذا جاء بماء کثیر - واطغاہ المال ای جعلہ طاغیا - طغیۃ بالا ے کوہ ومکان بلند - وبلندی از ہر چیز طغوۃ مثلہ - طغیا بالفتح والضم مقصورا صغیر من بقر الوحش - طاغیۃ ملک روم - وصاعقہ وقولہ تعالے فاہلکوا بالطاغیۃ ہی صیحۃ العذاب - طاغوت جادو - ودیو - وہر چہ بدی رسد شاید - وہو واحد وجمع قولہ تعالی یریدون ان یتحاکموا الی الطاغوت وقد امروا ان یکفروا بہ وقولہ تعالی فی الجمع واولیاءہم الطاغوت یخرجونہم طواغیت ج - وطاغوت وان جاء علی وزن لاہوت فہو مقلوب لانہ من طغی ولاہوت غیر مقلوب لانہ من لاہ بمنزلۃ الرغبوت - طفا - طفی - بالضم برگ مقل طفیۃ یکے - ومار وسیمی الحیۃ طفیۃ لما ورتہا - طفاوۃ بالضم خرمن آفتاب وچی از قیس غیلان ویقال اصبنا طفاوۃ من الربیع ای شیا منہ - طفو طفوا بر آب آمدن چیزے (ع ف اض ۲) والظبی یطفو اذا خف علی الارض واشتد عدوہ -

طلا - طلا - بالکسر شخص یقال انہ لجمیل الطلاء وبچہ آہو وگاؤ وگوسپند یعنی ذوات ظلف اطلاح - ویقطران ندوہ - طلوہای بچہ چہارپایان بستن (ع ف اض ۲) طلی مثلہ (ع ف اک ۲) یقال طلوت الطلاء طلیتہ اذا ربطتہ وحبستہ فہو طلی ومطلی - طلیان بالضم جمع طلی للصغیر من اولاد الغنم ویقال باسنانہ طلی وطلیان مثل صبی وصبیان ای قلح تقول منہ طلی فوہ بالکسر یطلی طلی طلیۃ بالضم طلاہ کردن طلی بالضم ج - طلاء کژ شدن گردن بمردن ونخوان طلاوۃ بالفتح والضم خوبی - وپذیرائی دل یقال ما علیہ طلاوۃ - طلاء بالمد والکسر سبکی وآنرا می پختج خوانند اطیا یعنی می پختہ - وقطران وہر چہ آنرا در مالند بر جائے ورسن کہ پای برہ بندند وطلیتہ بالدہن وغیرہ طلیا وتطلیت وتطلیت علی افتعلت - تطلیۃ بیمار کردن کسی را طلاء بالضم خون مطلاء علی مفعال زمین نرم رویانند ومطالی زمین کہ آہوان بچہ را در وی چرانند -

طما - طمو - بر آمدن رود وبر شدن آن (ع ف اض ۲) طمی مثلہ (ع ف اک ۲) ومنہ طمت المراۃ بزوجہا اذا ارتفعت بہ - وطمی یطمی مثل طم یطم ای مر مسرعا -

طنی - طنی - بر فسیدن سپرز بر پہلو از تشنگی (ع ک اف ۲) یقال منہ طنی البعیر وبعیر طنین لغت منہ - تطنیۃ منعا کہ طنی کردن -

طوی - طی - مزور - ودر نوشتن (ع ف اک ۲) یقال طویتہ فانطوی وگر سنہ داشتن خود را (ع ف اک ۲) طیۃ بالکسر نوردہ ونیمت - وموضعی کہ قصد بدان دارد ویقال مضی لطیتہ ای نیتہ التی انتواہا - وبعدت عنا طیۃ ای مقصدہ ومنزلہ

الذی انتواہ۔ طوی گرسنگی (عع ک اف ۲) طاو
لغت منہ طیان ایضاً وطوی کشحہ اذا عرض
بودہ۔ طوی البطن باریک شکم وتطوت الحیۃ ای
تحوت یعنی حلقہ شد طوی بالضم نام موضعے بشام
وقرئ بالضم والکسر یصرف ولا یصرف فمن صرفہ
جعلہ اسم دادٍ ومکان منکرٍ ومن لم یصرفہ جعلہ
بلدۃ وبقعۃ معرفۃ۔ وقال بعضہم ہو الشیٔ المثنی
وقالوا فی تفسیر قولہ تعالیٰ بالواد المقدس طوی
طوی مرتین ای قدس وقال الحسن ثنیت
فیہ البرکۃ والتقدیس مرتین۔ ذو طوی بالضم
موضعے بمکۃ طویۃ نہانی دل طوی چاہ برآوردہ
طایۃ بام۔ وقودوہ خرما اطواء الناقۃ طرائق شحمہا۔
طہا۔ طہو۔ گوشت پختن (عع ف اض ۲) طہی
کذلک (عع لغتہما) وفی الحدیث فماطہوی اذا
ای ما عملی ورفتن درزمین طاہی طباخ طہاء
بالمد ابر برآمدہ یقال ما علی السماء طہاءۃ اے
قزعۃ یعنی یک پارہ ابر طہیۃ حی از بنی تمیم طہوی
بالتحریک والتسکین منسوب بوے۔

طہتا۔ رفت (عع ف اض ۲)۔
طہثا۔ بغوک چوب بازی کردطہثی چوبہای ریزہ۔
طہوۃ۔ بالفتح ابر تنک۔
طری۔ پیش آمد یا بگذشت (عع ک اف ۲) طریۃ
وہی است بہ بین۔
طسا چیزے بش بردل مردم غالب آمدن وبدان کسب
تخمہ عارض گردیدن (عع ک اف ۲ وف اض ۲)

طاعیۃ۔ زنے کہ بیماری جگر داشتہ باشد۔
طقو۔ شتافتن (عع ف اض ۲)۔

فصل الظاء

ظبا۔ ظبی۔ اہو دوادی ثلاثۃ اظب جمع قلۃ
ظبا ظبی ظبیات بفتحات جمع کثرۃ ظبیۃ فرخ زن
قال الاصمعی ہی لکل ذات حاضر وقال الفراء ہی
للکلبۃ وآہو ماده ومن دعائہم عند الشماتۃ بہ لا ابطی
ای جعل اللہ ما اصابہ لازما لہ ظبۃ السیف طرفہ
واصلہا ظبوۃ اظب جمع القلۃ ظبات ظبون جمع الکثرۃ
ظبیان نام مردے۔
ظمی۔ ظمیٔ۔ سیاہ فام شدن لب (عع ک اف ۲)
شفۃ ظمیاء لغت منہ ولثۃ ظمیاء قلیلۃ الدم۔
عین ظمیاء رقیقۃ الجفن۔ وساق ظمیاء قلیلۃ اللحم۔
ظل اظمی اسود۔ ورمح اظمی اسمر منظمی منسوب
کشت دشتی کہ از باران آب می یابد وقیل ظمی
علی مفعل والاول الصواب وہو خلاف مسقوی
یعنی کشتی کہ آنرا آب پاشی کنند۔
ظنی۔ تظنی۔ من الظن فابدل من احدی النونات
یاء مثل تقضی من تقضض۔
ظبی۔ ظبیان۔ یاسمین دشتی۔

ظاری۔ بدندان گزندہ ظری روان گشت
(عع ف اک ۲) ظری بطنہ شکم او از جریان دزدی
بازنہ ایستاد ظری زیرک شد (عع ک اف ۲) ظروری
لغت منہ اظروری انتفخ بطنہ او صار ذا البطنۃ
او غلب علی قلبہ الدسم۔

ظاعیۃ - دایۂ شیر دہ وزن پرورندہ۔
تظلی - سایہ وخوش عیشی لازم گرفت۔
اظواء - گول شدن۔

فصل العین

عبی - عُبادۃ - عبایۃ - نوعے از گلیم عبا واسع۔
تعبیۃ قبیلۂ آراستن لشکر بالضم والیاء
عتو - عُتُوّ - عُتِیّ - بالضم والکسر از حد درگذشتن (عع ف اض ۲) اصلہ عُتُوُوٌ فابدلوا احدی الضمتین کسرۃ فانقلبت الواو یاءً صار عُتِیًّا ثم اتبعوا الکسرۃ بالکسرۃ صار عتیا فہو عاتٍ وہم عُتِیّ قلبوا الواو یاء وفعول اذا کان جمعا فحقہا القلب واذا کان مصدرا فحقہا التصحیح لان الجمع عندہم اثقل من الواحد۔
عُتِیّ عَتِیّ بنہایت پیری رسیدن (عع ف اض ۲) وتعتیت مثل عتوت - وعتی لغۃ فی حتی لتذلیل وتخفیف وقری عتی حین۔
عثو - عثیا یعثو فی الارض - ای افسد وہو عاثٍ ای مفسد وکذلک عَثِیَ بالکسر یعثی لقولہ تعالیٰ ولا تعثوا فی الارض مفسدین - عثوا وگفتار وگند پیر اعثی مرد بسیار موی - ومرد احمق گران جان - وگفتار زشت عُثیان بالکسر ضبعان۔
عجا - عجوٌ - شیر خوردانیدن کودک را (عع ف اض ۲) عجی کودک کہ بشیر بیگانہ پرورده شود عجیۃ مؤنث عَجُوّۃ حزمائی نیکو بمدینہ کثیۃ درخت وی عاجیت ابصبی ای غذیتہ بالطعام ومنعتہ اللبن او ارضعتہ بلبن غیر امہ - ویقال لقاہ اللہ عجاہ وعظاہ ای
ماساءہ یعنی آنچہ بد آید او را واندوہگین کندش (عع ف اض ۲) عجی بالضم والقصر پوستہائے خشک شدہ کہ آنرا پرند وخورند عجیۃ یکی عجایان بالضم دوپی دست است از درون عجایۃ عجاوۃ لغتان وہما قدر مضغۃ من لحم موصول بعصبۃ تحذر من رکبۃ البعیر الی الفرس۔
عدا - عدُوّ - دشمن ضد صدیق اعداء ج - وہو وصف ولکنہ ضارع الاسم وہو عدوٌ وہی عدوۃ - قال ابن السکیت فعول اذا کان بتاویل فاعل کان مؤنثہ بغیر ہاء نحو رجل صبور وامرأۃ صبور الا عدوۃ وہی نادرۃ قال الفراء انما ادخلوا فیہا الہاء تشبیہا بصدیقۃ لان الشیء قد یُبنی علی ضدہ۔
عدی بالکسر دشمنان وہو جمع لا نظیر لہ قال ابن السکیت لم یأت فعل فی النعوت الا حرف واحد یقال ہؤلاء قومٌ عَدًی ای غرباء وقوم عدی ای اعداء وقوم عُدًی بالضم والکسر ای اعداء مثال سَوًی وان ادخلت الہاء فیہ قلت عداۃ بالضم وہو جمع عاد وہو العدو ویقال (عع) اعشمت ربَّ العالمین عادیک - تعادوا من العداوۃ وتعادی ما بینہم ای فسد وتباعد - عداء بالکسر والمد دوصید را در پی یکدیگر زدن واندا ختن عداء بالفتح والمد درازی وپہنائی ہر چیز - وستم کردن واز حد درگذشتن - وبازگردانیدن از کاری (عع ف اض ۲) عدوان بالضم ستم آشکارا یقال عدا علیہ عَدْوا وعُدُوا وعداء قولہ تعالیٰ فیسبوا اللہ

عدو البغیر علم - وعدا فعل الاستثناء ینصب بالعدها
فتقول جاءونی عدا زیداً او تدخل ما فتقول جاءونی
ما عدا زیداً او الفاعل مضمر فیها وعداه ای جاوزه
وما لی عنه مُتَعَدّی ای لا تجاوز الی غیره - تعدی
گذشتن چیزے از یکے بدیگرے یقال عَدِیَ عنه فتعدی
وستم کردن بر کسے یقال عدی علیه - وعَدَلَ عنه
ای صرف بصرک عنه - وتعادی القوم من العدوی
ای یموت بعضهم فی اثر بعض - واعتدی علیه اے
ظلم - عوادی بازدارندگان عُدْوَة بالضم والکسر
کرانهٔ وادی وجای بلند قوله تعالی اذا انتم بالعدوة
الدنیا عداء بالکسر عدیات ج - مثل بُرمة وبرام -
استعداء یاری خواستن برکاری یقال استعدیت
الامیر علی فلان فاعدانی اے استعنت به علیه
فاعاننی علیه والاسم العدوی وهی المعونة - وایضاً
یُعدی من جرب اوغیره وهو مجاوزته من صاحبه
الی غیره یقال اعدی فلان فلاناً من خُلقه او من
علته به اوجرب وفی الحدیث لا عدوی ای لا یُعدی
شئی شیأ - عَدَدْ دویدن خواستن احدیت الفرس
واستعدیته ای استحضرته - اعداء دلیری کردن
درسخن - وگذشتن چیزے از یکے بدیگرے وهو معدی
علیه ای معدو ابدلت الیاء من الواو استثقالا -
عدواء مثل غلواء جائی که نشیننده ٔ وی جنبان
وبے آرام باشده بروے آرام نتوان یافتن
یقال جئت علی مرکب ذی عدواء ای لیس بمطمئن -
ویقال نمت علی مکان متعادا ذا کان متفاوتا لیس

بمستو - ارض متعادیة زمین مختلف باسنگ وکلوخ
وعُدْوَاء اشغل موانعه ودوری جای عَدْوَعَدْوان
سخت دویدن ذئب ذوعدوان بعید وعلی الناس
ومنه قولهم السلطان ذوعَدْوان وذوبَدْوان -
عدوان بالتسکین قبیلهٔ عادیة عادیات شتران
مانده درطاقستان که بشور گیاه میل کنند - وشتران
سخت دونده عادیة ایضاً ظلم یقال دفعت عنک
عادیة فلان ای ظلمه وشره - عَدِیّ الذین یعدلون
علی اقدامهم جمع عادٍ مثل غزی وغاز وقبیلهٔ از قریش
گروه عمر بن الخطاب رضی الله عنه - عدوی منسوب
بوی بنو العَدَوِیة قومے از تمیم واز حنظله عَدَوِیة
گیاه وعلف تابستانی سَمَوَال بن عادیا بالمد نام مرد
غدا - غدی - بالکسر کشت دشتی - ونام جائے
غَدَاة زمین خوش خاک عَدِیة کذلک غَدَوات ج
عرا - عرا - مقصور درگاه - وساحت سرائے
عَرَاة کذلک وایضاً سختی سرما عراء بالمد کشادگی
بے حجاب قوله تعالی لُتنبذن بالعراء - عَرَوی پشته
عَرْوَة بالضم گوشه قوله تعالی فقد استمسک بالعروة الوثقی
عَرِیّ ج - وگروه مردم - ودرخت استوار - وشیر -
ونام مردے ویقال هو عرو منه بالکسر اے خلو -
عَرَانی الامر واعترانی فروگرفت مرا کاری عَرَو
فرود آمدن چیزے به کسے وفروگرفتن مهمان
میزبان را (ع ف ض ۲) عَرِیّة درخت که میوه آنرا
به محتاجی دهند وهی فعیلة بمعنی مفعولة وفی الحدیث
انه رخص فی العرایا بعد نهیه عن المزابنة وبادسرد

ویقال ان عیشتنا ہذہ لعریۃ ویقال ہلاک فقد اعریت
ای غابت الشمس وبردت العریۃ - عُرَّاء مثل عُلَواء
قرہ اول تپ ومنہ عُرِی الرجل فہو معرور - اعراء
عریت دادن ، ودور شدن از کسے یقال اعراہ
صدیقہ ای تباعد منہ ولم ینصرہ - واستعری الناس
ای اکلوا الرطب وہو من العریۃ - عُرِیّ بالضم والقصر
برہنگی عُرْیَۃ بالضم فیہما مصدر منہ (عع ک ا
ف ۲) عار عریان برہنہ عاریۃ عُرْیانۃ مؤنث وما کان
علی فعلان بالضم فمؤنثہ بالہاء - اعراء تعریۃ برہنہ
کردن تعری لازم منہ - ویقال ما احسن معاری
ہذہ المرأۃ وہی بداہا وجلاہا وجہہا - فرس عُرِیٌّ
بالضم اسپ بے زین اعراج - ویقال اعرَوریت
الفرس ای رکبتہ عریانا بلا سرج - واعرویت منہ
امر قبیحا اے رکبت - عاریۃ ہی بتشدید الیاء کانہا
منسوبۃ الی العار لان طلبہا واخذہا عیب وعار
وقیل منسوبۃ الی العارۃ من الاعارۃ کالغارۃ
من الاغارۃ وقیل ہی من العری بمعنی التطاول
وقیل من عار یعیر اذا جاء وذہب فسمیت عاریۃ
لتحولہا من ید الی ید وقیل من التعاور وہو تداول
القوم الشئ بینہم وقد تخفف ایضا -

عزا - عزاء - بالمد خویشتن را یا دیگرے را بکسے
یا بچیزے باز خواندن ونسبت کردن (عع ف ا
ض ۲ و ک ۲) یقال عزوتہ وعزیتہ الی ابیہ اے
نسبتہ الیہ فاعتزی وتعزی ہوای انتمی وانتسب
یعنی باز بست خود را والاسم العزاء وفی الحدیث
من تعزی بعزاء الجاہلیۃ فاعضوہ بہن ابیہ ولا تکنوا
یعنی بنسب الجاہلیۃ - عزاء ایضا شکیبائی وصبر
(عع ک اف ۲) تعزیۃ بصبر فرمودن مصیبت زدہ را
یقال عزیتہ تعزیۃ فتعزی - عِزَۃ گروہے از مردم
والہاء عوض من الیاء عِزِیَ بالکسر والتنوین
عِزُون بالکسر ج - ولم یقولوا اعزات کما قالوا ثبات
فی جمع ثبۃ ومنہ قولہ تعالی عن الیمین وعن
الشمال عزین -

عسا عسو - وعسار - بالمد خشک ودرشت شدن
(عع ف اض ۲) وسخت پیر شدن عُسِیّ مثلہ ودرشت
شدن دست از کار ویقال للنبات اذا غلظ قد
عسا وفیہ لغۃ اخری عسی بالکسر ایضا اذا غلظ -
عاسی غورہ خرما عاسیٌ بالقصر شاخ خرما وہو ایضا
فعل من افعال المقاربۃ معناہ باشد کہ وفیہ طمع
واشفاق ویأتی منہ وجوہ الماضی لا المستقبل
تقول عسی زید ان یخرج وعست فلانۃ ان تخرج
فزید فاعل عسی وان تخرج مفعولہ فہو بمعنی الخروج
الا ان خبرہ لا یکون اسما ولا یجوز ان تقول عسی
زید منطلقا واما قولہم عسی الغویر ابؤسا فشاذ ونادر
وقد یأتی فی الامثال ما لا یأتی فی غیرہا -
وربما غلبہ عسی بکاد واستعمل فعلہ بغیر ان یقال
عسی زید یخرج - ویقال عَسِیتُ ان افعل ذلک
بفتح السین وکسرہا وللمرأۃ عَسِیتِ ان تفعلی ذلک
ولا یأتی منہ فاعل ولا مفعول - وعسی من اللہ سبحانہ
وتعالی واجبۃ فی جمیع القرآن الا قولہ تعالی عسی ربہ

له والف اللیع بالفین المعجمة وغلط الجوہری ۱۲ ق۔

ان طلقکن - قال ابو عبیدۃ عسی من اللہ سبحانہ وتعالیٰ ایجاب فجارت علی احدی لغتی العرب لان عسی رجاء ویقین یقال ظنی بہم کعسی ای ظنی بہم یقین -

عشا - عشی - عشیۃ - عشاء - بالکسر والمد شبانگاہ وہی ما بین المغرب والعتمۃ وزعم قوم ان العشاء من زوال الشمس الی طلوع الفجر عشیان تصغیر عشی والجمع عشیانات وقیل ایضاً فی تصغیرہ عشیشیان والجمع عشیشیانات عشیشیۃ تصغیر عشیۃ - عشاء ان مغرب وعتمہ عشاء بالفتح والمد طعام شبانگاہی عشوۃ وتعشیۃ بمعنی یعنی طعام شبانگاہی خوردم وعشیان ہو المتعشی وعشوۃ فتعشی ای اطعمۃ عشاء وکذلک عشیۃ تعشیۃ ویقال عشی ابالک ولا تغیر ولا تغتر - واذا قیل لک تعشی قلت ما بی تعشی ولا تقل ما بی عشاء - وعشیت الابل تعشی عشا اذا تعشت فی عاشیۃ وہذا اعشی منہا - وفی المثل العاشیۃ تہیج الآبیۃ ای اذا رأت التی تأبی العشاء التی تتعشی تبعتہا فتعشت معہا - عواشی شتران شب چرا کنندہ عشا بالصقر شب کوری (ع ک ان ۲) اعشی لغت منہ عشواء مؤنثہ و امرأتان عشواوان واعشاہ اللہ فعشی وہما یعشیان ولا یقال یعشوان لان الواو لما صارت فی الواحد یاء للکسرۃ ما قبلہا ترکت فی التثنیۃ علی حالہا - تعاشی شب کوری نمودن از خود والنسبۃ الی اعشی اعشوی والی العشیۃ عشوی - وعشواء ایضاً ہی الناقۃ التی لا تبصر امامہا فہی تخبط بیدیہا کل شئی یقال رکب عشواء اذا خبط امرہ علی غیر بصیرۃ وفلان خابط خبط عشواء عشوۃ کار ناپیدا نمودن وکردن یقال اوطأتنی عشوۃ ثلث لغات ای امر ملتبساً - ویقال مضی من اللیل عشوۃ بالفتح وہو ما بین اولہ الی ربعہ - وعشوۃ اللیل ایضاً سوادہ وظلمتہ - عشوۃ بالضم ایضاً شعلۃ من النار وعشوۃ اسم قصدتہ لیلا بذا ہوا لاصل ثم صار کل قاصد عاشیا - وعشوت الی النار ای استدللت علیہا ببصر ضعیف - وعشوت عنہ ای صدرت عنہ الی غیرہ ومنہ قولہ تعالیٰ ومن یعش عن ذکر الرحمن - وعشیت عنہ ایضاً ای رفقت بہ مثل ضحیت عنہ -

عصا - عصا - مؤنث قولہ تعالیٰ ہی عصای اتوکؤ علیہا عصوان تثنیتہ عصی بالضم والکسر ج - اعصٍ کذلک فی القلۃ مثل زمن وازمن وعصی ہو فعول کسرت العین لمجاورۃ ما بعدہا - وفی المثل العصا من العصیۃ ای بعض الامر من بعض - والعصا ایضاً نام اسپے معروف لجذمیۃ الابرش وفی المثل رکب العصا قصیر وقولہم ایۃ الضعیف العصا ای ترعیۃ یعنی نیکو چراننده ستور را ویقال القی عصاہ اذا اقام وترک السفر وہو مثل - ویقال فی الخوارج شقوا عصا المسلمین ای اجماعہم واتفاقہم - وانشقت العصا ای وقع الخلاف - وہو لین العصا ای رفیق حسن السیاسۃ لما ولی

وقولهم لاترفع عصاک عن اهلک یراد به الادب-
عصی بکسرتین استخوانهای مال وعصوته بالعصا اے
ضربته بها- وعصوت الجرح ای شددته عصبا بالقصر زدن
به شمشیر (ع ک ف ا) اعتصاء تکیه کردن بعصا- یعتصی
بالسیف ای یجعله عصا عصیان بالکسر بے فرمانی کردن
خلاف طاعت عصی معصیة کذلک (ع ف ا ک ر)
عاصٍ عصی لغت منه وعصاه و عاصاه بمعنیً-
واستعصی علیه ای تجنی علیه یعنی گناه جست
بروے واعتصت النواة اذا اشتدت- واعصی
الکرم اذا خرج عیدانه- عاصی رگ خون که نایستد
عصیة بطنی از سلیم وفی الحدیث عُصیة عصت الله
ورسوله عُصُوة بالضم یک لونک از موی ویقال
فی ارض فلان عناص من النبت وهو القلیل
المتفرق- وما بقی من مال فلان الا عناص
اے قلیل یسیر-
عضو- عضو- بالضم والکسر اندام اعضاء ج-
تعضیة اندام اندام کردن- وجدا کردن- و
فی الحدیث لاتعضیة فی میراث الا فیما حمل القسم
ای لاتجزیة فی شئ کالجبة من الجوهر فی عینه
وان طلبوا القسم ولکنه یباع فیقسم ثمنه- وقوله تعالی
الذین جعلوا القرآن عضین واحدها عضة و
نقصانها الواو والهاء وقد ذکر فی باب الهاء
ویقال فی الدار فرق وعزون وعضون واصناف
من الناس کلها بمعنیً
عطو- اعطاء- دادن والاسم العطاء یعنی

دهش واصله عطاؤ بالواو لانه من عطوة الا ان العرب
تهمز الواو والیاء اذا جاءتا بعد الالف لان الهمزة
احمل للحرکات منهما واذا الحقوها هاءً فمنهم من یهمزها
بناءً علی الواحد فیقول عطاءة ومنهم من یردها
الی الاصل فیقول عطاوة- وفی التثنیة عطاءان
وعطاوان- واستعطی ای سأل والتمس
العطاء- رجل معطاء بالکسر کثیر العطاء وامرأة
معطاء ایضاً ومفعال یستوی فیه المذکر والمؤنث-
قوم معاطی ومعاطٍ قال الاخفش هذا مثل قولهم
مفاتیح ومفاتح ومانی ومان والعطیة الشئ
المعطی یعنی داده شده عطایا ج- ویقال
ما اعطاه للمال کما یقال ما اولاه للمعروف و
ما اکرمه لی فی التعجب وهذا شاذ لایطرد- واعطی
البعیر انقاد ولم یستصعب- قوس عطوی علی فعلی
مُوانیة سهلة- وعطوت الشئ تناولته بالید-
معاطاة مناولة- وفی المثل عاطِ بغیر الواه اے
یتناول مالا مطمع فیه ولا متناول وهو یُعطینی
بالتشدید ویعاطینی اذا کان یخدمک- وتعاطاه
تناوله- ویتعاطی کذا ای تخوض فیه- وتعاطینا
فعطوته اذا غلبته فیه وقیل فی قوله تعالی فتعاطی
فعقر اے قام علی اطراف اصابع رجلیه ثم رفع
یدیه فضربها- وقیل فی السؤال عمن اردت
ان یُعطیک هل انت مُعطیّة بیاء مشددة مفتوحة
یعنی هستی تو دهنده من آنرا وهل انتم مُعطیّتیّ
ایضاً للجماعة لان النون سقطت من مُعطُونَ

للاضافة وقلبت الواو یاء وادغمت وفتحت یاء لک لان قبلها ساکنا ولم تنتهما مُعطیا یه بفتح الیاء فقس علی ذلک واذا صغرت عطاء حذفت الالف فقلت عُطَیّ وکذلک کل اسم اجتمعت فیه ثلاث یاءات مثل عدی وعلی واذا لم یکن مبنیا علی فعل فان کان مبنیا علی فعل نحو محیا من احیا یحیی تحیة لم تحذف - عطا عطاء - بالفتح والمد کرب عطاءة وعطایة یکے ویقال لقی فلان ما عطاه وما عجاه ای شدة - ولقاه الله ما عطاه ای ما شاءه -

عفو - عفاء - بالفتح والمد خاک ناپدید شدن ونیست شدن یقال علیه العفاء اذا دعا علیه وخرکره عفا بالکسر والفتح والقصر مثله - وبالکسر والمد انبوهے پشم شتر وبرمرغ یقال ناقة ذات عفاء - عفوزمین عفل کہ بروے پی کسی نیامده باشد عفو ثلث لغات خرکره عفوة مؤنث عفو المال زیادتی مال از نفقه واعطیته عفو المال یعنی بغیر مسئلة - عفوة بالکسر گزیدهٔ ہر چیز یقال ذهبت عفوة هذا البیت ای لبنه وخیره - واکلت عفوة الطعام ای خیاره ومن الشراب کذلک - ویقال اعفنی من الخروج معک ای دعنی منه واستعفاه سأله الاعفاء - وعافاه الله واعفاه بمعنی والاسم العافیة وهی دفاع الله عن العبد واوضع موضع المصدر یقال عافاه الله عافیة - عافی خواهندهٔ رزق از مردم ستور ومرغ وباقی طعام ہر یک - ودراز مو عفاة بالضم ج - وعافیة الماء باب آیندهٔ عفادة بالکسر یرفع من المرق اولا وتخصص بمن یکرم یعنی سرد گیاب خوردی از روغن ومانند آن وقیل اول المرق واجوده - عفاوة بالضم باقی ماند خوردی درین دیگ یقال عفوت له من المرق اذا غرفت له اولا - وعفوت القدر اذا ترکت فی اسفلها شیأ - وعفا المنزل وتعفی ای درس وعفت الریح المنزل وعفته ای درسته لازم ومتعد - وعفی علی ما کان منه اذا اصلح بعد الفساد - عفی بالضم جمع عاف وهو الدارس - عفو بالفتح درگذشتن از گناه (عع ف اض ۲) عفو علی فعول بسیار عفو کننده - وروشن ماندن آب - وابوه شدن موی وعلف ومانند آن ومنه قوله تعالی حتی عفوا ای کثروا وانبوه گردانیدن لازم متعد عفوته وعفیته بمعنی وفی الحدیث احمران تخفی المشوارب وتعفی اللحی - وعفوته واعتفیته اے اتیته اطلب معروفه ومنه فلان تعفوه الاضیاف ای تنزله لتعفیه الاضیاف ایضا وهو کثیر العفاة وکثیر العافیة وکثیر العفی - عقا - عقاة - عقوة - پیراہن وگرد اگرد سرای یقال اذهب فلا آرینک بعقوتی - ویقال لا یطور بعقوته احد - عقی بالکسر تخمین انچه از کودک نوزاده آید از بول وغایط عقی حدث کردن کودک خرد - (عع ف اک ۲) ومنه احرص من کلب علی عقی صبی وهو الزوج فی السخلة والمهر بازداشتن (عع ف اض ۲) یقال منه عقاد تملب عاقه عقارا عتباس وهو قلب عتیاق یعنی باز ایستادن - وازچیزے راست

کندن چاہ بجہت آب دیدن وپیس وفراز گرفتن
سخن عقیان بالکسر زر خالص اعقاہ سخت تلخ شدن
چیزے واندا ختن از دہان بہ سبب تلخی یقال
اعقیت الشئ اذا ازلت من فیک کما تقول اشکیت
اذا ازلت شکایۃ وفی المثل لاتکن حلوا فتسترط
ولامرا فتعقی وعقی بسہمہ اذا رمی بہ فی الہواء الغتہ
فی عقہ وذکرنی باب القاف - وعقی الطائر اذا
ارتفع فی طیرانہ -

علکو - علکوۃ - بالضم بیخ دُم ستور عُکَی ج - علکوگرہ
زدن دُم ستور (عع ف اض ۲) عکی شیر گوسپند
بریکدیگر دوشیدہ ودوفرک شدہ وعکت الناقۃ
ای سمنت وغلظت - ویقال مائۃ معکاۃ بالکسر اے
سمان غلاظ - علکوا گوسپند سپید دنبہ سیاہ جملہ
اعضاء وعکت المرأۃ شعرہا اذا لم ترسلہ - وعکا
فلان علی قومہم اے عطف علیہم -

علو - عُلُو - بلندی وبلند شدن جاے وبر بلند
برآمدن (عع ف اض ۲) علاء بالفتح والمد بلندی
درقدر ومنزلت (عع ک اف ۲ دلفتہا) علی بالضم
والقصر معلاۃ بالفتح کذلک معالی ج - ویقال ہو من
علیۃ الناس وہو جمع علی ای شریف رفیع القدر
مثال صبی وصبیۃ - وعلوت الرجل ای غلبتہ -
وعلوتہ بالسیف ضربتہ - وعلا فی الارض ای تکبر
والمصدر عُلو فی ہذا کلہ - علو الدار بالضم والکسر
نقیض سفلہا - وآتیتہ من عل الدار بکسر اللام اے
من عالٍ وآتیتہ من عَلا ومن عَلُ بالضم علی ثلث
احوال وآتیتہ من عالٍ ایضا ومن مال بالضم ایضا
ومن علو بثبات حرکات الواو ایضا - ویقال عالٍ
غنی واَغَلَّ ای تنخ واَغَلَّ غنی الوسادۃ وعال
علی ای احمل - علاوۃ الدار بالضم وعلاوۃ الرمح
وسفالتہا اے جہۃ فوقہا وتحتہا - علیا بالفتح والمد
جاے بلند وبالضم والقصر تانیث اعلی - علاۃ بالفتح
سنگ کہ بروے پنیر خشک کنند - وسندان آہنگر علا بالقصر
ج - وناقۃ استوار خلقت رجل عَلیان واَمراۃ علیان
مثل عطشان درازتن آوریستویان فیہ - والعالیۃ
ما فوق نجد الی ارض تہامۃ والی ماوراء مکۃ وہی
الحجاز وما والاہا والنسبۃ الیہا عالی ویقال علوی
بالضم علی غیر قیاس وعالی الرجل واعلی اذا اتی
عالیۃ نجد - عُلَیۃ بالضم والتشدید غرفہ یعنی بروارہ
علالی ج - وہو فُعَلیۃ والصلۃ عُلَیوۃ فابدلت الواو
یاء وادغمت وقیل ہی عِلَیۃ بکسرتین علی فعلیۃ
وہو من المضاعف لانہ لیس فی الکلام فعیلۃ بالضم
وجمع علی علیون وعلیین قولہ تع کلا ان کتاب
الابرار لفی علیین وانما جمع علی السلامۃ وہو مخصوص
باولی العلم جبر الکسرۃ وہو الاعلال من جہۃ القلب
والادغام او تعویضا من حذف التاء المقدرۃ علی
تاویل ان فیہ معنی الرقعۃ کما اولوا ذلک فی فلسطین
واخواتہ قال الزجاج اعراب ہذا الاسم کاعراب الجمع
کما تقول ہذہ قنسرون ورأیت قنسرین ومنہم من
یجعل النون حرف اعراب فیقول علیین وقنسرین
وفلسطین ورأیت قنسرین ومررت بقنسرین باثبات الیاء

فی الاحوال الثلث - عالیته الرمح ما دخل السنان
الی ثلثة - مُعلّی بفتح اللام ہفتم تیر قمار - ونام آں سپے
وبکسر اللام الذی یأتی الحلوبة من قبل یمینها -
عَلَوِیٌ مثال فعلی نام آں سپے یعیلی مصغر یعلی دہما
اسما رجلین - واستعلی الرجل ای علا واستعلاه
ای علاه لازم متعدی اعتلاه مثله - وتعلّی اے
علا فی مهلة وتعلّت المرأة من نفاسها ای سلمت
وتعلّی الرجل من علته - والعلی الرفیع - واعلاه الله
وعالاه ای رفعه - وعلیت الجبل ای رفعته الی
موضعه من البکرة - تعالی بلند شدن وبر آمدن
وتعال بفتح اللام ای هَجِیٌ یعنی بیا وتعالی للمرأة و
تعالیا انتما وتعالوا انتم وتعالین انتن - ولا یجوز أن
یقال منه تعالیتُ ولا یُبنی عنه وتقول قد تعالیتُ
والی ای شی تعالی - ویقال علیک زیدا اے
نده والزمه ولما کثر استعماله صار بمنزلة علیم
وان کان اصله من الارتفاع - وعلا بالامر طلع
واستقل وعلی معناه برد لما ثلثة مواضع قال المبرد
لفظة مشترکة للاسم والفعل والحرف اسم فی قولک
اتیته من علا ای من علا الدار ویدخل علیه حرف
جر کقول الشاعر (شعر) غدت من علیه بعد ما + رأت حاجب الشمس استوی فترفعا +
ای غدت من فوقه - وفعل فی قولک علا زید الثوب
وحرف فی قولک علی زید ثوب وہو حرف جر وقد
یوضع موضع فی یقال کان کذا علی عهد فلان اے
فی عهده ویوضع من کقوله تعالی اذا اکتالوا علی الناس

یستوفون - ای من الناس ویقال علی زیدا او علی
بزید ای ائتنی به واعطنی زیدا او الفهما منقلبة
من واو لانها تنقلب مع المضمر یاء تقول علیک
وبعض العرب یترکها علی حالها کقول الشاعر (ع)
طاروا علاهن فطر علاها + ای علیها وہی لغة الحارث
بن کعب - وعلوان الکتاب بالضم عنوانه - و
علونت الکتاب عنونته - علاوة بالکسر سر بازی
علاوی ج - وسر مردم تا دام که بر گردن باشد
یقال ضرب علاوته ای رأسه -
عمی - عَمِیَ بینائی (ع ک ا ف ۲) فهو اعمی وہی
عَمیاء وہم وہن عُمیٌ فاعماه الله - وتعامی اے
اری من نفسه العمی - وبیوشیده شدن کار بر کسے
ومنه قوله تعالی فعمیت علیهم الانباء - وجمل عم القلب
علی فعل اے جاہل وامرأة عَمِیّة عن الصواب
وعمیة القلب وہم عمون ویقال فیهم عمیتهم اے
جهلهم - اعموی منسوب الی اعمی والی عم عموی
کما قلنا فی غنجوی - اعمیان سیل وشتر مست
وعمی الموج بالفتح یعمی عمیا اذا رمی القذی والزبد -
تعمیته یوشانیدن سخن یقال عمیت معنی البیت
ومنه المعمّی من الشعر - وقری فعمیت علیهم الانباء
بالتشدید ویقال ترکناهم عُمّی اذا اشرفوا علی الموت -
عماء بالمد ابر برکوه نشسته مانند دود وعمایة بالفتح
کوہے معامی زمین ہاے بے عمارت وبے مردم
اعماء کذلک - واعمیت الشئ ای اخترته وہو قلب
اعتمیام - وقولهم اعماه یراد به ما اعمی قلبه لان ذلک

یسب الیہ الکثیر الضلال ولا یقال فی عمی العیون ذلک لان مالا یتزید لا یتعجب منہ۔ ویقال اتیتہ ظہر اصکۃ عمی ای وقت الہاجرۃ وہو تصغیر اعمی مرخما ویقال ہو اسم رجل من العمالقۃ اغار علی قوم ظہرا فاستاصلہم فنسب الوقت الیہ۔

عنو۔ عُنو۔ فروتنی وخواری نمودن (ع ف ا ض ۲) یقال عناہ واعناہ غیرہ ومنہ قولہ تعالے وعنت الوجوہ للحی القیوم۔ ویقال عنا فیہم اسیرا ای اقام فیہم علی اسار تعنیۃ بازداشتن ورنجانیدن تعنی رنجانیدن ورنجیدن لازم متعد۔ عانی اسیر وبندی وہم عُناۃ وہن عَوانٍ۔ وعنت بہم امورٌ ای نزلت۔ وعنوت الشئی اخرجتہ واظہرتہ۔ و عنت الارض بالنبات تعنو وتعنی اذا ظہر نبتہا یقال لم تعنُ بلادُنا بشئی بالضم والکسر اذا لم تنبت شیأ وما اعنت الارض شیأ ای ما انبتت۔ وعنیت بالقول کذا ای اردت بہ۔ ومعنی الکلام ومعناتہ ومعنیتہ واحد۔ عنیۃ علی فعیلۃ بول شتر کہ بر کر مالند یقال عنیت البعیر تعنیۃ اذا طلیتہ بہا۔ وفی المثل العنیۃ تشفی الجرب۔ عناء بالفتح والمد رنج دیدن (ع ع ک اف ۲) عناۃ رنج دیدن بحبت کسی یقال منہ عُنیت بحاجتک اعنیٰ بہا مجہولا فانا معنی بہا علی مفعول واذا امرت بہا قلت لتُعن بحاجتی۔ وفی الحدیث من حسن اسلام المرء ترکہ مالا یعنیہ ای لا یہمہ۔ دم عان خون روان اعناء کرانہا وقومی پراگندہ از قبایل شتی۔ عنو بالکسر گرانہ

عنا بالقصر کذلک۔ عنونت الکتاب وعلونتہ والاسم العنوان والعلوان بالضم۔ مُعَنّی محل بے کار ویقال ہو من العُنّۃ فابدل من احدی النونین یاء ونام مردے معناناۃ سختی کشیدن یقال عاناہ وتعناہ فتعنّی۔ وہم مایعانون مالہم اے مایقومون علیہ۔

عوا۔ عَیّ۔ تافتن موے ورسن۔ وکژ کردن سر ناقہ را (ع ف اک ۲) یقال عَویتُ راس الناقۃ فالتوت والناقۃ تعوی بُرَتہا فی سیرہا اذا لوتہا بمحتامہا۔ تعویۃ تافتن رسن۔ ودروغ داشتن سخن کسے را۔ استعوا ورسن تافتن خواستن واستعوی فلان جماعۃ ای لفّق بہم الی الفتنۃ۔ عواء بالضم والمد بانگ گرگ وسگ وجز آن وبانگ کردن آنہا (ع ف اک ۲) وہو یُعاوی الکلاب ای یصایحہا۔ عواء بالمد والتشدید سگ بانگ کنندہ۔ وبن مردم وہو مقصور ایضاً ومنزلے از منازل قمر ہمہ ویقصر عَوّۃ آواز۔ وفریاد یقال سمعت عوۃ القوم وضوتہم ای اصواتہم وجلبتہم۔ وتصغیر معاویۃ مُعَیّتہ ہذا قول اہل البصرۃ لان کل اسم فیہ ثلث یاءات اولاہن یاء التصغیر حذفت واحدۃ منہن فان لم یکن اولاہن یاء التصغیر لم تحذف شیأ تقول فی تصغیر میتۃ مُیَیّتہ واہل الکوفۃ لا یحذفون منہ شیأ یقولون مُعَیّتہ علی قول من یقول اُسَیِّد ومُعَیْوِیَۃ علی قول من یقول اسیود۔

عیی۔ عیّ۔ بالکسر درماندگی بسخن وہو خلاف البیان

یقال عیی فی منطقه وعیی ایضاً فهو عیی علی فعیل وعیی ایضاً علی فعل وهم اعیاء واعییاء - وفی المثل اعیا من باقل - وحی باقره وعیی اذا لم یهتد والادغام اکثر وتقول فی الجمع عیوا مخففا کما قالوا احیوا وبالتشدید ایضاً - اعیاء ماندہ کردن وشدن لازم ومتعدی وشوار شدن کار بر کسے یقال منه اعیا علیه الامر وتعیا وتعایا علیه مبنی - اعیی بالفتح والقصر مدیر بطنی از عرب والنسبة الیه اعیوی - واعیاء ای صعب کانه اعیا الاطباء - والمعایاة ان تاتی بشیء لا تهتدی - جمل عیایاء اذا لم یهتد للضراب - ورجل اعیایاء اذا عیی بالامر والمنطق -

عبا - چهرہ او تابان شد (عف اض ۲) عابیة زن خوبصورت وعبوة المتاع آماده کردن کالا - عکی - بستگاه ازار ریشت ساختن (عف ا ک ۲) یقال علی ازاره ای اغلظ معقده وعلی زید ای مات علی زید واعلی زید مثله علکوة بالضم پشت مقل علکی ج - عاکی فروشنده پشت مقل وایضاً آزمند آشامیدن آن مرده عکاء استوار کردن -

عمو - بالفتح گمراهی وخواری وفروتنی اعماء ج -

غهو - بالکسر خرکرہ نزدشتر شگرف شانه وناز پشت وهو مع ذلک شدید اعهی درشتراو آفت رسید -

فصل الغین

غبا - غبیبة - باران اندک غباء اندک باریدن یقال اغبت السماء فهی مغبیة وربما شبه بها الجری الذی یجیء بعد الجری الاول وقال ابو عبیدة الغبیة الکوبة فی البسر - غباوة گولی وگول شدن یقال غبیت عن الشیء وغبیته ایضاً (عع ک اف ۱) وتغابا وتقول غبی علی الشیء اذا لم تعرفه - غبی علی فعیل گول وهو من الواو - وتغابی ای تغافل -

غثا - غثاء - بالضم والمد آب آورد وتشدید الثاء کذلک اغثاء ج - غثو درشوراندن سیل چراگاه را (عع ف اض ۲) اغثاء مثله غثیان بالفتحتین شوریدن دل غثی مثله (عع ف اک ۲) -

غدا - غد - فردا اصله غدو حذفت الواو لزوال عوض وقد جاء علی الاصل والنسبة الیه غدی وان شئت غدوی - غدوة بالضم میان طلوع فجر وشمس وتقال اتیته غدوة بلا تنوین لانها معرفة مثل سحر الا انها من الظروف المتمکنة - ویقال اتیتک غداة غدٍ والجمع غدوات ویقال انی لآتیه الغدایا والعشایا لازدواج الکلام - غدو بضمتین بامداد کردن نقیض رواح (عع ف اض ۲) قوله تعالی بالغدو والآصال ای بالغدوات فعبر بالمصدر عن الوقت کما یقال آتیتک طلوع الشمس ای وقت طلوع الشمس غداة بالفتح والمد طعام چاشت خلاف عشاء واذا قیل لک اودن فتغدّ قلت مابی تغدٍّ ولا تعشٍّ ولا اتقل مابی غداء ولا عشاء ولا نه الطعام بعینه وکذلک اذا قیل اودن وکل قلت مابی آکل بالفتح - وغاداه ای غدا علیه - غادیة ابر بامدادی اعتداء بامداد کردن غدیان متغدد لغت منه امرأة غدیا علی فعلی - وغدیة فتغدی چاشت خوراندن مش پس چاشت خوردن

غذو - غذی - بزغاله غذاء بالکسر مثل فصیل وفصال - غذی المال وغذویته ای صغاره کما یستعمل ونحوها - ویقال الغذوی ان یباع الشئی بنتاج ما نزا به الکبش ذلک العام ویروی بالدال المهملة منسوب الی الغد - غذا بالمد والکسر خورش وپرورش و غذوت الصبی باللبن بهمزة فاغتذی به وغذیته بالیاء کذلک - غذا الماء سال والعرق یغذو وغذوا ای یسیل وما یغذی تغذیة مثله - وغذا البول اے انقطع - غذا اے اسرع - غذوان بالتحریک اسپ سبک تیز رو تغذیة پروردن - دویدن شتر بول را -

غرو - غراء - بالکسر والمد سریشم هی اذا فتحت الغین قصرت واذا کسرت مددت - وغروت الجلد اغروه الصقته بالغراء - وقوس مغروة ومغریة ایضا وفی المثل اورکنی ولو باحد المغرویین ای باحد السهمین او مبسهم او بمرمح - غرتان هما طرفا لان یعنی دو سخره یا دو خریشته یقال هما قبرا مالک وعقیل ندیمی جذیمة الابرش وسمیا غرتین لان النعمان بن المنذر کان یقتل عندهما بدم من یقتله اذا خرج فی یوم بؤسه اغراء برانگیختن سگ را برصید - وبر آغالانیدن میان دو کس غراة اسم فیه - وغری به ای اولع به والاسم الغراء بالفتح والمد - ویقال غاریت بین الشیئین غراء اذا والیت - وغری فلان اے تمادی فی غضبه وهو من الواو - غرا بالقصر خوبی رجل غر بغت مغر وشگفت - وشگفت داشتن -

(عع ف اض ۲) یقال لاغرو ای لاعجب -

غزو - غزو - با دشمن دین جنگ کردن (عع ف ا ض ۲) والغزاة بالفتح الاسم فیه وهو غاز وهم غزاة بالضم وغزی بالتشدید والتنوین وغزی علی فعیل وغزاء بالضم والمد والتشدید مثل قضاة - وشبق وحجیج وفساق ومنه قوله تعالی اوکانوا غزی لوکانوا عندنا - غزوی منسوب الی الغزو - واغزیت فلانا ای جعلته للغزو - وامرأة مغزیة غزا زوجها والناقة التی جاوزت السنة ولم تلد - واتان مغزیة ای متأخرة النتاج - واغزت الناقة ای عسر لقاحها - واغزیت الرجل امهلته واخرت مالی علیه من الدین - مغزی مقصد یقال عرفت مغزاه وما یغزی من هذا الکلام اے مایراد - غزیة قبیلة غزوان نام مردے -

غسا - غسو - بضمتین تاریک شدن (عع ف ا ض ۲ وک اف ۲) اغساء کذلک -

غشی - غشاء - بالمد والکسر پوشش وعلی البصره غشاوة وغشوة ست لغات ای غطاء ومنه قوله تعالی فاغشیناهم - الغاشیة ای قیامت قوله تعالی هل اتاک حدیث الغاشیة ای القیامت ودرد وبیماری شکم یقال رماه الله بالغاشیة واهن پس کوهۂ رحل وزین - وپوشش وزین اغشی اسپ سپید سر غشوا ومؤنث لغشیة فرو پوشیدن - وبتازیانه فرو گرفتن - غشیان بالکسر بهمجامعت فرو گرفتن - وآمدن اغشا وبر آوردن - وبر پوشانیدن

وکو کردن - وبالتحریک بیهوش شدن (ع ک ا ف ۲) غشیته وغشی کذلک یقال غشی علیه فهو مغشی علیه - واستغشی ثوبه وتغشی ای تغطی به -

غض - غضا - بالقصر درخت طلح ومنه قولهم ذئب غضا - وارض غضیا کثیرة الغضاء وابعیر غاضر رابل غاضیة وغواضر التی تاکل الغضا یعنی طلح خوار فاذا اشتکت بطونها من اکل الغضا قلت بعیر غضر وابل غضیة وغضایا - وقد غضیت غضی - بعیر غضوی منسوب - غضا چشم فرو خوابانیدن - وتاریک شدن ولیل مغضی لغة قلیلة واکثر ما یقال لیل غاضر ولیلة غاضیة ای مظلمة - ونار غاضیة ای مضیئة وهو من الاضداد -

غطا - غطاء بالکسر والمد پوشش غطی وتغطیة پوشانیدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) وغطا اللیل یغطو ویغطی ای اظلم ومنه الغاطیة وهی الکمرة تستر ما وجه الارض - وغطا الماء وکل شئ ارتفع وطال علی شئ فقد غطا علیه - غطی یغطی غطیا بالضم والفتح اذا امتلأ شبابا -

غفا - اغفاء - خواب شدن غفا بالقصر ما یخرج من الطعام کالزوان فیری به یعنی دانه که آنرا تلخه خوانند که در گندم بیرون آید وایضا آفة تصیب النخل وهو شبه الغبار یقع علی البسر فیمنعه عن الادراک والنضج فیمنع طعمه -

غلا - غلی - غلیان - جوشیدن دیگ (ع ف ا ک ۲) غلوا از حد در گذشتن در هر چیز (ع ف اض ۲) یقال منه غلا فی الامر اذا جاوز فیه الحد - غلاء بالفتح والمد گران شدن نرخ - غلو دور انداختن تیر بغایت قدرت غلوة یک تیر پرتاب مسافت - ونشانه غلاء ج - وفی المثل جری المذکیات غلاء جوشانیدن وگران کردن نرخ راوگران خریدن چیزی را یقال منه اغلی بالثمن وغالی به - وتغالی لحم الناقة ای ارتفع وذهب - غالیه سیاهی خوشبو که موی را بوی خضاب کنند ومنه تغلیت بالغالیة - وناقة مغلاة الوبر تغتلی اذا توهقتا خفافها - اغتلاء شتافتن غلواء مثال علماء از حد در گذشتن وشتاب وگذشتن جوانی واول آن -

عما - عمی - بالفتح والقصر بیهوش یقال ترکت فلانا عمیا اذا مغشیا علیه وترکتهما وترکتهم وترکتها عمی سواء لانه مصدر وان شئت قلت عمیان وهم اعماء - اعماء بیهوشی یقال اعمی علیه فهو معمی علیه وعمی علیه فهو معمی یستعمل کلاهما مجهولین - واعمی علیه الخبر اذا استعجم مثل عم - عمی البیت ما فوق السقف من القصب والتراب ونحوه فان کسرت مددت وقلت العماء وقد عمیت البیت -

غنی - غنیة - بالضم بی نیازی یقال غنی عنه غنیة - وغنیت المرأة بزوجها غنیا بالضم ای استغنت وغنی بالمکان اقام به وغنی ای عاش کلها بالکسر غناء بالمد وبالفتح فائده وسود غنا وبالکسر والمد سرود وغنی بالقصر توانگری ودستگاه تقول منه غنی فهو غنی وهو ایضا حی من غطفان - اغناء

بے نیاز کردن ویقال اغنیت عنک مغناۃ فلان
معنی فلان بالضم والفتح فیہما اے اجزأت عنک
مجزأۃ فلان - ویقال ما یغنی عنک ہذا ای ما یجدی
عنک وما ینفعک قولہ تعالیٰ وما یغنی عنہ مالہ اذا
تردی - غانیۃ زنے کہ بے نیاز باشد بخوبی خود
از پیرایہ و یا بشوی خود از سرمایہ غوانی ج - و
قد غنیت کرضی - اغنیۃ بالضم والتشدید سرود و اغانی
ج - تغنیۃ سرود گفتن تعنی کذلک - تغنی الرجل
ای استغنی - وتغانوا ای استغنی بعضہم عن بعض -
مغنی بالفتح جائے با اہل و باشندگان مغانی ج -
غوی - غی - بالفتح گمراہی - وقد یدعی غوایۃ
بالفتح مثالہ (ع ف ۱ ک ۳) غاوٍ وغویٌ وغویت منہ - و
اغواہ وغیرہ فہو مغوی - تغاوی بربدی و بی راہی
گرد آمدن - و یارمندی کردن یقال تغاوی اعلی
عثمان فقتلوہ - غوی بالفتح والقصر سیر باشدن
بردہ و بزغالہ از شیر مادر و لاغر ماندن آن و ناگوار
کردن شیر و ہلاک شدن ازان (ع ک ۱ ف ۲ و
ف ا ک ۲) غوقا بالفتح والمد ملخ انبوہ و با انبوہی
در افتادن بہ جنگ غاغۃ مردم انبوہ در آمیختہ
و ملخ نوبال برآوردہ - وگس ریزہ غاوۃ نام کوہے
اُغویۃ بالضم والتشدید سختی مُغواۃ مغاکے و گندہ
مُغویات بتشدید الواو مفتوحا ج - وفی المثل من
حفر مغواۃ وقع فیہا -

غی - غیایۃ - بالفتح روشنائی تابش آفتاب -
و تنگ چاہ مثل غیابۃ و سایہ بان و ہر چہ بر بالای سر
سایہ کند چون ابر و تاریکی و جز آن وفی الحدیث
تجیئ البقرۃ وآل عمران یوم القیمۃ کانہما غمامتان
او غیایتان - وغایا القوم فوق رأس فلان بسیف
کانہم اظلوہ بہ غایۃ پایان ہر چیز از زمان و مکان
غای ج - مثل آیۃ و آی وعلم - و دو کان خمار
بتا ویقال غییت غایۃ و اغییت اذا نصبتہا -
فلان لکیۃ تقیض قولک لرشدۃ -

فصل الفاء

فاتیۃ - زن بے خرد -

غدیۃ - غدوۃ ولم یعرفہ الجوہری فانکرہ -

الغنوۃ - بالضم لوانگری تقول لی عنہ غنوۃ -

فاؤ - فاءَ - وفای شکافتن سر بزخم شمشیر (ع
بفتحہما) یقال منہ فاءت راسہ وفأیت راسہ فانفای
اے انشق - فاء ایضا میان دو کرہ فئۃ بالکسر گروہ
فئون ج - والہاء عوض من الیاء -

فتی - فتی - جوان و جوانمرد فتاۃ مؤنث فتاء
بالفتح والمد مصدر منہ (ع ک ۱ ف ۲) فہو فتی البین
وقد دلدلہ فی فتاء سنہ اولاد - افتاء ستوران جوانہ
خلاف مسان واحدہا فتی علی فعیل - ویقال
لفلان بنت تفتش ای تشبہت بالفتیات -
فُتیت الجاریۃ اذا خدرت وفُتحت اللعب مع الصبیان
فتوۃ بالضم جوانمردی یقال ہو فتی وہم فتیان
وفتیۃ وفتوۃ وفتی مثل عصی وقد تفتی وتفاتی -
ویقال لا افعلہ ما اختلف الفتیان یعنی اللیل
والنہار کما یقال الجدیدان والاجدان -

استفتا وجواب فتوی خواستن افتا وجواب دادن
پرفتوی والاسم الفتوی والفتیا مقصورین وتفاتوا
الی المفتی ای ارتفعوا الیه فی الفتیا۔
فجو۔ فجوة۔ شگاف میان دو کوه وجز آن قوله تعالی
فی قصة اصحاب الکهف وهم فی فجوة منه۔ وتفاجی
الشئ ای صار له فجوة۔ وفجوة الدار ساحتها۔
فجا بالقصر دوری میان دو پاشنهٔ شتر (ع ک ا
ف ۲) قوس فجوا کمان که زه ازوی دور باشد
فجود وفجو کردن آن (ع ف اض ۲) فجا کشاده سینه
شدن کمان اززه (ع ک اف ۲)۔
فحو۔ فحا۔ بالکسر دیگ افراز وبالکسر کذلک
والفتح اکثر افحاء ج۔ وفی الحدیث من اکل فحا
ارض لم یضره ماؤها یعنی البصل ویقال
فح قدرک تفحیة۔ فحوی الکلام بمعنی سخن یقال
عرفت ذلک فی فحوی کلامه وفحوا کلامه بالمد۔
وانه لیفحی بکلامه الی کذا وکذا ای یذهب۔
فدی۔ فداء۔ بالکسر والمد ویقصر وبالفتح والقصر
وفدیة بالکسر سربها وسرخرید یقال فدیً لک ابی
یعنی سربهای تو باد پدر من وفداء لک بالمد
وکسر الفاء منونا اذا جاء وزلام الجر خاصة لانه نکرة
یریدون به معنی الدعاء۔ ویقال فاداه وفداه
اذا اعطی فداه فانقذه وفداه بنفسه سربها داد
او خود را وفداه تفدیة اذا قال له جعلت فداک
یعنی گوید سربهای تو باد بهای من وتفادوا
ای فدی بعضهم بعضا۔ وافتدی منه بکذا قوله تعالی
فلن یقبل من احدهم ملأ الارض ذهبا ولو افتدی به
وقوله تعالی لو یفتدی من عذاب یومئذ ببنیه۔
وتفادی فلان من کذا ای تحاماه وانزوی عنه
فداء بالفتح والمد انبار غله۔
فرا۔ فرو۔ پوستین فراء بالکسر والمد ج افرية
الفرد ای لبسته۔ فروة پوست سر۔ ذام دی۔
وتوانگری وهو مبدل من ثروة۔ قال الفراء انه
لذو فروة من المال وثروة بمعنی وپارهٔ علف
خشک فری بریدن موزه وتوشه دان ومانند آن
جمت اصلاح آن۔ وبریدن مسافت۔ ورفتن
ودروغ برافتن (ع ف اک ۲) یقال فری
فلان کذبا ای خلقه وافتراه ای اختلقه والاسم
الفریة بالکسر فری بالقصر متحیر شدن ومدهوش
گشتن (ع ک اف ۲) وفری فلان یفری آی
تحیر ودهش۔ یقال فلان یفری الفری اذا اتی
بالعجب فی عمله۔ وقوله تعالی لقد جئت شیئا فریا
ای مصنوعا مختلفا ویقال عظیما۔ وافریت الاداوج
قطعتها۔ وافریت الشئ شققته فانفری وتفری
ای انشق یقال تفری اللیل عن صبحه۔ وافری
الذئب بطن الشاة ای شقها۔ وافریت الادیم
قطعته علی جهة الافساد۔ وفریته قطعته علی
جهة الاصلاح۔ وتفرت الارض بالعیون ای انبعثت
فسو۔ فسا۔ کندکردن (ع ف اض ۲) وقبیله
از عرب فسوی منسوب الیه۔ فساء بالضم والمد
کندوتفاست الخنفساء کون برآورد خردوک

ناکند کند وفی المثل افحش من فاسیة وهی الخفساء۔
فَسَوَ علی فعول بسیار کند کننده وفی المثل ما اقرب
محساه من مفساه ای فمه من استه۔
فشو۔ فشو۔ بضمتین پراگنده شدن خبر (ع ف ا
ض ۲) افشاء مستعد منه یعنی فاش کردن وتفشی
ای اتسع۔ فواشی گوسپندان بچراگاه پراگنده
شده وفی الحدیث ضموا فواشیکم حتی تذهب فحمة العشاء
فصی۔ فَصِیَة۔ رهایش وتفصی فلان ای تخلص
من البلیة۔ وتفصیت من الدیون ای خرجت
وتخلصت منها۔ وفصی اللحم من العظم ای خلص و
فصیته منه ای خلصته۔ ویقال افصی عنک الحر
ای خرج ولا یقال افصی عنک البرد۔ وفصی المطر
ای اقلع۔ افصیٰ نام مردے۔
فضو۔ فضاء۔ بالفتح والمد کشادگی وفراخی زمین
وجای فراخ۔ وکشاده شدن وافضیت ای
خرجت الی الفضاء۔ وافضیت الی فلان بسری
وافضی الی امرأته ای باشرها وجامعها وفضاها
ای جعلها مفضاة وهی التی جعلت بمسکاها وحجرة
ویقال لها مشریم۔ وافضی بیده الی الارض اذا مسها
بباطن راحته فی سجوده۔ فضابا بالقصر چیزی آمیخته یقال
امرهم فضیٰ بینهم ای لا امیر علیهم
فعی۔ افعیٰ۔ مار بزرگ وهو افعل دینوری وکذلک
ازوی افاع ج۔ افعوان بضمتین اژدهائے نر
ارض مفعاة زمین افعی ناک مفعاة ناقه داغ کرده
بشکل افعی وتفعی الرجل صار کالافعی فی الشر
فعو۔ فَغْو۔ فاغیة۔ گل حنا افغی النبات گل بیرون
آورد فغا بالفتح والقصر غوره تباه شده ومنه فغت النخلة
فقو۔ فَقْوَة السهم سوفار تیر ای فوقه وفقی بالقصر ج
فلا۔ فلاة۔ دشت وبیابان فلافلوات ج۔ فلی
علی فعول کذلک۔ افلاء بدشت شدن فلوکره فلوة
مؤنث افلاء ج۔ فلاوی کذلک فاذا فتحت الفاء
فی الواحد شددت الواو واذا کسرت خففت و
قلت فلو مثال جرد۔ فلوا بالفتح والتخفیف از شیر
باز کردن کره را وپروردن۔ وبرسر زدن شمشیر
(ع ف اض ۲) فلی بالیاء کذلک (ع ف اک ۲)
وایضاً سپش جستن درسر ومعانی شعر وغرائب
آن برآوردن یقال فلوته بالسیف وفلیته وفلیت
رأسه من القمل۔ وفلیت الشعر ای تدبرته واستخرجت
معانیه۔ افتلاء از شیر باز کردن۔ وپروردن
فرس مُفْلٍ ومُفلیة ذات فلو۔ استفلاء سپش جستن
درسر خواستن۔
فنا۔ فناء۔ بالفتح والمد سپری شدن (ع ک ا ف
وبفتحهما) وافناه غیره۔ تفانوا ای افنی بعضهم بعضا
فی الحرب۔ فناء بالکسر والمد گرداگرد ومنه فناء الدار
افنیة ج۔ ویقال هو من افناء الناس اذا لم یعلم
ممن هو۔ شجرة فنواء ذات افنان وهو علی غیر قیاس
وقیاسه فَنَاء۔ فنا بالفتح والقصر انگور سیاه فناة یکی
وایضاً برزه کاه وفنوات ج۔ افانیة گیاه ترافانی
ج۔ ویقال هو ایضاً عنب الثعلب۔ وفانیته
ای داریته وسکنته۔

فوو- فُوَّة - رُوِّن ثوب مُفوّی ای مصبوغ بها-
فیی- فی- بالکسر حرف جر و معناه در وهو للوعاء والظرف وما قُدِّر تقدیر الوعاء یقال المال فی الاناء وزید فی الدار والشک فی الخبر ویکون بمعنی علی کقوله تعالیٰ ولاصلبنکم فی جذوع النخل وربما یستعمل بمعنی الباء
افتاء- ماندہ گردانیدن
فطو- بالفتح سخت راندن (ع ف اض ۲) -
افطی- بدخو شد فطی زبدان-
فقی- وادی است به یمامه فقی کسمی کشت زار وی است ونخلستانی ست مر بنی عنبر را-
فامیته او افامیته- شهری است بشام و دهے است بواسط-
فهوت عنه- سهوت وافهی سست شد رای او-

فصل القاف

قبو- قباء- بالمد اقبیته ج- تقبی پوشیدن قبا قبّو ضم کردن حرف را نبزه بمقبّوة اے مضمومة قبة الشاة محففة ہزار خانہ گوسپند والماء عوض من الواو قباء بالضم والمد موضع بحجاز یذکر ویؤنث-
قتو- قَتْو- خدمت کردن (ع ف اض ۲) مقتی کذلک یقال قتوت قتوا ومقتی کما یقال غزوت غزوا ومغزی- مقتوی خادم قال ابو عبیدة هذا رجل مقتوٌ وهما مقتوٌ وهم مقتوون وهی مقتوون وهم الذین یعملون للناس الطعام بطعونهم ویقال بالفارسیة نان جامه قال سیبویه سألوا الخلیل عن مقتوی ومقتوین فقال هو بمنزلة الاشعری والاشعرین-
قحو- اقحوان- بالضم بالو نه علی افعلان وتجمع علی اقاحی بحذف الالف والنون واقاح بیعز علی افاعیل- مقحّو دارو ے کہ دران اقحوان باشد اقحوانة نام موضع-
قدا- قدوة- بالکسر پیشوا یقال فلان قدوة یقتدی به بالکسر والضم وقدة ایضاً- قدو خوشبو و بامزہ شدن گوشت (ع ف اض ۲) قدی مثله (ع ف اک ۲) قدی بالقصر کذلک (ع ک اف ۲) یقال قدا اللحم والطعام یقدو قدوا وقدی یقدی قدیا وقِدی بالکسر یقدی قدیً اذا شممت له رائحة طیبة وشممت قداة القدر فهی قدیة علی فعلة اے طیبة الریح- ویقال ما اقدی طعام فلان ای ما اطیب طعمه ورائحته- قدیان شتافتن (ع ف اک ۲) ویقال مر فلان یقدو به فرسه- وهذا قدی رمح بالکسر اے قدر رمح- ویقال خذ فی هدیتک وقدیتک بالکسر فیهما ای فیما کنت فیه- واتتنا قادیة من الناس ای جماعة قلیلون وجمعها قوادٍ ویقال هی بالذال المعجمة ایضاً عند ابی عمرو وهم اول من یطرأ علیک ویقال منه قدت قادیة تقدی قدیا-
قذی- قَذی- خاشاک یقال منه قذیت عینه بالکسر قذیً فهو قذِ العین علی فعِل اذا سقطت فی عینه قذاة وهی واحدة القذی- قذے

بیرون انداختن خاشاک (ع ف اک ۲) یقال منه قذفت عینه ای رمت بالقذی - وقذفت الشاة ای القحت من رحمها بیاضا یقال کل ذکر یقذی وکل انثی تقذی - اقذاء خاشاک انداختن در چشم تقذیة خاشاک برون کردن از چشم یقال قذیت عینه فقذیته ای سقط فی عینه قذاة فاخرجتها - وقاذیة اے جازیة - واما القاذیة من الناس فذکر ابو عمرو انها بالذال المعجمة فیکون من هذا الباب -

قرا - قرو - قدح چوبین وکاسهٔ سنگ و بن درخت که آنرا کاواک کنند و روی نبیذ ریزند - وبزرگ شدن پوست خصیه - رجل قرواتی لغت منه - قروة سؤنث وناء وبزرگ دراز که روی ستور آب خورد ویقال ترکت الارض قرواء احداذا اخطبقها المطر - ویقال رأیتهم علی قرد واحد ای علی طریقة واحدة - قری پشت قریة دیه قری بالضم ج - علی غیر قیاس لان حکمان علی فعلة بفتح الفاء من المعتل جمع علی فعال مثل رکوة ورکاء وظلمیة وظلماء ویقال قریة بکسر القاف لغة یمانیة جمعت علی ذلک مثل ذروة وذری ولیمة ولمج - قردی منسوب وقوله تعالی اعلی رجل من القریتین عظیم وهی مکة والطائف - قری علی فعیل غربی الماء فی الحوض اقریة قربان ج - قریة علی فعیلة خشیبات فیها قرض یحمل فیها رأس العمود من البیت - یقری بکسر کاسهٔ بزرگ - قراة یکے وبالفتح جای گرد آمدن آب باران قاریة بالتخفیف یکے از مرغان که عرب بدان تیمن کنند ویشبهون الرجل الکریم به والعامة یشددونه قواری ج - ویقال الناس قواری الله فی الارض ای شهداء الله - قاریة ایضا تیزی - وانک سنان - وتیزی شمشیر وجز آن وقروت البلاد وقریتها واقترتها واستقرتها ای تتبعتها وخرجت من ارض الی ارض - ویقال جاءنی کل قارد وبارد ای من ینزل القریة والبادیة - واقریت الجمل علی ظهر الفرس اے الزمته ایاه - وقریت الضیف قری بالکسر وقراء بالفتح والمد میزبانی کردم وفیکوئی کردم اورا اذا کسرت القاف قصرت وان فتحت مددت - وتقریت المیاه ای تتبعتها - قریت الماء فی الحوض جمعته - قری بالکسر آب گرد آمده در حوض - ومهمانی قری بالضم والتشدید آبی در بادیه والبعیر یقری العلف فی شدقه ای یجمعه - ناقة قراء طویلة السنام شدیدة الظهر بینة القری ولا یقال جمل اقری قروی موضعے قیروان علی فیعلان بفتح الفاء وضم العین معرب کاروان وفی الحدیث یغدو الشیطان بقیروانه الی السوق ویمنی لشکر -

قسو - قسوة - قساء - بالفتح والمد سختی دل (ع ف اض ۲) یقال قسا قلبه واقساه الذنب یقال الذنب مقساة للقلب - حجر قاس ای صلب - وقاساه اے کابده قسا موضع درهم قستی درم ناسره قسیان ج - مثال صبی وصبیان ودراهم قسیة قسیات کذا فی قسا الدراهم تقسو - یوم قسی

شدید الحر والشر۔ لیلۃ قیسۃ باردۃ۔ قسی ایضاً لقب مردے۔

قشو۔ قشو۔ پوست باز کردن از چیزی (ع ف ا ض ۲) مقشواۃ مقشور یقال قشوت وجہہ وقشیتہ فہو مقشی اے مقشر۔

قصو۔ قصو۔ بضمتین دور شدن (ع ف ا ض ۲) قصا المکان فہو قصی وارض قاصیۃ وقصیۃ۔ وقصوت عنہم ای تباعدت۔ قصا بالقصر والمد وری وکرانہ (ع ک ا ف ۲) قصی عن جوار زاد قصیتہ انا فہو مقصی ولا یقال مقصیٌ۔ وذہبت قصا فلان ای ناحیۃ۔ وکنت منہ فی قاصیۃ ای ناحیۃ۔ وہلم اقاصیک ای ابنا ابعد من الشر۔ وقصوت البعیر اذا قطعت من طرف اذنہ فہو مقصوٌ وشاۃ قصواء وکذا ناقۃ ولا یقال جمل اقصی وانما یقال مقصوٌ ومقصیٌ ترکوا القیاس فیہ ومثلہ امرأۃ حسناء ولا یقال رجل احسن۔ وکان لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ناقۃ یسمی القصواء ولم تکن مقطوعۃ الاذن قصیۃ دور۔ وشتر آسودہ نیکو کہ بروی بار نکنند ونہ دوشند وادر ابجہت روزی ذخیرہ بدارند وقضیت اظفاری بمعنی قصصت۔ مکان قصی ای دور ناحیۃ قصوی وقصیا بالضم فیہما۔ ویقال ہزلنا مکانا لا یقصیہ البصر ای لا یبلغ اقصاہ۔ واستقصی وقصی بمعنیً۔ قصیٌ بالتصغیر نام مردے از اجداد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قصوی منسوب بوی۔

قضی۔ قضاء۔ بالمد حکم۔ وحکم کردن (ع ف ا ک ۲) واصلہ قضای من قضیت الا ان الیاء لما جاءت بعد الالف ہمزت اقضیتہ ج۔ قضیۃ مثلہ قضایا ج۔ علی فعالی۔ واصلہ فعائل۔ قولہ تعالی وقضی ربک ای حکم وامر ربک وبرداختن یقال قضیت حاجتی۔ وضربہ فقضی علیہ اے قتلہ کانہ فرغ منہ قولہ تعالی فوکزہ موسی فقضی علیہ ومردن یقال فلان قضی نحبہ اے مات۔ وسئم قاض ای قاتل وگزاردن وام۔ ورسانیدن ورواکردن حاجت۔ وآگاہانیدن۔ یقال قضیت دینی وقولہ تعالی وقضینا الی بنی اسرائیل فی الکتاب وقولہ تعالی ثم اقضوا الیّ۔ وقضی فلانٌ ای مات ومضی۔ وقضاہ ای صنعہ وقدرہ قولہ تعالی فقضاہن سبع سموات فی یومین ومنہ القضاء والقدر واستقضی فلان ای صیر قاضیا۔ وقضاہ الامیر اے جعلہ قاضیا۔ والقضی وتقضی اسپری شد واقتضی ادینہ وتقاضاہ بمعنی وقضوا بینہم منایا بالتشدید ای انفذوہا وقضی اللبانۃ ایضاً بالتشدید وقضاہا بالتخفیف بمعنیً۔ قضار بالتشدید والمذرہ محکم وتقضی البازی ای انقض واصلہ تقضض فلما کثرت الضادات ابدلت من احدیہن یاء۔

قضہ بالکسر گیاہی وموضع قضات قضین ج۔

قطا۔ قطا۔ بالقصر سنگ خوار قطاۃ یکی۔ وایضاً جای نشستن رویف از ستور قطوات قطیات ج۔ وفی المثل لیس قطا مثل قطا ای لیس الاکابر کالاصاغر۔ ریاض القطا موضع قطوگام نزدیک نہاوند

ازنشاط (ع ف اض ۲) قطانی مشیته وقطوطی بمعنی مهو قطوان بالتحریک وقطوطی علی فعول قطوان بالتحریک موضع بکوفه کساء قطوانی۔
قعو۔ اقعاء۔ برکون نشستن سگ وقد نهی عن الاقعاء فی الصلوة وهوان یضع الیتیه علی عقبیه بین السجدتین علی تفسیر الفقهاء وفی اللغة هوان یلصق الیتیه بالارض وینصب ساقیه ویتسافد الی ظهره۔ وفی الحدیث انه علیه السلام اکل مقعیا۔ قعو قعوا برجستن گشن برماده (ع ف اض ۲) یقال منه قعا الفحل مثل قاع۔ وقعا الطلیم ایضا۔ قعواء۔ زن باریک ساق قعود وچوب بکره ولو که محمول بر وی باشد۔
قفا۔ قفا۔ بالقصر مس سپید کر ویونث قفی ج۔ علی فعول مثل عصا وعصی اقفاء ایضا علی اقفاة واقفیة ایضا علی غیر قیاس لانه جمع الممدود مثل سماء واسمیة۔ قفی بر قفا زدن۔ واز قفا بریدن گلو گوسپند (ع ف اک ۲) یقال شاة قفیة ای مذبوحة من قفا هذا عن ابی زید وقال غیره قفنیة بالنون الزائدة۔ تقفیة دربی فرستادن یقال قفیت علی اثره بفلان ای اتبعته ایاه قوله تعالی ثم قفینا علی آثارهم برسلنا ومنه الکلام المقفی وسمیت قوافی الشعر لان بعضها یتبع اثر بعض وعویف القوافی نام شاعرے وهو ابن معاویة بن عقبة۔ والقافیة القفا ایضا وفی الحدیث یعقد الشیطان علی قافیة راس احدهم ثلث عقد۔ قفو دربی رفتن قفو بالضم مثله (ع ف اض ۲) ودشنام دادن لفظی وبدی صریح وفی الحدیث لاحد الا فی القفو البین وبکارے تباه انداختن کسے را والاسم القفوة بالکسر ونواله وبخشش نهادن بجهت مهمان قفی تقفیة قفاوه انچه مهمان را بدان گرامی کنند یقال منه قفوته۔ واقتفیته به ایضا ای آثرته فهو مقتفی به او موثر مکرم والاسم القفوة بالکسر یقال فلان قفوتی ای خیرتی او تهمتی کانه من الاضداد وقیل بمعنی قرفتی۔ واقتفاه اے اختاره واقتفی اثره وتقفاه ای اتبعه ولا افعله قفا الدهر اے ابدا۔
قلا۔ قلی۔ بریان کردن گوشت وپست وجز آن (ع ف اک ۲) فهو مقلی قلوکذلک (ع ف اض ۲) فهو مقلو قلاء لغت ذلک۔ قلیة علی فعیلة اسم منه وهو نوع من الطعام قلایا ج۔ مقلاة مقلی بالکسر فیهما آنچه کنند دروی تقلیان مثنی مقلی ج۔ وقلا العیر اتنه یقلوها قلوا ای ساقها وطردها۔ قلی بالکسر والقصر قلاء بالفتح والمد دشمنی۔ ودشمن داشتن (ع ف اک ۲) ویقلی بالفتح ایضا وهی لغة طی۔ وقلی اے تبغض۔ مقلار بالکسر علی مفعال وقلله بالتخفیف عودان یلعب بهما الصبیان یعنی عوک چوب قلی قلوا باختن عوک چوب (ع ف اض ۲ وک ۲) واصل القلة قلو لانها من قلوت یقال قلوت القلة وقلیتها اے سقیت والهاء عوض وکان الفراء یقول انما ضمت اولها لیدل علی الواو قلات قلون بالضم والکسر ج قلو بالکسر خرسبک قلی بالکسر آب شنان قلوی قاز

قلیلا، باندبر آمدن بر ہوا یقال اقلولی الطائر و اقلولی الرجل فی امرہ اذا انکمش و اقلولت الحمر فی سرعتہا۔ و قلت الناقۃ براکبہا قلوا اذا القدمت بہ۔ و قالی قلا موضعی و ہما اسمان جعلا واحدا۔

قنا۔ قنوۃ۔ قنیۃ۔ بالضم و الکسر فیہما جمع کردن گوسپند و جز آن بجہت خوردن خود (ع ف اض ۲ و ک ۲) قنیہ بالکسر مال نہادہ یخنی مال قنیان بالضم و الکسر الذی یتخذ قنیۃ و پردگی و خانہ نشین کردن دختر یقال قنیت الجاریۃ ای منعت من اللعب و ستر ت فی البیت۔ اقتنا ذخیرہ کردن و فی المثل لا تقتن من کلب سوء جرا۔ قنی بالکسر و القصر خوشنود شدن و بے نیاز شدن (ع ک اف ۲) اقناذخیرہ نہادن و اقناہ اللہ ای اعطاہ ما یقتنی بہ من القنیۃ و الشب و خوشنود کردن و اقناہ ای ارضاہ و اعطاہ ما یسکن الیہ۔ و یقال من اعطی مائۃ من المعز فقد اعطی القنی و من اعطی مائۃ من الضان فقد اعطی الغنی و من اعطی مائۃ من الابل فقد اعطی المنی۔ قنو بالکسر خوشۂ خرما قنوان اقناء ج۔ قنا مقصورا بالفتح ایضا خوشۂ خرما۔ و نیزہ قناۃ یکی قنوات قنی علی فعول قناء علی فعال ج۔ و کاریز۔ و مہرہای پشت مقناۃ جائے کہ آفتاب نتابد یعنی و لا نقیض مضحاۃ و کذلک مقنوۃ۔ و یقال لا قنوتک قناۃ تک بالکسر اے لا جزیتک جزاءک۔ و یقال ما یقانینی ہذا اے ما یوافقنی۔ مقاناۃ آمیختن چیزے باہم و دائم شدن یقال منہ قانی لہ الشئ اے دام۔ احمر قانی سخت سرخ یعنی ولا۔ قنا کزی خرک بینی و پشت یقال ہو اقنی و ہی قنواء۔ قنیان بالضم لازم شدن باچیزے یقال قنیت الحیاء بالکسر اے لزمتہ۔

قوو۔ قوۃ۔ توانائی خلاف ضعف۔ و تاہ رسن قوی ج۔ و توانا شدن (ع ک اف ۲) یقال منہ قوی الضعیف فہو قوی و تقوی و باز ایستادن باران تقویۃ توانائی دادن۔ و توانا کردن و یقال قاویتہ فقویتہ ای فلبتہ۔ شدید القوی یعنی استوار خلقت اقواء بدشت و خشکی فرود آمدن۔ و بسری شدن توشہ و منہ قولہ تعالیٰ و متاعا للمقوین و خالی و خشک شدن منزل از مردم یقال اقوت الدار و قویت ای خلت۔ و اقوی القوم صاروا بالقواء و فی المثل انقطع قوی من قاویۃ و خداوند ستور توانا شدن یقال فلان قوی مقو فالقوی فی نفسہ و المقوی فی دابتہ و مختلف شدن حرکت وی در شعر و اقوی الشاعر قی۔ قوا۔ قواء بالقصر و المد دشت و بیابان خشک و خالی منزل قواء خالی و یات القواء ای بات جائعا علی غیر طعم۔ قوۃ موضع قواۃ بالفتح زمین خشک ماندہ در میان دو قطعہ زمین باران زدہ و یقال اشتری شرکاء شیائہم اقتوہ ای تزایدوہ حتی بلغ غایۃ ثمنہ۔ و قوقیت مثل ضوضیت اے صحت۔ و الدجاجۃ تقوقی ای تصیح۔ قوقاۃ قیقاء مصدر ان منہ۔ قیقاۃ بالکسر زمین درشت مر فی باب القاف۔

قہی۔ اقہی الرجل من الطعام۔ آرزو ناکردن طعام

مثل اقهم - قهوة خمر یقال سمیت بذلک لانها تقهی ای تذهب بشهوة الطعام - قاهی تیز خاطر -
قائی ا - بحق خصم اقرار کرد -
قثو - بالفتح شتران وجزآن فراهم آوردن (ع ع ف اض ۲) اقتاء مثله وخیار خوردن وکشنیز قثوی لسکری فراهم آمدن قثا خوردن چیزے که وقت خائیدنش آواز برآید -
القثی - القثو -
تقحیة - بروش بدآب بینی انداختن
قزو - بالفتح از پلیدی پاک شدن (ع ف اض ۲) وقزا بعصاه الارض زمین را بعصا زد چنانکه اثرش باقی ماند واقزی اتلطخ بعیب بعد استواء قزة کثبة ماریا مارد وم بریدهٔ کرفتار قزاة ج وبازیچهٔ است وقزا لعب بها -
قزی - بالکسر پاژنامه تقزیة انداختن وکشتن -
المقاماة - الموافقة مایقابینی الشئ یا یوافقنی عن ابی عبید -
قیوان - موضعیست بمین بلاد خولان -

فصل الکاف

کبو - کبو - افتادن بر روے (ع ف اض ۲) فهو کابٍ - واذا خندت الفرس فلم یعرق قیل کبا الفرس وکذلک اذا کتم الزبو وبی آتش شدن سنگ آتش زنه - وروفتن - ودرختن انچه در کوزه باشد از آب انکبا ودد کردن یقال انکباه اذا دفن ولم یور - وکبی ثوبه ای بخره وکتبی وانکتبی

ای تبخر - کبا بالکسر والقصر خاک روبه انکبا ج - کُبّة مثلثه کبون ج - کباء بالمد نوعے از چوب خوشبوے کُبوة مثل وقفه باز ایستادن بکراهت ویقال خبت النار ای سکن لهبها وکبت اے خطاها الرماد والجمر تحته وبمدت اذا طفئت ولم یبق منها شی البتة - وفلان کابی الرماد ای عظیم الرماد ینهال کتو - اکتوی الرجل - اذا بالغ فی صفة نفسه من غیر عمل - وتتعتع ایضاً -
کثو - کثوة - نام شاعرے -
کدی - کدیة - بالضم زمین سخت یقال ضبٌ کُدیة وجمعها کدیً - واکدی الحافر ای بلغ الکدیة فلا یمکنه ان یحفر - ویقال حفر فاکدی اذا بلغ الی الصلب - کدو درنگ برآمدن نبات زمین یقال کدت الارض تکدو فهی کادیة - کدی نوعے از بیماری سگ بچه - وتباه شدن معدهٔ شتر بچه از ناگوارد - وکند شدن ناخن انگشتان از کندن زمین (ع ک اف ۲) اکداء کم خیر شدن ومنه قوله تعالی واعطی قلیلا واکدی ای قطع قلیل - واکدیت الرجل عن الشئ ای ردونه عنه -
کذو - کذا - چنین یقال فعلت کذا وکذو چندین وهو کنایة عن العدد فتنصب بالعدها علی التمییز یقال لی عنده کذا درهما کما تقول عندی عشرون درهما -
کرا - کری - خواب (ع ک اف ۲) فهو کرو هی کریة وهو کرٍیان ایضاً - کری کندن جوے

(عع ک اف ۲ و ف اک ۲) گرد برآوردن چاه و دست انداختن اسپ در رفتن - و نوعی از خرامان رفتن زن و امرأة کرواسے دقیقة الساقین و گوی باختن (عع ف اض ۲) کُرة بالضم گوی و صلها کُرَرٌ کرین بالضم والکسر و کُرات ج - اکراد تاخیر کردن یقال منه اکریت العشاء اسے اخرته و دراز کشیدن سخن یقال اکرینا الحدیث اللیلة اے اطلناه و افزون و کم شدن و هو من الاضداد و بکرایه دادن ستور و خانه را الاکتراء بکرایه گرفتن استکراء و کاری مثله - کراء بالکسر والمد مزد - و بمزد دادن ستور و جز آن مکاراة مثله فهو مکار هم مکارون و ذهبت الی المکارین و لا تقل المکارتین بالتشدید و فی الاضافة الی نفسک قلت مکاری مفتوحة الیاء مشددة و هولاء مکاریّ سقطت نون الجمع للاضافة و قلبت الواو یاء و فتحت یاؤک و اُدغمت و هذان مکاریا ای بفتح یائک و کذلک القول فی قاضیّ و رامیّ و نحوهما - کَرِی خربنده - و بکرایه دهنده - و بکرایه گیرنده کریة گیاهی - و درخت ریگ کَرِی شتر نرم آهسته رفتار کراء بالمد والفتح موضعے کروان بفتحتین طائرے و یقال له الحباری و آنرا چوبینه و شوات نیز گویند کَرِی نروی و یقال له اذا صید اَطرِق کَرِی ان النعام فی القری کرادین ج - کروان بالکسر ایضاً ج - علی غیر قیاس -

کسو کسوة - بالکسر والضم جامه و پوشیدنی (عع ک اف ۲) کسی بالضم ج - و کسوة ثوبا کسوه فاکتسی - کِساء بالکسر والمد گلیم اکسیة ج - و اصله کساؤ جاءت الواو بعد الالف فهمزت - و تکسیت بالکسار بسته - و الکاسی بمعنی المکسو -

کشی کُشیة - بالضم پیه سوسمار کشی بالضم ج - کطو - کطا لمه یکطوا سے کشر و اکتنز و حطا و بطا کذلک -

کفی - کفایة - کارگزاری کردن (عع ف اک ۲) یقال کفاة مؤنته و بس آمدن چیزے کفاک الشئ - اکتفاء بسنده کردن استکفاء کفایت خواستن - یقال استکفیته فکفانیه - مکافاة پاداش کردن - و یقال رجوت مکافاتک ای کفایتک - و هو کافٍ و کفیّ مثل سالم و سلیم و هذا رجل کافیک من رجل و رجلان کافیک من رجلین و رجال کافیک من رجال و کفیک بتسکین الفاء ای حسبک - کفیة بالضم روزگزار از قوت کفی ج -

کلا - کُلیة - بالضم گرده کُلوة لغة فیه کُلیات و کُلًی ج - و پشیزه که بر توشه دان و جز آن دوزند کُلیتان من القوس دو تندی نزدیک قبضهٔ وے از دو طرف و هما عن یمین النصل و شماله ایضاً - کُلیة السحاب فرود دوی کُلًی ج - یقال انبعثت کلاه - کُلی برگرده زدن اکتلاء برگرده رسیدن یقال کلیته فاکتلی اذا اصبت کُلیته - کلب مُکلّی سگ که گاو بر تهی گاه وے سرون زده باشد یقال جاء فلان بغنمه محمرة الکُلی ای مهازیل کلا بالکسر هر دو دو هوتا کید اثنین نظیر کل فی المجموع و هو اسم مفرد

غیر تثنی وقال الفراء ہو تثنی وہو ماخوذ من کُل فخففت اللام وزیدت الالف للتثنیۃ وکذلک کلتا للمؤنث ودخلا علی مظہر فتقول جاءنی وجاءتنی کلا الرجلین وکلتا المرأتین ورایت کلا الرجلین وکلتا المرأتین ومررت بکلا الرجلین وکلتا المرأتین بالالف فی الاحوال الثلث واذا اتصلا بمضمر قلبت الالف یاء فی الجر والنصب وتبقی فی الرفع علی حالہا تقول جاءنی کلاہما ورأیت کلیہما ومررت بکلیہما وکذا المؤنث ولا یکونان الا مضافین ولا یتکلم منہما بواحد ولو تکلم لقیل کُلٌّ وکلتٌ وکلان وکلتان واحتج بقول الشاعر (شعر) فی کلتِ رجلیہا سلامی واحدۃ + کلتاہما مقرونۃ بزائدۃ + اراد فی احدی رجلیہا فافرد وہذا القول ضعیف عند البصریین لانہ لو کان مثنی لوجب ان تنقلب الفہ فی النصب والجر یاء مع المظہر ولان معنی کلا مخالف لمعنی کل لان کلا للاحاطۃ وکل لا یدل علی شیء مخصوص وہذا اشاعر حذف الالف للضرورۃ وقدر انہا زائدۃ وما یکون ضرورۃ لا یکون حجۃ فثبت انہ اسم مفرد کمعا الا انہ وضع لیدل علی التثنیۃ کقولک نحن اسم مفرد یدل علی الاثنین فصاعدا ویدل علی ذلک قول جریر (شعر) کلا یومی امامۃ یوم صدٍ + وان لم تأتہا الا لماما + فان قیل لم صار کلا بالیاء فی الجر والنصب مع المضمر ولزمت الالف مع المظہر کما کانت فی الرفع مع المضمر قیل لہ کان من حقہا ان تکون بالالف علی کل حال مثل عصا ومعا الا انہا لما کانت لا تنفک عن الاضافۃ شبہت بعلی ولدی للزومہا الاضافۃ فجعلت بالیاء مع المضمر فی النصب والجر لان علی لا تقع الا منصوبۃ او مجرورۃ ولا تستعمل مرفوعۃ فبقیت کلا فی الرفع علی اصلہا مع المضمر لانہا لم تشبہ بعلی فی ہذہ الحالۃ واما الف کلتا التی فی التانیث فان سیبویہ یقول ہی للتانیث والتاء بدل من لام الفعل وہی واو والاصل کلوا وانما ابدلت تاء لان التاء علم التانیث وہذا الالف قد تصیر یاء مع المضمر فتخرج عن علم التانیث فصار فی ابدال الواو تاء تاکید للتانیث وقال ابو عمرو الجرمی التاء ملحقۃ والالف لام الفعل وتقدیرہا عندہ فعتل ونسبتہا کلتوی علی ہذا القول فلما قالوا کلوی واسقطوا التاء دل علی انہم اجروہا مجری التاء التی فی اخت التی نسبتہا اختوی۔

کمی - کمی - نہان داشتن گواہی (عرف اک ۲) یقال کمی شہادتہ - کما ء مثلہ انکما ء نہان شدن تکمی پوشیدن وتکمت الفتنۃ الناس اذا غشیتہم کمی مرد دلاور - وسلاح پوشیدہ شدہ کماۃ ج - کیمیاء بالکسر والمد اصل زر وسیم - ونام صناعتی در وے کنا - کنایۃ - بالکسر سخن کہ بر غیر موضوع لہ خود دلالت کند یقال ہنہ کنوت وکنیت بکذا عن کذا وہو کان وہم کانون - والکنیۃ بالضم والکسر واحدۃ الکنی والکنی فلان بکذا - وفلان یکنی بابی عبد اللہ - ولا یقال یکنی بعبد اللہ - وکنیتہ ابا زید وبابی زید تکنیۃ - وہو کنیتہ کما یقال سمیتہ -

وکنا الرؤیا هی الامثال التی یضربها الملک لاستخراج تاویلها عن عیان الامور

کوا - کی - داغ کردن (ع ف اک ۲) یقال آخر الدواء الکی والکتوی هو - وکواه بعینه ای احد النظر الیه وکوته العقرب ای لدغته - وکاویته ای شاتمته مثل کادحته - مکواة آهن داغ وفی المثل العیر یفرط والمکواة فی النار - کوه روزن خانه کوی بالمد والقصر ج - کوی بالضم لغة فیها واحد ها کوة بالضم کے مخففة معناه ما وهو للتعلیل والعاقبة کاللام وهو جواب قولک لم فعلت کذا فتقول کی یکون کذا وتنصب الفعل المستقبل وتدخل علیه اللام ایضاً فتقول لکی وتتصل بلا النفی کقوله تعالی لکیلا تاسوا - کیت وکیت معناه چنین وچنین بفتح التاء وکسرها واصل التاء فیها ها فصارت تاء فی الوصل - وحکی ابو عبیدة کان من الامر کیه کیه بالوصل ایضاً وکیهه فی الوقف کما یقال لمه -

کهی - کهاة - ناقه بزرگ صخره اکمی نام کوهے -

کامی - بسیخن درد ناک ساخت (ع بفتحها) اکاء علی عنه کرهه -

کمی - تباه کرد (ع ف اک ۲) -

کزی - افضل علی معتقیه -

کسی - بالضم پائین سرین دپائین هر چیز اکساء ج - ورکب اکساه ای سقط علی قفاه -

کشو - بدندان گزیدن وبدهان کشیدن (ع ف ا ض ۲) کشیة بالضم پیه شکم سوسمار یا مغز آن وقولهم اطعم اخاک کشیة الضب حث علی المواساة وقیل بل هیز ابه -

کصی - پس از بزرگی خوار شد (ع ف اک ۲)

کعا - بد دل شد (ع ف اض ۲) اکعاء بدولان کاعی منهزم -

کاعی - بروزن ومعنی کاعی -

الاکفو الکفی - کهدی الکفو -

کموی - شب ماه روشن -

فصل اللام

لای - لای - سختی وآهستگی (ع بفتحها) التیاء مثله لاواء بالمد سختی وفی الحدیث من کان له ثلاث بنات فصبر علی لاوائهن کن له حجابا من النار - ویقال فعل بعد لای ای شدة ولای ایضاً ای ابطاء - والثای الرجل ای افلس - لای بوزن لعی گاو وحشی الأوج - لأة علی لعاة مؤنث - لأی نام مردے کوہی تصغیره منه لوی بن غالب - لأی ایضاً سختی درعیش -

لبی - تلبیة - لبیک گفتن درحج یقال لبیت بالحج ولبأت مهموزاً ایضاً واصله بترک الهمزة وجواب دادن خواننده را قال یونس بن حبیب ان لبیک لیس بتثنیة وهو مثل علیک والیک وحکی ابو عبید عن الخلیل ان اصله الاقامة بالمکان یقال لببت بالمکان والببت به اذا اقمت به ثم قلبوا الباء الثانیة یاء کما قالوا تظنیت واصلها تظننت ویقال هو تثنیة کما ذکر فی باب الباء - ویقال

بینهم الملتبیة غیر مهموز ای متفاوضون لا یکتم بعضهم بعضا اسکارا۔

التی۔ التی۔ آن زن وهو اسم مبهم للمؤنث کالذی للمذکر وهی معرفة ولا یقال بغیر الالف واللام للتنکیر ولا یتم الا بصلة وفیه ثلث لغات التی والت بغیر یاء والت بالاسکان وکذلک فی تثنیتها ثلاث اللتان مخففة النون ومشددتها ویحذف فیها وفی جمعها خمس لغات اللاتی واللات بلا یاء واللوائی واللوات واللوا باسقاط التاء۔ وتصغیرها اللتیا بفتح الیاء وتشدیدها وفی تثنیة المصغر وجمعه حذفت الالف یقال اللتیان وبعض الشعراء ادخل علی التی حرف النداء وحروف النداء لا تدخل علی ما فیه الالف واللام الا فی قولنا یا الله وحده فکانه شبهها بحیث کانت الالف واللام غیر مفارقتین لما قال الشاعر (شعر) من اجلک یا التی تیمت قلبی وانت بخیلة بالود عنی۔ ویقال جاء بعد اللتیا والتی ووقع فی اللتیا والتی ای فی الداهیة۔

لثی۔ لثی۔ نمناک شدن جامه وجز آن (ع ک ا ف ۲) فهو لثٍ علی فعل ولثی الثوب وسخه + ولثی الشجر ما یسیل منه کالصمغ فاذا جمد فهو صعرور۔ والثت الشجرة ما حولها اذا کانت یقطر منها ماء۔

لثة بالکسر بن دندان واصلها لثی محوالهاء عوض من الیاء وجمعها لثات ولثیٌ۔

لحا۔ لحی۔ بالفتح جای ریش لحوثی منسوب وهما لحیان وثلثة الی علی افعل الا انهم کسروا الحاء لتسلم الیاء ولحیٌ بالضم جمع کثرة علی فعول مثل قُمری وظبی وظُلی لحیته بالکسر ریش لحیٌ بالضم والکسر مع القصر۔ لحیان بالکسر پدر قبیلهٔ رجل لحیانی بزرگ ریش واتحی الغلام ریش برآورد وتلحی العمامة اے طوقها تحت الحنک۔ وفی الحدیث نهی عن الاقتعاط وامر بالتلحی۔ لحاء بالکسر والمد پوست درخت وفی المثل بین العصا ولحائها۔ لحو نبشت از چوب باز کردن (ع ف اض ۲) لحی مثله (ع بفتحتها) یقال لحوت العصا ولحیتها وایضاً ملامت کردن فهو ملحی ای ملوم۔ ولحاه الله ای لعنه وقبحه ولاحیته ملاحاة ولحاء اے نازعته وفی المثل من لاحاک فقد عاوک۔ وتلاحوا اذا تنازعوا۔

لخا۔ لخی۔ بیهوده بسیار گفتن الخی لغت منه وهی لخواء (ع ک اف ۲) وبعیر لخ والخی وناقة لخواء اذا کانت احدی رکبتیه اعظم من الاخری۔ الخی کج وعقاب لخواء۔ لخی بالفتح والقصر داء یرد ان یلخی مثله یقال منه لخوته ولخیته ولخیته بمعنی ای اسعطته (ع ف اض ۲ و ک ۲) لخی ایضاً فرج آبناک ویقال الخیته مالا ای اعطیته۔ لخا بالکسر والمد نان تر نهاده ومنه یلتحی الصبی اذا اکل خبز اسبلولا۔

لدی۔ لدی۔ نزد لغة فی لدن قوله تعالی والفیا سیدها لدی الباب واتصاله بالمضمرات کاتصال علی

الذی۔ الذی۔ آنکه وآن مرد که وهو اسم مبهم للمذکر وهو مبنی معرفة ولا یتم الا بصلة واصله لذی

أدخل علیه الالف واللام ولا تنوّن عان منه للتنکیر وفیه اربع لغات الذی والذ بلا یاء والذ بسکون الآخر والذی بتشدید الیاء - وفی تثنیته ثلاث لغات الذان مشددا النون ومخففها والذا - وفی جمعها لغتان الذین بالنون فی الرفع والنصب والجر وبحذف النون کلفظ الواحد قال الشاعر (شعر)

وان الذی حانت بفلج ودماؤهم ۞ هم القوم کل القوم یا أم خالد یعنی الذین ذنهم من یقول فی الرفع الذون وزعم بعضهم ان اصله ذ الانک تقول ما ذرأیت بمعنی ما الذی رأیت وهذا بعید لان الکلمة ثلاثیة - وتصغیر الذی الذیا بفتح الذال وتشدید الیاء والذیان والذیون -

لطی لطاة - پیشانی و دائرة اللطاة گردش موی که بر پیشانی اسپ وجز آن باشد - وکرانی یقال القی بلطاته ای بثقله - لطاة ولطی بالکسر فیهما نوعے از سرشکستگی -

لظی لظی - زبانهٔ آتش - ونام دوزخ لظت النار ولظظت النار زبانه زد -

لعا - لغو - لاطی تیز نشهوت یقال رجل لغوّ وکلبة لغوة ای حریصة - لغوة قومی از عرب ولعوة الجوع حدّته ویقال لعاثر لعالک دعاء له بان ینتعش ولعوة ایضاً سیاهی سرپستان وبه سمی ذو لعوة وهو قیل من اقیال حمیر ویقال بها لاعی قرمه ای بها من مکیس عُستا معناه ما بها احد - ویقال ههنا تلعی ای نأخذ للعُاع وهو اول نبت خرج واصله تتلعع ابدلت من احدی العینات یاء - وألعت الارض فهی لعیعة اخرجت اللعاع - وتلعی العسل اے تعقد -

لغا - لغو - بیهوده گفتن (ع ف اض ۲) لاغیه مثله وقوله تعالی لا تسمع فیها لاغیة اے کلمة ذات لغو وهو مثل لابن وتامر - واللغو فی الایمان ما لا یُعقد علیه القلب قوله تعالی لا یؤاخذکم الله باللغو فی ایمانکم وهو کقولک بلی واللہ ولا واللہ وآنچه در حساب وشمار نیاید از شتر بچه که در دیت داده شود بسبب حقارت وخردی وی - وبانگ کردن سگ (ع ف اض ۲) ولغی مثله (ع ک ا ف ۲) وآواز کردن ولغی به ای لهج به - ولغی بالشراب ای اکثر منه - الغاء باطل کردن - وازشمار افگندن لغة بالضم نوع سخن وصلها لغوٌ او لغیٌ والهاء عوض وجمعها لغیٌ ولغات وقال بعضهم سمعت لغاتهم بالنصب تشبیها بالتاء التی توقف علیها بالهاء - لغوی بالتحریک منسوب -

لفو - لفاء - بالفتح والمد چیزے اندک وخسیس یقال رضی من الوفاء باللفاء ای من حقه الوافی بالقلیل - ولفاه حقه اے تجسه - الفاء یافتن الفیته وجدته - وتلافیته اے تداررکته -

لقا - لقاء - بالکسر والمد لقی بالضم والقصر لقّی بالتشدید لقیان بالضم والکسر دیدار کردن (ع ک ا ف ۲) لُقیانة یکیار ولا تقل لقاءة فانها مولّدة ولیست من کلام العرب - القاء افگندن

یقال ألقه من یدک والق به من یدک والقیت الیه المودة وبالمودة والقیت علیه القیة کقولک اجیته کل ذلک یقال - التقاء تلاقی دیدار کردن القیة اسم فیه - تلقی پیش آمدن - استلقاء بر قفا خفتن قوله تعالی اذ تلقونه بالسنتکم ای یأخذ بعضکم عن بعض - تلقاء سوے - وبرابر - ودیدار کردن لقی انداخته القارح - شقی لقی اتباع - لقوة کجی وهان دروے از علت یقال منه لقی الرجل فهو ملقوّ مهمولا وناقة سبک بارگیرنده - وعقاب ماده وبکسر اللام مثله -

لکی - لکی - حریص شدن (ع ک ا ف ۲) ویقال لکیت بفلان ای لازمته -

لمی - لمی - سیاهی دارلب وهو من الحسن والملاحة (ع ک ا ف ۲) وهو المی وهی لمیاء - ظل المی کثیف اسود وشجر المی الطلال من الخضرة - والتمی لونه مثل التمع وربما یهمز - ولمة الرجل بالضم تزیده وشکله یعنی همزاد ومانند مرد والهاء عوض وفی الحدیث یلتزوج الرجل لمته وگروه ویاران از سنه تاده لوی - لی - تافتن رسن وجز آن (ع ف ا ک ۲) یقال لویت الحبل ای فتلته - ولوی رأسه دالوے رأسه ای امال واعرض - قوله تعالی وان تلوا او تعرضوا قال ابن عباس رضی الله عنهما هو القاضی یکون لیّه واعراضه لاحد الخصمین علی الآخر وقد قرئی بواو واحدة مضمومة اللام من ولیت وقال مجاهد ان تلوا الشهادة فتقیموها او تعرضوا عنها فتترکوها - ولوت الناقة ذنبها والوت بذنبها اذا حرکتها - وذنب الوی تافته لی لیان بالفتح فیهما وام ناگزاردن ودار دار کردن ولویت اعناق الرجال فی الخصومة شدد للکثرة والمبالغة قال الله تعالی لووا رؤسهم - والتوی وتلوی بمعنی اعرض - ولویة علیه ای آثرة علیه - ولوی علیه ای عطف - ولوی الرمل بالکسر والقصر قطعه والوی القوم ای صاروا الی لوی الرمل ویقال ألویتم فانزلوا وهما لویان والجمع الویة - لواء بالمد والکسر ای الرایة التی لا یمسکها الا صاحب الجیش الویة ج - وعلم های خرد لوی بالفتح والقصر پیچش شکم ویقال منه لوی بطنه بالکسر لوی علی فعیل گیاه پژمرده وقد الوی البقل ای ذبل - لویة طعام نهاده بخش کسے والتوت المرأة لویة - الوی بحقی ای ذهب به - والوی ثوبه اذا لمع واشار - والوث به عنقا مغرب ذهبت به - الوی مرد تنها گوشه گرفته وذنب الوی معطوف خلقة مثل ذنب العنز - واللاؤن جمع الذی من غیر لفظه بمعنی الذین واللائین فی النصب والجر واللاء بلا نون واللای همه مردان وزنان یستویان فیهما واللا بلا یاء ولا همز کذلک لکن هذه للنساء خاصة -

لها - لهاة - کام لهی ج - لهوات لهیات بفتحتین فیهما ایضا ج - لهوة بالضم خورش وستاس یعنی یک مشت از جو یقال منه الهیت فی الرحی لهی ج - وعطا ویقال انه لمعطاء اللهی ای جواد الغطی الکثیر

لہی لہیان بالضم فیہما شکیفتن از چیزے وردی گردانیدن ازوی (عع ک اف ۲) الہاء مشغول کردن الہاہ بہ و لہاہ بہ اے علّلہ۔ لہو بازی کردن (عع ن اض ۲) تلہّی کذلک۔ وتلاہوا اے لہی بعضہم ببعض وجماع کردن و منہ قولہ تعالیٰ لو اردنا ان نتخذ لہوا لاتخذناہ من لدنا۔ قالوا امرأۃ ویقال ولدا۔ ویقال انّہ عنہ اترکہ وفی الحدیث فی البلل بعد الوضوء انّہ عنہ قال الاصمعی انّہ عنہ ومنہ یعنی۔ وفلان کہو علی الخیر علی افعول۔ الہیتہ بازیچہ کما یقال الحجیتہ وہی افعولۃ۔ ویقال ہم لہاۃ مائۃ مثل زہاۃ۔

لبی۔ لیاء۔ بالکسر والمد نوعی از جوب سپید مانند نخود واذا وصفت المرأۃ بالبیاض قلت کانہا لیاءۃ لیاء بالقصر زمین کہ از آب دور باشد۔

لبی من الطعام۔ ای اکثر منہ (عع ک اف ۲) اللبابیۃ بالضم شجر الامطی ولبی مصغر اکسمی ابن لبا کعلی ولابی بن نوصحابیان لبی الکنی وثیلث نام جائے۔

لبو۔ کعدو ابن عبد القیس قدیمہ لبوان نام کوہے لبوۃ کعنوۃ وتکسر وکسمرۃ وقنات ولب ولبۃ مخففین مادۂ شیر۔

التجا الی غیر قومہ اے ادعی۔

لتا۔ اکل اکلا شدیدا یعنی بسیار خورد (عع ف اض ۲)

لحشا۔ بعد بزرگی خوار شد (عع ف اض ۲) لشی کغنی

بسیار دوشندہ۔

لصاہ والیہ۔ اے انضم الیہ لریبۃ ولصا المرأۃ زن را دشنام داد۔ لضی الیہ الصم الیہ لریبۃ (عع ف اک ۲ و ک اف ۲) خصی بصی یضی اتباع۔

لضا۔ بزیر کی رہ نمائی کرد (عع ف اض ۲)۔

لطا۔ بسنگے یا بغاری پناہ گرفت (عع ف اض ۲)

فصل المیم

ماء۔ مأو۔ مأی۔ فراخ کردن پوست را بکشیدن (عع بفتحہما) وتمأّی الجلد ای اتسع۔ مأتہ صدوا صلہا مأی مثل معی والہاء عوض من الیاء ومئون ہو ان بالضم والکسر ومئات مثل معات ج۔ قال سیبویہ یقال ثلثمائۃ وکان حقّہ ان یقال ثلثمائین او مئات کما تقول ثلثۃ آلاف علی الجمع ونحو ثلثۃ رجال وعشرۃ رجال ولکنہم شبہوہ باحد عشر وثلثۃ عشر ومن قال مائین بالتنوین مرفوعۃ النون ففی تقدیرہ قولان احدہما فعلین مثال غسلین وہو قول الاخفش وہو شاذ والآخر فعیل کسر الفاء منہ لکسر ما بعدہا واصلہ مئیی مثال عصیّ فابدل من الیاء نونا۔ وامأی القوم ای صاروا مائۃ وامأیتہم انا۔ وامأت غنم فلان اذا صارت مائۃ۔ وامأیتہا لک ای جعلتہا لک مائۃ۔ مؤاء بانگ کردن گربہ (عع ف اض ۲) مأی تباہی کردن میان قومی (ع بفتحہما) یقال مأی بینہم ای افسد وتمأّی ای فسد۔ متو۔ متوت الشئ۔ مدتہ تمتی کشیدن کمان محا۔ محو۔ پاک کردن نبشتہ ونقش از لوح (عع ف ا

لہ ایں بر گمان قوی یا بعض عدد یا بیان تولد منہا لیس بمراد و یحتمل ان یکون ہذا بیانا لما ذکر من الاقوال فی قولہ ثلثمائۃ الخ۔

ض ۲ و بفتحهما) محی کذلک (عع ک اف ۲) فهو ممحو ومحی صارت الواو یاء لکسرة ما قبلها فادغمت فی الیاء التی هی لام الفعل - امحاء سوده شدن و پاک شدن و امحی و امتحی بمعنی و الثانی لغة ضعیفة

محوة باد شمال و هی معرفة بلا الف و لام غیر منصرف - ویقال ترکت الارض محوة واحدة اذا طبقها المطر

محاة بالکسر خرقه پاک کردنی محو ایضاً نام موضعی

محی - تمحیت من الشئی و امحیت منه اذا تبرأت منه و تخرجت -

مدی - مدی - غایت یقال قطعة ارض قدر مدی البصر و قدر مد البصر ایضاً بالتشدید - مدی علی فعیل حوض که گرد اگردوی سنگ نهاده باشند امدیة ج - مدیة بالضم والکسر دشنه مدیات مدی ج -

مدی بالضم پیمانهٔ اهل شام امداد ج -

مذی - مذی - آب مرد که بوقت ملاعبت آید یقال مذی الرجل و امذی و یقال کل ذکر یمذی و کل انثی تمذی (عع ف اک ۲) مذاء بالکسر والمد ملاعبت کردن با یکدیگر که مذی آرد و فی الحدیث الغیرة من الایمان والمذاء من النفاق قال ابو عبیدة هو ان یجمع الرجل بین رجال و نساء یخلیهم یمذی بعضهم بعضا - وقال الاموی مذی دودی و منی ثلاثتهن مشددات - و مذیت فرسی و امذیته ای ارسلته فی المرعی - ماذی عسل سفید ماذیة زره سفید و نرم و خمر آسان خوار -

مرا مرو - جمع مروة و هی حجرة بیضاء براقة تقدح منها النار و نوعی از ریاحین مروان نام مردی مرو ایضاً نام شهری از خراسان مروزی منسوب الیه علی غیر قیاس و هم مراوزة و ثوب مروی علی القیاس مرورا ة بیابان مروریات مراری ج -

مروة ایضاً نام جائی بمکه مری سودن سریستان را (عع ف اک ۲) امراء بسیار شدن شیر ناقه مری علی فعیل غیر مهموز ناقه بسیار شیر مرایا ج - مریت الفرس اذا استخرجت من الفرس ما عنده من الجری بسوط او غیره - مریة بالکسر اسم فیه - وشک و قد یضم و قری بهما قوله تعالی فلا تک فی مریة منه - و مری الفرس بیده اذا حرکها علی الارض و الریح تمری السحاب و تمرته ای تستدرّه - و مراه حقه اے جحده و قری قوله تعالی افتمرونه علی ما یری - و ماریت الرجل مراء اذا جادلته - التراء فرود و شیدن شیر و بشک شدن تماری کذلک - ماریة نام زنے - و نام مادر ابراهیم فرزند رسول الله صلعم - ماریة بالتشدید سنگ خوار و فی المثل خنده و لو بقرطی ماریة -

مزو - مزیة - فزونی مزایا ج - یقال له علیک مزیة ای فضیلة و لا یبنی منه فعل -

مساء مساء - بالمد شبانگاه خلاف صباح امساء شبانگاه کردن قال الشاعر (شعر) الحمد لله ممسانا و مصبحنا + بالخیر صبحنا ربی و ممسانا + و هما مصدران و موضعان ایضاً والاسم فیهما مسی و مسیح - یقال اتیته لمسی خامسة بالضم والکسر لغة فیه - و اتیته

مُسَیَّانا وہو تصغیر مساء - واتیتہ اصبوحۃ کل یوم
واُمسیتہ کل یوم واتیتہ مُمسًی امسای عند المساء
من امس کل ذلک بالضم مسی بالفتح بیرون آوردن
لطفہ از رحم علی ما فسر فی المنط یقال مساہ یمسیہ
(ع ف اک ۲) ومسیت الناقۃ ومسوت علیہا
اذا مسلت علیہا واخرجت ولدہا -

مشی - مَشْی - تمشیۃ - رفتن وراندن لازم و
متعد (ع ف اک ۲) امشاء راندن - وبامواشی
بسیار شدن ماشیۃ ستور - وستور بسیار زہ مواشی
ج - مشاء بالفتح والمد بسیار فرزند شدن زن
(ع ف اک ۲) وتمشش فیہ حمیا الکأس اے
وہبت وجرت مَشُوٌ ومَشْیٌ دار روے سہل ومنہ
التمشیت والمشانی الدواء -

مصو - مصواء - زن لاغر سرین

مضا - مُضی - بالضم رفتن - وگذشتن یقال منہا
مضی الشئی ای ذہب - ومضی فی الامر مضاءً
ای نفذ - ویقال مضیت علی الامر مضیًا ومَضُوتُ
علی امر مُضُوًا بالضم والفتح مثل وقود وصعود -
وہذا امر ممضو علیہ ماضی قاطع امضاء درگذراندن
تمضی درگذشتن مُضواء مثال صعداء تقدم
کردن (ع ف اک ۲) قال (الشاعر شعر) فاذا
تخنس تمضی علی مُضوائہ -

مطو - مطاء - بالقصر پشت امطاء ج - مطیۃ بارکی
بذکر ویونث مطیٌ واحد وجمع ایضا مطایا ج -
تمطی خرامیدن وبازیدن ویقال ہو یمطو خود

من المطیطۃ وہو المار الخاثر فی اسفل الحوض
لانہ یتمطط ای یتمدد وہو مثل تظنیت من الظن
وتقضیت من التقضض - مُطواء مثال صعداء
وہو التمطی - مَطوکشیدن یقال مد مطوت بالقوم
اذا مددت بہم فی السیر - امطاء مطاء بارگی گرفتن
یقال اتطینا ہا ای جعلنا ہا مطایا نا - مطو بالکسر
خوشۂ خرما مطاء ج مثل جرو وجراء - ونظیر ہر چیز
وبار وے یقال ناویت مطوی اے صاحبی و
مطواے اے صاحبای -

معا - معیٰ - بالکسر والقصر روده امعاء ج - وفی الحدیث
ان المؤمن یاکل فی معیً واحد والکافر یاکل فی سبعۃ امعاء
یعنی ان المؤمن یاکل من وجہ واحد وہو الحلال والکافر
یاکل من وجوہ ولا یبالی ما اکل ومن این اکل وآب
مَعُوک یعنی جای ایستادن آب در قعر مغور طب رسیدہ
مَعُوۃ یکے یقال منہ امعت النخلۃ رسانید نخل
رطب را مَعُوۃ ایضا رطب نیم خشک -

مقو - مَقْو - روشن کردن شمشیر وطشت وآئینہ
ودندان - ونگاہداشتن (ع ف اض ۲) یقال
امق ہذا مَقُوک مالک ای صُن ہذا صیانتک مالک -

مکو - مکاء - بالضم والمد شخولیدن مکو کذلک -
(ع ف اض ۲) تحولہ تعالیٰ وما کان صلوتہم
عند البیت الا مُکاءً وتصدیۃ - وکمت استہ اے
ضرطت مُکاء بالضم والتشدید مرغ مکاکی ج -
مکا بالقصر والفتح سوراخ خرگوش ورو باہ ومانند
ان مکو کذلک امکاء ج - ومکی الفرس اذا عدا

عینه برکبته - مکا ایضاً شوخ گرفتن دست ازکار
(ع ک اف ر) میکائیل فرشته روزی دہما اسمان
اضیف احدہما الی الآخر میکائین لغة فیه مهموزاً
وغیر مهموز ومیکال لغة فیه ایضاً -
ملو - یقال ملاک الله جمیعبک - ای متّعک به
واعاشک معه طویلا وتملّیتُ عمری ای تمتعت به -
ویقال لمن لبس الجدید ابلیت جدیدا وتملّیت
جدیدا ای عشت معه ملاوة من دهر ک تمتعت به -
وافمت عنده ملاوة من الدهر ثلاث لغات ای
حیناً وبُرهة وکذلک ملوة ثلاث لغات - ملّی یا رُدَّ
از دہر یقال اقام ملیا من الدهر قوله تعالی واهجرنی
ملیا ای طویلا - ومضی ملی من النهار ای ساعة
طویلة - ملا بالقصر صحرا الملوان روز وشب واحدہما
ملا - املاء زمان دادن یقال املاء الله وزوگار
دراز گذاشتن یقال املیت له فی غیه ای اطلت
قوله تعالی وأُملی لهم ودراز رسن گذاشتن ستوررا
یقال املیت للبعیر ای وسعت له فی قیده
وکتاب املاکردن یقال املیت الکتاب والملته
أُملیه وأُملّه لغتان جیدتان جاء بهما القرآن -
استملاء املا خواستن -
منا - منا - بالقصر یک من منوان دو من امناء
ج - وهو افصح من المن بالتشدید واندازه یقال
منی له المانی ای قدر القادر - ویقال دار ی
مناد ار فلان ای مقابلتها - منی آب مرد وهو
مشدد بخلاف نذی ودودی وهما مخففان منّی

امنا ء منی انداختن وقوله تعالی من منّی یمنی
قرئ بالتاء علی النطفة تاویلا وبالیاء علی المنی
ظاهرا - استمناء منی بیرون آوردن خواستن
منیة ای الموت والاجل لانها مقدرة منایا ج -
منیة بالضم آرزو ومنی ج - ومُنیة الناقة الایام التی
یعرف فیها لقاحها من حبالها یقال هی فی مُنیتها
وقد امتنی للفحل - منیً بالکسر والقصر موضع بمکه که
قربان در انجا کنند وهوند کریصرف - وامتنی القوم
انواء اتوا منیً وامنی القوم کذلک - ومُنیة آرزو امانی
ج - تمنی آرزو بردن - وخواندن نبشته قوله تعالی
ومنهم امیّون لایعلمون الکتاب الا امانی ویقال
هذا الشیء ومنیة ام تمنیته - فلان یتمنی الاحادیث
ای یفتعلها وهو مقلوب من المین وهو الکذب -
ویقال منوته ومنیته اذا ابتلیته - ویقال
لامّینّک مناوتک ای لاجزینک جزاءک -
تمنیة بآرزو آوردن وآرزو در دل افگندن
قوله تعالی ولامنّینّهم ولآمرنّهم - مماناة دراز کشیدن
وانتظار کردن - ومکافات کردن یقال لامناتک
بلاهمزای کافاتک - مناة نام بتی منوی منسوب
الیه عبد مناة وزید بن مناة وهی تمدو تقصر -
موو - مَوْماة - دشت مواه ج - واصلها موءة
وهو مضاعف علی فَعْلَلَة منقلبت واوها الفا لتحرکها
وانفتاح ماقبلها -
مهو - مهاة - گاو دشتی مها بالقصر ج - مَهَوات
کذلک - مهاة بلور مهیات مَهَوات ج - مهاة بالضم

آب فعل در رحم ناقه و هو من الیاء مهیً ج - مثل رطبة ورطب وعشرة وعشر - مهو شیر تنک با آب - وشمشیر تنک روی - وپدر حیی از عبد القیس و فی المثل اکذب صفقة من شیخ مهو - مهاوة آب ناک شدن شیر (ع بضمها) یقال مهو اللبن وامهیت اللبن - وناقة ممهاء رقیقة اللبن نطفة مهوة اے رقیقة - مهاء بالمد کرشی وعیب (مهاء تیز کردن آهن را - وآب دادن تیغ را وگرم کردن سیماب را بتاختن ویقال حفر البئر حتی امهی لغة فی اماه علی القلب

میی - میتة - ومی نام زنے -

مزی - گردن کشی کرد (ع ف اک ۲) مزاة جبر کنندگان مزی کفنی مرد و انا تمزیة ستودن قعد عنی مازیا ومتمازیا ای مخالفا بعیدا -

مغا السنور - گربه بانگ زد (ع ف اض ۲) -

المغی فی الادیم - نرمی در انبان وقد تمغی تمغیا المغی فی الانسان ان تقول فیه ما لیس فیه اماها زلالا وجادلا والماغیة المربیة ومغیت سعیت نغیت یعنی سخن واضح گفتم -

مقیت اسنانی - مقوتها ومقی الطست مقیا وامقه مقیتک مالک ای صنه ناقة گوشه چشم -

مهی - تیز کردن کارد (ع ف اک ۲) امهاد انتهاء مثله مهی آبی ست مرینی عبس راوهم یستمهون فی البهم اے یخرقون الصفوف فی الحروب فلا یقدر علیهم -

فصل النون

نأی - نأی - دور شدن یقال نأیته ونایت عنه ای بعدت (ع بفتحهما) وانأیة فانتأی ای البعدة فبعد تنائی ای تباعی اے تباعد - منتأی موضع دور نوی بالضم چوبچه گرد اگرد خرگاه منتای ایضا نوی علی فعول ج - نئی کذلک انآء ایضا ج - وبتقدیم الهمزة ایضا علی القلب انآء مثل آبار وآبار یقال منه نأیت نوءا وانتأیت نوءا بمعنی نوی بفتح الهمزة لغة فی نوی ویقال ان نوءیک ای اصلحه واذا وقفت علیه قلت نه مثال رزیدا واذا وقفت علیه قلت ره زیدا - ویقال ایضا انا نوءیک مثال انع نعیک -

نبو - نبو - نبو - آرام نایافتن ودور شدن از جائے (ع ف اض ۲) یقال بنا عنی وانبیته انا دفعته عن نفسی وموافق ناآمدن جای کسی را یقال نبا به المنزل والفراش ای لم یوافقه وباز جستن تیغ از زخم گاه وکار نکردن آن یقال بنا السیف اذا لم یعمل فی الضریبة - وبنا بصری عن الشیء - نابیة کمان که از زه در واو دور باشد نبوة نبادة برآمدن وبلند شدن - وزمین بلند نبی پیغامبر وساغ ان یکون مأخوذا من نبه غیر مهموز وهو فعیل بمعنی مفعول ای انه شرف علی الخلق کله تصغیره نبیء انبیاء ج - ناب پشته نبی ج - مثل غازی وغزی -

نتو نتوی - کشتی بان نواتی ج -

نثو- نثاء بالقصر خبر نثو فاش کردن خبر (ع ف ا ض ۲) دتنا نثوا الشئ ای تذاکرده-

نجو- نجاء- بالمد و نجاة رستن (ع ف ا ض ۲) یقال الصدق منجاة- انجاء تنجیة رهانیدن (ق) قری بها قوله تعالی فالیوم ننجیک ببدنک ای نلقیک لا نفعل بل نهلکک فاضم قوله لا نفعل وقال بعضهم ننجیک ای نوقعک علی نجوة من الارض فنظهرک لانه قال ببدنک ولم یقل بروحک- نجاء بالمد ایضا شتافتن و درگذشتن ناجیة نجاة ناقه تیز رو بعیر ناج- نجا استنجی ای اسرع- وفی الحدیث اذا سافرتم فی الجدوبة فاستنجوا- بنو ناجیة قومی از عرب ناجی منسوب بوی بحذف یاء- ونجوت فلانا اذا اتیته نهته- نجو سرگین دده- وهر چه از شکم بیرون آید و انجاء ای احدث- ویقال شرب دواء فما انجاه ای ما اقامه- ونجا الغائط ینجو نفسه ای خرج- نجو ایضا ابرے که باران ازوی رفته باشد نجاء بالکسر والمد ج- وبریدن درخت را یقال نجوت غصون الشجرة ای قطعتها وراز- وراز گفتن باهم یقال نجوته نجوا ای ساررته- نجا بالقصر پوست- وپوست باز کردن یقال نجوت جلده وانجیته ای سلخته ویقال انجو عنها نجا الجلد اضاف النجا الی الجلد لان العرب تضیف الشئ الی نفسه اذا اختلف اللفظان کقولهم حق الیقین وجوبهای هو ج وفلان فی ارض نجاة یستنجی من شجرها العصی ای انجاء بریدن فرمودن درخت را- وبریدن یقال انجی غصنا ای اقطعه لی وبازگفتن ابر نجاة مشاخ درخت نجاج- نجوة نجاة زمین وجاے بلند تنجیة انباشتن زمین را و بلند کردن آن نجوا و مثال غلو از یزدن ویقال بینی وبینه نجاوة من الارض ای سعة- استنجاء مالیدن موضع نجو و شستن آن و استنجی الوتر ای مد القوس ورطب بریدن- وبریدن درخت از بیخ و استنجی الناس فی کل وجه اذا صابوا الرطب- مناجاة باهم راز گفتن انتجاء کذلک وفی الحدیث انتجیته ولکن الله انتجاه ای ان الله امرنی ان اناجیه وانتجی القوم وتناجوا ای تسارّوا- وانتجیته ایضا اذا خصصته بمناجاتک والاسم النجوی- وقوله تعالی واذ هم نجوی فجعلهم هم النجوی وانما النجوی فعلهم کما تقول قوم رضی وانما الرضی فعلهم- نجی فعلی فعیل بمعنی مناجی ج- قال الاخفش قد یکون النجی جماعة مثل الصدیق قال الله تعالی خلصوا نجیا وقال الفراء وقد یکون النجی والنجوی اسما ومصدرا-

نحا- نحو- سوی- وراه انحاء نحوه ج- وآهنگ کردن (ع ف ا ض ۲ و یفتحهما) یقال نحوت نحوک ای قصدت قصدک وبرگردانیدن یقال نحوت بصری الیه ای صرفت- واعراب نحو عرب یقال ما احسن نحوک فی الکلام- بنو نحو قومی از عرب وانحیت عنه بصری ای عدلته- وانحی فی سیره ای اعتمد علی الجانب الایسر والانتحاء مثله- هذا هو الاصل ثم صار الانتحاء الاعتماد والمیل فی کل وجه- انحیت فلان ای

عرضت له - وانحیت علی حلقه السکین اعرضت وتحیته عن موضعه تنحیة فتنحی - تنحی بالکسر شک رو عن الخارج - وفی المثل اشغل من ذات النحیین تعال ہی امراة من تیم اللہ بن ثعلبة تبیع السمن فی الجاہلیة فجاءت بنحیین من سمن فاتاہا رجل من انصار اسمه حوات بن جبیر فساومها فحانت منحیا مملوا فقال اسکیه حتی انظر الی غیره ثم حمل آخر وقال لها اسکیه فلما شغل یدیها سادرہا فقضی منها ما اراد وہرب ثم اسلم الانصاری وشهد بدرا فقال له رسول اللہ صلعم یا حوات کیف کان شراوک و تبسم رسول اللہ صلعم فقال یا رسول اللہ صلعم قد رزق اللہ خیرا واعوذ باللہ من الحور بعد الکور - اہل المنخاة بیگانگان منخاة راہ آب کش ناحیه کرانه نواحی ج نخو - نخوة - ناز وتکبر یقال انتخی علینا ای افتخر وتعظم -

ندا - نداء بالکسر والمد آواز دادن وخواندن وقد یضم ایضا مثل دعاء ورغا رمناداة مثله وتنادوا ای نادی بعضهم بعضا وایضا تجالسوا فی النادی - وناداه ای دعاه وجالسه فی النادی ایضا ندی ندوة نادی منتدی انجمن ومنه سمیت دار الندوة التی بمکة بناها قصی لانهم کانوا یندون فیها للمشاورة ای یجتمعون - وقوله تعالی فلیدع ناديه یرید عشیرته وہم اہل النادی وہو المکان والمجمع فسماه به کما تقول تقوض المجلس یعنی تفرق - ندو وبانجمن حاضر شدن (عع ف اض ۲) انتداء مثله وحاضر آوردن مردم را لازم ومتعدی وجوانمردی کردن وداد دادن والندی اسم منه یقال فلان من للناس الندی ای العطاء وہو ندی الکف ای سخی جواد وچراکردن ستور میان نهل وعلل یعنی میان دو نوبت آب یقال منه ندت الناقة والابل وتندت فهی نادیة وندیتها واندیتها انا والموضع منداة وکشش کردن ناقه باصل محود یقال ناده الناقة تندوه الی فوق کرام اشی منزع ایها فی النسب - ندوة بالضم انجور مندیات ای مخریات - ویقال ما ندیت بشیء تکرهه - ندی بالقصر عطا یقال ما اندی منه ای اسخی منه وہو ندٍ ای سخی وتیندی ای تسخی - ولا تقل بندی علی اصحابه وغایت ہریز مثل مدی - وبعد ذہاب الصوت یقال ہو اندی صوتا ای بعید الصوت وبه - وتری نداوة مثله باران انداج اندیة مثله وہو شاذ ثم یقال ارض ندیة علی فعلة وشجر ندیان وعلف - ونم وتری روز وسدی نم وتری شب وہما یضربان مثلا للجود - ندی الشیء اذا بلل فهو ندو واندیته وندیته انا ایضا -

نزو - نزوة - نزوان - برجستن وکشش کردن بچیزے (عع ف اض ۲) نزاء بالکسر والمد برجستن نر بر ماده وذلک فی الحافر والظلف والسباع وانزاه ونزاه غیره - نزاء بالضم المد نوعی از بیماری گوسپند وقلبی نیز والی کذا ای نازع الیه - تنزی ای توثب وتسرع - نازیة کاسپین - نسا - نسوة - بالضم والکسر نساء نسوان بالکسر جمعا

زنان وہن جمع امرأۃ لامن لفظہا کما یقال خلقۃ ومخاض وذلک واولئک نُسَیّتہ تصغیر نسوۃ۔ نُسَیّات تصغیر جمع الجمع۔ نسیان بالکسر فراموشی وفراموش کردن (ع ک ف ۲) وماندن قولہ تعالے نُسُوا اللّٰہَ فَنَسِیَہُم ای ترکہم۔ نسیان بالفتح آنکہ فراموشی بروی غالب باشد تنسیۃ انسا فراموش گردانیدن چیزے مرکسے را یقال انسانیہ اللہ ونسّانیہ و قولہ تعالیٰ وما انسانیہ الا الشیطان۔ تناسی فراموشی نمودن قولہ تعالیٰ ولا تنسوا الفضل و اجاز بعضہم الہمز فیہ قال المبرد کل واو مضمومۃ لک ان تہمزہا الا واحدۃ فانہم اختلفوا فیہا وہی قولہ تعالیٰ ولا تنسوا الفضل بینکم وشبہہا من واو الجمع والاختیار ترک الہمزۃ فی الجمیع واصلہ تُنْسِیُوا فسکنت الیاء واسقطت لاجتماع الساکنین فلما احتیج الی تحریک الواو رُدّت فیہا ضمۃ الیاء نساء بالفتح والقصر رگ ران تا باشنہ ویقال لہ عرق النساء ولا یقال عرق الاکحل۔ ونسیان نسیان ونسوان والجمع انساء ونسی الرجل فہو نسٍ اذا اشتکی نساہ۔ ونسیۃ فہو منسی اذا اصبت نساہ۔ نسی بالفتح والکسر رکوک حیض وآنچہ ماند بہ فراموشی یا اندازندش درمنزلے کہ کوچ کردہ باشند ازوے یقال تَتَبَّعُوا انساءکم۔ وقرئ قولہ تعالیٰ بالفتح و کنت نَسْیًا مَنْسِیًا۔

نشو۔ نشا۔ بالقصر بوی خوش ونشاستہ فارسی معرب حذف شطرہ کما قالوا للمنازل منا۔ نشوۃ بالکسر بوی خوش زدن وبوئیدن استنشاء مثلہ وبر رسیدن ودانستن خبر یقال نشیت ہذا الخبر ای نظرت من این جاء۔ ویقال من این نشیت ہذا الخبر اے من این علمتہ (ع ک ف ۲) رجل نَشْیَانُ للاخبار ای متفحص واصلہ واوی الا انہ قلبت الواو یاء فیہ فرقا بینہ وبین نشوان۔ نَشْوۃ بالفتح مستی نَشْوان مست وانشی ای سکر۔

نصا۔ ناصیۃ۔ موی پیشانی نواصی ج۔ ناصاۃ مثلہ بلغۃ طی۔ ونصوۃ ای قبضۃ علی ناصیۃ (ع ف اض ۲) قالت عائشۃ رضی اللہ عنہا مالکم تنصون یتکلم اے تمدون ناصیۃ کانہا کراہت تشریح رأس المیت۔ ونواصی الناس اشرافہم۔ نصیۃ گزیدگان مردم وستور وجز آن یقال ہذہ نصیتی۔ وانتصیتہ ای اخترتہ۔ وتذرّیت بنی فلان و تنصیتہم اذا تزوجت فی زوجۃ والناصیۃ منہم۔ وتنصب المرأۃ ای رجلت شعرہا۔ وانتصی الشعر ای طال۔ نصی گیاہے وہو ما دام رطبا یسمی نصیا فاذا ابیض فہو طریفۃ واذا ضخم ویبس فہو الحلی ویقال انصت الارض بسیار نصی شد وہذہ فلاۃ تناصی فلاۃ ای تتصل بہا۔ مناصاۃ موی پیشانی یکدیگر را گرفتن۔

نضا۔ نضو۔ بالکسر ستور لاغر انضاء ج۔ نضوۃ مؤنثہ وقد انضتہا الاسفار فہی منضاۃ وجامہ کہنہ انضاء لاغر کردن انضاہ وتنضاہ بمعنی و ستور لاغر دادن کسے را۔ وکہنہ کردن جامہ را

انتضاء کهنه کردن جامه - وبرکشیدن شمشیر نضی
درگذشتن اسپ از اسپان وورفتن - و
درگذشتن تیر - وبیرون کردن جامه از کسی
وبرکشیدن شمشیر - وبریدن شهرها ومنازل
ورفتن - ودورشدن رنگ حنا وجز آن نضو یسهم
بالکسر نضیة تیر یعنی از پیکان تا پر نضی کذلک انضاء
اللجام آهن های لگام نضی علی فعیل تیر قمار بکار
نداشته و پیکان تیر - ومیان کتف وگردن -
نطو - نطو - دوری ارض نطیة ومکان نطی
لغت منه - تناطیت الرجال ای تمرستم بهم -
ویقال بلدة نیاطها نطی ای طریقها بعید - انطاء
وهو الاعطاء بلغة اهل الیمن - نطاة نام حصاری بخیبر
نعا - نعی - خبر مرگ - وخبر مرگ دادن نعیان
بالضم کذلک - یقال منه نعاه لمدع بفتحها) نعی
علی فعیل خبر مرگ - وخبر آرنده وبد خبر دهنده نامی
کذلک ناعیة مؤنث ویقال نعار فلانا ای النعه
واظهر خبر وفاته مبنیة علی الکسر مثل دراک ونزال
وفی الحدیث یا نعار العرب ای انعهم منعی منعاة
ایضا خبر مرگ یقال ما کان منعاه منعاة واحدة
ولکنه کان متاعی وتناعی بنو فلان اذا نعوا
قتلاهم - واستنعی ای تقدم واستعیت اذا تقدمتها
ودعوتها لتتبعک - واستنعی بفلان الشر اذا تابع
به الشر - واستنعی به حب الخمر اے تمادی به -
استنعی ذکره ای شاع - واستنعی الابل القوم
اذا تفرقوا من شئ وانتشروا فی عوشق

وگفتگی بفتح شتر -
نغی - ویقال سکت فلان فما نغی بحرف
ای ما نبس - نغیة آواز - وسخن خوش - وخبر خوش
از هر چیز مناغاة با کسی بفریب سخن نرم گفتن
والمرأة تناغی صبیتها ای تکلمه بما یعجبه ویسره -
وهذا الجبل یناغی السماء ای یدانیها لطوله
نفی - نفی - راندن ودور کردن - ودورشدن
لازم ومتعد (عع ف اک ۲) یقال نفاه فانتفی و
نفی ایضا - ویقال هذا ینافی ذلک وهما یتنافیان
نفوة نفیة بالک فیما رانده ودور کرده نفایة بالضم
چیزے بلا به وزنده نفی المطر علی فعیل ما ینفیه
دیر شه وانچه از دلو چکد وشاشد از آب نفی الریح
خاک گرد آمده از باد ودور بن های درخت نفیان
مثله ویشبه به ما یتطرف من منظم الجیش ویقال
اتانی نفیتکم اے وعیدکم الذی توعدونی -
نقا - نقاوة الشئ - بالضم خیاره نقایة مثله کانه
بنی علی ضده وهو النقایة لان فعالة یأتی کثیرا
فیما یسقط من فضلة الشئ - نقاوة بالفتح پاکیزگی
(عع ک اف ۲) فهو نقی اے نظیف نقاء بالمد
مثله نقا بالقصر یک لوده وهما نقوان ونقیان
نقاة بالفتح ما یرمی من الطعام اذا نقی - وقال
بعضهم نقاة کل شئ ردیته ماخلا التمر فان نقاته
خیاره - تنقیة پاک کردن انتقاء برگزیدن تنقی
کذلک - نقو بالکسر مغز با استخوان انتقاء ج -
نقی مغز استخوان وپیه چشم از فربهی نقو نقی

بیرون کردن آن یقال نقوت العظم انقوہ ونقیتہ
انقیہ بمعنی ای استخرجت نقیہ وانقیتہ مثلہ۔
والنقت الابل اے سمنت وصارت ذوات
نقی۔ نقادی بالضم نوعے از شورگیاہ۔
نکی۔ نکایۃ۔ جراحت کردن۔ وبدسگالیدن
وکشتن دشمن را (ع ف اک ۲) یقال نکیت
فی العدو نکایۃ اذا قتلت فیہم وجرحت۔
نما۔ نمو۔ بضمتین گوالیدن (ع ف اض ۲)
نماء بالمد مثلہ (ع ف اک ۲) انماء متعد فیہ۔
وفی الحدیث لا تقتلوا ابنایۃ اللہ یعنی الخلق لانہ
ینمی وبرداشتن حدیث وخبر بکسی یقال منہ
نموت ونمیت الیہ الحدیث وبرآمدن نرخ و
رنگ گران شدن یقال نمی الخضاب والسعر
اذا ارتفع وغلا فھو نمی ونسبت کردن بکسی
یقال منہ نمانیہ والیہ وانتمی الیہ۔
ونمیت الشئ علی الشئ رفعتہ عالیہ وسخن رسانیدن
بوجہ اصلاح ونیکوئی یقال نمیت الحدیث
الی غیرہ تنمیۃ اذا اسندتہ ورفعتہ۔ ونمیت الرجل
الی ابیہ تنمیۃ نسبتہ الیہ وانتمی ہوای انتسب
تنمیۃ سخن رسانیدن بدی۔ وسخن چینی کردن۔
وہیزم بر آتش نہادن ودرگیرانیدن ویقال
رمیت الصید فانمیتہ اذا اغاب عنک ثم مات
وفی الحدیث کل ما انمیت ودع ما انمیت۔ نامی
رستگار وتنمی اے ارتفع۔
نوی۔ نیۃ۔ نواۃ۔ آہنگ کردن (ع ک اف ۲)

انتواء کذلک۔ یقال نواہ بنواۃ اے رمّہ
بحاجتہ وقضاہا لہ قال الشاعر (شعر) صَرَفتُ
اُیَیمۃُ مُحلتی وصلاتی + ونَوَتْ ولما تنتوی بنواتی +
ای لم تقض حاجتی۔ ونواک اللہ اے صحبک
فی سفرک وحفظک۔ ونویتہ ای وکلتہ الی نیتہ۔
نوی ہم نیت وہم قصد نیتہ ایضاً حاجت۔ و
جہت کہ مسافر بوے روے آرد نوی مثلہ وہی
مؤنثۃ لاغیر۔ وایضاً جمع نواۃ التمر وہی تذکر و
تؤنث۔ وایضاً دوری وجدائی ویقال النوی
القوم منزلا بموضع کذا وکذا واستقرت نواہم
ای اقاموا۔ نواۃ ایضاً دانۂ خرما یقال اکلت
التمرۃ ونویت النواۃ والنویتہا ای رمیت بہا
والجمع نوی وجمع النوی النواء عن ابن کیسان
وپنج درم کما یقال للعشرین نش۔ منا واۃ دشمنی
کردن باہم واصلہ الہمزۃ من النؤور وہو النہوض۔
نوریۃ نی فربہ شدن ستور (ع ف اک ۲) جمل ناو
وناقۃ ناویۃ وجمل نواء مثل جائع وجیاع۔ وایل
نوویۃ اذا کانت تأکل النوی۔ فی پیہ واصلہ
نوی۔ نیان موضعے۔
نہی۔ نہی۔ باز داشتن از کار وگفت وجز آن
(ع بفتحہما) وہو خلاف الامر یقال نہیتہ عن کذا۔
انتہاء باز ایستادن۔ وبغایت رسیدن نہایۃ بالکسر
غایت وپایان ہر چیز یقال انتہی وتناہی لغۃ اے
کف۔ وتناہوا عن المنکر ای نہی بعضہم بعضا و
قول الفرزدق فتناک عنہا منکر ونکیر انما شدد للمبالغۃ

ویقال ہو آمور بالمعروف وناہو عن المنکر علی فعول والہ نابیۃ ای نہیۃ - ویقال ہذا رجل ناہیک من رجل ونہاک من رجل ای یکفیک من طلب غیرہ وہذہ امرأۃ ناہیتک من امرأۃ یذکر ویؤنث ویجمع وتثنی واذا قلت ناہیک من رجل کما تقول حسبک لا یؤنث ولا یجمع لانہ مصدر وتقول فی المعرفۃ ہذا عبد اللہ ناہیک فتنصب ناہیک علی الحال - جزورنہیۃ علی فعیلۃ ای ضخمۃ سمینۃ - ویقال طلب الحاجۃ حتی انہی عنہا بالکسر ای ترکہا ظفر بہا اولم یظفر - نہیۃ بالضم خردنی ج - وغایت چیزے نہی بالکسر والفتح حوض بزرگ وتناہی الماء اذا وقف فی الغدیر وسکن - تنہیۃ الوادی حیث ینتہی الیہ الماء من حروفہ تناہی ج - نہار الماء بالضم والکسر ارتفاعہ وہی القوارب والزجاج ایضا - ویقال ہم نہار مائۃ بالضم والکسر ای قدر مائۃ مثل رہار مائۃ - انہار رسانیدن پیغام وجز آن یقال انہیت الیہ الخبر فانتہی وتناہی ای بلغ -

ناوت - نعۃ فی نأیت یعنی دور شدم -

نتو - آماسیدن اندام (ع ف اض ۲) ناث نعت منہ نوتاۃ پستک نواتی ج - انتی تاخر وکسر الف انسان نخورسہ وانتی فلانا وافق شکلہ وخلقہ وتنتی وتنزے واستنتی الدلو استقون یعنی دبل نزدیک بسر کردن رسید -

نغیت الخبر - نثوتہ انتی غیبت کرد وتنگ داشت -

نروۃ - سنگی است سپید وتنک ورباذکی بہ -

نضیت السیف - نضوۃ نضیت الثوب جامہ را

کہنہ گردانیدم انضیتہ وانتضیتہ مثلہ منتضی نام جائے

نغوۃ - نغیتہ - یعنی آواز نغوت نغیت -

نفاہ ینفوہ - نغۃ فی ینفیہ -

نقیۃ - سخن ونقی کغنی آرد سپید منقی راہ وموضعی است مابین احد ومدینہ نقیا بالکسر وہی است بانبار منہا یحیی بن معین بالقیا وہی است بکوفہ ونقیتہ بقیتہ - نتا - مخففۃ والدابی بکر محمد بن محمود الاصفانی الفقیہ المحدث -

فصل الواو

وای - وای - وعدہ کردن (ع ف اک ۲) وای بتحریک الہمزۃ حمار وحشی واسپ وجز آن وئیۃ جوال سطبر کلان وکذلک قدر وئیۃ - وناقۃ وئیۃ اے ضخمۃ البطن قال سیبویہ سألت الخلیل عن فعل من وأیت فقال وئی فقلت فیمن خففت ولین فقال اوی ابدل من الواو ہمزۃ فقال لا یلتقی واوان فی اول الحرف وقال المازنی والذی قالہ خطا لان کل واو مضمومۃ فی اول الکلمۃ فانت بالخیار ان شئت ترکتہا علی حالہا وان شئت قلبتہا ہمزۃ فقلت وُعد واُصد ووجوہ واُجوہ وورے واُری وودوری واُوری للاجتماع الواوین ولکن لضمۃ الاولی -

وجی - وجی - سودہ شدن سم ستور (ع ک ا ف ۲) فہو وجی وہی وجیا بالجار متعدیہ فیہ - ویقال انہ لیتوجی - ویقال ترکتہ وما فی قلبی منہ اوجی اے ایئس منہ - وسالتہ فاوجی علی اے بخل -

وحی - وَحْی - نامہ وَحْی ج - مثل جلی وجلی اشارت وپیغام - ودر دل افگندن - وسخن پوشیدہ - وہرچہ بدیگری فرستی واندازی یقال وَحَیْتُ الیہ واوحیتُ الیہ - ووحیتُ لہ واوحیت بخیر کذا اے اشرت وصوت بہ ورویدا - ووحی یالقصر مثل وغی آواز وحاة کذلک یقال سمعت وحاة الرعد ای صوتہ الممدود الخفی والرُّعْدُ یُحْی وحاة - واستوحینا ہم ای استنصرناہم وشتاب وہو یمد ویقصر ویقال الواحی الواحی یعنی البدار البدار - وتوحَّ یاہذا ای اسرع ووحاہ توحیۃ ای عجلہ - ووحی علی فعیل ای سریع ومنہ موت وحی -

وخی - وَخْی - میانہ رفتن یعنی نہ آہستہ ونہ شتاب (عع ف اک ۲) ویقال ہذا وَخْیُ اہلک ای سَمْتُ اہلک حیث سار وا - ووخیت وخیک ای قصدت قصدک واین وخی فلان ای این توجہ - توخّے صواب جستن وداخاہ لغۃ ضعیفۃ فی آخاہ - ویقال استوخ لنا بنی فلان ماخبرہم ای اشخبرہم

وری - وَرْی - بالتسکین آبے کہ بعد از بول بیرون آید از مرد وبتشدید الیاء وکسر الدال مثلہ تقول منہ وَرِیَ بغیر الف ونزہ فرو رہا کردن اسپ تا بول کند یا گشنی نماید (عع ف اک ۲) دیۃ خون بہا وہات ج - والہاء عوض من الواو الذاہبۃ ودیت اون (عع ف اک ۲) یقال وَدَیْتُ القتیل اے اعطیت دیتہ واودیت ای اخذت دیتہ - واذا امرت سنہ قلت دِ فلانا وللاثنین دیا وللجماعۃ دُوا - فلانا اودی فلان ای ہلک فہو مُوْد - ودّے علی فعیل نہال درخت ودیۃ یکے وآدی رود وربما اکتفوا بالکسر عن الیاء کما قال قرقر قمر الواد بالشاہق اودیۃ ج - علی غیر قیاس کانہ جمع ودیّ تو آدی چوبہا کہ بر پشتان ناقہ بندند تا شیر جمع شود تودیۃ یکے -

وذی - وَذْیَۃ - عیب یقال مابہ تودیۃ - ویقال اصبحتُ ولیس بہا وَذْیَۃ یعنی لا یام والبلاد -

وری - وری - بالفتح آتش جستن از آتش زنہ (عع ف اک ۲) وبکسرہا ایضاً - واگندہ شدن مغرور استخوان (عع بکسرہما) ناقۃ واریۃ ای سمینۃ ولحم وَرِیّ ای سمین وخانہ کردن ریم درون پوست (عع ف اک ۲) وفی الحدیث لان یمتلئ جوف احدکم قیحا حتی یریہ خیر لہ من ان یمتلئ شعرا - تقول منہ ریا رجل وللاثنین ریا وللجماعۃ رواوللمرأۃ ری وللمرأتین ریا وللنساء رِیْنَ - وَرِیَ بفتحتین والقصر اسم فیہ قیاس شلط اللہ علیہ الوری وحُمّی جبرا وایضاً آفریدگان ایرا آتش برآوردن از آتش زنہ توریۃ مثلہ وایضاً پوشیدن حقیقت خبری وظاہر کردن غیر آن - واندوہگین کردن زشتی جراحت دار وکندہ را سواراۃ پوشیدن چیزے را تواری پوشیدہ شدن وفلان یستوری زنا والضلالۃ ای یطلب الابرار منہا - ورائ بالمد سپس قریش وہو من الاضداد قال الاخفش لقیتہ من ورا ورُ

علی الرفع للغایة اذا کان غیر مضاف وجملة اسما وهو غیر متمکن کقولک من قبل ومن بعد - وقولهم وراءک اوسع لک نصب بالفعل المقدر وهو تأخر - وقوله تعالی وکان وراءهم ملک ای امامهم - و تصغیرها وُرَیّة بالیاء وهی شاذة - وراء ایضاً فرزند فرزند -

وَزی - وزیٰ - کوتاه سخت مستوزی استخوان بلند

وسی - یقال اوسیٰ - رأسه ای حلق - موسی استره ونام حضرت کلیم الله قال الفراء هی فعلی مؤنثة وقال عبد الله الاموی وهو مُفعَل من اوسیت وهو مذکر لاغیر قال ابو عمرو هو مُفعَل ویدل علیه انه یُصرف فی النکرة وفُعلیٰ لاتنصرف علی حال والنسبة الیه مُوسَوی وموسیٰ فمن قال فعلی وقد ذکر فی عیسیٰ - وواساه لغة ضعیفة فی آساه - واستوسیته ای قلت له واسنی -

وشی - وشیة - بالکسر والتخفیف نشان ولون مخالف کل اعضاء اسپ وجز آن والیاء عوض من الواو مثل عدة والجمع شیات - ویقال ثور اشیه کما یقال فرس ابلق - وقوله تعالی لاشیة فیها ای لیس فیها لون یخالف سائر لونها - وشیّ شیة نگار کردن جامه را (ع ف اک ۲) توشیة کذلک شدد للمبالغة ثوب مُوشّیٰ ومُوشّیّ وشویّ منسوب الیه - والامر منه شه بالهاء لانهم لاینطقون بحرف واحد واقل مایحتاج الیه البناء حرفان حرف یبتدأ به وحرف یوقف علیه فاذا وصلته بشیٔ ذهبت الهاء استغناء عنها

و نوعے از جامها وشار بالکسر والمد ج - ودروغ گفتن وآراستن سخن بدروغ - وبسیار شدن اهل قبیله وفرزندان کسے وماوشت هذه الماشیة عندی بشیٔ ای ماولدت - وشایة سعایت کردن نزدیک والی یعنی به بدی سگالیدن وسخن دروغ را آراستن وآشیته زن بسیار فرزند آلرجل واشٍ وستور بسیار بچه ویقال لیستوشی فلان فرسه لعقبه ای یطلب ماعنده لیزیده یعنی به پاشنه زد اسپ را تا تیز رود واوشاه برانگیخت اورا به مجمن یا بکلاب -

وصی - وصیّة - اندرز الیاء توصیة اندرز کردن والاسم الوصاة والوصایة - ویقال اوصیت له بشیٔ واوصیت الیه ای جعلته وصیک والاسم الوصایة بالفتح والکسر - وتواصی القوم اے اوصیٰ بعضهم لبعض - وفی الحدیث استوصوا بالنساء خیرا فانهن عوان عندکم - ووصیته بکذا اذا وصلته به وارض واصیة ای متصلة النبات - ووصت الارض اذا اتصل نبتها وتواصی النبت کذلک - نبت واص ای واصل -

وعی - وعاء - بالکسر والمد خورا وعیة ج - ایعاء ودروعا نهادن چیزے را وعی بالفتح نگاه داشتن وباد گرفتن (ع ف اک ۲) یقال منه وعیت الحدیث - اذن واعیة ای حافظة وریم کردن جراحت وگرد آمدن ریم - دگرفتن استخوان شکسته قوله تعالی والله اعلم بما یوعون اے یضمرون

فی قلوبهم من التکذیب ویقال لا وعی عن ذلک الامر ای لا تمسک دونه - ومالی عنه وعی ای بد - وعی بفتحتین آواز و فریاد کردن و استغاثه فریاد وغیو کننده -

وغی - وغی - بانگ و فریاد و سنه قیل للحرب وغی لما یعلوها من الصوت والجلبة - او اغی شیر بیشه که در کشت زار افتد -

وفی - وفاء - بالفتح والمد بسر بردن دوستی (عع ف اک ۱) وعهد - وسخن وهو ضد الغدر یقال وفی بعهده واوفی بمعنی - وفی علی فعول بالضم تمام شدن وبسیار شدن وفی بالفتح تمام و رسان واوفی علیه ای اشرف وغیر میفار علی الاکام گور خر بر پشتها بسیار برآینده آیفار گزاردن حق کسی به تمام ویقال منه اوفاه حقه ووفاه استیفاء توفی تمام گرفتن حق وتوفاه الله ای قبض روحه وفاة مردن موافاة رسیدن - وآمدن وتوافی القوم ای تناموا واوفی نام مردی -

وقی - اتقاء - پرهیز کردن اتقی اصله اوتقی قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلها وابدلت منها التاء وادغمت فلما کثر استعماله علی لفظ الافتعال توهموا ان التاء من نفس الحروف فبعلوا اتقی یتقی بفتح التاء والتخفیف فیهما ثم لم یجدوا لها نظائر فی کلامهم یلحقونه فقالوا اتقی یتقی مثل قضی یقضی - یقال فی الامر اتق وللمرأة قی وفی الامر علی التخفیف واستغنی عن الالف بحرکة الحرف الثانی فی المستقبل - تقی بالضم وتقوی بالفتح پرهیزگار والواو مبدلة من الیاء علی ما ذکرناه فی رَیّا - تقاة تقیة پرهیزگاری یقال اتقی تقاة وتقیة مثل اتخم تخمة - تقی متقی پرهیزگار ویقال ما اتقاه لله فی التعجب - ویقال ق علی ظلمک ای اکزمه وارفع علیه - وسرج واقٍ زینی که پیش ریش نگذارد ستور را وفرس واقٍ اذا کان یصاب الشیء من وجع یجد وفی حافره ای سم بجایگاه نهنده وقد وقی یقی - یقال الشجاع مُوَقٍّ ای مُوَقٍّ جدا - وتوقی واتقی بمعنی - وقایة بالکسر معجر زنان - وهرچه بآن چیزی را نگاه دارند وپناه دهند وبالفتح کذلک وقاع بالفتح والکسر مصدر اشله - وقایة بالکسر ایضاً نگاه داشتن (عع ف اک ۲) اوقیة چهل درم قال الجوهری وکذلک کان فیما مضی فاما الیوم فیما یتعارفه الناس ویقدر علیه الاطباء فالاوقیة استار وثنا استار واقی آج - تشدید الیاء وتخفیفها - وایضاً جمع واقیة واصلها وواقی علی فواعل فکرهوا اجتماع الواوین فقلبوا الاولی الفا - واقی ورکاک ویقال هو واقٍ بالباء کسی بذلک لحکایة صوته -

وکی - وکاء - بالکسر والمد بند سر مشک وفی الحدیث احفظ عفاصها ووکاءها - ویقال اوکی علی ما فی سقائه ای شده بالوکاء - وان فلانا لوکاء ای ما یبض بشیء - ویقال سألته فاوکی علی ای بخل - وفی الحدیث انه کان یوکی بین الصفا

والمروة ای یلازمانهما سعیاً کما یوکی السقاء بعد الملأ ویقال معناه انه کان یسکت فلا یتکلم کان یُوکی فمه ومنه یقال اوک حلقک ای اسکت واستوکت الناقة ای امتلأت شحما۔

ولی - ولی - نزدیک شدن (ع بکسر هما) وبوشاذ یقال تباعدنا بعد وَلی - وکل ما یلیک ای ما یقاربک - والولیت الشیء ای قربته فولیة ولایة بالکسر تصرف کردن - ودست یافتن (ع ف اک ۲) یقال ولی الوالی البلد وولی الرجل البیع - وفلان وَلی ووُلی علیه کما یقال ساس علیه وسیس علیه - ولاء بالکسر والمد ولایة بالکسر پادشاهی وولایة بالفتح پادشاهی راندن ویاری کردن ویقال هم علی ولایة ای مجتمعون فی النصرة وقال سیبویه هو بالفتح المصدر وبالکسر الاسم کالامارة - ولیّ باران دوم وتسکین اللام وتخفیف الیاء مثله علی فیل وفعل اولیة ج - ویقال منه وُلیت الارض وأُلیا والنسبة الیه وَلَوِیّ کقولهم طَلَوِی ودوست - ومتصرف بر کسے وکل من وَلِی امرا واحدٍ فهو ولیه - مولی خداوند وآزاد کننده - وآزاد کرده - وپسرعم - ویاری کننده - ودوست وهمسایه وهم سوگند والنسبة الیه مولوی - ایلاء دادن یقال اولیته معروفا وفی التعجب ما اولاه للمعروف وهو شاذ - تولیة کار درگردن کسے کردن یقال ولاه الامیر عمل کذا - وولاه بیع الشیء وروے آوردن بجنبے

وکاری قوله تعالی فَوَلِّ وَجهک شطر المسجد الحرام وقوله تعالی لکلٍّ وجهة هو مُولیها ای مستقبلها بوجهه - وروی گردانیدن قوله تعالی ولّی مُدبرا وبرگردانیدن قوله تعالی ما ولّیتهم عن قبلتهم - تولّی بخود گرفتن کار را وبگردن کردن یقال تولّی العمل وروی گردانیدن قوله تعالی وتولّی عنهم ودوستی باکسی کردن استیلاء تمام دست یافتن برچیزے واستولی علی الامر ای بلغ النهایة فیه - موالاة ودوستی وپیوستگی باهم نمودن - وپیاپی کارے کردن ولاء ایضاً پیوست یک دیگر کردن یقال افعل علی الولاء ای علی التتابع - وتوالی ای تتابع - ویقال بینهما ولاء بالفتح ای قرابة - وایضاً وَلاء العتق - وفی الحدیث نهی عن بیع الولاء وعن هبته - ویقال هم ولاء فلان ای مُوالون له یعنی دوستداران ولیته بشما کسند ولایا ج - وقوله کالبلایا رؤسها فی الولایا یعنی الناقة التی کانت تنکس علی قبر صاحبها ثم تطرح الوبیة علی رأسها الی ان تموت وقولهم اولی لک تهدد ووعید قال الاصمعی معناه قاربک ما یهلکک اولی الشر اوارتر یقال هو اولی به ای احری وهما الاولیان وهم الاوالی والاَولون مثل الاعالی والاعلون وهی الاُولیان وهما الاُولیان وهن الاولی والاولیات مثل الکبری والکبریان والکبر والکبریات۔

وَنی - وَنی - سستی وماندگی وَنی کذلک (ع ف)

ک ۲) ویقال دنیت فی الامر فانا دانٍ - وناقة دانیة وداویتها ای اتعبتها واضعفتها - وهو لا ینی یفعل کذا ای لا یزال - وافعل بلا ونیة ای بلا توانٍ وامرأة وناة وانا ة بقلب الواو همزة فیهما فتور وتوانی فی حاجته ای قصر - میناء بالکسر والمد جایے بلب آمدن کشتی وهو مکان السفن ومرفؤها وهو مفعال من الوئی -

وهی - وهی - دریدن وکفیدن مشک (ع ف اض ۲) وفی السقاء وهیً ووُهیة علی التصغیر وهو خرق قلیل وفی المثل حل سبیلَ مَن وهی سقاؤه ومن هُریق بالفلاة ماؤه یضرب لمن لا یستقیم امره وضعیف شدن ونزدیک شدن دیوار بافتادن ویقال ضربه فاوهی یده ای اصابها کسرا ولما اشبه ذلک - ودهت عزالی السقاء بمائها - وکذا کل شئ استرخی رباطه - وادهیت السقاء فوهی وهو ان تبیأ للخرق - وقولهم غادر وهیة لا ترقع ای فتقاً لا یقدر علی رقعه -

وی - وَیْ - کلمة تعجب یقال وَیْکَ ووی لعبد الله وتدخل علی کان المشددة والمخففة قوله تعالے وَیْکَأنَّ الله ووَیْکَأنْ -

وتا - جای فراهم آمدن آب -

وثی - آسیب رسانیدن بدست فی آنکه استخوان شکند (ع ف اک ۲) یقال وثیت یده فهو لا موثیة نعت منه ای موثورة وفی کهدی درد ها آوردے الرجل انکسر به مرکبه من حیوان او سفینة میثاء

عصای خرد آهنی -

الواو - حرف هجاء ویقال وو وثائیة والواو مؤلفة من واو وباء وواو -

فصل الهاء

هبو - هباء - بالمد گرد هوا که از زیر زن پیدا آید در آفتاب وایضاً دقاق التراب ویقال منه اذا ارتفع ببا یهبو هَبْوًا (ع ف اض ۲) وابیته انا - هَبوة گرد وهابی خاک گور هَباءة زینے ودنیا یوم الهباءة هی هبیته وخنثر خُرد هَبِیّ بسکون الیاء نوعی از آوازے که اسپ را بدان برانند -

هتی - یقال هاتِ یا رجل - بکسر التاء بیار وهاتی یا امرأة - وهاتاة مفاعلة منه یقال ما اهاتیک ای ما انا بمعطیک -

هجو - هجاء - بالکسر والمد نکوهیدن خلاف المدح (ع ف اض ۲) هَجْو تَهجاء کذلک - والمرأة تهجو زوجها ای تذم صحبته - ویقال بینهما اهجوة بضمتین وابجیة ومهاجاة یتهاجون بها وحروف مقطعات خواندن یقال هجوت الحروف وهجیتها وتهجیتها بمعنی -

هدی - هُدیٰ - راه راست - ونمودن راه بذکر ویؤنث (ع ف اک ۲) یقال هداه الله للدین هُدیً - هدایة راست نمودن - وپیدا وآشکارا کردن وآگاهانیدن یقال هدیته الطریق والبیت هدایة ای عرفته - وقوله تعالے اولم یهد لهم قال ابو عمرو اولم یتبین لهم - وهدیته الی الطریق فهدیٰ واهتدیٰ راه راست یافت بمعنی - هداء بالکسر والمد عروس را

بخانہ آوردن و فرستادن عروس را یقال
ہدیت المرأۃ الی زوجہا و ہدیت المرأۃ فی مہدیۃ
وہدی علی فعیل - ہدی قربانی کہ بحرم فرستند ہدی
مثل وایضاً اسیر و قری حتی یبلغ الہدی محلہ
بالتخفیف والتشدید ہدیۃ بالتخفیف والتشدید یکے
ہدیۃ بالکسر روش - وکار - وجہت یقال ہذہ فی
ہدیتک بالکسر ای فیما کنت من الحدیث والعمل
ونظر ہدیۃ امرہ ای جہۃ امرہ - وما احسن ہدیتہ بالفتح
والکسر ای سیرتہ والجمع ہدیٰ - ویقال ہدی ہدیٰ
فلان ای سار سیرتہ - وفی الحدیث واہدوا ہدی
عمار - وہداہ ای تقدمہ - ہادی راہ نمای - وگاوے
کہ در مرکز خرمن بندند او راوہو الثور الذی وسط
البیدر تدور علیہ الثیران فی الدیاسۃ وگردن
وپیکان تیر ہوادی الخیل اعناقا ویقال اول
رعیل منہا - ہدیۃ م ہدایا ج - اہدار ہدیہ فرستادن
ودادن یقال اہدی لہ واہدی الیہ - ہدی بالکسر
انچہ ہدیہ در دی آرند چون طبق وجز آن کہ باہدیہ باشد
ہدار بالکسر والمد بسیار ہدیہ آرندہ استہدار رہنمونی
وہدیہ خواستن تہادی یکدیگر راہدیہ دادن وفی
الحدیث تہادوا وتحابوا - ویقال جار فلان یہادی
بین اثنین اذا کان یمشی بینہما متمعلا علیہما من
ضعف او سکر وکذلک المرأۃ اذا تمایلت فی مشیتہا
من غیران یمشیہا احد قیل تہادی - ویقال لک
عندی ہدیا ہا ای مثلہا - ورمیت بسہم ثم رمیت بسہم
آخر ہدیاہ ای قصدہ -

ہذا - ہذی - ہذیان - بیہودہ گفتن (ع ف اک ۲
وض ۲) وہذوت بالسیف مثل نہذت -
ہرا - ہراوۃ - بالکسر چوبدستی کندہ ہراوی مثل
مطایاج - ہروتہ بالہراوۃ وتہریتہ بہا بمعنی اے
ضربتہ - وہریت العمامۃ ای صفرتہا یعنے زرد
گردانیدم ہراۃ شہری از خراسان فان وقفت
علیہا وقفت بالہاء ہروی بالتحریک منسوب بوے
ہفو - ہفوۃ - شکوہیدن (ع ف اض ۲) وبال
زدن مرغ و پریدن وجنبیدن وی یقال ہفا
الطائر بجناحیہ ای خفق وطار - وہفا الشئ فی الہواء
اذا ذہب کالصوفۃ ونحوہا - ویقال مر الظبی یہفو
والخیل تہفو مثل یطفو - ہوا فی النعم مثل ہوای - ہفو
گرسنگی ہاف جائع - ہماۃ بالفتح باران -
ہمی - ہمیان - روان شدن آب واشک -
وپراگندن ستور بچراگاہ (ع ف اک ۲) ہوامی للابل
ضوالہا یعنی گم شدگان بچراگاہ ہمیان بالکسر م
معرب ونام مردے ویضم ایضاً -
ہنا - ہن - مثال فم کلمۃ کنایۃ معناہ شئ واصلہ
ہنو یقال ہذا ہنک وہنوک ای شیئک وہما
ہنوان والجمع ہنون وربما شدد فی الشعر
کما شددوا تو اسو فی الحدیث من تعزی بعزاء الجاہلیۃ
فاعضوہ بہن ابیہ ولا تکنوا - وفی المثل من لطل ہن
ابیہ ینطق بہ ای یتقوی باخوتہ - ویقال ہنۃ
للمؤنث وہنت بسکون النون - والتصغیر ہنیۃ
ہنیہۃ ایضاً ابدلت الیاء الثانیۃ بالہاء والجمع

ہنات وہنوات علی الاصل - ویقال فی فلان ہناتٌ ای خصلات شر ولا یقال ذلک فی الخیر - ویقال ہذا ہنوک ورأیتُ ہناک ومررتُ بہینک وقد مرّ فی الخ - وفی الندا یا ہن اقبل ویا ہنان اقبلا ویا ہنون اقبلوا ولک ان تدخل فیہ الہاء لبیان الحرکۃ فتقول یا ہنہ کما تقول لمہ ومالیہ وسلطانیہ وقد تشبع النون منہ فتقول یا ہناہ اقبل وہذہ للفظۃ تختص بالندا ربما ضمومتہ ویا ہناہ اقبلا ویا ہنوناہ اقبلوا وحرکۃ الہاء فیہن منکرۃ لکر ہکذا رواہ الاخفش وتقول فی الاضافۃ یا ہنیّ اقبل ویا ہنیّ اقبلا ویا ہنیّ اقبلوا للمرأۃ یا ہنتُ اقبلی بتسکین النون کما تقول اخت وبنت ویا ہنتان اقبلا ویا ہناتُ اقبلن - ویا ہنتاہ اقبلی ویا ہنتانیۃ اقبلا ویا ہناتوہ اقبلن - ویقال ذہبتُ وہنیتُ کنایۃ عن فعلتُ -

ہوو - ہوا - میان آسمان وزمین اہویۃ ج - وخالی قولہ تعالیٰ وافئدتہم ہوا ای خالیۃ لا عقول فیہا - ہوی بالقصر خواست اہواء ج - وفی الاضافۃ الی نفسک قلت ہوای وہذیل تقول ہویّ کقفیّ وعصیّ - وہذا ہوی الیّ ای احب الیّ ودوست داشتن (ع ص ک اف ۲) ہویّ فرود افتادن بمعاک (ع ف اک ۲) ودر گذشتن وہوی وانہوی یعنی ودہان کشادن جراحت واہوی الیہ بیدہ یاخذہ - واہویت ہ ای اومأت ہ - واہویت لہ بالسیف یعنی فرود آوردم شمشیر را بردی ہوۃ بالضم

معاکی آہویۃ علی الفعولۃ مثلہا - ہوی ہواۃ بالفتح معاکے سیان دو کوہ ومانند آن وتہاوی القوم فی الہواۃ اذا سقط بعضہم فی اثر بعض - والہواۃ اللاجۃ وشدۃ السیر ومضی ہوی من اللیل اے ہزیع منہ یعنی پارۂ از شب واستہواہ الشیطان ای استہامہ یعنی سرگشتہ کردش قولہ تعالیٰ کالذی استہوتہ الشیاطین فی الارض حیران - ہواء ۃ بالمد احمق ویقال ما ادری ای ہیّ بن ہیّ ہو - ای ای الخلق ہو - ویقال لمن لا یعرف ولا یعرف ابوہ ہیّان بن بیّان - ہاویۃ دوزخ وہی معرفۃ بلا الف ولام قولہ تعالیٰ فامہ ہاویۃ ای مستقرہ النار ومعاکے ویقال ہوت امہ ای ثکلت فہی ہاویۃ ای ثاکلۃ ہوای سخن باطل ولغو ویقال ہیّ مالی ای عجبا مالی ویا ہیّ ای یا عجبا -

ہتوتہ - آنرا پیامالی شکستم ہاتی بخشید وتصریفہ کتصریف عاطی -

ہتیان - بفتحتین شتران ریزہ -

ہجی - بالفتح منکشف شدن (ع ک اف ۲) یقال ہجی البیت وہجی عین البعیر ای غارت -

ہزا - رفت (ع ف اض ۲) وابو ہزوان البنطی من حاشیۃ ہشام بن عبد الملک -

ہشار - مردان سرگشتہ -

ہاشاہ - باہم لاغ کردند -

ہصو - ہیر وکلان سال شدن (ع ف اض ۲) الاہصاء الاشدار ہاصاہ پشت آنرا شکست

هاضاه استحقه واستخف به اهضار گرو بهاے مردم نهضاة بالکسر گیسو و مادهٔ خر۔
هطو۔ انداختن (ع ف اض ۲) هطا کهدے الصراع والضرب الشدید۔
هاغیته۔ زن خود آرا۔
هقا۔ بیهوده گفت (ع ف اض ۲) هقا فلانا یعنی بهان را بدی گرفت وهقا قلبه هقیً یعنی تباه کرد (ع ف اض ۲) اهقی مثله۔
اهکار۔ سرگشتگان هاکاه استصغر عقله۔
هالاه۔ اورا تمر ساید قلب هاوله هالاً رجد للنخل وذهب بذی یلیان وذی یلیان بکسر تین وشد لامها وقد یصرفان ای حیث لا یدری۔
هما الدمع۔ اشک روان شد (ع ف اض ۲)

فصل الیاء

یدی۔ ید۔ دست اصله یدی بسکون الوسط لان جمعها آید علی افعل ویدیً علی فعول وهذا جمع فعل مثل فلس وافلس وفلوس ولا یجمع فعل علی افعل الا فی حروف معدودة مثل زمن وازمن وجبل واجبل وعصا واعص وقد جمعت ایدٍ فی الشعر علی الید۔ والتصغیر یُدَیّة۔ وبعض العرب تقول للید یدًا مثل رحًا ورحیان مثل رحیان وتوانائی۔ ودست رس وایده ای قواه۔ ومالی به یدان ای طاقة قوله تعالی والسماء بنیناها بایدٍ۔ وقوله تعالی حتی یعطوا الجزیة عن یدٍ ای عن ذلة واستسلام ویقال عن نقد لا نسیئة ونعمت ونیکوئی یجمع علی یُدیً ویدی بالضم والکسر مثل عُصیً وعِصیً وعلی ایدٍ ایضاً۔ یقال یدیً فلان من یده ای ذهبت یده ویبست۔ وهو دعاء علیه کما یقال تربت یداه۔ ویَدِیَت الرجل ای اصبت یده فهو میدیً۔ وادیت عنده یدا ای اصطنعت الیه فانا مُوْدٍ وهو مودًی الیه ویدیت لغة فیه۔ ویقال فی السؤال عن وقوع الظبی فی الحبالة أَیَدیً ام مرجُول یعنی اوقعت یده او رجله فی الحبالة۔ ویادیته ای جازیته بیدٍ ابیده۔ واعطیته مُیاداة ای من یدی الی یده۔ واعطیته مالا عن ظهر ید یعنی تفضلا لا من بیع ولا من قرض ولا مکافاة۔ وتبعت الشیء بالیدین یعنی ثمنین مختلفین بعضها بثمن وبعضها بثمن آخر۔ بین یدی بیش روی وهذا ما قدمت یداک للتاکید ای ما قدمت کما یقال هذا ما جنت یداک ای جنیته۔ ولقیته اول ذات یدین معناه اول شیء ویقال سقط فی یده واسقط یستعملان مبنیین للمفعول ای قدم قوله تعالی ولما سُقِط فی ایدیهم ای ندموا ویقال ذهبوا أیدیً سبا وایادیً سبا ای متفرقین وهما اسمان جعلا اسماً واحداً۔ ویقال لا افعله یَدَ الدهر ای ابدا۔ وهذا فی یدی ای فی ملکی وتصرفی۔ والنسبة یدیً ویَدَوِیً۔ وامرأة یدیة ای صناع ورجل یَدِیّ ایضاً وما ایدیً فلانة فی التعجب۔ وثوب یدیً وأدیً واسع۔ ویُدُ الثوب ما فضل منه اذا تعطفت والتحفت ویقال ثوب قصیر الید۔ وقال الفراء بعضهم یقول

لذی الثدیۃ ذوالثدیۃ وھو المقتول بنھروان ذوالیدین یکے از صحابہ سمی بذلک لانہ کان یعمل بیدیہ جمیعا۔

ایہیا۔ من کلام الرعار۔

یوتی۔ کیحیی کانہ اسم والیہ ینسب الیوتیون من اہل سادۃ منہم نصر بن احمد الیوتی کتب عنہ السلفی

باب الالف اللینیۃ

اعلم ان الالف علی ضربین لینیۃ وتسمی الفا و متحرکۃ تسمی ہمزۃ وقد ذکرنا الہمزۃ وذکرنا ما کانت الالف منقلبۃ من الواو والیاء وہذا الباب مبنی علی الفات غیر منقلبات من شئ فلہذا افردناہ۔

آ۔ آ۔ حرف جاء مقصورۃ موقوفۃ۔ فان جعلتہا اسما ذہبتہا وہی تؤنث مالم تسم حرفا ایتیۃ تصغیرہا وذلک اذا کانت صغیرۃ فی الخط او خفیۃ وکذلک القول فیما اشبہہا من الحروف۔ والالف من حروف المد واللین والزیادات وحروف الزیادات عشرۃ یجمعہا قولک الیوم تنساہ۔ وقد تکون فی الافعال ضمیر الاثنین نحو فعلا، یفعلان وفی الاسماء علامۃ للاثنین ودلیلا علی الرفع نحو رجلان۔ فاذا تحرکت فی ہمزۃ وتزاد فی الکلام للاستفہام تقول ازید عندک ام عمرو۔ فان اجتمعت ہمزتان فصلت بینہما بالف مثل اانت فی الدار۔ وینادی بہا ایضا الا انہا للقریب دون البعید والف وصل وہی کل ما سقط فی الوصل ولا تکون الا زائدۃ۔ والف قطع وہی کل ما ثبت فی الوصل وقد تکون زائدۃ مثل الف الاستفہام واصلیۃ مثل اخذ وامر۔

اذا۔ اذا۔ حین وہو اسم یدل علی زمان مستقبل لم یستعمل الا مضافا الی جملۃ تقتال اجیئک اذا قدم العید فوقوعہا موقع قولک اجیئک یوم یقدم فلان دلیل اسمیتہا وہی ظرف۔ وتجی فی الشرط والجزاء کقولہ تعالی واذا علم من آیاتنا شیئا اتخذہا ہزوا وقولہ تعالی وان تصبہم سیئۃ بما قدمت ایدیہم اذا ہم یقنطون۔ وتکون للمفاجاۃ معک فی حال کقولک خرجت فاذا زید قائم ای خرجت ففاجانی زید فی الوقت بقیام۔

اذ۔ اذ۔ حین فی لما مضی من الزمان وتکون للمفاجاۃ مثل اذا ولا یلیہا الا الفعل الواجب نحو قولک بینا انا کذا اذ جاء زید۔ وقد تزاد ان جمیعا فی الکلام کقولہ تعالی واذ واعدنا موسی ای واعدنا وقولہ تعالی حتی اذا اتوا علی وادی النمل ای حتی اتوا الی سالی۔ سوی وہو حرف خافض ومنتہی لابتداء الغایۃ کقولک خرجت من الکوفۃ الی مکۃ۔ وتجی بمعنی عند وتجی بمعنی مع کقولہ تعالی ولا تاکلوا اموالہم الی اموالکم ای مع اموالکم۔ وقولہ تعالی من انصاری الی اللہ ای عند اللہ او مع اللہ۔ وقال سیبویہ الف الی وعلی منقلبتان من واو لان الالفات لا تکون فیہا الامالۃ۔ ولو سمی بہ رجل قیل فی تثنیتہ الیان وعلوان واذا اتصل بہ المضمر

قلبت یاء نحو الیک وعلیک وبعض العرب تترکه علی حاله وتقول الاک وعلاک -

الا - الا - بدان وآگاه باش وهو حرف یفتتح به الکلام للتنبیه کقولک الا ان زیدا خارج کما تقول اعلم ان زیدا خارج -

اولو - اولو - بضمتین خداوندان وهو جمع لا واحد له من لفظه وواحده ذو - واولات للاناث واحدها ذات -

اولاء - اولاء - این ها فهو ایضا جمع لا واحد له من لفظه وواحده ذا للمذکر وذه للمؤنث یمد ویقصر ومقصوره یکتب بالیاء نحو الی وواحده الذی وهذه وهذه مبنی علی الکسر یستوی فیه المذکر والمؤنث وتصغیره اُلَیّا بضم الهمزة مشددا الیاء بالمد والقصر ویدخل علیه ها التنبیه کقولک هؤلاء بالکسر علی البناء ومن العرب من یثبت الهمزة مکسورة ویقول هؤلاءِ قومک - ویلحق الکاف للخطاب تقول اولئک واولاک قال الکسائی واحدا اولئک ذلک وواحدا اولاک ذاک - واولالک مثل اولئک وربما قالوا اولئک فی غیر العقلاء قوله تعالی ان السمع والبصر والفواد کل اولئک - واما الی بوزن العلی فهو ایضا جمع لا واحد له من لفظه وواحده الذی واما قولهم ذهبت العرب الاولی فهو مقلوب من الاول لانه جمع اولی مثل اخری واخر -

الا - إلّا - مگر وهی حرف استثناء استثنی بها - وجاءت بمعنی غیر اذا وصفت بها کقولک جاءنی القوم الا زیدا وکقوله تعالی لو کان فیهما آلهة الا الله لفسدتا - واصل الا الاستثناء والصفة عارضة واصل غیر صفة والاستثناء عارض - وجاءت بمنزلة واو العطف ایضا کقول الشاعر (شعر) وایری لها دارا بالحدرة - السیدان لم یدرس بها رسم - الا رمادا هامدا دفعت - عنه الریاح خوالد سحم - یرید ارا لها وارا ورمادا هامدا -

انی - انّیٰ - از کجا وچگونه تقول انّیٰ لک هذا ای من این لک هذا - وهی من الظروف التی یجازی بها تقول انّیٰ تاتنی آتک ای من ای جهة تاتنی آتک وقد تکون بمعنی کیف تقول انّیٰ لک ان تفتح الحصن ای کیف لک ذلک وقوله تعالی قال یا مریم انّیٰ لک هذا ای کیف لک -

ایا - ایّا - وهو اسم مبهم یتصل بجمیع المضمرات المتصلة المنصوبة تقول ایاک وایاه وایای وایانا فالکاف والهاء والیاء والنون جعلت بیانا عن المقصود ولا موضع لها من الاعراب فهی کالکاف فی ذلک وارءیتک وکالالف والنون التی فی انت فتکون ایّا الاسم وما بعدها للخطاب - وقد صار کالشیء الواحد لان الاسماء المبهمة وسائر المکنیات لا تضاف لانها معارف - وقال بعض النحویین ان ایا مضاف الی ما بعده واستدل علی ذلک بقولهم اذا بلغ الرجل الستین فایاه وایا الشواب فاضافوها الی الشواب وخفضوها وقال ابن کیسان الکاف والهاء والیاء والنون من الاسماء وایاها وانما لا تقوم بانفسها

ولا یصح ان تقول ضربتنی بل تقول ضربت ایای ولا تقول ضربت ایاک لانک انما تحتاج الی ایا اذا لم یمکنک اللفظ بالکاف فاذا وصلت الی الکاف ترکتہا ویجوز ان تقول ضربتک ایاک لان الکاف اعتمد بہا علی الفعل - وقد تکون للتحذیر تقول ایاک والاسد وہو بدل من فعل کانک تقول باعد یقال ہیاک بالہا مثل اراق وہراق - وتقول ایاک وان تفعل کذا بالواو ولا یقال بلا واو ایایا - ومعنی ایا یا - بانگ دراندن باشد ایاة الشمس بالفتح والکسر روشنائی آفتاب ویقال الایاة للشمس کالہالة للقمر -

یا - بآ - حرف من حروف الشفة بنیت علی الکسر لاستحالة الابتدار بالموقوف وہی من عوامل الجر فی الاسماء - وہی للالصاق بالمفعول بہ تقول مررت بزید کانک الصقت المرور بہ - وللتعدیة فکل فعل لازم یتعدی بالباء والالف والتشدید تقول طرتہ واطرتہ وطیرتہ - وتزاد فی الکلام کقولک بحسبک قول السوء وقولہ تعالی وکفی بربک ہادیا ونصیرا وقد تجی بمعنی من اجل کقول لبید (مصرع) غلب تشذر بالدخول کانہم + ای من اجل الدخول - وتوضع موضع علی کقولہ تعالی ومنہم من ان تامنہ بدینار ای علی دینار کما توضع علی موضعہا کما فی قول الشاعر (مصرع) اذا رضیت علی بنو قشیر + ای رضیت بی -

تا - تا - اسم یشار بہ الی المؤنث مثل ذا للمذکر وتہ مثل ذہ وتان للتثنیة - واولار للجمع - وتصغیرہ تیا بالفتح والتشدید ویدخل علیہا ہار التنبیہ تقول ہاتا ہند وہاتان وہؤلار وہاتیا تصغیرہ - وبکاف الخطاب قلت تیک وتلک بالکسر وتلک بالفتح وہی لغة رویة وتاک - وتثنیتہ تانک بالتشدید والتخفیف - وفی الجمع اولئک واولاک واولالک فالکاف لمن تخاطبہ فی التذکیر والتانیث والتثنیة والجمع وما قبل الکاف لمن تشیر الیہ فیہن جمیعا - وتدخل ہا علی تیک تقول ہاتیک ہند وہاتاک - ولا تدخل ہا علی تلک - وتالک لغة فی تلک - وہی ایضا حرف من حروف الزیادات وتزاد فی المستقبل فی قولک تفعل لمخاطبة المذکر ومغائبة المؤنث وفی امر المواجہة للحاضر کما قرئ قولہ تعالی فلتفرحوا وفی آخر الماضی مفتوحة لخطاب المذکر ومکسورة لخطاب المؤنث وموقوفة لغایبتہا فان تاخرت عن الاسم کانت ضمیرا وان تقدمت کانت علامة ومضمومة للحکایة عن نفسک - وتاء القسم بدل من واو کما ابدلوا منہا فی تترئ وتراث وتخمة وتجاہ والواو بدل من الباء تقول تالله لقد کان کذا ولا تدخل فی غیر ہذا الاسم - وقد تزاد التار فی انت فتصیر مع الاسم کالشیء الواحد من غیر ان تکون مضافة - وتنسب القصیدة التی قوافیہا علی التار تاویة -

حا - حا - حرف ہجاء حلقیة تمد وتقصر وتنون فی التنکیر - واسم حی من العرب - حار مبنی علی الکسر وقد یقصر زجر الابل ویقال منہ حایت بالمعز خاصة

حیحارٌ وحیحاة اذا دعوتها وذلک ان تقول لها حار قال سیبویه ابدلوا الالف بالیاء فی قولهم حاحیت بالمعز حیحار وانما هو صوت لیست منه فعلا کما ان رجلا لو اکثر من قوله لا لجاز ان تقول لا لیت فاجری حاحیت وهاهیت وعاعیت مجری وعدعت اذا کن للتصویت - وقال ابو عمرو حاح لبعائک وحاء ای ادعها -

خا - خا - حرف بجار حلقیة قال ابو زید خارِ بک معناه اعجل جعله صوتا بعینا علی الکسر ویستوی فیه التثنیة والجمع والمذکر والمؤنث -

ذا - ذا - این مرد وهو اسم اشارة الی المذکر - وذی بکسر الذال للمؤنث تقول ذی امة الله فی الوصل - وذه فی الوقف بهاء موقوفة - وهی بدل من الیاء ولیست للتانیث وانما هی صلة وتدخل علیها ها التنبیه فیقال هذا زید - وهذی وهذه بتحریک الهاء هند - وتصغیر ذا ذیا وذیان فی التثنیة - وتصغیر هذا هذیا - ولا تصغیر ذی للمؤنث وانما تصغر للمؤنث تا وقد اکتفوا بها عنه - وتثنیة ذا ذان بسقوط احدی الالفین اعنی الف ذا والف التثنیة لسکونها فمن اسقط الف ذا اقترأ قوله تعالی ان هذین لساحران واعرب ومن اسقط الف التثنیة قرأ ان هذان لساحران لان الالف لا یقع فیها اعراب وقیل انها علی لغة ابی الحارث بن کعب - والجمع اولا ومن غیر لفظه وتدخل علیها کاف الخطاب تقول ذاک وذلک واللام زائدة وتدخل با علی ذاک تقول هذاک زید ولا تدخل علی ذلک ولا علی اولئک کما لم تدخل علی تلک ولا تدخل کاف الخطاب علی ذی للمؤنث وتدخل علی تا تقول تلک وتیک ولا تقل ذیک وتقول فی التثنیة حار فی ذانک الرجلان بالتشدید والتخفیف ورأیت ذینک الرجلین وفی المؤنث تانک بالتشدید والتخفیف شدد واتاکید او تکثیرا للاسم لانه بقی علی حرف واحد کما ادخلوا اللام علی ذلک تکثیرا له وانما یفعلون مثل هذا فی الاسماء المبهمة لفقصانها وتصغیر ذاک ذیاک وتلک تیاک وتصغیر ذلک ذیالک والجمع اولئک - واما ذو بمعنی صاحب یعنی خداوند فهو لازم الاضافة فان وصفت به نکرة اضفته الی نکرة وان وصفت به معرفة اضفته الی المعرف بالالف واللام ولا یجوز ان تضیفه الی مضمر ولا الی زید ونا شبهه فی اللغة تقول جاءنی رجل ذو مال وهذه امراة ذات مال ومررت برجل ذی مال وبامراة ذات مال ومررت برجلین ذَوَی مال بفتح الواو وکذا فی النصب قوله تعالی واشهدوا ذَوَی عدل منکم وفی الرفع ذوا مال وبرجال ذَوِی مال بکسر الواو وفی النصب مثله وفی الرفع ذَوُو مال ومنسوة ذوات مال فی الحالة الثلث - واصل ذُوُو ذَوَی مثل عصو یدل علی ذلک قوله تعالی ذواتا افنان فی التثنیة ویروی ان الالف منقلبة من واو ثم حذفت من ذواتین الفعل لکراهتهم اجتماع الواوین

فی التثنیۃ لانہ کان یلزم حینئذٍ ذوو ان مثل عصوان فبقی ذا منوّنا ثم ذہب التنوین منہ للاضافۃ کما تقول رأیت رجلا ذا مال - ولو سمیت رجلا ذو ثم قلت ہذا ذوٌ قد اقبل فترد ما ذہب لانہ لایکون اسم علی حرف احدہما حرفین لین لان التنوین یذہبہ فیبقی علی حرف واحد - ولو نسبت الیہ قلت ذَوِیّ وکذلک النسبۃ الی ذات لان التاء تحذف فی النسبۃ - ولو جمعت ذو مال قلت ہؤلاء ذوون فی الاضافۃ ذوو مال - واما ذو بمعنی الذی فہو لغۃ طی فحقہا ان توصف بہا المعارف تقول انا ذو عرفت وانا ذو سمعت وہذہ امرأۃ ذو قالت کذا یستوی فیہ الجمع والتثنیۃ والتذکیر والتانیث - قال سیبویہ ان ذا وحدہا بمعنی الذی کقولہم اذا رائت فتقول متاع حسن وہی مع ما بمنزلۃ اسم واحد کقولہم ماذا رأیت فتقول خیرا بالنصب کانہ قال ما رأیت ولو کان ہہنا بمنزلۃ الذی لکان الجواب خیر بالرفع کقولہ تعالی واذا قیل لہم ماذا انزل ربکم قالوا اساطیر الاولین بالرفع وکقولہ تعالی وقیل للذین اتقوا ماذا انزل ربکم قالوا خیرا بالنصب نظرا عن الاول - واما قولہم ذات مرۃٍ وذا صباحٍ فہو من ظروف الزمان التی لاتمکن تقول لقیتہ ذات مرۃٍ وذات یوم ولیلۃ وغداۃ وعشاء وذات الیمین وذا صباح ومساء وصبوح وغبوق وانما سمع فی ہذہ الاوقات ولم یسمع ذات شہرٍ ولا ذات سنۃٍ وقال الاخفش فی قولہ تعالی واصلحوا ذات بینکم انث ذات لان بعض الاشیاء قد یوضع لہ اسم مؤنث ولبعضہا اسم مذکر کما قالوا دار وحائط انثوا الدار وذکروا الحائط - ویقال ذَیت وذیت یعنی این واین مثل کَیت وکَیت واصلہ ذَیْوٌ علی فَعل ساکنۃ العین فحذفت الواو وشددت الیاء للحذف ثم عرض من التشدید التاء - وان حذفت التاء وجئت بالہاء ترد التشدید وتقول کان ذَیّۃ وذیۃ - وان نسبت الیہ قلت ذَیَوِیّ کما تقول نبوی فی النسبۃ الی النبت -

فا - فا - وہی حرف من حروف المعجم وہی للعطف ولہا ثلثۃ مواضع وہی آن تعطف بہا وتدل علی الترتیب والتعقیب مع الاشتراک کقولک ضربت زیدا فعمرا وآن تعطف بہا وتدل علی الترتیب والتعقیب دون الاشتراک کقولک ضربتہ فبکی وآن تکون للابتداء وذلک فی جواب الشرط حتی یکون ما بعد الفاء کلاما مستأنفا لایعمل بعضہ فی بعض کقولک ان تزرنی فانی محسن لان قولک انی محسن ابتداء ومحسن خبرہ وصارت الجملۃ جوابا بالفاء وکذلک یدخل الفاء فی جواب الامر والنہی والاستفہام والنفی والعرض والتمنی الا انک تنصب ما بعد الفاء فی ہذہ الاشیاء الستۃ باضمار ان تقول زرنی فاحسن الیک وکذا البواقی لم نجعل الزیادۃ علۃ للاحسان ولکنک قلت ذاک من شانی ابدا ان احسن الیک علی کل حال -

کذا - کذا - چنین وچندین وہو اسم مبہم تقول فعلت کذا وقد بجری مجری کم فتنصب ما بعدہ علی التمیز تقول عندی کذا درہما -

کلا کلا - نہ چنین است وہی کلمۃ زجر وردع ومعناہ انتہ ولا تفعل قولہ تعالیٰ ایطمع کل امرء منہم ان یدخل جنۃ نعیم کلا ای لا یطمع ویکون بمعنے حقا کقولہ تعالیٰ کلا لئن لم ینتہ لنسفعا بالناصیۃ -

لا - لا - نہ وہی حرف نفی للفعل کقولک لا تفعل غدا فی الاخبار - وللاسم کقولک لا رجل فی الدار ولا آلہ الا اللہ وقد تکون للنہی نحو لا تقم ولا یقم للحاضر والغائب - وقد تکون ضد البلیٰ ونعم - وقد تکون لغوا کقولہ تعالیٰ وما منعک ان لا تسجد ای ما منعک ان تسجد - وقد تکون للعطف بمعنے اخراج الثانی مما دخل فیہ الاول کقولک رأیت زید الا عمرا فان ادخلت علیہا الواو خرجت من ان تکون حرف عطف کقولک لم یقم زید ولا عمرو لان حرف العطف لا یدخل بعضہا علی بعض فالواو للعطف وللتاکید النفی - وقد تزاد فیہ التاء فیقال لات وقد ذکرناہ فی باب التاء - وقولہم ایما علی فافعل کذا بالامالۃ اصلہ ان لا وما صلۃ ومعناہ ان لا یکن ذلک الامر فافعل کذا -

لو - لو - اگر حرف تمن وہی الامتناع الثانی من اجل امتناع الاول تقول لو جئتنی لاکرمتک وہو خلاف ان الشرطیۃ لانہا توقع الثانی من اجل وقوع الاول - وامالو لا بمعناہ اگر نہ فمرکبۃ من بمعنی ان ولو ذلک ان لو لا یمتنع الثانی من اجل وجود الاول تقول لو لا زید لہلکنا ای امتنع وقوع الہلاک من اجل وجود زید - وقد تکون لو لا بمعنی ہلا وہو کثیر فی القرآن وان جعلت لو اسما شددتہ وقلت اکثرت من اللوّلان حروف المعانی والاسمار انا قصتہ اذا صغرت اسمار تہ تہ با وخال الالف واللام علیہا او باعرابہا شددو ما ہو منہا علی حرفین بان یزاد فی آخرہ حرف من جنسہ فیدغم ویصرف کقولک اکثرت من اللوّاو من لوّدما فیہ الالف کقولک کتبت لا جیدۃ -

ما - ما - چہ وچیست - وہر چہ - وانچہ وچیزے ونہ - ونیست - وآنکہ - وچند آنکہ - وآن کلمۃ است دال بر معانی مختلفہ بعضی اسم وبعضی حرف فالتعجب کقولہ تعالیٰ فما اصبرہم علی النار یعنے چہ صبور اند ایشان وما استفہام کقولہ تعالیٰ وما تلک بیمینک یا موسیٰ یعنی چیست وما خبر کقولہ تعالیٰ ما عندکم ینفد وما عند اللہ باق یعنی انچہ نزد شما است وما شرط کقولہ تعالیٰ وما تفعلوا من خیر یعلمہ اللہ یعنی ہر چہ کنید وما نکرۃ کقولک مررت بما معجب لی یعنی گذشتم بچیزے شگفت وقولہ تعالیٰ ایا ما تدعوا فلہ الاسمار الحسنیٰ وما نافیۃ وآن بر سہ وجہ است بمعنی لا وبمعنی لم وبمعنی لیس الاول کقولہ تعالیٰ وما ینظر ہؤلاء الا صیحۃ واحدۃ وقولہ تعالیٰ ما ما تواوما قتلوا والثانی کقولہ تعالیٰ ما فعلوہ الا قلیلا منہم - والثالث

کقولہ تعالیٰ ماہذا بشرا وقولہ تعالیٰ وما ہم بضارین بہ من احد۔ وما بمعنی من کقولہ تعالیٰ والسماء وما بناہا ای من بناہا یعنی آنکہ بنا کرد آسمان را وما مصدریۃ واللہ خلقکم وما تعملون اے وعملکم یعنی خدا آفرید شمارا وکردار شمارا وما زائدۃ واورا معنی نیست وآن بر دو وجہ آید کافۃ یعنے مانع از عمل کقولہ تعالیٰ انما اللہ الہ واحد وغیر کافۃ کقولہ تعالیٰ فبما رحمۃ من اللہ لنت لہم۔ وما تابید کقولہ تعالیٰ ما دامت السموات والارض یعنے چندانکہ بپاید آسمانہا وزمینہا وما تفخیم کقولہ تعالیٰ القارعۃ ما القارعۃ یعنی قیامت وچہ قیامت وقد یحذف منہا الالف اذا ادخلت علیہا حرفا نحو لِمَ دیمَ وعمَّ ومَّم وعلامَ وحتّامَ وإلامَ۔ وینصب القصیدۃ الیہا فیقال مادیۃ۔ وقد تجی ما زائدۃ بعد ان الشرطیۃ فتدغمہا فتصیر انّا۔ وقد تجی بعدہا النون الثقیلۃ والخفیفۃ نحو قولک اما تقومَنّ اقُمْ وکقولہ تعالیٰ واما تخافَنّ۔ وکذلک مہما فی معنی الشرط وزعم الخلیل ان اصلہا ماہ مت الیہا ما لغوا فابدلت من الالف الاولیٰ ہاءً۔ وقال سیبویہ یجوز ان یکون کاذِ ضم الیہا ما۔ ماءٍ محدوداً مبنی علی الکسر حکایۃ صوت الشاء۔

متیٰ۔ متیٰ۔ کی وہو ظرف فی معنی السوال عن زمان وہو للشرط والجزاء ایضاً قال الاصمعی ہو بمعنی من فی لغۃ ہذیل وبمعنی وسط ایضاً۔ قال ابو عبیدۃ سمعت بعضہم یقول وضعتہ متے کُمّی ای وسط کُمّی۔

وا۔ وا۔ حرف الندبۃ تقول وازیداہ ویقال ایضاً یازیداہ۔ والواو من حروف العطف للجمع لا للترتیب ویدخل علیہا الف الاستفہام کقولہ تعالیٰ أوَعجبتم ان جاءکم کما تقول أعجبتم وتکون بمعنے مع لما بینہما من المناسبۃ فی الجمع بین الشیئین فضلا عدا کقول النبی علیہ وآلہ الصلوٰۃ والسلام بُعثت انا والساعۃ کہاتین واشار الی السبابۃ والابہام ای مع الساعۃ۔ وتکون للحال کقولہم قمتُ والناسُ قُعُودٌ وقمت وادعولہ ای قمت داعیاً لہ۔ وتکون للقسم تقول واللہ لقد کان کذا وہی بدل من الباء فیہ لقربہا منہا فی المخرج اذ کانتا من حروف الشفۃ ولا یتجاوز الاسماء المظہرۃ نحو واللہ وحیاتک وابیک۔ وتکون ضمیر جماعۃ المذکر فی نحو فعلوا ویفعلون وعلامۃ الرفع فی نحو ابوہ ومسلمون۔ وتکون زائدۃ کقول الرجل لآخر یعنی ہذا الثوب فیقول وہولک وقولہ تعالیٰ حتیٰ اذا جاؤہا وفتحت ابوابہا یجوز ان تکون الواو ہہنا زائدۃ۔

ویک۔ وَیکَ۔ کلمۃ مثل وَیبَ ووَیحَ والکاف للخطاب۔ وَیکَأنّ مرکبۃ منہا قال الکسائی ہو ویک وادخل علیہ انّ المشددۃ والمخففۃ ومعناہ الم تر وقال الخلیل ہی وَیْ مفصولۃ ثم مبتدئ فتقول کأنّہا۔ ہا۔ حرف معجمۃ حلقیۃ من حروف الزیادات وہی بالقصر حرف تنبیہ کقولہ تعالیٰ ہا انتم ہؤلاء جمعاً بین التنبیہین للتوکید ومثلہ الا یا ہؤلاء۔

وهی غیر مفارق لای فی النداء تقول یا ایها الرجل وقد تکون جواب النداء بالمد والقصر نحو قولک ها وها ء فی جواب من دعاک هاک وها للتنبیه - وقد یقسم بها یقال لاها الله ها فعلت ای لا والله ابدلت هاء من واو القسم وان شئت حذفت الالف التی بعد الهاء وان شئت اثبت وقولهم لاها الله ذا اصله لا والله هذا فافرقت بین ها وذا جعلت الاسم بینهما وجیء بکلمة التنبیه والتقدیر لا والله ما فعلت هذا فحذف الکلام واختصر لکثرة استعمالهم هذا فی کلامهم وقدم ها کما قدم ها هو ذا وها انا ذا - وتکون کنایة عن الغائب والغائبة نحو قولک ضربه وضربها وغلامه وغلامها - وهو للمذکر وهی للمؤنث وانما نبوا الواو فی هو والیاء فی هی علی الفتحة فرقا بین هذه الواو والیاء اللتین هما من نفس الاسم المکنی وبین الواو والیاء اللتین تکونان صلة فی قولک رایتهو ومررت بهی لان کل مبنی فحقه ان یبنی علی السکون الا ان یعرض ما یوجب له الحرکة وهو التقاء الساکنین کما فی نحو کیف واین وحیث او کونه علی حرف واحد مثل الباء الزائدة او للفرق بینه وبین غیره کالفعل الماضی بنی علی الفتح لانه ضارع الاسم بعض المضارعة ففرق بالحرکة بینه وبین ما لم یضارع وهو فعل الامر المخاطب نحو افعل وربما حذفت من هو وهی الواو والیاء فی ضرورة الشعر کما قال (ع) فبیناه یشری رحله قال قائل +

وقال (ع) وارا سعدی اذه من هواکا + وربما حذفوا الواو مع الحرکة کما قال الشاعر فی قوله (ع) ومطوای مشتاقان له ارقان + قال الاخفش وهذا فی لغة ازد شنوءة کثیر - قال الفراء العرب تقف علی کل هاء مؤنث بالهاء الا طیئا فانهم یقفون علیها بالتاء فیقولون هذه امت وجاریت وطلحت واذا وصلت الهاء فی الندبة اثبتها فی الوقف وحذفتها فی الوصل وربما ثبت فی ضرورة الشعر فتضم کالحرف الاصلی وتکسر ایضا لالتقاء الساکنین هذا عند الکوفیین وانشد الفراء (شعر) یا ربتا یا ربتاه ایاک اسل + غفراه یا ربتاه من قبل الاجل وهو کثیر فی الشعر ولیس شیء منه بحجة عند البصریین وقد تزاد الهاء فی الوقف لبیان الحرکة فی نحو لمه وسلطانیه ومالیه وماهیه وثمه یعنی ثم مه - وقد اتت هذه فی ضرورة الشعر کما قال (شعر) هم القائلون الخیر والآمرونه - اذا ما خشوا من معظم الامر مفظعا + فاجراهما مجری هاء الاضمار وقد تکون الهاء بدلا من الهمزة مثل هراق واراق وهاء بالمد والکسر زجر للابل وقد تقصر وتقول هاء بالابل اذا دعوتها کما قلنا فی حاجت - وهاء بالقصر للقریب اذا قیل لک این انت قلت ها انا ذا یعنی اینکم من والمرأة تقول ها انا ذه وهاهو ذا اذا کان قریبا وهاهو ذلک اذا کان بعیدا وهاهی ذه للقریبة وهاهی تلک للبعیدة - والهاء تزاد فی کلام العرب علی سبعة اضرب احدها للفرق

بين فاعل وفاعلة كضارب وضاربة وكريم كريمة -
والثاني للفرق بين مذكر ومونث في الجنس نحو امرء
وامرأة والثالث للفرق بين واحده وجمع في نحو امرأة
وبقر وتمرة وتمر - والرابع للتانيث اللفظية وان
لم تكن تحتها حقيقة تانيث نحو قرية وغرفة - والخامس
للمبالغة مثل علامة ونسابة وهذا مدح وبلباجة و
بقاقة وهذا ذم فاكان منه مدحا يذهبون بتانيثه
الى تانيث الغاية والنهاية والداهية وماكان ذما
فيذهبون به الى تانيث البهيمة ومنه ما يستوي
فيه المذكر والمونث نحو رجل ملولة وامرأة ملولة -
والسادس ماكان واحدا من جنس يقع على الذكر
والانثى نحو لبطة وحية - والسابع تدخل في الجمع
لثلثة اوجه احدها ان تدل على النسب نحو المهالبة
والثاني تدل على المعجمة نحو الموازجة والجوارية و
ربما لا تدخل عليها الهاء كقولك كيالج والثالث
ان تكون عوض من حرف محذوف نحو المرارة
والزنادقة والعبادلة وهم عبد الله بن عباس و
عبد الله بن عمر وعبد الله بن الزبير - وتكون الهاء
عوضا من الواو والذاهبة من فاء الفعل نحو عدة
وصفة وعوضا عن الواو واليا والذاهبة من
عين الفعل نحو ثبة من ثاب الماء واقامة وعوضا
عن اليا والذاهبة من لام الفعل نحو ماة وترة وبرة
هلا - هلا - زجر للخيل وللناقة ايضا اى تنحى وقد تسكن
بها الالف عند ونوا الفعل منها اى توسعى وتنح -
وهلا بالتشديد معناها جرانه فاصلها لا بنيت مع هل
فصار فيها معنى التحضيض كما بنوا لولا والا وجعلوا
كل واحدة مع لا بمنزلة حرف واحد فاخلصوهن للفعل
هنا - هنا - وهنا - بالضم ايضا وهما للقريب اذا
اشرت الى مكان - هناك وهنالك انجاد بهما للبعيد
واللام زائدة والكاف للخطاب وفيها دليل على البعيد
يفتح للذكر ويكسر للمونث قال الفراء اجلس ههنا
اى قريبا وتنح ههنا اى تباعد - وهنا ايضا اللعب
واللهو وانشد الاصمعي لامرئ القيس (شعر)
وحديثها ألذ يوم هنا + وحديث ما على قصره - وهنا
بالفتح والتشديد اى هنا وهناك اى هناك -
ومنه قولهم تجمعوا من هنا وهنا اى من هنا وهنا
ويقال في النداء خاصة يا هناه بزيادة ها في
آخره تصير تارة في الوصل معناه يا فلان وهي بدل
من الواو التي في هنوك وهنوات -

هيا - هيا - من حروف النداء واصلها ايا مثل
هراق واراق -

يا - يا - حرف معجمة من حروف المد واللين وهي من حروف
الزيادات ايضا وقد يكنى بها عن المتكلم المجرور
ذكرا كان او انثى كقولك ثوبي وغلامي ان شئت
سكنتها وان شئت فتحت ولك ان تحذفها في
النداء خاصة تقول يا قوم ويا عباد بالكسر فان جاءت
بعد الف مقصورة فتحتها لا غير نحو عصاي ورحاي
وكذلك بعد ياء الجمع كقوله تعالى وانتم بمصرخي
واصله بمصرخيني سقطت النون للاضافة فاجتمع
الساكنان فحركت الثانية بالفتح لانها ياء المتكلم

وردت الی اصلها وکسرها بعض القراء توهما ان الساکن
اذا حرک حرک بالکسر ولیس بوجه - وقد یکنی
بها عن المتکلم المنصوب الا انه لابد له من ان تزاد
قبلها نون وقایة للفعل لیسلم من الجر کقولک ضربنی
وقد زیدت فی الجر در فی اسماء مخصوصة لا یقاس
علیها فی نحو منی وعنی ولدنی وقطنی وانما فعلوا
ذلک لیسلم السکون الذی بنی الاسم والحروف
علیه - وقد تکون علامة للتانیث فی نحو قولک
افعلی وتفعلین وتنصب القصیدة منها یاء -
وهی حرف النداء للقریب والبعید تقول یا زید
تعال وقول الراجز (ع) ایالک من قبرة بمعمر +

کلمة تعجب - واما قوله تعالی ایا لا اسجدوا بالتخفیف
فالمعنی الایا هؤلاء اسجدوا فحذف المنادی
اکتفاء بحرف النداء کما حذف حرف النداء اکتفاء
بالمنادی فی قوله تعالی یوسف اعرض عن هذا
اذا کان المراد معلوما وقال بعضهم ان یا فی هذا
الموضع انما هو للتنبیه کانه قال الا اسجدوا فلما
ادخل علیه یا للتنبیه سقطت الالف التی فی اسجدوا
لانها الف وصل وذهب الالف التی فی یا
لاجتماع الساکنین لانها والسین ساکنتان
قال ذو الرمة (شعر) الا یا اسلمی یا دار می علی البلی
ولا زال منهلا بجرعائک القطر +

تم الکتاب والله نحمد حمدا لایحویه العدد والحساب علی تتمیم هذه النسخة انتساخا ضخمة الاثنین الثالث والعشرین
من ذی القعدة لسنة سبعمایة هجریة واتفق الفراغ من تالیفه وتسویده بین توفیق الله وحسن تاییده
ظهیرة الثلاثاء السادس عشر من صفر سنه احدی وثمانین وستمایة بکاشغر حسرها الله بلطفه العمیم وعمر -

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین - والصلوٰة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین - اما بعد پس این لغاتی است چند فارسی غیر متعارف که در کتاب صراح ترجمه صحاح واقع است وحکیم عبد المجید خان مرحوم معانی آنرا بفارسی سلیس وهندی بعلامت رقوم هندسی زیر خط عرضی بپائین هر صفحه نگاشته واکثر جا باتحاد معنی برسم خط ذکر اکتفا نموده اند چون در تلخیص آن صحاح بسیاری افتاد ونیز بخطای رقوم وقتی رومی داد نظر بران لغات مذکوره را چیده وبجا نموده بطریق فرهنگ به ترتیب ابواب ورعایت حرف اول وثانی که قلت الفاظ مقتضی همین بود مرتب وبموجز قراح در فرهنگ صراح مسمی نمود وکثر جا معانی آنرا از برهان قاطع وشمس وکشف وبحر الجواهر وغیر ذلک تحقیق نموده تغییر داده شد ودر بعضی مقام تصرف را جائز نداشته بحال خودش درگذاشته اگرچه تایید آن ازین کتابها یافته نشد وبهوسی نعم المعین

باب الالف

اب اورد - کفک آب (هندی پانی کا پھین)

اب جامه - بروزن کارنامه جام آب خوری وظرف آب را گویند -

اب خور - مشربه وکنار دجله ومثال آن باشد که مردمان وجانوران از آنجا آب بردارند وخورند (هندی گھاٹ)

اب خیز - سیل وطغیان آب وضد جزر (هندی جوار)

اب کامه - نان خورشی است که از پودینه وشیر وابازیر وغیره ترکیب مختلفه ترتیب دهند -

اب گند - زمینی را گویند که آب آنرا گند وباشد وچاکها وجرها دران افگنده -

اتش کاو - چونی که بدان آتش را برهم زنند

اخریان - بسکون ثالث وکسر رابع اسباب ومتاع وکالا را گویند -

اخور - بضم ثالث وسکون واو معدوله جای علف خوردن دواب را بود (عربی معلف)

ارد هاله - آشی باشد مانند کاچی یعنی حلوای روانی که از آرد پزند وبیشتر مردم درویش خورند بعربی سخینه گویند -

ارسنج - بندگاه ساعد عربی مرفق (هندی کہنی)

ارورغ - بادی را گویند که از گلو باصدا برآید (هندی ڈکار) -

ازدن - بروزن آمدن خلانیدن سوزن ومثال آن -

اژرخ - بروزن ومعنی آزرخ که تولول باشد

یعنی دانه سخت بی درد که بر اندام پدید آید (هندی مسا)
اشام - آش یعنی خوردنی تنک مثل حریره که توان آشامید.
اغل - بکسر ثالث یعنی آغال است و آن جائی باشد که در کوهساران بجهت خوابانیدن گوسپندان سازند
الگفت - بفتح کاف فارسی و کسر آن آزار و رنج و محنت و آفت.
املاج - آلتی را گویند از آهن که بر زگران زمین را بدان اشیار کنند.
امیغ - آمیختن و آمیزش دو چیز باشد باهم.
اوراک - خشکی میان دریا (هندی ٹاپو).
اونکان - بروزن نافرمان آویخته آویزان را گویند
ائینه زانو - کاسهٔ زانو
اورقن - بروزن قلمزن نام علتی ست که در پوست بدن آدمی بهم میرسد و آنرا آدمی گویند.
ارزن - با بفتح نام غلهٔ است که بهندی چینه گویند.
ازار - بمعنی تبان و لنگی و لنگ.
اسپ دراز خانه - دراز خانه صفت اسپی ست که دراز خلقت باشد.
اسپرک - باکاف فارسی گیاهی ست خرد که بدان چیزها رنگ کنند.
اسپ نمه - بفتح نون و میم برگستوان را گویند و آن پوششی است که در جنگ بر اسپ پوشانند.
استیخ - بالکسر و یای مجهول تیغ راست و بلند و گردن استیخ کردن بمعنی بلند کردن گردن باشد.
اسکنه - اسکنک که افزاری است مرورد و گران.
افروشه - نام حلوائی است که از آرد و روغن پزند.
الاغ - بضم اول قاصد و پیک را گویند.
الکج - بفتح اول و ثانی میوهٔ است صحرائی یعنی کبل.
انبان - انبانه و آن پوستی دباغت کرده که درست از گوسپند برمی آورند.
انداد - تره تیزک باشد و آن سبزی ست خوردنی.
انداوه - بفتح واو افزاری ست که بدان گل و گچ بر بام و دیوار مالند.
اندخیدن - یعنی حمایت کردن و پشتی کردن و پناه دادن و گرفتن باشد.
اندرز - بفتح اول و ثالث و پند و نصیحت.
انگذان - انگدان و آن درختی ست که صمغ آنرا بعربی حلیت خوانند یعنی انگزه.
انگز - انگزه مخفف انگوزه صمغ درخت انگدان باشد (هندی هینگ)
انگشتک زدن - یعنی انگشت زدن باشد یعنی در هنگام خوشحالی انگشتان را بهم زنند چنانچه صدائی ازان ظاهر گردد (هندی چٹکی)
انگورسگک - گیاهی ست که بار و میوهٔ آن گربه ست کوچک و پرخار که در جامه آویزد انگورسگک باران گیاه است.
اوملج - بروزن محتاج نوعی از آش آرد باشد.

باب الباء

باب لنجاب - گیاهی ست آفتاب پرست.

باخه - سنگ پشت (هندی کچھوا)
باد درو - یا درو ج کدر یحان کوهی ست (هندی بابری)
باد مهره - مهرهٔ مارست سیاه رنگ که آنرا از قفای سرافعی برمی آورند که گزندگی مار را نافع باشد وچون برجائے که مار گزیده باشد بگذارند فی الحال بچسپد
بار - انبار یعنی سرگین حیوانات را گویند که بجهت قوت زراعت بزمین کم زور ریزند
باران گریز - پناه گاه رهروان از باران وغیره
باردان - خربین وجوال و هرظرفی که در آن چیزی کنند
بارشکنی - خوار بار یعنے خوراک اندک که قوت لایموت باشد
باره - دیوار وحصار قلعه وشهر را گویند
بازیار - برزیگر و زراعت کننده و میرشکار صیاد وحامل باز را گویند
بازرنیج - بروزن باریچ ریسمانی باشد که در ایام عید وجشن از جائے آویزند و زنان و دختران بران نشسته درهوا آیند و روند
باشگونه - بروزن ومعنی واژگونه
باع - مقدار کشادگی هر دو دست یا سینه را گویند و نیز قولاج یعنی جست برجست رفتن اسپ باشد
باغره - بسکون ثالث گرهی را گویند که در اعضا بسبب آزار و دردمندی عضو دیگر بهم رسد
باغنده - بالضم غین نقطه دار پنبهٔ حلاجی کرده را گویند که بجهت رشتن گلوله کرده باشند
بالار - شهتیر خانه و آن چوب بزرگ را گویند که هر دو سران بر بالای دیوار عمارت باشد و سر چوبهای دیگر را بر بالای آن گذارند
بالشچه - بالش خرد
بام چشم - جفن یعنی پلک چشم (هندی پپوٹا)
بامچه - زهار و اما در کتب موجوده یافته نشد و در منتهی الارب معنی عدابه زهدان و زهار نوشته و ظاهرا بامچه کنایه از زهار بوده باشد
بپشم کننده مردم - آنکه چشم زخم رساند مردم وغیره را
برزه گاو - گاؤ زراعت را گویند و آن گاوی است که زمین را بدان شیار کنند
برمه - مثقب درودگری باشد که بدان چوب و تخته سوراخ کنند
بروارہ - بروزن هموارہ بالاخانه وحجره بالای حجره باشد
بزغاله - بالضم بچهٔ بز را گویند و بزگوسپند دگی باشد
بزن - بفتحتین مالهٔ برزیگران و آن چوبی با تخته است که زمین شیار کرده را بدان هموار کنند
بسباسه - گیاهی و فارسی آن بزیاز است که بعضی پوست جوزا هم گفته اند یعنی جایتری
بطانهٔ مرد - دوست راز دار او باشد
بگنی - بفتح اول وسکون کاف فارسی شرابی باشد که از برنج و ارزن وجو و امثال آن سازند
بلابه - بکسر اول بمعنی هرزه گوی و نابکار و فاسق و بدکارهٔ فحاش باشد و این لفظ را بر زنان بیشتر اطلاق کنند و بتضرع و چاپلوسی سخن کردن را نیز گویند

بلایہ - بفتح اول تباہ و ناکارہ را گویند و بکسر اول ہم آمدہ است -

بلغدہ - بفتح اول و ثالث بمعنی گندہ و ضایع گردیدہ چہ ہرگاہ گویند مرغ بیضہ را بلغدہ کرد مراد آن باشد کہ گندہ و ضائع کرد و بچہ برنیاورد -

بلنج - بفتح اول بمعنی بناغ است کہ آن دو زن باشند کہ یک شوہر دارند ہریکے مرد یگرے را بلنج باشد و بعضے مردی را نیز گویند کہ دو زن داشتہ باشد

بن ستور - کنایہ از سوراخ دبر ستور راست -

بند - بفتحتین طناب باریک را گویند -

بوستان افروز - گلی ست کہ آنرا تاج خروس گویند بسبب آنکہ شباہتی بدان دارد -

بی اصل - کنایہ از شخصے باشد کہ پدر آزاد و مادر کنیز دارد -

بیرزد - بفتح رابع صنعے باشد مانند مصطگے سبک و خشک و بوی تیزی دارد -

بیل - باثانی مجہول آلتی باشد آہنی کہ باغبانان و امثال ایشان زمین را بدان کندو پاروپی را نیز گویند کہ کشتی بانان بجہت راندن غراب سازند و بیل کشتی (ہندی ڈانڈ)

بینی کوہ - قلۂ کوہ را گویند کہ از کوہ بلند برآمدہ باشد

باب الباء الفارسی

پاخسہ - پارۂ دیوار بلند اما در کتب لغت موجودہ یافتہ نشد -

پاردم - بالضم دال و سکون یم چرمی باشد کہ بر پس زین اسپ بندند و بر زیر دم اسپ اندازند

پارگین - باکاف فارسی گوی را گویند کہ آب ہائے کثیف و چرکین بدانجا رود -

پاژنامہ - بمعنی باج نامہ است یعنے نامے کہ بر مدح یا ذم دال باشد -

پاغندہ - بروزن و معنی یاغندہ -

پالوہ - پالودہ و آن آلتی است حلوائیان را مانند کفگیر کہ بسیار سوراخ دارد و روغن و جلاب بدان صاف کنند -

پای دام - نوعی از دام ست و آن چنان باشد کہ میخ ہای باریک از چوب بمقدار یک وجب تراشند و بر سر ہریک دامی بندند و سر دیگر آنرا بر زمین فرو برند و صیاد در گاوے یا خرے سوار آمدہ پیش رود و جانوران را رم دادہ بجانب دام آورد تا پای ہائے ایشان درمیان دام بند شود -

پایکار - پاکار راست و آن مردی باشد کہ چون تحصیلدار بجائی آید او را زمردم تحصیل کردہ بہ تحصیلدار دہد و کناس را نیز گویند -

پتفوز - تتفوز بمعنی گرداگرد و ہان و منقار مرغان ہم باشد -

پتک - بالضم خاریک و چکش آہنگری و زرگری (عربی مطراق) (ہندی ہتھوڑی)

پچشک - بضمتین طبیب و دارو فروش پچشکان ج

پچخ - بفتح اول و سکون ثانی و جیم پارسی بمعنے بخت کہ بخش و بہین باشد و پچخی بمعنی بہناوری آن -

پده - بفتحتین نام درختی ست که هرگز بار و میوه ندهد
پرکار - بالضم زیرک و حیار -
پرنگ - بکسر اول و فتح ثانی فروغ و برق شمشیر و تیغ جوهردار را نیز گویند -
پروا - فراغت و ترس و بیم و باک وغیرها باشد
پرویزن - آلتی باشد که بدان آرد و شکر و ادویهٔ جارهٔ کوفته و امثال آن بیزند (هندی چھلنی)
پژ - بالفتح زمین پست و بلند و کوه و کتل را گویند
بضم اول برف ریزها که از شدت هوای سرد همانند رزک از آسمان بریزد -
پژمانی - بکسر اول یعنی افسردگی و غمناکی و اندوهگینی باشد و بفتح و بضم نیز آمده است -
پست - بکسر اول هر آردی را گویند عموماً و آردی که گندم وجو و نخود آنرا بریان کرده باشند خصوصاً و آنرا بعربی سویق خوانند -
پستک - تصغیر پست یعنی قصیر و کوتاه -
پش - بالفتح موی گردن و کاکل اسپ را گویند و طرهٔ که بر سر دستار و کمر گذارند و فش معرب آنست
پشت خار ستور - آلتی ست موضوع برای خاریدن پشت ستور (هندی کھرہرا)
پشتواره - بالضم مقداری از هر چیز باشد که آنرا بر پشت توان برداشت -
پشک - بفتحتین شنبم و بسکون ثانی سرگین آهو و گوسپند و بز و شتر و امثال آنرا گویند -
پشماگند - بفتح اول با کاف فارسی مفتوح چیزی باشد که آنرا ابریشم کنند و مابین پشت ستور و تنبگ گذارند و پالان اُلاغ را نیز گفته اند -
پلارک - بالفتح جنسی از فولاد جوهردار باشد و شمشیر و جوهر شمشیر را نیز گویند -
پنلاغ - بروزن چراغ بیضه مانندی باشد از ریسمان خام که در دوک پیچیده شود (هندی گچری)
پنج یایک - خرچنگ (هندی کیکڑا)
پنکان - بالکسر که معرب آن فنجان ست طاس مس تهسورانخ کرده باشد که آنرا در میان آب ایستاده گذارند و ساعات شبانروزی را از آن معلوم کنند
پوپک - بروزن کوچک یعنی هدهد -
پوست پیراسته - جلد مدبوغ -
پوشش ره گذر - صفه که در دو دیوار باشد و بر شب آن راه بود -
پیرهنچه - پیرهن خرد -
پیسه - بالف مجهول یعنی سیاه و سفید هم آمده (معربش فلس)
پیشاره - بالف مجهول خوانچه و طبقی را گویند که تنقلات و گل در آن کنند و بمجلس آرند -
پیلور - بفتح واو مخفف پیله و شخصی که دارو و اجناس عطاری و سوزن و ابریشم و مهره و امثال آن بخانه ها گرداند و فروشد -
پیله - بالف مجهول غوزهٔ ابریشم که کرم تنیده باشد و کرم ابریشم را نیز گویند -

باب الثاء

ثاسه - صدای نفس مردم فربه و فشردن گلو بسبب

سیری با ملال و بمعنی اندوه و ملالت باشد۔
تاناک - تا رحرفی از حروف تهجی و ناک بمعنی خداوند و صاحب و سخن تاناک کنایه از سخنی است که دران بسیار تأمل گفته شود۔
تاه - رنگی باشد که بر روی شمشیر و امثال آن نشیند۔
تجمج - تنفس ای موی برافراشتن
ترف نوعی از کشک که سیاه باشد و کشک دوغ خشک شده را گویند۔
ترنجیده - بضم اول و ثانی درهم کشیده شده۔
تربد - بروزن و معنی تربد که ریزه نان در شیر و دوغ وغیره باشد۔
تغاره - طشت گل را گویند۔
تفسان - بمعنی تفته و گرم۔
تفسه - بالضم اندوهگین و بی آرام و بی قراری دل
تکسک - بفتح اول و ثانی و سکون ثالث بمعنی تکس ست که تخم دانستوان انگور باشد۔
تگه - بفتح اول بروزن خگه بزے را گویند که سرگروه و پیش رو گله گوسپندان باشد و بز نر را نیز گویند عام از بز کوهی و غیر کوهی۔
تگ - بفتح اول بمعنی ته و بن و پائین باشد۔
تل - بفتح اول پشته بلند و کوه پست - (هندی ٹیلا)
تمام اندام - فربه و پر گوشت۔
تندر - بضم اول و سکون ثانی و فتح ثالث بمعنی غرنده در عدکه او از هائل از سحاب برآید۔
تنگ بفتح اول و سکون ثانی با کاف فارسی نواڑی که بر زین اسپ مضبوط کنند و دوالی که بدان بار بر پشت بار دار محکم سازند۔
توارہ - بفتح اول نشیمن و خانه و دیواری را گویند که از نی و علف سازند۔
توجبه - بالضم و فتح جیم سیلاب۔
توسن - بروزن کودن وحشی و رام نشونده و اسپ سرکش و جنبنده را گویند۔
توسنی کردن - سرکشی و حرونی کردن۔
توک - بالضم با ثانی مجهول یک دسته موی و پشم را گویند
تیرک - بروزن زیرک آبله هائی که در دیگ جوشان بسبب پخته شدن گوشت یا درمیان روغن جوشان بهم میرسد و بخاری که از پاره شدن آبله دیگ شله و حلیم و مانند آن می جهد۔
تیز - بکسر اول و سکون ثانی معروف صدائے حزین که از پائین برآید و تیز دادن از دهان و بغل مراد از برآوردن آوازی مانند آن ازان۔
تیغی پشت - بلندی پشت چه تیغ بمعنی بلند آمده است
تیم - بروزن میم کاروان سرای بزرگ۔

باب الجیم

جاش - انبار غله پاک کرده درخرمن را گویند۔
جواز - بضم اول ها و نون سنگین و چوبین را گویند (هندی کهرل و اکهلی)
جوال - بضم اول ظرفی باشد از پشم بافته که چیزها دران کنند۔
جوبه - بضم اول با ثانی مجهول جائے را گویند در شهر

که اسباب و امتعه و غله و انچه از اطراف و جوانب از جهت فروختن آورند آنجا فروخته شود۔

جوشن - بروزن کودن سلاحی باشد غیر زره که حلقه و تنگه آهن باهم باشد۔

جهمان - جهنده۔

باب الجیم الفارسی

چاوچاوان - بانگ و فریاد کنان مصدر آن چاویدن بمعنی فریاد کردن است۔

چاووش - بروزن پاپوش نقیب لشکر و قافله۔

چاهک ثرید - سنگی خرد در ثرید که دران چربش باشد

چپار - بروزن قطار اسپی که نقطه ها و گلهای سیاه باغیر رنگ خودش دربدن داشته باشد۔

چپ دادن - کنایه از فریب دادن و دغا دادن

چپه - بفتح و ثانی مشدد کسے را گویند که کارها بدست چپ کند۔

چرخشت - بضم ثالث و سکون رابع بمعنی چرخست و آن چرخی و حوضی باشد که انگور دران ریزند و بالند تا شیرهٔ آن برآید۔

چزده - بفتح اول و ثالث بمعنی چزوره است که جزغاله باشد یعنی دنبه و پیه ریزه کرده بریان شده۔

چشم های پرده - مراد سوراخ ها و شگافهای پرده باشد۔

چغز - بالضم وزق و غوک (هندی مینڈک)

چغزلاوه چغزواره بمعنی جل وزق و جامهٔ غوک و سبزی که برآب جمع شود۔

چک - بالفتح بمعنی برات و وظیفه و مواجب و بیعانه و حجت و منشور و قباله خانه و باغ و امثال آن باشد و معرب آن صک است و آواز زخم تیغ و صدائی که از هرچیزے برآید همچو شکستن چوب و نی و خوردن چیزے برچیزے۔

چکاوک - مرغی است بقدر گنجشک۔

چکمیزک - بالفتح مرضی ست که بول آدمی و حیوانات دیگر قطره قطره می چکد و بعربی تقطیر البول خوانند۔

چنبر - حلقه و قید و گرفتار بودن را نیز گویند و چنبر گردن حلقهٔ گردن باشد چه چنبر مطلقاً محیط دائره را گویند عام از چنبر وف و چنبر گردن اما بمعنی ترقوه پس کتب لغت مساعد آن نمی شود۔

چوزه - بروزن کوزه بچهٔ ماکیان وغیره پرندگان

چینه - هر مرتبهٔ از گل باشد که بر دیوار گذارند۔

باب الخار

خروفی کردن - توسنی و سرکشی کردن (هندی آکڑنا)

باب الخاء

خات - زعفران را گویند که غلیواز باشد۔

خارپشت - جانوریست معروف که بر پشت مانند خارها دارد (هندی ساہی)

خاک - معروف و قبر و مزار را نیز گویند۔

خامیازه - یعنی جامیازه است که جمیازه دهان دره باشد یعنی باز کشادن دهان برای دفع بخار فکیتن (هندی جمهائی)

خایسک - پتک و چکش زرگری و مس گری وغیره باشد

خبزدوک - بروزن پرستوک جعل و سرگین گردانک باشد و هزارپا را نیز گویند.
خبه - بفتحتین بمعنی گلوفشردن باشد.
خجج - بفتح اول وسکون ثانی ورم و آماسی را گویند که در گلو بهم رسد و دردکند هرچند بماند بزرگ تر شود (هندی گهینگا).
خجک - بالفتح نقطه و نشانی باشد خال سفید را نیز گویند که در چشم افتد.
خدرک - بالضم شراره و خرد آتش است چه هندره بروزن مهره شراره آتش را گویند و کاف تصغیر است
خدو - بضمتین آب دهن را گویند که از اثر مزه چیزی بهم رسد.
خران گور - ای گورخران چه گور بمعنی دشت و صحرا است.
خربند - کسی را گویند که خر الاغ بکراید و دو نوع از بازی هم هست.
خرجلینه - خرجین یعنی باربردان وجوال.
خرده گاه - بندگاه سردست و پای اسپ و شتر و خر و امثال آن باشد که چدار بران نهند و ریسمان بران بندند و جائی را نیز گویند از سینه شتر که در وقت خوابیدن بر زمین نهد و آن مانند کف پای او شده باشد.
خرسنگ - بالفتح سنگ بزرگ ناهموار ناتراشیده را گویند که در میان راه افتاده مانع عبور و آمد شد مردم گردیده باشد.
خرک - بفتحتین حجاب مابین المخرجین یعنی پرده که مابین هر دو مبنی باشد.
خرگس - گس بزرگ را گویند مطلقاً و گس سبز هم هست که چون برگوشت و زخم نشیند کرم در آن افتد
خرمن کردن ماه - هاله پیدا کردن ماه چه خرمن ماه کنایه از هاله است که بر دور ماه بهم میرسد.
خره - بفتحتین پهلوی پیچیده شده.
خرید ارگیر - نافته یعنی چیزی است که آنرا رواج باشد و زود فروخته شود نقیض آن را کاسده گویند.
خستن - بالفتح بمعنی مجروح کردن و شدن است
خش - بالضم مادرزن و مادرشوهر هم باشد.
خشاده - بالکسر خشاره و آن پیراستن است که بریدن شاخهای زیادتی درخت باشد.
خشتک - بالکسر پارچه مربع زیر بغل جامه و میان قبان و شلوار را نیز گویند.
خشکانج - کسی که پوستش بر استخوان چسپیده باشد یعنی گوشت بدنش سخت و خشک باشد و از و بوی عرق آید.
خشکنای - نای گلو را گویند (عربی حلقوم)
خشودن - بضم اول بمعنی پیراستن و شاخهای زیادتی درخت را بریدن باشد.
خشوده - اسم مفعول خشودن ست.
خفتان - نوعی از جبه و جامه روز جنگ باشد که آنرا اقزاگند گویند.
خلچوب - بالفتح چوبی باشد که ملاحان بدان کشتی را رانند

خم چشم - بالکسر چرک چشم (هندی چیپڑ)
خنگ - بالکسر اسپ موی سفید را گویند و خنگ اسپ سبز رنگ موی سفید -
خنور - بالفتح بروزن تنور آلات وضروریات خانه وظروف واوانی وکاسه وکوزه وخم وامثال آن باشد وبضم اول هم آمده است وبا تشدید ثانی هم درست است -
خوار بار - بروزن کارزار خوراک اندک است که قوت لایموت باشد -
خورنق - بروزن فرزدق معرب خورنه است و آن عمارتی بود بسیار عالی که نعمان بن منذر بجهت بهرام گور ساخته بود -
خینک - زق یعنی پوست گوسپند که درست کنده باشند ودران آب وروغن وغیره نهند اما لفظ خینک در کتب لغت یافته نشد وانچه یافته شد خینگ بالکسر بکاف فارسی شراب دان خمار ومشک بزرگ ست هندش پکهال گویند - کشف

باب الدال

داردار کردن - کنایه از دیر پائیدن وثبات داشتن ومدار کردن وبسیار ماندن -
داروی دیگ شکسته - یعنی خاکستر مخلوط بخون که بدان دیگ شکسته را بیا لایند -
داس - افزاریست که بدان غله درو کنند وبعربی منجل هم خوانند (هندی هنسوا)
درفش - بکسر اول وفتح ثانی وسکون فا افزاریست کفش دوزان وامثال ایشان را که بدان چرم را سوراخ کنند -
دروا - بفتح اول یعنی سرگشته وسرگردان وحیران باشد
دروش - بضم اول با واو معروف داغ ونشان
درو ای - یعنی درو ا -
دست آس - آسیائی باشد که آنرا بدست گردانند
دستان - بالفتح مکر وحیله وتزویر وگداف وهرزه
دست بند حنا - دست بند لعل ومروارید وامثال آن راگویند که زنان برشته کشند وبر دست بندند اما دست بند حنا یعنی بقیه اثر حنا در کتب لغت موجوده اثر آن یافته نشد -
دسته - قبضهٔ آسیا که بدست گرفته آسیا بگردانند
دستیانه - یعنی دستینه که حلقهٔ طلا ونقره وامثال آن باشد یعنی دست برنجن (هندی کنگن)
دسوروده - بفتح اول بروزن پروده چوبی باشد که بدان گلولهٔ خمیر را پهن کنند (هندی بیلن)
دفزک - یعنی فربهو گنده وسطبر باشد -
دلق - بالضم جمع دلقار بالفتح یعنی ناقهٔ دندان شکسته از پیری -
دله - بفتحتین جانوری باشد که آنرا قاقم گویند و گربهٔ صحرائی را هم گفته اند -
دمغزه - بالضم بروزن خمکده بیخ دم واستخوان میان دم حیوانات که بعربی عسیب گویند -
دمه - پی در پی دم زدن (هندی هانپنا)
دنبه - بالضم یعنی دم باشد -

دوکارد - بروزن گذارد معروف قینچی.

دوکاردگریبان کاو - مقراض کج پیکان در زبان دو دوکارد بروزن گذارد مطلق مقراض را گویند.

دیدبان - بروزن ریسمان مخفف دیده بان شخصی را گویند که برجای بلند مانند سرکوه و بالای تیر کشتی نشیند و هرچه از دور بیند خبر دهد.

دیزه - بروزن ریزه بمعنی دیزیست که رنگش لون سیاه باشد و اسپ و استر و خری را نیز گویند که از کاکل تا دمش خط سیاهی کشیده شده باشد.

دیگ افزار - افزار دیگ را گویند یعنی انچه در دیگ طعام ریزند از نخود و بادام و کشمش و فلفل و دارچینی و قرنفل و زیره و مانند آن (عربی تابل وجمع آن توابل است)

دیگ پایه - بمعنی دیگدان و سه پایهٔ آهنی باشد.

باب الراء

راسو - جانوری ست معروف که آن را موش خرما گویند (هندی نیول)

رافه - گیاهی ست مانند سیر برادر پیاز.

راوچه - نوعی از انگور.

رخیدن - بروزن رسیدن بمعنی نفس کشیدن باشد بسبب برداشتن و کشیدن بارگران و مشقت دیگر.

رست - بالضم سخت و محکم.

رش - بالفتح مخفف ارش است و آن از آرنج تا سر انگشتان دست باشد و گز.

رشک - بالکسر تخم شپش (هندی لیکھ)

رگ دار شدن شراب - شراب رگدار شرابی باشد که باندا ختن اندک آب دران مانند رگها پیدا آید و رگدار شدن شراب موصوف باین وصف شدن باشد.

رگوی - بکسر اول وسکون ثانی وفتح ثالث بمعنی لثه کهنه و کرباس ازهم رفته باشد.

رنده - بفتح اول افزاری باشد که درودگران چوب و تخته را بآن هموار کنند.

رندیدن - بروزن خندیدن بمعنی تراشیدن.

رنگ - بروزن سنگ بزکوهی و گاو دشتی.

رود - بالضم با واو مجهول نام سازیست معروف که نوازند.

رودگانی - رودگان که جمع رودهٔ باشد و بمعنی مفرد رودهٔ هم گفته اند.

روزکشش - بضم کاف و کسر شین اول کنایه از روز جنگ وجدال باشد.

روباروی - بمعنی مقابله و روبرو است.

روین - بروزن سوزن گیاهی ست که بدان جامه و ابریشم و امثال آن رنگ کنند.

ریخ - بکسر اول فضلهٔ انسان وحیوانات دیگر که روان و آبکی باشد.

ریشخند - کنایه از سخریه و استهزا است.

باب الزاء

زاگ - باکاف فارسی گوهری ست کانی که به نمک ماند معرب آن زاج است (هندی پھٹکری)

زاو - استاد بنا و گلکار را گویند۔
زائدۃ الکبد - جگر گوشہ کذا فی بحر الجواہر۔
زبودہ - بروزن نبودہ گند نا اما در بحر الجواہر معنی سعتر آویشہ یعنی پودینہ کوہی نوشتہ است۔
زچہ - بفتحتین زنی را گویند کہ زائیدہ باشد و او را تا چہل روز زچہ میتوان گفت۔
زرساو - بکسر ثانی زر خالص تمام عیار را گویند کہ ریزہ و کوچک باشد و برادہ زرگری را نیز گویند۔
زرفین - بضم اول بروزن خرمین حلقہ باشد کہ بر چارچوب در نصب کنند و زنجیر در را بران اندازند۔
زغارہ - گاورس و ارزن و نان آنرا نیز گویند۔
زغاک - بالفتح شاخ درخت انگور۔
زغوتہ - بفتح کروہ ریسمان خام کہ بر دوک پیچیدہ شود۔
زفت - بالضم بخیل و ممسک۔
زفتی - بالضم بخیلی و ممسکی۔
زماورد - گوشت پختہ و تروخاگینہ کہ بنوعے درنان پیچند و فی القاموس طعام من البیض واللحم۔
زمین کند - گوی خرد زیر زمین کہ پناہ گاہ مردم باشد از سرما۔
زنبر - بروزن چنبر چہار چوب باشد مانند نردبان دو پایہ کہ میان آنرا بریسمان یا نوار یا چرم ببافند و از خاک و خشت و امثال آن پر کنند و دو کس بردارند از جائے بجائے برند۔
زوالہ - بالفتح گلولہ آب خمیر کردہ را گویند کہ بمقدار یک تہ نان ساختہ باشند۔

زہ - بکسر اول و سکون ثانی بمعنی باد آش نیکو و کلمہ باشد کہ در محل تحسین گویند ہمچو آفرین و بارک اللہ و بمعنی خوب و خوش و زائیدن آدمی و حیوانات دیگر باشد و باین معنی بفتح اول ہم آمدہ است و بمعنی نطفہ و بچہ و فرزند ہم گفتہ اند و زہ چلۂ کمان و ابریشم و رودۂ تابیدہ و کنارۂ ہر چیز ہمچو زہ گریبان و زہ حوض و زہ ستور نتاج یعنی بچہ آن و زہ پیراہن یعنی گریبان پیراہن و بفتح اول بمعنی مکان جوشیدن و برآمدن آب۔
زہاب - بفتح اول تراویدن آب باشد از کنار رود خانہ و چشمہ و تالاب و امثال آن۔
زہ کردن ریش و جراحت - روان شدن ریم آن باشد۔
زہیدن - بالکسر زائیدن و بالفتح افتادن و چکیدن

باب الزا را لفارسی

زندہ - بروزن خندہ کہنہ و پارہ و خرقہ۔
ژورک - بفتح اول و سکون ثانی پرندہ است سرخ رنگ بہ بزرگی کبشک و بعضی گویند پرندہ است کہ سر و گردن او سرخ میباشد و او را سرخاب نامند

باب السین

ساود - مضارع از سادیدن بمعنی سودن و چست شدن است۔
سبک روح - کنایہ از مردم بے تکلف و خندان و شگفتہ و ظریف دنی کبر و عنا باشد۔
سبوسہ - بفتح اول با واو مجہول خشکی باشد

مانند سبوس که بسبب پوست مزاج در سر آدمی پیدا شود۔

سپردن - بکسر اول وضم ثانی پامال کردن و شدن هم هست۔

سپسایگی - بکسر اول بازگشتن و پس پا رفتن۔

سپست - بفتح اول وکسر ثانی وسکون ثالث گیاهی باشد بغایت نرم وانملس که چارواراخورد آن فربه سازد۔

سپش - بضمتین باد دم پارسی خزندهٔ سیاه که در سر آدمی باشد وسفید در جامهٔ آدمی باشد۔

پیل - بروزن اجل سم ستور وناخن پیل راگویند

سپوختن - بکسر اول بواو مجهول بروزن فروختن بمعنی چیزے را بر چیزے بعنف وتعدی وزور فرو بردن وبر آوردن باشد این لغت از اضداد است

سپیچه - بضم اول وتحتانی مجهول کف شراب و جز آن که بر روے خم شراب وسرکه ومانند آن بسته شود

ستان خفته - ستان بروزن نشان بر پشت خوابیده ستان خفته کذلک۔

ستنبه - بکسر اول بروزن شکنبه مردم درشت وقوی هیکل ودلیر راگویند وشخص سخن ناشناس وستیهنده وستیزه کننده نیز را باشد۔

ستونه - میخ آهنی وچوبی راگویند وستونهٔ آسیا میخے که بر وآسیا وچرخ گردد۔

ستیم - بکسر اول وثانی وسکون تحتانی مجهول خون وچرک وریمی باشد که در جراحت جمع شود

ناشسته زنند برنیاید۔

سرباری - بار وبستهٔ کوچکے راگویند که بر بالاے بار وبستهٔ بزرگ بندند۔

سرجوش - بروزن سرپوش شوربائی راگویند که در اول جوش از دیگ برآرند ونمک چشن خورند

سرخه - دانه هاے سرخ که بر پلک برآید۔

سرخگان - بالضم دانه ها همچو عدس که از خشم برآید از جنس طاعون ست غالبًا مهلک میباشد۔

سرشک هوا - شبنم۔

سرکار - کارگاه وکارخانهٔ جامه بافان۔

سرون - بالفتح شاخ گاو وگوسپند وامثال آن

سری - قیف۔

سفال - بالضم بمعنی تخم ست وپوست گردگان وپسته وبادام وامثال آنرا نیز گویند۔

سفرهٔ آرد - چرمے که زیر آسیا وقت طحن اندازند تا آرد بران افتد۔

سگالیدن - بکسر اول اندیشیدن وفکر کردن ودشمنی وخصومت کردن وسخن بد گفتن باشد۔

سگنجیدن - بکسر اول وثانی تراشیدن وگزیدن وبفتح ثانی هم آمده است۔

سکو - بکسر اول وضم ثانی چیزے ست چهار شاخه و پنج شاخه باندام کف دست ودسته هم دارد که دهقانان غلهٔ کوفته شده را ازان بباد دهند تا از کاه جدا شود

سکیزیدن - بالفتح جست وخیز کردن۔

سگلابی - سگ لاب وآن بید ستر باشد یعنے

حیوانی ست بحری که هم در آب و هم در خشکی زندگانی تواند نمود و خصیهٔ او را آش بچگان گویند۔
سله۔ بروزن غله زنبیلی را گویند که چیزها در آن گذارند
سمارو غ۔ بروزن و معنی سمارو خ ست و آن رستنی باشد که در دیوارهای حمام و زمینهای نمناک و زیر پای خم سرکه و امثال آن روید (هندی بھین چھتر و کھنبی)
سمج۔ بضم اول و سکون ثانی و جیم جائے را گویند که در زیر زمین یا در کوه بجهت درویشان و فقیران یا گوسپندان بکنند و نقب و زندان را نیز گویند۔
سنج۔ بالکسر جلاجل دف و دائره۔
سندان۔ بروزن زندان افزاری باشد مسگران و زرگران و آهنگران را (هندی نہائی)
سنگ خوار۔ نام مرغی ست کوچک و سیاه رنگ و کاکل دار که سنگ ریزه میخورد یعنی قطاة نیز خوانند
سنگانه۔ پرنده است کوچک۔
سور۔ بالضم هنگامه و جشن و مهمانی و عروسی و بزم ایام عید باشد۔
سوسمار۔ بروزن هوشیار جانوری ست مانند راسو لیکن از وسطبر باشد (هندی گوه)
سونش بکسر نون ریزگی فلزات را گویند که از دم سوهان ریزد۔

باب الشین

شاشیدن۔ بروزن و معنی پاشیدن و بول کردن
شاماچه۔ بروزن و معنی شاماخچه که سینه بند زنان باشد (هندی انگیا)
شانهٔ ستور خار۔ شانه معروف است و آن چیزے باشد که از چوب وغیره سازند آما شانهٔ ستور خار آن شانه آهنی وغیره خار دار باشد که از آن ستور را بخارند (هندی کھرہرا)
شاندن۔ بمعنی شانه کردن۔
شالنگ۔ بکسر اول و فتح لام استخوان بلند که درمیان بندگاه پا و ساق واقع است و شالنگ که ازان بازی کنند کعب گوسپند و گاؤ باشد۔
شخ۔ بالفتح چیز محکم۔
شخار۔ بالفتح قیار را گویند که صابون پزان بکار برند (هندی سجی)
شخولیدن۔ بمعنی صفیر زدن و فریاد و بانگ و نعره کردن باشد۔
شکال۔ بالفتح بروزن و معنی شغال۔
شکاله۔ التبر و قطعة من الذهب۔
شکنبه۔ روده گان (هندی اوجھڑی)
شکوخیدن۔ بروزن خروشیدن بمعنی لغزیدن و بسر در آمدن و افتادن اسپ و آدم و شکوخنده فاعل آن۔
شگرف۔ بکسر اول و فتح ثانی مطبر و بزرگ و محتشم
شگوفهٔ سر کودک۔ علتی ست که موی سر آدمی و موی مژه را بریزاند و اکثر کودکان را عارض شود
شلم۔ بکسر اول و ثانی بمعنی صعب است۔

شملیت - شلیز (هندی میتھی)

شلاح - بالفتح خیک یعنی مشک پر باد که زیر شکم داشته بر آب گذاره کنند -

شوات - شوار بالفتح و بضم نیز نام پرنده است از جنس مرغابی و آنرا سرخاب گویند و بعضی بوقلمون را نیز گفته اند -

شوخ - پوست دست و اعضا که بسبب کار کردن سخت شده و پینه بسته باشد (هندی گھٹا) و شوخگین بروزن پوستین پینه ور -

شوره - بضم اول خاک شور و شوره که ازان نمک سازند

شیرد وشه - نظری باشد که دران شیر دوشند -

شیرزنه - چوبی را گویند که بدان ماست را بشورانند و برهم زنند تا مسکه از دوغ جدا شود -

شیرینه - بروزن دیرینه یعنی شیرینک که بعربی سعفه گویندش نوعی از جوشش روی و بدن اطفال همچنانکه در البرهان و در منتهی الارب سعفه بیماری است که موی را بریزاند (هندی گنجه)

باب الطاء

طباهه - طباهجه و تباهه ای گوشت پخته نرم و نازک -

باب العین

علکه - بفتح و ثانی شد و نام مرغی است از جنس کلاغ که ابلق و سیاه و سفیدی باشد -

باب الغین

غاز کردن - پشم را زدن و مهیا ساختن باشد برای رسن -

غر - بالضم مردم دیه و ناحیه یعنی شخصی که خصیه اش بزرگ شده باشد -

غراره - بکسر اول جوالی را گویند که مانند دام از ریسمان بافته باشند و پنبه و پشم و کاه و سرگین و مانند آن دران کنند و از جائی بجائی برند -

غرواشه - بالفتح غرواش است که لیف جولاهگان و کفش دوزان را گویند و آن گیاهی ست که آنرا مانند جارو ب بندند که بدان آب و اهار بر جامه که می بافند بپاشند -

غژیرن - بالفتح غژینگ ست یعنی گل ولای سیاه که در بن حوضها و تہ تالاب وجوبها میباشد -

غرم - بالضم بمعنی غرب است که دانهٔ انگور از خوشه جدا شده شیرداد تازه باشد -

غورگس - نوعی از نرگس سرخ بسبزی مائل و بعضی گویند نوعی از نرجس ست که کوچک باشد مانند نرگس چشم کبود و سبز رنگ ست -

غوزه - بروزن موزه گوی نقره را گویند -

غوزه آب - کنایه از حباب است و آن شیشه مانندی باشد بیشتر بوقت باریدن باران بر روی آب بهم میرسد غوزهای آب جمع -

غوک چوب - دو چوب باشد یکی کوتاه بقدر یک قبضه و دیگری دراز بمقدار سه وجب که اطفال و جوانان بدان بازی کنند و هر دو سر چوب کوتاه تیز شده باشد -

غولک - بضم اول و ثانی مجهول بمعنی مغلک است

وآن کوزه باشد که سر آنرا بچرم گیرند و سوراخی در آن چرم کنند و تمغاچیان و راهداران و قمارباز و امثال ایشان سیم و زری که از مردم گیرند در ان ریزند.

غیژان - لغزان از غیژیدن بمعنی لغزیدن است

غیژیدن - با ثانی مجهول بروزن و معنی خیزیدن بمعنی لغزیدن ست و بچهار دست و پا رفتن نوشته براه رفتن طفلان و مردمان شل باشد.

غیشه - بروزن و معنی بیشه که جنگل باشد و نیستان نیز

غیو - بروزن دیو آواز و صدای بلند و سار اگویند

باب الفاء

فام - بروزن و معنی دام است.

فاناک - فا حرفی ست از حروف تهجی و ناک بروزن خاک لفظی ست که بجهت بیان اتصاف موصوف بصفتی در آخر کلمات می آورند همچو طرب ناک و غم ناک و مانند آن و بمعنی آلوده و آغشته هم آمده است و سخن فاناک کنایه از سخنی ست که در آن فاریسا آید

فخ - بضم اول و فتح ثانی و ثالث لرزه خواه از سرما باشد خواه از ترس و بیم.

فسوس - بکسر اول با واو مجهول بازی و ظرافت و سخره و لاغ باشد.

فش - بالفتح کاکل اسپ و آنچه از سر دستار بمقدار یک وجب بطریق طره و علاقه گذارند و بضم اول یال دوم اسپ را گویند.

فلاته - بکسر اول و فتح ثانی نوعی از حلوا ست که آنرا با شیر گوسپند پزند و در فارس میده خوانند

فراخیدن - موی در بدن برخاستن و راست ایستادن باشد و بمعنی از هم جدا کردن هم هست

فرستوک - بفتح اول بروزن و معنی پرستوک ست که خطاف باشد و آن مرغی ست سیاه رنگ.

فرغار - بروزن سرشار بمعنی خیسانیده و نیک تر شده و سرشته گردیده و آغشته باشد.

فرناق - خلاجای و طهارت خانه که بالای خانه حجره سازند.

فروزینه - خار و خاشاک که بدان آتش افروزند

فریز - بروزن مویز بمعنی کندن و ستردن موی و پشم باشد خواه از سر و خواه از عضو دیگر.

فریژ - بجیم ست گره دار (هندی بج) و بدین معنی در برهان فریج یافته شد.

فسار - با فتح بمعنی افسار و آن چیزی باشد که آنرا چرم دوزند و بر سر اسپان کنند.

فسان - با فتح سنگی باشد که کارد و شمشیر بدان تیز کنند

فسره - بکسر اول و فتح ثانی و ثالث لرزه خواه از سرما باشد خواه از ترس و بیم.

فسوس - بکسر اول با واو مجهول بازی و ظرافت و سخره و لاغ باشد.

فش - بالفتح کاکل اسپ و آنچه از سر دستار بمقدار یک وجب بطریق طره و علاقه گذارند و بضم اول یال دوم اسپ را گویند.

فلاته - بکسر اول و فتح ثانی نوعی از حلوا ست که آنرا با شیر گوسپند پزند و در فارس میده خوانند

فلة - بفتح اول وثانی مشدد وغیر مشدد بمعنی آغوز است که شیر اول حیوان نوزاینده باشد (هندی پیوسی) اما فلة در ترجمهٔ ترسس غلطی چهاپه است و نافه صحیح و معنی در محل آن باید دید -

فنج - بفتح اول وسکون ثانی دبه خایه را گویند یعنی بیماریی است که بسبب شگافته شدن پوست تنگ زیر پوستی که بران موی زهار است رودها درآوندخایه افتاده باشد (عربی قیله وفتق نیز)

فور - بروزن مور رنگ سرخ کم رنگ -

فیرنده - فاعل فیریدن بمعنی خرامیدن و پرنعمت شدن باشد

فیریدگی - تبختر و مال مستی -

باب القاف

قپقار - بضم اول بروزن کسار گوسپند گشنی را گویند

قلاوز - بروزن تجاوز قلاوز راست که سوارانی را گویند که بجهت محافظت لشکر بیرون لشکر باشند و بمعنی رهبر نیز آمده است -

قوز - گوسپند شاخدار جنگی آماده برهان وغیره بمعنی قوچ یافته شد -

قولاج چمیدن اسپ وقیل جست برجست رفتن اسپ باشد کشف

باب الکاف

کارکرد جستن - مضف کارکردن جستن است -

کاریز - بمثانی مجهول جوی آبی را گویند که در زیر زمین بکنند تا آب ازان روان شود -

کاژ - لوچ یعنی کج چشم -

کاژه - بفتح زای نقطه دار مطلق منزل وخانه باشد و علامتی را گویند که صیادان در کنار دام از شاخها درخت سازند و چیزها ازان آویزند تا صید از ان رمیده بطرف دام و دانه آید یا خود در عقب آن پنهان شده دام را بکنند -

کاژه - خانه و منزل و کمین گاه صیاد را گویند -

کاسموی - موی سبلت روباه و موی خوک نرکه بدان خرز کنند -

کالیوه - بمعنی کالیو که نادان و احمق و سرگشته و دیوانه مزاج و کرباشد یعنی اصم -

کام لگام - جزو لگام را گویند که بوقت کشیدن لگام بکام اسپ میرسد (هندی چیهی لگام)

کاواک - میان خالی و بی مغز را گویند (هندی کهوکهلا)

کبت - بالکسر والفتح وسکون ثانی زنبور عسل را گویند

کپچه - چوبی باشد که بدان آرد گندم بریان کرده شده را که باچیزے آغشته کنند برهم زنند و بشورانند (عربی مجدح)

کبی - بروزن صبی سیمون سیاه را گویند -

کپان - بروزن ومعنی قبان است و آن ترازوئیست که یک پله دارد و بجائے پلهٔ دیگر سنگ از شاخهٔ آن آویزند -

کپچه - بروزن ومعنی چپچه است -

کنب - بفتحتین تخم بنگ و بنگ (هندی بهنگ)

کتف ساره - موضعے را گویند از پشت اسپ که پیش زین بران باشد -

کدنگ - بروزن تفنگ چوبی باشد که گازران

و وقاقان جامه را بدان وقاقی کنند۔

کریشه - بروزن اقشه کریسه است که بمعنی چلپاسه باشد (هندی چھپکلی)

کمرد - بالضم قطعهٔ زمینی را گویند که کنارهای آنرا بلند کرده باشند و درمیان آن سبزی بکارند یا زراعت دیگر کنند۔

کرکرانک - استخوان نرم که آنرا بعربی غضروف خوانند

کرنده - بالضم والفتح لیف جولاهگان که بدان آبار بر تار جامه مالند۔

کره - بفتحتین زنگار ماندی را گویند که بر روی نان ومیوه واشال آن نشیند۔

کره - بضم اول وفتح شدد بچهٔ اسپ وستور وخراغ را گویند وباغیر شدد گوئے را گویند که باچوگان بازند وبچهٔ اسپ وخر را نیز گویند۔

کریز - بالضم خانهٔ کوچک وخانهٔ حلقے باشد وپر رختین پرندگان را نیز گویند۔

کرابه - بروزن ومعنی کجاوه۔

کسیل - بتحتانی مجهول بمعنی روانه وخصت کردن ودفع نمودن هم است۔

کش - بفتح اول سینه وبغل وتنیگاه را گویند۔ وزخم وریشی را نیز گویند که بردست وپاے شتر بهم میرسد وازان پیوسته زرد آب بیرون می آید۔

کشاورز - بفتح اول بمعنی دهقان وبرزگر وزراعت کننده باشد۔

کشاورزی - برزگری۔

کشته - بالکسر شفتالو وآلو وامرود وزردآلو واشال آنها که دانهٔ آنها را برآورده وخشک کرده باشند۔

کنجلیز - بروزن رستخیز جانورے باشد آبی که سروے تنهٔ مدور ودُمے باریک وارد گویند بچهٔ وزغ است وبعضے گویند که نوعے از ماهی باشد که آن را سنگ ماهی خوانند۔

کف سنگ - مقدار یک مشت که بان دارو سایند

کفشیر - وآن دارویی باشد مانند نمک که طلا و نقره وفلزات دیگر را بسبب آن بالحیم پیوند کنند وبعضے گویند که قلعے وارزیز است وبدان شکستگیهاے ظروف مس وبرنج را لحیم کنند۔

کفک - بفتح اول وسکون ثانی بمعنی کف باشد وآن چیزے غلیظ که بر روی آب وشیر واشال آن می نشیند واز جوش غلیان دیگ بهم میرسد۔

کفلیز - بالتحتانی مجهول بروزن دهلیز بمعنے کفگیر باشد که چمچهٔ سوراخ دار است۔

کفه - بفتحتین خوشه هاے گندم وجوے را گویند که در وقت خرمن کوفتن آنها کوفته نشده باشد وبعد از پاک کردن آنها را بکوبند۔

کلاکموش نابینا - کورموش صحرائی ودشتی باشد چه کلاک دشت وصحرا را گویند وکورموش نوعی از موش باشد بغایت گنده وبدبوے وگربه بنظر در روز ها بیرون نیاید (هندی چھچھوندر)

کلنج - بالفتح بالجیم فارسی چرک که بدست وپا دندام نشیند (عربی وسخ)

کلو- بضم اول وثانی با مجهول نان بزرگ و رو غنے را گویند-

کلیدان- بالکسر آلت بست وکشاد در باغ و در کوچه و امثال آنرا گویند-

کماسه- بالفتح کاسهٔ چوبین-

کمرسار- مرکب است از کمر که بمعنی منطقه و از سار که بمعنی سر باشد یعنی سر کمر بند-

کمیز- بروزن گریز شاش را گویند و بعربی بول خوانند

کنانه- بروزن زمانه بمعنی کمنه باشد-

کنجاره- بروزن رخساره بمعنی کنجار است که تخالهٔ وثفل تخم کنجد و هر تخمے که روغن آن را کشیده باشند (هندی کهلی)

کنبانیدن- بالفتح کشانیدن و برهمانیدن هم هست

کنده- بروزن بنده گوی را گویند که گرد حصار وقلعه و لشکرگاه کنند و گوی که بزیر زمین بدر از اکنده باشند-

کنگاش- بکسر اول وسکون ثانے بروزن معنی کنگاج ست که صلاح ومشورت باشد-

کنه- بفتح اول وثانی جانوری ست که بر بدن گوسپند و گاو وغیره می چسپد و مانند سپش خون خورد (هندی کی)

کوبه- باو او مجهول چیزے را گویند که باین چیز کوبند

کوتنگ گارز- چوبی ست که گازران بدان جامه را کوبند یعنی دقاق کنند-

کوک- بالضم بالف مجهول کاهو و آن ترهٔ است که خوردن آن خواب آورد-

کول- بضم اول بالف مجهول بمعنی تالاب و آبگیر بود کولاب کذلک-

کوم- بضم اول گیاهے باشد خوشبوے-

کومانج- بمعنی کماچ و آن نانی ست معروف که بر روی اخگر و زغال پزند-

کیک- بفتح اول وسکون ثانی معروف ست که برادر سپش باشد (هندی پسو)

کیخت- بکسر اول بالف مجهول وضم ثالث پوست کفل

باب الکاف الفارسی

گاتر- آلتی که بدان طلا و نقره و مس وغیر آن برند و مقراض را هم گفته اند-

گاوچشم- نام گلے ست که آنرا در شب بوی باشد و در روز بنا شد و هم گلے را گویند که بیرونش سفید و درونش زرد میباشد و بعربی عین البقر نامند

گاودوشه- بمعنی گاودوش است و آن نهرنی باشند که در آن شیر دوشند-

گران جان- کنایه از مردم سخت جان و مردم بسیار پیر و سالخورده و رعشه ناک و مردم فقیر و بیمار و از جان سیر آمده را نیز گویند-

گربز- بضم اول وثالث مکار و محیل را گویند و بمعنی دلیر و زیرک و دانا و بزرگ هم آمده است-

گردباد- بکسر اول بادی باشد که خاک را بشکل مناره بر آسمان برد-

گردونچهٔ کودک- العجلة التی یرتب علیها الصبی

گرنج - بفتح اول وکسر ثانی برنج خوردنی -
گروهه - بضم اول باو او مجهول بروزن ومعنی گلوله است مطلقاً خواه گلوله ریسمان خواه گلوله توپ وتفنگ وگلوله کمان وگلوله خمیر نان وپنبه وامثال آن باشد -
گز - بفتح اول درختی باشد که بیشتر درکنارهای آب درود خانه روید وآنرا بعربی طرفا خوانند -
گشن - بضم اول وسکون ثانی بمعنی نر باشد که بمقابل ماده است ودرخت خرمای نر که بعربی فحل گویند
گشنی - بضم اول وسکون ثانی وثالث تجانسی رسیده رفتن جانور نر باشد بر بالای ماده یعنی جفت شدن حیوانات باهم وگشنی درخت خرما یعنی پیزی از درخت خرمای نر بدرخت ماده دادن -
گلخن - بالضم آتش خانه وآتش گاه حمام راگویند
گلغونه - بروزن ومعنی گلگونه است که غازه باشد وآن سرخی راگویند که زنان بر روی مالند -
گلوی آسیا - سوراخ وسط آسیا راگویند که دانه ازان راه ریزد تا آس گردد -
گندم مایه - کبیده بروزن کلیچه یعنی آردی را گویند که گندم آنرا بریان کرده باشند -
گندنا - کاسنی -
گنگلاج - بالضم شخصی راگویند که در زبانش گرفتگی باشد (هندی توتلا)
گوالیدن - نموکردن وبالیدن نبات وحیوان
گوزهندی - بالفتح ناریل (هندی ناریل) نه اخروط یا اکروت که در منتهی الارب وحاشیه صراح در ترجمه رانج واقع شده -
گوش ماهی - از جمله حیوانات صدفی (هندی گھونگا) آنا در برهان بمعنی صدف آمده -
گوشوار - زیوری که در گوش آویزند (عربی قرط)
گوه غلطان - گوگار وگوگال یعنی جانوری است که سرگین راگلوله کند وبگرداند وغلطان غلطان ببورانخ برد بعربی خنفسا نیز گویند (هندی گیرو)
گوی - بروزن موی بمعنی تکمه باشد که گوی گریبان است ومطلق گلوله رانیز گویند گویک تصغیر آن -

باب اللام

لاس - ابریشم فرومایه باشد (هندی گوڑا) وجنسی ازابریشم نیز هست -
لاغ - هزل وظرافت وخوش طبعی باشد -
لانه - خانه زنبور -
لبیشه - بروزن همیشه لبیش بمعنی لواشه است که برلب اسپان وخران بدنعل گذارند وچند وقتی کنند
لخ - بضم اول وسکون ثانی بمعنی کخ وآن علفی باشد که درآب روید وتیزی دارد وازان حصیر بافند وبرسرآن مانند پشم جمع شود ومانند ذرات دنبه برهوا رود -
لخشان - از لخشیدن بمعنی لغزیدن باشد -
لفج - بالفتح بمعنی لب گنده وستبر باشد -

باب المیم

مادیان - مادهٔ اسپ -

مازه - استخوان میان پشت را گویند و پشت مازه یعنی مازه پشت (هندی ریڑھ)

ماشوره - با واو مجهول نی حولہ۔

مافه - چوبے را گویند کہ در پس در خانہ نہند تا کشودہ نگردد۔

ماکو - دست افزار جولاہگان باشد کہ بدان جامہ بافند

مالہ - افزاری کہ گلکاران بدان کاہ گل و گچ و آہک بر دیوار مالند۔

ماہیانہ - با بیاء بفتح بای موحدہ نانخ رشتی است کہ از ماہی سازند۔

منہ - بفتح اول و ثانی مشدد کرمی کہ در پشمینہ افتد (عربے سوس)

مردم چشم - ثقبہ کہ در وسط طبقۂ عنبیہ است ہندش پتلی گویند۔

مرزنگوش - با نفتح بمعنی گوش موش و آن نوعی از ریحان است در غایت سبزی و خوشبوئے و گل کبودی دارد و برگ آن شبیہ بگوش موش ست

مرگامیرگی - بفتح ہر دو میم با یای مصدری بلای عام و مرگ عام کہ بعربی طاعون گویند۔

مروسیدن - با واو مجہول عادت کردن بچیزی و رنج بردن در کاری بوقت بے چیزی و مفلسی

مزمزان خوردن - اندک اندک مکیدہ خوردن

مژدگانی - بمعنی نوید و بشارت و مژدہ باشد کہ خبر خوش است۔

مشت آب - یک کفدست آب۔

مشک زمین - تخم گیاہی باشد بغایت خوشبو۔ (ہندی موتھا)

مغ - با لفتح بمعنی ژرف باشد۔

مغندگی - بضمتین و سکون ثالث مصدر مغندہ و آن گرہی و گندۂ را گویند کہ بر اندام مردم از گوشت مانند گردگان برمی آید و بعضی گرہ و گندہ ہای کہ چک را گفتہ اند کہ در میان گوشت و گاہی در زیر پوست مانند اسپل ہا ہی میباشد و بعربی غدہ گویند مراد بلند برآمدن چیزے بصورت آن۔

مقل - با لضم بوی جودان و آن صمغ درختی ست بقدر درخت کندر (ہندی گوگل)

منگیدن - بفتح اول آہستہ آہستہ و زیر لب سخن گفتن از روی قہر و غضب و نیز از بینی حرف زدن

موش دندان - چیزے کہ در ان نقش و نگار مانند دندان باشد۔

موز - با لفتح میوۂ است معروف (ہندش کیلا گویند)

میتین - بر وزن پیشین میل آہنی باشد کہ بدان سنگ تراشند و بنگاہ فند و بکنند۔

میزیدن - با ثانی مجہول بمعنی شاشیدن و بول کردن باشد۔

باب النون

ناخنہ - مرضی است از امراض چشم و آن گوشتی باشد کہ در گوشۂ چشم بہم میرسد بتدریج تمام چشم را بگیرد

نان جامہ - الرجل الذی یخدم بطعام بطنہ۔

ناوتاوان - تاو بر وزن گاؤ جوی آب را گویند

وبمعنی خرام هم آمده است که رفتاری از روی ناز باشد
وناوان امرناوایندن است که بمعنی خم کردن و خم دادن
وماندهٔ گرد ایندن باشد وناوان رفتن کنایه
از خرامان رفتن است۔

ناویدن - بمعنی خرامیدن و بناز رفتن و خم شدن باشد

ناوه - دانهٔ گندم وخستهٔ خرما۔

نرسک - بفتحتین وسکون ثالث نام غلهٔ است
معروف (هندی مسور)

نرمهٔ سرکودک - یعنی موضعے که از تارک سر
کودک مے جنبد۔

نره - آلهٔ تناسل۔

نشتر - بروزن مهتر مخفف نیشتر است که آلت فصد
کردن حجام باشد و نشتر شتر کنایه از ناب آنست

نشخوار - بالضم باواو معدوله نشخوار بالضم است
یعنی انچه شتر وگاو وگوسپند وامثال آن خورده باشند
باز از معده بدهن آرند وبخایند وفرو برند (هندی جگالی)

نشگرده - بکسر اول وکاف فارسی افزاری ست
صحافان وکفش دوزان وسراجان راکه بدان
پوست را ببرند وبتراشند۔

نغروچ - بالضم چوبے باشد که خمیر نان را بدان
پهن سازند (هندی بیلن)

نکاب - بالکسر بیله که با ندام پنجهٔ دست دوزند و
میر شکاران بروست کشند بجهت برداشتن باز
وشاهین وامثال آن۔

نکنده - بروزن فگنده بیخه دور دور وکشاده

نوالهٔ باغنده - بالکسر یک باغنده که گلولهٔ نیم
حلاجی کرده باشد۔

نورد - بفتحتین وسکون ثالث پیچ وتاب وپیچی که
در چیزے افتد ونام افزاری است جولاهگان را
وآن چوبی باشد مدور وطولانی یعنی اسطوانی که
هرقدر که از پارچه بافته شود بران چوب پیچند۔

نهالین - نوعے از بستر۔

نیم کاره - هرچیز ناتمام را گویند و دوشیدن شیر
نیم کاره کنایه از دوشیدن بعضی شیر و باقی داشتن
بعضی در پستان باشد۔

باب الواو

واديج - بروزن ومعنی یادیج چوب بندی را
گویند که تاک انگور را بالای آن اندازند (هندی مچان)

وريتيج - بروزن تدریج پرندهٔ است شبیه به تیهو
لیکن از تیهو کوچک تر است۔

ورکاک - بروزن افلاک مرغے ست ورندهٔ
وآن را شیر گنجشک خوانند وبعضے گویند مرغ
مردارخوار است۔

باب الهاء

هزارخانه - چیزے ست که باشکنبهٔ گوسپند باشد
وشکنبه را نیز گویند۔

هزینه - بروزن ومعنی خزینه که نفقهٔ عیال یعنی
روزمره که بجهت زن وفرزند مقرر کنند باشد

هلکه - بضم اول وفتح ثانی مشدد حبتن گلو وفواق
باشد (هندی ہچکی)

ہمارہ - مخفف ہموارہ ہمیشہ دوایم -

باب الیاء

یارہ - دست برنجن (ہندی کنگن)

یازیدن - بروزن ومعنی بالیدن ست کہ نمو کردن باشد وبمعنی قصد وآہنگ وبلند شدن ہم ہست -

یخچہ - تگرگ (ہندی اولا)

یخنی - بفتح اول وسکون ثانی بمعنی پختہ باشد وبمعنی ذخیرہ ہم آمدہ است وآن ہر چیزے باشد ازمال وزر واسباب وغلہ وحبوبات وغیرہا کہ آنرا نگاہ دارند تا بوقت حاجت بکار آید -

یرا - بفتح اول چیدن وشکنجے راگویند کہ در اندام آدمی وچیزہاے دیگر بہم رسد -

یراغ - بفتح اول اسپی راگویند کہ از بسیاری ادرار قابلیت آن پیدا کردہ باشد کہ بر دو سوار شدہ از جائے بجائے ایلغار کنند یعنی بزودی بروند -

یز - بروزن گز گیاہے باشد پرخار کہ باطراف خیمہ وجایگاہی نہند کہ مردم وجانور نتوانند آمد -

یوت - بالضم مرگ عام ستوران راگویند ہمچنانکہ مرگ عام مردمان راوباخوانند -

یوز - بالضم حیوانی ست شکاری کوچکتر از پلنگ (ہندی چیتا)

یوغ - بضم اول باواو مجہول چوبے باشد کہ بر گردن گاؤ زراعت وگاؤ گردون گزارند -

خاتمۃ الطبع

صحاح جواہر تبیان حمد محمود یکہ دُرِ یکتای قاموس اسم سامیش تاج اسامی ارباب فرہنگ ست ومفتاح کنز اسرار نعت حبیب وی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ رہ گم کردگان ظلمت آباد غوایت بہ چراغ ہدایت او رہ یاب راستی آہنگ پیستر بر رائے رزین محققان لغت آشنا وصاحبان خبرت وذکا در پردہ مبادکہ علم لغت عموماً فی حدذاتہ مکان سفائن علوم ست ومقلاد خزائن فنون کہ غالباً ارباب تحقیق رابدان احتیاج واصحاب درک وتدقیق وقتاً فوقتاً بوی محتاج فمن اجل ذلک کتاب مستند الخطاب مسمی بہ صراح مع ضمیمہ وفرہنگ معروف بنام قراح کہ کتابیست متداول بین الانام ودرسند لغت عرب مقبول کافۂ علماے فہام سابقاً بفرمائش ارباب علم ودست بطرز نوی یعنی نستاخان تر دست برای آسانی برآوردن لغت ہر صفحہ رادو بخش کردہ ہر لغت را بقلم ممتاز سر سطر نگاشتہ بودند طبع شدہ گل سرسبد چمنستان دیار وامصار وفرق قبول راطرہ دستار شدہ بود ایدون شکر باری عز اسمہ کہ کتاب مذکور الصفات برہمون طرز دلکش بار دوم در مطبع عالم مشہور منشی نول کشور بمقام لکھنؤ بماہ جنوری سنہ ۱۸۸۸ عیسوی مطابق ماہ ربیع الثانی سنہ ۱۳۰۵ ہجری حلیۂ طبع پوشید ایزد بیچون مطبوع ومرغوب اہل عالم کناد بمنہ وکرمہ

شرح نصاب الصبیان - بہت مستند شرح ہی مشہور بشرح دشت بیاضی شارح مولوی کریم الدین دشت بیاضی -

کشف اللغات - دو جلد مین -

۱-جلد - لغت ہمزہ سے طاے مطبقہ تک -

۲-جلد - طاے حطی سے یاے ثناۃ تحتیہ تک

مصنفہ مولوی عبد الرحیم بن احمد سورہ -

غیاث اللغات - مع نقشہ گرہ مصنفہ مولوی غیاث الدین مع چراغ ہدایت مصنفہ سراج الدین علی خان آرزو -

ایضاً - تازہ طبع ہر کلام وار ہر لغت سر سطر سے آغاز ہی

برہان قاطع مع تتمہ - لغات و مصطلحات فارسی مین بڑی سندی کتاب ہی مصنفہ مولوی محمد حسین دو جلد -

۱-جلد اول - ہمزہ سے زاے فارسی تک -

۲-جلد دوم - سین مہملہ سے یاے ثناۃ تحتیہ تک -

برہان قاطع - بطرز جدید کہ ہر لغت آغاز سطر سے ہی -

بہار عجم - لغات و اصطلاحات فارسیہ مین نہایت بہار کی مشہور کتاب ہی جسکو بر عایت ترتیبی حروف تہجی بعنوان برہان قاطع مولوی ہادی علی نے بکمال مشقت اصل سودہ و متخلی مصنف سے لفظ بہ لفظ مطابق کیا بصحت تمام چھپی -

ہفت قلزم - مع فرہنگ لغات جامع لغات و اصطلاحات و استعارات فارسی انتہا درجہ کی کتاب ہی جسکی سات جلدین جلد اول سے چھ جلد تک لغات و مصطلحات کا بیان ہی بترتیب حروف تہجی خوشخط اور ہر لغت آغاز سطر سے تعلم ممتاز ہی کہ ناظرین کو نکالنے لغت کی بہت آسانی ہوتی ہی اور جلد ہفتم صنائع لفظی اور معنوی کی حاوی ہی جملہ اقسام صنائع مع امثلہ کا بیان ہی - کوئی صنعت فروگذاشت نہین ہوئی سابق یہ کتاب مطبع شاہی عہد دولت ابو المظفر غازی الدین حیدر شاہ غازی بصرف خزانہ بیشمار باہتمام و ترتیب مولوی قبول محمد چھپی تھی فی الحال بنظر خواہش خریداران بطرز پسندیدہ سات جلد یکجائی ہو کر بصحت طبع ہوئی -

فرہنگ گلستان - لغات عربی و فارسی گلستان کے ردیف وار باتشریح اور اُسکے معانی کا بیان ہی مصنفہ مولوی عبد اللہ صاحب -

فرہنگ جہانگیری - مؤلفہ جمال الدین حسین انجو ملقب بعضد الدولہ دو جلد -

۱-جلد - باب ہمزہ سے فا تک -

۲-جلد - باب کاف فارسی سے یاے تحتانی

فرہنگ سکندر نامہ - جسمین لغات و محاورات مخصوصہ سکندر نامہ ردیف وار ہین یہ فرہنگ جدید الترتیب کاشف مطالب سکندر نامہ ہی مؤلفہ سید ابن حسن صاحب مرحوم جو ملازم مطبع تھے -

لطائف اللغات - فرہنگ لغات و مصطلحات خاص مثنوی مولانا روم مصنفہ مولوی عبد اللطیف -

لغت مختص بمفردات طب اُردو

مخزن الادویہ - اُردو جسمین ہر ایک دوا کی ماہیت طبیعت - مضر - مصلح - بدل - قدر شربت افعال - وخواص کمال بسط و شرح سے لکھے ہین مع رسالہ تعداد ادویہ مترجمہ حکیم محمد نور کریم دو جلد مین -

مجموعۂ میزان الادویہ - الفاظ الادویہ - فرہنگ نفیسی
مخزن الادویہ - یہ مجموعہ تین کتاب کا علی الترتیب
تصنیف حکیم نورالدین شیرازی وحکیم طالع محمد وحکیم احمد علی
عظیم آبادی ہی -
ضروری المطب - مؤلفۂ حکیم مہتاب راے جداول
مین نام دوا اور اُسکے مفرد مصلح کا بیان -
مقالات احسانی - مفردات کا بیان مصنفۂ
حکیم احسان علی وکیل -

لغت غیر مختص

تنقیح اللغات - مؤلفۂ سید ضامن علی متخلص بجلال
امان اللغات - مصادر عربی کے مشتقات کا
بیان مؤلفۂ مولوی محمد امان الحق مدرس -
کریم اللغات - کلان حاوی الفاظ لغت عربی و
فارسی بہ بیان معنی اُردو مصنفۂ مولوی کریم الدین
ڈپٹی انسپکٹر مدارس پنجاب -
ایضاً - خرد -
نفائس اللغات - کلان لغت عربی اور فارسی
کے چہرہ اور معانی کا اُردو مین بیان ہی مولفۂ
مولوی اوحد الدین بلگرامی -
ایضاً - خرد -
لغات سروری - عربی فارسی الفاظ کا اُردو
مین ترجمہ مؤلفۂ منشی غلام سرور لاہوری -
خیابان گلشن - نصاب لغت ہی زبان دری
فارسی کی مؤلفۂ مولوی محمد علی -
اربع عناصر - اسمین جداول کے چار خانے ہین
خانۂ اول لغت اُردو دوخانۂ دوم لغت فارسی خانۂ سوم
لغت عربی نسخ خط مین خانۂ چہارم لغت انگریزی
انگریزی خط مین عطیۂ مولوی محمد ناصر علی - کتاب
مادرالوجود اسمین ترتیب اسطور پر ہی کہ مثلاً لغات
اعضاے حیوانات کے ایک جگہ ہین اور نام
اہل قرابت اور رشتہ دارون کے جو جو رشتہ ہو
الگ الگ ہین وعلے ہذا جسقدر حیوان مذہب حنفی
مین حلال ہین وہ بجا اور اسی طرح حیوانات پرند
بہرحال سب لغت اپنے مناسبات کے ساتھ مذکور
ہین یہ طریق فائدہ مندی کا ہی - ایسی کتاب اس
صورت خاص سے کہ لغت اُردو اور فارسی خط نستعلیق
مین ہو اور لغت عربی موب خط نسخ مین اور لغت
انگریزی خط انگریزی مین حروف چھاپہ ٹیپ مین پیچھے
ہوے سرخ رنگ کے اور جدول ہر صفحہ کی اور
خطوط مابین صفحہ کے سب سرخ چھاپہ ٹیپ کے ہین -
فرہنگ دستور الصبیان - درحقیقت یہ فرہنگ
بمنزلہ شرح دستور الصبیان کے ہی کہ اسمین سب
مطالب جزئی اور کلی کو حل کیا ہی مصنفۂ منشی
گردھاری لال تخلص فطین مڈل کلاس اسکول
ضلع فرخ آباد -
تیسیر الفرقان لتخریج لغات القرآن - اِس مین
مخصوص لغات قرآن ہین اب قرآن کے معانی
سمجھنا اسکے ذریعہ سے بہت سہل ہو گئے مصنفۂ مولوی
محمد مسیح صاحب -
گنجینۂ زبان اُردو - معروف بہ گلشن فیض -
لغات کی تحقیقات مع امثلۂ کلام اساتذۂ اُردو کو مؤلفۂ
حکیم ضامن علی تخلص جلال -